

**ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” – Râmnicu-Vâlcea**

**PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
ȘI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR**

**100 DE ANI DE LA CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE
ÎN UNGARIA - FAZA FINALĂ A RĂZBOIULUI
(1919-2019)**

**EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2019**

**ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” – Râmnicu-Vâlcea**

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

**100 DE ANI DE LA CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE
ÎN UNGARIA – FAZA FINALĂ A RĂZBOIULUI
(1919-2019)**

*- lucrările științifice ale Simpozionului Național de Istorie
„România în Primul Război Mondial”, ediția a IV-a – „Campania din 1919. Centenar”,
6-7 septembrie 2019, Mănăstirea Cozia, orașul Călimănești, județul Vâlcea,
manifestare desfășurată în cadrul programului de cercetări istorice
„Pe urmele eroilor și martirilor neamului” -*

Coordonator: Eugen Petrescu

**EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2019**

Autori: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar-Gabriel Avram, Mihaela Bărbieru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Sevastian Cercel, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Adrian Mihai Diaconu, Constanțiu Dinulescu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Otilia Gherghe, Ion Giurcă, Ilie Gorjan, Petre Gigea-Gorun, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Ianoș, Ioachim Lazăr, Corneliu Mihail Lungu, Corvin Lupu, Remus Macovei, Miron Manega, Dumitru Matei, Radu Petrescu-Muscel, Tudor Nedelcea, Gheorghe Nichifor, Dan Oberșterescu, Alexandru Oșca, Daniela-Liliana Pătrașcu, Dumitru-Valentin Pătrașu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Paul Rezeanu, Victor Roncea, Ion-Leone Sima, Mihai Sporiș, Petre Stoica, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Voicu Șichet, Dumitru Tomoni, Cristina-Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti.

Editor: Eugen Petrescu

Tehnoredactori și graficieni: Simona Dobrete, Andrei Robert Dobrete

Traducator în limba engleză: Dragoș Marinoiu

Acest volum a fost tipărit cu ajutorul financiar al Obștii Moșnenilor Călinești, orașul Brezoi, județul Vâlcea – prin președintele acesteia, domnul Eugen-Dumitru Dulcea –, cărora le mulțumim pentru generosul act de binefacere.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Primul Război Mondial și Marea Unire a românilor: 100 de ani de la campania armatei române în Ungaria - faza finală a războiului: (1919-2019)

/ coord.: Eugen Petrescu. - Craiova: Universitaria, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1562-5

I. Petrescu, Eugen (coord.)

94

Coperta IV: Regina Maria (n. 1875, Eastwell Park, Kent, Anglia – d. 1938, Sinaia, România), a doua Regină a României, în calitate de soție a Regelui Ferdinand I al României, supranumită de popor „Mama Regină” „mama răniților”, „Regina-soldat”, „Întregitoarea”.

(Ilustrația a fost preluată de pe pagina Regina Maria – Queen Marie of Romania, creată pe facebook, la 18 iulie 2009, iar prin folosirea ei nu s-a intenționat încălcarea niciunui drept de autor)

**„Neamul este etern prin cultul eroilor!”
(Nicolae Iorga)**

Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa”

Director: Eugen Petrescu

Consiliul Științific

- Dinică Ciobotea
- Sorin Liviu Damean
- Radu Ștefan Vergatti
- Cezar Gabriel Avram
- Corneliu Mihail Lungu
- Corvin Lupu
- Grigore Buciu
- Tudor Rățoi
- Constanțiu Dinulescu
- Octavian Moșin
- Tudor Nedelcea
- Cristina Narcisa Vergatti
- Gabriel Croitoru
- Florin Epure
- Dumitru Valentin Pătrașcu
- Ion Niță Rizea
- Laurențiu-Ștefan Szemkovics
- Dumitru Cauc
- Constantin Mănescu-Hurezi

Tabla auctorială

Nicolae Gabriel Albinaru (Râmnicu-Vâlcea): publicist; membru al Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Cezar Gabriel Avram (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; director al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române (2001 – în prezent); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Mihaela Bărbieru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul III în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române.

Grigore Buciu (București): general de brigadă în retragere; redactor șef al revistei „Observatorul militar”, șef al Grupului de Presă (1998-1999), director al Trustului de Presă (1999-2000), consilier militar al Secretariatului de Stat (2001-2003) și consilier al Secretarului de Stat din Ministerul Apărării Naționale (2003-2008); vicepreședinte al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” și redactor la revista „România Eroică” (2010 – în prezent), membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Dumitru Cauc (Fărcășești, Gorj): istoric, doctor în istorie; profesor la Școala Gimnazială „Victor Popescu”, comuna Fărcășești, județul Gorj; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Sevastian Cercel (Craiova): jurist, doctor în științe juridice; profesor universitar la Facultatea de Drept a Universității din Craiova.

Mirela Otilia Ciobanu (Slatina): arhivist; inspector principal în cadrul Serviciului Județean Olt al Arhivelor Naționale.

Dinică Ciobotea (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul I în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; profesor universitar la Universitatea din Craiova; coordonator științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Gabriel Croitoru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific gradul III în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Adrian Mihai Diaconu (București): locotenent-colonel; doctor în științe militare; lector universitar la Academia Tehnică Militară București.

Constanțiu Dinulescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; conferențiar universitar la Facultatea de Științe Sociale a Universității din Craiova; președinte al Filialei Dolj a Societății de Științe Istorice din România (2009-2019); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Andrei Robert Dobrete (Râmnicu-Vâlcea): tehnoredactor și grafician; elev anul II la Colegiul Național „Alexandru Lahovari” Râmnicu-Vâlcea.

Simona Dobrete (Râmnicu-Vâlcea): tehnoredactor și grafician la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Florin Epure (Râmnicu-Vâlcea): istoric, doctor în istorie; director executiv al Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Dumitru Garoafă (Râmnicu-Vâlcea): istoric; profesor, arhivist; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Otilia Gherghe (Craiova): istoric; muzeograf, șef al Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Olteniei din Craiova (1982-2014); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Ion Giurcă (București): colonel în retragere; doctor în științe militare; profesor universitar la Universitatea „Hyperion”, profesor asociat și conducător de doctorat la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” – București.

Ilie Gorjan (Budești, Vâlcea): general maior în retragere; doctor în drept; conferențiar universitar; membru al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului”, Râmnicu-Vâlcea.

Petre Gigea-Gorun (Craiova): economist, doctor în științe economice; profesor universitar; scriitor; primar al Craiovei (1964-1968), ministru al finanțelor (1981-1986), guvernator al României la Fondul Monetar Internațional și la Banca Mondială (1981-1986), ambasador al României la Paris și la UNESCO (1986-1989).

Constantin Mănescu-Hurezi (Horezu, Vâlcea): teolog; doctor în istorie; preot paroh la Parohia Horezu II-Urșani din Arhiepiscopia Râmnicului; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Ioan Ianoș (București): geograf, doctor în geografie; cercetător la Institutul de Geografie al Academiei Române (1973-1997), îndrumător de doctorat (din 1990), profesor universitar la Departamentul de Geografie Urbană a Universității din București (din 1997).

Ioachim Lazăr (Hunedoara): istoric, doctor în istorie; profesor la Școala Generală cu clasele I-VIII, comuna Baru, județul Hunedoara (1966-1971), muzeograf la Muzeul „Castelul Corvinilor” Hunedoara (1972-1978), cercetător științific gradul I la Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva (1978-2009).

Corneliu Mihail Lungu (București): istoric, arhivist; doctor în istorie; director al Direcției Arhivelor Naționale Istorice Centrale (1991-2001), director general al Arhivelor Naționale ale României (1996-1998, 2001-2007), profesor universitar la Facultatea de Arhivistică a Academiei de Poliție „Al. Ioan Cuza” București (1992-2001), profesor universitar la Facultatea de Istorie, Filosofie și Geografie a Universității din Craiova și coordonator de doctorate – domeniul Istorie (2002-2015); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Corvin Lupu (Sibiu): istoric, doctor în istorie; profesor universitar la Facultatea de Științe Socio-Umane a Universității „Lucian Blaga” Sibiu; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Remus Macovei (Constanța): colonel în retragere; publicist; președinte al Filialei Județene Constanța și membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Miron Manega (numele real Dumitru Manea; București): jurnalist, scriitor (poet, eseist); consultant în cadrul Asociației Experților și Evaluatorilor de Artă din România și președinte al departamentului *Presa pieței de artă* al Asociației Comercianților de Opere de Artă din România.

Dragoș Marinoiu (Râmnicu-Vâlcea): filolog; profesor de limba engleză la Școala Gimnazială „Take Ionescu” și Colegiul Național „Matei Basarab” Râmnicu-Vâlcea (1994-1999); bibliotecar – Secția de carte în limbi străine din cadrul Bibliotecii Județene „Antim Ivireanul” Vâlcea (1999-în prezent).

Dumitru Matei (Caracal): colonel în retragere; publicist; președinte al Subfilialei „Cultul Eroilor” Caracal din cadrul Filialei Județene Olt a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Radu Petrescu-Muscel (Ion-Gheorghe Petrescu, București): publicist; membru al Filialei Municipiului București a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Tudor Nedelcea (Craiova): filolog, doctor în filologie; cercetător științific gradul I în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române (1999-2019); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Gheorghe Nichifor (Târgu Jiu): istoric, doctor în istorie; profesor; vicepreședinte al Consiliului Județean Gorj.

Dan Oberșterescu (Reșița): istoric; profesor de istorie la Colegiul Tehnic Reșița, județul Caraș-Severin.

Alexandru Oșca (București): colonel în retragere; istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru al Comisiei Române de Istorie Militară.

Daniela-Liliana Pătrașcu (Târgu-Jiu): istoric, doctorand în istorie; muzeograf în cadrul Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Dumitru-Valentin Pătrașcu (Târgu-Jiu): istoric, doctor în istorie; muzeograf în cadrul Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Eugen Petrescu (Râmnicu-Vâlcea): istoric, publicist, editor; președinte al Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” și director fondator al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa”, Râmnicu-Vâlcea din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Ion Al. Popescu (Băile Olănești): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Național de Informatică „Matei Basarab”, Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Bogdan Emanuel Răduț (Craiova): istoric, publicist; membru al Filialei Dolj a Societății de Științe Istorice din România, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Tudor Rățoi (Drobeta-Turnu Severin): istoric, doctor în istorie; arhivist; conferențiar universitar la Universitatea din Craiova; director al Direcției Județene Mehedinți a Arhivelor Naționale (1995-2018), director general-adjunct al Arhivelor Naționale (2006-2007); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Paul Rezeanu (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; director al Muzeului de Artă din Craiova (1970-2004).

Victor Roncea (București): jurnalist, reporter, publicist, editor; specialist în politică internă, internațională, geopolitică și geostrategie, jurnalism civic și investigații; corespondent în zone de conflict armat: fosta Iugoslavie/Bosnia, Serbia, Kosovo, Moldova/Transnistria, Coreea, Pakistan/Afganistan, Irak, Iran, Israel/Palestina, Libia, Sudan, Siria etc.

Ion-Leone Sima (Craiova): masterand – Secția Istorie, Facultatea de Științe Sociale a Universității din Craiova, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Mihai Sporiș (Râmnicu-Vâlcea): eseist; membru al Asociației Seniorilor din Educație, Știință și Cultură – județul Vâlcea.

Petre Stoica (București): general de brigadă în retragere; publicist, artist plastic; președinte de onoare al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Laurențiu-Ștefan Szemkovics (București): istoric, doctor în istorie; arhivist; consilier superior la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale din cadrul Arhivelor Naționale ale României; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, membru al Institutului de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași, membru al Comisiei de Însemne Heraldice a Ministerului Afacerilor Interne, membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Voicu Șichet (Satu Mare): colonel în retragere; publicist; redactor coordonator al revistei „Eroii Neamului” – publicație de cultură și educație patriotică, apolitică și neguvernamentală editată de Asociația Civică „Tempora” Satu Mare și Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” – Filiala Județeană Satu Mare, în colaborare cu Muzeul Județean Satu Mare.

Radu Theodoru (București): general de flotilă aeriană în retragere; veteran al celui de-Al Doilea Război Mondial; scriitor – membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Dumitru Tomoni (Făget, Timiș): istoric, doctor în istorie; profesor de istorie la Liceul Teoretic „Traian Vuia” din orașul Făget, județul Timiș; vicepreședinte al Societății de Științe Istorice din România.

Cristina-Narcisa Vergatti (București): jurist, doctor în drept; avocat în cadrul Baroului București; membră în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Radu Ștefan Vergatti (București): istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

CUPRINS

Prefață (Florin Epure) / 15

Cuvânt înainte (Eugen Petrescu) / 51

Notă asupra volumului (Eugen Petrescu) / 63

Partea I. Acțiuni diplomatice și militare pentru apărarea României Mari / 67

Grigore Buciu, *Apărarea Marii Unirii* / 69

Corneliu Mihail Lungu, *Acțiuni politico-diplomatice pentru apărarea României întregite (1919-1920)* / 75

Constanțiu Dinulescu, *Demersuri politico-diplomatice și militare premergătoare campaniei armatei române la Budapesta. Rolul lui Radu R. Rosetti* / 87

Partea a II-a. Campania militară a României în Ungaria – imperativ al consolidării României Mari, misiune europeană asumată / 91

Florin Epure, *Regii României și Campania Armatei Române din 1919* / 93

Bogdan Emanuel Răduț, *Personalitatea Reginei Maria a României reflectată în ecranizările din ultimul deceniu (2009-2019)* / 105

Tudor Nedelcea, *Campania pentru dezrobirea Transilvaniei* / 114

Voicu Șichet, *Aprilie 1919 – moment de cumpănă în istoria Sătmăruului* / 117

Dumitru Matei, *Armata Română – garantul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918* / 129

Ion Al. Popescu, *Războiul Româno-Ungar (1918-1920)* / 185

Constantin Mănescu-Hurezi, *Generalul Gheorghe D. Mărdărescu – artizanul Campaniei din 1919 pentru ocuparea Budapestei* / 237

Ilie Gorjan, *Acțiunile Armatei Române, în anul 1919, pentru desăvârșirea actului istoric de la 1 Decembrie 1918* / 247

Ilie Gorjan, *Armata Română la Budapesta în anul 1919* / 251

Dumitru Matei, *Unități oltene prezente în Războiul româno-maghiar din anul 1919* / 254

Daniela-Liliana Pătrașcu, Dumitru-Valentin Pătrașcu, *Participarea Regimentului nr. 9 Vânători – comandat de generalul gorjean Gheorghe Rasoviceanu – la campania anului 1919* / 286

Radu Petrescu-Muscel, *Unități militare de vânători în Transilvania, Cehoslovacia și Ungaria* / 305

Ioachim Lazăr, *Participarea voluntarilor ardeleni, în cadrul Armatei Române, la Campania din anul 1919, împotriva Ungariei bolșevice pentru apărarea României Mari* / 310

Dumitru Garoafă, *Preoți vâlceni în campaniile Armatei Române pentru apărarea României Mari (1918-1919)* / 327

Cristina-Narcisa Vergatti, *Arhive și bunuri culturale mobile ale României la Budapesta – încercări de recuperare – un episod din 1919* / 340

Radu Ștefan Vergatti, *Sublocotenentul Ilie Antonescu, viitor general, în luptele de apărare a României Mari* / 352

Partea a III-a. Armata Română în Ungaria / 359

Paul Rezeanu, *Generalul Marcel Olteanu – Guvernatorul Budapestei, în 1919* / 361

Alexandru Oșca, *Clarificări privind regimul impus de Armata Română pe timpul ocupației Ungariei. Câteva considerații* / 366

Victor Roncea, *Armata Română la Budapesta. Foto-omagiu* / 378

Victor Roncea, *Generalul Marcel Olteanu: Cum au pus românii opincă pe Parlamentul de la Budapesta* / 389

Victor Roncea, *Generalul scriitor Radu Theodoru despre Valea Uzului și opincă pusă pe Parlamentul Ungariei acum 100 de ani: „Valea Uzului este un semnal. Românii se vor ridica!”* / 392

Miron Manega, *Caporalul Bivolaru, „proprietarul” opincii de pe Parlamentul Ungariei, era bunicul lui Laurian Stănescu* / 398

Nicolae Gabriel Albinaru, *Povestea nescrisă a opincii din cer* / 402

Partea a IV-a. Sfârșitul războiului și problema apărării și consolidării spațiului românesc / 409

Remus Macovei, *Acțiunile Diviziei 10 Infanterie în Basarabia 1918-1919* / 411

Remus Macovei, *Acțiunile Regimentului 40 Infanterie în Basarabia* / 425

Ion Giurcă, Adrian Mihai Diaconu, *Apărarea frontierei de nord a României în anul 1919, parte integrantă a apărării Marii Uniri din anul 1918* / 434

Remus Macovei, *Dobrogea sub ocupația militară a Puterilor Aliate, noiembrie 1918 – decembrie 1919* / 466

Remus Macovei, *Acțiunile Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” în Cadrilater, 1919-1940* / 534

Remus Macovei, *Colaborarea trupelor române cu trupele Puterilor Aliate în Transnistria și pentru apărarea pe Nistru în perioada februarie – iunie 1919* / 544

Dumitru Tomoni, *Nord-Estul Banatului în anul 1919* / 556

Dan Oberșterescu, *Banatul în 1919 – o problemă europeană* / 569

Gheorghe Nichifor, *Republica Ungară a Sfaturilor* / 607

Partea a V-a: Pregătirea Păcii / 621

Cezar Avram, Mihaela Bărbieru, Sebastian Cercel, *Aspecte privind efectele politice și juridice ale conflictului româno-maghiar (1919-1920)* / 623

Otilia Gherghe, *Informații referitoare la tratamentul minorității maghiare din România Mare, în concepția unor oameni politici români la sfârșitul deceniului doi al secolului XX* / 634

Tudor Rățoi, *Poziția delegației maghiare la Conferința de la Paris în legătură cu campania militară a României în Ungaria (1919-1920)* / 639

Corvin Lupu, *Cooperarea diplomatică între România și SUA în finalul Primului Război Mondial (1918-1919)* / 651

Ioan Ianoș, *Rolul lui Emmanuel de Martonne în construirea și promovarea României Mari* / 682

Otilia Gherghe, Mirela Otilia Ciobanu, *Ziarul „La Roumanie” – glasul emigrației române în susținerea idealului de unitate al României Mari la Conferința de Pace de la Paris din anul 1919* / 694

Dumitru Cauc, *Reflectarea în presa transilvană a evenimentelor ce au urmat actului Marii Uniri și a campaniei dusă de armata română în Ungaria din anul 1919* / 715

Varia / 731

Gabriel Croitoru, Ion-Leone Sima: *Constantin Kirițescu: Crochiu biobibliografic* / 733

Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Sigilii și matrice sigilare de la Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza și Ferdinand I* / 738

Gheorghe Nichifor, *Anul 1919, în Gorjul demnității naționale* / 755

Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Ion-Leone Sima, *Înregistrarea pagubelor materiale și suferințelor umane din județul Dolj, cauzate de ocupația străină în timpul Primului Război Mondial* / 788

Dinică Ciobotea, *Aspecte privind păstrarea și ocrotirea Colecției familiei și Fundației „Aman” în timp de război* / 823

Petre Gigea-Gorun, *Militari români aflați în cimitire românești din străinătate* / 826

Mihai Sporiș, *Țara Crișurilor la Centenar (1919-2019)* / 829

Eugen Petrescu, Petre Stoica, *Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” la Centenar (1919-2019)* / 834

Prefață

„Campania pentru Liniștea Europei”, cum a mai fost numită ocuparea Budapestei și distrugerea Republicii Sovietice Ungare a lui Béla Kun, la 4 august 1919, este momentul de glorie al Armatei Române care trecuse cu mari jertfe prin marea conflagrație mondială și care statua, acum, pentru vecie Actul Marii Uniri. De altfel, a fost prima armată din istorie care a eliberat un stat de comunism, iar Budapesta a fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acțiune militară directă în cursul sau ca urmare a Primului Război Mondial. România a salvat de bolșevici nu numai civilizația Europei Centrale, ci și pe cea a Europei Apusene.

Acest volum s-a constituit ca un omagiu închinat eroilor care au adus glorie poporului român și Europei, la trecerea unui secol de la anul de grație 1919. Materialele științifice, scrise de renumiți cercetători, istorici, arhiviști, juriști, scriitori în prezentul volum și prezentate în cadrul Simpozionului de la Mănăstirea Cozia – Călimănești (6-7 septembrie 1919), se bazează pe cercetarea documentelor de arhivă editate și inedite, a memoriilor celor care au participat la această campanie, ale diplomaților și oamenilor politici, precum și pe analiza unor studii și articole dedicate, îndeosebi, anilor 1918-1919 și victoriei armatei române.

O mărturie esențială a acestei campanii militare, care a stat la baza elaborării mai multor studii prezentate în acest volum, este cartea lăsată de generalul de brigadă Gheorghe Mărdărescu, cel care s-a aflat la comanda Trupelor din Transilvania, în perioada 12 aprilie 1919-20 aprilie 1920, în fruntea cărora a condus campania din Ungaria. În cea din urmă proclamație, cu ocazia retragerii trupelor române din Budapesta, generalul Mărdărescu spunea: „România ține a afirma încă o dată că în urma atacului de pe Tisa, care a motivat acțiunea sa militară, ea n-a fost călăuzită decât de legitima apărare și cerințele militare. Orice gând de asuprire sau răz bunare i-a fost străin”.

Mai mulți autori au făcut referire, în lucrările lor, la acel moment amuzant – atâr narea opincii românești pe clădirea Parlamentului din Budapesta, de către un sergent oltean. Episodul hilar intrat deja în folclor a fost cât se poate de real și a fost povestit de generalul Marcel Olteanu, fost guvernator al Budapestei în timpul ocupației Ungariei, în cartea sa „Huzarul negru” (1926). „Opinca a învins sabia”, cum avea să spună academicianul Ioan-Aurel Pop.

Cercetătorii nu s-au limitat la descrierea operațiunilor și efectivelor militare, ci au adus consistente date privind acțiunile politico-diplomatice și eforturile de apărare a României Mari. Această minunată ediție bibliofilă aniversară este

structurată în șase părți, în care sunt cuprinse 48 de studii științifice. Parcurgând cartea, cititorii vor găsi răspunsuri la unele întrebări care mai persistă și astăzi. Cum a ajuns Armata Română să intre în Ungaria și să ocupe capitala Budapesta? Cum s-au desfășurat operațiunile militare? De ce pericolul bolșevic putea fi fatal pentru România, dar și pentru Europa? Care a fost rolul suveranilor și diplomaților României în campania din 1919? Cum au reacționat Marile Puteri în urma ocupării Budapestei de către Armata Română? Care sunt ecourile românești și străine referitoare la ocupație și administrația românească?

Prima parte se referă la acțiunile diplomatice și militare pentru apărarea României Mari și este tratată în trei articole bine documentate.

Sfârșitul primei conflagrații mondiale găsea România, din nou, în tabăra Antantei. Pe lângă susținerea mișcărilor de eliberare națională a românilor din Bucovina și Transilvania, guvernul român a întreprins o intensă acțiune diplomatică în urma căreia să afle care este poziția învingătorilor în legătură cu angajamentele anterior luate față de România. Se dorea o informare și o clarificare a raporturilor cu aceste puteri în probleme esențiale, precum locul și rolul rezervat României la conferința de pace care trebuia să aibă loc și apoi confirmarea unității naționale prin acte cu valoare juridică recunoscute internațional.

Jertfele umane și efortul material de război al României erau recunoscute de majoritatea statelor. La începutul anului 1919, atunci când prim-ministrul Ion I.C. Brătianu sosea la Paris, pentru a apăra cauza unității românești, România se înfățișa înaintea Conferinței de Pace ca un stat național unitar *de facto* și *de jure*. În tot acest timp și în perioada imediată, aplicarea Hotărârii de Unire și consolidarea acesteia avea să fie realizată pas cu pas, un rol principal avându-l acțiunea eliberatoare a armatei române. Războiul de întregire nu se încheiase, adversarii unității românești impunând continuarea lui. Cele trei lucrări prezintă o sinteză a evenimentelor din intervalul noiembrie 1918 – aprilie 1919 și evidențiază coordonatele acțiunilor de politică internă și demersurile externe, în cadrul cărora rolul factorului militar a fost evident.

Generalul Radu R. Rosetti, eroul de la Mărășești, a jucat un rol important în demersurile noastre politico-diplomatice și militare premergătoare campaniei din Ungaria. Radu R. Rosetti a fost numit atașat militar pe lângă aliații occidentali, pentru a susține cauza României în urma impunerii Păcii de la București și de a arăta disponibilitatea țării sale de a reintra în război imediat ce condițiile ar fi permis-o. Generalul român a servit în decursul anului 1918 sub comanda generalului francez Henri Mathias Berthelot, fostul șef al Misiunii militare franceze din România, cu care a legat o prietenie trainică.

A doua parte, dedicată exclusiv Campaniei militare a României în Ungaria, cuprinde 16 articole și debutează cu studiul care evidențiază rolul regilor României la succesul militar din Ungaria, la continuarea procesului de consolidare a Marii Uniri și recunoașterii ei pe plan internațional, la aceasta contribuind și vizitele neoficiale ale Reginei Maria la Paris și la Londra (februarie-aprilie 1919). Suveranii României au asistat la trecerea trupelor române peste râul

Tisa și chiar au avansat până la posturile înaintate, îmbărbătând cu prezența lor soldații și ofițerii, și așa cu moralul deosebit de ridicat. Regina scria în jurnalul ei zilnic: „Toți erau atât de plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolșevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”. În arhive se păstrează telegrama Generalului Mărdărescu către Ferdinand I, prin care îl anunța pe suveran de victorie: „Majestății Sale Regelui. Am onoarea a raporta, că ieri, **4 august**, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistență. După luarea măsurilor de menținerea ordinii, am trecut în revistă și am primit defilarea (o brigadă din Divizia I Vânători, un divizion a 3 baterii și un divizion din Brigada a 4-a Roșiori) pe *Andrassystrasse*”.

Mulți politicieni ai vremii și-au exprimat opiniile favorabile și aprecierile lor pozitive la adresa României și a armatei sale. Regele Ferdinand a primit „vii felicitări pentru frumoasele succese ale armatei române” din partea prințului Roland Bonaparte. Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților din Parlamentul francez, îl felicita pe premierul Ion I.C. Brătianu pentru intrarea trupelor în Budapesta. În primăvara anului 1919, ca un gest simbolic de consfințire a unei realități existente, Regele Ferdinand și Regina Maria au întreprins o călătorie în Transilvania, vizitând mai multe localități – Oradea, Békéscsaba, Carei, Castelul Károlyi, Baia Mare, Jibou și Dej, Bistrița, Cluj, Câmpia de la Turda, Câmpeni, Abrud, Alba-Iulia, Blaj, Copșa, Sibiu –, unde au fost întâmpinați de populația entuziasmată de venirea lor și de faptul că visul de secole se împlinise. I.G. Duca i-a însoțit pe suverani și a consemnat în memoriile sale următoarele: „Această călătorie a fost un vis, un vis de nedescris. Zece zile am trăit în mijlocul celor mai mișcătoare scene de entuziasm. Bucuria unui popor dezrobuit care își vede Regele și Regina și îi sărbătorește într-o patrie de-a pururea reîntregită”. Celelalte provincii românești Basarabia și Bucovina aveau să fie și ele vizitate de suverani în anul următor. Orașele în care s-au oprit au fost Suceava, Putna, Rădăuți, Cernăuți, Hotin, Bălți, Chișinău, Cetatea Albă, Basarabeasca, Bolgrad, Reni, fiind din nou primiți cu mare entuziasm de către populație.

Operațiile armatei române de la sfârșitul anului 1918, din cursul anului 1919 și începutul anului 1920, fac parte din războiul de eliberare și întregire a națiunii dus de poporul nostru în perioada 1916-1920. Deși pe fronturile europene războiul a încetat la 11 noiembrie 1918, când s-a semnat armistițiul de la Compiègne, poporul român și armata sa au trebuit să lupte din greu mai mult de un an pentru a-și apăra unitatea națională și teritorială. Familia regală a României a fost pe tot parcursul războiului alături de armată, de ofițeri și soldați, i-a încurajat, le-a recunoscut meritele și eroismul pe front, le-a susținut moralul și a crezut în victoria finală. Regele Ferdinand, comandantul suprem al forțelor armate, a fost permanent alături de ofițerii și soldații români pe toate fronturile, în anii 1916-1919. Regina Maria a folosit armele pe care le avea la dispoziție, organizând serviciul de ambulanță, s-a ocupat de organizarea spitalelor, mergea zilnic în vizite la spitale, a vorbit cu mii de soldați răniți, cărora le oferea cadouri și un dram de speranță. În urma a trei ani de lupte grele și a doi ani de exil

înrobitor, la 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, Ferdinand și Regina Maria aveau să fie încoronati regi ai tuturor românilor.

Personalitatea Reginei Maria a fost reflectată în multe producții cinematografice din epocă dar și în cele din zilele noastre. Este cunoscut filmul documentar despre vizita suveranei în America. Regina a fost primită ca un superstar, în cadrul unor ceremonii fastuoase. Mărturie stau înregistrările de arhivă care arată o paradă de zile mari pe bulevardele New York-ului. Un alt voiaj al Reginei Maria a României, împreună cu fiica sa Principesa Ileana, în Egipt, Siria și Palestina, în anul 1930, a fost subiectul unui documentar. De asemenea, în ultimul deceniu, filmografia românească s-a îmbogățit considerabil. Cel puțin patru filme de lung-metraj o au în prim plan pe suverana României: „Maria, Regina noastră” (2011); „Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă” (2011); „Maria – Inima României” (2018); „Maria, Regina României” (2019). S-au realizat mai multe portrete biografice și documentare ale Reginei, pentru diverse posturi de televiziune sau canale mass-media. Regina Maria a devenit dintr-odată preferata documentariștilor pentru producțiile dedicate atât centenarului Marii Uniri, cât și a istoriei României, în genere, și se bucură de un public tot mai numeros.

În acest an s-au împlinit 100 de ani și de la eliberarea Sătmarului de către trupele române. Deoarece teritoriul județului Satu Mare a rămas după 1 Decembrie 1918 în afara liniei demarcaționale provizorii, stabilite în urma înțelegerii între guvernul român și puterile Antantei, autoritățile civile și militare maghiare au încercat să păstreze controlul asupra zonei, în ciuda deciziei unanime de unire a populației românești de a se uni cu țara. Pe acest fond, la Satu Mare a fost instaurată Republica Sfaturilor din Ungaria – un real pericol pentru realizarea deplinei uniri și pentru siguranța populației de aici. În fața situației grele create în teritoriile românești rămase încă sub ocupația străină și la cererea insistentă a populației județului Satu Mare, Armata Română va iniția în noaptea de 15 aprilie 1919 o puternică ofensivă menită să contracareze atât o iminentă acțiune a trupele maghiare cât și să elibereze ultimele teritorii românești. Luptele au fost deosebit de înverșunate, pozițiile inamice fiind cucerite abia după intrarea artileriei noastre în acțiune și după atacul cu două companii de infanterie. În aceste lupte și-au jertfit viața 18 ostași români, înnobilând prin actele lor de eroism istoria acestei părți de țară.

Din nou, este reliefată contribuția covârșitoare a Armatei Române la realizarea Marii Uniri. Un material exhaustiv ne prezintă toate acțiunile militare și teatrele de operațiuni din anii 1916-1919. Cuvintele generalului Mărdărescu sunt edificatoare în acest sens: „[...] întregirea neamului s-a făcut prin victoria armelor, prin sângele vărsat de luptători și prin priceperea comandanților superiori, înaintea cărora datori sunt toți a-și pleca fruntea și genunchii”.

„Războiul româno-ungar din perioada anilor 1918-1920” este un studiu foarte complex prin care se aduce și un omagiu generalului, diplomatului și profesorului universitar Aurel Preda, cel care a pus la dispoziție o serie de

informații pentru scriererea acestui material. La final, sunt prezentate scurte date biografice a 47 de personalități istorice care au fost amintite în prezentul material.

Când ne referim la Campania din 1919 nu putem ignora personalitatea generalului Gheorghe Mărdărescu, cel care, în urma victoriei, în cuvinte emoționante, se adresa printr-un Ordin de zi soldaților săi: „Faptul strălucit de arme săvârșit de voi, va rămâne pe vecie în cartea Neamului și în Istoria omenirii; deci, vă puteți mândri de roadele ostinelilor voastre, și când vă veți înapoia la vetrele voastre, puteți spune tuturor, cu seninătate, că v-ați făcut pe deplin datoria față de neam, țară și dinastie. În momentele grele ale bătăliei, au venit în mijlocul nostru și au urmărit de aproape bravura noastră Majestățile Lor Regele și Regina. Sunt nespus de mândru că v-am comandat; și adânc recunoscător tuturor pentru inima ce-ați pus în îndeplinirea izbândeii, vă mulțumesc la fiecare în parte și vă zic: Sănătate și totdeauna voie bună, bravi ostași ai Comandamentului Trupelor din Transilvania”. Ferdinand I avea să-l decoreze pe Generalul Mărdărescu cu Ordinul „Mihai Viteazul”, pentru acțiunea contra regimului bolșevic ungar.

O prezentare a unităților militare oltene dislocate pe teatrul de operațiuni din Ardeal, Ungaria și Budapesta este un act de recunoaștere, în anul Centenarului, a eroismului și a jertfei acestor militari pus în slujba apărării unității naționale. Se aduc lămuriri privind locul unde au fost cantonate și mai ales cum au acționat marile unități de infanterie și cavalerie din Oltenia. De asemenea, sunt menționați comandanții de batalioane, companii, regimente și divizii.

Regimentul 9 Vânători și comandantul acestei unități militare, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, au „făcut istorie” în Campania din 1919. Ofițerul gorjan s-a acoperit de laurii victoriei în Primul Război Mondial, dovedind un curaj nebunesc, un real patriotism și spirit de sacrificiu la conducerea Regimentului 9 Vânători. El a fost elogiat de marele savant Nicolae Iorga: „unul dintre cei mai mari generali români”. El ne-a lăsat un jurnal – „Operațiile și istoricul Regimentului 9 Vânători în Războiul pentru întregirea Neamului Românesc. 1916-1919” – elaborat pe baza arhivei de front și care stă mărturie a eroismului ofițerilor, subofițerilor, gradaților și miilor de soldați ai acestui corp de elită al armatei române. Regele Ferdinand I a apreciat mult contribuția sa la victoriile din 1919 și i-a conferit Ordinul „Steaua României”: „colonelului Rasoviceanu Gheorghe, comandantul Regimentului 9 Vânători, pentru bravura și destoinicia cu care a condus detașamentul ce-l comanda în luptele cu maghiarii de la Csúcs, Dealul Mare, Cristior, Vașcău, Beiuș, Nagyszalonta și Békés, în 1919, respingând cu pierderi trupele vrăjmașe ce căutau a opune rezistență înaintării trupelor noastre”. La 14 ianuarie 1924, Gheorghe Rasoviceanu era avansat la gradul de general de brigadă, îndeplinind funcția de comandant de brigadă în cadrul Corpului Vânătorilor de Munte.

Participarea unităților militare de vânători în Transilvania, Cehoslovacia și Ungaria, a voluntarilor ardeleni în Campania din Ungaria este reflectată în acest volum. Printre marile unități militare din Vechiul Regat, implicate în campania din 1919, se numără și cele două divizii de vânători trimise inițial – în anul 1918 –,

să păzească frontiera de pe râul Nistru, alături de trupele de grăniceri. În componența lor intrau 10 regimente de vânători, unități de elită remarcate prin profesionalism și fapte de eroism pe câmpul de luptă. În cadrul Diviziei 2 Vânători, comandată de generalul Gheorghe Dabija, intra și Regimentul 9 Vânători, condus de colonelul Gheorghe Rasoviceanu. Un moment vibrant și înălțător a fost primirea moșilor din regiunea Zarandului și a munților Apuseni (plășile Baia de Criș, Brad, Abrud și Câmpeni) în rândul armatei române, în Corpul Voluntarilor „Horia” (înființat la 15-16 februarie 1919 de dr. Suciu și cpt. Medrea), în cadrul unei ceremonii de depunere a jurământului la Țebea – localitate simbol a luptei românilor din Ardeal. Memoriul de activitate al preotului-căpitan Gheorghe Cotenescu, muscelan cu rădăcini dâmbovițene, care a însoțit Regimentul 9 Vânători, atât pe malurile Nistrului, în Basarabia, cât și în Ungaria, este sugestiv.

În greu încercații ani de lupte, 1916-1919, au fost mobilizați numeroși preoți militari care au însoțit trupele române pe câmpurile de luptă, acordând asistență religioasă soldaților (slujbe, spovedanie, împărtășanie sau prohodirea celor morți la datorie), îmbărbătându-i în cursul luptelor, mângâind și îngrijind pe cei răniți. Potrivit celor menționate de protoiereul Constantin Nazarie, în acest război au fost mobilizați aproximativ 252 de slujitori, din diferite locuri. Eroismul lor a fost bine evidențiat de acest profesor universitar: „În învălmășagul luptelor, în țipătul răniților, în vaetul bolnavilor, în suspinul muribunzilor, în depresiunea morală aproape generală, preoții au făcut minuni”. Acestor eroi în sutană le este dedicat un studiu amplu, bazat pe analiza documentelor de arhivă și a memoriilor de război. „Preoții și-au făcut mai mult decât datoria și este o cinste pentru cler, care alături de ostași, a dat mai mult decât i-am cerut noi pentru Țară și Neam”, spunea, în decembrie 1918, mareșalul Constantin Prezan.

Un foarte interesant material se referă la arhivele și bunurile culturale mobile ale României aflate la Budapesta și la eforturile de recuperare a lor în anul 1919. Așa cum menționa Virgil Cândea: „cu peste 5 000 de piese înregistrate și descrise, Ungaria apare clar ca fiind teritoriul cel mai bogat în urme românești, atât documentare, cât și artistice” – piese care au fost create (scrise, tipărite, confecționate, pictate, gravate, săpate etc.) pe teritoriul cuprins azi între granițele României; piese arheologice descoperite în situri din România, diferite obiecte create pe teritoriul ardelean și piese păstrate în colecții din cuprinsul țării care au ajuns, în împrejurări diverse, în muzee, colecții, arhive și biblioteci din Ungaria. Cu toate că, prin Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), statul ungar și-a asumat obligația de a restitui României, printre altele, arhivele istorice ale provinciilor reunite în 1918, acestea nu au fost recuperate nici până astăzi!

Un alt erou al apărării României Mari, este generalul oltean Ilie Antonescu. Autorul (rudă cu generalul) ne prezintă date inedite despre biografia sa, cariera militară și participarea bravului general român pe fronturile ambelor conflagrații mondiale. Sublocotenentul Ilie Antonescu a dovedit mult curaj și spirit tactic, alături de generalul Drăgălina, în luptele de pe Valea Jiului (1916), dar și la Oituz, în anul următor. În Campania din 1919 avea gradul de căpitan și Virtutea Militară

îi strălucea pe piept. Ordinul „Steaua României” l-a primit de la Regele Carol al II-lea. În 1945 a participat la luptele pentru eliberarea Budapestei. A fost decorat cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul”, „pentru curajul deosebit și tenacitatea cu care și-a comandat divizia, în luptele de la Pecel, Rakosa, Rikosliget, Budapesta, râul Krupina, Gron, Nitra, Vag, Morava, Koriciany și N.V. Brno, remarcându-se prin acte de concepție operativă, care au contribuit în mod hotărâtor la reușita operațiunilor diviziei sale”.

Cea de-a treia parte, dedicată acțiunilor Armatei Române în Ungaria, se deschide cu figura generalului Marcel Olteanu, fost guvernator al Budapestei în timpul ocupației românești a Ungariei, între august și noiembrie 1919. În prima conflagrație mondială a fost general de brigadă și comandant al Diviziei I de la Craiova. S-a distins prin fapte de eroism pe Olt, Siret, la Grozești, pe Nistru și în Ungaria și a fost decorat cu Ordinul Militar Mihai Viteazul cls. III-a: „Pentru vitejia cu care a condus Brigada descălecată în luptele de pe Valea Oituzului în iulie și august 1917, s-a distins prin atacurile date de brigada sa pentru cucerirea importantei pozițiuni de pe Coșna”. După război a devenit general în rezervă al Corpului I Armată. Ne-a lăsat câteva lucrări scrise, precum: „Deprinderi tactice pentru tinerii ofițeri din toate armele” (1910), „Manevra de aripă” (1912), „Huzarul negru” (1926) sau „Din amintirile unui luptător” (1926).

Un subiect demn de interes este cel legat de regimul impus de Armata Română în timpul ocupației Ungariei deoarece istoriografia românească a tratat prea puțin tema aceasta a administrării teritoriilor ocupate de români în anii 1916-1919. În schimb, istoriografia străină s-a preocupat mai mult de acest subiect incriminând acțiunile Armatei Române. Administrația militară românească s-a desfășurat sub supravegherea strictă a Misiunii Militare Interaliată în Ungaria, organism creat în urma armistițiului de la Belgrad (13 noiembrie 1918), din care făceau parte reprezentanții Marilor Puteri. Organizarea juridică civilă a fost lăsată pe mâna guvernului maghiar. Mai trebuie amintit și că există o bogată corespondență care demonstrează preocuparea autorităților române de a asigura aprovizionarea cu hrană și combustibil a populației din Ungaria. Garnituri de tren cu cereale și alimente au fost trimise din Transilvania în Ungaria, iar pe Dunăre a fost instaurată libertatea de navigație pentru a permite aprovizionarea cu alimente a Budapestei. De asemenea, există o serie de documente fotografice de arhivă în care se vede cum militarii români împart hrană populației Budapestei. Documentele prezentate mai aduc informații și despre organizarea efectivelor românești în localitățile eliberate din Transilvania.

Printre articolele care conțin multe date, nume sau cifre, care pentru mulți pot părea aride, s-a strecurat și un album foto omagial, care cuprinde imagini cu parfum de epocă ce surprind ipostaze ale glorioasei Armate Române în vremea ocupației Budapestei, în urmă cu 100 de ani. Albumul conține 20 de fotografii-document care îi au ca protagoniști pe acei oameni minunați cu armele lor eliberatoare dar și ceaunurile pline cu mâncare pentru populația maghiară înfometată și pentru acei copii desculți cărora li se citește recunoștința pe chip.

„O imagine face cât o mie de cuvinte” este una dintre cele mai vechi dar și adevărate vorbe de spirit spuse vreodată. Aceasta se potrivește cel mai bine cu fotografia îngălbenită de trecerea veacului, în care Generalul Gheorghe Mărdărescu stă mândru pe terasa Hotelului Gellért din Budapesta, în august 1919. Aici se stabilise Comandantul trupelor din Transilvania, pe timpul ocupației. Militarii Regimentul 16 Infanterie Fălticeni au ținut să-și immortalizeze și ei momentul de glorie chiar în fața Cazărmii honvezilor din Budapesta. O altă imagine îi arată pe ofițerii Regimentului 27 Infanterie, pe scările Parlamentului Ungar, în septembrie 1919.

Un interviu captivant realizat cu generalul scriitor nonagenar Radu Theodoru ne arată cum se vede România la Centenarul ocupării și eliberării Budapestei de comunism prin ochii unui veteran de război. Dialogul cuprinde aspectele istorice privind modul în care Armata Română a cucerit Ungaria pentru a bloca avansul bolșevismului în Europa, cu țărani-militari încălțați, la propriu, în opinii, dar și remarci privind trădările clasei politice de azi. „Valea Uzului este un semnal. Românii se vor ridica! Cum zice și poetul temnițelor bolșevice: „Ridică-te, Gheorghe! Ridică-te, loane!”, declamă profetic legendarul general.

O scurtă descriere a trăsăturilor și caracterului căprarului a cărui opincă a tronat regește, aidoma unui stindard de luptă, printre norii Budapestei, deasupra Parlamentului maghiar era absolut necesară, mai ales că mulți dintre cei care au publicat în această carte au făcut referire la el; la caporalul Constantin Bivolaru. Această ispravă a reușit să pătrundă și în folclorul popular românesc, în doinele pe care le cântau țăranii întorși de pe front: „Sus opincă, jos papuc/Eu până la Pesta mă duc!”. „Opinca de jos, opinca telurică, de la fundația genealogică a străbunilor noștri, cea care de mii de ani, lovea pământul și apoi sfida gravitația în timpul călușului, în aerul brăzdat de strigăturile dacilor”, poate fi considerată, în acest context, un simbol statal arborat cu mândrie națională pe cerul capitalei maghiare.

Cea de-a patra parte a fost rezervată studiilor privind sfârșitul războiului și problemei apărării și consolidării spațiului românesc.

Sunt urmărite acțiunile militare ale Diviziei 10 Infanterie în Basarabia în anii 1918-1919. La intrarea în război, Divizia 10 Infanterie a fost comandată de generalul de brigadă Arthur Văitoianu. Divizia a participat la acțiunile militare pe frontul românesc, pe toată perioada războiului, în Muntenia, Moldova și în Basarabia, chiar dacă a fost destinată, inițial, să apare teritoriul Dobrogei.

Tot în Basarabia a fost dislocat și Regimentul 40 Infanterie. Putem observa efortul acestei unități militare de nivel tactic care s-a constituit în vara anului 1916, prin mobilizarea unităților și subunităților existente la pace aparținând de Regimentul Călugăreni 40. La intrarea în război, Regimentul 40 Infanterie, comandat de locotenent-colonelul Stan Poetaș a participat la acțiunile militare pe frontul românesc, pe toată perioada războiului. Drapelul de luptă al acestei unități militare a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”. După ce i-au pacificat prin forță pe bolșevicii ruși la Mihăileni, în ianuarie 1918, soldații generalului Stan Poetaș, după intrarea în Basarabia și unirea cu România, au primit ordin să asigure

frontiera Nistrului împotriva incursiunilor bandelor bolșevice ce încercau să răskoale populația pentru a smulge României pământul sfânt al Basarabiei. La 8 ianuarie 1919, bandele bolșevice au trecut Nistrul în număr mare și au atacat trupele române din zona Atachi. Aici a fost împușcat mișelește Generalul Stan Poetaș, iar cadavrul a fost batjocorit de populația răsculată. Constantin Kirițescu a scris despre moartea generalului: „I-a fost dat să moară, lovit de un glonț mișel, tras din spate, acestui erou legendar al armatei române, care la Topraisar, Neajlov și la Mărășești, înfruntase de atâtea ori moartea în față, în cele mai dramatice momente ale războiului nostru”. La sfârșitul lunii decembrie 1919 regimentul părăsește Basarabia și se revine în Cadrilater. Sunt descrise acțiunile aceluiași Regiment 40 Infanterie în Cadrilater, în anii 1919-1940.

La începutul anului 1919 situația din teritoriile unite cu țara era nesigură, în condițiile în care administrația românească încă nu fusese consolidată, din cauza unor aspecte rezultate din hotărârile adoptate în capitalele provinciilor românești, cât și a tendințelor unor lideri politici din cele trei provincii de a păstra o relativă independență decizională față de autoritățile de la București. O altă problemă de insecuritate se profila la frontiera de est, nord și vest, unde trupele ruse și ucrainene bolșevizate, ca și structurile militare maghiare constituiau un real pericol pentru țară și marile unități române dislocate în zona fruntariilor țării. S-a ordonat ca teritoriile unite cu țara să fie considerate zone de operații, iar unitățile dislocate în acele spații trebuiau să fie în măsură să respingă atacurile eventualilor agresori. Partea de nord a țării era vizată de către trupele ucrainene dislocate la est de Nistru și în Galiția, prin urmare s-au impus măsuri de apărare și în acest spațiu.

Măsurile de apărare făceau parte din firescul acțiunilor structurilor de comandă, planificare și organizare a unor eventuale operații, pentru evitarea surprinderii. Asemenea măsuri au continuat și după demobilizarea majorității unităților armatei române în primăvara anului 1920. Abia în primăvara anului următor unitățile armatei române din partea de nord a țării, situate la est de Carpații Orientali, precum și cele din Basarabia, au trecut de la starea de război la cea de pace. Se punea capăt unei perioade grele pentru militarii români supuși în permanență amenințării trupelor bolșevice de dincolo de Nistru care nu au acceptat decizia românilor de peste Prut de a se uni cu Patria-Mamă.

Într-un amplu articol, care se referă la ocupația militară a Dobrogei de către puterile aliate, putem urmări o cronologie a desfășurării evenimentelor din perioada august 1916 – august 1920, începând cu ședința Consiliului de Coroană de la Cotroceni care a decis intrarea României în război alături de Antanta (4/17 august 1916), până la semnarea, la București, a Convenției de demarcare a frontierei româno-bulgare (13/26 august 1920). De asemenea, aflăm despre scopul ocupației militare, conform Proclamației adresată de generalul Berthelot, care a constatat în asigurarea ordinii pe timpul instalării autorităților civile românești în Dobrogea. Nu a fost o ocupație militară în stilul clasic, în care militarii ocupanți ai unui teritoriu se ocupau și de administrarea acestuia. În Dobrogea a fost

reinstalată administrația românească, care a acționat sub protecția și controlul trupelor aliate. Una din marile erori comise de reprezentanții Puterilor Aliate a constat în nepermiterea instalării grănicerilor români, la solicitarea Bulgariei, pe frontiera din anul 1916. Din această cauză s-a intensificat contrabanda și s-au amplificat acțiunile bandelor de comitații bulgari, aceasta ducând la crearea unui climat de insecuritate în zona de sud a Dobrogei.

Dobrogea a fost ocupată militar de trupele Puterilor Aliate, timp de un an. În acest timp trupelor române li s-a interzis să revină într-un teritoriu care aparținea de drept României, iar aliații au avut grijă să-și impună interesele economice în acest ținut, astfel ca, într-o perioadă scurtă de timp, România să devină o sursă de materii prime și o piață de desfacere a mărfurilor acestora. „Se asigura astfel transformarea României Reîntregite într-o colonie, sacrificiile și jertfele făcute de români în campania 1916-1919 fiind irelevante pentru puternicii zilei. Sub nicio formă cei peste 320.000 de români nu și-au jertfit viața pe câmpurile de luptă pentru un astfel de ideal!”, concluzionează autorul.

Documentele și mărturiile contemporanilor ne indică o bună colaborare a trupelor române cu cele ale puterilor aliate în Transnistria în perioada februarie-iunie 1919; pentru cucerirea zonei Tiraspol-Razdelnaia, în acțiunile comune pe timpul retragerii în Basarabia dar și după realizarea dispozitivului de apărare pe Nistru. Cu toate acestea, n-au lipsit nici incidentele apărute pe timpul acestui parteneriat material.

Anul 1919 a marcat începutul unor schimbări profunde și în viața social-politică și culturală a Banatului de nord-est. Potrivit prevederilor Convenției de armistițiu de la Belgrad, semnată la 13 noiembrie 1918 de reprezentanții guvernului Karolyi și Franchet d'Esperey, comandantul trupelor Antantei din Balcani, Banatul românesc intra sub jurisdicția guvernului maghiar până la semnarea tratatului de pace, fiind ocupat militar de trupele regale sârbești. Spre sfârșitul lunii noiembrie intră în Banat, sub motivul controlării ocupației militare sârbești, și trupele coloniale franceze, dar situația era confuză, făcându-se încercări disperate de reinstaurare a administrației maghiare. Concluzia autorului este că, fără a fi atât de spectaculos și bogat în evenimente ca precedentul, anul 1919 a marcat începutul unor schimbări profunde și în viața social-politică și culturală a Banatului de nord-est.

Proiectul pentru Banat conceput ca o „Elveție” a Orientului nu a avut șanse de izbândă, deși reprezenta o posibilă soluție de echilibru strategic și economic pentru această zonă mult încercată la finele Marelui Război. În 1919, Marile Puteri au procedat la împărțirea Banatului, în conformitate cu propriile interese și urmărind să mulțumească, cât de cât, aliații din zonă, România și Serbia. Soluția dată la Paris nu a mulțumit pe nimeni. Totuși, frontiera din partea de vest a României pare să fie cea mai stabilă până astăzi, față de frontierele țării noastre din sud, est și nord.

„Republica Ungară a Sfaturilor”, un studiu care s-a constituit într-un subcapitol din volumul «Anul 1919. „Naționalismele” Gorjului», apărută în anul 2019, ne arată că Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat rapid la sfârșitul anului

1918, în urma înfrângerii în război și a presiunii minorităților naționale. Dacă partea austriacă s-a despărțit în mod pașnic, în teritoriile maghiare au avut loc confruntări armate, ce s-au întins și de-a lungul anului următor. La semnarea armistițiului, în ziua de 3 noiembrie 1918, în Ungaria se afla la putere un guvern pro-antantist, condus de Mihály Károlyi, devenit după abolirea monarhiei președinte al Ungariei. Republica a fost proclamată pe 16 noiembrie 1918, la Budapesta, iar a doua zi era instalată și la Viena. „Odată cu dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Habsburgii părăseau pentru totdeauna scena istoriei”, mai spune autorul. Ni se prezintă împrejurările în care a fost proclamată Republica Sovietică Ungară, cine a intrat în componența noului guvern, date din biografia lui Bella Kun și o schiță de portret a acestuia, realizată de Pamfil Șeicaru.

În ultima parte – cea de-a cincea a acestei cărți –, cele șapte articole au fost grupate sub titlul „Pregătirea Păcii”. Acest capitol este deschis de lucrarea unui colectiv de autori care tratează aspectele privind efectele politice și juridice ale conflictului româno-maghiar (1919-1920). Din acest material aflăm că, până în anul 1989, cercetările referitoare la războiul româno-ungar din anul 1919 au fost considerate un act ostil și un factor negativ privitor la relațiile cu vecinii noștri și, desigur, o blasfemie adusă istoriografiei comuniste, care nu dorea evidențierea rolului României în stăpînirea focarului comunist din centrul Europei. Scopul principal al României nu a fost desființarea republicii ungare, ci apărarea integrității teritoriale concomitent cu înlăturarea pericolului de bolșevizare a țării. Înfrângerea comuniștilor maghiari a determinat izolarea Rusiei Sovietice și degenerarea ulterioară a idealului comunist stalinist. România și celelalte state balcanice și-au realizat dezideratele naționale printr-un efort material substanțial și prin voința generală a popoarelor. Prezența României alături de celelalte state mai mici și mijlocii în rândul țărilor fondatoare ale Societății Națiunilor subliniază mutațiile petrecute, inclusiv în sud-estul Europei. România, stat național unitar, învingătoare în conflictul româno-maghiar, a devenit unul dintre factorii stabilizatori în Europa, reușind să oprească înaintarea comunismului.

Pentru că în acest volum este dezbătută tema eliberării teritoriilor de dincolo de munți, unde românii au coabitat cu populații de alte etnii, putem observa și cum au perceput unii politicieni români, precum Tache Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești, Nicolae Titulescu, Emil Fagure, Pavel Brătășanu și alții, la sfârșitul deceniului doi al secolului XX, tratamentul minorității maghiare din România Mare. Concepția politicianilor români cu privire la tratamentul minorităților în viitorul stat român unitar a fost abordată în numeroase materiale, conferințe, articole de presă. Majoritatea lor militau pentru păstrarea minorităților și acordarea de drepturi egale cu populația românească majoritară. „România nouă va conține câteva minorități etnice care, în mod obligatoriu, trebuie să rămână în România. Pentru aceste minorități statul român va crea un regim de adevărată libertate. România nouă va fi un stat profund democratic”, declara Tache Ionescu pentru ziarul „Le Temp”.

Analiza poziției delegației maghiare la Conferința de la Paris în legătură cu campania militară a României în Ungaria este un subiect binevenit. După părerea contelui Albert Apponyi, „Adunarea națională română, reunită pe 1 decembrie la Alba Iulia, nu era în esență diferită de adunările populare obișnuite în Ungaria; în același timp, nu poate fi privită ca reprezentând legal întreaga națiune română, pentru că nu au luat parte la ea deputații aleși de popor, ci mulțimile reunite la întâmplare”. Opinia publică maghiară considerase înaintarea armatei regale române ca pe o ocupare în numele Puterilor Antantei; de aceea, a privit rezistența armată ca pe o atingere adusă convenției de la Belgrad. Tratatul de Pace din 1919-1920 au oferit o consacrare internațională a ceea ce românii înșiși, uniți în voința lor, doriseră și făcuseră, iar aliații nu s-au putut eschiva de la îndeplinirea obligațiilor asumate față de România, efortul militar depus în anii 1916-1917 de armata română și apărarea Europei în fața bolșevismului maghiar fiind argumente puternice în favoarea deciziilor luate la Conferința de la Paris.

Au existat relații de cooperare diplomatică româno-americane la sfârșitul primei conflagrații mondiale? O lucrare nepublicată, intitulată „European Propaganda and American Opinion 1914-1917”, a lui Albert Russel Buchmann, care se află în fondurile Institutului Hoover din Stanford (California) poate să răspundă, parțial, la această întrebare. Din cuprinsul ei vedem că România nu a constituit un subiect de interes pentru publicul american în perioada Marelui Război. Se pare că, singurul moment care a atras mai mult atenția a fost intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale; un gest care a fost salutat de presa de peste ocean. Lipsa interesului pentru România poate fi considerată o carență a diplomației românești la acea vreme. În lipsa cunoașterii realității, imaginea României în SUA a avut de suferit. Abia mai târziu, misiunile americane care au venit în România în timpul războiului, impresionate de vitejia militarilor români, de rezistența admirabilă a populației civile în fața ocupației germane, ca și intensificarea activității misiunii române în SUA, au modificat această percepție. Căpitanul Vasile Stoica, reîntors din SUA, în martie 1919, îi scria lui Nicolae Iorga: „Eu, în America, am făcut tot ce e omenește posibil a face în interesul cauzei noastre. Mai cu seamă în zilele dureroase ce au urmat încheierii păcii de la București. Eram singur, departe de guvern și de toți, fără ajutor, fără nimic. A trebuit să creez totul din nimic”. Vasile Stoica a arătat necesitatea unei organizări temeinice a propagandei, preconizând felul cum această organizare ar putea fi făcută. Din păcate, nici acest cabinet, dar nici cele următoare nu au acordat atenția cuvenită propagandei românești în afara granițelor. Vedem din acest material că munca desfășurată de Stoica în rândul românilor americani a fost laborioasă. Era nevoie de o intensă muncă de informare asupra realităților românești după 1918, atât a autorităților de la Washington, cât și a românilor trăitori în Statele Unite. Vasile Stoica s-a confruntat cu o serie de greutăți generate și de atitudinea răuvoitoare a unor conaționali. De menționat că acesta nu a primit niciun fel de subvenție din partea Legației românești din Washington. „Ca urmare a pozițiilor diferite pe care se găseau SUA și România, a izolaționismului și politicii generale

de neutralitate a SUA față de problemele europene, după Primul Război Mondial nu au existat condiții favorabile unor relații strânse între cele două țări. Acest fapt nu a exclus unele interese americane în România, în primul rând în industria petrolului, dar și de natură politică, cum ar fi protecția evreilor“, concluzionează autorul acestui studiu.

Dacă s-a adus în discuție promovarea României în această perioadă, nu se putea să nu se amintească de Emmanuel de Martonne, geograful francez care s-a îndrăgostit, de la prima vizită, de România și de oamenii ei, și care a avut un rol esențial în a prezenta spațiul românesc ca un cunoscător, cu obiectivitate, în perioada premergătoare și în timpul Conferinței de Pace de la Paris. Viziunea și expertiza lui de Martonne au fost fundamentale în cel puțin trei dintre documente elaborate în vederea încheierii tratatelor de pace. La Conferința de Pace, pasiunea lui Emmanuel de Martonne pentru România a câștigat: „Începând cu luna ianuarie 1919, expertiza geografică a lui Emmanuel de Martonne a fost pusă la încercare la conferința de pace de la Versailles. În 4 studii lungi despre cele 4 provincii cerute, România, așa cum este azi ca entitate special organizată, a fost în centrul reflecțiilor sale. De Martonne a pus limbajul cartografic în serviciul cauzei românești. Titlul hărții sale colorate, «Distribuția naționalităților în teritoriile unde românii domină», este departe de a fi considerat un titlu neutru pentru o hartă. Titlul direcționează cititorul către o anumită parte”, a scris profesorul Gavin Bowd. După părerea multora, geograful francez Emmanuel de Martonne a fost cel mai românofil dintre străini.

Ziarul „La Roumanie” a avut un rol deosebit de important pentru români în perioada de după război. Acest organ de presă a fost „glasul emigrației române în susținerea idealului de unitate al României Mari la Conferința de Pace de la Paris din anul 1919”. Încă de la început, putem observa cum s-a născut acest ziar, la Paris, în ziua de 17 ianuarie 1918, din inițiativa intelectualilor români, cu un comitet de redacție compus din Paul Brătășanu, Constantin Banu, Constantin Mille, Emil Fagure. El s-a constituit în organul de propagandă al românilor din străinătate, contribuind la recunoașterea drepturilor legitime ale poporului român, având meritul de a opri tendințele nefavorabile și de a-i atrage pe aliați de partea României. Ziarul a reunit în jurul său intelectuali, ziariști, profesori universitari, parlamentari, compozitori, avocați, oameni de afaceri, devenind tribuna de propagandă a sacrificiilor pe care românii le-au dat pentru eliberarea fraților lor din provinciile istorice aflate sub stăpânirile străine, pentru recunoașterea drepturilor de veacuri ale poporului român, luând atitudine împotriva propagandei antiromânești desfășurată de cercurile politice occidentale interesate în menținerea Imperiului Austro-Ungar. Toate articolele care au apărut în acest ziar arată hotărârea cu care au militat politicienii, diplomații și oamenii de cultură pentru recunoașterea drepturilor României la Conferința de Pace de la Versailles. Numeroase articole au arătat necesitatea destrămării Austro-Ungariei și dreptul fiecărui popor asuprit de Monarhie „de a-și constitui unitatea sa națională sau de a și-o completa, pentru a ajunge în deplina independență politică și economic”.

Studiul este însoțit de imagini ale membrilor comitetului și de documente de arhivă în facsimil, inclusiv harta teritoriilor locuite de români publicată de Colonia Română de la Paris și distribuită tuturor delegațiilor participante la Conferința de Pace din 1919.

Reflectarea în presa transilvană a evenimentelor ce au urmat actului Marii Uniri și a campaniei dusă de armata română în Ungaria din anul 1919, constituie tema altui studiu. Presa transilvană a fost mereu pusă în slujba împlinirii idealului național, fapt confirmat, în epocă, și de ziarul „Viitorul” din București: „Unirea și proclamația de la Alba-Iulia sunt în cea mai mare parte rezultatul luptelor neîntrerupte duse de ziarele de peste munți”.

Volumul se încheie cu opt articole, publicate sub titlul „Varia”, care nu sunt total diferite de tema propusă deoarece se referă la afirmarea unității naționale și la personalitățile istorice care au contribuit, de-a lungul istoriei, la acest vis secular.

La scurgerea unui veac de la sfârșitul primei conflagrații mondiale și campaniei din Ungaria, era absolut necesar ca acest volum să cuprindă un studiu dedicat vieții și operei lui Constantin Kirițescu, doctor în științele naturii dar și istoric, cel care ne-a lăsat cea mai cuprinzătoare și mai documentată lucrare dedicată războiului nostru de întregire. „Cartea *Istoria războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, lucrare apărută în trei ediții, este una în care analiza desfășurării acțiunilor militare, succesul dar și catastrofele sunt prezentate de autor cu obiectivitate și mai ales cu multă imparțialitate, este o analiză care nu condamnă și nici nu preamărește, ci narează întâmplările așa cum au fost ele și pe înțelesul tuturor. Aceste calități de formă și de fond au consacrat-o în literatura noastră istorică. La îndoita ei valoare documentară și analitică, neîntrecută până astăzi, se adaugă cea de educație patriotică și din această perspectivă fiind una dintre cele mai valoroase cărți apărute de la război încoace”, arată autorii.

Un interes deosebit poate să stârnească descrierea sigiliilor și matricelor sigilare care au aparținut domnitorilor Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza și Regelui Ferdinand I și care se află la Arhivele Naționale Istorice Centrale în diferite fonduri și colecții arhivistice. Primele steme unite ale celor trei principate – Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei –, datează de la sfârșitul veacului al XVI-lea. În urma tratatului din 1595, semnat la Alba-Iulia, Sigismund Bathory devenea, *de jure*, principe al Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei. Această stare *de facto* s-a reflectat și în stema sa, pe care a adoptat-o ulterior. După unirea celor trei țări române sub Mihai Viteazul, sigiliile aplicate actelor domnești au fost schimbate. Acestea conțineau atât stemele voievodatelor respective, dar și al Daciei. Ulterior, variante unite ale stemelor moldave și muntene s-au regăsit în sigiliile mai multor voievozi din veacul al XVII-lea. Sigiliul lui Alexandru Ioan Cuza, din iulie 1860, are reprezentat atât capul de bour cât și acvila cruciată. Aceasta nu a devenit totuși stemă de stat dar a fost bătută pe prima decorație instituită de către Cuza, „PRO VIRTUTE MILITARI”, care ar fi urmat să fie acordată eroilor pompieri care au luptat pe Dealul Spirii, în 1848. Cele patru matrice sigilare din timpul Regelui Ferdinand I

poartă stema României din 1921, creată de heraldistul Jozsef Sebestyen la cererea Regelui, stemă utilizată și astăzi, dar fără simbolul Casei de Hohenzollern.

Ținutul Gorjului în anul 1919 este o temă analizată într-un material bazat pe cercetarea mărturiilor contemporanilor și a documentelor de arhivă, realități care pot fi extrapolate și la alte ținuturi românești unde populația a trebuit să revină la o viață normală, în ciuda stării de foamete și sărăcie care s-a instalat în urma războiului.

Din această carte aflăm de demersurile făcute pentru constituirea filialei Societății „Mormintele Eroilor” care avea ca principale obiective: depistarea mormintelor de eroi, fără deosebire de confesiune sau origine etnică; îngrijirea și întreținerea mormintelor, comemorarea eroilor prin diferite forme („Ziua Eroilor”, monumente, plăci comemorative, troițe, publicații); executarea, la cererea familiei, a exhumării osemintelor și transportarea lor în vatra părintească etc. Pentru buna îngrijire a mormintelor de eroi – române și străine – a fost adoptat principiul centralizării osemintelor în cimitire de onoare, organizate pe județe sau regiuni. În ziarele gorjene a fost reliefat entuziasmul populației la aflarea știrii despre intrarea triumfală a oștirii române în Budapesta.

Ocupația străină, în timpul Primului Război Mondial, în județul Dolj, a înregistrat multe pagube materiale și suferințelor umane. Mai multe documente, aflate în Dosarul 122/1919 (cu aproape 1200 de file), din patrimoniul Arhivelor Naționale – Serviciul Județean Dolj, Fond Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, sunt edificatoare în acest sens. Dosarul este cel mai cuprinzător în informații privind „Raportul de pagube” la nivelul județului Dolj în timpul Primului Război Mondial. După cum se știe, și după cum vedem din documente, starea de ocupație din vara și de la începutul toamnei din anul 1918, în județul Dolj, a fost menținută de Divizia de Infanterie nr. 218 condusă de generalul Krahmer și apoi de generalul-maior von Nostitz. De asemenea, memoriul întocmit de directorul Muzeului regional de antichități din Craiova, la 2 ianuarie 1919, privind pagubele acestei instituții în timpul războiului, ne indică statistic pagubele suferite de muzeul regional în anii războiului (1916-1918). Un alt act prezintă tablourile pagubelor materiale aduse de armatele de ocupație școlilor, uneltelor și mașinilor, sau a valorilor rechizițiilor făcute în plășile din județul Dolj în timpul ocupației și cu ocazia războiului.

În anii războiului s-au făcut eforturi pentru a fi salvată Colecția familiei și Fundației „Aman” din Craiova. Fundația „Aman”, fusese inaugurată în decembrie 1908 și cuprindea două secțiuni: o bibliotecă cu câteva mii de volume și un muzeu cu un mobilier de valoare, obiecte de artă și piese numismatice. În timpul ocupației germane a Craiovei au fost jefuite multe colecții patriotice și instituțiile deținătoare, dar mai ales Fundația „Aman” care fusese transformată în bibliotecă unde se citea și învăța limba germană. La intrarea armatelor străine, membrii personalului fundației s-au refugiat în Moldova. Singurul care a rămas a fost custodele fundației, care a încercat să salveze avutul instituției. La jefuirea bibliotecii și a Muzeului Aman a contribuit și cel care a fost numit bibliotecar șef

pe timpul ocupației. Pentru această faptă și alte escrocherii a fost condamnat la închisoare. Acest articol trage un semnal de alarmă pentru generațiile care vor veni despre modul în care trebuie protejate și salvate bunurile de patrimoniu cultural în cazuri similare.

Autorul materialului care se referă la militarii români aflați în cimitire românești din străinătate a deținut funcția de Ambasador la Paris cât și Ambasador la UNESCO. Domnia sa ne spune că, în calitate de ambasador, a stabilit ca depunerea de coroane de flori la mormintele militarilor români să se facă pe data de 11 noiembrie când poporul francez comemorează armistițiul din anul 1918. În mai multe țări europene, în timpul războiului, sute de mii de ostași români participând la lupte de eliberare, și-au jertfit viețile, fiind înmormântați departe de țara, casele și familiile lor. Militarii români înhumați pe teritoriul Franței provin din rândul celor care au murit în prizonierat, din cauza condițiilor grele de viață și a bolilor, în Primul Război Mondial. Numărul militarilor români înhumați în cele 46 de localități din Franța este de 2.746. Principalele localități în care se odihnesc pentru eternitate eroii români sunt: Dieuse (947), Haguenau (472), Soultzmatt (680), Labry (256). „Soldați români! Departe de patria voastră pentru care v-ați jertfit, odihniți-vă în pace, aureolați de glorie, în acest pământ, care nu vă mai este străin”, sunt cuvintele Reginei Maria înscrise pe placa de marmură a cimitirului de la Soultzmatt. Chipul Reginei Maria, gravat în piatră aici, veghează asupra eroilor români din anul 1933.

O cronică contemporană a vizitei delegației seniorilor vâlceni în Țara Crișurilor, la o sută de ani distanță – 1919-2019 –, ne relatează despre faptul că, în acest ceas aniversar, oamenii locului păstrează vie memoria acelor înălțătoare clipe și a făuritorilor unității naționale, de la Mihai Vodă Viteazul la Regele Ferdinand I.

Ultimul articol aparține cercetătorilor Eugen Petrescu și Petre Stoica și este închinat aniversării Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, care a împlinit și ea, de la constituire, aceeași vârstă: 100 de ani. „Cultul Eroilor înseamnă întoarcerea cu smerenie, prețuire și recunoștință la rădăcini. Pomenirea celor căzuți pe câmpurile de onoare face parte din permanențele vieții poporului român. Strămoșii noștri și-au respectat eroii, preamărind, prin ei, cele mai nobile virtuți, pe care le-au păstrat, din generație în generație, drept cea mai valoroasă moștenire”, o spun atât de frumos autorii. Materialul ne prezintă istoria acestei prestigioase asociații, care are ca punct de plecare constituirea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, prin Înaltul Decret Lege nr. 4106, din 12 septembrie 1919, semnat de Regele Ferdinand I – „Întregitorul”. Se regăsesc aici și mesaje de felicitare ale generalului și profesorului universitar doctor în științe militare Visarion Neagoe, președintele Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, mesajul Președintelui României, domnul Klaus Iohannis și al Majestății Sale Margareta, Custodele Coroanei României, cu prilejul adunării festive de aniversare a 100 de ani de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, un eveniment de înaltă ținută organizat de Asociația Națională Cultul

Eroilor „Regina Maria”, în ziua de 8 august 2019, în Sala de Marmură a Palatului Cercului Militar Național din București.

În finalul acestei prefete, nu-mi rămâne decât să salut inițiativa istoricului Eugen Petrescu, președinte al Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” și director coordonator al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa”, de a organiza simpozionul în urma căruia s-a tipărit o carte de referință pentru cei care vor să cunoască, de la autori avizați, lucruri mai puțin știute despre momentul de glorie al Armatei Române, din anul 1919, la un secol distanță de la desfășurarea evenimentelor.

Florin Epure

Preface

The „Campaign for the Peace of Europe”, as it was called the occupation of Budapest and the destruction of Béla Kun's Hungarian Soviet Republic, on August 4th, 1919, is the moment of glory of the Romanian Army that had passed through great sacrifices through the great world war and now statues, forever the Act of the Great Union. In fact, it was the first army in history to liberate a state from communism, and Budapest was the only enemy capital occupied by a state in the Entente through direct military action during or as a result of the First World War. Romania saved from the Bolsheviks not only the civilization of Central Europe, but also that of Western Europe.

This volume was established as a tribute to the heroes who brought glory to the Romanian people and to Europe, a century after the year of grace 1919. Scientific materials, written by renowned researchers, historians, archivists, lawyers, writers in this volume and presented in within the Symposium at the Cozia – Călimănești Monastery (September 6-7th, 1919), is based on the research of edited and unpublished archive documents, the memoirs of those who participated in this campaign, diplomats and politicians, as well as articles dedicated, especially, to the years 1918-1919 and to the victory of the Romanian army.

An essential testimony of this military campaign, which was the basis for the elaboration of several studies presented in this volume, is the book left by Brigadier General Gheorghe Mărdărescu, who was in command of the Troops from Transylvania, between April 12th, 1919 – 20th April 1920, at the head of which he led the Hungarian campaign. In the last proclamation, on the occasion of the withdrawal of the Romanian troops from Budapest, General Mărdărescu said: „Romania wants to state once again that after the attack on the Tisza, which motivated its military action, it was guided only by self-defense and military requirements. Any thought of oppression or revenge was foreign to him”.

Several authors referred, in their works, to that funny moment – the hanging of the peasant sandals on the Parliament building in Budapest, by a sergeant from Oltenia. The hilarious episode that has already entered folklore was very real and was narrated by General Marcel Olteanu, former governor of Budapest during the Hungarian occupation, in his book „The Black Hussar” (1926). „The sandal defeated the sword”, as academician Ioan-Aurel Pop would say.

The researchers did not limit themselves to the description of military operations and personnel, but brought consistent data on political and diplomatic actions and efforts to defend Greater Romania. This wonderful anniversary

bibliophile edition is structured in six parts, which include 48 scientific studies. By reading the book, readers will find answers to some questions that still persist today. How did the Romanian Army get into Hungary and occupy the capital Budapest? How did the military operations unfold? Why could the Bolshevik danger be fatal for Romania, but also for Europe? What was the role of Romanian sovereigns and diplomats in the 1919 campaign? How did the Great Powers react to the occupation of Budapest by the Romanian Army? What are the Romanian and foreign echoes regarding the Romanian occupation and administration?

The first part refers to the diplomatic and military actions for the defense of Greater Romania and is treated in three well-documented articles.

The end of the first world conflagration found Romania, again, in the Entente camp. In addition to supporting the national liberation movements of Romanians in Bukovina and Transylvania, the Romanian government has taken intense diplomatic action to find out the position of the victors in relation to previous commitments to Romania. They wanted information and clarification of relations with these powers on key issues, such as the place and role reserved for Romania at the peace conference to be held and then the confirmation of national unity through internationally recognized acts of legal value.

Romania's human sacrifices and material war effort were recognized by most states. In early 1919, when Prime Minister Ion I.C. Brătianu arrived in Paris, in order to defend the cause of Romanian unity, Romania appeared before the Peace Conference as a de facto and de jure unitary national state. During all this time and in the immediate period, the application of the Union Decision and its consolidation would be carried out step by step, a main role being played by the liberating action of the Romanian army. The war of integrity had not ended, the opponents of the Romanian unity imposing its continuation. The three papers present a synthesis of the events from November 1918 to April 1919 and highlight the coordinates of domestic policy actions and foreign affairs, in which the role of the military factor was obvious.

General Radu R. Rosetti, the hero from Mărășești, played an important role in our political-diplomatic and military efforts prior to the Hungarian campaign. Radu R. Rosetti was appointed military attaché to the Western allies, in order to support Romania's cause following the imposition of the Bucharest Peace and to show his country's readiness to return to the war as soon as conditions allowed. The Romanian general served during 1918 under the command of French General Henri Mathias Berthelot, the former head of the French Military Mission in Romania, with whom he formed a lasting friendship.

The second part, dedicated exclusively to the Romanian Military Campaign in Hungary, includes 16 articles and begins with the study that highlights the role of Romanian kings in the military success in Hungary, the continuation of the process of consolidating the Great Union and its international recognition. Queen Mary's unofficial visits to Paris and London (February-April

1919). The sovereigns of Romania witnessed the passage of the Romanian troops over the river Tisza and even advanced to the outposts, encouraging with their presence the soldiers and officers, and thus with the particularly high morale. The queen wrote in her diary: „Everyone was so full of energy, they were happy to cross the Tisza to drive out the Bolsheviks, they wanted to get to Budapest”. In the archives is kept the telegram of General Mărdărescu to Ferdinand I, by which he announced the sovereign of victory: „To His Majesty the King. I have the honor to report that yesterday, August 4th, at 6 pm, the troops occupied Budapest without resistance. After taking measures to maintain order, I reviewed and received the parade (a brigade from the 1st Hunters Division, a Division of 3rd Batteries and a Division of the 4th Roșiori Brigade) on Andrasystrasse.

Many politicians of the time expressed their favorable opinions and positive appreciations of Romania and its army. King Ferdinand received „vivid congratulations on the beautiful successes of the Romanian army” from Prince Roland Bonaparte. Paul Deschanel, President of the Chamber of Deputies of the French Parliament, congratulated Prime Minister Ion I.C. Brătianu for the entry of troops in Budapest. In the spring of 1919, as a symbolic gesture of consecrating an existing reality, King Ferdinand and Queen Maria undertook a trip to Transylvania, visiting several localities – Oradea, Békéscsaba, Carei, Károlyi Castle, Baia Mare, Jibou and Dej, Bistrita, Cluj, Câmpia de la Turda, Câmpeni, Abrud, Alba-Iulia, Blaj, Copșa, Sibiu –, where they were greeted by the population enthusiastic about their arrival and the fact that the dream of centuries had come true. I.G. Duca accompanied the sovereigns and recorded in his memoirs the following: „This journey was a dream, an indescribable dream. For ten days I lived in the midst of the most moving scenes of enthusiasm. The joy of a freed people who see their King and Queen and celebrate them in a homeland that is forever reunited”. The other Romanian provinces of Bessarabia and Bukovina were to be visited by the sovereigns the following year. The cities where they stopped were: Suceava, Putna, Radauti, Chernivtsi, Hotin, Balti, Chisinau, Cetatea Albă, Basarabeasca, Bolgrad, Reni, being again received with great enthusiasm by the population.

The operations of the Romanian army at the end of 1918, during 1919 and the beginning of 1920, are part of the war of liberation and integration of the nation fought by our people during 1916-1920. Although on the European fronts the war ended on November 11th, 1918, when the Compiègne armistice was signed, the Romanian people and their army had to fight hard for more than a year to defend their national and territorial unity. Romania's royal family was with the army, officers and soldiers throughout the war, encouraged them, recognized their merits and heroism on the front, supported their morale and believed in the final victory. King Ferdinand, the supreme commander of the armed forces, was permanently with the Romanian officers and soldiers on all fronts, in the years 1916-1919. Queen Maria used the weapons at her disposal, organizing the ambulance service, organizing hospitals, visiting hospitals every day, talking to thousands of wounded soldiers, giving them gifts and a glimmer of hope. After

three years of hard fighting and two years of enslaving exile, on October 15th, 1922, in Alba Iulia, Ferdinand and Queen Maria were to be crowned kings of all Romanians.

Queen Maria's personality was reflected in many film productions of the time but also those of today. The documentary about the sovereign's visit to America is well known. The queen was received as a superstar in lavish ceremonies. Testimony is the archive records that show a parade of big days on the boulevards of New York. Another trip of Queen Maria of Romania, together with her daughter Princess Ileana, to Egypt, Syria and Palestine, in 1930, was the subject of a documentary. Also, in the last decade, Romanian filmography has been considerably enriched. At least four feature films feature the sovereign of Romania: „Maria, Our Queen” (2011); „Queen Mary – The Last Romantic, the First Modern Woman” (2011); „Maria – Heart of Romania” (2018); „Maria, Queen of Romania” (2019). Several biographical and documentary portraits of the Queen were made for various television stations or media channels. Queen Maria has suddenly become the favorite of documentary filmmakers for productions dedicated to both the centenary of the Great Union and the history of Romania in general, and enjoys an ever-growing audience.

This year also marks the 100th anniversary of the liberation of Sătmar by Romanian troops. As the territory of Satu Mare County remained outside the provisional demarcation line after December 1st, 1918, established following the agreement between the Romanian government and the Entente powers, the Hungarian civil and military authorities tried to keep control over the area, despite the unanimous decision to unite the Romanian population, to unite with the country. Against this background, the Hungarian Council of Councils was established in Satu Mare – a real danger for achieving full union and for the security of the population here. In the face of the difficult situation created in the Romanian territories still under foreign occupation and at the insistent request of the population of Satu Mare County, the Romanian Army will initiate, on the night of April 15th, 1919, a strong offensive to counteract an imminent action of Hungarian troops. and to liberate the last Romanian territories. The fighting was particularly fierce, the enemy positions being conquered only after our artillery came into action and after the attack with two infantry companies. In these battles, 18 Romanian soldiers sacrificed their lives, ennobling through their acts of heroism the history of this part of the country.

Once again, the overwhelming contribution of the Romanian Army to the achievement of the Great Union is highlighted. An exhaustive material shows us all the military action and the theaters of operations from 1916-1919. General Mărdărescu's words are edifying in this sense: „[...] the whole nation was made by the victory of arms, by the blood shed by the fighters and by the skill of the superior commanders, before whom it is all due to bow their foreheads and knees”.

„The Romanian-Hungarian War between 1918-1920” is a very complex study that pays homage to the general, diplomat and university professor Aurel

Preda, who provided a series of information for writing this material. At the end, short biographical data of 47 historical personalities that have been mentioned in this material are presented.

When we refer to the 1919 Campaign, we cannot ignore the personality of General Gheorghe Mărdărescu, who, following the victory, in emotional words, addressed his soldiers in The Order of the Day: „The brilliant act of arms committed by you will remain forever in the book of the Nation and in the History of mankind; so you can be proud of the fruits of your labors, and when you return to your hearths, you can tell everyone, with serenity, that you have fully done your duty to the nation, the country, and the dynasty. In the difficult moments of the battle, their Majesties the King and Queen came in our midst and followed our bravery actions. I am very proud to have ordered you; and deeply grateful to all for the heart you have put into the achieving of the victory, I thank you each and I say to you: Health and always good cheer, brave soldiers of the Troops Command in Transylvania”. Ferdinand I would decorate General Mărdărescu with the „Mihai Viteazul” Order, for the action against the Hungarian Bolshevik regime.

A presentation of the Oltenian military units deployed on the theater of operations in Transylvania, Hungary and Budapest is an act of recognition, in the Centenary year, of the heroism and sacrifice of these soldiers put in the service of defending national unity. Clarifications are provided regarding the place where they were stationed and especially how the large infantry and cavalry units in Oltenia acted. Battalion commanders, companies, regiments and divisions are also mentioned.

The 9th Mountain Hunters Regiment and the commander of this military unit, Colonel Gheorghe Rasoviceanu, „made history” in the 1919 Campaign. The officer from Gorj covered himself with the laurels of victory in World War I, proving mad courage, real patriotism and a spirit of sacrifice in leading the Regiment 9th Mountain Hunters. He was praised by the great scientist Nicolae Iorga: „one of the greatest Romanian generals”. He left us a diary – „The operations and history of the 9th Mountain Hunters Regiment in the War for the Unification of the Romanian Nation. 1916-1919” – elaborated on the basis of the front archive and which bears witness to the heroism of the officers, non-commissioned officers, ranks and thousands of soldiers of this elite corps of the Romanian army. King Ferdinand I greatly appreciated his contribution to the victories of 1919 and conferred the Order „Star of Romania”: „Colonel Rasoviceanu Gheorghe, commander of the 9th Mountain Hunters Regiment, for the bravery and capability with which he led the detachment commanding him in the battles with the Hungarians Csúcs, Dealul Mare, Cristior, Vașcău, Beiuș, Nagyszalonta and Békés, in 1919, defending with several losses the enemy troops that sought to resist the advance of our troops”. On January 14th, 1924, Gheorghe Rasoviceanu was promoted to the rank of brigadier general, fulfilling the position of brigade commander within the Mountain Hunters Corps.

The participation of military mountain hunting units in Transylvania, Czechoslovakia and Hungary, of Transylvanian volunteers in the Hungarian Campaign is reflected in this volume. Among the large military units in the Old Kingdom, involved in the 1919 campaign, are the two divisions of hunters originally sent – in 1918 – to guard the border on the Dniester River, along with border guards. They included 10 hunting regiments, elite units noted for their professionalism and deeds of heroism on the battlefield. The 9th Hunters Division, commanded by General Gheorghe Dabija, also included the 9th Hunters Regiment, led by Colonel Gheorghe Rasoviceanu. A vibrant and uplifting moment was the reception of the motes from the Zarand region and the Apuseni mountains (Baia de Cris, Brad, Abrud and Câmpeni plains) among the Romanian army, in the “Horia” Volunteer Corps (founded on February 15th-16th, 1919 by Dr. Suciu and Capt. Medrea), during a swearing – in ceremony at Țebea – a symbol locality of the Romanians' struggle in Transylvania. The activity memoir of the priest-captain Gheorghe Cotenescu, a Muscelan with Dâmbovița roots, who accompanied the 9th Hunters Regiment, both on the banks of the Dniester, in Bessarabia, and in Hungary, is suggestive.

In the difficult years of fighting, 1916-1919, were mobilized many military priests who accompanied the Romanian troops on the battlefields, providing religious assistance to soldiers (services, confession, communion or the religious services of the dead on duty), encouraging them during fighting, caressing and caring for the wounded. According to Archbishop Constantin Nazarie, about 252 servants from different places were mobilized in this war. Their heroism was well highlighted by this university professor: „In the middle of the battles, in the screams of the wounded, in the cries of the sick, in the sigh of the dying, in the almost general moral depression, the priests performed miracles. „An extensive study is dedicated to these heroes in cassocks, based on the analysis of archive documents and war memoirs. „The priests did more than their duty and it is an honor for the clergy, who, together with the soldiers, gave more than we asked for the Country and the Nation,” said Marshal Constantin Prezan in December 1918.

A very interesting material refers to the archives and movable cultural assets of Romania in Budapest and to the efforts to recover them in 1919. As Virgil Căndea mentioned: „with over 5,000 pieces recorded and described, Hungary clearly appears to be the territory richest in Romanian traces, both documentary and artistic” – pieces that were created (written, printed, made, painted, engraved, excavated, etc.) on the territory included today within the borders of Romania; archaeological pieces discovered in sites in Romania, various objects created on Transylvanian territory and pieces kept in collections throughout the country that have arrived, in various circumstances, in museums, collections, archives and libraries in Hungary. Although, by the Treaty of Trianon (June 4th, 1920), the Hungarian state assumed the obligation to return to Romania, among other things, the historical archives of the provinces reunited in 1918, they have not been recovered until today!

Another hero of the defense of Greater Romania, is the Oltenian general Ilie Antonescu. The author (relative of the general) presents us with unique data about his biography, military career and the participation of the brave Romanian general on the fronts of both World Wars. Lieutenant Ilie Antonescu showed a lot of courage and tactical spirit, together with General Dragalina, in the battles on the Jiu Valley (1916), but also in Oituz, the following year. In the 1919 Campaign he had the rank of captain and the Military Virtue shone on his chest. He received the „Star of Romania” order from King Carol II. In 1945 he took part in the struggles for the liberation of Budapest. He was decorated with the Military Order „Michael the Brave”, for the special courage and tenacity with which he commanded his division, in the battles of Pecel, Rakosa, Rikosliget, Budapest, the Krupina River, Gron, Nitra, Vag, Morava, Koriciany and N.V. Brno, distinguished by acts of operative conception, which contributed decisively to the success of the operations of its division”.

The third part, dedicated to the actions of the Romanian Army in Hungary, opens with the figure of General Marcel Olteanu, former governor of Budapest during the Romanian occupation of Hungary, between August and November 1919. In the First World War he was a brigadier general and commander of the First Division from Craiova. He distinguished himself by deeds of heroism on Olt, Siret, in Grozești, on the Dniester and in Hungary and was decorated with the Military Order Mihai Viteazul cls. III: „For the bravery with which he led the Brigade dismounted in the battles on the Oituz Valley in July and August 1917, he distinguished himself by the attacks given by his brigade for the conquest of the important position on Coșna”. After the war he became a reserve general in the 1st Army Corps. He left us some written works, such as: „Tactical skills for young officers in all weapons” (1910), „Wing Maneuver” (1912), „The Black Hussar” (1926) or „From the Memories of a Fighter” (1926).

A topic worthy of interest is the one related to the regime imposed by the Romanian Army during the occupation of Hungary because the Romanian historiography treated too little this topic of the administration of the territories occupied by the Romanians in the years 1916-1919. Instead, foreign historiography has dealt more with this subject by incriminating the actions of the Romanian Army. The Romanian military administration took place under the strict supervision of the Inter-Allied Military Mission in Hungary, a body created following the armistice in Belgrade (November 13th, 1918), which included representatives of the Great Powers. The civil legal organization was left in the hands of the Hungarian government. It should also be remembered that there is a rich correspondence that demonstrates the concern of the Romanian authorities to ensure the supply of food and fuel to the Hungarian population. Train sets with grain and food were sent from Transylvania to Hungary, and freedom of navigation was established on the Danube to allow Budapest to supply food. There are also a series of archival photographic documents showing how the Romanian military distributes food to the people of Budapest. The

presented documents also bring information about the organization of the Romanian troops in the liberated localities from Transylvania.

Among the articles that contain many data, names or figures, which for many may seem arid, a homage photo album has crept in, which includes images with a vintage scent that capture images of the glorious Romanian Army during the occupation of Budapest, 100 years. The album contains 20 photo-documents starring those wonderful people with their liberating weapons but also the cauldrons full of food for the hungry Hungarian population and for those barefoot children whose gratitude can be read on their faces. „A picture is worth a thousand words” is one of the oldest but true words of the spirit ever said. This fits best with the yellowed photograph of the turn of the century, in which General Gheorghe Mărdărescu sits proudly on the terrace of the Gellért Hotel in Budapest, in August 1919. Here the Commander of the Transylvanian troops had settled, during the occupation. The soldiers of the 16th Fălticeni Infantry Regiment also wanted to immortalize their moment of glory right in front of the Honvez Barracks in Budapest. Another image shows officers of the 27th Infantry Regiment on the steps of the Hungarian Parliament in September 1919.

A captivating interview with the nineteenth-century writer general Radu Theodoru shows us how Romania looks at the Centenary of the occupation and liberation of Budapest from communism through the eyes of a war veteran. The dialogue includes historical aspects on how the Romanian Army conquered Hungary in order to block the advance of Bolshevism in Europe, with peasants-soldiers literally wearing peasant's sandal, but also remarks on the betrayals of today's political class. „Valea Uzului is a signal. Romanians will stand up! As the poet of the Bolshevik dungeons says: „Get up, Gheorghe! Get up, John!”, The legendary general decrees prophetically.

A brief description of the features and character of the corporal whose peasant's sandal reigned as a king, like a battle banner, among the clouds of Budapest, above the Hungarian Parliament was absolutely necessary, especially since many of those who published in this book referred to him; to Corporal Constantin Bivolaru. This deed also managed to penetrate the Romanian popular folklore, in the doines sung by the peasants returning from the front: „Up, peasant sandals, down slipper / I'm going to the Pesta!”. „The lower sandals, the telluric peasant's sandals, from the genealogical foundation of our ancestors, which for thousands of years hit the earth and then defied gravity during the căluș dance, in the air furrowed by the cries of the Dacians”, can be considered, in this context, a state symbol hoisted with national pride in the sky of the Hungarian capital.

The fourth part was reserved for studies on the end of the war and the problem of defending and consolidating the Romanian space.

The military actions of the 10th Infantry Division in Bessarabia in the years 1918-1919 are pursued. Upon entering the war, the 10th Infantry Division was commanded by Brigadier General Arthur Vaitoianu. The division participated in military actions on the Romanian front, throughout the war, in Muntenia, Moldova

and Bessarabia, even though it was initially intended to defend the territory of Dobrogea.

The 40th Infantry Regiment was also deployed in Bessarabia. We can observe the effort of this military unit of tactical level that was established in the summer of 1916, by mobilizing the existing units and subunits at peace belonging to the 40th Călugăreni Regiment. military actions on the Romanian front, throughout the war. The battle flag of this military unit was decorated with the „Mihai Viteazul” Order. After forcibly pacifying the Russian Bolsheviks at Mihaileni in January 1918, General Stan Poetaş soldiers, after entering Bessarabia and uniting with Romania, were ordered to secure the Dniester border against incursions by Bolshevik gangs trying to revolt the population in order to snatch from Romania the holy land of Bessarabia. On January 8th, 1919, Bolshevik gangs crossed the Dniester in large numbers and attacked Romanian troops in the Atachi area. General Stan Poetaş was shot here, and the body was mocked by the insurgent population. Constantin Kiritescu wrote about the general's death: „This legendary hero of the Romanian army, who at Topraisar, Neajlov and Marasesti, had faced death so many times in front, in the most dramatic moments of our war”.

At the end of December 1919 the regiment leaves Bessarabia and returns to the Quadrilater. The actions of the same 40th Infantry Regiment in the Quadrilateral, in the years 1919-1940, are described. At the beginning of 1919, the situation in the territories united with the country was uncertain, given that the Romanian administration had not yet been consolidated, due to some aspects resulting from the decisions adopted in the capitals of the Romanian provinces, as well as the tendencies of some political leaders. maintain a relative decisional independence from the Bucharest authorities. Another problem of insecurity loomed on the eastern, northern and western borders, where Russian and Ukrainian Bolshevik troops, as well as Hungarian military structures, posed a real danger to the country and large Romanian units stationed in the country's borders. The territories united with the country were ordered to be considered areas of operations, and the units deployed in those areas had to be able to repel the attacks of possible aggressors. The northern part of the country was targeted by Ukrainian troops deployed east of the Dniester and in Galicia, so defense measures were imposed in this area as well.

The defense measures were part of the nature of the actions of the command structures, planning and organization of possible operations, in order to avoid surprise. Such measures continued after the demobilization of most Romanian army units in the spring of 1920. Only in the spring of the following year did the Romanian army units in the northern part of the country, located east of the Eastern Carpathians, as well as those in Bessarabia, change their status, from war to peace. It was the end of a difficult period for the Romanian military permanently subjected to the threat of Bolshevik troops across the Dniester who did not accept the decision of the Romanians across the Prut to unite with the Motherland.

In an extensive article, which refers to the military occupation of Dobrogea by the allied powers, we can follow a chronology of the events from August 1916 to August 1920, starting with the meeting of the Crown Council of Cotroceni that decided Romania's entry into the war. together with the Entente (4th/17th August 1916), until the signing, in Bucharest, of the Convention for the demarcation of the Romanian – Bulgarian border (13rd/26th August 1920). We also learn about the purpose of the military occupation, according to the Proclamation addressed by General Berthelot, which consisted in ensuring order during the installation of the Romanian civilian authorities in Dobrogea. It was not a military occupation in the classical style, in which the military occupying a territory also took care of its administration. The Romanian administration was reinstated in Dobrogea, which acted under the protection and control of the Allied troops. One of the great mistakes made by the representatives of the Allied Powers was not to allow the installation of Romanian border guards, at the request of Bulgaria, on the border in 1916. Because of this, smuggling intensified and the actions of Bulgarian gangs were amplified, leading to a climate of insecurity in the southern part of Dobrogea.

Dobrogea was occupied militarily by Allied Powers troops for a year. During this time, the Romanian troops were forbidden to return to a territory that belonged by right to Romania, and the allies took care to impose their economic interests in this land, so that, in a short period of time, Romania would become a source of raw materials and a market for their goods. „This ensured the transformation of Reunited Romania into a colony, the sacrifices made by Romanians in the 1916-1919 campaign being irrelevant to the Powers of the day. Under no circumstances did the over 320.000 Romanians sacrifice their lives on the battlefields for such an ideal!”, The author concludes.

The documents and testimonies of the contemporaries indicate a good collaboration of the Romanian troops with those of the allied powers in Transnistria during February – June 1919; for the conquest of the Tiraspol – Razdelnaia area, in the joint actions during the retreat in Bessarabia but also after the realization of the defense device on the Dniester. However, there were also incidents during this material partnership.

The year 1919 marked the beginning of profound changes in the socio-political and cultural life of northeastern Banat. According to the provisions of the Belgrade Armistice Convention, signed on November 13th, 1918 by representatives of the Karolyi and Franchet d'Esperey governments, the commander of the Entente troops in the Balkans The Romanian Banat came under the jurisdiction of the Hungarian government until the peace treaty was signed, being militarily occupied by Serbian royal troops. Towards the end of November, French colonial troops also entered Banat under the control of the Serbian military occupation, but the situation was confusing, with desperate attempts to re-establish the Hungarian administration. The author's conclusion is that, without being as spectacular and rich in events as the previous one, the year

1919 marked the beginning of profound changes in the socio-political and cultural life of northeastern Banat.

The project for Banat conceived as a „Switzerland” of the Orient had no chance of success, although it represented a possible solution of strategic and economic balance for this area much tried at the end of the Great War. In 1919, the Great Powers divided Banat, in accordance with their own interests and sought to please the Allies in the area, Romania and Serbia. The solution given in Paris did not satisfy anyone. However, the border in the western part of Romania seems to be the most stable until today, compared to the borders of our country in the south, east and north.

„The Hungarian Republic of Councils”, a study that was a subchapter of the volume „The year 1919. The nationalisms of Gorj”, published in 2019, shows us that the Austro-Hungarian Empire quickly disintegrated in late 1918, following defeat in war and pressure from national minorities. Although the Austrian side split peacefully, armed clashes took place in the Hungarian territories, which spread over the following year. At the signing of the armistice, on November 3rd, 1918, a pro-anti-government government was in power in Hungary, led by Mihaly Karoly, which became after the abolition of the Hungarian monarchy. The republic was proclaimed on November 16th, 1918, in Budapest, and the next day it was installed in Vienna. „With the dismemberment of the Austro-Hungarian Empire, the Habsburgs left the stage of history forever”, says the author. We are presented with the circumstances in which the Hungarian Soviet Republic was proclaimed, who became part of the new government, data from Bella Kun's biography and a portrait sketch of it, made by Pamfil Șeicaru.

In the last part – the fifth of this book – the seven articles were grouped under the title „Preparing for Peace”. This chapter is opened by the work of a group of authors who deal with aspects of the political and legal effects of the Romanian – Hungarian conflict (1919-1920). From this material we learn that, until 1989, research on the Romanian-Hungarian war of 1919 was considered a hostile act and a negative factor in relations with our neighbors and, of course, a blasphemy against communist historiography, which did not want highlighting Romania's role in eradicating the communist outbreak in central Europe. Romania's main goal was not the dissolution of the Hungarian republic, but the defense of territorial integrity while removing the danger of Bolshevism from the country. The defeat of the Hungarian communists led to the isolation of Soviet Russia and the subsequent decline of the Stalinist communist ideal. Romania and the other Balkan states have achieved their national objectives through a substantial material effort and through the general will of the peoples. Romania's presence along with the other smaller and medium-sized states among the founding countries of the League of Nations underlines the changes that have taken place, including in Southeast Europe. Romania, a unitary national state, victorious in the Romanian-Hungarian conflict, became one of the stabilizing factors in Europe, managing to stop the advance of communism.

Because this volume discusses the issue of liberating territories beyond the mountains, where Romanians coexisted with people of other ethnicities, we can see how some Romanian politicians, such as Tache Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Basesti, Nicolae Titulescu, Emil Fagure, Pavel Brătășanu and others, at the end of the second decade of the 20th century, the treatment of the Hungarian minority in Greater Romania. The conception of the Romanian politicians regarding the treatment of minorities in the future unitary Romanian state has been approached in numerous materials, conferences, press articles. Most of them campaigned for the preservation of minorities and the granting of equal rights to the majority Romanian population. „The new Romania will contain several ethnic minorities who must remain in Romania. For these minorities, the Romanian state will create a regime of true freedom. The new Romania will be a deeply democratic state”, Tache Ionescu declared for the „Le Temp” newspaper.

The analysis of the position of the Hungarian delegation at the Paris Conference in connection with Romania's military campaign in Hungary is a welcome topic. In the opinion of Count Albert Apponyi, „The Romanian National Assembly, meeting on December 1st in Alba Iulia, was not essentially different from the ordinary popular assemblies in Hungary; At the same time, it cannot be considered as legally representing the entire Romanian nation, because the deputies elected by the people did not take part in it, but the crowds gathered at random”. The Hungarian public opinion considered the advance of the Romanian royal army as an occupation in the name of the Entente Powers; therefore, he viewed armed resistance as a violation of the Belgrade Convention. The Peace Treaties of 1919-1920 offered an international consecration of what the Romanians themselves, united in their will, had wanted and done, and the Allies could not escape the fulfillment of their obligations to Romania, the military effort made in 1916-1917 by the Romanian army and the defense of Europe against Hungarian Bolshevism being strong arguments in favor of the decisions taken at the Paris Conference.

Were there Romanian-American diplomatic cooperation relations at the end of the First World War? An unpublished work entitled „European Propaganda and American Opinion 1914-1917” by Albert Russel Buchmann, which is funded by the Hoover Institute in Stanford, California, may partially answer this question. From its contents we see that Romania was not a subject of interest for the American public during the Great War. It seems that the only moment that attracted the most attention was Romania's entry into the war against the Central Powers; a gesture that was greeted by the overseas press. The lack of interest in Romania can be considered a deficiency of Romanian diplomacy at that time. In the absence of knowledge of reality, Romania's image in the USA suffered. Only later, the American missions that came to Romania during the war, impressed by the bravery of the Romanian military, the admirable resistance of the civilian population to the German occupation, as well as the intensification of

the Romanian mission in the USA, changed this perception. Captain Vasile Stoica, returning from the USA, in March 1919, wrote to Nicolae Iorga: „I, in America, did everything humanly possible to do in the interest of our cause. Especially in the painful days that followed the conclusion of the peace in Bucharest. I was alone, away from the government and everyone, without help, without anything. I had to create everything out of nothing”.

Vasile Stoica pointed out the need for a thorough organization of propaganda, predicting how this organization could be done. Unfortunately, neither this cabinet nor the next ones paid due attention to Romanian propaganda abroad. We see from this material that Stoica's work among Romanian Romanians was laborious. There was a need for an intense work of information on the Romanian realities after 1918, both of the authorities in Washington and of the Romanians living in the United States. Vasile Stoica faced a series of difficulties and the malicious attitude of some compatriots. It should be mentioned that he did not receive any subsidy from the Romanian Legation in Washington. „As a result of the different positions of the USA and Romania, of isolationism and the general policy of US neutrality towards European problems, after the First World War there were no favorable conditions for close relations between the two countries. This fact did not exclude some American interests in Romania, primarily in the oil industry, but also of a political nature, such as the protection of Jews”, concludes the author of this study.

If the promotion of Romania during this period was discussed, one could not help but remember Emmanuel de Martonne, the French geographer who fell in love, from the first visit, with Romania and its people, and who played an essential role in presented the Romanian space as a connoisseur, with objectivity, in the preceding period and during the Paris Peace Conference. De Martonne's vision and expertise had been fundamental in at least three of the documents drawn up to conclude the peace treaties. At the Peace Conference, Emmanuel de Martonne's passion for Romania won: “Starting with January 1919, Emmanuel de Martonne's geographical expertise was tested at the Versailles peace conference. In 4 long studies about the 4 required provinces, Romania, as it is today as a specially organized entity, was at the center of its reflections. De Martonne put cartographic language at the service of the Romanian cause. The title of his colored map, «Distribution of nationalities in the territories where Romanians dominate», is far from being considered a neutral title for a map. The title directs the reader to a certain part”, wrote professor Gavin Bowd. According to many, the French geographer Emmanuel de Martonne was the most Romanian fan of the foreigners.

The newspaper „La Roumanie” had a very important role for Romanians in the post-war period. This newspaper was „the voice of Romanian emigration in support of the ideal of unity of Greater Romania at the Paris Peace Conference of 1919”. From the very beginning, we can see how this newspaper was born, in Paris, on January 17, 1918, on the initiative of Romanian intellectuals, with an

editorial board composed of Paul Brătășanu, Constantin Banu, Constantin Mille, Emil Fagure. He became the propaganda forum of the Romanians abroad, contributing to the recognition of the legitimate rights of the Romanian people, having the merit of stopping unfavorable tendencies and attracting allies to Romania. The newspaper brought together intellectuals, journalists, university professors, parliamentarians, composers, lawyers, businessmen, becoming a forum for the propaganda of the sacrifices that Romanians made for the liberation of their brothers from the historical provinces under foreign rule, for the recognition the centuries-old rights of the Romanian people, taking an attitude against the anti-Romanian propaganda carried out by the western political circles interested in maintaining the Austro-Hungarian Empire. All the articles that appeared in this newspaper show the determination with which the politicians, diplomats and people of culture campaigned for the recognition of Romania's rights at the Versailles Peace Conference. Numerous articles have shown the need for the disintegration of Austria – Hungary and the right of every people oppressed by the Monarchy „to establish its national unity or to complete it, in order to reach full political and economic independence”. The study is accompanied by images of committee members and archival documents in facsimile, including the map of Romanian-inhabited territories published by the Romanian Colony in Paris and distributed to all delegations participating in the 1919 Peace Conference.

The reflection in the Transylvanian press of the events that followed the act of the Great Union and of the campaign carried out by the Romanian army in Hungary in 1919, is the theme of another study. The Transylvanian press has always been at the service of fulfilling the national ideal, a fact confirmed at the time by the newspaper „Viitorul” in Bucharest: „The union and the proclamation in Alba-Iulia are mostly the result of uninterrupted struggles by the newspapers over the mountains”.

The volume ends with several articles, published under the title “Varia”, which are not totally different from the proposed theme because it refers to the affirmation of national unity and the historical personalities who have contributed, throughout history, to this secular dream.

A century after the end of the First World War and the Hungarian campaign, it was absolutely necessary for this volume to include a study dedicated to the life and work of Constantin Kiritescu, doctor of natural sciences and history, the one that left us the most comprehensive and a more documented work dedicated to our war of integrity. „The book *The History of the War for the Unification of Romania: 1916-1919*, published in three editions, is one in which the analysis of the development of military actions, success and catastrophes are presented by the author with objectivity and especially with much impartiality, is an analysis that does not condemn nor does it glorify, but narrates events as they were and understood by all. These qualities of form and substance have enshrined it in our historical literature. To its double documentary and analytical value, unsurpassed

until today, is added that of patriotic education and from this perspective being one of the most valuable books published since the war”, the authors show.

Of particular interest may be the description of the seals and sealing matrices that belonged to the rulers Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza and King Ferdinand I and which are in the Central National Historical Archives in various archives and collections. The first united coats of arms of the three principalities – Transylvania, Wallachia and Moldavia – date from the end of the 16th century. Following the treaty of 1595, signed in Alba-Iulia, Sigismund Bathory became, de jure, prince of Transylvania, Wallachia and Moldavia. This de facto state was also reflected in his coat of arms, which he later adopted. After the unification of the three Romanian countries under Mihai Viteazul, the seals applied to the princely acts were changed. They contained both the coats of arms of the respective voivodeships, but also of Dacia. Later, united variants of the Moldavian and Wallachian coats of arms were found in the seals of several voivodes from the 17th century. The seal of Alexandru Ioan Cuza, from July 1860, has represented both the ox's head and the crossed eagle. It did not become a state coat of arms, however, but was imprinted on the first decoration instituted by Cuza, „PRO VIRTUTE MILITARI”, which was to be awarded to the firefighters who fought on Dealul Spirii, in 1848. The four sealing matrices from the time of King Ferdinand I bears the coat of arms of Romania from 1921, created by the heraldist Jozsef Sebestyen at the request of the king, a coat of arms used today, but without the symbol of the House of Hohenzollern.

The land of Gorj in 1919 is a topic analyzed in a material based on the research of contemporary testimonies and archive documents, realities that can be extrapolated to other Romanian lands where the population had to return to a normal life, despite hunger and poverty that set in after the war.

From this book we find out about the steps taken for the establishment of the branch of the Society „Heroes' Tombs” which had as main objectives: the detection of the graves of heroes, regardless of denomination or ethnic origin; the care and maintenance of graves, the commemoration of heroes in various forms („Heroes' Day”, monuments, commemorative plaques, crosses, publications); the execution, at the request of the family, of the exhumation of the bones and their transport in the parental earth, etc. For the good care of the graves of heroes – Romanian and foreign – the principle of centralizing the bones in cemeteries of honor, organized by counties or regions, was adopted. The enthusiasm of the population when finding out the news about the triumphal entry of the Romanian army in Budapest was highlighted in the Gorj newspapers.

The foreign occupation, during the First World War, in Dolj County, registered many material damages and human sufferings. Several documents, found in File 122/1919 (with almost 1200 pages), in the patrimony of the National Archives – Dolj County Service, Dolj Prefecture fund, Administrative Service, are edifying in this respect. The file is the most comprehensive in information on the „Damage Report” in Dolj County during the First World War. As it is known, and

as we see from the documents, the state of occupation from the summer and from the beginning of autumn from 1918, in Dolj county, was maintained by the Infantry Division no. 218, led by General Krahmer and then by Major General von Nostitz. Also, the memorandum prepared by the director of the Regional Museum of Antiquities in Craiova, on January 2nd, 1919, regarding the damages of this institution during the war, statistically indicates the damages suffered by the regional museum during the war years (1916-1918). Another act presents the images of the material damages brought by the occupying armies to the schools, tools and machines, or of the values of the requisitions made in the administrative subdivisions of Dolj County during the occupation and on the occasion of the war.

During the war, efforts were made to save the Collection of the family and the „Aman” Foundation from Craiova. The „Aman” Foundation had been inaugurated in December 1908 and included two sections: a library with several thousand volumes and a museum with valuable furniture, art objects and numismatic pieces. During the German occupation of Craiova, many patriotic collections and holding institutions were looted, but especially the „Aman” Foundation, which had been transformed into a library where German was read and learned. At the entrance of foreign armies, the staff members of the foundation took refuge in Moldova. The only one left was the custodian of the foundation, who tried to save the institution's assets. The man who was appointed chief librarian during the occupation also contributed to the looting of the library and the Aman Museum. For this deed and other scams he was sentenced to prison. This article raises the alarm for future generations about how cultural heritage assets should be protected and saved in similar cases.

The author of the material referring to the Romanian soldiers in Romanian cemeteries abroad held the position of Ambassador to Paris as well as Ambassador to UNESCO. He tells us that, as ambassador, he established the commemoration and laying of wreaths at the graves of the Romanian military to be held on November 11th, when the French people commemorate the armistice of 1918. In several European countries, during the war, hundreds of thousands of Romanian soldiers taking part in liberation struggles sacrificed their lives, being buried far from their country, their homes and their families. The Romanian soldiers buried on the territory of France come from among those who died in captivity, due to the difficult living conditions and diseases, in the First World War. The number of Romanian soldiers buried in the 46 localities in France is 2,746. The main localities where Romanian heroes rest for eternity are: Dieuse (947), Haguenau (472), Soultzmatt (680), Labry (256). „Romanian soldiers! Far from your homeland for which you sacrificed yourself, rest in peace, haloed with glory, in this land, which is no longer foreign to you”, are the words of Queen Maria inscribed on the marble plaque of the Soultzmatt cemetery. The face of Queen Maria, engraved in stone here, watches over the Romanian heroes from 1933.

A contemporary chronicle of the visit of the Vâlcea Seniors' delegation to Țara Crișurilor, a hundred years away – 1919-2019 –, tells us about the fact that,

in this anniversary hour, the locals keep alive the memory of those uplifting moments to Mihai Vodă the Brave to King Ferdinand I.

The volume ends with the article by researchers Eugen Petrescu and Petre Stoica dedicated to the anniversary of the „Regina Maria” National Association of the Cult of Heroes, which has also reached the same age since its establishment: 100 years. „The cult of Heroes means a return with humility, appreciation and gratitude to the roots. The commemoration of those who fell on the fields of honor is part of the permanence of the life of the Romanian people. Our ancestors respected their heroes, glorifying, through them, the noblest virtues, which they have preserved, from generation to generation, as the most valuable legacy”, the authors say so beautifully. The material presents the history of this prestigious association, which has as a starting point the establishment of the Society „Tombs of Heroes Fallen in War”, by High Decree Law no. 4106, of September 12th, 1919, signed by King Ferdinand I – „The Integrator”. Here are also the congratulatory messages of the general and university professor doctor in military sciences Visarion Neagoe, the president of the National Association Cult of Heroes „Regina Maria”, the message of the President of Romania, Mr. Klaus Iohannis and His Majesty Margareta, Custodian of the Romanian Crown, on the occasion of the assembly anniversary of the founding of the Society „Tombs of Fallen Heroes in War”, a high-profile event organized by the National Association of Heroes Cult „Queen Maria”, on August 8, 2019, in the Marble Hall of the Palace of the National Military Circle from Bucharest.

At the end of this foreword, I can only salute the initiative of the historian Eugen Petrescu, president of the „Matei Basarab” Valcea County Branch of the „Regina Maria” National Association of Cult of Heroes and coordinating director of the „Priest Dumitru Bălașa” Center for Historical Research, to organize the symposium after which a reference book was printed for those who want to know, from certified authors, less known things about the moments of glory of the Romanian Army, from 1919, a century ago.

Author: Florin Epure
Translator: Dragoș Marinoiu

Cuvânt înainte

Începutul anului 1919 găsește Europa devastată de Primul Război Mondial, conflict militar ce avea să genereze schimbări politice majore în sânul multora dintre națiunile implicate. Rivalitățile nerezolvate în timpul acestuia aveau să fie germenul celui de-Al Doilea Război Mondial, la sfârșitul căruia bolșevismul – curent politic comunist, apărut în Rusia la începutul secolului XX, în cadrul fracțiunii de stânga a Partidului Social Democrat al Muncitorilor – avea să schimbe fundamental valorile, instituțiile și structura socială a mai multor state ale lumii.

România a fost țara care a luptat cu acest curent politic de extremă stângă încă din 1917, atunci când ostașii ruși bolșevizați abandonând frontul românesc au încercat uciderea familiei regale și răsturnarea valorilor noastre statale. Apoi, în 1918, a luptat împotriva bolșevicilor ruși aflați în plin proces de organizare în Basarabia și Bucovina, provincii românești aflate sub ocupație străină (rusească, respectiv austro-ungară), iar în 1919 a luptat în Transilvania (aflată sub ocupație austro-ungară) și în Ungaria, împotriva bolșevicilor maghiari; a luptat cu bolșevismul și l-a învins, dar, din nefericire, după cel de-al doilea conflict armat mondial, avea să devină și ea victima odiosului regim dictatorial care a lăsat în urma sa, în lume, zeci de milioane de victime.

Făcând referire la acest aspect, într-un interviu acordat publicistului Victor Roncea istoricul Ioan Aurel Pop spune: „România a reușit în secolul al XX-lea, printr-o instituție fundamentală a statului, anume armata sa, să oprească sau să limiteze două primejdii capitale care amenințau continentul european și care, implicit o amenințau și pe ea însăși. Este vorba despre două regimuri dictatoriale, unul de extremă stângă și celălalt de extremă dreaptă. În 1919, prin campania din Ungaria devenită «roșie», armata română a oprit avansarea bolșevismului, a comunismului de tip sovietic spre centrul Europei (eventuala victorie a lui Béla Kun în Ungaria ar fi deschis calea afirmării «Republicii Sovietice Bavaria»). În 1944-1945, campania armatei române spre vest, în alianță cu Națiunile Unite, a contribuit la înfrângerea fascismului, inclusiv a variantei de fascism de la Budapesta, care se crampona de putere. Cele două regimuri, anume comunismul și fascismul au fost condamnate de forurile legale internaționale și de istorie. În același timp, ambele fapte din 1919 și 1944-1945 au contribuit la consolidarea României, adică a edificiului național clădit prin deciziile națiunii române finalizate la 1 Decembrie 1918 și recunoscute de comunitatea internațională. Mai concret,

acele acțiuni de arme au făcut posibilă apartenența de fapt și de drept a Transilvaniei la statul român”.

Anul acesta, 2019, se împlinesc 100 de ani de la Campania românească în Ungaria. Așadar, sărbătorim Centenarul intrării Armatei Române în Budapesta și eliberarea Ungariei de regimul bolșevic instaurat în 1919 de Béla Kun, cu sprijinul Rusiei. Sunt 100 de ani de când Armata Română a dat o lecție Europei (ale cărei răni, sîngerînde, au fost infestate de virusul bolșevic), făcând scut în fața extinderii regimului comunist în centrul continentului, consfințind, totodată, prin această campanie, actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

*

* *

Prăbușirea politică a monarhiei austro-ungare și dezintegrarea Imperiului Austro-Ungar, ca urmare a înfrângerii suferite pe frontul italian, la sfârșitul lunii octombrie 1918 (în cursul așa-numitei bătălii de la Vittorio Veneto) și a presiunii minorităților din componența sa, fac ca partea austriacă să se organizeze separat, ca stat, fără violență, pe când partea ungară continuă să genereze o serie de conflicte militare și pe parcursul anului 1919 cu toate statele vecine, în dorința de a menține în granițele sale teritorii ce nu i-au aparținut de drept, dar pe care le subjugase de-a lungul vremii prin forța armelor.

Ungaria susține și acum, după 100 de ani de la Unirea Transilvaniei sau Ardealului (regiune istorică și geografică situată în interiorul arcului carpatic, a cărei denumire, prin extensie, face referire și la Banat, Crișana, Maramureș și Sătmăr) cu Regatul Român, că acesta s-a făcut sub ocupația și presiunea armatei române, dar uită faptul că Marea Adunare de la Alba Iulia s-a desfășurat în timp ce Transilvania era ocupată de armata austro-ungară, iar trupele feldmareșalului Mackensen se retrăgeau, conform înțelegerii cu organizatorii Adunării, trecând prin Sebeș și ocolind Alba Iulia.

Așadar, Unirea de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 s-a făcut prin voință populară, în condițiile de dublă ocupație străină (germană și austro-ungară), nicidecum sub presiunea și ocupația armatei române. A fost un act firesc, ce venea după alte două acte de voință populară: cel din 27 martie/9 aprilie 1918, când Sfatul Țării din Chișinău hotărâ Unirea Basarabiei cu Regatul României și cel din 15/28 noiembrie 1918, când Congresul General al Bucovinei, organizat la Cernăuți, proclama „unirea definitivă și fără nicio condiție a Bucovinei cu Regatul României”.

Ostilitățile acestei ultime campanii din Primul Război Mondial, denumită și războiul româno-ungar – operațiune declanșată pentru apărarea Marii Uniri –, au început la 13 noiembrie 1918 și s-au încheiat la 4 august 1919, cu victoria decisivă a Regatului Român și prăbușirea primei republici maghiare – Republica Sovietică Ungaria (Republica Ungară a Sfaturilor).

Operațiunile militare desfășurate pentru apărarea Marii Uniri, în perioada 1918-1920, includ totalitatea acțiunilor militare desfășurate de Armata Română, în perioada de la declararea celei de-a doua mobilizări, la 27 octombrie 1918 și

demobilizarea armatei, la 20 martie 1920, principalele acțiuni desfășurându-se între 15 aprilie – 6 august 1919 și constând în: alungarea forțelor inamice de pe teritoriul Vechiului Regat; apărarea frontierei de est și nord-est amenințată de trupele sovietice ruse; dezarmarea trupelor austro-ungare din Bucovina și Transilvania și înfrângerea trupelor sovietice maghiare care au inițiat operații militare împotriva Regatului Român la 15 aprilie 1919. De asemenea, în 1918-1919 conducerea superioară a armatei și-a adus contribuția la desfășurarea negocierilor dintre Regatul Român și Antanta cu privire la stabilirea „liniilor de demarcație” cu Ungaria și la retragerea trupelor aliate din Banat (trupe franceze) și Dobrogea (trupe franceze și engleze). Așadar, pentru România războiul nu s-a încheiat la 11 noiembrie 1918, în anul următor, la 4 august.

Profitând de refuzul Regelui Ferdinand I de a capitula, România intră din nou în război împotriva Puterilor Centrale la 27 octombrie 1918. Guvernul român remite în această zi feldmareșalului von Mackensen un ultimatum prin care i se cere ca trupele de sub comanda sa să evacueze teritoriul ocupat în decurs de 24 ore. În caz contrar, guvernul român va folosi forța împotriva acestora. Tot la 27 octombrie, regele Ferdinand I comunică președintelui Franței că România reia lupta pentru împlinirea cauzei naționale.

Începând cu data de 28 octombrie 1918, întreaga armată română trece pe picior de război, fapt ce permite României să încheie Campania din 1918 pe poziția de stat beligerant. Odată decretată mobilizarea, guvernul român trece la degajarea de inamic a teritoriului ocupat. Astfel, în timp ce trupele franceze forțează Dunerea, pe la Giurgiu, după înfrângerea Puterilor Centrale în Balcani, în bătălia de la Dobro Pole (1 noiembrie 1918), guvernul român ia măsuri imediate pentru eliberarea localităților Galați, Brăila, Tulcea, Isaccea și Niculițel, armatele de ocupație fiind forțate astfel să se retragă în Transilvania. Apoi, la 5 noiembrie 1918, Marele Cartier General emite un ordin prin care trupele române primeau misiunea de a trece de urgență în Transilvania, la cererea Consiliului Național Român, pentru a pune capăt terorii exercitate de gărzile maghiare asupra românilor, care, de la sfârșitul lunii noiembrie 1918 și până în aprilie 1919, au săvârșit un adevărat masacru asupra populației românești, un fel de preludiu al ocupării Transilvaniei de Nord, în 1940. Înaintarea Armatei Române în Transilvania se face în etape, ostașii români ajungând până la sfârșitul lunii ianuarie 1919 la Munții Apuseni.

În decursul anului 1919, Armata Română face eforturi mari pentru asigurarea ființei statului național român, rezultat al voinței liber exprimate a românilor din provinciile istorice: Basarabia, Bucovina și Transilvania.

Astfel, în zona de nord-est, în perimetrul Hotinului, armata română contracarează acțiunile unor subunități și unități sovietice, iar în vest se confruntă cu regimul comunist maghiar, două regimuri bolșevice a căror acțiune comună putea pune în pericol existența unității statale românești, făurită în 1918.

Apoi, în februarie – iunie 1919 trupele române desfășoară acțiuni de pază și apărare a frontierei de pe Nistru, intervenind prompt împotriva planului operațional sovietic de recuperare a Basarabiei.

Odată cu declararea independenței Ungariei față de Austria – aceasta considerându-se îndreptățită la autodeterminare ca și restul naționalităților din fostul imperiu, dar fără să acorde, la rândul ei, independența naționalităților din cuprinsul vechiului său teritoriu, din care făcea parte și Transilvania, nerecunoscând hotărârile Adunării de la Alba Iulia, nici Unirea acestora cu România, nici Marele Sfat Național Român și nici Consiliul Dirigent (un „guvern provizoriu” al provinciilor românești din fostul Imperiu Austro-Ungar, stabilit la Sibiu), care hotărâseră Unirea cu Regatul Român –, guvernul maghiar trece la reorganizarea țării și a armatei. La 8/21 martie 1919 are loc proclamarea Republicii Sovietice a Sfaturilor în Ungaria (Republica Sovietică Ungară, un avanpost al Moscovei, care urmărea extinderea comunismului în regiune), iar în aprilie 1919 armata maghiară bolșevică, la ordinul Consiliului revoluționar guvernamental condus de Béla Kun (originar din Transilvania), care a refuzat să recunoască dreptul la autodeterminare a națiunilor subjugate de fostul regat, atacă armata română aflată în Apuseni; răspunsul românilor avea să fie unul hotărât și cu urmări ce aveau să îngenuncheze regimul sovietic maghiar. Astfel, cu aprobarea Consiliului Militar al Antantei, după înaintarea treptată, Armata Română trece Tisa și ocupă Budapesta, capitala Ungarei, în după-amiaza zilei de 3 august 1919, cu un număr restrâns de efective din Brigada 4 Roșiori, comandată de generalul Gheorghe Rusescu, acestea fiind urmate, la 4 august 1919, de importante efective militare românești concentrate în această campanie, conduse de generalul Gheorghe Mărdărescu – comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania, care a devenit și comandant al trupelor române de ocupație și care a fost primit cu onoruri pe bulevardul Andrassy de către trupele Diviziei 1 Vânători. În zilele următoare, trupele române ocupau în întregime teritoriul Ungariei și dezarmau ultimele rămășițe ale Armatei Roșii Ungare.

Armata Română scrie astfel, în cartea de onoare a neamului, una din cele mai importante acțiuni din istoria sa – intrarea în Ungaria, cucerirea Budapestei și distrugerea regimului Béla Kun și a Republicii Sovietice a Sfaturilor, care a condus Ungaria timp de 133 de zile. Prin acțiunea Armatei Române a fost salvată pacea și a fost amânată, nu și stopată, extinderea și instaurarea comunismului în centrul Europei, o greșeală a omenirii care după 1944 va duce la răsturnarea valorilor prin teroare și genocid, lăsând în urma sa răni profunde, greu de vindecat. Prin ocuparea Budapestei, timp de mai multe luni, Ungaria s-a aflat la picioarele României, aceasta fiind singura situație din istoria Primului Război Mondial în care un stat din Antanta reușește ocuparea prin forță militară a unei capitale inamice.

Trei zile mai târziu (7 august), ziarul Sfatului Țărănesc din Gorj, anunță pe prima pagină ocuparea Budapestei și aduce elogii armatei române:

Glorioasa oștire română a intrat triumfătoare în Budapesta, capitala asupritorilor de 1000 de ani ai neamului românesc de peste munți.

Flutură mândru tricolorul român pe palatul parlamentului maghiar din Pesta, unde s'au făurit blestemele legi menite să desființeze pe Românii de peste munți.

Se agită falnicul nostru tricolor pe palatul din Buda al împăratului-rege austro-ungar de tristă memorie Franț Iosif, pe ungurește Ferent loșca, care a subscris infamele legi de robire și de distrugere a fraților noștri de peste munți.

Se înalță vulturul stindardului nostru tricolor peste Budapesta vestind asupritorilor unguri înmormântarea pe veci a blestemei lor stăpâniri în provinciile alipite azi la sânul patriei mame.

Glorie vouă bravi oșteni ai neamului!

Mărire vouă eroi fără seamăn ai României Mari!

Ca Feți-Frumoșii din poveștile neamului ați răpus pe smeii turanici!

Leii Carpaților au pus genunchele pe grumazii tigrilor altaici!

Glorie și mărire ție vitează și eroică oștire română, care ai înscris una din cele mai glorioase și mărețe pagini în istoria lumii! (Budapesta sub genunchele dorobanțului!, articol publicat joi, 7 august 2019, în săptămânalul gorjean „Românismul”, anul IV, nr. 26, Târgu Jiu, p. 1)

Cel mai cunoscut episod din istoria acestei campanii este cel legat de opinca românească atârnată pe Palatul Parlamentului Ungariei de către un ostaș oltean, gest ce rămâne în istoria românească drept simbol al victoriei Regatului României în războiul româno-maghiar de eliberare a Transilvaniei și reîntregirea neamului.

După restabilirea ordinii în Ungaria, guvernul român, cu acordul Consiliului Suprem Interaliat, hotărăște la 3 septembrie 1919 evacuarea forțelor militare române din teritoriul ocupat, măsură aplicată între 4 octombrie 1918 și 30 martie 1920 în trei etape: în prima etapă, de la 4 la 10 octombrie, este evacuat teritoriul maghiar situat la vest de Dunăre; în etapa a doua, de la 12 la 23 noiembrie, este evacuat orașul Budapesta și întreg teritoriu până la Tisa, trupele române predând orașul Budapesta, Comisiei Militare Interaliate și autorităților locale ungare; în etapa a treia, de la 24 februarie la 30 martie 1920, este evacuat teritoriul de la est de Tisa până la linia stabilită de Conferința de Pace (linia Clemenceau). La 30 martie 1920, toate efectivele române, participante la Campania din Ungaria, se găseau pe teritoriul național.

La scurt timp după începerea retragerii, la conducerea Ungaria este ales amiralul-regent Miklós Horthy, cel ce va instaura în inima Europei un regim fascist și revizionist exercitat cu cruzime în perioada interbelică și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Prin „Memorandumul” său, Miklós Horthy declara: „Inamicul numărul unu al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgere la arme”. Dorința sa a fost împlinită parțial, prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, când Ungaria ocupa Transilvania de Nord, terorizând și masacrând până spre sfârșitul anului 1944

populația românească majoritară, comunitățile de țigani, evrei și alte naționalități, determinând exodul acestora și închegarea în acest spațiu românesc a unei populații majoritar maghiare, atrocitățile de la Treznea, Ip, Moisei, Ciumărna, Mureșenii de Câmpie, Mihai Bravu și din alte zeci de localități fiind pagini sângeroase ale martiriului românesc din anii aceia.

*

* *

Campania Armatei Române din 1919 în Ungaria, al cărei scop a fost apărarea României Reîntregite și protejarea Europei de bolșevism, s-a încheiat cu succes, statul român făcând și în acest sens un efort militar și financiar însemnat. Victoria românească este rezultatul răspunsului ferm al guvernului și armatei la atacurile violente și repetate ale Ungariei asupra României, dar obținută cu numeroase jertfe. Astfel, în perioada martie 1919 – august 1919 (începutul și sfârșitul ostilităților româno-maghiare), pierderile umane suferite de Armata Română (care a mobilizat pentru această campanie 250.000 de ostași) au fost semnificative: 188 ofițeri și 11.478 subofițeri, gradați și soldați uciși, dispăruți sau mutilați pe viață, din care 69 ofițeri și 3.556 subofițeri, gradați și soldați căzuți eroic pe câmpul de luptă.

De asemenea, la încheierea Campaniei din Ungaria, trupele române înregistrau o captură de război de ordinul a 1.235 ofițeri, 10.000 soldați, 350 tunuri, 331 mitraliere, 51.450 puști, 4.316 carabine, 519 revolve, 190 puști mitraliere, 87 aeroplan și alte materiale de război.

Campania aceasta a marcat pentru Ungaria, pe lângă abolirea „republicii sfaturilor” și reinstaurarea regatului, dar fără rege, cu amiralul Miklós Horthy ca regent, semnarea Tratatului de Pace cu Puterile Aliate la Trianon, în Franța, la 4 iunie 1920, acesta fiind actul de naștere a Ungariei moderne, recunoscută internațional ca stat independent și suveran.

Despre această ultimă campanie, ce avea să încheie Marele Război, vorbesc autorii prezentului volum, intitulat *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-2019)*, lucrare prin care Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” finalizează cea de-a doua etapă, din cele trei etape ale programului de cercetare dedicat Primului Război Mondial și Marii Uniri, intitulat „Pe urmele eroilor și martirilor neamului”.

Eugen Petrescu

Foreword

The beginning of 1919 finds Europe devastated by the First World War, a military conflict that will generate major political changes in many of the nations involved. The unresolved rivalries during it will be the germs of the Second World War, at the end of which Bolshevism – a communist political current that emerged in Russia in the early twentieth century, within the left factions of the Social Democratic Workers' Party – would change fundamentally the values, institutions and social structure of several states of the world.

Romania has been the country that has fought against this extreme left political current since 1917, when Bolshevik Russian soldiers, abandoning the Romanian front, tried to kill the royal family and overthrow our state values. Then, in 1918, it fought against the Russian Bolsheviks in full process of organizing in Bessarabia and Bukovina, Romanian provinces under foreign occupation (Russian, respectively Austro-Hungarian), and in 1919 it fought in Transylvania (which was under Austro-Hungarian occupation) and in Hungary, against the Hungarian Bolsheviks; it fought against the Bolshevism and defeated it, but unfortunately, after the Second World War, it will become victim of the odious dictatorial regime that left tens of millions of victims behind in the whole world.

Referring to this aspect, in an interview given to the publicist Victor Roncea, the historian Ioan Aurel Pop says: "Romania managed in the twentieth century, through a fundamental institution of the state, namely its army, to stop or limit two major dangers that threatened the European continent and that, implicitly, threatened itself. These are two dictatorial regimes, one was the extreme left and the other was the extreme right. In 1919, through the Hungarian campaign that became „red”, the Romanian army stopped the advance of Bolshevism, the Soviet type communism to central Europe (the potential victory of Béla Kun in Hungary would have opened the way for the assertion of the „Bavarian Soviet Republic”). In 1944-1945, the Romanian army's campaign to the west, in alliance with the United Nations, contributed to the defeat of fascism, including the fascist variant of Budapest, which clung to power. The two regimes, namely communism and fascism, have been condemned by international legal forums and history. At the same time, both military actions from 1919 and 1944-1945 contributed to the consolidation of Romania, more precisely the national edifice built by the decisions of the Romanian nation, completed on December 1st, 1918 and recognized by the international community. To be more precise, those military actions made possible, in fact, the legal affiliation of Transylvania to the Romanian state”.

This year, 2019, marks the 100th anniversary of the Romanian Campaign in Hungary. Therefore, we celebrate the Centenary of the entry of the Romanian

Army in Budapest and the liberation of Hungary from the Bolshevik regime established in 1919 by Béla Kun, with the support of Russia. It has been 100 years since the Romanian Army taught a lesson to Europe (whose bloody wounds were infested with the Bolshevik virus), building a shield against the expansion of the communist regime in the center of the continent, while consecrating, through this campaign, the act of the Great Union on December 1st, 1918.

*

* *

The political collapse of the Austro-Hungarian monarchy and the disintegration of the Austro-Hungarian Empire, as a result of the defeat suffered on the Italian front at the end of October 1918 (during the so-called Battle of Vittorio Veneto) and under the pressure of its minorities, caused the Austrian side to organize itself separately, as a state, without violence, while the Hungarian side continues to generate a series of military conflicts during 1919 with all neighboring states, in the desire to maintain within its borders, territories that did not belong to it, by law, but which he had subjugated over time by force of arms.

Hungary claims even now, after 100 years since the Union of Transylvania or Ardeal (historical and geographical region located inside the Carpathian arch, whose name, by extension, refers to Banat, Crișana, Maramureș and Sătmar) with the Romanian Kingdom, that this was done under the occupation and pressure of the Romanian army, but forgets that the Great Assembly in Alba Iulia took place while Transylvania was occupied by the Austro-Hungarian army, and Field Marshal Mackensen's troops withdrew, according to the agreement with the Assembly organizers, passing through Sebeș and bypassing Alba Iulia.

Therefore, the Union of Alba Iulia on December 1st, 1918 was made by popular will, in the conditions of a double foreign occupation (German and Austro-Hungarian), not under the pressure and occupation of the Romanian army. It was a natural act, which came after two other acts of popular will: the one on March 27th / April 9th, 1918, when the Country Council of Chisinau decided the Union of Bessarabia with the Kingdom of Romania and the other on November 15th/28th, 1918, when the General Congress of Bukovina, organized in Chernivtsi, proclaimed „the definitive and unconditional union of Bukovina with the Kingdom of Romania”.

The hostilities of this last campaign of the First World War, also called the Romanian-Hungarian war – an operation launched to defend the Great Union – began on November 13th, 1918 and ended on August 4th, 1919, with the decisive victory of the Romanian Kingdom and the collapse of the First Hungarian Republic – Soviet Republic of Hungary (Hungarian Republic of Councils).

The military operations carried out for the defense of the Great Union, during 1918-1920, include all the military actions carried out by the Romanian Army, in the period from the declaration of the second mobilization, on October 27th, 1918 and the demobilization of the army, on March 20th, 1920, the main actions taking place between April 15th and August 6th, 1919 and consisting of: expelling

enemy forces from the territory of the Old Kingdom; defending the eastern and northeastern borders threatened by Russian Soviet troops; the disarmament of the Austro-Hungarian troops from Bukovina and Transylvania and the defeat of the Hungarian – Soviet troops who initiated military operations against the Romanian Kingdom on April 15th, 1919. Also in 1918-1919 the superior leadership of the army contributed to the negotiations between the Romanian Kingdom and Entente on the establishment of „demarcation lines” with Hungary and the withdrawal of Allied troops from Banat (French troops) and Dobrogea (French and English troops). Therefore, for Romania the war did not end on 11th November, 1918, but the following year, on August 4th.

Taking advantage of King Ferdinand I refusal to capitulate, Romania again entered in the war against the Central Powers on October 27th, 1918. On this day, the Romanian government sent Field Marshal Von Mackensen an ultimatum asking the troops under his command to evacuate the occupied territory, within 24 hours. Otherwise, the Romanian government will use force against them. Also on October 27th, King Ferdinand I communicates to the President of France that Romania resumes the fight for the fulfillment of the national cause.

Starting with October 28th, 1918, the entire Romanian army went to war, which allowed Romania to end the 1918 Campaign as a belligerent state. Once the mobilization is decreed, the Romanian government proceeds to liberate the occupied territory as an enemy. Thus, while the French troops force the Danube, around Giurgiu, after the defeat of the Central Powers in the Balkans, in the battle of Dobro Pole (November 1st, 1918), the Romanian government takes immediate measures to liberate Galați, Brăila, Tulcea, Isaccea and Niculițel, the occupying armies being thus forced to retreat to Transylvania. Then, on November 5th, 1918, the General Headquarters issued an order by which the Romanian troops were given the mission to pass urgently in Transylvania, at the request of the Romanian National Council, to put an end to the terror exercised by the Hungarian guards on the Romanians, from the end of November 1918 and until April 1919, they committed a real massacre on the Romanian population, a kind of prelude to the occupation of Northern Transylvania, in 1940. The advance of the Romanian Army in Transylvania is done in stages, the Romanian soldiers reaching the end of January 1919 at the Apuseni Mountains. During 1919, the Romanian Army made great efforts to ensure the existence of the Romanian national state, the result of the freely expressed will of the Romanians in the historical provinces: Bessarabia, Bukovina and Transylvania.

Thus, in the northeast, in the area of Hotin, the Romanian army counterattacks the actions of some Soviet subunits and units, and in the west they face the Hungarian communist regime, two Bolshevik regimes whose joint action could endanger the existence of Romanian state unity in 1918.

Then, in February-June 1919, the Romanian troops carried out actions to guard and defend the border on the Dniester, promptly intervening against the Soviet operational plan for the recovery of Bessarabia.

With the declaration of Hungary's independence from Austria – it considered itself entitled to self-determination like the rest of the nationalities of the former empire, but without granting, in turn, the independence of nationalities in its former territory, which included Transylvania, not recognizing the decisions of the Assembly of Alba Iulia, neither their Union with Romania, nor the Great Romanian National Council nor the Governing Council (a „provisional government” of the Romanian provinces of the former Austro-Hungarian Empire, established in Sibiu), which had decided the Union with the Romanian Kingdom – the Hungarian government proceeds to reorganize the country and the army. On March 8th/21th, 1919, the Soviet Republic was proclaimed in Hungary (the Soviet Republic of Hungary, an outpost of Moscow, which sought to spread communism in the region), and in April 1919 the Bolshevik Hungarian army, under the command of the Revolutionary Government Council led by Béla Kun (originally from Transylvania), which refused to recognize the right to self-determination of nations subjugated by the former kingdom, attacks the Romanian army in Apuseni; the response of the Romanians would be a decisive one and with consequences that would bring down the Hungarian Soviet regime.

Thus, with the approval of the Military Council of the Entente, after the gradual advance, the Romanian Army crossed the Tisza and occupied Budapest, the capital of Hungary, on the afternoon of August 3rd, 1919, with a small number of troops from the 4th Roșiori Brigade, commanded by General Gheorghe Rusescu, these being followed, on August 4th, 1919, by important Romanian military forces concentrated in this campaign, led by General Gheorghe Mărdărescu – commander of the Transylvania Troops Command, who also became commander of the Romanian occupation troops and was received with honors on Andrassy Boulevard by Huntsmen Division 1 troops. In the following days, Romanian troops occupied the entire territory of Hungary and disarmed the last remnants of the Hungarian Red Army.

Thus, the Romanian Army writes in the book of honor of the nation, one of the most important actions in its history - the entry into Hungary, the conquest of Budapest and the destruction of the Béla Kun regime and the Soviet Republic of Councils, which ruled Hungary for 133 days.

Through the action of the Romanian Army, peace was saved and the expansion and establishment of communism in central Europe was postponed, not stopped, a mistake of humanity that, after 1944, will lead to the overthrow of values through terror and genocide, leaving behind deep, severe wounds. to be healed. By occupying Budapest, for several months, Hungary was at the feet of Romania, this being the only situation in the history of the First World War, in which a state in the Entente manages to occupy by military force an enemy capital.

Three days later (August 7th), the newspaper of the Peasant Council from Gorj, announces on the front page the occupation of Budapest and brings praise to the Romanian army:

The glorious Romanian army triumphantly entered Budapest, the capital of the 1000-year-old oppressors of the Romanian nation over the mountains.

The Romanian tricolor proudly flies on the palace of the Hungarian parliament in Pest, where the unjust laws meant to abolish the Romanians from over the mountains were made.

Our tricolor fluttered on the palace in Buda of the Austro-Hungarian emperor of sad memory, Franț Iosif, in Hungarian Ferentz Iosca, who signed the infamous laws of enslavement and destruction of our brothers over the mountains.

The eagle of our tricolor flag rises over Budapest, announcing to the Hungarian oppressors the eternal burial of their cursed dominion in the provinces attached today to the motherland.

Glory to you, brave soldiers of the nation!

Glory to you peerless heroes of Greater Romania!

Like the Princes Charming of our stories of the nation, you have killed the Tyrant Dragons!

The Carpathian lions put their knees on the necks of the Altaic tigers!

Glory and Exaltation to you brave and heroic Romanian army, which has inscribed one of the most glorious and great pages in the history of the world! (Budapest under the knees of the infantry soldier!, article published on Thursday, August 7th, 2019, in the Gorj weekly „Romanism”, year IV, no. 26, Târgu Jiu, p. 1)

The most famous episode in the history of this campaign is the one related to the peasant's shoe hung on the Hungarian Parliament Palace by an Oltenian soldier, a gesture that remains in Romanian history as a symbol of the victory of the Kingdom of Romania in the Romanian-Hungarian war for the liberation of Transylvania and the reunification.

After restoring order in Hungary, the Romanian government, with the agreement of the Supreme Allied Council, decided on September 3rd, 1919 to evacuate Romanian military forces from the occupied territory, a measure applied between October 4th, 1918 and March 30th, 1920 in three stages: in the first stage, from 4th to October 10th, the Hungarian territory located west of the Danube is evacuated; in the second stage, from 12th to 23rd November, the city of Budapest and the entire territory up to the Tisza is evacuated, the Romanian troops handing over the city of Budapest to the Inter-Allied Military Commission and the local Hungarian authorities; in the third stage, from February 24th to March 30th, 1920, the territory east of the Tisza is evacuated to the line established by the Peace Conference (Clemenceau line). On March 30th, 1920, all Romanian troops participating in the Hungarian Campaign were on the national territory.

Shortly after the retreat began, Admiral Miklós Horthy was elected leader of Hungary, who would set up a fascist and revisionist regime cruelly exercised in the heart of Europe during the interwar period and during the Second World War. In his „Memorandum”, Miklós Horthy stated: „Hungary's number one enemy is Romania, because the highest territorial claims are against it and because it is the strongest of the neighboring states. Therefore, the main goal of our foreign policy is to solve the problems with Romania by recouring to weapons”. His wish was partially fulfilled by the Vienna Dictate of August 30th, 1940, when Hungary

occupied Northern Transylvania, terrorizing and massacring by the end of 1944 the majority of the Romanian population, the communities of gypsies, Jews and other nationalities, causing their exodus and the coagulation in this Romanian space of a majority Hungarian population, the atrocities from Treznea, Ip, Moisei, Ciumărna, Mureșenii de Câmpie, Mihai Bravu and from dozens of other localities being bloody pages of the Romanian martyrdom from those years.

*

* *

The Romanian Army's 1919 campaign in Hungary, whose purpose was to defend Reunited Romania and protect Europe from Bolshevism, ended successfully, with the Romanian state making a significant military and financial effort in this regard as well. The Romanian victory is the result of the firm response of the government and the army to the violent and repeated attacks of Hungary on Romania, but obtained with numerous sacrifices. Thus, between March 1919 and August 1919 (the beginning and end of the Romanian-Hungarian hostilities), the human losses suffered by the Romanian Army (which mobilized 250,000 soldiers for this campaign) were significant: 188 officers and 11,478 non-commissioned officers, graded soldiers and soldiers killed, missing or mutilated for life, of which 69 officers and 3,556 non-commissioned officers, graded soldiers and soldiers fell heroically on the battlefield.

Also, at the end of the Hungarian Campaign, Romanian troops recorded a war capture of 1,235 officers, 10,000 soldiers, 350 guns, 331 machine guns, 51,450 rifles, 4,316 carabines, 519 revolvers, 190 automated rifles, 87 airplanes and other war materials.

This campaign ment for Hungary, in addition to the abolition of the „republic of councils” and the restoration of the kingdom, but without a king, with Admiral Miklós Horthy as regent, the signing of the Peace Treaty with the Allied Powers at Trianon, in France, on June 4th, 1920, being the birth certificate of modern Hungary, internationally recognized as an independent and sovereign state.

The authors of this volume, entitled The First World War and the Great Union of Romanians, present this last campaign, which led to the end of the Great War. 100 years since the Romanian Army Campaign in Hungary – the final phase of the war (1919-2019), a work through which the „Pr. Dumitru Bălașa” Center for Historical Research of the “Regina Maria” National Association of the Heroes’ Cult completes the second stage, from a total of the three stages of the research program dedicated to the First World War and the Great Union, entitled “In the footsteps of the nation's heroes and martyrs”.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoș Marinoiu

Notă asupra volumului

Prin acest volum, intitulat *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a Războiului (1919-2019)*, aducem un omagiu ostașilor români care, în urmă cu un secol, în perioada 13 noiembrie 1918 – 3 august 1919, au apărat cu vitejie Marea Unire și au consolidat România Mare respingând prin forța armelor diviziile maghiare din Transilvania, iar prin ocuparea Budapestei au oprit înaintarea bolșevismului, a comunismului de tip sovietic, spre centrul Europei.

Volumul face parte din Colecția „Centenarul Marii Uniri” și cuprinde 48 din cele peste 50 de lucrări științifice, articole, interviuri și albume foto înscrise la Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial”, ediția a IV-a – „Campania din 1919. Centenar”, desfășurat la Mănăstirea Cozia din orașul Călimănești, județul Vâlcea, în perioada 6-7 septembrie 2019. Acesta este publicat la Editura Universitaria din Craiova în 2019 și este rezultatul programului de cercetări istorice intitulat „Pe urmele eroilor și martirilor neamului”, inițiat de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, autori fiind: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar-Gabriel Avram, Mihaela Bărbieru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Sevastian Cercel, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Adrian Mihai Diaconu, Constanțiu Dinulescu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Otilia Gherghe, Ion Giurcă, Ilie Gorjan, Petre Gigea-Gorun, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Ianoș, Ioachim Lazăr, Corneliu Mihail Lungu, Corvin Lupu, Remus Macovei, Miron Manega, Dumitru Matei, Radu Petrescu-Muscel, Tudor Nedelcea, Gheorghe Nichifor, Dan Oberșterescu, Alexandru Oșca, Daniela-Liliana Pătrașcu, Dumitru-Valentin Pătrașu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Paul Rezeanu, Victor Roncea, Ion-Leone Sima, Mihai Sporiș, Petre Stoica, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Voicu Șichet, Dumitru Tomoni, Cristina-Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti.

Prefața este semnată de istoricul Florin Epure, traducerea, sumară, în limba engleză, este semnată de profesorul Dragoș Marinoiu, iar tehnoredactarea și grafica poartă amprenta tehnicienilor Simona Dobrete și Andrei Robert Dobrete. Cei 46 de autori (istorici, arhiviști, filologi, scriitori etc.), prefațatorul, traducătorul și tehnicienii tehnoredactori și graficieni, ce și-au pus amprenta pe acest volum omagial, sunt prezentați pe scurt în *Tabla auctorială*, situată înainte de *Cuprins*.

Volumul are 850 pagini format B5 și este structurat pe șase părți – tema principală fiind *apărarea și consolidarea Marii Uniri* –, după cum urmează: prima

parte: *Acțiuni diplomatice și militare pentru apărarea României Mari* (p. 67-90), a doua parte: *Campania militară a României în Ungaria – imperativ al consolidării României Mari, misiunea europeană asumată* (p. 91-358), a treia parte: *Armata Română în Ungaria* (p. 359-408), a patra parte: *Sfârșitul războiului și problema apărării și consolidării spațiului românesc* (p. 409-620), a cincea parte: *Pregătirea Păcii* (p. 621-730). În încheiere, sub genericul *Varia* (p. 731-848) sunt publicate 7 articole cu o tematică diversă, dar cu referire la Războiul de Reîntregire a Neamului, ultimul fiind dedicat celor 100 de ani de la oficializarea *Cultului Eroilor*.

Coperta este realizată pe fond vișiniu și scoate în evidență o puternică și complexă personalitate feminină a vremii – Regina Maria –, „ctitorită a României întregite, una dintre cele mai mari figuri ale istoriei noastre naționale” (Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine: Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 3, partea V, Editura Humanitas, București, 1992, p. 109) și unul dintre cele mai fascinante personaje din istoria secolului XX, supranumită „mama răniților” și „Regina-soldat”.

Volumul conține bibliografie și o serie de anexe (hărți, schițe, ilustrații foto etc.).

Mulțumim autorilor și colaboratorilor pentru contribuția adusă la realizarea celei de-a 4-a lucrări din colecția de carte omagială dedicată glorioaselor izbânde, din anii de foc 1916-1919, ce ne-au adus unitatea, demnitatea și respectul cuvenit. Sunt pagini fierbinți, scrise cu sângele a sute de mii de eroi, fii ai unui popor cu rădăcini adânci în istorie – Poporul Român – dar sortit să trăiască, fără voia sa, secole la rând, sub talpa grea a celor din jur.

Eugen Petrescu

Remarks on the Book

The purpose of this volume, entitled *The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the Romanian Army Campaign in Hungary – the final phase of the War (1919-2019)*, is to pay a tribute to the Romanian soldiers who, a century ago, between November 13th, 1918 – August 3rd, 1919, bravely defended the Great Union and they consolidated Greater Romania by repelling the Hungarian divisions in Transylvania by force of arms, and by occupying Budapest, they stopped the advance of Bolshevism, of the Soviet-type communism, towards the center of Europe.

The book is part of the “Centenary of the Great Union” Collection and includes 48 of the 50 scientific papers, articles, interviews and photo albums submitted to the National Symposium on History “Romania in the First World War”, 4th edition – “Campaign of 1919. Centenary”, held at the Cozia Monastery, in Călimănești, Vâlcea County, between September 6th-7th, 2019.

It is published at the University Publishing House in Craiova, in 2019 and it represents the result of the historical research program entitled “In the footsteps of the nation's heroes and martyrs”, initiated by the “Pr. Dumitru Bălașa” Center for Historical Research and the “Regina Maria” National Association of Heroes’ Cult, authors like: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar-Gabriel Avram, Mihaela Bărbieru, Grigore Buciu, Dumitru Cauc, Sevastian Cercel, Mirela Otilia Ciobanu, Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Adrian Mihai Diaconu, Constanțiu Dinulescu, Florin Epure, Dumitru Garoafă, Otilia Gherghe, Ion Giurcă, Ilie Gorjan, Petre Gigea-Gorun, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan Ianoș, Ioachim Lazăr, Corneliu Mihail Lungu, Corvin Lupu, Remus Macovei, Miron Manega, Dumitru Matei, Radu Petrescu-Muscel, Tudor Nedelcea, Gheorghe Nichifor, Dan Oberșterescu, Alexandru Oșca, Daniela-Liliana Pătrașcu, Dumitru-Valentin Pătrașu, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Paul Rezeanu, Victor Roncea, Ion-Leone Sima, Mihai Sporiș, Petre Stoica, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Voicu Șichet, Dumitru Tomoni, Cristina-Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti.

The preface is signed by the historian Florin Epure, the summary translation in English, is signed by teacher Dragoș Marinoiu, and the technical editing and graphics bear the imprint of editor technicians Simona Dobrete and Andrei Robert Dobrete. The 46 authors (historians, archivists, philologists, writers, etc.), the preface, the translator and the technical editors and graphic artists, who left their marks on this homage volume, are briefly presented in the Author's List, located before the Content.

The volume has 850 pages in B5 format and it is structured in six parts – the main theme being the defense and consolidation of the Great Union –, as follows: first part: *Diplomatic and military actions for the defense of Greater Romania* (p. 67-90), the second part: *Romania's military campaign in Hungary – imperative for the consolidation of Greater Romania, the European mission assumed* (p. 91-358), third part: *Romanian Army in Hungary* (p. 359-408), fourth part: *The end of the war and the defense problem and consolidation of the Romanian space* (p. 409-620), the fifth part: *Preparing for Peace* (p. 621-730). In conclusion, under the generic title *Varia* (p. 731-848) are published 7 articles with different topics, but with reference to the War of the Reunification of the Nation, the last one being dedicated to the 100 years since the foundation of the National Association of Heroes' Cult.

The cover is made on a cherry background and highlights a strong and complex female personality of the time – Queen Maria –, “founder of the united Romania, one of the greatest figures in our national history” (Constantin Argetoianu, *For Tomorrow People: Memories from yesterday's time*, vol. 3, part V, Humanitas Publishing House, Bucharest, 1992, p. 109) and one of the most fascinating characters in the history of the 20th century, nicknamed “mother of the wounded” and “Queen-soldier”.

The volume contains bibliography and a number of annexes (maps, sketches, photo illustrations, etc.).

We thank the authors and collaborators for their contribution in accomplishing the 4th paper from the homage books collection dedicated to the glorious victories, from the years of fire, 1916-1919, which brought us unity, dignity and proper respect. They are hot pages, written in the blood of hundreds of thousands of heroes, sons of a people with deep roots in history – the Romanian people – which is destined to live, against his will, for centuries on end, under the heavy oppression of those around him.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoș Marinoiu

PARTEA I

ACȚIUNI DIPLOMATICE ȘI MILITARE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI

APĂRAREA MARII UNIRI

Grigore Buciu

Pentru toate țările occidentale, Primul Război Mondial s-a încheiat odată cu încetarea ostilităților prin semnarea armistițiului. Nu și în estul Europei.

Imperiul Austro-Ungar, cel mai amalgamat din punct de vedere etnic, căuta soluții de supraviețuire și de rezistență în fața presiunilor de bolșevizare. Pe 17 octombrie 1918, împăratul Carol lansează de la Baden un manifest către popoare prin care propune un stat federativ în locul imperiului, în care statele naționale să funcționeze autonom. Sunt menționate și niște regate, dar din enumerare lipsesc românii din Transilvania și Bucovina și bosniacii. Gestul se explică prin situația lui de rege al Ungariei, calitate în care evită să-i supere pe unguri, care considerau Ardealul ca fiind al lor de drept.

Popoarele resping propunerea. După aplicarea principiului autodeterminării, care a motivat militarii din armata austro-ungară să-și susțină popoarele de proveniență, dorința de independență națională nu mai putea fi stăpânită.

Marea Unire a românilor s-a încheiat cu Marea Adunare de la Alba Iulia, de la 1 decembrie 1918. S-a aplicat principiul autodeterminării, în Transilvania, Banat Crișana, Maramureș, Bucovina și Basarabia, prin care românii majoritari au hotărât unirea cu Regatul României, țara-mamă a tuturor. Dar Ungaria, care beneficiase și ea de același principiu și devenise republică, nu era dispusă să recunoască unirea Ardealului și Bucovinei cu România, așa cum nici Rusia, devenită sovietică, nu se împăca nicicum cu ideea Basarabiei independente și apoi unită cu România.

Nu era doar o poziție diplomatic ostilă, ci o opoziție activă și periculoasă, în condițiile neclare în care se afla România. Armistițiul de la Focșani și apoi pacea dezastruoasă de la București, fie ea și neratificată de Parlament și nerecunoscută de Regele Ferdinand, ne plasa pe muchie de cuțit în privința cobeligeranței. Dar acele acte, care încălcau înțelegerile cu Antanta, au fost soluții provizorii de salvare a ceea ce se mai putea salva din România, după retragerea de pe front a armatelor rusești, lăsându-ne descoperiți și vulnerabili, înconjurați din toate părțile de inamici. De la Tulcea, pe linia Carpaților Orientali până la Kiev – de nemți, de la Kiev până la Odesa, pe Nistru – de rușii revanșarzi.

Consiliul Militar Aliat de la Belgrad, condus de francezul Franchet d'Esperey, devenise ostil României și permisesse armatei sârbe să ocupe Banatul, în ideea că, după Conferința de Pace, acesta va aparține Iugoslaviei, sârbii emițând pretenții în acest sens. Nu s-au purtat deloc prietenește, în ciuda mitului prieteniei pe care l-am promovat noi, în epoca modernă. Au arestat preoți și fruntași de prin sate, încercând, alături de unguri, să împiedice delegațiile românilor să meargă cu credențialele lor la Alba Iulia.

Consiliul Militar Aliat, influențat de președintele ungar Karoly, a hotărât în 13 noiembrie ca trupele și administrația românească să nu depășească linia Mureșului.

Ungurii sperau că la Conferința de Pace de la Paris vor obține cea mai mare parte din Ardeal, cu argumente mai mult sau mai puțin ortodoxe, în ciuda înțelegerii dintre România și Antanta, la intrarea în război. Prin tratatul încheiat atunci, politicienii români au avut abilitatea de a stabili până la amănunt granița nord-vestică a României. Acest lucru ne-a fost de mare folos și a ajutat-o pe Regina Maria să susțină neoficial cauza românilor la tratativele de pace.

În pofida mării jertfe de sânge și a victoriilor răsunătoare de la Mărăști, Mărășești și Oituz, care au dat semnalul sigur că mașinăria de război germană poate fi învinsă, România era în situația de a pierde totul, din cauza păcii de la București.

Salvarea a venit, probabil și cu ajutorul lui Berthelot, prin cea de-a doua mobilizare cu puține zile înainte de armistițiul necondiționat. Mobilizarea ne-a reintrodus în starea de război, alături de Antanta. În zorii acelei zile Mackensen a fost trezit din somn la hotelul din București, unde era încartiruit și i s-a pus în vedere să se retragă cu trupele imediat, altfel va fi atacat de armata română și de trupele aliate ajunse la malul Dunării.

În retragere, germanii au distrus depozite, poduri, au jefuit tot ce s-a putut și au trecut munții. La Brașov și în alte locuri i-au întâmpinat trupele române venite din Moldova și i-au depozat de bunurile furate.

În mod firesc, după evenimentul de la Alba Iulia și de la Cernăuți și acceptarea de către Rege a declarațiilor de unire, România era îndreptățită să-și trimită trupele și să-și instaleze administrația în noile teritorii. Lucrurile nu se desfășurau atât de simplu. În centrele industriale din sudul Ardealului, ungurii se opuneau cu vehemență.

Resturile armatei ungare, intrată în dezordine și dezorganizare după armistițiu și dizolvarea imperiului, s-au întors în cazărmile lor din Ardeal și încercau, fără niciun ordin, să opună rezistență. Cei mai extremiști au fost secuii din unitățile lor care n-au ezitat să ucidă și să facă silnicii, neîmpăcându-se cu ideea că Ardealul nu mai este unguresc. Trebuiau demobilizați și trimiși la casele lor.

Hotărârea Consiliului Militar Aliat privind impunerea Mureșului drept graniță era abuzivă și de nerespectat, în condițiile în care populația românească era supusă abuzului și mai mult era o hotărâre la care România, ca parte implicată în această situație, nu fusese consultată. Nu fusese invitată la Belgrad, așa că era o decizie părtinitoare Ungariei. Armata română s-a oprit pe linia Mureșului în primă fază, pentru a crea condițiile necesare exprimării libere a voinței populare la Adunarea de la Alba Iulia. Se evitau astfel eventualele speculații privind valabilitatea hotărârii de autodeterminare și unire prin liberă voință cu Regatul României. După 1 decembrie 1918 a continuat să înainteze, în pofida protestelor ungarilor și ale Consiliului Militar Aliat. Comandantul acestuia, Franchet d'Espérey, și-a mutat sediul la Timișoara și apoi la Arad, lăsându-se convins cam cu prea multă ușurință de protipendada ungurească locală și de emisarii de la Budapesta că în acea zonă românii sunt minoritari și, ca urmare, prin Conferința de Pace, Ungaria va obține acele teritorii, în pofida votului delegațiilor locale la Alba Iulia.

Statul român, cu acceptul conducerii militare și al Regelui a continuat să-și impună voința în teritoriile sale de drept. Sunt scene admirabile ale primirii unităților românești

de către comunitățile locale. Asociațiile femeilor ardeleni au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a sprijini armata română care intra într-un spațiu cu condiții total nepregătite. La Deva, Regimentul 9 Vânători, în popasul său spre garnizoana de reședință din Brad, ce-i fusese stabilită, a petrecut ziua de Crăciun pe cheltuiala unei doamne din înalta societate, apoi comitetul local al femeilor ardeleni a asigurat hrănirea trupei timp de o săptămână.

În 28 februarie 1919, Consiliul Militar Aliat, cu acordul Conferinței de Pace de la Paris, care își începuse lucrările în ianuarie 1919, a stabilit o nouă linie de demarcație pe aliniamentul Satu Mare – Ciucea – Oradea – Arad, lăsând toate aceste centre urbane în partea ungurească.

Intenția Budapestei era să convingă Conferința să stabilească granița dintre cele două state pe Munții Apuseni. S-a cerut ca de-a lungul acestei linii să fie respectată o zonă neutră de către ambele părți până după hotărârile de pace. Evident că ungurii nu au respectat această decizie. Regimentului 9 Vânători, comandat de colonelul Gh. Rasoviceanu, i-a revenit misiunea de a curăța Munții Apuseni de trupele ungurești, obligându-le să se retragă peste linia de demarcație. Regimentul 9 Vânători a fost sprijinit de o unitate de voluntari moți care au depus jurământul de credință pe drapelul românesc, sub stejarul lui Avram Iancu de la Țebea. Ei cunoșteau bine locurile și au fost de un real folos.

Între timp teroarea maghiară se intensifica dincolo de linia de demarcație. Sunt de notorietate publică cazurile martirajului suferit de Ioan Ciordaș și Nicolae Bolcaș, fruntași intelectuali din Beiuș, care au fost mutilați și îngropați de vii. Trei sute de români au căzut victime terorii maghiare, în Bihor, pierzându-și viețile, lor adăugându-li-se multe alte cazuri izolate mai peste tot. Erau vizați preoții români, intelectualii și fruntașii cu autoritate în rândul populației românești, cunoscuți în zonă ca unioniști.

În Caraș-Severin au fost uciși 180 de români, în sate erau luați fără judecată și motiv și câte 20 de români și împușcați.

Între timp la Budapesta se instalează regimul bolșevic al lui Béla Kun, care joacă la două capete. Pe de o parte se anagajează să îndeplinească condițiile armistițiului, să-și demobilizeze și să-și reducă trupele, să stea în neutralitate până la terminarea Conferinței de pace, iar pe de altă parte nu demobilizează, dimpotrivă, își mărește efectivele, atacă linia de demarcație cu Slovacia și cu România, încercând să reia prin forță teritoriile pierdute.

Mai mult, se înțelege cu guvernul rus și cu autoritățile ucrainiene să atace concomitent nordul României și sudul Poloniei, pentru a face o joncțiune a trupelor care, unite, să impună bolșevismul în statele slave din Balcani și Europa Centrală. Cernăuțiul unit cu România este cucerit de ucrainieni, în timp ce ungurii forțează sud-estul Slovaciei. De altfel, atât Bucovina cât și Basarabia sunt revendicate de Rusia Sovietică. Rusia dă un ultimatum României pe 1 mai 1919 prin care cere retragerea din Basarabia în două zile, iar Racovski, guvernatorul Ucrainei, cere retragerea din Bucovina în aceeași termeni, anunțându-l în același timp pe Béla Kun de acest ajutor dat pentru a-l scoate din dificultatea în care se află cu trupele române pe Tisa.

Atacurile rusești și ucrainiene se intensifică în mai pe linia Nistrului. E atacată Tighina, însă trupele răzlețe și dezorganizate n-au forța să reziste contraatacului trupelor române dislocate în Basarabia. Sunt aruncate peste râul Nistru.

În aceste condiții dificile pentru România, din cauza presiunilor puse pe noile ei granițe și a reținerilor firești pe care le are pentru a nu irita puterile aliante și a nu îngreuna și mai mult tratativele de pace, am fost nevoiți să riscăm și să ne apărăm Marea Unire cu arma în mână, după criteriile strategiei militare.

Noi nu aveam nevoie de pusta ungurească să o adăugăm statului român, chiar dacă un grup de magnați unguri, speriați de consecințele bolșevizării și ale sovietizării țării, poate și al integrării ei în uriașa Uniune Sovietică, i-au scris lui Ferdinand I, propunându-i să fie și rege al Ungariei. Părea o glumă, însă ungurii, ajunși la disperare din cauza terorizării până și a lor de către trupele de dincolo de linia de demarcație, au ajuns să-l întâmpine pe generalul Moșoiu la Oradea, strigând: trăiască armata română!

Pe măsura trecerii timpului, trupele ungurești deveneau tot mai agresive, atacând posturile românești de pe linia de demarcație, ceea ce a determinat comandanții militari să se pregătească de ofensivă. Era fixată pe 16 aprilie. Printr-o coincidență în noaptea premergătoare ungurii atacă cu violență în trei puncte de pe valea Someșului. Sunt respinși și atacul românesc continuă. Fără a intra în amănunte, menționăm că deși se votase Unirea, Oradea este eliberată pe 20 aprilie, Satu Mare pe 19 aprilie, Beiușul în Sâmbăta Mare, soldații participând apoi, cu lumânări aprinse în jurul bisericii, la slujba Învierii. Regimentul 9 Vânători ajunge la Arad pe 17 mai, dar nu intră în oraș, unde era șeful Consiliului Militar Aliat. Se evita astfel o situație diplomatică bizară, atacarea fie ea și formală a armatelor aliante. Aradul devine românesc prin instalarea administrației românești abia pe 2 iulie 1919. Pe 21 iulie începe ocuparea Banatului răsăritean de trupe și administrație românească, astfel că la sfârșitul lui iulie, abia, România intra în posesia întregului ei teritoriu.

Însă nu era suficient. Ungurii deși respinși reprezentau în continuare un pericol real. Din acest motiv, ignorându-se avertismentele aliaților de a ne opri, Marele Cartier General Român îi dă ordin generalului Moșoiu să continue ofensiva până la Tisa. Se pune astfel o barieră naturală între noi și inamic. Ungurii însă o forțează.

Regele și Regina aflați într-o vizită în Ardeal ajung și la trupele române fixate pe aliniamentul Tisa. Cinci divizii românești au fost implicate în această ofensivă.

Consiliul Suprem de la Paris a fost deranjat de trecerea liniei de demarcație și de ofensiva românească până la Tisa, socotind că România a acționat fără motiv asupra Ungariei. Între timp, ungurii avuseseră o ofensivă de succes asupra cehoslovacilor. Doar înaintarea pe Tisa superioară a trupelor române a împiedicat joncțiunea lor cu trupele ucrainiene care acționau prin Galiția.

Ungurii se organizează, se disciplinează și mai bine organizați încep ofensiva împotriva trupelor române. Ungurii luptă cu înverșunare și încep să respingă trupele române. Béla Kun își motivează victoriile cu sloganul că obligă România să respecte vechea linie de demarcație fixată de Consiliul Suprem de la Paris. Strategia românească însă învinge entuziasmul unguresc din prima fază. După șapte zile de lupte cumplite, ungurii sunt înfrânți definitiv și aruncați peste Tisa. Victoria se cerea desăvârșită și lupta dusă până în inima inamicului.

Pe 30 iulie trupele române trec Tisa, neîntâmpinând nicio rezistență semnificativă. Vânătorii, trupele românești de elită, trect primii. Rezistența lipsește sau este minimă.

Drumul spre Budapesta este deschis, armata ungurească fiind complet distrusă și risipită. Béla Khun fuge la Viena unde e arestat. Evadează și fuge în Rusia, ca un prieten ce se străduise din răputeri să asigure pătrunderea sovietelor în inima Europei.

Poate Europa nu-și dă seama nici acum cât au făcut armata română și România ca efort pentru a stopa răspândirea bolșevismului în țările ei. A făcut-o desigur apărând cu îndârjire și cu un sacrificiu enorm Unirea cea Mare a românilor.

Generalul Moșoiu a devenit o legendă a acestui ultim an de război. Campania împotriva Ungariei ne-a costat 188 de ofițeri, 11479 de soldați scoși din luptă (69 ofițeri morți și 3601 soldați), după datele lui C. Kirilescu.

Menționăm în încheiere că nu numai aceasta a fost campania de apărare a Unirii. În Basarabia ea a început imediat după proclamarea republicii independente. Trupele române au trecut Prutul la cererea Sfatului Țării pentru a pune ordine în acest spațiu tulburat de trupele rusești bolșevizate, aflate în retragere spre Rusia. Armata nu s-a dus acolo să cucerească Basarabia, cum s-a mai afirmat, ci ca să asigure protecția populației și a politicienilor, lăsați liberi de orice influență în deciziile pe care le-ar fi luat. Era și o măsură de a asigura cumva granița de răsărit în condițiile unui imens gol de apărare, prin trădarea Rusiei. S-a riscat mult, printre care o tentativă de asasinare a Regelui Ferdinand, de anihilare a comandanților militari de la Iași și a guvernului. S-au pierdut tezaurul și o mulțime de averi depozitate de proprietarii români între Nistru și Odesa. Luptele împotriva bandelor infiltrate, sprijinite de guvernul rus și de Ucraina, au continuat cu pierderi și pentru noi, până după încheierea Conferinței de Pace de la Paris. Abia spre anul 1924, lucrurile s-au liniștit, însă nostalgia rusă după Basarabia nu s-a stins nicicând. Generalul Broșteanu a fost trimis să comande trupele în Basarabia și a intrat în Chișinău pe 14 ianuarie 1918, primit cu ovații de Sfatul Țării.

Și Bucovina a trebuit a fi apărată. Râvnită de austrieci, de ruși și de ucrainieni, această provincie românească s-a trezit mereu hărțuită. Ucrainenii au revendicat-o și au ocupat Cernăuții, punând în pericol preparativele pentru unire și apoi Sfatul Țării și administrația provizorie. Iancu de Flondor a solicitat României ajutor militar pentru apărarea populației și a voinței ei de unire. A fost trimis generalul Zadic. Acesta în fruntea detașamentului „Dragoș”, alcătuit din vreo 3000 de oameni, precar înzestrați dar hotărâți să acționeze intră în Cernăuți pe 11 noiembrie. Legionarii ucrainieni fug călare peste Prut, iar generalul e întâmpinat cu căldură de Iancu Flondor și de Consiliul Național în Palatul Național. Trupele române își asumă rolul de a proteja populația și a menține ordinea. Astfel, sub protecție militară, se întărește actul de unire necondiționată cu țara. Prezența noastră militară e o barieră în calea intențiilor de joncțiune și de unire a Ungariei cu Rusia bolșevică, peste Bucovina, Basarabia și Transilvania.

România și-a câștigat cu mare greutate, cu multă diplomatie, riscuri și jertfe unitatea statală în Primul Război Mondial și a fost silită de împrejurări să o apere în continuare prelungindu-și războiul cu încă un an.

Din păcate, nu și-a putut apăra Unirea cea Mare în întregul ei în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Dar și ce a rămas merită să apărăm și să acționăm mai mult, astfel încât și ceilalți frați rămași peste graniță să mute granița la locui ei de după Conferința de Pace de la Paris.

Bibliografie

- Mircea Mușat, Ioan Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983;
- Colectiv, *Istoria militară a poporului român*, București, Editura Militară, 1987;
- Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989;
- Valeriu Florin Dobrinescu, Horia Dumitrescu, *Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, Focșani, Editura Vrantop, 1997;
- Sebastian Stanca, *Contribuția preoșimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Deva, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015;
- Ioan Ursu, *De ce a intrat România în război*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2018;
- Ion I. Solcanu, *Operațiile și istoricul Regimentului 9 Vânători în Războiul pentru întregirea Neamului Românesc, 1916-1919*, București, Editura Enciclopedică, 2018;
- Ion I. Solcanu, *Un erou din războiul de Integrare a României: Regimentul 9 Vânători*, Iași, Editura Junimea, 2018;
- Ioachim Lazăr, Adrian Iuliu Ronai, *Cartea de aur a eroilor petrileni*, Petroșani, Editura Focus, 2018;
- Constantin Kirițescu, *Povestea sfântului nostru război*, București, Editura Detectiv Literar, 2019.

ACȚIUNI POLITICO-DIPLOMATICE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI ÎNTREGITE (1919-1920)

Corneliu Mihail Lungu

Înfăptuirea Idealului Național prin întregirea României în anul 1918 a pus Țara în fața unor provocări determinate de pericole, amenințări și chiar intervenții armate venite de la est și vest începând cu anul 1919, acțiuni desfășurate până și în timpul lucrărilor conferințelor păcii de la Paris.

În primul rând inamicii Marii Uniri au contestat hotărârile adoptate în cele trei provincii românești la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia. Așa de pildă, rușii contestau actul de reunire din 27 martie 1918 considerând că el nu „reprezenta expresia voinței Parlamentului”, iar Sfatul Țării nu ar fi avut competența de a decide în probleme importante cum este organizarea țării¹.

Ofensiva rusească împotriva unirii Basarabiei cu România era deosebit de periculoasă întrucât venea atât din partea bolșevicilor, cât și din cea a trupelor conduse de generalul Denikin. Ideologii lui Lenin încercau să demonstreze că Rusia bolșevică nu ar fi continuatoarea celei Țariste, urmărindu-se de fapt să acopere pretențiile asupra teritoriilor dintre Prut și Nistru, parte integrantă a Moldovei lui Ștefan cel Mare. Bolșevicii nu cunoșteau istoria adevărată, sau dacă o știau o încălcau cu bună știință, atâta vreme cât la 13 aprilie 1711, Petru I „Țarul tuturor Rusiilor” a încheiat cu Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, Tratatul prin care recunoștea că: „Hotarele Principatului Moldovei după drepturile sale antice, sunt acelea ce se descriu cu râul Nistru, Camenețu, Bender, cu tot teritoriul Budgeacului, Dunărea, Muntenia, marele ducat al Transilvaniei și cu teritoriul Poloniei, după delimitarea făcută”.

În sprijinul pretențiilor sale Rusia sovietică, recurgând la aceeași ideologie leninistă, susținea în lipsa unor criterii și drepturi de ordin istoric că țăranii și muncitorii ruși erau îngrijorați de soarta confrăților lor din Basarabia. Tendențioasa propagandă a recurs la cele mai murdare metode urmărindu-se instigarea și răzvrătirea celorlalte etnii minoritare împotriva Regatului României. Edificatoare sunt documentele de arhivă ale vremii, dintre care am selectat două manifeste, ambele din acel an de cumpănă, 1919. Primul document a fost emis de Comitetul Partidului Comunist din Basarabia, care îndemna pe „Tovarășii lucrători și țărani în haina militară” să se răzvrătească, întrucât „Numai prin revoluție ca în Rusia... voi puteți lua averea furată de la voi la boierii care v-a subjugat ca pe robi și numai cu propria voastră putere, dar nu cu Parlamentul puteți

¹ Dumitru Th. Pârvu, *Problema Basarabiei, în lumina principiilor actelor juridice internaționale*, Editura Bibliotecii Metropolitane, București, 2013, p. 231.

să luați libertatea”².

Cel de-al doilea Manifest a fost lansat de „Bundul General evreiesc al lucrătorilor”, care începea prin a proslăvi „dezvoltarea de un veac” a Basarabiei, fără a recunoaște că vechea provincie românească fusese răpită la 1812 de Imperiul Țarist. Mistificând realitatea istorică, în temeiul învățăturii leniniste autorii Manifestului declarau: „Noi proletarii evrei suntem o parte a marelui organism proletar rus. Noi am luptat și suferit împreună, ne-am sacrificat sângele și am învins. Iar acum după grei ani, când proletariatul rus vede, fără a ține seamă de haosul politic, că parte din visul său se îndeplinește într-un viitor apropiat, acum vroiesc ca prin mijlocul unei mașinațiuni politice să ne detașeze de Rusia și să ne alipească la o țară care ne este străină în raport cu dezvoltarea noastră”³. În spiritul demagogiei bolșevice „Bundul” chema „Proletariatul evreiesc și basarabean la protest și la luptă pentru eliberarea de sub asupra reacțiunii române”⁴.

Din nefericire, asemenea manifestări, intrigi, denigrări și mistificări ale adevărului, toate constituite într-o propagandă mârșavă, s-au desfășurat nu numai pe teritoriul Basarabiei, dar și pe plan european, proteste ale Rusiei continuând chiar și în timpul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris. Proteste dar și pretenții asupra Basarabiei au fost formulate și de Ucraina, care nu se mulțumea doar cu Bucovina, fiind incitată, desigur tot de Rusia.

Documentele de arhivă, între care excelează rapoartele informative ale Subinspectoratului General de Siguranță din Basarabia dezvăluie acțiunile militare ale ucrainenilor în ținutul dintre Nistru și Bug, precum și acțiunile întreprinse cu scopul organizării unei „Ligi” pentru recucerirea Basarabiei de către ucrainenii⁵.

„Tandemul” ruso-ucrainean a recurs chiar la amenințarea cu atacuri armate, acuzând România că „de la sfârșitul anului 1917, cu violență a invadat Basarabia distrugând cuceririle revoluției ruse și restaurând detestatul regim al proprietarilor funciari a cărui tiranie a consolidat birocrația sa politică și militară”⁶. În asemenea context, la 1 mai 1919, Comisarul Afacerilor Străine rus, Cicerin, și Comisarul Afacerilor străine ucrainene, Racowski, atrăgeau atenția că: „Până acum, guvernele sovietice ruse și ucrainene, s-au mulțumit să protesteze contra actelor de violență ale României la adresa muncitorilor și țăranilor din Basarabia”. Pe cale de consecință, cele două „guverne sovietice” socoteau că nu mai pot lăsa „să treacă mult timp până la a pune capăt violențelor și provocărilor venite din partea Guvernului român”⁷.

Comisarii, la fel de bolșevici, fie că erau ruși ori ucraineni, formulau așa zise propuneri care prin conținut se dovedeau a fi adevărate ultimatumuri, întrucât cereau categoric ca: „Armatele, funcționarii și agenții români din Basarabia să evacueze imediat acest teritoriu, lăsând libertatea muncitorilor și țăranilor români de a-și organiza propria

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), *Fond Pantelimon Halippa*, dosar 56/1920, f. 79.

³ Idem, dosar 53/1919, f. 75.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, f. 32.

⁶ Apud, Viorica Moisuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania, Unirea 1918*, București, 1996, p. 581.

⁷ *Ibidem*, p. 584.

lor putere”⁸. Ca în toate acțiunile propagandei rusești și în acest caz comisarii sovietici vorbeau în numele „muncitorilor și țăranilor”, de data aceasta chiar români, care își exprimaseră voința în 1918 de a se uni cu confracții lor din Regat.

O dovedesc documentele vremii, cu precădere numeroasele telegrame venite la Chișinău din toată provincia românească, prin care era exprimată adeziunea la Hotărârea Sfatului Țării. Așa este cazul telegramelor din 11/24 aprilie 1918, în care se afirma că: „Toate clasele sociale ale populației cu însuflețire sărbătorească ziua mare pentru Basarabia, ziua de 27 martie, ziua reîntoarcerii Basarabiei la sânul patriei România”⁹.

Cu atât mai nejustificat este tonul folosit de cei doi comisari la data de 1 mai 1919 în declarația lor ce amenința că: „Guvernele socialiste sovietice ale Rusiei și Ucrainei vor aștepta timp de 40 de ore începând cu data de 1 mai ora douăzeci și două, un răspuns clar și precis în legătură cu această propunere; în cazul în care acest răspuns nu va veni, ele își vor rezerva dreptul de a acționa așa cum consideră de cuviință în ceea ce privește România”¹⁰.

Declarațiile și intențiile războinice ale Rusiei deveniseră și mai evidente, apărând chiar în presa vremii. Rezulta dintr-o Notă informativă elaborată în 1919 la Petrograd, în care se menționa că: „a fost desemnat șef al bolșevicilor evreul Zemovei Apfelboim, delegat de Troțki și Lenin. Sub direcția acestuia se scot gazetele: Pravda și Izvestia, care în mai toate articolele de fond se arată că în curând bolșevicii vor ocupa Basarabia de unde urmează să se alimenteze cu grâne și cele necesare, în toată Rusia fiind o mare lipsă de alimente și articole de îmbrăcăminte”¹¹.

Amenințările formulate la adresa Basarabiei, implicit României, veneau nu numai din partea bolșevicilor, dar și din cea a rușilor aflați sub comanda generalului Denikin. Din aceeași Notă informativă citată mai sus rezultă că Denikin dorea să „reconstruiască Rusia pe baze monarhice alipind toate provinciile ce i-au fost desfăcute din Marea Rusie”¹².

Mult mai grav după cum o demonstrează un raport al Subinspectoratului General de Siguranță din 23 octombrie 1919 era faptul că: „Toate ziarele lui Denikin, cât și poporul au început și să amenințe România. Din zi în zi această ură se accentuează. Toți cei care s-au refugiat din Basarabia se înscriu în Liga pentru recucerirea Basarabiei”¹³. Intențiile generalului nu se limitau doar la atât, promițând că: „După ce va termina cu bolșevicii se va adresa României, în mod amical, pentru cedarea Basarabiei Imperiului rusesc și în caz de refuz din partea Guvernului român, vor interveni cu forța armată pentru a-și îndeplini scopul”¹⁴.

Socotind suficiente dovezile situațiilor care au amenințat România Întregită, declanșate la est de fruntariile Țării, ne-am propus să stăruim asupra pericolelor, amenințărilor și jafurilor armate săvârșite pe teritoriul Transilvaniei și dincoace de Tisa. Au venit din partea austrieșilor și germanilor care nu puteau accepta spectrul înfrângerii, dar mai cu seamă din partea hoardelor barbare ungare, puse la zidul Istoriei de Marea Adunare

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 309.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 584-585.

¹¹ ANIC, *Fond Pantelimon Halippa*, dosar 53/1919, f. 63.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, f. 32.

¹⁴ Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 590.

Națională de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918. Primitivismul, impotența înțelegerii evoluției și a cursului istoriei, neputința acceptării ideii că niște minoritari nu pot stăpâni majorități etnice, toate la un loc au contribuit la reacția disperată și iresponsabilă a ungarilor în 1919. Asemenea realități au fost foarte bine sesizate și ilustrate într-o scrisoare primită de Nicolae Titulescu din Stockholm, spre sfârșitul anului 1919, în care se relatează că „Ungurii sunt ridicoli, se agață de tot în disperarea lor și după ce au pierdut războiul, încearcă să câștige pacea prin manevre care unele sunt cu adevărat infantile”¹⁵.

Nici nu începuseră bine lucrările Conferinței de Pace și ungurii peste tot, inclusiv la Paris, desfășurau o propagandă revizionist-bolșevistă, conspirând cu „germanii și rușii”, conform informațiilor transmise lui Iuliu Maniu de către Al. Vaida Voevod, din capitala Franței la 20 februarie 1919. În timp ce opinia publică europeană era bombardată cu știri ce denaturau adevărul istoric, în Transilvania, ungurii organizau „bande careucid și jefuiesc, prezentând ofițerilor englezi, francezi etc. care nu ne cunosc limba, astfel lucrurile parcă noi am fi comis atrocitățile”¹⁶. Autorii reali ai crimelor săvârșite îmbrăcau cadavrele românilor uciși de bandele maghiare „în haine ungurești, le fotografiau spre a le prezenta ca jertfele atrocităților imputate pe nedrept poporului pașnic român și armatelor României, care susțin ordinea și îi scutesc pe maghiari de propriul lor bolșevism”¹⁷.

Cumplitele crime au fost confirmate de generalul francez H. M. Berthelot, care întorcându-se dintr-o misiune de la Odessa, printr-o telegramă transmisă la 20 februarie 1919 ministrului de război al Franței, raporta despre starea de spirit din România, „foarte surescitată și în special asupra problemei transilvane”. Generalul constata că situația deosebit de gravă se datora faptului că „Ungurii au comis masacre asupra oamenilor de naționalitate română, zilnic au loc împușcături asupra avanposturilor române, chiar lovituri de tun îndreptate împotriva punctelor ocupate de detașamentele române”¹⁸. În opinia sa, generalul considera că minima măsură ce se impunea consta în obligarea ungarilor „de a-și retrage trupele de pe Tisa sau cel puțin, la vestul liniei” pe care el o indicase printr-o telegramă precedentă. Neaplicarea unor asemenea măsuri putea contribui la agravarea stării de spirit, realitate constatată și raportată de același general francez printr-o altă telegramă din 26 februarie 1919¹⁹. Cu acel prilej îi informa pe superiorii săi că: „Trupe regulate ungurești evaluate la aproximativ o brigadă cu artilerie și însoțite de bande înarmate neregulate au atacat trupele române în noaptea de 22 la 23”. Fărădelegile săvârșite de unguri, culminate cu masacrarea a 52 de români la Șiria situată la 25 km de Arad l-au determinat pe general să trimită „pe col. Trousson pentru a ancheta la fața locului”²⁰. În pofida faptului că generalul Berthelot se implicase nemijlocit, incidentele s-au înmulțit în Transilvania, după cum rezultă dintr-un document emis la 3 martie 1919. Numai între 23 și 27 februarie fuseseră semnalate zece atacuri maghiare asupra frontului, în special în regiunea Zalău²¹.

¹⁵ ANIC, *Fond Nicolae Titulescu*, dosar 147, f. 80.

¹⁶ Idem, *Fond Al. Vaida-Voevod*, dosar 106, f. 3-4.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ 1920. *Un act de justiție*, documente, Editura Elion, București, 2005, p. 104.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 105.

²¹ *Ibidem*, p. 107.

Paralel cu acțiunile și atacurile militare, ungurii desfășurau o propagandă furibundă, semnalată și printr-un raport al Poliției punctului de frontieră Vânciorova înaintat Direcției Poliției și Siguranței Generale la 12 martie 1919. Agenții de propagandă însoțiți de jandarmi unguri ajunseseră până în orașul Orșova și satele din zonă, unde îndemnau „pe locuitori la unire cu republica Ungară nu cu Dinastia Regală... propagandiștii înscriu pe cât posibil este, pe toți locuitorii ca socialiști zicându-le că numai așa vor scăpa de Dinastii și boieri asupritori”²².

Asupra acestor aspecte din urmă, cu referire expresă la „socialismul și bolșevismul” unguresc de conjunctură se impune să stăruim pentru a ne explica schimbarea peste noapte a culorii părului, dar nu și a năravului maghiar. Am luat drept suport documentar în acest scop un interviu acordat cotidianului „The Times” de către Regele Ferdinand al României la 11 aprilie 1919. Ne vom referi doar la partea din interviu cu privire la Revolta Ungariei, România și situația din Europa de Est, două aspecte ce rețin atenția în mod deosebit. Primul se referă la previziunea generalului Berthelot care spusese că „ungurii nu se vor retrage niciodată pe noua lor linie stabilită de demarcație fără măcar a-și fi permis măcelul și jaful”.

Al doilea aspect relevă faptul că: „Ungaria este înțesată de emisari bolșevici și aspiranți bolșevici și că sforile marionetelor maghiare erau trase de aceleași forțe oculte care contribuiseră la ameliorarea organizării bolșevice în Rusia”²³. Concluzia regelui consta în faptul că „Aliații neglijând să trateze dușmanul maghiar cu aceeași putere cu care l-a tratat pe cel german, au permis în mod inconștient extinderea lui, iar rezultatul s-a făcut simțit chiar și de către occidentalii doritori de pace”²⁴.

În asemenea condiții, România Întregită trebuia apărată și consolidată prin forțe proprii. Din fericire, la vârful piramidei românești au existat bărbați de stat care au știut să pună în practică hotărârile adoptate de Sfatul Țării la Chișinău, Congresul General de la Cernăuți, Adunarea Națională de la Alba-Iulia, organisme reprezentative ce au decis Întregirea României. În temeiul lor, așa cum remarca generalul Berthelot, la 12 aprilie 1919, Consiliul Dirigent din Transilvania cerea Guvernului român să asigure „contra bandelor maghiare protecția naționalităților sale”. În pofida avertismentelor Antantei, relatea în continuare același general francez: „Bandeles maghiare continuau să pradă bunurile și să asasineze locuitorii”²⁵.

Convinși de vinovăția ungurilor pentru fărâdelegile, jafurile și asasinatele săvârșite împotriva românilor erau nu numai reprezentanții Puterilor Antantei, dar și cei ai SUA. Stau mărturie documentele de arhivă, între ele și o telegramă din 27 mai 1919 a ministrului SUA la București, care transmitea Ambasadei americane din Franța că: „1920 este un act de justiție. Timp de secole ungurii au fost opresorii românilor din Transilvania, ei au fost întotdeauna nedrepti și față de celelalte naționalități care locuiau în regatul lor... conflictul actual existent între Ungaria și România a fost declanșat de unguri”²⁶.

²² ANIC, *Fond, Direcția Generală a Poliției*, dosar nr. 8/1919, f. 92.

²³ Idem, *Fond Casa Regală - Ferdinand*, dosar nr. II/ 14.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ 1920. *Un act de justiție*,... p. 129.

²⁶ *Ibidem*, p. 134.

Acțiuni ostile și intervenții armate au fost îndreptate de unguri și împotriva cehoslovacilor, sârbilor, slovenilor, croaților, adâncirea crizei determinând ca la 11 iulie 1919 situația să fie dezbătută într-o ședință a reprezentanților Marilor Puteri. Dezbaterile pline de conținut au conturat mai multe concluzii, una dintre ele fiind foarte clar ilustrată prin intervenția secretarului de stat pentru afaceri externe al Marii Britanii, A.J. Balfour, care atrăgea atenția: „1920 este un act de justiție. Cred că Puterile nu pot admite violările continui ale Armistițiului de către Ungaria. Această chestiune interesează Europa centrală și poate și întreaga Europă. Dacă noi nu îi vom pune capăt, nu putem nutri o speranță de pace, nici să restabilim condițiile economice ale Europei Centrale. De cea mai mare importanță este să se acționeze rapid. Cred că este necesar un efort și că la aceasta trebuie să contribuie toate Puterile aliate”²⁷. Intervenția reprezentantului britanic a fost îmbrățișată de ceilalți participanți la dezbateri, iar unii dintre ei au atras atenția la rândul lor că o intervenție împotriva Ungariei trebuie tratată cu precauție întrucât atunci când maghiarii au atacat Cehoslovacia au primit ajutor din partea Austriei. Pe cale de consecință se considera că era cazul a fi luate toate măsurile necesare pentru ca Austria să nu facă să eșueze operațiunea întreprinsă de aliați contra Ungariei”²⁸.

Din nefericire, după cum o dovedesc documentele vremii, Puterile Aliate nu au acționat cu fermitate, iar în unele situații au tolerat atitudinea Ungariei, care și-a intensificat furia îndreptată împotriva României Întregite. Rezultă asemenea situații dintr-o scrisoare adresată de Ion I.C. Brătianu lui Victor Antonescu la 27 iulie 1919. Referindu-se la evenimentele petrecute pe linia Tisei, premierul declara cu amărăciune că în zonă se desfășurau lupte în toată puterea cuvântului, ceea ce se datora ignoranței și a relei voințe a celor mari”. Mult mai grav era în viziunea lui Ion I.C. Brătianu faptul că Puterile Aliate: „ne-au oprit când puteam ajunge la Pesta fără nici un sacrificiu, au amenințat când nu erau încă gata să execute, iar astăzi când sub această amenințare inamicul s-a pornit împotriva noastră, așa zișii aliați stau cu brațele încrucișate în dreapta și în stânga câmpurilor de bătaie”²⁹. O asemenea atitudine a aliaților a revoltat – demonstrează aceeași sursă – chiar și pe „ofițerii francezi de aici”.

Spectrul situației căreia România trebuia să-i facă față pentru a apăra Întregirea Țării poate fi desprins din aceeași scrisoare – document în cadrul căruia autorul concluzionează că: „pe când noi ne batem, Basarabia este discutată de americani, ba italienii și americanii cred că pot discuta chiar și Cadrilaterul”³⁰. În ceea ce privește obrăznicia maghiară trebuia subliniat că pe lângă pasivitatea Puterilor Aliate, Ungaria a profitat din plin de sprijinul Rusiei bolșevice, în mod nemijlocit din partea lui Lenin, care convenise cu B. Kuhn să atace armata română aflată „pe linia de demarcație” dintre România și Ungaria. Scopul principal al înțelegerii dintre ruși și unguri era dezmembrarea statului unitar român prin atacarea simultană de la Est și de la Vest”³¹.

Cu toate acestea se impune a fi remarcat faptul că propaganda sovieto-leninistă nu

²⁷ *Ibidem*, pp. 185-186.

²⁸ *Ibidem*, p. 186.

²⁹ ANIC, *Fond familial Brătianu*, dosar nr. 238, f. 2.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Apud Viorica Moisuc, *op. cit.*, p. 584.

a avut prea mari sorti de izbândă în rândul maghiarilor, dovadă că anumiți lideri politici precum cei din gruparea Andrássy – Windesgratz s-au adresat unor politicieni români cu rugămintea ca România să intervină pe lângă Antanta pentru „a înlătura guvernul bolșevic din Budapesta care nu este decât loțiitorul lui Kuhn Béla”³². În schimb a funcționat propaganda ungurească împotriva românilor și după înlăturarea lui Kuhn, susținută de: „mulți agenți provocatori bolșevici, unguri și spioni”, care se pretau la lingușiri și manifestații aparente ce le făceau armatei române. În realitate, așa cum rezultă dintr-o notă informativă a Marelui Cartier General din 23 august 1919, „ei nutreau speranța că vor putea cât mai curând printr-o revoluție să provoace așa dezordine interioară, care să aducă după sine dizolvarea armatei române”³³.

Din fericire pentru Europa, propaganda sovieto-leninistă nu a prins în rândul maselor, așa cum rezultă dintr-un document din 1919, prin care generalul Lobit, șeful armatei franceze din Ungaria, îi prezenta comandantului armatei franceze din Turcia un Memorandum al prefectului de Arad, Varjasy, cu privire la mijloacele de extirpare a bolșevismului în Ungaria. În documentul respectiv se demonstrează că „Acest bolșevism nu este periculos numai pentru Ungaria pe care ar distruge-o complet, dar din cauza poziției geografice a acestei țări, această mișcare amenință toată Europa, asupra căreia ar putea să se extindă. Trebuie deci găsit un mijloc pentru a-l înăbuși”³⁴.

Aducerea la cunoștință a condițiilor de pace a determinat Ungaria să-și intensifice propaganda în străinătate. Dintr-un raport al Inspectoratului General de Poliție și Siguranță Transilvania, rezultă că acțiunile maghiare se nuanțau în două direcții principale: propagandă și spionaj cu centrul natural la Budapesta³⁵. La rândul ei propaganda se diviza astfel:

a) Propaganda desfășurată în țările apusene: Italia, Franța, Anglia, Spania și America, mai nou în țările din Orientul îndepărtat, China și Japonia.

b) Propaganda în țările succesorii ale fostei monarhii austro-ungare îndeosebi însă în România, Cehoslovacia și Iugoslavia³⁶.

Pe lângă propagandă și spionaj, ungurii au recurs și la înaintarea Conferinței de Pace a unor materiale prin care încercau să susțină:

1. Că Ungaria constituia în formă veche, o „unitate națională din punct de vedere geografic, istoric și economic ale cărei părți erau unite prin atâtea legături de ordin material și moral încât ea nu ar fi putut fi dezmembrată”.

2. Condițiile juridice, politice și economice ale Ungariei erau fundamental diferite de cele ale Germaniei, Austriei și Bulgariei, astfel încât deciziile luate în tratatele de pace cu aceste țări ar fi nedrepte și chiar imposibil de aplicat în privința Ungariei³⁷.

Toate aceste neadevăruri au fost combătute de delegațiile română și cehoslovacă prin Memoriul înaintat Conferinței de pace de la Paris în care se demonstrează că:

³² ANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 81, f. 7.

³³ Idem, *Fond Direcția Generală a Poliției*, dosar 8/1919, f. 240.

³⁴ 1920. *Un act de justiție*, ..., p. 227.

³⁵ ANCI, *Fond Casa Regală – Ferdinand*, dosar 355, f. 1.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ 1920. *Un act de justiție*, ..., p. 233.

Pretinsa unitate politică milenară nu era decât o eroare istorică ce nu poate dăinui împotriva faptelor istorice inalienabile.

La fel, pretinsa unitate economică nu era produsul condițiilor naturale, ci consecința unei serii de măsuri politice a „rasei dominante”, măsuri al căror scop era de a oprima economic națiunile alogene și de a crea în mod artificial pe teritoriul locuit de unguri o viață economică înfloritoare pe seama teritoriilor locuite de alte națiuni³⁸.

Intențiile maghiarilor cu privire la unitatea economică au fost combătute de români și cehoslovaci folosind afirmații ale delegaților unguri care recunoșteau în Memoriul lor că: „populația din regiunile muntoase fusese forțată, să nu moară de foame, să coboare în câmpiile ungare pentru a găsi de muncă”³⁹. Nici încercările și nici demersurile Ungariei de a susține că ar fi fost mai puțin vinovată decât ceilalți aliați ai Germaniei nu au avut credibilitate în rândul opiniei publice europene sau la nivelul Conferinței de pace. Nimeni nu putea uita politica mârșavă a Ungariei și rolul ei nefast în desfășurarea evenimentelor și a conflictelor din sud – estul Europei, cu precădere în Balcani. Nu putea uita nimeni contribuția ei la atacarea Serbiei și practic la declanșarea Primului Război Mondial. Mai mult decât atât, prin declanșarea atacului împotriva Cehoslovaciei și a României, Ungaria a devenit chiar mai vinovată decât Germania.

Oricum propaganda, spionajul, amenințările, atacurile – într-un cuvânt furia Ungariei – au continuat să se manifeste sub diverse forme culminând cu acțiunile revizioniste declanșate după Tratatul din 4 iunie 1920. Despre actul de justiție săvârșit la Trianon și implicațiile lui, ne rezervăm dreptul de a le trata într-un studiu special.

Mărturiile documentare de arhivă folosite în demersul nostru au permis să ilustrăm condițiile vitrege în care România a fost nevoită să apere, consolideze și afirme Țara Întregită prin hotărârile adoptate în 1918 la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia. Aceleași documente de arhivă demonstrează că în pofida pericolelor permanente, amenințărilor și atacurilor armate, a fost posibilă apărarea înfăptuirilor, permițând totodată să conturăm și factorii ce au contribuit la continuarea obiectivului proces istoric. În primul rând se impune a fi evidențiată contribuția și sacrificiile confrăților din teritoriile revenite în hotarele firești ale Țării Mamă. Fie că erau moldoveni, ardeleni, bănățeni ori munteni, cu toți, precum cei de la Mărăști, Mărășești și Oituz, s-au ridicat, s-au unit și au făcut scut în jurul României. Apelând din nou la memoria surselor de arhivă vom stărui asupra unui document din 2 ianuarie 1919, care conține Chemarea Ligii Naționale a Românilor din America pentru crearea „Fondului Biruinței”. Lansat la Cleveland, apelul adresat tuturor secțiunilor Ligii Naționale, anunța în primul rând scopul „Fondului Biruinței” care consta în: „ajutorarea școlilor, bisericilor și orfelinatelor ce s-au dăruit sau cari va fi mare lipsă după război”. Se dorea totodată: ajutorarea bibliotecilor și așezămintelor pentru luminarea și dezvoltarea plugarilor și muncitorilor⁴⁰.

Mobilizant era și finalul documentului în care se menționa că la „Fondul Biruinței” erau „datori să contribuie toți cei ce vorbesc românește și cărora le este drag pământul românesc și mai ales este o datorie sfântă să contribuie la acest fond aceia care au de gând

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 234.

⁴⁰ ANIC, *Fond Vasile Stoica*, dosar I/25, f. 27.

să se întoarcă iarăși în vetrele și satele din cari au plecat și cari de acum încolo sunt sub stăpânirea noastră românească”⁴¹.

Cu riscul că cineva va socoti că deviem de la subiect, totuși ne vom permite să facem arc peste timp lansând un apel către toți românii și, mai cu seamă, către cei de pretutindeni îndemnându-i să fie uniți așa precum au fost înaintașii noștri cu un secol în urmă.

În acest context trebuie să ne gândim cu stăruință la confracții noștri din Ungaria, Ucraina, cei de la sud de Dunăre, care sunt supuși unui crunt proces de ștergere a identității lor naționale. Ar fi suficient să ne amintim că la 8 martie 1919, Liga pentru eliberarea românilor din Macedonia și Timoc prezenta în fața Conferinței de Pace de la Paris revendicările lor naționale lansând „un strigăt de ajutor fraților lor liberi din România, Basarabia, Transilvania, Bucovina și Banat”⁴². Toți românii din Patria abia Întregită, conștienți de pericolele și atacurile ce-i amenințau au acționat cum se cuvine făcând cunoscut crezul lor în Unire peste tot în lume și la tribuna Conferinței de Pace de la Paris.

O primă mărturie este documentul din 3 iulie 1919, emis la Congresul Țărănesc din județul Cahul al Basarabiei moldovenești ținut cu scopul de a desemna candidații pentru viitoarele alegeri de deputați și senatori în Constituanta României. Cu acel prilej delegații au luat „cunoștință de zvonurile răspândite de răuvoitorii neamului nostru spre a influența în defavoarea revendicărilor legitime ale poporului românesc pe Reprezentanții Marilor Puteri”⁴³.

Drept consecință, participanții la Congres au găsit „bine venit prilejul de a accentua încă odată sentimentul de solidaritate cu Patria Mamă de care este animată întreaga populație din acest ținut și consideră că numai prin realizarea integrala a revendicărilor noastre naționale neamul românesc de-a pururi unit va putea”⁴⁴.

Același mesaj avea să fie transmis și de la tribuna Congresului țăranilor din județul Cetatea Albă la 7 iulie 1919. Demascându-i pe cei ce „pe nedrept pretind a se numi reprezentanții poporului basarabean și se străduiesc din răspuțeri a smulge din nou Basarabia de la sânul României pentru a o înjuga iară la Rusia, delegații la Congres au hotărât: să aducă la cunoștință reprezentanților țărilor aliate glasul sincer al poporului basarabean de a fi unit pe vecie cu frații lor de sânge din România Mare”⁴⁵. Asemenea mărturii sunt multe în fondurile documentare de arhivă, fapt pentru care socotim suficiente dovezile aduse în discuție și convingătoare declarațiile delegaților județului Bălți la Congresul Partidului Țărănesc, unde au spus că: „Suntem sătui de stăpânire străină. Cei 106 ani de robie rusească sunt de ajuns”⁴⁶.

Mobilizați de atitudinea populației, în special a celei din mediul rural, deputații și senatorii din Basarabia, întruniți în urma alegerilor la Chișinău, au găsit de cuviință să se adreseze Consiliului Suprem al Conferinței de Pace declarând că în numele lor și al poporului basarabean: „reînnoiesc declarațiunea de Unire pentru totdeauna cu Patria Mamă România, unire pe care nu o va putea nimeni desface decât călcând pe trupul nostru

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² ANIC, *Fond Onisifor Ghibu*, dosar 538, f. 2.

⁴³ *Făuritori ai Marii Uniri. Mărturii documentare*, ..., p. 182.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 183.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 184.

al poporului nostru”⁴⁷.

Totodată, parlamentarii basarabeni aduceau la cunoștință Înalțului Consiliu că nu vor admite sub nici o formă o altă administrație în Basarabia și că orice încercare a celor ce au stăpânit provincia mai bine de un secol, nu vor mai putea domni acolo, drept urmare făceau apel la înțelepciunea membrilor Consiliului Suprem ca „să dezlege pentru totdeauna soarta Basarabiei și să facă să înțeleagă pe tiranii de ieri că nu vor mai putea subjugă poporul basarabean”⁴⁸.

Românii bucovineni, la rândul lor, sesizând pericolele ce-i amenințau, demascând tendințele și politica de învrăjbire ce urmăreau să: „dezlănțuie între români lupta generală bellum-omnium contra omnes – spre a compromite orice lucrare sistematică și spre a slei puterile lor politice, morale și economice”⁴⁹. Într-un manifest al Partidului Românilor Bucovineni se afirma cu tărie că: „a sunat în fine vremea dezrobirii! Mama scumpă, România, visată ține în brațele sale iubitoare biata Bucovină. O nouă epocă, mare și fericită este inaugurată. Ea însă ne impune să pricepem problemele mari ale vremii. Să ne punem cu însuflețire și vrednicie în serviciul lor”⁵⁰.

În februarie 1919 reprezentanții a 180.000 de români din Statele Unite, emigranți din Transilvania, regiunile vecine, Banat și Bucovina, reuniți în sala „Plugarul” din Youngstown, Ohio, după o amplă dezbatere au adoptat o Moțiune în care se declara că în temeiul principiilor libertății popoarelor de a dispune singure soarta lor: „doresc ca poporul român a cărui armată și ale cărui trupe încorporate în armatele aliate și-au exprimat prin jertfe de sânge dorința unanimă să fie reunificat într-un singur stat sub un guvern unic”⁵¹.

Cu toate atrocitățile săvârșite de maghiari, Consiliul Dirigent din Transilvania, guvernul de la București, armata română s-au comportat cu demnitate, chiar și atunci când au ajuns la Budapesta. În pofida avertismentelor Antantei, după cum reiese dintr-o telegramă a generalului Berthelot, din 12 aprilie 1919: „Bandeile maghiare au continuat să prade bunurile și să asasineze locuitorii”⁵². În asemenea condiții, Consiliul Dirigent a solicitat Guvernului român să asigure protecția conaționalilor săi, determinându-l pe general să informeze pe ministrul de război francez că s-a „luat decizia de a se ocupa zona care i-a fost indicată prin hotărârea Consiliului păcii din data de 26 februarie”⁵³.

Departate de a se fi încheiat crizele de natură politică, confruntările și conflictele dintre părți, ce au caracterizat anul 1919 au afectat, într-un fel ori altul, situația generală a României. Esențial a rămas că poporul acesta, atât de încercat, a avut puterea să facă față vicisitudinilor vremii reușind să apere, să consolideze și să afirme Țara Întregită.

Dincolo de meritele incontestabile ale oamenilor de rând, care au făcut scut în jurul României Întregite, trebuie să evidențiem ceea ce documentele de arhivă o fac cu prisosință, contribuția esențială a unor oameni de stat, politicieni de rang înalt, care au reprezentat cu cinste țara în activitățile politico-diplomatice, inclusiv la Conferința de

⁴⁷ ANIC, *Fond Pantelimon Halippa*, dosar 51/1919, f. 1.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁴⁹ Idem, *Fond Iancu Flondor*, dosar 8, f. 35.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, dosar I /26, f. 8.

⁵² 1920. *Un act de justiție*, ..., f. 129.

⁵³ *Ibidem*.

Pace de la Paris. Sunt multe personalități de seamă ce merită a fi evidențiate. Dar în mod cu totul special, se impun a fi remarcați oameni precum Întregitorul României, Ion I.C. Brătianu, apoi Vaida-Voevod, Iuliu Maniu, Vasile Lucaciu, V. Stoica și mulți alții care au fost în primele rânduri, militând în țară, în capitalele europene, în America, peste tot pentru cauza României.

Au rămas multe documente de arhivă care stau drept mărturie, unul dintre ele emis la 26 decembrie 1919 la Washington. Este vorba de o scrisoare adresată lui Vasile Stoica de generalul Collardet, atașatul militar al Franței în SUA. Aflând de întoarcerea diplomatului român în țară, a ținut să-i transmită mulțumirile sale pentru colaborarea ce au avut-o timp de doi ani și să-l felicite pentru activitatea desfășurată și rezultatele obținute în „a face cunoscută americanilor problema română”⁵⁴.

Atașatul militar francez aprecia eforturile lui V. Stoica și V. Lucaciu, încă din 1917 pe când au arătat Departamentului de stat american: „valoarea drepturilor voastre în Transilvania, Basarabia, Banat, Dobrogea și ați adus dovezile drepturilor voastre legitime prin hărți, statistici, manifestații, argumentații de natură istorică și etnografică”⁵⁵.

Mult mai edificatoare sunt documentele care pun în valoare rolul determinant al lui Ion I.C. Brătianu în demonstrarea și apărarea drepturilor românilor în cadrul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris. De altfel, calitățile excepționale ale omului de stat și politicianului român au fost recunoscute încă din perioada neutralității României și în timpul participării ei la război, de către unul dintre cei mai mari rivali politici ai săi, Ottokar Czernin, ministrul austro-ungar la București.

Despre intervențiile remarcabile ale lui Brătianu în timpul lucrărilor Conferinței de Pace aflăm și dintr-o scrisoare din februarie 1919 trimisă de Al. Vaida-Voevod lui Iuliu Maniu. De-a dreptul impresionat, autorul scrisorii relatând despre „expozenul de aproape 2 ore” ținut în cadrul unei comisii speciale, fără a-și stăpâni entuziasmul, mărturisea că: „nu-ți poți face idee cât de admirabil a susținut Brătianu întreaga problemă cu toate punctele ei de vedere mari, cât și în toate detaliile de importanță, începând cu afirmarea tratatului până la chestia Banatului și necesitatea de a ocupa tot teritoriul ungar revendicat prin noi”⁵⁶.

Demnitate și curaj sunt alte calități etalate de Ion I.C. Brătianu pe parcursul dezbaterilor la Conferința de Pace. Un prilej optim pentru punerea lor în valoare a fost oferit de discuțiile purtate pe marginea statutului statelor participante la lucrările Conferinței.

Constatând cu amărăciune, mărturisită colaboratorilor apropiați, că se urmărea o ierarhizare a țărilor prin împărțirea lor în state mari și state mici, Brătianu și-a exprimat hotărât punctul de vedere la cel mai înalt nivel. Stă mărturie în acest sens stenograma ședinței plenare a Conferinței de Pace din 31 mai 1919, în cadrul căreia a „ținut să spună că totuși România nu merită situația care se vrea a i se impune azi”. Din același document rezultă că Brătianu nu s-a sfiit să exprime percepția sa conform căreia Puterile Aliate și Asociate au luptat pentru a stabili dreptul de egalitate al marilor și micilor state și pentru a institui reguli care pot servi de aici înainte drept principii și precedente. Dar cu aceeași amărăciune constata că tendința era stabilirea unor categorii diferite în ceea ce privește

⁵⁴ ANIC, *Fond Vasile Stoica*, dosar I/18, f. 85.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ ANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 116, f. 8.

suveranitatea statelor. Asemenea perspective l-au determinat pe Ion. I.C. Brătianu să declare cu fermitate că: „În numele României nu pot admite acest principiu”⁵⁷.

În final, în loc de concluzii, ne permitem o constatare sugerată de sursele de arhivă folosite la elaborarea studiului de față, anume că, atât oamenii din popor cât și personalitățile de excepție au constituit factori de bază ce au făcut posibile apărarea, consolidarea și afirmarea României Întregite.

Tuturor înaltă și deplină recunoștință pentru că, așa cum remarcă atașatul militar al Franței în SUA, generalul Collardet: „merită strădaniile și activitatea voastră fructuoasă”⁵⁸.

*Vasile Lucaciu (1852-1922) –
preot greco-catolic, politician.*

*Vasile Stoica (1889-1959) –
diplomat, analist politic și publicist.*

⁵⁷ Idem, *Fond Vasile Stoica*, dosar IV, f. 25.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar I/18, f. 86.

DEMERSURI POLITICO-DIPLOMATICE ȘI MILITARE PREMERGĂTOARE CAMPANIEI ARMATEI ROMÂNE LA BUDAPESTA. ROLUL LUI RADU R. ROSETTI

Constanțiu Dinulescu

Reprezentant de frunte al generației care a înfăptuit România Mare, generalul Radu R. Rosetti a activat timp de 27 de ani în armata română, parcurgând toate treptele ierarhice, de la sublocotenent la general. În același timp, s-a afirmat ca un promotor al științei istorice, culturii și educației naționale, pe care le-a servit cu profesionalism, devotament și verticalitate morală, drept pentru care i s-a conferit fotoliul academic al Secțiunii Istorice, de către cel mai înalt for științific al țării, Academia Română.

Generalul Radu R. Rosetti este personalitatea cea mai reprezentativă a istoriei militare din perioada dintre cele două războaie mondiale, opera sa istorică, peste 100 de lucrări – studii, articole, note, comunicări și recenzii – însumând un material documentar valoros, prin interpretările și clarificările aduse în unele probleme controversate ale istoriei noastre militare. Exeget prodigios și perseverent al istoriei militare românești, Radu R. Rosetti este și un deschizător de drumuri în acest domeniu; a introdus în circuitul științific izvoare inedite, cu ajutorul cărora a supus unei cercetări riguroase, corespunzătoare exigențelor științei moderne, arta militară a românilor în evoluția ei istorică.

Evenimentele din primăvara anului 1919 se vor desfășura cu situații controversate și atitudini oscilante din partea unor reprezentanți ai marilor puteri, diplomați și militari, implicați în zona centrală și a sud-estului european, unde se contura un posibil conflict militar generat de rivalitatea româno-ungară.

Un moment ce trebuie reținut este, fără îndoială, misiunea diplomatică a generalului Jan Christian Smuts, reprezentant al celor „Patru” (Clemenceau, Lloyd George, Orlando, Wilson) mandatat să explice ungurilor necesitatea creării unei zone neutre până ce Conferința de Pace de la Paris va stabili granița dintre România și Ungaria.

După eșecul acestor tratative cu guvernul Republicii Ungare a Sfaturilor, Ungaria a păstrat în continuare administrarea unei părți din teritoriul românesc, comițând totodată atrocități asupra populației românești.

Adept al faptului împlinit, Rosetti sugera, după întâlnirile cu Ștefan Cicio-Pop și Al. Constantinescu, că România trebuie să ocupe zona până la linia Arad – Oradea Mare – Satu Mare și insista din nou „arătând că ne vom impune numai prin acte de autoritate”¹.

De fapt, atitudinea realistă a militarului Rosetti va fi confirmată chiar a doua zi, la

¹ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, București, 1997, p. 340.

10 aprilie 1919, când în Consiliul de Miniștri, desfășurat la Cotroceni, sub președinția Regelui Ferdinand I, s-a hotărât înaintarea armatei române².

Acțiunile politico-militare ale autorităților române au fost acceptate de Clemenceau, care ne sfătuia să nu depășim linia Arad – Oradea Mare.

La rândul său, generalul Berthelot îi mărturisea lui Rosetti, la 19 aprilie 1919: „Trebuie să continuați acțiunea în Ungaria până ce scoateți pe unguri din luptă”³.

Un moment cu semnificații deosebite pentru desfășurarea ulterioară a evenimentelor – în plan diplomatic și militar – l-a constituit încheierea misiunii în România a generalului Henri M. Berthelot, care i-a cedat funcția de Comandant al Armatei de la Dunăre guvernatorului Graziani, fostul comandant al armatei franceze din Italia⁴.

În urma disensiunilor manifestate la nivelul Consiliului Suprem al Aliaților precum și a lipsei unor decizii ale acestuia, Béla Kun a declanșat la 20 mai 1919 ofensiva împotriva cehoslovacilor, care nefiind organizați au fost înfrânți. Ca urmare, ungurii au ocupat orașul Miskolcz, iar comandantul diviziei cehoslovace a cerut imediat ajutor românilor⁵. În același timp, cehoslovacii au cerut autorităților franceze și celor românești să înainteze spre Budapesta.

Victoria ungurilor împotriva cehoslovacilor a produs îngrijorare în rândul Consiliului Aliat de la Paris. Sperând – în mod iluzoriu – într-o detensionare a situației existente, Consiliul a cerut delegației române să inițieze tratative cu Béla Kún.

La 7 iunie 1919, președintele Conferinței de Pace, Clemenceau, trimite lui Béla Kun o telegramă în care dezaprobă atacul ungar asupra cehoslovacilor într-un moment în care „guvernele aliate și asociate sunt pe punctul de a convoca pe reprezentanții guvernului ungar la Paris, în fața Conferinței Păcii, pentru a le împărtăși punctele de vedere care privesc justele frontiere ale Ungariei”. În continuare, Clemenceau le reamintește ungurilor că „a oprit în două rânduri armatele românești care trecuseră liniile armistițiului, apoi acelea ale zonei neutre, împiedicându-le din a-și continua înaintarea spre Budapesta, și, totodată, a oprit armatele sârbe și franceze pe frontiera Ungariei”.

Prin această telegramă era dat un ultimatum guvernului ungar care avea la dispoziție 48 de ore pentru a înceta atacurile împotriva cehoslovacilor, în caz contrar guvernele aliate urmând să ia măsuri urgente spre a sili Ungaria să înceteze ostilitățile și să se supună cerințelor formulate.

Colonelul Rosetti amintește în memoriile sale că la 9 iunie 1919 a avut loc la Giurgiu o întâlnire la care au participat generalii Prezan, Franchet d'Espèrey și Graziani pentru a pregăti operațiunile militare combinate, în cazul în care ungurii nu vor respecta condițiile ultimatumului dat de Clemenceau.

La solicitarea lui Franchet d'Espèrey, generalul Graziani îi scrie generalului Constantin Prezan înștiințându-l că pentru operațiunea militară ce viza cucerirea

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 343.

⁴ C. Dinulescu, *Generalul Radu R. Rosetti. Omul și opera*, Editura Universitaria, Craiova, 2004, p. 83.

⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 433-434.

Budapestei era nevoie de cel puțin patru divizii românești⁶.

În timp ce la 13 iunie 1919 Clemenceau trimite guvernelor ungar, român și cehoslovac o notă comună cerându-le „să pună capăt tuturor ostilităților inutile”, Rosetti se consultă cu Vintilă Brătianu privind oportunitatea securizării unui tratat la Paris de către primul-ministru I.C. Brătianu. Răspunsul lui Vintilă Brătianu este unul tranșant, opinând pentru nesemnare „toate actele noastre mari, Unirea [Principatelor] 1859, războiul de independență din 1877-1878 le-am îndeplinit în contra voinței Europei. Să făptuim și acum așa, căci nu pot să ne facă nimic, nici chiar din punctul de vedere financiar, căci noi suntem datornicii, iar marfă vom găsi. Ionel Brătianu trebuie să rămână la putere și e convins că va fi susținut de transilvăneni, bucovineni și basarabeni”.

Trei zile mai târziu, la 16 iunie 1919, Rosetti i-a trimis generalului Franchet d'Espèrey o scrisoare în care solicită cu argumente bine întemeiate admiterea trecerii administrației orașului Arad către autoritățile românești, deoarece acolo funcționa o administrație ungară.

Autorul scrisorii consideră că: „menținerea administrației ungurești la Arad, în mijlocul unui teritoriu cu desăvârșire românesc este jignitor pentru români și încurajează pe șoviniștii unguri în a avea o atitudine ostilă față de autoritățile și de populațiunea românească”⁷.

Intrigat de atitudinea ostilă a aliaților față de România, Rosetti continuă pe un ton convingător: „Opiniunea noastră publică nu vede de ce, când e vorba de un sacrificiu, România are partea cea mai mare (noi am fi aceia care am da contingentul cel mai puternic pentru atacul asupra Budapestei) și când este vorba de drepturi câștigate e tratată ca o cenușăreasă”⁸.

Inițiativele diplomatice ale colonelului Radu R. Rosetti pe lângă reprezentanți oficiali ai aliaților vor continua și în lunile iunie și iulie ale anului 1919, mai ales că l-a însoțit adesea pe generalul Franchet d'Espèrey în vizitele sale oficiale de la Sibiu (24 iunie 1919) și Arad (24-27 iunie 1919).

La Sibiu, li se alătură Iuliu Maniu, care fiind întrebat de generalul francez Franchet d'Espèrey despre noul guvern instalat la Budapesta opina că guvernul Károlyi trebuia schimbat cu unul care „să impună poporului ungar recunoașterea reală a stării rezultate din război și renunțarea la ideea de revanșă sau de hegemonie”⁹.

În drum spre Arad, generalul francez îi solicită lui Rosetti prezentarea pe larg a chestiunilor ce trebuiau rezolvate, și anume: Arad, Banat, retragerea sârbilor, marșul spre Budapesta.

Franchet d'Espèrey îi prezintă ofițerului român și instrucțiunile trimise de la Paris care precizau că: „Franța și deci reprezentanții ei trebuie să facă la Arad o politică pro-românească”¹⁰.

⁶ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, București, 1997, p. 359.

⁷ *Ibidem*, p. 362.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 366.

¹⁰ *Ibidem*.

Totodată, generalul francez a dat instrucțiuni ca prefectul și primarul unguri de la Arad să fie imediat înlocuiți prin autorități românești.

Franchet d'Espèrey le-a recomandat ungurilor care l-au vizitat în acele zile la Arad, că la Conferința păcii de la Paris „s-a hotărât definitiv ca Ardealul să fie al României, ca atare ei trebuiesc să se învețe cu aceasta idee și să devină cetățeni folositori ai noiei lor patrii care, dacă sunt leali, nu-i va persecuta, nici nu voește a-i reduce la sclavie, cum au persecutat și încercat ei a reduce la sclavie pe români în decursul veacurilor”¹¹.

În ceea ce privește situația din Ungaria, unde ezitățile celor patru șefi de guvern de la Paris sunt explicate prin dorința constituirii la Budapesta a unui guvern care să poată semna pacea, generalul d'Espèrey a fost informat de toți cei care cunosc situația din Ungaria că „primul lucru de făcut este ocuparea Budapestei și dezarmarea Ungariei”¹². Înalțul ofițer francez a insistat pe lângă Rosetti să informeze guvernul român, că ar fi bine să accepte ca zona dintre noua noastră graniță și Tisa să fie predată Guvernului Károlyi, care ar dispune acum de o forță armată de 2000 de oameni”¹³.

În continuarea misiunii sale diplomatice, Radu R. Rosetti îi va însoți pe ofițerii francezi și la Lugoj, apoi la Sofia unde îl va întâlni pe generalul Graziani.

Imaginea veridică a prezenței ofițerului român în Armata Dunării se reflectă în caracterizarea generalului Graziani, care aprecia că Rosetti, datorită cunoștințelor sale militare și tactului diplomatic, a desfășurat o fecundă activitate, fiind foarte apreciat la nivelul Comandamentului Aliat¹⁴.

În vara anului 1919¹⁵, lui Radu R. Rosetti i se va încredința o nouă și importantă misiune, aceea de atașat militar la Londra, continuând să militeze pentru cauza românească în capitala britanică.

¹¹ Arhivele Militare Române, *Fond Marele Cartier General*, fond 3831, dosar nr. 2589/1919, f. 152.

¹² *Ibidem*, p. 153.

¹³ *Ibidem*, p. 154.

¹⁴ Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Radu Rosetti (BARARR)*, IX vann 62, Extrait de l'ordre général Nr. 60, 14 juillet 1919.

¹⁵ Vezi Înalț Decret Nr. 3083, din 18 VII 1919.

PARTEA A II-A

CAMPANIA MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN UNGARIA – IMPERATIV AL CONSOLIDĂRII ROMÂNIEI MARI, MISIUNE EUROPEANĂ ASUMATĂ

REGII ROMÂNIEI ȘI CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN 1919

Florin Epure

În ziua de **4 august 1919**, Armata Română desăvârșea una din cele mai importante acțiuni din istoria sa – intrarea în Ungaria, cucerirea Budapestei și distrugerea Republicii Sovietice Ungare condusă de Béla Kun. A fost prima armată din istorie care a eliberat un stat de comunism! Budapesta a fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acțiune militară directă în cursul sau ca urmare a Primului Război Mondial!

Regii României au avut fără îndoială o contribuție hotărâtoare la acest succes militar, așa cum o făcuseră și la ducerea efortului de război în prima conflagrație mondială, pentru realizarea statului național unitar. Anul 1919 a adus continuarea procesului de consolidare a Marii Uniri și recunoașterea ei pe plan internațional, la aceasta contribuind și vizitele neoficiale ale Reginei Maria la Paris și la Londra (februarie – aprilie 1919). Dar, să vedem ce rol au jucat suveranii în campania victorioasă din Transilvania și Ungaria și cum s-au desfășurat vizitele regale, din primăvara aceluia an, în orașele transilvane.

Guvernul Republicii Ungare a Sfatului refuza să recunoască unirea Transilvaniei cu România și concentrase trupe la est de Tisa, cu care, în noaptea de **15/16 aprilie 1919**, după o puternică pregătire de artilerie, a trecut la ofensiva în lungul văilor Someșului, Crișului Repede și Mureșului⁷⁴.

„Ca o replică a atacului dușman – scria Constantin Kirițescu – se dezlănțui la ceasurile trei dimineața ofensiva noastră”⁷⁵. Operațiunile planuite de ofițerii români, politicieni și Regele Ferdinand, care era comandantul suprem al armatei, au avut ca obiectiv inițial eliberarea Transilvaniei și ocuparea liniei de demarcație stabilită în capitala Franței.

Regele Ferdinand i-a transmis o telegramă generalului Gheorghe Mărdărescu, Comandamentul Trupelor din Transilvania: „Cu o vie și legitimă bucurie salut înaintarea bravilor mei ostași până la Tisa, purtând tricolorul român în ținuturile de mult asuprite, ca un simbol de mântuire și ca o cheazăie a ordinei. Mulțamesc tuturor pentru avântul arătat, pentru pilda și disciplina ce au dat și aștept cu nerăbdare momentul, când să pot mulțami prin viu grai dragilor Mei ostași”⁷⁶.

⁷⁴ Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 219.

⁷⁵ Kirițescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916-1919)*, ediția a III-a, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 424.

⁷⁶ *Răsplată regească biruitorilor*, articol în ziarul „Tribuna”, Oradea, an I, nr. 16 din 21 mai 1919, p. 2.

Regina Maria îi adresa o telegramă generalului Traian Moșoiu cu următorul text: „Din zări îndepărtate am urmărit cu drag și cu toată încrederea tot ce pregătea mândra noastră oaste. Reîntoarsă, faptele voastre pline de aceeași vitejie și devotament mi-au umplut inima de bucurie și au fost o primă mulțumire a celor ce făcusem pentru țară. Arătați tuturor, că sunt cu ei și am deplină încredere în ei. Maria”⁷⁷.

La **20 iulie**, ungurii lui Béla Kun au atacat din nou. De această dată s-a hotărât o ripostă decisivă, până la înfrângerea Ungariei. Primele trei zile ale contraofensivei maghiare se constituiseră într-un mare succes, aceasta înaintând peste 50 de km față de Tisa în teritoriul ocupat de români în luna aprilie, însă experiența pe care armata noastră o dobândise în timpul marelui război, a dus la încercuirea și aruncarea inamicului înapoi peste Tisa, la data de 25 iulie⁷⁸.

În ziua de **28 iulie 1919** regii României, însoțiți de Casa Militară, au plecat cu trenul în Transilvania pentru a vizita frontul de luptă. În dimineața zilei următoare trenul regal ajungea în gara de la Sighișoara, întâmpinat de o mulțime imensă de oameni. În gara de la Oradea Mare regii au primit raportul generalului Mărdărescu și au trecut în revistă compania Regimentului 107. Regina Maria a rămas în Oradea, pentru a vizita spitalele de răniți din oraș, iar trenul regelui ajungea la Sălașul Mic, unde generalul Prezan avea să prezinte raportul⁷⁹.

Începând cu noaptea de **30 spre 31 iulie 1919**, în prezența suveranilor, trupele române au trecut râul Tisa pe pontoane, în sectoarele **Tisza-Bó și Kisköre**⁸⁰. Timp de trei zile, Ferdinand, Maria și generalul Prezan au asistat la trecerile din dreptul acestor două localități, ba chiar au avansat până la posturile înaintate, îmbărbătând cu prezența lor soldații și ofițerii, și așa cu moralul deosebit de ridicat. Regina lăsa în jurnalul ei următoarea însemnare: „Toți erau atât de plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolșevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”⁸¹.

Constantin Kirițescu descrie și el momentul trecerii Tisei sub privirile regilor României și a altor personalități: „[...] românii au trecut Tisa, mai sus de Szolnok, pe nesimțite, în bărci, și apoi au aruncat peste apă un pod de vase. Pe podul de vase a trecut toată ziua oaste românească. De pe mal priveau Regele Ferdinand, Regina Maria și marele lor sfetnic Ioan Brătianu, aducându-și aminte cum, cu patruzeci și doi de ani înainte (1877), de pe malul Dunării în fața Nicopolei, înaintașii lor, domnitorul Carol și Ioan Brătianu cel bătrân priveau oastea română ce trecea peste apa mărețului fluviu, ca să câștige pe câmpiile Bulgariei neatârnată România celei mici de atunci. Feciorii și nepoții luptătorilor de la Plevna treceau acum Tisa sub privirile nepotului domnitorului Carol și al feciorului lui Brătianu, ca să pecetluiască pe câmpiile Ungariei unirea cea mare a tuturor românilor”⁸².

⁷⁷ *Ibidem*, p. 2.

⁷⁸ *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, 1999, p. 834.

⁷⁹ *Vizita suveranilor pe frontul Tisei*, în ziarul „Românul”, Arad, nr. 84, din 12 august 1919, p. 1.

⁸⁰ Marele Cartier General. Secția 2 Informații, în „Buletin de informațiuni”, nr. 20, 31 aug. 1919, p. 18-20.

⁸¹ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (ianuarie 1918 – decembrie 1919)*, vol. I, București, Editura Historia, 2006, p. 254.

⁸² Kirițescu Constantin, *Povestea sfântului nostru război*, București, Editura Saeculum I.O., 2018, 306-307.

Armata Română ajungea în numai șase zile la Budapesta. Trupele Armatei Roșii Ungare, aflate în retragere, au fost dezarmate. Ofensiva românească a fost extrem de energetică. Pe **2 august** Béla Kun, liderul bolșevic al Ungariei, a fugit în Austria și apoi în Rusia Sovietică.

La întoarcerea de pe front, suveranii României au vizitat spitalele din Cluj: „Am avut o zi extrem de ocupată și de obositoare, de dimineată, la Cluj, am mers din spital în spital. A fost o zi splendidă, cu un soare strălucitor, după atât de multă ploaie. Spitalele erau în condiții bune și sosirea noastră a fost întâmpinată cu multă bucurie”⁸³.

Generalul Mărdărescu îi trimtea o **telegramă** Regelui Ferdinand: „Majestății Sale Regelui. Am onoarea a raporta, că ieri, **4 august**, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistență. După luarea măsurilor de menținerea ordinii, am trecut în revistă și am primit defilarea (o brigadă din Divizia I de Vânători, un divizion a 3 baterii și un divizion din Brigada a 4-a de Roșiori) pe Andrasystrasse. Guvernator al Budapestei l-am numit pe Generalul Holban. Populația a primit trupele noastre în mod simpatic. Comandantul trupelor din Transilvania, General Mărdărescu. Șef de Stat-Major, General Panătescu”⁸⁴.

În cuvinte emoționante, generalul Gheorghe Mărdărescu se adresa printr-un Ordin de zi soldaților săi: „Faptul strălucit de arme săvârșit de voi, va rămâne pe vecie în cartea Neamului și în Istoria omenirii; deci, vă puteți mândri de roadele ostinelilor voastre, și când vă veți înapoia la vetrele voastre, puteți spune tuturor, cu seninătate, că v-ați făcut pe deplin datoria față de neam, țară și dinastie. În momentele grele ale bătăliei, au venit în mijlocul nostru și au urmărit de aproape bravura noastră Majestățile Lor Regele și Regina. Sunt nespus de mândru că v-am comandat și adânc recunoscător tuturor pentru inima ce-ați pus în înfăptuirea izbândeii, vă mulțumesc la fiecare în parte și vă zic: Sănătate și totdeauna voie bună, bravi ostași ai Comandamentului Trupelor din Transilvania. Comandantul Trupelor din Transilvania, General Mărdărescu”⁸⁵.

Suveranii României aveau să-l decoreze pe Generalul Mărdărescu cu Ordinul „Mihai Viteazul” – clasa a III-a, pentru acțiunea contra regimului bolșevic ungar.

Regele Ferdinand a interzis ca pe Palatul Împăratului Carol să se înalțe drapelul românesc, iar Ion I.C. Brătianu n-a acceptat ca vreun ministru al României să meargă la Budapesta atât timp cât acolo se aflau trupele române. Atât Regele cât și premierul apreciau că „înfrângerea ungarilor era destul de deplină și de dureroasă ca să nu o accentuăm prin inutile acte de umilință și de învingătoare trufie”⁸⁶.

Mulți politicieni ai vremii și-au exprimat opiniile favorabile și aprecierile lor pozitive la adresa României și a armatei sale. Regele Ferdinand primea „vii felicitări pentru frumoasele succese ale armatei române” din partea prințului Roland Bonaparte⁸⁷,

⁸³ Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 255.

⁸⁴ Mărdărescu Gheorghe General, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Cartea Românească, București, 1922, reprodusă în facsimil, București, Editura Militară, 2009, p. 164-165.

⁸⁵ Ordin de zi nr. 56, din 5 august 1919 (cf. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 165-166).

⁸⁶ Scurtu Ioan, *Regele Ferdinand (1914-1927). Activitatea politică*, București, Editura Garamond, 1995, p. 72.

⁸⁷ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), *Fond Paris*, vol. 44, partea I.

iar Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților din Parlamentul francez, îl felicita pe premierul Ion I. C. Brătianu, la **7 august**, pentru intrarea trupelor în Budapesta⁸⁸.

Astfel, prin luptele duse de armata română, Budapesta a fost eliberată de „teroarea roșie” a adeptilor lui Béla Kun. Trupele române aveau să evacueze Ungaria în mai multe etape, în perioada 4 octombrie 1919 – 30 martie 1920.

La **4 iunie 1920** se semna la Trianon (Versailles), Tratatul de pace între Ungaria și puterile aliate. Articolul 45 al Tratatului de la Trianon prevedea: „Ungaria renunță în ceea ce o privește în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de frontierele Ungariei astfel cum sunt fixate la art. 27 partea a II-a și le recunoaște prin prezentul tratat, sau prin orice alte tratate încheiate, în scop de a regla teritoriile actuale ca făcând parte din România”⁸⁹.

*

* *

În **primăvara anului 1919**, ca un gest simbolic de consfințire a unei realități existente, Regele Ferdinand și Regina Maria au efectuat o călătorie în **Transilvania**, vizitând mai multe localități, unde au fost întâmpinați de populația entuziasmată de faptul că visul de veacuri, de a se uni cu patria mamă, se împlinise iar ei erau contemporani cu acest eveniment istoric⁹⁰.

I.G. Duca a însoțit cuplul regal în Transilvania. Iată ce nota în memoriile sale: „Această călătorie a fost un vis, un vis de nedescris. Zece zile am trăit în mijlocul celor mai mișcătoare scene de entuziasm. Bucuria unui popor dezrobuit care își vede Regele și Regina și îi sărbătorește într-o patrie de-a pururea reîntregită”⁹¹.

Vizita suveranilor României la Oradea (23 mai 1919) era cea mai puternică declarație de suveranitate posibilă. Regina a descris pe larg în jurnalul ei întreaga călătorie: „Am ajuns la Oradea Mare, un oraș mare și frumos, unde, cu puțin timp în urmă, bolșevicii unguri erau la putere, comițând orori monstruoase, și pe care trupele noastre l-au eliberat și ocupat. Am avut o primire extraordinară. Bucurie frenetică a populației care a venit din toate satele din jur ca să ne salute. Costume minunate, ovații extraordinare, slujbe religioase în toate bisericile, inspectarea trupelor, defilarea trupelor, apoi, întreaga populație care a venit, în grupuri separate, cu preoți în frunte, fiecare reprezentându-și propriul sat. O priveliște minunată și impresionantă, toți conștienți de eliberarea lor, aclamându-ne ca pe eliberatorii lor, într-adevăr, un moment măreț și mulți ochi plini de lacrimi”⁹².

A doua zi au continuat călătoria la **Békéscsaba**, unde au vizitat un spital militar și unde au fost întâmpinați din nou cu mari urale: „Străzile erau pline cu țărani în costume populare încântătoare, mai ales frumoase haine brodate. Fiecare grup avea un imens steag tricolor pe care îl fluturau și aerul părea plin de culoare, iar strigătele și uralele erau asurzitoare [...]. Printre alții am primit o delegație a femeilor maghiare de familie bună

⁸⁸ *Ibidem*, fond 71/1914, E2, partea II-a, vol. 29, fila 425.

⁸⁹ „Monitorul Oficial”, Nr. 136, din 21 septembrie 1920, p. 722

⁹⁰ Scurtu I., *op. cit.*, p. 69.

⁹¹ Duca G. Ion, *Memorii*, vol. II: *Războiul 1916-1919*, București, Editura Machiavelli, Editura ISPRI și Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2015, p. 497.

⁹² Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 186.

care au venit să ne mulțumească pentru că armata noastră le-a scăpat de pericolul bolșevicilor. A fost cumva înduioșător să le văd pe aceste femei care nu mai aparțin unei țări sau unui suveran și mă doare inima pentru ele. Am vizitat și un spital militar unde se găsesc câțiva dintre soldații noștri răniți. Peste tot trupele noastre sau purtat excelent și toate naționalitățile îi laudă, ceea ce ne face foarte mândri. Continuă să avanseze împotriva bolșevicilor și să îi înfrângă peste tot unde îi întâlnesc”⁹³.

Duminică, **25 mai 1919**, suveranii au fost întâmpinați la **Carei** de preoții catolici din oraș, fericiți să respire ușurați după spaima în care își petrecuseră ultimele luni. Aici, Maria a primit o delegație a doamnelor maghiare din familii nobile care au mulțumit României că le-au salvat familiile de bolșevici. Ferdinand și Maria au fost găzduiți în **Castelul Károlyi**, construit în secolul al XV-lea ca reședință pentru această familie nobiliară. „Chiar și ungurii au venit să mulțumescă regelui pentru că au fost salvați de bolșevici de către Armata Română. Ciudat, într-adevăr, să fie eliberator chiar al inamicului. Curioase timpuri trăim!”⁹⁴, consemna suverana.

„Zi plină de recepții, începând devreme, la **Baia Mare**, unde sunt minele de aur. Entuziasm și bucurie extraordinare. Am trecut printre țărani și aproape fiecare a vrut să îmi sărute mâna, mai că m-au zdrobit, m-au acoperit cu entuziasmul lor irezistibil pe care fiecare bărbat, femeie sau copil dorea să-l exprime. Îmi ziceau „mama noastră” și îmi mulțumeau că am venit. Fiecare om știe să se exprime într-un fel emoționant și simt că toate acestea vin din inimă. Acesta este sufletul poporului care vine către noi, ceea ce este un lucru minunat. La **Jibou și Dej** aceeași primire în gări, cu puține schimbări în afara costumelor oamenilor. Am ajuns spre seară la **Bistrița**, iar aici am avut parte de cea mai expresivă primire dintre toate. Orașul este înconjurat de dealuri și are în centru o uriașă biserică protestantă veche. Toate au fost aranjate într-o ordine remarcabilă, iar defilarea diferitelor grupuri de țărani a fost remarcabil de bine făcută, aproape o paradă militară. Aveau costume minunate și grupuri mari de călăreți pe cai minunați, dincolo de cuvinte. Am fost impresionată și m-am simțit ca într-un vis, înapoi în Evul Mediu”⁹⁵.

În dimineața zilei de **27 mai** regii ajungeau la **Cluj**. Regina deplângea faptul că orașele sunt foarte unghurești, iar majoritatea populației românești trăiește la sate. Clujul, de pildă, era fief maghiar de secole. Cu toate acestea, la Cluj, unde se află statuia lui Matei Corvin, a avut loc una dintre cele mai mari defilări ale populației din întreaga călătorie regală. Mii și mii de oameni au venit să îi vadă pe regii României întregite. „Am fost mândră de îndrăgitul meu Regiment 4 Roșiori și l-am felicitat pe Moruzi. Se pare că s-au purtat splendid în ultimele lupte și au ucis mulți inamici. În general Armata a făcut cea mai bună impresie, mulți dintre ei încă au uniforme diferite, însă artileria și cavaleria au cel puțin cai splendizi, ceea ce este o bucurie față de ceea ce a trebuit să vedem de la retragerea noastră din 1916”⁹⁶, mai scria Regina.

Pe **28 mai** regii ajung pe **Câmpia de la Turda**, locul martiriului primului unificator de țară, voievodul Mihai Viteazul: «În primul rând un „parastas” în câmp, unde a fost ucis Mihai

⁹³ *Ibidem*, p. 187-188.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 189.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 189-190.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 191.

Viteazul. Au ridicat un cenotaf pe locul unde se presupune că ar fi fost îngropat. Acesta a fost cel mai glorios moment pentru români cărora de secole nu li s-a mai permis să își serbeze eroul național. Mii și mii de țărani au venit din toată satele, imensul câmp era o mare de oameni. Episcopul Cristea a ținut slujba, emoționantă și impunătoare. După ceremonie am mers și am îngenunchiat la cenotaful marelui lor erou, singurul român care, cu câteva secole în urmă, i-a unit pe toți românii sub sceptrul său, deși doar pentru câteva luni»⁹⁷.

Au fost întâmpinați cu un mare entuziasm la **Câmpeni (29 mai)**: „Oameni drăguți, simpli și inimoși care au făcut tot ce au putut să ne simțim bine și mulțumiți [...]. După-amiază, o frumoasă plimbare cu mașina la casa care i-a aparținut lui Avram Iancu, unul dintre cei mai îndrăgiți eroi naționali din epoca modernă, un țăran simplu care a încercat să obțină libertăți pentru poporul oprimat și care a murit nebun pentru că nici una din promisiunile care au fost făcute nu s-a îndeplinit. Și-a petrecut ultimii ani ai vieții hălăduind peste tot cu un fluier din care cânta doine melancolice pentru a-și ușura suferința. Locurile sunt minunate și emoționanta bucurie a țăranilor care ne văd mă face să lăcrimez. Totul este minunat, ar lua prea mult să scriu ceea ce se întâmplă, orice poate veni după această mare bucurie pe care eu și Nando am avut-o de a fi întâmpinați ca eliberatori, ca suverani care și-au iubit poporul mai presus de orice, au devenit una cu ei, au luptat pentru ei și au suferit pentru și cu ei, ajungând în acest moment extraordinar de realizare a celui mai fantastic vis de libertate și unitate. Dumnezeu să binecuvânteze toate acestea și noi să fim demni de a duce mai departe această măreață și dificilă muncă. Să dea Dumnezeu ca poporul nostru să merite acest noroc imens care ne-a adus victoria!”⁹⁸.

De la Câmpeni au ajuns la **Abrud**, unde au fost primiți minunat: «De-a lungul drumului am întâlnit cei mai entuziaști și loiali țărani în fiecare sat, adesea femeile mi-au oferit broderii făcute de ele. Țara este mult prea frumoasă, iar drumul se încolăcea peste munți, prin păduri glorioase, către câmpie [...]. Am mers la o biserică unde este înmormântat marele lor erou Avram Iancu. Am fost la mormântul lui unde a fost ținut un „parastas”. Țărani, țărani peste tot, mii și mii. În curtea bisericii se găsește un imens stejar pe care îl numesc „stejarul lui Horia”. Au plantat acolo un alt stejar în amintirea vizitei noastre. Peste tot suntem proclamați drept învingători și eliberatori, drumul nostru chiar este un drum triumfal. Chiar iubesc poporul acesta. Lângă îndrăgitul lor Avram Iancu se găsește înmormântat un tânăr ofițer căzut zilele acestea în luptele împotriva bolșevicilor. Și el a murit pentru aceeași cauză, însă de data asta a fost o cauză câștigătoare”⁹⁹.

În multe sate primiri loiale și călduroase, în sfârșit au ajuns la **Alba-Iulia (30 mai)**, orașelul al cărui nume are un sunet special pentru orice inimă românească. Este greu de descris primirea de care am avut parte, oamenii pur și simplu au înnebunit de entuziasm. După o paradă militară am intrat în vechea cetate prin aceeași poartă prin care a intrat Mihai Viteazul cu câteva secole în urmă și am fost aclamați frenetic. Ileana ajunsese de la București și a fost cu noi. Alba Iulia este un loc drăguț și vechi, cu un întreg oraș în

⁹⁷ *Ibidem*, p. 192.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 194.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 195.

mijlocul fortificațiilor. Am primit toate autoritățile, au fost discursuri uriașe, apoi o defilare nesfârșită însă minunată a țăranilor din toate satele, mii și mii»¹⁰⁰.

Suveranii au ajuns, în aceeași zi, la **Blaj**: „Probabil că din toate primirile a lor a fost cea mai entuziastă, erau mii de țărani care aproape și-au ieșit din minți de încântare. Am fost la o slujbă – tânărul episcop Hossu atât de drăguț a fost și el. Mi-a plăcut slujba, se întuneca și biserica era plină de lumânări, m-am simțit însuflețită, corul a fost bun. Blajul mi-a lăsat o impresie specială de simpatie. În ciuda faptului că se întuneca am avut parte de o nesfârșită defilare a țăranilor, mii și mii. După ce a venit noaptea au fost aprinse torțe și țăranii au continuat să treacă aclamând din toate puterile. Au fost căruțe enorme, grupuri de nuntași, călăreți, ceva extraordinar și intens. Am cinat în sfârșit la zece într-o veche mănăstire, într-o sală lungă la lumina lumânărilor, episcopul Hossu a stat lângă mine și am avut o conversație foarte plăcută”¹⁰¹.

Regii au trecut prin **Copșa** la **31 mai**, și au ajuns la **Sibiu**, „care este un vechi oraș sășesc și românesc, considerat cel mai important centru din Transilvania. Am avut parte aici de o primire formidabilă, cu cea mai mare defilare a țăranilor dintre toate. Mii și mii de țărani au trecut în grupuri. A fost într-adevăr un spectacol remarcabil și m-a transportat înapoi în evul mediu, atât de fantastice erau unele costume populare. Au fost niște călăreți minunați care arătau precum haiducii, în hainele lor de piele îmblănită și cu enorme căciuli de blană pe capete, conduși de un țăran bătrân călare pe un cal focos – au trecut aclamând zgomotos, într-adevăr o priveliște impresionantă. Au fost căruțe enorme trase de boi splendizi care erau decorate de țărani, unele reprezentând diferitele lor ocupații. Au fost și alaiuri de nuntași, mirese în uimitoare costume cu ornamente de cap fantastice, toate obiceiurile lor ne-au fost prezentate, ca dintr-o altă lume, dintr-un alt secol. Defilarea a durat aproape trei ceasuri, am ajuns la prânz după trei și ne-am ridicat după șase! La sosirea noastră s-a slujit un Te Deum oficial în marea catedrală românească care a fost construită cu sacrificii enorme cu ceva ani în urmă de credincioșii români care au refuzat să renunțe la religia sau naționalitatea lor [...] apoi vizita la cele trei biserici, cea protestantă germană, o clădire foarte veche, apoi biserica catolică unde a fost o slujbă scurtă, după biserica unită greco-latină, de asemenea cu o scurtă slujbă, vizita mormintelor anumitor patrioți, vizita unui spital militar și la sfârșit o mare întâlnire cu toți intelectualii și doamnele din societățile de caritate”¹⁰².

Celelalte provincii românești Basarabia și Bucovina aveau să fie și ele vizitate de suverani în anul următor. Orașele în care s-au oprit au fost Suceava, Putna, Rădăuți, Cernăuți, Hotin, Bălți, Chișinău, Cetatea Albă, Basarabeasca, Bolgrad, Reni, fiind din nou primiți cu mare entuziasm de către populație.

Operațiile armatei române de la sfârșitul anului 1918, din cursul anului 1919 și începutul anului 1920, fac parte din războiul de eliberare și întregire a națiunii dus de poporul nostru în perioada 1916-1920. Deși pe fronturile europene războiul a încetat la 11 noiembrie

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 196-197.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 197.

¹⁰² *Ibidem*, p. 198-199.

1918, când s-a semnat armistițiul de la Compiègne, poporul român și armata sa au trebuit să lupte din greu mai mult de un an pentru a-și apăra unitatea națională și teritorială.

Familia regală a României a fost pe tot parcursul războiului alături de armată, de ofițeri și soldați, i-a încurajat, le-a recunoscut meritele și eroismul pe front, le-a susținut moralul și au crezut în victoria finală. Regele Ferdinand, comandantul suprem al forțelor armate, a fost permanent alături de ofițerii și soldații români pe toate fronturile, în anii 1916-1919. Regina Maria a folosit armele pe care le avea la dispoziție, organizând serviciul de ambulanță, pentru care s-a străduit să strângă bani, s-a ocupat de organizarea spitalelor, mergea zilnic în vizite la spitale, a vorbit cu sute, chiar mii de soldați răniți, cărora le oferea cadouri, un zâmbet și un dram de speranță. Credința puternică a Reginei în victorie sau, în momentele de cumpănă, chiar și numai în nevoia de a da totul, de a lupta până la capăt, până la ultimele forțe a jucat fără doar și poate un rol esențial pe tot parcursul războiului. Regina Maria a insuflat această credință și speranță tuturor persoanelor cu care s-a întâlnit, și mai ales soldaților.

În urma a trei ani de lupte grele și a doi ani de exil înrobitor, la 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, Ferdinand Întregitorul și Regina Maria aveau să fie încoronați regi ai tuturor românilor.

Sibiu – defilarea trupelor române.

*Regele Ferdinand I și Regina Maria
la mormântul lui Mihai Viteazul – Câmpia Turzii, 27 mai 1919.*

Vizita Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria la Câmpeni, 28 mai 1919.

Regele Ferdinand I și Regina Maria la Oradea, mai 1919.

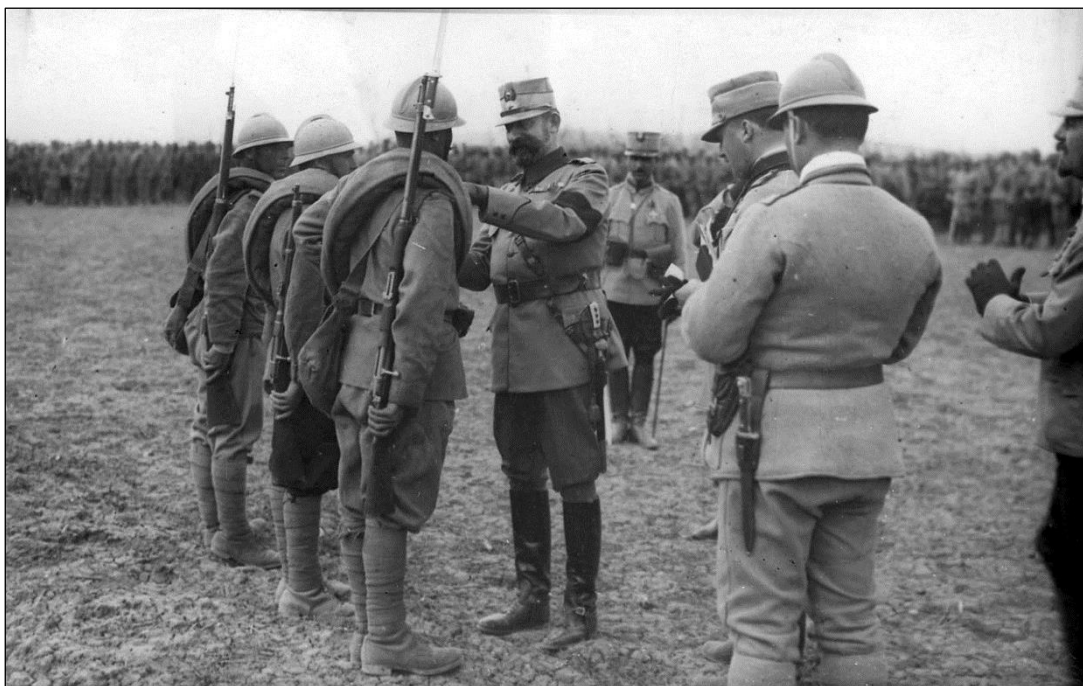
Regele Ferdinand I și Regina Maria asistă la trecerea trupelor peste Tisa.

Regele Ferdinand I – comandantul suprem al forțelor armate române și generalul Constantin Prezan – șeful Marelui Cartier General, asistă la trecerea Tisei, pe podul de vase, de către trupele române din Divizia 2 Infanterie, la 31 iulie 1919.

Generalul Gheorghe Mărdărescu decorat de Regele Ferdinand I.

Regele Ferdinand I, decorând soldați români pe frontul din Ungaria, 1919.

*Regele Ferdinand I, Iuliu Maniu, generalii Constantin Prezan, Gheorghe Mărdărescu și Scarlat Panaitescu, la Bekescsaba, 24 mai 1919.
(Sursă: Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Române, inv. Nr. 177501)*

PERSONALITATEA REGINEI MARIA A ROMÂNIEI REFLECTATĂ ÎN ECRANIZĂRILE DIN ULTIMUL DECENIU (2009-2019)

Bogdan Emanuel Răduț

Filmul face parte din arta cinematografică, fiind considerat „a șaptea artă”¹. Deși nu are o existență lungă în timp, filmul a avut și are un impact mai mare în răspândirea și popularizarea ideilor decât alte mijloace de media. Datorăm apariția și răspândirea filmului fraților Auguste (1862-1954) și Louis (1864-1948) Lumière, fotografi de profesie și fiii unui proprietar al unei uzine de aparate de fotografiat. Cei doi sunt considerați părinții fondatori ai cinematografiei, având și câțiva precursori de renume, precum George Eastman (1854-1932), Charles-Émile Reynaud (1844-1918), Eadweard Muybridge (1830-1904), Thomas Alva Edison (1847-1931), Max (1863-1939) și Emil Skladanowsky (1866-1945)².

Primul „film” a fost proiectat pe 28 decembrie 1895, în Salonul Indian din cafeneaua Grand Café din Paris, când frații Lumière au pus cap la cap o serie de zece secvențe scurte, filmare din viața de zi cu zi, și au perceput o taxă pentru vizionare³. Aceasta rămâne data înființării cinematografului în lume. În timp, cinematografia a cunoscut o fulminantă dezvoltare, devenind în prezent o industrie cu o valoare de miliarde de dolari/euro.

În ultimul deceniu, viața și istoria Reginei Maria a României (1875-1938) a suscitat interesul mai multor regizori români și străini, care au realizat filme istorice sau documentare, având-o ca personaj principal. Analizând mai multe resurse on-line, vom prezenta felul cum aceste producții cinematografice au reliefat-o pe Regina Maria. Dar înainte de a vedea ce filme vorbesc despre persoana și personalitatea marcantă a Reginei, e necesar să-i cunoaștem sumar biografia și să înțelegem cine a fost și ce a reprezentat pentru poporul român Maria, Regina României Mari.

Interesul tot mai crescut din ultima perioadă pentru Regina Maria este dat și de recenta aniversare a Centenarului Marii Unirii (1918-2018), eveniment care i-a proiectat pe frontispiciul iconografiei istoriei românești pe Suveranii României Mari: Ferdinand și Maria.

¹ ***, *Marea enciclopedie a cunoașterii*, vol. 6 - *Lumea astăzi*, București, Editura Litera Internațional, 2009, p. 34.

² *Ibidem*.

³ Monica Ivan, *28 decembrie 1895. Primul film comercial este proiectat de frații Lumière*, <https://publimix.ro/blog/arta-cultura/1895-primul-film-comercial-proiectat>, accesat 23.12.2019.

1. Regina Maria – prezentare biografică

Regina Maria nu este un personaj fictiv de cinematografie, inventat de regizori sau scenariști. Ea a fost cea de-a doua regină a României și suverana României Mari⁴. S-a născut la 29 octombrie 1875, la Eastwell Park, Ashford, Kent, Anglia, sub numele Marie Alexandra Victoria de Saxa-Coburg și Gotha. A fost fiica lui Alfred Ernest Albert de Saxa-Coburg și Gotha, duce de Edinburgh, și Mariei Alexandrovna Romanova, marea ducesă a Rusiei. După tată era nepoata Reginei Victoria a Marii Britanii, iar după mamă nepoata Țarului Alexandru al II-lea al Rusiei. Copilăria și adolescența și le-a petrecut la reședința familiei din Eastwell Park, comitatul Kent. Prin căsătoria cu Ferdinand, pe care-l alinta Nando, a devenit principesă a Coroanei României. Căsătoria celor doi a urmat un itinerar a trei ceremonii: civilă, religioasă catolică (Ferdinand era catolic) și religioasă protestantă (Maria era anglicană). Relația cu Ferdinand a fost una complexă, dar discretă, pentru că cei doi au disociat viața publică de cea privată. Fiind o vizibilă diferență de temperament între ei, uneori s-a indus percepția că Ferdinand era dominat de Maria, dar aceasta era doar o aparență. În familie s-a ocupat de cei șase copiii ai cuplului princiar, dar spunea despre ea că nu avea „fire de pedagog” și că era „prea îngăduitoare”. Dotată cu o frumusețe remarcabilă, o educație aleasă și o inteligență deosebită, Regina Maria a fost unul dintre cele mai fascinante personaje din istoria secolului XX. Odată cu preluarea tronului României de către soțul ei, a devenit regină în momentul când Europa se afla la începutul Primului Război Mondial. Legăturile sale dinastice cu Marea Britanie și Rusia au fost folosite de Ferdinand și Ionel Brătianu în favoarea României. În timpul războiului s-a implicat în organizarea și funcționarea serviciului de ambulanțe destinate frontului, vizitând și spitalele militare de campanie. Prin aceasta și-a creat o prezență plăcută și protectoare în rândurile românilor, fiind supranumită de aceștia „mama răniților” și „Regina-soldat”. Opunându-se vehement Păcii de la București (1918), Regina Maria a fost considerată „în acel moment al istoriei... sigurul bărbat al României”. Regina și-a adus o contribuție importantă și recunoscută, pe plan național și internațional, la realizarea obiectivelor naționale ale României, de la sfârșitul războiului. În perioada Conferinței de Pace de la Paris (1919), dar și după încoronarea sa (1922), a participat la o campanie diplomatică pentru recunoașterea internațională a statului român reîntregit, având întrevederi oficiale sau informale cu suveranul englez, George al VI-lea, cu președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, premierul Franței, Georges Clemenceau, sau cu reprezentanții de marcă ai mass-mediei europene. E notabilă călătoria în Statele Unite (1926), ce a reprezentat un triumf greu de egalat în diplomația interbelică și nu numai. Tot atunci, Regina vizitând o rezervație a indienilor a primit titlul onorific de „Regina indienilor americani”, aceștia spunând că n-au „văzut niciodată o femeie atât de frumoasă”. În anii '20 presa europeană a supranumit-o „soacra Balcanilor”, prin aranjarea nunților copiilor ei: Carol II cu Elena a Greciei, Elisabeta cu prințul moștenitor George al Greciei și Maria cu Regele Alexandru I al Iugoslaviei. Dar mariajele, deși promițătoare, s-au dovedit a fi nefericite. Prin aceasta vedem că prinții României reprezentau un interes pentru celelalte familii regale ale Europei. Regina a fost și o scriitoare iscusită, publicând în română, engleză și franceză, poveștile și memoriile ei fiind căutate și citite și astăzi. Rămasă văduvă (1927), a devenit

⁴ Bogdan Emanuel Răduț, *Personalități ale Marii Uniri (IV): Suveranii*, în „philatelica.ro”, Anul X, Nr. 4(51), octombrie-decembrie, 2018, pp. 22-24. Nota biografică este preluată din acest articol.

bunica micului Rege Mihai I (1927-1930) și apoi Regina Mamă, odată cu preluarea tronului de către Carol al II-lea (1930). Noul Rege, fiul acesteia, a ținut-o izolată la castelele din Bran și Balcic (1930-1938), pentru că se opunea relației sale cu Elena Lupescu. La 18 iulie 1938 a trecut în veșnicie, fiind înmormântată, alături de soțul ei, la Curtea de Argeș. Conform testamentului, inima i-a fost depusă, într-o casetă, în capela Stella Maris a Castelului din Balcic. După pierderea Cadrilaterului (1940), inima Reginei a fost mutată la Castelul Bran. La 1971, autoritățile comuniste au mutat caseta la Muzeul Național de Istorie a României, iar din 2015 se află la Castelul Peleş din Sinaia, acolo unde îi este și locul. În memoriile sale, Constantin Argetoianu scrie despre Regina Maria că „s-a așezat ca ctitorită a României întregite și ca una din cele mai mari figuri ale istoriei noastre naționale”.

2. Regina Maria – analiză filmografică

În ultimul deceniu, filmografia română s-a îmbogățit considerabil. Spre analiză, selectăm patru filme de lung-metraj care o au în prim plan de Regina Maria, fiecare prezentând-o cu particularitățile sale regizorale. De asemenea, nu putem să ometem faptul că s-au realizat mai multe portrete biografice și documentare ale Reginei, pentru diverse posturi de televiziune sau canale mass-media. Regina Maria a devenit dintr-odată preferata documentariștilor pentru producțiile dedicate atât centenarului Marii Uniri, cât și a istoriei României în genere.

2.1. Maria, Regina noastră (2011)

Filmul este un documentar produs de Artis Film Romania în regia lui Adrian Popovici⁵ și are durată de 90 minute⁶. Documentarul a fost finanțat de Centrul Național al Cinematografiei (CNC) și de Televiziunea Română (TVR). Filmul are doi naratori, unul masculin care joacă rolul povestitorului, și o voce feminină care o impersonează pe Regina Maria.

Documentarul încearcă să o prezinte pe Regina Maria în marea familie a monarhiilor europene și în România, punând accent mai mult pe viața ei personală, decât pe cea publică:

Maria, Regina României, a fost și va rămâne o figură marcantă a epocii în care a trăit. Ca dovadă stau cărțile scrise despre viața ei, în toate cele patru colțuri ale lumii. A fost una dintre cele cinci faimoase nepoate ale Reginei Victoria a Marii Britanii. A fost înrudită cu cele mai puternice case regale și imperiale ale lumii. A fost cea mai titrată dintre nepoatele Reginei Victoria. A fost „mintea” din spatele înfăptuirii României Mari, așa cum stă scris și pe Arcul de Triumf din București. „Am onoarea să vă prezint pe cineva care este mai mult decât o regină – este o femeie” – Melville E. Stone⁷.

Criticii au fost sceptici în privința receptării filmului de către publicul larg, dar și a ecoului pe care îl va avea, considerând documentarul ca fiind făcut „după wikipedia”. Dar au constatat faptul că „filmul își păstrează un rol educativ”⁸.

⁵ Adrian Popovici (n. 1958), regizor, compozitor și monteur moldovean.

⁶ ***, *Maria, Regina noastră*, <https://www.cinemagia.ro/filme/maria-regina-noastra-559090/>, accesat 23.12.2019.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Iosif Prodan, *Un film despre Maria, Regina noastră*, pe <http://docuart.ro/prima-pagina/normal/un->

2.2. Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă (2011)

Filmul este un documentar-artistic scris și regizat de Sorin Ilieșiu⁹, având o durată de 52 de minute, căreia i s-au adăugat 12 minute cu evocarea făcută de Regele Mihai I despre bunica sa. Regina Maria este întruchipată de actrița Maia Morgenstern¹⁰. Și apariția acestui film a fost sprijinită de Centrul Național al Cinematografiei (CNC)¹¹.

Efortul lui Sorin Ilieșiu reprezintă continuarea și dezvoltarea unui scurt-metraj documentar din 2006 – *Câte ceva despre Regina Maria* – care dura 23 de minute și a avut-o protagonistă tot pe Maia Morgenstern. La vremea aceea, micul documentar a primit premiul pentru cel mai bun film românesc, la Astra Film Festival Sibiu, „care este cel mai important festival de film documentar din Europa Centrală și de Est”¹².

Regizorul însuși își argumentează atracția personală față de personalitatea Reginei Maria, căreia i-a atribuit deja trei documentare (2002, 2006 și 2011):

Regina Maria este o combinație de creativitate, vrajă, feminitate, forță, geniu (nu numai artistic, ci și politic), superbitate, delicatețe, credință, sfințenie, optimism, religiozitate, fair-play, romantism și modernism, maternitate, naturalețe, umanitate, nonconformism, seducție, tenacitate, raționalism și visare. Are un colosal potențial cinematografic. De când s-a inventat fotografia și până azi, adică în ultimii 200 de ani, nu cred că există fotografii mai frumoase cu vreo regină. Frumusețea și expresivitatea erau sinonime pentru chipul și spiritul ei¹³.

Documentarul a fost difuzat de televiziunea națională în preajma mutării casetei cu inima Reginei de la Muzeul Național de Istorie a României la Castelul Peleş, fiind prezentat ca „o premieră de televiziune”¹⁴.

2.3. Maria – Inima României (2018)

Filmul este un documentar de 72 de minute, produs de Chainsaw Film Production și regizat de Trevor Poots¹⁵, cel care a regizat și *Războiul Regelui*, lansat în 2016¹⁶. Filmul îl are producător pe John Florescu¹⁷.

Noul documentar încearcă să o prezinte pe Regina Maria în ansamblul secolului al

film-pentru-maria-regina-noastra, accesat 23.12.2019.

⁹ Sorin Ilieșiu (n. 1955), profesor, cineast și om politic român.

¹⁰ Maia Emilia Ninel Morgenstern (n. 1962), actriță română de origine evreiască, cântăreață de muzică idiș și director al Teatrului Evreiesc de Stat. Este cunoscută pentru rolul Mariei din filmul *Patimile lui Hristos* de Mel Gibson (2004).

¹¹ ***, *Un nou film despre „Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă”*, pe

<https://www.historia.ro/sectiune/timp-liber/articol/un-nou-film-despre-regina-maria-ultima-romantica-prima-femeie-moderna>, accesat 23.12.2019.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ ***, *Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă*, pe http://www.tvr.ro/regina-maria-ultima-romantica-prima-femeie-moderna_14385.html#view, accesat 23.12.2019.

¹⁵ Trevor Poots (...), regizor și producător britanic.

¹⁶ ***, *Maria Inima României*, pe <https://www.cinemagia.ro/filme/maria-inima-romaniei-2696747/>, accesat 23.12.2019.

¹⁷ John M. Florescu (n. 1954), antreprenor, jurnalist, producător și regizor de film, fiul istoricului și universitarului român, stabilit în Statele Unite ale Americii, Radu R. Florescu (1925-2014).

XX-lea, arătând atât figura ei publică, cât și pe cea privată:

Povestea rolului politic și a interesantei vieți private a Reginei Maria a României. Nepoată a Reginei Victoria, ea s-a căsătorit cu Prințul Moștenitor al României în 1893. Vom vedea cum a condus țara în timpul ororilor Primului Război Mondial, până la victoria de la Conferința de Pace de la Paris din 1919. Filmul nu evită aspectele mai puțin strălucitoare ale vieții Reginei. Fiul său, Carol, și-a disprețuit părinții și când a devenit Rege a alungat-o pe Maria de la curte. Iar când comuniștii au ajuns la putere, în 1945, au șters-o din istorie¹⁸.

Filmul are ca motto un citat al Ambasadorului Franței în România, în perioada 1916-1920, Conte Charles de Saint-Aulaire, care spunea că „Este un singur bărbat [cu mână de fier] în România, și acela este Regina”. Premiera documentarului a avut loc la Ateneul Român din București, pe 28 noiembrie 2018, în prezența unor reprezentanți ai Casei Regale a României, ca Princesa Moștenitoare Margareta a României și ASR Princesa Elena.

De la finalul anului 2019, filmul a început un turneu istoric național de promovare „cu intenția de a atrage atenția publicului tânăr”¹⁹, dar a fost difuzat și pe micile ecrane. Turneul se întinde și pe anul 2020, cuprinzând mari sau mici orașe cu cele două filme „Maria – Inima României” și „Războiul Regelui”.

Producătorul filmului, John Florescu a avut și o motivație în a face un film dedicat Reginei Maria, afirmând că „România are un erou care a fost aproape uitat, sau cel puțin nu a fost pe deplin înțeles”²⁰.

Regina Maria „a devenit una dintre cele mai faimoase femei din lume și a fost în centrul luptei pentru Marea Unire și crearea României Mari”. Povestea ei este una „spusă la nivel internațional – de la palatele regale din România, la saloanele din Paris, până la străzile din New York, Kremlin și chiar și Vestul Sălbatic”²¹.

Toți cei care vizionează filmul „vor vedea o Regină așa cum poate nu au cunoscut-o – o conducătoare puternică, pasionată, hotărâtă, independentă, empatică, șireată, dar care a avut momente în care s-a simțit izolată, cum o demonstrează cele peste 100 de jurnale și caiete completate chiar de ea”²². De aceea Regina Maria „este considerată regina fără de care poate că România nu ar fi așa cum o știm”²³.

Producția aduce și două premiere. Pe de o parte este vocea reală a Reginei Maria, „fără distorsiunile specifice cauzate de tehnologia din anii 1920”, iar pe altă parte este colorarea imaginilor video din Primul Război Mondial.

La cea de-a XIV-a ediție a Independent Producers Indie Film Festival (IPIFF), din

¹⁸ *** , *Maria Inima României*, accesat 23.12.2019.

¹⁹ Liliana Matei, „*Maria – Inima României*”, în *turneu național*, pe <https://www.ziarulmetropolis.ro/maria-inima-romaniei-in-turneu-national/>, accesat 23.12.2019.

²⁰ Mihail Popescu, „*Maria – Inima României*” cel mai bun documentar istoric, pe <https://evenimentulistoric.ro/maria-inima-romaniei-cel-mai-bun-documentar-istoric.html>, accesat 23.12.2019.

²¹ *** , „*Maria – Inima României*” – *interviu cu producătorul documentarului*, pe <https://www.historia.ro/sectiune/actualitate/articol/maria-inima-romaniei-interviu-cu-producatorul-documentarului>, accesat 23.12.2019.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

26-30 noiembrie 2019, filmul a câștigat premiul pentru cel mai bun documentar istoric²⁴.

2.4. Maria, Regina României (2019)

Cea mai recentă producție este o dramă istorică, cu durată de 110 minute, regizată de Alexis Sweet Cahill²⁵. Scenariul este scris de Brigitte Drotloff²⁶, cea care a avut și ideea filmului, împreună cu Maria-Denise Theodoru²⁷, Ioana Manea²⁸ și Alexis Cahill, producători fiind Gabi Antal²⁹ și Radu Apostolescu³⁰. Filmul este distribuit de Abis Studio, având premiera în România pe 8 noiembrie 2019³¹. Scenariul are la bază jurnalele Reginei, articole de presă și mărturiile oamenilor politici ai vremii.

Subiectului filmului este dat de eforturile diplomatice ale Reginei Maria pentru recunoașterea Marii Uniri:

Un film cât o istorie, o poveste bazată pe fapte reale ce are în prim plan figura marcantă a Reginei Maria. Regăsim o Românie devastată de Primul Război Mondial. Măcinată de boală, ținută captivă foametei și deznădejdei, soarta politică a țării este extrem de controversată. În primăvara anului 1919, Regina Maria pleacă la Conferința de Pace de la Paris să-i înfrunte pe cei mai puternici lideri ai lumii și să lupte pentru o Românie Mare³².

Despre producția sa, Alexis Cahill spune că „în esență, acest film este povestea unei femei hotărâte ce devine eroina unei întregi nații”³³.

Drama nu este un documentar, ci un film artistic cu o largă distribuție de 65 de actori români, englezi și francezi, fiind filmat în București, Paris și Londra³⁴. Pentru acesta „au fost puse în valoare locații autentice precum: Palatul Cotroceni, Castelul Peleş, Quai d'Orsay din Paris iar în post-producție au fost recreate zone din Calea Victoriei, Gara de Nord, Gare de Lyon, Place Vendôme, așa cum arătau în 1919”³⁵.

Rolul principal al Reginei Maria i-a fost atribuit actriței Roxana Lupu³⁶. Despre acest rol, într-un interviu acordat în 2019, tânăra actriță afirma:

Când joci un personaj real, cum este Regina Maria, ai un sentiment constant că nu

²⁴ Mihail Popescu, „*Maria – Inima României*”, *cel mai bun documentar istoric*, accesat 23.12.2019.

²⁵ Alexis Sweet Cahill (n. 1963), regizor britanic stabilit în Italia.

²⁶ Brigitte Drotloff (n. 1959), actriță, scenaristă și producătoare română stabilită în Germania.

²⁷ Maria-Denise Theodoru, scenaristă, jurnalistă și analist relații internaționale.

²⁸ Ioana Manea, scenaristă.

²⁹ Gabi Antal, producător la Abis Studio.

³⁰ Radu Apostolescu, producător și om de afaceri.

³¹ ***, *Maria, Regina României (2019)*, pe <https://www.cinemagia.ro/filme/maria-regina-romaniei-2721501/>, accesat 23.12.2019.

³² *Ibidem*.

³³ ***, „*Maria, Regina României*”, *un film cât o pagină de istorie, din 8 noiembrie în cinematografe*, pe <https://www.observatorcultural.ro/stire/maria-regina-romaniei-un-film-cat-o-pagina-de-istorie-din-8-noiembrie-in-cinematografe/>, accesat 23.12.2019.

³⁴ ***, *Alexis Sweet Filmography*, pe https://www.alexissweet.com/alexis_sweet_filmography.html, accesat 23.12.2019.

³⁵ ***, „*Maria, Regina României*”, *un film cât o pagină de istorie, din 8 noiembrie în cinematografe*, accesat 23.12.2019.

³⁶ Roxana Gârleanu Lupu (n. 1985), actriță română stabilită la Londra.

te documentezi destul, că mai ai de studiat, că mai ai de acoperit materie. Eu am încercat, pe cât am putut, multe săptămâni, luni, zile, ore, să dedic studiului jurnalelor ei, mărturiilor istorice despre ea, am dedicat timp documentării, am văzut „The Crown“, tot pentru a putea intra cât mai bine în atmosferă.

E foarte mult de studiat, dar cel mai mult am vrut să înțeleg scenariul, momentul, conferința de pace, cine erau personajele istorice, să stăpânesc scenariul cât mai bine, să fiu foarte, foarte bine pregătită din punctul acesta de vedere³⁷.

Tot aceasta mărturisește că s-a simțit onorată și recunoaștoare pentru acest rol și pentru ceea ce a învățat din această experiență:

Acest rol a reprezentat pentru mine o provocare și o onoare. Am trăit bucurii și încercări deopotrivă, pe platou fiind pusă față în față cu diverse provocări. Prin rol sau mai bine spus prin experiențele Reginei Maria, am învățat despre politică, diplomatie, perseverență, demnitate și patriotism. A fost mai mult o experiență de viață, dincolo de o experiență artistică, una pentru care sunt extrem de recunoscătoare³⁸.

Filmul este o fascinantă incursiune în viața Reginei Maria și în culisele Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920). În lupta sa diplomatică pentru recunoașterea României Mari, Regina Maria a avut întâlniri publice și private cu factori decizionali ai păcii în lume precum George Clemenceau (1841-1929), primul ministru al Franței (1906-1909, 1917-1920), sau Woodrow Wilson (1856-1924), președintele Statelor Unite ale Americii (1913-1921). De aceea, Regina Maria a fost supranumită „Leoaica” care s-a întâlnit cu „Tigrul”, cum era poreclit Clemenceau. În toate întâlnirile sale, Regina Maria a militat pentru recunoașterea și statuarea tratativă a României în granițele de la finalul anului 1918, acele granițe care reprezentau România Mare.

Această ecranizare artistică surprinde și culisele scandalurilor de palat dintre principele Carol al II-lea și părinții săi, cât și adversiunea pe care i-a purtat-o mamei sale, Regina Maria, pentru divorțul de Ioana Maria Valentina (Zizi) Lambrino. Pe cât de mare și puternică a fost personalitatea Reginei Maria, pe atât de mulți admiratori avea, dar și critici pe măsură.

Criticii de film constată accentul filmului pus pe Regina Maria, chiar dacă afirmă că portretizarea ei este prea romanțată și prea luminoasă:

După cum o sugerează chiar titlul, filmul o are în prim-plan pe celebra Regină Maria, surprinsă în timpul eforturilor sale din 1919 de a-i convinge pe liderii marilor puteri de a recunoaște România unită la Conferința de Pace de la Paris, în contextul în care diplomația premierului Ion I.C. Brătianu părea să nu aibă succesul așteptat.

Este o poveste asumată de *empowerment* feminin, cu o structură limpede, în stilul biopicurilor mainstream de care e plină cinematografia internațională și care privesc trecutul prin grila ideilor progresiste ale prezentului, justificat însă în bună măsură de

³⁷ Oana Popoiag, *Roxana Lupu, protagonista din filmul „Maria, Regina României”, s-a mutat în străinătate de câțiva ani: „Am împărțit pliante într-o atracție turistică în Londra”*, pe <https://www.libertatea.ro/entertainment/roxana-lupu-protagonista-din-filmul-maria-regina-romaniei-s-a-mutat-in-strainatate-de-cativa-ani-am-impartit-pliante-intr-o-atractie-turistica-in-londra-2803734>, accesat 23.12.2019.

³⁸ *** „*„Maria, Regina României”, un film cât o pagină de istorie, din 8 noiembrie în cinematografe*”, accesat 23.12.2019.

personalitatea puternică, recunoscută ca atare de istorici, a Reginei Maria, nepoată a Reginei Victoria a Marii Britanii.

Singura calitate reală a filmului, care altfel este realizat într-o stilistică impersonală, ultra-convențională (de la mișcările de cameră și până la muzica acaparatoare), este patosul în a face un portret cât mai puternic, chiar dacă aproape exclusiv luminos, al Reginei.

O figură istorică descrisă ca având o influență asupra tuturor celorlalte personaje: de la Regele Ferdinand (Daniel Plier), sfidătorul Prinț Carol al II-lea (Anghel Damian), fiul ei, portretizat cel mai caricatural, sau Prințul Știrbei (Emil Măndănac) și până la Brătianu (Adrian Titieni), premierul francez Georges Clemenceau (Ronald Chenery), premierul britanic Lloyd George (Richard Elfyn), Regele George al V-lea (Nicholas Boulton) și chiar președintele american Woodrow Wilson (Patrick Drury).

Iar în rolul Reginei Maria, revelația și marea descoperire a filmului, Roxana Lupu, actriță română stabilită în Marea Britanie, reușește să facă o protagonistă credibilă, pe alocuri chiar emoționantă în energia sa, ajutată și de o privire pătrunzătoare, în contrast cu schematismul și unidimensionalitatea celorlalte personaje și cu teatralitatea spre care îi împinge regia pe actori.

„Maria, Regina României” propune o perspectivă dulceagă, romanțată, necritică, în imagini calofile, asupra unui moment important și a unei personalități din istoria României. Lipsit de ambiții de originalitate, filmul are totuși ca merit dezinvoltura cu care abordează un astfel de subiect. O nonșalanță care va da satisfacție acelei părți a publicului larg dornică să vadă o Românie „frumoasă”, de carte poștală veche³⁹.

Fiind o producție recentă, ecurile și receptarea publică sunt încă în desfășurare. Cu toate acestea, demn de semnalat este faptul că filmul a fost așteptat cu emoție și anticipare de populația română, dornică să descopere noi fațete și ipostaze inedite ale unei Regine atât de iubită, dar prea puțin cunoscută.

Până în prezent, filmul a fost premiat cu Palme d’Or la secțiunea Avanpremierele Toamnei a festivalului Les Films de Cannes à Bucarest, care a avut loc în perioada 18-27 octombrie 2019.

3. Concluzii

Și astăzi filmul rămâne o unealtă potrivită pentru culturalizarea maselor de oameni. De aceea, iată cum regizori români și străini au încercat să portretizeze cinematografic personalitatea marcantă a Reginei Maria a României. Cât au reușit fiecare în parte este destul de subiectiv de judecat și analizat aici. În fond, fiecare privitor are propriile opinii despre filmele pe care le vizionează și emoțiile pe care i le produc acestea. Dar important este faptul că ele există și rămân un fond video-documentar despre Regina Maria.

În *Maria, Regina noastră* (2011) putem vedea o Regină pe tronul României interbelice cu puternice legături dinastice în marile monarhii europene. În *Regina Maria – ultima romantică, prima femeie modernă* (2011), pe baza jurnalelor și memoriilor sale personale, regăsim o Regină care vorbește și care se prezintă direct celor care vizionează

³⁹ Ionuț Mareș, „Maria, Regina României”. *Feminism dulceag*, pe <https://www.ziarulmetropolis.ro/maria-regina-romaniei-feminism-siropos/>, accesat 23.12.2019.

documentarul. *Maria – Inima României* (2018), este un documentar bine realizat în anul centenar, prin care aflăm cine este și ce a însemnat Regina Maria pentru România și Europa. Cea din urmă producție – *Maria, Regina României* (2019) – se detașează vizibil de celelalte, fiind o dramă bazată pe fapte reale, dar cu o desfășurare considerabilă de cadre istorice și resurse umane.

Toate aceste ecranizări au un rol comun, acela de a ne prezenta, într-un fel sau altul, personalitatea celei care a fost Regina Maria a României. Dincolo de strădaniile și perspectivele regizorale, de actorii implicați, de recuzita și scenografia creată, de emoțiile și sentimentele trăite de privitori, pentru toți rămâne figura istorică marcantă a Reginei Maria, Regina Românei Mari!

Gara de Nord, București, 5 martie 1919: Regina Maria, „arma secretă” a României, artizana Marii Uniri, în drum spre Conferința de Pace de la Paris.

CAMPANIA PENTRU DEZROBIREA TRANSILVANIEI

Tudor Nedelcea

Vizionar, Eminescu a prevăzut că „*socialismul nu se justifică doar la noi prin nimic și că evoluțiune de idei nu-i decât aceeași jucărie cu abstracții străine*”, că „*socialismul nu e decât forma în care organismul unui stat moare spre a face loc barbariei sau cuceririi prin popoare mai tinere*” („Timpul”, 7, nr. 90, 25 aprilie, 1882, p. 2). La 23 august 1944, Stalin, în complicitate cu fostul rege Mihai (cărui i-a dăruit două avioane) și cu numeroasele cozi de topor, introduce cu tancurile bolșevismul (nu socialismul) cu toate ororile săvârșite în „*obsedantul deceniu*”. Românii au mari merite în istoria universală în stărpirea unor astfel de forme de guvernare, criminale în cel mai odios sens al cuvântului. Invitat la parada deceniului stalinist la Moscova (octombrie 1927), Panait Istrati, om de stânga, dezamăgit de ororile staliniste, a scris *Spovedanii pentru cei învinși*, pentru care a fost expulzat din Franța chiar de prietenii săi (H. Barbusse et company).

Dar, iată că și reprezentanții „*tălpii țării*” au reacționat în fața unui astfel de regim, acoperit sub girul de comunism: acum un secol, armata română a salvat Ungaria de hordurile leniniste ale lui Béla Kun, tronându-l și reinstaurând democrația, iar un craiovean, sergentul Iordan, a pus opinka pe steagul Parlamentului maghiar. „*Opinca a învins sabia*” (Ioan Aurel Pop).

Rând pe rând se prăbușesc imperiile: otoman (actul de desființare a fost semnat de ministrul de Externe al Imperiului Otoman, aromânul N. Batzaria), german și austro-maghiar. Împăratul Carol I abdică (deși A.C. Popovici, în 1913, îl sfătuisese pe împărat să transforme imperiul în Statele Unite al Austro-Ungariei), la Viena se proclamă republică, Ungaria urmându-i, proclamând republică la 16 noiembrie 1918, sub contele Mihály Károlyi.

La 1 decembrie 1918, peste 100.000 de români din toate colțurile Transilvaniei și Banatului au hotărât, prin voință proprie și în baza principiilor autodeterminării popoarelor (după destrămarea Imperiului austro-maghiar), Unirea cu România, patria mamă. Guvernul de la Budapesta n-a recunoscut această unire și a intoxicat Europa cu „*teroarea trupelor românești*”. Consilierul Legației României la Berna, Lucian Blaga, ia atitudine, și spune adevărul pe baza faptelor existente. La Trianon (4 iunie 1920), Marile Puteri recunosc pe plan internațional, unirea și stabilirea granițelor între cele două țări, tratat de pace care intră în vigoare la 26 iulie 1921, dar nu recunoaște și Ungaria.

Ei sperau (și mai speră, dar sunt și speranțe deșarte) că acest tratat va suferi modificări la Conferința de Pace de la Paris (1920), autoritățile maghiare comportându-se cu brutalitate, ca foștii coimperiali, cu românii rămași dincolo de linia de demarcație inițială. Cu sprijinul generalului H. Berthelot (făcut cetățean al României), armata română a înaintat

spre Cluj și Sighetul Marmăției. Situația politică și mai ales cea economică din Ungaria se înrăutățea pe zi ce trecea, astfel că președintele Mihályi demisionează la 20 martie 1919, iar puterea a fost preluată de Kun Béla, conducătorul „Republicii Sovietice Ungare”. După modelul leninist-stalinist, noul lider comunist a început naționalizarea întreprinderilor, dar n-a putut atrage țărănimea și orășenii. În plan extern, Kun a considerat Cehia, Slovacia și România ca state dușmane și, ca atare, a început, în martie-aprilie 1919, acțiuni militare ofensive ale armatei roșii maghiare. Dacă la Conferința de Pace, unele state își manifestau o oarecare simpatie și milă pentru Ungaria, după instaurarea Republicii Sovietice, statele europene erau conștiente că doar România este capabilă să se opună cu succes tăvălugului sovietic, așa cum remarcau toți diplomații occidentali în rapoartele lor. De altfel, Lenin își infiltrase agenții și la Viena, spre a-și găsi și aici un aliat.

La 20 iulie 1919, Béla Kun și oastea sa (70.000 de oameni) atacă armata română (90.000 de oameni) pe malurile râului Tisa. Era înțeles cu Lenin ca armatele maghiară și sovietică să facă joncțiunea și să zdrobească România spre a recupe Basarabia. Maghiarii încep ofensiva, la 20-23 iulie 1919, trupele române avându-i în frunte pe generalii Mărdărescu, Holban, Moșoiu, Papp, Lecca, cu experiența de la Mărăști, Mărășești, Oituz rezistă și încep ele contraofensiva, la 24-26 iulie 1919. Celebrul general Prezan îi permite generalului Mărdărescu să urmărească inamicul până la nimicire. (Astea sunt legile elementare ale armatei: când ești în ofensivă, nu te oprești pe un anume aliniament, spre a-i da posibilitatea adversarului să se regrupeze și să contraatace, ci mergi până la capitularea lui; aviz celor care mai clevetesc că mareșalul Antonescu și armata sa trebuiau să se oprească pe Nistru).

Ambii faimoși generali (Prezan și Mărdărescu) au stabilit la Oradea (27 iulie) planul de trecere a Tisei. La 29 iulie 1919, trupele române, conduse de generalii Holban, Moșoiu și Dumitrescu, în prezența Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, trec Tisa, armata bolșevică maghiară este obligată să cedeze. La 4 august, trupele generalului Holban intră triumfal în Budapesta, generalul devenind și guvernator al capitalei ungare, ajutând populația maghiară să treacă mai ușor peste criza de alimente (a împărțit hrană caldă și pâine).

Și, astfel, Republica Sovietică Ungară n-a supraviețuit decât câteva luni. Armata Română și-a demonstrat virtuțile, a înlăturat teroarea bolșevică din Ungaria, a restabilit pacea și ordinea în Europa, așa cum menționa și Ion I.C. Brătianu. Béla Kun a fost obligat să fugă la protectorii săi, fiind ucis (c-așa-i între bolșevici) în 1938, din ordinul lui Stalin.

Un moment cu încărcătură simbolică l-a creat un sergent, Iordan, craiovean la origine, *„potrivit de stat, negru, uscat și foarte vioi”*, cum îl descrie generalul Marcel Olteanu. El era șeful gărzii de la intrarea principală. Intrigat că deasupra Palatului Parlamentului maghiar, păzit de un pluton de vânători, *„fâlfâia în vânt flamura ungurească – roșu-alb-verde”*, sergentul român voia să facă ceva *„să rămână de pomină și să fie și talpa României răzbnată”*. Și a purces la treabă. I-a luat opinca căprarului mehedinteian Bivolaru, *„s-a urcat – cum notează generalul Marcel Olteanu – ca un pui de urs și a pus-o drept căciulă în capul steagului, lăsându-i nojițele s-atârne în vânt. Și așa a fâlfâit multă vreme în cerul Budapestei, steagul maghiar cu opinca românească deasupra lui”*, astfel încât – toți trecătorii întorceau capetele spre *„priveștiștea originară și neașteptată”*. Și, continuă să comenteze generalul Marcel Olteanu acest gest spontan al unui ostaș român: *„cel mai*

caracteristic și ironic simbol al îngrozitoarei realități, cel al catastrofalei prăbușiri a unui organism orgolios și despotic, tocmai sub călcâiul acelui organism pe care ținuse genunchiul de fier atâta amar de vreme”.

În cartea sa memorialistică, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, generalul Gheorghe Mărdărescu (1866-1938), colaborator al lui Al. Averescu, relevă multe aspecte semnificative înfăptuite de armata română, acum un veac, spre a asigura Unirea cea Mare.

Armata română părăsește Budapesta la 7 noiembrie 1919 și Ungaria, în martie 1920, cu misiunea împlinită: oprirea extinderii bolșevismului, aducând, ca altădată domnitorii români, mari servicii culturii și civilizației occidentale.

Să nu uităm marile personalități românești care au făcut războiul sau l-au sprijinit prin diverse forme: Mircea Vulcănescu, Nae Ionescu, Goga, Blaga, Crainic, Șeicaru, Cezar Petrescu, Bucuță, Tudor Vianu, V.I. Popa, Ralea, Camil Petrescu, Dan Barbilian, D. Ciurezu, N.M. Condiescu, Eftimiu, O. Ghibu, Kirițescu, Lovinescu, A. Maniu, Gib. Mihăescu, I. Minulescu, D. Murărașu, Basil Munteanu, Perpessicius, Pilat, Rosetti, H. Stahl, Topârceanu, Ionel Teodoreanu, Urmuz, V. Voiculescu, V. Madgearu, G.M. Zamfirescu, Petre Andrei, D. Bagdazar, H. Hulubei, Victor Slăvescu, I. Jalea, Vl. Streinu, M. Sorbul, Parhon, V. Papilian, Hortensia Papadat-Bengescu, Iorga, Delavrancea, Sadoveanu, Titulescu, G. Enescu etc., etc.

Peste ani, reputatul istoric Florian Constantiniu constată: *„Ocuparea Budapestei de către Armata română a avut pentru români o valoare simbolică: era răscumpărarea secolelor de oprimare și umilință îndurate în Transilvania. Fără o astfel de satisfacție oferită opiniei publice românești, reconcilierea între cele două popoare și state apărea anevoioasă. Ungurii, spunea Al. Vaida-Voievod, sunt inamicii noștri de ieri, învinșii de astăzi și, posibil, prietenii noștri de mâine”.* Pot fi prietenii noștri dacă au învățat ceva din istorie și înlătură spiritul de vendetă și revizionism.

De altfel, în anii următori încheierii Primului Război Mondial, se înființează, în diverse state, ligi contra revizuirii tratatelor. În România, o astfel de ligă a luat ființă în ianuarie 1931, în locuința savantului Ioan I. Cantacuzino și în prezența publicistului francez A. Chèradame, cu scopul vădit *„de a lumina opinia publică asupra pericolelor ce le reprezintă propaganda revizionistă pentru ideea de pace”.* Evident, era vorba de revizionismul maghiar. În *„Liga română contra revizuirii tratatelor”* au intrat mari personalități: I.I.C. Brătianu, B. Brănișteanu, Al. Brătescu-Voinești, D. Caracostea, Jean Cantacuzino, C. Dimitriu, D. Danielopol, Mircea Djuvara, Dem. Dobrescu, Gr. Gafencu, O. Goga, V. Goldiș, D. Gusti, I. Inculeț, Nae Ionescu, Al. Lapedatu, P.P. Negulescu, I. Nistor, V.V. Pella, I. Pilat, Stelian Popescu, I. Petrovici A. Rădulescu, M. Ralea, Pamfil Șeicaru, G. Țițeica, etc., etc.

Tuturor acestora, recunoștința noastră veșnică! Este momentul ca românii să fie mereu treji la hotarele istoriei, să nu reacționeze doar în situații-limită.

APRILIE 1919 – MOMENT DE CUMPĂNĂ ÎN ISTORIA SĂTMARULUI

Voicu Șichet

Așa cum bine se știe, după Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, România Mare nu s-a făurit și nu s-a definitivat într-o singură zi, chiar dacă a fost „ora astrală a românilor”, cum o numea președintele Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop. A urmat un proces amplu, complicat, în primul rând în scopul recunoașterii internaționale a acestui măreț act al poporului român, apoi de unificare și armonizare legislativă, administrativă etc. a teritoriilor reunite la sânul Patriei Mamă cu cele din vechiul Regat, și, chiar mai mult decât atât, au fost necesare lupte de eliberare purtate de Armata Română, deoarece o bună parte din regiunile sătmărene, maramureșene, sălăjene și bihorene au rămas mai bine de 4 luni sub controlul guvernului maghiar.

În multimilenara istorie a ținuturilor sătmărene, o sumedenie de evenimente au exercitat un impact important asupra evoluției culturii și civilizației umane în această zonă, fiecare punându-și o oarecare amprentă asupra vieții – spirituale, sociale, politice și economice – a locuitorilor, unele resimțindu-se și în zilele noastre. De la sciți și vechii getodaci, continuând cu perioada de constituire și afirmare a poporului român și a limbii române – cu toate obstacolele întâmpinate în contextul marilor migrări din stepele Asiei din primul mileniu al erei creștine – la ocupația impusă cnezatelor lui Gelu, Glad și Menumorut, și ulterior întregii Transilvanii, de către maghiari și apoi de habsburgi, și până în zilele noastre, aceste ținuturi binecuvântate de Dumnezeu cu pământuri fertile, cu bogății diverse ale solului și subsolului, dar și cu oameni harnici, pricepuți și „cuminți”, au fost un teren perpetuu de dispute între mai marii diferitelor epoci istorice, fie că au fost reprezentanți ai unor state, regate ori imperii, sau doar mari latifundieri care-și însușeau proprietăți în funcție de puterea pe care o dețineau la un moment dat, acordată, de regulă, pentru loialitatea lor față de suverani.

În materialul de față nu ne propunem să facem o trecere în revistă a acestor evenimente ce au marcat istoria Sătmărului, doar vom concluziona faptul că, datorită potențialului economic și uman de care aminteam mai sus, dar și a poziției sale geografice și geostrategice – situarea pe cursul inferior al Someșului, care a fost în secolele trecute o importantă cale de comunicație și circulație a mărfurilor între Est și Vest, dar mai ales lipsa unor „bariere” naturale spre vest, concomitent cu existența acestora în sud și est (Culmea Codrului, Munții Oașului), au făcut ca zona să fie mai mereu sub influența Budapestei și/sau a Vienei. Ca urmare, ținuturile sătmărene, deși erau locuite cu preponderență de o populație românească, cu toate implantările de coloniști de alte etnii,

nu s-au putut realiza, multă vreme, la luptele de emancipare națională ale românilor din interiorul arcului carpatic. Abia în secolul XVIII, și mai ales în următorul, odată cu accesul tinerilor români la educația și cultura occidentală, care a fost posibilă datorită activității și eforturilor intense ale Școlii Ardelene, ideile românismului, ale apartenenței populației de aici la cultura și civilizația românilor din interiorul arcului carpatic, dar și din afara acestuia, au prins contur, apărând o serie de personalități care au militat pentru obținerea de drepturi și libertăți similare celorlalte națiuni și popoare conlocuitoare.

Printre aceștia, la loc de frunte s-au situat preoții greco-catolici Petru Bran și dr. Vasile Lucaciu. Primul a introdus pentru întâia dată limba română ca obiect de studiu la Liceul Regesc romano-catolic din Satu Mare, iar al doilea a fost continuatorul său pe linie educațională, însă l-a depășit cu mult în lupta pentru drepturile și libertățile românilor din zona de nord-vest a actualei Românie, devenind cea mai importantă personalitate de sorginte română născută pe meleagurile noastre. Implicarea sa, alături de alte personalități din acest spațiu, preoți sau mireni, în activitățile ASTREI, în redactarea celebrului Memorand – care i-a adus faimă, dar și ani grei de temniță –, în lupta împotriva alipirii parohiilor românești la Episcopia greco-catolică de Hajdudorog, în acțiunile politice ale Partidului Național Român etc., au făcut ca, la cumpăna secolelor XIX și XX, vârful de lance al luptei naționale a românilor transilvăneni să se mute spre nord, tocmai acolo unde erau supuși cel mai crunt politicilor de deznaționalizare ale Budapestei și Vienei. Iar răspunsul liderilor și al poporului la aceste politici s-a îndreptat tot mai mult spre conștientizarea necesității unirii cu românii din Regatul României, fiind convinși că drepturile și libertățile sociale, politice și, mai ales, naționale, nu vor fi respectate niciodată în cadrul Imperiului Austro-Ungar.

Așa se face că izbucnirea Primului Război Mondial a fost considerată de elita românească naționalistă, de dincolo și de dincoace de Carpați, ca un moment propice pentru unirea tuturor teritoriilor locuite de români într-un singur stat național, unitar, independent și suveran, iar la intrarea României în război, în 1916, aceasta reprezenta un adevărat crez pentru aproape întreaga societate românească, de la rege și guvernanți, până la ultimul plugar ce-și câștiga pâinea cu sudoarea frunții. Într-un final, războiul a luat sfârșit, lăsând în urmă mulți eroi, mulți mutilați, mulți orfani, multe văduve, aducând durere, jale și sărăcie în casele românilor, însă idealul unității naționale s-a îndeplinit la Alba Iulia, în sfânta zi de 1 Decembrie 1918.

Dar... pentru românii sătmăreni, așa cum spuneam, calvarul nu a luat sfârșit odată ce marele orologiu al istorie a bătut „ora astrală” a românilor. Dimpotrivă: asuprirea, violența, batjocura și intoleranța au continuat, pe alocuri cu și mai multă cruzime și lipsă de umanitarism, încă aproape 5 luni, izbăvirea venind într-o frumoasă sâmbătă de Paști, în 19 aprilie 1919, când românii sătmăreni au sărbătorit două Învieri: una a Mântuitorului și una a Neamului Românesc! Și, interesant, era un an în care Paștele se sărbătorea concomitent de către catolici și ortodocși, parcă divinitatea atrăgând atenția că de la acel moment ar trebui ca toți locuitorii milenarului Sătmăr, indiferent de etnie, naționalitate sau confesiune, să trăiască în bună înțelegere, să se respecte, atât între ei, cât și valorile, tradițiile și obiceiurile fiecăruia.

Dacă pentru România Mare actul de la 1 Decembrie 1918 a reprezentat „Certificatul de naștere”, pentru sătmăreni a fost doar o „Bunăvestire”, care s-a împlinit pe 19 aprilie 1919. În această zi s-a consemnat unul dintre cele mai importante momente din istoria românilor sătmăreni, dar și de glorie a Neamului Românesc, constând, în fapt, într-o înlănțuire logică a trei evenimente, de la a căror desfășurare aniversăm împlinirea a 100 de ani, respectiv: intrarea pentru prima dată a Armatei Române în Satu Mare, eliberarea județului și orașului Satu Mare de către aceasta, precum și instaurarea administrației românești pe meleagurile noastre.

Putem spune, fără teama de a greși, că, dacă 2018 a fost anul **Centenarului Marii Uniri**, cu siguranță, 2019 este pentru noi, românii sătmăreni, anul **Centenarului Sătmărean**, deoarece, în urmă cu 100 de ani, județul și orașul Satu Mare au fost eliberate de Armata Română, punându-se astfel capăt Directoriului comunist maghiar condus de Béla Kun, dar și secularei dominații maghiare.

În cele ce urmează, voi încerca să fac o succintă incursiune asupra acțiunilor, activităților și evenimentelor ce au avut loc în urmă cu 100 de ani în zona Sătmăruului, fapte care fac posibil ca noi, astăzi, să avem onoarea de a fi prezenți la această manifestare, în calitate de reprezentanți ai unuia din mădularele ce și-a găsit cel mai greu calea spre închegarea în trupul sfânt al Patriei, vorbind aceeași limbă cu dumneavoastră, dulcele grai românesc.

După încheierea Primului Război Mondial, Ungaria, învinsă, a semnat, la 13 noiembrie 1918, la Belgrad, o convenție militară cu Comandamentul Armatei Aliate, prin care s-a stabilit, ca linie de demarcație între aceasta și România, cursul Mureșului. În urma acestei convenții, unități ale Armatei Române s-au deplasat spre Transilvania (ajungând aici doar spre mijlocul lunii decembrie 1918, astfel că nu se poate afirma că hotărârea de la Alba Iulia ar fi fost impusă sau influențată de acestea), oprindu-se pe linia de demarcație.

În urma istoricei hotărâri de la Alba Iulia, când cei peste 1.200 de delegați cu credenționale (mandate) ai românilor transilvăneni (din care circa 120 erau din Sătmăr), susținuți de peste 100.000 de români din toate păturile sociale ale vremii, au decis unirea cu România, cu toate că linia de demarcație era arbitrară, mult în favoarea Ungariei, aceasta nu și-a respectat angajamentele asumate, atacând frecvent populația românească, dedându-se la acte de teroare și provocări. În urma semnalelor trase de partea română, dar și a rapoartelor unor experți ai țărilor ce se pregăteau pentru Conferința de Pace, Puterile Aliate au acceptat ca trupele române din estul Transilvaniei să depășească râul Mureș. Astfel, în 22 ianuarie 1919, linia de demarcație s-a mutat spre vest și nord, respectiv pe aliniamentul Sighet – Jibou – Ciucea – Hălmagiu – Zam (Hunedoara), având ca limită linia căii ferate Satu Mare – Oradea – Arad. În aceste condiții, județul Satu Mare se afla tot la vest de linia provizorie de demarcație, cel mai apropiat punct de teritoriul aflat sub controlul armatei române fiind localitatea Hodod (atunci aparținând de județul Sălaj). Deși în perioada 25-30 ianuarie 1919, soldații secui și regimentele maghiare de honvezi s-au stabilit pe noua linie demarcațională impusă de aliați, au atacat frecvent satele locuite de români, au jefuit, au violat femeile, au batjocorit bisericile, i-au omorât și bătut pe oamenii de frunte ai comunității și pe preoți.

Puterile Antantei au solicitat Ungariei să-și retragă toate trupele, dar Guvernul condus de Károlyi Mihály a respins această solicitare, fără să poată realiza, însă, o reorganizare a statului după destrămarea Imperiului Austro-Ungar, astfel că puterea a fost preluată de un guvern de stânga, bolșevic, condus de Béla Kun, născut în localitatea Lelei, comuna Hodod, care, la 21 martie 1919, a proclamat Republica Sovietică Ungaria, fiind primul guvern din Europa loial Moscovei comuniste. Acesta a refuzat să accepte termenii armistițiului stabilit de puterile Aliate, pregătindu-se de război, instaurând în Ungaria, inclusiv în nord-vestul Transilvaniei, un regim dictatorial, terorist, care a nemulțumit chiar și populația maghiară.

În fața acestei grave situații, de anarhie și continuă teroare, în 16 aprilie 1919, Armata Română, cu acceptul Puterilor Aliate, declanșează ofensiva împotriva Ungariei. Semnificația acestei acțiuni militare este relevată în *Proclamația către trupele române*, semnată de generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General: „Români! Din înaltul ordin al Regelui Ferdinand I, în urma chemării Consiliului Național Român, armata română a trecut Carpații, pentru a desființa hotarele care se ridicau între noi, rupând în două trupul aceluiasi neam. Pășind cu dragoste frățască pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești, pentru a garanta libertatea deplină a tuturor”.

Luptele au început în 16 aprilie 1919, eliberarea teritoriului românesc fiind rezultatul unei reușite strategii militare care a făcut ca, în doar cinci zile de operațiuni, armata română să pună stăpânire pe marile centre Satu Mare, Carei, Oradea și Salonta.

În județul nostru, ofensiva trupelor române a demarat la ora 3 a dimineții de 16 aprilie 1919, la Hodod, acolo unde s-au purtat lupte înverșunate, pierzându-și viața 19 români din Regimentul 16 infanterie Suceava, în timp ce pierderile maghiare au fost mult mai însemnate: peste 300 de morți și 100 de prizonieri. Înaintarea trupelor române a continuat și în zilele următoare, având loc doar lupte sporadice, deoarece trupele maghiare se retrăgeau în derută și dezordine (deși unii fac azi caz de eroismul așa-numitei Divizii secuiești!!), dar terorizând, maltratând și jefuind populația românească.

În dimineața zilei de 19 aprilie a ajuns la Carei o subunitate românească de soldați, iar Divizia a 7-a a ajuns pe aliniamentul Moftinu Mic – Carei – Andrid, pentru ca la 20 aprilie să intre în comuna Urziceni, atingând granița actuală dintre România și Ungaria.

Tot în 19 aprilie, în jurul amiezii, au sosit și primele trupe românești în municipiul Satu Mare, aspect asupra căruia vom reveni. După eliberarea întregii zone, Armata Română și-a continuat înaintarea spre Mátészalka și Csenger, oprindu-se pe Tisa, granița de fapt a românismului, cu intenția de a aștepta acolo verdictul Conferinței de Pace de la Paris. Trupele bolșevice, însă, nu au acceptat nici această situație, atacând și provocând frecvent avanposturile românești de dincoace de Tisa. Drept urmare, Comandamentul Trupelor Române, din nou cu aprobarea Antantei, a demarat o nouă ofensivă, trecând Tisa și urmărind inamicul până la Budapesta, pe care ostașii români au eliberat-o la 4 august 1919, guvernul bolșevic demisionând, iar Béla Kun fugind în Austria, de unde a fost „recuperat” de Moscova. Pe lângă umanitarismul și bunul simț de care a dat dovadă Armata Română pe toată perioada ofensivei de pe teritoriul Ungariei, oferind hrană, medicamente și orice alt fel de sprijin celor nevoiași, a rămas celebru momentul savuros al „înălțării” simbolice

opinci românești deasupra Palatului Parlamentului de la Budapesta, descris în termeni foarte frumoși și elocvenți de către generalul Marcel Olteanu, cel care a deținut funcția de comandant al Garnizoanei pe perioada șederii trupelor române în capitala ungară.

Putem concluziona că ofensiva Armatei Române pentru eliberarea Ungariei s-a caracterizat prin dinamism, eficiență și perseverență în atingerea obiectivului fixat. Pe direcția loviturii principale, din sectorul de forțare a Tisei până la Budapesta, cei 110 km au fost parcurși în 5 zile de lupte, realizându-se un ritm mediu de ofensivă de 22 km pe zi.

Singura armată a Antantei care a cucerit o capitală inamică (Budapesta) a fost Armata Română. Tot această armată a înlăturat regimul bolșevic din Ungaria, care putea să fie un puternic focar de insecuritate în centrul Europei. Din păcate, i-a luat locul altul, al lui Horthy Miklos, care a adus alte nenorociri asupra nord-vestului României, implicit și în principal românilor sătmăreni. Cu tot acest neajuns, am demonstrat Antantei și celorlalte țări ale Europei că avem politicieni responsabili, competenți și patrioți, atât în Vechiul Regat cât și în Transilvania, iar Armata Română merită respectul cuvenit.

Conferința de Pace nu a atribuit României niciun metru pătrat din teritoriul Ungariei. Ea a luat act de o realitate peste care nu se putea trece, validând Hotărârea românilor de UNIRE a Transilvaniei cu România, unitatea poporului român fiind dovedită în Campania din 1919. Isteriile unora legate de o așa-zisă nedreptate făcută Ungariei la 4 iunie 1920, prin semnarea Tratatului de Pace dintre România și Ungaria, la Trianon, sunt doar nostalgii ale unor capete înfierbântate care nu vreau să recunoască faptul că, în sfârșit, după aproape un mileniu în care o majoritate a fost asuprită și împilată de o minoritate, chiar pe propriul pământ moștenit din vremuri străvechi, și-a recăpătat libertatea și demnitatea de a se afirma alături de toate celelalte popoare europene, în bună înțelegere, cooperare și pe baza unor raporturi/principii de egalitate pe toate planurile.

Revenind la ziua de 19 aprilie 1919, vom consemna faptul că documentele vremii arată că nu doar românii, ci și populația maghiară a fost fericită că a scăpat de stăpânirea și teroarea bolșevică. Această bucurie a fost evidentă chiar în momentul în care Armata Română a intrat în orașul Satu Mare, fiind primită cu entuziasm de viceprimarul maghiar al orașului, dr. István Lénárd, care le-a spus ofițerilor români: „Nu știm încât se va respecta de imperiul român (sic!) limba maternă a populației maghiare și autonomia orașului, dar știm, că față de stupiditatea bolșevismului, dvs. aduceți cultura occidentului civilizat. Pentru susținerea ordinii publice ne oferim serviciile noastre. Vă salut în numele acestui oraș”.

Referitor la intrarea Armatei Române în orașul Satu Mare există mai multe surse, în cele ce urmează vom face o scurtă trecere în revistă, extrasă din detaliile oferite de Augustin Ferențiu, cel care a devenit primul primar român al orașului, în cadrul unui discurs aniversar, susținut la 5 ani de la evenimente, în sala Teatrului din Satu Mare.

Conform mărturiilor acestuia, avocatul dr. Ilie Carol Barbul, unul din intelectualii de frunte ai comunității românești, cel care a condus delegația de sătmăreni la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, dar și cel care a avut un rol esențial în instaurarea administrației românești în Satu Mare, în dimineața zilei de 19 aprilie, a plecat într-o trăsură și cu un steag alb să întâmpine trupele române, așteptându-le la podul de peste Someș, pentru a le ruga să cruțe orașul de atac, deoarece toată populația aștepta sosirea

armatei române eliberatoare. În orașul nostru a intrat prima dată o patrulă din Divizia a 2-a Cavalerie, iar la ora 12:45 de minute s-au adunat în piața din fața hotelului Panonia (azi Dacia), avangarda diviziei de cavalerie comandată de colonelul Ressel, însoțit de ofițeri români. Aceștia au pregătit intrarea în oraș a generalului Lascăr Davidoglu, comandantul Armatei Române din nord-vestul Transilvaniei.

Înainte de sosirea generalului, au intrat în oraș o grupă de bicicliști, apoi cavaleria, 8 soldați cu fanfare în frunte cu un tambur, apoi iar cavalerie, pe urmă mitraliere și artileria. Trupele s-au așezat în careu, în mijlocul pieței. Văzând atitudinea pașnică a armatei, s-a adunat multă lume, admirând trupele române, care s-au prezentat admirabil. Soldații erau bine îmbrăcați, bine echipați, caii frumoși, și peste tot s-a manifestat o disciplină completă. Augustin Ferenciu relatează: „Era un tablou impunător, mai cu seamă că pe aici era vestea că trupele române sunt prost echipate, armament inferior, soldații desculți etc.”

La ora 15:00 s-au întrunit în sala Consiliul orașenesc peste 100 de cetățeni de vază ai orașului, Generalul Davidoglu sosind la ora 15:20, fiind primit cu bucurie de către toți cei prezenți, din discursul său rămânând memorabile următoarele: „Nu ca inamici am venit, ci ca frați, porniți la ordinul Antantei, ca să asediem liniile demarcaționale. Respectăm toată lumea cinstită, numai bolșevismului adversari suntem. ... Populația are să fie liniștită. Cetățenii cinstiți se vor lăsa în pace. Orașul este scutit de jaf, fiindcă și-a deschis porțile benevol înaintea armatei române...”

Seara, la ora 20, a fost organizat, la Hotelul Panonia (azi Dacia), un mare banchet oferit de funcționarii maghiari ai primăriei, la care au luat parte 500 de persoane.

În ziua următoare, a intrat în oraș comandantul Diviziei a 2-a Cavalerie, generalul Alexandru Constatinidi, care s-a implicat ulterior și în instaurarea administrației românești în Satu Mare, acesta notând în raportul său: „La sosirea în orașul Satu Mare mi-a ieșit în întâmpinare toată populația civilă și militară, compusă în majoritate din unguri, și a mulțumit armatei române pentru marele sacrificiu ce l-a făcut, că i-a scăpat de orgia bandelor ungare”.

Reamintim faptul că eliberarea orașului nostru, a românilor sătmăreni, a avut loc chiar în Sâmbăta Paștilor, sfârșitul Săptămânii Patimilor fiind și sfârșitul pătimirii românești seculare, atât de emoționant exprimat de Augustin Ferenciu, care spunea: „... într-o fericită așteptare am privit primele raze ale soarelui în dimineața zilei de 19 aprilie... Era Sâmbăta Patimilor și noi eram în așteptarea Învierii, dar nu numai a răscumpărătorului domnul nostru Iisus Hristos, ci și a învierii neamului nostru românesc... și noi am fost dezrobiți”.

După eliberarea județului, în data de 27 aprilie, a fost instalat primul prefect român, avocatul Alexandru Racoți Filip, la prefectura din Carei, pe atunci reședința județului, la ceremonia oficială participând și Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent. Cei 135 de funcționari ai prefecturii, toți maghiari, au fost păstrați în posturi, marea lor majoritate jurând credința statului român. De asemenea, în 25 mai 1919, orașul Carei a fost vizitat, în cadrul unui turneu în zonele eliberate, de către perechea regală, Regele Ferdinand I și Regina Maria, fiind prima prezență a unor suverani ai României pe aceste meleaguri, la fel ca, de altfel, cea a Armatei Române în 19 aprilie.

În perioada ce a urmat, au avut loc multiple realizări ale administrației românești, în principal în domeniile educației, culturii și spiritualității românești sătmărene, care au

cunoscut o efervescență deosebită în cei 20 de ani în care a funcționat, fiind înlăturată prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Cu mențiunea că și realizările din economie, comerț și servicii au fost notabile, voi aminti câteva din cele „de suflet”: s-au construit/dat în folosință peste 100 de școli, creșe și grădinițe noi, astfel încât s-a dublat numărul copiilor școlarizați; s-au înființat biblioteci școlare și comunale; au luat ființă primele două licee românești (azi Colegii Naționale de mare prestigiu), Mihai Eminescu în Satu Mare (care-și serbează Centenarul tot în acest an, fiind membru fondator al Asociației Colegiilor Centenare) și Gheorghe Șincai la Baia Mare (atunci „capitala” Maramureșului făcând parte din județul Satu Mare); s-a tipărit primul ziar laic în limba română („Satu Mare”, 24 septembrie 1919); s-au construit și inaugurat câteva obiective de o deosebită importanță administrativă, economică, socială, culturală și spirituală, păstrată până în zilele noastre, precum: Palatul Prefecturii (1935-1936), azi Muzeul Județean, Aeroportul (1937), Catedrala Greco-Catolică „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” (1937), Catedrala Ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului” (1939), Statuia Soldatului Român (1922), azi Monumentul Eroului Necunoscut, Statuia „Dr. Vasile Lucaciu” (1936) etc.

Toate acestea au fost posibile datorită sacrificiului ostașilor Armatei Române eliberatoare, care au răspuns cu hotărâre, devotament, îndârjire și vitejie strigătului de izbăvire al românilor transilvăneni, inclusiv al sătmărenilor, făcut cunoscut lor și întregii opinii publice românești și internaționale de către elitele politice și culturale ale vremii, indiferent dacă acestea erau dincoace sau dincolo de Carpați. Iar o consecință majoră a acestui sacrificiu este și faptul că, iată, de un secol, putem vorbi fără opreliști în dulcea noastră limbă română, iar toți locuitorii acestor meleaguri se pot exprima liber în limba maternă și își pot pune în valoare tradițiile și moștenirile cultural-spirituale proprii. Ce ne-am putea dori mai mult?! Poate mai mult respect și recunoștință pentru cei cărora le datorăm aceasta!!

În ceea ce ne privește, de peste 10 ani milităm, activăm și facem eforturi pentru ca memoria celor cărora le datorăm ceea ce noi, sătmărenii, suntem astăzi, să nu piară.

Astfel, în perioada 21-22 aprilie 2009, s-a marcat pentru prima dată la Satu Mare acest eveniment, în cadrul unei serii de manifestări având ca principal moment Simpozionul Științific „Eliberarea Sătmăruului de sub regimul comunist maghiar – 19 aprilie 1919”, din referatele prezentate, desprinzându-se ideea că eliberarea ținuturilor sătmărene a fost ținută sub tăcere de autorități și de istorici, atât în perioada regimului comunist (regimul înlăturat al lui Béla Kun era de același tip cu cel de la București), cât și după decembrie 1989 (după martie 1990 relațiile româno-ungare erau foarte tensionate, nimeni nefiind dornic de a mai aduce în discuție un subiect delicat), considerându-se că, după 90 de ani, este momentul unei recuperări istorice. Materialele prezentate la acest simpozion au constituit baza primului număr al noii serii a revistei de cultură și educație patriotică „Eroii Neamului”, ce apare de atunci trimestrial la Satu Mare, în paginile căreia au fost publicate multe alte articole referitoare la acest moment important al istoriei sătmărene, dar și al României.

Cu același prilej, în Cimitirul Ortodox din Carei a fost dezvelit un obelisc închinat celor 4 ostași români căzuți în acele zile, reamenajându-li-se și mormântul comun. De asemenea, s-a desfășurat un moment comemorativ la Monumentul Eroilor din Hodod,

ridicat în anul 1922, în cinstea, și deasupra, celor 19 eroi români căzuți aici în primele lupte, cu trupele lui Béla Kun.

Menționăm că monumentul de la Hodod a fost reabilitat în acest an, în cadrul unui proiect derulat de Consiliul Județean Satu Mare și Muzeul Județean Satu Mare, cu finanțare din partea Ministerului Culturii și Identității Naționale (care cuprinde în total peste 30 de monumente de pe raza județului nostru), astfel încât, la împlinirea unui veac de la crâncenele lupte din 16 aprilie 1919, s-a putut desfășura acolo un impresionant ceremonial militar și religios, inclusiv cu militari echipați în uniforme specifice Primului Război Mondial.

Însă, cea mai importantă realizare a noastră, a sătmărenilor, în ceea ce privește păstrarea vie a memoriei ostașilor români ce au trecut Carpații, ca să-și elibereze frații oprimați de secole, este refacerea și reamplasarea Monumentului Eroului Necunoscut în centrul municipiului Satu Mare. Despre ce este vorba?

La 1 Decembrie 1922, la 4 ani de la istorica hotărâre a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, la inițiativa generalului Butunoiu, comandantul Garnizoanei Satu Mare, se dezvelea, în Piața din centrul municipiului, **Statuia Soldatului Român**, fiind primul monument de acest gen ridicat pe noua graniță de vest a românismului, ca simbol al apartenenței pentru vecie a acestor meleaguri la România, dar și ca „strajă la fruntarii”. Statuia a fost realizată cu fonduri adunate prin prescripție publică, la acest efort contribuind cetățenii Sătmăruului, dar și personalități importante ale vremii, printre care marele istoric Nicolae Iorga. Inaugurarea și sfințirea au avut loc în cadrul unei manifestări grandioase, cu participarea a peste 10.000 de oameni, deși în aceeași zi aveau loc ceremoniile de înmormântare a marelui bărbat, luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, „Omul drapel” sau „Leul de la Șișești”, cum a fost numit, încă în viață, părintele dr. Vasile Lucaciu. Statuia Soldatului Român a fost cel mai important monument de for public din municipiul Satu Mare, până la ridicarea impunătoarei și măreței statui a lui Vasile Lucaciu, locul în care se desfășurau toate manifestările aniversar-comemorative ale românilor sătmăreni. Cu puțin timp înainte de izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, sătmărenii i-au atribuit și numele de Monument al Eroului Necunoscut, fiind mutată, din rațiuni de modificări urbanistice, într-o altă locație, până la finalizarea acestora. Din nefericire, în anii ocupației horthyiste, 1940-1944, statuia a dispărut fără urmă, rămânând doar două plăci ce erau aplicate pe soclu, precum și câteva fotografii.

După 1990, mai mulți oameni de cultură, militari în rezervă, dar și funcționari din administrația sătmăreană, susținuți de opinia publică, au inițiat demersuri pentru refacerea acestui monument. Cu mare greutate, s-a obținut în anul 2007 o hotărâre a Consiliului Local Satu Mare privind aprobarea amplasării acestuia, aproximativ în locul inițial. Au urmat peste 10 ani de vorbe, tergiversări, amânări și promisiuni, mai mult sau mai puțin obiective, astfel că, la începutul anului Centenar, Asociația Civică „Tempora” Satu Mare, cea care editează și revista „Eroii Neamului”, în care aproape număr de număr am făcut referire la necesitatea refacerii acestui obiectiv, a luat „taurul de coarne” cum se spune, și s-a angajat în derularea tuturor activităților necesare pentru realizarea proiectului până la 1 Decembrie 2019. În fapt, am reluat întocmirea documentației necesare pentru obținerea certificatului de urbanism și a autorizației de construire din partea Primăriei Satu Mare, concomitent cu

o campanie de adunare de fonduri, suma necesară cifrându-se la circa 60.000 Euro. Printr-un efort deosebit, inclusiv obținerea avizului din partea Comisiei de For Public de pe lângă Ministerul Culturii și Identității Naționale, s-a reușit refacerea și reamplasarea Monumentului Eroului Necunoscut în centrul municipiului Satu Mare, inaugurarea și sfințirea având loc, așa cum ne-am propus, la 1 Decembrie 2019, în cadrul unui ceremonial de mare amploare, încadrat în suita de manifestări organizate de oficialități pentru sărbătorirea Centenarului Marii Uniri.

Mai mult, am reușit să convingem autoritățile locale și județene să organizăm o nouă manifestare la monument, tocmai pe 19 aprilie 2019, la împlinirea unui secol de la eliberarea acestor ținuturi, fiind prezenți, și de această dată, mii de sătmăreni în piața în care este amplasat. Cu acest prilej, am avansat două propuneri, care au fost întărite și de intervenția prefectului județului Satu Mare, domnul Grațian Darius Filip, în media locală, care ar consta în:

1. Autoritățile locale să atribuie denumirea de „19 Aprilie 1919” unei piețe sau străzi din municipiul Satu Mare (poate și din alte localități ale județului), după modelul Pieței 25 octombrie 1944, sau a străzii 1 Decembrie 1918;

2. Autoritățile locale și județene să declare ziua de 19 Aprilie 1919 ca una de importanță majoră pentru municipiul și județul Satu Mare. În acest sens, în fiecare an, la data de 19 aprilie, să se organizeze, de către instituțiile statului, manifestări oficiale aniversar-comemorative, cu ceremonialuri militare și religioase, la Cimitirul Eroilor și la Monumentul Eroului Necunoscut, la fel ca în zilele însemnate din istoria Neamului Românesc (Ziua Națională, Ziua Eroilor, Ziua Armatei, Ziua Drapelului, Ziua Imnului etc.).

Aceste propuneri au făcut obiectul unei inițiative din partea unor consilieri locali, pentru adoptarea unei hotărâri în acest sens. Nădăjduim că se va finaliza cu succes, astfel încât, în viitor, sătmărenii să cinstească în fiecare an așa cum se cuvine memoria ostașului român și a jertfei sale pentru făurirea României Mari, în hotarele căreia avem mulțumirea și satisfacția de a ne situa și noi, cei ce trăim acolo unde „se agață harta în cui”...

În final, în nume personal, dar și al locuitorilor satului natal, acolo unde sunt președinte al Asociației „Fiii Satului Tătărești”, doresc să aduc un omagiu și mulțumiri fiilor meleagurilor vâlcene, care și-au dat viața, în octombrie 1944, în împrejurimile localității noastre, în a doua campanie a Armatei Române de eliberare a Ardealului. În memoria lor, 28 de ostași români, din care mulți din județul Vâlcea, învățătorul local Balint Vasile a scris o poezie, ce a fost recitată la prima aniversare a eliberării ținuturilor sătmărene în 1944, de către sora mamei mele, Chereji (căsătorită Țăra) Cornelia, care mi-a încredințat-o spre publicare în revista „Eroii Neamului”, și căreia, consăteana mea, interpreta de muzică populară Angela Munteanu, i-a atribuit și o linie melodică. Iată versurile:

De Ziua Eroilor

Se mișcă cimitirul cu cruci înșiruite
Și glasuri parcă strigă: „Să fiți treji!”
Că mâine vă e rândul, cu brațe oțelite,
Să arătați că-n lume mai sunt români viteji.

Ne-am adunat cu toții astăzi,
În zi de Sfântă amintire,
Genunchii să-i plecăm ‘naintea celor
Ce trec la nemurire.

Ce-au scris în cartea vieții noastre
Cea mai frumoasă dintre foi
Și căroră, pe drept, poporul
Le dete nume de EROI.

Eroi, ce-ați părăsit căminul
Toți, într-un suflet și-un dor sfânt,
Și-ați dus nădejdea biruinței
Până dincolo de mormânt.

Ați părăsit copii în fașă,
Copii, ce „TATĂ” nu v-au zis,
Dar care astăzi știu că-n cartea de aur
Al vostru nume este scris.

Ați venit tocmai din Vâlcea,
Trecând munții în Ardeal
Și aici v-a găsit moartea,
Pe al nostru drag hotar.

Trăiți, și veți trăi de-a pururi,
În veci noi vă vom pomeni,
Vă vom purta din gură-n gură
Și pildă tuturor veți fi.

Și n-am uitat: că ROMÂNIA,
Azi MARE, SFÂNTĂ pentru noi,
În care curge-o nouă viață,
Cu al vieții preț, ne-ați dat-o voi!

Bibliografie

Bălu Daniela, *100 de ani de la eliberarea orașului și județului Satu Mare – 19 aprilie 1919*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2019, 11 (s.n.), nr. 1 (38), p. 12-17.

Bălu Daniela, *Coincidențele istoriei. Vasile Lucaciu și Monumentul Eroului Necunoscut din Satu Mare*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 3 (32), p. 23-25.

Bălu Daniela, *Memoriu justificativ întocmit pentru reconstruirea Statuiei „Eroului Necunoscut”*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 2 (35), p. 16-18.

Bălu Daniela, *Pe urme de eroi – O carte unică și binevenită*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 2 (31), p. 24-26.

Câmpean Viorel, *Izidor Silaghi, un martir sătmărean al Marii Uniri*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 24-26.

Ciubotă Viorel, *Ținuturile sătmărene și primul război mondial*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2014, 6 (s.n.), nr. 2 (19), p. 32-33; partea a II-a, nr. 3 (20), p. 21-22.

Cucuiet Lucian, *Eliberarea județului Satu Mare (aprilie 1919). Însemne comemorative de eroi*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 18-23.

Cucuiet Lucian, *O zi istorică. Personalitatea avocatului dr. Ilie Carol Barbul (1883-1946)*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2011, 3 (s.n.), nr. 4 (9), p. 11-15.

Horșia Marius, *Biserica și lupta politico-națională a românilor sătmăreni pentru Unirea Transilvaniei cu România*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2012, 4 (s.n.), nr. 4 (13), p. 10-11.

Horșia Marius, *Generalul Henri Berthelot la Satu Mare*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2011, 3 (s.n.), nr. 1 (6), p. 24-25.

Koka, C. Carol, *O zi astrală în istoria Sătmăruului milenar*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 2 (35), p. 30-31.

Mareș Cristian, *Despre eliberarea Oradei Mari la 20 aprilie 1919*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 2 (15), p. 32-33.

Mareș Cristian, *Revoluția din Ardeal din 1918 și Gărzile naționale române*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2011, 3 (s.n.), nr. 4 (9), p. 16-19; partea a II-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 1 (10), p. 14-15; partea a III-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 2 (11), p. 12-14; partea a IV-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 3 (12), p. 16-18; partea a V-a, 2012, 4 (s.n.), nr. 4 (13), p. 19-20.

Olteanu Marcel, *Cum au pus românii opînca pe Parlamentul din Budapesta*, în „Eroii Neamului”, 2010, 2 (s.n.), nr. 3 (4), p. 30-31.

Pîrlea Mircea, *95 de ani de la trecerea în eternitate a Părintelui Vasile Lucaciu*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 4 (33), p. 23-28.

Pop Ioan-Aurel, *Gânduri despre Sătmăru și despre Vasile Lucaciu...*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2012, 4 (s.n.), nr. 4 (13), p. 2-4.

Pop Ioan-Aurel, *Miracolul Marii Uniri sau „Ora astrală” a românilor*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2017, 9 (s.n.), nr. 4 (33), p. 10-11.

Pop Marin, *Eliberarea zonei Codru după Marea Unire și odiseea monumentului eroilor de la Hodod*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2019, 11 (s.n.), nr. 1 (38), p. 18-22.

Redacția [colonel (r) Voicu Șichet], *Statuia pierdută a Sătmărilor. Monumentul Eroului Necunoscut din Satu Mare va fi reconstruit*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 1 (34), p. 80.

Șichet Voicu, *19 aprilie 1919 – un moment uitat din istoria Sătmărilor?!*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 2 (15), p. 29-31.

Șichet Voicu, *Ardelenii și românii din Vechiul Regat*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 1 (14), p. 33-35.

Șichet Voicu, *Bine ai revenit acasă, brav soldat al țării mele*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 4 (37), p. 8-10.

Șichet Voicu, *Corifeii Limbii române omagiați la Satu Mare*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2015, 7 (s.n.), nr. 1 (22), p. 16-17.

Șichet Voicu, *După 100 de ani...*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 4 (37), p. 40-41.

Șichet Voicu, *Evocarea unor file dramatice de istorie. Aprilie 1919 – moment de cumpănă în istoria Sătmărilor*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 5-9.

Șichet Voicu, *Jurnalul cimitirelor și monumentelor eroilor*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2010, 2 (s.n.), nr. 1 (2), p. 2-5; partea a II-a, 2010, 2 (s.n.), nr. 2 (3), p. 2-5; partea a III-a, 2010, 2 (s.n.), nr. 3 (4), p. 2-5; partea a V-a, 2011, 3 (s.n.), nr. 1 (6), p. 2-5; partea a XIX-a, 2014, 6 (s.n.), nr. 3 (20), p. 2-6; partea a XXI-a, 2015, 7 (s.n.), nr. 1 (22), p. 2-4; partea a XXII-a, 2015, 7 (s.n.), nr. 2 (23), p. 2-4; partea a XXVII-a, 2016, 8 (s.n.), nr. 3 (28), p. 2-4; partea a XXIX-a, 2017, 9 (s.n.), nr. 1 (30), p. 2-4; partea a XXX-a, 2017, 9 (s.n.), nr. 2 (31), p. 2-4; partea a XXXI-a, 2017, 9 (s.n.), nr. 3 (32), p. 2-6; partea a XXXIII-a, 2018, 10 (s.n.), nr. 1 (34), p. 2-8; partea a XXXIV-a, 2018, 10 (s.n.), nr. 2 (35), p. 2-9; partea a XXXV-a, 2018, 10 (s.n.), nr. 3 (36), p. 2-9; partea a XXXVI-a, Satu Mare, 2018, 10 (s.n.), nr. 4 (37), p. 2-5; partea a XXXVII-a, 2019, 11 (s.n.), nr. 1 (38), p. 2-5.

Tăut Ioan Liviu, *Eliberarea județului Satu Mare – operațiuni militare*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 13-17.

Toduț Gheorghe, *O restituire necesară Sătmărilor. Statuia Eroului Necunoscut*, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2009, 1 (s.n.), nr. 1, p. 27.

Viman Ioan, *Integrarea ținuturilor sătmărene în statul național român unitar. Instaurarea administrației românești*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 4 (17), p. 21-22; partea a II-a, 2014, 6 (s.n.), nr. 1 (18), p. 13-15.

Viman Ioan, *Legislația privind învățământul pentru minorități în perioada interbelică. Studiu de caz: județul Satu Mare*, partea I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2014, 6 (s.n.), nr. 4 (21), p. 34-36; partea a II-a, 2015, 7 (s.n.), nr. 1 (22), p. 13-15.

Viman Ioan, *Societăți și asociații cu caracter cultural-național ce au activat la Satu Mare în perioada interbelică*, partea a I, în „Eroii Neamului”, Satu Mare, 2013, 5 (s.n.), nr. 1 (14), p. 22-24; partea a II-a, 2013, 5 (s.n.), nr. 2 (15), p. 44-46.

ARMATA ROMÂNĂ – GARANTUL MARII UNIRI DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Dumitru Matei

Intrarea României în război la 15 august 1916 împotriva Austro-Ungariei pentru îndeplinirea idealului național a dat posibilitatea Germaniei, epuizată de efortul celor doi ani de război, să-și îndrepte eforturile spre frontul de răsărit pentru a-și asigura necesarul de cereale și petrol din România¹. Totodată Germania a folosit toate mijloacele necesare, inclusiv financiare, pentru a dezorganiza Imperiul rus, ale cărui resurse umane și materiale erau mult superioare celor germane, apoi, după victoria revoluției, a încheiat cu guvernul rus Pacea de la Brest-Litovsk.

România a fost victima Germaniei, căreia nu îi declarase război, dar și a Aliaților.

După intrarea armatei române în război, Aliații – semnatari ai tratatului secret din august 1916, *au uitat* de obligațiile asumate față de România, iar Rusia și Puterile Centrale duceau tratative pentru încheierea păcii separate și în cadrul negocierilor Stürmer-von Jagelow se intenționa să se atribuie Moldova Rusiei, Muntenia Austro-Ungariei, iar Dobrogea urma să fie împărțită între Bulgaria și Rusia, care voia să-și asigure controlul gurilor Dunării².

După ce inamicul ne-a atacat pe frontul de sud, Regele Ferdinand a intervenit pe lângă țarul Nicolae, solicitându-i ajutorul la care Rusia se angajase, dar acesta, influențat de Alexeev, a răspuns că nu poate slăbi frontul din Galiția. Bélaiev a propus retragerea generală în Moldova, iar la cererea lui Berthelot de ajutor rusesc pentru ofensivă, Alexeev a răspuns: *nici un om, nici un tun*.

Polivanov, ministrul de externe al Rusiei, arăta care sunt principiile după care va conduce politica externă a Imperiului Rus³. Datorită acestor principii, generalul Lescițki,

¹ Pamfil Șeicaru, *România în Marele Război*, apărută în 1968 în limba franceză; tradusă de Ad. Iancu, D. R. Stănescu, E. Bușneag, D. Nicolescu și publicată de Editura Eminescu în 1994, p. 269; Ludendorff preciza astfel directivele strategice ale armatei germane după intrarea României în război: *Să menținem frontul la vest și la est în ciuda atacurilor inamice și să ne concentrăm forțele pentru a trece la ofensivă împotriva României. Hotărârea de a folosi superioritatea noastră strategică asupra Antantei și de a cucerii România, pentru a obține capitularea acesteia în câmp deschis era fermă. Arată apoi scopul ofensivei (p. 272): zdrobirea principalelor forțe românești din Muntenia și ocuparea unui teritoriu foarte bogat în materii necesare continuării războiului. Pentru a supraviețui ne vom continua eforturile pentru a obține victoria asupra României.*

² *Ibidem*, p. 320.

³ *Ibidem*, p. 269: *Dacă convenția militară încheiată cu România în 1916 se realizează integral, s-ar crea în Balcani un stat foarte puternic cuprinzând Muntenia, Dobrogea, Transilvania, Banatul, Bucovina, toate limitele teritoriale conforme cu Tratatul din 1916 și având o populație aproximativ 13 milioane de*

comandantul Armatei 9 rusă din Bucovina, a întreprins acțiuni fără nici un rezultat, punând în pericol flancul drept al românilor, motiv pentru care ofensiva română a fost oprită⁴, iar generalul rus Zaioncikovski își îndeplinea și el misiunea de a face figurație pe frontul de sud, contribuind la pierderea Dobrogei.

După înfrângerea de la Turtucaia, generalul francez Joffre i-a ordonat generalului Sarraill, comandantul trupelor aliate de la Salonic, să înceapă de îndată ofensiva, ordin care nu a fost executat⁵, iar la 10 septembrie 1916 i-a cerut generalului Alexeev să trimită întăriri României, însă după răspunsul primit, Joffre și-a însușit opinia acestuia și a refuzat *ideea de a se sacrifica pentru satisfacția de a ocupa neîntârziat teritoriile râvnite*⁶.

Generalul Ludendorff se pare că nu era la curent cu tratativele de pace separată cu Rusia, căci nota în **Memorii**: *Sunt inexplicabile motivele care i-au determinat pe ruși să-lase pe români să se bată singuri, abandonându-i în toate luptele. Rușii ar fi putut lua parte foarte bine la luptele din Muntenia. Acest abandon ne-a dus, de fapt, la victorie*. În acest fel generalul Ludendorff condamnă un act abject de trădare.

Luptând singură, pe două fronturi, armata română a fost învinsă, dar nu zdrobită, cum dorea inamicul⁷. Generalul Falkenheim notează în memoriile sale: *Nu credeam posibil ca românii să reziste la vest de București sau în zona capitalei fără vreun ajutor important din partea rușilor*⁸.

Cu tot eroismul armatei române, recunoscut și de aprigii săi adversari⁹, campania din 1916 este compromisă: armata română este învinsă și se retrage în Moldova, așa cum preconiza aliatul rus. În Moldova rușii se considerau stăpâni. Marele Cartier general rus a cerut să fie puse sub comandament rusesc căile ferate, apoi a pretins evacuarea în Rusia, la Kerson, a guvernului român, a armatei în curs de reorganizare, a spitalelor și a populației civile refugiate¹⁰. Rusia trimisese în Moldova 500.000 de combatanți și un număr mai mare de trupe și servicii diverse, efectivele lor fiind superioare celor românești, dar pentru a deveni stăpâni, trebuiau să-și subordoneze armata română¹¹. Toate

locuitori. Este vident că nu trebuie să ne așteptăm la o atitudine prietenoasă față de Rusia a unui asemenea stat, care s-ar strădui să-și realizeze aspirațiile naționale în legătură cu Basarabia. (...) Iată de ce spulberarea acestui vis de a deveni o mare putere nu este contrară intereselor politice ale Rusiei.

⁴ Ibidem, p. 254.

⁵ Ibidem, p. 261: Responsabilitatea lui Sarraill rămâne totală. În fond, imobilitatea lui a fost o lovitură puternică pentru România, care s-a clătinat la un moment dat, gata să se năruie. El făcea în același timp, în mod inconștient, jocul negocierilor Stürmer-von Jagow, pe care le facilita, grăbind scoaterea din luptă a României.

⁶ Ibidem, p. 265.

⁷ Pamfil Șeicaru, op. cit., p. 284; fost combatant pe frontul de la Jiu, scrie: *Făcând parte din Detașamentul „Dejoianu”, care parcursese distanța de la Cerna la Jiu în mars forțat, am trait momente de mare exaltare în momentul victoriei de la Jiu, care a fost urmată de retragere, în etape, la Tătărani, Filiași, Balș, pe Olt și pe Argeș. Pe tot parcursul acestei retrageri nu am văzut o clipă scăzând moralul trupei. La fiecare cucerire de poziții, în vederea încetinirii, dacă nu chiar a opririi trupelor germane, ofițerii și soldații găseau îlauntru lor inepuizabile rezerve de speranță, care-i încurajau, hrănindu-le voința aspră de a învinge.*

⁸ Ibidem, p. 284.

⁹ Ibidem, p. 271; corespondentul german de război atașat Armatei 9, K. Rossner, scria: *Românii s-au bătut cu îndârjire. Ei au fost neobosiți, provocând forțelor germane pierderi pentru fiecare kilometru cucerit.*

¹⁰ Ibidem, p. 288.

¹¹ Conte de Saint-Aulair e descria astfel comportamentul rușilor în Moldova: *Rusia aliată, mai brutală*

acestea erau urmarea negocierilor Stürmer-von Jagow.

În campania din 1917, reorganizată, echipată și înarmată cu sprijinul Aliaților englezi și francezi¹², armata română oprește ofensiva *Spărgătorului de fronturi*¹³.

După abdicarea țarului, vechea ierarhie a armatei ruse nu mai putea exista. Soldații dezertau, jefuiau și nu-și mai îndeplineau îndatoririle, cuvântul lor de ordine era *pace*.

Ludendorff scrie în memoriile sale că *trimițându-l pe Lenin în Rusia, guvernul și-a asumat o mare răspundere politică. Această călătorie era totuși îndreptățită din punct de vedere militar: trebuia ca Rusia să fie înfrântă*.

Armata română a suportat singură șocul ofensivei Puterilor Centrale.

La 3 decembrie generalul Scerbacev comunica lui Mackensen decizia sa pentru începerea tratativelor de armistițiu. Soldații ruși părăseau frontul, la început individual, apoi în grupuri mari, hoinărind în căutare de mâncare și băutură. De comun acord, comandanții români și ruși au luat măsuri de astupare a breșelor în linia frontului de la Dorna la Marea Neagră.

În ajunul Crăciunului 1917 centrul agitațiilor bolșevice din armata rusă staționată în România era la Iași.

Consiliul de miniștri, prezidat de Rege, a hotărât atacarea și dezarmarea rușilor, căci bolșevicii, conduși de comisarul Roșal, pregăteau planul pentru asasinarea generalului Scerbacev, detronarea Regelui Ferdinand și instalarea regimului bolșevic în România. Comandantul Regimentului 9 Vânători, colonelul Rasoviceanu, deși avea numai 850 de soldați, a dezarmat și a scos din tabără grupul lui Roșal¹⁴. Numai la Socola erau 300.000 de soldați ruși, din cei un milion aflați în România, însă la sfârșitul anului 1918 mai erau câteva garnizoane care păzeau depozitele de materiale și un număr restrâns de ofițeri care s-au încadrat sub ordinele lui Denikin, Kolceak sau Kaledin¹⁵.

Lenin și Stalin erau convinși că popoarele vor demola burghezia capitalistă, vor face propria revoluție și vor intra în vasta uniune liberă a națiunii socialiste.

Primii care au beneficiat de principiile prevăzute în *Declarația drepturilor popoarelor Rusiei* au fost finlandezii, lituanienii și estonienii.

Teroarea ostașilor ruși bolșevizați aruncați peste Prut și anarhia totală a cuprins

decât dușmanul, în Moldova pe care o ocupă (...).

¹² Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 306; despre ofensiva de la Mărăști autorul scrie: *Când am intrat cu compania de mitraliere – pe care o comandam – (căci Regimental 17 Mehedinți făcea parte din Divizia 1), o bătrână privea de la fereastră. Văzând că treceau soldații cu căști și uniforme albastre, a început să plângă și am auzit-o tânguindu-se: „Bieții noștri soldați, s-au prăpădit cu toții... Acum vin să ne elibereze francezii!” (...) Soldații au început să cânte, strigându-i bătrânei țărânci: „Nu, bunicuțo, soldații noștri n-au murit. Ceea ce vezi nu sunt franțuși, ci noi, românii”.*

¹³ În august 1916 aveam 4 mitraliere la regiment, nici o pușcă mitralieră și doar câțiva soldați știau să folosească grenadele; în iunie 1917 regimentul avea 24 mitraliere și 96 puști mitraliere, iar grenadele deveniseră arma preferată a soldatului român. Diviziile aveau un regiment de tunuri ușoare cu câte 9 baterii și un regiment de obuziere calibru 100 mm, cu câte 4 baterii, iar brigăzile aveau în plus două baterii: una de tunuri calibru 53 mm cu 8 piese, alta cu mortiere de tranșee, tot cu 8 piese. Artileria grea, inexistentă în 1916, avea 14 regimente cu un total de 49 baterii, iar artileria de munte avea două regimente cu câte 7 baterii fiecare. Artileria antiaeriană a fost completată cu 16 piese moderne, iar aviația cuprindea 12 escadrile.

¹⁴ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 325.

¹⁵ *Ibidem*, p. 327.

Basarabia, determinând accelerarea procesului de independență și separare de Rusia¹⁶.

Ucraina, care își dobândise independența, voia să încorporeze Basarabia în iunie 1917, dar s-au opus categoric organizațiile basarabene și ale minorităților naționale, fapt pentru care Comitetul revoluționar de la Odesa a renunțat la proiect.

Între 2-9 septembrie 1917 la Chișinău un număr de 989 militari și membri ai Partidului Național au ținut Congresul care a reprezentat 300.000 români basarabeni și au proclamat autonomia politică și teritorială a Basarabiei, care devenea republică federativă a Rusiei, având un guvern provizoriu și un reprezentant al poporului moldovean. Armata basarabeană s-a organizat în cohorte.

Este surprinzător faptul că presa franceză, italiană și engleză a acordat doar puțină atenție luptelor duse de armatele române în campania din 1917, în timp ce presa germană și austriacă au subliniat cum se cuvine apariția noii armate române la doar 5 luni de la prima înfrângere¹⁷.

Înaltul Comandament german apreciasse greșit puterea combativă a armatei române.

După Pacea de la Brest-Litovsk *hotărârea Rusiei devenea obligatorie și pentru România. Cum ar fi putut ea continua singură războiul, prinsă între Puterile Centrale, Rusia și Bulgaria?*¹⁸

La 3 decembrie 1917 generalul Scerbacev i-a comunicat generalului Mackensen decizia sa de a începe tratativele, informând despre aceasta și guvernul român. Negocierile au început pe 7 decembrie la Focșani, din partea română participând șeful-adjunct al Marelui Cartier General Român, generalul Lupescu, independent de delegația rusă.

Șeful guvernelor române a comunicat guvernului francez situația României, a cărei dorință de a continua războiul a fost dovedită în cele 50 de zile de luptă la Mărăști, Mărășești și Oituz, rugând să nu se îndoiască de sentimentele sale și ale României.

Clemenceau, care nu se emoționa ușor, i-a mărturisit lui Victor Antonescu: *Mă podidesc lacrimile pentru soarta României.*

Reprezentanții Franței, Angliei, Statelor Unite și Italiei în România au cerut prin telegrame guvernelor lor instrucțiuni urgente în cazul unui sfârșit fatal lesne de prevăzut și semnalau părerea unanimă a misiunilor militare că agravarea haosului făcea imposibilă evacuarea armatei. Armata română este amenințată nu numai de dușmanul din afară, ci și de aliatul din țară¹⁹.

La 26 noiembrie/3 decembrie 1917 la Focșani, sub președenția generalului von Morgen, s-a semnat Armistițiul prin care se suspendau ostilitățile pe frontul românesc. Armatele rusești dezagregate amenință serios ordinea din Moldova.

¹⁶ *Ibidem*, p. 329.

¹⁷ Conte Czernin scria: *Ultimul atac al trupelor germane s-a încheiat printr-o înfrângere, dovedind nivelul ridicat al moralului armatelor române.* Ziarul Neue Freie Press scria: *Ultima ofensivă încercată de Mackensen a eșuat și din această pricină moralul armatei române și încrederea în forțele ei au crescut considerabil.* Comandantul Corpului 1 al armatei germane scria: *Rezistența românilor a fost îndârjit; o dovedesc cele 61 de contraatacuri efectuate pe parcursul a 19 zile de luptă. Bătăliile din luna august au arătat că românii sunt niște adversari de temut.*

¹⁸ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 322.

¹⁹ Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru Întregirea Neamului*, Editura Saeculum I.O., 1968 (ediție în limba franceză) și Editura Vestala, București, 1999, p. 123 și urm.

Armata română este silită să ia poziție împotriva grupurilor rusești, reușind să dezarmeze și să repatrieze armata rusă, fapt pentru care Sovietele declară război României (13/26 noiembrie 1918), arestând pe trimisul țării la Petrograd.

Generalul Mackensen consideră că trimiterea trupelor în Basarabia reprezintă derogare unilaterală a armistițiului și trimite guvernului român un ultimatum pentru începerea negocierilor de pace, amenințând cu denunțarea unilaterală a Armistițiului (23 ianuarie/5 februarie 1918).

România părăsită și trădată, cum a calificat-o Clemenceau, amenințată de inamic și de armatele rusești bolșevizate care atacă și pradă unde pot, este pusă în cea mai grea situație.

Generalul Averescu socotește rezistența izolată o aventură imposibilă și inutilă, dar Regina Maria refuză să renunțe la înfăptuirea idealului pentru care țara făcuse atâtea jertfe.

Brătianu demisionează la 26 ianuarie/8 februarie 1918. Consiliul de Coroană analizează toate posibilitățile: să reziste în *triumful morții*; să se retragă peste graniță regele și guvernul, iar armata să fie dizolvată sau să înceapă tratativele de pace. Regele hotărăște să rămână în țară.

La Buftea generalul Averescu întâlnește pe generalul Mackensen (5 februarie 1918), care cere înlocuirea lui Ferdinand cu un fiu al Împăratului german, dar Averescu nu acceptă discuția²⁰.

Czernin, din partea Împăratului, se întâlnește cu Regele în gara Răcăciuni (14/27 februarie 1918) și-i spune că numai încheierea imediată a păcii va salva dinastia.

La Buftea Argetoianu începe discuțiile preliminare de pace, dar Austria și Germania nu se înțeleg, căci Czernin vrea să reducă România la o simplă expresie geografică rămânând numai cu delta Dunării și cedând rușilor Moldova, austriecilor Muntenia și bulgarilor Dobrogea, în timp Kuhlman, reprezentantul german, vrea ca România să fie un ghimpe solid în coasta Rusiei.

România tergiversează tratativele²¹.

Puterile Centrale îi ofereau lui Averescu Basarabia în schimbul Dobrogei, la care acesta a obiectat: *Vreți să ne luați Dobrogea, care este a noastră și să ne dați în schimb Basarabia, care nu vă aparține*²². Generalul Averescu voia ca unirea cu Basarabia să se facă pe baza principiilor de autodeterminare, așa cum voiau și basarabenii. Brătianu l-a criticat pe Averescu pentru că cedase prea mult Austro-Ungariei, deși îl sfătuisese să nu-și lase sabia în anticamera sălii conferinței de pace. Averescu a demisionat, fiind înlocuit de Marghiloman, care fusese recomandat Regelui de Czernin la întrevvedere din gara Pădureni. Noul premier spera să obțină condiții de pace mai bune. A semnat Tratatul de pace de la București și, la recomandarea ocupantului, a dat în judecată pe membrii guvernului Barătianu ca vinovați pentru dezastrul țării.

Argetoianu, care conducea de fapt tratativele, pentru a justifica pacea separată și a arăta că a fost mai mult un diktat decât o pace, a acceptat condițiile cele mai dure, mai ruinoase, pentru a face să iasă în evidență situația de victimă a României. El aprecia ca termen probabil pentru epuizarea Germaniei și dezmembrarea Austro-Ungariei luna

²⁰ *Ibidem*, p. 126.

²¹ *Ibidem*, p. 127.

²² *Ibidem*, p. 332.

noiembrie 1918 și nu a greșit.

Joi, 9 mai 1918, „Gazeta Bucureștilor” a publicat în Tratatul de Pace încheiat între România și Puterile Centrale: Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia de o parte și România de altă parte.

După Pacea de la București, Marele Stat Major al armatei române a lucrat la pregătirea pentru intrarea României în război, a amânat executarea clauzelor militare ale Tratatului de pace și s-a sustras – cât a fost posibil – de la executarea lor, păstrând sub arme un efectiv mai mare de oameni (164.000) și materiale în cantități mai mari decât prevedea Tratatul, trimițând în teritoriul ocupat numai materialul de artilerie al Diviziilor 11, 12, 13, un mare număr de tunuri și arme sistem și model vechi, restul armelor, materialelor și munițiilor fiind depozitate în locuri sustrate controlului.

Conform clauzelor din Tratat, rămâneau în ființă numai 10 divizii de infanterie și două de cavalerie, plus comandamentele, trupele speciale și serviciile prevăzute în bugetul dinainte de război, totalul trupelor pentru 8 divizii de infanterie și regimentele de călărași din Moldova nu trebuia să depășească 20.000 infanteriști, 3.000 călăreți și 90.000 artileriști. Cele două divizii de infanterie și cele două de cavalerie rămâneau cu efective de război numai până ce prin acțiunile germane din Ucraina, la granița României nu va mai fi un pericol.

Generalul Prezan a întocmit studiul intitulat *Aprecieri generale asupra posibilității și oportunității reintrării noastre în acțiunea contra Puterilor Centrale*, studiu pe care l-a prezentat M.S. Regelui la 22 octombrie 1918. Rezulta din acest studiu că din cel 32½ divizii de infanterie și 9 divizii de cavalerie inamice, numai 8 divizii pot fi imediat periculoase, dintre acestea 4 fiind la est de Nistru, 3 la frontiera de vest a Moldovei și în Bucovina, iar cel mult o divizie și jumătate în teritoriul ocupat. Celelalte divizii nu pot interveni înaintea diviziilor aliaților aflate în Balcani.

Activitatea politică și militară după Pacea de la București confirmă hotărârea fermă a României de a reintra în război alături de Aliați, hotărâre pusă în execuție fără nici o șovăire.

La Petrograd Consilul Comisarilor Poporului a proclamat la 2 noiembrie 1917 *Declarația drepturilor popoarelor Rusiei*, care prevedea:

1. Egalitatea și suveranitatea popoarelor Rusiei;
2. Dreptul popoarelor la autodeterminare, inclusiv la separare;
3. Dreptul de a forma state independente;
4. Abolirea oricăror privilegii și exclusivisme naționale sau religioase;
5. Dezvoltarea liberă a minorităților naționale și a grupurilor etnice locuind pe teritoriul Rusiei²³.

Sub influența noilor idei Basarabia se proclamă la 2/25 decembrie 1917 Republică autonomă. Membrii importanți ai mișcării naționaliste din Basarabia – Murafa, Hodorogea și Matveevici – au fost asasinați²⁴, fapt care i-a avertizat pe basarabeni să-și organizeze apărarea. Sfatul Țării, care conducea tânăra republică, a chemat în ajutor

²³ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 327.

²⁴ *Ibidem*, p. 329. Recent a apărut o informație că Mateevici ar fi murit în spital bolnav de tifos exantematic.

armata română (24 decembrie 1917), iar aceasta trece Prutul și bate pe bolșevici la Spătărești, Mihăileni (14/27 și 15/28 ianuarie 1918), la Bender și Ismail; ocupă Tiraspol, Hotin și Cetatea Albă (8/21 martie 1918).

La 24 ianuarie 1918 Basarabia se declară independentă și la 26 februarie 1918 dr. Inculeț și dr. Ungureanu au fost primiți la generalul Averescu, primul ministru al României, el însuși fiu de țărani basarabeni și i-au expus starea de spirit a populației și dorința de unire cu România. Având în vedere că începuseră negocierile la Bufta, generalul i-a sfătuit să păstreze pentru moment forma de republică independentă.

Germanii semnează cu Rusia pacea de la Brest-Litovsk și amenință România cu denunțarea Armistițiului (17 februarie/2 martie 1918), astfel că Argetoianu semnează preliminarile păcii de la Bufta (2 februarie/5 martie 1918) prin care: se rectificau granițele munților; se cedează Dobrogea în condominiu Bulgariei și Puterilor Centrale; economia țării era aservită Germaniei pentru 50 de ani; Germania avea dreptul să treacă trupe prin Moldova împotriva Rusiei²⁵.

Basarabenii au înțeles că amânările pot complica procesul unirii și la 2 martie o delegație formată din Inculeț, Halipa și Ciugureanu a venit la Iași, declarând că vor unirea imediată, dar aveau obiecțiuni, căci unirea se făcea sub un guvern germanofil. Brătianu a sfătuit guvernul să fie consultați Aliații, iar aceștia și-au exprimat acordul: Ministrul Franței, d'Espéry, a spus: *faceți unirea cât mai repede. Nu va fi nimeni printre Aliați care să nu susțină acest început de făurire a marii Români*²⁶. A doua obiecțiune se referea la faptul că guvernul Brătianu promisese împrumutarea și basarabenii o înfăptuiseră, iar Marghiloman era conservator. Deși era mare proprietar, acesta nu s-a împotrivit.

La 9/23 aprilie s-a întrunit Sfatul Țării și la 13/27 aprilie 1918 s-a pronunțat în favoarea unirii. Din cei 138 deputați au fost absenți 13, au votat unirea 86, s-au abținut 36 deputați ai minorităților ucrainene, bulgare și germane, iar 3 deputați au fost împotriva – un bulgar și 2 ucraineni au votat împotriva declarației de unire. Reprezentantul polonezilor a votat cu entuziasm, declarând că o face *așa cum cer moldovenii, stăpânii indigeni ai acestei țări*²⁷.

La 24 ianuarie/6 februarie 1918, când românii sărbătoreau ziua Unirii Principatelor, Sfatul Țării din Basarabia a proclamat independența Republicii Democratice Moldovenești, iar la 27 martie/9 aprilie 1918 a adoptat hotărârea unirii Republicii Democratice Moldovenești cu România, fapt ce a stimulat lupta românilor din Transilvania, Banat și Bucovina pentru unirea cu România. După vot, luând cunoștință de rezultat, premierul Marghiloman a proclamat, în numele Regelui Ferdinand și al poporului român, unirea pentru totdeauna a Basarabiei cu România. România a menținut diviziile de infanterie în Basarabia până la 10 februarie 1920, când Armata Roșie a lichidat forțele lui Dinikin și a luat legătura cu grănicerii români, stabilind relații pașnice.

Datorită principiilor enunțate de Wilson, în acest timp, a început dezagregarea Imperiului Austro-Ungar. Încercarea împăratului Carol de a transforma imperiul în stat federal era tardivă. Evenimentele se precipitau: Împăratul Carol a ordonat încetarea ostilităților și a semnat armistițiul la 21 octombrie/3 noiembrie 1918.

²⁵ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 130.

²⁶ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 334.

²⁷ *Ibidem*.

Situația românilor din Ardeal și Bucovina era extrem de critică. În Bucovina regimul austriac întronează teroarea spânzurând românii idealști care-și afirmau dorul alipirii leagănelui lui Ștefan cel Mare la patria Mamă, iar bolșevicii ucraineni voiau să ocupe Bucovina și s-o alipească țării lor²⁸.

La 3/16 octombrie 1918 s-a organizat în Bucovina Consiliul Național Român, condus de Iancu Flondor, care a preluat efectiv conducerea provinciei la 12/25 octombrie. Consiliul Național al românilor bucovineni a trimis la Iași o delegație care a cerut guvernului și regelui intervenția armatei pentru a apăra drepturile românilor bucovineni împotriva oricărei uzurpări și pentru a asigura liniștea și ordinea în provincie. În urma aprobării M.S. Regelui, trupe de jandarmi și grăniceri trec în Bucovina cu începere de la 24 octombrie/6 noiembrie 1918.

La 29 octombrie/11 noiembrie, când trupele române de pe Siret înaintează spre Focșani și Galați, trupele Diviziei 8 Infanterie au intrat în Cernăuți, alungând trupele generalului Simion Vasilevici Petliura.

La 15/28 noiembrie 1918, Congresul reprezentanților populației din Bucovina întrunit la Palatul Metropolitan din Cernăuți sub președinția lui Iancu Flondor, la care au luat parte și câte o delegație din partea Ardealului și a Basarabiei, precum și reprezentanții celorlalte naționalități din Bucovina, a votat *unirea definitivă și fără nici o condiție a Bucovinei cu România* cu 3 zile înainte de Marea Adunare de la Alba Iulia²⁹.

În Ungaria, la 19 octombrie/1 noiembrie guvernul Károly Mihály proclamă republica și în ziua următoare proclamă independența totală a Ungariei. În timp ce maghiarii se bolșevizau cu pași repezi, naționalitățile păstrau disciplina și urmau calea pe care și-o aleseseră: separarea definitivă de Ungaria, pentru care era necesară unitatea politică în fața adversarului.

Conducătorii români s-au adunat la Oradea la avocatul Aurel Lazăr și au examinat situația politică internă și externă, sub președinția lui Ștefan Cicio-Pop și Al. Vaida-Voievod a citit declarația pe care urma să o prezinte în Parlamentul de la Budapesta, declarație aprobată de toți participanții³⁰. Iuliu Maniu, pe atunci locotenent într-un regiment de artilerie din Austria, a mers la Viena în audiență la ministrul de război, generalul Struger-Stener, și i-a solicitat o parte din imobilul ministerului ca sediu al regimentelor românești a căror comandă o luase.

La Viena Maniu dispunea de Regimentul 164 Orăștie, cu un efectiv de 5.000 oameni. El a lansat un apel către toți ofițerii români din garnizoana Viena și la 31 octombrie s-au întrunit 100 ofițeri români, care au constituit *Consiliul militarilor români*.

Constituirea armatei române, înainte ca Vaida-Voievod să citească în Parlamentul Ungariei proclamația prin care națiunea română își afirma în mod clar voința de a se separa de Ungaria, a fost primul act ce afirma această separare. Ministrul de război

²⁸ Lt. col. Radu Băldescu, *Războiul național. Operațiunile din anii 1917, 1918 și 1919*. Curs pentru ofițerii-elevi ai Școlii de aplicație a Infanteriei Sibiu, 1934, Tiparul Institutului de Arte Grafice Dacia Traiană, p. 139.

²⁹ Lt. col. Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/49 și 1919 în Ardeal și Ungaria*, Tipografia Izvorul, București, 1930, p. 83.

³⁰ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 352 și urm..

habsburgic era obligat să constate și să admită existența armatei române cu comandament propriu. Regimentele austriece din capitală au dat exemplu de anarhie, contribuind și la bolșevizarea poliției. Singurele trupe necontaminate de bolșevism au fost trupele române, aflate sub comanda locotenentului Iuliu Maniu.

La Wiener-Neustadt erau 40.000 soldați români, în preajma Vienei încă 20.000 și cu cei 5.000 din cazarma Ferdinandskaserne erau 65.000 soldați disciplinați, care puteau restabili ordinea în Viena. Purtau uniforme austriece, dar marșul lor era cântat în altă limbă decât cea germană, fapt ce impunea respect. În noiembrie 1918, purtând drapelul românesc și cântând imnul național *Deșteaptă-te române*, ce fusese intonat și în timpul revoluției de la 1848, trupele române au restabilit cu ușurință ordinea în Viena. Regimentele românești 51 Cluj și 37 Oradea, care se aflau la Praga, au ajutat la formarea armatei cehe, ale cărei unități erau dispersate în Austria și Ungaria.

Declarația lui Vaida-Voievod în Parlamentul ungar a fost urmată de o tăcere profundă, deputații fiind stupefiați. Încă nu sosise răspunsul președintelui Wilson la proclamația pentru pace a guvernului Ungariei.

La 10 noiembrie 1918 Consiliul Național Român a remis guvernului de la Budapesta un ultimatum prin care cerea recunoașterea dreptului de stăpânire totală a Transilvaniei³¹.

Primul ministru al guverului ungar, Jászi Oskár, s-a deplasat la Arad, 13/26-15/28, unde era sediul Consiliului Național Român și a încercat să-l convingă pe Maniu de necesitatea menținerii Ungariei Mari, dar acesta, după ce l-a ascultat cu atenție, i-a răspuns calm³²: *Noi, ca popor suveran, vrem să avem toate atributele suveranității și, în primul rând, autoritatea administrativă asupra întregului teritoriu, pe care-l considerăm al nostru, pentru a opri dezordinea care se instalează. Dar Consiliul constată că reprezentantul guvernului nu înțelege în același fel ca noi acest drept, iar, în aceste condiții, nu este posibilă o înțelegere (...).*

Maniu a cerut apoi permisiunea să consulte Consiliul și a adus răspunsul.

Jászi Oskár a întrebat: *În definitiv, ce doriți?* Răspunsul a fost scurt: *Separare totală!*

A doua zi, ziarul „Românul”, organ central al Consiliului Național Român, publica în limbile franceză și română Apelul pentru organizarea adunării de la Alba Iulia, al cărui text începea astfel: *Istoria ne cheamă la fapte.*

Crescuți în dispreț față de celelalte naționalități, ungurii nu le atribuiau acestora nici o valoare politică și îi considerau pe români popor tolerat. Istoricii maghiari s-au străduit să

³¹ *Ibidem*, p. 358; fragmente din textul ultimatum-ului: (...) în scopul păstrării ordinii publice, a securității averii și persoanelor, trebuie să preluăm, încă de pe acum, întreaga putere de guvernare în teritoriile Ungariei și Transilvaniei locuite de români. Aceste teritorii sunt formate din următoarele comitate: Torontal, Timiș, Caraș-Severin, Arad, Bihor, Satu Mare, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Solnoc-Dăbâca, Sălaj, Cluj, Mureș-Turda, Turda-Arieș, Alba de Jos, Târnava Mică, Hunedoara, Sibiu, Brașov, Făgăraș, Trei Scaune, Odorhei și Ciuc, precum și teritoriile românești ale comitatelor: Békés, Csanád și Ugocsa. (...) Totodată, în aceste teritorii încetează orice altă autoritate. În acest caz vom garanta ordinea publică și securitatea averii și persoanelor. (...) Natural că în privința celorlalte popoare care trăiesc pe teritoriul respectiv, în ce ne privește, vom respecta principiile wilsoniene. Modalitățile de transferare a guvernării să fie stabilite de o comisie mixtă. Guvernul îl vom instala la Sibiu. La această chemare așteptăm răspunsul până în ziua de 12 noiembrie a.c., orele 6 p.m.

³² *Ibidem*, p. 359.

arate că românii s-au strecurat aici din Balcani abia după stabilirea ungarilor în acest teritoriu.

Ca urmare, autoritățile ungurești au început o acțiune de reprimare a românilor³³.

În perioada de anarhie bandele de maghiari și secui jefuiau satele. Au murit atunci 3.000 de români și numărul ar fi fost mai mare fără existența gărzilor naționale, care au salvat căi de comunicație, edificiile și bunurile particulare³⁴.

Înainte de întrunirea Adunării Naționale de la Alba Iulia au avut loc două evenimente importante: românii au constituit apărarea militară a națiunii în ritm rapid și au înlocuit administrația maghiară cu cea română. La Viena Maniu a dezarmat regimentele austriece și a înarmat gărzile naționale ardelenesti, pe care le-a pus la dispoziția Sfatului Național Român³⁵.

În urma dizolvării armatei, guvernul ungar înființează gărzi naționale formate din soldații care se găseau prin garnizoane și cei care se întorceau de pe fronturile de luptă. În fiecare oraș și sat mai mare se formează comitete locale care organizează gărzi naționale. La fel procedează românii și sașii. Consiliul Național Român organizează sfaturi și gărzi naționale pe comitate și comune, care să asigure menținerea ordinii în administrație și paza averii publice și private.

Între gărzile diferitelor naționalități s-au ivit conflicte. Comandantul gărzilor maghiare din Cluj, generalul Ziegler, a cerut ofițerilor români să depună jurământul față de guvernul ungar, dar ei au spus că vor jura credință Consiliului Național Român, ceea ce și au și făcut la 3 noiembrie 1918. Ministerul de război ungar a recunoscut organizația militarilor români. Comandant al gărzilor românești a fost numit de către Ministerul de Război ungar maiorul Vlad. El avea în luna noiembrie aproximativ 10.000 oameni, din care 3.000-3.500 erau înarmați și a cerut de la minister încă 5.000 de arme și muniția necesară, dar nu a primit răspuns. În schimb, gărzile maghiare aveau arme și muniție din belșug.

Consiliul Național Român, constatând că nu poate apăra populația românească și că el însuși este ținta atacurilor ungurești, a lansat manifestul către popoarele lumii și a cerut insistent Regelui Ferdinand, prin diferite delegații, intervenția grabnică a armatei române, cum ceruse mai înainte Basarabia și Bucovina. Intervenția Consiliului prin care cereau ajutor și legitimitatea drepturilor recunoscute prin Tratatul de alianță din 4/17 august 1916, au determinat guvernul român să hotărască la 3 octombrie/13 noiembrie 1918 ca trupele române să treacă peste Carpați în Transilvania pentru a pune ordine acolo unde este necesar. Urgența cerea prezența acestor trupe în văile superioare ale Mureșului și Oltului, unde teroarea era mai accentuată.

Lucrările Marii Adunări Naționale au început în dimineața zilei de 18 noiembrie/1 decembrie 1918 în sala cazinoului, devenită din acea zi Sala Unirii și au participat 1228 de delegați din 30 cercuri electorale, reprezentând toate clasele și categoriile sociale; 64 de delegați erau ofițeri, subofițeri și soldați, care reprezentau gărzile naționale din Transilvania. În afara delegaților au participat circa 150.000 de țărani veniți din localitățile rurale. Gheorghe Pop de Băsești a declarat adunarea drept constituantă, iar Vasile Goldiș a supus spre aprobarea

³³ *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, 1988, p. 755 și urm.

³⁴ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 360.

³⁵ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 132.

Măritei Adunări Naționale hotărârea de unire, care a fost votată într-o unanimitate istorică³⁶.

Adunarea constituantă a hotărât instituirea unui Mare Sfat Național Român, a constituit Consiliul Dirigent și a numit delegația³⁷ care să prezinte autorităților române Hotărârea Adunării Naționale. După 18 noiembrie/1 decembrie 1918 Consiliul Național este dizolvat, în locul său fiind ales Marele Sfat Național sub președinția lui Iuliu Maniu. Comitetul Central Săsesc împreună cu Consiliul Național Săsesc din Transilvania întrunite în ziua de 26 decembrie 1918/8 ianuarie 1919 la Mediaș au hotărât recunoașterea unirii Transilvaniei cu România³⁸.

Între timp soarta războiului s-a schimbat³⁹: Ludendorf, scăpat de grija războiului din răsărit, a concentrat forțele pe frontul de vest, dar Aliații au constituit Comandamentul Unic și noul comandant, generalul Foch, a concentrat toate rezervele și a început ofensive succesive. În august a avut loc marele atac cu tancuri la Cambrai, care a zdruncinat încrederea lui Ludendorf în victorie și noul cancelar german, Max de Baden, și-a manifestat dorința de pace pe baza principiilor enunțate de Wilson.

Pe frontul de la Salonic, d'Esperay a luat comanda trupelor de la Salonic, înlocuind pe Sarraill la 2/15 septembrie 1918, și a pornit ofensiva fulgerătoare spre Sofia și Constantinopol, făcând Bulgaria să capituleze la 30 septembrie și țarul Ferdinand să abdice. După o lună a capitulat și Turcia. La 13 septembrie/27 octombrie armata sârbă intra în Belgrad. Trei divizii franceze și una britanică se îndreptau spre Șistov – Rusciuk la 8/21 octombrie 1918 pentru a trece Dunărea. Clemenceau a trimis cu avionul prin căpitanul Victor Antonescu un mesaj lui Brătianu ca armata română să fie gata să cadă în spatele lui Mackensen la momentul oportun.

Generalul Mackensen intenționa să oblige România la neutralitate pentru ca el să-și poată îndrepta forțele spre sud, promițându-i premierului că va permite trupelor române să ocupe Dobrogea; în privința Transilvaniei declara că problema se va rezolva de la sine, potrivit principiilor enunțate de Wilson. Propunerile lui n-au avut succes, căci situația militară din Europa se schimbase:

- Ofensiva aliată din Franța între 15 iulie – 15 august a realizat uzura materială și morală a trupelor germane. Din America sosiseră 12 divizii înzestrate cu 3.000 de guri de foc și altele erau în curs de debarcare. După 35 zile de luptă Aliații au capturat peste 175.000 prizonieri, aproape 2.500 tunuri și 14.000 mitraliere. Pentru luna septembrie au fost proiectate alte mari bătălii în urma cărora germanii încep retragerea.

- La 27 octombrie 1918 Ludendorf era concediat și Germania a încheiat armistițiul.

- Austro-Ungaria înfrântă la Piave a certut armistițiu (12 noiembrie 1918) și

³⁶ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 140-141; *Alba Iulia, îndoliată prin jertfirea pe roată a luptătorilor români din 1784 Horia, Cloșca și Crișan, strălucită în cartea neamului prin primirea pe porțile ei, cu 319 ani înainte, a marelui Voevod Mihai Viteazul ce se încoronă aici pentru scutură durată ca stăpân al tuturor românilor, își înalță sus fruntea și fericită rostește deacum pe veci înfăptuirea visului realizat o clipă de Mihai: Unirea tuturor românilor. Patru ani mai târziu, tot la Alba Iulia, va pune coroana de oțel pe fruntea primului Rege al tuturor românilor, Marele Rege Ferdinand I.*

³⁷ *Ibidem*; delegația era formată din: episcopii Miron Cristea și Hossu, Al. Vaida-Voievod, Vasile Goldiș, Caius Brediceanu.

³⁸ *Ibidem*, p. 764.

³⁹ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 130 și urm.

împăratul a abdicat. Odată cu înfrângerea Puterilor Centrale a izbucnit revoluția în interiorul acestor puteri.

- La 24 octombrie/6 noiembrie 1918 guvernul Marghiloman a demisionat și i-a luat locul guvernul generalului Constantin Coandă.

- La 16/29 octombrie 1918 armata sârbă în cooperare cu forțe franceze se apropia de Sava și Dunăre, iar generalul Berthelot, cu Armata de Dunăre, constituită din Divizia colonială franceză, Divizia 30 Infanterie franceză și Divizia 26 britanică a trecut Balcanii⁴⁰.

- Turcia înfrântă în Mesopotamia și izolată în urma ajungerii trupelor aliate la Sava a încheiat armistițiu 19 octombrie/1 noiembrie 1918.

- La 23 octombrie/5 noiembrie armata sârbo-franceză a trecut Sava și Dunărea în Banat. În această situație Comandamentul Suprem german hotărăște retragerea armatei lui Mackensen din România, dar el voia să opună rezistență trupelor lui Berthelot pentru a întârzia retragerea și a evacua depozitele și bunurile din teritoriul ocupat.

- La 26 octombrie/8 noiembrie 1918 generalul Berthelot telegrafia la Iași că a hotărât să treacă Dunărea, iar guvernul român i-a trimis în ziua următoare generalului Mackensen ultimatum să părăsească teritoriul ocupat. Acesta nu a răspuns și Regele Ferdinand a decretat mobilizarea generală pentru ziua de 28 octombrie/10 noiembrie 1918, fapt comunicat generalului Berthelot.

- Generalul Berthelot cere ca armatele română și franceză să-și coordoneze astfel operațiunile, încât să facă legătura la Ploiești. Trupele sale încep trecerea Dunării în zorii zilei de 28 octombrie/10 noiembrie 1918 pe la Rusciuk – Giurgiu, apoi pe la Nicopole – Turnu Măgurele și Șiștov – Zimnicea⁴¹.

Conform dispozițiilor luate de comun acord între Marele Stat Major român de la Iași și generalul Berthelot, armata română și cea aliată înaintează în urma trupelor germane, însă încet, datorită distrugerilor făcute de armata germană în retragere.

Armistițiul ne obliga numai la încetarea ostilităților, astfel că trupele române urmăreau pe Mackensen și mobilizarea continua, pentru a garanta frontierele înconjurate de dușmanii cu care nu încheiasem armistițiu și de la care aveam de revendicat teritorii.

Guvernul ungar se angajase să dezarmeze și să interneze armata lui Mackensen, apoi s-a declarat neputincios și abia la 29 decembrie 1918 ultima divizie germană părăsea Ungaria. Tot materialul de cale ferată luat de Mackensen din România a trecut în Germania.

Având în vedere evenimentele din Balcani și înaintarea armatelor aliate din această zonă spre nord, Marele Stat Major a planificat organizarea forțelor armate astfel:

- Corpul V Armată rămâne în Basarabia, cu două divizii de infanterie și două de cavalerie;

- Se constituie două armate: În Muntenia, **Armata de Prut**, cu Diviziile 1, 10, 13 Infanterie și Divizia 2 Vânători, care să opereze în Muntenia după împrejurări și **Armata de Siret**, cu Diviziile 7, 8 și 14, care să opereze în Transilvania și Bucovina sau în Muntenia, cooperând cu Armata de Prut;

- Acoperirea mobilizării și concentrării celor două armate se face cu batalioanele

⁴⁰ Lt. col. Constantin Drăgănescu, *op. cit.*, p. 75.

⁴¹ *Ibidem*, p. 77.

organizate de diviziile din grupa a doua de mobilizare la frontiera de vest, iar la Nistru și Dunăre de către Corpul V Armată și flotă.

La decretarea mobilizării, generalul Prezan, numit din nou șef al Marelui Stat Major, a comunicat generalului Berthelot că M.S. Regele a decretat mobilizarea generală și trupele au primit ordin să intre în teritoriul ocupat. Se mobilizau 9 divizii de infanterie (6-10, 13-14), 1-2 Vânători, 1 și 2 Cavalerie din cele 15 de infanterie și două divizii de cavalerie existente în timp de pace. Regimentele de grăniceri se mobilizează fără a forma divizia. Se mai mobilizează 5 cartiere de corp de armată, divizioanele de muniții, divizionul de apărare antiaeriană, grupele aeronautice, posturile t.f.f., companiile de pontonieri, secțiile de autoturisme, autosanitare, autocamioane, detașamentele de jandarmi.

În Dobrogea trupele bulgare continuă să fie agresive după încheierea armistițiului, trăgând asupra vaselor românești de pe Dunăre și asupra localităților de pe malul stâng al fluviului. La 2/15 noiembrie 1918 generalul Franchet d'Espéry a comunicat Marelui Cartier General român ordinul că o parte din Brigada engleză va ocupa linia Cernavodă – Constanța, iar la 7/20 noiembrie a comunicat hotărârea guvernului francez ca bulgarii să fie evacuați din Dobrogea până la sud de frontiera din 1913 și aceasta va fi ocupată – deocamdată – de trupele generalului Berthelot.

La 24 octombrie/6 noiembrie 1918, guvernul Marghiloman a fost înlocuit de guvernul generalului Coandă, care a dat la 27 octombrie/5 noiembrie 1918 ultimatum lui Mackensen să părăsească România.

Generalul Berthelot deși avea forțe puține, bazându-se pe acțiunea armatei române în spatele lui Mackensen, începe trecerea Dunării în zorii zilei de 28 octombrie/10 noiembrie la Rusciuk – Giurgiu și a doua zi la Șistov – Zimnicea și Nicopole – Turnu Măgurele.

Atacat de Berthelot și de armata română, care îi amenință flancul și spatele, Mackensen începe retragerea spre Transilvania. La 29 octombrie/14 noiembrie Berthelot cere Marelui Cartier General român să renunțe la înaintarea spre Ploiești și să taie retragerea armatei lui Mackensen. Diviziile 7 și 14 Infanterie să pătrundă în Transilvania prin văile Oituz și Bistrița după ce vor fi organizate, adică în 3-4 zile. Dar Armistițiul de la Spaa, din 29 octombrie/14 noiembrie anunțând că ostilitățile încetează pe toate fronturile începând cu ora 12 și că trupele nu vor depăși linia pe care se vor afla la această dată și oră⁴², acțiunea a fost oprită.

Armata lui Mackensen s-a retras pe văile Buzăului, Prahovei, Dâmboviței, Oltului, Jiului și Cernei executând distrugeri și rechiziții forțate. În numele comandamentului Aliat, Berthelot i-a comunicat lui Mackensen la 2/15 noiembrie să renunțe la rechiziții, căci se vor face comisii de control la punctele de trecere în Transilvania și să fie dincolo de hotarul din 1916 în maximum 4-5 zile de la comunicarea notei. Nota a ajuns cu întârziere provocată de organele germane. Comisia de control sub președinția generalului Micescu s-a întrunit abia la 8/21 noiembrie, iar scurgerea coloanelor s-a încheiat la 15/28 decembrie 1918⁴³.

Armata română s-a deplasat în urma armatei lui Mackensen: Corpul III Armată a continuat deplasarea spre garnizoanele de reședință (Buzău, Ploiești, Brăila) și în urma ei Corpurile I și II Armată, spre reședințele din Oltenia și Muntenia.

⁴² *Ibidem*, p. 77.

⁴³ *Ibidem*, p. 78.

În Dobrogea englezii au împiedicat grănicerii noștri să se instaleze pe granița din 1913, iar unii generali francezi ne tratau ca pe bulgari, considerând că sunt într-o țară ocupată, deși *ei sunt aici într-o țară aliată care cantonează trupe prietene*.

Retragerea trupelor bulgare din Dobrogea s-a executat începând cu 22 noiembrie până la 5 decembrie 1918, ca urmare a somației adresate comandamentului armatei bulgare de către generalul Berthelot. La 6/19 decembrie 1918 au părăsit Caliacra, dar teritoriul evacuat a fost transferat vremelnic trupelor aliate în regim de ocupație militară. Acestea au evacuat Dobrogea în august – decembrie 1919, iar administrația română a înlocuit-o pe cea bulgară.

Stadiul mobilizării Diviziilor 7 Infanterie și 1 Vânători permitea începerea operațiunilor și Marele Cartier General a ordonat la 5/18 noiembrie 1918:

- Trupele române să treacă munții și să intre cât mai grabnic în Transilvania.
- Trecerea munților se face după cererea fraților noștri și din ordinul M.S. Regelui.
- Scopul urmărit este să se asigure ordinea, liniștea, viața și avutul locuitorilor.
- Pentru atingerea scopului arătat mai sus, deocamdată vor trece munții numai Diviziile 7 Infanterie și 1 Vânători.

Marele Cartier General a dat trupelor dispozițiuni referitoare la comportamentul lor în contactul cu autoritățile și populația⁴⁴.

La 18 noiembrie/1 decembrie 1918, M.S. Regele Ferdinand, însoțit de familia regală și de generalii Berthelot și Prezan intră în București în fruntea trupelor române și aliate⁴⁵, dată la care avea loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a reprezentanților românilor din provinciile care făceau parte din Imperiul Austro-Ungar, care a proclamat voința lor de a se uni cu România.

Pentru a împiedica atrocitățile săvârșite de unguri împotriva românilor, armata română a pătruns în Ardeal cu misiunea de a proteja avutul și viața cetățenilor și de a asigura integritatea teritorială a României Mari, stabilită prin Tratatul din august 1916 împotriva intervenției agresorilor. Marele Cartier General a dispus ca o avangardă a Diviziei 7 Infanterie să treacă în Transilvania în timpul cel mai scurt posibil.

La 2/15 decembrie 1918 generalul Prezan, seful Marelui Stat Major al armatei române, ordonă trupelor din Transilvania să depășească linia Mureșului, evitând orice conflict. Trupele române înaintând, cele maghiare s-au retras fără a opune rezistență și la 11/24 decembrie trupele române au intrat în Cluj, unde populația le-a făcut o grandioasă primire.

Generalul Coandă, la dejunul oferit la 11 decembrie 1918 în onoarea generalului d'Esperay, arăta serviciile făcute de români Aliaților prin degajarea Verdunului.

Avangarda Diviziei 7 Infanterie avea în compunere: Regimentul 15 Infanterie de la

⁴⁴ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 87; citat din Instrucțiuni: *Trupele române care au misiunea istorică să ocupe pământul românesc de peste Carpați, până la Tisa și Dunăre, nu trebuie să uite nici o clipă că ele sunt solii libertății și ordinii și ai civilizației statului român (...). Trupele, prin atitudinea și purtarea lor față de populația românească și cea străină trebuie să dovedească că oștirea românească are ofițeri și soldați luminați de o cultură superioară și pătrunsă de un larg spirit de dreptate și umanitate. Armata vitejilor de la Oituz, Mărăști și Mărășești trebuie să stoarcă și în Ardeal admirația tuturor prin ținuta marțială, prin disciplina exemplară și prin demnitatea de oșteni ai flamurilor biruitoare (...).*

⁴⁵ *Ibidem*, p. 79.

Piatra Neamț, escadronul divizionar și o baterie din Regimentul 4 Artilerie. Din cauza viscolului s-a pus în mișcare la 7/20 noiembrie și la 11/24 noiembrie a trecut vechea frontieră pe la Prisecani – Tulgheș, ocupând până la 16/29 noiembrie zona Miercurea Ciuc – Sân Dămăraș.

Avangarda Diviziei 1 Vânători se compunea din Regimentul 1 Vânători, escadronul divizionar și o baterie din Regimentul 11 Artilerie. S-a pus în mișcare de la Asău la 10/23 noiembrie trecând în aceeași zi vechea frontieră la Ghimeș – Palanca și până la 16/29 noiembrie a ocupat zona Miercurea Ciuc – Sân Dămăraș⁴⁶.

La 31 octombrie/13 noiembrie 1918 s-a încheiat la Belgrad, fără participarea și știrea României, o convenție militară între armatele aliatale din Orient și guvernul ungar, conform căreia trupele maghiare se retrag la nord de cursul superior al Someșului Mare – orașele Bistrița și Târgu Mureș – râul Mureș până la confluența cu Tisa. Evacuarea urma să se facă în 8 zile și Aliații să ocupe zona evacuată, iar administrația să rămână cea existentă (ungurească), având forțele polițienești și de jandarmerie necesare menținerii ordinii. Se acorda termen de 15 zile pentru trecerea și staționarea trupelor germane cu începere din ziua semnării armistițiului (4 noiembrie ora 15)⁴⁷.

La 13/26 noiembrie 1919 a avut loc la Giurgiu Conferința între generalii Prezan și Berthelot cu scopul de a rezolva în deplină înțelegere, ca aliați, condițiile cooperării României în Ucraina⁴⁸.

După Conferința de la Giurgiu, Marele Cartier General a dat la 15/28 noiembrie Ordinul de continuare a operațiunilor pentru concentrarea și transportul Diviziilor 7 Infanterie și 1 Vânători pentru ocuparea Transilvaniei numai până la linia Mureșului. În acest scop:

- Avangarda Diviziei 7 Infanterie se împinge spre vest în zona Reghin – Târgu Mureș fără a depăși cu elementele cele mai înaintate Someșul Mare – Bistrița – Uioara, iar avangarda Diviziei 1 Vânători se împinge în zona Odorhei – Homorod – Sân Petru cu elementele înaintate cât mai cu putință spre vest, către Mureș.

- Grosul Diviziei 7 înaintază și se concentrează în zona Toplița – Ditrău, iar grosul

⁴⁶ *Ibidem*, p. 89.

⁴⁷ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 365-366; la 7 noiembrie 1918 s-a încheiat Armistițiul de la Belgrad, semnat de generalul Franchet d'Esperey și reprezentanții Ungariei.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 90-91; Generalul Berthelot cerea 16 regimente românești cu care să constituie divizii franco-române, chestiune pe care generalul Prezan a admis-o, ca și pe următoarele, cu condiția aprobării de către rege. S-a comunicat ordinul generalului Franchet d'Esperey impus bulgarilor de a evacua complet Dobrogea și de a se retrage la sud de frontiera din 1913, până la 22 noiembrie/5 decembrie 1919, urmând ca administrația să fie românească, dar teritoriul să fie ocupat de trupe aliatale. Un regiment francez va ocupa Constanța, Medgidia și Cernavodă; un regiment englez va ocupa Bazargic, Silistra și Turtucaia. Privitor la Transilvania, generalul Prezan arăta nedreptatea ce ni s-a făcut prin Armistițiul de la Villa Giusti și prin Convenția de la Belgrad, care nu au ținut seama că pentru noi integritatea teritorială a fost recunoscută prin Tratatul de alianță și trebuie respectată. Generalul Berthelot asigură că Aliații vor respecta în totul angajamentul lor. Dr. Nicolae Bălan, care participa ca reprezentant al Consiliului Național Român din Ardeal, a descris teroarea exercitată de unguri în ținuturile românești și a arătat dorința Consiliului Național Român. Generalul Berthelot a stabilit ca trupele române să ocupe Transilvania până la linia Mureșului, iar trupele franceze să ocupe teritoriul prevăzut în Tratatul de alianță, în aproximativ 15 zile. Autoritățile ungurești dintre cele două linii urmau să fie înlocuite treptat, să nu influențeze eventualele alegeri. Privitor la Banat, generalul Berthelot arată că a cerut guvernului francez ca trupele sârbe, care ocupau Banatul până la Arad inclusiv, să fie trimise la vest de Tisa și zona să fie ocupată de trupe franceze până la semnarea păcii generale. Toate aceste chestiuni au fost aduse la cunoștința M. S. Regelui, care a aprobat soluțiile adoptate.

Divizei 1 Vânători se concentrează în zona Miercurea Ciuc – Dămăraș.

Avangarda Diviziei 7 reia mișcarea la 16/29 noiembrie și ocupă zona Reghin – Târgu Mureș – Bistrița până la 21 noiembrie/4 decembrie 1918. Grosul diviziei, transportat până la Piatra Neamț pe calea ferată, pornește mai departe pe jos, urmând itinerariul avangărzii și se concentrează până la 23 noiembrie/6 decembrie în spatele avangardei, în zona Reghin – Toplița – Ditrău – Miclăuș (Gheorghieni) – Borsec – Bistricioara.

Avangarda Diviziei 1 Vânători rămâne în zona Miercurea Ciuc – Sîn Dămăraș până la 22 noiembrie/5 decembrie în așteptarea grosului diviziei, care execută recunoașterea căii ferate Miercurea Ciuc – Brașov. Recunoașterea a stabilit că transporturile pe calea ferată se pot executa, dar sunt controlate în gări de gărzii ungurești și săsești, iar gărzile române concură la control numai în gara Brașov. Mai constată că trupe germane retrase încă se mai aflau la Brașov, iar un ordin al Ministerului de Război ungar obliga tinerii secui și unguri din 5 contingente să se prezinte la corpurile și serviciile respective pentru încorporare.

Marele Cartier General Român ordonă Diviziilor 7 Infanterie și 1 Vânători să nu permită plecarea ungarilor mobilizați, să dizolve toate unitățile armatei formate fără aprobarea Consiliului Dirigent și să ocupe cât mai grabnic regiunea Bârsei. Divizia 1 Vânători să trimită grabnic cu trenul un regiment de vânători întărit cu o baterie la Brașov, având misiunea dată prin ordinele anterioare trupelor trimise în Transilvania. Aceasta, până la sosirea din țară a trupelor trimise prin Predeal.

Regimentul 6 Vânători întărit cu o baterie de munte este transportat pe calea ferată de la Miercurea Ciuc la Brașov în ziua de 24 noiembrie/7 decembrie și este întâmpinat de o mulțime de români, în frunte cu protopopul dr. Saftu, președintele Sfatului Național Român, și cu primarul orașului. În Brașov se aflau comandantul Corpului 63 Armată german și generalul Kosch, fostul guvernator al orașului București, împreună cu trupele germane care se retrăgeau pe la Predeal, având un efectiv de 200 ofițeri și 4.000 oameni. Populația germană și cea ungurească manifestau contra țării noastre împreună cu un grup de 500 soldați germani.

Trupele noastre au procedat la dezarmarea trupelor germane, în număr de 2.000 de soldați, care au fost internați în cazarama honvezilor, ceilalți izbutind să-și continue retragerea. Comandantului german i s-a atras atenția că pe viitor aceste manifestațiuni vor fi reprimare cu toată severitatea.

La 26 noiembrie/9 decembrie 1918 Regimentul 6 Vânători ocupă cu câte o companie Râșnovul și Țândăreii, iar Regimentul 6 Vânători, aflat în zona Homorod-Sân Petru, ocupă Homorodul și dă gărzii pentru apărarea sondelor de petrol de la Homorod, Almaș și Karacsonfalva. Zonele hotărâte de Marele Cartier General au fost ocupate de Divizia 7 Infanterie până la 29 noiembrie/12 decembrie și de Divizia 1 Vânători până la 26 noiembrie/9 decembrie 1918.

Divizia 7 Infanterie atinsese linia Convenției de la Belgrad pe toată întinderea zonei ce i se fixase, iar Divizia 1 Vânători nu a atins linia Mureșului. Partea de sud a Ardealului, cu districtele Făgăraș, Sibiu și Hunedoara era încă neocupată. Ea va fi ocupată de Divizia 2 Vânători, transportată pe calea ferată conform ordinului Marelui Cartier General dat la 26 noiembrie/9 decembrie. Transportul Diviziei în zona de concentrare Sibiu – Orăștie – Deva – Petroșani a început la 30 noiembrie/13 decembrie. Regimentul 10 Vânători aflat

cu un batalion la Reni și altul la Călărași, a fost adus cu șalupele la Fetești, îmbarcat în tren și adus prin Predeal până la Piski, de unde la 3/16 decembrie a urmat prin marșuri pe jos până în zona minieră Petroșani – Lupeni, unde începuseră agitațiuni socialiste datorită propagandei agenților unguri care urmăreau îngreunarea ocupării Transilvaniei de către trupele române. La trecerea Carpaților trupele noastre duceau cu ele Proclamația Marelui Cartier General adresată populației din Ardeal⁴⁹.

Oprind trupele la linia Mureșului, România respectă Convenția de la Belgrad, dar Ungaria nu se supune condițiilor fixate:

- Populația românească era terorizată și atrocitățile rămân nepedepsite de către gărzile ungurești, iar gărzile românești nu pot interveni fiind slab înarmate și fiind adesea chiar ele ținta atacurilor ungurești⁵⁰;

- Ungurii au dat concursul armatei lui Mackensen pentru a se sustrage clauzelor armistițiului și internării, iar în retragere au ridicat averea publică și materialul rulant din teritoriul neocupat de armata română, fapt ce determină pe generalul Berthelot să intervină la guvernul maghiar pentru a interzice orice trecere de material rulant de pe malul stâng pe malul drept al Tisei;

- Propaganda bolșevică condusă de la Budapesta răspândea manifeste în Ardeal și Banat pentru ademenirea populației românești, mai ales din luna noiembrie când a sosit de la Moscova Béla Kun, ca fiind venite din partea clasei de muncitori români;

- Armata ungară a fost reorganizată înapoia liniei Mureșului: prin ordinul din 12/25 noiembrie al ministrului de război se mobilizau 5 contingente, iar pe secui îi organizează în unități separate.

Organizațiile românești au intervenit la guvernul român ca armata română să treacă la vest de Mureș, iar Cosiliul Dirigent intervine la M. S. Regele cu rugămintea de a apăra și ocroti românii din Ardeal până la granițele etnice.

Comandamentele aliate, generalii Franchet d'Esperey și Berthelot, convingându-se de dreptatea cererilor românilor, autorizează ca trupele românilor să treacă de linia Mureșului și să ocupe mai întâi zona Dej – Cluj – Turda, apoi punctele Baia Mare – Sighetul Marmăției – Satu Mare – Careii Mari – Oradea Mare – Arad. Aceste hotărâri au fost aduse la cunoștința guvernului unguresc de către generalul Berthelot prin misiunea militară aliată de la Budapesta. Marele Cartier General Român a dat la 1/14 decembrie 1918 ordinul de

⁴⁹ *Ibidem*, p. 92-94; textul Proclamației: *Români! Din Înalt ordin al M. S. Regelui Ferdinand I, în urma chemării Comitetului Național Român, armata noastră a trecut Carpații.*

Pășind cu dragoste frățească pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești pentru a garanta libertatea deplină a tuturor.

Însuflețiți de aceste gânduri, asigurăm pe toți locuitorii pământului românesc până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor.

Îndemn deci întreaga populație ca sub pavăza oastei române să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nici o tulburare.

Fiecărui locuitor i se va respecta libera exercitare a drepturilor sale cetățenești, dar în același timp se pune în vedere tuturor că orice încercare de a provoca dezordine, de a săvârși acte de violență sau de nesupuneri, se va pedepsi cu toată severitatea.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 96; numai la Cluj se aflau 12.000 secui și unguri înarmați, având 150 mitraliere, 18 tunuri, o rezervă de 100.000 arme și în alte efective de oameni și materiale. Garda națională românească avea 1.400 oameni.

trecere a liniei Mureșului⁵¹. Diviziile 7 Infanterie și 1 Vânători reiau înaintarea spre vest în primele zile ale lunii decembrie și la 11/24 decembrie. Colonelul Gherescu, comandantul Brigăzii 13 Infanterie intră în Cluj, în uralele miilor de români din oraș și din împrejurimi.

Pentru conducerea operațiunilor militare ale Diviziilor 1 și 2 Vânători, 6 și 7 Infanterie, la 30 octombrie/13 decembrie se creează *Comandamentul Trupelor din Transilvania*, sub comanda generalului Traian Moșoiu⁵², având comandamentul la Sibiu.

Înaintarea trupelor române în teritoriul ocupat se face cu o întârziere provocată de atitudinea autorităților, care primiseră ordin să se opună, dar ordinele energice date de M. C. G. Român și hotărârile categorice ale Aliatilor obligă pe unguri să cedeze.

Trupele noastre ajung pe aliniamentul:

- Divizia 7 Infanterie: Dej – Gherla – Cluj – Turda;
- Divizia 1 Vânători: Aiud – Beiuș – Alba Iulia;
- Divizia 2 Vânători: Piski – Deva – Petroșani.

Nu s-au ocupat munții Apuseni, deși apărarea lor era necesară pentru o bună apărare, fiindcă ocuparea lor nu era permisă de Aliți prin condițiile de armistițiu încheiat cu ungurii⁵³. Generalul Rosetti a participat alături de generalul Berthelot la vizita începută la 25 decembrie 1918 în Banat, Ungaria și Transilvania, pe itinerarul: Belgrad, Timișoara, Seghedin, Arad, Oradea, Carei și trecând prin Satu Mare, Baia Mare, Dej, au ajuns la Bistrița, Dej, Gherla și Cluj⁵⁴. Când a vizitat Belgradul, Generalul Berthelot credea că Torontalul trebuie să fie sârbesc, dar a cerut sârbilor să evacueze *Banatul*, care va fi ocupat de trupe franceze (la Paris Take Ionescu milita pentru buna înțelegere cu toți vecinii, chiar dacă pentru aceasta am face unele sacrificii în problema Banatului sau a Dobrogei). Din

⁵¹ *Ibidem*, p. 98.

⁵² *Ibidem*, p. 99; de la 15 aprilie comandant al Comandamentului Trupelor din Transilvania a fost generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu, iar generalul Moșoiu a luat comanda Grupului de Nord.

⁵³ Lt. Col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 141-142.

⁵⁴ Generalul Radu R. Rosetti: *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997; *Ibidem*, p. 301-303. Generalul Rosetti notează că: *Această călătorie s-a petrecut în mijlocul unui entuziasm de nedescris al românilor. Cu miile, pe alocurea cu zecile de mii, îmbrăcați în haine de sărbătoare, fluturând steaguri românești (adesea cu culorile puse de-andoasele), cântând „Deșteaptă-te române”, „Trăiască Regele” și în multe localități „La Marseillaise”, s-au revărsat asupra gărilor prin care urma să treacă generalul Berthelot, așteptând acest tren chiar și până la 14 ore și ocupând împrejurimile gărilor atunci când trupe sârbești sau ungurești îi împiedicau să intre pe cheiurile gărilor. Nu numai bătrâni și femei plângeau de emoție față de măreția ceasului, dar am văzut – și nu numai odată – lacrimi în ochii lui Berthelot. Cine nu a trăit acele ceasuri nu-și poate închipui mulțumirea ceasului prezent și a nădejdi în viitor ce ele trezeau. Spre a nu repeta mereu acest lucru, arăt aici că această călătorie s-a petrecut în mijlocul unui entuziasm de nedescris al românilor. Mai notează că: Apáthy [István], „guvernatorul” unguresc și om de știință e primit de general. Vine cu o grămadă de protestări, toate tinzând să arate înțelegerea ca vinovată și căutând să obțină vreun angajament de la Berthelot, care se ferește, bineînțeles, de așa ceva. În schimb, dă următoarele îndrumări generalului C. Niculcea (fostul meu coleg din Școala de Război), sosit cu Divizia a 7-a: ungurii să se retragă la 15 km de trupele românești, care se vor opri (deocamdată) pe linia Cluj-Baia Mare; dezarmarea celor ce au arme; demobilizații pot să umble în uniforme, dar neînarmați; să se ia în primire, cu acte în regulă, toate depozitele militare ca și cele de armament; să se folosească de ofițerul francez din Cluj ca agent de legătură cu Apáthy; interzicerea oricărui export spre Ungaria; circulația trenurilor spre Ungaria este îngăduită atâta timp cât numărul de vagoane ieșite și intrate este egal.*

ianuarie 1919 armata sârbă ocupa numai partea de sud-vest a comitatului Torontal, inclusiv Timișoara, iar în continuare erau trupe aliate. Începând cu 25 ianuarie 1919 trupele franceze ocupă linia Orșova – Timișoara, înlocuind trupele sârbești⁵⁵. La 28 decembrie 1918 la Seghedin generalul s-a întâlnit cu comandanții francezi Vyx și Mobilais din Ungaria. Mobilais afirma că *plimbarea victorioasă a Românilor în Transilvania este rezultatul bunului plac al francezilor*, dar generalul Berthelot i-a temperat pe amândoi. Despre aceeași vizită locotenentul-colonel Drăgănescu notează că *pentru a vedea suferințele populațiunei românești din aceste teritorii, de pe urma ungarilor, generalul Berthelot are ocazia să vadă această situație din primele zile ale vizitei sale*⁵⁶.

Fiindcă frontul de acțiune s-a lărgit mult și s-a semnalat concentrare de forțe ungurești în regiunile Szibo, Zalău și pe valea Crișului Repede, a fost adusă Divizia 6 Infanterie din Moldova și la 27 decembrie 1918/9 ianuarie 1919 era grupată în localitățile Turda – Alba Iulia – Aiud – Cucerdea – Târgu Mureș. Divizia 2 Vânători a fost adusă în zona Sibiu – Orăștie – Deva – Piski – Petroșani. Divizia 1 Vânători a fost retrasă la finele lunii ianuarie în regiunea Brașov – Sighișoara – Odorhei.

La 24 decembrie 1918/6 ianuarie 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania hotărăște, conform ordinului M. C. G., să formeze linia I-a a frontului cu Divizia 7 (înlocuită în zona Cluj – Turda de Divizia 6), care să ocupe regiunea Sighetul Marmăției – Baia Mare – Zalău, Divizia 6 (în regiunea Cluj – Târgu Mureș – Aiud – Alba Iulia – Zlatna) și Divizia 2 Vânători (care se menține în zona Sibiu – Sebeșul Săsesc – Deva – Petroșani). În linia II-a era destinată Divizia 1 Vânători (în regiunea secuiască cuprinzând Miercurea Ciuc – Praid – Blaj – Brașov – Târgul Secuiesc).

M. C. G. hotărăște ca după ocuparea noilor regiuni să împingă elemente înaintate

⁵⁵ *Ibidem*, p. 314 și urm.; la 7 ianuarie 1920 prințul Alexandru al Serbiei a fost decorat de Regele Ferdinand cu Ordinul Mihai Viteazul și sârbii au devenit mai concilianți; Generalul Berthelot voia să înființeze divizii mixte franco-române, desigur, sub comanda sa, căci Petliura a trimis negociatori care cereau arme, spunând că vor să doboare comunismul, vor independența Ucrainei și vor recunoaște realipirea Basarabiei; La 16 ianuarie 1919 a venit ordin de la Paris ca trupele române să acționeze independent; Brătianu refuza să intrăm în Ucraina fără o înțelegere prealabilă.

⁵⁶ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 101 arată că: *Sosind la Arad este întâmpinat și aclamat, atât la gară cât și în piața orașului, de o mulțime de români veniți din toate părțile Ardealului. (...) La 18/31 XII generalul Berthelot sosește la Cluj, unde este aclamat de peste 50.000 de români. Vizita generalului Berthelot la Cluj dă prilejul ungarilor de a născoci noi uneltiri pe lângă Aliați pentru realizarea scopurilor lor. D[octo]rul Apaty stăruie și este primit de generalul Berthelot. Întrevederea are loc în gara Cluj, în tren, de față fiind și generalul Niculcea, c[omandan]tul Div. 7-a D[octo]rul Apaty, invocând drept motiv al diferitelor neînțelegeri în privința evacuării teritoriului, faptul că nu s-a dat trupelor ungare timpul necesar executării acestei operațiuni și că deci se pot ivi conflicte între trupele române și ungare, generalul Berthelot hotărăște ca trupele române să oprească înaintarea lor pe linia Baia Mare-Dej-Cluj-Deva-(toate inclusiv pentru trupele române) și fixează, totodată, la vest de această linie, o zonă neutră de 15 km adâncime, înapoia căreia trebuia să se retragă trupele, jandarmăria și gărzile naționale ungurești. Ungurii, obținând oprirea trupelor românești pe linia de mai sus, pe care au numit-o tendențios „linia Berthelot-Apaty” sperau să salveze restul teritoriului de ocuparea trupelor române. (...) Prin urmare linia Baia Mare-Dej-Cluj-Deva este numai o etapă la înaintarea trupelor române peste munții Apuseni pentru ocuparea acestor centre, așa cum hotărâse comandantul armatelor aliate din Orient. Intenția lui Berthelot avea scopul să evite ciocnirile sângeroase între români și unguri.*

spre vest pe linia: nord Trebuzna – nord Sighetul Marmației – vest Ciucea (pe valea Crișului repede) – culmea munților Apuseni până la vest Zam – limita de vest a Banatului.

În timpul mișcărilor pentru ocuparea localităților Zalău trupe ungurești au fost respinse, dar la Sighetul Marmației trupele Diviziei 7 au întâmpinat rezistența unui detașament ucrainean⁵⁷.

La Petroșani, ca rezultat al propagandei bolșevice ungurești, a avut loc greva de la 7/20 ianuarie și pentru aplanarea ei au fost trimise două companii din Regimentul 10 Vânători cu puști mitraliere, o mitralieră și o secție de artilerie de munte⁵⁸. Greviștii au primit trupele cu focuri și au ocupat poziție pe malul stâng al Jiului, Secția de artilerie a deschis focul și greviștii au depus armele în seara de 8/21 ianuarie 1919.

Linia de demarcație între Armata franceză din Orient și Armata generalului Berthelot urma să fie Tisa, iar sârbii să evacueze Banatul, care să fie ocupat de francezi.

Aradul a fost părăsit de trupele ungare la 12/25 decembrie 1918, fiind înlocuite de trupele sârbești, care au ocupat în întregime Banatul până la 7/20 decembrie și cereau ca administrația sârbească să înlocuiască pe cea maghiară, cerere respinsă de Aliați.

Alexandru Vaida-Voievod a protestat că Aliații nu ne îngăduie să ocupăm Banatul, Crișana și Maramureșul. El cerea să le ocupăm fără a mai cere voie, căci românii din aceste provincii sunt persecutați și trebuie protejați, iar Berthelot a zis că prea cerem permisiunea pentru tot ce facem.

Trupele maghiare, fiind somate de Comandamentul Interaliat, au evacuat complet zona Arad – Săvârșin până la 11/24 martie 1919.

Comandamentul Suprem Aliat a ordonat trupelor franceze să se retragă din zona ocupată a Banatului până la 23 iulie 1919, iar cele sârbești până la 31 iulie și să se replieze pe frontiera fixată de Conferința de Pace.

Trupe române din Divizia 1 Vânători au intrat în Aradul părăsit de francezi la 17 mai 1919 și la 3 august 1919 au intrat în Timișoara, unde au fost primite cu entuziasm de populație.

România pune capăt ocupației străine în Banat.

La 2 februarie 1919 Ștefan Cicio-Pop relatează că maltratarea populației românești din Crișana de către unguri este îngrozitoare. Se constată tot mai multe atrocități ungurești contra populației române, motiv pentru care există intenția de a ocupa cu trupe această zonă. Totuși, la 3 februarie 1919, prin telegramă de la Paris, ni se interzice să ocupăm linia Arad – Oradea Mare⁵⁹.

La 23 februarie 1919 la Șiria au fost măcelăriți mulți români. Teroarea dezlănțuită de fostele autorități ungurești a fost intensificată după comunicarea hotărârii Consiliului Suprem Aliat cu privire la retragerea liniei de demarcație fixată arbitrar de Franchet d'Esperey, când nu avea cunoștință de conținutul Tratatului secret dintre România și Aliați

⁵⁷ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 104; la Sighetul Marmației Batalioanele 2 și 3 din Regimentul 14 Infanterie au fost întâmpinate cu foc de un detașament ucrainean. Au căzut răniți 2 ofițeri (slt. Lateș și Măgureșcu), 8 militari morți, 11 răniți și 7 dispăruți; de la inamic: 2 ofițeri și 30 militari morți, 5 ofițeri și 50 militari răniți, 12 ofițeri și peste 100 militari prizonieri.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 106.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 315.

încheiat în august 1916.

Fiind opriți pe Carpații Apuseni în fața liniei de demarcație fixată de Aliați, tot teritoriul și populația românească de la vestul Apusenilor rămâne sub stăpânirea și asuprașirea ungarilor. Niciodată istoria lumii moderne n-a înregistrat orori, schingiuiți și maltratări atât de barbare cum au fost cele comise de trupele maghiare asupra populației românești. Execuții în masă oameni schingiuiți și îngropați de vii, profanarea morților, nimicirea a tot ce este românesc, iată în câteva rânduri faptele asuprașitorilor unguri⁶⁰.

Pentru a susține interesele naționale, fără a știrbi autoritatea Regelui, Regina Maria a plecat la Paris la 1 martie 1919 însoțită de principese.

La negocierile de pace care au început la Paris în data de 5/18 ianuarie 1919 poziția României nu era deloc ușoară, căci România încheiase pace separată, cu consimțământul nevoit al Aliatilor, dar împotriva Tratatului de alianță la care SUA nu erau parte.

Imperiul țarist nu a agreat unirea, din motivele prezentate de Polivanov, ministrul de externe al Rusiei, dar nici conducerea Rusiei sovietice și a Ucrainei independente nu admiteau unirea: Lenin voia ca România să devină republică sovietică, iar ucrainenii voiau să încorporeze Basarabia.

*În loc de o Rusie țaristă aliată, dar rău voitoare, aveam acum la răsărit o Rusie revoluționară, dușmănoasă pe față, care ne declarase război în mod oficial*⁶¹.

*Ungaria nu se putea obicinui cu ideea că fiina învinsă, avea să fie constrânsă să renunțe pentru totdeauna la ținuturile frumoase și mănoase ale Ardealului și deci, își retrăgea din toate părțile armata ei pe care o organiza și o înarma contra noastră. Se baza pe armistițiul acordat de Franchet d'Esperey, care oprise înaintarea trupelor noastre, contrar prevederilor Tratatului din 1916. Serbia, aliata noastră din totdeauna, (...) trecu peste îndatoririle alianței noastre cu ea, ocupând în întregime Banatul. (...). Puteam și eram îndreptățiți a nu mai conta pe amiciția și alianța acestui popor. Bulgaria ocupa, cu consimțământul marilor noștri aliați toată Dobrogea, pe care nici germanii, aliații lor, nu le-o recunoșteau. (...) Asistam astfel la o situație fără precedent în istoria popoarelor: ca învinsul să mențină și să cotopească mai departe ținuturi care au fost ale învingătorului*⁶².

Germania, prin clauzele Tratatului de pace, suprima libertatea României, pe care o transforma din stat independent în stat vasal, cvasicolonial⁶³.

Guvernele aliate aveau îngăduință față de trădarea Rusiei, dar o severitate absurdă față de România, după ce îi impuseseră intrarea în război. Primul ministru englez Lloyd-George nega toate angajamentele luate față de România, afirmând că *trădarea rușilor ne impune o revizuire a tratatelor, iar dezmembrarea Austro-Ungariei devine irealizabilă*. Anglia era ostilă în tratativele de la Paris, fiindcă nu voia ca România, aliată fidelă a Franței, devenind puternică, să întărească poziția Franței în această parte a Europei. Reprezentanții săi la Conferința de Pace refuzau drepturile recunoscute României prin Tratatul de alianță și nu erau de acord să ne exercităm drepturile de suveranitate în

⁶⁰ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 142 și urm.

⁶¹ General G. D. Mărdărescu, *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Cartea Românească S.A., București, 1922, p. 9.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 338.

Dobrogea⁶⁴, deși Convenția din 1916 ne garanta integritatea teritorială.

Franța considera că armata ei a eliberat un teritoriu care aparținea Germaniei, nu statului român și, ca urmare, bunurile luate de la inamic îi aparțin, inclusiv petrolul exploatat de societăți germane. Francezii erau supărați că în Constituția României nu se dă voie (la străini) să achiziționeze proprietăți rurale. Regele a constatat abia la 5 februarie 1919 că francezii vor să pună mâna pe petrolul românesc, ceea ce nu putea admite.

La Paris Brătianu a cerut Consiliului Militar Interaliat să permită ocuparea întregului teritoriu ce ni se consfințise prin tratatul de alianță și care se întărise prin Adunarea Națională de la Alba Iulia. Acestei cereri se opunea Armistițiul semnat de Franchet d'Esperey⁶⁵ la Belgrad, cu Ungaria, prin care aceasta avea drepturi administrative până la Carpații Apuseni. André Tardieu, membru al delegației franceze la Conferința de pace și președinte al comisiei care se ocupa de România, îi mărturisea lui Saint-Aulaire că se străduiește din răspuțeri să determine recunoașterea lui Brătianu și a României ca aliat, dar întâmpină opoziția lui Clemenceau, care nu iartă României armistițiul, a lui Wilson, care declară că nu cunoaște tratatul de alianță cu România, precum și a juriștilor pentru care Pacea de la 9 mai 1918 cu Germania a absolvit România de calitatea de aliat. El spunea că pacea aceasta nu poate fi potrivnică României din punct de vedere moral și politic pentru că Aliații au aprobat-o, nici din punct de vedere juridic pentru că Regele nu a sancționat-o și a mobilizat din nou forțele armate odată cu primele contacte cu Armata din Salonic. În numele *dreptului* se comite o mare nedreptate dorindu-se pedepsirea României pentru propriile ei nefericiri de care sunt responsabili Aliații, care n-au respectat angajamentele la Salonic, și Rusia, prin incredibila ei trădare. Saint-Aulaire mai arăta că dintre toți aliații, România a suferit cel mai mult și a fost cel mai rău tratată. Consiliul Suprem a renunțat la

⁶⁴ Generalul Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 299-303: La 16 noiembrie 1919 Gauvain semnează un articol în „Journal de Débat”, în care afirmă că puterile Înțelegerii fuseseră prea darnice, atribuind României teritorii în care densitatea populației nu justifica anexarea lor și ar trebui ca România să consimtă la revizuirea graniței de nord-vest prevăzută în Convenție; p. 301: La 5 decembrie 1918 un articol asemănător are și revista „New Europe”, dovedind că Londra și Parisul n-ar dori să țină seama de Convenția din august 1916.

La București reprezentanții Angliei (sir G. Barklay) și Franței (Saint-Aulaire), din ordinul guvernelor lor, cer lui Brătianu ca România să nu se considere aliată pe baza Convenției din august 1916, ci ca nou intrată în Alianță, adică să i se discute din nou drepturile.

Brătianu a spus că nu poate admite această schimbare, că e un act de moralitate să se respecte tratatul pe care l-a iscălit și că părăsește puterea. Se telegrafiază la Londra în acest sens.

Generalul Berthelot face o vizită în Transilvania: la 29 decembrie 1918 este în Oradea Mare, la 30 în Satu Mare și Baia Mare, la 31 în Bistrița, Gherla și Dej, la 1 ianuarie 1920 la Cluj, Alba Iulia, Sebeșul Săsesc și Sibiu. Peste tot populația cere venirea oastei românești. La 2 ianuarie 1920 este la Săliște, Sibiu, Copșa, Mediaș (unde sașii declară că se unesc cu românii), apoi ajunge la Sighișoara și Brașov.

⁶⁵ Pamfil Șeicaru afirmă că Franchet d'Esperey nu cunoștea Tratatul secret semnat de Brătianu și de Aliați în august 1916, când a fixat în mod arbitrar o linie de demarcație între trupele române și cele maghiare. De aceea la 20 martie 1919 Consiliul Suprem Aliat a autorizat România să depășească cu 100 km linia de demarcație, căreia i se adăuga un spațiu neutru de 15 km pe o lungime de 300 km. La comunicarea de către locotenent-colonelul Ferdinand Vyx a dispoziției de retragere a trupelor maghiare din zonele Dej, Gherla, Cluj, Turda, autoritățile ungare nu se conformează și ordonă ca trupele lor să rămână pe loc. Președintele Károly demisionează și Béla Kun, care cucerește puterea politică în Ungaria, numește președinte pe Garbai Sándor, un personaj obscur. Adunarea membrilor sovietelor de soldați și muncitori a anunțat întronarea dictaturii proletariatului maghiar.

principiul său esențial – al naționalităților – pentru a împiedica România să-l aplice prin realizarea Unirii.

Atitudinea Consiliului era cu atât mai aberantă, cu cât la întrunirea Adunării Naționale de la Alba Iulia românii din Transilvania și Ungaria votaseră în unanimitate unirea cu România la 1 decembrie 1918, având ca temei declarația președintelui Wilson.

Totuși, Conte de Saint-Aulaire apăra România cu energie neobosită și în final Puterile Aliate au recunoscut că *România s-a achitat cu loialitate de angajamentele sale*⁶⁶. De acest adevăr l-a convins și pe Clemenceau care, în Camera Deputaților din Paris, aducea un omagiu *Nobilei și nefericitei României, amenințată în însăși existența sa de trădarea care se organizează în jurul ei pe frontul rusesc*. În final acesta declara: *Am intervenit la Iași pentru a face cunoscut guvernului român că toate angajamentele luate față de România, la intrarea sa în război, vor fi menținute*.

Comandamentul Interliat a cerut armatei ungare la 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919 să se retragă la vest de linia Sighet – Baia Mare – Jibou – Zalău – Ciucea – Vârful Găina – Zam și a autorizat armata română să înainteze până la linia de demarcație prevăzută în Convenția din august 1916. Înaintarea urma să se facă după retragerea ungarilor înapoia acestei linii de demarcație, începând cu 23 martie. Hotărârea a fost adusă la cunoștința guvernului român de generalul Berthelot la 7/20 martie prin adresa care indica liniile de demarcație, iar guvernului Károlyi la 19 martie, de către colonelul Vyx.

A doua zi guvernul unguresc răspunde că hotărârea este contrară Convenției de la Belgrad și – ca urmare – nu o poate executa, fapt pentru care demisionează. S-a format un nou guvern, numit *Consiliul guvernamental revoluționar*, format din 17 comisari ai republicii, Béla Kun, șeful partidului comunist, fiind comisar al poporului pentru afaceri externe. Noul guvern a trecut la reorganizarea armatei pe principii comuniste și a decretat mobilizarea generală, intensificând provocările și atacurile contra românilor și pregătind ofensiva contra României în legătură cu Rusia Sovietică⁶⁷.

Aliații, uimiți de întorsătura lucrurilor, dispun blocada în jurul Ungariei și întăresc comandamentul franco-sârb pentru acoperirea frontierei de sud.

Pentru noi situația devine tot mai grea datorită amenințării de către ruși la granița răsăriteană, de către unguri la granița de vest și, eventual, de bulgari la granița de sud.

În acest timp ororile săvârșite de unguri asupra populației românești din teritoriul ocupat erau îngrozitoare. Pentru apărarea frontului din Transilvania, a celui din nord și est, cu lungime totală de 1.000 km dispuneam numai de 81.000 oameni, din care 40.000 apărau Bucovina și Basarabia pe un front de 550 km și 35.000 erau pe frontul din Transilvania de la Sighetul Marmăției la Zalău și Zam, pe 450 km. Nu aveam nici o

⁶⁶ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 339: Conte de Saint-Aulaire arăta că *România a intrat în război de bună voie, la cererea noastră, în schimbul unor garanții prea repede uitate. De fapt, eroismul conducătorilor români, al poporului și al armatei depășeau previziunile cele mai optimiste*.

⁶⁷ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 111. Telegrama trimisă lui Lenin se încheie astfel: *Republica Sovietică Ungară roagă să se încheie cu guvernul sovietic rus o alianță ofensivă. Cu armele în mâini declarăm că ne vom opune tuturor dușmanilor proletariatului și rugăm să ne dați imediat precizii asupra situației militare*. Lenin a răspuns în aceeași seară că *telegrama guvernului unguresc a fost primită cu un entuziasm de nedescris și că este necesar să se păstreze legătura radiotelegrafică între Budapesta și Moscova*.

rezervă pe frontul de est și nici la dispoziția Marelui Cartier General. Mobilizarea de noi unități era îngreunată de lipsa de echipament.

Delegația română la Paris cere zadarnic ajutor militar pentru armata română nu numai în interesul României, ci și pentru cauza comună aliată, deoarece bolșevismul instaurat în Ungaria constituie un mare pericol pentru toată Europa centrală. Ungurii trebuie să fie scoși definitiv și cât mai repede din cauză că, prin dezarmarea lor înainte de a-și spori și consolida forțele, armata română să aibă libertatea de acțiune pe frontul Nistrului.

La începutul lunii aprilie la Comandamentul Aliat din Ungaria se discută planul acțiunii comune franco-sârbo-româno-cehe împotriva Ungariei, dar Conferința de pace de la Paris nu dorește noi vărsări de sânge și la 4 aprilie trimite pe generalul Smuts să ceară guvernului Ungariei retragerea benevolă pe noua linie de demarcație, frontiera urmând să se stabilească prin Tratatul de pace, în schimb Ungaria va beneficia de ridicarea blocadei, o atitudine binevoitoare în problemele economice și în cele privitoare la delimitarea granițelor cu România, Jugoslavia și Cehoslovacia.

Propunerile i-au stimulat îndrăzneala lui Béla Kun, care nu numai că nu a primit propunerile generalului Smuts, dar i-a cerut să se impună României să-și retragă trupele înapoia Mureșului și să înceteze blocada împotriva Ungariei⁶⁸. El voia să câștige timp pentru pregătirea ofensivei contra României împreună cu Rusia sovietică. Misiunea generalului a eșuat, iar trupele ungurești au violat armistițiul, atacând în mai multe puncte trupele române.

Guvernul român văzând că Aliații se dezinteresează de situația noastră și menajează dușmanul de ieri nedreptățindu-ne, că dincolo de linia de demarcație românii sunt supuși la chinuri și că inamicul violează armistițiul intenționând ofensiva împotriva noastră în unire cu rușii, hotărăște să nu mai aștepte nimic de la Aliați și să rezolve problema numai cu trupele noastre⁶⁹.

La 8 martie delegatul Crucii Roșii Elvețiene a discutat despre repatrierea prizonierilor noștri din Germania și a celor 800.000 de prizonieri ruși care să treacă prin România. Noi nu aveam mijloace să-i transportăm și nici nu voiam să-i vedem aici⁷⁰. La 5 aprilie 1919 guvernul român a hotărât să nu primescă în țară refugiații ruși. Generalul Berthelot avea altă părere, dar a rămas cum a hotărât guvernul român. Ștefan Cicio-Pop insista ca armata română să ocupe linia Csap – Sighetul Marmației (1 aprilie 1919) pentru a împiedica legătura ungarilor cu rușii.

Din convorbirea avută la 11 aprilie 1919 cu locotenentul-colonel Ion Antonescu, șeful biroului operații al Comandamentului Teritorial din Transilvania (C.T.T.), generalul Rosetti reține că acesta ar dori ca trupele franceze și grecești să fie duse în Galiția pentru a umple golul dintre armata noastră și cea polonă; (...) El este contra înaintării numai în Crișana, fiindcă noi nu mergem să ocupăm teritorii, ci să distrugem armata ungară. Acest lucru se poate face numai mergând la Budapesta. Manevra trebuie făcută pe la nord, spre a despărți pe unguri de ruși și a-i prinde în clește, între trupele noastre și cele franceze de pe Mureș⁷¹.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 113-114.

⁶⁹ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 144.

⁷⁰ Generalul Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 317.

⁷¹ Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 340.

Marele Cartier General Român ia măsuri de apărare: completează efectivele unităților prin trimiterea de oameni de la părțile sedentare; organizează comandamentele și serviciile unităților din Transilvania și aduce acolo noi unități din Basarabia și din Vechiul Regat; completează artileria, trupele de pionieri și serviciile; organizează Grupul 5 aviație pentru C.T.T.; transportă în Transilvania Divizia 2 Cavalerie (Brigăzile 2 și 3 Roșiori), Brigada 5 Roșiori, Regimentul 7 Infanterie, 3 baterii artilerie de munte, 2 baterii autotunuri, artilerie antiaeriană, un tren blindat armat cu 2 tunuri, 6 mitraliere și 4 puști mitraliere, 2 companii pontonieri râuri.

La 15 martie 1919 este numit comandant al Comandamentului Trupelor din Transilvania generalul Mărdărescu și se întocmește planul de campanie care prevedea despărțirea trupelor de secui de pe văile Someșului și Tisei de trupele de pe văile Crișurilor⁷²:

- Ofensivă energetică spre vest pe tot frontul, pentru a trece munții Apuseni, având ca prim obiectiv linia Huszt – Satu Mare – Careii Mari – Oradea Mare – Salonta, urmând ca în continuare să atingă linia: gura Someșului – Debreczen – Oroshaza – Szegedin și chiar dincolo de această linie, până la Tisa;

- Executarea unei acțiuni hotărâtoare cu Grupul de Nord, în care Detașamentul Olteanu să respingă orice atac dat pe valea Tisei și să înainteze până la Huszt; Divizia 2 Cavalerie să păstreze cu Brigada 2 Roșiori valea Someșului până când Diviziile 6 și 7 vor obține un succes hotărâtor, apoi brigada să urmeze Divizia 7, făcând legătura acesteia cu Divizia 6; Divizia 7 avea ca obiectiv Careii Mari, iar Divizia 6 să ajungă la ieșirea din defileul Csucsa și să continue spre Oradea Mare;

- Divizia 2 Vânători să înainteze pe văile Crișurilor Alb și Negru, având flancgardă pe stânga Divizia 1 Vânători și să ajungă pe linia Beiuș – Boros Sebeș – Radna;

- Divizia 2 Vânători era rezerva generală urmând a fi întrebuințată după împrejurări. În acord cu Consiliul Dirigent organizează jandarmeria (3 regimente de jandarmi) și trupele ardeleni, al căror comandant este numit generalul de divizie Boeriu Ioan, având șef de stat major pe colonelul Papp Dănilă. În martie jandarmeria era în măsură să ia parte la menținerea ordinei, degajând Brigada 5 Roșiori de această sarcină, permițând intrarea ei în compunerea detașamentului Olteanu, care înlocuiește trupe din Divizia 7 aflată în zonă. C. T. T. constituie *Detașamentul general Olteanu*, în zona Sighetul Marmației și transportă Divizia 2 Cavalerie în zona Șomcuta Mare – Galco (între Someș și Lăpuș). Se constituie două zone militare: zona de supraveghere și zona de operații propriu-zisă, până la linia de demarcație din munții Apuseni, ocupată în linia I-a de Detașamentul Olteanu în zona Sighetul Marmației, Divizia 6 la Sebeș – Huedin – Cluj; Divizia 2 Vânători la Zam – Deva; în linia II-a Divizia 2 Cavalerie în spatele Diviziei 7, la Șomcuta Mare și Divizia 1 Vânători înapoia centrului întregului dispozitiv al liniei I-a, la Alba Iulia – Teiuș – Turda⁷³.

După decretarea mobilizării, Comisariatul poporului din guvernul ungar hotărăște menținerea fronturilor actuale până la începerea ofensivei. Pe frontul românesc prevedea gruparea forțelor *în jurul orașului Satmar, astfel încât să poată ataca în direcția Dejului. Valea Crișului Repede se va închide la Ciucea cu un detașament puternic.*

⁷² General G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 40.

⁷³ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 117-119.

În spiritul acestor instrucțiuni, încep la 24 martie puternice atacuri contra trupelor române, executate cu detașamente de forța unui batalion, susținute de artilerie și trenuri blindate, în special pe frontul diviziei 7, în zona Seini – Hodod – Zalău și pe frontul Diviziei 6, la Ciucea.

La 6 aprilie comandamentul unguresc a executat o recunoaștere aeriană până la Cluj. În acest timp, trupele sovietice încep atacuri la Nistru. Aceste atacuri și concentrarea de forțe numeroase în teritoriul dintre Apuseni și Tisa confirmau că sunt preludiul ofensivei contra frontului român.

La 14 aprilie 1919, francezii ne anunță că pentru acțiunea contra trupelor maghiare ne vor da tot ce ne trebuie, dar trupe nu dau⁷⁴.

Armata ungară dispunea de aproximativ 150.000 oameni, din care 70.000 între Apuseni și Tisa și 80.000 la vest de Tisa. Recrutarea voluntară nu a corespuns așteptărilor, dar era neterminată. În linia I-a aveau 22.000 oameni, 87 guri de foc, 3 trenuri și 2 automobile blindate. În linia II-a erau în curs de mobilizare, 48.000 oameni cu 65 guri de foc.

Armata română din Transilvania dispunea la aceeași dată de 6 divizii de infanterie (Diviziile 6 și 7 Infanterie, 1 și 2 Vânători, 15 și 16 ardelene), o divizie cavalerie, o brigadă de roșiori și trupe neîndivizionate: 6 baterii de munte, 1 divizion de autotunuri (2 baterii), 1 tren blindat, 1 grup de aviație cu 3 escadrile.

Diviziile de infanterie aveau în compunere un escadron divizionar, 2 brigăzi infanterie a câte 2 regimente cu câte 3 batalioane, fiecare cu 3 companii pușcași și o companie mitraliere cu 8 piese; o brigadă de artilerie cu un regiment de tunuri de câmp cu 2 baterii și un divizion cu 2 baterii; un batalion de pionieri. Diviziile de vânători aveau regimentele pe două batalioane.

Diviziile ardelene aveau în plus un escadron de cavalerie divizionară și un batalion de vânători de munte. Divizia 2 Cavalerie avea Brigăzile 2 și 3 Roșiori, fiecare cu câte două regimente pe 4 escadroane, un grup de mitraliere, un divizion de artilerie călăreață cu 3 baterii, o companie cicliști, un grup de motomitraliere și serviciile necesare.

În total armata din Transilvania avea 69 batalioane, 32 escadroane și 44 baterii cu 176 guri de foc⁷⁵.

Armata română din Transilvania avea următoarea dislocare și grupare⁷⁶:

Grupul de Nord, General Moșoiu, cu:

- Detașamentul General Olteanu în regiunea Sighet.
- Divizia 2 Cavalerie la Vârful Rotunzilor, Baia Mare, Szilagy Szeg, pe valea Someșului, legând Detașamentul General Olteanu cu Divizia 7 Infanterie.
- Divizia 7 Infanterie, la Szilagy Szeg, Zalău, Szibo.
- Divizia 6 Infanterie, la Sebesvar, Csucs, Huedin pe Criș.
- Divizia 16 în linia II-a în regiunea Almos, Bakoshaza, Sf. Mihaly, între Diviziile 7 și 6.

Grupul de Sud

- Divizia 2 Vânători în regiunea N. Halmagy-Roșia.
- Divizia 1 Vânători în linia II-a, în regiunea Deva.

⁷⁴ Generalul Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 341.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 122-123

⁷⁶ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 146 și urm.

Rezerva armatei: Divizia 18 în regiunea Cluj, Turda, Aiud, Alba Iulia.

Grupul de sud și rezerva armatei sunt sub comanda directă a Comandamentului Trupelor din Transilvania (C.T.T.). Pentru acțiunea împotriva armatei ungare au fost două proiecte de operațiuni.

Scopul ofensivei era: trecerea munților Apuseni cu obiectiv principal **zdrobirea armatei inamice**, aruncând-o dincolo de Tisa.

Ideea de manevră consta în străpungerea centrului dispozitivului inamic cu Diviziile 6 și 7 Infanterie pentru a ocupa Careii Mari și Oradea Mare, separând trupele de secui de pe văile Someșului și Tisei, care erau mai bine organizate, de trupele bolșevice de pe văile Crișurilor, apoi manevre pe linii interioare.

La 11 aprilie a fost numit comandant al Trupelor din Transilvania generalul Mărdărescu. Aliații au fost informați despre începerea acțiunii ofensive împotriva trupelor ungare⁷⁷. Ofensiva armatei române a început în dimineața zilei de 16 aprilie 1919 pe tot frontul cu Grupul de nord și Grupul de sud, mai puțin Detașamentul General Olteanu și Divizia 2 Cavalerie, care rămân în defensivă activă pentru 16 și 17 aprilie.

Grupul de Nord atacă cu Divizia 7 Infanterie, rupe frontul inamic peste tot și înaintază circa 8 km, iar Divizia 6 atacă defileul Ciucea învâluindu-l pe la nord și sud⁷⁸. A doua zi inamicul cedează.

Grupul de Sud are ca obiectiv defileul Csucs pe care-l atacă prin învăluire pe la nord și după o scurtă rezistență, văzându-și linia de retragere amenințată, inamicul se retrage și defileul este ocupat. În prima zi de ofensivă frontul inamic este rupt peste tot. A doua zi se reia înaintarea pe tot frontul.

Divizia 7 Infanterie înaintază 15-20 km și pătrunde în valea Crasnei, tăind inamicului legătura între valea Someșului și Crișul Repede. În ziua următoare (18 aprilie) continuă înaintarea spre Careii Mari, ieșind complet din defileu și ajunge la 24 km de Careii Mari.

Divizia 6 cu coloana de nord ocupă Crasna, coboară pe valea Bereteului spre Marghita, ocupând-o la 19 aprilie. Cu coloana de centru respinge în dezordine trupele inamice care ocupau defileul, acestea retrăgându-se spre Oradea Mare. Defileul Ciucea este ocupat și în ziua următoare divizia va continua înaintarea pe tot frontul spre Oradea Mare.

Loviturile Diviziilor 6 și 7 Infanterie fiind decisive, inamicul se retrage peste tot și Comandamentul hotărăște punerea în mișcare a Detașamentului Olteanu și a Diviziei 2 Cavalerie la 18 aprilie⁷⁹. Aceasta înaintază pe valea Tisei către Huszt și ocupă localitatea

⁷⁷ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 342. La 15 aprilie autorul, ca reprezentant al Marelui Cartier General pe lângă Misiunea militară franceză, comunica generalului Berthelot că a doua zi trupele române vor trece la ofensivă în Crișana, iar generalul îi răspunde că de 15 zile el spune mereu că așa trebuie făcut, apoi îi citește textul unei scrisori către Clemenceau și Foch prin care demonstrează că numai această ofensivă poate rezolva situația militară

⁷⁸ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 143: Pierderile coloanei de nord (R. 16 Inf.) în ziua de 16 aprilie: morți: 2 ofițeri (slt. Crișan N. și Hărsianu D. și 18 trupă; răniți: 2 ofițeri (Lt. Col. Racoveanu N. și slt. Moraru Spiridon), 33 trupă; dispăruți: 1 ofițer și 17 trupă. Coloana de sud, R. 27 Inf. Slt. Raicu Octavian rănit; Flancgarda, R. 15 Inf. 4 soldați răniți. Coloana de sud și flancgarda au capturat mitraliere, arme și muniții.

⁷⁹ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 343; 18 aprilie: *Generalul Berthelot îmi spune că a primit o telegramă de la Clemenceau aprobând acțiunea noastră în Ungaria, dar sfătuind să nu depășim linia Arad-*

Tecsö pe care inamicul le execută în valea Someșului cu două companii în noaptea de 15/16 aprilie și alt atac dat în dimineața de 16 aprilie cu 2-3 batalioane susținute de artilerie pe frontul Sicartăul Mare – Ardușu⁸⁰. În sectorul Diviziei 2 Cavalerie, Regimentul 10 Roșiori respinge două atacuri.

Divizia 2 Cavalerie, întărită cu un batalion de infanterie înaintază pe valea Someșului și pune stăpânire pe gura defileului, apropiindu-se la 26 km de Satu Mare. Cu Brigada 2 Roșiori întărită cu un batalion de infanterie înaintază la sud, pe valea Crasnei și pune stăpânire pe gura defileului, la ieșirea râului din munți.

La Grupul de Sud, cu Divizia 2 Vânători comandată de generalul Dabija continuă înaintarea pe văile celor 3 Crișuri, respinge rezistența inamicului și ocupă Bietini de Criș, Bârz și Boroș Sebeș⁸¹.

Pe Crișul Negru continuă înaintarea în ziua de 18 și pune stăpânire pe Beiuș. Detașamentul de pe valea Mureșului ajunge în seara zilei de 18 la Maria Radna. Divizia a ieșit complet din defileul Crișului Negru. Până în seara zilei de 17 aprilie ocupă Bozo Sebeș, pe valea Crișului Alb, unde rămâne și în ziua de 18 aprilie. Detașamentul colonel Rasoviceanu continuă înaintarea pe direcția Vașcău – Beiuș, iar noaptea staționează în zona Draganfalva – Szudrici. Prin aceste mișcări învâluitoare combinate cu atacul frontal al Diviziei 6, inamicul se vede amenințat și părăsește Oradea Mare, retrăgându-se spre vest.

La 19 aprilie **Grupul de Nord** continuă înaintarea pe tot frontul și până în seara zilei îndeplinește primul obiectiv, atingând linia Huszt – Satu Mare – Careii Mari. Divizia 7 Infanterie ocupă la 19 aprilie fără luptă Careii Mari, iar la 20 aprilie ocupă Mihaifalău și amenință pe la nord rezistența inamicului de la est Oradea.

Divizia 6 Infanterie continuă înaintarea la 19 aprilie cu grosul forțelor pe valea Crișului Repede spre Oradea Mare, pe care o ocupă a doua zi fără luptă⁸², capturând 14 tunuri, mii de arme și multă muniție. Grupul de Nord a ajuns la 20 aprilie pe tot frontul la aliniamentul fixat de C.T.T.

Comandamentul român informat că inamicul se retrage și vrea să se regrupeze în regiunea Debrețin și Bekescsaba, hotărăște să depășească linia de demarcație fixată de

Oradea Mare. I-am obiectat că ceea ce căutăm acum nu este ocuparea teritoriului, ci distrugerea armatei ungare pentru a ne asigura libertatea de acțiune așa ca să putem face față iminentului atac bolșevic. Pentru aceasta trebuie să silim armata ungară să primească bătălia chiar dincolo de linia Arad – Oradea Mare. Mi-a răspuns că este cu totul de părerea mea și că nu se va opune unei asemenea acțiuni. 19 aprilie: Berthelot îmi spune: „Trebuie să continuați acțiunea în Ungaria până ce scoateți pe unguri din luptă”. De fapt Marele Cartier General a dat directivă generalului Mărdărescu să limiteze înaintarea sa la Tisa, distrugând toate podurile de pe acest râu. Din Paris a venit direct aprobarea ca să trecem trupe în Dobrogea, dar numai în partea de nord a graniței dinainte de 1913. Este curioasă această încăpățănare de a limita suveranitatea noastră.

⁸⁰ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 142; R. 10 Roșiori are următoarele pierderi: 1 ofițer mort, locotenentul Gheorghiu Traian, 5 oameni trupă morți și 9 trupă răniți.

⁸¹ *Ibidem*, p. 148. În luptele din cursul zilei Divizia 2 Vânători are următoarele pierderi: Ofițeri: 1 mort (slt. Bârsan Ștefan din R. 9 Vt., 3 răniți (slt. Andrei Siloriu din R. 2 Vt., slt. Șerban Ion din R. 10 Vt., un slt. din R. 9 Vt.). Trupă: 15 morți (2 din R. 2 Vt., 9 din R. 9 Vt., 4 din R. 10 Vt.); 63 răniți: 16 din R. 2 Vt., 11 din R. 9 Vt., 36 din R. 10 Vt.). Pierderile inamicului: 1 ofițer și 45 trupă capturați, circa 180 morți și răniți; capturate 5 obuziere, 11 mitraliere, 150 arme, mari cantități de muniție, 50 vagoane cale ferată, etc.

⁸² Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 148-152

Aliați și să zdrobească definitiv forțele inamice, înaintând până la Tisa⁸³.

Se constituie Grupul de Sud general Dabija, compus din Diviziile 1 și 2 Vânători, cu misiunea:

- Divizia 2 Vânători să continue acțiunea spre vest până la ieșirea din defileurile Crișurilor Alb și Negru, după care să se dirijeze în direcția Salonta. Detașamentul Rasoviceanu să se îndrepte de la Beiuș spre Oradea Mare, păstrând legătura cu Divizia 2 Vânători și stabilind legătura cu Divizia 6 Infanterie, intrând sub ordinele acesteia pentru a se coordona acțiunile asupra Oradiei Mari.

- Divizia 1 Vânători general Lecca (mai puțin Brigada 2 Vânători și un divizion artilerie de câmp) să ajungă pe calea ferată la 19 aprilie în regiunea Maria – Radna și să iasă în câmpie pentru a acoperi stânga Diviziei 2 Vânători, eșalonată în stânga și înapoia acesteia la o zi de marș.

În rezerva C.T.T. rămâne Divizia 18 general Papp, care se transportă pe c.f. și pe jos înapoia Grupului de Nord, în raionul Șimleul Silvaniei, Crasna, Zalău.

Până în seara de 21 aprilie forțele Grupurilor de Nord și Sud debușează pe tot frontul în câmpie, atingând toate obiectivele ordonate:

- Grupul de Nord urmărește energic inamicul, debușează pe tot frontul în câmpie ajungând în seara zilei de 19 aprilie pe linia Hust – Satu Mare – Careii Mari – Mezo Telegd – Orvend (pe valea Crișului repede), iar în ziua următoare ocupă Oradea Mare.

- Detașamentul general Olteanu respinge rezistențele inamice, la 19 aprilie ajunge în Valea Tisei și ocupă localitățile Kiralyhaza Szölös la 21 aprilie. Întărit apoi cu 3 batalioane ocupă Muncacs la 28 aprilie, unde face legătura cu trupele cehoslovace. În dimineața de 20 aprilie Brigada 5 Roșiori intră în Hust, apoi face un cap de pod în dreapta Tisei, la ieșirea râului din defileu. La 20 și 21 aprilie respinge Regimentul 1 Secui ocupă localitățile de la ieșirea estică a defileului Hust – Veresmart.

- Divizia 2 Cavalerie la 19 aprilie înaintază cu grosul forțelor pe valea Someșului spre Satu Mare, unde intră în seara de 19 aprilie. Acolo era Brigada 2 Roșiori, care intrase la amiază și capturase 18 ofițeri, 600 soldați, cai, armament și muniții.

- Divizia 7 trimite în sprijinul Diviziei 2 Cavalerie Detașamentul Colonel Rotaru format din 4 batalioane și două baterii. Acesta urma să atace inamicul din Mate-Szalka pe la sud, concomitent cu atacul de la est al cavaleriei. La 22 aprilie inamicul se retrage și trupele române ocupă Mate-Szalka, apoi urmăresc Divizia de secui, astfel:

- Coloana de nord General Davidoglu (Brigada 2 Roșiori, două batalioane și două baterii) înaintază spre Csap cu misiunea să ocupe acest punct de trecere peste Tisa, tăind retragerea inamicului pe aici. Coloana respinge rezistența inamicului și la 20 aprilie a atins obiectivul și a rămas în supraveghere pe Tisa, interceptând toate căile de comunicație ce duc spre Csap.

- Coloana de centru (un batalion, un escadron, o secție de artilerie) făcea legătura între coloana de nord și cea de sud.

- Coloana de sud (Brigada 3 Roșiori, două batalioane, două baterii) Colonel Ioan, având ca obiectiv Nyiregyhaza, înaintază către Nyir Bator, de unde se îndreaptă pe două coloane spre obiectivul dat. A întâmpinat rezistență serioasă din partea inamicului, însă la 26 aprilie se afla la 4 km de Nyiregyhaza, unde se afla Divizia de secui.

⁸³ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 151 și urm.

Pentru atacul și ocuparea acestei localități, Grupul de Nord ajută acțiunea colonelului Ioan prin Detașamentul Colonel Dragu Constantin, comandantul Brigăzii 41 Infanterie, care avea în componere două batalioane și o baterie, cu care a atacat Nyiregyhaza de la sud, concomitent cu atacul cavaleriei de la est.

La 27 aprilie inamicul este respins și orașul Nyiregyhaza ocupat. De aici colonelul Ioan a trimis Regimentul 5 Roșiori întărit cu două batalioane și o baterie spre Tokay pentru a ocupa acest punct de trecere și a tăia retragerea inamicului, iar cu restul a urmărit trupele de secui care se retrăseseră în regiunea Demecser (între Csap și Nyiregyhaza).

Inamicul atacat de la nord de o coloană (6 escadroane și o baterie) trimisă în această direcție de generalul Davidoglu și din sud de restul coloanei colonelului Ioan, văzându-și toate liniile de retragere spre Tisa tăiate, capitulează în întregime (10.000 oameni) și astfel Divizia de secui este scoasă complet din acțiune.

În vederea acțiunii contra trupelor inamice din Debreczen, Grupul de Nord dispune: Divizia 7, mai puțin Detașamentul colonel Rotaru dat Diviziei 2 Cavalerie, înaintând cu un regiment de infanterie (Regimentul 24) și 3 baterii de la Divizia 6 Infanterie, se concentrează în regiunea Samson-Hajdu Vamos și atacă Debreczenul de la est, în timp ce o brigadă din Divizia 6 Infanterie atacă de la sud. La 23 aprilie Debreczenul este ocupat și inamicul se retrage spre Szolnok. Contra forțelor inamice semnalate în regiunea Bekescsaba comandamentul român ordonă concentrarea Diviziei 2 Vânători în regiunea Salonta Mare – Zarand – Gyula pentru a ataca inamicul de la est și a unei brigăzi din Divizia 1 Vânători în regiunea Kisjenő, apoi Ketegyhaza, pentru a ataca din direcția Sud-Est. După ocuparea orașului Debrecen Divizia 6 Infanterie se va îndrepta către Bekescsaba pentru a o ataca de la nord la sud. Concentrarea trebuia terminată în seara de 25 aprilie.

În vederea unui ajutor eventual al Grupului de Sud, Grupul de Nord îndreaptă Divizia 7 Infanterie, care urmărea inamicul spre Szolnok, în regiunea Püspök Ladany, de unde putea să acționeze spre Bekescsaba. Acțiunea trebuia dusă cu energie contra inamicului pentru a-i tăia retragerea spre Tisa.

Ideea operativă a atacului care se va executa în ziua de 26 aprilie era următoarea: Divizia 2 Vânători atacă de front, iar o brigadă din Divizia 6 Infanterie atacă de la nord flancul și spatele inamic; Divizia 1 Vânători atacă de la sud cu o brigadă, amenințând linia de retragere spre Szegedin.

Divizia 6 Infanterie a întâmpinat rezistențe inamice spre Püspök Ladany și având de parcurs un drum prea lung de la Debrecen, nu a putut să ia parte la atac.

Divizia 2 Vânători a atacat de front și cu o parte din forțe a învâluit inamicul pe la nord.

Divizia 1 Vânători atacând pe la sud, amenința cu o parte din forțe dreapta și retragerea inamicului spre Oroshaza, prin ocuparea localității Uj Kigyos.

Inamicul se retrage în grabă cu o parte din forțe spre Szolnok și cu alta spre Segedin.

Orașul Bekescsaba a fost ocupat în ziua de 26 aprilie. Inamicul a mai încercat o rezistență înapoia Bereteului spre a păstra cap de pod la Szolnok, Gyoma și Szarvas, însă a fost urmărit cu energie și azvârlit în totalitate peste Tisa⁸⁴.

⁸⁴ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 346-349: *La 29 aprilie înaintarea spre Tisa merge bine, rezistența ungarilor este slabă. Se discută despre o înaintare franco-româno-ceho-sârbă spre Budapesta. La 1 mai 1919*

La 1 mai 1919 trupele noastre au atins pretutindeni Tisa, obiectivul final al ofensivei, cu un cap de pod peste Tisa, la Tokay.

Ceea ce nu au putut înfăptui Aliții după lungi tratative, armata română a desăvârșit în 14 zile. Béla Kun este pus în fața realității.

La 2 mai și trupele cehoslovace înaintau spre sud pentru a ocupa linia de demarcație între Cehoslovacia și Ungaria, stabilită de Aliți la 15 februarie 1919.

La aceeași dată Béla Kun a încercat să stabilească un contact direct cu România propunând pace pe baza recunoașterii fără rezerve a pretențiilor teritoriale ale românilor.

Propunerea tentantă a fost refuzată, căci ar fi fost un act dezonorant față de Aliți și ar fi implicat recunoașterea de către România a unui guvern de aventurieri. Pentru comandamentul român cucerirea Budapestei ar fi fost o operațiune ușoară, dar la 30 aprilie ministrul de externe francez a comunicat guvernului român interdicția stabilită de Consiliul Suprem Aliat privitoare la înaintarea armatei române spre Budapesta.

Brătianu presupunea că oprirea înaintării armatei române va fi considerată de Béla Kun ca slăbire a armatei române și va ataca. În acest caz, atacarea Budapestei va fi justificată⁸⁵.

Aliții cer să nu mai continuăm ofensiva la vest de Tisa și să rămânem pe malul ei stâng, unde am ajuns. Ajungând pe Tisa trupele române rămân în supraveghere până ce se va hotărî noua frontieră cu Ungaria. În consecință comandamentul român regroupează forțele astfel:

- a) Grupul de Nord în sectorul Abad – Salok – Tokay – Csap:
 - Detașamentul Olteanu în acoperire pe sectorul exclusiv Tokay – Csap;
 - Divizia 16 Infanterie în acoperire pe sectorul Abad – Salok – Tokay;
 - Divizia 2 Vânători în rezerva Grupului la Nyiregyhaza.
- b) Grupul de Sud în sectorul Abad – Salok – Mureș:
 - Divizia 18 Infanterie în acoperire pe întreg sectorul;
 - Divizia 1 Vânători în rezerva Grupului la Bekescsaba.
- c) Rezerva generală:
 - Divizia 6 Infanterie în regiunea Oradea – Salonta Mare – Beretyö-U;
 - Divizia 2 Cavalerie în regiunea Debrecen.
- d) Divizia 7 Infanterie este transportată pe alt front.

Béla Kun, conștient că este lipsit de adeziunea maselor și că se poate menține la putere numai prin teroare, nu avea alt mijloc de a-i câștiga pe maghiari decât printr-un naționalism

Béla Kun cere pace. Cicerin, comisarul pentru Afaceri Externe al Rusiei, ne trimite un ultimatum, iar Rakovski ne cere să părăsim Bucovina. La 5 mai se discută la Cotroceni despre acțiunea spre Budapesta. Generalul Prezan consideră că acolo trebuie să mergem cu toate forțele și nu mai avem cu ce face față la Nistru. La 8 mai se dau asigurări francezilor că prezența noastră pe Tisa este numai pentru scopuri militare. Generalul d'Esperay a cerut la Paris să ocupăm Budapesta, dar Clemenceau i-a interzis să mai vorbească în această chestiune. La 9 mai generalul Graziani (venit în locul lui Berthelot) și d'Esperay convin ca în partea de răsărit a Banatului să fie instalate autorități românești și jandarmeria română. La 14 mai 1919 mareșalul Foch telegrafiază că deocamdată nu trebuie întreprinsă operațiunea spre Budapesta, dar că ocuparea Tisei face cinste armatei române. La 30 mai se comunică lui Saint-Aulaire emoția noastră pentru faptul că Marile Puteri au recunoscut fără condiții guvernul amiralului Kolceac, care revendică Basarabia.

⁸⁵ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 376.

agresiv, care presupunea războiul pentru apărarea integrității Ungariei. De aceea a ordonat în grabă mobilizarea pentru a-i ataca pe români și pe cehoslovaci. Pentru a-și ridica prestigiul șifonat de retragerea trupelor sale pe malul drept al Tisei și a ridica moralul naționaliștilor unguri, avea nevoie de o victorie militară și cum acesta nu putea fi obținută pe frontul de sud contra francezilor sau la est contra românilor, se hotărăște să atace trupele cehoslovace aflate în curs de organizare, cu frontul apărut numai de o singură divizie.

Dacă din octombrie 1918 și până la 1 mai 1919 Béla Kun și partizanii se înverșunaseră să lichideze armata și să-i umilească pe ofițeri, acum au apelat la ofițerii de carieră adresându-li-se nu în numele revoluției, ci al patriotismului maghiar.

La 18 mai 1919 *o radiogramă de la Moscova către Béla Kun îi spune să reziste și să câștige vreme până la foarte apropiata sosire a ajutorului*⁸⁶.

La 20 mai Diviziile 1 și 5 ungare atacă trupele cehoslovace de la Miskolcz și până seara ocupă localitatea. Rakovski i-a comunicat lui Béla Kun decizia sovietelor *de a da tot concursul Ungariei Sovietice, tânăra lor soră înneacă în sânge*⁸⁷ și la 27 mai unitățile rusești au trecut Nistrul și au încercat să ocupe orașul Bender. Un batalion algerian a contraatacat și i-a aruncat peste Nistru.

La cererea Comandamentului cehoslovac, comandamentul român trimite în ajutor Detașamentul Colonel Dragu format din 5 batalioane și 5 baterii din Divizia 16 Infanterie și 2 Divizia 2 Vânători. Acțiunea ofensivă a detașamentului începută în ziua de 23 mai în dreapta trupelor ungare atacatoare trebuia să fie concomitentă cu acțiunea frontală a trupelor cehoslovace, dar acestea au început să se retragă dezordonat și s-au oprit la 50 km nord Miskolcz, înapoia liniei Eperjes – Kaschau. În aceste condiții, ofensiva Detașamentului Colonel Dragu este oprită și i se ordonă să se retragă în capul de pod Tokay, în noaptea de 2/3 iunie, înapoia Tisei, de unde respinge toate atacurile ungare îndreptate către dreapta noastră⁸⁸.

În timpul ofensivei ungare împotriva cehoslovacilor, bande ucrainene bolșevice atacau în Maramureș, operând în dreapta trupelor noastre, tinzând să facă legătura cu trupele ungare. Atacurile bandelor ucrainene s-au intensificat și la 20 ianuarie 1919 au pătruns adânc în Basarabia la nord de Soroca. Scopul lor era atragerea mai multor unități în Basarabia pentru slăbirea frontului de pe Tisa.

La 1 mai comisarul sovietic pentru afaceri externe, împreună cu Rakovski, care se autointitulase *guvernatorul Ucrainei*, au trimis guvernului român un ultimatum prin care-l somau să părăsească Basarabia până la 3 mai. Alt ultimatum cerea imperios evacuarea Bucovinei.

La 30 mai, *prin radio, de la Petrograd, Cicerin și Rakovski adresează Ministerului nostru al Afacerilor Străine o notă arătând că ne-am făcut stăpâni pe echipamentul rusesc părăsit la noi, că guvernele rus și ucrainean își rezervă dreptul de a deferi pe vinovați, oricare ar fi ei, tribunalului revoluționar și că nu iau nici o responsabilitate pentru soarta tuturor valorilor, actelor, etc., depuse de guvernul român și de particulari în Rusia*⁸⁹.

⁸⁶ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 352.

⁸⁷ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 379.

⁸⁸ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 148 și urm.

⁸⁹ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 356.

Comandamentul român întinde Detașamentul General Olteanu spre dreapta, până la Carpații Păduroși, iar Divizia 8 Infanterie, care ocupase Bucovina, trece în Pocuția și ocupă Colomeea, stabilind legătura cu trupele polone și barând drumul între Ungaria și Ucraina.

În acord cu unitățile franceze și sârbe din Banat, românii au ocupat Aradul și partea din Banat acordată prin Conferința de pace, deși prin Tratatul de alianță ne fusese acordat în întregime. Banatul de est ce ni se cuvenea, a fost ocupat doar de trupele Diviziei 1 franceză, iar Aradul era stăpânit de unguri, fiind dincolo de linia de demarcație. Abia după venirea lui Franchet d'Esperey la 2 iulie la fața locului se clarifică situația și de la 12 iulie Aradul, iar de la 21 iulie, Banatul de est devin cu totul ale României. Comandamentul român trimite Divizia 2 Infanterie și o parte din Divizia 21 Infanterie să-l ocupe.

La 8 iunie 1918, Rosetti primește comunicarea telegrafică prin care Clemenceau a somat guvenul unguresc să înceteze atacul contra Cehoslovaciei, deoarece tocmai pentru încetarea războiului Consiliu Supem a oprit înaintarea armatei române spre Budapesta și armatele aliate la frontiera Ungariei. Béla Kun răspunde lui Clemenceau că încetează operațiunile cu condiția ca românii, sârbii și cehoslovacii să se conformeze Convenției de armistițiu din 13 noiembrie 1918⁹⁰.

La 10 iunie Consiliul celor Patru a convocat reprezentanții României și Cehoslovaciei la o conferință în care le imputau greutățile prezente. În opinia lor România era vinovată pentru demisia guvernului Károly, pentru instaurarea bolșevismului în Ungaria și pentru faptul că depășise limitele liniei de demarcație ajungând cu trupele sale la Tisa, pe un teritoriu pur maghiar. În consecință, solicita României să-și retragă trupele în interiorul frontierelor. Răspunsul energic și plin de demnitate al lui Brătianu a pus Consiliul în fața propriilor responsabilități: trecerea puterii din mâinile lui Károly în mâinile lui Béla Kun nu a fost decât un șantaj asupra Aliatilor. Trupele române s-au oprit la Tisa pentru că acest râu este singura linie din câmpia ungară care din punct de vedere militar oferă o apărare reală împotriva atacurilor dușmane. Aliții înșiși și-au dat seama de această situație când au ocupat teritoriul german până la Rin. Guvernul român nu-și putea asuma riscul retragerii de pe Tisa, câtă vreme Consiliul vorbea despre frontiera Ungariei cu România fără ca guvernul român să aibă cunoștință despre existența vreunei linii de frontieră.

Aliții au fost obligați să-și recunoască greșeala, apoi Consiliul a trimis o notă comună guvernelor Cehoslovaciei, României și Serbiei prin care se comunicau frontierele cu Ungaria.

La 13 iunie Clemenceau a trimis o notă comună guvernelor din Ungaria, Cehoslovacia și România prin care prietenii și dușmanii erau chemați pe un ton cominatoriu *să pună capăt oricărei ostilități inutile, căci noile frontiere nu vor fi modificate cu nimic de accidentele momentane ale ocupației militare și nici un stat nu va fi recompensat printr-o sporire a teritoriului pentru faptul că a prelungit ororile războiului*. Nota se încheia cerând forțelor armate ale acestor state *să se retragă în cel mai scurt timp în interiorul granițelor nou stabilite*⁹¹.

La 17 iunie 1918 Béla Kun telegrafiază insolent guvernului nostru să înceapă retragerea trupelor de pe Nistru, dar guvernul român nu-i răspunde.

Guvernul ungar contrarevoluționar de la Seghedin face propuneri pentru unirea cu

⁹⁰ *Ibidem*, p. 358.

⁹¹ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 378-379.

noi, aceasta fiind dorința vechii clase conducătoare. Propunerea s-ar primi dacă unirea s-ar face în persoana Regelui Ferinand⁹².

Béla Kun, pentru a-și dovedi spiritul conciliant, la 23 iunie semnează armistițiul cu Cehoslovacia și retrage trupele 15 km la sud de fosta linie de demarcație.

Marele Cartier General Român a retras Divizia 8 Infanterie din Colomeea, iar unitățile poloneze și cehoslovace au ocupat teritoriul ce le revenea.

La 23 iunie se comunică mareșalului Foch, prin Berthelot, redactarea condițiilor de recunoaștere a guvernului Kolceak, în care se afirmă că *numai unele părți din Basarabia ar fi românești*⁹³.

Victoria împotriva armatei cehoslovace redeșteaptă spiritul războinic la Budapesta, amenințând cu noi tulburări liniștea Europei.

În dezacord cu declarația scrisă, guvernul ungar a continuat recrutarea, organizarea de noi unități și trimiterea lor pe frontul de la Tisa. Béla Kun nu făcea nimic fără acordul Rusiei sovietice. La Budapesta s-a organizat sub președinția lui Rakovski un comitet *pentru eliberarea Basarabiei*. Începând cu 24 iunie 1918 d'Esperay, Maniu și Rosetti fac o vizită în Banat și Ungaria⁹⁴.

La 1 iulie se întrunește la Paris Consiliul Aliaților și constată, din rapoartele experților, că Ungaria vrea să profite de demobilizarea Aliaților, se organizează și

⁹² General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 364

⁹³ *Ibidem*, p. 365. În darea de seamă către generalul Berthelot asupra celor întâmplate între 11-22 iunie, Rosetti scrie: *Faptul de a fi admis, prin redactarea dată condițiilor de recunoaștere a guvernului amiralului Kolceak, că numai unele părți din Basarabia ar fi românești, va fi în viitor un titlu perpetuu de revendicare a uneia sau a mai multor părți din Basarabia. Această redactare a îngrijorat nu numai pe basarabeni, dar întreg neamul românesc, care vede în ea, cu drept cuvânt, nu numai o dovadă de necunoaștere a problemelor de aici, din partea celor care voiesc a hotări despre pacea lumii, dar un act de directă ostilitate față de neamul nostru, care a suferit atât de mult pentru cauza comună. De asemenea, Tratatul de Pace cu Austria care, sub pretextul de a apăra minoritățile și de a ușura transporturile, îngăduie imixtiunea permanentă a guvernelor străine în administrația interioară a țării, ca și clauzele economice și financiare ale aceluiași tratat, au pricinuit deocamdată o dureroasă surprindere poporului român, surprindere care tinde a se preschimba în revoltă (sufletească). În aceste condiții situațiunea politică interioară este foarte gravă, căci nici un partid politic conștient nu poate lua răspunderea iscăririi unui tratat de pace care, după spusa îndreptățită a unui înalt personagiu, ar transforma o Românie mică, dar independentă, și stăpână pe destinele sale, într-o țară mai mare, dar care și-a pierdut independența sa politică și economică.*

Rosetti se referea la Regele Ferdinand care, la consiliul din 14 iunie, aflând din expunerea lui Victor Antonescu despre tendința conferinței de la Paris de a ne știrbi suveranitatea, a spus: *Am moștenit un regat mic, dar cu deplină suveranitate. Am chemat pe toți oamenii de încredere din România întregită spre a mă sfătui, dacă se poate primi ca România să iasă mărită (din război), dar cu suveranitatea știrbită* (*op. cit.* p. 361).

⁹⁴ *Ibidem*, p. 366-367: La ceremonia de primire în Arad generalul francez întreabă *cine a pus un primar ungar în Țara Românească* și spune că nu vrea să-l cunoască. Administrația din județ și oraș a devenit franco-română.

Au vizitat apoi unitățile coloniale franceze din Seghedin și Nagy Kanisza, au revenit la Arad și de aici au mers la Timișoara, Lugoj, Orșova și Lom Palanca. Înainte de a pleca la Sofia și Constantinopol, la 29 iunie, le recomandă românilor să sprijine guvernul Karoly. În ziua următoare bulgarii afirmă că vor să trăiască în bună înțelegere cu România, caută să aibă înțelegere cu sârbii și sunt porniți împotriva grecilor. Au demobilizat armata, rămânând cu un efectiv de 70.000 de oameni care dispun de armament complet, dar nu au cai pentru cavalerie și artilerie. România nu are reprezentanți la Sofia, dar au francezii, italienii, englezii, sârbii și grecii.

mobilizează, urmărind să dezlănțuie războiul pentru redobândirea teritoriilor pierdute. Mareșalul Foch propune o acțiune militară pentru a ocupa Budapesta și a dezarma complet Ungaria, în care scop se va forma o armată cu 6 divizii române, două franceze, două cehoslovace și una sârbă, sub comandament unic⁹⁵.

Sârbii și cehoslovacii nu răspund afirmativ, spunând că nu este momentul acum pentru asemenea operații, sârbii adugă că nu ar mai avea cu ce să se apere contra bulgarilor. Numai România a răspuns afirmativ, la 17 iulie, arătând că vom participa cu toate trupele disponibile, eventual mai aducem două divizii de pe Nistru.

La 9 iulie armata franceză de Dunăre va părăsi România. Francezii spun că au fost bine primiți și au cooperat bine cu armata română.

În țară opoziția îi cere lui Brătianu să rămână la putere și să semneze Tratatul de Pace.

Clauzele minorităților sunt jignitoare pentru noi: chestiunea minorităților, a Dunării și a tranzitului ating demnitatea românilor și se pune întrebarea dacă trebuie să semnăm. Vintilă Brătianu arată că *toate actele noastre mari – Unirea de la 1859, războiul din 1877, etc. – le-am făcut contra voinței Europei. Să facem la fel, căci nu ne pot face nimic nici din punct de vedere financiar, căci nu suntem datornici, iar marfă vom găsi. Ionel să rămână la putere, căci este susținut de transilvăneni, bucovineni și basarabeni.*

La 16 iulie Marele Cartier General Român a răspuns cererii generalului Foch⁹⁶.

Statele Unite au tendința de a se amesteca în chestiunea dunăreană și de a avea un delegat în Comisia Internațională Dunăreană. Proiectul mareșalului Foch privitor la ofensiva împotriva Ungariei nu se înfăptuiește, fiindcă chiar în ziua de 17 iulie armata ungară începe pregătirea de artilerie pe tot frontul Tisei și în dimineața de 21 iulie la ora 3 execută trecerea Tisei cu toate forțele, atacând armata română pe 3 direcții: Tokay, Szolnok, Csongrad, atacul principal fiind la centru, sub protecția a 100 de piese de artilerie.

Fiindcă Béla Kun declanșase agresiunea împotriva României, Consiliul Suprem nu mai putea să interzică României să se apere.

Ofensiva ungară necesită noi trupe și Divizia 2 Infanterie este trimisă la nord și pentru ocuparea Banatului rămâne Regimentul 19 Infanterie din această divizie și Regimentul 105 Infanterie cu o baterie de artilerie din Divizia 21 Infanterie⁹⁷.

După repatrierea trupelor aliate din sudul Basarabiei au fost aduse pentru securitatea zonei Diviziile 4, 5 și 18 Infanterie, precum și trupe de cavalerie.

Béla Kun dispunea în total de 175 de batalioane cu un efectiv de 90.000 oameni, 964

⁹⁵ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 165.

⁹⁶ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 209-210: *M.S. Regele încuviințează ca armata română să dea cel mai mare concurs cu puțină Alianților pentru restabilirea ordinii în Europa centrală și garantarea păcii. În consecință România va participa la operațiile contra Ungariei cu 7 divizii în prima linie, din care două de cavalerie și o divizie de infanterie în linia 2-a. Această divizie însă va trebui să fie lăsată pentru paza liniilor de comunicație la est de Tisa, în zona pur ungurească din vecinătatea acestui râu. Divizia din linia II-a va putea lua parte la operațiuni, în caz de absolută necesitate și numai dacă situația de pe frontal Nistrului va permite readucerea Diviziei 7 Infanterie, care actualmente era singura rezervă pe acest front. Trupele române pot să înceapă operațiile în 8 zile cel mai târziu, după ce s-a hotărât definitiv întreprinderea acțiunii. Aliații să garanteze trimiterea munițiilor și materialelor pe care România le are angajate în Franța și să ne pună la dispoziție cel puțin 100 de locomotive, în cazul când va fi nevoie și se va putea să se transporte de pe frontal Nistrului una sau două divizii.*

⁹⁷ Lt. col. Radu Băldescu, *op. cit.*, p. 162 și urm.

mitraliere, 10 escadroane (1340 săbii), 90 baterii (327 guri de foc de calibre care variau, până la 420 mm), 9 trenuri blindate, 13 companii de ponieri și 10 companii de aviație (40 de aparate). Aceste forțe erau grupate în 4 Corpuri de Armată organizate astfel:

- Corpul 1 Armată avea Diviziile 2, 6 și 7 Infanterie;
- Corpul 2 Armată avea 4 brigăzi independente și Divizia 8 Infanterie;
- Corpul 3 Armată avea Diviziile 1, 5 Infanterie și două brigăzi independente;
- Corpul 4 Armată avea Diviziile 4, și două divizii de lucrători.

Corpurile de Armată mai aveau ca trupe neîndivizionate un număr variabil de batalioane de Gardă Roșie și câte o escadrilă de aviație. Armata era bine echipată și avea alimente suficiente, adunate prin rechiziții forțate de la populația care suferea de foame.

Diviziile erau organizate pe două brigăzi a câte două regimente, regimentele aveau câte 3 batalioane, fiecare batalion având 3 companii de infanterie și una de mitraliere. Diviziile 8-10 și din linia 2-a dispuneau numai de 1-2 batalioane de fiecare regiment și un număr variabil de baterii. Artileria avea o brigadă cu două regimente, regimentele aveau 6 baterii, cu tunuri de câmp de 80 mm, obuziere de câmp de 100 mm, obuziere grele de 150 și 305 mm, tunuri grele de 150 mm și tunuri de munte de 60 mm. Trupele aveau mari cantități de muniții pentru infanterie și artilerie. Organizarea nu era complet realizată, iar calitatea armatei și a comandamentului era foarte slabă, la comanda Corpurilor de Armată nefiind ofițeri de carieră; comanda supremă o avea Comisarul poporului Landler, care înlocuise pe Böhm cu câteva zile înainte de 20 iulie. Corpul 1 Armată era comandat de mecanicul Landier, Corpul 2 Armată de ziaristul Pogani etc., însă aveau șefi de stat major ofițeri de carieră. Diviziile erau comandate de colonei.

Armata ungară concentrată pe frontul nostru avea două grupuri secundare la nord și la sud, iar grupul principal la centru, în regiunea Szolnok – Czegled.

Grupul secundar de nord era format din:

- Brigăzile 2 și 3 Secui, în regiunile Kiraly și Tokay;
- Detașamentul Szanto și Regimentul 30 Infanterie în regiunea Tokay și la sud de aceasta;

- Divizia 1 Infanterie în regiunea Miskolcz, ca rezervă a grupului.

Grupul principal, la centru, era format din:

- Divizia 7 Infanterie în regiunea Szolnok;
- Divizia 5 Infanterie în regiunea Jaszlandy – Ujszasz;
- Divizia 6 Infanterie în regiunea Abony.

Legătura cu grupul de nord se făcea prin Brigada Internațională la Poroszlo.

Grupul secundar de sud era format din:

- Divizia 2 Infanterie în regiunea Nord Csongrad – sud Mindszent;
- Divizia 4 Infanterie forma rezerva grupului, în regiunea Kistelek, înapoia dreptei

Diviziei 2.

Rezerva generală a armatei era formată din ½ din Divizia 3 Infanterie și un regiment de husari în regiunea Czegled.

Cartierul general al armatei era la Gödölő.

Armata română, având un bun serviciu de informații, comandamentul cunoștea cu mult înainte intențiile inamicului de a ne ataca la 20 iulie. La 18 iulie un locotenent-

colonel împreună cu 22 ofițeri din armata ungară s-au predat Regimentului 90 Infanterie la postul de la gura Crișului, divulgând planul ofensivei ce avea să se desfășoare câteva zile mai târziu.

Comandamentul a luat toate măsurile pentru dispunerea trupelor într-un dispozitiv articulat, a adus forțe noi și a stabilit planul de acțiune pentru orice ipoteză de atac a inamicului. La 19 iulie avea la dispoziție 8 divizii de infanterie (1 și 2 Vânători, 1, 6, 16, 18, 20 și 21 Infanterie) și două divizii de cavalerie. În total: 92 batalioane, 58 escadroane, 80½ baterii, două trenuri blindate și 3 escadrile de aviație, având față de inamic mai puțin cu 8 batalioane și 7 trenuri blindate, dar mai mult cu 48 escadroane și 20½ baterii.

Forțele române erau grupate astfel:

Grupul de Nord, comandat de generalul Mihăescu, avea:

- Divizia 16 Infanterie în acoperire pe Tisa de la Csap la Abad-Szalok;
- Divizia 2 Vânători în rezerva grupului la Nyiregyhaza;
- Brigada 5 Roșiori.

Grupul de Sud, comandat de generalul Holban, avea:

- Divizia 18 Infanterie în acoperire de la Szolnok la Mureș;
- Divizia 1 Vânători în rezerva grupului, la Bekescsaba.

Rezerva generală a Armatei de Transilvania era constituită din:

- Divizia 1 Infanterie, în regiunea Careii Mari – Er Mihalyfalva;
- Divizia 2 Cavalerie în regiunea Debreczen;
- Divizia 6 Infanterie în regiunea Oradea Mare – Salonta Mare – Beretyo Ujfalu;
- Divizia 1 Cavalerie în regiunea Seghalom – Veszto – Sarkad;
- Divizia 20 Infanterie era repartizată pentru instrucție cu câte o brigadă la Diviziile

1 și 2 Vânători;

- Divizia 21 Infanterie era repartizată în același scop la Diviziile 1 Vânători și Divizia 6.

Comandamentul român mai dispunea de:

- 7 baterii de munte;
- două baterii autotunuri a câte 4 piese;
- 3 baterii pe platforme de cale ferată;
- două trenuri blindate;
- Grupul 5 aviație cu 3 escadrile;
- un grup de motomitraliere, etc.

Trupe de etapă⁹⁸: două batalioane voluntari ardeleni, *Cloșca și Crișan*; 3 regimente de voluntari ardeleni: *Alba Iulia*; *Avram Iancu și Horia*; Regimentul 7 Infanterie din Divizia 5-a (din Vechiul Regat); 3 companii de grăniceri.

Comandamentul Trupelor de Transilvania a mai cerut Marelui Cartier General noi trupe din interior, însă acestea au sosit după începerea contraofensivei noastre (Diviziile 2 și 7, Regimentul de Vânători de Munte, Regimentele 7 și 8 Vânători).

Proiectul comandamentului ungar prevedea trecerea Tisei în dimineața de 20 iulie, simultan cu cele 3 grupuri pentru crearea de capete de pod în punctele Tokay, Szolnok, Csongrad și Mindszent pentru a proteja trecerea trupelor care să continue

⁹⁸ Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 211.

ofensiva, având ca misiuni:

Grupul de Nord să ocupe nodurile de comunicații Nyiregyhaza și Debrecen, apoi să continue înaintarea și să ocupe Careii Mari; Brigada 80 continua să facă legătura cu Grupul Central;

Grupul din Centru să dea atacul principal la Szolnok, apoi să se îndrepte cu Diviziile 6, 5 și 7 Infanterie spre Oradea Mare;

Grupul de Sud să execute trecerea Tisei la Csongrad și cu un regiment la Mindszent, apoi să se îndrepte spre Arad și Bekescsaba, asigurând dreapta Grupului din centru.

Proiectul comandamentului român prevedea defensiva pentru a interzice inamicului trecerea Tisei. Proiectul planului de apărare a Comandamentului Trupelor de Transilvania prevedea în prima fază întârzierea înaintării inamicului prin uzarea forțelor lui (rezistențe succesive opuse cu diviziile din acoperire, după trecerea Tisei de către inamic și contraatacuri cu rezervele grupurilor în sectoarele respective; în faza a doua – un contraatac decisiv executat asupra grupului principal de forțe inamicie de către masa de forțe, în momentul și locul hotărât).

Inamicul a început la 17 iulie pregătirea de artilerie, executând trageri de distrugeri în sectorul Szolnok, iar aviația a fost activă în sectoarele de atac.

La 20 iulie, ora 3 dimineața, a trecut la atac pe tot frontul, cu efortul principal în sectorul Szolnok și după un bombardament puternic a reușit să treacă Tisa cu două regimente din Divizia 7 Infanterie, să respingă posturile de acoperire ale Regimentului 91 Infanterie, care s-au retras pe o nouă linie de rezistență la vest de Török Szt. Miklos. Inamicul a ocupat localitatea Tisa Szajol și a format un cap de pod în care au continuat să treacă trupele Diviziei 6 și 7 Infanterie.

La Tokaj inamicul a reușit să treacă Tisa până la ora 8.30 și mai la nord, la Szabolcs a constituit un cap de pod cu două regimente, prin care au trecut toată brigada, ocupând localitățile Timar, Rakamaz, Tisza Eszlar. Inamicul a trecut Tisa pentru moment și pe la Tisza Bö, Tisza Dob, Tisza Dada, însă a fost contraatacat și respins cu pierderi mari⁹⁹.

La sud, în regiunea Csongrad Mindszent, inamicul a fost respins de trupele noastre de acoperire (Regimentele 89 și 90 Infanterie) și nu a reușit să treacă Tisa pe la Mindszent, rămânând numai cu stăpânirea localității Hodmező-Vásárhely.

Rezumând, la 20 iulie inamicul a reușit să constituie capete de pod puternice la Tokaj, Szolnok și Mindszent¹⁰⁰.

Proiectul planului de apărare al Comandamentului Trupelor de Transilvania prevedea în prima fază întârzierea înaintării inamicului prin uzarea forțelor lui (rezistențe succesive opuse cu diviziile din acoperire, după trecerea Tisei de către inamic și contraatacuri cu rezervele grupurilor în sectoarele respective; în faza a doua – un

⁹⁹ Cf. Lt. col. C Drăgănescu, *op. cit.*, p. 223; În cursul zilei Regimentul 83 Infanterie a avut 3 morți și 25 răniți, iar Regimentul 81 Infanterie a avut un ofițer mort (slt. rez. Pop Corneliu) și 10 soldați răniți. La Tisa trupele noastre au capturat 140 prizonieri, câteva mitraliere și numeroase arme, iar la Rakamaz au capturat 23 prizonieri, două tunuri și mitraliere.

¹⁰⁰ La Szentes-Mindszent trupele noastre au următoarele pierderi: morți: 8 oameni din Regimentul 89; răniți: 2 ofițeri (lt. Citirigă Vasile din Regimentul 89 Infanterie și cpt. Tomandl Carol din Regimentul 35 Artilerie); 36 trupă: 33 din Regimentul 89 Infanterie, 2 din Regimentul 35 Artilerie, 1 din Regimentul 90 Infanterie.

contraatac decisiv executat asupra grupului principal de forțe inamice de către masa de forțe, în momentul și locul hotărât).

Pentru ziua de 21 iulie Comandamentul român a luat următoarele măsuri:

Grupul de Nord să atace și să respingă pesta Tisa trupele inamice din sectorul său, apoi să rămână în defensivă cu Divizia 16, având Divizia 2 Vânători în rezervă.

Grupul de Sud să cedeze teren cu Divizia 18 Infanterie, luptând în retragere până la linia vest Kis Ujszálás – Mezötur – Orosháza, pentru a atrage cât mai multe forțe inamice pe această linie.

Rezerva generală, constituită din Diviziile 1, 6 Infanterie și 2 Cavalerie să se concentreze până în seara zilei de 21 iulie în regiunea centrală Madaras, Karszag, Kaba, Ladany, Barand pentru a constitui masa de manevră cu care să facă față fie la nord, fie la sud. Se voia atragerea inamicului la centru, pregătind manevra dublu învăluitoare.

În dimineața zilei 21 iulie inamicul continuă atacul pe tot frontul¹⁰¹, iar trupele noastre execută misiunile primite:

La Grupul de Nord Brigada 3 Vânători formează Detașamentul Colonel Dumitriu (Regimentul 2 Vânători colonel Iacobini Victor și Regimentul 3 Vânători, colonel Constantinescu Traian, Divizionul 1/Regimentul 24 Artilerie și două plutoane călărași) cu misiunea de a ataca flancul stâng (de nord) al inamicului din zona Balsa – Szabolcs; Regimentul 81 Infanterie și Brigada 3 Vânători contraatacă și reocupă localitățile Rakamaz, Balsa și Szabolcs, capturând două tunuri, 11 mitraliere, 70 prizonieri, etc. Lovite de focul puternic al artileriei inamice de pe înălțimea Tokay și contraatacate de rezerve puternice, trupele române cedează localitățile Rakamaz și Szabolcs, retrăgându-se pe linia Berczel – Szanto – Tisza – Tiszaeslar pe care o întăresc cu o parte din Divizia de Vânători, oprind mărirea capului de pod inamic. Pe restul frontului Grupul de Nord menține malul stâng al Tisei¹⁰².

La centru, în sectorul Szolnok, inamicul continuă înaintarea atacând cu Divizia 6 Infanterie în direcția Török Szt. Miklos, silind Regimentele 91 și 92 Infanterie să cedeze până la est de localitate, iar cu Divizia 7 Infanterie se îndreaptă spre Mezötur, silind Regimentul 89 să se retragă în această localitate.

La Grupul de Sud inamicul reușește să respingă Regimentul 90 și să ocupe Szentes¹⁰³.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 226: În luptele din dimineața zilei 21 iulie au fost următoarele pierderi: morți: un ofițer (slt. Sandu Dănilă din Regimentul 91 Infanterie) și 16 oameni trupă; răniți: 6 ofițeri (maior Grecescu Ion, lt. Folbert Carol, slt. Moțoc Gheorghe, slt. Munteanu Em. și 21 oameni trupă din Regimentul 91 Infanterie; maior Schmidt Carol, cpt. Lemeny Nicolae și 21 oameni de trupă din Regimentul 91 Artilerie); 15 puști mitraliere, 22 mitraliere, 7 tunuri nu au mai putut fi salvate datorită retragerii grăbite a elementelor înaintate.

¹⁰² *Ibidem*, p. 233: pierderile Brigăzii 3 Vânători: morți: lt. Potincu Nicolae și 10 trupă din Regimentul 2 Vânători; răniți: 3 ofițeri (cpt. Sârbu Victor din Regimentul 3 Vânători, lt. Iordan Ion și slt. Drăgan din Regimentul 2 Vânători) și 66 trupă; din Regimentul 81 Infanterie: morți: slt. Govor Ioan Mihail și 8 trupă; răniți: 7 ofițeri (lt. Nistor G., slt. Pasu Th., Manu Aurel, Ardeleanu Em., Vida Vasile, Baciuc Pompei și Șuteu Gheorghe), trupă: câteva zeci de oameni.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 238: În luptele din ziua de 21 iulie Grupul Colonel Pascu are următoarele pierderi: morți: lt. Răduț Vasile din Regimentul 92 Infanterie și 8 ofițeri răniți (maior Marinescu Victor, lt. Mihăuț Grigore, slt. Gugenberger Alfred și Roșiu C., din Regimentul 92 Infanterie; lt. Barcă Al., slt. Teodosiu Gh., Simionescu Al. și Trafin Ion din Regimentul 6 Vn.; trupă: morți 3 din Regimentul 91 Infanterie, 13 din Regimentul 92 Infanterie și 14 din Regimentul 6 Vânători; răniți: 70 din Regimentul 91 Infanterie și 51 din

În rezumat, în ziua de 21 iulie inamicul n-a mai putut înainta la nord, a înaintat la centru și sud, unde a fost atras de cedarea Diviziei 18.

Pentru ziua următoare comandamentul român continuă aceeași idee de manevră:

Grupul de Nord să mențină cu orice preț poziția, oprind înaintarea inamicului;

Grupul de Sud General Holban este întărit cu 1.000 de călăreți pe jos, un divizion de artilerie călăreață la Gyoma; cu Regimentul 107 Infanterie care se atașează Brigăzii 1 Vânători. Acest grup continuă să atragă forțele inamice spre canalul Bereteu și chiar la est de canal. Pentru a avea libertate de acțiune față de grupul principal, trecut pe la Szolnok, Grupul de Sud primește misiunea să contraatace și să zvârle peste Tisa toate forțele inamice de la sud de Criș, apoi cu o brigadă să se îndrepte spre nord pentru a lua parte la acțiunea principală de la Szolnok. Inamicul nu întreprinde nici o acțiune importantă pe frontul Diviziei 18 Infanterie, decât la flancul ei de nord. În sectorul Regimentului 18 Vânători au trecut Tisa două regimente de infanterie și o baterie de artilerie din Divizia Infanterie 6 inamică și regimentul se retrage spre Madaras, intrând în subordinea Diviziei 2 Cavalerie care se concentrase în această zonă.

Grupul de manevră este întărit cu Regimentul 99 Infanterie, care se atașează Diviziei 6 Infanterie, continuă concentrarea și în noaptea de 22/23 începe marșul de apropiere în vederea atacului în flancul stâng și în spatele inamicului trecut pe la Szolnok.

În ziua de 23 inamicul continuă să atace pe tot frontul:

Grupul de Nord General Mihăescu întărește capul de pod cu trupe din Divizia 1 Infanterie pentru a ne atrage forțele în acea parte: a trecut Brigada 80 Infanterie și unități din divizia 3 pe la Tisza Füred, Tisza Sölös, Tisza Roff și Fegyvernek. Trupele noastre s-au retras de la Tisza Füred pe linia Istvan Nyir – Felhalom, iar Regimentul 18 Vânători de la sud s-a retras la Madaras, dând puțință inamicului să ajungă în seara de 22 iulie în localitățile Kundhegyes, Kenderes. Această acțiune a inamicului era periculoasă și a impus anumite măsuri.

La centru, inamicul recurge numai la bombardament și recunoașteri ofensive, oprind ofensiva la centru pentru a vedea rezultatul acțiunilor de la Fegyvernek și Tisza Füred, precum și a celor de la sud, unde Brigada 1 Vânători a atacat violent trupele inamice care au trecut Tisa.

Pe frontul de sud, inamicul avea în linia 1-a 4 divizii: 5, 6 și 7 Infanterie, care atacau spre Szolnok și Divizia 2 Roșie, care ataca spre Szentes – Mindszent, având de trei ori superioritate numerică în sectorul Szolnok Szt. Milos și mai mică în sectorul gura Crișului-Szentes, iar la Mindszent aveam superioritatea de partea noastră cu două batalioane și două baterii. Brigada 1 Vânători a înaintat la Orosaza atacând inamicul din regiunea Szentes, Mindszent, Hodmező, Vásárhely și până la amiaza zilei 1-a respins peste Tisa pe tot sectorul, recăpătându-și libertatea de acțiune pentru a participa la acțiunea de la Szolnok.

Inamicul avea ca rezerve numai ½ din Divizia 3 Infanterie, celelalte divizii nefiind disponibile. **Comandamentul Trupelor de Transilvania** dispunea de Grupul de manevră compus din 2 divizii de infanterie și una de cavalerie, Brigada 5 Roșiori și o parte din Diviziile 20 și 21 ardelen.

R. 92 Infanterie.

În ziua de 23 inamicul nu a avut aici nici un progres, dar s-a menținut în capul de pod de la Tokay. La sud încearcă din nou trecerea Tisei pe la Szarvas și Ocsod, însă este respins pretutindeni¹⁰⁴. La centru intrase inamicul în sectorul Tisza – Roff – Tisza Nagy Rev, pe un front de 60 de km și cu adâncime de 30 km, ocupând localitățile Kis Ujszálás – Turkeve – Mezötur. Divizia 1 Cavalerie continuă acțiunea în ziua de 22 iulie pentru a curăți regiunea de la sud de Criș de forțele inamice din Divizia 2 Infanterie care ocupau Szegvar¹⁰⁵ și Mindszent. În dimineața de 22 iulie sosesc la Oradea Mare generalul Prezan și locotenent-colonelul Antonescu, șeful Biroului operații al M.C.G. și stabilesc planul de manevră pentru contraatacul inamicului pentru ziua de 23 iulie, astfel¹⁰⁶:

- Inamicul va fi atacat pe frontul Bereteului de către Grupul de Sud, iar între Tisa și Bereteu de către Grupul de Manevră General Moșoiu. În cursul zilei de 22 iulie și în noaptea 22/23 iulie Grupul Moșoiu va executa marșuri de apropiere.

- Grupul de Nord va menține cu orice preț linia pe care se găsește, cel puțin 5-6 zile până la terminarea acțiunii principale de la Szolnok. La nevoie, prin contraatacuri să respingă pe inamic.

- Grupul de sud va atrage cât mai multe forțe dușmane chiar la est de Bereteu, acoperind marșul de apropiere al Grupului de Manevră.

- Grupul de Manevră va ataca în flanc și spate trupele inamice trecute la Szolnok. Atacul se va executa între Tisa și Bereteu cu toată energia, distrugând în timpul cel mai scurt forțele dușmane care au trecut Tisa.

- Se transportă în Transilvania Divizia 7 Infanterie, iar Divizia 2 Infanterie, care fusese destinată să ocupe Banatul, se va concentra cât mai mult spre vest, asigurându-și treceri peste Mureș atât la est, cât și la vest de Arad. Numai Regimentul 19 Infanterie al acestei divizii va executa operațiunea de ocupare a localităților din Banat, după evacuarea lor de către sârbi.

În ziua de 23 iulie acțiunea pregătitoare în vederea contraofensivei a fost terminată.

Pe frontul Grupului de Nord, inamicul de la Bakamaz nu mai prezenta un pericol serios și trebuia fixat cu minimum de forțe.

La Grupul de Sud situația era mai critică la centru, dar șeful M.C.G. aprecia că nu ar fi nici un pericol, din contră un mare avantaj, dacă Grupul General Holban, care este însărcinat cu fixarea inamicului, printr-o manevră abilă ar reuși să atragă pe inamic (cu voință, nu forțat) cât mai mult spre est, dincolo de Bereteu, deoarece cu cât forțele inamice se vor depărta mai

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 251: În luptele de la Szegvar și Mindszent Divizia 1 Vânători a avut următoarele pierderi: morți: 1 ofițer (slt. Tărășescu Petre din Regimentul 1 Vânători) și 5 trupă (3 din Regimentul 1 Vânători și 2 din Regimentul 90 Infanterie); răniți: 3 ofițeri (cpt. Dumitru Mircea din Regimentul 1 Vânători, slt. Voicu I. și Ioanovici Hortensiu din Regimentul 5 Vânători), 59 trupă (32 din Regimentul 1 Vânători, 8 din Regimentul 5 Vânători, 17 din 1/Regimentul 90 Infanterie și 2 din Regimentul 23 Artilerie). Regimentul 23 Artilerie a avut 7 cai morți și 16 răniți. La Szentes Detașamentul col. Brătuianu a avut pierderi din Regimentul 89 Infanterie: morți 3 ofițeri (lt. Dobre Paul, slt. Neustadt și Duck Iosif) și 4 trupă; răniți 31 soldați.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 242: În luptele din ziua de 22 iulie de la Szegvar, Mindszent și Martely trupele noastre suferă următoarele pierderi: morți 3 ofițeri (lt. Dumitrescu I. din Regimentul 1 Vânători și slt. Banciu Gh., Kisch Heinrich din Regimentul 90 Infanterie) și 30 trupă; răniți: slt. Barcianu Radu din Regimentul 1 Vânători și 101 trupă.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 245-249.

mult de Tisa, cu atât rezultatul acțiunii Grupului de Manevră va fi mai mare¹⁰⁷.

La aripa stângă a Grupului de Sud inamicul fiind aruncat peste Tisa, nu era nevoie decât de forțele necesare pentru asigurarea dinspre sud a Grupului de manevră.

Reușita Grupului de manevră cerea întrebuințarea la maximum a forțelor disponibile.

Contraofensiva Armatei de Transilvania a început la 24 iulie, ora 4 dimineața.

Pe frontul Grupului de Nord inamicul a atacat după amiază de două ori și atacurile au fost respinse¹⁰⁸ de Regimentele 81, 83 și 89 Infanterie.

La Tisza Füred Detașamentul Colonel Oprescu zdrobește rezistența inamicului și capturează 11 ofițeri, aproape 300 soldați, 3 mitraliere și un tun de câmp. Regimentul 9 Roșiori din Divizia 2 Cavalerie capturează 1 ofițer, aproape 100 soldați și o mitralieră. Restul forțelor inamice care încearcă să se retragă la vest de Tisa, o parte sunt măcelărite, altă parte este aruncată peste Tisa. Inamicul nu mai are în seara zilei de 24 pe stânga Tisei decât capul de pod de la Rakamaz. Grupul de Manevră General Moșoiu atacă la dreapta cu Divizia 2 Cavalerie, care înaintează spre Madaras, ocupă cu Brigada 2 Roșiori General Davidoglu localitățile Tisza Szt Imre, Tisza Dersz și Abad Szalok pe Tisa, acoperind dreapta și spatele Grupului de Manevră. Un detașament din Regimentul 18 Vânători, grupul de motomitraliere și 3 baterii, sub comanda colonelului Ressel Constantin atacă de la est și ocupă până la ora 9.30 localitatea Kunhegyes, în timp ce Brigada 3 Roșiori Colonel Neagu înaintează pe la nord și vest pentru a cădea în spatele inamicului.

La aripa stângă a Grupului Brigada 12 Infanterie colonel Rotaru D., din Divizia 6 Infanterie, înaintează de la Karczag spre Kis Ujszalas cu Regimentul 11 Infanterie lt. col. Săndulescu la vest, Regimentul 12 Infanterie colonel Rădulescu la est și escadronul divizionar în stânga brigăzii, sprijinite de gruparea de artilerie Maior Muscalu cu baterii din Regimentele 11 Artilerie, 15 și 16 Obuziere.

La centru Divizia 1 Infanterie (colonel Obogeanu), are acțiunea decisivă cu Brigăzile 1 Infanterie (colonel Neicu Petre) în dreapta și Brigada 2 Infanterie (colonel Tomoroveanu) în stânga (vest), cu Regimentele 31 (lt. col. Grindinescu), 1 (lt. col. Mareș Petre) și 18 (lt. col. Stănescu V.) Infanterie în linia 1-a, Regimentul 17 Infanterie (lt. col. Aleman N.) eşalonat înapoia drepte și Brigada 1 Artilerie (colonel Pașalega), având două grupuri cu câte un divizion de tunuri și un divizion de obuziere; la ora 11 divizia este în contact strâns cu inamicul din Divizia 6 Infanterie ungară, care se retrage spre sud-sud vest¹⁰⁹.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 246.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 254; în urma acestor atacuri regimentele 81, 83 și 89 infanterie au înregistrat 4 morți și 67 răniți, trupă.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 258: Divizia are următoarele pierderi: morți. 3 ofițeri (col. Tomoroveanu, slt. Stănescu D. Ion din Regimentul 1 Infanterie, slt rez. Ivanovici C. din Regimentul 31 Infanterie; trupă: 36 (3 din Regimentul 17 Infanterie, 2 din Regimentul 18 Infanterie, 9 din Regimentul 1 Infanterie, 18 din Regimentul 31 Infanterie, și 4 din Regimentul 5 Obuziere); răniți: 5 ofițeri (slt. Popescu C. din Regimentul 1 Inf., lt. Păsărică A, slt. Scărlătescu P. și Opran C., toți 3 din Regimentul 1 Infanterie, slt. Bălăianu I. din Regimentul 31 Infanterie; trupă 217 (23 din Regimentul 17 Infanterie, 19 din Regimentul 18 Infanterie, 86 din Regimentul 1 Infanterie, 79 din Regimentul 31 Infanterie, 4 din Regimentul 1 Artilerie și 6 din Regimentul 5 Obuziere).

Brigada a respins primele elemente ale inamicului, care la amiază începe retragerea¹¹⁰. Brigada 11 Infanterie, care forma rezerva Grupului de Manevră este trecută în linia 1-a, iar Brigada 12 Infanterie este retrasă în linia 2-a.

Grupul de Manevră General Moșoiu atinge obiectivele stabilite pentru ziua de 24 aprilie, afară de Divizia 6 Infanterie.

În seara zilei, la aripa dreaptă, Divizia 2 Cavalerie se concentrează în zona Kunhegyer – Madaras, lăsând pentru acoperirea flancului drept și spatelui Regimentul 9 Roșiori și Regimentul 18 Vânători. La centru Divizia 1 Infanterie s-a oprit la 4 km nord-est Fegyvernek – sud Kenderes – 2 km vest Kis Ujszalas, iar la stânga Divizia 6, pe linia ocupată dimineața.

Pe frontul Grupului de Sud Detașamentul Cristescu atacă spre Türkeve¹¹¹, respinge inamicul, apoi se retrage până la Szeghalom. Lupta de fixare a inamicului durează până seara. Se formează apoi două grupuri de forțe:

- Grupul Colonel Pirici Th. (Regimentul 107 Infanterie, 2 companii de vânători, 1/Regimentul 90 Infanterie și bateria 4 din Regimentul 31 Artilerie) cu misiunea de a supraveghe și interzice inamicului o nouă trecere peste Tisa în sectorul Gura Crișului – Gura Mureșului;

- Grupul General Lecca (Brigada 1 Vânători cu Regimentele 1, 5 Vânători, un divizion din Regimentul 23 Artilerie, Regimentul 89 Infanterie, două batalioane din Regimentul 90 Infanterie și Brigada 4 Roșiori General Rusescu cu 3 baterii călărețe din Divizia 1 Cavalerie și o baterie de obuziere), cu misiunea de a se concentra în zona Oxöd – Szarvas și de a acționa de la sud în flancul drept și spatele inamicului.

În după-amiaza zilei de 24 iulie generalul Prezan ordonă Comandamentului Trupelor de Transilvania ca Grupul de Nord să fie întărit și să aibă o atitudine foarte agresivă, să execute numeroase incursiuni la vest de Tisa pentru a împiedica inamicul să concentreze maximum de forțe în sectorul de atac al grupului de manevră; să întărească grupul de manevră cu Brigada de Roșiori de la Debrețin și cu majoritatea trupelor care au acționat la Tisza Füred; să prescrie Grupului Moșoiu să-și acopere stânga cu o brigadă de cavalerie întărită cu artilerie pentru a acoperi Divizia 6 Infanterie de o nouă surprindere și pentru a face legătura cu Grupul de Sud; Detașamentul General Lecca să acționeze energic în ziua de 25, dacă se poate chiar în zorii zilei. Dacă rezistența inamicului va fi zdrobită, să exploateze victoria la maximum, urmărind inamicul în direcția Szolnok cu trupe din Grupul General Moșoiu, iar cavaleria să fie aruncată peste Tisa; cel mai bun loc de trecere ar fi în sectorul Tisza Bö – Fegyvernek. C.T.T. raportează în dimineața de 25 iulie că s-a conformat, a întărit grupul de Manevră cu bateria de autotunuri și un tren blindat, a dispus ca Brigada 5 Roșiori să fie transportată de la Debrețin la Puspok Ladany și Grupul de Sud să atace în

¹¹⁰ Ibidem, p. 259: În timpul luptelor din cursul zilei Divizia 6 Infanterie a avut următoarele pierderi: morți: slt. Stoica N. din Regimentul 11 Infanterie; trupă: 6 din Regimentul 12 Infanterie, 17 din Regimentul 11 Infanterie, 1 din Regimentul 24 Infanterie; răniți: lt. Aniței V. din Regimentul 12 Infanterie, trupă: 51 din Regimentul 12 Infanterie, 120 din Regimentul 11 Infanterie, 2 din Regimentul 11 Artilerie.

¹¹¹ Ibidem, p. 261: În aceste lupte au fost următoarele pierderi: morții: lt. Constantinescu Gr. din Regimentul 4 Vânători și 11 trupă (5 din Regimentul 4 Vânători, 1 din Regimentul 6 Vânători, 1 din Regimentul 6 Obuziere, 4 din Divizia 1 Cavalerie); răniți: slt. Protopopescu V. din Regimentul 4 Vânători și 73 trupă (25 din Regimentele 4, 5 și 6 Vânători, 8 din Divizia 1 Cavalerie, 35 din Divizia 18 Infanterie).

ziua de 25 iulie pe tot frontul în special cu Grupul General Lecca¹¹².

În dimineața zilei de 25 iulie ofensiva începe pe tot frontul. Grupul de Sud primește ordinul C.T.T. ca Brigada 4 Roșiori General Rusescu, întărită cu artilerie și infanterie în căruțe, să fie împinsă cu toată energia în direcția generală Török Szt. Miklos. Grupul General Papp se îndreaptă cu Detașamentul Colonel Pascu spre Mezötur, unde intră la ora 14. Grupul General Papp continuă urmărirea până la Török Szt. Miklos, iar Grupul General Lecca până la 8 km vest Mezötur, unde se oprește pentru noaptea 25/26 iulie. Grupul Colonel Pirici, împreună cu Regimentul 5 Vânători din Grupul General Lecca, atacă forțele Diviziei 2 ungare ce se mai aflau pe stânga Tisei și le aruncă peste râu¹¹³.

Inamicul, pentru a salva retragerea trupelor înaintate de pe Bereteu, face o demonstrație și trece Tisa cu un detașament de circa 3.000 de oameni pe la Tisza Bö, concomitent cu un atac îndreptat asupra Regimentului 17 Infanterie¹¹⁴ dinspre Szaparfalu către Fegyvernek. Regimentul 17 Infanterie se retrage spre a nu fi supus învăluirii inamicului de la Tisza Bö. Un contraatac puternic, ajutat de Brigada 3 Roșiori respinge peste Tisa trupele roșii trecute la Tisza Bö cu pierderi mari. După amiază reia acțiunea și reocupă Fegyvernek și Szaparfalu. Divizia 6 atacă cu Brigada 12 localitatea Kis Ujszálás, ajutată de un batalion al Diviziei 1, care atacă de la nord.

Inamicul văzându-și retragerea tăiată de trupele Diviziei 1 Infanterie se retrage în debandadă, lăsând numeroși prizonieri și material de război. Trupele Grupului de Manevră continuă urmărirea și se opresc în seara zilei pe linia Szaparfalu – 8 km sud vest Kis Ujszálás. Grupul de Sud avea misiunea să atace cu Detașamentul General Papp spre Turkeve și Mezötur pentru a ține pe loc trupele inamice; să atace cu Detașamentul General Lecca spre nord, pentru a cădea în flancul și spatele inamicului.

Detașamentul General Lecca a înaintat pe 3 coloane:

- Coloana din stânga (un regiment de cavalerie, două baterii călărețe și un batalion de infanterie în căruțe) de la Ocsöd în direcția Szolnok;
- Coloana din centru (1 regiment de cavalerie, două baterii călărețe și un batalion de infanterie în căruțe) în direcția Török Szt. Miklos;
- Coloana din dreapta (1 regiment de vânători și 3 baterii) atacă de la Szarvas spre nord, către Mezötur.

Această mișcare determină Diviziile 5 și 7 Infanterie ungare să înceapă imediat retragerea spre Szolnok.

¹¹² *Ibidem*, p. 261-263

¹¹³ *Ibidem*, p. 268: Grupul Colonel Pirici are următoarele pierderi: din Regimentul 107 Inf.: morți 2 ofițeri (slt. Dragoș Gh. și Kaufmes) și trupă 80 răniți; din Regimentul 5 Vânători, trupă un mort și 30 răniți.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 266: În luptele din zona Fegyvernek-Szaparfalu trupele noastre au suferit următoarele pierderi: Divizia 2 Cavalerie: morți: slt. Luca Al. din Regimentul 10 Roșiori și trupă: 9 din Regimentul 5 și 10 Roșiori; răniți: Petrescu Titus, comandantul secției de motomitralieră; 44 trupă din Regimentul 5 și 10 Roșiori, 2 din Divizionul de artilerie călăreață. Divizia 1 Infanterie: morți: 4 ofițeri (maiorul Strehăianu A., lt. Ionescu Eug., slt. Lungu Marin din Regimentul 17 Infanterie, slt. Cepleanu Victor din Regimentul 1 Infanterie), 90 trupă (58 din Regimentul 17 Infanterie, 3 din Regimentul 18 Infanterie, 25 din Regimentul 1 Infanterie, 1 din Regimentul 1 Infanterie; răniți: 5 ofițeri: (cpt. Papadopol M. și slt. Popovici A. din Regimentul 17 Infanterie, slt. Ștefănescu Toma și Niță Șt. din Regimentul 1 Infanterie, cpt. Petrescu P. din Regimentul 1 Artilerie; trupă 313 (170 din Regimentul 17 Infanterie, 26 din Regimentul 18 Infanterie, 99 din Regimentul 1 Infanterie și 18 din Regimentul 31 Infanterie).

Detașamentul General Papp a atacat tot timpul trupele inamice, interzicându-le retragerea. Întregul Detașament General Lecca ajunge în seara de 25 iulie la 10 km SV Török Szt. Miklos.

Acțiunea viguroasă din această zi a dus Grupul de Manevră și Detașamentul General Lecca la 6-10 km de linia de retragere a inamicului, silindu-l să se retragă în dezordine peste Tisa¹¹⁵. În ziua de 26 iulie Grupul de Manevră înaintază cu Divizia 1 Infanterie întărită cu Brigada 12 Infanterie și cu Regimentul 99 Infanterie în direcția Török Szt. Miklos, ocupând localitatea la 9.30. Brigada 11 Infanterie a Diviziei 6 Infanterie, întărită cu Brigada 5 Roșiori înaintază în stânga Diviziei 1 Infanterie. Divizia 2 Cavalerie este menținută înapoia dreptei dispozitivului pentru a asigura dreapta și spatele grupului și a fi gata de urmărire.

Inamicul începuse retragerea în noaptea de 25/26 iulie, nu mai opune nici o rezistență și se retrage în dezordine spre Tisa.

În ziua de 26 iulie C.T.T. se mută de la Sibiu la Oradea Mare.

Grupul de Manevră continuă înaintarea până seara și împreună cu Grupul de Sud, ating Tisa peste tot, după ce au capturat o însemnată cantitate de prizonieri și material de război.

Grupul de Nord a atacat capul de pod Rakamasz și la orele 10 seara toate trupele inamice erau azvârlite peste Tisa.

În 3 zile de contraofensivă trupele române au azvârlit în dezordine pretutindeni inamicul peste Tisa și cu începere din seara de 26 iulie trupele noastre trec din nou în supraveghere pe Tisa¹¹⁶.

După respingerea inamicului peste Tisa, Comandamentul român hotărăște continuarea urmăririi pentru a nu-i da timp inamicului pentru refacere. În acest scop:

- Întărește grupul de manevră cu Brigada 5 Roșiori pentru urmărirea inamicului dincolo de Szolnok;

- Concentrează Divizia 2 Vânători în regiunea Fegyvernek pentru trecerea prin acest sector;

- Întărește Trupele de Transilvania cu Divizia 7 Infanterie adusă în regiunea Madaras, cu Divizia 2 Infanterie în regiunea Kunhegyes (mai puțin Regimentul 19 Infanterie rămas în Banat), cu Regimentul de Vânători de Munte, Regimentele 7 și 8 Vânători, două divizioane de artilerie grea 120 mm, două baterii obuziere 155 mm, două baterii artilerie de munte, un grup aerostație și 60 de escadroane. În total: 119 batalioane (84.000 arme), 952 baterii (392 guri de foc), 60 escadroane (12.000 săbii).

C.T.T. mută primul său eșalon de la Oradea Mare la Török Szt. Miklos în ziua de 30 iulie. Marele Cartier General a ordonat să se treacă Tisa în noaptea de 29/30 iulie 1919, pentru a avea timpul necesar pregătirii acestei importante acțiuni.

Comandamentul trupelor ungare fiind complet dezorientat după înfrângerea de la est de Tisa, a renunțat la apărarea Tisei și voia să reziste între Tisa și Budapesta, după ce reorganiza trupele, urmând să le trimită acolo în vederea unui nou plan de operațiuni.

Forțele ungare au fost grupate astfel:

- Diviziile 3, 5 și 6 Infanterie în regiunea Csegléd, Abony, Nagy Körös;

¹¹⁵ Lt. col. Băldescu, *op. cit.*, p. 177.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 178.

- Diviziile 2 și 4 Infanterie în regiunea Kecskemét, Kis Kun Felegyháza;
- Divizia 1 Infanterie în regiunea Kiskolcs;
- Brigăzile de secui și lucrători risipite în fața grupului de Nord.

Trupele române erau dispuse astfel:

- Grupul General Holban (Diviziile 1 și 2 Vânători) în regiunea Fegyvernek;
- Grupul General Moșoiu cu Divizia 1 Infanterie în fața Szolnokului și Divizia 6 la Török Szt. Miklos;
- Grupul General Dumitrescu în regiunea Madaras, având Diviziile 7 Infanterie, 2 Cavalerie (4 brigăzi, plus Brigada de la Divizia 1) și Regimentul de Vânători de Munte.
- Grupul de Nord General Mihăescu, cu Divizia 16 Infanterie întărită cu Brigada 49 Infanterie (din Divizia 20 Infanterie) și 3 baterii de munte cal. 75 mm, în acoperire pe Tisa de la Abad Szalok la Csap;
- Grupul de Sud general Papp cu Divizia 18 Infanterie întărită cu Regimentul 107 (din Divizia 21) și Brigada 11 Artilerie, în acoperire de la Abad Szalok la gura Mureșului.
- În Rezerva generală era Divizia 2 Infanterie la Kunhegyes.

Proiectul de operațiuni al Comandamentului¹¹⁷ român prevedea demonstrațiuni puternice cu Grupul de Nord și Grupul de Sud pentru a atrage și fixa forțele inamice în fața lor, atacul principal urmând a se da în regiunea Fegyvernek – Kisköre cu o masă de 6 divizii de infanterie, 1½ divizii de cavalerie și Regimentul de Vânători de Munte, pentru a rupe frontul inamic în două părți și a separa forțele semnalate în regiunea Miskolcz – Tokay – Poroszló de cele semnalate în regiunea Czegled – Abony – Kecskemét – Kis Kun Felegyhaza, a le manevra pe linii interioare, având ca obiectiv principal Grupul de Sud și a le tăia retragere spre Budapesta.

În acest scop:

Grupul General Holban să treacă Tisa în sectorul Fegyvernek – Tisza Bö în noaptea de 29/30 iulie pentru a constitui un cap de pod la adăpostul căruia să treacă celelalte trupe; pentru aceasta i se pun la dispoziție două companii de pontonieri de râuri și secțiile de poduri organice ale diviziilor și ale Grupului General Moșoiu, cu care să arunce o serie de poduri în acest sector;

Grupul General Moșoiu va face demonstrațiuni cu divizia 1 în fața Szolnokului pe timpul zilei de 30 iulie, apoi va fi înlocuit de Divizia 18 în acoperire pe Tisa și se va deplasa cu ambele divizii în regiunea Fegyvernek pentru a trece Tisa imediat după Grupul General Holban;

Grupul General Dumitrescu va trece Tisa în sectorul Kis Kőre în noaptea 30/31 începând cu ora 3.30 și stabilește un cap de pod la vest de Tisa de 11 km adâncime și 20 km lărgime, apoi:

- va trimite un detașament compus din două brigăzi de roșiori și un divizion de artilerie călăreață să intercepteze calea ferată Miskolcz – Budapesta în regiunea Kall;
- Divizia 7 Infanterie va înainta în regiunea Jasz-Bereny pentru a întoarce rezistența pe care eventual inamicul ar organiza-o la trecerea principală de la Fegyvernek – Tisza Bö;
- Divizia 2 Cavalerie întărită cu Regimentul de Vânători de Munte și o baterie de autotunuri va acoperi armata spre vest și va intercepta toate comunicațiile spre Budapesta,

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 191 și urm.

împiedicând în același timp întrunirea grupurilor inamice de la nord cu cele de la sud;

Grupul de Nord va continua demonstrațiile pe Tisa, iar unitățile care au trecut Tisa să continue înaintarea. O nouă trecere peste râu se va face la Tisza Füred, dar în nici un caz să nu treacă la vest de linia Poroszló – Miskolc.

Grupul de Sud va executa demonstrațiuni vii pe Tisa și la punctele importante va trece Tisa, fără a depăși mai mult de 10 km în interiorul Ungariei.

În dimineața de 30 iulie, la ora 3.05, după o pregătire de artilerie de 35 de minute, **Grupul Holban** a început trecerea Tisei cu primele elemente ale Diviziei 2 Vânători¹¹⁸. Inamicul a răspuns cu rare focuri de mitralieră. La ora 3.10 Regimentul 9 Vânători a început trecerea pe bărci și pontoane pe la Tisza Bö fără a întâmpina vreo rezistență din partea inamicului. Până la ora 6 a trecut și Brigada 4, apoi a trecut Brigada 3 cu Regimentele 2 și 3 Vânători; a capturat două depozite de munițiuni la Kőtelek și Nagy Köres. Avanzposturile ei au ajuns pe linia Homorszeg Pszt. Adler tn. – Szörötő pe Tisa.

Divizia 1 Vânători a trecut Tisa și a înaintat la vest 10 km, constituind un puternic cap de pod și cu elementele înaintate a ajuns pe linia Tisza Süly – Simonyto.

Grupul General Moșoiu a fost înlocuit pe Tisa de Divizia 18 și s-a concentrat în regiunea Fegyvernek cu Divizia 1 Infanterie, iar cu Divizia 6 a trecut Tisa pe la Tisza Bö, rămânând pe dreapta Tisei în rezerva Grupului Holban.

Grupul de Nord întărește elementele trecute peste Tisa încă din 27 iulie și ocupă până în seara zilei de 30 iulie localitățile Takta Szada, Takta Harkany, Tisza Lucz, Arokto și Pt. Krugy.

Grupul de Sud execută incursiuni și trageri de artilerie în regiunile Szolnok, Szentes și Mindszent.

Rezistența slabă opusă de inamic în ziua de 30 iulie confirmă faptul că inamicul a renunțat să reziste pe Tisa și față de această situație, șeful M.C.G. trimite în noaptea de 30/31 iulie către C.T.T. noi instrucțiuni¹¹⁹. Pe baza lor ordinul pentru ziua de 31 iulie C.T.T. mai prevede ca:

- Brigada 2 Roșiori să execute operații spre nord și nord-est, în spatele inamicului

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 192 și urm.

¹¹⁹ Lt. col. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 287: *Massa noastră principală de atac a reușit să treacă Tisa în sectorul Fegyvernek fără a întâmpina o rezistență serioasă din partea inamicului.*

Pentru a se putea orienta acțiunea noastră ulterioară este absolut necesar să se stabilească cu precizie unde se găsește concentrat grosul forțelor inamice și care sunt intențiile lui.

Pentru atingerea acestui scop este neapărat necesar ca mâine – 31.VII.1919 – dimineața, toată cavaleria să treacă la adăpostul Diviziei 7, la est de Tisa pe la Kis Kore. După trecerea Tisei la Kis Kore misiunea cavaleriei și a Grupului General Dumitrescu va trebui să fie:

a) *O brigadă de cavalerie cu o baterie călărească va opera către nord și nord-est, cu misiunea de a cădea în spatele forțelor care operează în fața Diviziei 16 și a lua contactul cu trupele din această divizie, care au trecut Tisa. Pentru a se atinge scopul urmărit este neapărat necesar ca acțiunea brigadei care operează către nord să fie coordonată cu aceea a Diviziei 16.*

b) *Grosul cavaleriei întărit cu Regimentul Vânători de Munte, toată artileria călărească și autotunurile, dacă vor putea trece peste pod, vor opera către vest și sud-vest cu misiunea de a preciza unde se găsesc forțele inamice care au operat la Szolnok, de a le cădea în spate în caz când sunt în retragere sau de a concura la acțiune în caz când inamicul ar ataca masa noastră de manevră. Pentru a putea coordona acțiunea cavaleriei cu aceea a grupului nostru principal de atac, este absolut necesar ca Divizia de*

care s-ar afla în fața Diviziei 16 Infanterie;

- Grosul forțelor aflat la Tisza Bö-Fegyvernek (Grupurile General Holban și Moșoiu) să lărgască capul de pod până la linia Jasz Kis Er – Iasz Ladany – Fokoru psz., Grupul General Moșoiu trecând pe dreapta Tisei și Divizia 1 Infanterie;

- Divizia 2 Infanterie, rezerva Comandamentului, să se concentreze în zona Tisza Bö-Fegyvernek, rămânând deocamdată pe malul stâng al Tisei;

- Pentru realizarea legăturilor, Comandamentele și, în special, Divizia 2 Cavalerie, să facă uz pe scară întinsă de t.f.f.¹²⁰.

Inamicul încă nu are un plan de acțiune stabilit și rezeziuinea acțiunii trupelor române îl vor dezorienta complet.

Comandamentul trupelor române nu cunoaște unde sunt concentrate trupele inamice.

Grupul General Dumitrescu dezlanțuie în noaptea de 30/31 iulie un puternic bombardament de artilerie în sectorul Kis Köre și la ora 3 primele elemente ale Brigăzii 14 Infanterie trec Tisa la circa 6 km de localitate, care era apărată de inamic. După trecerea primelor 3 batalioane, un batalion se abate spre Kis Köre și întoarce rezistența inamicului din localitate silindu-l să se retragă, deschizând calea diviziei prin acest punct. Sub protecția trupelor trecute, până la ora 16 se aruncă pod de vase la Kis Köre pe care trece toată Divizia 7 Infanterie și Brigada 2 Roșiori, care i-a fost pusă la dispoziție¹²¹. Până seara divizia a ocupat linia localităților Tisza Nana – Tarna szt. Miklos – nord Pely, constituind un cap de pod în acest sector. Brigada 2 Roșiori a fost îndreptată spre Kall. Divizia 2 Cavalerie trimite Brigada 5 Infanterie spre Jasz Apati și Brigada 4 spre Jasz Kis Er, păstrând Brigada 3 în rezervă.

La ora 17 a început trecerea Diviziei 2 Cavalerie în prezența M.S. Regelui și a Reginei. Grupul General Holban continuă adâncirea capului de pod și ajunge cu Divizia 2 Vânători la Jasz Ladany, stabilește legătura la stânga cu Divizia 6 Infanterie din Grupul General Moșoiu și ocupă linia canalului Iasz Kis Er cu Divizia 1 Vânători, înaintând 10-14 km spre nord-vest.

Grupul General Moșoiu a înaintat cu Divizia 6 Infanterie spre sud-vest lărgind capul de pod în această direcție. Atacă și ocupă prin învăluire localitatea Besenyőszeg, în care inamicul opune rezistență serioasă. În seara zilei se oprește cu dreapta la 2 km nord-est satul Rekas, unde se leagă cu Divizia 2 Vânători, iar cu stânga pe Tisa, la 6 km. vest Tisza Bö.

cavalerie să ia contactul, după trecerea Tisei, cu dreapta grupului nostru de manevră.

c) Divizia 7-a va trebui să se concentreze până în seara de 31/7 cu maximum de mijloace posibile în zona Heves-Atany-Kömlö-Tarna Szt. Miklos. Divizia va trebui să servească de pivot manevrei pe care o vor executa cele două grupe de cavalerie arătate la a) și b), să asigure dinspre nord libertatea de acțiune a masei noastre principale de manevră și la nevoie să concure cu această masă la acțiunea principală în caz când ea ar avea loc. Misiunea ulterioară a acestei divizii va fi zilnic precizată în raport cu situația generală. Brigada care va opera către nord și nord-est va fi în subordinea diviziei. Grosul cavaleriei va primi ordin de la Comandamentul Trupelor de Transilvania. Acțiunea grosului va trebui să fie coordonată atât cu aceea a Grupului principal de manevră, cât și cu aceea a Diviziai 7-a.

¹²⁰ Ibidem, p. 288.

¹²¹ Lt. col. Băldescu, *op. cit.*, p. 192-201.

Grupul de Nord ocupă cu două batalioane localitățile Tokay și Tarczal. Angajează lupte cu trupele inamice în fața localităților Pszt. Krügy și Tatka Kemez¹²², unde inamicul contraatacă cu forțe de circa un regiment și reocupă aceste localități.

Pe frontul Diviziei 18 Infanterie se execută numai demonstrațiuni puternice de-a lungul Tisei, îndeosebi la punctele principale de trecere.

În ziua de 1 august **Grupul de Nord** continuă acțiunea, întărind trupele trecute pe dreapta Tisei cu Regimentul 16 Vânători, contraatacă și reocupă Pszt. Krügy și Tatka Kemez pierdute în ziua anterioară. La nord de Tokay mărește capul de pod, ocupând localitățile Bodog Keresztur și Zalkond. C.T.T. dă în sprijinul Grupului de Nord Brigada 49 Infanterie din Divizia 20 Infanterie, care trece Tisa pe la Tisza Füred și împreună cu un detașament trimis dinspre Tisza Nana de Divizia 7 (un batalion, un escadron și două tunuri), ocupă Poroszlo și întoarce pe la sud apărarea inamicului de la Poroszlo. Inamicul se retrage în debandadă lăsând prizonieri și material de război. Prin această acțiune legătura Grupului Central cu Grupul de Nord este făcută și la vest de Tisa.

Grupul General Dumitrescu ocupă cu Brigada 2 Roșiori localitatea Füzes Abony, taie șoseaua și calea ferată Miskolcz – Budapesta și rupe legătura trupelor inamice cu Budapesta. Divizia 7 ocupă localitățile Kömilo, Atany și Heves. Divizia 2 Cavalerie ocupă Jasz-Bereny cu Brigada 5 și Tapio Gyorgy cu Brigada 4 Cavalerie. Prin ocuparea acestor localități cele două grupe inamice de la sud nu mai au legătură cu Budapesta decât prin Kekszkémét, către care se îndreaptă cavaleria în zilele următoare.

Grupul General Holban execută recunoașteri ofensive și înaintează numai circa 4 km, ocupând cu Divizia 1 Vânători localitățile Jasz Kis Er și Pely, unde se leagă cu Divizia 2 Cavalerie și cu Divizia 2 Vânători în localitățile Ianoshida și Jasz Al Szt. Gyorgy, până la 2 km nord Szolnok (Divizia 6). Cavaleria divizionară a diviziilor Grupului General Holban (Regimentul 2 Călărași întrunit) depășește linia capului de pod în dreptul Diviziei 2 Vânători și ocupă stațiile de cale ferată Boldogvaros și Tapio Szele.

Divizia 18, pentru a fixa inamicul din zona Szolnok și a ajuta înaintarea Diviziei 16 care întâmpină rezistență, trece peste Tisa două batalioane din Regimentul 92 Infanterie sprijinite de 4 baterii din Regimentul 31 Artilerie de pe stânga Tisei și ocupă Szolnokul. Inamicul a contraatacat cu forțe numeroase sprijinite de 3 baterii și un tren blindat, cele două batalioane fiind nevoite să se retragă la nord de Szolnok, unde fac legătura cu Detașamentul trimis de Divizia 6¹²³.

Grupul General Moșoiu n-a putut înainta dincolo de pârâul Zagyva, inamicul apărând puternic malul de vest al acestui pârâu. La **Grupul de Sud** Divizia 18 Infanterie trece Tisa cu câte un batalion pe la Tisza Veszny și Tisza Varkony ocupând aceste localități.

Din operațiile duse până acum, din informațiile obținute prin recunoașterile cavaleriei și din informațiile obținute de la prizonieri, Comandamentul român se convinge că inamicul a renunțat la orice rezistență între Tisa și Dunăre și că intenționează să se retragă spre Budapesta, unde să se organizeze pentru o nouă rezistență. Față de noua situație, Comandamentul român hotărăște să se mențină continuu între cele două grupe inamice (de nord și de sud), să înainteze spre Budapesta cu un Grup de Manevră acoperit

¹²² Lt. col. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 290: 1/Regimentul 1 Vânători are răniți 1 ofițer (lt. Pilg) și 15 soldați.

¹²³ *Ibidem*, p. 291: Batalioanele din Regimentul 92 Infanterie au avut 4 soldați morți și 22 răniți.

de două flancgarde puternice, pentru a tăia inamicului retragerea spre capitală. Comandamentul român hotărăște:

1. Se constituie o **avangardă strategică** compusă din Divizia 2 Cavalerie (cu Brigăzile 3 și 5) și Divizia 1 Vânători sub comanda generalului Holban, cu misiunea:

- Divizia 1 Cavalerie să exploateze terenul dintre calea ferată Miskolcz – Budapesta și Kecskemet – Budapesta, să intercepteze căile ferate și șoselele spre Budapesta, tăind retragerea inamicului.

- Divizia 1 Vânători, înapoia Diviziei 2 Cavalerie, să înainteze în zona Tapio Szele – Tapio György.

2. Se constituie un **Grup de manevră** din două divizii de vânători și o divizie de infanterie sub comanda generalului Moșoiu, cu misiunea de a înainta și a ocupa cu Divizia 2 Vânători localitățile Jasz Al Szt. György și Iasz Ladány și cu Divizia 1, Rekas. Grupul de Manevră era dispus înapoia avangardei generale.

3. Formează **două flancgarde**:

a) **Flancgarda pe dreapta** constituită din Divizia 7 și Brigada 2 Roșiori, cu misiunea:

- Divizia 7 să se deplaseze în regiunea Mihalytelek, Jasz Apati, de unde acoperă dreapta Grupului de Manevră;

- Brigada 2 Roșiori să continue înaintarea spre nord-nord-est pentru a cădea în spatele forțelor inamice din fața Diviziei 16 Infanterie și să recunoască ce forțe inamice sunt în regiunea Miskolcz.

b) **Flancgarda pe stânga** constituită din Divizia 6 Infanterie și Brigada 4 Roșiori, sub comanda generalului Olteanu, cu misiunea să înainteze cu Divizia 6 Infanterie în regiunea Abony, precedată de brigada de cavalerie.

4. Grupul de Nord să împingă Brigada 49 Infanterie în regiunea Eger Löve, Eger Farnos, Szöke Pszt., constituind sprijinul Brigăzii 2 Roșiori ce operează spre Miskolcz.

În ziua de 4 august, conform ordinului Comandamentul român, grupurile au acționat astfel:

a) **Grupul de Nord** a mărit capul de pod de la Tokaj, ocupând localitățile Saros Patak, Szernocs, Mohosto, Takta Herczany, Tisza Lucz, iar cu Brigada 4 Roșiori ajunge în regiunea Tisza Valk, Raboly tn., Porszlo și Tisza Baboln.

b) **Flancgarda General Dumitrescu** rămâne cu Divizia 7 Infanterie în regiunea ocupată în ajun (Kömilö, Heves), iar cu Brigada 2 Roșiori execută recunoașteri spre nord și nord-est.

c) **Avangarda strategică** ocupă cu Divizia 2 Cavalerie linia Tapio Szele – Alberti și împinge recunoașterile până lângă Budapesta, iar cu Divizia 1 Vânători ocupă Tapio György.

d) **Grupul de Manevră și Flancgarda de Sud** în mișcare spre obiectivele date, angajează lupta vie cu inamicul pe linia Rekas – Szolnok. Inamicul a rezistat până către seară, când a fost înfrânt de atacul nostru, s-a retras în dezordine către Abony, urmărit de aproape.

În acest timp Brigada 4 Roșiori, operând pe dreapta, ocupă localitățile Alberti și Irsa, tăind astfel principala linie de retragere a inamicului prin Czegled către capitală.

Grupul inamic (Diviziile 3, 5 și 6 Infanterie) din această regiune, văzându-se înconjurat, cu linia de retragere spre Budapesta tăiată, capitulează.

Sub aceeași influență morală, fără a fi atacate, Diviziile 2 Infanterie din regiunea Kecskemet și 4 Infanterie din regiunea Kis – Kun – Felegyhaza, trimit parlamentari.

La nord, forțele inamice, văzându-și tăiată linia de retragere la Füzes Abony, se retrag către Miskolcz, unde capitulează în ziua următoare.

Față de noua situație, care marca un succes strălucit pentru trupele române, Comandamentul român se îndreaptă către Budapesta, tăind inamicului orice putință de retragere spre vest.

Pentru ziua de 3 august Comandamentul hotărăște următorul proiect:

Avangarda strategică să înainteze cu ambele brigăzi spre vest interceptând toate comunicațiile ce duc spre Budapesta. Divizia 1 Vânători să meargă la Gomba.

Grupul de Manevră să deplaseze Divizia 2 Vânători la Tapio Szele și Tapio György, iar Divizia 1 Infanterie la Czegled.

Flancgarda General Dumitrescu se va deplasa la Jasz Bereny și Mihalytelek, acoperindu-se cu unități de cavalerie spre Hatvan și Arkoszas, iar un regiment de roșiori să fie trimis la Miskolcz.

Flancgarda General Olteanu se va deplasa cu Divizia 6 la Nagy Körös, continuând cu dezarmarea trupelor inamice capitate. Cu Brigada 4 Roșiori să amenințe spatele trupelor inamice din regiunea Kecskemet, tăindu-le orice linie de retragere spre Budapesta și Szegedin. Proiectul s-a realizat astfel:

Grupul de Nord a trecut în întregime Tisa cu Brigada 41 Infanterie și a înaintat spre Miskolcz pe 3 coloane, în timp ce detașamentul General Davidoglu (Regimentele 9 Roșiori și 14 Infanterie, cu 4 baterii de la Divizia 7 Infanterie) înaintează spre sud și taie orice linie de retragere a diviziei inamice de la Miskolcz. Aceasta, văzându-se înconjurată și fără nicio linie de retragere capitulează și în seara zilei începe dezarmarea. Divizia 7 Infanterie a ocupat Jasz Mihaly și Jasz Apati.

Avandarda Strategică a ajuns cu Divizia 1 Vânători la Gomba și cu ambele brigăzi de cavalerie la 15 km est de Budapesta.

Grupul de Manevră cu Diviziile 2 Vânători 1 Infanterie a ocupat localitățile ordonate.

Flancgarda General Olteanu a ocupat Nagy Körös cu Divizia 6 Infanterie, iar Brigada 4 Roșiori a fost dirijată spre Kecskemet pentru a tăia retragerea inamicului spre vest.

Brigada 4 Roșiori iese din vederile comandamentului și dirijează spre Kecskemet numai 5 escadroane și cu celelalte 4 intră în Budapesta, unde cantonează în noaptea de 3/4 august.

La sud Divizia 18 Infanterie (Regimentele 90 și 107 Infanterie) mai trece Tisa cu un batalion la Csongrad și constituie un cap de pod în fața localității Szentes.

Inamicul fiind completamente dezorientat și dezorganizat, se află în descompunere și capitulează pretutindeni: mai întâi grupul celor 3 divizii (3, 5 și 6), apoi Diviziile 2 și 1 de la sud și Divizia Roșie de la Miskolcz. Au rămas numai grupuri răzlețe din Brigada 80 și câțiva secui care rătăcesc prin munți.

Toate trupele care luptaseră pe Tisa au depus armele. Budapesta nu mai avea nici o

apărare și drumul trupelor române era liber spre capitala Ungariei.

În vederea ocupării Budapestei și pentru atingerea obiectivului final – Dunărea – Comandamentul român dispune o nouă grupare de forțe:

Grupul General Moșoiu compus din Diviziile 6, 1 Infanterie și Brigada 4 Roșiori continuă operațiile spre sud până la linia Mindszent – Kiskun Halas – Kalocsa curățind tot terenul între Tisa și Dunăre.

Grupul General Holban, compus din Avangarda Strategică și Divizia 2 Vânători, continuă operațiile spre vest până la atingerea Dunării și ocuparea Budapestei. Divizia de Cavalerie trebuia să încercuiască Budapesta pe la vest, interceptând orice comunicație din acea parte.

Flancgarda General Dumitrescu continuă operațiile spre vest, curățind tot terenul dintre Divizia 2 Vânători și la nord până la frontul cehoslovac.

Rezerva Armatei, Divizia 2 Infanterie, rămâne în regiunea Besenyőszeg.

În acest timp, Béla Kun văzându-și situația complet zdruncinată de victoria românilor, în ziua de 2 august fuge cu un tren special la Viena. Prins și închis, evadează și trece în Rusia.

La Budapesta se formează un nou guvern sub ocrotirea șefilor misiunilor militare engleze și italiene. Colonelul italian Romanelli se erijează în postura de reprezentant al Antantei la Budapesta, calitate în care la 2 august adresează Consiliului Suprem Aliat o scrisoare prin care cere să se impună imediat armatei române armistițiu și să o silească să se retragă înapoia Tisei. Totodată trimite și Comandamentului român o scrisoare prin care cere să se oprească înaintarea spre Budapesta până la primirea răspunsului la scrisoarea ce a adresat-o Aliatilor. Comandamentul român consideră neavenită intervenția lui Romanelli și continuă operațiile până la completa zdrobire a inamicului și ocuparea capitalei acestuia.

În ziua de 3 august cavaleria română era la porțile Budapestei, iar generalul Rusescu intrase cu o zi înainte în capitala Ungariei, cu tot protestul delegatului italian și al guvernului ungar. La 4 august 1919 Comandantul Trupelor din Transilvania, generalul Mărdărescu, primește defilerea Diviziei 1 Vânători pe străzile Budapestei, în timp ce Divizia 2 Cavalerie încercuiește Budapesta pe la nord, sud și vest, tăindu-i orice legătură cu restul țării.

Grupul de Nord a ocupat în această zi regiunea de la est de Miskolcz, tăind cele două comunicații cu frontul cehoslovac, iar generalul Davidoglu dezarma divizia inamică de la Miskolcz. Divizia 7 Infanterie ocupă Erlau cu un detașament, iar cu grosul ocupă regiunea Hatvan, Gödöllő, Koka și capturează 38 de locomotive, un parc întreg de vagoane și trenuri cu munițiuni.

Grupul General Holban ocupă cu Divizia 1 Vânători Budapesta, care capitulează, în timp ce Divizia 2 Cavalerie trece la vest de Pesta și stabilește un cap de pod în această parte. Divizia 2 Vânători este oprită la Vecses (est Budapesta) ca rezervă a Grupului.

Grupul General Moșoiu ocupă Kis Kun Felegyháza cu Brigada 4 Roșiori, Kecskemét cu Divizia 6 și regiunea Csegléd, Abony, Nagykörös cu Divizia 1 Cavalerie.

În zilele următoare trupele noastre continuă cu urmărirea și capturarea elementelor inamice răzlețe, curățind tot terenul până la Dunăre și ulterior până la lacul Balaton.

Grupul atinge peste tot Dunărea și la sud stabilește legătura cu frontul aliat franco-sârb.

Detașamentul General Davidoglu, la nord, ocupă linia Miskolcz – Eger – Hatvan-Gödölő – Budapesta, legându-se cu frontul cehoslovac. Pentru dezarmarea unităților răzlețe din vestul Dunării, o parte din unități au reluat înaintarea spre vest și între 13 și 16 august au ocupat regiunea, până la Lacul Balaton, inclusiv orașul Győr.

În rezumat: până la 8 august au capitulat 6 divizii inamice (Diviziile 1-6), iar celelalte 3, aflate în curs de organizare (Diviziile 7, 8 și 9) se dezorganizează, văzând dezastrul celorlalte. Trupele române au capturat 1235 ofițeri, 40.000 trupă și 348 tunuri diferite calibre, două guri de foc cal. 305 mm, 332 mitraliere, 52.000 arme, 4.316 carabine, 579 revolve, 190 puști mitraliere, 87 aeroplane și o enormă cantitate de materis de război, care s-a mărit continuu cu depozitele descoperite în interior. În 12 zile de operațiuni trupele ungare au fost bătute și au capitulat în întregime, Ungaria a fost ocupată și pericolul bolșevic înlăturat complet din centrul Europei. În 11 zile armata română a parcurs 1254 km, a dat două bătălii mari și a ocupat capitala¹²⁴ inamicului după ce i-a capturat toată armata.

După trecerea Tisei și ocuparea Budapestei, mareșalul Foch și generalul Franchet d'Esperey felicită Comandamentul român pentru victoriile strălucite ce le-a obținut¹²⁵.

Armata română, de la soldat la general, și-a făcut încă odată cu prisosință datoria față de patrie. Ordinul nr. 180 din 5 august 1919, adresat generalului Mărdărescu de Șeful Marelui Stat Major al armatei române, generalul Prezan confirmă acest fapt¹²⁶.

Primul Ministru al României întregite, Ioan I.C. Brătianu, care la Conferința de pace de la Paris a luptat cu tenacitate împotriva tuturor celor care voiau să înalce drepturile legitime ale țării sale, suveranitatea și integritatea teritorială, a trimis comandantului trupelor române triumfătoare o telegramă de felicitare.

În răspunsul său, generalul Mărdărescu arăta că *Armata, însuflețită în tot cursul campaniei de cele mai strălucite calități ostășești, a fost, este și va fi neclintit scutul protegitor al scumpei noastre Români Mari, înfăptuită cu atâtea sacrificii.*

¹²⁴ General G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 164: Raportul Comandantului Comandamentului Trupelor din Transilvania către Comandantul de competență al armatei române:

MAJESTĂȚII SALE REGELUI

Am onoare a raporta, că eri, 4 august, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistență.

După luarea măsurilor de menținere a ordinii, am trecut în revistă și am primit defilarea trupelor (o brigadă din Divizia I-a de Vânători, un divizion a 3 baterii și un divizion din Brigada 4-a de roșiori) pe Andrasstrasse. Guvernator al Budapestei l-am numit pe generalul Holban. Populația a primit trupele noastre în mod simpat.

Comandantul trupelor din Transilvania, general Mărdărescu.

Șef de stat major, general Panaitescu.

Nr. 2662.

5 august 1919.

¹²⁵ Lt., col. Constantin Drăgănescu, *op. cit.*, p. 301.

¹²⁶ General G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 167: *Cu profundă emoțiune și înaltă mândrie națională am urmărit și de data aceasta frumoasele și eroicele fapte de război ale armatei de sub comanda D-voastre și vă rog să primiți și să transmiteți la toți camarazii, ofițeri și soldați, expresiunea admirațiunii mele. Am credința că acum, când dușmanul a fost îngenunchiat și distrus, armata ce comandați se va conduce cu locuitorii teritoriilor cucerite în așa fel, încât lumea întreagă va putea constata că noi, soldații, suntem cu adevărat reprezentanții unui popor cinstit, drept, bun și înaintat.*

General Prezan.

La 5 august 1919 Generalul Mărdărescu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania a dat o Proclamație¹²⁷ către populația Budapestei și a raportat M.S. Regelui Ferdinand despre ocuparea Budapestei.

Armata română înfăptuise prin propriile ei forțe ceea ce mareșalul Foch, la Conferința de Pace din ziua de 11 iulie 1919, arătase ca necesar de înfăptuit printr-o acțiune comună a trupelor aliate: înfrângerea armatei comuniste ungare, ocuparea Budapestei și dezarmarea Ungariei – singurele mijloace eficace pentru restabilirea păcii în Europa centrală tulburată de bolșevismul unguresc. Numai schimbarea guvernului nu însemna garanția transformării radicale în atitudinea Ungariei față de România. Era necesară dezarmarea restului de soldați răspândiți pe întreg teritoriul ocupat și a lucrătorilor înarmați și organizați de regimul comunist. Aliații au recunoscut această necesitate și mareșalul Foch¹²⁸, odată cu felicitările pentru ocuparea Budapestei, se exprimă față de delegatul nostru la Conferința de Pace că Armata Română trebuie să procedeze de îndată la dezarmarea generală, lăsând numai armamentul necesar organizării politice și unităților strict necesare pentru menținerea ordinei. Dictatura comunistă dezorganizase complect așezămintele statului ungar, înfometase și terorizase populația bănuită cât de puțin că n-ar fi partizana regimului comunist.

Generalul Mărdărescu notează că:¹²⁹ *În toată zona dintre Tisa și Dunăre, atât populația urbană, cât și cea rurală, a primit armata românească cu liniște, încredere și bunăvoință, dându-și seama că ea este purtătoarea ordinei și siguranței avutului, onoarei și vieții cetățenilor; nesocotite în mod sălbatic de banndele lui Béla Kun. (...) Foametea luase așa proporții, că de câțva timp populația Budapestei se nutrea aproape exclusiv cu dovleci, care costau 5-6 coroane kilogramul. Alimentele erau sechestrate în folosul trupelor roșii. (...) Administrația teritoriului s-a exercitat în întregime prin organele administrației maghiare (...).*

Comandamentul militar a dat dispozițiuni pentru aprovizionarea cu alimente a populației, între acestea fiind: scutirea de rechiziții de alimente a Budapestei și a unui număr de 40 de comune din împrejurimi; populația orașelor să fie aprovizionată în fiecare zi cu cantitatea necesară de alimente, mai cu seamă cartofi din regiunile Nyiregyhaza și Debrețin;

¹²⁷ General G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 164; Proclamația adresată de comandantul Trupelor din Transilvania populației din Budapesta:

Proclamațiune

Se aduce la cunoștința populațiunii următoarele:

- 1. Armata română nu face războiu locuitorilor ei, ci armatei lor cari au atacat-o.*
- 2. Soldatul român garantează liniștea, avutul și viața cetățenilor.*
- 3. Toți locuitorii sunt obligați să păstreze ordinea și să respecte legile țării, precum și ordonanțele ce se vor da.*
- 4. Viața în orașe își va urma cursul normal, circulația fiind permisă până la ora 21; de la această oră toate localurile vor fi închise.*
- 5. Se interzic întrunirile și circulația în grupuri mai mari de 5 persoane.*
- 6. Locuitorii care vor instiga contra ordinei sau vor aduce prin glas, prin scris sau prin gest prejudicii trupelor românești vor fi pedepsiți conform legilor războiului.*

Comandantul trupelor din Transilvania, General Mărdărescu.

Șef de stat major, general Panaitescu.

¹²⁸ Lt. col. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 307.

¹²⁹ General G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 170-182.

să se pună la dispoziția Ministerului de Alimentare maghiar un număr de 60.000 porci, capturați în vecinătatea Budapestei; grâul care prisosește României să fie vândut acestui minister pentru nevoile populației Budapestei; corpurile de trupă să hrănească zilnic, din mijloace proprii, cât mai mulți bătrâni, femei și copii; să se înființeze cantine populare unde cei nevoiași să primească zilnic hrană în mod gratuit etc.

Datorită acestor măsuri, la 16 zile după intrarea trupelor române în Budapesta viața își reluate cursul normal: piața era îndestulată, prăvăliile și instituțiile de spectacole erau deschise, funcționarii și muncitorii își reluasera ocupațiunile etc.

Sub ocrotirea armatei române guvernul maghiar a reorganizat armata națională.

În acord cu Conferința de Pace de la Paris, cu Înalțul comisar al guvernului român la Budapesta și cu Consilul Dirigent, Comandamentul Trupelor din Transilvania a hotărât începerea operațiunii de evacuare din Ungaria.

Evacuarea propriu zisă a început la 15 noiembrie 1919, când Comandamentul Trupelor din Transilvania s-a mutat de la Budapesta la Oradea Mare și s-a încheiat la 28 martie 1920.

La 24 aprilie 1920 generalul Mărdărescu a revenit la Inspectoratul Tehnic al Trupelor de Infanterie, prilej cu care a emis un Ordin de Zi prin care felicita trupele din Transilvania pentru izbânda lor¹³⁰. Generalul Mărdărescu, care a condus la victorie trupele din Transilvania până dincolo de Budapesta, la Balaton, se adresa combatanților din subordine

¹³⁰ *Ibidem*, p. 165: **Ordin de zi No. 56, din 5 august 1919**

Bravi ostași ai Comandamentului trupelor din Transilvania,

Acum câteva zile vă găseați pașnici pe malul stâng al Tisei, formând cu piepturile voastre zid de apărare pentru toată suflarea omenească de dincoace de Tisa.

În dimineața zilei de 20 iulie, dușmanul nelegiuit, care turbură liniștea Europei, v-a atacat în mod furios. Vrăjmașul, mare în număr și mijloace, a trecut pe stânga Tisei și, amețit de izbânda împingerii perdelei noastre acoperitoare, a înaintat ca o vijelie spre răsărit, în primele zile ale bătăliei, atras fiind de frumusețea și bogăția Ardealului, această podoabă a neamului românesc. Cel de sus însă, care împarte dreptatea și veghează la înfăptuirea sfintei noastre năzuinți, a făcut ca bucuria inamicului să fie numai vremelnică; în adevăr, sosind momentul intrării în luptă a grosului trupelor noastre, dușmanul a fost aruncat peste cap, dincolo de Tisa, cu mari pierderi în oameni și material de război.

De astă dată însă, punerea Tisei între noi și vrăjmaș nu mai era destul. Inamicul, care ne atacase în mod îndrăzneț, trebuia îngenunchiat, zdrobit în așa măsură, ca să se poată dobândi în mod sigur liniștea noastră și a întregului apus. Sprijinit pe voi, bravi ostași ai Comandamentului Trupelor din Transilvania, Înalțul Comandament a hotărât trecerea pe dreapta Tisei și continuarea operațiunilor până la sfârșit; dar dincolo de Tisa, inamicul, care simțise bărbăția loviturii voastre, n-a mai fost în stare să opună nici o rezistență și diviziile dezorganizate în urma bătăliei de pe stânga Tisei, au fost capturate una câte una.

Asfel, în curs de 16 zile numai, inamicul a fost cu desăvârșire distrus, iar în ziua de 4 august, orele 18, trupele noastre au ocupat Budapesta, ducând cu ele liniștea tuturor cetățenilor pașnici ai Ungariei și prin aceasta risipirea norilor din centrul Europei.

Faptul strălucit de arme săvârșit de voi va rămâne pe vecie scris în cartea Neamului și în Istoria omenirii; deci, vă puteți mândri de roadele ostenețelor voastre și când vă veți înapoia la vetrele voastre puteți spune tuturor, cu seninătate, că v-ați făcut pe deplin datoria față de Neam, de Țară, și MM. LL., care, în momentele grele ale bătăliei, au venit în mijlocul nostru și au urmărit de aproape bravura voastră.

*Sunt nespuse de mândru că v-am comandat și adânc recunoscător tuturor pentru inima ce ați pus în înfăptuirea izbândeii, vă mulțumesc la fiecare în parte și vă zic: **Sănătate și totdeauna voe bună, bravi ostași ai Comandamentului Trupelor din Transilvania.***

Comandantul Trupelor din Transilvania, general Mărdărescu.

cu calde cuvinte de recunoștință¹³¹. *Și acum, după ce am revăzut adevărul asupra felului cum am putut stăpâni Ardealul și am pecetluit pentru totdeauna ceea ce Adunarea Națională hotărâse la Alba Iulia, drept este să recunoască cei neconvinși încă și să afirme că întregirea neamului s-a făcut prin victoria armelor, prin sângele vărsat de luptători și prin priceperea comandanților superiori, înaintea cărora datori sunt toți a-și pleca fruntea și genunchii*¹³².

4 august 1919. Trupele române ocupă Budapesta și înlătură regimul comunist instituit de Béla Kun.

¹³¹ Ibidem, p. 190: **Ordinul de zi No. 234 din 20 aprilie 1920:**

Ofițeri, subofițeri și soldați,

Fiind chemat în alt serviciu, cu multă părere de rău mă depărtez de voi.

Zic că mă depărtez de voi, pentru că amintirea celor mai frumoase zile ale carierei mele fiind legate de voi, nu pot să mă despart de voi, ci las gândul și toată dragostea mea în mijlocul vostru.

Dar nu numai recunoștința mă leagă necurmat de voi – căci alături de voi am scris împreună cele mai glorioase pagini ale istoriei neamului nostru – ci neîntrecutele voastre calități ostășești, dovedite în cursul luptelor grele contra dușmanului, au săpat nesters în mintea mea toată admirația pentru voi și, prin urmare, ca bun român și ca șef, care v-a cunoscut și condus la victorie, am în voi toată încrederea pentru viitor, cuvânt printru care ochiul meu vă va urma oricând și oriunde.

Ofițeri, subofițeri și soldați,

Vă mulțumesc la fiecare în parte pentru bunăcredința și întreaga bunăvoință ce-ați pus necurmat în îndeplinirea îndatoririlor voastre față de Neam, Țară și Tron și pentru încrederea de tot momentul cu care m-ați înconjurat; și, depărtându-mă de voi, am toată convingerea că veți continua a păși pe calea sănătoasă ce-ați urmat până acum, pentru a merita întreaga binecuvântare a generațiilor viitoare.

Ofițeri, subofițeri și soldați,

Vă doresc la toți voe bună și rămâneți cu bine.

Comandantul trupelor de vest,

General Mărdărescu.

¹³² Maior Băldescu Radu, ofițer de stat major: *Operațiunile Armatei Române în Ardeal și Ungaria. 1 noiembrie 1918 – 15 august 1919*, Sibiu, Tipografia cavaleriei. 1928, p. 113.

RĂZBOIUL ROMÂNNO-UNGAR (1918-1920)

Ion Al. Popescu

Încetarea operațiunilor militare prin Armistițiul semnat la 11 noiembrie 1918 și victoria Antantei asupra Puterilor Centrale sunt evenimente de cea mai mare importanță, care au marcat începutul unei noi perioade în istoria Lumii. După 4 ani (1914-1918) de grave pierderi materiale și umane, de suferințe și privațiuni de tot felul, de teamă și tensiuni, popoarele Europei mai ales, sătule de război, doreau instaurarea unei păci trainice, care să stopeze declanșarea unei noi conflagrații, care să instaureze largi drepturi și libertăți cetățenești și relații democratice între state. Greutățile generate de război găsesc un teren prielnic mai ales printre masele de oameni debusolați, exasperați de mizerie și suferințe, accentuate de război până la limita suportabilului, care urmează îndemnurile la nesupunere civică și revoltă și, înșelați de bolșevici în speranțele și idealurile lor, chiar cred că e posibilă o schimbare radicală a statului lor social. Manifestările de protest degenerau frecvent în acțiuni de masă, greve generale, ciocniri, revolte, răscoale locale, atentate, puciuri, revoluții de care profită comuniștii: s-au înregistrat între aprilie 1918 – decembrie 1919 mari demonstrații de masă la Viena și Berlin (aprilie 1918 – ianuarie 1919), lupte pe baricade în Cehia, la Plsen și Kladno (iunie 1918), la Berlin dar și Buenos-Aires (ianuarie 1919), răscoale și revolte populare (Haiti, 1918-1920, Coreea – 1 martie, Egipt – 9 martie, Siria – mai, Silezia, Polonia – august, Libanul de Nord – decembrie, toate în cursul anului 1919), revoluții democratice (China, începută la 4 mai 1919), proletare (Finlanda, declanșată la 28 ianuarie 1918) și socialiste (Ungaria – martie 1919). Este rezultatul demersului comun al bolșevicilor ruși sprijiniți generos de germani [J.-P. Bled, *Fragilitatea păcii*, în „M.I.” nr. 2 (623), feb. 2019, p. 5-7; Gogun A., *Primăvara roșie a Europei*, în „M.I.”, nr. 7/2019, p. 15-19; Merridale C., *Trenul lui Lenin*; Heresch E., *Documentele secrete Parvus*; Stan M., Tismăneanu Vl., *Dosar Lenin* – passim], rezultat spectaculos pe termen scurt: Ungaria bolșevizată, România în prag de distrugere, Austria sfâșiata de lupte insurecționale, Germania amenințată să devină stat sovietic, tentative de revoltă în Elveția, Italia, Estonia. Anarhia provocată intenționat a creat un cadru propice pentru un șir de violențe politice, economice, sociale. Această stare de spirit are și finalizări temporare: în afara regimului sovietic instalat în Rusia prin lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917: republica Muncitorească Finlandeză (28 ianuarie – 4/5 mai 1918; Republica Sovietică Estonă (29 noiembrie 1918 – februarie 1919), Republica Sovietică Lituaniană (16 decembrie 1918 – 25 august 1919), Republica Sovietică Letonă (17 decembrie 1918 – ianuarie 1920), Republica Sovietică din Bremen (1 ianuarie – 4 februarie 1919), Republica Ungară a

Sfaturilor (21 martie – 1 august 1919), Republica Sovietică din Bavaria (19 aprilie – 1 mai 1919). Dată fiind vecinătatea, până la un punct, cu Rusia și Ucraina bolșevizate dar și prezența pe frontul din Moldova a trupelor ruse bolșevizate, România devine în epocă unul din primele poligoane experimentale ale bolșevismului rusesc. Dar negarea totală a valorilor morale, etice, culturale ale societății române a timpului, care nu sunt înlocuite cu valori superioare de ideologia bolșevică fac ca ea să fie respinsă în totalitate de populație dar și de militarii români (xxx, *Ideologie și structuri comuniste*, vol. I, passim). Dintre politicienii prezenți la Paris, Winston Churchill a fost printre puținii care au înțeles că bolșevismul lui Lenin și al tovarășilor lui este un nou fenomen pe scena politică a Lumii, un pericol pentru state și popoarele lor, iar în spatele retoricii marxiste se află un partid și un grup foarte disciplinat și centralizat de oameni care luptau pe toate căile pentru a deține puterea totală în societate: „*Esența bolșevismului, spre deosebire de orice altă formă iluzorie de gândire politică, este că acesta nu poate fi propagat și menținut decât prin violență ...Dintre toate formele de tiranie din Istorie, tirania bolșevică este cea mai rea, distructivă și degradantă*”. Prin extinderea bolșevismului în Ungaria, pentru o perioadă mai lungă de timp decât efemerele încercări făcute cu banii și la îndemnul Moscovei, cuvintele lui Churchill au devenit o realitate ce trezea temeri tuturor și reprezenta o realitate pentru întreaga Europă în primul rând.

Unirea realizată de români în cursul anului 1918 trebuia apărută cu arma în mână, cele mai mari pericole venind din Est – Rusia și Nord-Est – Ucraina, dar și din Vest – Ungaria, statele respective dorind recuperarea teritoriilor istorice locuite majoritar de români, care se uniseră cu țara în cursul anului 1918. Specialiștii români și mulți istorici străini, de bună credință, susțin – conform adevărului istoric – că fiind în necunoștință de cauză asupra realităților din zonă, convențiile de armistițiu încheiate de Aliați în 1918, în special cele cu Bulgaria la Salonic 16/29 septembrie, Austro-Ungaria la Vila Giusti – lângă Padova – 21 octombrie/3 noiembrie, separat cu Ungaria la Belgrad – 31 octombrie/3 noiembrie (Z. Zamfir, J. Banciu, *Primul Război Mondial*, p. 328-335, capitolul *Încheierea armistițiului*) n-au reflectat în mod obiectiv interesele României. Mai ales Convenția de la Belgrad a complicat situația și a generat o serie de dificultăți și suferințe românilor. De aceea diplomații români participanți la Conferința de Pace de la Paris (5/18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1921), în special marele Ionel Brătianu, au depus un efort deosebit pentru a convinge reprezentanții Marilor Puteri să reglementeze în mod corect, conform principiilor dreptului internațional dar și cu drepturile legitime ale poporului român, delimitarea frontierelor cu toți vecinii săi dar și recunoașterea actelor plebiscitare din 27 martie/9 aprilie – Unirea Basarabiei, 15/28 noiembrie – Unirea Bucovinei și 18 noiembrie/1 decembrie 1918 – Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Sătmăruului, cu Patria-Mamă. Făurirea statului național român unitar – visul de aur al românilor – avusese loc în perioada când Marele Război nu fusese pe deplin și definitiv terminat, când foștii stăpâni, deși înfrânți militar, mai încercau să-și mențină dominația și să-și apere privilegiile, refuzând să recunoască hotărârile de Unire. De aceea una din preocupările principale ale guvernelor române a fost continuarea eforturilor de susținere, organizare și înzestrare a Armatei, activitate ce s-a dovedit unicul mijloc sigur pentru

alungarea inamicilor din teritoriile naționale recunoscute României și de Puterile Antantei prin Tratatul din 4/17 august 1916 (*1918 la români*, vol. I, p. 763-774).

Precizez că la negocierile și semnarea armistițiului cu Austro-Ungaria de la Padova și a Convenției militare de la Belgrad cu Ungaria, deși era direct interesată, România nu a fost invitată; era un prim semnal că Aliații considerau că Tratatul din 4/17 august 1916 era abrogat de Pacea de la 24 aprilie/7 mai 1918 de la Bufta – București, pe care România fusese silită, sub imperiul forței, s-o semneze cu Puterile Centrale. Aceasta este explicația că reprezentanții Aliaților, necunoscând realitatea, au stabilit arbitrar cursul râului Mureș ca linie de demarcație între armatele aliate și armata ungară, fapt cu consecințe negative în perioada următoare, mai ales pentru români. Convenția obliga guvernul ungar ca în termen de 8 zile „să-și retragă toate trupele la Nord de linia marcată de valea superioară a Someșului Mare, Bistrița, Mureș (satul), Mureșul până la confluența lui cu Tisa” (*Guerre européenne*, p. 23), să demobilizeze armata – cu excepția a 8 divizii. Fixarea arbitrară a unei linii de demarcație între trupele române și cele ungare însemna că sub dominația Ungariei rămâneau orașele Satu Mare, Oradea, Salonta, Beiuș, Arad și mari suprafețe din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, populate majoritar de români, dar și crearea din punct de vedere juridic internațional a unui precedent periculos ce oferea vecinilor din Vest, dar și altora, pretextul pentru nerespectarea hotărârii votate la 18 noiembrie/1 decembrie la Alba Iulia de delegații aleși ai românilor. Aliații urmau să ocupe regiunea evacuată de unguri dar și localitățile și punctele pe care le considerau strategice. Linia de demarcație fusese trasată din considerente pur militare, lucru recunoscut chiar de generalul Franchet d'Espérey, sub a cărui îndrumare se elaborase textul armistițiului de la Belgrad: „nu puteam și nici nu eram obligat să țin seama de revendicările teritoriale (ale României, n.n.), pe care, de altfel, nu le cunoșteam”. Iar generalul Henri Berthelot remarca nedreptatea actului de la Belgrad prin care „în Transilvania s-a stabilit o limită arbitrară a ocupației (autorității, n.n.) române, numai din punct de vedere geografic și fără a se ține seama de situația etnografică”, reușindu-se „să defavorizeze pe români” (*Istoria militară*, vol. V, p. 775). Dar intervențiile repetate ale Guvernului român, ale Marelui Sfat Național din Transilvania ales la 2 decembrie, ale Delegației române la Conferința de Pace de la Paris, determinate de prevederile nejuste ale Convenției de la Belgrad pe care România nu le-a recunoscut dar și persecuțiile la care erau supuși românii din teritoriile încă neeliberate (vezi exemplele date de C. Kirițescu, *Istoria*, vol. II, p. 404, 417-418 ș.a.) au determinat pe Aliați să revină asupra liniei de demarcație, care va fi deplasată succesiv spre Vest.

După proclamarea unirii Bucovinei și Transilvaniei cu Patria-Mamă, Armata Română a reluat înaintarea în Transilvania. Ea se oprirea la rugămintea fruntașilor ardeleni, care au argumentat că la Alba Iulia nu trebuie să fie prezente trupe române, pentru a nu da motiv adversarilor să susțină că Unirea s-a făcut cu sprijinul baionetelor militarilor români din Regat. Deoarece a crescut numărul de mari unități române deplasate în Transilvania, Marele Cartier General Român – care coordona și acțiunile forțelor militare române din Basarabia, Bucovina și Dobrogea, a hotărât crearea, la 11/24 decembrie 1918, a Comandamentului Trupelor din Transilvania/CTT, cu punctul de comandă la Sibiu. Comandant al noii structuri militare create a fost numit generalul Traian Moșoiu, cel mai vechi dintre comandanții de divizie aflați atunci în Ardeal, având ca șef de Stat Major pe

generalul Ștefan Panaitescu (Gen. C.D. Mărdărescu, *Campania*, ed. 2018, p. 31). Constatând că guvernul ungar nu respecta deciziile Puterilor Aliate de a-și retrage trupele din zona delimitată de Mureș și Carpații Occidentali, că zilnic se înregistrau tot felul de orori comise asupra românilor mai ales – jafuri, violuri, omoruri –, că se practică pe scară largă acțiunea de evacuare a bunurilor publice și ale populației spre Budapesta, Marele Cartier General a ordonat trupelor subordonate să se pregătească pentru reluarea înaintării în Transilvania. Deoarece generalii francezi d'Esperey și Berthelot s-au convins de justetea cererilor autorităților politice și militare românești, confirmate și de delegații francezi din Transilvania, care adevereau situația din zonă, ei au autorizat trupele române să ocupe mai întâi aliniamentul Dej, Cluj, apoi Sighetul Marmăției, Baia Mare, Satu Mare, Carei, Oradea, Arad. Decizia a fost adusă la cunoștința autorităților ungare de către generalul Berthelot prin locotenent-colonelul Fernand Vyx din Misiunea Aliată de la Budapesta. Dar guvernul ungar nu a dat curs hotărârii (M. Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac*, p. 648), ci a ordonat trupelor sale să rămână pe loc pentru a desfășura noi acțiuni militare, declarând că Ungaria se află în stare de război „cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat” (*Ibidem*). Ca urmare a acțiunilor desfășurate în decembrie 1918, trupele române au preluat sub control o parte însemnată din teritoriul național cu importante orașe Dej, Gherla, Cluj, Turda, Alba Iulia, Aiud, Teiuș și zona minieră Petroșani, acțiuni ce asigurau condiții mai bune pentru protecția populației și permiteau să înainteze spre Vest. În luna ianuarie 1919, cu acordul Aliaților, comandamentul român a ordonat reluarea înaintării, militarii români eliberând Zalău la 14/27 ianuarie iar spre sfârșitul lunii Sighetul Marmăției și Baia Mare. Până la sfârșitul lunii, trupele noastre – trei divizii din primul eșalon: Diviziile 6 și 7 Infanterie și Divizia 2 Vânători – au ocupat un nou aliniament, ce le permitea să facă față unui posibil atac militar al trupelor ungare. Consiliul Dirigent de la Sibiu a inițiat procesul de creare a diviziilor ardelenice, care vor avea un important rol în acțiunile militare din primăvara și vara lui 1919. Începe procesul de constituire a comandamentelor Corpurilor 6 și 7 Armată, ce urmau să aibă în compunere 6 divizii – Diviziile 16-21 Infanterie, dar resursele umane și materiale limitate au permis ca inițial să fie create doar Diviziile 16 și 18 Infanterie. Misiunea creării de unități militare compuse din oameni recrutați din Transilvania, care să susțină efortul eliberator, a revenit „Comandamentului general teritorial Sibiu” creat la 5/18 ianuarie 1919, în frunte cu generalul Ioan Boeriu, până atunci secretar general al resortului Armatei și Siguranței Publice în Consiliul Dirigent, având ca șef de Stat Major pe colonelul Dănilă Papp. La sfârșitul lunii ianuarie 1919 situația politică și militară a României era periclitată de Rusia, Ucraina și Ungaria, care se manifestau ca adversare ale deciziilor de Unire adoptate plebiscitar la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Dacă la frontiera Nistrului situația a fost restabilită prin respingerea atacurilor bandelor bolșevice ucrainene (L. Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, passim), în special cele din zona Hotin și Atachi, în Transilvania se agrava starea de insecuritate a autorităților și populației românești, din cauza acțiunilor ostile ale gărzilor naționale ungare sprijinite de o parte din populația maghiară. Acțiunile teroriste comise de bandele înarmate ungare au determinat factorii de decizie politică și militară de la București să ia în calcul trecerea Munților Apuseni pentru a lua sub control teritoriile românești unite cu Țara; de aceea la

2/15 februarie 1919 Marele Cartier General a dat publicității o declarație în care arăta, printre altele: „*România, deplin încrezătoare în Aliații săi, bazată pe Tratatul său de alianță din 1916 și pe drepturile sale etnice, este hotărâtă a aduce la îndeplinire cu orice preț hotărârea Antantei cu trupele sale indicate de aceasta în Ardeal*” („M.I.”, nr. 4/2019, p. 12). Conform acestei decizii și ordinelor Marelui Cartier General, CTT – Comandamentul Trupelor din Transilvania, înființat de marele Cartier General prin Ordinul nr. 1159 din 11/24 decembrie 1918 (P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan*, p. 276) a ordonat comandanților Diviziilor 6 și 7 Infanterie să realizeze un dispozitiv de luptă prin care să se înainteze prin Poarta Someșului și pe văile celor trei Crișuri pentru a ocupa orașele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Chișinău Criș și Arad. La intervenția premierului român Ionel Brătianu, la 12/25 februarie 1919 Consiliul Militar Interaliat de la Paris a aprobat ca Armata Română să înainteze și să elibereze teritoriile românești unite cu țara, dar aflate încă sub administrație ungară, până pe aliniamentul Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Arad – orașe în care se aflau trupe franceze. Între trupele române și cele ungare se stabilea o zonă neutră, în care forțe franceze acționau ca trupe de interpunere. A doua zi, Consiliul Suprem al Conferinței de Pace a confirmat hotărârea Consiliului Militar Interaliat. La 24 februarie/9 martie Guvernul român a fost înștiințat de hotărâre, dar i s-a cerut cu Armata Română să nu înainteze până pe aliniamentul stabilit, pentru a se evita posibilele incidente dintre militarii români și cei unguri. Guvernul ungar a fost înștiințat la 6/19 martie despre decizia luată la Paris iar răspunsul maghiarilor a fost intensificarea acțiunilor agresive ale militarilor unguri contra românilor din zona pe care trebuiau s-o evacueze. La 6/19 martie 1919 colonelul Fernand Vyx a prezentat Budapestei nota prin care i se cerea să-și retragă trupele pe aliniamentul hotărât la Paris (decizie luată la 13/26 februarie), dar la 7/20 martie 1919 guvernul ungar condus de Dénes Berinkey a respins „Nota Vyx” și a demisionat, puterea fiind preluată la 8/21 martie de un guvern format din socialiști și comuniști, condus de Sándor Gárbai, în care Ministerul de Externe revenea lui Béla Kun. Lider al Partidului Comunist Ungar, finanțat de guvernul bolșevic de la Moscova, prieten apropiat al lui Lenin, Kun este creatorul Republicii Ungare a Sfaturilor, al cărei obiectiv principal era ca, ajutat de Moscova, să refacă mult visata Ungarie Mare, cel puțin parțial. El și sprijinatorii lui interni și externi ignorau noile realități politice și militare din zonă, fiind hotărât să recupereze Ardealul și Slovacia pe calea armelor. În acest sens a făcut eforturi intense pentru ridicarea capacității de luptă și creșterea numărului trupelor, cumpărând arme de la austriecii și germanii aflați în retragere după semnarea armistițiului la 11 noiembrie 1918. Unități de voluntari internaționaliști (printre care și români rătăciți, n.n.: vezi mai ales *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. II, 9 decembrie 1918 – 31 decembrie 1919) soseau în Ungaria pentru a se înrola în detașamentele bolșevicilor. O dovadă a neînțelegerilor care încep să iasă la iveală în tabăra Aliaților este că italienii au vândut și ei arme și muniții bolșevicilor lui Kun, motivați în parte de ostilitatea comună față de Iugoslavia, vecinul Ungariei. În contrapartidă, la preț redus și în grabă, Kun a vândut Italiei proviziile de grăsimi ale Ungariei („*Historia Special*”, nr. 27/2019, p. 14-15, 25).

După cum se știe, sfârșitul Primului Război Mondial provocase și destrămarea imperiilor multinaționale: Austro-Ungar, Rus și Otoman, victoria principiului

naționalităților fiind o realitate la sfârșitul lui 1918 (*România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920*, p. 259-265). Revoluția democratică și națională care a înlăturat monarhia habsburgică a produs importante schimbări și în situația popoarelor austriac și ungar: la 30 octombrie/12 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Austria iar la 3/16 noiembrie același an a luat naștere Republica Ungară Independentă. Înfrângerile de pe front și agitațiile sociale și politice au subminat unitatea imperiului bicefal. Aproape toate naționalitățile înființaseră consilii naționale, ai căror reprezentanți sunt în exil în capitalele statelor Antantei. Se făceau auzite revendicările naționale și teritoriale. Unitatea Ungariei este amenințată de români, care cer alipirea Transilvaniei la Regatul României, de slovaci care vor să se unească cu cehii, de croați, sârbi și sloveni care doresc crearea unui stat mare al slavilor de sud – Iugoslavia. Oamenii politici austrieci și maghiari își imaginează planuri de pace, dar niciodată nu iau în calcul destrămarea monarhiei și se gândesc în primul rând la reorganizarea statului pe baze federale sau a unei federații danubiene. Este mai ales ideea Împăratului Carol în manifestul său din 3/16 octombrie 1918, care se hotărăște să recunoască prin aceasta că războiul e pierdut, fapt pe care fostul prim-ministru maghiar, contele Istvan Tisza, îl aduce public la cunoștința parlamentarilor la 17 octombrie 1918. În următoarele zile clasa politică ungară este cuprinsă de panică, iar guvernul condus de Sándor Wekerle demisionează la 23 octombrie 1918. Toate speranțele se îndreaptă spre contele Mihály Károly (1875-1955), șeful Partidei Independenței. La 25 octombrie el formează Consiliul Național, după modelul celor create de naționalitățile din imperiu, organism considerat rapid un adevărat guvern, în timp ce Regele Carol al IV-lea îl însărcinase pe arhiducele Joseph (un văr îndepărtat al său, numit „Homo Regius” – Omul Regelui) să desemneze un șef de guvern. La Budapesta are loc o mare manifestație de protest contra deciziei monarhului, muncitorii se înarmează, creează sfaturi (soviete) după model rusesc și încearcă să-i convingă pe soldați să dezerteze. Contele János Hadik, primul-ministru numit de arhiducele Joseph, demisionează la 31 octombrie, zi în care revoluționarii l-au ucis pe fostul prim-ministru István Tisza, care a condus Ungaria în primii trei ani ai războiului, după ce au pătruns în casa lui (*Tisza, încarnația politicii șoviniste ungare, omul care contribuisese mai mult decât oricare altul la prăbușirea țării sale prin patriotismul pătimas, orb și intolerant pe care-l profesa, cădea asasinat de soldați, plătind cu viața vina de a fi fost unul din autorii marelui război și a nenorocirii patriei sale*”), (C. Kirițeascu, *Istoria*, vol. II, p. 386). Revoluționarii, sprijiniți de militari, care purtau crizanteme la uniformă („Revoluția Crizantemelor”), au ocupat sediile instituțiilor principale din Budapesta iar regele Carol IV al Ungariei (ca împărat al Austriei s-a numit Carol I) îl însărcinează pe Mihály Károly să creeze un guvern de coaliție; era pentru prima dată de la Revoluția din 1848/1849 când se forma un guvern ungar complet independent de Austria. Dar speranțele în instaurarea democrației și o atitudine favorabilă din partea Antantei sunt iluzorii. Au loc mari adunări în care se cere proclamarea republicii iar acțiunile sfaturilor muncitorilor și soldaților provoacă o stare de anarhie. M. Károlyi demisionează iar colonelul de Artilerie Béla Linder, ministrul Apărării, declară sfârșitul războiului pentru Ungaria, fapt ce permite revenirea în țară a militarilor, care sunt dezarmați. La 11 noiembrie 1918 Carol al IV-lea de Habsburg părăsește puterea, la 12 noiembrie renunță la prerogativele de rege al

Ungariei, dar nu abdică de la tron, detaliu important de care se va sluji în timpul tentativelor de restaurație (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 99-106, capit. VI: *Ungaria în haos*, 1918-1919). Ungaria este proclamată Republică la 16 noiembrie, Parlamentul este dizolvat iar o nouă adunare e reprezentată de Consiliul Național, partidele politice, syndicatele și consiliile naționale din comitate; adunarea aprobă decretul de instituire a republicii și recunoaște Guvernul condus de contele Mihály Karolyi, ales președinte al republicii la 11 ianuarie 1919. Era o manevră prin care Károlyi își păstra în continuare controlul asupra guvernului, numind în funcția de prim-ministru pe independentul Dénes Berinkey, care își începe activitatea pe 18 ianuarie. Dar Guvernul trebuie să facă față revendicărilor socialiste și revoluționare similare celor din Austria și Germania. Partidul Social-Democrat s-a întărit de câteva luni și a fost creat oficial Partidul Comunist Maghiar, ai cărui membri agită masele nemulțumite de neputința guvernului de a rezolva penuria de alimente, lipsa de cărbune, pe când gripa spaniolă face ravagii în capitală iar numărul refugiaților din teritoriile ocupate crește mereu. La Belgrad au loc negocieri între unguri și Aliați, soldate cu semnarea unei convenții de armistițiu la 31 octombrie/13 noiembrie de către Béla Linder pentru guvernul ungar și de generalul Louis Franchet d'Esperey, comandantul suprem al forțelor Aliate din Balcani, pentru Aliați. Este fixată o zonă de frontieră provizorie între România și Ungaria, din rațiuni pur militare. „Zona neutră” dintre trupele române și ungare urma să fie ocupată de trupe franceze, engleze, italiene sau americane. Pe lângă acțiunile de propagandă și de terorizare a românilor, atât trupe regulate cât și bande înarmate ungare, organizate și îndemnate de grupări reacționare șovine, antiromânești, au continuat de hărțuiască aproape zilnic unitățile militare românești masate pe noua linie de frontieră, mai ales în zona Zalău în sectorul Diviziei 7 Infanterie. Primul atac serios are loc prin surprindere la 2/15 ianuarie, principalul instigator fiind doctorul Apáthy István, rectorul Universității din Cluj, numit de M. Károlyi ca șef al „Comisariatului pentru Ungaria de est”. Acesta va fi judecat de Curtea Marțială a CTT din Sibiu pentru „*atentat contra siguranței statului și lejmajestate, fiind condamnat la cinci ani recludiune*” (*În apărarea*, p. 202, n. 181). Al doilea atac are loc în noaptea de 21/22 februarie 1919, când trupe din Divizia de secuși și circa 500 de prizonieri reveniți din Rusia au atacat Batalionul 1 din Regimentul 15 Infanterie, silit să se retragă cu pierderi serioase: ungurii au luat prizonieri 8 ofițeri și 40 de soldați rămași în Zalău. La 26 februarie M.C.G. Român, apreciind că pierderile în prizonieri și materiale la Zalău fac dovada că „unitățile noastre au fost complet surprinse”, va cere CTT anchetă și raport urgent, în urma cărora generalul Neculcea, învinuit de lipsă de vigilență, va fi înlocuit de la comanda Diviziei 7 cu generalul C-tin Dumitrescu (*Ibidem*, p. 202, n. 182). Trupele române, atât în Estul cât și în Vestul țării mai aveau misiunea să dezarmeze populația minoritară, să înăbușe tulburările ordinii publice provocate de agenții străini și elementele bolșevice venite din Rusia. Se adăugau încercările de grevă și sabotaj de la căile ferate și bazinul carbonifer Petroșani, nerespectarea ordonanțelor date de comandamentele militare române, tentativele de a exporta moneda românească pentru subminarea financiară a țării. Pentru contracararea acestor fenomene, generalul Prezan dăduse ordin categoric ca „*toți cei ce uneltesc contra siguranței statului român să fie tratați cu toată rigoarea legilor războiului*” (*În apărarea*, p. 200, n. 126). Sesizat de

propriile organe de informații despre amploarea traficului cu monede, statul român având obligația, potrivit angajamentelor internaționale, să răscumpere monedele care circulasera în teritoriile unite cu țara în 1918, generalul Prezan ordonase efectuarea unui control riguros la băncile din Ardeal pentru a stabili cantitatea de coroane intrate fraudulos în țară. Schimbul se dovedise un neașteptat mijloc de îmbogățire rapidă prin creșterea cantității de monede străine în țară. Ancheta dispusă de Prezan a scos în evidență un intens trafic în care, spre rușinea lor, se găseau importanți oameni politici transilvăneni (nu era singurul caz când oameni politici, militari și din alte „elite” (!!)) nu trec examenul la cinste și corectitudine, n.n.), precum Aurel Vlad, unul din cei 6 fruntași ai PNR în CNRC și ministru de Finanțe în Consiliul Dirigent, și Ion Lapedatu, membru al delegației române la Conferința de Pace și viitor academician (Al. Marghiloman, *op. cit.*, p. 348). Cu o îndrăzneală greu de imaginat, Aurel Vlad l-a acuzat pe Prezan în Parlament că a favorizat contrabanda cu coroane în Transilvania, deși numele său era des amintit în anchetele făcute în Transilvania. Într-o notă din 23 februarie/8 martie 1919 Consiliul Dirigent (Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent Român*), cu sediul la Sibiu, făcea cunoscut că *„guvernul maghiar a înrolat cu forța tineri români în armată, a dizolvat gărzile naționale românești, persecută funcționarii de origine română, iar armata și bandele neorganizate omoară și schingiuesc. Consiliul nu se mai simte îndatorat a menține contactul cu guvernul Republicii Ungare și își recheamă reprezentantul său trimis pe lângă acel guvern”* („Adevărul” din 24 februarie/9 martie 1919, Notă trimisă guvernului ungar). La Paris, în ședința Consiliului Suprem din 12/25 martie 1919, G. Clemenceau declara că *„linia trasată în Transilvania este dincoace de frontiera promisă românilor în 1916”* (Arhiva MAE, *Convenții 9 U*, art. 181, 1921-1922, vol. I). Iar Stephen Pichon, ministrul de Externe francez, spunea într-o discuție cu reprezentanții Marilor Puteri aliate că *„stabilirea acestei linii nu aduce prejudiciu hotărârii noastre finale asupra frontierei româno-maghiare”* (*Ibidem*).

Naționalitățile unite cu forța la regatul ungar aleg să se unească cu frații lor: apare Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor la 1 decembrie 1918, ce pune capăt uniunii personale dintre Ungaria și Croația, o parte din Banat se desprinde ca și provinciile Bacica și Voivodina, cehii și slovaci aleg să se unească într-un singur stat, trupele române ajung până la Kenderes cu aprobarea Aliaților; Károlyi își dă seama că armatele române, cehoslovace, iugoslave și franceze vor avansa până la liniile de demarcație fixate prin convenția de armistițiu și demisionează la 20 martie 1919, anunțând formarea unui guvern social-democrat. La 21 martie social-democrații fuzionează cu comuniștii, conduși de oameni reveniți de la Moscova: pe treptele Parlamentului, Béla Kun, comisar pentru Afacerile Externe, și Deszö Bokányi, comisar pentru muncă, proclamă „Republica Ungară a Sfaturilor” și anunță compoziția Guvernului, format din 34 de comisari ai poporului (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 103; în revista „Război”, nr. 1-2/2018, p. 13, cifra e 33: 14 erau comuniști, 17 foști social-democrați, 2 erau independenți). Din guvernul anterior a fost preluat Böhm Vilmos, în calitate de comisar al poporului pentru Apărare, fapt ce a determinat corpul ofițerilor să treacă de bună voie în Armata Roșie ungară, în curs de organizare, urmându-și ministrul. Guvernul comisarilor poporului introduce rapid măsuri tipic bolșevice: naționalizări, confiscări de bunuri, numește comisari cu depline puteri care

să conducă orașele și satele, arestează capitaliști și aristocrați – adică metode de conducere cunoscute ca „teroarea roșie”. Detașamente înarmate, numite „Băieții lui Lenin”, introduc o stare de teamă și nesiguranță: ei rechiziționează case iar pe cei arestați îi eliberează contra unor mari sume de bani. Teroarea va fi instituționalizată prin crearea Comisiei pentru menținerea ordinii și disciplinei și pentru combaterea contra-revoluției (denumirea aproape că o copia pe cea a temutei poliții secrete sovietice al cărei prim nume a fost CEKA, creată la 7/20 decembrie 1917 = Comisia Extraordinară pe întreaga Rusie pentru Combaterea Contrarevoluției, Speculei și Sabotajului), condusă de Tibor Szamuely (el și alți fruntași care n-au putut fugi peste hotare vor fi uciși de populație), („Historia Special”, nr. 27/2019, p. 29). Acțiunile acestei comisii vor determina o reală ripostă contra-revoluționară și vor provoca în Ungaria un adevărat curent antisemit. Sentimentele antisemite au fost determinate și de componența etnică a membrilor guvernului (32 dintre cei 45 de comisari ai regimului și ai administrației instituite de comuniști erau evrei. Béla Kun însuși era evreu = Cohen/Cohn, părinții săi erau evrei, se numeau Mor Kon și Rozalia Goldenberg – zice A. Vaksberg în „Hotel Lux”, p. 210, citând date din dosarul său personal aflat în Arhivele Kominternului; în 1906 și-a maghiarizat numele în Kun sau Kuhn; „M.I.”, nr. 9/ 2019, p. 42, „Război”, nr. 1-2/2018, p. 14 – caseta). Unii specialiști apreciază că în timpul regimului comunist, în 1919, în Ungaria au fost uciși, în medie, doi oameni pe zi („M.I.”, nr. 7/2012, p. 17). Încă din 1917 bolșevicii făceau o îndoctrinare activă în rândul prizonierilor de război din Imperiul Austro-Ungar, prinși pe frontul rus, care erau eliberați dacă se alăturau comuniștilor. După armistițiul de la Brest-Litowsk dintre Rusia și Puterile Centrale (22 noiembrie/5 decembrie 1917), seduși de ideile revoluției ruse mulți maghiari pleacă în Rusia, se alătură foștilor prizonieri și formează grupul comuniștilor unguri; iau parte la 4 noiembrie la Moscova la o conferință unde este creat Partidul Comunist din Ungaria condus de fostul prizonier Béla Kun. Viitorul partid îi reprezintă pe toți muncitorii din Ungaria, indiferent de apartenența lor națională; din Comitetul Central făceau parte trei unguri, doi români, doi slovaci și doi slavi de sud. Partidul este întărit după întoarcerea în Ungaria a prizonierilor de război începând de la jumătatea lunii noiembrie. Kun însuși sosește la Budapesta pe 17 noiembrie, cu un plan aprobat de Lenin. După despărțirea de social-democrați, Partidul Comunist din Ungaria este oficial înființat pe teritoriul național la 24 noiembrie 1918. La început, se înscrie într-un demers loial față de Partidul Social-Democrat și de syndicate și se străduiește, mai ales, să manipuleze mulțimea tot mai mare de militari întorși de pe front și aflați în șomaj. Comuniștii unguri sunt conduși de lideri precum Kun, József Rabinovits, Tibor Szamuely sau Mátyás Rákosi – toți erau evrei. „Comuniștii maghiari urmăreau să demonstreze că politica externă a lui Károlyi era falimentară și că salvarea Ungariei putea să vină numai de la respingerea ideilor wilsoniene și acceptarea leninismului” (Pastor, Hungary). Deși erau internaționaliști, comuniștii maghiari susțineau și ei integritatea teritorială a Ungariei. Noul partid se numește „Partidul Socialist din Ungaria” și se aliniază celor 21 de condiții de aderare la Internaționala a III-a. Béla Kun și oamenii lui adoptă un program radical și recurg la teroare împotriva celor refractari la ajutorul oferit de Gărzile Roșii, ai căror membri sunt porecliți „băieții lui Lenin” (*Lenin-fiúk*). Începe o dictatură a proletariatului inspirată de metodele sovietice, care face sute de victime și lasă în țară amintirea unei experiențe traumatizante. Dictatura proletariatului

instituită de Republica Sfaturilor lovește atât marea burghezie cât și clasa de mijloc. Țăranii săraci nu obțin pământ, pe care puterea vrea să-l colectivizeze iar cei mai înstăriți organizează rezistența pasivă împotriva regimului, păstrând ceea ce produceau, lucru ce agravează deja sărăcia și lipsurile de care suferea deja capitala. Guvernul bolșevic nu durează mult, căci nu beneficiază de nici un fel de susținere, nici în interiorul țării – pe care observatorii din epocă o consideră străină de comunism –, nici în exterior – de fapt Rusia Sovietică, în care mulți își puseseră speranța, se dezinteresează rapid de Ungaria. Situația grea prin care trecea Rusia Sovietică îl determină pe Lenin să trimită bolșevicilor maghiari doar îndemnuri la rezistență, sfaturi și „salutări tovarășești” când se desfășurau lucrările Congresului al VIII-lea al Partidului Comunist din Rusia, martie 1919 (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 38, p. 185, 214, 215, 230-231, 258, 317). Aliații și delegații la Conferința de Pace, ale cărei lucrări au început la Paris, nu sunt dispuși să tolereze o continuare a experienței sovietice în Ungaria. Asistă deci fără regret cum se formează grupuri de rezistență împotriva puterii lui Kun și chiar le vor încuraja. Numeroasele tentative de răsturnare a regimului, venind din interior, vor fi susținute în mod deschis de trupele franceze staționate la Szeged, în sudul țării. Rezistența antibolșevică se organizează la Arad, apoi la Szeged. La 7/20 martie 1919 locotenent-colonelul Fernand Vyx, reprezentantul Comandamentului Aliat pe lângă guvernul ungar, prezintă contelui M. Károlyi, premierul ungar, nota aliaților cu privire la „zona neutră” și la noua linie pe care trebuia să se retragă trupele ungare, un aliniament care în concepția Aliaților nu era considerat o linie de demarcație ci o frontieră politică. Guvernul ungar avea 10 zile la dispoziție pentru a-și retrage trupele pe noua linie, începând cu 10/23 martie 1919 (*Ibidem, Convenții, 9 U, 1 IX*, vol. I). Contele M. Károlyi a răspuns în aceeași zi la nota trimisă de Comandamentul Aliat și a arătat că „guvernul nu este în situația de a lua la cunoștință de deciziunea Conferinței Păcii și să poată conlucra la aplicarea ei. Acea deciziune e în completă contrazicere cu armistițiul și convenția militară încheiată la 13 noiembrie și fiindcă nu ia în considerație vitalele interese ale țării, poate împiedica dezvoltarea țării, pricinuind o tulburare a păcii. Deoarece guvernul maghiar nu este în stare să-și ia răspunderea pentru executarea acestor deciziuni, nefiind invitat la Conferința Păcii și n-a putut conlucra la editarea deciziilor, se vede nevoit astăzi să demisioneze” („Dimineata”, an XVI, nr. 464 3 din 15/28 martie 1919, p. 1; răspunsul este reprodus după ziarul vienez „Neue Freie Presse” din 8/21 martie 1919, care a publicat această corespondență trimisă din Budapesta). La 8/21 martie 1919 guvernul M. Karolyi a anunțat printr-o proclamație că demisionează „lăsând puterea în mâinile proletariatului națiunii maghiare” (Arh. MAE, *Convenții, 9 U I*, art. 181, vol. 1). Demisia guvernului Karolyi și proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor la 8/21 martie 1919 n-a schimbat cu nimic natura relațiilor politice și militare dintre România și Ungaria. B. Kun, omul forte al noului guvern comunist și comisar pentru Afacerile Externe, n-a acceptat decizia luată de Conferința de Pace și a trecut la o mobilizare generală, fiind chemați sub arme toți bărbații între 16-48 de ani, în ajutor venind și mulți susținători străini, mai ales ruși și ucraineni. În mai multe rânduri, conducătorii comuniști unguri au declarat că „vor extinde dominația proletariatului pe întreg teritoriul țării cu puterea armelor”, adică vechea Ungarie cuprinzând și teritoriile străine ocupate, zone unde spre sfârșitul anului 1918 populațiile asuprite votaseră autodeterminarea și despărțirea de Ungaria. Istoricul

maghiar Liptai Ervin arăta într-o lucrare că guvernul bolșevic „nu voia în practică să renunțe la integritatea teritorială a Ungariei istorice. Mai mult chiar, și-a exprimat în repetate rânduri hotărârea de a apăra cu arma în mână această integritate” (Liptai Ervin – *Vöröskatonák, Elore! A Magyar Vörös Hadsereg Harcai 1919 = Soldați roșii, înainte. Istoria Armatei Roșii maghiare în 1919*, Budapesta, 1979, p. 8 și 20). Chiar și conducerea Partidului Socialist Ungar se posta pe aceeași linie, dorind ca teritoriile locuite majoritar de români să rămână și în continuare Ungariei, socialiștii vecini motivându-și poziția ca o revendicare socialistă (sic!!). „Adevărul”, ziar socialist român ce apărea în Transilvania, a luat atitudine, criticând poziția socialiștilor unguri „care nu voiesc să respecte dreptul nostru, al poporului român, a face ceea ce dorim și ceea ce credem” („Adevărul”, an XV, nr. 8 din 24 februarie/9 martie 1919; Șerban Voinea, *Unirea*, în „Socialismul”, an. IX, nr. 44/10 martie 1919, apud *Ideologie...*, vol. II, doc. nr. 48, p. 186-188). La 13/26 februarie 1919 Partidul Socialist și Uniunea Sindicală din România adoptaseră o Declarație în care, printre altele, se spunea: „Ca socialiști români internaționaliști, salutăm cu bucurie dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate până acum și respectăm legămintele de unire hotărâte” (*Ibidem*, p. 174-175). Imediat după ajungerea la putere, guvernul comunist ungar a ordonat Diviziei 38 Infanterie „să-și regrupeze forțele în vederea unui atac în direcția Dej” (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 88). La 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919 Divizia 38 a fost organizată ca divizie de secui cu garnizoana la Debrețin. La 7/20 ianuarie 1919 Divizia de secui a reluat numele de Divizia 38, comandant fiind colonelul austriac Karol Kratochwill. La 31 ianuarie/13 februarie 1919 comandamentul diviziei a fost mutat la Satu Mare. În același timp se plănuia un atac dinspre nord în sectorul Diviziei 3 ungare (*Ibidem*). Refuzul guvernului ungar de a se conforma deciziei Conferinței de Pace cu privire la zona neutră a determinat pe premierul englez David Lloyd George să propună Consiliului celor patru (Franța, Anglia, Italia și SUA) să trimită la Budapesta o delegație condusă de generalul sud-african Jan Christian Smuts pentru a trata cu guvernul comunist ungar și a clarifica problema. Ajuns la Budapesta, la 22 martie/4 aprilie, fără a coborî din tren, generalul Smuts a predat guvernului ungar nota celor patru Mari Puteri cu privire la linia de demarcație pe care trebuiau retrase trupele ungare. În aceeași zi generalul Smuts are o discuție cu B. Kun și-i cere să retragă trupele pe o linie ce era asemănătoare cu cea prevăzută în Tratatul de alianță dintre România și Antanta semnat la 4/17 august 1916; oricum linia de demarcație în Ardeal propusă ungarilor era mai favorabilă decât cea cuprinsă în „Nota Vyx”, trasată cu 25 km mai spre Est. Generalul Smuts mai propunea ca guvernul ungar să respecte condițiile armistițiului de la vila Giusti-Padova cu Austro-Ungaria și Convenției militare de la Belgrad cu Ungaria, încheiate de vechiul guvern ungar cu Antanta. În nota remisă ungarilor se preciza că „Se declară în mod expres că linia de demarcare determinată mai sus nu exercită nici o influență asupra fixării frontierei în viitoarele condiții de pace”. Generalul sud-african mai promitea că va propune Marilor Puteri să ridice imediat blocada asupra Ungariei, să ușureze poporului ungar condițiile de trai permițând importarea articolelor de primă necesitate, în special grăsimi și cărbune, să propună Marilor Puteri ca înainte de a fixa hotarele politice ale Ungariei să asculte și punctul de vedere al guvernului comunist ungar în problema frontierelor. Dar guvernul ungar a respins aceste propuneri declarând că ele „sunt de așa natură încât ele nu pot fi

acceptate decât ca pe un ordin, pentru oricine ar fi dispus să-și asume guvernarea țării... declarăm în modul cel mai categoric că Republica Ungară a Sfaturilor nu se pune pe terenul integrității teritoriale, dar că ea dezaprobă dinainte soluțiile chestiunilor teritoriale bazate pe imperialism de cucerire” (Arhiva M.Ap.N., fond Microfilme, F.II 2.2193). Chiar și unii istorici maghiari recunosc că propunerile prezentate de generalul Smuts erau mai moderate decât cele prezentate în „Nota Vyx” și “dacă ar fi fost acceptate, se promitea sistarea blocadei împotriva Republicii Sfaturilor din Ungaria și invitarea reprezentanților guvernului său la consfătuirea pregătitoare a conferinței păcii” (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 98). B. Kun n-a lăsat o impresie bună membrilor delegației lui Smuts. Acesta concluzionează că liderul bolșevic ungar era un „individ tâmpit al cărui guvern nu avea cum să supraviețuiască prea mult”. Harold Nicholson, care făcea parte din delegația lui Smuts, îl caracteriza astfel: „Un bărbat mărunț, de aproximativ 30 de ani, cu un chip palid și rotund, cu buze umede și căzute; ras în cap, dar lăsându-te să întrevezi câteva fire roșcate de păr; o privire bănuitoare și meschină; are chipul unui criminal posac și nesigur” („Historia special”, nr. 27/2019, p. 14). La București misiunea lui Smuts a fost interpretată ca o recunoaștere a regimului bolșevic ungar și o acceptare a lui B. Kun ca partener la Conferința Păcii. Impresia autorităților române a fost mărită de faptul că Smuts s-a întors la Paris fără a veni și în România, așa cum ne asiguraseră Aliații. Ancheta lui a fost deci calificată de români ca unilaterală iar concluziile vizitei nu au fost recunoscute de liderii noștri politici.

Refuzul de a recunoaște drepturile românilor și celorlalte popoare cuprinse cu forță în Ungaria „milenară”, de a pune în aplicare propunerile Puterilor Aliate (care erau favorabile guvernului ungar!!) dar și acțiunile militare declanșate de el împotriva vecinilor vor provoca începerea conflictului armat între Ungaria și România. Chiar în perioada când se purtau discuții între Béla Kun și generalul Smuts, armata ungară a lansat un atac la 15/28 martie 1919 împotriva trupelor cehoslovace, vrând să anexeze Slovacia. În aceste condiții și misiunea generalului Smuts a eșuat. În teritoriul românesc pe care Ungaria continua să-l ocupe s-au accentuat persecuțiile, jafurile, atrocitățile contra românilor transilvăneni, mai ales împotriva militanților care votaseră Unirea la Alba Iulia. Sunt bine cunoscute cazurile avocaților dr. Ioan Ciordaș din Beiuș, membru al Consiliului Dirigent și prefect al județului Bihor, și dr. Nicolae Bolcaș, care au fost uciși cu cruzime de un grup înarmat al ungarilor șovini în aprilie 1919 (M. Gherman, *Inimă de părinte și caracter de bronz. Martiriul avocatului Ian Ciordaș*, în „M.I.”, nr. 4/2019, p. 71-74; *România...*, vol. 2, p. 668; *Istoria militară...*, vol. V, p. 776; *În apărarea*, p. 165 ș.a.).

La 6 aprilie 1919 generalul Franchet D’Esperey, comandantul trupelor Aliate din această zonă a Europei, face o vizită a Budapesta și din discuțiile cu Béla Kun a reieșit intenția guvernului bolșevic de a reanexa Transilvania (Sh. D. Spector, *Rumania*, p. 118). De aceea la 6 aprilie generalul d’Esperey, vine la București și împreună cu autoritățile politice și militare române pune la punct planul de intervenție armată în Ungaria. Deși Clemenceau se răzgândește la 8 aprilie și anulează operațiunea militară, Guvernul român decide la 10 aprilie să acționeze pe cont propriu, apreciind că era singura cale pentru a salvagarda interesele românești. D’Esperey, revenit la 11 aprilie la București, află de hotărârea românilor și nu se opune dar îl anunță pe Clemenceau, așa cum face și generalul Berthelot la 12 aprilie (*Desăvârșirea*, vol. III, p. 302-303) iar premierul francez îi

răspunde printr-o telegramă: „*dacă ungurii îi atacă pe români, aceștia vor fi în deplin drept să dea ripostă*”. Planul de acțiune al trupelor române din Transilvania a fost elaborat de Statul Major al CTT iar la 22 martie/4 aprilie a fost trimis Marelui Cartier General pentru aprobare. Hotărându-se o acțiune pe direcția Budapesta prin cooperarea trupelor cehoslovace, române, sârbe și franceze, la 27 martie/9 aprilie la Belgrad a avut loc o conferință de coordonare la care din partea României a participat locotenent-colonelul Ion Antonescu, șeful Biroului Operații din Marele Cartier General. Acțiunea militară a României din aprilie 1919 venea în întâmpinarea activităților politice ale Consiliului Dirigent al Transilvaniei de preluare a teritoriilor Crișana și Maramureș ocupate încă de unguri. În calitate de președinte al Consiliului Dirigent de la Sibiu, Iuliu Maniu a trimis Guvernului român un memoriu (datat înainte de 8 aprilie) prin care cerea protejarea populației românești din acele teritorii, deoarece bolșevicii trecuseră la înrolarea forțată în armata ungară a tinerilor. Regele Ferdinand a aprobat Hotărârea Consiliului de Miniștri din 11 aprilie 1919 prin care se ordona Armatei Române să ocupe în Ardeal teritoriile delimitate de Conferința Aliatilor din 13/26 februarie 1919, hotărâre ce făcuse obiectul „Notei Vyx”. A doua hotărâre importantă luată tot la 29 martie/11 aprilie a fost numirea de către Marele Cartier General a generalului Gh. D. Mărdărescu la comanda CTT. La 30 martie/12 aprilie 1919 generalul Mărdărescu și-a luat postul în primire, având ca șef de Stat Major pe generalul Șt. Panaitescu. Reprezentantul Franței la București și cel al Belgiei la Belgrad au comunicat la Paris și Bruxelles că decizia a fost determinată de situația critică în care se afla România, amenințată în Est și Nord-Est de bolșevicii ruși și ucraineni, iar în Vest de cei unguri. În Est la 10 martie 1919 cădea Chersonul, iar la 14 martie orașul Nikolaev, pentru ca la 26 martie forțele bolșevice să stăpânească aproape toată Ucraina. Ofensiva forțelor bolșevice din Rusia și Ucraina, care în Sud se îndrepta amenințător spre Odessa, unde se afla cartierul Corpului expediționar aliat, anarhia politică din Ungaria unde influența comuniștilor crescuse rapid, ca și în alte state din centrul Europei, vor constitui principalele argumente ca Aliții întruniți la Paris să abordeze mai realist rolul României ca factor de stabilitate politică și militară în zonă. Nu trebuie uitat că după euforia primelor clipe ale victoriei, pe plan intern Puterile Aliate și Asociate se confruntau cu grave convulsii sociale care se răsfrângeau și asupra capacității de acțiune a propriilor trupe militare. Amintesc doar episodul bolșevizării unor trupe franceze care luptau în Sudul Ucrainei, iar refuzul lor de a mai lupta a impus retragerea acestora de pe front. Ezitățile Aliților de a adopta măsuri hotărâte împotriva Ungariei pot fi explicate de relatarea din iulie a lui Francesco Crispi, valabilă pentru tot anul 1919 pentru Italia dar și pentru alte state: „*Bolșevicii (italieni, n.n.) ne amenință dacă intervenim pe undeva împotriva bolșevismului*” (Sh. D. Spector: *Rumania at the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, Bookman Associates, 1962, p. 163; trad. rom.: *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995). Aliții strânși la Paris au comunicat românilor că o cruciadă antibolșevică nu se putea organiza, deci trebuia ca armata noastră să se descurce singură. Însuși Lenin salutase la al VIII-lea Congres al bolșevicilor ruși proclamarea Republicii Sfatului la Budapesta, după model rusesc, și anunța cu entuziasm crearea într-un viitor apropiat a „Republicii Internaționale a

Sovietelor”. Exista pericolul extinderii revoluției sociale de tip bolșevic în Vestul Europei: proclamarea la 5/6 aprilie 1919 la München în Bavaria a unei Republici a Consiliilor/Sfaturilor de către Kurt Eisner, rezolvată rapid de germani prin asasinarea șefului ei, era un nou avertisment pentru români.

Misiunea militarilor români era: *„respingerea bandelor de bolșevici și a trupelor regulate ungurești peste Munții Apuseni și ocuparea Crișanei și Maramureșului”*, primele obiective fiind ocuparea localităților Hust, Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Beiuș, Sebiș. Prin metode specifice, factorii de decizie militari români au stabilit că potențialul adversarilor se ridica la șase divizii de infanterie și două de cavalerie, cu efective cifrate la 57.907 ofițeri și trupă (72 batalioane de infanterie, 27 escadroane de cavalerie, 19 baterii) dislocați în fața trupelor cehoslovace, române (12 batalioane, 2 baterii de artilerie) și sârbe. CTT avea la dispoziție 43 batalioane de infanterie, 20 escadroane și 36 baterii de artilerie, superioritatea noastră cantitativă fiind evidentă („M.I.”, nr. 4/2019, p. 13). Ciocnirile militare au început în noaptea de 15/16 aprilie 1919, când trupele ungare i-au atacat pe români (L. Leuștean e printre puținii istorici români care susține că nu ungurii au atacat noaptea, ci românii au atacat dimineața; *op. cit.*, p. 77-86: *„Cine a atacat în aprilie 1919?”*; P. Otu, *Mareșalul Constantin Prezan*, p. 295 scrie și el clar: *“Pretinsa ofensivă maghiară nu a avut loc”*). (Precizez că la 1 aprilie 1919 și în România s-a introdus oficial calendarul gregorian în locul celui iulian, data de 1 aprilie stil vechi devenind 14 aprilie stil nou, Decret-lege din 5/18 martie 1919; s-a definitivat în 1924, când marți 1 octombrie 1924 devine marți 14 octombrie 1924). Comandamentul militar ungar urmărea să realizeze joncțiunea cu Armata Roșie pătrunsă în Galiția și în apropierea frontierei din Bucovina. Comandamentul militar român a luat măsurile necesare de respingere a agresiunii militare și de trecere la contraofensivă. Trupele române aveau misiunea să alunge pe unguri peste Munții Apuseni și să elibereze provinciile istorice românești Crișana și Maramureș de sub ocupația maghiară. Primul obiectiv trasat forțelor române era trecerea munților și atingerea aliniamntului marcat de orașele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Beiuș, Sebiș (Gen. Gh. D. Mărdărescu, *Campania*, ed. 1922, p. 38; ed. 2018, p. 61). La îndeplinirea misiunii vor acționa trupele române organizate în 2 grupuri: Grupul de Nord, condus de generalul Traian Moșoiu și compus din Detașamentul general Marcel Olteanu (cuprindea 2 regimente de cavalerie, 2 batalioane de infanterie, 1 baterie de artilerie, Divizia 2 Cavalerie, venită în Transilvania în februarie 1919 (2 brigăzi) și Diviziile 6 și 16 Infanterie (ultima creată în martie din regimentele ce încorporaseră tineri recruți din Transilvania); Grupul de Sud condus inițial direct de generalul Mărdărescu, având în componență Diviziile 1 și 2 Vânători și Divizia 18 Infanterie (creată în același timp cu Divizia 16 Infanterie din tineri recruți din Transilvania). În ajunul ofensivei ungare forțele militare române erau grupate astfel: 4 divizii în linia I (Divizia 2 Cavalerie, 6 și 7 Infanterie și 2 Vânători); în linia a II-a au fost postate Diviziile 16 Infanterie pe Valea Arieșului și 1 Vânători la aripa dreaptă a Diviziei 2 Vânători, între Brad – Deva și 18 Infanterie între Alba Iulia – Cluj. Dușmanii noștri concentraseră în zona de la Est de Tisa 7 divizii și o brigadă de infanterie marină cu un efectiv de 56.215 militari (Ervin Liptai, *op. cit.*, p. 89). Dintre unitățile ungare se detașa Divizia 38 Infanterie, cu cele mai mari efective (11.353 militari bine înarmați și

disciplinați) pe când celelalte divizii numărau fiecare până la 8.000 militari, dar instrucția și disciplina lor lăsau de dorit (*Magyarország Hadtörténete*, vol. II, Budapesta, 1985, p. 218-219 și 223). Organele de informații militare române (C. Troncotă, *România și frontul secret*, p. 92-94; Gh. D. Mărdărescu, *Campania*, 2018, p. 133: „Informațiile cele mai bune le căpătau ungurii prin Comitetul Central Comunist din Viena, apoi de la diferiți negustori care călătoreau din România în Ungaria, prin aeroplane și, în fine, de la prizonieri. Prin aceste mijloace ungurii erau informați că în întreaga Transilvanie sunt 5 divizii”) apreciau forțele ungare la cca. 70.000 de luptători, ajutați de 137 tunuri de diferite calibre și cinci trenuri blindate: 20.000 combatanți, 72 tunuri, 5 trenuri blindate în linia I și 47.000-50.000 militari, 65 tunuri în linia a II-a (Gen. Gh. D. Mărdărescu, *op. cit.*, 1922, p. 34-37). În noaptea de 15/16 aprilie 1919, după o puternică pregătire de artilerie, unitățile militare ungare au atacat pe văile Someșului și Crișului Repede, înaintând pe 3 direcții: Cicârlău – Dej, Zalău – Cluj, Ciucea – Cluj. Militarii români au dat lupte grele pentru a respinge atacurile puternice și repetate ale ungarilor, i-au respins și au refăcut la 20 aprilie apărarea pe linia dinainte de atacuri, după 4 zile de efort (Gen. Gh. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 42-53). Prin lupte grele, Divizia 2 Cavalerie condusă de generalul Constantinide a reușit să forțeze Divizia de secui să capituleze. Contraofensiva română începuse chiar din dimineața zilei de 16 aprilie (*Magyarország Hadtörténete*, vol. II, p. 219). La aceeași dată, Comandamentul Militar Aliat, prin generalul Henri Berthelot, anunța guvernul nostru că „românii au dreptul să riposteze ofensiv în cazul unui atac și să înainteze până la limita estică a zonei neutre, cu scopul de a ocupa zona desemnată pe seama lor” (Ervin Liptai, *op. cit.*, p. 103). Precizez că linia fixată arbitrar de Aliați nu corespundea nici cu limita geografică până la care în Vest se întind localitățile cu populație românească relativ numeroasă și nici cu granița promisă și fixată prin Tratatul cu Antanta din 4-17 august 1916. Profitând de victoriile obținute și deruta adversarului, Armata Română a înaintat repede, eliberând la 19 aprilie orașele Satu Mare și Carei iar la 20 aprilie românii au intrat fără luptă în Oradea, întâmpinată cu bucurie de locuitori, majoritatea români. Militarii noștri îndepliniseră misiunea imediată ce li se fixase, silind inamicul să se retragă pe linia marilor orașe ungare Nyiregyháza, Debrețin, Békéscsaba, pe care comandantii militari unguri erau hotărâți să oprească înaintarea noastră. Următoarea misiune trasată trupelor române era atingerea liniei ce trece pe la localitățile Vásárosnameny, Debrețin, Orosháza, Seghedin și chiar s-o depășească pentru a ajunge pe malul stâng al râului Tisa. La 23 aprilie românii au intrat în Debrețin iar la 27 aprilie în Nyiregyháza, fapt ce a silit comandamentul militar ungar să ordone evacuarea zonei de la Est de Tisa, cu scopul de a putea concentra trupe în vederea unei contraofensive pentru a elibera teritoriul ocupat de români. La 1 mai 1919 armata română a ajuns pe malul estic al Tisei, pe toată întinderea ei, din nord unde luptau trupe cehoslovace până în sud unde se aflau militari sârbi și francezi.

La 25 aprilie 1919, V.I. Lenin trimitea o telegramă comandantului Armatei Roșii ucrainene, Vladimir Aleksandrovici Antonov-Ovseenko (1883-1939), dând instrucțiuni în acest sens, indicând ca direcțiile de înaintare să fie pe teritoriul Galiției și Bucovinei. Forțele unei armate din Ucraina Sovietică trebuiau să atace prin Bucovina pentru a realiza „legătura directă cu Armata Roșie ungară” (L. Rotari, *Mișcarea subversivă din*

Basarabia, p. 121-122; E. Bold, R. O. Locovei, *Relații româno-sovietice*, p. 60, n. 15). Alte forțe urmau „să pornească o ofensivă pentru ruperea pozițiilor forțelor regale ale României și încercuirea lor lângă Nistru” (Lt. col. Agnes Gedö, lt. col. Toth Sándor, *Pătia na ungarska-săvetska voenna drujba/Calea prieteniei de luptă ungaro-sovietice*, în vol. *Armia na mira i progressa/Armata păcii și a progresului*, Sofia, 1978, p. 184). Scopurile agresive sovietice contra României sunt precizate de Lenin la 16 aprilie 1919, când declara, luând cuvântul la o Conferință a feroviarilor: „după ce a fost curățită Ucraina de trupele petliuriste, oștirile Armatei Roșii vor înainta spre Basarabia” (V.I. Lenin, *Opere complete*, vol. 38, p. 312; *Opere complete*, vol. 29, Chișinău, Editura Știința, 1971, p. 320). În această situație, la 26 aprilie 1919 Statul Major din Kiev al Armatei Roșii a ordonat trupelor sale „să înainteze rapid și să stabilească legătura cu armata roșie ungară” (G. Juhász, *Ungaria Foreign Policy*, p. 22). Înaintarea Armatei Roșii nu a mai avut loc datorită evoluției evenimentelor de pe teritoriul Ucrainei, întetirii atacurilor antibolșevice ale trupelor albe conduse de amiralul A.V. Kolceak (1874-1920) (O. Drugă, *Românul Alexander Kolchak*, în „Evenimentul istoric”, nr. 6/2018, p. 41-43) și cele ale unităților poloneze care luptau în Galiția (Anghel Florin, *O dilemă teritorială*, în „Revista istorică”, nr. 9-10/1885, p. 766; I. Giurcă, *Armata română în Pocuția*, în „M.I.”, nr. 6/2019, p. 10-13 și nr. 7/2019, p. 20-23) ca și rebeliunilor unor atamani (ca Nestor Mahno, Nikolai/Nikifor Grigoriev – la 8 mai 1919) care au refuzat să execute ordinele de a ataca România, ceea ce au contribuit la eșuarea acestor planuri. De fapt, planurile de ajutorare a revoluției din Ungaria au fost pentru moment irealizabile, ele fiind mai mult dorințe aventuriste decât o posibilitate reală de agresiune militară împotriva României, care în opinia liderilor bolșevici ruși și ucraineni atacase Ungaria. Deși urmărea cu atenție evenimentele din Ungaria, guvernul de la Moscova, în frunte cu Lenin, temându-se de complicații internaționale, nu a fost de acord cu o intervenție directă a Armatei Roșii în ajutorul Republicii Ungare a Sfaturilor. La insistența lui Cristian Rakovski, la 1 mai 1919 guvernele bolșevice rus și ucrainean au trimis guvernului român o notă semnată de Gh. V. Cicerin și Rakovski, prin care cereau „evacuarea imediată a Basarabiei de către trupele române” (*Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 23, p. 41 – Notă a Guvernelor RSFS Ruse și RSS Ucrainene adresată guvernului român privind evacuarea imediată a Basarabiei de către trupele române, 1 mai 1919; Ion M. Oprea – *România și Imperiul Rus*, p. 253), iar la 2 mai 1919 guvernul Ucrainei cere evacuarea Bucovinei motivând următoarele: „clasa muncitoare a Ucrainei nu poate admite ca între Ucraina sovietică și Ungaria sovietică, Bucovina să rămână cotropită” (L. Rotari, *op. cit.*, p. 121; *Rakovski. Dosar secret*, p. 114-117). Gh. Cicerin amenințase încă de la începutul lunii aprilie 1919, anunțând că orice atac al Armatei Române împotriva Ungariei va fi considerat ca fiind îndreptat și împotriva Rusei Sovietice, care – ca urmare – va riposta energic. Un alt istoric român scrie despre o altă notă ultimativă, din 5 mai, a Republicii Sovietice Ucrainene (V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Iași, Editura Junimea, 1991, p. 79). Era a patra notă a ucrainenilor, după cele din 15 februarie, 16 martie și 12 aprilie 1918, prin care nu se recunoștea unirea Basarabiei cu România la 27 martie/ 9 aprilie 1918. Cr. Rakovski va notifica lui B. Kun decizia sovietelor „de a da concursul lor Ungariei Sfaturilor, tânăra lor soră născută în sânge” (K. Kirițescu, *op.*

cit., vol. II, p. 441). Dar acțiunile armatei generalului Denikin din zona Donului și Donețului l-au determinat pe Lenin să ceară imperios la 5 mai și apoi de mai multe ori stoparea atacurilor spre România și dirijarea trupelor roșii din Ucraina împotriva lui Denikin. Deoarece conducătorii bolșevici din Ucraina n-au reacționat rapid la aceste ordine, Lenin l-a înlocuit ulterior pe V.A. Antonov-Ovseenko, șeful militar al trupelor bolșevice ucrainene „*pentru orientarea sa apuseană aventuroasă*” (L. Leuștean, *România*, p. 89, n. 156).

Data fiind situația militară critică pentru unguri, Béla Kun s-a adresat președintelui american Woodrow Wilson prin intermediul lui Philip Marshall Brown din misiunea americană condusă de Archibald Carry Coolidge, cerând restabilirea păcii, arătând că Ungaria nu are nici o revendicare teritorială față de vecinii săi (*Histoire de la Hongrie*, p. 474); „*Anale de istorie*”, nr. 4/1981, p. 116; *Din cronica*, p. 273). Tot el a trimis la 30 aprilie 1919 un mesaj guvernelor român, cehoslovac, iugoslav și unor partide muncitorești europene în care arăta: „*În numele guvernului revoluționar maghiar am onoarea să vă comunic că recunoaștem fără rezerve toate pretențiile teritoriale naționale ridicate de dv. Ați motivat aceste pretenții pe faptul de a pune capăt oprimirii milenare exercitată asupra poporului dv. de clasa stăpânitoare a maghiarilor. Ați crezut că lucrați astfel în interesul și în conformitate cu voința acestor populații. Fostul guvern n-a admis propunerile dv., invocând așa-zisul drept istoric (...). Declarând în mod repetat și solemn că nu ne bazăm pe principiul integrității teritoriale, vă aducem acum direct la cunoștință că recunoaștem fără nici o rezervă toate pretențiile dv. teritoriale naționale (...). Ați obținut deci totul ce doreăți. Nu mai trebuie să vărsați nici o picătură de sânge, nici să jertfiți viața vreunui singur soldat sau să transportați furia războiului în regiuni pașnice pentru a vă realiza aspirațiile naționale. Acele clase, care oprimbau pe conaționalii dv., erau în același timp subjugatorii claselor muncitoare ale poporului nostru (...). Credem, deci, dacă asigurările dv. de până acum au fost serioase, că de acum înainte poate domni pacea între noi*”. Textul se încheia sentențios, în pur limbaj bolșevic: „*dacă războiul continuă totuși, acesta se face în interesul imperialismului extern*” („*Dimineata*”, An XVI, nr. 4.673/5 mai 1919, p. 1; Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 60; *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai*, 1919 marcius – 1919 augzustus, vol. I, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, p. 355; *Desăvârșirea unității național-statale*, vol. III, p. 350-351). Începând cu 1 mai 1919 frontul s-a stabilizat pe Tisa. Guvernul român nu avea nici un interes ca trupele noastre să depășească râul. Trei motive i-au reținut pe români să continue înaintarea spre Budapesta și să elimine pericolul bolșevic din Vest. Se pare că și generalul Franchet d'Esperey susținea o asemenea finalitate a operațiunilor trupelor române (Gh. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919*, p. 63). La București, Mihail Pherekyde, premier și ministru de Externe *ad-interim* (Ionel Brătianu conducea delegația română la Conferința de Pace de la Paris) cerea miniștrilor Aliați ocuparea Budapestei fie de Armata Română, fie de trupele aliate (*Desăvârșirea unității național-statale*, vol. III, p. 331-336). Așa cum remarcă istoricul american Glenn E. Torrey (*România în Primul Război Mondial*, p. 346) au început să apară îndoieli asupra realizării acestei idei. În primul rând nu mai exista nici o motivație de natură etnică pentru o înaintare dincolo de Tisa. Factorii politici și militari români s-au temut că o continuare a luptelor la Vest de Tisa și ocuparea

Budapestei, fără participarea Aliatilor, le-ar fi atras acuzația de imperialism, de intenția de ocupare a unor teritorii străine. Iugoslavii și cehoslovacii ezitau, iar liderii Aliatți prezenți la Paris nu cădeau de acord asupra unei operațiuni comune, motiv pentru care Clemenceau nu dorea să ia singur o hotărâre. De aceea la 30 aprilie Stephen Pichon, ministrul de Externe francez, a cerut oprirea trupelor române pe Tisa (C. Kirițescu, *Istoria războiului*, vol. II, p. 433). Iar la 26 aprilie, în ședința Consiliului celor Patru, președintele Wilson propunea ca României să i se ceară „să înceteze acțiunea agresivă față de Ungaria”, considerând că „acțiunea ei era clar agresivă și putea constitui un pericol împotriva păcii” (F.R.U.S., P.P.C., 1919, vol. V, p. 291). În al doilea rând, premierul român a înțeles că nu e necesar politic să contribuie la stabilizarea situației din Ungaria și la apariția unui guvern puternic la Budapesta, înainte ca el să se angajeze că recunoaște revendicările românilor și că va acționa pentru statornicirea unor relații amicale cu noi, scrie profesorul Gh. I. Brătianu (*op. cit.*, p. 64). Dar cel mai important motiv pentru oprirea românilor pe Tisa a fost faptul că liderii noștri politici și militari erau îngrijorați în legătură cu situația din Est, de la frontiera Nistrului, unde la sfârșitul lunii aprilie ajunseseră forțele armate bolșevice; încercările Armatei Roșii ucrainene de a străpunge linia Nistrului păreau foarte periculoase, mai ales că acolo, alături de români, erau și unitățile franco-elene ale generalului d’Anselme retrase de la Odessa, din care unele erau deja molipsite de molima bolșevică (Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. III, p. 294). Zilnic aveau loc între Hotin și Tighina incursiuni și ciocniri cu trupele Corpului 5 armată, comandat de generalul de divizie Ion Istrate (Divizia 9 și 10 Infanterie și 1 Cavalerie). Până la 1 mai 1919 bolșevicii ucraineni ocupaseră sud-estul Ucrainei, iar în Nord duceau o insistentă acțiune ofensivă în Galiția, împotriva unităților naționaliste ucrainene ale lui Petliura, în scopul realizării unei legături directe cu bolșevicii unguri; acestea ajunseseră pe malul stâng al Nistrului și plănuiseră să lanseze o ofensivă împotriva României dar și pentru a veni în ajutorul Republicii Ungare a Sfaturilor, realizând joncțiunea cu trupele comuniste maghiare. La 1 mai 1919 românii au prins 2 ofițeri ruși care aterizaseră greșit la Zalău în județul Sălaj, la ei găsindu-se mari sume de bani și planuri de conlucrare a trupelor bolșevice ucrainene cu comuniștii unguri (H. Salcă, D. Salvan, *Dr. Alexandru Vaida-Voevod*, p. 39; „M.I.” nr. 5/2019, p. 88). La propunerea maghiarilor de a se încheia un armistițiu, la 3 mai 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania a trimis proiectul acordului de armistițiu. Condițiile puse ungurilor erau foarte dure, unii autori apreciază chiar că acceptarea lor presupunea o capitulare necondiționată (L. Leuștean, *op. cit.*, p. 90). Câteva exemple: dezarmarea imediată a tuturor forțelor luptătoare iar ulterior a oricăror forțe militare, predarea întregului material militar în 10 zile, inclusiv a celor 4 trenuri blindate (în 3 zile) care au luptat împotriva armatei române din Transilvania, predarea unei mari cantități de material de cale ferată ce fusese jefuit din România (1.800 de locomotive, 4.100 de vagoane de călători, 40.000 de vagoane cisternă și de marfă acoperite, 27.000 de vagoane descoperite) în nici 30 de zile, predarea tuturor materialelor luate în timpul retragerii din Transilvania, livrarea a 400 de automobile și 500 de autocamioane, trimiterea imediată în România a tuturor prizonierilor de război, a ostaticilor și a populației evacuate de trupele austro-ungare în retragere, menținerea a 9 capete de pod la Vest de Tisa până la îndeplinirea condițiilor de armistițiu, acceptarea unei misiuni militare române la Budapesta (*Desăvârșirea unității național-statale*, vol. III, doc. nr. 605, p. 360-

363). Armistițiul urma să fie valabil până la 5 august 1919, ora 12,00. Dar amânarea transmiterii unui răspuns din partea ungară la propunerile românești va demonstra tuturor caracterul nesincer al cererii de armistițiu din 1 mai 1919. Comentariul din ziarul francez „Le Temps” din 10 mai 1919 este cred concludent: „Trupele române s-au oprit la 3 mai pe malul Tisei, ca urmare a unei cereri de armistițiu adresată Aliatilor de guvernul bolșevic ungar. După 5 zile de discuții inutile, Aliatii și-au dat seama că această cerere de armistițiu n-a fost decât o manevră din partea guvernului ungar bolșevic, pentru a da timp bolșevicilor ruși, care acum 2 zile trimiseseră un ultimatum României, spre a cădea în spatele acesteia din urmă. De altfel, acest fapt nu s-a lăsat așteptat. Românii au fost atacați în mod serios acum patru zile, pe Nistru, de către bolșevici. Guvernul lui Béla Kun a crezut că a venit momentul să respingă propunerile guvernelor aliante, rezervându-și astfel posibilitatea de a pregăti noi provocări” (*Ibidem*, Doc. nr. 607). În aceste condiții, pentru a se pune la adăpost de vreo surpriză neplăcută, adică de un atac prin surprindere al ungarilor, CTT/Comandamentul Trupelor Române din Transilvania a luat măsuri urgente pentru organizarea acoperirii pe Tisa. Întregul front de apărare în lungime de circa 300 de km a fost împărțit în 3 sectoare: în Nord, de la vârful Stogu, din Munții Maramureșului, până la vărsarea Someșului în Tisa, se aflau trupele Detașamentului generalului Marcel Olteanu, urma apoi un sector apărut de Divizia 16 ardeleană; cele 2 sectoare formau Grupul de Nord, având ca rezervă Divizia 2 Vânători. În al treilea sector de acoperire, până la vărsarea Mureșului în Tisa, se aflau trupele Diviziei 18 ardeleni, cu Divizia 1 Vânători ca rezervă. În rezerva generală CTT păstrase Divizia 6 Infanterie și Divizia 2 Cavalerie, Grupul 5 Aviație (V. Avram, *Aviația românească*, în „*Historia specială*”, nr. 27/2019, p. 50-61) și alte unități militare. O parte din marile unități fuseseră trimise în Basarabia și Bucovina, granița de Est fiind amenințată de atacurile iminente ale bolșevicilor ruși și ucraineni. Precizez că la flancul drept al dispozitivului român de acoperire, la cca. 20 km Nord de Tokaj, se aflau trupele cehoslovace din zona Mukačevo. Decizia românilor de a se opri pe Tisa, hotărâre luată și la presiunea Aliatilor, a permis guvernului bolșevic ungar să se stabilizeze, după ce la finele lunii aprilie în Ungaria se instalase o criză politică datorată măsurilor nepopulare luate de guvern, ca naționalizarea marilor proprietăți care nu fuseseră împărțite țăranilor, dar și înfrângerilor militare suferite din partea românilor, ce dovedeau că nici opțiunea pentru modelul sovietic nu putea salva „integritatea” teritorială a Ungariei milenare. În primele zile ale lunii mai, datorită unor cunoștințe precare ale multor persoane despre zonă și faptul că înțelegeau prea puțin despre problemele de aici, la Belgrad, Viena și Paris se credea că guvernul bolșevic ungar a căzut, alt motiv pentru care în mediile Aliate nu se mai dorea continuarea acțiunii militare a românilor. Deci criza politică de la Budapesta a încetat mai ales după ce informația ce părea incredibilă, despre oprirea – nejustificată din punct de vedere militar – ofensivei românești a devenit o certitudine, adică în jurul datei de 10 mai.

Stabilizarea temporară a frontului româno-maghiar pe Tisa, dezinteresul Conferinței de Pace față de situația est-central-europeană au permis liderilor bolșevici unguri să pună în practică unica soluție pentru salvarea regimului. Momentul nu era propice mișcării comuniste europene: experimentul de tip sovietic din Bavaria sucombise (Republica Sovietică Bavareză s-a proclamat în aprilie, în aceeași zi când Armata Roșie Ucraineană primea ordinul de a ataca România și de a stabili un contact cu ungurii printr-

un marș prin Bucovina), războiul civil din Ucraina luase atunci o turnură nefavorabilă bolșevicilor iar iluziile puerile privind posibilitatea izbucnirii de „revoluții” în Austria (M. Ormos, *The Foreign Policy*, p. 358), Cehoslovacia (J. Kalvoda, *The Czechoslovak-Hungarian dispute*, p. 275-296) și România se destrămau. Oricum, România făcea față presiunilor și amenințărilor, chiar dacă se afla într-o situație dificilă, prinsă între bolșevicii unguri la Vest și cei ruși și ucraineni la Est, ca să nu mai amintim de Bulgaria resentimentară de la Sud (Al. Pițigoi, *Problema Dobrogei*, în „M.I.” nr. 4/ 2019, p. 14-18 și nr. 5//2019, p. 54-58) (francezii voiau să trimită acolo trupele pe care le retrăseseră de la Odessa, pentru a descuraja o eventuală opoziție față de semnarea păcii cu învingătorii) și de tensiunile româno-sârbe în problema Banatului (Al. Pițigoi, *Problema Banatului*, în „M.I.”, nr. 7/2019, p. 10-14; „M.I.” nr. 8/2019, p. 55-59; I.G. Andrei, *Mâna lungă a Belgradului*, în „M.I.”, nr. 8/2019, p. 60-63). Profitând de această pauză, liderii bolșevici unguri au hotărât să apeleze la o soluția considerată de ei salvatoare pentru regim și pentru recăștigarea încrederii propriei populații: un succes militar imediat, țara aleasă pentru o nouă agresiune militară fiind Cehoslovacia, veriga slabă a lanțului de state inamice ce înconjurau Ungaria; această țară avea dificultăți de coeziune internă, iar armata ei se afla la începuturile organizării sale, având o conducere bicefală franco-italiană, fapt ce va avea urmări nefaste în confruntările militare ce au urmat. La 28 decembrie 1918 cehoslovacii conduși de generalul italian Luigi Piccione au ocupat orașul Košice iar la 1 ianuarie 1919 Bratislava, instalând acolo la 4 februarie guvernul provizoriu al lui Vavro Srobar. La 7 aprilie cehoslovacii avansau din nou spre Sud, intenționând să ajungă la noua linie de demarcație cu ungurii și românii iar spre Est au ocupat Rutenia. La 29 aprilie trupele române au atins pentru prima dată linia Tisei iar în aceeași zi s-a făcut și joncțiunea cu trupele cehoslovace. Se crede că ofensiva românilor a fost o surpriză și pentru liderii de la Praga, prinși atunci cu o operațiune de ocupare militară a Slovaciei și a Ruteniei. La 27 aprilie se ordonase declanșarea unei ofensive cehoslovace pentru a prelua teritoriilor ocupate de unguri și revendicate de cehi. Suspicioase și îngrijorate că armata română ar putea ocupa zone considerate cehoslovace, autoritățile politice și militare de la Praga chiar au cerut la Conferința de Pace stabilirea unei linii de demarcație între trupele celor două state (M. Ormos, *From Padua to the Trianon*, p. 237-238). Ulterior, evoluția evenimentelor de la sfârșitul lunii mai, adică înfrângerea cehilor de către unguri, care au declanșat operații militare ofensive tocmai datorită opririi înaintării românești, avea să ridiculizeze temerile cehoslovacilor față de acțiunile armatei române de la sfârșitul lunii aprilie. În acest sens, Al. Marghiloman nota sarcastic la 13 mai 1919 în *Jurnalul* său: „Nu mergem la Budapesta; e lucru știut... Noi ne-am opus la intrarea cehoslovacilor; ei se opun la intrarea noastră și Aliații fac majoritatea. Un bun început pentru prietenia atât de lăudată a noului stat!... Se pare chiar că am schimbat câteva lovituri pe punctele de contact între armatele noastre” (Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 295). Și direcția de atac li se părea ungurilor cea potrivită: spre partea ruteană a Slovaciei, zonă populată masiv de unguri datorită colonizărilor făcute de austrieci, dar și pentru a realiza mult-așteptatul și salvatorul contact cu militarii Ucrainei bolșevice. Un alt aspect, deloc neglijabil, era de natură economică: recuperarea minelor de cărbuni de la Salgotárjan și Miskolcz (Frederic C. Nanu, *Politica*, p. 71). Pentru executarea atacului contra

cehoslovacilor, Vilmos Böhm, fost ministru/comisar ungar de Război, cu colonelul Aurel Stromfeld ca șef de Stat Major, au concentrat 2 divizii de infanterie (I și V) și alte unități (circa 40 de batalioane, cu multe guri de foc între care și artilerie grea, câteva trenuri blindate și suficiente avioane) [Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 108; date despre refacerea Armatei Roșii ungare și „campania din Nod” a acesteia împotriva Cehoslovaciei în: *Magyarország Hadtörténete*, vol. 2, p. 227-236; Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 165; Hetés Tibor, *Stromfeld Áurel* (Budapest), 1967, p. 161-166, perioada mai-iulie 1919]. Li se opunea doar Divizia VI cehoslovacă, sub conducerea generalului italian Rossi. Atacul ungarilor a început la 16 mai, generalizat 4 zile mai târziu, la 20 mai, pe întregul front (*În apărarea României Mari*, p. 246) urmărind să deschidă un culoar la joncțiunea dintre forțele române și cehoslovace, în zona unde acționau forțele bolșevice ruse și ucrainene, de la care maghiarii așteptau un puternic sprijin logistic și operativ. Ungurii atacă viguros trupele cehoslovace din Miskolcz, important nod de comunicații, care se retrag la 15 km nord de oraș, ocupat de maghiari în seara de 20 mai. Răspunzând cererii de ajutor a aliaților cehoslovaci și fiind și în interesul nostru de a nu fi respinși vecinii amici, deoarece avansul ungarilor spre Tisa și munți ar fi amenințat flancul drept al apărării noastre de-a lungul Tisei, Marele Cartier General Român a trimis în ajutor un puternic detașament condus de comandantul Brigăzii 41 Infanterie. Detașamentul colonelului Constantin Dragu a început atacul la 23 mai, respingând forțele din flancul drept inamic, dar acest succes n-a redresat apărarea aliaților noștri, aflați în inferioritate numerică față de unguri. Intervenind și alte unități române, conducerea operațiilor e preluată, pentru români, de generalul Al. Hanzu, comandantul Diviziei 16 Infanterie, forțele noastre ajungând pe malul stâng al râului Hernad și pe Sajó, afluent al Tisei. Dar retragerea precipitată spre Nord-Est de Miskolcz a forțelor militare cehoslovace, care au rupt contactul cu cele române, a determinat Marele Cartier General Român să ordone la 25 mai trecerea la defensivă și menținerea capului de pod de la Tokaj. În zilele următoare românii aduc în zonă noi unități militare, pentru a face față oricărei intenții a ungarilor. Cum flancul stâng al cehoslovacilor a cedat pe valea superioară a Hernadului, trupele ungare au trecut la bombardarea intensă și apoi la atacarea capului de pod de la Tokaj, obligând la 31 mai Comandamentul român să-și restrângă zona de luptă prin retragerea aripilor sale stângi, rămasă descoperită prin retragerea în debandadă a ceho-slovacilor (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 1922, p. 80). Ofensiva ungară a crescut la maximum la 1-2 iunie, fiind sprijinită de atacul a 2 companii ucrainene (iată că bolșevicii din Est încercau să se țină de cuvânt!). Era o situație primejdioasă pentru noi, de aceea generalul Mărdărescu, cu aprobarea Marelui Cartier General, a ordonat evacuarea capului de pod de la Tokaj: în noaptea de 2-3 iunie trupele române au trecut pe malul stâng al Tisei (Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 187-189), iar podurile peste râu au fost distruse pentru a nu fi folosite de unguri la continuarea atacului, care reocupă Tokaj la 3 iunie. A fost nevoie de aducerea de noi trupe din rezerva Grupului de Nord și din rezerva generală pentru a respinge încercările inamicului de a trece Tisa, dar pierderile au fost mari de ambele părți. Ungurii avansaseră adânc în Cehoslovacia: după ce ocupaseră orașul Košice, amenințau Bratislava (Poszony, Pressburg). În Est trupe maghiare ajung la Bardejov, scopul lor fiind joncțiunea cu trupele bolșevice din Vestul Ucrainei. Generalul Piccione este înlocuit de la

conducerea armatei cehoslovace cu generalul francez Maurice Pellé, care declanșează contraofensiva împotriva ungarilor. La 7 iunie guvernul bolșevic ungar primește o telegramă-ultimatum din partea primului ministru francez Clemenceau, prin care era somat să înceteze imediat ostilitățile, fiind amenințat cu o ofensivă generală a Aliatilor contra Ungariei. Răspunsul conciliant al lui Kun îl determină pe generalul Pellé să oprească ofensiva, pe care o reia câteva zile mai târziu. La Paris, 13 iunie, Aliții au aprobat frontiera definitivă dintre Ungaria și Slovacia. Cum 2/3 din Slovacia se afla sub controlul comuniștilor, ei instaurează la 16 iunie în zonă „*Republica de la Prešov*”/Republica Sovietică Slovacă. Este o formațiune statală efemeră, ce se va desființa la 7 iulie, după retragerea armatei ungare (30 iunie – 3 iulie) și revenirea forțelor cehoslovace. Mai înainte, cum avansarea Armatei Roșii maghiare spre Użgorod/Ungvár, apropiindu-se de linia Mukačevo – Čop, risca să amenințe sistemul defensiv român dacă inamicul ocupa zona dintre Munții Maramureșului și Tisa, fapt ce ar fi periclitat și legătura dintre forțele militare române din Ardeal și Divizia 8 Infanterie română condusă de generalul Iosif Zadik, care a înaintat între 23-25 mai în Pocuția, la cererea Statului Major polonez (I. Giurcă, *Armata română în Pocuția*, în „M.I.” nr. 6/2019, p. 10-13 și nr. 7/2019, p. 20-23), comandantul Grupului de Nord, generalul Mihăescu, va ordona ocuparea localității Csop/Čop, părăsită de trupele cehoslovace, acțiune militară prin care era stopată stabilirea legăturii dintre unguri și Armata Roșie ucraineană (C. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 434; Lt. col. C. Drăgănescu, *op. cit.*, p. 189-191). La 8 iulie Comandamentul cehoslovac va solicita Comandamentului român retragerea trupelor sale de pe linia Čop – Mukačevo, operație executată între 16-22 iulie. În urma încheierii armistițiului dintre unguri și cehoslovaci la 23 iunie și a operațiunilor militare ale polonezilor în Pocuția, din perioada mai-iunie 1919, trupele cehoslovace și poloneze fiind capabile să ocupe regiunile ce li se cuveneau și ca aparținând statelor respective, din ordinul Marelui Cartier General trupele noastre au evacuat regiunea și s-au retras pe linia de despărțire convențională, stabilită de comun acord cu comandamentele cehoslovac și polonez (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 113).

În perioada confruntărilor armate româno-ungare din a doua jumătate a lunii aprilie și de la începutul lui mai cei patru Mari Aliți discutau probleme mai presante decât cea ungară din perspectiva intereselor Marilor Puteri: nemulțumirile Italiei față de satisfacerea unor pretenții teritoriale în Peninsula Balcanică și problema semnării Tratatului de Pace cu Germania. Italienii erau obsedați de încercuirea țării lor de către Franța și viitoarea Iugoslavie și doreau să controleze insulele din preajma coastei dalmate, iar apariția unui stat slav puternic care revendica întreaga Dalmație (prin Tratatul de la Londra din 1915 se stabilise ca Serbia să primească doar Sudul zonei), Fiume, Istria, Gorizia, Trieste și insulele din Adriatica provoca Romei surpriza, alarmarea și supărarea ei. Finalizarea proiectului Tratatului de Pace cu Germania în aprilie 1919, care includea și Pactul Ligii Națiunilor, a sporit neliniștea Parisului deoarece multe din cerințele Franței în materie de securitatea frontierelor ei se loviseră de opoziția președintelui american și a premierului englez, favorabili unui compromis cu Berlinul care deranja mulți francezi (E. Bold, *Diplomația*, p. 34-35). Înmânarea condițiilor de pace delegației germane la 7 mai a monopolizat atenția participanților la Conferință și a opiniei publice, fapt ce explică de ce

evenimentele desfășurate la Est de Tisa nu stârneau un interes prea mare la Paris. La 30 aprilie 1919 se discutasese în Consiliul celor Patru problema păcii cu Austria și Ungaria. De data aceasta președintele american Wilson nu mai părea dispus să negocieze cu guvernul comunist ungar, recunoscând că „mulți oameni s-au alarmat de vizita generalului Smuts” – adică Aliații ar fi recunoscut oficial guvernul bolșevic de la Budapesta. Premierul englez chiar a insistat ca o delegație ungară să fie invitată la Paris, dar Wilson s-a opus și problema invitării unei delegații maghiare nu s-a mai discutat până la sfârșitul anului 1919. Cu tot dezinteresul față de evoluția problemelor central și est-europene, experții lucrau iar frontiera româno-ungară fusese stabilită de Comisia de experți la sfârșitul lui martie 1919, raportul fusese finalizat la 6 aprilie și trimis conducerii Conferinței la 15 aprilie, dar a fost discutat de miniștrii de Externe/Consiliul celor Cinci abia la 8 mai, într-un moment când trupele române stăpâneau întreg malul stâng al Tisei. Deci discuțiile miniștrilor de Externe n-au durat mult și granița a fost acceptată cum propuseseră experții iar la 12 mai și Consiliul celor Patru a aprobat-o. Era prima graniță a României Mari recunoscută de Conferință, hotărâre ce nu va mai fi schimbat până la semnarea Tratatului de la Trianon la 4 iunie 1920.

Dar problema ungară va fi repusă în discuția Conferinței la 19 mai 1919, când președintele american Wilson a acuzat direct și brutal pe români de ceea ce se întâmpla în Ungaria; el susținea că „înnaintarea românească a sporit dezordinile” iar faptul că românii „n-au reușit să-și continue înnaintarea a cauzat noi dezordini”. Paradoxal, „uitând” că liderii Conferinței interzisese armatei române să depășească Tisa, Wilson îi critica pe români că nu ignoraseră dispozițiile celor Patru Mari și cerea acum o intervenție a trupelor franceze de la Belgrad. Dar, de această dată, Clemenceau a fost cel reținut și a spus că va analiza cu militarii posibilitatea și oportunitatea unei acțiuni comune franco-române. Wilson și-a exprimat însă neîncrederea în români „care aveau interese locale și ar fi sporit ostilitatea populației maghiare” (FRUS, PPC, vol. V, p. 706-707). Ostilitatea lui Wilson față de români se va accentua datorită desfășurării ședințelor din 29 și 31 mai, când Ionel Brătianu a fost cel mai vehement dintre toți liderii statelor mici, protestând cu indignare împotriva unora dintre prevederile Tratatului cu Austria (FRUS, PPC, vol. III, p. 391-410). Deși comandanții superiori francezi din regiune solicitau o intervenție armată (*Desăvârșirea unității național-statale*, vol. III, p. 372) iar românii doreau să termine cu regimul bolșevic ungar, care constituia un pericol pentru noi, Clemenceau nu dorea să aprobe o ofensivă în Europa Centrală deoarece era preocupat de reacția germană la condițiile din proiectul Tratatului de Pace. Răspunsul german, din 29 mai, va confirma previziunile sumbre ale Parisului, de aceea francezii au cerut imperativ românilor să nu înnainteze spre Budapesta (*Ibidem*, p. 413). Comunicarea pe care Pichon, ministrul de Externe francez, i-o face lui Ionel Brătianu, venea în urma unei decizii a Consiliului celor Patru, luată la inițiativa lui Clemenceau (sic!!) de a interzice românilor înnaintarea spre Budapesta (FRUS, PPC, 1919, vol. VI, p. 133). Marele Cartier General Român propusese mareșalului francez Foch pregătirea și declanșarea unei operații militare comune pentru dezarmarea Armatei bolșevice ungare și eliminarea acestui pericol din Europa Centrală și implicit din vecinătatea României. Dar nici acum Aliații nu s-au putut pune de acord și au refuzat o intervenție armată. La 14 mai mareșalul Foch comunica generalului Jean Cézar Graziani, noul comandant al Armatei de

Dunăre (înlocuia pe generalul Berthelot): „Ca răspuns la propunerile pe care mi le-ați făcut și potrivit cu avizul guvernelor, care v-a fost comunicat, o operațiune împotriva Budapestei nu este de întreprins pentru moment” (Lt. col. C-tin Drăgănescu, *Campaniile*, p. 179). Generalul Mărdărescu scria mai târziu, dezamăgit de indecizia Aliaților: „*Dacă operațiunea comună contra Ungariei, plănuită de Mareșalul Foch, ar fi avut loc imediat după respingerea forțelor bolșevice la Vest de Tisa de către armata română, nedând răgaz guvernului comunist să-și reorganizeze armata și să se consolideze, starea anarhică din Ungaria, întronată de Béla Kun, ar fi luat sfârșit, iar restabilirea păcii în Europa Centrală s-ar fi îndeplinit mai curând*” (G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 106). La Paris au continuat discuțiile privind situația din Ungaria și fixarea frontierelor cu România, Cehoslovacia și regatul Sârbo-Croat-Sloven. Acțiunile militare din a doua parte a lunii mai și începutul lunii iunie, victoriile obținute de bolșevicii unguri în Slovacia (la 6 iunie au ocupat Košice, la 8 iunie Prešov, la 16 iunie a fost proclamată Republica Sfaturilor/Consiliilor) au provocat îngrijorarea liderilor Marilor Puteri la Paris, care tocmai finalizau documentele ce vor hotărî noua ordine politico-militară în Europa. Dar interesele divergente și opiniile diferite privind tratarea problemelor ce le aveau de rezolvat vor prelungi ezitățile și adoptarea unor măsuri ferme pentru a pune capăt „*tuturor ostilităților inutile*”, cum se afirma în hotărârea lor din 7 iunie (1918. *Desăvârșirea*, vol. III, Doc. nr. 629 – este un comunicat al ziarului oficial al Partidului Comunist din Ungaria, „Voros Ujsag” = „Gazeta Roșie” din 10 iunie 1919; ziar tipărit începând cu 7 decembrie 1918), dată publicității la 8 iunie. La 11 iunie s-a comunicat delegațiilor română și cehoslovacă frontiera cu Ungaria, iar Clemenceau adresa prin radio o notă guvernului român de la București prin care se preciza, între altele, că „*forțele armate ale acestor state trebuie imediat să înceteze ostilitățile și să se retragă în cel mai scurt timp posibil în interiorul frontierelor naturale astfel stabilite*”, avertizând că „*Nici un stat nu va fi răsplătit printr-o mărire de teritorii pentru că a prelungit ororile războiului*”.

În această perioadă în zona Banatului, aflată sub ocupația militarilor sârbi și francezi, autoritățile ungare ale fostei duble monarhii își continuau atribuțiile, refuzând să recunoască actul de Unire de la 1 Decembrie 1918 prin care și Banatul se unise cu Țara, și desfășurau acțiuni ostile față de români. Ele trecuseră la recrutarea de voluntari pentru armata bolșevică a Republicii Sfaturilor. Mai mult chiar, la sfârșitul lunii aprilie 1919, ministru nostru plenipotențiar de la Paris, Victor Antonescu, era informat că Issekutz, prefectul ungar al circumscriptiei Lugoj, publicase un manifest prin care declara „*că Banatul aparține Ungariei, până la hotărârea definitivă a Conferinței de Pace, că administrația magistratura, finanțele, poliția, jandarmeria vor fi în exclusivitate ungurești*” (În *apărarea României Mari*, p. 247). Aradul, oraș aflat la zona de contact dintre armatele română și sârbă, reprezenta un important nod strategic. Din considerente de ordin militar se impunea luarea rapidă sub control a orașului și a zonei din jur de către trupele române. La 9 mai 1919 ministerul român de externe a trimis comandamentelor armatelor aliate de la Dunăre o notă prin care se justifica intenția noastră de a trece Aradul sub autoritate militară românească: „*Armata noastră, urmărindu-și acțiunea sa militară, are misiunea să ia toate măsurile destinate să-i asigure securitatea. Îi este imposibil deci să lase în spatele ei un centru de recrutare inamic*” (*Ibidem*). De aceea la 12 mai, conform

hotărârii guvernului român și având acordul generalului Franchet d'Esperey, Marele Cartier General Român a ordonat intrarea trupelor noastre în orașul de pe Mureș, considerat „*poarta Banatului*”, informând și Comandamentul Aliat de la Belgrad. La 17 mai 1919, în pofida obiecțiilor comandamentului francez local, au intrat în Arad militarii din Regimentul 6 Vânători și o baterie de artilerie din Divizia 1 Vânători, „*spre bucuria nemărginită a tuturor românilor din localitate*” (Gen. D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 115). Odată cu intrarea trupelor noastre în Arad, a fost instalat și noul prefect român, deși comandamentul francez dorea ca acesta să-și exercite atribuțiile doar în județ iar orașul să fie condus tot de un prefect ungur (halal Aliți! -n.n.). Dar românii nu aveau voie să fie prezenți în restul Banatului, până ce se va hotărî la Paris cât din teritoriul lui va reveni României. Iată cum, la suferințele de veacuri îndurate de români din partea stăpânitorilor ținutului, erau obligați să suporte și necazurile prezentului, cauzate acum de Serbia, un aliat al României care la sfârșitul Primului Război Mondial a emis pretenții teritoriale față de toți vecinii (Al. Pițigoi, *Problema Banatului*, în „M.I.”, nr. 7/ 2028, p. 10-14 și „M.I.” nr. 8/2019, p. 55-59; Andrei I.G., *Revendicări sârbe*, în „M.I.”, nr. 8/2019, p. 60-63). Dar trecerea orașului și a zonei sub autoritatea noastră deplină se va face abia două luni mai târziu, după nenumărate proteste ale guvernului, autorităților, populației române bănățene și după o activitate intensă depusă de delegații noștri la Conferința de Pace, care ne-a făcut „*o dreptate știrbită*” cum scria generalul G.D. Mărdărescu, în sensul că o parte din Banat va reveni Iugoslaviei dar cea mai mare parte României iar Ungariei un mic teritoriu locuit majoritar de unguri. Se știe că guvernul lui Károlyi și cel bolșevic al lui Kun, bănuind că șansele Ungariei privitoare la ocuparea unor teritorii în Banat erau nule, sprijiniseră pe Otto Róth, un social-democrat de „stânga”, autorul unei diversiuni fanteziste ce avea drept scop realizarea unui stat bănățean independent (R. Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, p. 103-114; Bernachot Jean, Gen., *Les armées Françaises*, vol. I, Anexa 27).

Atitudinea agresivă a Armatei Roșii maghiare manifestată zilnic în luna iunie, care se va intensifica în iulie – de la incursiuni ale unor detașamente de infanterie, bombardamente de scurtă durată asupra pozițiilor noastre, informațiile despre reorganizarea armatei, transporturile de trupe din interior spre Est, deplasări de forțe de pe celelalte fronturi în zonele Tokaj și Szolnok, raiduri aviatice în spatele trupelor române, informațiile obținute, conform cărora ungurii vor declanșa atacul în noaptea de 19/20 iulie – toate trădau intenția bolșevicilor maghiari de a ne ataca (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 119-120). În puține lucrări istorice apare informația, susținută prima dată de Károlyi Mihály, fostul președinte al Republicii Ungare, că șeful Statului Major al Armatei Roșii Ungare – colonelul Stromfeld Aurel –, ar fi divulgat sau ar fi vândut planul de luptă al conducătorilor militar bolșevici unguri, pe care l-ar fi transmis românilor (K. Mihály, *Egy egész világ ellen*, vol. I, *Harcom a békéért*, München, 1923). Se intra în faza finală a conflictului româno-maghiar iar dezlegarea lui nu trebuia să mai sufere vreo amânare. La 18 iunie Marele Cartier General Român, prin generalul Cihoski (era șef adjunct) și colonelul Antonescu, întocmea un referat asupra problemelor ridicate Aliților de către NOTA privind retragerea trupelor din 13 iunie în spatele așa-numitei „*linii Clemenceau*”. Statul Major General Român concluziona că atâta timp cât Armata Română era obligată

să se apere ca pe Frontul de Est, nu trebuia să se renunțe la obstacolul natural pe care Tisa îl reprezenta în fața unei posibile agresiuni ungare. Deși la 13 iunie guvernul de la Budapesta primise notificarea Conferinței de Pace privind viitoarea frontieră cu România și Cehoslovacia, guvernării bolșevici, încrezători în posibilitatea de a obține obiectivele dorite, incapabili să înțeleagă evoluțiile geopolitice și realitățile perioadei, au trimis la 2 iulie un ultimatum Armatei Române ca să se retragă la est de „linia Clemenceau” începând cu 4 iulie, cerință respinsă de Marele Cartier General Român, care se baza pe sprijinul declarat al Consiliului Suprem Interaliat și nu avea încredere în declarațiile pacifiste ale guvernului bolșevic maghiar. Deși cunoșteau poziția Puterilor Aliate, dar plini de îndrăzneală (ca să nu spunem tupeu), maghiarii au trimis la 11 iulie o telegramă lui Clemenceau prin care cereau ca Puterile Aliate și Asociate să impună României retragerea Armatei Române de pe Tisa dincolo de frontiera româno-ungară. Răspunsul Consiliului Suprem Interaliat din 5 iulie era concludent: *„Atâta timp cât sovietele ungare vor continua să nu execute condițiunile armistițiului, guvernele aliate și asociate nu vor putea avea nici un raport cu ele”* („M.I.”, nr. 8/2019, p. 13). În plus, Consiliul Suprem Interaliat l-a mandatat pe mareșalul Foch să ceară românilor, iugoslavilor și cehoslovacilor acordul pentru rezolvarea pe cale militară a problemei ungare. Fiind cea mai amenințată de intențiile ungare, România și-a dat acordul ca să acționeze alături de Aliați la restabilirea ordinii și garantarea păcii în regiune, putând destina cinci divizii de infanterie, 2 de cavalerie și o divizie de infanterie în rezervă, colaborând cu cele două divizii franceze, două cehoslovace și una sârbă. Poziția fermă a Guvernului și Înalțului Comandament române de a apăra opera realizată la 1 decembrie, de a contribui alături de Aliați la restabilirea păcii și stabilității în zonă va găsi tot mai mulți susținători, între care s-a distins mareșalul Foch ale cărui opinii autorizate s-au impus în fața președintelui Conferinței de Pace: *„Pentru a pune România la adăpost de pericolul ungar și pentru a evita compromiterea activității Antantei în Europa Orientală, este important să se subordoneze retragerea forțelor românești la Est de Tisa aplicării integrale de către Ungaria a clauzelor armistițiului din 13 noiembrie, adică de a i se impune o demobilizare imediată, reducerea armatei sale la șase divizii pe picior de pace și repartizarea acestor divizii pe teritoriul ei, astfel încât să fie exclusă orice amenințare de ofensivă împotriva vecinilor ei”* (1918. *Desăvârșirea unității național-statale*, vol. III, doc. nr. 639).

Deși pregătirile evidente de război ale ungarilor și de creștere a efectivelor militare cu mult peste prevederile Convenției de la Belgrad din 13 noiembrie 1918 erau știute, Consiliul Suprem de la Paris nu a ajuns la un consens privind intervenția armată a Aliaților împotriva Ungariei. La ședința din 17 iulie în legătură cu o eventuală intervenție Aliată în Ungaria, mareșalul Foch și Arthur Balfour, ministrul britanic de Externe, considerau utilă și necesară o intervenție militară în Ungaria cu ajutorul armatei române, dar reprezentanții italieni și americani respingeau vehement ideea. Știm că Foch stabilise deja cu Prezan detaliile colaborării în cadrul unei acțiuni militare antimaghiare (*Desăvârșirea unității național-statale*, vol. IV, p. 25-26 și 28-29). Cel care a blocat concretizarea planurilor românești a fost Clemenceau, până atunci un promotor al intervenției iar acum susținător al unei atitudini de așteptare (M. Ormos, *The Hungarian Soviet Republic*, p. 143). După ședința reprezentanților Marilor Puteri din 17 iulie, mareșalul Foch l-a informat pe Nicolae

Mișu, ministrul României la Londra, despre neputința Aliaților de „a se pune de acord asupra unei acțiuni comune contra Ungariei și în consecință România și statele aliate să caute a-și rezolva singure problemele militare ce li se pun, fără a lua însă atitudini ostile Antantei, care va fi mulțumită adesea să constate situații de fapt și să ia act de ele” (În *apărarea României Mari*, p. 262; „M.I.”, nr. 8/ 2019, p. 14). Cum la Paris discuțiile aveau mai ales un caracter politic, iar Franța nu reușea să-și impună punctul de vedere referitor la Ungaria, la 17 iulie la Giurgiu are loc o întâlnire între generalul Prezan și d’Esperey, la care s-a discutat problema unei acțiuni decisive împotriva Ungariei, având ca obiective ocuparea Budapestei, alungarea bolșevicilor și organizarea de alegeri libere. Se știe că imediat după instaurarea guvernului bolșevic, Gyula Andrássy, ultimul ministru de Externe al Imperiului Austro-Ungar, și Pál Teleki au făcut încercări disperate de a provoca intervenția Aliată și ocuparea Budapestei, condiționată de menținerea „integrității teritoriale” a Ungariei. Și István Bethlen a intervenit la misiunea franceză de la Viena, la începutul lunii aprilie 1919. Ambele încercări au eșuat deoarece creditul de care se bucurau acești politicieni în cercurile Aliate „erau la cote joase” (L. Leuștean, *România*, p. 107). Viena va deveni unul din centrele emigrației maghiare de dreapta, aici formându-se în aprilie 1919 un Comitet antibolșevic ungar condus de I. Bethlen, Gustáv Gratz și P. Teleki. La Arad, la 5 mai, contele Gyula Károlyi, un văr al lui M. Károlyi, a creat un guvern contrarevoluționar, dar prin preluarea orașului de către români a trebuit să fie mutat la Szeged, oraș sub ocupație franceză. Aici guvernul va fi remaniat la 1 iunie, având ca premier pe Dezső Ábrahám („*un armean din Ardeal, care nu reprezintă nici o reputație de valoare*” – era opinia lui Vaida-Voevod), cu Teleki ca ministru de Externe și Horthy ca ministru de război (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 109-110). La sfârșitul lui aprilie începe alcătuirea unei armate contrarevoluționare, operațiune pornită de Gyula Gombös, fost ofițer de Stat Major, continuată apoi de Horthy. Colonelul Anton Lejár organizează o armată în Vestul țării, care va controla curând un teritoriu întins între Graz – Austria și Sopron în Ungaria. Forțele militare ungare contrarevoluționare au putut fi reunite doar în zona ocupată de francezi, deoarece România, Cehoslovacia și Iugoslavia nu au permis concentrări de trupe ungare, în teritoriile pe care le controlau, chiar dacă erau declarat anticomuniste (M. Ormos, *From Padua to the Trianon*, p. 308-310). Deși grupări ungare de opoziție se pronunțau pentru răsturnarea guvernului bolșevic, inclusiv cu ajutorul armatei noastre („M.I.”, nr. 8/2019, p. 14), neîmpăcându-se cu prezența armatei române pe malul de vest al Tisei, comandamentul ungar a început pregătirea ofensivei la Est de râu, pentru alungarea militarilor români. În ajunul ofensivei, componența Înaltului Comandament al Armatei Roșii ungare se schimbase: la 14 iulie Böhm Vilmos demisionase dar înlocuitorul său, Landler Jenő, nu a preluat funcția de comandant al Armatei Roșii decât la scurt timp înainte de ofensivă; iar șef al Marelui Cartier General al Armatei Roșii devine generalul Ferenc Julier. Acesta declara la 5 iulie, a doua zi după numirea sa în funcție: „Indiferent de faptul că românii evacuează sau nu teritoriul de la Est de Tisa, intenția comandantului armatei este de a trece linia de demarcație ce i s-a impus” (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 288). În preajma ofensivei, forțele ungare destinate pentru a ataca pe români se cifrau la 60.000 de luptători: 107 batalioane de infanterie, 9 escadroane de cavalerie, 60 baterii de artilerie, 9 trenuri blindate (În *apărarea României Mari*, p. 267; „M.I.”, nr. 8/2029, p. 150) (circa 50.000 militari, la

Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 130), pe când armata română dispunea de 8 divizii de infanterie și 2 de cavalerie: 90.000 de luptători, grupați în 119 batalioane de infanterie, 60 escadroane de cavalerie, baterii de artilerie cu un total de 392 guri de foc; inamicii ne erau superiori la artilerie grea și la trenuri blindate (9 față de 2 ale noastre), dar per total raportul de forțe era favorabil românilor (*Ibidem*, p. 147-149; *În apărarea României Mari*, p. 265).

Confruntările armate româno-ungare din iulie-august 1919 s-au desfășurat în două faze. Prima fază a cuprins 2 momente diferite: ofensiva ungară între 20-23 iulie și contraofensiva română între 24-27 iulie. A doua etapă a conflictului a început cu o fază pregătitoare, între 27-30 iulie, pentru ca la 30 iulie să se producă forțarea Tisei de către Armata Română, continuată cu operația de urmărire, între 31 iulie – 4 august, și ocuparea Budapestei, la 4 august 1919. Astfel, în dimineața de 20 iulie 1919, după o puternică pregătire de artilerie, a început ofensiva armatei bolșevice ungare (Liptai Ervin, *op. cit.*, p. 273; C. Botoran, *Atacul*, în „R.I.M.”, nr. 3/1991, p. 22-24). Se conturează trei direcții de atac: din regiunea Tokaj în Nord spre Satu Mare și Carei, din regiunea Szolnok pe Centru spre Oradea și din zona Csongrád în Sud spre Chișineu Criș și Arad. Luptele de la sfârșitul lunii iulie și începutul lui august dintre români și unguri s-au desfășurat în două etape: prima a cuprins două faze distincte: ofensiva ungară între 20-23 iulie și contraofensiva română între 24-27 iulie. A doua etapă a debutat cu o fază pregătitoare între 27-30 iulie iar la 30 iulie a avut loc forțarea Tisei de către români, continuată cu operația de urmărire, între 31 iulie – 4 august și ocuparea Budapestei (*În apărarea...*, p. 270).

Până în seara zilei de 20 iulie toate trupele inamice au trecut Tisa și au respins slabele forțe ale perdelei de acoperire române formată din Diviziile 16 și 18 ardelen, care au dat lupte grele pentru a întârzia înaintarea inamicului. Deoarece capul de pod realizat de inamic între 23-26 iulie, cu o adâncime de 50-60 km și 30 km lățime, a trezit îngrijorarea Marelui Cartier General Român, generalul Prezan și locotenent-colonelul I. Antonescu – șeful Biroului Operații, alarmați de evoluția operațiunilor militare, au sosit încă din 22 iulie dimineața la Oradea (Gen. T. Moșoiu, *Ocuparea Budapestei*, 1919, p. 12). Având informații sigure despre pregătirile de atac ale ungarilor, Marele Cartier General și CTT au adus în zona operațiilor militare noi unități de artilerie, aviație și pontonieri. Iată încă un exemplu de modul cum înțelegeau unii Aliați să ne ajute în aceste momente grele, când militarii români sângerau și pentru o cauză comună. Pentru asigurarea succesului viitoarelor noastre acțiuni, generalul Prezan a ordonat accelerarea transportului Diviziei 7 Infanterie din Moldova și a altor unități (ce fuseseră date ca întărire Grupului „General Lupescu”, aflat în Pocuția și Nordul Basarabiei) în Transilvania și a Diviziei 2 Infanterie din Oltenia în Banat, ultima trebuind să se concentreze în zona Aradului. În acest scop s-a intervenit pe lângă Comandamentul sârb, prin intermediul Comandamentului francez de la Belgrad, pentru a se permite transportarea în timp util și rapidă a marii unități pe calea ferată Vârciorova – Timișoara, adică pe teritoriul atribuit României de Conferința de Pace, dar aflat încă sub ocupație militară sârbă, iar refuzul acestuia a obligat Comandamentul român să-și deplaseze unitățile pe căi ocolite, inclusiv prin Râmnicu-Vâlcea, ceea ce a întârziat intrarea lor în luptă (sic!). Comentariile Generalului G.D. Mărdărescu sunt concludente: „*Mai târziu,*

Comandamentul sârbesc a revenit asupra refuzului său (probabil la presiune franceză, n.n.), dar demnitatea nu ne-a îngăduit să mai profităm de această bunăvoință tardivă a aliatului nostru, care n-a voit să înțeleagă la timp sprijinul de bună camaraderie ce-i solicitasem (mai cu seamă că porțiunea din Banat, ce ni se cedase, urma să fie ocupată de noi peste 4-5 zile), în momentul când armata română era atacată de vrăjmașul comun de ieri. Asupra acestei atitudini a Comandamentului sârbesc prefer să nu insist mai mult” (op. cit., p. 146). Ofensiva ungară a fost oprită de armata română în ziua a patra de la declanșarea ei, după ce grupul principal de forțe inamice, care forțase Tisa în sectorul Szolnok, pătrunsese pe o adâncime de 50 km la Est de râu (*În apărarea României Mari*, p. 276). A urmat contraofensiva armatei române declanșată în dimineața de 24 iulie 1919 (Gen. G.D. Mărdărescu, op. cit., p. 166-168; C. Kirițescu, op. cit., vol. II, p. 453-454; *Magyarország Hadtörténete*, vol. 2, p. 253-256). În timpul celor 7 zile de lupte îndârjite trupele române au suferit serioase pierderi. Dintre miile de nume cităm doar 3 exemple: colonelul Victor Tomoroveanu, comandantul Brigăzii 2 Infanterie din Divizia 1, căzut în fruntea trupelor la 25 iulie în regiunea Fegyvernek; Sublocotenentul George Banciu, din Regimentul 90 Infanterie, căzut la 22 iulie 1919 în luptele de pe Tisa; Sublocotenentul Alexandru Luca, din Regimentul 10 Roșiori, căzut în luptele de la Szolnok din iulie 1919 (Gen. G.D. Mărdărescu, op. cit., p. 75; *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, p. 678 și 680). Prin lupte grele militarii români au respins toate cele trei grupări ungare care ne atacaseră, silind trupele inamice să înceapă retragerea generală, care în unele locuri a degenerat în panică, forțându-le să se îndrepte „înspre podul de la Szolnok, aruncând în drum armele și munițiile din căruțe” (C. Kirițescu, op. cit., vol. 2, p. 455). Urmărirea militarilor unguri a continuat la 26 iulie, detașamentele „General Lecca” și „General Papp” în cooperare cu Grupul de Manevră respingând forțele ungare la Vest de Tisa. În retragerea lui inamicul a distrus toate podurile de pe Tisa, în punctele de trecere, în special podul metalic de la Szolnok și podul improvizat de la Tokaj, pentru a împiedica o eventuală urmărire a lui peste râu de către militarii români. Deci ofensiva maghiară bolșevică eșuase în totalitate, atacatorii fiind respinși pe același aliniament de pe care pleaseră în dimineața de 20 iulie, dar cu efective și cu moralul mult diminuate. La 7 zile de la declanșarea luptelor de către Armata Roșie ungară se încheia prima fază a operațiunilor militare desfășurate de trupele române. Victoria obținută de români la sfârșitul lunii iulie 1919 trebuia să aducă liniștea mult așteptată și siguranța la frontiera noastră cu Ungaria. Dar după înlăturarea pericolului mulți se întrebau dacă „era oare să lăsăm adversarului, a doua oară înfrânt, puțința de-a organiza împotriva noastră și a treia agresiune?” (Gh. I. Brătianu, *Acțiunea*, ed. 1939, p. 119; C. Kirițescu, op. cit., vol. 2, p. 457). Guvernul bolșevic Garbai-Kun nu se aștepta ca armata română să-și continue acțiunile ofensive spre Budapesta, crezând că își va reorganiza dispozitivul de apărare pe Tisa, așa cum făcuse în luna mai. Dar oprirea forțelor noastre pe acest râu ar fi fost o greșală, atâta timp cât conducerea ungară nu recunoștea explicit hotărârea de Unire de la 1 Decembrie 1918 și nu respecta hotărârile Conferinței de Pace de la Paris privind dezarmarea trupelor. De aceea, Guvernul și Comandamentul militar român au decis forțarea Tisei și urmărirea armatei ungare până la capitularea ei. Pentru a preveni reluarea atacurilor forțelor militare maghiare, Marele Cartier General Român a emis Ordinul de

operații nr. 85/26 iulie 1919, care prevedea urmărirea inamicului „*până la completa lui distrugere*”. Pentru realizarea misiunii ordonate, la dispoziția CTT au mai fost destinate Diviziile 2 și 7 Infanterie și Regimentul de Vânători de Munte. Misiunile ordonate trebuiau să se desfășoare rapid, pentru a nu da timp adversarilor să se regroupeze și să reorganizeze dispozitivul de luptă: trecerea Tisei, urmărirea inamicului, scoaterea din luptă a grupărilor ungare de la Szolnok și Tokaj. Mobilitatea și capacitatea de manevră a românilor se obținea prin acțiunea celor două divizii de cavalerie. La 1 august 1919 generalul Franchet d’Esperey trimitea o telegramă Marelui Cartier General Român prin care felicita armata română pentru victorie și anunța că depozitele de muniții și parcul de geniu al Antantei de la Reni – Galați erau cedate românilor iar după ocuparea Budapestei ni se cedau parcul de artilerie și 10.000 de cai ce aparțineau trupelor franceze din zonă care urmau să fie redislocate în altă parte. Pe baza ordinelor primite de la Marele Cartier General, CTT a elaborat Ordinul de operații nr. 20/27 iulie 1919 ce trasa ca misiune principală pentru forțele subordonate urmărirea inamicului „*la Vest de Tisa până la completa lui distrugere*”. Pentru buna desfășurare a operațiilor în continuare s-au făcut modificări de dispozitiv și regrupări de forțe. Grupul de manevră, comandat de generalul T. Moșoiu, alcătuit din Diviziile 1 și 6 Infanterie, 1 Vânători, 2 Cavalerie (fără Brigada 3 Roșiori), avea misiunea să treacă pe malul drept al Tisei și să ocupe un cap de pod la vest de Szolnok. Grupul de Sud, comandat de generalul Șt. Holban, ce cuprindea Divizia 18 Infanterie, Divizia 2 Vânători și Brigada 3 Roșiori urma să forțeze Tisa la Fegyvernek-Tiszabö. Cum podurile peste râu fuseseră distruse de inamic, două companii de pontonieri puse sub ordinele Diviziei 2 Vânători, urmau să construiască poduri de pontoane pentru trecerea unităților militare peste Tisa. Grupul de Nord, comandat de generalul Mihăescu, compus din Divizia 16 Infanterie ardeleană și Brigada 49 Infanterie din Divizia 20 Infanterie avea misiunea să cerceteze malul vestic al Tisei și prin trageri de artilerie să împiedice inamicul să-și organizeze un dispozitiv de apărare lângă râu. În fața localității Tokaj s-a creat, sub comanda generalului Al. Hanzu, comandantul Diviziei 16 Infanterie, un detașament ce grupa forțele din zona capului de pod de la Rakamaz având ca misiune urmărirea imediată a trupelor inamice în retragere, pentru a le împiedica să refacă dispozitivul de luptă la Vest de Tisa și să organizeze apărarea pe acest aliniament. Divizia 18 Infanterie urma să execute acțiuni demonstrative, incursiuni și trageri de artilerie pentru a sprijini astfel forțarea Tisei de către celelalte unități militare române. Pentru întărirea forțelor române au mai fost aduse Divizia 7 Infanterie (comandată de generalul de brigadă C-tin Dumitrescu) de la Oradea și Divizia 2 Infanterie întărită cu regimentul de vânători de munte. Acțiunile infanteriei urmau să fie sprijinite de o escadrilă de 12 avioane. Pentru mai buna coordonare a unităților subordonate, CTT, cu aprobarea Marelui Cartier General, și-a mutat punctul de comandă de la Sibiu la Oradea, iar din 30 iulie la Törökszentmiklós. Prin Ordinul de operații nr. 21 din 29 iulie al CTT se hotăra forțarea Tisei în noaptea de 29/30 iulie pe 2 poduri provizorii de lângă localitățile Fegyvernek și Kisköre. S-au făcut noi regrupări de forțe, potrivit misiunilor ordonate. Grupul General Șt. Holban, cu misiunea de a trece Tisa pe la Fegyvernek, avea în compunere Divizia 1 și Divizia 2 Vânători. Grupul General Moșoiu, din fața localității Szolnok, ce cuprindea Divizia 1 și Divizia 6 Infanterie, trebuia să desfășoare acțiuni demonstrative de forțare a

Tisei în timpul cât Grupul General Holban executa misiunea. Celelalte unități ale grupului fuseseră repartizate astfel: Divizia 1 Vânători la Grupul General Holban iar Divizia 2 Cavalerie și Brigada 4 Roșiori din Divizia 1 Cavalerie la un nou grup creat sub comanda generalului C. Dumitrescu, comandatul Diviziei 7 Infanterie, care primea și regimentul vânători de munte și avea misiunea să forțeze Tisa pe la Kisköre. În momentul începerii acțiunii de forțare a Tisei, CTT dispunea de 8 divizii de infanterie, 2 divizii de vânători și 2 divizii de cavalerie, ale căror efective se cifrau la circa 120.000 combatanți (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 188). Armata Roșie ungară putea opune forțelor române aproape 57.000 militari lângă Tisa și 30.000 luptători în interiorul țării. Importanța deosebită acordată de conducerea politică și militară acțiunii de forțare a Tisei și urmărirea trupelor ungare spre Budapesta este dovedită și de prezența în acele zile pe front a Regelui Ferdinand, a Reginei Maria și a primului ministru Ionel Brătianu, la Tiszabö și Kisköre (C. Kirilescu, *op. cit.*, vol. 2, p. 459-460). Primele trupe care au trecut Tisa în bărci și pe pontoane au aparținut Regimentelor 9 și 10 din Brigada 4 Vânători. Apoi cele două companii de pontonieri au construit în 2 ore un pod la vest de Tiszabö. Până în seara de 30 iulie au trecut Tisa unitățile Diviziilor 1 și 2 Vânători și Diviziei 6 Infanterie. Slaba rezistență opusă de inamic a făcut Comandamentul român să concluzioneze că ungurii au renunțat la confruntarea pe Tisa și că vor organiza o linie de rezistență în fața Budapestei. În seara zilei de 31 iulie toate grupurile de atac românești trecuseră pe malul drept al Tisei: la Sud era Grupul General Moșoiu, la centru Grupul General Holban iar la Nord Grupul General Dumitrescu. Grupurile generalilor Moșoiu și Holban au pătruns adânc între cele două grupări principale de luptă inamice și au împiedicat orice încercare de joncțiune a lor. La 1 august generalul Mărdărescu, pe baza informațiilor obținute, a tras concluzia că inamicul a renunțat la orice rezistență în fața trupelor române și a organizat o retragere rapidă spre Budapesta, lăsând în fața unităților noastre doar mici detașamente cu scopul de a proteja retragerea grosului trupelor maghiare.

Dezastrul militar suferit de Armata Roșie ungară a avut și consecințe politice imediate. În dimineața zilei de 1 august 1919 are loc o consfătuire a guvernului la care social-democrații de dreapta au impus Guvernului bolșevic să demisioneze. În după-amiaza zilei are loc ședința Consiliului Muncitoresc din Budapesta la care cabinetul Garbai-Kun a depus mandatul, în locul său fiind format un guvern de nuanță social-democratică, format din funcționari sindicaliști, în frunte cu Peidl Gyula (*Magyarország Torténete = Istoria Ungariei/1918-1919, 1919-1945*, vol. I, Budapesta, 1984, p. 343-346; DBFP, vol. VI, p. 132). La 2 august colonelul Gh. Rusescu (viitor general), comandantul Brigăzii 4 Roșiori, care înainta spre Budapesta, a fost întâmpinat aproape de oraș de două automobile cu ofițeri italieni aparținând singurei misiuni militare aliate rămasă în capitala Ungariei. Colonelul Guido Romanelli, șeful acestei misiuni, a prezentat un document semnat chiar de el și destinat comandantului Cavaleriei române, prin care cerea „suspendarea oricărei ostilități împotriva armatei ungare. Pentru a nu face mai grea situația politică de la Budapesta, vă rog a cere instrucțiuni Cartierului General al armatei dumneavoastră, înainte de a înainta” (Gh.I. Brătianu, *op. cit.*, p. 122-123; G. Romanelli, *Nell'Ungheria*; Radu Cosmin, *Românii*, vol. I, p. 107-110; *Memoriul gen. Rusescu* în „Evenimentul Istoric”, nr. 8/2018, p. 63-65). Era o minciună a italianului

deoarece Ionel Brătianu a comunicat confidențial generalului Prezan: „...domnul Clemenceau a indicat că nici domnul colonel Romanelli și nici vreo altă misiune militară aliată nu ar avea căderea de a vorbi în numele Conferinței Alianților” (*În apărarea*, p. 288). Dar colonelul român a îndreptat ofițerii italieni spre MCG român și a continuat înaintarea în fruntea celor trei escadroane de Roșiori, dintre care unul din Craiova (grup de 400 de cavaleriști, dotați cu două tunuri și zece mitraliere). La bariera Budapestei, oraș de aproape un milion de locuitori, pe o ploaie torențială forțele române au fost întâmpinate de o delegație a noului guvern, care a cerut colonelului român să nu intre în capitală. Dar Rusescu a supralicitat norocul: a ordonat ca tunurile să fie îndreptate spre oraș, unde a pătruns în fruntea cavaleriștilor și a cerut guvernului să ordone trupelor ungare încetarea focului. Noaptea militarii români au fost cartiruiți în cazarma „Arhiducele Joseph”. În dimineața de 4 august Divizia 2 Cavalerie și Diviziile 1 și 2 Vânători au continuat marșul spre Budapesta: depășind orașul, unitățile de cavalerie au realizat un cap de pod la 3 km Vest de capitală, iar Divizia 1 Vânători a luat sub control Pesta, pregătind intrarea solemnă în oraș a trupelor române. La 4 august, ora 18,00, generalul G.D. Mărdărescu, comandantul trupelor române din Transilvania, a primit pe bulevardul Andrassy defilarea unui detașament compus din Regimentul 4 Vânători, un escadron din Regimentul 23 Artilerie și un divizion din Regimentul 6 Roșiori (*În apărarea României Mari*, p. 290). Guvernator al Budapestei a fost numit generalul Ștefan Holban, pe care generalul Mărdărescu, care îl aprecia în mod deosebit, l-a numit în funcție (*op. cit.*, p. 209). Precizez că generalul Mărdărescu a fost furios pe acțiunea subordonatului său, care îi răpise din glorie și îi știrbise din aureola victoriei, intrând primul în capitala inamică, tocmai când el, comandantul șef român, se pregătea să facă acest gest de ziua sa – era născut pe 4 august!! De aceea a luat măsuri disciplinare contra viitorului general Rusescu („Evenimentul istoric” nr. 6/2018, p. 63; „Historia special”, nr. 27/ 2019, p. 47), care în perioada cât generalul Mărdărescu a deținut funcții de conducere în Armata Română n-a mai fost înaintat în grad. Furia abia mascată se vede la generalul Mărdărescu și în lucrarea sa „*Campania*”, ed. 2018, p. 209: „Să fie bine stabilit dar, că trupele Grupului General Holban au ocupat Budapesta, în ziua de 4 august”. Iar considerentele militare ale explicării atitudinii sale față de subordonat cred că mai mult îl acuză decât îl scuză: „Prin împingerea celor 3 escadroane spre Budapesta... operațiunea a întrecut marginile admisibile îndrăzelii... se contraria intențiunea Comandamentului trupelor din Transilvania, care urmărea tăierea liniei de retragere spre sud, a diviziilor maghiare din regiunea Kecskemet, divizii care se puteau salva pe frontul sârb, ceea ce ar fi pricinuit pierderea unei mari cantități de material de război, ce-am capturat de la inamic. Energia cu care a operat locotenent-colonel adjutant Athanasescu a remediat însă această greșeală regretabilă” (Idem, *op. cit.*, p. 205-206). Este adevărat că în epocă militarii dar și civilii au avut opinii diferite față de acțiunea colonelului Rusescu. Dacă unii i-au aprobat îndrăzneala de a călca ordinele primite, alții și-au amintit că nu era la prima abatere: așa procedase și în februarie 1918, pe timpul acțiunilor pentru ocuparea Cetății Albe, când se afla cu unitatea sa militară în Basarabia („M.I”, nr. 9/2019, p. 47).

În seara zilei de 2 august marile unități ale armatei bolșevice ungare (Diviziile 1,4,5,6 și 7 Infanterie) și-au trimis parlamentari pentru a trata capitularea, deoarece

românii le tăiaseră toate căile de retragere. Comandamentul forțelor ungare de la Cegléd arăta la 2 august în ordinul către militari care trebuie să fie comportarea lor în continuare: „În urma înțelegerii avute cu comandamentul român sosit la Cegléd trupele proprii rămase pe loc vor fi dezarmate prin comandamentele proprii și vor aștepta pe unități proclamarea armistițiului definitiv. Dacă respectăm condițiunile impuse, comandamentul român ne garantează că soldații dezarmați nu vor fi făcuți prizonieri” (Gh. I. Brătianu, *op. cit.*, ed. 1939, p. 122). Este o realitate că șefii români sosiți la Cegléd nu dispuneau decât de câteva sute de cavaleriști și nu ar fi putut dezarma câteva zeci de mii de militari unguri dacă aceștia nu s-ar fi predat. În ultima parte a acțiunilor militare s-au predat trupelor române 6 divizii (I-VI) cu un efectiv de 1.235 ofițeri și peste 40.000 de soldați, fiind capturate 350 tunuri de diferite calibre, 332 mitraliere, 190 puști-mitraliere, 51.450 arme, 4.316 carabine, 579 revolve etc., precum și importante cantități de muniții și materiale de război, printre care 87 de aeroplane (Gen. G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, ed. 2018, p. 212). Sunt capturi făcute și inventariate până la 8 august, dar numărul se va mări mult ulterior, prin alte predări de militari și capturări. Guvernator al Budapestei a fost numit gen. Ștefan Holban. Ocuparea Budapestei nu a fost un act de răz bunare a românilor, autoritățile noastre militare au avut o atitudine corectă și au organizat acțiuni umanitare pentru populația înfometată a capitalei (Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră*). Personalități politice române, judecând pragmatic, luau în considerare viitoare raporturi bilaterale normale sau chiar amicale, așa cum se exprima Al. Vaida-Voevod, viitor prim-ministru în 3 rânduri: „Ungurii sunt inamicii noștri de ieri, sunt învinșii noștri de astăzi și vrem ca ei să fie prietenii de mâine” (*Desăvârșirea unității*, vol. IV, p. 93).

Victoria românilor a fost obținută cu un preț greu: între 20 iulie – 18 august 1919 Armata Română a suferit pierderi cifrate la 123 de ofițeri și 6.434 de soldați morți, răniți și dispăruți. Totalul general al jertfelor române în Războiul româno-ungar, ce a avut loc datorită atacurilor maghiare și nerecunoașterii de către regimul bolșevic de la Budapesta a realităților politice și militare românești, s-a ridicat la 188 de ofițeri și 11.478 de soldați, dintre care 169 de ofițeri și 3.556 de soldați și-au dat viața pe câmpurile de luptă. A fost o jertfă dureroasă dată de români pentru a obține recunoașterea Unirii de la Alba Iulia de la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 (*În apărarea României Mari*, p. 291 – în privința cifrelor, lucrarea citează documente ale Marelui Stat Major din Arhiva Ministerului Apărării Naționale).

Ziua de 3 august le-a adus românilor o altă mare bucurie: într-o telegramă a Comandamentului Trupelor din Transilvania către M.C.G. se anunța că la ora 10 dimineața „1 batalion din Regimentul 10 Infanterie și două baterii din Regimentul 42 obuziere au intrat în Timișoara sub comanda colonelului Virgil Economu”, având parte de o „primire entuziastă din partea locuitorilor”. Circa 100.000 de suflete din întregul Banat în frunte cu prefectul de Timiș, doctorul Aurel Cosma, aveau să-i întâmpine pe bravii ostași cu emoție și imensă bucurie în acordurile nemuritorului imn „Deșteaptă-te române”. În cuvântările rostite cu acel prilej s-a subliniat un mare adevăr: „Cu sângele ostașului român este stropit și sigilat zăpșul înfăptuirii și închegării neamului românesc într-o unitate puternică și indivizibilă” (I. Munteanu, V.M. Zaberca, M. Sârbu, *Banatul și Marea Unire, 1918*, Doc. nr. LI. Problemele legate de evacuarea Banatului de către

trupele franceze și cele sârbe sunt analizate de J. Bernachot, *op. cit.*, vol. I, p. 192-195 și 214-216). Precizez că Banatul istoric însuma o suprafață de 28.526 km². În 1919, la ultima împărțire a provinciei, României i-a fost atribuită o suprafață de 18.966 km² (circa 2/3 din total), Iugoslaviei 9.276 km² (cca 1/3 din total) iar Ungariei 284 km² (1 % din total) (D.S. Boerescu, *Banatul secret*, p. 22).

La scurt timp după intrarea armatei noastre în Budapesta, cercurile de dreapta ajutate de jandarmii unguri au reușit la 6 august, printr-o lovitură de stat, să înlăture guvernul social-democrat condus de Peidl Gyula. Membrii lui au fost arestați, arhiducele Joseph a fost proclamat „regent” iar prim-ministru a fost desemnat Friedrich István. Intențiile noilor guvernanți de a pedepsi crunt pe foștii susținători ai „Republicii Sfaturilor” s-au lovit de opoziția românilor. Autoritățile militare române de ocupație nu s-au amestecat în viața politică internă din Ungaria, dar din considerente umanitare au luat apărarea evreilor, amenințați cu pogromuri (începuseră deja în zone controlate de contrarevoluționari), (C. Horel, *Amiralul Horthy*, p. 116-117) ca pedeapsă pentru simpatiile manifestate față de regimul lui Béla Kun, și de revoluționarii arestați. Temându-se pentru viața lor și a membrilor familiilor lor, în octombrie 1919 mai multe sute de intelectuali unguri cereau guvernului român să le acorde azil politic. Ca un paradox al Istoriei, și Garbai Sándor, fostul președinte al Partidului Social-Democrat din Ungaria și al Guvernului Republicii Sfaturilor, speriat de comportarea inumană a noilor autorități ungare, a cerut autorităților române și a primit azil politic pentru el și soție (*România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, p. 684).

La 9 noiembrie Comandamentul Militar român, din considerente umanitare și pentru a feri prizonierii capturați în lupte de persecuții din partea noului guvern ungar, i-a încredințat Comisiei Militare Interaliat de la Budapesta. În două rânduri, la 7 septembrie și la 7 octombrie, Marele Cartier General Român a dat ordin trupelor române să evacueze Ungaria, dar l-a anulat de fiecare dată la cererea Conferinței de Pace, conducătorii celor 4 Mari Puteri temându-se că după plecarea armatei române elementele reacționare din Ungaria vor declanșa teroarea contra forțelor democratice („teroarea albă” a și început imediat după ce la putere a ajuns amiralul Horthy). La 14 noiembrie 1919 a început retragerea, în 4 etape, a trupelor române din Ungaria, la Est de frontiera fixată de Conferința de Pace la 11 iunie. La 20 martie 1920 se încheia a patra și ultima etapă a retragerii trupelor române din Ungaria (*Politica externă a României*, p. 173-174).

Un epilog necesar

La 4 iunie 1920 s-a semnat la Trianon Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Ungaria. În ceea ce privește România, tratatul a consfințit actul istoric de la 18 noiembrie – 1 decembrie 1918, privind Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Ungaria „renunță în ceea ce o privește, în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27” (art. 45). Din partea României, Tratatul a fost semnat de către doctorul Ioan C. Cantacuzino și N. Titulescu. A fost ratificat de Senat la 17 august, de Camera Deputaților la 20 august, ratificat de Adunarea Națională a Ungariei la 14 noiembrie. A intrat în vigoare la 26 iulie 1921.

Istoricii români și mulți istorici străini de bună credință au combătut și combat și în continuare aserțiunile unor răuvoitori care, în necunoștință de cauză, sau mai sigur din interes, susțin ideea greșită că România ar fi sprijinit pe amiralul Miklós Horthy să preia puterea în Ungaria, în primăvara anului 1920, devenit regent al Ungariei. Timp de peste două decenii el va promova față de România o politică revizionistă și revanșardă, permanent ostilă, adevărat crez politic exprimat încă din octombrie 1919: „*principalul țel al politicii noastre este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme*” (G. Juhasz, *Hungarian Foreign Policy 1919-1945*, Budapest, 1979, p. 42).

În ceea ce-i privește pe Béla Kun și pe unii din tovarășii săi, viața nu le-a fost ușoară în continuare. În noaptea de 1-2 august, după demisia guvernului bolșevic, Kun și alții au fugit la Viena cu un tren blindat, evitând capturarea, unde vor fi închiși și ținuti într-un lagăr până în iulie 1920. La presiunile comuniștilor de la Moscova au fost eliberați 415 bolșevici unguri în schimbul prizonierilor de război care se mai aflau în Rusia Sovietică. Joacă un rol important în structurile de conducere ale Internaționalei a III-a Comuniste; „*Acest personaj excesiv de nervos nu-și controla reacțiile și se comportă adesea în mod excesiv și fără prudență*” – este caracterizarea pe care i-o face Jacques de Launay în „*Istoria secretă a Cominternului*”, p. 26. „*Autoritar, viclean și crud, intrigant convins, Béla Kun a provocat conflicte interminabile și și-a făcut nenumărați dușmani*” – scrie și Arkadi Vaksberg în „*Hotel Lux*”, p. 210. Tot Vaksberg scrie la p. 212: „*Îmbătat de sângele victimelor din timpul Ungariei Sovietice (1919), Béla a fost trimis de Lenin, un an mai târziu, să treacă prin foc și sabie Crimeea cucerită de bolșevici. Acolo, împreună cu sângeroasa Rozalia Zemliacika (...) a masacrat fără pic de milă zeci de mii de „dușmani” și de cetățeni pașnici, participând personal la execuții*”. S-a implicat activ inclusiv în viața firavului Partid Comunist din România. La Congresul al V-lea al partidului, ținut la Gorkovo, lângă Moscova, între 3-24 decembrie 1931, ca delegat al Cominternului la acel congres, Kun a prezentat unul din rapoartele principale „*Situația internațională și pericolul unui război împotriva U.R.S.S.*”. Șef al Secției Românești, ia locul lui Cr. Rakovski în Prezidiul Kominternului. În timpul „marilor procese” de la Moscova a fost judecat și condamnat la moarte. Acuzat, printre altele, că a făcut spionaj pentru România!!!. Maurul își făcuse datoria, maurul trebuia să moară.

Personalități istorice implicate în Războiul Româno-Ungar (1918-1920)

Antonescu Ion (2 iunie 1882, Pitești – 1 iunie 1946, Jilava) – om politic, mareșal al României din 22 august 1941; șef de Stat Major al generalului Constantin Prezan, în timpul Primului Război Mondial, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” pentru contribuția avută la cucerirea Budapestei; atașat militar la Paris (1922-1923), Londra (1924-1926); comandant al Școlii Superioare de Război (1927-1929; 1931-1933), șef al Marelui Stat Major (decembrie 1933 – decembrie 1934), ministru de Război (28 decembrie 1937 – 30 martie 1938); „Conducător al Statului” și președinte al Consiliului de Miniștri (4 – 14 septembrie 1940; 14 septembrie 1940 – 27 ianuarie 1941; 27 ianuarie

1941 – 23 august 1944); comandant al Grupării de armate româno-germane „General Antonescu” în Al Doilea Război Mondial (22 iunie – 17 iulie 1941); militar român de excepție, personalitate foarte puternică, și-a asumat conducerea țării în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, promovând un regim intern autoritar și aliindu-se pe plan extern Germaniei (denumit și „al 3-lea om al Axei”) și aliaților acesteia în speranța recuperării teritoriilor românești pierdute în vara anului 1940 în favoarea URSS și a Ungariei. Înlăturat de la putere pe 23 august 1944 printr-o lovitură de stat, a fost judecat, condamnat la moarte (17 mai 1946) și executat la „Valea Piersicilor”/Jilava. În epocă și în consemnările unor contemporani s-a spus că avansarea vertiginoasă în cariera militară s-a datorat, pe lângă calitățile de militar, și legăturii sale amoroase cu Olga Prezan, soția șefului său, doamnă pe care, cum scria causticul C. Argetoianu, o „fericea” politicianul Nicolae Filipescu, alături de regele Ferdinand. Și Ileana, ultima fiică a Reginei Maria, avea cuvinte aspre peste ani la adresa Olgăi: „*O intrigantă care a otrăvit primii ani de căsnicie ai mamei mele*” [C. Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. I-II, 1871-1916, ediția a II-a, București, Editura Machiavelli, 2008, p. 296; Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei regale a României (1898-1940)*, București, Editura. Sigma, 2006, p. 58; Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, București Editura Militară, 2008, p. 44-48; Raul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. I, 1918-1937, București, Editura Humanitas, 1993, p. 224].

Averescu Alexandru (1859, Ismail – 1938, București) – mareșal din 14 iunie 1930 și om politic, a fost unul dintre cei mai de seamă comandanți ai Armatei Române în Primul Război Mondial, câștigându-și o mare popularitate în rândul militarilor; președinte al Partidului „Liga Poporului”/Partidul Poporului, care cu sprijinul liberalilor a deținut puterea în 2 rânduri: 1920 și 1926; ministru de Război (1907-1909), calitate în care a coordonat reprimarea mișcărilor țărănești din 1907; președinte al Consiliului de Miniștri (19 ianuarie – 27 februarie 1918; 13 martie 1920 – 13 decembrie 1921; 30 martie 1926 – 4 iunie 1927); ministru de Interne, consilier regal (30 martie 1938); membru de onoare al Academiei Române.

Berthelot Henri Mathias (1861-1931), general francez, subșef al Statului Major General (1913-1914), comandant al sectorului Soisson (1914-1915), al Diviziei 33 Infanterie, rezervă (1915), al Corpului 3 Armată, al Corpului 32 Armată (1915-1916); din toamna lui 1916 șef al Misiunii Militare Franceze în România până la începutul anului 1918, desfășurând o activitate notabilă pentru întărirea armatei române și afirmarea cauzei legitime naționale, fiind distins cu cele mai înalte ordine ale țării și mai apoi proclamat „cetățean de onoare” și înproprietărit, în mod simbolic, pe pământul eliberat al Transilvaniei. În ultima parte a conflagrației mondiale a comandat Armata 5 și apoi Armata de Dunăre, care a acționat în ultimele zile ale războiului împreună cu armata română remobilizată [Maria Georgescu, „*Marele ghinărar a venit între noi*”. *Turneul lui Henri Mathias Berthelot în Transilvania*, în „M.I.”, Anul LII, serie nouă, nr. 1 (622) ianuarie 2019, p. 41-45].

Boeriu Ioan (13 septembrie 1859, Recea, județul Brașov – 1949), general de divizie. După studii la Școala Militară de la Sibiu (1878), se remarcă în diferite funcții de stat major și la comanda unor subunități și unități ale armatei austro-ungare, înscriindu-se pe linia unor

reputați ofițeri de origine română, precum colonelul baron David Urs de Marginea (protectorul său) sau generalul Traian Doda. În fruntea Regimentul 76 Infanterie se distinge în mod deosebit în campania din 1914, în luptele din Galiția, fiind grav rănit. Ca urmare a faptelor sale de arme a fost avansat la gradul de general de brigadă și a primit titlul de baron, odată cu înaltul ordin „Maria Tereza”. Decorat de împăratul Franz Joszef cu Ordinul „Leopold I”, el va păstra pe tot timpul războiului o ținută demnă și o atitudine curajoasă de apărare a românilor din Dubla Monarhie. În noiembrie 1918 a fost ales președinte al Senatului Militar al Ofițerilor și Soldaților Români din Viena. Primit în cadrele active ale Armatei Române cu vechime de la 18 noiembrie 1918, în gradul de general de divizie, va juca un rol însemnat în organizarea „armatei ardelenе”, ca parte integrantă a Armatei României Mari.

Brătianu Vintilă (16 septembrie 1867, București – 22 decembrie 1930, București) – inginer constructor, om politic, al 3-lea fiu al lui Ion C. Brătianu, frate cu Ion(el) I.C. Brătianu și cu Constantin/Dinu I.C. Brătianu; deputat și senator liberal, președinte al PNL (1927-1930), primar al Bucureștilor (1907-1911), inițiator și director al Băncii Românești (1911-1927), devenită citadela financiară a PNL, ministru de Război (15 august 1916 – 10 iulie 1917), ministru de Finanțe (iunie 1922 – martie 1926; iunie – noiembrie 1927), prim-ministru al României (24 noiembrie 1927 – 3 noiembrie 1928); membru de onoare al Academiei Române (1929).

Cihoski Henri (2 octombrie 1872, Tecuci – 18 mai 1950, Sighetu Marmației) – general de Corp de Armată cu origini poloneze; general de brigadă în timpul Primului Război Mondial, comandant al Diviziei 10 Infanterie care prin intervenția din 1/14 august 1917 a oprit definitiv ofensiva Corpului 18 rezervă german pe Valea Zăbrăuțului, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” după Bătălia de la Mărășești; șeful Statului Major General din noiembrie 1919; ministru de Război între 10 noiembrie 1928 – 8 aprilie 1930, ministru Comunicațiilor, între 10 noiembrie 1938 – 7 iunie 1940. Membru în Consiliul Suprem de Apărare Națională (1943). La 17 martie 1930 a semnat contractul de furnizare de armament cu Uzinele Skoda din Cehoslovacia, contract ce a dat naștere unui mare scandal de corupție, deși până la urmă singurul arestat și condamnat a fost Bruno Seletzki, reprezentantul Skoda. Generalul Cihoski a fost arestat de guvernul comunist la 5 mai 1950, în drum spre Sighet a avut un șoc nervos și a murit la scurt timp după sosire.

Clemenceau Georges (1841-1929) – om politic francez, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe (1906-1909), din august 1914 președinte al Comisiei senatoriale a Armatei, a impulsionat activitatea de pe front, manifestându-se totodată împotriva trimeriei de forțe la Salonic; președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Război (17 noiembrie 1917 – 18 ianuarie 1920), a fost apreciat drept „părintele Victoriei”. Pe timpul Conferinței de Pace de la Paris, premierul englez s-a arătat oarecum ostil premierului Ionel Brătianu, primul nostru delegat, dar această atitudine îi fusese inoculată, în mare parte, de președintele Clemenceau, adversar acerb al lui Brătianu (zice generalul Vasile Rudeanu în *Memorii din timp de pace și de război*).

Coandă Constantin (4 martie 1857, Craiova – 2(30?) septembrie 1932, București), general de divizie adjutant. Studii militare: Școala militară (1877) și Școala specială de artilerie și geniu (1883), ambele din București, stagii de perfecționare la Arsenalul armatei

austro-ungare (1887-1888). Grade: căpitan (1883), colonel (1896), general de brigadă (1902), general de divizie (1911). Campanii și activitate: locototenent în războiul ruso-româno-turc (1877-1878), atașat pe lângă prințul moșenitor Ferdinand (1892-1896), șef al Secției II Informații din M.St.M. (1899-1901), secretar general al Ministerului de Război (1901-1904), comandant al Diviziei 4 Infanterie (1904-1905), inspector general al Artileriei (1904-1910, 1912-1916), membru al Delegației române la Conferința de Pace de la București ce încheia Al Doilea Război Balcanic (iulie-august 1913), reprezentant al Înaltului Comandament Român pe lângă STAVKA rusă (1916-1917). Arestat și condamnat la moarte de către bolșevici, a fost salvat de trupele germane intrate în Kiev în martie 1918. Membru al Delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919). Senator de drept, a fost rănit la 8 decembrie 1920 în atentatul pus la cale de teroristul bolșevic evreu Max Goldstein, pe când generalul se afla în fotoliul prezidențial. Membru marcant al Partidului Poporului (noua denumire din 17 aprilie 1920 a Ligii Poporului, partid creat de generalul Al. Averescu la 3/16 aprilie 1918).

Constantinide Alexandru (n. 3 ianuarie 1867, Tămășești, județul Vlașca – d. ?), general de divizie. Studii militare: Școala de ofițeri din București (1888), Școala specială de cavalerie din Târgoviște (1891), Școala Superioară de Război din București (1899). Grade militare: căpitan (1898), colonel (1914), general de brigadă (1917), general de divizie (1921). În campania din 1916 comandant al Regimentului 8 Călărași Roman/Brigada 4 Călărași, luptă în Ardeal și în Carpați; din ianuarie 1917 comandant al Brigăzii 6 Roșiori/Divizia 2 Cavalerie, apoi din 15 aprilie 1917 al Brigăzii 5 Roșiori; de la 1 aprilie 1918 comandant al Diviziei 2 Cavalerie, acționează pe teritoriul Basarabiei.

Dabija Gheorghe (20 septembrie 1872, Iași – ?), general de brigadă. Studii militare: Școala de ofițeri (1893) și Școala Superioară de Război (1899), ambele din București; stagiu de pregătire în armata austro-ungară (1903). Grade militare: căpitan (1902), colonel (1916), general de brigadă (1917). Activitate și campanii: atașat militar în Bulgaria (1910-1913) și Serbia (1911-1913); în Războiul de Întregire comandant al Regimentului 6 Infanterie, sub-șef de stat major al Armatei a III-a, apoi al Armatei a II-a Române (1916-1917); comandant al Brigăzilor 16 Infanterie (1917-1918) și 18 Infanterie (8 februarie – 1 iunie 1918), al Diviziei 6 Infanterie (1 iunie – 12 noiembrie 1918); comandant al Diviziei 2 Vânători, începând cu 12 noiembrie 1918.

Denikin Anton Ivanovici (1872-1947), fost general al armatei țariste și unul dintre cei mai importanți conducători ai Armatei Albe în timpul războiului civil din Rusia. În vara anului 1919 a încercat să cucerească Moscova. Armatele conduse de el au ajuns până la Don și în Crimeea, fiind responsabile de numeroase pogromuri împotriva evreilor din Ucraina și Rusia (mulți erau bolșevici sau simpatizanți ai lor). În aprilie 1920 și-a părăsit poziția de comandant în favoarea lui Piotr Nikolaevici Vranghel și s-a exilat în Occident.

Duca Ion Gh. (20 decembrie 1879, București – 20 decembrie 1933, Sinaia), jurist, publicist și om politic, fruntaș al PNL, deputat liberal, director al ziarului „Viitorul”, președinte al PNL după moartea lui Vintilă Brătianu (decembrie 1930 – decembrie 1933), ministru la Instrucțiune și Culte (1914-1918), ministru al Agriculturii și Domeniilor (1918-1919), ministru al Afacerilor Externe (ianuarie 1922 – martie 1926), ministru al Afacerilor Interne (iunie 1927 – noiembrie 1928), președinte al Consiliului de Miniștri

(14 noiembrie – 29 decembrie 1933); după ce Guvernul condus de el a hotărât dizolvarea Gărzii de Fier, la 9 (10) decembrie 1933, a fost asasinat de 3 legionari în gara Sinaia, în seara zilei de 29 decembrie 1933.

Ferdinand I (24 august 1865 – 20 iulie 1927, Sinaia) – Regele României (19 octombrie 1914 – 20 iulie 1927), fiul prințului Leopold de Hohenzollern (fratele Regelui Carol I) și al infantei Antonia a Portugaliei; s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh pe 10 ianuarie 1893; în perioada domniei sale s-au realizat Marea Unire de la 1918 și prima Constituție democratică, în 1923.

Foch Ferdinand (1851-1929), mareșal al Franței, comandant al Armatei 9 (1914), al Grupului de Armate „Nord” (1914-1916), din mai 1917 șef al Statului Major General; din martie 1918 comandant suprem al forțelor aliate pe frontul de Vest, iar din aprilie comandant al Armatei Aliate pe toate fronturile.

Franchet d’Espérey, Louis Félix Marie-François (1856-1942) – mareșal al Franței; în fruntea Corpului 5 Armată, din 3 septembrie 1914, a avut o contribuție deosebită la obținerea victoriei de pe Marna (6-13 septembrie 1914); în 1916 comandant al Grupului de Armate „Est”, în 1917 al grupului de Armate „Nord”, iar din iunie 1918 comandant-șef al Armatei Aliate de Orient.

Holban Ștefan (15 mai 1869, Vaslui – 2 decembrie 1939, București), general de divizie. Studii militare: Școala de ofițeri (1889) și Școala Superioară de Război (1900), ambele din București. Grade militare: căpitan (1898), colonel (1914), general de brigadă (1917), general de divizie (1921). În Războiul de Întregire, în 1916, comandant al Etapelor Armatei din Dobrogea, al Diviziei 9 și 9/19 Infanterie (13 octombrie 1916 – 19 ianuarie 1917); atașat din decembrie 1916 pe lângă Comandamentul Armatei Ruse din România; comandant al Diviziei 6 Infanterie din iunie 1918.

Károlyi de Nagykárolyi Mihály (4 martie 1875 – 19 martie 1955) – conte, om politic ungar. După destrămarea Austro-Ungariei devine prim-ministru la 31 octombrie, iar după proclamarea republicii Ungare la 19 noiembrie 1918 Károlyi a fost ales președinte al acesteia. Creșterea mișcării revoluționare în țară și situația internațională l-au silit să demisioneze. După proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor a emigrat, dar a acceptat să colaboreze cu comuniștii unguri. La parte la mișcarea antifascistă și antirăzboinică. În 1946 revine în Ungaria, e numit ministru plenipotențiar al Ungarei în Franța 1947-1949. În 1949 s-a retras din activitatea politică. A murit în exil.

Kolceak Aleksandr Vasilievici (1874-1920) – amiral rus, comandant al unei părți a Armatei Albe în timpul Războiului Civil din Rusia. Conducătorul pentru scurt timp al unui întins teritoriu rus din Ural, Siberia și extremul Orient. Luat prizonier, la 7 februarie 1920, a fost împușcat în baza unei hotărâri a Comitetului bolșevic din Irkuțk.

Kun Béla (20 februarie 1886 – noiembrie 1939, Ucraina) – lider comunist din Ungaria. Născut la Cehu Silvaniei (sau comuna Nimigea, Bistrița-Năsăud), a absolvit Dreptul la Cluj-Napoca (pe atunci Kolossvár) înainte de Primul Război Mondial. A lucrat ca funcționar de asigurări și ziarist la Cluj (G. Torrey, *Rolul jucat de Béla Kun în conflictul cu România*, în „*Historia Special*”, nr. 27/iunie 2019, p. 82-84, citat din *România în Primul Război Mondial*, București, Editura Meteor Publishing, 2014, p. 343-348; D.-S. Boerescu, *Tainele Marii Uniri*, p. 39-51). Ca prizonier de război în Rusia (1916-1918), a

devenit comunist. A revenit în Ungaria la 16 noiembrie 1918, deghizat în chirurg militar, împreună cu alți 8 tovarăși din prizonieratul rusesc pentru a înființa un partid comunist ce s-a bucurat de un număr tot mai mare de susținători pentru că a promis tot felul de avantaje populației țării, care suferea din cauza unei grave crize economice și naționale. A calificat celebra „*Declarație de la Oradea*”, prezentată în Parlamentul Ungariei de către deputatul român Al. Vaida-Voevod la 5/18 octombrie, drept „*cuvântare antinațională*” (*România și Conferința de Pace de la Paris, 1918-1920*, p. 236). În 21 martie 1919 l-a înlocuit pe Mihály Károlyi, în urma valului de revoltă națională provocat de unirea Transilvaniei cu România la 18 noiembrie/1 decembrie 1918. Acest lucru s-a dovedit a fi una dintre cauzele declinului său ulterior; deși a slăbit de puteri trupele ungare în încercarea de a redobândi teritoriile alipite de cehi și de români, nu a vrut să accepte nici un tratat de pace ce impunea un compromis în privința fostului teritoriu al Ungariei. Pe plan intern a reușit să nemulțumească toate sectoarele societății în zelul său reformator: Biserica Romano-Catolică și populația rurală prin distrugerea obiceiurilor tradiționale (de pildă, transformarea bisericilor în cinematografe, naționalizarea pământului – dar fără o redistribuire a lui) precum și pe muncitorii și burghezia din orașe, datorită creșterii inflației și prelungirii războiului. Regimul său a căzut la 2 august 1919, după ce trupele române intră în Budapesta, la 3-4 august 1919, iar în ianuarie 1920 amiralul fără flotă Miklós Horthy (1868-1957) a fost numit regent al Ungariei. Regimul bolșevic al lui Kun a facilitat revigorarea dreptei naționaliste, care a controlat apoi țara timp de 25 de ani. Faptul că atât Kun cât și alți lideri ai regimului erau evrei de origine a sporit sentimentul antisemit din țară. Kun a fugit mai întâi la Viena și apoi la Moscova, unde a devenit unul din fruntașii Kominternului. În 1938 a fost una dintre victimele „marii epurări” ordonate de Stalin, fiind trimis într-un lagăr de muncă unde a și murit. A fost oficial reabilitat în 1956, iar memoria lui celebrată în 1964 de conducătorii Partidului Socialist Muncitoresc Ungar. Asupra datei morții sale planează incertitudini: 1937 (*Dicționar de Istorie*, p. 418), 1938 (Horel C., *Amiralul Horthy*, p. 104, n. 1; „M.I.” nr. 7/2019, p. 16, foto 1; 29 august 1938 la A. Vaksberg, *Hotel Lux*, p. 213; R. Conquest, *Marea teroare*, p. 478, n. 36 care citează Agenția Ungară de Presă, 10 februarie 1989), 1939 (Lenin, *Opere complete*, vol. 38, p. 504-505; 30 noiembrie 1939 la C. Kirițescu, *Istoria războiului*, vol. II, p. 442, n. 1; *Ideologie*, vol. III, p. 53, n. 2; D. Vallaud, *Dicționar istoric*, p. 525-526; P. Lendvai, *Ungurii*, p. 377-383) sau chiar 1941 (*Dicționar Oxford*, vol. II, p. 31-32).

Lansing Robert (1864-1928), om politic din SUA, membru al Partidului Conservator, secretar de Stat între 1915-1920.

Lecca Aristide (26 octombrie 1867 – ?), general de brigadă. Studii militare: Școala de ofițeri (1892) și Școala Superioară de Război (1902), ambele din București. Grade militare: căpitan (1903), colonel (1916), general de brigadă (1917). În Războiul de întregire comandant al Regimentul 37 Infanterie (până la 4 octombrie 1916), apoi al Brigăzii 13 Infanterie (5 octombrie – 1 decembrie 1916) și al Grupului „Uz” (5 octombrie – 15 noiembrie 1916); șef de stat major al Corpului 5 Armată (20 decembrie 1916 – 10 ianuarie 1918), comandant al Brigăzii 7 Infanterie (ianuarie 1918), al Diviziei 2 Vânători (22 ianuarie – 1 iunie 1918), al Brigăzii 16 Infanterie (1 iunie – 12 noiembrie 1918).

Lloyd George David (1863-1945), om politic britanic, ministru Munițiilor 27 mai 1915 – 7 iunie 1916), ministru de Război (7 iunie – 5 decembrie 1916), prim-ministru (10 decembrie 1916 – 19 octombrie 1922). Scrie generalul Vasile Rudeanu în *Memorii din timp de pace și război*: „Pentru România și poporul român Lloyd George a fost, în decursul Primului Război Mondial, un apărător deschis și hotărât al dreptății ce i se cuvenea. ...a prevăzut înfrângerile la care Aliții expuneau țara noastră împingând-o să intre în război fără ca intervenția ei să fie bine pregătită. Când aceste înfrângeri avură loc el a intervenit cu toată autoritatea ce avea în Anglia să ajute refacerea armatei noastre și, cu loialitatea ce-l caracteriza, nu se sfii să spună că dacă armata noastră fusese înfrântă, era fiindcă fusese lăsată singură în fața armatelor aliate dușmane. E adevărat că pe timpul Conferinței de Pace de la Versailles... s-a arătat oarecum ostil președintelui Brătianu, primul nostru delegat, dar această atitudine îi fusese inoculată, în mare parte, de președintele Clemenceau, adversar acerb, neîmpăcat, al președintelui Brătianu”.

Mahno Nestor Ivanovici (1884-1934) – anarhist, a condus o puternică mișcare țărănească în Ucraina de Sud („mahnovșcina”), care confisca pământurile, și a încheiat o alianță cu „roșii” pentru a respinge armatele „albe”. Curând alianța se strică și trupele lui sunt învinse de Armata I de Cavalerie a viitorului mareșal Semion Mihailovici Budionni (1883-1973). A emigrat în străinătate, se crede că a lucrat ca muncitor la uzinele franceze „Renault”. Mort în exil.

Maniu Iuliu (8 ianuarie 1973, Bădăcin – 5 februarie 1953, Sighetu Marmației) – avocat/doctor în Drept, politician, fruntaș al PNR din Transilvania (vicepreședinte în 1904), a fost deputat român în Parlamentul maghiar de la Budapesta și unul dintre organizatorii Marii Adunări de la Alba Iulia din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, unde, într-un magistral discurs, afirmă necesitatea unirii cu Țara, fără condiții și fără regim de autonomie; președinte al Consiliului Dirigent (2 decembrie 1918 – 4 aprilie 1920), președinte al PNR (1 august 1919 – 10 octombrie 1926), președinte al PNȚ (10 octombrie 1926 – 6 mai 1933 și 23 noiembrie 1937 – 29 iulie 1947), deputat, senator, prim-ministru al României (10 noiembrie 1928 – 7 iunie 1930; 13 iunie – 9 octombrie 1930; 20 octombrie 1932 – 12 ianuarie 1933) și ministru de Stat în primul Guvern general C. Sănătescu (23 august – 4 noiembrie 1944); arestat de comuniști în 1947 și condamnat la muncă silnică pe viață, sentință comutată în închisoare pe viață, a murit în închisoarea de la Sighet și a fost aruncat într-o groapă comună.

Mărdărescu Gheorghe D. (4 august 1866, Iași – 5 septembrie 1938, Bad Neuheim, Germania), general de corp de armată. Studii militare: Școala de ofițeri (1888) și Școala Superioară de Război (1894), ambele din București; specializări la Brück (Austro-Ungaria) și Spandau (Germania). Grade militare: căpitan (1896), colonel (1913), general de brigadă (1916), general de divizie (1918), general de corp de armată (1927). În războiul de întregire națională a fost șef de stat major al Armatelor 3 (august – septembrie 1916) și 2 (septembrie 1916 – ianuarie 1918), având o contribuție de seamă la marile victorii de la Mărăști și Oituz din 1917; inspector tehnic al Infanteriei (februarie 1918 – aprilie 1919); ministru de Război în Cabinetul Ion I.C. Brătianu (25 martie 1922 – 30 martie 1926). A comandat trupele române din Transilvania (din 12 aprilie 1919) care pe 4 august 1919 au ocupat Budapesta, fiind decorat pentru această reușită de Regele Ferdinand cu

Ordinul „Mihai Viteazul”. A descris evenimentele militare la care a luat parte în lucrarea: General G.D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, București, Editura Cartea Românească S.A., 1922; retipărită în 2009, București, Editura Militară și 2018, București, Editura Saeculum I.O.

Mișu Nicolae (1858-1924), diplomat, ministru al României la Viena (1908-1911), Constantinopol (1911-1912), Londra (1912-1919), ministru de Externe (15 octombrie – 30 noiembrie 1919).

Moșoiu Traian (2 iulie 1868, Bran – 15 august 1932, Bran), general de divizie. Absolvent al Școlii militare din Viena (1889), sublocotenent în armata ungară demisionează la scurt timp (1891); venind în România este primit în armată cu același grad de ofițer (1 aprilie 1893), căpitan (1900), colonel (1916), general de brigadă (1917). La începutul războiului național comandă Regimentul 2 Infanterie Vâlcea (Vasile Novac, *Regimentul 2 Dorobanți-Vâlcea*, Râmnicu-Vâlcea, Muzeul Județean de Istorie „Aurelian Sacerdoțeanu”, 2018) cu care intră în Transilvania, în septembrie 1916); comandă apoi, pe rând, Brigada 3 Infanterie, Divizia 23 Infanterie (din 9/ 22 octombrie 1916), Divizia 12 Infanterie (din ianuarie 1917) cu care se distinge în bătălia de la Oituz (august – septembrie 1917), Divizia 7 Infanterie (mai 1918) cu care pătrunde în noiembrie – decembrie 1918 în Ardeal, a doua oară. De la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 va fi numit guvernator militar al Transilvaniei. Un rezumat al activității sale în campania din 1918-1919 îl găsim în broșura proprie, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal 1918-1919*, Șimleu Silvaniei, 1919 [Vasile Șt. Tutula, *Generalul Traian Moșoiu (1865-1932), un arhanghel și erou al apărării Marii Uniri (1918-1919), cetățean de onoare al Năsăudului (4 martie 1924)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2013].

Neculcea Constantin (4 martie 1873, Dumbrăveni, jud. Botoșani – ?), general de divizie. Studii militare: Școala de ofițeri (1893) și Școala Superioară de Război (1906), ambele din București. Grade militare: căpitan (1903), colonel (1916), general de brigadă (1917), general de divizie în rezervă (1934). În Războiul de întregire, în campania din 1916, comandant al Regimentului 56 Infanterie/Divizia 14, apoi al Brigăzii 27 Infanterie/Divizia 17, a luat parte la operațiile de eliberare a Transilvaniei și la cele de retragere de pe Carpați și din Muntenia; din februarie 1917 preia comanda Brigăzii 28 Infanterie/Divizia 5, în fruntea căreia se distinge în bătălia de la Mărășești, sectorul Doaga; de la 1 februarie 1918 este comandant provizoriu al diviziei cu care ia parte la operațiile din sudul Basarabiei; de la 24 noiembrie comandant provizoriu al Diviziei 7 Infanterie.

Olteanu Marcel (1872-1943), general; s-a remarcat în timpul luptelor de la Oituz, fiind numit comandant al Corpului Voluntarilor Români, alcătuit din 3 regimente de voluntari transilvăneni și bucovineni. Între august – noiembrie 1919 a fost guvernatorul militar al Budapestei, în timpul ocupației românești (Paul Rezeanu, *Familia Olteanu*, în „M.I.”, nr. 8 (629), august 2019, p. 17-18).

Orlando Vittorio Emmanuele (1860-1952), om de stat, unul din liderii politici liberali italieni. Prim-ministru al Italiei între 1917-1919, șeful delegației italiene la Conferința de Pace de la Paris. Președinte al Parlamentului italian între 1919-1920. După venirea la putere a fasciștilor conduși de Benito Mussolini, n-a mai desfășurat o activitate politică importantă.

Panaïtescu Ștefan (8 ianuarie 1871, Ruteni, județul Tecuci – 1943, București), general de divizie. Studii militare: Școala de subofițeri din Bistrița (1893), Școala Superioară de Război din București (1908). Grade militare: căpitan (1905), colonel (1916), general de brigadă (1918), general de divizie (1927). În războiul de întregire națională șef de stat major al Divizia 13 Infanterie (1916-1918), al Corpului 3 Armată ianuarie – iulie 1918), comandant al Brigăzilor 29 Infanterie (până în iulie 1918) și 40 Infanterie (iulie 3 – decembrie 1918). Între 3 decembrie 1918 – 14 martie 1920 șef al Statului Major al C.T.T./Comandamentului Teritorial din Transilvania.

Papp Dănilă (20 mai 1868, Hălmagiu, județul Arad – ?), general de brigadă. Studii militare: Academia Militară din Viena-Neustadt (3 ani), cursul superior de Geniu la Viena (2 ani) etc. Grade militare: sublocotenent (1890), căpitan (1912), colonel (1918), general de brigadă (1919). Activitate și campanii: ofițer provenit din fosta armată austro-ungară, unde a fost – printre altele – profesor la Școala Militară de Cadeti din Sibiu (1894-1899); în momentul declanșării războiului mondial era profesor la Academia Militară din Viena; șef de stat major al Diviziei 54 Infanterie (septembrie 1914 – ianuarie 1915), apoi comandant al Brigăzii „Papp” (6 ianuarie 1915 – 2 noiembrie 1918), luptând pe fronturile din Galiția de Nord, din octombrie 1914 din Bucovina și din mai 1918 din Italia; primit în Armata Română la începutul anului 1919, devine ajutor al șefului Secției Organizare 6-7 din Sibiu; avansat general de brigadă la 11 aprilie 1919, i se va încredința comanda Diviziei 16 ardelen.

Pellé Maurice César Joseph (1863-1924), general francez, fost atașat militar la Berlin, din 1914 în Marele Cartier General al generalului Joffre, apoi comandant al Corpului 15 Armată (1917-1918).

Petliura Simeon Vasilievici (1869-1926) – lider naționalist ucrainean.

Pherekyde Mihail (14 noiembrie 1842, București – 24 ianuarie 1926, București), influent om politic liberal. A fost ministru în cabinetele liberale conduse de Ion C. Brătianu, D-tru C. Brătianu, Dimitrie A. Sturdza și Ion I.C. Brătianu. A deținut 4 mandate de președinte al Adunării Deputaților (1901-1904, 1907-1909, 1910-1911, 1914-1916; președinte al Senatului (1922-1926). În timpul guvernării liberale din 1919 a gestionat administrația țării, în locul premierului Ionel Brătianu, prezent la lucrările Conferinței de Pace de la Paris.

Pichon Stephan Jean Marie (1857-1933), om politic și diplomat francez. Din 1917 este ministru de Externe în Cabinetul lui G. Clémenceau. După căderea Cabinetului în ianuarie 1920, Pichon s-a retras din viața politică.

Prezan Constantin (27 ianuarie 1861, Butimanu – 27 august 1943, Schinetea) – mareșal al României. Studii militare: Școala militară de infanterie și cavalerie (1880), Școala specială de artilerie și geniu (1883), amândouă din București; Școala de aplicație de artilerie și geniu de la Fontainebleau (1886). Grade: căpitan (1887), colonel (1901), general de brigadă (1907), general de divizie (1914), general de corp de armată (1917), mareșal al României (1930). Activitate și campanii: comandant al Brigăzii 13 Infanterie (1904), al Diviziilor 9 (1910) și 7 Infanterie (1911), al Corpurilor 3 (1914) și 4 Armată (1915); la intrarea României în Primul Război Mondial comandant al Armatei de Nord (august – noiembrie 1916), apoi al grupului de armate „General Prezan” în timpul marii

bătălii de pe Argeș și Neajlov (12/25 noiembrie – 20 noiembrie/3 decembrie); între 5 decembrie 1916 – 1 aprilie 1918 șef al Marelui Cartier General și al Marelui Stat Major General (M.C.G.) între octombrie 1918 – aprilie 1920), după care va trece în rezervă. Ofițer genist, teoretician și practician militar de excepție, sobru, a fost adeptul „bătăliei decisive”, dar mereu a știut să-și adapteze tactica în funcție de condițiile și mai ales de posibilitățile reale ale forțelor avute la dispoziție. Membru al Academiei Române.

Regina Maria (29 octombrie 1875, Eastwell Park, Kent – 18 iulie 1938, Sinaia) – fiica ducelui Alfred de Edinburg, al doilea fiu al reginei Victoria a Marii Britanii, și a mării ducese Maria Alexandrovna, unica fiică a țarului Alexandru al II-lea al Rusiei; s-a căsătorit cu prințul Ferdinand de Hohenzollern pe 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893. Încoronată ca regină a României la Alba Iulia la 15 octombrie 1922. A avut 6 copii: Carol, rege al României între 1930-1940, Elisabeta, regină a Greciei, Mărioara, regină a Iugoslaviei, Nicolae, regent al României între 1927-1930, Ileana și Mircea.

Sidney Costantino, baron Sonnino (1847-1922), om politic italian, ministru de Externe între 5 noiembrie 1914 – 23 iunie 1919.

Vaida-Voevod Alexandru (27 februarie 1872, Bobâlna – 19 martie 1950, Sibiu), om politic, medic, publicist, fruntaș al Partidului Național Român din Transilvania și al P.N.Ț. (președinte, 6 mai – 21 noiembrie 1933); partizan al regimului de autoritate monarhică, devine consilier regal (30 mart. 1938) și președinte al Frontului Renașterii Naționale (ianuarie 1940); prim-ministru (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920; 5 iunie – 10 august 1932; 14 ianuarie – 9 februarie 1933; a fost arestat la domiciliu începând cu anul 1946; mormântul său se află la Biserica dintre Brazi, în Sibiu.

Smuts Jan Christian (1870-1950, mareșal și om politic din Africa de Sud. Unul din conducătorii burilor din Războiul Anglo-Bur (1899-1902). Rol în aplanarea conflictului și în formarea în 1910 a Uniunii Sud-Africane. Din 1916 devine comandant de Corp de Armată (general colonel) în armata britanică, convins de Lloyd George să rămână la Londra și să intre în Cabinetul de război britanic. A influențat planificarea strategică și a îndeplinit multe misiuni diplomatice. Prim-ministru (1919-1924, 1939-1944). A influențat crearea Ligii Națiunilor, în 1945 participă la crearea ONU. A publicat lucrări cu tentă politică (*Cuvântări de război* etc.).

Szamuely Tibor (1890-1919), unul din conducătorii Republicii Ungare a Sfaturilor, ziarist de profesie. Între 1915-1917 a fost prizonier de război în Rusia, unde intră în partidul bolșevic rus. A fost unul dintre organizatorii brigăzilor formate din foști prizonieri de război care au luptat în Rusia împotriva „albilor”. Unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Ungaria, membru al Comitetului Central. După proclamarea Republicii Ungare a Sfaturilor a fost unul dintre conducătorii Comisariatului poporului pentru problemele militare, apoi comisar al poporului pentru învățământul public, conducător al comitetului pentru asigurarea securității în spatele frontului. În mai 1919 a venit la Moscova pentru a discuta problemele legate de lupta comună împotriva trupelor Aliate. După căderea puterii sovietice în Ungaria a fost ucis la granița cu Austria.

Văitoianu Arthur (14 aprilie 1864, Ismail, Basarabia – 17 iunie 1956, București). Studii militare: Școala militară (1884) și Școala specială de artilerie și geniu (1886), ambele din București. Grade militare: căpitan (1891), colonel (1908), general de brigadă (1914),

general de divizie (1917), general de corp de armată (1918). În războiul de întregire națională, comandant al Diviziei 10 Infanterie (până la 15/28 octombrie 1916), apoi al Grupului „Prahova”; în decembrie 1916 comandant al Grupului „Râmnic” în ultimele lupte până la stabilizarea frontului pe linia Siretului. Comandant al Corpurilor II Armată (10 ianuarie – 14 august 1917) și IV Armată (14 august 1917 – 16 ianuarie 1918), distingându-se în bătăliile de la Mărăști și Oituz; comandant al Armatei a II-a, 6 decembrie 1917 – 14 iunie 1918), inspector general al Armatei (14 iunie) și guvernator/comisar general al Basarabiei (22 iunie). Ministru de Interne în 3 rânduri: 24 octombrie – 28 noiembrie 1918, 27 septembrie – 28 noiembrie 1919, 19 ianuarie 1922 – 30 octombrie 1923; ministru de Război 29 noiembrie 1918 – 26 septembrie 1919; președinte al Consiliului de Miniștri (27 septembrie – 30 noiembrie 1919). După Marea Unire devine membru al PNL, ales deputat în 1919. Demisionează din Armată la 31 martie 1922 pentru a se consacra activității politice, guvernamentale. După Restaurația din 8 iunie 1930 este membru al PNL Gheorghe Brătianu. Numit de Regele Carol II ministru secretar de Stat în Guvernul condus de patriarhul Miron Cristea (10 februarie – 30 martie 1938), apoi devine consilier regal (30 martie 1938 – 5 septembrie 1940). În 1947, la vârsta 83 de ani, este arestat și deținut – fără judecată, fără condamnare – în închisorile comuniste.

Weygand Maxime (1867-1965), general francez, după Bătălia de pe Marna a fost șef de stat major al generalului/mareșalului Foch până la victoria finală din 1918.

Wilson Theodor Woodrow (1856-1924), om politic american, democrat, președintele SUA (1913-1921).

Wranghel Piotr Nikolaevici, baron (1878 august 15, Novo Alexandrovsk – 1928 aprilie 25, Bruxelles) – general rus, s-a evidențiat în fruntea unei divizii de cazaci în timpul Primului Război Mondial. Raliat lui Denikin, îl urmează în fruntea armatei de voluntari. În timpul războiului civil (1918-1921) a comandat armata din Caucaz, cu care a pătruns până departe pe teritoriul Rusiei. Comandă Armata Albă din Ucraina, contra bolșevicilor. A fost demis după o ceartă cu Denikin, apoi a plecat la Constantinopol. A revenit după înfrângerea lui Denikin, a preluat comanda trupelor rămase ale Armatei Albe din Crimeea și a încercat să convingă populația să-i acorde sprijin, angajându-se să înfăptuiască reforma agrară, organizând un guvern efemer recunoscut de Franța în 1920. În pofida unor succese inițiale, a fost înfrânt de Armata Roșie dar reușește totuși, fiind susținut de Aliați, să-și evacueze peste 150.000 de militari și civili pe Marea Neagră spre Turcia, la Gallipoli, apoi în Iugoslavia. Se exilează în Belgia unde a și murit.

Zadic Iacob (Ioan) (8/20 decembrie 1867, comuna Brătulești, din fostul județ Roman – 4 aprilie 1970, București). S-a născut într-o familie de armeni – Grigore și Eufrosina, și a trecut de 100 ani, ca și Titus Gârbea (sublocotenent de artilerie în Primul Război Mondial; general; decedat în decembrie 1998, la vârsta de 105 ani). Urmează cursurile la Școala Fiilor de Militari din Iași, Școala Militară de Artilerie, Geniu și Marină, absolvită în 1888, și iese sublocotenent. Trece prin toate gradele militare: general de brigadă 1917, general de divizie 1919. A făcut și Școala Superioară de Război 1896-1898. A îndeplinit funcții importante: șef de Stat Major la Diviziile 2 și 7 Infanterie, comandant al Regimentului 8 Obuziere – Roman, cu care participă la Al Doilea Război Balcanic, 1913. A lucrat cu generalul C. Prezan – șef de Stat Major la Armata 1, cu care a luptat la

Mărășești. La 29 octombrie/11 noiembrie intră în Cernăuți, ora 12 sau 14 cu trupe din Divizia 8 Infanterie. A curățat teritoriul Bucovinei de bandele bolșevice, a conlucrat în Nord cu Divizia 1 Cavalerie, comandată de generalul Mihail Schina. Între 24-26 mai 1919 a ocupat Pocuția asigurând legătura cu trupele române ce operau în Maramureș și cu trupele poloneze. În august 1919 armata română pleacă din Pocuția. Pensionat, la 1 octombrie 1929, la limită de vârstă. Recuperat de regimul comunist, sărbătorit la 100 de ani la CCA. Publică diverse articole cosmetizate de cenzură. La 22 septembrie 1967, prin Decretul nr. 915 al Consiliului de Stat, i se conferă Ordinul „Apărarea Patriei” pentru faptele de arme în luptele de la Mărășești. A fost înmormântat la Cimitirul Bellu Militar cu înalte onoruri militare.

Bibliografie selectivă

Andrei Ion Gabriel, Dr., *Revendicări sârbe și iugoslave asupra Banatului românesc*, în „M.I.” „Anul LII. Serie nouă, nr. 8 (629), august 2019, p. 60-63.

Anghel Florin, *O dilemă teritorială și un debut diplomatic. Ocuparea Pocuției de către armata română (24 mai – începutul lunii august 1919) și debutul relațiilor româno-polone*, în „Revista istorică”, Anul VI, nr. 9-10/1995, p. 761-772.

Avram Valeriu, *Aviația românească deasupra Ungariei (aprilie – august 1919)*, în „Historia Special”, an VIII, Nr. 27/ iunie 2019, p. 50-61.

Bărbulescu P., Cloșcă I., *Repere de cronologie internațională 1914-1945*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Bernachot Jean, Général, *Les armées Françaises en Orient après l'Armistice de 1918*, vol. I-II. *L'Armée Française d'Orient. L'Armée de Hongrie*, Paris, État Major de l'Armée de terre, Service historique, 1970-1971.

Bled Jean-Paul, *Fragilitatea păcii. Europa după Primul Război Mondial*, în „M.I.”, Anul LII. Serie nouă, Nr. 2 (623), februarie 2019, p. 5-7.

Boerescu Dan-Silviu, *Banatul secret – între România, Serbia, Ungaria și Austria*. Drame și mituri istorice însoțite de consemnări din presă. Col. *Istorii secrete*, vol. XXIX, București, Editura Integral, 2018.

Boerescu D.-S., *Tainele Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918*, București, Editura Integral, 2018, p. 39-51, vol. XII – *Istorii secrete*.

Bold Emilian, *Diplomația de conferințe. Din istoria relațiilor internaționale între anii 1919-1933 și poziția României*, Iași, Editura Junimea, 1991.

Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.

Botoran C-tin, *Atacul armatei ungare împotriva trupelor române pe Tisa*, în „Revista de Istorie Militară”/ RIM, nr. 3/1991, p. 22-24.

Botoran C., Calafeteanu I., Campus E., Moisuc V. - coord., *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983.

Brătianu Gheorghe I., *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, ediția a II-a, București, Editura Cartea Românească, 1939 (lucrare xeroxată, aflată în biblioteca proprie).

Calafeteanu I., Popișteanu Cristian, *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Conquest Robert, *Marea teroare. O reevaluare*, București, Editura Humanitas, 1998.

Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2008.

Courtois Stéphane, *Dicționarul comunismului*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Department of State, *Papers relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference, 1919*, vol. I-IX, XI-XII, Washington, 1942-1947 (F.R.U.S., P.P.C., 1919).

xxx, *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe (aug. 1918 – dec. 1920)*, vol. III-VI, coord. I. Ardeleanu, V. Arimia, Mircea Mușat, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

xxx, *D.B.F.P./Documents of British Foreign Policy 1919-1939*, ed. by E.L. Woodward and Rohan Butler, vol. I-VIII, Her Majesty's Stationery office, Londra, 1947-1962.

Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia 1918-1940*, Iași, Editura Junimea, 1991.

Drăgănescu Constantin, lt. col., *Campaniile din 1848/49 și 1919 în Transilvania și Ungaria*, București, 1930.

Gherman Marina, *Au trecut 100 de ani. Inimă de părinte și caracter de bronz. Martiriul avocatului Ioan Ciordaș*, în „M.I.”, Anul LII. Serie nouă. Nr. 4 (625), aprilie 2019, p. 71-74.

Ghișa Al., *Himera Ungariei istorice cu sos bolșevic. Cele 133 de zile ale republicii lui Béla Kun*, în „M.I.”, nr. 10 (631), octombrie 2019, p. 83-88.

Giurcă Ion, *Alături de Polonia, contra bolșevicilor. Armata română în Pocuția în vara anului 1919*, în „Magazin Istoric”, Anul LII. Serie nouă, nr. 6 (627), iunie 2019, p. 10-13 și nr. 7 (628) iulie 2019, p. 20-23; *Armata română trece Carpații/Armata română în Transilvania*, în „Magazin Istoric”, Anul LII, serie nouă, nr. 1 (622), ianuarie 2019, p. 46-49; *Când învinsul vrea să facă legea. Campania anului 1919. Pregătirile (I)*, în „M.I.”, Nr. 4 (625), aprilie 2019, p. 10-13; *Când învinsul vrea să facă legea. Campania anului 1919. Pregătirile (II)*, în „M.I.”, nr. 5 (626), mai 2019, p. 50-53; *Cum am salvat Budapesta de Bolșevici*, în „M.I.”, nr. 8 (629), august 2019, p. 12-16; *Cu sumane de pănură albă și căciuli ca Mihai Viteazul. Garda Națională la Alba Iulia*, în „M.I.”, Anul LI, serie nouă, nr. 12 (621) decembrie 1918, p. 18-22.

Gogun Aleksandr, *1919. Război hibrid în Europa Centrală/Primăvara roșie a Europei*, în „M.I.”, Anul LII, serie nouă, nr. 7 (628), iulie 2019, p. 15-19.

Heresch Elisabeth, *Documentele secrete Parvus. Revoluția cumpărată*, București, Meteor Publishing, 2018.

Histoire de la Hongrie des origines à nos jours. Sous la direction de Ervin Pamlény, Budapest, Editions Corvina, 1974.

Horel Catherine, *Amiralul Horthy, regentul Ungariei*, București, Editura Humanitas, 2019.

xxx, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988.

Kalvoda Josef, "The Czechoslovak-Hungarian dispute", în *War and Society in East Central Europe*, vol. VI, *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study of Trianon*, ed. by Béla K. Kirláy, Peter Pastor and Ivan Sanders, Brooklyn College Press, New York, 1982, p. 275-296.

Kirițescu C-tin, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. 1-2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Lendvai Paul, *Ungurii. Timp de un mileniu învingători în înfrângeri*, ediția a III-a, București, Editura Humanitas, 2017.

Lenin V.I., *Opere complete*, ediția a doua, vol. 38, *martie-iunie 1919*, București, Editura Politică, 1966.

Leuștean Lucian, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Iași, Editura Polirom, 2002.

Marghiloman Alexandru, *Note politice*, vol. III, București, Editura Machiavelli, 1995.

Mărdărescu G.D., General, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, București, Editura Cartea Românească, 1922 (lucrare xeroxată, în biblioteca mea); ed. a 2-a, București, Editura Militară, 2009; ed. a 3-a, București, Editura Saeculum, 2018.

Merridale Catherine, *Trenul lui Lenin. Călătoria care a schimbat cursul Istoriei*, București, Editura Litera, 2018.

Ministère des Affaires Etrangères, *Guerre européenne. Documents 1918. Convention d'armistice passées avec la Turquie, la Bulgarie, l'Autriche-Hongrie et l'Allemagne par les Puissances Alliées et Associées*, Paris, 1919.

Moșoiu Traian, General, *Ocuparea Budapestei în legătură cu operațiunile militare din Ardeal 1918-1919* (Șimleu Silvaniei, 1919).

Munteanu Ioan, Zaberca Vasile M., Sârbu Mariana, *Banatul și Marea Unire, 1918* (Reșița), 1992.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Nanu Frederic C., *Politica externă a României, 1918-1933*, Iași, Institutul European, 1993.

Neagoe Stelian, *Istoria Guvernelor României. De a începuturi – 1859 până în zilele noastre – 1995*, București, Editura Machiavelli, 1995.

Neagoe Stelian, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2016 .

xxx, *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe (1879-1918)*, vol. 1-2, București, 1983.

Oprea Ion M, *România și Imperiul Rus, 1900-1924*, vol. I, București, Editura Albatros, 1998.

Ormos Maria, *From Padua to the Trianon 1918-1920*, Social Science Monography; Atlantic research and Publications, Highlands Lakes, New Jersey, Distributed by Columbia University Press, Boulder, 1990.

Ormos Mária, "The Foreign Policy of the Hungarian Soviet Republic", în volumul *War and Society in East Central Europe. Vol. XX, Revolution and Interventions in*

Hungary and Its Neighbor States, 1918-1919, ed. by Peter Pastor, New York, 1988, p. 357-365.

Ormos Maria, "The Hungarian Soviet Republic and Intervention by the Entente", în *War and Society in East Central Europe*, vol. VI, *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A case Study on Trianon*, ed. by K. Király, Peter Pastor and Ivan Sanders, Brooklyn College Press, New York, 1982, p. 357-465.

Otu Petre, *Mareșalul Constantin Prezan: vocația datoriei*, București, Editura Militară, 2008.

Palmowski Jan, *Dicționar Oxford de istorie universală contemporană: de la 1900 până azi*, vol. I-II, București, Editura BIC ALL, 2005.

Pastor Peter, *Hungary between Wilson and Lenin: the Hungarian revolution of 1918-1919 and the Big Three*, New York, Distributed by Columbia University Press, 1976.

Patelakis Apostolos, *Grecia în Campania militară împotriva Rusiei bolșevice. La Odessa, ca la Thermopile. Grecii în sprijinul lui Denikin*, în „Magazin Istoric”, Anul LII, Serie nouă, nr. 10 (631), oct. 2019, p. 51-55.

Păiușan Radu, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.

Pițigoi Alexandru, *Cu așa prieten... Problema Banatului la Conferința de Pace de la Paris în documente britanice*, în „M.I.”, Anul LII. Serie nouă, nr. 7 (628), iulie 2019, p. 10-14; „M.I.”, nr. 8 (629), august 2019, p. 55-59.

Pițigoi Alexandru, *Echilibratul, nu perfidul Albion. Problema Dobrogei și a Cadrilaterului la Conferința de Pace de la Paris în documentele britanice*, în „M.I.”, Anul LII. Serie nouă, nr. 4 (625)/aprilie 2019, p. 14-18; „M.I.”, nr. 5 (626)/ mai 2019, p. 54-58.

Preda Dumitru, Alexandrescu Vasile, Prodan Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, Editura Enciclopedică, 1994.

Radu Cosmin, *România la Budapesta*, vol. I, *Desrobitorii*, București, 1920: *Memorii asupra operațiunilor Brigăzii 4 Roșiori. 31 iulie – 3 august 1919*, p. 107-110, ediția a 2-a, vol. I *Dezrobitorii*; vol. 2, *În capitala lui Béla Kun*, București, Editura Saeculum, 2018.

Romanelli Guido, *Nell'Ungheria di Béla Kun e durante l'occupazione militare romena: la mia missione, maggio-novembre 1919*, Udine, Editura Doretti, 1964.

xxx, *România în anii Primului Război Mondial*, vol. 2, București, Editura Militară, 1987.

Rotari Ludmila, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Rusu Abrudeanu Ion, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul istoriei războiului nostru*, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1921.

Salcă Horia, Salvan Florin, *Dr. Alexandru Vaida-Voevod. Corespondență 1918-1919*, Brașov, Editura Transilvania Press, 2001.

Spector David Sherman, *Rumania and the Paris Peace Conference. A Study of the Diplomacy of Ioan I.C. Brătianu*, New York, Bookman Associates, 1962.

Spector David Sherman, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, Editura Institutul European, 1995.

Stan Marius, Tismăneanu Vladimir, *Dosar Lenin. Vraja nihilismului*, București, Curtea Veche Publishing, 2016.

Tănase Stelian, *Racovski. Dosar secret*, Iași, Editura Polirom, 2008.

Tănăsescu Florian (coord.), *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. I-IV, București, INST, 1995, 1997, 2001, 2018.

Torrey Glenn E., *România în Primul Război Mondial*, București, Meteor Publishing, 2014.

Troncotă Cristian, *România și frontul secret 1859-1945*, București, Editura Elion, 2008.

Unc Gheorghe, Zaharescu Vladimir, *Din cronica relațiilor româno-ungare în anii 1918-1920*, în „Anale de istorie”, Anul XXVII, Nr. 4/1981, p. 105-126; articol reluat în *Din cronica poporului român cu popoarele vecine*, București, Editura Militară, 1984, p. 255-290.

Vaksberg Arkadi, *Hotel Lux. Partidele frățești în slujba Internaționalei Comuniste*, București, Editura Humanitas, 1998.

Vallaud Dominique, *Dicționar istoric*, București, Editura Artemis, 2008.

Wright Edmund, Law Jonathan (editori), *Dicționar de Istorie*, București, Editura ALL, 2013.

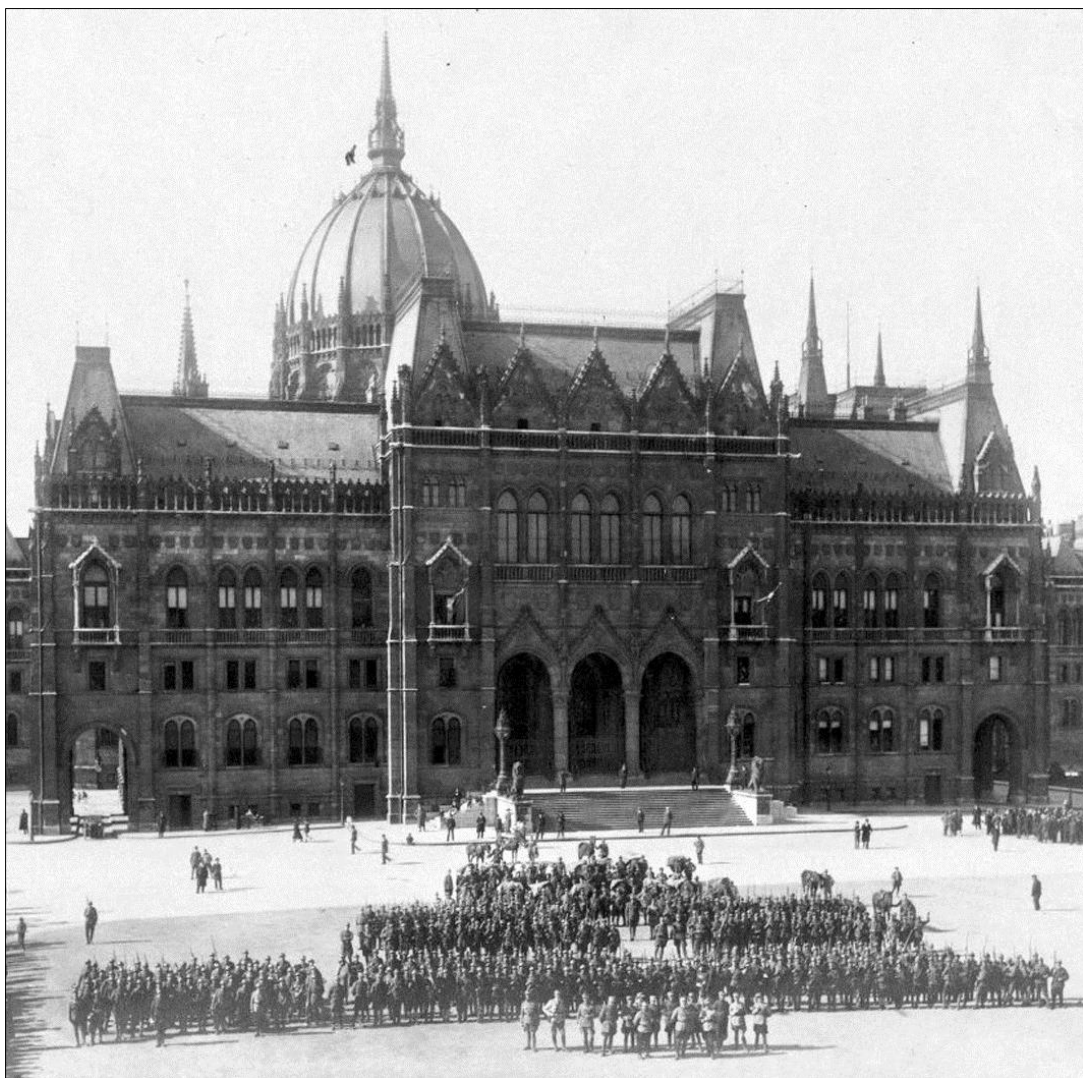
Zamfir Zorin, Banciu Jean, *Primul Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995.

Precizare

Prezentul articol, completat în 2019, este o continuare a preocupărilor mele mai vechi privind probleme delicate din istoria românilor după 1918. Este un modest omagiu adus Excelenței Sale Aurel Preda, diplomat, general de brigadă în rezervă, decedat în octombrie 2018, un sincer și adevărat iubitor de neam și țară. După 1990 D-l ambasador Preda a fost „director” al Direcției Juridice din Ministerul Român de Externe și profesor de „Relații Internaționale” la facultatea de profil din Târgoviște și București. Cunoscând preocupările mele de cercetare istorică, acesta mi-a pus la dispoziție o serie de informații care au fost inserate în prezentul articol, ca și în altele ce privesc istoria contemporană a românilor. Precizez că unele dintre lucrările bibliografice fac parte din biblioteca personală, iar celelalte au fost studiate în decursul anilor la marile biblioteci din București (înainte de 1989 unele făceau parte din faimosul „Fond S”/Special, Secret iar aprobarea consultării lor se obținea cu mare greutate, ajutat fiind de persoane care au dorit să rămână anonime). Multe din referirile la izvoarele editate și inedite, române și străine, aparțin regretatului meu prieten.

Generalul Constantin Prezan

Regimentul 15 Infanterie în fața Palatului Parlamentului din Budapesta, 1919.

GENERALUL GHEORGHE D. MĂRDĂRESCU – ARTIZANUL CAMPANIEI DIN 1919 PENTRU OCUPAREA BUDAPESTEI

Constantin Mănescu-Hurezi

Idealul de veacuri al românilor, acela de a-și făuri un stat național unitar, a fost înfăptuit cu mari sacrificii în ziua de 1 Decembrie (18 noiembrie stil vechi) 1918 și a fost expresia și dorința sinceră a națiunii române, a reprezentanților tuturor categoriilor sociale și a tuturor profesiunilor care s-au întâlnit în acea memorabilă zi în Alba Iulia, orașul care văzuse biruința lui Mihai Viteazul, pe câmpia unde Horea și Cloșca fuseseră trași pe roată. Erau de față atunci, pe lângă cei 1228 de delegați (deputați) aleși în circumscriptiile electorale, precum și ai diferitelor asociații profesionale și culturale și peste 100.000 de țărani, muncitori și orășeni veniți din toate părțile unde se vorbea românește, de la Iza maramureșeană până la Dunărea bănățeană, din Țara Bârsei până la Crișuri. Atunci și acolo, Vasile Goldiș a dat citire „Hotărârii” de unire, care arăta în al șaptelea punct: „Adunarea națională cu smerenie se închină memoriei acelor bravi români care, în acest război, și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru, murind pentru libertatea și unitatea națiunii române”¹.

Au urmat lucrările Conferinței de Pace de la Paris, care s-au desfășurat între 18 ianuarie 1919 – 21 ianuarie 1920 și la care au participat reprezentanți din partea a 32 de state, printre care și o delegație română alcătuită din: I.I.C. Brătianu, Al. Vaida-Voievod, C. Angelescu, V. Antonescu, N. Mișu și Diamandy. Acolo s-au elaborat textele tratatelor de pace dintre țările învingătoare în Primul Război Mondial (27 de state, printre care și România) și țările învinse (Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria și Turcia). În momentul sosirii delegației române la Paris, statutul teritorial al Transilvaniei și al regiunilor locuite de români la vest de Munții Apuseni, care urma să fie apărat pentru a i se da o consacrare internațională definitivă, avea la bază următoarele documente: Tratatul de alianță franco-anglo-ruso-italo-român din 4/17 august 1916 de la București, prin care puterile aliate recunoșteau dreptul României la teritoriile locuite de Românii din Imperiul Austro-Ungar; Declarația guvernului Statelor Unite din 5 noiembrie 1918; Hotărârea Consiliului Național Român Central din 10 noiembrie 1918 comunicată guvernelor român, ungar și aliate; Hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 și Hotărârea Adunării Naționale sășești din 8 ianuarie 1919 de la Mediaș².

¹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până azi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 604.

² Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania Armatei Române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 157.

România nu fusese încă eliberată de suferințele războiului și un al doilea calvar o aștepta, acela al păcii. Pentru triumful drepturilor ei, ea va trebui să ducă o luptă aprigă în jurul mesei verzi a Conferinței de Pace, așa cum dusese și pe câmpul de luptă. Delegația română condusă de Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, a fost primită nefavorabil la Paris, unde a trebuit să suporte nedreptăți și jigniri. României i se aducea acuzația că a semnat o pace cu Puterile Centrale și, drept consecință, nu avea drept la toate revendicările formulate în preajma deschiderii Conferinței. Nu se recunoștea României calitatea de stat „aliat”, mulți experți americani și europeni insistând asupra statutului de „asociat”, diminuând sau neglijând astfel meritele bravei armate române. La 1 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu a prezentat memoriul *România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale* și a declarat că vorbește „în numele dreptului la unitate națională a României”. După ce a explicat rațiunea încheierii păcii cu Puterile Centrale care, în acel moment, era folosită de Aliați împotriva țării sale, I.I.C. Brătianu a făcut pentru fiecare teritoriu în parte (Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureșul și Banatul) expuneri detaliate. Diplomatul a cerut pentru România recunoașterea unor frontiere care să-i asigure libertatea existenței ei administrative, politice și economice și dezvoltarea în sensul conștiinței naționale³.

Între 8 februarie – 12 mai 1919, discuțiile de la Paris privind frontiera româno-ungară se prelungeau, fără ca delegația română să aibă dreptul de a participa la ele. Abia la 12 mai 1919 cei „Patru Mari” (Franța, Statele Unite, Marea Britanie și Italia) își vor da acordul asupra traseului acesteia, „uitând”, însă, să-i notifice părții române⁴. Puterile Antantei preocupate la acea dată cu perfectarea clauzelor Tratatului de Pace cu Germania, au hotărât, la 26 februarie 1919, ca până la stabilirea în tratatul de pace a liniei care să marcheze frontiera definitivă româno-ungară, să se creeze o zonă neutră. Asemenea hotărâre a Consiliului Suprem de la Paris contribuia la menținerea unei situații confuze între România și Ungaria, însemna o amânare a recunoașterii și legiferării internaționale a actului istoric, de voință al poporului român de la 1 Decembrie, și în același timp menținea o nemulțumire a opiniei publice românești, a forțelor democratice și patriotice. Gazeta socialistă „Adevărul” din 3/16 martie 1919 scria, în acest sens, că „întreg poporul românesc va fi unitar și își va apăra drepturile cu orice mijloace, căci nu se poate, niciodată nu se poate ca Ardealul cu toate celelalte teritorii românești să mai ajungă vreodată sub jugul și sub cnutul (biciul) oligarhiei maghiare”⁵. Consiliul Militar Interaliat a hotărât ca armata română să-și fixeze poziția pe aliniamentul căii ferate Arad – Oradea Mare – Carei – Satu Mare, lăsând însă, în continuare, aceste orașe sub ocupație inamică. În timp ce în acea mare parte a Europei ostilitățile militare încetaseră de câteva luni, România se găsea în primăvara anului 1919 într-o situație dificilă: fără frontiere recunoscute, care să-i garanteze securitatea națională, agresată în nord-vest, nord și nord-est de forțe ostile, de sorginte revoluționară – ungare, ruse și ucrainiene – având relații

³ Academia Română, *Istoria Românilor*, volumul VIII: *România întregită (1918-1940)*, coordonator: prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 7 nota 1.

⁴ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 158, nota 161.

⁵ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 646-647.

tensionate în sud cu sârbii în problema Banatului și cu bulgarii în cea a sudului Dobrogei. Astfel, se poate spune că țara noastră continua să se afle într-o stare de război neoficială. De unde ni se trăgeau atâtea ponoase de pe urma sârbilor din Banat? „Din cauza bătăliilor aliaților cu ocazia armistițiului din toamna anului 1918, care le-a permis atât sârbilor, cât și ungarilor să-l reocupe temporar și să-și facă de cap”, ne răspunde istoricul Dumitru Sultan⁶. Se știe că, după armistițiu și dizolvarea Austro-Ungariei, guvernul din Budapesta i-a recunoscut – implicit – Consiliului Dirigent dreptul de a-și exercita suveranitatea în 26 comitate din vechiul regat maghiar, printre care se aflau și cele trei comitate care formau Banatul istoric. Consiliul Dirigent a numit în Banat funcționari români și a creat gărzi naționale. Ocupând Banatul, trupele sârbe (Divizia de Morava, comandată de generalul Gruici) au izgonit autoritățile române, înlocuindu-le cu altele sârbești. Sârbii fiind înlocuiți, apoi, de trupele franceze, acestea au readus funestele și compromisele autorități maghiare. Acest carusel stupid a durat patru luni⁷.

Zona neutră, concepută ca un tampon între unguri și români, va duce la o anarhie politică în Ungaria. Mihály Károlyi, prim-ministrul Ungariei, pierzând controlul situației, s-a hotărât să dea foc țării sale, pentru a amenința Europa cu incendiul general. Guvernul lui Denés Berinkey este răsturnat la 8/21 martie 1919 și se proclamă Republica Ungară a Sfaturilor (Sovietelor), condusă de Garbai Sándor (președinte) și Béla Kun (ministru de Externe)⁸. Comunistul Béla Kun (1866-1939), impunându-se prin energia și dinamismul său, militant al mișcării muncitorești și socialiste ungare și internaționale, apoi al Internaționalei Comuniste, a devenit, între martie – iulie 1919, lider de fapt al guvernului Republicii Sovietice Ungare, având și sprijinul guvernului sovietic de la Moscova. Se întrezărea astfel pericolul contaminării Europei cu molima comunistă. La 5 aprilie 1919, avea să fie proclamată Republica Consiliilor în Bavaria. Ofensiva forțelor bolșevice din Rusia și Ucraina se îndrepta și spre Odesa, unde se găsea cartierul general al Corpului expediționar aliat, concomitent cu ascensiunea extremei stângi și în alte țări din centrul Europei⁹. Evenimentele din Ungaria făceau ca bolșevismul să înregistreze cel dintâi succes european, după Revoluția din Octombrie din Rusia. La 22 martie 1919, noul guvern de la Budapesta a lansat un manifest public, în care declara că Ungaria „poate fi salvată de la colaps și anarhie numai de socialism și comunism”¹⁰. În cele 133 de zile cât a condus Ungaria (21 martie – 1 august 1919), regimul comunist a anunțat o serie de reforme care au atras antipatia aproape a tuturor categoriilor sociale, de la abolirea tuturor titlurilor nobiliare, naționalizarea fabricilor și uzinelor, împărțirea marilor moșii, până la

⁶ Dumitru Sultan, *În avanposturile unității naționale și securității europene. Durerile facerii și apărării României Mari (1918-1920)*, vol. I: *De la Adunarea Națională din Alba-Iulia până la ocuparea Budapestei de către Armata Română (01.XII.1918-05.VIII.1919)*, Editura Golgota Libertății – Dumitru Sultan S.R.L., București, 2004, p. 180.

⁷ *Ibidem*, nota 1.

⁸ *Istoria României în date*, coordonator: Dinu C. Giurescu, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 357.

⁹ Manuel Stănescu, *Campania militară a Armatei Române din 1919. Relațiile României cu Puterile Aliate în contextul conflictului româno-maghiar*, în „Historia Special”, An VIII, Nr. 27, iunie 2019, p. 34.

¹⁰ Iulian Sâmbeteanu, *Ungaria de la prăbușirea Dublei Monarhii, la intervenția Armatei Române*, în „Historia Special”, An VIII, Nr. 27, iunie 2019, p. 23.

interzicerea comercializării alcoolului, transformarea bisericilor în cinematografe și introducerea orelor de educație sexuală pentru elevi. Pierderea sprijinului popular a fost cauzată și de incapacitatea regimului de a gestiona foametea și inflația.

Abia în fața pericolului bolșevic li s-au deschis ochii reprezentanților Puterilor Aliate, care-și păstrasera destule rezerve față de România. La această schimbare de atitudine au contribuit miniștrii aliați, Auguste – Felix – Charles de Beauvoir, conte de Saint-Aulaire, ambasadorul Franței la București în perioada 1916-1920, unul din cei mari susținători ai cauzei românești¹¹ și Barclay, care au informat corect asupra stării de lucruri din întreaga regiune, subliniind, așa cum au făcut-o și într-o comunicare identică trimisă guvernelor lor la jumătatea lunii martie 1919: „Există un interes major ca România să fie în stare să opună o rezistență puternică” ascensiunii bolșevismului. „Ea a devenit, după cum am prevăzut, singura barieră contra marelui în creștere a bolșevismului; învinsă și contaminată, s-ar termina cu ordinea și cu pacea în Orient. Cauza pe care o apără în momentul de față nu este numai o cauză românească, ci o cauză europeană”¹². Generalul Berthelot, la rândul său, transmitea cifrat premierului Clemenceau, mareșalului Foch și generalului Franchet D'Esperey la 20 martie 1919: „Noi nu putem aștepta ca inamicul să fie gata și este chiar necesar de a-l devansa, dacă nu vrem să vedem dispărută ultima noastră barieră contra bolșevismului”¹³.

Situația României a făcut obiectul ședinței Consiliului Suprem din 25 martie 1919 de la Paris. Guvernul ungar a respins toate propunerile aliaților și în aceeași zi a declarat război tuturor vecinilor, fapt ce exprima hotărârea Budapestei de a reanexa cea mai mare parte a Transilvaniei la Ungaria. S-au luat măsuri de organizare a Armatei Roșii ungare, pe șase divizii și trei brigăzi mixte. În momentul preluării puterii de către comuniști, armata maghiară avea circa 20.000 de oameni. La ordinul de mobilizare a tuturor bărbaților între 16 și 40 de ani populația răspundea „cu mare entuziasm”, alimentat de o propagandă radicală bine dirijată, astfel că armata a sporit cu încă 60.000 de voluntari.

Pe lângă aceștia, guvernul din Budapesta conta pe ajutoarele promise de sovietele ruse, precum și pe efectele propagandei pe care ungurii o întreprindeau pe o scară foarte întinsă, atât în teritoriile românești ocupate de ei, cât și în Banat și chiar în spatele frontului nostru, prin numeroși emisari.

Conform mărturiei generalului Mărdărescu, în perspectiva ofensivei românești, forțele maghiare se ridicau la circa 70.000 de oameni, care aveau 137 de piese de artilerie și 5 trenuri blindate. Dintre aceștia, circa 20.000 de soldați și 72 de piese de artilerie se aflau în linia întâi, iar restul în linia a doua¹⁴. Infanteria era mai bine echipată și înarmată, dispunând de numeroase mitraliere și puști-mitralieră. Soldații bolșevici maghiari erau conduși de numeroși ofițeri ai armatei austro-ungare, care beneficiau de experiența celor patru ani de război. Însă, ajutorul așteptat din partea Rusiei bolșevice n-a mai venit din cauza războiului civil și a luptelor din Ucraina dintre Roșii și Albi.

¹¹ Contele de Saint-Aulaire, *România singura țară aliată care a ocupat capitala principalului său dușman*, în „Historia Special”, An VIII, Nr. 27, iunie 2019, p. 29.

¹² 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. III, doc. nr. 551.

¹³ *Ibidem*, doc. nr. 554.

¹⁴ Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, ediția a doua, Editura Militară, București, 2009, p. 34-35.

La sfârșitul lunii martie 1919, pentru România situația militară se prezenta în felul următor: pe frontul de apărare ce se întindea din Banat pe linia Zam – Zalău – Sighetul Marmăției (Maramureșului) – Cernăuți – Nistru până la Marea Neagră (circa 1000 km în linie dreaptă), unitățile operative românești însumau aproximativ 81.000 de oameni. Ele erau grupate astfel: în Basarabia și Bucovina, în fața armatei bolșevice, acoperind un sector de aproximativ 550 km, se aflau 46.000 militari; alți 35.000 erau în Transilvania în fața forțelor Republicii Ungare a Sfaturilor. La dispoziția Marelui Cartier General nu se găsea nici o rezervă, ceea ce îndreptățea aprecierea conducerii armatei române că „situația militară este critică”¹⁵.

La 10 aprilie 1919, în fața atitudinii tot mai agresive a forțelor ungare, în urma apelurilor disperate ale populației din regiunile neeliberate, a refuzului conducătorilor de la Budapesta de a aplica hotărârea Conferinței de Pace, după matură chibzuință, Guvernul român, în unanimitate, sub președenția Regelui Ferdinand, stabilea să se treacă, în cel mai scurt timp, la ofensivă pentru ocuparea militară a liniei hotărâte de Consiliul Suprem Aliat. Această gravă decizie, transmisă și în capitalele aliate, era comunicată Comandamentului Armatei franceze din Ungaria prin ofițerul de legătură, la 15 aprilie, chiar în ajunul executării mișcării de înaintare.

Pentru conducerea operațiunilor ofensive preconizate, Marele Cartier General îl numea, la 11 aprilie, în funcția de comandant al trupelor din Transilvania pe generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu. Acesta s-a născut la 4 august 1866 la Iași și a absolvit Școala de ofițeri (1888) și Școala Superioară de Război (1894), ambele din București. A urmat cursurile de specializare la Brük (în Imperiul Austro-Ungar) și Spandau (Germania). Cu o aleasă cultură militară și de specialitate, a dat dovadă de calități care l-au făcut să urce pe cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare, până la general de brigadă (1916) și general de divizie (1918), în 1927 fiind numit general de corp de armată. În războiul de întregire națională, Gheorghe D. Mărdărescu a îndeplinit funcția de Șef de Stat Major al Armatei a III-a române (august – septembrie 1916) și apoi al Armatei a II-a române (septembrie 1916 – ianuarie 1918), fiind un colaborator apropiat al generalului Alexandru Averescu și având o contribuție de seamă la marile victorii de la Mărăști și Oituz din 1917. În perioada februarie 1918 – aprilie 1919 va îndeplini funcția de Inspector tehnic al Infanteriei, iar în perioada 25 martie 1922 – 30 martie 1926 va fi ministru de Război în cabinetul lui Ion I.C. Brătianu¹⁶.

După propria-i mărturisire, generalul Gheorghe D. Mărdărescu a primit în mână ordinul pentru campania militară de dezrobire a Ardealului și de ocupare a Budapestei de la generalul Prezan, „în ziua de 11 Aprilie 1919, ora 1 p.m. Plecat din București în aceeași zi, ora 3 p.m., am ajuns la Sibiu în seara de 12 Aprilie, când am luat neîntârziat comanda trupelor și, după alcătuirea tuturor lucrărilor referitoare la acțiunea proiectată, am dat trupelor ordinul de operațiune respectiv. Așadar, acțiunea a fost îndrumată, după ce-am luat comanda trupelor din Transilvania”¹⁷. În acel moment, forțele române erau dispuse în două mari grupuri: Grupul de Nord, constituit din diviziile 6, 7, 16 Infanterie, 2 Cavalerie și Detașamentul General Olteanu, pus sub comanda generalului Traian Moșoiu

¹⁵ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 187.

¹⁶ *Ibidem*, p. 211.

¹⁷ Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 37, nota 1.

și care avea punctul de comandă fixat la Dej, și Grupul de Sud, constituit în linia întâi din Divizia a 2-a de Vânători, la care era alipit și Regimentul ardelean Beiuș, în spatele cărora era Divizia 1 de Vânători în linia a 2-a, iar în linia a treia se afla Divizia a 18-a ardeleană¹⁸. Trecerea liniei de demarcație și începutul ofensivei române urmau să se execute „prin surprindere, în zorii zilei de 16 aprilie 1919 stil nou”¹⁹.

Ca și cum ar fi simțit pregătirea ofensivei noastre și ar fi voit s-o pareze, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919 ungurii au atacat cu violență trupele noastre în trei puncte: în Valea Someșului la Ciocârlău, la Crișeni și la Ciucea. Luptele au fost destul de aspre, dar după patru zile de operațiuni neîntrerupte, trupele române au străpuns bariera naturală a Munților Apuseni, cucerind cu prețul a numeroase jertfe aliniamentul „marilor centre” Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta și atingând linia stabilită. Mărturiile timpului atestă că întreaga populație a sprijinit acțiunea armatei române în lupta de eliberare a teritoriului național de sub ocupația străină. „La Oradea – relatea marele istoric Nicolae Iorga în lucrarea sa „Supt trei regi” – toată lumea, fără deosebire de nație și religie, întâmpină pe români azi cu flori și cu strigăte de bucurie, scoase în limba lor”²⁰.

La 30 aprilie – 1 mai trupele române au atins râul Tisa pe întreaga lungime a frontului, reușind să-i arunce pe unguri pe malul drept al Tisei. În urma atingerii acestui obiectiv, Generalul Mărdărescu, „Comandantul trupelor din Transilvania”, trimitea următoarea telegramă Regelui Ferdinand: „Trupele din Ardeal punând stăpânire pe tot țărmul stâng al Tisei, în primul moment de răgaz își îndreaptă gândurile cu dragoste și supunere spre Comandantul lor de căpetenie, iubitul lor Suveran”²¹. Regele îi răspunde Generalului Mărdărescu: „Cu o vie și legitimă bucurie salut înaintarea bravilor Mei ostași până la Tisa, purtând tricolorul român în ținuturile de mult asuprite, ca un simbol de mântuire și ca o cheazășie a ordinei. Mulțumesc tuturor pentru avântul arătat, pentru pilda de disciplină ce-au dat, și aștept cu nerăbdare momentul, când să pot mulțumi prin viu grai dragilor Mei ostași. Ca semn exterior, îți confer ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a. Trupelor le voi împărtăși mulțumirea Mea”²². Generalul Mărdărescu considera că „menținerea trupelor noastre pe Tisa era necesară, întrucât aveam frontul acoperit de un obstacol natural, care ne asigura contra unor eventuale atacuri, la care se mai adăoga și acoperirea flancurilor prin fronturile aliate (la nord de trupele ceho-slovace, iar la sud de trupele franco-sârbe)”²³.

În ziua de 2 mai, Comandamentul suprem ungar a trimis parlamentari solicitând încheierea armistițiului. Răspunzând favorabil cererii guvernului Republicii Ungare a Sfaturilor, Comandamentul Trupelor din Transilvania a înaintat, la 3 mai 1919, proiectul acordului de armistițiu militar, care conținea condițiile încetării ostilităților dintre cele două țări. Desigur că ungurii nu au primit condițiile cuprinse în convenția noastră. Béla Kun cerea acest armistițiu, care era o manevră din partea guvernului ungar bolșevic, pentru a da

¹⁸ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României (1916-1919)*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 423.

¹⁹ Lt. Colonel Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848/1849 și 1919 în Transilvania și Ungaria*, București, 1930, p. 129.

²⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 650.

²¹ Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 62.

²² *Ibidem*, p. 63.

²³ *Ibidem*, p. 68-69.

timp bolșevicilor ruși să atace România. În aceste condiții, între armistițiu și un nou război pe care-l pregăteau ungurii (mai-iulie 1919), Generalul Gheorghe Mărdărescu și-a dat seama că starea anarhică din Ungaria nu se putea curma pe calea înțelegerii „Numai o acțiune energetică armată și ocuparea Budapestei, care era centrul comunismului, ar fi putut curma anarhia și teroarea în Ungaria”²⁴.

În acele zile de sinceră satisfacție față de înaintarea trupelor române, dar și despre incertitudini pe care populația teritoriilor eliberate le încerca în condiții internaționale complexe, încă neclarificate, vizita suveranilor României în Transilvania (22 mai – 2 iunie 1919) avea să aducă un sentiment de încurajare, de încredere în apropierea izbândeii finale. Gări împodobite de cetine de brad, o mare de oameni veniți de departe, curgând spre localitățile pe unde convoiul regal urma să treacă, o atmosferă fără pereche străjuită de tricolori fâlfâind. Oradea, Carei, Bistrița, Turda, Blaj, Sibiu și alte localități mai mari sau mai mici au trăit din plin emoția întâlnirii cu conducătorii României Mari. Teologul și jurnalistul Nichifor Crainic mărturisea: „Suveranii erau prizonierii dragostei populare. N-am crezut niciodată că admirația și recunoștința pot lua vreodată înfățișarea aceasta de forțe mistice, furios de entuziaste, curgând în șiroaie de lacrimi și-n torente de suflet. N-am crezut, dar am văzut...”²⁵. Un moment sublim s-a petrecut atunci, la 26 mai 1919, la Turda. Pe câmpul unde voievodul Mihai Viteazul, Întemeietorul de Țară unită, fusese asasinat de dușmanii cei invidioși, Regele României Mari, Ferdinand I, împreună cu Regina Maria, îngenuncheau cu pioșenie, într-un omagiu adus jertfitorilor cauzei și ca un legământ față de păstrarea operei realizate.

Cel care a apărât ferm interesele României, și în aceste momente tulburi, în fața președintelui american Wilson și a șefului de Cabinet britanic Lloyd George, a fost I.I.C. Brătianu, care era intransigent față de bolșevicii din Rusia și cei din Ungaria. Cel care ținea cu noi era mareșalul Foch, care recomanda aliaților ca trupele Comandamentului român să se mențină pe linia Tisei până ce se va dezarma Ungaria, care urmărea, printre altele, să cucerească și Slovacia. Englezii și italienii ne lăsau fără sprijin în fața bolșevismului. Aliații erau șovăitori în fața focarului de război reprezentat de Ungaria. Începea ultima etapă a conflictului româno-maghiar.

Aceasta s-a declanșat în zorii zilei de 20 iulie 1919, la ora 3, când guvernul ungar a pornit un puternic atac contra armatei române. Atacul principal s-a pronunțat în regiunea Szolnok, simultan cu atacurile secundare din regiunea Tokay. Ofensiva trupelor ungare pe Tisa, datorită superiorității numerice, a înregistrat succese în zilele de 20-23 iulie, dar a fost oprită de Armata Română în cea de-a patra zi de la declanșarea ei. Contraofensiva Armatei Române a început în dimineața zilei de 24 iulie²⁶, după o restructurare prealabilă a unităților din dispozitiv. În seara zilei de 25 iulie, după lupte acerbe, sesizând pericolul de a fi încercuite, trupele ungare au început retragerea generală, transformată în degringoladă spre sfârșitul zilei. Podul de la Szolnok a fost sufocat întreaga noapte de lungi coloane, care se retrăgeau „într-o învalmășeală de neînchipuit”. Astfel, la șapte zile de la declanșarea ostilităților de către Armata Roșie, Marele Cartier General Român anunța că „după lupte

²⁴ *Ibidem*, p. 75.

²⁵ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 248.

²⁶ Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 123-127.

crâncene, inamicul a fost azvârlit de pretutindeni peste Tisa; el se retrage în debandadă, urmărit de aproape de trupele noastre”²⁷.

În aceste condiții, Comandamentul român, care s-a confruntat cu încăpățânarea guvernului maghiar, care nu era dispus să accepte hotărârile Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, a hotărât forțarea Tisei și urmărirea armatei maghiare până la capitulare. În ziua de 27 iulie, niciun soldat inamic nu se mai găsea la est de Tisa în tot lungul ei. În scopul continuării ofensivei la vest de Tisa, până la completa zdrobire a inamicului, Comandamentul român a concentrat masa principală de manevră în sectorul Kunhegyes – Fegyvernek – Török – Szentmiklos, iar un grup secundar împreună cu toată cavaleria, în sectorul Madaras – Karcag²⁸. În noaptea de 29 spre 30 iulie, la ora 1, grupul General Demetrescu începe pregătirea trecerii Tisei, printr-un puternic bombardament de artilerie, în sectorul Kis-Köre, iar la ora 3 trec Tisa, la 6 km nord de Kis-Köre, primele unități²⁹.

Generalul G.D. Mărdărescu ne relatează: „În ziua de 30 iulie, la ora 17, începe trecerea Tisei Divizia a II-a de cavalerie, în prezența MM. LL. Regele și Regina, Cari și acum, ca totdeauna, au știut să vină în mijlocul trupelor, pentru a le răsplăti și a le îmbărbăta. Timp de trei zile (30, 31 Iulie și 1 August), MM. LL. însoțit de generalul Prezan, Șeful Statului-Major General al armatei, au asistat la trecerea trupelor noastre peste Tisa, atât la Kis-Köre, cât și la Tisza-Bő, înălțând încă, cu prezența Lor, moralul destul de ridicat al ofițerilor și trupe. MM. LL. au trecut și peste Tisa, până la linia trupelor celor mai înaintate, interesându-se de aproape de mersul operațiunilor și dând, astfel, cel mai înălțător exemplu de împlinirea datoriei către Țară”³⁰. La rândul său, Constantin Kirițescu ne spune: „În seara zilei de 31 Iulie, toate trupele de ofensivă, cinci divizii de infanterie și una de cavalerie, sunt pe malul drept al Tisei: Moșoiu la stânga, Holban la mijloc, Demetrescu la dreapta. Operația trecerii Tisei reușise. Mărdărescu putea să împingă cu putere falanga celor trei grupuri pe urmele inamicului bătut, spre ținta supremă: Budapesta!”³¹.

Din informațiile adunate în cursul zilei de 1 august, generalul Mărdărescu a ajuns la concluzia că inamicul, dându-și seama de situația critică în care se afla, a renunțat la orice rezistență în fața armatei române și a luat măsuri pentru o retragere rapidă spre Budapesta, lăsând în fața diviziilor române mici detașamente care să protejeze replierea grosului trupelor ungare³². În seara zilei de 2 august 1919, marile unități ale armatei ungare și-au trimis parlamentari pentru a trata condițiile de capitulare, având tăiate toate căile de retragere. Succesele repurtate de armata română în operațiile desfășurate între 31 iulie și 3 august au fost remarcabile, Armata Roșie ungară fiind practic destrămată. Pentru ziua de 4 august, Comandamentul Trupelor din Transilvania a hotărât preluarea de către Armata Română a controlului deplin asupra spațiului dintre Tisa și Dunăre, procedând la o nouă grupare a forțelor din subordine. Drumul spre capitala Ungariei, Budapesta, oraș

²⁷ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 279.

²⁸ 1918. *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională*, vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, Doc. nr. 669, p. 84.

²⁹ Generalul Gheorghe D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 148.

³⁰ *Ibidem*, p. 149.

³¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 460.

³² Generalul G.D. Mărdărescu, *op. cit.* p. 152; vezi și Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 461 și urm.

de aproape un million de locuitori, era complet deschis³³.

Un incident însă venea să schimbe ceva din îndeplinirea punctuală a planului comandantului-șef al trupelor din Transilvania. Brigada a 4-a de Roșiori, aflată sub comanda generalului Gheorghe Rusescu, după ce ocupase localitatea Albertirsa la 2 august și tăiasă retragerea grosului inamic spre Budapesta, primise ordin să se îndrepte spre sud, pentru a concura la încercuirea și capturarea grupului inamic de la sud. Dar acest ordin nu-i convine generalului Rusescu. El își dă seama că se găsește, ca cea mai înaintată avangardă, la câteva ceasuri de Budapesta, unde situația apare ca disperată și nicio forță serioasă nu mai există ca s-o apere. În aceste condiții, ocuparea Budapestei se arată ca o operație sigură. Și, pentru a intra și el în istorie, generalul Rusescu gândește că ar fi păcat să renunțe a intra cel dintâi în capitala dușmană, pe care o are în palmă, și să lase altora această glorie. Așa se face că în seara zilei de 3 august el strabătea străzile metropolei în fruntea cavaleriștilor care vor fi cazați în timpul nopții în cazarma de husari „Arhiducele Joseph”.

Dar ziua cea adevărată care aducea românilor încoronarea biruinței de la Tisa, era ziua următoare, 4 august 1919. La ceasurile 6 seara, generalul Mărdărescu, comandantul trupelor din Transilvania, primea pe bulevardul Andrássy defilarea unui detașament compus din Regimentul 4 vânători, un escadron din Regimentul 23 Artilerie și un divizion din Regimentul 6 Roșiori. Cu acest prilej, adresându-se „bravilor ostași ai Comandamentului trupelor din Transilvania”, generalul Mărdărescu ținea să sublinieze în Ordinul de zi: „Faptul săvârșit de voi va rămâne pe vecie înscris în cartea neamului și în istoria omenirii. Sunt nespuse de mândru ca v-am comandat și adânc recunoscător tuturor pentru inima ce ați pus în înfăptuirea izbândeii”³⁴. Descriind momentul defilării trupelor române în Budapesta, generalul Mărdărescu nota în memoriile sale: „Ținuta ofițerilor și a trupei era impunătoare, trupele au fost primite de public cu liniște, încredere și chiar cu simpatie”³⁵.

Victoria Armatei Române, ca răspuns la atacurile violente și repetate ale Ungariei asupra României, a presupus numeroase jertfe. Pierderile suferite de Armata Română între 20 iulie și 18 august 1919 au fost deosebit de dureroase, cifrându-se la 123 de ofițeri și 6.434 soldați morți, răniți și dispăruți. De la începutul ostilităților, în martie 1919, și până la sfârșitul lor, august 1919, pierderile suferite de armata română s-au ridicat la 188 ofițeri și 11.478 soldați, dintre care 69 ofițeri și 3.556 soldați au făcut supremul sacrificiu pe câmpul de luptă. Aceasta a fost noua jertfă de sânge pe care armata română, după încheierea Primului Război Mondial, a fost nevoită s-o aducă pentru consfințirea istoriceii hotărâri de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia.

Generalul Gheorghe Mărdărescu s-a stins din viață la 5 septembrie 1938, la Bad Nauheim, în Germania, în vârstă de 72 de ani. Faptele sale de arme au fost cenzurate în perioada de dinainte de 1989. Se cuvine să facem o reparație istorică readucându-l în atenția noastră, deoarece a fost un adevărat român, care a contribuit decisiv la realizarea actului de la 1918 și, totodată, la apărarea Marii Uniri. Prin faptele sale de arme, el a oprit evoluția și răspândirea bolșevismului în Europa și a oferit României șansa de a avea 20 de ani de democrație. Cu prilejul ocupării Budapestei, Regele Ferdinand I, i-a conferit Generalului

³³ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 290.

³⁴ *Ibidem*, nota 120.

³⁵ Generalul G.D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 158.

Mărdărescu, prin Înaltul Decret Nr. 17 din 2 ianuarie 1920, ordinul Mihai Viteazul clasa a II-a, primind cuvinte de mulțumire, în august 1919, din partea Generalului Prezan și a prim-ministrului Ioan I.C. Brătianu. În anul 1921, el și-a publicat memoriile de război, care au apărut la Editura Cartea Românească din București în 1922 și au fost reeditate, într-un mod inspirat, în ediție facsimilată, la Editura „Militară” în anul 2009.

Trupe române la Budapesta, trecând Dunărea pe Podul Libertății (Szabadság híd), august 1919.

ACȚIUNILE ARMATEI ROMÂNE, ÎN ANUL 1919, PENTRU DESĂVÂRȘIREA ACTULUI ISTORIC DE LA 1 DECEMBRIE 1918

Ilie Gorjan

După înfăptuirea actului istoric de la 1 decembrie 1918, România a trebuit să facă față și să înfrunte numeroase piedici care, la un moment dat, puteau să pericliteze Marea Unire abia realizată. Cele mai însemnate pericole pe care le-a înfruntat România în acea perioadă au fost: atacurile și hărțuierile aproape permanente pe linia Nistrului din partea Rusiei bolșevice; agresiunile Ungariei; presiunile exercitate de marile puteri la Conferința de pace de la Paris.

1. Atacurile și hărțuierile aproape permanente pe linia Nistrului din partea Rusiei bolșevice. Editorul gazetei „Cuvânt moldovenesc”, Pantelimon Halipa, l-a consultat pe Lenin în primăvara lui 1917 în legătură cu unirea Basarabiei cu România și Lenin i-a răspuns: *Procedați cum vă dictează conștiința națională și interesul politic, dar hotărârea să fie luată prin Sfatul Țării*. După 1 decembrie 1918, Lenin, Troțki și ceilalți conducători bolșevici n-au mai recunoscut decizia Sfatului Țării de unire a Basarabiei cu România. Mai mult, la 20 ianuarie 1919, Rusia bolșevică a declanșat conflictul militar cu România, executând dese atacuri împotriva acesteia prin trecerea repetată a Nistrului. Armata română a dat o ripostă fermă și a reușit ca la 1 februarie 1919 să respingă trupele rusești dincolo de Nistru.

După 21 martie 1919, când în Ungaria a venit la putere regimul bolșevicului Béla Kun, incursiunile Armatei Roșii au fost reluate și au continuat peste Nistru aproape zilnic, iar Armata Roșie Ucraineană a decis să declanșeze o ofensivă în Galiția pentru a realiza joncțiunea cu Armata Roșie Ungară. Și de parcă n-ar fi fost de ajuns, la 1 mai 1919, Rusia și Ucraina au dat un ultimatum României să evacueze Basarabia și Bucovina, ultimatum la care Marele Cartier General Român a răspuns prin întărirea dispozitivului de apărare pe Nistru. Succesele repurtate de alb-gardiști în confruntarea cu Armata Roșie au determinat Rusia și Ucraina să înceteze atacurile asupra Basarabiei, cu excepția unor acțiuni izolate executate în vremea când Armata Română era angajată în bătălia de la Tisa cu Armata Roșie Ungară.

2. Agresiunile ungare. Înainte de abordarea acestui aspect, se cuvine făcută precizarea că la 13 noiembrie 1918 Ungaria încheiase un armistițiu cu Antanta în urma căruia s-a stabilit o linie de demarcație cu Transilvania pe Mureș. În urma protestelor lui Ion I.C. Brătianu, la 10 iunie 1919, în fața Consiliului Suprem, acesta a permis depășirea etapizată a acestei linii de demarcație. Consiliul Suprem cuprindea SUA (președinte

Woodrow Wilson), Franța (premier Clemenceau), Anglia (premier David Lloyd George), Italia (premier Vittorio Orlando).

La 21 martie 1919 a venit la putere regimul bolșevic al lui Béla Kun, care a proclamat Republica Ungară a Sfatului și a înființat Armata Roșie Ungară. Acest regim nu a recunoscut unirea Transilvaniei cu România de la 1 decembrie 1918 și a propus organizarea unei conferințe unde să se stabilească frontierele cu România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Spiritul revanșard al bolșevicului Béla Kun, încurajat de Moscova, s-a concretizat în declanșarea atacului militar împotriva României în noaptea de 15/16 aprilie 1919. În dimineața zilei de 16 aprilie 1919, trupele române au trecut la contraofensivă soldată cu respingerea ungurilor, în prima etapă până pe aliniamentul Nyiregyhaza, Debrețin, Bekescsaba, iar în etapa a doua până la Tisa pe care au atins-o la 1 mai 1919.

La 30 aprilie 1919, sesizând pericolul, Béla Kun a trimis o telegramă președintelui SUA, României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei, declarând că acceptă, fără rezerve, toate pretențiile teritoriale ale celor trei țări. În acel moment, România ar fi putut foarte ușor să înlăture de la putere regimul bolșevic de la Budapesta, însă nu a fost lăsată să continue ofensiva de către Consiliul Suprem, care chiar i-a cerut pe un ton imperativ să-și retragă trupele de pe aliniamentul Tisei. Și cum cinismul bolșevic nu are margini, Béla Kun s-a pregătit din nou de război și la 20 iulie 1919 a atacat trupele române, respingându-le dincolo de Tisa. La 24 iulie românii au contraatacat, au dezvoltat ofensiva către vest și la 4 august 1919 au ocupat Budapesta. La insistențele Consiliului Suprem, la 16 noiembrie, România a început să-și retragă forțele în interiorul granițelor sale.

3. Presiunile exercitate de marile puteri la Conferința de Pace de la Paris. La această conferință au participat, pe de o parte marile puteri cu interese nelimitate, iar pe de altă parte statele mici (inclusiv România) cu interese limitate. Unele dintre marile puteri erau atât de „preocupate” de ce se întâmplă la acea conferință, încât nici nu știau subiectul dezbaterilor. De exemplu, premierul britanic se întreba: *Unde dracu e locul ăsta (Transilvania) pe care România e atât de nerăbdătoare să-l aibă?*

Relația României cu cele patru mari puteri era deosebit de încordată, întrucât ea refuza să semneze tratatul cu Austria la care era anexat tratatul minorităților, tratat ce conferea marilor puteri dreptul de a supraveghea regimul aplicat minorităților. Ion I.C. Brătianu a avut un rol excepțional la această conferință unde România era tratată cu dispreț de către cele patru mari puteri. Alexandru Vaida-Voevod, într-o scrisoare trimisă lui Iuliu Maniu în iunie 1919, spunea: *Wilson, pentru prima dată mi s-a relevat în adevărata ființă a individualității sale: e cel mai ipocrit șarlatan politic. Ți-am descris cum decid cei patru asupra sorții noastre, punându-ne sub dictatura lor fără drept de discuție. Nemții și austriecii au măcar puțința de a discuta în contradictoriu. Cei mici, pentru că am fost aliați, nu am putut dobândi recunoașterea acestui drept. Ce vor hotărî cei patru, adică Wilson, nu poate să știe înainte suflet de om. Lloyd George împarte vederile și prada armonice cu Wilson. Italienii nu vor să-și piardă cu totul grația. Franța stă la marginea unei revoluții interne și nădejdea ei sunt trupele americane și engleze. Clemenceau zace astfel pe burtă la picioarele lui Wilson. Lanțul capitaliștilor evrei îi ține pe toți patru ferecați prin interese mari. Lui Wilson îi este indiferent cine va iscăli tratatul, căci e grăbit să se întoarcă cu*

pacea în America. Cu cât va rămâne mai mare haosul în Europa, cu atât mai mult ea va deveni tributara Americii.

În tot acest timp Consiliul Suprem a apărut interesele Ungariei, cu toate că aceasta se situa în tabăra celor care pierduseră războiul. De aceea, Horthy a declarat: *Inamicul numărul 1 al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că ea este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgerea la arme.* Văzând că rezistența sa acerbă în fața celor patru nu are succes, Ion I.C. Brătianu a părăsit, la 2 iulie 1919, Conferința de Pace de la Paris.

La 10 septembrie 1919, România a refuzat să semneze tratatul cu Austria și tratatul minorităților, iar la 13 septembrie Brătianu a demisionat spunând: *Astăzi, SUA, pentru că noi le refuzăm petrolul nostru, obligă Conferința să ne umilească cu jigniri publice, protejând contra noastră pe unguri care ne sunt dușmani și fără ca niciun text să poată justifica această atitudine.* Și ca să pună și mai mult degetul pe rană, Consiliul Suprem, la 12 septembrie 1919, a dat un ultimatum României, somând-o într-un limbaj amenințător să semneze tratatul de pace cu Austria și tratatul minorităților.

La 28 septembrie 1919, guvernul român a răspuns ultimatumului cu demnitate, bun simț și diplomație, respingând fiecare acuzație: *Guvernul român este dureros impresionat de fondul și tonul notei Consiliului Suprem datată 15 noiembrie curent, care nu corespund nici spiritului care a prezidat la alianță, nici declarațiilor solemne ale tuturor Alianților că trebuie să lupte pentru dreptate în lume, pentru libertatea și egalitatea drepturilor tuturor națiunilor mari sau mici. România și-a îndeplinit toate obligațiile rezultate din tratat cu toate că starea pregătirii sale nu era completă și în ciuda faptului că Alianții nu și-au putut ține obligațiile lor. În orice caz, România n-ar putea fi considerată ca un inamic învins care trebuie să îndure voința celui mai tare. România își datorează desigur unitatea sa victoriei Alianților, imenselor lor sacrificii, dar, de asemenea, și enormelor sacrificii proprii, drepturilor sale legitime recunoscute de Alianți și vitejiei poporului său. Fără sacrificiile comune ale tuturor Alianților, în care acelea ale României contează ca o parte atât de dureroasă, nu numai România, dar multe țări ar fi la ora actuală decimate, ruinate și aservite. Intrarea României în război a obligat armatele inamice să retragă în jur de patruzeci de divizii de pe diferite fronturi și în special de pe cel de la Verdun. Grație eroismului și disciplinei exemplare a trupelor române, noua acțiune ungurească începută la 20 iulie a eșuat lamentabil și România a putut să dezarmeze inamicul, să restabilească ordinea în Ungaria, să pună populația locală la adăpost de abuzurile bolșevice și să permită astfel marilor Alianți să-și aibă reprezentanți la Budapesta. Imensul serviciu pe care România l-a făcut tuturor Alianților săi, sacrificiile în oameni, material și bani ce au fost făcute de România în această împrejurare au fost trecute sub tăcere, iar Consiliul Suprem, nesocotind drepturile naturale cuvenite României în urma acestor două campanii în Ungaria, în interesul securității generale, o plasează în fața unor joncțiuni cominatorii și îi refuză chiar și dreptul de a-și apăra cauza prin negocieri.*

Rezistența înverșunată a României i-a determinat pe cei patru să opereze modificări în conținutul celor două tratate, fapt ce a determinat România să semneze, la 10 decembrie

1919, la Saint-Germain, tratatul cu Austria și anexa sa tratatul minorităților, prin care Austria recunoștea unirea Bucovinei cu România. La 4 iunie 1920, s-a semnat la Trianon tratatul cu Ungaria prin care aceasta recunoștea unirea Transilvaniei cu România, iar la 28 octombrie 1920, s-a semnat tratatul de la Paris prin care Franța, Anglia, Italia și Japonia au recunoscut unirea Basarabiei cu România. Astfel s-a pus capăt unei adevărate odisee prin care țara noastră a reușit să păstreze ceea ce câștigase cu eforturi și sacrificii greu de comensurat de-a lungul istoriei sale milenare.

Bibliografie

Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României*, vol. II, București, Editura Didactică și Enciclopedică, 1980, p. 411-472;

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 657-703;

Colectiv de autori, *Curs de istoria artei militare*, vol. III, București, Academia Militară, 1988, p. 22-35;

Nicolae I. Arnăutu, *12 invazii rusești în România*, București, Editura Saeculum I.O., 1996, p.136-149.

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 302-308.

ARMATA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA ÎN ANUL 1919

Ilie Gorjan

Dacă pentru majoritatea statelor europene, Primul Război Mondial a luat sfârșit la 11 noiembrie 1918, în urma încheierii armistițiului cu Germania, în pădurea de la Compiègne, pentru țara noastră ostilitățile au continuat până către sfârșitul anului 1919. În urma Convenției de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, dintre Puterile Aliate și Ungaria (România n-a fost invitată, deși era direct interesată), s-a stabilit cursul Mureșului ca linie de demarcație între armatele aliate și armata ungară, o linie care însemna păstrarea sub dominația Ungariei a unei bune părți din teritoriul Transilvaniei, cu o populație românească majoritară.

Pe bună dreptate, guvernul de la București și Consiliul Dirigent din Transilvania au contestat prevederile acelei convenții printr-un memoriu prezentat la 8 martie 1919 în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, memoriu prin care erau prezentate și atrocitățile săvârșite de maghiari în acest teritoriu românesc aflat sub ocupația lor, exemplificând cu numărul de 182 români torturați și uciși, dintre care mulți învățători, avocați și preoți, numai în comitatul Arad. Față de această stare de lucruri, Consiliul Suprem (SUA, Anglia, Franța, Italia) a decis, de acord cu guvernul de la București, ca trupele române să înainteze dincolo de linia Mureșului până pe aliniamentul Dej, Cluj, Turda, Aiud, Alba-Iulia. Ca urmare a intensificării prigoanei maghiare împotriva românilor, Marele Stat Major, în acord cu aliații, a decis înaintarea militarilor români pe un nou aliniament marcat de localitățile Sighet, Baia-Mare, Zalău, Sebeș, Zam, Bucova.

Toată această stare încordată de lucruri a determinat Consiliul Suprem să hotărască, la 26 februarie 1919, constituirea unei zone neutre între Ungaria și România, având ca limită estică aliniamentul Arad, Salonta, Oradea, Carei, Satu-Mare, și ca limită vestică aliniamentul 5 km vest Debrețin, 5 km vest Oroshaza, Seghedin, această zonă urmând să fie ocupată de trupe aliate franceze, engleze, italiene, eventual americane. În raport cu această situație, Ungaria a refuzat să se retragă pe linia de vest a zonei neutre, iar guvernul Károlyi a demisionat, lăsând puterea bolșevicului Béla Kun, care, la 21 martie 1919, a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor, el devenind comisar al poporului pentru Afaceri Străine și conducător al statului.

Noul guvern maghiar a decretat mobilizarea generală a tuturor bărbaților între 16 și 54 de ani, declarând că Ungaria se află în **stare de război** cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat. Dintr-o convorbire telefonică dintre Béla Kun și V. I. Lenin, interceptată de francezi, rezulta că era inevitabil un atac armat împotriva României, atât din vest cât și din est. În acest context, Ungaria a respins toate propunerile aliaților și a continuat să ceară ca trupele române să se retragă dincolo de linia Mureșului, conform Convenției de

la Belgrad din 13 noiembrie 1918, mobilizând totodată mari efective pentru a-și crea o armată nouă în scopul atacării României și Cehoslovaciei. Planul a fost pus în aplicare în noaptea de 15/16 aprilie 1919, când Ungaria a trecut la agresiune asupra României cu șapte divizii și o brigadă, însumând 56 215 militari, 137 tunuri și cinci trenuri blindate, în Poarta Someșului și Poarta Mureșului.

Românii au ripostat printr-o contraofensivă în dimineața zilei de 16 aprilie 1919, sub comanda generalului Gheorghe Mărdărescu, având forțele organizate în Grupul de nord (comandant generalul Traian Moșoiu) cu două divizii de infanterie, două de cavalerie și un Detașament condus de generalul Marcel Olteanu (două regimente de cavalerie, două batalioane de infanterie și o baterie de artilerie) și Grupul de sud (comandant generalul Gheorghe Mărdărescu) cu două divizii de vânători și una de infanterie. Conform așteptărilor, între 30 aprilie și 1 mai trupele române au câștigat bătălie după bătălie și au atins cursul Tisei pe întreaga lungime a frontului, obligând armata ungară să se retragă spre vest, dincolo de Tisa, românii argumentându-și înaintarea ca fiind determinată de necesități militare și nu pentru revendicarea unor teritorii din Ungaria. Ca un argument în plus, la 9 iunie 1919, Ion I.C. Brătianu a afirmat că guvernul român nu intenționa să rămână cu trupele pe Tisa și să fixeze aici frontiera, ci voia ca, prin menținerea aceluia aliniament puternic până la stabilirea frontierei de către Conferința de Pace de la Paris, să fie asigurat împotriva unui eventual nou atac ungar.

Așa cum era de așteptat, Ungaria, după ce și-a refăcut armata, a atacat din nou România, la 20 iulie 1919, reușind să ocupe un cap de pod la est de Tisa cu o adâncime de 50 de km. Fără a mai aștepta ajutorul și acordul Consiliului Suprem, trupele române au trecut la contraofensivă. Așadar, după două încercări nereușite din partea Ungariei bolșevice, condusă de Béla Kun, de a reface Ungaria Mare, prin recucerirea Transilvaniei în perioadele 16-20 aprilie și 20-24 iulie 1919, armata română a trecut Tisa, având ca obiectiv strategic ocuparea Budapestei, capitala Ungariei. Pentru atingerea acestui obiectiv, au fost constituite Grupul generalului Holban, cu două divizii, Grupul generalului Moșoiu, tot cu două divizii, și Grupul generalului Demetrescu, având în compunere două divizii, un regiment de vânători de munte și o brigadă de roșiori.

Trecerea Tisei s-a efectuat în noaptea de 29/30 iulie 1919 în prezența Regelui Ferdinand și a Reginei Maria care „*privesc cu ochii umezi de emoție trecerea coloanelor de vânători, care calcă voios în sunetele muzicii militare și aclamă cu entuziasm pe suverani. Alături de ei, prim-ministrul țării, Ion I. C. Brătianu, care a părăsit Conferința de la Paris, rupând niște tratative sterile, privește cu mândrie cum soldații României înfăptuiesc ceea ce diplomații de la Paris îi refuzau*”. După o serie de victorii clare obținute de trupele române în fața celor ungare, la 3 august acestea au ajuns în fața Budapestei, capturând de la unguri 1235 ofițeri, 40 000 soldați, 348 tunuri, 332 mitraliere, 52.000 puști și 87 aeroplane. De teama trupelor române, Béla Kun a fugit în Austria cu un tren special încărcat cu tot ce agonisise în perioada dictaturii lui, acolo fiind arestat, dar, cu ajutorul bolșevicilor ruși, a evadat și a fugit în Rusia.

În ziua de 4 august 1919, armata română a intrat victorioasă în Budapesta unde „*În inima orașului, generalul comandant al trupelor din Transilvania primește defilarea trupelor. Niciodată o trupă românească n-a defilat mai mândru, mai marșial. Niciodată un*

comandant n-a trebuit să facă o sforțare mai puternică ca să-și înăbușe, sub masca severă a șefului, explozia de sentimente ce urcau din inimă, spre a se fărâma în lacrimi". Prima mare problemă pe care a trebuit s-o rezolve ocupația românească a fost aprovizionarea populației Budapestei, de peste 1.500.000 locuitori, cu cele necesare traiului. Guvernatorul orașului, generalul Holban, a rezolvat, în scurt timp, această problemă printr-o serie de măsuri practice sub controlul organelor militare române, îndeștulând piața orașului și salvând populația din ghearele foametei. Totodată, s-au redat cetățenilor maghiari drepturile ce le fuseseră suprimate ca libertatea întrunirilor, a presei, redeschiderea spectacolelor și a luat măsuri pentru începerea lucrului de către funcționari și muncitori.

După încheierea ostilităților, Comandamentul român a impus Ungariei încheierea unui armistițiu, care avea ca efect dezarmarea efectivă a acesteia pentru excluderea posibilității de a ne mai ataca și recuperarea uriașelor cantități de materiale de care România fusese jefuită în timpul ocupației din perioada 1916-1918. N-a fost surprinzător faptul că acest armistițiu n-a primit acordul Consiliului Suprem, care a și constituit o comisie mixtă pentru cercetarea reclamațiilor ungarilor și controlul transporturilor pe calea ferată spre România. Comisia Aliată de la Budapesta era formată din patru generali, reprezentanți ai celor patru state din Consiliul Suprem, cel care reprezenta SUA având o atitudine mai mult decât ofensatoare la adresa armatei române, denigrând-o și întocmind rapoarte pline de acuzații neîntemeiate către guvernul american și reprezentanții acestuia la Conferința de la Paris.

Relațiile încordate dintre Guvernul Român și Consiliul Suprem erau cauzate și de refuzul celui dintâi de a semna pacea cu Austria. În final, la insistențele Consiliului Suprem, autoritățile militare române au predat, la 16 noiembrie 1919, Budapesta Comisiei Interaliatate și au părăsit orașul în liniște și ordine. Între 14 februarie și 28 martie 1920, întreg teritoriul unguresc a fost evacuat și trupele noastre au fost retrase pe noua linie de frontieră trasată de Conferința de la Paris și acceptată de noi.

Aceste fapte de arme glorioase ale armatei române, desfășurate în împrejurări istorice mai mult decât potrivnice, au însemnat enorm pentru devenirea istorică a poporului român, pentru prezervarea actelor istorice de la 27 Martie, 28 Noiembrie și 1 Decembrie 1918 prin care s-a înfăptuit visul de veacuri al românilor, acela de unire a tuturor provinciilor românești într-o singură și mare Românie.

Bibliografie

Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 657-701;

Colectiv de autori, *Curs de istoria artei militare*, vol. III, București, Editura Academiei Militare, 1988, p. 31-35;

Colectiv de autori, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, p. 772-793;

Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 457-471;

Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

UNITĂȚI OLTENE PREZENTE ÎN RĂZBOIUL ROMÂNNO-MAGHIAR DIN 1919

Motto:

*Mă iartă țară că întâia dată
Eu cânt din tine numai o bucată.*
(Virgil Carianopol)

Dumitru Matei

Centenarul intrării României în Războiul pentru Întregirea Neamului și Centenarul Marii Uniri au dat prilejul istoricilor noștri să prezinte generației de astăzi și generațiilor viitoare modul în care înaintașii au realizat idealul românilor din provinciile aflate sub stăpânirea imperiilor vecine de a trăi în aceeași țară cu frații lor care își câștigaseră independența.

Au fost publicate multe lucrări valoroase, fără a mai fi cenzurate din diverse motive, folosind documente autentice și au fost reeditate multe lucrări valoroase din perioada interbelică.

De asemenea, massmedia are o contribuție de seamă la informarea corectă a publicului despre evenimentele de acum un secol.

Numeroși autori români, foști combatanți, cunoscători ai fenomenului militar, au analizat temeinic operațiunile militare ale armatei române în războiul purtat împotriva agresorului, după capitularea Puterilor Centrale în fața armatelor victorioase ale Antantei.

Cea mai cunoscută și mai accesibilă lucrare pentru publicul larg, bogat ilustrată cu imagini, *Istoria Războiului pentru Întregirea României, 1916-1919*, apărută în 1922 și reeditată în 1989 aparține locotenent-colonelului Constantin Kirițescu, devenit mai târziu secretar general al Ministerului Instrucțiunii. Textul accesibil publicului larg prezintă acțiunile militare, coborând de la cele mai înalte eșaloane la acțiunile eroice ale subunităților și ale eroilor din rândul luptătorilor. Interes deosebit prezintă modul în care a acționat generalul Rusescu la intrarea sa în Budapesta.

Literatura militară privitoare la acțiunile armatei noastre în Războiul pentru Întregirea Neamului cuprinde atât lucrări cu caracter memorialistic, cât și lucrări scrise pentru publicul larg sau pentru militari, cu un bogat conținut informativ, însoțite de hărți care precizează modul în care s-au dat luptele în toate zonele de conflict. Pentru militari prezintă un mare interes lucrarea generalului Gh. Dabija, *Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918)*, vol. I-IV, editată la București în anii 1932-1936.

În cele ce urmează am folosit pentru documentare, în mod deosebit, lucrările unor autori participanți la evenimente, de la grade inferioare la comandanți pe înalte trepte ierarhice, cu darul redării adevărului în descrierea acțiunilor militare, politice sau diplomatice.

Evidențiind în mod deosebit acțiunea trupelor din Oltenia, referirile la alte mari unități care au acționat pe front în anul 1919, ne vom limita la redarea cadrului general pentru a înțelege unde acționau marile unități de infanterie și artilerie, precum și unitățile de cavalerie din Oltenia.

O prezentare documentată și comentată a acțiunilor armatei noastre a făcut-o cu talent pedagogic maiorul **Radu Băldescu**, ofițer în statul major al Diviziei 1 Infanterie. În anii de după război a fost profesor de istorie militară al ofițerilor Școalelor Speciale de Infanterie și Cavalerie de la Sibiu. El a publicat cursul intitulat *Operațiunile Armatei Române în Ardeal și Ungaria. 1 noiembrie 1918 – 15 august 1919*.

Născut în anul 1888 în familia preotului Băldescu din comuna Mihăești, județul Olt, a urmat Școala Militară de Infanterie și a devenit sublocotenent în anul 1911. Datorită temeinicelor cunoștințe profesionale, căpitanul Radu Băldescu, în timpul războiului a fost ofițer în biroul operații al Diviziei 1 Infanterie și după război a continuat o frumoasă carieră militară: colonel, comandant de regiment în 1936, comandant al Școlii militare de ofițeri de la Sibiu, comandant de brigadă de infanterie, general de brigadă în 1941, comandant de divizie în 1942, general de divizie în 1944. Meritele sale au fost răsplătite cu cele mai înalte distincții militare românești și străine: Ordinul Coroana României, Steaua României, Crucea de Fier germană, Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a. Trecut în rezervă de Antonescu la 11 mai 1944, a fost reactivat la 14 noiembrie în același an și la 20 martie 1945 a fost numit comandant de corp de armată. Trecut din nou în rezervă la 9 august 1947, ca mulți alții, a fost degradat, arestat și a murit în închisoare.

Mai bogată în informații privitoare la acțiunile marilor unități este lucrarea locotenent-colonelului Consantin Drăgănescu intitulată *Campaniile din 1848-49 și 1918-1920 în Transilvania și Ungaria*, editată la București, în 1930 și destinată celor interesați de istoria militară. Lucrarea conține multe detalii, inclusiv numele ofițerilor morți sau răniți și al pierderilor din rândul trupei. Autorul a fost încadrat în Biroul operații al Armatei din Transilvania, fiind unul dintre ofițerii care au materializat ordinele comandantului trasând pe hartă direcțiile de ofensivă ale marilor unități.

Informații de valoare deosebită conține lucrarea fostului comandant de companie mitraliere din Regimentul 17 Mehedinți – marele ziarist Pamfil Șeicaru, decorat de două ori cu Ordinul Steaua României, apoi cu Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a, intitulată *România în Marele Război*, publicată în exil, în limba franceză și tradusă în limba română în 1994. Cartea este considerată de Dan Radu Stănescu „*operă de istoric și de om politic*”.

De asemenea, cartea ofițerului genist Mircea Vulcănescu, *Războiul pentru Întregirea Neamului*, publicată în 1938 este „*una din cele mai bine documentate și mai sistematic organizată monografie*” a Războiului nostru pentru Întregirea Neamului, după aprecierea lui Mircea Eliade. Redăm aici opinia lui despre Bătălia de la Tisa și ocuparea Budapestei: „*Instalarea românilor pe Tisa nu astâmpără însă pe unguri, care atacă pe cehoslovaci, (7/20 mai) respingându-i până la Cașovia, cu nădejdea de a stabili, prin Galiția, legătura cu Rusia Sovietică. Îmbătați de acest succes ușor, ei își îndreaptă iarăși forțele refăcute, împotriva românilor, sub cuvânt că aceștia refuză să execute ordinul de retragere pe linia fixată de Consiliul Suprem.*

Generalii Mărdărescu și Moșoiu manevrează, însă, cu dibăcie trupele inamice care

trecuseră Tisa și le aruncă înapoi peste apă (7/20/13/26 iulie).

Trecând acest râu, pe urma ei, după urmărire fulgerătoare, trupele de cavalerie ale colonelului Rusescu ocupară Budapesta, cu toate protestele Consiliului Suprem Aliat, restabilind acolo ordinea tulburată, salvând astfel Europa de primejdia bolșevizării. În Budapesta, trupele românești găsiră o mare parte din materialul răpit din România de Puterile Centrale, în timpul ocupației, pe care îl repatriară. Ei demontară, de asemeni, fabricile ungurești de armament, pentru a împiedica pe dușman să mai reacționeze. Era rândul ungurilor să simtă rigorile războiului”.

Erorile lui Mircea Vulcănescu privitoare la gradul lui Rusescu și la faptul că *trupele de cavalerie* ale acestuia au ocupat Budapesta sunt preluate astăzi de unii autori.

Generalul Mărdărăscu, comandantul trupelor din Transilvania, a publicat în 1922 cartea intitulată *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, în care prezintă modul de desfășurare a operațiunilor militare ale trupelor de sub comanda sa, nu lipsită de un anumit grad de subiectivism. Este de reținut indignarea sa pentru acțiunea temerară a generalului Rusescu, care a intrat în Budapesta fără ordinul expres al comandantului și a impus guvernului capitularea necondiționată, sub amenințarea că dacă acesată hotărâre nu se va lua, artileria sa va începe să bombardeze capitala. Vom reda, la locul potrivit, opinia generalului Mărdărăscu despre acțiunea temerară a subalternului său.

Sunt interesante multe alte lucrări, între care se află și memoriile de război ale plutonierului major Mirică Dumitru, subofițer din Regimentul II Romani Nr. 19, care a participat la toate acțiunile importante ale unității sale din 1913 și 1916-1919, apoi în 1920, în nordul Basarabiei, până la revenirea regimentului în cazarma din Caracal.

Cum era de așteptat, au apărut și materiale fără o documentare serioasă, în care s-au folosit lucrările unor istorici străini, deși acestea au un anumit grad de subiectivism, evidențiind meritele armatelor proprii și negând rolul altora, iar lucrările de dată recentă folosesc materiale publicate de alții, în loc să analizeze critic documente autentice provenite atât de la învingători, cât și de la învinși.

Iată, de exemplu, revista „*Historia Special*”, al cărei număr din iunie 2019 informează chiar pe copertă subiectele ce le dezvoltă: „*Transilvania între Ungaria bolșevică și România*” (ca și când ar fi entitate aparte și n-ar face parte din România), „*100 de ani de la intrarea Armatei Române în Budapesta*”. Textele sunt argumentate cu lucrări ale unor istorici străini, unii interesați direct, care prezintă deformat realitatea, alții insuficient documentați. După ce face aprecieri negative la adresa istoricilor români, care „*nu au reușit să facă cunoscută istoria României prin lucrări publicate în afara țării*”, revista ne spune că „*tot mai mulți istorici străini s-au aplecat în ultimii ani asupra studiului istoriei României*”, elogiind pe „*istoricul american Glenn E. Torry care a publicat una din cele mai complexe și mai documentate cărți: România în Primul Război Mondial*”.

Prezentarea cărții induce în eroare pe cititorul neavizat, căci se prezintă numai opinia istoricului american, care știe că:

- „*La sfârșitul lui ianuarie forțele române ajunseseră în Munții Apuseni. În acest mod, ocuparea Transilvaniei era, strict vorbind, încheiată*”. De ce era încheiată? Pentru că dincolo de Carpați, după părerea istoricului american necontrazisă de revistă, erau „*provinciile ungurești Crișana și Maramureș*”.

- Soldații unguri „voiau uniforme, arme și muniție pentru a se opune incursiunilor făcute de români dinspre est și de cehi dinspre vest”. Autorul nu se întreabă de ce, atunci când au avut uniforme, arme și muniție toate diviziile ungare au capitulat.

- „Armata ungară a atacat dincolo de Tisa. (...) cu ajutorul factorului surpriză ungarilor au reușit să treacă râul în câteva puncte și să împingă înapoi, pe o distanță de 50 de kilometri, linia frontului românesc slab apărată”. Totuși, „comandanții și ofițerii experimentați și capabili au demisionat, soldații au plecat, iar disciplina a scăzut și mai mult”.

- Consecință: „Românii au răspuns repede cu rezervele, iar în patru zile au înfrânt definitiv pe unguri. (...) **Cu larga aprobare a Aliatilor** (s.n.), armata română a intrat în Budapesta la 3 august 1919, fără a întâmpina, practic, nicio rezistență”.

- Istoricul american scrie despre „Kun originar din Cluj”, pe care îl vedem în revistă în 5 fotografii și pe premierul Mihály Károlyi într-o fotografie cât pagina, iar pe premierul Brătianu îl vedem într-un colț de pagină, pentru că istoricul american scrie: „Premierul turbulent și inflexibil ca de obicei, a avut o relație furtunoasă cu Marile Puteri”.

După atâta istorie, și puțină politică: „România a primit Bucovina și jumătate din Banat, care a fost împărțit cu Iugoslavia. (...) Puterile Aliate au recunoscut în mod oficial **anexarea Basarabiei**” (s.n.).

Așa scrie „una din cele mai documentate cărți” publicată la București în anul 2014, fără alte comentarii, că doar nu o să contrazică revista noastră un istoric american!. Și cititorii de astăzi și de mâine vor crede că așa a fost.

Nu așteptam să scrie frumos despre noi Oscar Iaszi și Peter Pastor, deși ar avea motive temeinice, însă și contele de Saint Aulaire, ambasadorul francez în România anilor 1916-1920, spune că „Armata română a ocupat Budapesta **sub comanda generalului Moșoiu** (s.n.). Acolo se lovi de **ostilitatea șefilor de misiune italiană și engleză** (s.n.), **coloneii Romanelli și Cunningham**”. Nedumerire: Dacă este așa, de ce istoricul american scrie despre **larga aprobare a Aliatilor**?

Putem înțelege că autorii străini au lacune în cunoașterea istoriei noastre, dar cum să calificăm pe autorul român care ne spune (pe Internet) „Cum a fost umilită Armata Română în Primul Război Mondial de nemți și austrieci”. El știe că: „Abia în 1917 România a fost salvată de eroismul soldaților simpli”. Ofițerii și generalii fiind corupți și incompetenți, nu au avut niciun rol, ba chiar i-au încurcat pe *simplii soldați*, după cum explică autorul, care se laudă cu ce nu știe: „Nu știi ca sfârșitul războiului să fi prins armata română ocupând Transilvania, Bucovina de Nord și Basarabia”. Dacă nu știe, de ce scrie? Argumente lui sunt de genul: „specialiștii spun că”, „istoricii spun că” și îl citează pe Florin Constantiniu care, după ce a colaborat până în 1989 la *Istoria militară a poporului român*, coordonată de generalul Ilie Ceaușescu, publică apoi *O istorie sinceră a poporului român*, recunoscând chiar din titlu că a scris și o istorie nesinceră, adică falsă. Dacă a fost altădată nesincer, de ce ar fi acum?

Denigrarea românilor continuă cu înverșunare în răspunsurile la comentarii: *Acum mai sânteți mândri că sunteți români? Pentru ce ești mândru mă? Că ai păduchi și gunoaie?*

Oare în presa din Ungaria și Serbia tot așa se scrie la adresa cetățenilor unguri și sârbi?

*

* *

Pentru a ști exact *pe unde și cum au luptat* înaintașii lor, prezentăm cititorilor garnizoanele unităților din Oltenia, ordinea de bătaie a marilor unități și a unităților care au participat la acțiunile militare începând din Transilvania până în Ungaria la Budapesta și mai departe, până la Balaton, apoi operațiile militare la care au participat ostașii olteni.

Anuarul ilustrat al Armatei Române prezintă astfel reședințele unităților din Oltenia:

Corpul 1 Armată avea reședința la **Craiova** și recruta soldați din județele Mehedinți, Gorj, Dolj, Vâlcea și Romanați. Avea subordonate Divizia 1 Infanterie cu reședința la Turnu Severin și Divizia 2 Infanterie cu reședința la Craiova.

Divizia 1 Infanterie avea în componere Brigada I Infanterie cu reședința la Turnu Severin și Brigada II Infanterie cu reședința la Târgu Jiu. Brigada I avea Regimentul 17 Mehedinți la Turnu Severin și Regimentul 31 la Calafat. Brigada II avea Regimentul 18 Gorj la Târgu Jiu și Regimentul 26 Rovine la Craiova. Brigada de Călărași avea Regimentul 1 la Turnu Severin și Regimentul 2 Caracal. Ulterior Regimentul 1 a fost mutat la Craiova, la Turnu Severin fiind Regimentul 1 Roșiori. Regimentul 1 Artilerie avea reședința la Craiova. Regimentul 5 Artilerie avea reședința la Pitești.

Divizia 2 Infanterie avea Brigada III Infanterie la Craiova și Brigada IV Infanterie la Râmnicu-Vâlcea. Brigada III avea Regimentul 1 Dolj la Craiova și Regimentul 19 Romanați la Caracal. Brigada IV avea Regimentul 2 Vâlcea la Râmnicu Vâlcea și Regimentul 3 Olt la Slatina. Regimentele 1 și 9 Artilerie aveau reședința la Craiova. Regimentul 5 Artilerie avea reședința la Pitești. Compania 1 Sanitară și Escadronul 1 tren aveau reședința la Craiova.

Corpul VI Armată a fost constituit în august 1916 și a avut în subordine Divizia 11 Infanterie formată din: Brigada 21 Infanterie cu Regimentele 57 la Turnu Severin și 66 Infanterie la Balș, Brigada 22 cu Regimentele 41 la Craiova, 71 Infanterie la Calafat și Regimentul 22 Artilerie.

În 1917 Divizia 11 Infanterie avea Brigada 21 Infanterie cu Regimentele 43/59 și 42/66 Infanterie, Brigada 22 Infanterie cu Regimentele 57/58 și 41/71 Infanterie și Brigada 11 Artilerie cu Regimentele 21 Artilerie la Caracal și 26/1 Obuziere la Slatina.

Unități de cavalerie: Regimentul 1 Roșiori la Turnu Severin, Regimentul 1 Călărași la Craiova, Regimentul 2 Călărași la Caracal.

*

* *

Organizarea Armatei Române, în anul 1918 până la demobilizare:

Trupele din Oltenia făceau parte din Corpul III Armată al Armatei a I-a comandată de generalul Eremia Grigorescu și din Corpurile II și VI Armată ale Armatei a II-a comandată de generalul Averescu.

Acestea erau constituite astfel:

La Corpul III Armată al Armatei a I-a era **Divizia 2 Infanterie** având în componere:

- Brigada 3 Infanterie, cu Regimentele 2 Infanterie (Vâlcea); 26 Infanterie (Craiova);
- Brigada 4 Infanterie, cu Regimentele 3 Infanterie (Olt) și 19 Infanterie (Romanați);

- Brigada 2 Artilerie, cu Regimentele 9 Artilerie (Craiova) și 14 obuziere;
- Divizionul de Cavalerie și Batalionul 2 Pionieri.

La Corpul II Armată al Armatei a II-a era **Divizia 1 Infanterie**, având în compunere:

- Brigada 1 Infanterie, cu Regimentele 17 Infanterie (Mehedinți) și 18 Infanterie (Gorj);
- Brigada 2 Infanterie, cu Regimentele 1 Infanterie (Craiova) și 31 Infanterie (Calafat);
- Brigada 1 Artilerie, cu Regimentele 1 Artilerie (Craiova) și 5 Obuziere;
- Compania divizionară de mitraliere, Divizionul de Cavalerie și Batalionul 1 Pionieri.

La Corpul VI Armată al Armatei a II-a era **Divizia 11 Infanterie** având în compunere:

- Brigada 21 Infanterie, cu Regimentele 43/59 Infanterie la Caracal (rezerviștii regimentelor din Olt și Romanați) și Regimentul 42/66 (rezerviștii regimentelor din Dolj și Vâlcea);
- Brigada 22 Infanterie, cu Regimentele 57/58 Infanterie (rezerviștii regimentelor Mehedinți și Gorj) și Regimentul 41/71 Infanterie (rezerviștii regimentelor din Craiova și Calafat);
- Brigada 11 Artilerie, cu Regimentele 21 Artilerie (Slatina) și 26/1 Obuziere;
- Compania divizionară de mitraliere, Divizionul de Cavalerie și Batalionul 11 Pionieri.

Divizia 1 Cavalerie avea:

- Compania 1 Cicliști;
- Brigada 2 Roșiori cu Regimentele 4 și 9 Roșiori;
- Brigada 3 Roșiori avea Regimentele 5 și 10 Roșiori;
- Divizionul 1 Artilerie călăreață și Grupul de automitraliere.

Divizia 2 Cavalerie avea:

- Compania 2 Cicliști
- Brigada 4 Roșiori cu Regimentele 6 și 11 Roșiori;
- Brigada 5 Roșiori cu Regimentele 2 și 7 Roșiori;
- Divizionul de Artilerie călăreață și Grupul 2 Mitraliere (12 mitraliere);
- Brigada 6 Roșiori cu Regimentele 3 și 8 Roșiori;
- Brigada 5 Călărași cu Regimentele 5 Călărași și 10 Călărași.

În timpul bătăliei de pe Tisa, în luna iulie 1919:

Grupul de Manevră, comandat de generalul Moșoiu Traian, având șef de stat major pe locotenent-colonel Negulescu Athanasie, avea în compunere Divizia 1 Infanterie.

Ordine de bătaie a Diviziei 1 Infanterie: Comandant, generalul Obogeanu

Șef de stat major: Grozeanu Dumitru

Ofițeri de stat major: maiorii Magereanu Nicolae, Goescu Zamfir și căpitanul Băldescu Radu, viitor general de divizie, comandant de Corp de Armată.

Escadronul divizionar, comandat de căpitan Pavelescu V.

Brigada 1 Infanterie era comandată de colonel Neicu P. și avea în componența sa:

a) Regimentul 17 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Aleman N. cu:

Batalionul 1, comandat de maior Marinescu Șt.

- Compania 1, căpitan Teodorescu C.
- Compania 2, locotenent Ionescu Eugen
- Compania 3, căpitan Georgescu P.
- Compania mitraliere, căpitan Petculescu Eus.

Batalionul II, comandat de maior Strehăianu A. cu:

- Compania 5, căpitan Petrescu Iacob.
- Compania 6, căpitan Papadopol M.
- Compania 7, locotenent Bâzu Stoica
- Compania mitraliere, locotenent Scorușanu Ilariu

Batalionul III, comandat de maior Tapu Al.

- Compania 9, locotenent Georgescu Anton
- Compania 10, căpitan Sorescu Caton
- Compania 11, locotenent Hanciu P.
- Compania mitraliere, căpitan Zorilă I.
- Compania mitraliere de poziție căpitan Armășescu N.

b) Regimentul 18 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Stănescu V.

Ajutor al comandantului de regiment, maior Constantinescu M.

Batalionul 1, comandat de maior Haralambescu D.

- Compania 1, locotenent Cristea Hoist.
- Compania 2, locotenent Davițoiu Gh.
- Compania 3, locotenent Dogaru N.
- Compania mitraliere locotenent Constantinescu I.

Batalionul II, comandat de maior Zamfir Petre

- Compania 5, locotenent Isac I.
- Compania 6, locotenent Romano Victor
- Compania 7, locotenent Manolescu I.
- Compania mitraliere căpitan Lupan Gh.

Batalionul III, comandat de maior Nistor Amilcar

- Compania 9, locotenent Gheorghiițoiu Gh.
- Compania 10, locotenent Horhoianu E.
- Compania 11, locotenent Căpățână N.
- Compania mitraliere, locotenent Munteanu Gavril
- Compania mitraliere de poziție, căpitan Vintilă V.

Brigada 2 Infanterie, comandată de colonel Tomoroveanu Victor

a) Regimentul 1 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Mareș Petre

Ajutor al comandantului de regiment, maiorul Gherman Ulise

Batalionul 1, comandat de Budeanu I.

- Compania 1, locotenent Stancu N.

- Compania 2, sublocotenent Diamandopol I.
- Compania 3, sublocotenent Păsărică Al.
- Compania mitraliere, locotenent Stoenescu Fl.

Batalionul II, comandat de maior Petrescu Th.

- Compania 5, locotenent Boianu P.
- Compania 6, locotenent Nicolaescu M.
- Compania 7, locotenent Păun Adam
- Compania mitraliere căpitan Lungu Șt.

Batalionul III, comandat de maior maior Gherman Ulise

- Compania 9, sublocotenent Constantinescu V.
- Compania 10, locotenent Orezeanu Al.
- Compania 11, căpitan Hertza N.
- Compania mitraliere, căpitan Orman V.

b) Regimentul 31 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Grindinescu I.

Batalionul I, comandat de maior Urziceanu P.

- Compania 1, locotenent Ghenescu I.
- Compania 2, locotenent Buzagiu V.
- Compania 3, locotenent Stănescu I.
- Compania de mitraliere, sublocotenent Chifu C.

Batalionul II, comandat de maior maior Isăcescu I.

- Compania 5, locotenent Timu Gh.
- Compania 6, locotenent Pavlovici I.
- Compania 7, locotenent Georgescu M.
- Compania mitraliere căpitan Bejan Otton.

Batalionul III, comandat de maior Constantinescu I.

- Compania 9, locotenent Liu Al.
- Compania 10, sublocotenent Gheorghiu Gh.
- Compania 11, locotenent Dumitrescu Păun
- Compania mitraliere locotenent Ioachim C.

Brigada 1 Artilerie, comandată de colonel Pașalea D.

Regimentul 1 Artilerie, comandat de colonel Popescu N.

Ajutor: locotenent-colonel Armeanu I.

Divizionul I, comandat de maior Carlaonț D.

- Bateria 1, locotenent Obogeanu C.
- Bateria 2, locotenent Grama N.
- Bateria 3, locotenent Nanu Victor

Divizionul II, comandat de căpitan Sorescu Gh.

- Bateria 4, căpitan Sorescu Gh
- Bateria 5, căpitan Dobrotescu C.
- Bateria 6, locotenent Melinescu

Regimentul 5 Obuziere, comandat de colonel Petroianu Scarlat

Ajutor: maior Ionescu Gh.

Divizionul I, comandat de căpitan Petrescu P.

- Bateria 1, locotenent Poenaru Iulian
- Bateria 2, locotenent Demetrescu Platon

Divizionul II, comandat de căpitan Manoil Eugeniu

- Bateria 3, locotenent Pociovalișteanu Aurel
- Bateria 4, locotenent Glogoteanu I.

Ordinea de bătaie a Diviziei 2 Infanterie în iulie 1919 (când a fost chemată să participe la acțiune pe frontul de la Tisa), comandată de generalul Jitianu Ion.

Şef stat major, locotenent-colonelul Serghiescu Th.

1. Escadronul divizionar, locotenent Păunescu Marin

2. Brigada 3 Infanterie, general Epure Traian

a) Regimentul 2 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Abeg Filip

Ajutor: locotenent-colonel Palada C.

Batalionul I, comandat de maior Bădescu Haralambie

- Compania 1, sublocotenent Popescu M.
- Compania 2, căpitan Militaru I.
- Compania 3, locotenent Petruț Traian
- Compania mitraliere, locotenent Stăpânoiu Victor

Batalionul II, comandat de maior Ciulei I.

- Compania 5, căpitan Popescu I.
- Compania 6, locotenent Iugă Ilie
- Compania 7, locotenent Colceu N.
- Compania mitraliere locotenent Alecu N.

Batalionul III, comandat de maior Popescu Victor

- Compania 9, locotenent Zamfirescu Stelian
- Compania 10, locotenent Pleșoianu N.
- Compania 11, locotenent Ciovică M.
- Compania mitraliere sublocotenent Bădescu Victor

b) Regimentul 26 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Trifoescu C.

Ajutor: locotenent-colonel Ștefănescu Șerbu

Batalionul I, maior Suhăreanu M.

- Compania 1, căpitan Popovici Al
- Compania 2, căpitan Paraschivescu C.
- Compania 3, sublocotenent Enășel C.
- Compania mitraliere, căpitan Iordăchescu C.

Batalionul II, maior Florescu N.

- Compania 5, căpitan Selageanu Mircea
- Compania 6, locotenent Dragomirescu Șt.
- Compania 7, locotenent Oprescu N.
- Compania mitraliere locotenent Leoveanu I.

Batalionul III, maior Burdulescu V.

- Compania 9, locotenent Tomescu C.

- Compania 10, căpitan Țenca Ilie
- Compania 11, ?
- Compania mitraliere, căpitan Mardalescu Șt.

3. Brigada 4 Infanterie, general Bădescu Bucur.

a) Regimentul 3 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Bucică Petre.

Ajutor: locotenent-colonel Cantuniari A.

Batalionul I, comandat de maior Grigorescu C.

- Compania 1, locotenent Constantinescu C.
- Compania 2, locotenent Checiulescu C.
- Compania 3, locotenent Argesenescu N.
- Compania mitraliere, locotenent Popescu I.

Batalionul II, comandat de maior Dumitrescu Șt.

- Compania 5, locotenent Enescu Cristache
- Compania 6, locotenent Constantinescu Vl.
- Compania 7, locotenent Rădulescu C.
- Compania mitraliere, căpitan Bucurescu Hrist.

Batalionul III, comandat de căpitan Petrescu M. Ioan

- Compania 9, locotenent Pupăzeanu I.
- Compania 10, locotenent Ionescu I. Ilie
- Compania 11, locotenent Niculescu Buj.
- Compania mitraliere, locotenent Marinescu Justin

b) Regimentul 19 Infanterie, comandat de locotenent-colonel Petri Scarlat

Batalionul I, comandat de maior Marinescu Marin

- Compania 1, locotenent Aliescu I.
- Compania 2, locotenent Orleanu I.
- Compania 3, locotenent Pralea Victor
- Compania mitraliere, căpitan Utză I.

Batalionul II, comandat de maior Turbeșeanu N.

- Compania 5, locotenent Buricesu V.
- Compania 6, sublocotenent Udrescu I.
- Compania 7, locotenent Șerbănescu V.
- Compania mitraliere, căpitan Rașcu Damian

Batalionul III, ?

- Compania 9, locotenent Beiliescu Eutropiu
- Compania 10, locotenent Vasilescu D.
- Compania 11, locotenent Ionescu Gh.
- Compania mitraliere, locotenent Ciocan I.

4. Brigada 2 Artilerie, comandată de general Dejoianu

a) Regimentul 9 Artilerie, comandat de colonel Popescu Toma

Ajutor: locotenent-colonel Stănescu A.

Divizionul I comandat de ?

- Bateria 1, căpitan Sotir M.
- Bateria 2, locotenent Iliescu Gh.
- Bateria 3, locotenent Hagichirea Traian

Divizionul II, comandat de maior Simniceanu D.

- Bateria 4, căpitan Lăcătușu M.
- Bateria 5, locotenent Mateescu I.
- Bateria 6, locotenent Ionescu Gh.

b) Regimentul 14 Obuziere, comandat de colonel Paplica Pompiliu

Divizionul I, comandat de locotenent-colonel Stoenescu N.

- Bateria 1, căpitan Dumitrescu Anton.
- Bateria 2, locotenent Ostroveanu Șt.

Divizionul II, comandat de maior Chiciu D.

- Bateria 3, căpitan Pomponiu Romeo
- Bateria 4, locotenent Popescu Constantin

Regimentul 1 Călărași – Craiova

Regimentul 2 Călărași (Romanăți, Caracal) făcea parte din Brigada 1 Călărași a Diviziei 15 Infanterie a Corpului 1 Armată.

*

* *

Conflictul cu regimul bolșevic din Ungaria nu a fost generat numai de acțiunea autorităților maghiare din anul 1919, cauzele fiind mai vechi, după cum rezultă din materialul documentar al autorilor români.

După procesul Memorandum-ului de la Cluj din 1895, în Ardeal s-a declanșat teroarea împotriva românilor, pe principiul lui Kosuth: *să maghiarizăm și pietrele, altfel vom pieri*.

Teroarea a devenit și mai cruntă la finalul războiului mondial, după înfrângerea Puterilor Centrale, când popoarele din fostul Imperiu Habsburgic și-au proclamat dreptul la autodeterminare pe baza principiilor lui Wilson, românii făcând acest lucru la Marea Adunare de la 1 Decembrie la Alba Iulia.

Pentru că gărzile naționale maghiare dispuneau de armament și terorizau românii, Consiliul Dirigent al Transilvaniei a cerut ajutor militar la guvernul român de la Iași.

În acord cu Aliații, Guvernul român a denunțat Pacea de la București, a decretat mobilizarea, a reorganizat armata și a răspuns cererilor românilor din provinciile aflate sub stăpânire străină prin trimiterea de ajutor militar.

În Transilvania au intrat Diviziile 7 Infanterie și 1 Vânători, care au înaintat numai până la linia Mureșului, impusă de Aliați prin armistițiul cu Ungaria.

Începând cu data de 30 noiembrie/13 decembrie a fost transportată cu trenuri și Divizia 2 Vânători în regiunea Sibiu – Orăștie – Deva – Petroșani. Ca urmare teroarea în teritoriile românești rămase sub ocupație maghiară a luat amploare deosebită și la insistențele delegației române la Paris, Aliații au mutat linia de demarcație până pe crestele Carpaților Apuseni.

Consiliul Interaliat a cerut Ungariei la 22 decembrie 1918/4 ianuarie 1919 să-și retragă trupele la vest de această linie. Ungurii însă nu acceptă, se formează un guvern bolșevic, se

reorganizează armata pe principii comuniste și fac să eșueze încercarea delegaților Conferinței de pace de a convinge pe Béla Kun să renunțe la intențiile agresive.

În fața pericolului de la est, cât și de la vest, Marele Stat Major român completează efectivele unităților operative, aduce unități noi în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania, la comanda căruia îl numește la 11 aprilie pe generalul Mărdărescu și întocmește planul de campanie pentru respingerea iminentei ofensive a armatei ungare, anunțată de deseale incursiuni și atacuri ale posturilor noastre de frontieră.

Forța militară la dispoziția Comandamentului Trupelor din Transilvania întrunea Diviziile 6 și 7 Infanterie, 1 și 2 Vânători, 15 și 16 Ardelene, 1 Cavalerie și alte unități subordonate direct, fără a fi încadrate în aceste divizii.

La 6 aprilie o recunoaștere aeriană făcută de aviația maghiară până la Cluj și concentrarea unor forțe militare între Tisa și Apuseni confirmau apropiata ofensivă.

După provocări și atacuri trupele maghiare trec la ofensivă în mai multe puncte. Ca urmare, Comandamentul român înștiințează Aliații despre începerea acțiunilor militare ce le vor declanșa la 16 aprilie 1919.

Până la 1 mai armata română din Transilvania a respins adversarul dintre Carpați și Tisa, atât la insistența Comandamentului Aliat de la Paris, unde începuseră lucrările Congresului pentru încheierea păcii, cât și din motive militare, căci apărarea pe Tisa era mai sigură decât o apărare în câmp deschis.

După refacerea armatei sale, regimul bolșevic ungar a început agresiunea împotriva Cehoslovaciei, pentru a ridica moralul armatei învinse pe Tisa, a avut succes împotriva armatei cehoslovace aflată în curs de formare, dar a fost oprit de somația Aliaților.

Pamfil Șeicaru scrie că la reproșurile dure adresate României de către Wilson, Lloyd-Georges și Clemenceau la 10 iunie că a depășit limitele fixate de Puterile Aliate și a pătruns până la Tisa pe un teritoriu pur maghiar, Brătianu a răspuns energic și plin de demnitate că trupele românești s-au oprit doar la Tisa pentru că acest râu este singura linie a câmpiei ungare care, din punct de vedere militar, oferă o apărare reală împotriva atacurilor dușmanilor. Aliații înșiși și-au dat seama de această necesitate atunci când au ocupat teritoriul german până la Rin.

Consiliul Suprem vorbea de frontierele României cu Ungaria fără ca guvernul României să aibă cunoștință de existența vreunei linii de frontieră. Ca urmare, Consiliul Suprem a comunicat delegațiilor române, sârbe și cehoslovace noile granițe între țările lor și Ungaria.

După ce trupele noastre au ajuns pe Tisa, Banatul încă nu fusese eliberat, fiind ocupat de trupele franceze, dar administrația era ungurească. Aradul ne-a revenit în urma ordinului generalului Franchet d'Esperey, trupe ale Diviziei 1 Vânători intrând în oraș la 17 mai 1919 și administrația românească fiind instalată la 12 iulie. Conferința de Pace de la Paris a hotărât că ne revine Banatul de est, spre deosebire de prevederile conținute de clauzele Tratatului din august 1916, prin care României îi reveneau toate provinciile locuite de români din fostul Imperiu Austro-Ungar. Divizia 2 Infanterie a fost destinată să ocupe teritoriul ce ne revenea, după retragerea trupelor franceze și sârbe din Banat.

Generalul Mărdărescu scrie că transportul a început la 21 iulie 1919, pentru a fi concentrată în regiunea Arad, apoi a fost chemată pe front, mai puțin un regiment de Infanterie.

La 13 iunie, Clemenceau a trimis o notă comună guvernelor din Ungaria, România și Cehoslovacia „*să înceteze imediat ostilitățile și să se retragă, în cel mai scurt timp, în interiorul granițelor stabilite*”.

Guvernul ungar nu renunță însă la intențiile agresive, care au devenit tot mai evidente și Comandamentul Aliat a hotărât la 11 iulie să formeze o coaliție militară formată din 6 divizii române, două cehoslovace, două franceze și una sârbă, toate sub un comandament unic, în vederea lichidării pericolului reprezentat de armata lui Béla Kuhn, dar acesta a început agresiunea împotriva României înainte de a se realiza proiectul Comandamentului Aliat.

Având un foarte bun serviciu de informații, Comandamentul român cunoștea că guvernul bolșevic ungar, încurajat de bolșevicii ruși, va ataca din nou și a pregătit riposta: a lăsat pe Tisa numai unități de supraveghere și a concentrat marile unități înapoia acestora, în centre de comunicație de unde puteau interveni în timp util acolo unde era nevoie.

După executarea zilnică a recunoașterilor aeriene cu câte 8-15 aparate, la ora 3.00 în dimineața zilei de 20 iulie, a fost dezlănțuită ofensiva inamicului pe tot frontul, după un puternic bombardament de artilerie de toate calibrele. Atacul principal s-a dat cu 3 divizii în regiunea Szolnok, simultan cu atacurile secundare de la Tokay și din regiunea Csongrad – Mindszent.

Comandamentul român, în legitimă apărare, nu a mai așteptat ajutorul Aliaților și a trecut la aplicarea planului său de operații care prevedea în prima fază retragerea trupelor de acoperire a frontierei din fața Grupului de Centru și rezistență în fața Grupurilor de Nord și de Sud, apoi, în faza a II-a, contraofensivă împotriva Grupului de Centru combinată cu un atac dublu învăluitor la flancuri. Grupul de Nord putea face față în bune condițiuni cu forțele sale.

Trupele noastre de acoperire aveau misiunea să informeze comandamentul asupra locului și tăriei atacurilor inamicului și să respingă atacurile secundare.

În dimineața de 22 iulie, generalul Prezan, însoțit de șeful biroului operațiunilor din Marele Cartier General, locotenent-colonelul Ion Antonescu, sosește la Oradea Mare și rămâne pe zona de operațiuni până la ocuparea Budapestei, pentru a urmări desfășurarea acțiunilor și a lua măsurile ce erau de competența lor.

Comandantul Trupelor din Transilvania, generalul Mărdărescu, raportează că a luat măsurile necesare ca în dimineața de 25 iulie Grupul de Sud să atace pe tot frontul. Pentru Grupul de Manevră ordinul prevedea că în cazul când rezistența inamicului va fi zdrobită, acesta să fie urmărit cu toată energia cu o parte din forțe, iar grosul, în special cavaleria, să se regrupeze pentru o eventuală trecere a Tisei între Fegyvernek și Tisza Bö.

După 3 zile de la începerea ofensivei inamicului, Comandamentul Trupelor din Transilvania consideră că și-a atins scopul urmărit. În cursul zilei de 23 iulie a deplasat Grupul de Manevră mai spre vest, cu Divizia 1 Infanterie la est Madaras, în zona Szilagy tn. – Mandochi tn, Divizia 6 Infanterie cu Brigada 12 la Karczag și Brigada 11 la Szt Agota, iar Divizia 2 Cavalerie a rămas la Madaras pentru a acoperi flancul și spatele grupului.

În seara de 23 iulie trupele erau în măsură să înceapă acțiunea de zdrobire a forțelor inamicului care au trecut Tisa și Grupul de Nord a primit ordin să execute incursiuni peste Tisa pentru a asigura libertatea de mișcare a Grupului de Manevră.

În ziua de 24 Grupul de Nord a respins inamicul ce trecuse peste Tisa la Tisza Füred și în seara zilei inamicul nu mai avea trupe în stânga Tisei, iar în ziua de 25 iulie pe frontul Grupului de Nord nu are loc nici o acțiune importantă.

Grupul de Manevră comandat de generalul Moșoiu era format din Divizia 2 Cavalerie general Davidoglu și Diviziile 1 și 6 Infanterie (generalii Obogeanu și Olteanu). Direcția de atac spre sud cădea perpendicular pe axul principal de înaintare a inamicului, în flancul și spatele său.

Divizia 2 Cavalerie avea misiunea de a acoperi aripa dreaptă și spatele Diviziei 1 Infanterie în cazul unui atac venit dinspre Tisa.

Grupul a ordonat Diviziei 1 Infanterie să dea lovitura principală și Diviziei 6 Infanterie să înainteze în urma Diviziei 1 pentru a fi în măsură să intervină pe flancuri, la nevoie.

Divizia 1 Infanterie, înainta între localitățile Kunhegyes și Fegyvernek spre gara Fegyvernek, pentru a tăia retragerea inamicului spre Szolnok. Divizia avea Regimentele 31 Calafat colonel Grindinescu, 1 Dolj locotenent-colonel Mareș Petre și 18 Mehedinți colonel Stăncescu, în linia I-a și Regimentul 17 Mehedinți locotenent-colonel Aleman Nicolae în linia II-a, eșalonat în spatele dreptei.

La ora 11.00 Divizia 1 Infanterie era în contact strâns cu inamicul. După lupte îndârjite inamicul s-a retras în dezordine spre Kenderes.

Brigada 1, la aripa dreaptă, era pe linia Szaparfalu-Haz Mihaly, iar Brigada 2, la aripa stângă trebuia să înainteze numai până la Ambro Ianos (3 km sud Kenderes), să concure cu Divizia 6 la ocuparea localității, după care Divizia 1 să continue înaintarea spre sud-vest în direcția generală Török Szt Miklos. Brigada 1 Infanterie a înaintat cu Regimentul 17 Infanterie la dreapta în direcția Szaparfalu-gara Fegyvernek și cu Regimentul 18 Infanterie înainta în direcția Hay Mihaly tn., având batalionul 1 din Regimentul 17 Infanterie în rezervă, înapoia centrului și escadronul divizionar înapoia Regimentului 17 pentru a acoperi dreapta și spatele până la venirea Diviziei 1 Cavalerie.

Gruparea de artilerie (un divizion din Regimentul 1 Artilerie și un divizion din Regimentul 5 Obuziere) se deplasa prin salturi în urma brigăzii.

La ora 6.00 Regimentul 17 Infanterie ajunge la est Fegyvernek și este primit cu foc puternic de infanterie și artilerie, inamicul având la Fegyvernek și la nord de Szaparfalu aproximativ două regimente de infanterie și 4-5 baterii de artilerie. Sprijinit de o baterie de artilerie și una de obuziere, Regimentul 17 atacă și reușește până la ora 10 să ocupe cu Batalionul III satul Fegyvernek și cu Batalionul II fermele de la nord de Szaparfalu. Acest batalion continuă înaintarea și între el și Batalionul III se produce un gol.

La 11.30 inamicul contraatacă flancurile celor două batalioane, producându-le pierderi. Regimentul este nevoit să se retragă la sud de Kunhegyes, iar seara se adună la nord de Kenderes. Începând cu ora 12.00 Regimentele 5 și 10 din Brigada 3 Roșiori descalecă și intervin, odată cu Batalionul II din Regimentul 18 Infanterie și Batalionul I din Regimentul 17, care contraatacă, dar nu reușesc să oprească forțele inamice superioare.

Regimentul 18 Infanterie, care înainta spre Hay Mihaly, schimbă direcția spre vest, sprijinit de două baterii din Regimentul 11 Artilerie și una din Regimentul 5 Obuziere pentru a veni în ajutorul Regimentului 17 Infanterie și întâmpină o puternică rezistență la est și nord Szaparfalu. În acest timp, Regimentul 17 era în retragere.

Brigada 2 Infanterie execută în dimineața zilei următoare, la orele 4.00-5.00, un puternic bombardament de artilerie asupra pozițiilor inamice și la ora 8.30 un batalion din Regimentul 31 Infanterie intră în Kis Ujszallas, din care inamicul se retrăsese mai înainte. Regimentul 1 Infanterie pornește din Kenderes la ora 12.00, iar la ora 13.00 începe înaintarea și Regimentul 31 de la Kis Ujszallas, până la ora 15.30 inamicul este respins. Înaintarea continuă și Regimentul 1 Infanterie ajunge la calea ferată Kis Ujszallas – Török Szt. Miklos, spre stânga Regimentului 18, pentru a-i prelungi frontul de luptă, iar la sud de calea ferată este Regimentul 31, eșalonat la stânga și în spatele Regimentului 1 Infanterie.

La ora 16,30 situația era periculoasă pentru Divizia 1 Infanterie, deoarece la aripa dreaptă Brigada 1 și Brigada 3 Roșiori erau în plină retragere, iar Brigada 2 se afla mai înapoi și nu putea interveni decât mai târziu.

Ca urmare a acestei situații, Divizia 1 Infanterie ordonă un contraatac general, la care ia parte și rezerva diviziei (un batalion din Regimentul 1 Infanterie, batalionul de mitraliere de poziție și batalionul de pionieri). Contraatacul reușește să oprească înaintarea inamicului. Sosește și în câmpul de luptă și Brigada 2 Infanterie, care, sprijinită de gruparea ei de artilerie, respinge forțele inamice la est și sud-est de Szaparfalu – gara Fegyvernek.

Inamicul se retrage urmărit de trupele noastre care se opresc la ora 21.30 pe linia Fegyvernek – Szaparfalu – gara Fegyvernek.

În aceste lupte Divizia 1 Infanterie a avut 4 ofițeri morți: maiorul Strehăianu A., locotenentul Ionescu Eugen și sublocotenentul Lungu Marin din Regimentul 17 Infanterie; sublocotenentul Cepleanu Victor din Regimentul 1 Infanterie; 90 trupă (58 din Regimentul 17 Infanterie, 3 din Regimentul 18 infanterie, 28 din Regimentul 1 Infanterie și 1 din Regimentul 31 Infanterie). Răniți: 5 ofițeri (căpitanul Papadopol M. și sublocotenentul Popovici A. din Regimentul 17 Infanterie, sublocotenții Ștefănescu Toma și Nița Ștefan din Regimentul 1 Infanterie, căpitanul Peterescu P. din Regimentul 1 Artilerie), 313 trupă (170 din Regimentul 17 Infanterie, 26 din Regimentul 18 Infanterie, 99 din Regimentul 1 Infanterie și 18 din Regimentul 31 Infanterie).

În acest timp trupele Grupului de Sud se mențineau pe linia Bereteului, executând numeroase recunoașteri ofensive în direcțiile Turkeve, Mezötur și Szarvas cu scopul de a imobiliza forțele inamicului din aceasă parte.

Pentru ziua de 25 se ordonă: Grupul general Papp continuă acțiunea de fixare a inamicului pe Bereteu, Grupul General Lecca înaintază pe malul drept al Crișului și începe urmărirea când inamicul începe retragerea, Grupul Pirici să atace în zorii zilei și să respingă peste Tisa toate forțele de la Szentes.

Misiunea dată de Comandamentul Trupelor din Transilvania Grupului General Lecca este să atace cu toate forțele, pe tot frontul, precizând că este absolut necesar ca Brigada 4 Roșiori General Rusescu, întărită cu artilerie și infanterie în căruțe, să fie împinsă energic în direcția Török – Szt. Miklos.

Șeful Marelui Cartier General luând cunoștință de ordinul Grupului de Sud, îi comunică direct (la ora 11.20) să dispună ca acțiunea generalului Lecca să nu mai fie condiționată de atitudinea forțelor care acționează la Mezotur și să se producă energic și fără întârziere, pentru a asigura acțiunea Grupului Principal.

Grupul ia măsuri imediate în acest sens. Grupul General Papp înaintează pentru a tăia retragerea inamicului din Mezotűr, Grupul General Lecca trece prin localitate fără a întâlni inamicul, care se retrăsese la timp, Detașamentul Pascu intră în localitate la ora 14.00. Grupul Colonel Pirici atacă forțele inamice care mai erau pe stânga Tisei, la Szentes.

Până seara rezistența inamicului este zdrobită și forțele lui sunt aruncate peste Tisa. La atac a luat parte și Regimentul 5 Vânători din Grupul General Lecca. În această luptă grupul Pirici a avut pierderi: la Regimentul 107 Infanterie 5 trupă morți, sublocotenenții Dragoș Gh., Kaufmes și 80 trupă răniți; Regimentul 5 Vânători: un mort și 30 răniți trupă.

Surprinse și demoralizate peste tot, trupele inamicului au pornit în retragere dezordonată spre punctul de trecere de la Szolnok, lăsând mult material ce război și numeroși prizonieri în mâinile noastre. La 25 iulie inamicul era aruncat peste Tisa pe tot frontul.

Pentru ziua de 26 iulie Grupul de Manevră începe deplasarea cu Divizia 1 Infanterie întărită cu rezerva Grupului de Manevră (Brigada 12 Infanterie, 3 baterii artilerie din Divizia 6 Infanterie, două două batalioane din Regimentul 99 al Diviziei 20 Infanterie și două baterii autotunuri). În rezerva diviziei Brigada 12 Infanterie înaintând înapoia centrului dispozitivului de marș. De la linia Tisa Sajoal – Török Szt. Miklos divizia face o conversiune spre sud pentru a tăia retragerea inamicului spre Szolnok, dar inamicul s-a retras în grabă și conversiunea nu a mai avut loc. Divizia 1 Infanterie a atins peste tot Tisa în sectorul O Balla (nord Szolnok) – Tenoy Al tu (sud Szolnok).

După luptele aprige din zilele 24-26 iulie ofensiva trupelor ungare a eșuat, transformându-se în retragere dezordonată peste Tisa cu mari pierderi de prizonieri și muniții.

Generalul Mărdărescu sintetiza astfel finalul ofensivei armatei ungare:

„Timp de 7 zile dușmanul s-a zvârcolit în lupte crâncene și neîntrerupte pentru atingerea năzuințelor sale, dar s-a lovit de zidul format de piepturile Grupurilor Nord și de Sud, în timp ce Grupul de Manevră s-a năpustit ca o vijelie asupra flancului și spatelui inamicului, dându-i lovituri de moarte. (...) În aceste mari zile de glorie, trupele noastre au suferit serioase pierderi, între care cităm pe aceea a bravului colonel Tomoroveanu Victor, comandantul Brigadei a 2-a de Infanterie (Divizia 1), căzut în fruntea trupelor sale la atacul înverșunat din ziua de 25 iulie, din regiunea Fegyvernek”.

Șeful Marelui Cartier General aprobă hotărârea Comandamentului Trupelor din Transilvania ca urmărirea să se facă dincolo de Szolnok, dacă va putea păși repede pe urmele lui.

Grupul de Manevră ordonă Diviziei 1 Infanterie la ora 16.30 să grăbească urmărirea și să treacă Tisa prin mai multe locuri, ori unde va putea, să evite pierderile și să ocupe Szolnokul.

Brigăzile 1 și 2 Infanterie ajung la podurile de cale ferată și cel de pe șosea din fața Szolnokului la ora 20.00 și deschid foc de infanterie și artilerie pentru ca Brigada 12 Infanterie din rezervă să treacă Tisa pe poduri și să facă un cap de pod la 7-8 km vest Szolnok.

Brigada 12 Infanterie a ajuns abia la ora 12.00 noaptea și inamicul a avut timp să distrugă podurile și să ia măsuri de apărare pe malul drept al Tisei.

Divizia 1 Infanterie a amânat trecerea pentru ziua de 27 iulie, dând timp pionierilor să repare podurile.

Divizia 6 Infanterie ajunge în seara zilei de 26 iulie în stânga Diviziei 1 Infanterie.
Divizia 2 Cavalerie ajunge în dreapta Diviziei 1 Infanterie.

Pe frontul Grupului de Sud Grupurile General Papp și General Lecca urmăresc trupele Diviziilor 5 și 7 inamice, înaintând convergent spre Szolnok.

Pe frontul Grupului de Nord sunt aruncate peste Tisa ultimele unități ale inamicului.

Divizia 2 Vânători se concentrează în ziua de 26 iulie în zona Kunhegyes – Tisza Bö – Fegyvernek, unde este adus în ziua de 27 iulie Regimentul 3 Vânători. Marele Cartier General îi repune la dispoziție Diviziei Brigada 5 Roșiori.

Ofensiva trupelor române peste Tisa. Ocuparea Budapestei:

În dimineața zilei de 25 iulie, Marele Cartier General a ordonat Comandamentului Trupelor din Transilvania exploatarea succesului.

La acest ordin Comandamentul propune *„urmărirea imediată a inamicului peste Tisa, până la distrugerea lui completă”*.

De data aceasta nu mai procedam ca în aprilie, când trupele române se opresc la Tisa, căci guvernul comunist ungar, dacă dispune de o forță armată, va fi un pericol permanent pentru România și pentru Conferința de pace de la Paris. Hotărârea luată de Marele Cartier General răspundea nu numai interesului nostru național, ci și interesului tuturor Aliatilor, fapt recunoscut de Comandamentul Suprem Aliat. După ce trupele ungare au fost aruncate peste Tisa, generalul Franchet d'Esperey se exprima că *„ar fi o greșeală ca românii să se oprească din nou la Tisa”*, iar după 1 august felicită Marele Cartier General Român pentru trecerea Tisei și-i comunică acestuia că după ce va ocupa Budapesta, îi va ceda caii și parcul de artilerie al armatei franceze din Ungaria, pe care vrea s-o disloce imediat după această ocupație.

Marele Cartier General trimite Instrucțiuni operative în seara de 26 iulie:

- Trebuie să urmăriți pe inamic până la completa lui distrugere. În acest scop vi se mai pun la dispoziție Regimentul de Vânători de Munte și Diviziile 2 și 7 Infanterie.

Operațiunea trebuie executată cu toată energia, pentru a profita de panica în care se găsește inamicul și a nu-i de timp să se reculeagă.

Manevra de urmărire trebuie astfel condusă, încât cele două grupe principale, cu care inamicul a operat la Szolnok și Tokaj să fie complet separate și distruse pe rând, sau dacă este posibil, chiar în același timp, pentru a împiedica pe inamic să se sustragă prin fugă, făcându-se în același scop o largă și abilă întrebuintare a ambelor divizii de cavalerie.

La 26 iulie Comandamentul Trupelor din Transilvania se mută de la Sibiu la Oradea.

Pe baza Instrucțiunilor primite, Comandamentul Trupelor din Transilvania a ordonat în dimineața zilei de 27 iulie 1919, ora 6.00, modul de acțiune a Grupului de Manevră General Moșoiu, Grupului de Sud, General Holban și Grupului de Nord General Mihăescu.

La amiaza zilei Marele Cartier General ordonă: *„dacă trecerea la Szolnok nu se poate face prin surprindere, după cum se credea ieri, nu este bine să se forțeze acțiunea, pentru că scopul va putea fi atins printr-o acțiune indirectă și fără sacrificii”*.

În seara de 27 iulie, generalul Prezan are o întrevedere cu generalul Mărdărescu la Oradea Mare. Șeful Marelui Cartier General a hotărât să se facă o nouă grupare de forțe și operațiunea de trecere va avea loc peste două sau trei zile din cauza întârzierii

concentrării Diviziilor 2 și 7 Infanterie și a Regimentului de Vânători de Munte. S-a ordonat să se transporte imediat în Transilvania, la dispoziția Comandamentului Trupelor din Transilvania Regimentele 7 și 8 Vânători, o baterie obuziere de 155 mm din Bucovina și două companii de pontonieri de la Galați. S-au dat dispozițiuni privitoare la locul de concentrare a diviziilor. Divizia 2 Infanterie de la Arad se va concentra la Kunhegyes începând din seara de 29 iulie.

În ziua de 28 iulie au continuat demonstrațiile pe tot frontul pentru a induce pe inamic în eroare și pentru a-i identifica situația. Grupul de Nord a mai trecut un batalion de la Divizia 16 Infanterie peste Tisa în sectorul Tisza Lock.

Constatând că inamicul a renunțat la apărare pe Tisa, șeful Marelui Cartier General ordonă Comandamentului Trupelor din Transilvania să se reia urmărirea, trecerea Tisei urmând să se facă în seara zilei de 28 iulie pe tot frontul, la ora 23.50, cu atacul principal în sectorul Kis Köre-Fegyvernek, aruncându-se poduri în preajma acestor localități.

Comandamentul Trupelor din Transilvania stabilește o nouă grupare de forțe și stabilește misiunile Grupurilor Holban, Moșoiu și Dumitrescu.

Se ordonă Grupului de Manevră – Diviziile 1 și 6 Infanterie – să continue urmărirea inamicului la vest de Tisa, formând, după trecerea Tisei, un cap de pod dincolo de Szolnok. Grupul a fost întărit cu Divizia 1 Vânători și Brigada 4 Roșiori de la Grupul de Sud și cu Divizia 2 Cavalerie (mai puțin Brigada 3 Roșiori) de la grupul de Nord.

Rămâneau în acoperire pe Tisa Grupurile generalilor Mihăescu și Papp.

Divizia 2 Infanterie începe transportul de la Arad la Kunhegyes în cursul zilei de 30 iulie și rămâne în rezerva Comandamentului Trupelor din Transilvania.

Trecerea începe la Tisza Bö cu Divizia 2 Vânători în după amiaza zilei de 29 și noaptea 29/30 iulie. Până la ora 11 Divizia 2 Vânători trecuse în întregime. Trece apoi Divizia 1 Vânători, care se dirijează în dreapta Diviziei 2 Vânători.

Grupul Moșoiu face demonstrațiuni în noaptea de 29/30 în sectorul Szolnok cu Divizia 1 Infanterie, care este înlocuită după miezul nopții cu Divizia 18 Infanterie. Grupul se dirijează spre trecerea de la Tisza Bö și în după amiaza zilei trece Divizia 6 Infanterie, iar Divizia 1 Infanterie rămâne pe stânga Tisei în Tisza Bö și Fegyvernek.

Divizia 2 Infanterie (mai puțin Regimentul 19 Infanterie¹, destinat pentru Banat) să

¹ Despre acțiunea Regimentului 19 Infanterie în Banat cităm din *Memoriile plutonierului major Mirică Dumitru*, publicate de Editura Liferat, 2018: „La Caracal nu am stat decât până la 20 iunie 1919, când ne-am mobilizat din nou, cu efectiv de război și ne-am echipat cu haine englezești și franțuzești. La 21 iunie am pornit în direcția Orșova. Batalionul 2, din care făceam parte, a rămas în Orșova, sub comanda maiorului Turtbețeanu, iar batalioanele 1 și 3 au mers în Timișoara. La Orșova, când a apărut Batalionul 2, compus din 4 companii de infanterie, o companie de mitraliere și o secție de tunuri, ungurii au rămas încremențiți, crezând că armata română este îmbrăcată prost și în opinci. Defilarea trupelor s-a făcut pe strada principală și după aceea trupele au ocupat cazărmlile din Orșova. Eu am ocupat o camera cu parchet, care a fost cabinetul colonelului ungur, la etajul 2. În Orșova am stat 14 zile și am avut ocazia să fac mai multe băi reci în Dunăre.

La 6 iulie am plecat la Lugoj. Am stat acolo 10 zile, apoi am venit la Caransebeș. De la Caransebeș am venit la Caracal, am luat complectași (...). La Caransebeș am stat 14 zile (...) la o familie de români. După aceea am plecat la Curtici. Acolo am stat 3 zile și am plecat la Oradea Mare. La Oradea Mare am stat 30 de zile. Orașul Oradea Mare se prezintă printre cele mai frumoase: 4 catedrale sânt așezate în centru, orașul este asfaltat și cu magazine ca pe Calea Victoriei. (...). La 1 decembrie ne-am imbarcat și am plecat cu destinația Basarabia. Trenul a plecat prin Ghimeș-Palanca, unde am stat 3 zile și 3 nopți. Cădeau primii fulgi

grăbească completarea cailor și după transportarea la Arad să fie gata să acționeze ca rezervă a Comandamentului Trupelor din Transilvania, concentrată în zona Tisza Bö și Fegyvernek.

Artileria a executat trageri demonstrative pe tot frontul, iar Grupul de Nord a executat mișcări demonstrative de trecere a Tisei pe tot frontul de la Csap la Abad-Szalok.

Grupul de Manevră a grupat marile sale unități pentru trecerea Tisei, în timp ce se făceau simulări de trecere pe tot frontul. Diviziile 20 și 21 de Ardeleni urmau să facă serviciul de pază și supraveghere în spatele armatei de operațiuni.

Trecerea Tisei a fost amânată pentru noaptea de 29/30 iulie.

Pentru trecerea Tisei Comandamentul Trupelor din Transilvania a dispus împingerea trupelor Diviziei 7 Infanterie până în zona Madaras; transportarea Diviziei 2 Infanterie din regiunea Arad, începând cu 29 iulie, în regiunea Kunhegyes; deplasarea Diviziei 1 Vânători, prin marșuri pe jos, în ziua de 29 iulie la sud Fegyvernek; concentrarea Diviziei 2 Cavalerie la Fegyvernek, la care se atașează și Brigada 4 Roșiori, în regiunea Madaras; pregătirea Diviziei 18 Infanterie pentru a schimba trupele Diviziei 1 Infanterie în sectorul Szolnok.

Grupul de Nord a mai ocupat în ziua de 28 iulie alte localități pe dreapta Tisei și a trimis spre vest recunoașteri, care au întâmpinat slabă rezistență.

Din informații rezulta că inamicul a renunțat la rezistența pe Tisa și pregătește o nouă grupare a forțelor. Ca urmare Comandamentul Trupelor din Transilvania a hotărât executarea atacului principal în sectorul central Kis Köre-Fegyvernek, deoarece de aici se putea face întoarcerea rezistenței celor două grupuri principale (din nord și din sud) ale inamicului, se tăia legătura acestora cu Budapesta și se împiedica reunirea acestora, putând acționa asupra lor succesiv. Mascarea trecerii Tisei de către Grupul principal de forțe se face prin trageri de artilerie pe tot frontul pentru a fixa pe inamic în tot lungul Tisei.

În sectorul central de trecere au fost destinate grupurile generalilor Holban, Moșoiu și Demetrescu. Primul trece Grupul Holban în sectorul Fegyvernek – Tisza Bö, aruncând cât mai multe poduri cu ajutorul pontonierilor de la Diviziile 1 și 2 Vânători și de la Grupul General Moșoiu. După trecere, Grupul Holban face un cap de pod pentru a asigura

de zăpadă, însă frigul ne intrase până în măduva oaselor.

Monografia județului Romani, ed. 1928, notează din activitatea Regimentului II Romani Nr. 19 că: „Pe ziua de 17 noiembrie 1918 M.S. Regele Ferdinand își face intrarea triumfală în Bucureștiul mult iubit, în fruntea armatei învingătoare. Drapelul Regimentului II Romani Nr. 19 e și el în față. (...)

Evenimentele din Ungaria bolșevică și agresiunile trupelor bolșevice pun România în situația de a mobiliza din nou spre a pune capăt bolșevismului din Ungaria. La 20 iunie 1919 se primește ordinul de mobilizare. La 23 iulie regimentul pleacă spre Lugoj, unde ocupă cazarma honvezilor. În drum a dat un pluton din compania 6 pentru ocuparea insulei Ada Kaleh, la Orșova. Alt eșalon rămâne la Caransebeș. Regimentul se fracționează, plecând pe companii spre Petroșani, Anina, Reșița, Recaș cu ordinul de a menține ordinea și liniștea de o parte, de alta de a interveni acolo unde va fi nevoie, după ordinele colonelului Economu Virgil din Comisiunea de delimitare a frontierei Banatului. La 2 august 1919 Statul Major și Batalionul I primesc ordin să ia garnizoană în Timișoara, unde intrarea regimentului este primită cu urale nesfârșite de populație, fără deosebire de naționalitate. Acest batalion este îndreptat în ziua de 21 august 1919 spre Maria Radna în urmărirea unui batalion din Regimentul 107 revoltat, îl ajunge, îl dezarmează și îl predă Diviziei 21. Concură la asigurarea liniștei în Arad, Oradea Mare, Curtici și primește la 14 decembrie 1919 ordinul să plece în Basarabia în același scop și anume în județul Soroca, făcând paza pe Nistru”.

Comandant al regimentului în perioada 15 iulie 1919 – 1 ianuarie 1922 a fost colonelul Dobrovici Gheorghe. Text redactat de căpitanul administrator Paul Constant; datele calendaristice sunt pe stil vechi.

trecerea celorlalte divizii. Grupul General Moșoiu face demonstrații în sectorului Diviziei 1 Infanterie, în fața Szolnokului, iar Divizia 1 Infanterie este înlocuită de Divizia 18 Infanterie.

Diviziile 16 și 18 trebuia să acopere malul stâng al Tisei cu o perdea subțire pentru a împiedica infiltrarea elementelor bolșevice la est de Tisa.

După trecerea masei principale de atac, Marele Cartier General ordonă ca în ziua de 31 să treacă toată cavaleria, cu misiunea de a cădea în spatele forțelor inamicului care operează la nord și la sud. Cavaleria va primi ordine de la Comandamentul Trupelor din Transilvania.

După trecerile din ziua de 30 iulie s-a confirmat faptul că inamicul a renunțat la apărarea pe Tisa.

În ziua de 31 pe la Tisza Bö trece Divizia 2 Cavalerie și Brigada 4 Roșiori, toată artileria călăreață și două baterii de autotunuri cu scopul de a cădea în spatele inamicului care a operat la Szolnok. A urmat trecerea Diviziei 1 Infanterie, care rămâne în linia a doua a dispozitivului trupelor, în zona Bogre myr – Forras parti tn.

La trecerea Diviziei 1 Infanterie la Tisza Bö și la trecerea Diviziei 2 Cavalerie la Kis Kőre asistă Regele Ferdinand, Regina Maria și șeful Statului Major General al armatei, generalul Prezan.

În capul de pod ocupat de Divizia 16, Regimentul 83 Infanterie ocupă zona Tokaj – Tarkzal, după o scurtă ciocnire, iar mai la sud Batalionul 1 din Regimentul 16 Vânători fiind atacat de două regimente și 1-2 escadroane sprijinite de artilerie, este nevoit să se retragă pe stânga Tisei la Tisza Dada.

În ziua de 1 august trupele noastre au continuat înaintarea. Inamicul din fața Grupului de Nord s-a retras.

Divizia 2 Cavalerie continuă înaintarea spre sud-vest, tăind retragerea grosului trupelor inamice spre Budapesta. Brigada 4 Roșiori ocupă Tapyo Gyorgye și cele două detașamente de descoperire trimise de brigadă fac distrugerii pe calea ferată din zona de acțiune a brigadei.

Cavaleria divizionară a diviziilor din Grupul Holban – Regimentul 2 Călărași întrunit² – iese din capul de pod în dreptul Diviziei 2 Vânători și ocupă stațiile de cale ferată Boldogvaros și Tapio Szele.

Grupul General Dumitrescu ocupă cu Brigada 2 Roșiori zona Erdötelek – Kaal – Füzes Abony Dormand, respinge fracțiunile inamice care încearcă să opună rezistență și distruge calea ferată Miskolcz – Budapesta.

Grosul Diviziei 7 Infanterie termină concentrarea la est de Tisa la Tisza Nana – Kömlő – Atany Heves, Divizia 16 a trecut încă un batalion pe dreapta Tisei (are 5 batalioane trecute) și Divizia 18 continuă incursiunile peste Tisa: cu două batalioane ocupă Tisza Veszény, Tisza Varkony și Toszeg, capturează prizonieri, mari cantități de arme și muniții, distrug calea ferată Csobgrad – Szolnok.

Până în seara zilei de 1 august trecuse grosul cavaleriei, în spatele căruia erau 4

² Regimentul a fost comandat de coloneii Marcel Olteanu, în perioada 20 mai 1916 – 23 ianuarie 1917, Pop Ioan, 23 ianuarie 1917 – 15 mai 1918, Ivanovici Anton, 15 mai 1918 – 13 mai 1918, și Rădulescu Teodor, 17 mai 1918 – 1 noiembrie 1919 (s.v.).

divizii ale Grupurilor Holban și Moșoiu.

Divizia 2 Infanterie era gata de a trece Tisa în sectorul Tisza Bö și a interveni în acțiune în cel mult două zile.

Grupul inamic de nord avea retragerea spre Budapesta tăiată, iar retragerea grupului principal inamic spre Budapesta era amenințată cu tăierea în ziua de 2 august.

Comandamentul Trupelor din Transilvania ordonă pentru ziua de 2 august urmărirea fără răgaz a inamicului pentru a nu-i da timp să se reorganizeze în vederea unei noi rezistențe și constituie o Avangardă strategică compusă din Divizia 2 Cavalerie (Brigăzile 4 și 5 Roșiori) și un Grup de Manevră compus din Diviziile 2 Vânători și 1 Infanterie sub comanda generalului Moșoiu.

Constituie o Avangardă Strategică compusă din Divizia 2 Cavalerie și Divizia 1 Vânători sub comanda generalului Holban cu misiunea să exploreze terenul dintre Miskolcz – Budapesta și Kecskemet – Budapesta, interceptând căile ferate și șoselele pentru a tăia retragerea inamicului. Divizia 1 Vânători înapoia Diviziei de Cavalerie în zona Tapioszele – Tapiogyörgy.

Constituie un Grup de Manevră cu Divizia 2 Vânători și Divizia 1 Infanterie sub comanda generalului Moșoiu. Grupul se deplasează înapoia Avangardei Generale și ocupă cu Divizia 2 Vânători Jasz Szt. György și Jasz Ladanyi, iar cu Divizia 1 Infanterie ocupă Recas.

Formează două flancgarde, la dreapta cu Divizia 7 Infanterie și Brigada 2 Roșiori, la stânga cu Divizia 6 Infanterie și Brigada 4 Roșiori, sub comanda generalului Olteanu³.

La 2 august 1919 Grupul de Nord mărește capul de pod Tokaj.

Avangarda Strategică ocupă cu Divizia 2 Cavalerie linia Tapioszele – Alberti și împinge recunoașteri până lângă Budapesta.

Grupul de Manevră și Flancgarda de Sud angajează luptă vie cu inamicul pe linia Recas – Szolnok. Înfrânt, inamicul se retrage spre Abony urmărit îndeaproape.

În acest timp Brigada 4 Roșiori operând pe dreapta ocupă localitățile Alberti și Irsa, tăind retragerea inamicului prin Czegled către capitală. În această situație grupul inamic format de Diviziile 3, 5 și 7 trimite parlamentari și capitulează.

La nord forțele inamicului, văzând tăiată retragerea spre Füzes Abony, se retrag către Miskolcz și a doua zi capitulează.

În urma acestui succes Comandamentul suprem se îndreaptă spre Budapesta, tăind orice putință de retragere spre vest, dispunând:

Avangarda Strategică să înainteze cu ambele brigăzi spre Budapesta și cu Divizia 1 Vânători spre Gomba.

Grupul de Manevră înaintează cu Divizia 2 Vânători și ocupă regiunea Tapio György – Tapio Szele, iar Divizia 1 Infanterie se deplasează la Csegled, lăsând un batalion și două companii de pionieri la Abony pentru dezarmarea inamicului și adunarea materialelor.

Grupul General Holban rămâne pe loc în dimineața de 2 august, în timp ce Grupul General Moșoiu atacă și respinge cu Divizia 6 forțele inamice de pe frontul Rekas – râul

³ Născut în Craiova, la 4 mai 1872. În perioada 20 mai 1916 – 23 ianuarie 1917 colonelul Marcel Olteanu a comandat Regimentul 2 Călărași din Caracal.

Zagyva – Szolnok, iar către ora 10.30 trimite la Comandamentul Trupelor din Transilvania parlamentarii inamici veniți pentru încheierea armistițiului.

Flancgarda stânga Divizia 6 se deplasează de la Abony la Nagykörös și Brigada 4 Roșiori spre Kecskemet, pentru a cădea în spatele inamicului din această regiune.

Operațiile întreprinse de trupele noastre în ziua de 2 august au ca rezultat tăierea completă a retragerii celor două grupuri inamice spre Budapesta, precum și încercuirea lor. În această situație grupurile inamice trimit parlamentari care să trateze nu numai încheierea armistițiului, dar și predarea.

Grupul principal de forțe al inamicului, compus din Diviziile 3, 5 și 7 aflat în zona Csegled-Abony începe predarea chiar în seara de 2 august. În Csegled Regimentul 11 Roșiori dezarmează în noaptea de 2/3 august peste 2.000 de infanteriști și două regimente de artilerie la Abony. Divizia 6 Infanterie dezarmează, în aceeași noapte, 145 ofițeri și 3.500 trupă.

În rezumat: inamicul este complet dezorientat și dezorganizat și capitulează pretutindeni. Divizia 2 Infanterie ca rezervă generală, primește ordin să treacă Tisa și să se concentreze la Bessenzog.

La 3 august 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania menține dispozitivul de urmărire deoarece forțele inamice din regiunile Miskolcz și cele din regiunea Kecskemet făcuseră numai propuneri de armistițiu și de predare; deși aveau linia de retragere tăiată, nu erau complet încercuite și mai aveau spațiu de acțiune. Diviziile din zona Abony – Csaegled (3, 5, 7) erau încercuite, se predaseră și trebuiau dezarmate complet.

Ca urmare Comandamentul Trupelor din Transilvania a ordonat Grupului de manevră să deplaseze Divizia 1 Infanterie la Csegled și Divizia 1 Vânători la Tapio Szele și Tapio Györgye, stabilind misiuni și pentru flancgarde. Brigada 4 Roșiori de la Alberti se va deplasa spre sud pentru a amenința spatele grupării inamice de la Kecskemet și a intercepta comunicațiile spre Budapesta și Szeghedin.

Divizia 2 Infanterie rămâne la Bessenzog.

Diviziile 10, 18 și 20 primesc misiuni de etapă de la generalul Mihăescu.

În ziua de 3 august trupele ating toate obiectivele stabilite prin ordin:

Avangarda strategică încercuiește complect Pesta de la nord-est la sud-est ocupând Gödöllo (15 km nord Pesta), Kobanya (2 km est Pesta) și Pas Lorincz (sud-est Pesta) cu Brigada 5 Roșiori, iar cu Brigada 3 Roșiori ajunge la Monor (6 km sud Pesta). În spatele acestor brigăzi se deplasează rezerva diviziei de cavalerie (două batalioane din Regimentul de Vânători de Munte, compania de cicliști și o baterie de obuziere.

Divizia 1 Infanterie este deplasată la Csegled și Divizia 2 Vânători la în zona Tapiogyörgye-Tapioszele.

Brigăzile 4 și 3 Roșiori încercuiesc la nord, nord-est și la sud, sud-vest Budapesta, iar Detașamentul Davidoglu (Regimentele 14 Infanterie și 9 Roșiori, un divizion din Regimentul 22 Artilerie și o baterie de obuziere) cu Brigada 49 Infanterie se deplasează în direcție sud-vest și vest de Miskolcz, dezarmează Divizia 1 ungară, care primește condițiile de armistițiu, ocupă localitatea Erlau tăind retragerea inamicului în această parte.

La flancgarda stângă Divizia 6 ocupă Nagy Körös.

Brigada 4 Roșiori general Rusescu, făcea parte din flancgardă și avea misiunea să

înainteze de la Albert Irsa spre sud, în direcția Laiosmisze – Kecskemet pentru a intercepta toate comunicațiile spre Budapesta și Szeghedin.

Generalul încredințează această misiune Regimentului 11 Roșiori, căruia îi trimite ordinul Diviziei 2 Cavalerie și al Diviziei 6 Infanterie referitoare la misiunea brigăzii și cu 3 escadroane din Regimentul 6 Roșiori, însoțit de două grupe de mitraliere și o secție de artilerie călăreață, înaintează spre Pesta.

Reprezentanții Aliaților îi cer să nu intre în capitală, dar el îi trimite să trateze cu Comandamentul român și își continuă marșul. În seara de 3 august intră la guvernul ungar aflat în ședință și amenință că dacă nu se ordonă capitularea necondiționată, artileria sa are ordin să bombardeze orașul. Constantin Kirițescu, care dă amănunte privitoare la eveniment, scrie în cartea sa că „*guvernul a cedat*”.

Generalul Măldărescu nu apreciază pozitiv⁴ raidul îndrăzneț și riscant al generalului Rusescu, nu apreciază nici rezultatul concret al acțiunii care a determinat guvernul ungar să-și trimită reprezentant care să întâmpine la porțile capitalei armata care a făcut posibilă schimbarea de regim. El se întreabă ce s-ar fi întâmplat *dacă cele 3 regimente ar fi ridicat armele...* dacă diviziile maghiare de la Kecskemet se retrăgeau spre sud... Desigur, regimentele din Budapesta știau despre capitularea diviziilor ungare de pe câmpul de luptă și despre faptul că diviziile române sunt aproape de porțile capitalei, deci încercarea lor de a se împotrivi prin luptă nu numai că ar fi fost sortită eșecului, dar ar fi adus mari prejudicii populației capitalei. În privința diviziilor de la Kecskemet, ipoteza că s-ar fi îndreptat spre sud nu se susține, căci acolo era frontul diviziilor franceze și ale sârbilor, iar dacă diviziile ungare ajungeau acolo le putea aștepta o soartă mai grea decât dacă se predau armatei române.

La 4 august 1919 Comandamentul Trupelor din Transilvania dispune o nouă grupare de forțe pentru complecta dezarmare a restului unităților răzlețe dintre Tisa și Dunăre. Misiuni:

Grupul General Holban (Diviziile 2 Cavalerie, 1 Vânători, 2 Vânători) și Grupul Dumitrescu (Diviziile 7 Infanterie și 2 Roșiori) continuă operațiile spre vest până la

⁴ Generalul Măldărescu scrie că: „*Brigada 4 Roșiori a trimis de la Alberti la Kecskemet numai 5 escadroane, sub comanda locotenent-colonelului adjutant Athanasescu, iar restul brigadei (3 escadroane) s-a îndreptat spre Budapesta, poposind în cursul nopții de 3/4 august într-o cazarmă de la periferia orașului.*

Prin împingerea celor 3 escadroane din Brigada 4 de Roșiori spre Budapesta, în ziua de 3 august, nu numai că nu se putea obține nimic – căci vom vedea mai jos cum s-a făcut, cum nu trebuia să se facă ocuparea Budapestei – dar operațiunea a întrecut marginile admisibile îndrăzelii și, în plus, era în dauna scopului urmărit de Comandamentul Trupelor din Transilvania.

În adevăr, dacă cele 3 regimente de bolșevici (peste 7.000 de oameni) din Budapesta, care au fost dezarmate de Divizia 1 Vânători în ziua de 4 august, ar fi ridicat armele în seara de 3 august contra celor 3 escadroane din Brigada 4 Roșiori (300-400) de călăreți, desigur că le-ar fi creat o situațiune mai mult ca neplăcută, iar prin dirijarea acestor 3 escadroane de la Alberti spre Budapesta, în loc de Kecskemet, se contraria intențiunea Comandamentului Trupelor din Transilvania, care urmărea tăierea liniei de retragere spre sud a diviziilor maghiare din regiunea Kecskemet, divizii care se puteau salva pe frontul sârb, ceea ce ar fi pricinuit pierderea unei mari cantități de material de război, ce am capturat de la inamic. Energia cu care a operat locotenent-colonelul adjutant Athanasescu a remediat însă această greșală regretabilă”.

Pentru că s-a discutat mult despre faptul că generalul Rusescu a intrat primul în Budapesta, cu un regiment din Brigada 4 Roșiori, pe care o comanda, generalul Măldărescu notează în cartea sa: „*Să fie bine stabilit dar, că trupele generalului Holban au ocupat Budapesta, în ziua de 4 august 1919*”.

Dunăre și spre nord până la frontiera cu Cehoslovacia; Divizia de Cavalerie să încercuiască Budapesta spre vest, interceptând orice comunicație.

Grupul Moșoiu (Diviziile 6 și 1 Infanterie și Brigada 4 Roșiori să continue operațiile spre sud, ocupând zona până la frontul franco-sârb.

Divizia 2 Cavalerie trece Brigada 5 Roșiori (Regimentele 2 și 7) întărită cu un batalion, vânători de munte și o baterie călăreață, în dreapta Dunării și aceasta intră în Pesta la ora 13.30, traversează Pesta și Buda și ocupă un cap de pod pe înălțimile de la 3 km vest Buda.

Brigada 3 Roșiori (Regimentele 5 și 10 întărite cu un batalion vânători de munte, două baterii călărețe și o baterie de obuziere) ocupă ieșirile estice ale orașului Pesta.

În rândul vânătorilor de munte era și căpitanul Nicolae Pătrășcoiu, eroul de la Jiu, care în luptele de pe pământul natal a făcut minuni de vitejie.⁵

Divizia 1 Vânători (infanteria în căruțe) ajunge la ora 12.00 la Törökfalva (2 km de Pesta), unde se oprește pentru a para orice eventualitate.

Acțiunea energetică a trupelor române a determinat capitularea ultimelor unități ale grupurilor de sud și de nord ale armatei ungare, fuga lui Béla Kun, demisia guvernului bolșevic și înlocuirea acestuia cu guvernul socialist Peydel.

La ora 14.00 generalul Mărdărescu sosește la Törökfalva însoțit de șeful de stat major generalul Panaitescu, unde este întâmpinat de delegația noului guvern, care-i predă orașul.

La ora 16.00 Divizia 1 Vânători intră în Budapesta, în prezența generalului Mărdărescu, ovaționată de public, care-și manifestă astfel bucuria că armata română l-a salvat de calvarul comunismului.

În zilele următoare acțiunea Trupelor din Transilvania a continuat dezarmarea tuturor grupurilor răzlețe și a formațiunilor civile de pe teritoriul ungar dintre Dunăre și Tisa.

Divizia 2 Vânători se apropie de Budapesta în zona Tapio Sap Mende și Divizia 7 Infanterie în zona Szambok – Dany – Koka – Toalmas.

Grupul General Moșoiu înaintează spre sud, ocupă zona Kecskemet – Kis Kun

⁵ Despre bravura acestui ofițer, generalul Ion Anastasescu scrie în cartea sa *O pagină din războiul nostru. Lupta de la Jiu 14/27 octombrie 1916*, că la 14 septembrie 1916 sublocotenentul Pătrășcoiu, comandantul companiei a 8-a din Regimentul 18 Infanterie, a capturat de la inamic două baterii de obuziere de calibru 105 mm, aflate în grădina casei părintești din comuna Arsurile, județul Gorj, pe care le-a luat în stăpânire artileria noastră. A doua zi 4 dintre aceste obuziere au fost puse în poziție de tragere, executând foc asupra inamicului aflat în retragere spre Buliga.

Pentru bravura sa sublocotenentul din rezervă Nicolae Pătrășcoiu a fost trecut în rândul cadrelor active și decorat cu Ordinul Mihai Viteazul, clasa a III-a.

Comandantul Regimentului Vânători de Munte, locotenent-colonelul Carol, principe al României, îl aprecia pe căpitanul Nicolae Pătrășcoiu ca fiind „brav pe câmpul de luptă, (...) bine pregătit pentru a comanda un batalion. Merită a fi înaintat la gradul de maior în mod excepțional”.

După război Nicolae Pătrășcoiu a îndeplinit funcții ca ofițer în activ și în rezervă, fiind avansat până la gradul de colonel. În Războiul de Reîntregire a cerut să meargă pe front, a lucrat în Ministerul de Război și la Comandamentul Teritorial București până la 15 mai 1945, când a fost desconcentrat. La fel ca alți ofițeri cu merite deosebite în cele două războaie, a fost arestat de Tribunalul Poporului, șters din controale și condamnat la moarte, dar sentința nu s-a executat. Ca recunoaștere a meritelor sale, în mai 1965 a fost avansat la gradul de general și menținut la dispoziția Ministerului Apărării Naționale. Eroul gorjan Nicolae Pătrășcoiu rămâne un frumos exemplu de bravură și eroism.

Fleegyhaza și capturează resturile Diviziilor 2 și 1 inamice. Până la 8 august ocupă tot teritoriul dintre Tisa și Dunăre, până la frontul sârb.

La vest de Dunăre Brigada 5 Roșiori, întărită cu Regimentele 7 și 8 Vânători (sosite din Transilvania după trecerea Tisei) ocupă până la 18 august cap de pod până la linia Raab (Gyor – Vespem) pentru a dezarma resturile armatei ungare și muncitorii înarmați.

La nord, Grupul General Holban ocupă până la 17 august, cu Detașamentele General Davidoglu și Colonel Moruzzi din Divizia 2 Cavalerie și subunități din Regimentul de Vânători de Munte și din Divizia 7 Infanterie, teritoriul până la linia unităților cehoslovace.

Armata română a înfăptuit între 20 iulie și 4 august 1919 ceea ce a propus la 11 iulie mareșalul Foch să înfăptuiască acțiunea comună a Aliaților: înfrângerea armatei bolșevice ungare, ocuparea Budapestei și dezarmarea Ungariei pentru asigurarea păcii în Europa centrală tulburată de bolșevicii unguri.

Generalul Mărdărescu scria: „*Ungaria trebuie să ne rămână în veci recunoscătoare pentru serviciile ce i s-au adus, căci, prin jertfele ce ne-am impus, s-a putut realiza stărpirea bolșevismului și, ca consecință, restabilirea stării normale în interior*”.

După intrarea trupelor române în Budapesta, Comandantul Trupelor din Transilvania a dat o **Proclamațiune** în care arăta că

„*Se aduce la cunoștința populațiunii următoarele:*

1. *Armata românească nu face războiu locuitorilor ei, ci armatelor cari au atacat-o.*
2. *Soldatul român garantează liniștea, avutul și viața cetățenilor. (...)*

În ziua de 5 august 1919, cu Nr. 2662, a raportat M.S. Regelui Ferdinand:

„*Am onoarea a raporta că eri, 4 august, orele 18, trupele au ocupat Budapesta fără rezistență.*

După luarea măsurilor de menținerea ordinii, am trecut în revistă și am primit defilarea trupelor (o brigadă din Divizia I-a de Vânători, un divizion a 3 baterii și un divizion din Brigada 4-a de roșiori) pe Andrasystasse.

Guvernator al Budapestei l-am numit pe generalul Holban.

Populațiunea a primit trupele noastre în mod simpatic”.

Regele Ferdinand a conferit generalului Mărdărescu *Ordinul militar Mihai Vitezul clasa II-a*, „*pentru deosebita pricepere cu care a condus operațiunile ofensivei din iulie 1919 și cari s-a terminat cu complecta înfrângere a armatelor maghiare și cu ocuparea Budapestei*”. Pentru priceperea, bravura și eroismul cu care au luptat, au primit Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a mai mulți generali și ofițeri, între care generalul Mihail Obogeanu, comandantul Diviziei 1 Infanterie și colonelul Victor Tomoreveanu, comandantul Brigăzii 2 Infanterie.

Până la 8 august au fost capturate 6 divizii cu un efectiv de 1235 ofițeri, peste 40.000 soldați, 350 tunuri 332 mitraliere, 52.000 arme.

Regimul comunist a fost înlocuit cu un regim socialist, dar aceasta nu era o garanție a păcii, dacă trupele române s-ar fi retras imediat.

Trupele române au curățit teritoriul, dezarmând unitățile răzlețe până la linia frontului cu armata franceză și sârbă la sud, până la frontiera cu Cehoslovacia la nord și până la Balaton și Gyor la vest, dezarmând populația.

Aliații recunoșteau necesitatea dezarmării populației din marile centre industriale unde muncitorii erau bolșevizați și înarmați de regimul comunist.

După trecerea Tisei și ocuparea Budapestei mareșalul Foch și generalul Franchet d'Esperey au felicitat Comandamentul român pentru victoriile sale strălucite.

La aceste victorii un aport important au avut Diviziile 1 și 2 Infanterie din Oltenia, regimentele lor de artilerie și cu Regimentele 1 Roșiori, 1 și 2 Călărași, ca unități constituie, precum și ofițerii și soldații încadrați în ale unități.

Pierderile trupelor române se ridică la 185 ofițeri și 11.500 soldați, din care au fost 69 ofițeri și 36.000 soldați morți.

După ocuparea Budapestei, Conferința de Pace de la Paris a trimis la Budapesta o comisie militară aliată compusă din generalul francez Grazziani, generalul american Bandholz, generalul englez Gorton și generalul italian Mombely pentru ca în legătură cu guvernul ungar să asigure executarea armistițiului cu România. Trimisul special al Guvernului Român a fost ministrul Diamandy.

Pamfil Șeicaru scrie că „*Toată luna august Consiliul Suprem nu și-a putut stăpâni furia împotriva românilor care îi ignoraseră interdicțiile și își permisese să intre în Budapesta fără să țină cont de VETO-ul care le interzicea ocuparea capitalei, fapt ce determinase căderea lui Béla Kun. România, ca aliată a Franței, era muștrată de către Lloyd-George fiindcă devenea astfel principalul stat al Europei Centrale, consolidând influența Franței în această regiune.(...) Ideea de unitate a românilor pe întregul spațiu al Dacilor se realizase. Sacrificiile acceptate au fost imense. Iată pierderile românilor: 2.267 ofițeri și 235.700 soldați*”.

În final concluzionează că „România este o mare și indestructibilă realitate în mers ascendent. Orice rătăcirii vremelnice nu au putut și nu vor putea să-i schimbe destinul istoric”.

Lupta pentru încununarea cu laurii victoriei a Hotărârilor Marii Adunări de la Alba Iulia nu s-a desfășurat numai în câmpul de luptă de către ostașii români, între care s-au remarcat oltenii noștri, ci și pe plan politic, diplomatic și propagandistic. Vom reveni cu precizări referitoare și la contribuția românilor aflați atunci la Paris, cu deosebire a senatorului românețean Pavel Brătășanu.

**Generalul Gheorghe Mărdărescu –
comandantul Trupelor din Transilvania.**

*Generalul Gheorghe Rusescu –
comandantul
Brigăzii 4 Cavalerie în 1919.*

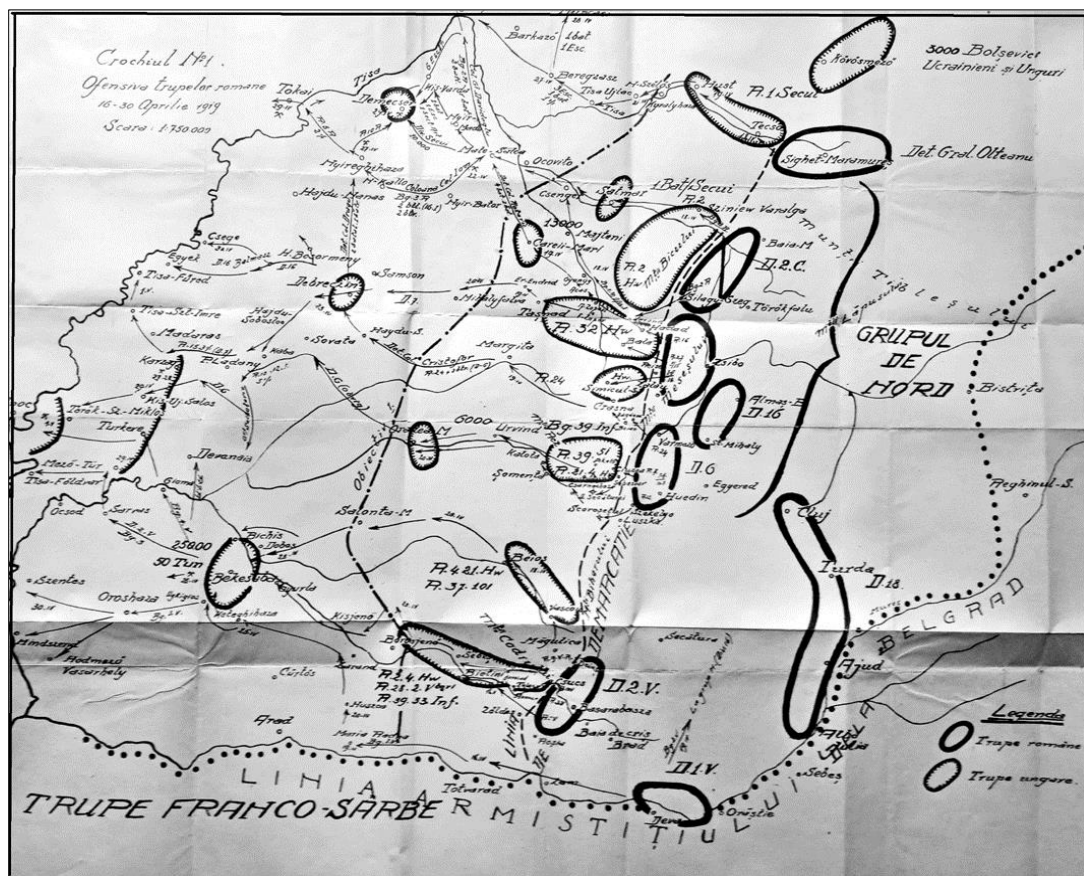
*Generalul Ioan Jitianu –
comandantul
Diviziei 2 Infanterie.*

*Locotenent-colonelul
Victor Tomoroveanu –
comandantul Brigăzii 2 Infanterie.*

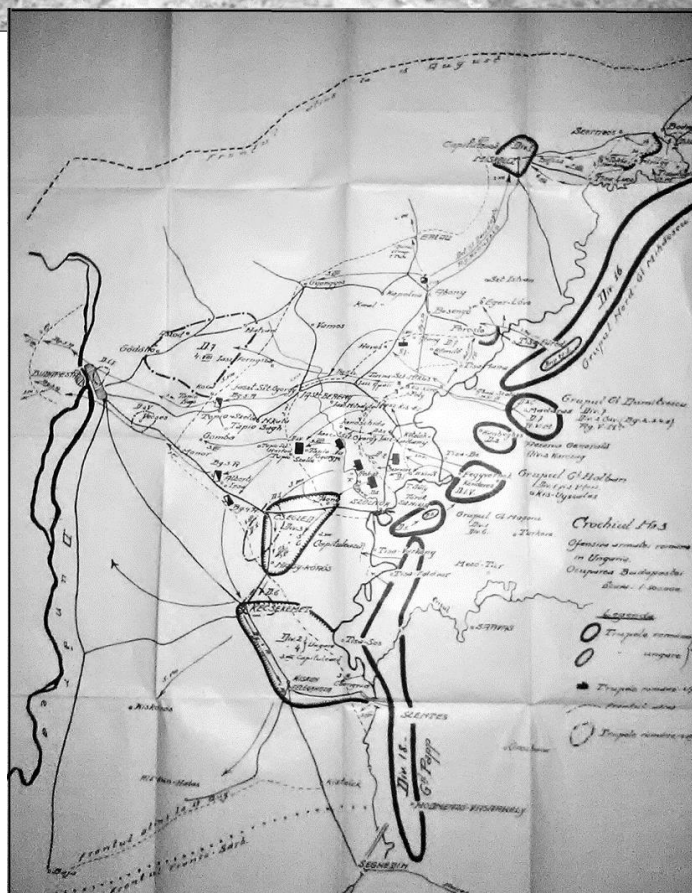
*Generalul Romulus Scărișoreanu –
comandantul Diviziei 1 Cavalerie.*

Ofensiva Armatei Române din 16-30 aprilie 1919.

*Generalii Gheorghe
Mărdărescu și Traian
Moșoiu la trecerea Tisei.*

*Ofensiva Armatei Române
în Ungaria 1919
și ocuparea Budapestei.*

Generalii Gheorghe Mărdărescu, Ștefan Panaitescu, Traian Moșoiu, Constantin Dumitrescu și ofițeri români la Debrețin, 1919.

Generalul Traian Moșoiu defilează în fața generalului Mărdărescu la Budapesta în 1919.

*Generalul Ștefan Holban –
comandantul avangardei strategice
care a ocupat Budapesta.*

*Generalul Traian Moșoiu –
comandantul Grupului de Manevră
la Budapesta 1919.*

Divizionul 2 din Regimentul 2 Călărași la Budapesta în august 1919.

Generalii Gheorghe Mărdărescu, Ștefan Panaitescu și Philippe Petain la Budapesta.

Ofițeri englezi în mijlocul ofițerilor români.

PARTICIPAREA REGIMENTULUI 9 VÂNĂTORI – COMANDAT DE GENERALUL GORJEAN GHEORGHE RASOVICEANU – LA CAMPANIA ANULUI 1919

**Daniela-Liliana Pătrașcu,
Dumitru-Valentin Pătrașcu**

Regimentul nr. 9 Vânători, cu garnizoana la Bazargic, a participat la campaniile anilor 1916-1917, luând parte la luptele din sudul Dobrogei, la bătălia de la Turtucaia, precum și la retragerea armatei române spre nord, efectivele sale, precum și Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Batalionului I al Regimentului nr. 9 Vânători, remarcându-se în luptele de Stăpul, Bălăriile, precum și în bătălia de la Amzacea, la care, alături de trupele Regimentului nr. 9 Vânători, au luat parte și voluntari sârbi¹.

La 15 august 1916, maiorul Gheorghe Rasoviceanu se afla la comanda Batalionului I din cadrul Regimentului nr. 9 Vânători, îndeplinind și funcția de șef de Stat Major al regimentului până la data de 1 noiembrie 1916, când a fost avansat la gradul de locotenent-colonel, preluând comanda Regimentului nr. 9 Vânători².

Regimentul nr. 9 Vânători făcea parte din Divizia a 19-a, care era dispusă de-a lungul frontierei româno-bulgare, la sud de Bazargic, și care alcătua Armata a III-a română comandată de către generalul Mihail Aslan, alături de Divizia a 17-a, dispusă la sud de Turtucaia, și Divizia a 9-a, dispusă la sud de Silistra³.

Armata a III-a română dispunea de un efectiv total de 72 000 de oameni, acestora adăugându-li-se două divizii de infanterie și una de cavalerie ruse, cu un efectiv de 42.000 de oameni, aflate sub comanda generalului Andrej Zaioncikovski. În aceste condiții, trupele româno-ruse din Dobrogea totalizau: 83 de batalioane de Infanterie, 34 de

¹ Gheorghe Cristescu, *Amintiri din războiul 1916-1919*, p. 4. Lucrarea memorialistică este dactilografiată și broșată, fiindu-ne pusă la dispoziție prin amabilitatea domnului jurist Ion Ungureanu din orașul Țicleni, căruia îi mulțumim și pe această cale. Remus Macovei, „Monumentul eroilor sârbi căzuți în luptele pentru apărarea Dobrogei în anul 1916”, în volumul *Sfinți, eroi și martiri*, Craiova, Editura Sitech, 2016, pp. 222-241.

² Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieții farmec, 1999, p. 7; Daniela-Liliana Pătrașcu, Dumitru-Valentin Pătrașcu, „Generalul Gheorghe Rasoviceanu (1874-1954) – Comandantul Regimentului nr. 9 Vânători”, în volumul *Istoricul Dinică Ciobotea la 70 de ani*, Craiova, Editura Universitaria, 2017, p. 354; ***, *Operațiile și istoricul Regimentului 9 Vânători în Războiul pentru Întregirea Neamului Românesc*, editor, studiu introductiv, ilustrație și anexe de Ion I. Solcanu, București, Editura Enciclopedică, 2018, pp. XXIV, 13; Ion Solcanu, *Un erou din Războiul de Reîntregire a României: Regimentul 9 Vânători*, București, Editura Enciclopedică, 2018.

³ Constantin Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediția a II-a, vol. I, București, Editura Casei Școalelor, f. a., p. 359.

escadroane de Cavalerie și 40 de baterii de Artilerie⁴.

În timp ce armata româno-rusă era în curs de concentrare, trupele germane și bulgare erau masate la frontiera dobrogeană. În consecință, August von Mackensen a atacat Turtucaia, care era apărată de Divizia a 17-a română, ce avea un efectiv de 20 000 de oameni, din care 15 000 de infanteriști desfășurați pe un front de 30 de km lungime⁵.

Operațiunile propriu-zise au început în noaptea de 1 spre 2 septembrie 1916, atacul producându-se prin surprindere⁶. Ulterior, acțiunile militare s-au extins și în zonele Silistra și Bazargic. În aceste condiții, generalul de brigadă Nicolae Arghirescu, comandantul Diviziei a 19-a Infanterie, a ordonat evacuarea orașului Bazargic la 21 august/3 septembrie 1916⁷.

Înfrângerea armatei române la Turtucaia, la 23 august/5 septembrie 1916, a condus la mari pierderi în oameni și material de război, în urma acesteia fiind capturați de către inamic 25 000 de prizonieri români⁸.

Ulterior, în perioada 3/16-8/21 septembrie 1916, generalul August von Mackensen a declanșat o puternică ofensivă pe linia Rasova – Cobadin – Topraisar – Tuzla, ofensivă respinsă de trupele româno-ruse⁹.

Regimentul nr. 9 Vânători a luat parte la „*luptele grele și aprige din jurul Bazargicului (...) care ne aduc primii răniți de pe front (...) în special ofițeri și soldați din eroica Divizie de voluntari sârbi, comandată de colonelul adjutant Hagici, care era încadrată în frontul român din Dobrogea*”¹⁰.

Bătălia de la Bazargic a început în dimineața zilei de 5 septembrie 1916, când trupele româno-ruse au ajuns în fața întăriturilor Bazargicului¹¹. Surprins de forța trupelor inamice, generalul Nicolae Arghirescu a ordonat retragerea trupelor româno-ruse spre Caraomer, în ciuda faptului că Regimentul nr. 9 Vânători încercase un nou atac asupra orașului. Nefiind susținut de restul trupelor, Regimentul nr. 9 Vânători a fost nevoit să se retragă. Retragera trupelor româno-ruse s-a oprit pe linia Nebicuiusu – Cerchezchioi – Ciobancuiusu¹².

Ulterior, un consiliu de război desfășurat la Silistra în noaptea de 7 spre 8 septembrie 1916 a decis evacuarea Silistrei în ziua de 8 septembrie 1916, dezafectarea podului de pontoane ce făcea legătura cu orașul Călărași, și retragerea trupelor Diviziei a 9-a la Cuzgun. În aceste condiții, la 10 septembrie 1916, Silistra a fost ocupată de trupele germane și bulgare¹³, noul front fiind reorganizat pe linia Rasova – Cobadin – Topraisar¹⁴.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 367.

⁶ *Ibidem*, p. 371.

⁷ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, coord. acad. Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 423.

⁸ *Ibidem*, p. 424.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Gheorghe Cristescu, *Amintiri din războiul 1916-1919*, p. 4.

¹¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 413.

¹² *Ibidem*, p. 416.

¹³ *Ibidem*, p. 423.

¹⁴ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 424; Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 423.

Înfrângerile suferite de trupele româno-ruse în Dobrogea au determinat revizuirea planului de operații al armatei române. Astfel, la propunerea generalului Alexandru Averescu s-a decis pornirea unei puternice ofensive în Dobrogea, concomitent, urmând a continua ofensiva trupelor române în Transilvania.

Numit comandant al Armatei a III-a la finele lunii august 1916, generalul Alexandru Averescu aprecia că printre cauzele înfrângerii de la Turtucaia se pot enumera unitățile improvizate și numărul mare de soldați și ofițeri rezerviști¹⁵.

La 18 septembrie/1 octombrie 1916, în timp ce ofensiva armatei române din Dobrogea progresa, a început trecerea trupelor Armatei a III-a române pe podul de pontoane de la Flămânda¹⁶. După încheierea trecerii Dunării, generalul Alexandru Averescu organizează o nouă linie a frontului ce începe la Rasova, pe malul Dunării, trecând prin Arabagi, Mulciova, Enigea, Cocargea, Cobadin, Topraisar și Tuzla, pe malul Mării Negre¹⁷.

În aceste condiții, trupele româno-ruse din Dobrogea totalizau, la începutul lunii octombrie 1916, un număr de: 124 de batalioane (80 de batalioane române și 44 ruse), 31 de escadroane de cavalerie și 89 de baterii de artilerie, fiind superioare celor inamice, care dispuneau de: 79 de batalioane de infanterie, 29 de escadroane de cavalerie și 62 de baterii de artilerie¹⁸.

Bătălia de la Amzacea s-a declanșat în momentul în care, informați de o patrulă sârbească, ofițerii Regimentului nr. 9 Vânători „*au aflat că inamicul din fața regimentului (...) schimbă o divizie germană cu una turcă*”¹⁹, iar „*în timp ce ofițerii germani și turci predau și primeau sectoarele, trupa este adunată (...) le-au venit căruțele cu mâncare*”²⁰.

Referindu-se la calitățile de comandant ale maiorului Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Batalionului I din cadrul Regimentului 9 Vânători în timpul bătăliei de la Amzacea, istoricul Constantin Kirițescu nota că acesta este „*un comandant a cărui energie nu e întrecută decât de înflăcărarea și disprețul său de moarte*”²¹.

În cursul lunilor noiembrie-decembrie 1916, locotenent-colonelul Gheorghe Rasoviceanu a coordonat refacerea Regimentului nr. 9 Vânători „*din resturile regimentelor: 9 Vânători, 39 Infanterie și 40 Infanterie*”²², astfel că, la 23 noiembrie 1916, „*după evacuarea Bucureștiului, primind ordin să ocupe o poziție de rezistență la Ștefănești, a organizat-o în condițiuni foarte bune și într-un timp foarte scurt*”²³.

Pentru faptele de vitejie săvârșite de către soldații și ofițerii din cadrul Regimentului nr. 9 Vânători în luptele de la: Mustafa-aci, „*unde a respins o brigadă inamică cu*

¹⁵ Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiu (1916-1918)*, ediția a III-a, București, Editura Cultura Națională, f.a., p. 21.

¹⁶ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, p. 424.

¹⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 435.

¹⁸ *Ibidem*, p. 466.

¹⁹ Gheorghe Cristescu, *op. cit.*, p. 5.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 468.

²² Vezi Anexa nr. 1.

²³ *Ibidem*.

artilerie²⁴, de la Amzacea, „unde au cucerit 7 tunuri”²⁵, de la Nazarcea și de la Stâlpul, bătălie desfășurată la 19 noiembrie 1916, în urma căreia „și-au deschis drumul spre București, rupând puternicul front bavarez și aducând peste 1 200 de prizonieri și 16 mitraliere”²⁶, drapelul Regimentului nr. 9 Vânători a fost decorat de către Regele Ferdinand I cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, decretul de decorare fiind emis la Iași la 23 mai 1917²⁷.

În cursul lunilor aprilie-mai 1917, Regimentul nr. 9 Vânători a primit ordin din partea Regelui Ferdinand I să asigure ordinea și să restabilească autoritatea statului român în Iași, în condițiile haosului creat de trupele ruse bolșevizate care părăsiseră linia frontului și se dedau la crime, violuri și jafuri în spatele frontului, nesocotind autoritățile române²⁸, misiune de care s-a achitat în mod strălucit, alungând trupele bolșevice din capitala țării, motiv pentru care locotenent-colonelul Gheorghe Rasoviceanu și-a câștigat respectul și admirația Regelui Ferdinand I.

Locotenent-colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului nr. 9 Vânători, a fost decorat cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a, printr-un decret emis de către Regele Ferdinand I la data de 18 august 1917²⁹, ca recunoaștere pentru „pentru vitejia, destoinicia și devotamentul excepțional de care a dat dovadă pe câmpul de luptă”³⁰ în cursul bătăliei de la Mărășești.

În cursul bătăliei de la Mărășești³¹, Regimentul nr. 9 Vânători comandat de către Gheorghe Rasoviceanu, „prin lupte crâncene, respinge toate atacurile dușmane, păstrând gara și fabrica de parchet, considerate puncte strategice de către ambele părți beligerante”³².

Într-un raport întocmit de către comandantul Diviziei a 9-a, generalul Constantin Scărișoreanu, se arată că „la atacul inamicului din ziua de 29 iulie, când dușmanul amenința să ne învâluie compact Divizia și să ia gara și satul Mărășești din cauza retragerii dezordonate a rușilor de la aripa dreaptă a Diviziei, locotenent-colonelul Rasoviceanu, care forma singura rezervă a Diviziei, cu unitatea sa, primește ordinul de a face față în acea parte și, mulțumită acțiunii sale, reușește a păstra în stăpânire gara și satul Mărășești, precum și fabrica de parchete”³³.

După semnarea păcii umiltoare de la Buftea-București (7 mai 1918), care prevedea demobilizarea armatei române, „armata noastră fusese ca și desființată”³⁴, astfel că,

²⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 54 din 27 mai/9 iunie 1917, p. 1 023.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 11.

²⁹ Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 19.

³⁰ Vezi Anexa nr. 4.

³¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, pp. 151-233; Costin Scurtu, *Participarea militarilor dobrogeni la bătălia de la Mărășești din vara anului 1917*, în „Cronica Vrancei”, nr. XV, Focșani, 2013, pp. 177-196.

³² Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 8.

³³ Vezi Anexa nr. 3.

³⁴ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediția a II-a, București, Editura Casei Școalelor, f. a., vol. II, p. 537.

„singurele forțe serioase erau unitățile detașate în Basarabia”³⁵, respectiv „diviziile 9 și 10 de Infanterie și diviziile 1 și 2 de Cavalerie”³⁶.

Odată cu decretarea mobilizării, la 10 noiembrie 1918, s-au constituit trei divizii: a 8-a, a 7-a și a 1-a de Vânători, care au alcătuit Corpul IV Armată cu garnizoana în Moldova. Divizia a 8-a „avea să opereze în Bucovina, iar celelalte două în Transilvania”³⁷, însă „efectivele diviziilor erau slabe: un regiment de infanterie n-avea mai mult de 1 300 de soldați luptători, iar unul de vânători avea între 600 și 800. Fiecare divizie dispunea numai de câte două baterii de tunuri de câmp și una de obuziere; vânătorii mai aveau și câte o baterie de munte”³⁸.

În momentul decretării mobilizării, Regimentul nr. 9 Vânători făcea parte din Brigada a 1-a din cadrul Diviziei a 1-a Vânători aflată sub comanda generalului de brigadă Aristide Lecca. Ulterior, la 1 februarie 1919, Regimentul nr. 9 Vânători a intrat în componența Brigăzii a 4-a Vânători comandată de către colonelul Dimitriu, după ce, „îndeplinindu-și misiunea la București, a primit ordin să vină în regiunea Brad”³⁹.

După sosirea Regimentului nr. 9 Vânători, comandantul Brigăzii a 4-a Vânători raporta că domnul colonel „Rasoviceanu a organizat pozițiile de la Korosbania și Brad, unde a dat dovadă de multă pricepere, inițiativă și sârguință”⁴⁰, astfel că, „pentru modul cum își face datoria (...) îi aduc elogiile mele”⁴¹.

Totodată, comandantul Brigăzii a 4-a Vânători raporta faptul că domnul colonel Gheorghe Rasoviceanu „este în tot timpul în mijlocul soldaților săi, cunoscându-i aproape pe fiecare după nume. Instrucția și educația ofițerilor și trupei formează grija sa de căpetenie. Ofițerii săi sunt model de conduită, trupa este adânc pătrunsă de sentimentul datoriei către Patrie și Tron, de al supunerii și ascultării față de șefi”⁴².

În aceste condiții, comandantul Brigăzii a 4-a Vânători își exprima „credința că la semnalul de înaintare, Regimentul nr. 9 Vânători comandat de colonelul Rasoviceanu va păși din nou pe drumul biruinței și al gloriei, drum ce cunoaște bine și pe care l-a făurit cu sângele vitejilor săi în văpaia luptelor de pe Neajlov și de la Mărășești”⁴³, propunându-l „pentru numire la comandă de brigadă și înaintare la gradul de general în mod excepțional”⁴⁴.

La 31 ianuarie 1919, Batalioanele I și II din cadrul Regimentului nr. 9 Vânători au ajuns la Deva, de unde s-au deplasat către Băița, unde s-a instalat în dispozitiv Batalionul I, iar, la 1 februarie 1919, Batalionul II împreună cu comenduirea regimentului s-au instalat la Brad. Concomitent, un pluton de mitraliere și o companie au constituit un

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Vezi Anexa nr. 2.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem.

avanpost la Baia de Criș⁴⁵.

La 15-16 februarie 1919 s-a constituit Corpul Voluntarilor Transilvăneni „Horia“ compus din membrii Gărzilor Naționale Române din Țara Hălmaგიului, precum și din membrii ai Gărzilor Naționale Române retrase din comitatul Arad pe valea Crișului Alb după stabilirea celei de-a treia linii de demarcație între trupele române și trupele ungare.

Efectivul Corpului de Voluntari „Horia“ era de aproximativ 4 000 de moți recrutați din zona munților Zarandului, din plășile Baia de Criș, Brad, Abrud, Câmpeni, acestora alăturându-li-se foști prizonieri reveniți din Rusia, precum și jandarmii de la Ineu, retrași la Brad, comandați de către căpitanul Vasile Barbu.

Ceremonia de depunere a jurământului militar de către membrii Corpului de Voluntari „Horia“ a fost organizată de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu, sub ordinele căruia aveau să lupte aceștia, după ce primiseră permisiunea de a ieși de sub autoritatea Consiliului Dirigent, la data de 2 martie 1919 la gorunul lui Horea de la Țebea.

Anterior declanșării contraofensivei române din aprilie 1919, Corpul Voluntarilor „Horia“ s-a transformat în Regimentul nr. 86 Infanterie, fiind subordonat Diviziei a 2-a Vânători a Armatei Române. Acest regiment și-a adus o contribuție importantă la eliberarea orașului Beiuș de sub ocupația trupelor ungare bolșevice ale Republicii Sfaturilor proclamate la Budapesta de către Béla Kuhn în speranța păstrării vechilor teritorii ale Ungariei cu sprijinul bolșevicilor lui Vladimir Ilici Lenin⁴⁶. După eliberarea Beiușului, această unitate a Armatei Române avea să primească denumirea de Regimentul de Infanterie „Beiuș“.

La 31 martie 1919, trupele Regimentului 9 Vânători aflate sub comanda generalului Gheorghe Rasoviceanu au eliberat Hălmaგიu, unde au rezistat atacurilor bolșevicilor unguri până la 15 aprilie 1919⁴⁷.

Béla Kun, pe numele real Béla Kun, a fost prizonier în Rusia în perioada 1914-1917, perioadă în care a aderat la vederile bolșevice, motiv pentru care, la 17 noiembrie 1917 avea să fie trimis în Ungaria, sub acoperirea unei echipe de chirurși militari și specialiști ai Crucii Roșii sovietice venite în ajutorul răniților de război maghiari⁴⁸.

În foarte scurt timp de la sosirea sa în Ungaria, Béla Kun a fondat, la Budapesta, Partidul Comunist Ungar, pentru ca, la scurt timp, să înființeze „*grupul comunist român*“ constituit din foști prizonieri de război din lagărele din Siberia, acesta urmând să constituie aripa transilvăneană a comuniștilor unguri⁴⁹.

La sfârșitul anului 1918, odată cu sosirea acestor agitatori bolșevici, în majoritate foști prizonieri, operațiunile paramilitare și teroriste maghiare împotriva autorităților române și a populației din Transilvania au căpătat o dezvoltare similară cu operațiunile bolșevice din Basarabia⁵⁰. În aceste condiții, în județul Arad s-au raportat 301 asasinate,

⁴⁵ Vezi Anexa nr. 3.

⁴⁶ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, București, Editura RAO, 2011, pp. 80-87.

⁴⁷ Traian Mager, *Ținutul Hălmaგიului*, vol. IV, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1938.

⁴⁸ Larry L. Watts, *op. cit.*, pp. 77-78.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 78.

⁵⁰ *Ibidem*.

între noiembrie 1918 și februarie 1919, 300 de victime fiind români⁵¹, un singur mort fiind ungar, însă chiar și acesta a fost ucis tot de către gărzile ungare⁵².

Observatorii francezi și britanici raportau o intensă campanie antiromânească a autorităților de la Budapesta și instigări la atrocități destinate să „*aducă anarhia în teritoriile ocupate de români*” și să provoace represii care „*ar submina unirea*” și „*ar discredita administrația românească*”⁵³.

În aceste condiții, la sfârșitul lunii ianuarie 1919, Statul Major General Român semnala că se ajunsese la un asemenea nivel al cooperării militare ungare cu agenții comuniști din Transilvania, încât „*toate gărzile maghiare aderaseră la această mișcare*” și încercau să provoace represalii împotriva populației civile⁵⁴.

În timp ce, trupele bolșevice ungare atacau, la 15 aprilie 1919, trupele române din Transilvania aflate în zona munților Apuseni⁵⁵, comandantul Armatei Roșii Ucrainene, Vladimir Aleksandrovici Antonov-Oseienov ordona concentrarea unităților în vederea unui atac prin Bucovina pentru stabilirea contactului cu trupele ungare bolșevice ale lui Béla Kun⁵⁶.

La 15 aprilie 1919, trupele române din Transilvania grupau: diviziile 1 și 2 Vânători, 6 și 7 Infanterie, o divizie și o brigadă de Cavalerie, precum și două divizii de voluntari transilvăneni, fiind dispuse în Grupul de Nord, aflat sub comanda generalului Traian Moșoiu, și Grupul de Sud, aflat sub ordinele directe ale comandantului trupelor din Transilvania, constituit, în linia întâi, din Divizia a 2-a Vânători la care se adăuga Regimentul „Beiuș” al voluntarilor ardeleni⁵⁷, staționat pe valea Crișului Alb în regiunea Hălmagiu – Roșia. În spatele acesteia se afla Divizia a 1-a Vânători, amplasată în regiunea Brad – Deva. În linia a treia se afla Divizia a 18-a ardeleană, ce constituia rezerva generală, fiind dislocată în regiunea Cluj – Alba-Iulia⁵⁸.

Atacul ungar din noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919 de pe valea Someșului (Cicârlău), din defileul Ciucea și de la Țigani a fost urmat de contraofensiva trupelor române desfășurată pe un front cu lungimea de peste 200 de kilometri de la Hodod, la nord de Zalău, până la Mureș, la acesta participând trupele Diviziilor a 6-a, a 7-a și a 2-a de Vânători⁵⁹.

Grupul de Sud al trupelor române ocupa în valea Crișului Alb un sector independent de Grupul de Nord, de care era despărțit de masivul munților Bihorului. Divizia a 2-a Vânători a atacat defileul Ciuci cu trupe ale Regimentului nr. 10 Vânători și ale Regimentului „Beiuș”, în timp ce, la nord, trupe din Regimentul nr. 9 Vânători și din

⁵¹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 544.

⁵² Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 78.

⁵³ *Ibidem*, p. 79.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ ***, *Istoria Românilor*, vol. VIII, coord. prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 393.

⁵⁶ Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 84.

⁵⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 552.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 553.

Regimentul „Beiuș” își poziționase artileria pe muntele Brusturi⁶⁰. Atacul asupra defileului a fost precedat de un puternic bombardament de artilerie, ulterior, regimentele 9 și 10 Vânători atacând la baionetă și punând stăpânire pe defileul Ciuci.

După cucerirea defileului Ciuci, Regimentul nr. 9 Vânători împreună cu un batalion din Regimentul „Beiuș” au format un detașament mixt comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu, care a înaintat în direcția orașului Beiuș, realizând, într-o singură zi, 16 aprilie 1919, 40 de kilometri de marș și ducând 4 lupte victorioase cu trupele ungare, fapt ce a permis ca, în aceeași zi, să fie eliberat orașul Beiuș⁶¹. Detașamentul mixt comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu a intrat în Beiuș în sâmbăta Sfintelor Paști, având în frunte batalionul din cadrul Regimentului de Voluntari Ardeleni „Beiuș”⁶².

Pornind de la Beiuș pe valea Crișului Negru, detașamentul mixt comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu avea să elibereze, în noaptea de 19 spre 20 aprilie 1919, după un marș impetuos, Salonta Mare, unde „*comandantul român avu satisfacția ca, printre cei dintâi unguri care veneau să-i prezinte omagiile și să-i ceară protecție împotriva violențelor propriilor săi compatrioți, să fie contele Kalman Tisza*”⁶³, fratele fostului prim-ministru ungar Istvan Tisza.

În chiar ziua de Paști, când „*pe la miezul zilei, cele dintâi patrulare românești au sosit, cu caii în spume, în piețele Oradei, mulțimea a izbucnit în lacrimi de bucurie și în strigăte entuziaste*”⁶⁴, ulterior, „*entuziasmul a devenit delir când, în fața palatului primăriei, se opri automobilul prăfuit din care coborî generalul Moșoiu*”⁶⁵, prilej cu care se „*intonează corurile eroice «Deșteaptă-te Române» și «Pe-al nostru steag*”⁶⁶.

La 25 aprilie 1919 au început operațiunile ce vizau ocuparea orașului Bekescsaba, context în care „*detașamentul Rasoviceanu înaintează de la Salonta Mare și ocupă Doboș, la 12 km N-E de Berkescsaba*”⁶⁷, în timp ce, Brigada a 1-a Vânători, venind dinspre sud, eliberează Chișineu-Criș, iar Brigada a 3-a Vânători înaintează dinspre est, de la Boroșineu, și ocupă Nagyserend și Gyula⁶⁸. În aceste condiții, la 26 aprilie 1919, Bekescsaba, „*puternic atacată de trupele de Vânători din trei părți*”⁶⁹ a fost ocupată, ungurii începând retragerea spre Szolnok.

În după amiaza zilei de 1 mai 1919, Divizia a 2-a Vânători „*a pătruns în intrândul Tisei, la sud de Szolnok, și a deschis, cu toată artileria sa, un foc violent asupra capului de pod*”⁷⁰, astfel că, „*pe seară, inamicul a fost nevoit să părăsească pozițiile sale și să fugă cu precipitare pe malul opus al râului*”⁷¹. În aceste condiții, la 1 mai 1919, trupele

⁶⁰ *Ibidem*, p. 554.

⁶¹ *Ibidem*, p. 556.

⁶² *Ibidem*, p. 557.

⁶³ *Ibidem*, p. 558.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 559.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 562.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 563.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 564.

⁷¹ *Ibidem*.

române controlau întregul mal stâng al Tisei.

Referindu-se la participarea detașamentului comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu la operațiunile din aprilie 1919, generalul Traian Moșoiu aprecia că „în toate aceste operațiuni a dat probe palpabile de destoinicie și bravură”⁷². În consecință, „pentru modul strălucit cum s-a comportat Regimentul 9 Vânători, comandat de colonelul Rasoviceanu, a fost citat prin ordinul de zi nr. 22 al Grupului de Nord”⁷³.

Ulterior, la 27 mai 1919, Regimentul nr. 9 Vânători comandat de către generalul Gheorghe Rasoviceanu „respinge toate atacurile pe care inamicul le-a dat asupra capului de pod Tockay”⁷⁴. De asemenea, „a luptat cu bravură la Toymacs și Vencselle pe malul stâng al Tisei respingând, cu ajutorul unui batalion din 82 Infanterie peste Tisa un detașament inamic ce trecuse fluviul”⁷⁵.

Comandantul trupelor române din Transilvania, generalul Traian Moșoiu a luat măsuri pentru organizarea acoperirii pe Tisa, frontul de acoperire fiind împărțit în 3 sectoare, astfel că, de la vârful Stog, în munții Maramureșului, până la vărsarea Someșului în Tisa, erau dispuse trupele detașamentului Olteanu, iar de aici până la Abad Szalok trupele Diviziei a 16-a ardelene, în timp ce, Divizia a 2-a Vânători a fost plasată în rezervă la Debrețin⁷⁶, toate aceste trupe constituind Grupul Nord.

La 23 iunie 1919, generalul Traian Moșoiu, comandantul Grupului Nord a fost numit guvernator al zonei militare dintre Tisa și linia de frontieră româno-ungară, generalul Mihăescu fiind numit comandant al Grupului Nord⁷⁷.

De la Abad Szalok până la vărsarea Mureșului în Tisa erau dispuse trupele Grupului Sud comandat de către generalul Ștefan Holban și constituit din Divizia a 18-a ardeleană și având în rezervă Divizia a 1-a Vânători la Bekescsaba, în rezerva generală fiind plasate Divizia a 6-a, dispusă la Oradea – Salonta și Divizia a 2-a Cavalerie, în timp ce, Divizia a 7-a, care luase parte la ofensiva din cursul lunii aprilie 1919, a fost dispusă în nordul Moldovei⁷⁸.

Conform raportului întocmit la data de 8 februarie 1920 de către colonelul Dimitriu, comandantul Brigăzii 4 Vânători, în subordinea căruia s-a aflat Regimentul 9 Vânători comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu încă din data de 20 februarie 1919, se arată că „în a doua ofensivă contra ungurilor, colonelul Rasoviceanu a trecut cel dintâi Tisa, pe bărci, cu regimentul său, în noaptea de 29/30 iulie 1919, la punctul Tisabö”⁷⁹. În consecință, se arăta în raportul citat, „măsurile de pregătire au fost astfel luate, că operațiunea trecerii s-a executat într-o ordine desăvârșită”⁸⁰.

Ulterior, în cursul zilei de 31 iulie 1919, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători „a luat parte la atacul de la Yasey – Ladany, unde ungurii au opus

⁷² Vezi Anexa nr. 4.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 566.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Vezi Anexa 5.

⁸⁰ *Ibidem*.

*ultima rezistență între Tisa și Dunăre*⁸¹, colonelul Dimitriu, comandantul Brigăzii 4 Vânători precizând, în cuprinsul aceluiași raport, că la bătălia respectivă a asistat și Béla Kuhn, care, „din turla bisericii din Yasey-Ladany, urmărea cu binoclul fazele luptei”⁸² și care, fiind „împresionat de înaintarea vijelioasă a Vânătorilor, cu toate că erau bătuți de o artilerie numeroasă, de toate calibrele, (...) se suie în automobil și, fugind la Budapesta, este primul mesager care duce vestea despre sfârșirea completă a armatei maghiare”⁸³.

După ocuparea Budapestei de către Armata Română⁸⁴, în perioada 6 august – 18 octombrie 1919, Regimentul 9 Vânători comandat de către colonelul Gheorghe Rasoviceanu s-a aflat „în rezerva Diviziei a 2-a Vânători la Vecses, lângă Budapesta, unde s-a achitat lăudabil de toate însărcinările avute, executând și evaluările de materiale”⁸⁵.

Regimentul 9 Vânători avea să primească ordin de retragere spre București la 18 octombrie 1919, comandantul său fiind apreciat de către comandantul Brigăzii 4 Vânători drept „un ofițer superior brav, destoinic și corect”⁸⁶, astfel că, „pentru modul distins cum s-a condus în lupte ca comandant de regiment și de detașament, îl propun cu toată căldura și convingerea la înaintarea, în mod excepțional, la gradul de General de Brigadă”⁸⁷.

Ulterior, în foaia calificativă a colonelului Gheorghe Rasoviceanu pentru perioada 1 noiembrie 1922 – 31 octombrie 1923, se preciza că „sufletul acestui ofițer, calitatea care l-a caracterizat în tot timpul războiului, a fost și în anul acesta linia dominantă a întregii sale activități”⁸⁸, motiv pentru care, „îndeplinind toate condițiunile cerute de lege, merita a înainta la gradul de General de Brigadă”⁸⁹.

În aceste condiții, la data de 14 ianuarie 1924, Gheorghe Rasoviceanu a fost înaintat la gradul de general de brigadă, îndeplinind funcția de comandant de brigadă în cadrul Corpului Vânătorilor de Munte⁹⁰.

În perioada 1927-1930, generalul Gheorghe Rasoviceanu a coordonat în cadrul Marelui Stat Major al Armatei Române procesul de colonizare a Cadrilaterului⁹¹, ulterior, începând cu data de 1 aprilie 1930, generalul Gheorghe Rasoviceanu a fost numit la comanda Diviziei a 2-a Vânători de Munte⁹².

În foaia calificativă pentru perioada 1 noiembrie 1929 – 1 noiembrie 1930, generalul M. Ionescu, comandantul Corpului Vânătorilor de Munte, aprecia că generalul

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, București, Editura Militară, 2013, *passim*; Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, București, Editura Paideia, 1999, p. 10; Remus Macovei, *De la Turtucaia la Budapesta. Prinosul de sânge al militarilor conștienți în campania 1916-1919*, București, Editura Next Book, 2018.

⁸⁵ Vezi Anexa 5.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, p. 54.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 55.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 17.

⁹¹ *Ibidem*, p. 11.

⁹² *Ibidem*, p. 17.

Gheorghe Rasoviceanu este «„rezistent și sănătos“⁹³ iar „comandamentul și-l exercită cu destul tact și multă energie (...). Cuprins de o indiscutabilă dorință de a lucra cât mai bine, pasionat chiar pentru bunul mers al serviciului și progresul instituției“»⁹⁴.

În cuprinsul aceluiași document, se preciza că „dacă rezultatele nu corespund întotdeauna așteptărilor, faptul trebuie atribuit unei oarecari lipse de experiență, explicabilă, în conducerea unei mari unități, din cauza timpului scurt de când comandă, precum și acelaia că, timp de aproape patru ani, a fost deturnat, în mod inexplicabil, de la adevărata sa menire de comandant și utilizat cu totul în altă direcție, pentru colonizarea Cadrilaterului“⁹⁵.

În aceste condiții, având în vedere „modul lăudabil cum s-a comportat în campanie, pentru care a și fost decorat cu «Mihai Viteazul», și cu râvna ce pune în exercitarea atribuțiilor sale, am credința fermă că va deveni un comandant de mare unitate ireproșabil“⁹⁶, motiv pentru care comandantul Corpului Vânătorilor de Munte îl propunea pe generalul Gheorghe Rasoviceanu pentru „a fi admis să urmeze cursul pentru comandă de Corp de Armată, având vechimea cerută și stagiul legal îndeplinindu-l la 31 martie 1931“⁹⁷.

În perioada 1 februarie – 15 iulie 1931, generalul Gheorghe Rasoviceanu a fost locțiitor al comandantului Corpului Vânătorilor de Munte, ulterior revenind la comanda Diviziei a 2-a Vânători de Munte⁹⁸, funcție pe care a îndeplinit-o până la data de 1 iulie 1932, când a fost numit comandant al Diviziei a 3-a Vânători de Munte⁹⁹.

În cuprinsul foii calificative a generalului Gheorghe Rasoviceanu pentru perioada 1 noiembrie 1932 – 1 iulie 1933, generalul Ionescu, comandantul Corpului I Armată aprecia că generalul Gheorghe Rasoviceanu este „un ostaș desăvârșit și pătruns până în reflexe de sentimentul datoriei și al onoarei militare. Șef energic, însă cu o pătrunsă și părintească grijă față de subalternii săi. Se ocupă îndeaproape de formarea lor, precum și de traiul lor și buna instruire a trupelor de sub comanda sa, închinând întreaga sa activitate intelectuală și socială numai instituției, căreia s-a devotat. A fost mereu, atât în război cât și în timp de pace, un exemplu de bun și convins slujitor al Patriei“¹⁰⁰.

Având în vedere toate acestea, în încheierea documentului menționat, comandantul Corpului I Armată aprecia că „încredințarea Comandamentului I Teritorial este o bună și binemeritată răsplată pentru activitatea folositoare și neobosită ce a depus ca comandant de mare unitate în interesul superior al instituției“¹⁰¹.

În consecință, la 1 iulie 1933 generalul Gheorghe Rasoviceanu a fost numit comandant al Comandamentului I Teritorial, calitate în care „conduce (...) cu mult tact și pune tot interesul ca lucrările cercurilor să fie ținute la curent, ca să domine legalitatea, ordinea și corectitudinea“, așa după cum menționa ministrul Apărării

⁹³ Ibidem, p. 56.

⁹⁴ Ibidem, pp. 56-57.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem, p. 58.

⁹⁹ Ibidem, p. 18.

¹⁰⁰ Ibidem, p. 60.

¹⁰¹ Ibidem, pp. 60-61.

Naționale, generalul Samsonovici, citând foaia calificativă a generalului Gheorghe Rasoviceanu pe perioada 1 noiembrie 1932 – 31 octombrie 1933.

Totodată, generalul Samsonovici preciza că „în conducerea Diviziei a fost prea bine apreciat”¹⁰², motiv pentru care, „cum are un trecut de război strălucit, ca o încoronare a trecutului său militar ar putea fi înaintat la gradul de general de Divizie la comanda ce îndeplinește actualmente”¹⁰³.

Generalul Gheorghe Rasoviceanu avea să activeze în calitate de comandant al Comandamentului I Teritorial până la finele anului 1936, când s-a pensionat. Cu acest prilej, colonelul Ion Vieșeanu aprecia, într-un discurs rostit în cadru festiv la data de 29 noiembrie 1936, adresându-se generalului, că „vânturile și valurile vieții, vitrege cu noi toți, niciodată nu v-au clintit din loc”¹⁰⁴ deoarece „ele s-au izbit de întreaga Dumneavoastră făptură ca de o stâncă îndiguită și pregătită, de o minte aleasă și o mână sigură”¹⁰⁵, concluzionând că „istoria Unirii Neamului Românesc își împletește trăinicia cu numele neînfriecatului colonel Rasoviceanu Gheorghe, nume ce va deveni legendar, nu numai pe plaiurile Olteniei, ci pe tot cuprinsul României Mari”¹⁰⁶.

După pensionare, generalul Gheorghe Rasoviceanu s-a stabilit la Balcic, unde a locuit în vila „Vânturile, valurile”, construită în anul 1934 după planurile arhitectei Henrieta Delavrancea. În anii 1934-1935 în această vilă a locuit pictorul Gheorghe Petrașcu.

Vila s-a aflat în proprietatea generalului Gheorghe Rasoviceanu până la data de 7 septembrie 1940, când România a cedat Cadrilaterul Bulgariei, conform prevederilor tratatului româno-bulgar semnat în Palatul „Jean Mihail” din Craiova¹⁰⁷.

Deși a supraviețuit regimului comunist din Bulgaria, vila „Vânturile, valurile” avea să fie demolată în perioada 22-24 mai 2009, în locul său existând astăzi un teren cu pietriș folosit ca parcare a hotelurilor „Marina City” și „Mistral” din Balcic, frecventate de numeroși turiști români dornici de a petrece o vacanță pe litoralul bulgăresc, turiști care este foarte probabil să nu fi auzit niciodată de viteazul general gorjean participant la epopeea făuririi României Mari.

Cedarea Cadrilaterului către Bulgaria l-a determinat pe generalul Gheorghe Rasoviceanu să părăsească Balcicul, stabilindu-se, inițial, la București, pentru ca, în cele din urmă să se instaleze la Sinaia, acolo unde activase în cadrul Batalionului I Vânători în anii 1903-1910, perioadă în care a avansat de la gradul de sublocotenent la acela de căpitan¹⁰⁸.

După instalarea regimului comunist în România, venerabilul general Gheorghe Rasoviceanu avea să fie urmărit de către securitatea comunistă, așa cum se întâmpla, de altfel, cu toți foștii ofițeri ai Armatei Române ce activaseră anterior datei de 23 august 1944, însă vârsta înaintată l-a ferit de încarcerarea în sinistrele închisori și lagăre de muncă forțată ale regimului.

¹⁰² *Ibidem*, p. 61.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 81.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ George Ungureanu, *Problema Cadrilaterului în contextul relațiilor româno-bulgare (1919-1940)*, Brăila, Editura Istros, 2009, pp. 373-374.

¹⁰⁸ Gheorghe Găvănescu, *op. cit.*, p. 13.

Ca recunoaștere a calităților de comandant dovedite pe câmpul de luptă în timpul Primului Război Mondial, generalul Gheorghe Rasoviceanu avea să fie decorat cu numeroase decorații și medalii românești, dar și străine, precum: Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a, conferit de către Regele Ferdinand I al României la 18 august 1917, Ordinul „Steaua României“, în grad de Cavaler, cu panglică de Virtute Militară, conferit prin Înalțul Decret nr. 3 001/1916, Ordinul „Coroana României“, în grad de Ofițer, cu panglică de Virtute Militară, conferit de către Regele Carol I al României prin Înalțul Decret nr. 3 106/1910, Ordinul „Sfântul Vladimir“, conferit de către Țarul Rusiei Nicolae I prin Înalțul Decret nr. 1822/1917, Ordinul „Sfântul Gheorghe“, în grad de Mare Ofițer, conferit de către Regele Greciei, Ordinul „Sfântul Sava“, în grad de Mare Ofițer, conferit de către Regele Iugoslaviei în anul 1923, Ordinul „Sfântul Alexandru“, în grad de Cavaler, conferit de către Regele Bulgariei, Ordinul „Crucea Casei de Savoia“, în grad de Cavaler, conferit de către Regele Italiei în anul 1920, Ordinul „Legiunea de Onoare“, conferit de către președintele Republicii Franceze, Ordinul „Serviciu Distins“, conferit de către Regele Angliei în anul 1918, Ordinul „Crucea de Război“, conferit de către președintele Republicii Polonia, Ordinul „Steaua României“, conferit de către Regele Ferdinand I prin Înalțul Decret nr. 1 008/1920, Ordinul „Coroana României“, în grad de Comandor, conferit de către Regele Ferdinand I prin Înalțul decret nr. 4 768/1922, Ordinul „Coroana României“, în grad de Mare Ofițer, conferit de către Regele Carol al II-lea prin Înalțul Decret nr. 1 858/1931, Ordinul „Vulturul Alb“, în grad de Comandor, conferit de către Regele Iugoslaviei, Ordinul „Sfântul Sava“, clasa a I-a, conferit de către Regele Iugoslaviei în anul 1931, Ordinul „Polonia Reconstituită“, în grad de Comandor, conferit de către președintele Republicii Polonia, Medalia „Bărbăție și Credință“, clasa a I-a, conferită de către Regele Carol I al României prin Înalțul decret nr. 381/1912, Medalia „Avântul Țării“ conferită de către Regele Carol I al României în anul 1914, Medalia Jubiliară, conferită de către Regele Carol I al României în anul 1906, Medalia de Aur pentru 25 de ani de serviciu militar, conferită de către Regele Ferdinand I prin Înalțul Decret nr. 3 099/1920, Medalia „Victoria“, conferită de către Regele Ferdinand I al României prin Înalțul Decret nr. 7 396/1921 și Medalia semn onorific pentru 40 de ani de serviciu militar, conferită de către Regele Carol al II-lea prin Înalțul Decret nr. 2 293/1931¹⁰⁹.

Generalul Gheorghe Rasoviceanu, unul dintre cei mai capabili generali români din perioada Primului Război Mondial, avea să se stingă din viață, după ani de zile de suferință și uitare, în anul 1954 în casa fratelui său Solomon Rasoviceanu din satul Romanești, în apropierea orașului Târgu-Jiu. A fost înmormântat în cimitirul satului Rasovița, unde se născuse, ceremonia funerară fiind realizată fără pompă de către fratele și nepoții săi.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 11.

Anexe

Anexa 1

Foaie calificativă a colonelului Gheorghe Rasoviceanu 1 noiembrie – 31 decembrie 1916

Colonelul Rasoviceanu a fost sub ordinele mele în calitate de comandant al Regimentului 9 Vânători (format din resturile Regimentelor 9 Vânători, 39 și 40 Infanterie), pentru refacerea căruia a desfășurat foarte multă activitate în cursul lunilor noiembrie și decembrie 1916.

În ziua de 23 noiembrie 1916, după evacuarea Bucureștiului, primind ordin să ocupe o poziție de rezistență la Ștefănești, a organizat-o în condițiuni foarte bune și într-un timp foarte scurt.

A doua zi, 24 noiembrie, a organizat, în aceleași condițiuni, o a doua poziție la [...].

Ajungând la Ialomița, i s-a încredințat apărarea sectorului Patru Frați – Pontoni. În timpul nopții, inamicul, încercând a forța trecerea trupelor care reușiseră a trece Ialomița.

La Glodeanul Sărat s-a distins, de asemenea, în apărarea sectorului ce i se încredințase, reușind a păstra poziția chiar după retragerea trupelor vrășmașe de a întoarce stânga Diviziei a I-a (de la dreapta sa) care era încă în luptă cu inamicul la Mihăilești. Nu a părăsit poziția decât la ora 21, când a primit ordin de retragere.

La trecerea peste Buzău a format ariergardă la Albești în fața gării Cilibia, apărând cu abilitate trecerea până la scurgerea trupelor.

De la râul Buzău până la Vaslui a executat marșul în cea mai bună ordine, reușind a avea trupa în mână, cu toate că avea moralul scăzut.

În rezumat, am fost totdeauna pe deplin mulțumit de modul cum locotenent-colonelul Rasoviceanu și-a îndeplinit grelele însărcinări ce i-am dat și am deplină încredere pentru orice misiune grea.

Dau aceste note în calitate de fost comandant al Brigăzii colonel Mihăescu, formată din resturile Diviziilor 9, 19 și 21.

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieții farmec, 1999, pp. 29-30.

Anexa 2

Foaie calificativă pentru perioada 28 octombrie 1918 – 31 martie 1919

Colonelul Dimitriu
Comandantul Brigăzii 4 Vânători

Colonelul Rasoviceanu cu regimentul său a intrat sub ordinele mele la data de 1 februarie 1919 când, îndeplinindu-și misiunea la București, a primit ordin să vină în regiunea Brad.

Pentru modul cum își face datoria colonelul Rasoviceanu îi aduc, cu profunzime, elogiile mele.

Se preocupă îndeaproape de gospodărirea și administrația corpului. Este în tot timpul în mijlocul soldaților săi, cunoscându-i aproape pe fiecare după nume. Instrucția și educațiunea ofițerilor și trupeii formează grija sa de căpetenie. Ofițerii săi sunt un model de conduită, trupa este adânc pătrunsă de sentimentul datoriei către Patrie și Tron, de al supunerii și ascultării față de șefi.

Colonelul Rasoviceanu a organizat pozițiile de la Korosbania și Brad, unde a dat dovadă de multă pricepere, inteligență și sârguință la lucru.

Măsurile de siguranță și gradul de vigilență au fost de așa natură că, un copil ungur de vreo 12 ani, trimis de la Halmagiu, a încercat să treacă linia de demarcație la Tomeșd dar a fost imediat prins de patrulă și adus la brigadă, unde i s-au întocmit actele pentru trimiterea înaintea Curții Marțiale.

Am credința că la semnalul de înaintare, Regimentul 9 Vânători comandat de colonelul Rasoviceanu va păși din nou pe drumul biruinței și al gloriei, drum ce cunoaște bine și pe care l-a făurit cu sângele vitejilor săi în văpaia luptelor de pe Neajlov și la Mărășești.

Îl propun pentru numire la comandă de Brigadă și înaintare la gradul de general în mod excepțional.

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieții farmec, 1999, pp. 50-51.

Anexa 3

Foaie calificativă pentru perioada 1 februarie – 31 octombrie 1919

General Traian Moșoiu
Comandantul Corpului de Vânători

Colonelul Rasoviceanu a fost sub ordinele mele în diferite rânduri în timpul operațiunilor din Transilvania și Ungaria în anul 1919.

În anul 1919 a operat cu Regimentul 9 Vânători în regiunea Brad și Baia de Criș. A ocupat din proprie inițiativă poziția de la Birtău. A pus apoi stăpânire pe poziția de la Hălmagiu, unde a rezistat inamicului până la 15 aprilie. În toate aceste operațiuni a dat probe palpabile de destoinicie și bravură.

În timpul operațiunilor de pe dreapta Tisei, în capul de pod de la Tockay, a trimis un batalion la Ybernad, unde a reușit să restabilească situația.

În ziua de 27 mai 1919 respinge toate atacurile pe care inamicul le-a dat asupra capului de pod Tockay.

Pentru modul strălucit cum s-a comportat Regimentul 9 Vânători, comandat de colonelul Rasoviceanu, a fost citat prin ordin de zi nr. 22 al Grupului de Nord.

A luptat cu bravură la Toymacs și Vencselle, pe malul stâng al Tisei, respingând, cu ajutorul unui batalion din Regimentul 82 Infanterie, peste Tisa, un detașament inamic ce trecuse fluviul.

În rezumat, în tot timpul cât a stat sub ordinele mele colonelul Rasoviceanu Gheorghe în timpul operațiunilor, s-a distins și s-a relevat ca bun conducător de trupe.

Îl propun la comandă de brigadă și la înaintare excepțională la gradul de general de brigadă.

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieții farmec, 1999, pp. 52-53.

Anexa 4

Divizia a 2-a, Brigada a 4-a

Nr. 1 168

8 februarie 1920

Raport special pentru înaintarea, în mod excepțional,
la gradul de general de Brigadă a colonelului Rasoviceanu Gheorghe,
comandantul Regimentului 9 Vânători

Colonelul Rasoviceanu Gheorghe a intrat sub ordinele Brigăzii a 4-a Vânători la 20 februarie 1919, când Regimentul 9 Vânători a venit în regiunea Brad pe valea Crișului Alb.

În această regiune Regimentul 9 Vânători a avut de păzit un sector de 35 km.

Prin dispozitivul posturilor fixe rânduite de-a lungul liniei de demarcație și vigilența patrulelor a împiedicat toate încercările bolșevicilor unguri cu scop de a jefui populațiunea și a culege informații.

Cu această împrejurare un copil de vârsta cam 12 ani, fiind trimis în spionaj de trupele maghiare de la Hălmagi, a încercat să treacă linia de demarcație de la Tomașd, dar a fost prins imediat de patrulă și adus la postul de comandă al Brigăzii, unde i s-au întocmit actele de trimitere înaintea curții marțiale.

Colonelul Rasoviceanu a organizat poziția de la Korosbanya, precum și poziția principală de luptă de la Brad, ambele călare pe cursul Crișului Alb.

În ziua de 16 aprilie 1919, când s-a început prima ofensivă contra ungarilor, a concurat cu un batalion la atacul poziției de la Csucs (Ciuci), după care, cu întreg Regimentul 9 Vânători, un batalion din Regimentul „Beiuș” și una baterie de artilerie, a format un detașament de flanc, având misiunea de a înainta pe valea Crișului Negru.

Înainte de a pătrunde în valea acestui râu, a dat luptele de la Dealul Mare și Cristul de Sus, alungând trupele inamice care opuneau rezistență.

La 25 aprilie 1919 a reintrat în compunerea Brigăzii a 4-a Vânători, luând parte la lupta de la Bakeș, lângă Bekeș-Csaba.

În a doua ofensivă contra ungarilor, colonelul Rasoviceanu a trecut cel dintâi Tisa, pe bărci, cu regimentul său, în noaptea de 29/30 iulie 1919, la punctul Tisabö. Măsurile de pregătire au fost astfel luate, astfel că, operațiunea trecerii s-a executat într-o ordine desăvârșită, regimentul neavând decât un singur rănit.

În ziua de 31 iulie 1919, aflat în capul Regimentului 9 Vânători, a luat parte la atacul de la Yasey-Ladany, unde ungurii au opus ultima rezistență între Tisa și Dunăre.

Bella Kun, care din turla bisericii din Yasey-Ladany urmărea cu binoclul fazele luptei, impresionat de înaintarea vijelioasă a vânătorilor, cu toate că erau bătuți de o artilerie numeroasă, de toate calibrele, în fața acestei situații, se suie în automobil și, fugind la Budapesta, este primul mesager care duce vestea despre sfârșirea completă a armatei maghiare.

De la 6 august până la 18 octombrie 1919, când a plecat cu regimentul la București, colonelul Rasoviceanu Gheorghe cu Regimentul 9 Vânători a fost în rezerva Diviziei a 2-a Vânători la Vecses, lângă Budapesta, unde s-a achitat lăudabil de toate însărcinările avute, executând și evaluările de materiale.

Colonelul Rasoviceanu este un ofițer superior brav, destoinic și corect. Pentru modul distins cum s-a condus în lupte ca comandant de regiment și de detașament, îl propun cu toată căldura și convingerea la înaintarea, în mod excepțional, la gradul de General de Brigadă și a i se încredința comandă de Brigadă.

Comandantul Brigăzii 4 Vânători, colonel Dimitriu

Apud. Gheorghe Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura Dăruie vieții farmec, 1999, pp. 62-64.

Anexa 5

Generalul Rasoviceanu Gheorghe

Un om din cei mari, cu care Gorjul se poartă mândri și pe care, desigur, istoria îi va așeza la locul de bine meritată cinste, este generalul Rasoviceanu Gheorghe.

Născut în Rasovița din județul nostru, după terminarea cursurilor primare, pe care le-a făcut în Târgu-Jiu, a intrat în liceul militar din Craiova, apoi în școala militară de ofițeri din București, îmbrățișând astfel frumoasa carieră a armelor, unde îi era dat să se distingă ca un brav ostaș.

Intră în războiul 1916-1920 cu gradul de maior, comandând un batalion din Regimentul 9 Vânători. În luptele din Dobrogea cade rănit, însă refuză a fi evacuat și rămâne înaintea în fruntea unității sale.

Pentru faptele sale de arme este avansat la gradul de locotenent-colonel și i se dă comanda Regimentului 9 Vânători, cu care face minuni de vitejie în luptele de la Stâlpul și Bălăriile.

În Moldova este avansat la gradul de colonel și, cu vânătorii săi, culege lauri în luptele de la Mărășești și Mărăști.

Cu ocazia defecțiunii armatei rusești, regimentul său este adus la Iași, ca armată de încredere, întronând și aici ordine și punând la locul lor pe rușii răzvrățiți.

În campania din 1919, regimentul său este primul care trece Tisa, ducând în capitala Ungariei faima vitejiei ostașului român.

În anul 1922 este înaintat la gradul de general, dându-i-se comanda Brigăzii a I-a Vânători de Munte.

Este decorat cu „Mihai Viteazul“, „Sfântul Vladimir“ și „Sfânta Ana“ (rusești), Legiunea de Onoare (franceză), „Steaua României“, „Coroana României“ și multe alte decorații române și străine, răsplătirea împlinirii datoriei sale de desăvârșit ostaș.

Jean Bărbulescu, *Generalul Rasoviceanu Gheorghe*, în *Calendarul Gorjului*, Târgu-Jiu, Tipographia „Lumina“ – Frații Niculescu, f.a., pp. 189-190.

*Generalul Gheorghe Rasoviceanu (1874-1954) –
Comandantul Regimentului nr. 9 Vânători.*

UNITĂȚI MILITARE DE VÂNĂTORI ÎN TRANSILVANIA, CEHOSLOVACIA ȘI UNGARIA

Radu Petrescu-Muscel

Printre marile unități militare regăsite implicate în campania din 1919 se numără și cele două divizii de vânători implicate inițial, în 1918, în paza frontierei la Nistru, alături de grăniceri. În componența lor intrau 10 regimente de vânători, unități de elită remarcate în bătălii prin profesionalism. În cadrul Diviziei 2 Vânători, comandată de generalul Gh. Dabija (moldovean, 56 ani în 1918), intra și Regimentul 9 Vânători, condus de colonelul Gh. Rasoviceanu (oltean, 42 ani – Vicus, pentru prieteni, n.a.), unde preotul căpitan Gh. Cotenescu (mușcelean, 32 ani) era confesor militar.

Regimentul de fier, la datorie. 9 Vânători, „regimentul de fier”, faimos pentru dârzenia cu care luptase în peste 50 de bătălii, a jucat de multe ori rolul unei forțe de sacrificiu în ariergardă sau în avangardă, suferind constant pierderi grele. Pentru mărirea vitezei de deplasare și acțiuni în forță, trenul său regimentar a transportat – în întreaga campanie (1916-1919) – cruci de lemn pentru îngroparea rapidă, din mers, a celor căzuți. Vitejia oștenilor săi a fost recunoscută la cel mai înalt nivel, Ordinul militar „Mihai Viteazul” fiind acordat steagului regimentului și celui mai mare număr de ofițeri din armata română.

La remobilizarea de la sfârșitul lunii octombrie 1918, guvernul generalului Coandă îl somează pe mareșalul Mackensen să părăsească teritoriul ocupat. Incapabil să opună simultan rezistență trupelor române și Armatei de Dunăre (gen. Henri Mathias Berthelot), Mackensen se supune iar forțele sale afluiască pe toate șoselele spre Transilvania, distrugând poduri, jefuind localități și umilind autoritățile române întâlnite în cale. Lasă în urmă și agitatori proprii în civil și nuclee bolșevice puternice în mediul muncitoresc, cele mai importante fiind în București și în Valea Jiului.

La 1 noiembrie 1918, regimentele Diviziei se concentrează în zona Brăilei, iar în decembrie la Sibiu. Ulterior, ocupă pe linia de demarcație un sector pe valea Crișului Alb de la culmea munților Bihorului, peste defileul Hălmagiului, până la valea Mureșului la Zam, având în flancul stâng trupele franceze din Banat.

În decembrie 1918, Regimentul 10 Vânători preia controlul și pacifică Valea Jiului (Petroșani), unde muncitorii unguri declanșau greve în lanț. Inițial trebuia să i se alăture și Regimentul 9 Vânători, după ce generalul Alexandru Mărgineanu, comandantul garnizoanei București, îl implicase în reprimarea dură a grevei organizate de tipografii consiliați de agitatori moscoviți. Vânătorii lui Rasoviceanu ajung mai întâi în satele din jurul Devei iar ulterior în zona Brad – Baia de Criș, ținutul moșilor lui Horia și Avram

Iancu. Pe 23 februarie/5 martie 1919 revine la Brad din permisie și preotul militar Gh. Cotenescu, aducând scrisori inclusiv rudelor lui Nicolae Iorga, prieteni de familie (ofițerii Dumitru Chirescu, ginere, și Petru Iorga, fiu – n.a.).

Recrutarea moșilor. Armistițiul de la Belgrad fixase linia demarcațională pe aliniamentul Mureșului iar liniile succesive de demarcație impuse ulterior de Consiliul Suprem de la Paris (America, Anglia, Franța și Italia) permit armatei române să ocupe relativ pașnic noile alinamente. Din păcate, Parisul lasă Biharia, importantă zonă compactă românească, în administrarea temporară a guvernului Karolyi.

Gărzile naționale românești, prima armată proprie a Transilvaniei, rezistă cu greu incursiunilor formațiunilor maghiare care dezlănțuie în zonă un val de teroare. Guvernul român informează Parisul asupra atrocităților comise și se solicită efectuarea unei anchete. Printre observatorii trimiși se numără și colonelul Hayuax du Tilly. Acesta vizitează Țebea și, impresionat de bătrânul gorun al lui Horia, sugerează moșilor și ofițerilor regăteni să sădească alături un pui de gorun care să simbolizeze începutul unei noi epoci, a libertății definitiv câștigate.

La începutul lunii martie, colonelul Rasoviceanu organizează la Țebea depunerea jurământului de către Corpul Voluntarilor „HORIA” format din 4.000 de oameni (înființat la 15-16 februarie 1919 de dr. Ioan Suciu și cpt. Florian Medrea, îngerul păzitor al Adunării Naționale de la Alba Iulia, prin recrutarea moșilor din regiunea Zarandului și a munților Apuseni – plășile Baia de Cris, Brad, Abrud și Câmpeni. Serviciul divin a fost oficiat de 12 preoți la steagul zdrențuit în lupte al regimentului său. Urcat pe o masă, Rasoviceanu îi anunță pe moși în urale că ies de sub jurisdicția Consiliului Dirigent și se subordonează Diviziei 2 Vânători, ca avangardă în viitoare lupte. Trupele regale române din regiune își dublează astfel efectivul (12.000 oameni).

Ofensivă generală. După proclamarea Republicii Sfaturilor, condusă de Kun Béla și Garbai Sandor, provocările și crimele se întetesc pe întregul front (inclusiv trenuri blindate din care desantau trupe). Comitetele de soldați, coordonate de comisari politici bolșevici, printre care și viitorul filosof american Lukacs Gyorgy, înlătură corpul ofițeresc timorat și își aleg proprii conducători ai unei armate formate în principal din mercenari, egală numeric și superioară în mitraliere, artilerie grea, trenuri blindate și aviație, „moștenite” și de la Mackensen.

În aceste condiții, armata română este obligată să declanșeze ofensiva generală la 16 aprilie 1919. În Săptămâna Patimilor, Divizia 2 Vânători atacă prin defileurile văilor Crișului Alb și Crișului Negru. În numai 2 zile, inamicul este rostogolit din munți și se retrage în dezordine spre Tisa. Printre localitățile eliberate prin luptă de regimentele înfrățite 9 Vânători și „Horia” (grupate în Detașamentul Rasoviceanu) se numără Vașcăul, Beiușul, Tinca și Salonta. După eliberarea Beiușului (19 aprilie), regimentul voluntarilor moși preia numele localității, devenind Regimentul „Beiuș”. La 22 aprilie sunt eliberate în totalitate fostele comitate Bihor și Arad, intrându-se pe teritoriul Ungariei.

Ieșirea din defileuri impunea întărirea avangărzilor. Se constituie Grupul de Sud (general Dabija) pentru fixarea forțelor inamice superioare din zona Bekescsaba (30.000 oameni, față de circa 12.000 ai ungarilor). Efortul principal al campaniei revine acum Grupului de Sud, întărit cu Divizia 18 ardeleană, iar comanda o preia generalul Ștefan

Holban. La 28 aprilie, Divizia 2 Vânători ocupă zona Szarvas-Gyoma. Manevrele Grupului de Sud taie liniile de retragere ale inamicului ce se retrăgea spre Szolnok, zdrobind rezistența la Mezötur, iar până la 1 mai 1919 trupele române controlează malul stâng al Tisei, aruncând dincolo de ea resturile armatei roșii maghiare.

Prima Înviere în libertate. În Sâmbăta Mare, armata regală română eliberatoare pătrundea în Beiuș. Entuziasmul populației a fost pe măsură. I-a ieșit în cale delegația formată din avocatul Traian-Amos Pinteru, secretarul Consiliului Național local, și profesorul Vasile Ștefănică, directorul liceului greco-catolic „Samuil Vulcan”. Regimentele înfrățite, moșii și vânătorii, au celebrat Sfintele Paști la Beiuș, unde recent numitul protopop ortodox Petru E. Papp a oficiat prima slujbă în libertate a Învierii Domnului, ajutat de bătrânul preot Moise Popovici și de părintele Gh. Cotenescu de la Regimentul 9 Vânători. Atmosfera evenimentului este descrisă emoționant chiar de protopopul Petru E. Papp:

„Ziua Paștilor avu o îndoită însemnătate. Înviasse Fiul lui Dumnezeu și adusesese Învierea de mult așteptată și neamului românesc. Părintele Cotunescu (corect Cotenescu – n.a.) din 9 Vânători împreună cu părintele Moise Popoviciu și cu mine săvârșirăm sfânta slujbă a Învierii în Beiuș. Biserica împrejmuită de soldați cu luminițe aprinse în mâini, cari ca la mormântul Domnului vestesc Învierea. Au fost cele mai înălțătoare și mai frumoase Paști din câte am avut vreodată”.

Ulterior, Divizia 2 Vânători trece la Grupul de Nord (general Mihăescu) și ajută la restabilirea legăturii cu cehoslovacii, interzicând joncțiunea armatei roșii ungare cu armata roșie sovietică prin Galiția. Duce lupte grele în sectorul Rakamaz – Hernad Nemety cu divizia roșie internațională (în principal nemți și austrieci, inclusiv femei!), participă la contraofensiva din iulie 1919 și trece prima Tisa, pe pod de pontoane, cu Regimentul 9 Vânători în frunte. Emoționați, Regele Ferdinand și Regina Maria sunt de față, așa cum au participat, pe 29 mai, la sădirea simbolică a 2 pui de goruni la Țebea, câte unul pentru fiecare.

Armata roșie maghiară este învinsă peste tot, teroarea roșie a guvernului Béla-Garbai încetează iar trupele române ocupă timp de trei luni o mare parte a Ungariei, fiind singura armată aliată care cucerește o capitală inamică și defilează pe bulevardele ei.

Eroi au fost, eroi sunt încă. Împreună cu voluntarii moși din Țara Zarandului și din Munții Apuseni, ofițerii Gheorghe Dabija, Gheorghe Rasoviceanu și preotul mușceleanl Gheorghe Cotenescu (toți trei purtători cu cinste ai numelui Sfântului Mare Mucenic care a zdrobit balaurul biblic – în cazul de față, Armata Roșie a lui Béla Kun) **și toți ceilalți militari ardeleni și regățeni**, și-au trecut numele pe răbojul istoriei dezrobirii Ardealului, făuririi și apărării României întregite.

Ei n-au luptat pentru recompense, tinichele și onoruri, ci pentru demnitatea numelui de român. Dar slăbiciunile umane, politicianismul și cinismul noilor vremuri au afectat nemeritat și destinele acestui trio. Generalul Mărdărescu, influențat de un vechi conflict personal, îi retrace comanda generalului Dabija, răpește neînfricaților săi vânători – opriți la porțile Budapestei – șansa de a defila pe bulevardul Andrassy, îl obligă să-și dea demisia și îl supune unei anchete. Ieșit cu fruntea sus dintr-o anchetă de ani de zile, acesta devine unul din cei mai valoroși istorici militari ai țării, ceea ce nu-l scapă de **temniță**

sub comuniști. Viitorul general Rasoviceanu, implicat din plin în evenimentele de la 23 august 1944, **cunoaște și el „farmecul” închisorilor comuniste**, știind, desigur, prea multe. Iar preotul-căpitan Cotenescu, viitor deputat iorghist de Muscel, din neam de moșneni ctitori a nu mai puțin de 4 biserici rurale în județele Muscel și Dâmbovița, este condamnat, la 11 mai 1950, alături de numeroși mușceleni, pentru sprijinul logistic acordat – la bătrânețe – „bandei” din Muntele Roșu (Dragoslavele), condusă de militarul de excepție care a fost locotenent-colonelul martir Gheorghe Arsenescu, șeful de stat major al Diviziei 3 Vânători de Munte, condusă de generalul Ion Dumitrache. Arsenescu, câmpulungean, este arestat abia în 1960 și executat, după 2 ani de anchetă, în 1962, cu câteva zile înainte să împlinească 55 de ani.

Memoriul de activitate al preotului căpitan Gh. Cotenescu. Un scurt fragment din memoriul de activitate al preotului-căpitan Gh. Cotenescu, mușcelean cu rădăcini dâmbovițene, este sugestiv.

„(...) Anii premergători campaniei marelui războiu i-am petrecut în stăruința ocupației pastorale între enoriași, activând deopotrivă cu elementele diriguitoare ale timpului pentru ca la toate chestiunile care interesau societatea de atunci să am și eu o modestă parte la pregătirea sufletească a enoriașilor pentru marele războiu care se întrevedea.

Mobilizat pe timpul campaniei, urmând armata în retragerea spre Moldova, după ce am îndurat mai întâiu alături de enoriași neplăcerile primei campanii, întrucât luptele lui 1916 au atins și regiunea Stoenеști – Dragoslavele.

*Chipul cu care m-am achitat în datoria mea de preot militar: între răniții și exantematicii spitalelor din Bârlad (militare); cu regimentul 9 Vânători urmându-l în campaniile sale, nedespărțit de această unitate și în Basarabia, unde pe malurile Nistrului în 1918 am desfășurat o activitate culturală care-mi formează un capitol de satisfacție sufletească al vieții mele, între satele județelor Tighina și Cetatea Albă. Acolo, prin servicii divine, prin predici populare, prin propaganda șezători[lor, n.a.] sătești, intrasem în sufletul sătenilor care pentru prima dată dăduseră cu ochii de preot românesc, în locul celor localnici pe care interesul stăpânirii rusești îi transformase în agenți ai desnaționalizării, ținând poporul ca și lipsit de binefacere harnice pe care trebuiau să le primească de la păstori [de – n.a.] suflete dezinteresate. **Am urmat armata și în campania din Ungaria, nedeslipit de soldații aceluia regiment, împărțind și aici privațiunile lupte[lor, n.a.] cu rezultate inegale duse cu bolșevicii lui Béla Kun în Ungaria nordică, cuprinzând sectorul Rakamaz – Szabolcs – Venczello – Hernad Nemety (campania de ajutorare dată Cehilor) (...).***

Urmașii generației războiului care a consacrat România Mare, dar și ai Moșilor eliberați acum 100 de ani, în primăvara de foc a anului 1919, au uitat, desigur, că la Beiuș a existat în perioada interbelică o stradă care a purtat numele generalului Gheorghe Rasoviceanu. În perioada interbelică, nu și azi, în an centenar. Bucureștenii, în schimb, dacă n-au uitat și ei, pot duce jerbe de flori la monumentul din Cotroceni, inaugurat în timpul guvernului condus de istoricul Nicolae Iorga, eroicului Regiment 9 de Vânători. Monument discret și tăcut, pus în umbră de... o benzinărie!

Într-o Europă unită, care știe să-și prețuiască simbolurile, vâlul uitării se subțiază și merită alungat definitiv de noile generații, interesate să cunoască adevărata istorie a României.

Bibliografie

Papp, Petru E., *Din trecutul Beiușului. Pagini de glorie și de jertfe*, Tipografia și Librăria Doina, Beiuș, 1928.

Iorga Nicolae, *O viață de om. Așa cum a fost*, ediție îngrijită de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, Editura Minerva, București, 1976.

Rizea Elisabeta, Drăgoi Cornel, *Povestea Elisabetei Rizea din Nucșoara urmată de mărturia lui Cornel Drăgoi*, ediție îngrijită de Irina Nicolau și Theodor Nițu, Editura Humanitas, București, 1993.

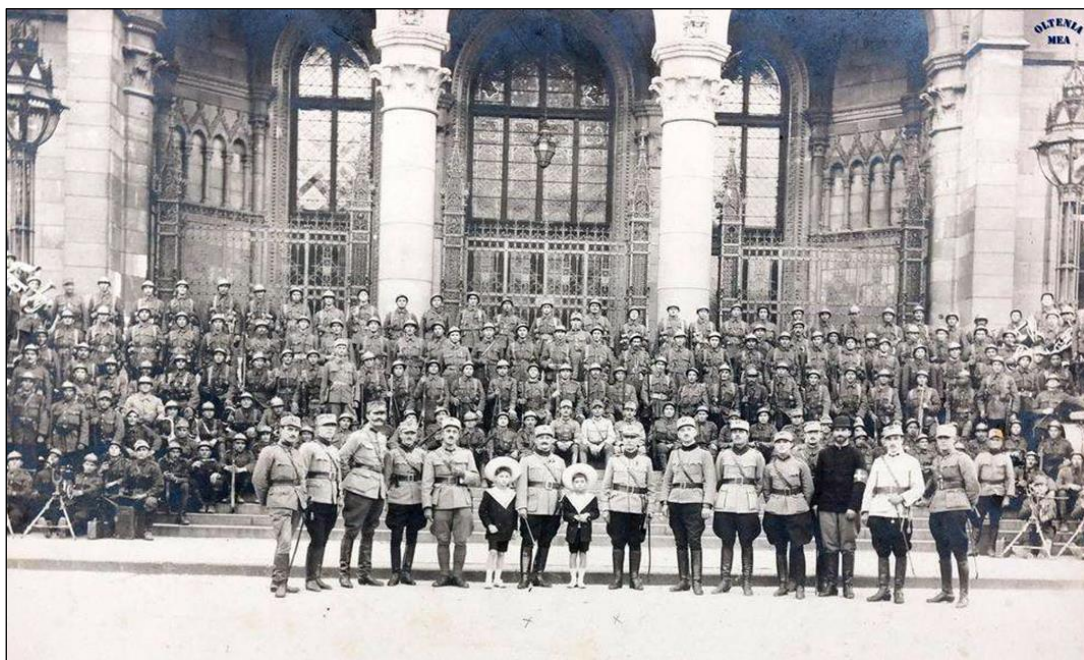
Nicolescu Dobre, Dobrescu Gheorghe, Nicolescu Andrei, *Preoți în lupta pentru Marea Unire. 1916-1919*, Editura Europa Nova, București, 2000.

Dobrincu Dorin, *Rezistența armată anticomunistă de pe versantul sudic al Munților Făgăraș și Munții Iezer. Grupurile conduse de colonelul Gheorghe Arsenescu și locotenentul Toma Arnăuțoiu (1948-1960)*, în „Revista Arhivelor”, nr. 3-4/2007 și 2/2008, București.

Prof. univ. dr. Constantin Bușe, prof. dr. Constantin Găucan (coordonatori), *Nicolae Iorga 1871-1940. Studii și documente*, Editura Universității din București, 2009.

Popescu, Grigore N., *Preoțimea română și Întregirea Neamului, vol. I, Chipuri, fapte și suferințe și pilde pentru viitor*, Editura Basilica, București, 2018.

Arhiva autorului.

Regimentul 5 Vânători pe treptele Parlamentului maghiar, 22 august 1919.

**PARTICIPAREA VOLUNTARILOR ARDELENI,
ÎN CADRUL ARMATEI ROMÂNE, LA CAMPANIA
DIN ANUL 1919, ÎMPOTRIVA UNGARIEI BOLȘEVICE
PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI**

Ioachim Lazăr

Se împlinesc 100 de ani de la Campania armatei române împotriva Ungariei pentru apărarea Marii Uniri realizată la 1 Decembrie 1918. Alături de efectivele armatei române au luat parte la bătăliile sângeroase purtate și voluntarii ardeleni reîntorși de pe fronturile Primului Război Mondial. Trupele maghiare dispuneau de o dotare militară, superioară ca număr și calitate, pe care au obținut-o beneficiind de armamentul din depozitele fostei armate austro-ungare. Pentru a rezista deselor incursiuni ale trupelor maghiare peste linia demarcațională stabilită, Gărzile Naționale Române s-au retras în zona localității Hălmagiu. Dr. Ioan Suciul a început organizarea Corpului Voluntarilor „Horia”, care era alcătuit din patru batalioane de luptători recrutați din Țara Zarandului și regiunea Abrudului și Câmpenilor.

La scurt timp după ce comandantul-șef al forțelor militare ale Antantei din Orient, generalul francez Louis Franchet d'Espérey, și-a stabilit cartierul general la Belgrad, o delegație maghiară, condusă de Mihály Károlyi, s-a deplasat în capitala Serbiei, având o primă întrevedere cu generalul francez pe data de 7 noiembrie 1918. După șase zile de discuții, era semnată Convenția de la Belgrad referitoare la armistițiul în Ungaria. În 13 noiembrie 1918, la Belgrad s-a semnat o Convenție militară de către reprezentanți ai comandamentului forțelor armate din Orient și ai guvernului maghiar, recent constituit, pentru stabilirea detaliilor liniei de demarcație în Transilvania între trupele aliate și cele maghiare, privind încetarea focului și menținerea ordinii¹. Franchet d'Espérey a trasat această linie arbitrar, pe un aliniament ce urma cursul văii superioare a Someșului Mare, Bistrița, Mureș-Sat, Mureșul până la confluența cu Tisa.

Spațiul evacuat trebuia ocupat de trupe anglo-franco-italiene. Marea Britanie a refuzat orice prezență militară a sa în această regiune, Italia nu lua în considerare decât participarea cu un batalion la eventuala ocuparea a Budapestei, iar forțele franceze erau dispuse în sudul Ungariei. Armata Dunării, creată în 28 octombrie 1918, și pusă sub comanda generalului Henri Mathias Berthelot, dispunea de doar trei divizii și avea ca misiune o intervenție în sudul Rusiei². Ca urmare, după semnarea Convenției singurele

¹ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, *Istoria Transilvaniei*, vol. III: *De la 1711 la 1918*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2008, p. 630-631.

² *Ibidem*, p. 631,

trupe ce puteau să opereze în Transilvania erau cele române. La ordinul guvernului român, în ultima decadă a lunii noiembrie, trupele române au pătruns în sudul și estul Transilvaniei (unde secuii proclamaseră, la 28 noiembrie, Republica Secuiască), oprindu-se pe aliniamentul liniei de demarcație precizat în Convenția de la Belgrad, unde rămân până după Adunarea de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918³.

La sfârșitul lunii noiembrie 1918, Iuliu Maniu trimitea Ministerului francez al Afacerilor Externe un memoriu în care arăta prejudiciile aduse românilor din Transilvania prin Convenția de la Belgrad care „împarte națiunea română din Transilvania și Ungaria în două părți, ceea ce agravează dificultățile în acțiunea de renaștere națională și în organizarea ei, atât de necesară în aceste zile de prefaceri istorice”⁴.

Iuliu Maniu cerea guvernului francez ca puterile aliate să considere, ca și în cazul cehoslovacilor și iugoslavilor, națiunea română din Transilvania ca o națiune aliată. El mai solicita modificarea liniei de demarcație și delimitarea teritoriilor ce puteau fi ocupate de armata română. După 1 Decembrie 1918, Iuliu Maniu, în calitate de președinte al Consiliului Dirigent, a informat țările aliate că, după Unirea Transilvaniei cu România, Guvernul Regatului României este singurul îndrituit a vorbi în apărarea tuturor teritoriilor românești, inclusiv a Transilvaniei⁵. În cursul lunii decembrie 1918, Guvernul României a făcut demersuri insistente pe lângă guvernele aliate pentru a i se permite ocuparea întregii Transilvanii, în conformitate cu prevederile Convenției politice din 4/17 august 1916. Generalul Paul Prosper Henrys, comandantul trupelor franceze din Orient, i-a cerut locotenent-colonelului Fernand Vyx, șeful misiunii aliate la Budapesta, în 9 și 12 decembrie să avizeze guvernul ungar că armistițiul „prevedea implicit ocuparea Transilvaniei de către România, pentru că românii sunt considerați aliați”⁶.

La 12 decembrie 1918, aflându-se la București, generalul Franchet d'Espérey fixa limitele zonei de acțiune atribuite generalului Berthelot, zonă ce acoperea sudul Rusiei, România, Transilvania și Banatul⁷. La 14 decembrie, generalul Berthelot transmitea la Paris, la Salonic și, în 15 decembrie, președintelui Consiliului de Miniștri, Georges Clemenceau, o telegramă prin care semnală situația din Transilvania ca primejdă de o extindere a bolșevismului, prin intrigile unor agitari comuniști maghiari, la care se adăugau acțiunile revoluționarului Cristian Racovski prezent în acel moment la Budapesta⁸.

Generalul Berthelot solicita autorizarea Comandamentului român de la Sibiu (condus de generalul Traian Moșoiu) să depășească linia de demarcație și să ocupe, până ce trupele franceze vor fi în măsură să înlocuiască trupele române, localitățile Sighetul Marmăției, Baia Mare, Satu Mare, Careii Mari, Dej, Cluj, Oradea Mare și Arad. Generalul Berthelot considera că ocuparea acestor orașe se înscrie în spiritul Convenției de la Belgrad, care autoriza ocuparea punctelor strategice socotite necesare de către trupele

³ *Ibidem*.

⁴ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari, Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994, p. 114.

⁵ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, *op. cit.*, p. 632.

⁶ *Ibidem*, p. 632.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

aliat⁹. În acest context, la 14 decembrie, Marele Cartier General Român transmitea Corpului 4 armată și Diviziei 1 Vânători că aliații au autorizat depășirea liniei Mureșului. La 16 decembrie 1918, generalul Berthelot îl informa pe locotenent colonelul Vyx „că, în scopul evitării oricărei fricțiuni între trupele ungare și trupele române, a dat ordin trupelor maghiare să evacueze Clujul, acest oraș trebuind să fie ocupat, la ordinul său, de trupele române, ca punct strategic, „așteptând ca el să poată trimite trupe franceze”¹⁰.

Vizita Generalului Henri Berthelot, Alba Iulia, 1 ianuarie 1919.

Pe fondul încercării guvernului maghiar condus de Mihály Károlyi de a recâștiga autoritatea în Transilvania, la 8 decembrie 1918, István Apáthy era numit comisar principal al Ungariei de Răsărit. El conducea la Cluj un comisariat guvernamental cu 14 servicii, încercând să rezolve o serie de probleme administrative într-un teritoriu restrâns. În aceeași zi, Consiliul Dirigent, sub președinția lui Iuliu Maniu, se proclamă guvern provizoriu al Transilvaniei¹¹.

Consiliile naționale maghiare au încercat să organizeze o mare adunare maghiară la Cluj, ca replică la Adunarea de la Alba Iulia. Proiectul ce a fost prezentat de socialiști stipula dorința de a trăi în comuniune statală cu Republica Populară Ungară, în care toate națiunile să se bucure de drepturi egale, libertate și autoconducere. Rezoluția adoptată, invocând principiile wilsoniene, s-a pronunțat pentru prezervarea integrității teritoriale a statului ungar și a protestat împotriva Hotărârii de la Alba Iulia¹². Pentru a evita o situație explozivă, generalul Berthelot a stopat înaintarea trupelor române, care s-au oprit pe un

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, p. 633.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

aliniament în afara Clujului pe timpul desfășurării adunării¹³.

După manifestația maghiară, fără avizul autorităților politice și militare aliate și fără consimțământul formal al generalului Berthelot, la 24 decembrie 1918, trupele române au ocupat orașul Cluj¹⁴. Pe măsura retragerii forțelor militare maghiare, armata română a înaintat lent, stabilindu-se, la 22 ianuarie 1919, pe aliniamentul Sighetul Marmăției, Baia Mare, Zalău, Ciucea, Zam. La mijlocul lunii ianuarie 1919, la Țigani (Crișeni), în apropiere de Zalău, trupele maghiare au atacat un tren blindat ce transporta trupe române, fiind uciși nouă soldați români¹⁵.

În teritoriul controlat, Consiliul Dirigent a numit la conducerea tuturor comitatelor prefecți români care au solicitat ca vechii funcționari și angajați de stat să depună jurământ de credință față de Regele Ferdinand I. Cei care au refuzat depunerea jurământului au fost înlocuiți, Consiliul Dirigent reușind să impună administrația românească și limba română ca limbă oficială. Până la începutul lunii februarie 1919 au fost dizolvate consiliile naționale înființate în toamna anului 1918 și înlocuite cu organe de poliție și jandarmerie.

La 18 ianuarie 1919 la Paris se deschideau lucrările Conferinței de Pace. România în calitate de aliat, era reprezentată prin primul-ministru Ion I.C. Brătianu (șeful delegației) și Nicolae Mișu, ministrul plenipotențiar la Londra, însoțiți de o serie de experți și delegați ce erau incluși în comisiile speciale, menite să analizeze chestiunile punctuale, ce erau înaintate organismelor conferinței spre ratificare¹⁶. În ședința plenară din 1 februarie 1919, primul-ministru român a prezentat revendicările României în baza Convenției politice încheiate în 1916 și a deciziilor de unire a celor trei provincii: Basarabia, Bucovina și Transilvania¹⁷. Comisia pentru studierea problemelor teritoriale legate de România, formată din reprezentanți ai SUA, Marii Britanii, Franței și Italiei, s-a întrunit la 8 februarie 1919 pentru a examina frontiera dintre România și Ungaria.

În 26 februarie 1919, Conferința de Pace a aprobat un raport al Consiliului Superior de Război, prin care se stabilea un nou spațiu de delimitare a forțelor militare românești și maghiare pe două aliniamente separate de o zonă neutră. Aliniamentul român urma linia ferată Arad – Salonta – Oradea – Satu Mare. La vest, aliniamentul ungar urma o linie pornind de la Tisa, 5 km nord-vest de Vásárosnamény, la 5 km vest de Debrecen, la 3 km vest de Dévaványa și Gyoma, la 5 km de Orosháza, Hódmezővásárhely și Szeged, limitată la nord de Someș și la sud de Mureș¹⁸. Între cele două aliniamente se crea o zonă neutră, care urma să fie ocupată de forțe franceze, engleze, italiene și, dacă era posibil, americane.

Decizia Conferinței de Pace, cunoscută ca Nota Vyx, a fost înaintată guvernului maghiar de către locotenent-colonelul Fernand Vyx, la 20 martie 1919. În condițiile crizei profunde din Ungaria, contele Mihály Károlyi a respins nota și a demisionat. Partidul Social - Democrat a fuzionat cu Partidul comuniștilor din Ungaria, formându-se Partidul Socialist Ungar, care a instaurat dictatura proletară, aliat cu Rusia Sovietică și adversară

¹³ *Ibidem*, p. 634.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, f. 635.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 636.

a „imperialismului Antantei”¹⁹.

A doua zi, 21 martie 1919, la Budapesta a fost proclamată Republica Sfaturilor (Socialistă), după modelul republicilor sovietice. La 4 aprilie 1919 sosea la Budapesta emisarul Conferinței de Pace, în persoana generalului sud-african Jan Christian Smuts, care a propus o linie de demarcație mai favorabilă, aliniamentul ungar fiind stabilit cu 25 km mai la est. Béla Kun a încercat să internaționalizeze problema fixării frontierelor Ungariei cu România, Cehoslovacia și Iugoslavia, reclamând expres libera circulație între Republica Sfaturilor și România și ridicarea blocadei economice²⁰. Béla Kun a respins și retragerea trupelor maghiare din Transilvania. Propunerile maghiare au fost prezentate, la Paris, Aliaților, care le-au respins²¹.

Instaurarea regimului comunist la Budapesta s-a repercutat grav asupra teritoriului rămas sub administrația maghiară. Satele, în majoritate românești, au respins categoric noul regim instaurat la Budapesta. Cruzimile din dosul liniei demarcaționale sunt arătate de Memoriul Consiliului Național Român din județul Arad și a Consiliului Național din Bihor²². Pe liniile ferate Arad – Brad și Arad – Deva au fost trimise trenuri blindate care au mitraliat oameni din satele aflate în apropiere. Pentru a opri trenurile blindate, membrii gărzilor din Zarand au demontat șinele de cale ferată între comunele Tălagiu și Vârfuri²³. Violențele asupra satelor românești au culminat cu asasinarea liderilor Consiliului Național Român din Bihor, Nicolae Bolcaș și Ioan Ciordaș (prefect de Bihor), și a numeroși țărani din părțile Beiușului și Vașcăului²⁴.

Regele Ferdinand I (1914-1927)

Ion I.C. Brătianu (1864-1927)

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926.

²³ Traian Mager, *Contribuțiuni la istoria Unirii 1918-1919*, p. 95-96.

²⁴ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, *op. cit.*, p. 636-637.

Guvernul Republicii Sfaturilor a refuzat să aplice prevederile Conferinței de Pace din 26 februarie și a ordonat mobilizarea generală a tuturor bărbaților între 16 și 42 de ani în scopul de a ataca România și Cehoslovacia, declarând, totodată, că Ungaria se află în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat²⁵. Mai mult, liderii comuniști maghiari amenințau că vor extinde dominația proletariatului asupra Ungariei Mari prin forța armelor.

Această situație impunea armatei române apărarea unui front de peste 1.000 km, care se întindea din Banat până la Cernăuți. În martie 1919, ca urmare a unui schimb de telegrame între guvernul Rusiei Sovietice și Republicii Sfaturilor Ungare, statul major al Armatei roșii ucrainene a planificat acțiuni ofensive pe două direcții. Conform planurilor, prima armată sovietică ucraineană trebuia să dea lovitura prin Bucovina, pentru legarea directă cu Armata roșie ungară, iar a doua trebuia, ca împreună cu voluntarii internaționaliști, să pornească o ofensivă pentru ruperea pozițiilor forțelor armate române în zona Basarabiei și încercuirea lor lângă Nistru²⁶.

La 29 martie 1919, generalul Berthelot făcea cunoscut Ministerului de Război al Franței că „ungurii recrutează forțe în întreaga zonă a Transilvaniei și în România „*toți se întrebă pentru ce pierdem noi timp îi lăsăm pe unguri să acționeze*”²⁷. Românii arată ministrul Franței în București, au ajuns la concluzia „că ei nu mai aveau nimic de așteptat de la nimeni, decât de la ei înșiși”²⁸. La 12 aprilie 1919, guvernul român a hotărât înaintarea armatei pe aliniamentul stabilit prin Conferința de Pace din 26 februarie 1919, pentru protejarea populației românești împotriva violențelor comise de maghiari. Două zile mai târziu, în scrisoarea adresată lui Ion I. C. Brătianu, la 14 aprilie, Regele Ferdinand I preciza că înaintarea armatei române în Transilvania este o necesitate absolută, atât din punct de vedere al politicii externe, cât și din acela al politicii interne:

„Situația care ni se creează prin aceste amânări continuu începe să devină insuportabilă. Populațiile din Transilvania au început să nu mai poată înțelege de ce trupele noastre nu înaintează, cu toate că zilnic sunt atacate de patrule și de lovituri de tun; ele se întrebă la ce bun s-a făcut unirea dacă toate mizeriile și persecuțiile a peste un milion din frații lor trebuie să continue la nesfârșit. Tocmai pentru acest motiv, în ultimul Consiliu de Miniștri [12 aprilie] am hotărât în unanimitate să nu mai așteptăm și să dăm ordin trupelor noastre să înainteze. Noi am fost sinceri, loiali față de prietenii noștri și întotdeauna ne-am supus hotărârilor Conferinței cu o răbdare îngerească, dar conștienți de demnitatea noastră de stat suveran și de rolul pe care suntem chemați să-l jucăm în Orient, trebuie de asemenea să fim loiali și față de frații noștri, pentru a căror libertate am luptat”²⁹.

În aceeași zi, într-o telegramă adresată generalului Franchet d'Espérey, Clemenceau menționa că în cazul în care forțele românești sunt atacate de cele maghiare, românii sunt îndreptățiți să răspundă și să ocupe zona rezervată de Comisia de Pace. Ziarul „Curierul Hunedoarei”, din 1 aprilie 1919, publica un articol intitulat „Flutură drapelul răzbunării” în

²⁵ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 648.

²⁶ *Ibidem*, p. 649.

²⁷ *Ibidem*, p. 650.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Ioan Aurel Pop, Thomas Năgler, Magyari András, *op. cit.*, p. 637.

care arăta că „a sosit ziua răsplătirii, căci sângele victimelor nevinovate de la Șiria, Arad și Zalău, din Bihor și din toate părțile românești neocupate de armata noastră, a strigat răzbunare la cer și a coborât însăși urgia lui Dumnezeu asupra hoardelor barbare”³⁰.

Membru Consiliului Dirigent.

*Iuliu Maniu –
președintele
Consiliului Dirigent.*

În același ziar este publicat Ordinul de mobilizare al tinerilor născuți în intervalul 1888 și 1899 semnat de președintele Consiliului Dirigent al Transilvaniei:

„Români!

Evenimentele ultimilor zile petrecute în țara ungurească, unde s-a înstăpânit duhul răzvrătirii, ne fac să grijim de orânduiala bună în țara noastră proprie. Guvernul maghiar a ordonat mobilizare generală în scopul de a ne ține și mai departe în jugul secular frații noștri încă neeliberați. Nu numai atât ci vrea să-și îndrepte cetele sale în contra Ardealului nostru, pentru a-l subjugă din nou și pentru a prăda satele noastre înfloritoare și a jefui casele cetățenilor noștri pașnici. Ne este sfântă datoria să punem piedică puternică acestor năzuințe care ne amenință cu pieire. Nu avem dorul de a cuceri, nici a prăda țara altora, ci vrem numai să ne apărăm Patria și să ne mântuim Țara noastră proprie, ceea ce numai printr-o armată puternică putem ajunge, care va asculta și va urma cu însuflețire și cu vitejia strămoșească poruncile Majestății Sale Regelui nostru Ferdinand I.

Nu frica de pedeapsă să vă ducă la împlinirea acestui ordin de chemare, ci mândria conștiință că îndepliniți o sfântă datorie față de pământul nostru liberat, față de patria noastră română. Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri.

³⁰ SJHAN, *Fond Primăria orașului Deva*, dosar nr. 4/1919, f. 27.

Aveți să răspundeți chemării, pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Țara și moșia și că știm să o stăpânim cu vrednicie – ducând cu noi liniște, libertate și stăpânire dreaptă în toate colțurile țării.

Iuliu Maniu,
Prezidentul Consiliului Dirigent³¹.

În noaptea de 15 spre 16 aprilie, armata ungară, compusă din Divizia 6, Divizia 38 husari și Divizia de secui, a atacat posturile înaintate ale armatei române în Valea Someșului, la Ciucea și Țigani³². Începută la 16 aprilie, contraofensiva română a atins în decurs de patru zile zona Munților Apuseni și apoi linia stabilită. La 26 aprilie, Înalțul Comandament francez era înștiințat de generalul Franchet d'Espérey că: „*românii urmărind pe unguri, au străpuns zona neutră și din necesități militare par să vizeze ocuparea malului stâng al Tisei în așa fel încât să se asigure în mod eficace împotriva întoarcerii ofensive a ungarilor*”³³.

O zi mai târziu generalul Franchet d'Espérey trimitea suveranului României o telegramă în care spunea că: „*După ce au fost atacate de unguri, trupele române din Transilvania au respins într-o manieră strălucită forțele inamice și le-au pus complet în derută*”³⁴.

La 30 aprilie – 1 mai trupele române au atins râul Tisa pe întreaga lungime a frontului, reușind să facă joncțiunea cu trupele cehoslovace în zona Csap-Munkacs³⁵. La 20 mai, armata ungară reorganizată și întărită, dispunând de un armament considerabil din depozitele monarhiei dualiste a dezlănțuit atacul asupra punctului celui mai slab – frontul cehoslovac. Retrăgându-se în dezordine, armata cehoslovacă a opus o slabă rezistență, armata roșie ungară ocupă întreaga Cehoslovacie, reanexând-o Ungariei³⁶.

*

* *

În 25 decembrie 1918 un detașament al armatei române staționate la Deva a sosit la Brad. Sunt întâmpinați de către Garda Națională din Brad condusă de căpitanul Banciu. Garda din Brad sub comanda sublocotenentului Aron Petruțiu prezintă onorul. Protopopul Zarandului, Vasile Damian rostește discursul de primire și oferă tradiționala pâine și sare. Corul intonează marșul Unirii³⁷.

³¹ *Ibidem*.

³² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 650.

³³ *Ibidem*, p. 651.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 652.

³⁷ Traian Mager, *Contribuțiuni la istoria Unirii 1918-19. Jurnal*, Arad, 1939, p. 56.

Maior Sabin Banciu

Locotenent Aron Petrușiu

Cuvântul de răspuns din partea armatei române este rostit de către maiorul Vișenescu care a spus: „*Am venit nu ca în teritorii ocupate, ci ca la frați, acasă. Statul român, țara mamă a tuturor românilor, este în plină prefacere și în scurt timp va fi printre statele cele mai democratice nu numai ale Europei, ci ale lumii întregi, chiar*”³⁸. Către sfârșitul lunii ianuarie 1919, guvernul maghiar dă ordin trupelor sale să ocupe linia demarcațională, luând contact cu armata română care înaintase până la Brad. După ocuparea liniei, Gărzile Naționale Române din Hălmagiu, Vața de Jos și Baia de Criș trec direct sub comanda supremă a trupelor române de pe Valea Crișului Alb, de unde primesc ordine³⁹.

În 30 ianuarie 1919, trupele maghiare înaintau și dinspre Oradea, ocupând Beiușul și Vașcăul cu intenția vădită de a înainta spre Hălmagiu. Gărzile Naționale Române din dosul liniei demarcaționale au fost dezarmate și desființate. În locul ordinii se instalează jafurile și omorurile bandelor de mercenari unguri⁴⁰.

³⁸ *Ibidem*, p. 56-57.

³⁹ *Ibidem*, p. 67

⁴⁰ *Ibidem*, p. 79.

**Dr. Ioan Suciu – organizatorul
Corpului voluntarilor „Horia”.**

**Maior Florin Medrea – comandantul
Corpului voluntarilor „Horia”.**

La 4/17 februarie 1919, Consiliul Dirigent decide să cheme sub arme Corpul Voluntarilor Ardeleni, în întregime. La sfârșitul lunii noiembrie 1918, formațiile ardeleni de voluntari au fost transferate din Moldova în Ardeal și, după 3 decembrie, puse la dispoziția Consiliului Dirigent. Treptat li se vor alătura, pe măsura sosirii în țară și legiunile de voluntari care au fost înființate și au luptat în Italia. Corpul voluntarilor trebuia să se concentreze astfel: la Alba Iulia – fostul Regiment 1 „Turda” și vânătorii de munte, la Cluj – Regimentul 2 „Alba Iulia”, Regimentul 3 „Avram Iancu” și batalionul 6 etape⁴¹.

În apelul semnat de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, se sublinia că: *„Este ceasul sfânt când trebuie să punem stăpânirea noastră pe întreg pământul moștenit de la strămoși, când trebuie să punem temelia unui viitor demn și corespunzător jertfelor și suferințelor de veacuri ale părinților noștri. Aveți să răspundeți chemării pentru a dovedi lumii întregi că ne iubim Țara și moșia și că o știm să o stăpânim cu vrednicie, ducând cu noi liniștea, libertatea și stăpânirea dreaptă în toate colțurile țării”*⁴².

Consiliul Dirigent autorizează pe dr. Ioan Suciu, șeful resortului de organizare, să organizeze acțiunea de rezistență, apelându-se la populația Munților Apuseni⁴³. Comanda gărzilor din Zarand se stabilește la Brad. În 9 februarie 1919, dr. Ioan Suciu

⁴¹ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994, p. 155.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Traian Mager, *op. cit.*, p. 79.

împreună cu însoțitorii săi sosesc la Brad venind de la Sibiu. Cartierul general al gărzilor se instalează într-un pavilion al Societății miniere Ruda 12 Apostoli⁴⁴.

Apoi se comunică comandanților de gărzi următorul ordin⁴⁵:

„Consiliul Dirigent Român

Ordin rezervat nr. 1
Brad, la 9 februarie 1919.

În urma stărilor provocate prin invazia bandelor secuiești în comitatul Aradului și întreruperea oricărei comunicații între comanda gărzilor române din comitatul Aradului și între singuratecele gărzi de pe valea Crișului Alb.

Subsemnatul membru esmis al Consiliului Dirigent din Sibiu, dispun următoarele:

1. Toate gărzile române din comitatul Aradului, care sunt spre răsărit de linia Radna-Păuliș, Ghioroc, Covăsinț, Șiria, Pâncota, Galșa, Mâșca, Seleuș, Gurba, Cermei, Berechiu – se supun comandamentului suprem al d-lui căpitan Florian Medrea, de prezent cu reședința la Brad.

2. Fiecare comandant de gardă comunală, care cade spre răsărit de linia indicată are a comunica acest ordin cu comandantul din satele vecine și aceste iarăși cu gărzile vecine.

3. Gărzile din însăși linia comunelor înșirate sub nr. 1 încă aparțin de astăzi comandamentului din Brad.

Dr. Ioan Suciu m. p.
Șeful Resortului Organizării”

Începe acțiunea pentru înființarea Corpului de voluntari „Horia”. Primul act pentru recrutarea voluntarilor îl semnează căpitanul Barbu, la 9 februarie, întrucât căpitanul Florean Medrea a sosit la Brad seara târziu. S-a plănuț ridicarea populației începând de la Gurahonț, la Hălmagiu, Baia de Criș, Brad și din regiunea Abrud – Cămpeni. Traian Mager a fost trimis cu trei scrisori pentru a le preda, prima căpitanului Oncu de la Baia de Criș, a doua pentru secția Hălmagiu și a treia pentru a fi trimisă prin curier locotenentului Octavian Seracu la Gurahonț⁴⁶.

Scrisoarea pentru Hălmagiu avea următorul conținut:

„Comanda Supremă a Trupelor de pe valea Crișului Alb.
D-lui sublocotenent Mager în Hălmagiu

Pentru eliberarea comitatului Arad pregătim o acțiune în stil mare. Plenipotențiarul Consiliului Dirigent e șeful organizării, d-l dr. Ioan Suciu. Comandantul trupelor și a gărzilor din valea Crișului Alb nu mai e căpitanul Rișcuția

⁴⁴ *Ibidem*, p. 81.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 82.

din Arad, ci căpitanul Florian Medrea, cu sediul deocamdată în Brad. Pe D-ta te încredințez cu organizarea unei unități militare, care să fie cât se poate de mare și bine disciplinată, formată din oameni voluntari, care nu aparțin contingentelor mobilizate. Organizarea o începi imediat, stând în legătură telefonică permanentă cu trupele voluntare din Brad și cu comandantul companiei din Gurahonț.

De armatură pentru unitatea D-tale se va îngriji comanda supremă a trupelor. Fiecare voluntar are să-și aducă cu sine alimente pe trei zile, pâine, slănină. Îmbrăcăminte are să-și aducă cu sine fiecare voluntar, cum e prescris în ordinul de mobilizare. Pentru acoperirea cheltuielilor necesare, vei primi un avans de 10.000, adică zece mii coroane, contra dării de seamă despre toate cheltuielile. Unitatea D-tale are să fie gata de marș, în 13, l. c., la orele 8. a. m. Totodată ești încredințat cu asigurarea terenului din partea Vașcăului prin esmiterea unei unități corespunzătoare la Dealul Mare sub comanda unui ofițer, ales pentru acest scop. Numele acestui ofițer mi se va comunica.

Brad, 9 februarie 1919.

Căpitan Vasile Barbu, m.p.⁴⁷.

În urma unor lupte locale, armatele maghiare obțin unele mici succese care sunt exagerate de către presa maghiară. Comandamentul teritorial din Seghedin a dat următorul comunicat: „Trupele noastre trimise pentru apărarea liniei demarcaționale în Valea Crișului Alb au înfrânt rezistența românilor și după repararea de cinci ori a construcțiilor liniei ferate a ocupat ieri Hălmagiu”⁴⁸.

După ocuparea Hălmagiului, trupele maghiare au comis o serie de atrocități, constând în afară de bătăi și răniri, și din 5 crime, între victime aflându-se și o femeie. Dacă infanteria maghiară se mărginea să se asigure în Hălmagiu, trenul blindat făcea dese înaintări până pe la Vața trăgând cu tunurile asupra satelor. La 31 martie 1919, colonelul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători a ocupat Hălmagiul, pregătindu-se pentru ofensiva din 16 aprilie 1919.

Armata română a fost sprijinită de Corpul Voluntarilor Horia. Acest corp a primit apoi numele de Regimentul de Infanterie Beiuș și consta din 3 batalioane, având și o baterie cu 4 tunuri. Plasa Brad a dat batalionul I, plasa Baia de Criș batalionul II, regiunea Câmpeni – Abrud, batalionul III, iar în Hălmagiu s-a format batalionul IV⁴⁹. Locotenent colonelul Popa Grama era comandantul regimentului, maiorul Medrea ajutor de comandant, iar căpitanul Drăgoiu, maiorul Stoica și locotenentul Vesa erau comandanții celor trei batalioane care au participat la operațiunile militare de la Hălmagiu – Ciuciu (Vârfuri) – Boroș – Șebiș – Chișineu – Gyula – Békéscsaba. Batalionul 2 a acționat pe direcția Vârfuri – Dealul Mare – Crișior – Vașcău – Beiuș – Salonta.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 82-83.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 105.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 146.

Un grup de ofițeri ai Batalionului III Horia, mai 1919.

Plecarea pe front a batalioanelor de voluntari a dat naștere la scene emoționante. Bătrânul protopop Arieșanu din Câmpeni a făcut pe jos, cu crucea în frunte, drumul până la Abrud cu toți soldații din Câmpeni. Aproape 800 voluntari erau concentrați, la 1 martie 1919, la Abrud, formându-se batalionul Avram Iancu, care și-a stabilit sediul la Țebea.

„În 2 martie formațiile voluntarilor Horia erau adunate în curtea bisericii din Țebea. Se oficiază slujba religioasă de către 12 preoți, sfințindu-se drapelul regimentului, înfipt pe mormântul lui Avram Iancu. Vorbește întâi dr. Ioan Suciu, făcând istoricul luptelor pentru libertate purtate de marii noștri înaintași pe aceste plaiuri, amintind că Horia, Avram Iancu și miile de mucenici care așteaptă de la noi să purtăm înaintea steagului ridicat de dânsii până la izbânda definitivă. *«Murim mai bine în luptă cu gloria deplină, decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ»* încheia iluminatul apostol al crezului național.

Urcându-se pe o masă, în fața mormântului lui Avram Iancu, colonelul Rasoviceanu, comandantul Regimentului 9 Vânători, rostește următorul discurs militar⁵⁰:

„Ostași, grăiesc vouă astăzi sub gorunul lui Horia martirul, în fața mormântului lui Avram Iancu, al munților fost rege. Grăiesc vouă astăzi în marele ceas, în supremul ceas al mântuirii Neamului nostru. Și zic vouă: cutremure-se toate mădularele voastre în fața memoriei tuturor acelor care în lungul veacurilor au înălbit cu oasele lor moșia Neamului în lung și în lat, pentru ca să ajungem unde suntem și ce suntem. Fiți mândri

⁵⁰ *Ibidem*, p. 147.

că soarta tot pe voi moșilor v-a hotărât să fiți primii din tot Ardealul, care să faceți legământul de credință și de jertfă pentru scumpa noastră Patrie și scumpul nostru tron, și chiar aici, unde a pâlpâit pentru prima oară flacăra mântuirii noastre. Și tot astăzi vă ordon vouă în mod hotărât și definitiv: Gândul vostru să încremenească la Înaltul vostru stăpân, să vă închinați lui, să vă jertfiți pentru el, așa cum s-au închinat, cum s-au jertfit sute din acest regiment. Și când vă veți da ultima respirație pe câmpul de luptă, ultimul vostru strigăt să fie: Trăiască M. S. Ferdinand, Regele tuturor românilor. Așa, cum au strigat aceia ale căror morminte sunt încă în carne, ca o misterioasă plămadă în pământul Patriei noastre”⁵¹.

Ofițerii Batalionului IV „Horia”.

În 7 iunie 1919, Primăria din Deva întocmea un „Tablou despre soldații mobilizați la ordinul Consiliului Dirigent”, cu referire la orașul Deva. Tabloul cuprinde un număr de 23 soldați care au fost mobilizați: Iosif Furca, Aron Ardeleanu, Antonie Cesca, Iosif Hanc, George Abrudean, Alexandru Lugojan, Alexa Sudrician, Petru Vasii, Mihai Dugaciu, George Maier, Petru Florea, Alexandru Fiac, Alexandru Bota, Mihai Bud, George Trif, Antonie Cesc, Iuon Trif, Nicolae Ioaneș, George Abrudean, George Abrudean, Ludovic Trif, Ioan Muntean,...⁵².

La 27 iunie 1919, voluntarii corpului „Horia” concediați pe timp nelimitat, domiciliiați în plasele Brad și Baia de Criș, primesc ordin de a se prezenta imediat la cercul

⁵¹ *Ibidem*, p. 147-148.

⁵² Idem, fond *Primăria orașului Deva*, dosar nr. 8/1919, f. 60.

de recrutare de care aparțin⁵³. Ordinul era transmis de către prefectul Vasinca prim-pretorilor din cele două plase și avea următorul conținut:

„Domnule prim-pretor,

Conform ordinului nr. 874/1919 a Corpului Voluntarilor „Horia” se recere a comunica în toată plasa D-voastră că toate biletele de concediu pe timp nelimitat, eliberate de numitul corp se declară de nule iar posesorii a astfel de bilete, care aparțin contingentelor mobilizate sunt datori a se prezenta imediat ce vor lua la cunoștință ordinul prezent la cercul de recrutare căruia aparțin. Dr. Vasinca”⁵⁴. În vara anului 1919 armata română a fost atacată de numeroase trupe (90.000 oameni cu 137 tunuri și 5 trenuri blindate) din armata roșie a Republicii Ungare condusă de Béla Kun⁵⁵. Armata română, mai ales cea creată la repezeală din fostele gărzi ale Transilvaniei și Banatului, cu un efectiv de 4 ori mai redus s-a angajat în importanta și decisiva bătălie pentru apărarea Transilvaniei.

La începutul operațiunilor trupele maghiare au reușit unele succese, reușind să treacă Tisa. Armata română a trecut la ofensivă reușind să respingă invadatorii. Telegramele primite din partea Consiliului Dirigent sau a Marelui Stat Major ne dezvăluie momente din desfășurarea operațiunilor militare.

Telegrama semnată de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu și trimisă prefectului județului Hunedoara, la 27 iulie 1919, spre publicare preciza următoarele:

„Ofensiva maghiarilor a fost respinsă pe toată linia, ungurii se retrag în dezordine cu pierderi mari. Trupele române au dovedit o purtare vrednică de toată lauda, prestând acte vitejești vrednice de trecutul lor glorios”⁵⁶.

Două zile mai târziu, un comunicat oficial din partea Marelui Cartier General al armatei române spunea următoarele:

1. „Pe frontul de est schimb de focuri de armă mitralieră și tun.

2. Pe frontul de vest trupele noastre au ocupat dreapta Tisei. Orașul Szolnok este în flăcări. Operațiunile sunt în curs. Pierderi – răniți: maior Grecescu Ion, maior Marinescu Victor, căpitan Lemeny Nicolae, Locotenent Folbert Carol, locotenent Anuței Vasile, locotenent Păsărică Al., sublocotenent Traian Haneș. Dispăruți: sublocotenent Pop Corneliu senior. Marele Cartier General. Biroul presei Sibiu”⁵⁷.

Un nou comunicat al Marelui Stat Major al armatei române, din 4 august 1919, vorbind despre operațiunile de pe frontul de vest scria următoarele:

„Inamicul fiind complet înconjurat a capitulat. Sunt în curs de dezarmare diviziile 1, 3, 5 și 6 inamice, sunt urmărite diviziile 2, 4 și 7. S-au capturat comandanți și statele majore ale diviziilor, mai mulți prizonieri și numeroase tunuri”⁵⁸.

Ziua de 4 august 1919 a fost urșită să fie ziua hotărâtoare a unui lung proces istoric, care s-a sfârșit așa cum trebuie să se sfârșească toate lungile controverse: cu izbânda dreptului și a dreptății⁵⁹. În semn de omagiu pentru cei căzuți în campania din 1919,

⁵³ Idem, *Fond Prefectura județului Hunedoara*, dosar nr. 193/1919, f. 1.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Ioan Lupaș, *Istoria Românilor*, București, 1937, p. 372.

⁵⁶ SJHAN, *Fond Prefectura județului Hunedoara*, dosar nr. 170/1919, f. 2.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 5.

⁵⁹ Ioan Lupaș, *Istoria românilor*, p. 375.

Șeful Resortului Organizării din cadrul Consiliului Dirigent expedia la Deva următoarea

„Telegramă:

Copie. Nr. 554/1919. Marele Sfat Național a luat hotărârea ca în ziua de 7 august c., la amiază să sune la toate bisericile românești toate clopotele vreme de o jumătate de oră, în semn de bucurie, că glorioasa noastră oștire a ocupat în ziua de 4 august capitala Ungariei, B[uda]pesta, după ce cu ajutorul lui D-zeu a înfrânt cu desăvârșire pe dușman. Ordonez să recercați numaidecât toate autoritățile bisericești și totodată toate parohiile române pentru prompta executare a acestui ordin, aducând, D-le, totodată spre știre dorința mea ca Duminică, în 10 august, după Liturghie să se țină în fiecare biserică română un Tedeum.

Șeful Resortului Organizării,
Dr. Ioan Suci, m. p.⁶⁰.

În ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei au căzut eroic mai mulți luptători, voluntari din județul Hunedoara. La 6 septembrie 1920 prefectul județului Hunedoara, Vasile Janza expedia prim-pretorului plasei Brad următoarea telegramă; *„Întocmiți și înaintați aici, în decurs de 3 zile, tablou nominal despre pierderile avute în campania contra Ungariei 1918-1920, din cauza acestei agresiuni și a campaniei provocată de unguri. Stop. Veți arăta în același timp urmași sau văduve ori părinți lipsiți de sprijinul celor decedați arătându-le numele. [...]”*⁶¹. La 7 septembrie 1920, din partea notariatului cercual Brad se trimite următorul răspuns:

„Domnule Primpretor, Brad

Referitor la ordinul D-voastră telegrafic cu nr. 1.277/920, am onoare a Vă raporta că în secretariatul meu numai un soldat a murit moarte de erou în campania contra Ungariei și anume soldat **Criștiu Teodor** din Reg, 91 Inf., comp. 8-a, născut la 1898, june, și e înmormântat în cimitirul din Török Sz. Miklos și are părinți”⁶². La 28 decembrie 1920, Pretura din Brad trimitea secretarilor cercuali ordinul Societății Mormintele Eroilor Căzuți în Război prin care se cerea un tablou despre „toți ofițerii și soldații morți în război, care prin jertfa și bravura lor au mărit hotarele și renumele țării”⁶³.

În bătălia de pe Dealul Mare, din 15-16 aprilie 1919, pierderi, constând din morți și răniți, a suferit numai Batalionul II Horia, care a avut peste 30 de răniți și 2 morți: caporalul **Ilie Bota** și soldatul **Zaharie Trifa**⁶⁴. Locotenentul **Romulus Mager**, din batalionul II Horia, comandantul companiei IV, a fost grav rănit pe când își conducea compania la atac⁶⁵. Sergentul **Adam Băianț** din batalionul II Horia, originar din comuna Mesteacăn, plasa Brad, județul Hunedoara, a fost rănit la cap de schije de o grenadă și

⁶⁰ SJHAN, *Fond Primăria orașului Deva*, dosar nr. 9/1919, f. 65.

⁶¹ Idem, *Fond Primăria orașului Brad*, dosar nr. 8/1920, f. 18.

⁶² *Ibidem*, f. 19.

⁶³ *Ibidem*, f. 4o v.

⁶⁴ Traian Mager, *op. cit.*, p. 185.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 197.

a murit pe loc. Moartea sa a fost înregistrată atât la Primăria din Criștior (județul Bihor), cât și în matricola parohiei Criștior. În matricola parohiei, preotul Andrei Popa, refugiat și el în timpul ocupației bolșevicilor, a înscris următorul text: „Ca soldat în Reg[imentul] „Horia”, a căzut la Dealul Mare, în lupta contra ungurilor și a murit moarte de erou al Neamului Românesc”⁶⁶.

Referitor la Adam Băianț, preotul din Mesteacăn, Aurel Barna a comunicat că au mai fost răniți odată cu Adam Băianț, voluntarii Adam Balșa I. Petru, rănit la 3 degete de la o mână și Dușan Lazăr I. Nicolae, rănit la un picior⁶⁷. Caporalul **Ilie Bota** din batalionul II Horia, grav rănit, a murit în spitalul din Baia de Criș. Era originar din comuna Șteia, plasa Baia de Criș, născut în anul 1895. „Ocupând un adăpost împreună cu consătenii săi Nicolae Ulița și Ioan Melțiș I. Nicolae, caporalul Ilie Bota a cerut o grenadă de la Nicolae Ulița, ca să o arunce el, motivând cu aceea, că el nu este obosit. Când a ieșit în drum să desfacă grenada pentru a o arunca, a fost nimerit în pânțele de un glonț al inamicului”⁶⁸. Preotul din Șteia, Romulus Chiș, a mărturisit că a mai fost rănit la Dealul Mare și Gheorghe Incău⁶⁹.

Soldat **Zaharie Trifa** din batalionul II Horia, originar din comuna Ribicioara, plasa Baia de Criș, a fost înmormântat la biserica din Groși. „În seara de 16 aprilie 1919, rănitul a fost adus de săteni în Groși, la casa lui Pavel Mihuța. Avea o împușcătură prin coaste și mâna stângă ruptă. A murit peste câteva ore. Sătenii i-au dat îngrijirea obișnuită. L-au îmbrăcat în straie albe și au îngropat cu el și hainele ostășești îmbibate de sânge. A fost odată la mormântul lui soția; fusese căsătorit numai câteva zile înainte de încorporarea în Corpul Voluntarilor Horia”⁷⁰.

În 19 aprilie 1919, ordinea trupelor care au eliberat orașul Beiuș a fost următoarea: „Batalionul II Horia (Beiuș) care a atacat și cucerit Beiușul, a fost pus în capul coloanei, ca cinste și act pentru posteritate, fiind cea dintâi unitate ardeleană care a depus jurământul la mormântul lui Avram Iancu și și-a cucerit cu sânge dreptul de a purta acest nume”⁷¹.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 198.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 197, nota 2.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 198.

⁶⁹ *Ibidem*, nota 1.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 198-199.

⁷¹ *Ibidem*, p. 190.

PREOȚI VÂLCENI ÎN CAMPANIILE ARMATEI ROMÂNE PENTRU APĂRAREA ROMÂNIEI MARI (1918-1919)

Dumitru Garoafă

Marea Unire din anul 1918 a creat premisele unei mai puternice afirmări a României în viața internațională, a unei mai eficiente valorificări a vocației poporului nostru de pace și cooperare cu toate popoarele lumii¹.

Principala preocupare a diplomației românești în anii 1919-1920 a fost obținerea confirmării pe plan internațional, prin tratate, a făuririi statului național unitar român – expresie a voinței liber exprimate de poporul român în adunările plebiscitare de la Chișinău (27 martie/9 aprilie 1918), Cernăuți (15/28 noiembrie 1918) și Alba-Iulia (18 noiembrie/1 Decembrie 1918).

Dintre cele mai controversate probleme care urmau să fie soluționate la Conferința Păcii de la Paris (1919-1920) a fost și *cea teritorială*. Comisiile de experți din SUA, Marea Britanie și Franța au avut în vedere – atunci când au pregătit materialele pentru forumul păcii –, *materializarea principiilor autodeterminării și al celui etnic*².

Ion I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri și șeful delegației române la acest forum internațional al păcii, prezentând, pe de o parte, revendicările naționale juste, recunoscute, de altfel, de Aliți, prin Tratatul de alianță din 4/17 august 1916, iar, pe de alta, o serie de argumente istorice, etnico-lingvistice, geografice, economice și statistice, care demonstau continuitatea și permanența locuirii în spațiul Carpato – Danubiano – Pontic, unitatea civilizației materiale și spirituale, precum și lupta comună pentru libertate și unitate statală românească, va pretinde recunoașterea *de jure* a României Mari, în frontierele sale naturale dintre Dunăre, Tisa și Nistru³.

Pentru România, unul din pericolele cele mai mari decurgea din *situația concretă* în care se afla aceasta la cumpăna anilor 1918-1919. În partea de est, raporturile cu guvernele Rusiei Sovietice și Ucrainei Sovietice erau destul de tensionate prin nerecunoașterea unirii Basarabiei și Bucovinei cu România și repetatelor tentative întreprinse de bolșevici pentru a reanexa această provincie. În sud, Dobrogea se mai afla

¹ I. Scurtu, *Viața politică în România. 1918-1944*, Editura Albatros, București, 1982, p. 28.

² Pentru detalii, a se vedea V.F. Dobrinescu, Doru Tompea, *România la cele două Conferințe de Pace de la Paris (1919-1920; 1946-1947). Un studiu comparativ*, Editura Neuron, <Focșani>, pp. 18-25; *Istoria Românilor. România întregită (1918-1940)*, vol. VIII, Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 4-5.

³ Cf. C. Botoran, M. Retegan, 1918. *Făurirea României Mari*, Editura Vatra Românească, București, 1993, pp. 103-104. Pentru susținerea revendicărilor teritoriale legitime ale României la Conferința Păcii, vezi studiile și memoriile prezentate de delegația română în 1918 la români, V, doc. nr. 833, 836 și 837, pp. 442-451/451-459, 509-531/532-551 și 552-571.

încă sub administrația armatelor aliate⁴. În partea de vest, guvernul ungar refuza să-și retragă trupele de ocupație din Transilvania și să permită extinderea administrației românești⁵. Într-o situație deosebită se găsea și Banatul, aflat sub ocupația trupelor sârbo-franceze⁶. În atare circumstanțe critice, s-a desfășurat „turneul de pacificare” al generalului Henri Bertholet în Banat și părțile vestice ale țării, la cumpăna anilor 1918-1919, pentru a constata personal starea de spirit a populației românești din aceste teritorii încă neeliberate⁷ (Anexa 1).

Într-un astfel de context extrem de nefavorabil, după ce trupele române au respins din zona Hotinului incursiunile, în dreapta Nistrului, ale detașamentelor sovietice (a doua jumătate a lunii ianuarie 1919), situația s-a agravat considerabil după proclamarea Republicii Sfatului (Sovietelor) din Ungaria, sub conducerea lui Béla Kun (21 martie 1919), fiind creată pentru România primejdia de a fi atacată, atât din est cât și din vest, de Armata Roșie sovietică și cea ungară.⁸ Astfel, în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919, noul regim politic de la Budapesta a declanșat războiul împotriva României, conflictul armat prelungindu-se, cu o scurtă perioadă de armistițiu, până în luna august a aceluiași an, când, după un nou atac al forțelor bolșevice ungare (20 iulie 1919), armata română a trecut la o amplă contraofensivă împotriva acestora (Anexa 2), ocupându-le, în final, capitala (4 august 1919)⁹.

Ca atare, lupta pentru apărarea României Mari, în cadrul căreia Campania armatei române din anii 1918-1919 a reprezentat un moment hotărâtor, avea să însemne și încheierea Războiului de Reîntregire Națională, de consolidare a edificiului încununat la 1 Decembrie 1918, prin voința politică și sacrificiile întregii națiuni române. În altă

⁴ *Ibidem*, p. 107.

⁵ Potrivit prevederilor Convenției militare de la Belgrad (31 octombrie/13 noiembrie 1918) încheiată între Puterile Aliate, reprezentate de general Franchet d'Espèrey, și guvernul ungar condus de Károly Mihályi, Mureșul devenea linie de demarcație între armatele română și ungară sau, astfel spus, părțile din Transilvania situate la nord de Mureș rămăneau sub ocupație ungară (vezi *1918 la români*, III, doc. nr. 468, pp. 70/72).

⁶ Așa cum se remarcă într-un articol recent, românii – potrivit unui clișeu adesea uzitat –, nu ar avea în jur decât doi prieteni: Marea Neagră și sârbii. Deși cu aceștia din urmă, istoria nu a consemnat niciun conflict armat, totuși momente de tensiune au existat, printre care și cel al diferendului teritorial în problema Banatului, la Conferința Păcii. Poate și datorită clișeului amintit, în istoriografia noastră s-a scris puțin despre astfel de momente tensionate, inclusiv despre cel tratat în studiul de față. Vezi Caius Brediceanu, *Despre Banat la Conferința de Pace de la Paris* (cu o prefață de Elena Istrățescu), în „Magazin istoric”, S. N., XXXIV, nr. 12, 2001, pp. 12-13. Dintre lucrările care abordează acest moment tensionant, de altfel primul în istoria raporturilor româno-sârbe, remarcăm: Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985; Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire (1895-1918)*, Timișoara, 1993; D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994; Dumitru Garoafă, *Despre Banat și «Liga Culturală» din Râmnicu Vâlcea la Conferința Păcii de la Paris*, în „Buridava”, nr. VIII, 2010, pp. 244-354 ș. a.

⁷ A se vedea Dumitru Preda et alli, *op. cit.*, pp. 142-143; Augustin Țarău, Dumitru Noane, *Oradea. Ultima jertfă. 12 octombrie 1918-20 aprilie 1919*, în „Historia”, XIX, nr. 207, 2019, pp. 59-61.

⁸ Cf. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 284.

⁹ Vezi pe larg Dumitru Preda et alli, *op. cit.*, pp. 207-331.

ordine de idei, riposta armatei române în fața agresiunii guvernanților de la Budapesta nu a avut menirea decât de a apăra și a impune respectarea voinței naționale, democratic și liber exprimate la Alba Iulia, iar Tratatul de Pace de la Trianon (1920) nu a făcut altceva, decât să consfințească juridic, pe plan internațional, ceea ce românii făptuiseră prin voința lor unanimă¹⁰.

Pe toată perioada anilor 1918-1919, în care armata română s-a implicat în luptele pentru apărarea României Mari, au fost mobilizați numeroși preoți militari (confesori), care au însoțit, pe teatrul de operații, unitățile la care au fost repartizați sau în spatele frontului (la spitale și trenuri militare), acordând asistență spirituală ostașilor (slujbe, spovedanie, împărtășanie sau prohodirea celor morți la datorie), îmbărbătându-i în cursul luptelor, mângâind și oblojind rănilor celor suferinzi.

Vorbim de un corp special, puțin studiat la noi, al cărui statut a fost puțin clarificat (de exemplu, în Franța, titularii primeau o soldă echivalentă cu cea a unui căpitan!), cu un prestigiu deosebit în timpul războiului. Nu doar pentru că ostașilor – să reamintim, provenind în majoritate din lumea satelor, cu respect deosebit pentru preotul comunității –, le apare nu numai ca cel căruia i se spovedesc/împărtășesc sau ca oficiantul Liturghiei, slujbei înmormântării, dar și pentru că, adesea, îi încurajează, acceptă să fie deopotrivă infirmieri, brancardieri, care însoțesc trupele în timpul luptelor, sunt lângă acestea permanent. Nu sunt înarmați, se expun masiv pe teren descoperit, sunt frecvent lăudați și decorați pentru curajul lor. Și plătesc, evident, un anumit tribut morții!

În conformitate cu prevederile *Instrucțiunilor asupra atribuțiunilor preoților la armată*, activitatea acestora în campania militară era structurată pe două perioade distincte: *perioada mobilizării și cea a operațiunilor militare*. Pe parcursul celor două etape, prestația preotului se desfășura pe două planuri: *activitatea religioasă și activitatea pastorală*. Prima consta în săvârșirea tuturor slujbelor religioase cerute de împrejurări, iar *cea de-a doua* în menținerea și ridicarea cât mai mult a moralului trupei, în mângâierea celor suferinzi etc.¹¹

Despre modul cum preoții militari au înțeles să-și facă datoria în timpul Războiului de Reîntregire Națională – de la acordarea asistenței religioase pe câmpurile de luptă până la cea din spatele frontului –, se numără și cei vâlceni, mulți dintre aceștia fiind onorați cu numeroase distincții, citați pe ordine de zi sau elogiați de către comandanții de unități și mari unități. La loc de cinste trebuie evocați:

Ciașanu F. Gheorghe. Născut la 28 mai 1889, la Făurești, județul Vâlcea, absolvent al studiilor teologice seminariale la Rm. Vâlcea (1908) și universitare, la Facultatea de Teologie din București, doctor în teologie (1915), cu lucrarea de referință privind la mitologia populară românească, pentru care va fi distins de Academia Română cu Premiul Național «Adamachi» (1913)¹². La 4 mai 1915 a fost hirotonit preot pe seama

¹⁰ *Ibidem*, pp. 10 și urm.

¹¹ Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în lupta pentru făurirea României Mari. 1916-1919*, Editura Europa Nova, București, 2000, doc. nr. 13, p. 15.

¹² Gh. F. Ciașanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, ediție critică, prefată și indice tematic de I. Opreșan, Editura Saeculum I.O., București, 2001, pp. 5-10; Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, vol. I, Editura Saeculum I.O., București, 1998, p. 164.

bisericii din Șimnicu de Sus, județul Dolj, iar din aprilie 1916 este transferat la parohia Laloșu din județul Vâlcea¹³.

În iulie 1919 este mobilizat la Brigada 2 Artilerie a Diviziei 2 Infanterie, comandată de general Toma Popescu, desfășurând o bogată activitate misionară, așa după cum se consemnează într-un document oficial: „În Ungaria și Basarabia, unde pericolul unei bolșevizări era așa de mare, le-am arătat iubitorilor mei ostași tot pericolul acestui flagel social, le-am arătat datoria către Țară și Drapel, și datoria de credință neclintită față de jurământul ostășesc”¹⁴. Acomodându-se ușor atmosferei de război, s-a achitat conștiincios, atât la săvârșirea ierurgiilor bisericești, cât mai ales prin cuvântările sale „patriotice și instructive” ținute ostașilor regimentului în localitățile în care marea unitate era cantonată: Coșteiul Mare, Lugoj, Arad, Curtici (vestul țării), Jászberény, Czegléd, Berezel, Hatvan, Szolnok (Ungaria), Bălți, Soroca, Hasnășeni (Basarabia) etc.¹⁵. În plus, pentru Basarabia, venise în contact de timpuriu cu literatura populară prin lucrările Elenei Niculăiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*¹⁶, Gheorghe Madan, *Suspine* etc., precum și prin cele recent apărute despre această provincie istorică¹⁷.

Ca semn de apreciere pentru activitatea sa misionară, Comandamentul diviziei îi încredințează coordonarea propagandei antibolșevice în întreg sectorul de operații a acesteia, cantonată în Garnizoana Bălți, unde se va achita „conștiincios și cu bună credință...”, dând rapoarte de tot ceea ce văzusem și înțelesesem în plecările și lungile <mele> călătorii misionare în această parte”¹⁸. Succesele obținute în propaganda antibolșevică, i-au atras nu numai „laude și mulțumiri fierbinți” din partea șefilor săi ierarhici militari, ci și rugămintea insistentă a acestora de „a rămânea preot militar al garnizoanei”, ofertă pe care, din păcate, a trebuit să o refuze din motive obiective de sănătate; va fi demobilizat la 1 mai 1920¹⁹.

Crețu C. Nicolae. S-a născut la 19 ianuarie 1895, în comuna Dobrești, județul Muscel. Absolvent al Seminarului Central din București, își va continua studiile de teologie și filosofie la Universitățile din Berlin și Jena, pe care le finalizează prin obținerea doctoratului²⁰. A fost hirotonit ca diacon, la 22 martie 1912, pe seama bisericii Sf. Treime din Craiova. Din motive familiale²¹, solicită transferarea sa la Episcopia Râmnicului pe postul de diacon, rămas vacant prin demisia pr. Chesarie Ștefănescu, dar este amânat *sine die*, până când, la 1 august 1919, ministerul tutelar îi va consimți transferul²².

La 15 august 1916 este mobilizat la Spitalul de Cruce Roșie nr. 32 din Rm. Vâlcea, iar la retragere, unitatea spitalicească este, inițial, evacuată și preluată sub egida

¹³ Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului-Noul Severin*, dos. nr. 93/1922-1929, f. 19.

¹⁴ *Ibidem*, f. 35v.

¹⁵ *Ibidem*, f. 36v.

¹⁶ Cf. I. Oprea, *O mare carte a culturii române*, în Gh. F. Căușanu, *op. cit.*, p. 8.

¹⁷ Arhiepiscopia Râmnicului, *fond Episcopia Râmnicului-Noul Severin*, dos. nr. 93/1922-1929, f. 36v.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Idem*, dos. nr. 45/ 1911-1924, f. 19-25.

²¹ La 18 februarie 1910 se căsătorește cu Elena N.C. Greceanu, fiica proprietarilor Nicolae și Lucreția Greceanu din Măldărești, stabilindu-și domiciliul în orașul Rm. Vâlcea (*Ibidem*, f. 25).

²² *Ibidem*, f. 17.

Comitetului Central Sanitar din Iași²³ și, în final, la Odessa²⁴. Reîntors din refugiu, se va dedica activității didactice, fiind profesor titular la Catedra de religie de la Școala Normală din Rm. Vâlcea, respectiv la Catedra de filosofie de la Seminarul Eparhial²⁵, continuându-o cu mult succes ca director al Școlii Normale de băieți din Tg. Mureș²⁶.

Dăbuleanu Gr. Dimitrie, ca și fratele său Alexandru, fiind licențiat în teologie, este hirotonit în treapta de diacon (1 mai 1916) și cea de preot (19 mai 1916) pe seama bisericii Sf. Ierarh Nicolae din Momotești, orașul Drăgășani²⁷.

Refugiat în Moldova,²⁸ a solicitat transferarea sa la biserica filială Sf. Gheorghe din Râmnicu Vâlcea, pendinte de biserica parohială „Buna Vestire” (7 august 1918), al cărei post era vacant prin tragicul sfârșit al fratelui său²⁹, cerere aprobată de către ministerul de resort (11 noiembrie 1918)³⁰. În vara (iulie) anului 1919 este mobilizat la Regimentul 2 Vâlcea de la Divizia II Infanterie³¹.

Ionescu Dimitrie, zis și Căpețel, paroh al bisericii din comuna Stroești și învățător în localitatea Bălteni (azi comuna Copăcenii)³², a fost repartizat la Regimentul 42/66 Infanterie, unde „și-a îndeplinit îndatoririle cu cea mai mare credință, adânc devotament și abnegație, fiind nelipsit în timpul luptelor la postul său”, îmbărbătând ostașii prin cuvânt și exemplul său personal³³. Potrivit consemnărilor memorialistului – sublocotenent (rz.) Constantin Popian, originar din Costeștii Vâlcei –, preotul era de un real folos regimentului, aria preocupărilor sale depășind cu mult pe cele spirituale: „Acest popă era numai suflet, tot. De aceea era foarte iubit de toți ofițerii. Era sprinten și făcea servicii pe care, poate, mulți ofițeri nu le-ar fi făcut. Așa, de exemplu, făcea recunoașteri riscante, sta ore întregi la observatoare, iar noaptea, nu odată, pleca în inspecție cu de la el inițiativă, pe linia de santinele. Colonelul Apostol (Dumitrescu – comandantul Regimentului 42 infanterie: n. ns. - D.G.) îl iubea foarte mult și nu-l lăsa niciodată de lângă el; asemenea maiorul <Ion> Bălănescu”³⁴ (comandantul Batalionului III).

În zona de refacere, îmbolnăvindându-se de tifos exantematic și acordându-i-se concediu medical, acesta îl refuză, fiind mereu în mijlocul ostașilor suferinzi, care „prin sentimentele sale – așa cum consemnează generalul Ernest Broșteanu –, prin asistența ce

²³ SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura Județului Vâlcea*, dos. nr. 11/1921, f. 152.

²⁴ Arhiepiscopia Râmnicului, *fond Episcopia Râmnicului-Noul Severin*, dos. 273/M, f. 12.

²⁵ Idem, dos. nr. 45/1911-1924, f. 7, 13.

²⁶ *Ibidem*, f. 6.

²⁷ Idem, dos. nr. 25/1916-1930, f. 38, 46.

²⁸ *Ibidem*, f. 47.

²⁹ *Ibidem*; S. J. A. N. Vâlcea, colecția Documente istorice, pachet CCXXXV (235)/1, f. 1. La Ciurea, lângă Iași, în noaptea de 1/13 ianuarie 1917, deraiază un tren arhiplin, care venea de la Galați, doldora de oameni care fugeau din calea războiului, fiind considerat cel mai cumplit accident feroviar din România și, după alte surse, cea mai mare catastrofă de acest fel din lume, în intervalul 1830-1930. Pentru această problemă, vezi pe larg Dorin Stănescu, *Cea mai mare catastrofă din istoria Căilor Ferate Române: 1/13 ianuarie 1917*, în „*Historia*”, an XIV, nr. 151, 2014, pp. 56-61.

³⁰ *Ibidem*, f. 50.

³¹ Idem, dos. nr. 34/1915-1926, vol. 1, f. 183-183v.

³² Idem, dos. nr. 3/1916, f. 81.

³³ Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, p. 442.

³⁴ Cf. Constantin Popian, *O viață de om (1882-1969)*, vol. II (1913-1944), Editura Agnos, Sibiu, pp. 67-68.

a dat soldaților bolnavi și prin întărirea credinței în victorie și Dumnezeu, merită avansarea”³⁵. Detașat în Basarabia, cu regimentul său, conform rapoartelor înaintate superiorilor săi nemijlociți, spirituali și militari, acesta formulează judecăți de valoare pertinente, vizavi de situația reală existentă în această provincie istorică. Astfel, la sfârșitul lunii ianuarie 1918, preotul cutreieră satele înșirate de-a lungul căii ferate Cosmești-Chișinău, pentru a se pune în contact direct „cu sufletul populației, în majoritate, moldovenească”, care „la auzul cântărilor românești, în sfânta biserică, la auzul cântecelor și doinelor românești, sub impresia povestirilor istorice de pe vremea lui Ștefan Vodă, ori Lupu, ori Petre al Rareșoaiiei, bătrâni și mai ales bătrâne, care singure, după părerea mea, au păstrat focul sacru al neamului, plângeau ca niște copii, <iar> tinerii rămânând cu gura căscată, neștiind ce să creadă”³⁶.

Totodată, la 8 februarie 1918, de ziua praznicului creștin *Întâmpinarea Domnului*, după săvârșirea serviciului divin la biserica satului Colonița, în prezența ofițerilor și trupei și a „unui public numeros de moldoveni” va susține o „predică naționalistă”, sădind „în sufletele sătenilor prima sămânță a conștiinței de neam, ceea ce a făcut pe prezidentul Comitetului sătesc, după cum mi-a declarat personal, să comunice în scris Sfatului Republicii Moldovenești, cum că ei, moldovenii din Basarabia, se vor uni cu românii, *dacă* (subl. în text) este așa cum le-a vorbit și li s-a spus de părintele Regimentului 42/66 infanterie din armata românească și că ar fi bine ca domnii din Sfatul Țării să orânduiască lucrurile, în așa fel, ca în fiecare sat să vină români cu inimă, să le vorbească, luminându-i, să le vorbească românește, că-i încălzește, să-i învețe, că cu drag îi va (recte: vor) asculta, fiind flămânzi de vorbe bune și pe grai moldovenesc”³⁷.

Pe bună dreptate – așa cum sublinia Nazarie –, acesta „a dezvoltat o activitate remarcabilă din punct de vedere al dezvoltării, în popor, a spiritului patriotic”³⁸, iar pentru meritele sale deosebite, a fost decorat în două rânduri cu Ordinul «*Coroana României*» cu spade, clasa a IV-a, respectiv în grad de Ofițer³⁹;

Niculescu V. Gheorghe. Licențiat în teologie, este numit director al Seminarului „Sf. Nicolae” din Rm. Vâlcea și demis pe nedrept de către ministrul Cultelor – C.C. Arion, iar la 1 aprilie 1911 a fost numit preot pe seama bisericii Bolnița, pendinte de Catedrala Episcopală⁴⁰. Din 11 octombrie 1911 va fi numit protoiereu al județului Vâlcea, în locul titularului – pr. iconom Nicolae Filip, care fusese desemnat director al Seminarului Eparhial⁴¹, funcție din care va demisiona atunci, când la rândul său, va fi numit director al seminarului (februarie 1913)⁴².

La intrarea țării în război este mobilizat la Spitalele de Cruce Roșie nr. 33 și 34 din Rm. Vâlcea, iar la retragere, acestea sunt evacuate la Galați, fiind preluate de Comitetul

³⁵ Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 61; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, p. 442.

³⁶ Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, doc. nr. 145, p. 191.

³⁷ Idem, doc. nr. 151, p. 200.

³⁸ Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 61; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, pp. 442-443.

³⁹ Cf. Tudor Popescu, *Preoți participanți la războiul de la 1916-1918*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 10-12, 1978, p. 773; Laurențiu Rădoi, *op. cit.*, p. 495.

⁴⁰ Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 43/1911-1923, f. 38.

⁴¹ *Ibidem*, f. 44-45.

⁴² *Ibidem*, f. 47.

Regional Sanitar din zonă⁴³. Reîntors din refugiu, a fost repus în drepturile sale de director al seminarului local, cât și de preot la biserica Bolniță (1/13 octombrie 1918)⁴⁴.

Dar, la 14 octombrie 1918, ministerul de resort încunoștințează Episcopia Râmnicului, că printr-o adresă confidențială a Î.P.S. Arhiepiscop girant al Eparhiei Chișinăului și Hotinului, se solicita ca acesta „să fie detașat misionar în Basarabia”, rugând pe Arhipăstorul acesteia, episcopul Anthim Petrescu, să consimtă „*la această detașare provizorie, foarte importantă pentru susținerea cauzei și intereselor românești*”⁴⁵ (subl. ns.: D.G.).

Ulterior, prin ordin ministerial, începând cu 15 noiembrie 1922 a fost numit provizoriu director al Seminarului „Sf. Andrei” de la Galați⁴⁶. La 12 aprilie 1923 a fost tuns în monahism la Mănăstirea Cozia, luându-și numele de Ghenadie⁴⁷, iar, la scurt timp, Marele Colegiu Electoral l-a ales episcop al Eparhiei Buzăului⁴⁸.

Petroșanu C. Petru. S-a născut la 5 februarie 1891 în comuna Pietroasa, județul Vâlcea. A absolvit cursurile Seminarului Central din București și a fost hirotonit preot pe seama bisericii „Sfinții Voievozi” din comuna Dejoiu-Nisipi, județul Vâlcea⁴⁹, apoi transferat la biserica parohială din comuna Mihăești⁵⁰; în paralel, fiind și *învățător suplinitor* în aceeași localitate⁵¹. A fost repartizat la Regimentul 2 Grăniceri, la care și-a făcut pe deplin datoria, așa cum apreciază comandanții acestei unități. Iată, de pildă, ce notează despre acesta maior Buricescu în fișa sa de observație: „L-am văzut în mijlocul soldaților, în împrejurări destul de grele de trai, înfruntând, ca și ei, lipsa de hrană și oboseala frontului, îmbărbătându-i și căutând a le ridica moralul. L-am văzut mergând în tranșee, unde dădea sfaturi soldaților, ca să se prefere a muri decât să dea înapoi... Pe zona de refacere, a dat dovada unui spirit de jertfă cu adevărat creștinesc (subl. în text). S-a pus la dispoziția medicilor în tot timpul cât trupa a fost bătută de <tifos> exantematic, ajutându-i, în cele trei infirmerii, sute de bolnavi au găsit în Sfinția Sa, pe lângă un alinător al suferințelor fizice, și un cuvânt de îmbărbătare. Când *ambii medici au căzut pradă bolii* (subl. în text), preotul a rămas singur, ca, prin cunoștințele ce căpătase alături de medici, să îngrijească de bolnavi. Puterea sa de muncă, devotamentul și abnegația sa de care a dat dovadă în aceste zile negre, au făcut din Sfinția Sa *o adevărată icoană de nădejde pentru soldați*” (subl. în text)⁵².

Va participa și la Campania a II-a a armatei române, fiind mobilizat la Regimentul 4 Vânători de la Divizia a IV-a, fapte ce-l îndreptățesc să fie avansat la gradul de *căpitan*

⁴³ SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura județului Vâlcea*, dos. nr. 11/1921, f. 152.

⁴⁴ Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 43/1911-1923, f. 32v.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 32.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 19.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 3.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 8.

⁴⁹ Idem, dos. nr. 1518/C, f. 4-4v, 18.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 1; *Anuarul Episcopiei Râmnicului Noul Severin pe anii 1921-1925*, București, 1925, p. 507.

⁵¹ Idem, dos. nr. 3/1916, f. 81.

⁵² Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 58; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, doc. nr. 257, p. 441; Laurențiu Rădoi, *op. cit.*, p. 496.

asimilat, în data de 1 ianuarie 1918, și decorat cu Ordinul «Coroana României» cu spade, în grad de Cavaler⁵³.

Pretorian Ig. Petru. Născut, la 13 noiembrie 1893, în comuna Ghioroiu din județul Vâlcea și absolvent al studiilor seminariale de gradul II, a fost hirotonit în treapta de preot, la 28 decembrie 1914, pe seama bisericii parohiale „Sf. Ierarh Nicolae” din Zeicoiu, județul Dolj⁵⁴.

A fost mobilizat preot militar în cea de-a II-a Campanie a armatei române, la Regimentul 2 Vâlcea, a cărui garnizoană se situa în comuna Ocnița, județul Soroca, desfășurând o bogată activitate misionară⁵⁵.

Răuțu Meletie, protoiereu al județului Vâlcea și paroh al bisericii cu hramul „Toți Sfinții” din Rm. Vâlcea, cunoscut pentru lucrările sale istorice⁵⁶. Paralel, predă și *muzica vocală* la Liceul „Alexandru Lahovary” din oraș, organizând formații corale și se ocupa îndeaproape de „educația morală a elevilor săi”⁵⁷. A pus bazele unei instituții de credit *Ochiul lui Dumnezeu* pentru a veni în ajutorul preoților și, în asociere cu pr. Nicolae Filip⁵⁸ de la Catedrala Episcopală, Cooperativei „Providența”⁵⁹. Lucrurile au mers bine până în anul 1912, când se descoperă că banca a fost delapidată de impresionanta sumă de 200.000 lei de către însuși contabilul acesteia – Rupa, cunoscut râmnicenilor ca fiind unul dintre cei mai înrăiți ai jocurilor de noroc. A urmat un proces răsunător și, cu toate că buna credință a celor doi preoți din Consiliul de Administrație era evidentă, justiția s-a arătat neîndurătoare, condamnând sever, atât pe contabil, cât și pe cei doi preoți, ultimii fiind declarați vinovați pentru neglijență în administrarea fondurilor bănești ale cooperativei⁶⁰.

Eliberat cu puțin înainte de izbucnirea războiului, deși avea vârsta de cca. 60 ani, se înscrie voluntar confesor la Spitalul de contagioși nr. 1 al Corpului I Armată Craiova⁶¹, iar, în cursul retragerii, „a însoțit formația, înfruntând, cu liniște și bărbăție, toate privațiunile și toate zdruncinările fizice și morale”⁶². Apoi, a servit gratuit la Spitalele nr. 213 și 472 din Bârlad, unde, din inițiativa sa, este construită o bisericuță de lemn, în vecinătatea spitalului, care a fost înzestrată cu odoare, odăjdii și cărți de cult, din propriile cheltuieli. A fost apreciat în termeni elogioși de către superiorii săi. Astfel, dr. Bruchner

⁵³ *Ibidem*, p. 101, 103; Grigore N. Popescu, *op. cit.*, vol. I, p. 141.

⁵⁴ Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopiei Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 1565/C, f. 2v-6, 12.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 1-3.

⁵⁶ Meletie Răuțu, *Monografia ecleziastică a județului Vâlcea*, Imprimeria județului și a comunei Râmnicu Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, 1908.

⁵⁷ Cf. Nicolae Angelescu, *Memoriile unui om obscur. Contribuții la istoria Râmnicului Vâlcei*, ediție critică, cuvânt înainte și note Liliana Beu, Tiberiu Aniniș, Ion Soare, Rm. Vâlcea, Editura Adrianso, 2005, p. 53.

⁵⁸ Distins cărturar, cu studii făcute la Facultatea de Teologie din Kiev și fost director al Seminarului „Sf. Nicolae” din Rm. Vâlcea (*Ibidem*, p. 54).

⁵⁹ Funcționa în casele sale de pe strada Dorobanți, obiectul de activitate al acesteia constând în fabricarea lumânărilor din ceară curată, ci nu din surrogate cum se practica până atunci, care afectau, cu timpul, calitatea picturilor bisericești (*Ibidem*).

⁶⁰ *Ibidem*; Petre Bardasău, *op. cit.*, p. 95.

⁶¹ Locația era situată la Teatrul „Adreani” din Râmnicu Vâlcea, rechiziționat din 17 august 1916, care pe timpul ocupației a servit drept grajd pentru cai și lagăr de prizonieri (SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura județului Vâlcea*, dos. nr. 9/1918, f. 566).

⁶² Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 74-75; Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, doc. nr. 257, p. 451.

consemna următoarele în fișa sa de observație: „Voi adăuga și calitățile sufletești: blând și afabil cu toți inferiorii, prietenos și îndatoritor cu egalii, de o modestie exemplară, își îndeplinește însărcinările fără ca să se facă văzut de cineva. Pentru *aceste calități de bun preot și bun român* (subl. în text), propun înaintarea și acordarea unei distincții, drept pildă și emulație pentru ceilalți”⁶³.

La sfârșitul anului 1918, solicita să fie repartizat în Basarabia, fiind preot al Garnizoanei Soroca, unde staționa Divizia I Cavalerie⁶⁴, aducând și aici – conform mențiunilor Protoiereului preoților militari, C. Nazarie –, „excelente servicii pastorale și naționale”⁶⁵. În final, participă la Campania militară din Transilvania și Ungaria (primăvara-vara 1919) împotriva trupelor bolșevice ale lui Béla Kun și se stabilește definitiv în zona Satu Mare, unde va ctitori Catedrala ortodoxă și va continua opera sa de misionarism⁶⁶. Prin acea minunată pildă – sublinia istoricul vâlcean Petre Bardașu –, și-a spălat păcatul atribuit imaginar de justiția pământeană, dar niciodată, cât a trăit, nu a revenit în Vâlcea și a refuzat să se întâlnească cu vâlcenii⁶⁷.

Sachelarie Gheorghe, născut în anul 1885, în comuna Sutești din județul Vâlcea, licențiat în teologie, hirotonit în 1910, pe seama bisericii parohiale cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Drăgășani, revizor bisericesc și membru al Adunării eparhiale⁶⁸. Inițial, a fost numit confesor al garnizoanei locale, apoi mobilizat, în mod excepțional, preot militar la Regimentul 2 Călărași⁶⁹, luând „parte la campanie, fiind în tot timpul lângă partea activă și în cea mai strânsă legătură cu trupa. Prin predici și conferințe – consemnează în fișa sa de observație colonelul I. Popp –, a câștigat dragostea soldaților și ofițerilor, dând rezultate foarte frumoase. *A mărit în adevăr* (subl. în text) și a dezvoltat în oameni sentimente de datorie și respect către cele sfinte, le-a ușurat sufletul. În timpul acțiunilor, a stat lângă trupă, încurajând-o. În timpul refacerii, *a dat un mare concurs* (subl. în text) la îngrijirea bolnavilor, toți văzând în el un mare sprijin moral. Este un adevărat preot de război, inteligent, înzestrat cu darul de a vorbi, de a fi ascultat. A fost de mare folos regimentului. Are un caracter foarte frumos și întrupează cele mai frumoase sentimente. Mutarea lui a fost regretată de întreg corpul ofițeresc și trupă. *Este un element de valoare* (subl. în text), devotat Țării și Tronului”⁷⁰.

La sfârșitul lui decembrie 1918, este transferat de la Regimentul 33 Infanterie la Regimentul 7 Vânători al Diviziei VI, la care s-a prezentat în ajunul Crăciunului, unde, după săvârșirea serviciului divin în fața trupei și ofițerilor, a susținut o predică referitoare

⁶³ *Ibidem*, p. 75; *Ibidem*.

⁶⁴ Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, doc. nr. 199, p. 311 și doc. nr. 203, p. 330.

⁶⁵ Cf. Constantin Nazarie, *op. cit.*, p. 75.

⁶⁶ Petre Bardașu, *op. cit.*, p. 61.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 96. Pentru avaturile ultimei părți a vieții acestui pastor și cărturar de excepție al Vâlcii, vezi Nicolae Angelescu, *op. cit.*, pp. 54-55.

⁶⁸ *Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei, Râmnicului și Severinului*, București, 1941, pp. 683-684.

⁶⁹ În petiția din 8 octombrie 1918 adresată episcopului Râmnicului, acesta îi semnala, că nici până în acel moment nu era „hirotosit în regulă duhovnic”, deoarece episcopul de atunci – Sofronie Vulpescu, s-a limitat să-i trimită pe frontul din Ardeal o simplă carte poștală, prin care îl împuternicea în această calitate (Arhiepiscopia Râmnicului, fond *Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 1411/C, f. 199-199v).

⁷⁰ Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, doc. nr. 257, p. 446; Laurențiu Rădoi, *op. cit.*, p. 497.

la „conținutul Evangheliei zilei”, adaptat la situația concretă a ostașilor noștri, scoțând în evidență virtuțile perene ale românilor – „dragostea de neam, legea și moșia strămoșească” –, virtuți care trebuiau apărate chiar cu sacrificiul suprem⁷¹. La 11/24 ianuarie 1919, ca urmare a deselor incursiuni, în dreapta Nistrului, ale detașamentelor sovietice în zona Hotinului⁷², regimentul primește misiunea de a alunga pe invadatori și a restabili ordinea. Aici, în localitățile de pe malul drept al Nistrului, unde era cantonat Regimentul 7 Vânători, populația era în mare parte de etnie rusă și „rar se aude graiul nostru moldovenesc”, preotul Sachelarie își va continua cu succes activitatea sa misionară⁷³. După pacificarea zonei, regimentul și-a stabilit, temporar, garnizoana în satul Vârticăuți (la cca. 12 km de Nistru), unde s-a oficiat pentru trupă și ofițeri serviciul divin la biserica din localitate.

La începutul lui februarie 1919, regimentul își stabilește garnizoana în satul Chelmenți, unde preotul a oficiat, în două duminici consecutive, serviciul divin, la care, adresându-se localnicilor, prin interpret, aceștia „au depus jurământ de credință față de țara noastră”⁷⁴. În prima decadă a lunii martie, pr. Sachelarie se va deplasa în localitățile de pe malul drept al Nistrului, unde erau cantonate subunități ale regimentului, între care Compania a 7-a, comandată de căpitan Nisipeanu, Batalionul II, cu comandantul lui etc., acesta va oficia slujba liturgică din comuna Resteu, la care vor participa și „mulți poporeni”, manifestarea căpătând o veritabilă „serbare” populară, satul fiind „cucerit sufletește, mai ales că are și un preot cu foarte bune sentimente românești”⁷⁵. În zilele următoare, se va deplasa în comunele Negoreni (4 martie) și Grușevița (7 martie), unde, după Te-Deum-urile săvârșite împreună cu preoții comunităților respective și depunerea jurământului de credință de către localnici, le-a vorbit despre „dragostea ce le poartă M.S. Regele, dispoziția de a li se da pământ, libertatea cultului, grija ce statul poartă de școli și alte îndemnuri către liniște și lucru gospodăresc”⁷⁶.

De asemenea, pe lângă acești preoți care și-au îndeplinit misiunea în mijlocul ostașilor pe diferite teatre de război, nu trebuie să-i trecem cu vederea pe *monahiile și monahii de la diferite așezăminte monahale vâlcene*, care au îngrijit cu multă abnegație bolnavii și răniții.

Pregătirea monahiilor vâlcene pentru misiunea surorilor de caritate s-a făcut sub egida Crucii Roșii Române și Prefecturii județene, care, încă din primăvara anului 1915, au organizat la Mănăstirea Dintr-un Lemn cursuri bisăptămânale, sub directa îndrumare a monahiei **Olimpia Vasilescu**, fostă soră de caritate, prin care se însușea „practica miciei chirurgii”, ce consta în aplicarea bandajelor, antisepsia rănilor, cunoștințe minime de anatomie și simptomatologia bolilor, cunoașterea și administrarea medicamentelor, înregistrarea temperaturii etc.⁷⁷

⁷¹ Idem, doc. nr. 215, p. 362

⁷² Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 284.

⁷³ Gheorghe Nicolescu et alii, *op. cit.*, doc. nr. 215, p. 362.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. 72/1911-1948, f. 1-3v.

Astfel, de la Mănăstirea Sărăcinești, monahia **Olimpia Bănescu**⁷⁸ va fi repartizată la Spitalul nr. 32 din Râmnicu Vâlcea, condus de dr. Petre Iordăchescu, care, în retragere, va fi evacuat la Iași⁷⁹, apoi la Odessa⁸⁰. La reîntoarcere, găsind lăcașul într-o situație precară⁸¹, se va dedica îngrijirii, alături de alte surori caritabile, copiilor orfani de război de la Azilul de copii din Craiova și Orfelinatul „Regina Maria” din Ișalnița⁸².

Totodată, monahii mănăstirilor și schiturilor vâlcene – conform reglementărilor militare în vigoare ale timpului –, în cazul unui eventual război, trebuiau să servească drept *infirmieri* la spitalele și trenurile militare.

Ca atare, la Mănăstirea Cozia, unde va fi înființat un *Spital de alienați*, în speță pentru corpul ofițerilor, cu o capacitate de 150-200 de paturi, sub conducerea dr. maior Ureche⁸³, întregul personal monahal al sfântului lăcaș va fi mobilizat pe loc, iar unul din confrății lor – ierodiaconul **Rafael Diaconescu** va fi numit infirmier șef⁸⁴. La retragere, spitalul este desființat, iar bolnavii și personalul deservent, inclusiv cel monahal, dispersați pe la alte unități militare sau spitalicești. Astfel, **Vasile Lungu**, fost paracliser de la mănăstire, a fost repartizat la Trenul militar sanitar permanent nr. 8⁸⁵, iar **Rafael Diaconescu**, la Spitalul de campanie nr. 4 al Crucii Roșii, sub conducerea doctorului locotenent-colonel Ștefan Grațoschi – care se evacuase de la Târgu Jiu la Focșani –, unde se va îngriji de răniți, tot în aceeași calitate de infirmier șef, secondat de încă 12 frați monahi⁸⁶. Dar, după trei săptămâni, primesc ordinul să plece la Botoșani (6 decembrie 1916), unde localul primăriei și încă două locații învecinate sunt amenajate pentru tratarea răniților, iar la ospiciul orașului, care a fost „transformat în spital cu barăci mobile și imobile”, erau tratați numai cei afectați de boli contagioase: tifos exantematic, febră recurentă, tifoidă etc. În atare situație, îngrijind „aproape numai de bolnavi contagioși” – conform celor declarate de medicul șef al spitalului –, contactează tifosul exantematic, pentru ca după 40 de zile de suferință și tratament adecvat, se reface și pleacă la Târgu Bujor, județul Covurlui, unde se transferase unitatea sa spitalicească. Aici, va fi preluată prima serie de 600 ostași răniți, în aprigele bătălii de la Mărășești, „pe care într-una din nopți i-am scos din vagoane și i-am dus pe paturile de suferință din spitalul nostru”⁸⁷.

După armistițiul, este remobilizat și repartizat la un sanatoriu militar din Basarabia, cu alți 12 confrăți de-ai săi, unde funcționează până la 1 septembrie 1918, când li s-a

⁷⁸ Născută la 21 aprilie 1888, în comuna Petroșița din județul Dâmbovița, îmbracă haina monahală la Mănăstirea Viforâta (15 martie 1908), apoi se transferă la Mănăstirea Ciorogârla și, de la 1 octombrie 1913, la acest lăcaș vâlcean (Idem, dos. nr. 273/M, f. 1-1v).

⁷⁹ SJAN Vâlcea, *Fond Prefectura județului Vâlcea*, dos. nr. 11/ 1921, f. 152.

⁸⁰ Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. 273/M, f. 12.

⁸¹ Pentru această problematică, a se vedea Dumitru Garoafă, *Soarta lăcașurilor de cult vâlcene în anii ocupației străine (1916-1919)*, în „Misiunea”, V, nr. 1 (5), 2018, pp. 111-119.

⁸² Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. 273/M, f. 12.

⁸³ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, Partea a V-a (1916-1917), Editura Humanitas, București, 1992, p. 25.

⁸⁴ Grigore N. Popescu. *op. cit.*, vol. I, p. 83.

⁸⁵ Gamaliil Vaida, *Mănăstirea Cozia între anii 1916-1918 în lumina documentelor vremii*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 10-12, 1978, p. 793.

⁸⁶ Grigore N. Popescu, *op. cit.*, vol. I, p. 83.

⁸⁷ *Ibidem*, pp. 83-84.

permis întoarcerea la sfintele lor lăcașuri. A fost decorat în două rânduri cu Medaliile „Crucea Comemorativă a Războiului, 1916-1918” și „Regina Maria” pentru zelul și devotamentul depuse în alinarea celor aflați pe patul de suferință⁸⁸. Tot la acest sanatoriu se afla, ca infirmier, și diaconul *Athanasie Popescu* de la acest sfânt lăcaș, devenit, ulterior, arhimandrit al acestuia (1919), care fiind „iubitor de dragoste creștinească și râvnitor de podoaba Casei lui Dumnezeu – potrivit mărturiei unui contemporan de pe acele meleaguri românești –, ⁸⁹ a lăsat urme frumoase, urme săpate adânc în inimile românilor basarabeni”⁹⁰ (subl. ns.: D.G.).

Așadar, slujitorii altarelor vâlcene, în timpul Războiului pentru Reîntregirea Țării, și-au făcut pe deplin datoria, dovedindu-se a fi, alături de întreaga noastră oștire, bravi soldați, atât ai Țării, cât și ai Credinței.

Anexa 1

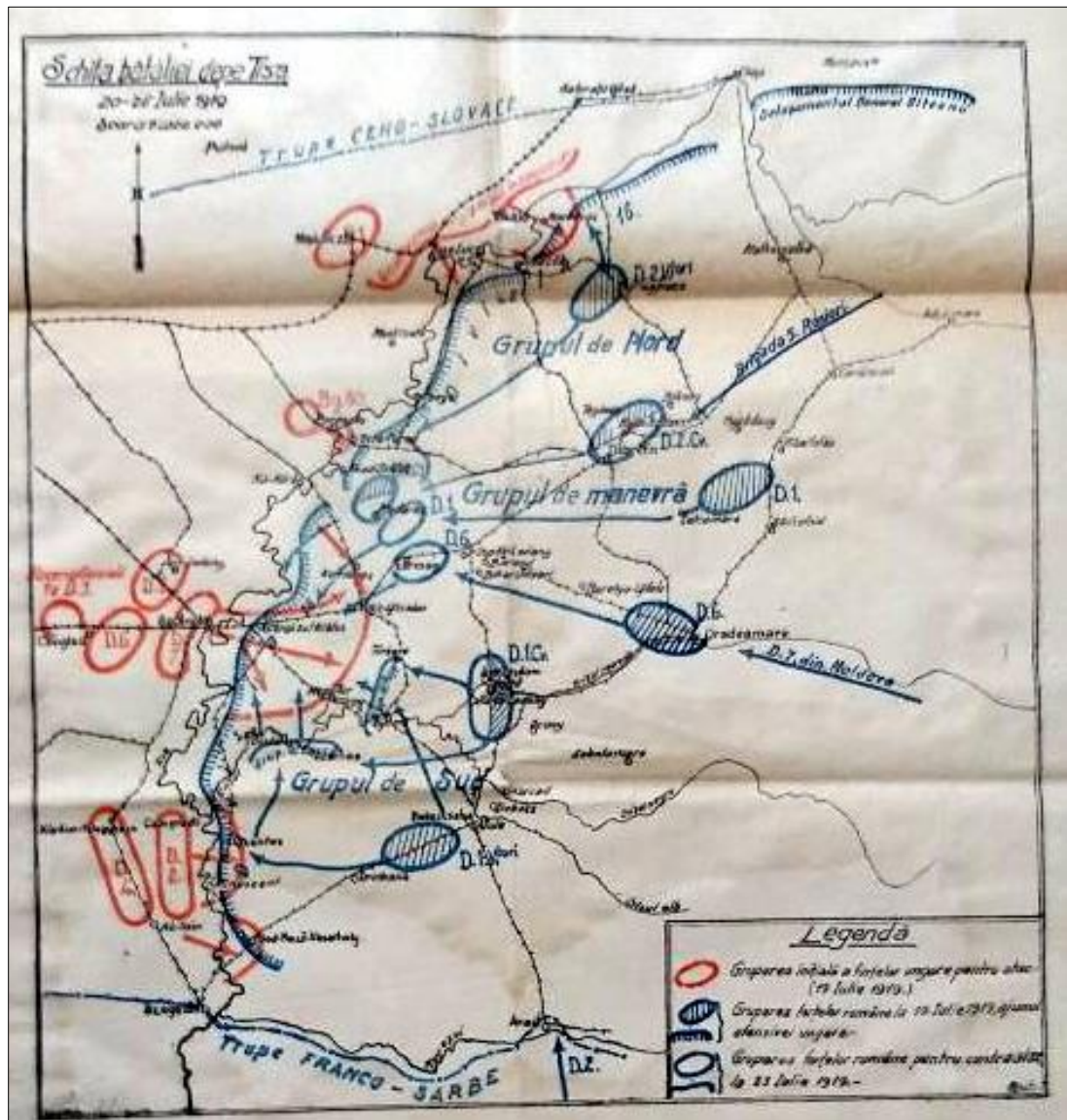
1919 ianuarie 1, Alba Iulia. Ofițeri ardeleni ai Regimentului 5 Vânători așteptând pe peronul gării sosirea generalului Henri Berthelot (SJAN Vâlcea, colecția Documente Fotografice, nr. 669).

⁸⁸ *Ibidem*, p. 85.

⁸⁹ Este vorba de Simion Pușcașu, trecut la monahism sub numele de Serafim, originar din comuna Cobusca Nouă, județul Bender (Arhiepiscopia Râmnicului, *Fond Episcopia Râmnicului Noul Severin*, dos. nr. 351/M, f. 14).

⁹⁰ *Ibidem*. Mulțumesc pe această cale d-nei Rodica Bocoî și d-lui Nicolae Bălașa, care mi-au fost de un real folos în tehnoredactarea și procesarea materialului de față (n.ns.: D.G.)

Anexa 2

*Desfășurarea operației ofensive de către armata română la vest de Tisa
(SJAN Vâlcea, colecția Hărți, nr. 907).*

ARHIVE ȘI BUNURI CULTURALE MOBILE ALE ROMÂNIEI LA BUDAPESTA – ÎNCERCĂRI DE RECUPERARE – UN EPISOD DIN 1919

Cristina-Narcisa Vergatti

Așa cum arată editorii volumului VI/2 a monumentalei lucrări a lui Virgil Cândea, *Mărturii românești de peste hotare*, Ungaria, cu peste 5000 piese înregistrate și descrise, „apare clar ca fiind teritoriul cel mai bogat în urme românești, atât documentare, cât și artistice”¹. Este firesc, de vreme ce începând din secolul XII istoria Transilvaniei este legată și de Ungaria. Zeci de mii de documente legate de realitățile din spațiul Transilvaniei și implicit al României, mărturii despre români și teritoriul românesc, au ajuns în arhivele din Ungaria, Austria, Slovacia, Turcia. Aceeași situație s-a înregistrat și în privința inventarului arheologic descoperit în situri din România, obiecte create în Transilvania, bunuri de artă păstrate în colecții transilvănene etc.

Multe dintre aceste mărturii istorice întocmite în Transilvania sau în legătură cu aceasta, inclusiv surse arhivistice, sunt păstrate și astăzi în Ungaria. Această situație s-a amplificat prin instaurarea dualismului austro-ungar și anexarea Transilvaniei la Ungaria în 1867². După acel moment, cele mai importante arhive publice au fost duse la Budapesta. Acolo s-a înființat, în 1875, Arhiva Națională Maghiară. Tezaurul de documente transilvănene din aceste arhive cuprinde, între altele, „Fondurile Ardelene” (3465 de metri liniari), cu documente din secolele XIII-XVI, dar și privind secolele următoare, instituțiile fiind active până la începutul secolului al XX-lea. Mai există, de asemenea, arhivele locurilor de adevărire de la Alba Iulia, Cluj-Mănăstur, Arhiva guvernului ardelean (Gubernium Transylvanicum) din perioada austriacă (1690-1872), Arhiva Comisariatului provincial suprem, organism militar, Arhiva Fiscală sau Arhiva Contabilității ardelene, Arhiva autorităților din perioada 1848-1872 etc. Din Banat au fost transportate arhiva administrativă și cea a episcopiei din Cenad. Lor li s-a alăturat cel mai

¹ Nota editorilor în Virgil Cândea, *Mărturii românești de peste hotare, Creații românești și izvoare despre români în colecții din străinătate*, s.n., VI.2. Ungaria, Editura Academiei Române, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, București, 2018, p. XXI.

² Pentru Dualism în istoriografia română, v. Ioan Lupaș, *Prăbușirea monarhiei Austro-Ungare și importanța istorică a zilei de 1 Decembrie 1918*, ediție, studiu intr., note și indice de Mircea-Gh. Abrudan, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2018, passim; *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Editura G. Barițiu, Cluj-Napoca, 1997, p. 1-174; N. Bocșan, *Transilvania în anii dualismului austro-ungar și consecințele sale*, în vol. *Istoria Românilor*, vol. VII/I, Constituirea României Moderne (1821-1878), ed. I, coord. Acad. Dan Berindei, Ed. Enciclopedică, București, 2003, p. 748-780.

important fond de la Viena cu privire la Transilvania: Cancelaria aulică ardeleană din perioada 1686-1867, 484 metri liniari.

Una dintre primele descrieri a obiectelor de artă și descoperirilor arheologice din Transilvania și a parcursului acestora în decursul secolelor a fost realizată de eminentul cărturar ardelean Coriolan Petranu (1893-1945)³.

Și în timpul Primul Război Mondial instituții și particulari au scos din Transilvania și au înstrăinat arhive și colecții de obiecte de artă. O mare parte au fost expediate la Budapesta de către muzeele, instituțiile și particularii ardeleni, ca urmare a ordinelor autorităților ungare⁴. În decursul ocupației Puterilor Centrale dintre anii 1916-1918, unele muzee și unii particulari și-au readus obiectele de la Budapesta, alții le-au lăsat acolo⁵.

În plus, în cursul anilor 1916-1918, autoritățile de ocupație au ridicat de pe teritoriul României numeroase alte obiecte de artă, descoperiri arheologice, arhive întregi și le-au expediat la Berlin, Viena sau Budapesta⁶.

Toți teoreticienii dreptului internațional au afirmat că bunurile culturale nu pot fi înstrăinate prin forță, deoarece ele „sunt destinate să satisfacă nevoile permanente ale țării”. În secolul al XIX-lea acest principiu a fost consfințit de mai multe tratate internaționale încheiate la Viena (1866, art. 18), Versailles (1870, art. 245), Convenția de la Haga (1907, art. 56). Aceleași principiu a fost consfințit și de sistemul de tratate Versailles. Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye (1919, art. 191, 196), Neuilly-sur-Seine (1919, art. 126) și Trianon (1920, art. 77, 175-177) au obligat țările învinse ca, odată cu teritoriile care intrau în componența altor state, să retrocedeze acestora și

³ Cf. Coriolan Petranu, *Contribuții privind înstrăinarea și distrugerea comorilor de artă ardeleană*, în „Revista Istorică”, Anul al X-lea, n-șe 4-6, Aprilie-Iunie 1924, p. 84-103.

⁴ Cf. Coriolan Petranu, *Recuperarea obiectelor de muzeu ale Transilvaniei de la Budapesta*, în „Viața Nouă”, XVIII, nr. 5-6.

⁵ Coriolan Petreanu, delegat în 1919-1921 al guvernului român pentru readucerea bunurilor românești din Ungaria, dă exemplu de trimitere de obiecte din peste o sută de instituții și muzee care și-au trimis din nou inventarele la Budapesta în 1918 (*ibidem*).

⁶ Dăm un singur exemplu în acest sens, anume situația din Craiova, așa cum rezultă ea din „Raportul Prefecturii Dolj către Ministerul de Interne privind perioada de ocupație străină în Județul Dolj, 7 februarie 1919”, publ. de Alexandrina-Daniela Ciobotea-Gavrilă, Lorena-Octavia Dina, *Mărturii arhivistice privind Craiova în război: anii 1916-1918*, în vol. *Războiul cel lung din secolul al XX-lea*, Ed. Semne, București, 2019, p. 50: „De la Liceul Carol I s-au luat colecțiuni bogate de știință; de la Muzeul regional de știință și antichități al județului Dolj s-au luat volume din biblioteca specială a muzeului, întreaga colecțiune a buletinelor monumentelor istorice, precum și o parte din arhivă, 21 chilimuri și scoarțe vechi țărănești, 22 prestelci vechi cu motive românești, 6 icoane vechi, 1 potir de argint aurit din 1793, 7 perechi paftale de argint de diferite forme și mărimi, 1 potir de argint aurit din 1793, 7 perechi paftale de argint cu diferite forme și mărimi, o colecție de 130 clișee fotografice cu vederi din localitățile istorice ale Doljului, cum și 3 fotografii reprezentând vederi de biserici și o proclamație a textului Constituției de la Islaz, de la 1848. Unelte diferite pentru cercețări arheologice și un imens material arheologic din vârsta preistorică a pietrei lustruite, între care multe de silex, numeroase împungătoare de os, arme de os, topoare de piatră, greutăți de război și plase de pescuit, numeroși idoli de lut de un interes extraordinar, unelte de piatră lustruită și peste 50 vase de cele mai variate, rare și interesante, iar materialul arheologic descoperit prin săpăturile d-lor Schuchhardt și Rubenson în lunile octombrie și noiembrie 1918 în lunile octombrie și noiembrie 1918 a fost împachetat în peste 50 lăzi și transportat la Berlin”. Rapoartele întocmite de Prefecturile județelor României privind această perioadă relevă o situație similară pentru toată zona care s-a aflat sub ocupația Puterilor Centrale.

bunurile culturale sau arhivele însușite fără just titlu de pe teritoriile respective⁷.

Mai multe state care au suportat astfel de jafuri s-au bucurat de aplicarea dispozițiilor tratatului de la Saint-Germain-en-Laye care obliga Austria să restituie „toate actele, documentele, obiectele antice și de artă și orice material științific și bibliografic ridicate din teritoriile invadate”, chiar atunci când asemenea obiecte fuseseră însușite cu mult timp înainte. Astfel, Italiei i s-au restituit piese transferate încă din anul 1718. Tratatul de pace de la Riga, din 18 martie 1921, a stipulat, de asemenea, principiul restituirii integrale a bunurilor culturale răpite Poloniei după 1 ianuarie 1772, restituire opozabilă chiar celor care le obținuseră după preluarea acestor bunuri din Polonia.

România însă, cu toate stăruințele depuse de cărturari conștienți de importanța națională a arhivelor și bunurilor culturale revendicate (între care Nicolae Iorga, Coriolan Petranu, Al. Lapedatu, Al. Tzigara-Samurçaș⁸ ș.a.), nu a reușit să obțină restituirea lor în integralitate.

Articolul 77 al Tratatului de la Trianon prevede clar remiterea arhivelor, registrelor, planurilor și documentelor de orice natură, aparținând administrațiilor din teritoriile cedate. Practic, dintre toate statele succesoare ale monarhiei austro-ungare, România avea dreptul la cea mai mare parte a materialului arhivistic ce urma să fie restituit de Ungaria și Austria.

Art. 175 dispune la fel: Ungaria va restitui toate actele, documentele, obiectele antice și de artă și orice material științific și bibliografic, ridicate din teritoriile invadate și aparținând fie Statului, fie administrațiilor provinciale, comunale, de binefacere (hospitalières) sau eclesiastice ori altor instituțiuni publice sau private. Aceeași mențiune o face art. 176, pentru lucrurile „cari ar fi fost ridicate, dela 1 Iunie 1914, din teritoriile cedate, afară de lucrurile cumpărate dela particulari”⁹. Totuși, nimic nu s-a realizat în integritate.

Comisia Reparațiilor, instituită în urma semnării tratatelor de pace, a stabilit în 1922 normele de restituire a obiectelor de artă într-unul dintre cele 4 protocoale de la

⁷ A se vedea dispozițiile din ultimele trei tratate, de care urma să beneficieze și România pentru recuperarea de arhive și bunuri de patrimoniu, în *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe*, București, 1986, vol. IV, p. 352-353 (Saint-Germain-en-Laye), vol. V, p. 136 (Neuilly-sur-Seine) și vol. VI, p. 324-325 (Trianon).

⁸ Spre exemplu, Al. Tzigara-Samurçaș a fost însărcinat în 1922 prin adresa 27248/6 iunie 1922 de Ministerul Artelor, care îi reînnoia delegația, ca direct sau prin Comisia din Wiesbaden să se intereseze și „de celelalte obiecte ce s-ar fi găsit în Germania”, fiind însărcinat totodată și pentru readucerea în țară a obiectelor de artă, istorice etc. „ce ne revin din Austria și Ungaria”. Totodată, prin adresa nr. 3280/27 iunie 1922 era delegat de Ministerul Afacerilor Străine condus atunci de I. G. Duca să recupereze din Germania obiectele de artă luate din țară în vremea ocupației, să încheie cu Austria o convenție privind obiectele de artă din patrimoniul intelectual al teritoriilor unite cu România, precum și de a trata cu guvernul ungar un acord pentru remiterea obiectelor de artă, aflate pe teritoriul actual al Ungariei, provenite din patrimoniul intelectual al României. Pe bazele acestea, precum și, după propriile spuse, prin relațiile sale personale cu ministrul de Externe al Ungariei, Banffy, dar și pentru atitudinea sa din timpul ocupației României de către Puterile Centrale, Tzigara-Samurçaș a recuperat în 1922, mergând personal la Budapesta, 14 covoare orientale aparținând bisericilor săsești din Ardeal, deși nu avea... chitanța cu care ele fuseseră predate Ungariei (cf. Al. Tzigara-Samurçaș, *Memorii*, III, 1919-1930, ed. îngrij. și prefată de C. D. Zeletin, Ed. Meridiane, București, 2003, p. 125-126).

⁹ Publicat în „M. Of.”, nr. 136 din 21 septembrie 1920.

Roma¹⁰. Ungaria a reușit să se eschiveze prin tot felul de subterfugii de la predarea documentelor și obiectelor de artă.

Constantin Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, arăta în 1930 cauzele care au făcut ca până la acea dată, România să nu poată recăpăta arhivele Transilvaniei: **omisiunea încheierii unor convenții speciale cu statele succesoare ale Austro-Ungariei**¹¹. Tot el scria, în 1937, de ce eșuaseră tentativele de recuperare a arhivelor românești, despre problema lipsei de mențiune a arhivelor în anexele la tratate, folosirea unor experți insuficient calificați, situarea arhivelor întotdeauna pe planul doi, în competiție dezechilibrată cu probleme de ordin politic, economic, juridic¹².

Directorul general al Arhivelor Statului sublinia că: „*Față de această îndărătnicie și rea voință, numai o intervenție diplomatică foarte energică și făcută la un moment favorabil nouă poate să mai salveze materialul nostru arhivistice din Ungaria (...)*”¹³. Însă la sfârșitul deceniului 1931-1940 problematica restituirii arhivelor a trecut tot mai mult în plan secund, în fața agravării politicii revizioniste față de România.

Tot Moisil nota cu amărăciune: „*nenorocul nostru a fost că, în 1919, cu prilejul ocupării Budapestei de armatele românești, nu s-a găsit un comandant de oștire care să fi ridicat toate arhivele Transilvaniei și Banatului, cari atunci erau așezate la olaltă în vechiul local al Arhivei de Stat ungurești și să le fi transportat la noi, proprietarii de drept ai acestor arhive.*”¹⁴

Campania românească din august 1919 a dat oportunitatea unor reprezentanți ai istoriografiei ungare, nu neapărat istorici, dar mai ales politicieni, jurnaliști și literați, să încerce să strămute vina pentru începerea Primului Război Mondial către partea română și să afirme că bolșevicii ce puseseră stăpânire pe Ungaria ar fi dat astfel românilor posibilitatea de a pretinde și obține în tratatele de pace un statut preferențial.

Este evident că și această problemă a fost larg dezbătută în ambele istoriografii, atât ungară cât și română. Inclusiv astăzi apar mii de pagini publicate de o întreagă armată de istorici, scriitori, poeți, jurnaliști și politicieni uniți în efortul de a justifica și relua mituri bazate pe clamarea unei auto-percepții de superioritate culturală a civilizației ungare în opoziție cu vecinii rurali, barbari, balcanici estici, latini.

Unele dintre argumentele care persistă și astăzi pentru acest mit al superiorității a fost oferit de un general american, Harry Hill Bandholtz (1864-1925), membru al Misiunii Militare Interaliată numită de Consiliul Suprem în Ungaria în timpul prezenței acolo a armatei române¹⁵.

¹⁰ Cf. F. C. Nano, *Condica Tratatelor și a altor legăminte ale României, 1354-1937*, Ministerul Afacerilor Străine, vol. II, București, 1938, mențiune la Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria, Trianon 4 iunie 1920, Nr. 1380, p. 443.

¹¹ Cf. Constantin Moisil, *Arhivele Statului*, în „Boabe de grâu”, anul I, nr. 10, 1930, p. 600-601.

¹² Idem, *Problema Arhivelor Românești*, în „Revista Arhivelor”, III, nr. 6-7, 1936-1937, p. 1-46.

¹³ Idem, *Arhivele Statului*, în „Boabe de Grâu”, *loc. cit.*, p. 601.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Generalul Harry Hill Bandholtz s-a născut la 18 decembrie 1864 în Constantine, Michigan. A absolvit Academia Militară West Point în 1890. A avut o îndelungată carieră militară, atât în calitate de ofițer activ, cât și de profesor. În 1896 a fost desemnat să predea științe militare la Colegiul Agricol Michigan (astăzi Universitatea Statului Michigan). În 1898, la izbucnirea războiului dintre USA și Spania, a reintrat în serviciul

La întrunirea din 4 august 1919, Consiliul Suprem a decis numirea unei Misiuni Interaliatate a Generalilor, al căror nume a fost stabilit la întrunirea din 5 august: din partea Statelor Unite General Bandholtz, pentru Marea Britanie – General Gorton, pentru Franța general Graziani, iar pentru Italia generalul Mombelli.

Bandholtz a ajuns la 11 august în Budapesta. Generalul Gorton era deja sosit. Ceilalți doi au ajuns seara de 12 august.¹⁶ De la început, Bandholtz a avut o foarte prietenoasă atitudine față de Ungaria. Astăzi, în fața ambasadei SUA la Budapesta se poate admira statuia acestuia, iar în paginile multor publicații maghiare a curs și curge multă cerneală pentru glorificarea lui. Pe monument este scris: „eu doar am executat ordinele guvernului meu, așa cum le-am înțeles eu ca gentleman și ofițer al Statelor Unite ale Americii”.

De ce este atât de glorificat în Ungaria? Pentru conținutul foarte antiromânesc al lucrării „Jurnalul Nediplomatic”. Publicat la aproape un deceniu după moartea lui Bandholtz în 1932 la New York de Fritz Konrad Kruger¹⁷, rămâne poate cea mai citată

activ. A fost trimis între 1898-1900 în Cuba, în cadrul Armatei 7 Infanterie, participând la campania din Santiago. În 1900 a fost trimis în Filipine, unde a rămas 13 ani, luptând împotriva mișcării filipineze de independență. A reușit să instaureze pacea în Filipine și în 1902 a fost ales guvernator al Provinciei Tayabas, singurul ofițer aflat într-o asemenea poziție. În anul 1903 a fost numit comandant adjunct al nou createi poliții din Filipine (Constabulary), cu rangul de colonel. A primit comanda districtului Luzonului de sud. În această calitate a negociat predarea necondiționată a generalului insurgent Simeon Ola. În 1905 a fost transferat în Luzonul central. Și acolo a reușit aceleași rezultate cu alți lideri ai luptătorilor pentru independența Filipine. Între 1907-1913 a fost numit la comanda forței Constabulary, cu rangul temporar de general de brigadă. La revenirea în USA între 1914-1915 i s-a încredințat comanda Fortului Porter, Buffalo, New York. Apoi, între 1915-1916, a primit comanda batalionului 30 Infanterie, fiind detașat vreme de jumătate de an în 1916 la granița cu Mexicul. În Primul Război Mondial, a fost trimis pe frontul de vest. A fost avansat la gradul de general de brigadă și a primit comanda unei brigăzi de infanterie. În septembrie 1918 generalul Pershing l-a numit comandant al poliției militare a forțelor expediționare americane, având în sarcină inclusiv prizonierii germani de război. Este considerat „părintele poliției militare americane”. Între august 1919 – februarie 1920 a fost numit reprezentant al USA în Misiunea Militară Interaliată trimisă de Consiliul Suprem în Ungaria. Ulterior a fost primul însărcinat cu afaceri al USA în Ungaria. În anul 1920 a revenit în USA, a fost avansat la gradul permanent de general de brigadă și a primit comanda unei brigăzi de infanterie. În august 1921 a fost trimis să organizeze și să comande noul District Washington. Apoi a fost trimis în West Virginia pentru a restabili ordinea în timpul unei greve a minerilor. În anul 1923 s-a retras din serviciul militar activ cu rangul de general maior. A murit în orașul natal la 7 mai 1925 (cf. Patrick V. Garfield, *A Forgotten Soldier: The Life and Times of Major General Harry Hill Bandholtz*. Pennsylvania: Infinity Publishing, 2009, passim).

¹⁶ Cf. United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference, 1919*, volume XII, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1919, Document 262: „Paris Peace Conf. 181.92/3. Telegram: The Commission to Negotiate Peace to the Secretary of State, Paris, August 7, 1919 - 10 p.m. 3554. Your 2636 July 25, 6:00 p.m. At the meeting of August 4, the Supreme Council agreed to appoint an Interallied Mission of Generals composed of one representative each of the United States, Great Britain, France and Italy to proceed immediately to Budapest accompanied by small escorts of Allied troops; 2. See Mission telegram No. 3552 of August 7; 3. At the meeting of the Supreme Council of August 5, the following nominations were made: for the United States General Bandholtz, for Great Britain General Gorton, for France General Graziani, and for Italy General Mombelli”.

¹⁷ Harry Hill Bandholtz, *An Undiplomatic Diary*, Columbia University, New York, 1932, republ. de Simon Publication, Florida, 2000. Discutarea jurnalului în istoriografia română în G. Mărdărescu, *Răspuns unui jurnal nediplomatic al Generalului de Divizie Harry-Hill-Bandholz, membru american al misiunii*

sursă în Ungaria privind ocupația Română din 1919.

Jurnalul generalului nu reprezintă un raport militar, ci o colecție de evenimente plină de informații nereale și bârfe, dezinformări chiar, invective la adresa oficialilor români. Jurnalul abundă în observații pentru care sursele sunt: „se spune că”, sau „ce s-ar fi putut întâmpla” fără intervenția lui promptă... sau „poate să se fi întâmplat”.

Este de menționat că, așa cum rezultă din documente, jurnalul este în completă contradicție cu ordinele pe care le avea Bandholtz din partea superiorilor săi

Relațiile dintre puterile aliate la conferința de pace erau încordate din cauza problemelor privind noile frontiere, cuantumul reparațiilor etc. Neîncrederea, lipsa de coordonare și mai ales lipsa dialogului deschis au otrăvit relațiile dintre armata română și reprezentanții aliați în Ungaria și Budapesta între august 1919 și februarie 1920. Din jurnal reiese atitudinea de mare superioritate a generalului Bandholtz față de generalii români, ceea ce nu a ajutat, dimpotrivă.

Din punctul de vedere al lui Bandholz, așa cum reiese din jurnal, misiunea lui era să restrângă cât mai mult acțiunea armatei române în Ungaria. În lumina concepțiilor sale anti-state mici și în plus latine, România era considerată de Bandholtz un aliat turbulent și pe care nu te poți baza, a cărei prezență în Ungaria era rezultatul victoriei Antantei asupra Puterilor Centrale, de care ar fi profitat, iată, în opinia lui Bandholtz, fără merite, România. Bandholz se descrie pe sine însuși drept generalul american a cărui misiune era să protejeze magnificul capital al Ungariei de la a fi jefuit de „hoardele barbare” care acționau cu complicitatea Franței și Italiei.

Dar dacă ne așteptăm în mod rezonabil ca jurnalul să fie o colecție de impresii personale, iată că în realitate aceeași situație se petrecea cu informările (obiective) pe care generalul trebuia să le transmită comandanților săi.

Astfel, Generalul Bandholtz a transmis imediat ce a ajuns o telegramă în 12 august către comandantul șef al forțelor sârbe că instrucțiunile misiunii militare interaliată în Ungaria stabilesc rămânerea trupelor puterilor vecine în afara frontierelor stabilite prin armistițiu și, în consecință, trupele sârbe nu pot intra în Ungaria.

Simultan, a transmis o telegramă cu conținut similar în privința României către Comisia de negociere a păcii care îl numise¹⁸.

A doua zi, în 13 august, Comisia i-a transmis telegrafic lui Bandholtz poziția Consiliului Suprem Aliat: *„Am convenit că nu puteți intra în legături oficiale cu orice guvern de facto din Ungaria. Trebuie să aveți în vedere că, potrivit informațiilor noastre, guvernul arhiducelui Iosif are mult prea puțină autoritate și nu a fost acceptat în țară. Avem cea mai mare dorință să tratăm direct cu orice guvern autentic ungar pentru a stabili termenii păcii și a relua relațiile economice normale. Dar nu trebuie în niciun caz să vă asumați obligații cu niciun fel de administrație care nu are autoritate.*

militare interaliată în Ungaria, Tipografia Revistei Infanteriei, București, 1935, passim; Coriolan Petranu, *L'occupation de Budapest par les Roumains, le Général H. H. Bandholz et les Musées de la capitale Hongroise en 1919*, în „Revue de Transylvanie”, Tome VI, No. 1, Cluj, 1940, p. 107-117; mai recent, v. Lucian Jora, „Considerations regarding general Harry Hill Bandholtz' Undiplomatic Diary”, în „Romanian Review of Political Sciences & International Relations”, 2019, vol. 16 Issue 2, p. 51-66.

¹⁸ Cf. United States Department of State, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference*, 1919, volume XII, Washington, ed. cit., p. 691.

Ca atare, datoria dvs.de aici înainte este să rețineți că deși trebuie să ascultați orice vă transmite guvernul, să rețineți că acesta nu este recunoscut drept reprezentant legal de noi.

Mai mult, Misiunea Generalilor Aliați are doar puterile conferite de Consiliul Suprem. Ca atare, nu are atribuții și nu este calificată din punct de vedere militar să dea ordine directe generalilor români, ci doar să le comunice punctele de vedere ale Puterilor Aliate.

Dacă guvernul român nu dorește să se rupă de aliați, va da el însuși generalilor săi ordinele necesare potrivit deciziilor conferinței. Semnat G. Clemenceau”¹⁹.

Prin urmare, deși în jurnal se prezintă cu totul altceva, ca și cum ar fi avut vreo misiune de a împiedica ocupația română, instrucțiunile și mandatul lui Bandholtz erau clare: să ia la cunoștință fără să se implice în niciun fel și nici să dea ordine armatei române, ci doar să transmită acesteia hotărârile Consiliului suprem.

Cu toate acestea, așa cum vedem în jurnal și anterior în telegramele către Consiliul Suprem și conducerea Misiunii Interaliatate, Bandholtz a perseverat, a interferat, a obstrucționat pe cât de mult a putut armata română. Este foarte posibil ca atitudinea sa, extazul său față de unguri, față de care s-a purtat efectiv ca și cum nu ar fi fost inamici în război cu țara lui, să se fi datorat unei lipse de cultură, surprinzătoare pentru noi.

Astfel, în mai multe rânduri Bandholtz deplânge ideea că unirea Transilvaniei cu România ar putea să fie recunoscută internațional. „*Ar fi ca și cum am reda Texasul sau California mexicanilor*”²⁰. Cum așa? Pentru că mexicanii erau ca și românii, iată, de sorginte latină. „*Micii latini din est*” îi numește mai exact pe români. „*Or avea ungurii unele defecte, dar sunt înfinit superiori oricăroră dintre vecinii lor și este o crimă împotriva civilizației să continui să propui dezmembrarea acestei țări. Este pur și simplu de neconceput o astfel de acțiune în favoarea acelor latini prăpădiți (miserable este termenul folosit în text, n.n.) din sud-estul Europei*”²¹. Să menționăm că, în fond, în

¹⁹ *Idem*, p. 638, Paris Peace Conf. 181.9202/10a: „*Telegram: The Commission to Negotiate Peace to General Bandholtz Paris, August 13, 1919. 1. [From Polk.] Your Mission's two telegrams of yesterday's date August 12th8 were considered this afternoon and the Supreme Council sends the following reply which you will please deliver to your colleagues: "Interallied Military Mission, Budapest. We quite recognize that you cannot avoid having relations with any de facto government holding power in Budapest. You will however bear in mind that according to our information the Government of the Archduke Joseph has as yet little authority and has not so far been accepted by the country. We are most desirous of dealing directly with any genuine Hungarian Government in order to settle Terms of Peace and resume normal economic relations. But you must not be committed to any administration which has not authority to speak for the Hungarian people. While it will therefore be your duty to listen to anything the Government has to say you must remember that it has not yet been accepted by those for whom it proposes to speak. The Mission of Allied Generals is invested with the authority conferred on it by the Supreme Council. It is not qualified from a military point of view to give direct orders to the Rumanian Generals but it is qualified to communicate to them the views of the Allied Powers. If the Rumanian Government is decided not to break off from the Allied Powers, it will give its Generals the necessary orders to conform to the decisions of the Conference. The Conference cannot believe that the Rumanian Government will by refusing to conform to the views of the Allied Powers, take a decision so serious in its consequence. (signed) G. Clemenceau". For your information the last three paragraphs of the foregoing reply will be communicated to the Rumanian Government. In order to avoid confusion it is suggested that the Mission number its telegrams. Polk.*”

²⁰ Bandholz, *op. cit.*, ed. 2000, p. 263.

²¹ *Idem*, p. 163.

jurnalul său și alte state din Europa reprezentau, la fel, „mici națiuni prăpădite”²².

Bandholtz avea o personalitate puternică, impulsivă. El nu ezita să ia decizii peste capul comandanților săi, în contradicție cu ordinele, așa cum făcuse vreme de 13 ani de serviciu militar în Filipine²³. Generalul Bandholtz a fost implicat și în Războiul Americano-Spaniol din 1898, prin care Spania a pierdut în favoarea USA, Cuba, Porto Rico, Guam și Filipine. Ulterior, în războiul Filipino-American de Independență (1899-1913), încheiat cu disoluția primei Republici Filipineze, a făcut parte din forțele de ocupație americane din Filipine, în care a pus bazele și a condus o lungă perioadă forțele polițienești care au înăbușit insurgența anti-americană. Deasemeni, în Statele Unite a comandat trupe de infanterie dislocate la granița cu Mexicul. Cea mai mare parte a carierei sale a fost în poziția de a se confrunta cu diverși inamici „latini” – mexicanii și spaniolii (aceștia din urmă în Filipine), situație în care opiniile lui despre popoarele de origine latină și despre statele mici se explică mult mai bine.

Dintre toate problemele create de Bandholtz, însă, unul dintre episoade, mai ales, ne-a costat și ne costă foarte mult și astăzi.

Generalul a rămas faimos în Ungaria drept salvatorul Muzeului Național, după cum povestește el în jurnal. Mai exact, scrie că la 1 octombrie 1919 la o întrunire a misiunii militare s-a decis că, deși românii pretindeau să li se restituie multe obiecte deținute de muzeul național din Budapesta, pe motiv că acum dețineau Transilvania, nu vor primi nimic până ce comitetul american condus de căpitanul Shafroth nu va vedea despre ce e vorba. Generalul Șerbescu se prezentase la muzeu cu un convoi de 14 camioane și un detașament de soldați. Spunea că este autorizat de generalul Mărdărescu și de înaltul comisar Diamandi să preia bunurile românești. Directorul muzeului însă în prealabil se adresase lui Bandholtz și l-a informat pe generalul Șerbescu că misiunea militară inter-aliată preluase muzeul. Directorul muzeului i-a spus lui Bandholtz că într-adevăr avea câteva cutii care proveneau din Transilvania și era de acord să le restituie românilor²⁴. Așa cum s-a dovedit mai târziu, nu era vorba de numai câteva lăzi cu artefacte istorice din Transilvania. Este totodată nedovedit că generalul ar fi venit cu 14 camioane să jefuiască muzeul...

În fapt, în anul 1919, în momentul intrării armatei române în Ungaria, delegații Consiliului Dirigent și ai guvernului au încercat să obțină încă de atunci restituirea depozitelor de obiecte ale muzeelor și instituțiilor românești. Românii descoperiseră în palatul regal mai multe unități arhivistice luate în 1917 din Biblioteca Academiei Române, în timpul ocupației Bucureștilor de către Puterile Centrale, precum și sute de alte containere cu diferite obiecte din muzeele transilvănene. În orice caz, armata română a respectat „sigiliul” aplicat din ordinul lui Bandholtz pe acestea, în fața lor, mai exact sigiliul cenzurii americane, singurul însemn de acest fel pe care generalul Bandholtz îl avea la dispoziție și pe care, fără drept, l-a folosit pentru a reține bunurile românești în Ungaria²⁵.

Despre această problemă a scris și Coriolan Petranu în mai multe rânduri, el fiind

²² *Idem*, p. 185.

²³ Cf. P. Garfield, *op. cit.*, p. 58 și urm.

²⁴ Cf. Bandholtz, *op. cit.*, ed. 2000, mențione din 6 octombrie 1919, p. 111-112.

²⁵ *Idem*, p. 112.

unul dintre istoricii însărcinați de guvernul român în 1921-1922 cu recuperarea arhivelor și obiectelor de artă din Ungaria conform tratatului de pace. El a funcționat, totodată, **în timpul ocupației Budapestei**, ca delegat al Ministerului Instrucțiunii Publice cu misiunea de a readuce în Transilvania obiectele depozitate în muzeele din Budapesta, misiunea eșuând în mare parte²⁶.

Jurnalul lui Bandholtz ne informează că în 25 noiembrie 1919 cardinalul primat al Ungariei l-a vizitat pentru a-i mulțumi că a salvat comorile care se găseau în muzeul pe care românii voiau să-l jefuiască. La 1 ianuarie 1920 fostul ministru Pekar l-a medaliat pe Bandholtz. O întreagă campanie în presa ungară făcea aceleași afirmații²⁷.

Conform raportului din octombrie 1919 redactat de comisia română delegată de Ministerul Instrucțiunii din București, situația a fost alta: în prima zi de ocupație, 4 august 1919, ministerul a primit propunerea dr. Coriolan Petranu, delegat pentru problemele de artă privind Transilvania. Era vorba de a readuce în țară opere de interes artistic sau istoric ridicate din muzeele transilvane. Între anii 1916 și 1919, o circulară a ministerului de Instrucțiune ungar a obligat pe toți directorii de muzee din Transilvania să trimită la Budapesta cele mai importante obiecte, care au fost depozitate la muzeul național din Budapesta.

La 9 septembrie Coriolan Petranu a primit autorizația iar la 10 septembrie, însoțit de comandantul Rădulescu, a discutat cu directorul muzeului, care i-a spus că există în subsolurile muzeului mai mult de 100 lăzi cu obiecte care au fost aduse din Transilvania între anii 1916-1918, pe care ar fi dispus să le restituie muzeelor de proveniență, dar numai dacă va fi amenințat cu forța.

Ca urmare a anunțării de către directorul muzeului, generalul Bandholtz a făcut orice ca să împiedice restituirea bunurilor către România. Prin adresa 315/10 septembrie 1919 l-a anunțat pe generalul Mărdărescu că dispune formarea unei comisii mixte în care românii și ungurii să fie reprezentați de câte un delegat. Prin adresa din 11 septembrie generalul Mărdărescu a acceptat în principiu formarea comisiei și l-a numit pe Coriolan Petranu ca delegat. Dar la 11 septembrie misiunea interaliată și-a schimbat atitudinea. Prin adresa 322 ea a anunțat că este în imposibilitate să numească un reprezentant competent și a adăugat că orice preluare de obiecte din muzeu este contrară indicațiilor Consiliului Suprem. Ceea ce nu era real.

La 19 septembrie 1919, comandamentul trupelor române a transmis adresa nr. 69 Misiunii Militare Interaliată, comunicând că va ridica din muzeul național din Budapesta doar obiectele de artă și istorie națională care au fost ridicate din teritoriile române ce aparținuseră în trecut Ungariei.

Însuși directorul muzeului din Budapesta a declarat delegaților români că în depozitele acestuia se găsesc mai mult de 100 lăzi cu obiecte aduse din Transilvania în 1916-1918 și că este dispus să le restituie muzeelor de origine²⁸.

Simpla verificare a cataloagelor oficiale ale muzeului a dovedit că acele lăzi nu erau

²⁶ Cf. Coriolan Petranu, *L'occupation de Budapest par les Roumains, le Général H. H. Bandholz et les Musées de la capitale Hongroise en 1919*, loc. cit., p. 107-117; pentru delegarea profesorului Coriolan Petranu, p. 107, 109.

²⁷ *Idem*, p. 108.

²⁸ *Idem*, p. 111.

în patrimoniul acestuia, după cum a declarat și directorul muzeului, așa că nu era necesară prezența unor specialiști ai misiunii interaliate ca să se ajungă la aceeași concluzie.

S-a procedat la întocmirea unui proces-verbal între delegații români și muzeul ungar, în fața cpt. Shafroth, care preciza că muzeul deține cu titlul de depozit 100 lăzi care i-au fost încredințate în timpul 1916-1918 conform circularei fostului minister de Instrucțiune ungar²⁹.

Însă, în momentul în care delegația română s-a dus la muzeu să preia lăzile, căpitanul Shafroth a început să facă observații antiromânești, care vădeau că acționa în beneficiul Ungariei. Căpitanul american a afirmată totodată că de altfel nici nu se știe dacă Transilvania va aparține României. În plus, în aceeași zi, Shafroth a întocmit un raport către misiunea interaliată a generalilor în care a susținut punctul de vedere ungar, printre rânduri. Totodată, a indicat o formulă și mai eficientă de împiedicare a restituirii bunurilor românești, opinând că nu ar trebui predate decât după ce muzeele sau proprietarii transilvăneni vor autoriza ei înșiși delegații români să le preia, sau și mai bine, să vină să le ceară înșiși proprietarii bunurilor care să fie în același timp și reprezentanți ai muzeului/instituției în patrimoniul căreia se aflaseră³⁰.

Drept urmare, misiunea interaliată (adică Bandholtz) a transmis românilor că până când autorizațiile sau cererile venite din partea proprietarilor înșiși nu vor veni, iar după ce vor veni ele vor fi supuse verificărilor comisiei interaliate, niciun obiect nu se va restitui autorităților române.

Condițiile impuse erau desigur inspirate americanilor de partea ungară și inacceptabile pentru români. Ar fi trebuit să se ia legătura și să se obțină împuterniciri de la tot felul de instituții și entități, din toate colțurile Transilvaniei, în condițiile mijloacelor de comunicare și transport ale anului 1919, într-o țară răvășită de război, în condițiile în care majoritatea muzeelor erau închise din 1916. Proprietarii erau: orașele transilvănene, județele transilvănene, instituțiile confesionale din Transilvania, în majoritate aparținând sașilor, instituțiilor private din Transilvania (muzeului din Alba Iulia). Bineînțeles că nu putea exista îndoială că acestea vroiau să-și recupereze bunurile, deci condițiile impuse de unguri prin intermediul americanilor erau efectiv manifestarea refuzului de restituire a bunurilor furate.

Adresa din 4 octombrie 1919 a reprezentantului român Diamandi și a generalului Mărdărescu autorizau delegația română să reia în posesie obiectele respective, potrivit autorizației guvernului român, care primise de la Marele Cartier General Român, biroul operațiuni adresa 4465/27 octombrie 1919.

Discuțiile nu au avut niciun efect atunci, cu toate că, așa cum am arătat în indicațiile primite de la superiori, se preciza că misiunea militară interaliată nu putea să dea ordine armatei române. Dealtfel, generalul Mărdărescu a arătat clar că nu era dispus să primească ordine de la cineva care nu avea această autorizare, cu atât mai puțin de la un ofițer inferior dintr-o armată străină, că reprezentanții României nu aveau obligația să se adreseze pentru aprobare acestuia. Cu atât mai mult cu cât, potrivit normelor internaționale, reprezentanții statului reprezintă

²⁹ Proces verbal întocmit de căpitanul american William Shafroth, în *idem*, p. 111.

³⁰ *Idem*, p. 111.

interesele statului, deci și ale instituțiilor și particularilor de pe teritoriul aceluia stat³¹.

Este de remarcat că în același timp, Misiunea Militară Italiană a ridicat în 1919 din muzeele din Viena nu doar depozitele care constituiseră pretenții italiene, asupra cărora guvernul austriac nu avea nici o obiecție, dar și o mulțime de alte obiecte de artă de mare valoare, care intraseră cu zeci de ani înainte în patrimoniul colecțiilor imperiale³².

Situația nu a fost prezentată doar împotriva românilor, ci și cu mai multă obiectivitate, așa cum scriau mai multe ziare „Magyarország”, „Magyar Hírlap”, „8 Orai Újság” din 19 noiembrie 1919 și 29.06.1922. Aceste publicații arătau că, dacă aceste acuzații, departe de a fi dovedite, nu se bazează decât pe vagi supoziții, ele constituie o calomnie, răspândită de mediile oficiale ungare perfect informate că era vorba strict de obiectele din Transilvania care nu aparțineau muzeului, nefiind în inventarele acestuia, ci în păstrare.

Jurnalul lui Bandholtz menționează că ulterior împiedicării concrete a românilor de a-și recupera bunurile furate, în 6 octombrie 1919, la ședința membrilor Misiunii Militare Interaliatate, generalul Mombelli lipsind, le-a cerut acestora post factum aprobarea pentru acțiunile lui, „*din păcate generalul Mombelli lipsea (...) dar știam dinainte că generalul Gorton era de partea mea*”. A intervenit o ezitare înainte de răspuns. Generalul Bandholtz s-a grăbit să adauge că dacă Misiunea nu-i aprobă post-factum conduita, el își va asuma personal toată responsabilitatea și va spune că a acționat doar în calitate de reprezentant american. Auzind aceasta, generalul Graziani, jenat și politicos, ar fi spus atunci că este de partea colegului său american³³.

În realitate, Misiunea Militară Interaliată din Ungaria nu a fost împuternicită de nicio persoană să rețină obiectele altor state în instituțiile ungare. Nici instrucțiunile Consiliului Superior nu conțin vreo dispoziție în această materie. În aceste condiții, desigur că a fost un abuz de drept împiedicarea delegației române să-și recupereze bunurile care aparțineau neîndoiește românilor și care oricum fuseseră doar depozitate oficial în instituțiile din Ungaria. Așa cum arată și generalul Mărdărescu în răspunsurile oficiale și ulterior într-o lucrare de răspuns la scrierea lui Bandholtz³⁴, nu un fals sigiliu instalat de generalul Bandholz i-a împiedicat pe români să persiste în a-și relua ceea ce le aparținea, ci respectul față de statul aliat.

Cu toată literatura de specialitate română care demontează inclusiv afirmațiile peiorative și nereale făcute de generalul american, consecințele acestor atitudini le simțim și astăzi. Jurnalul fiind în limba engleză, minciunile au fost perpetuate și se regăsesc preluate cu respectiva sursă Bandholtz, fără o abordare critică, inclusiv astăzi în literatura

³¹ Secretarul de stat Julius Pékar a semnat o declarație pe care muzeul din Budapesta a prezentat-o autorităților române, în care se preciza: „*Muzeele din Ungaria sunt sub înalta protecție a Consiliului Suprem de la Versailles și niciun obiect nu poate fi ridicat; în consecință, Muzeul Național Ungar refuză să remită vreunul dintre obiectele care se găsesc în această instituție*”. Această declarație era în contradicție flagrantă cu adresa aceluiași secretar de stat Julius Pékar din 30 septembrie 1919, care menționa: „*obiectele vor fi remise proprietarilor la cererea lor sau a purtătorului unei autorizații legale semnate de proprietar și contra chitanțelor noastre originale*” (*idem*, p. 113).

³² *Idem*, p. 113, N. 1.

³³ Bandholtz, *op. cit.*, ed. 2000, p. 112.

³⁴ Cf. G. Mărdărescu, *Răspuns unui jurnal nediplomatic al Generalului de Divizie Harry-Hill-Bandholz, membru american al misiunii militare interaliatate în Ungaria*, *ed. cit.*, *passim*.

de specialitate internațională, în lucrări ale cercetătorilor care analizează situația din Ungaria în anul 1919.

Deși prin art. 175-177 ale Tratatului de la Trianon s-a stabilit obligația restituirii bunurilor culturale sau arhivelor însușite fără drept de pe teritoriile care nu mai aparțin statului care și le-a însușit, restituirile către România nu s-au realizat în totalitate, au fost extrem de îngreunate și întârziate, iată, un secol. Jurnalul plin de invenții, supoziții, deformări ale realității, acuzații neîntemeiate, discriminări și prejudecăți și autorul lui continuă să fie glorificați drept salvatorul patrimoniului rafinaților maghiar de barbarii români, devenind un fel de axiomă care cu greu poate fi combătută. Singura abordare eficientă este una pragmatică. Un exemplu este cel adoptat de partea română în ultimii ani, făcând demersuri pentru microfilmarea arhivelor, colecțiilor nerestituite. Arhivele Naționale au început să publice repertoriul unora dintre aceste documente, ca urmare a mai multor convenții cu partea ungară³⁵.

³⁵ *Ghidul fondurilor și colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania, anterioare anului 1918/1919, 17. Arhivele comitatelor Bichiș, Bihor, Cenad, Sătmăr, Arhivele Districtului Chioar și alte Arhive teritoriale din Ungaria*, în format bilingv (română și maghiară), București-Budapesta, 2017. Publicarea s-a făcut în temeiul Protocolului încheiat în anul 2011 între Arhivele Naționale ale României, Arhivele Naționale Ungare, Arhivele Municipale din Budapesta și Asociația Arhiviștilor din Ungaria, urmând ca ghidul să aibă un total de 21 volume.

SUBLOCOTENENTUL ILIE ANTONESCU, VIITOR GENERAL, ÎN LUPTELE DE APĂRARE A ROMÂNIEI MARI

Radu-Ștefan Vergatti

La data de 19 februarie 1894, în orașul Turnu Severin, numit astăzi Drobeta-Turnu Severin, s-a născut Ilie Antonescu. Era fiul major al familiei profesorului universitar Petre Antonescu și al soției acestuia, Zenobia (născută Vergatti). Profesorul Petre Antonescu a fost un remarcabil om de știință și dascăl, pionier al silviculturii românești¹. Soția sa, Zenobia, era cea mai mare dintre copiii senatorului Eliodor Vergatti (1838-1900) și ai soției acestuia Matilda (n. Ghețoiu). Fiind craioveancă, Zenobia a urmat cursurile liceului clasic din oraș. A avut meritul de a fi una dintre cele doar cinci fete absolvente ale liceului². În familia lui Petre și a Zenobici Antonescu, alături de Ilie s-au mai născut alți băieți: Marius, funcționar bancar, Gheorghe, inginer constructor și Petre, tot funcționar bancar. Ilie Antonescu, fiind băiatul cel mai mare, a urmat potrivit dorinței mamei sale, cursurile Liceului Militar craiovean Dimitrie A. Sturdza³. A avut norocul să beneficieze

¹Petre Antonescu (1858-1935), în anul 1878 a absolvit cursurile „Institutului Central Agro-Silvic de la Hierăstrău” și apoi cursurile Școlii Naționale Superioare de la Nancy (Franța). Imediat după ce a obținut diploma, în anul 1890, a revenit în țară. Cum erau obiceiul și mentalitatea timpului, a căutat să se însoare cu o fată cu zestre. Ca urmare, în anul 1892, s-a căsătorit cu Zenobia Vergatti (n. 1870), fata senatorului Eliodor Vergatti din Craiova (unul dintre semnatarii Declarației de Independență a României de la 9 mai 1877) și a Matildei (născută Ghețoiu). La nuntă, Zenobia a primit o dotă însemnată în bani – 40.000 lei (cf. „Monitorul Oficial” nr. 165 din 25 octombrie/7 noiembrie 1901, p. 6359). Datorită studiilor și cercetărilor sale în domeniul silviculturii, dendrologiei, amenajării teritoriului (desfășurate inclusiv în Imperiul Austro-Ungar) Petre Antonescu a ajuns să dețină funcția de sub-director al Pădurilor (secretar de stat). Nu putea lipsi din cariera didactică, ajungând în anul 1898 profesoar la Catedra de Silvicultură de la Brănești, aflată atunci în cadrul Politehnicii. Ulterior, avea să devină și decan al Secției Silvice din același institut. A fost unul dintre principalii animatori și autori ai Codului Silvic (1910), ajungând una dintre cele mai mari autorități în domeniu (cf. ing. silvic Cezar Gr. Cristea, *Profesorul Petre Antonescu*, în „Revista Natura”, anul 23, nr. 3, 15 martie 1934, p. 18-19). Din păcate, astăzi, puțini își mai amintesc de el, însă lucrările de specialitate menționează contribuțiile sale de inițiator și organizator al silviculturii românești. S-a săvârșit din viață în anul 1935 și este înhumat în Cimitirul Bellu, figura 60, locul familiei, unde este înmormântată și soția lui, Zenobia (informație de la strănepotul lor, dl. Prof. Nicolae N. Antonescu, căruia-i aduc mulțumiri pe această cale, precum și din Gh. Bezviconi, *Necropola Capitalei*, București, 1972, p. 52).

² Cf. „M. Of.” nr. 98 din 4 (16) august 1887, p. 2394.

³ Inaugurat în anul 1885, s-a numit inițial Școala fiilor de militari din Craiova, apoi din anul 1902 Gimnaziul Fiilor de Militari „D. A. Sturdza”, iar din 1914 – Liceul Militar D. A. Sturdza. În anul 1948, prin legea învățământului promulgată de regimul comunist, a fost desființat. Reînființat în anul 1978 cu denumirea de Tudor Vladimirescu, a fost din nou desființat în 1998 și, din nou, a reînceput să funcționeze în anul 2016, sub denumirea de Colegiul Național Militar „Tudor Vladimirescu”.

de audierea unor cursuri predate de profesori străluciți, cum au fost generalii Ion Drăgălina și David Praporgescu. Fiind un sublocotenent care-l admira în chip deosebit pe generalul Ion Drăgălina, a cerut să lupte în grupul de armate Cerna, care se aflau sub comanda acestuia. S-a remarcat în bătăliile de pe Valea Jiului în Primul Război Mondial. După moartea generalului Ion Drăgălina (24 octombrie/9 noiembrie 1916, București), în timpul retragerii către Moldova, Ilie Antonescu a fost unul dintre ofițerii care s-a evidențiat prin organizarea trupelor și a civililor aflați în marș. În anul 1917, în timpul luptelor de la Oituz, a luptat alături de camaradul și prietenul său, locotenentul Marcel Olteanu. Lângă ei, a fost și mai vârstnicul ofițer Gheorghe Cantacuzino (Grănicerul), care i-a elogiat pe Ilie Antonescu și pe Marcel Olteanu pentru curajul lor.

Cum pentru România războiul nu s-a terminat în anul 1918, ci a continuat și în cel următor, Ilie Antonescu, avansat la gradul de căpitan, decorat cu Virtutea Militară, a fost trimis în Transilvania. În această regiune, abia unită cu România, erau multe frământări. Ilie Antonescu, ofițer de cavalerie, a fost trimis în partea de nord a Transilvaniei, unde comanda generalul Traian Moșoiu. În partea centrală și de sud, acționa armata de sub comanda generalului Gheorghe Mărdărescu⁴. În Ungaria, în fruntea țării, era contele Károlyi Mihály. Acesta a condus „revoluția crizantemelor” care a avut ca efect la 16 noiembrie 1918 proclamarea republicii. Era un regim provizoriu. La 11 ianuarie 1919 contele Károlyi Mihály a fost recunoscut de toate forțele politice președinte al noii Republicii Ungare. Calitatea de premier a preluat-o juristul Dénes Berinkey. La 19 martie 1919, Ferdinand Vix, șeful misiunii militare a Antantei, i-a înmănat premierului Ungariei o notă prin care a cerut să se respecte granițele etnice ale noului stat maghiar. Premierul a refuzat, deoarece se dorea ca Ungaria să formeze un stat în hotarele așa-zisului regat al Sfântului Ștefan. Era imposibil. Acest stat himeric nu existase niciodată. În plus, Ungaria făcea parte dintre statele învinse... Ca urmare, premierul a demisionat. La 21 martie 1919 contele Károlyi a anunțat formarea unui nou guvern, în frunte cu Partidul Social Democrat, atunci foarte puternic în Ungaria. În realitate, acest partid era unit cu bolșevicii, foști prizonieri veniți din Rusia. Noul guvern, numit Consiliu Revoluționar de Guvernare, era compus din comisari ai poporului conduși de un directorat, aparent social democrat, care îl avea în frunte pe Sándor Garbai. În mod real, guvernul era condus de ministrul de externe, bolșevicul Béla Kun⁵. Acesta era permanent în legătură telegrafică cu Vladimir

⁴ Pentru acțiunile lui militare, a se consulta Generalul G.D. (Gheorghe) Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1919-1920)*, Editura Cartea Românească S.A., București, 1921, passim.

⁵ Béla Kun (în realitate numit Béla Kohn) s-a născut la 20 februarie 1886 în localitatea Cehul Silvaniei (Szilágycseh) din Județul Sălaj și a murit în URSS, în Gulag, la 29 august 1938. Era fiul notarului Sami Kohn și al Rozei Goldberger (botezată în confesiunea protestantă). A învățat la Colegiul Național din Zalău (pe atunci Sylvania Főgimnázium), și apoi la Colegiul Reformat din Cluj. În timpul liceului și-a dovedit opțiunile către stânga, evidente dintr-un eseu care l-a avut ca subiect pe poetul Petőfi Sándor. Aproximativ în anul 1904 și-a maghiarizat numele, transformând Kohn în Kun. Nu a putut să înșele pe nimeni, deoarece în anul 1909 actele Universității din Cluj îl amintesc tot cu numele de Kohn. Înainte de Primul Război Mondial a lucrat ca ziarist de investigații în Cluj. S-a remarcat în oraș ca un agitator, care a provocat mai multe dueluri. În luna mai 1913 s-a căsătorit cu Irén Gál, o profesoară de muzică din clasa socială mijlocie. Cum era prieten cu poetul Ady Endre, datorită acestuia a intrat în cercurile de stânga din Budapesta. În timpul Primului Război Mondial, în anul 1916, a fost luat prizonier de ruși. A fost dus într-un lagăr de prizonieri din Ural, unde a cunoscut

Ilici Ulianov-Lenin, care-i promisese ajutor militar pentru a lupta cu Antanta. Chiar în data 21 martie 1919, în noile condiții, contele Károlyi a fost arestat, iar Ungaria a fost proclamată Republica Sfaturilor (bolșevică).

Regatul României se afla într-o situație foarte grea. Era presat din vest și din est de două state bolșevice. Ele căutau dezmembrarea României și crearea unei linii de legătură directă, terestră, numită Lenin-Kun.

Antanta, în urma sesizărilor României și a pericolului de a se crea în centrul Europei un stat bolșevic, a hotărât să-l trimită în Ungaria pe generalul sud-african Jan Smuts. Acesta a încercat, cu tact și politețe, să ajungă la o înțelegere cu guvernul Ungariei. Propunerile lui au fost respinse cu brutalitate. Mai mult, guvernul bolșevic din Ungaria a decis să treacă la ocuparea de teritorii care pretindeau că i se cuvin. În această situație, armata ungară a trecut la invadarea unor teritorii românești din Transilvania și din Banat. Imediat, cu acordul consiliului de pace de la Paris, România a reacționat. Armata română avea în nordul Transilvaniei trupe comandate de generalul Traian Moșoiu, între care se afla și divizia de cavalerie în care era încadrat Ilie Antonescu, recent avansat la gradul de căpitan. Partea centrală și de sud a Transilvaniei și în Banat, trupele erau comandate de generalul Gh. Mărdărescu. Văzând că nu se ajunge la o înțelegere pe cale pașnică cu Ungaria, s-a decis ca armata română să înainteze către Budapesta. Comandant al operațiilor întregii armate române a fost numit generalul Constantin Prezan, avându-l în calitate de comandant de stat major pe colonelul Ion Antonescu. Ei își aveau sediul comandamentului în orașul Oradea. La data de 2 august 1919, unitatea militară de

bolșevismul pe care l-a îmbrățișat cu căldură. Cu toate acestea, considera că această ideologie se potrivea mai bine popoarelor pe care el le considera civilizate, nu rușilor. A putut să fie folosit de comuniștii ruși din anul 1917. Era util, deoarece vorbea limbile germană, rusă, engleză, română și, desigur, maghiară. În anul 1918 a fost unul dintre fondatorii grupului maghiar al partidului comunist, precursor al Partidului Comunist Maghiar. În interiorul mișcării bolșevice era văzut ca un oponent al lui Lenin, fiind în grupul lui Grigori Zinoviev. Béla Kun era alături de italianul Umberto Terracini și de maghiarul Mátyás Rákosi. Ei erau bolșevici mai radicali decât Lenin, făcând propagandă pentru revoluția mondială militantă. Ca urmare, condamnau pragmatismul lui Lenin. A redactat niște planuri amănunțite pentru declanșarea și desfășurarea revoluției bolșevice în Ungaria. În noiembrie 1918, având o mare sumă de bani dată de bolșevicii din Rusia, a revenit în Ungaria, însoțit de alți tovarăși bolșevici. Acolo a început să desfășoare o propagandă comunistă, prin discursuri, articole de ziar. A avut succes. În momentul în care s-a prezentat Nota Vix (19 martie 1919) care cerea ca armata ungară să se retragă în cazărmi și să fie respectate granițele etnice conform armistițiului semnat cu Antanta, contele Karolyi a declarat că nu poate admite așa ceva, iar premierul Denes Berinkei a demisionat. Béla Kun, care era în închisoare, a fost imediat eliberat și numit ministru de Externe. El promisese că va obține ajutor rusesc pentru ca armata ungară să poată lupta cu Antanta. Permanent ținea legătura cu Lenin, care-i promisese ajutor. Béla Kun nu a putut respecta promisiunea sa. Rușii și puterea sovietică, angrenate în luptele din Ucraina și din Crimeea, nu au putut trimite niciun soldat către Ungaria. După căderea guvernului bolșevic de la Budapesta (4 august 1919) Béla Kun a fugit la Viena. De acolo a plecat în Rusia sovietică și apoi în Germania, unde a încercat să conducă mișcarea comunistă din acea țară. A făcut mari greșeli care l-au determinat pe Lenin să afirme că Béla Kun a avut o „conducere idioată”. Cu toate acestea, în 1920 a fost numit comisar comunist în Crimeea, unde a ordonat mari masacre ale populației locale. În 1934 a fost însărcinat de Comintern să pregătească Congresul al 5-lea. Din nou a greșit, pronunțându-se împotriva lui I. V. Djugașvili – Stalin. În consecință, a fost acuzat de Troțkism. În anul 1937 a fost arestat. După anul 1989, când au fost deschise arhivele secrete din URSS, s-a constatat că Béla Kun, în urma unui scurt proces cu ușile închise, a fost condamnat și executat în 1938 sau 1939, nu se știe precis când (cf. Gyorgy Borsanyi, *The life of a Communist revolutionary, Béla Kun*, Boulder, Colorado, Social Science Monographs, 1993, passim).

cavalerie în care se afla căpitanul Ilie Antonescu, a ajuns lângă orașul Cegléd, la aproximativ 80 km sud-est de Budapesta. În bivuacul ofițerilor români a sosit un transilvănean care le-a spus că, în apropiere, bolșevicii, care instituiseră teroarea roșie, îl chinuiau pe un anume conte Teleki. Ofițerii români, tineri, toți anti-comuniști convinși, dornici să impună dreptatea acolo unde se aflau, au încălecat în grabă și au părăsit bivuacul, îndreptându-se către conacul contelui. I-au alungat pe bolșevici și l-au eliberat. A urmat un mic festin, oferit de conte. În timpul acestuia, între contele Teleki și căpitanul Ilie Antonescu s-a încins o discuție. Contele a declarat că niciodată românii nu vor intra în Budapesta. A mers mai departe. A afirmat, în fața căpitanului Ilie Antonescu că în cazul în care totuși românii vor intra în Budapesta, el i-o va da pe fata lui, Erzsébet, de soție. A doua zi, la 3 august 1919, fără să asculte ordinele comandantului, locotenent-colonelul Rusescu a intrat în Budapesta, în fruntea a 400 soldați și două tunuri. Locuitorii orașului și armata ungară de acolo s-au speriat. Cu toate acestea, Rusescu s-a comportat extrem de civilizat. Venirea lui în oraș a permis ca în ziua următoare, 4 august 1919, Budapesta să fie ocupată de trupele române fără niciun fel de opoziție.

Imediat, guvernul bolșevic a fost arestat. Detenția lui nu a durat. În starea de haos existentă atunci, un om travestit în ofițer român a eliberat guvernul bolșevic, iar acesta a fugit.

Căpitanul Ilie Antonescu s-a dus la contele Teleki să-i ceară să-și respecte promisiunea, să-i dea fata de soție. Teleki n-a mai vrut și a crezut că lucrurile se vor opri aici. În mod surprinzător, însă, fata lui care avea atunci 15 ani, și-a sfidat tatăl, s-a suit pe cal și a fugit cu tânărul căpitan către București. Ajunși în București, cei doi tineri s-au căsătorit imediat. Ilie Antonescu, alintat de mama sa cu diminutivul Toto, a primit în dar de nuntă de la familia lui o vilă-tip, locuință ieftină, pe Calea Floreasca nr. 68. Familia profesorului Petre Antonescu cumpărase pentru fiecare dintre băieți câte o locuință în noul cartier bucureștean Floreasca.

Celor doi soți, Ilie și Erzsébet, căreia în casă i se spunea Vița⁶, li s-au născut doi copii, o fată și un băiat. Fata, numită Nicole, înaltă, blondă, frumoasă, semănând cu mama ei, a devenit medic. După anul 1960 a lucrat la Institutul de Fizică Atomică. A rămas acolo până în 1975, când a plecat, sau mai bine spus a fugit în Republica Federală Germania, unde a ajuns medic la Spitalul Municipal din Munchen. A murit în anul 2016⁷. Băiatul, botezat Nicolae (1930-2011⁸) și alintat în familie „Culi”, a fost un pasionat inginer constructor, specializat în instalații și utilaje. A devenit profesor universitar la Facultatea de Instalații a Institutului de Construcții din București. La 10 iulie 1971 i s-a născut un băiat, pe care l-a botezat tot Nicolae. El continuă neamul Antonescu, urmând cariera tatălui său, devenind și profesor, cu gradul de conferențiar universitar la aceeași Facultate.

⁶ Erzsébet Antonescu, după anul 1974, după moartea soțului ei a rămas în România, nu a plecat în Ungaria. Acolo mai trăia sora ei Magda. La moartea Magdei, Vița a incinerat-o, i-a adus cenușa în București și a așezat-o în Cimitirul Bellu, în locul familiei Antonescu. În anul 1999 a plecat și ea către o lume mai bună. A fost înhumată în același loc al familiei Antonescu de la Bellu.

⁷ Este înmormântată tot în Cimitirul Bellu, în locul familiei, figura 60; în același loc este înmormântat și soțul ei, Doru (informație de la Nicolae N. Antonescu).

⁸ Și el a fost înhumat în locul de veci al familiei, din Cimitirul Bellu, fig. 60.

Ilie Antonescu a progresat în cariera militară. La 8 iunie 1940 era colonel și a fost decorat de Regele Carol al II-lea prin Decretul Regal nr. 1.905 cu Ordinul Steaua României în grad de Ofițer⁹.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a luptat în calitate de comandant al Regimentului 6 Cavalerie Călărași (1941 și 1942). Între 7 iulie 1941 și 31 octombrie 1941 a fost Comandantul Grupului 55 Cercetare, revenind apoi la comanda Regimentului 6 Cavalerie Călărași. Între 2 februarie 1942 și 8 august 1942 a fost numit Ofițer de Legătură pe lângă Grupul Armate Sud. Apoi, a devenit șeful Secțiunii a 4-a de pe lângă Statul Major General, până la 30 octombrie 1942. Începând cu 1 noiembrie 1942 și până la 16 iulie 1943 a fost Șeful Statului Major al Corpului 5 Armată, avansat la gradul de general. Ulterior, între 17 iulie 1943 și 1 mai 1944 a fost Comandant Adjunct al Diviziei 5 Cavalerie, iar până la 30 octombrie 1944 a fost Comandant plin al acesteia. În această perioadă, s-a înscris în grupul ofițerilor care au participat la înlăturarea mareșalului Ion Antonescu. Deoarece Divizia 5 Cavalerie a fost desființată în urma ordinului dat de comandamentul trupelor sovietice, generalul Ilie Antonescu a devenit inspector general al trupelor de cavalerie. La 1 noiembrie 1944 a fost numit comandant al Diviziei 9 Cavalerie¹⁰. În fruntea ei, a participat (o dată în plus) la luptele pentru cucerirea Budapestei¹¹, până în 11 ianuarie 1945, când comandamentul sovietic a trimis trupele române să lupte în Cehoslovacia¹². Apoi s-a reîntors în țară. La 4 august 1945 a fost decorat cu Ordinul Mihai Viteazul cu Spade, Cl. III *„pentru curajul deosebit și tenacitatea cu care și-a comandat divizia, în luptele de la Pecel, Rakosa, Rikosliget, Budapesta, râul Krupina, Gron, Nitra, Vag, Morava, Koriciany și N. V. Brno, remarcându-se prin acte de concepție operativă, care au contribuit în mod hotărâtor la reușita operațiunilor diviziei sale”*¹³.

Cu toate acestea, a fost trecut în rezervă la 8 septembrie 1945. La data de 1 ianuarie 1948 a fost trecut în retragere, adică a fost pensionat. În anul 1955 a fost inclus pe lista generalilor care au avut calitatea de generali de merit, oferită de statul român. În anul 1964 a fost decorat cu Ordinul 23 August. Se împlineau atunci 20 de ani de la acel act. În anul 1968 a publicat memoriile sale în legătură cu luptele pe care le-a condus pe frontul de vest¹⁴. În același an, 1968, a participat ca delegat al armatei române la o conferință în Elveția. Trei ani mai târziu, în vara anului 1971, în ziua de 10 iulie, generalul mi-a telefonat foarte fericit să ne anunțe că i s-a născut un nepot, fiul băiatului său Culi. Era extrem de bucuros că i se continua neamul cu băieți. Imperativ, m-a chemat în Calea Floreasca, să-i văd nepotul. M-am dus și i-am văzut pe nepot și pe general – pe acesta din urmă ultima dată. Generalul a murit la 22 noiembrie 1974. Soția sa a refuzat să lase să fie înmormântat în Cimitirul Militar Ghencea, așa că-și doarme locul de veci tot în Cimitirul Bellu, în locul familiei.

⁹ Cf. „Monitorul Oficial”, nr. 131/ 8 iunie 1940, Partea I, p. 2783.

¹⁰ Toate aceste însărcinări sunt menționate în Monitoarele Oficiale ale vremii.

¹¹ Cf. *23 august 1944. Documente*, vol. III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, doc. nr. 1069, 1071, 1079, 1120.

¹² *Ibidem*.

¹³ Cf. „M. Of.”, nr. 179 din 9 august 1945, Partea I, p. 6938.

¹⁴ Cf. General Ilie Antonescu, *Șarjele de foc ale cavaleriei*, Editura Militară, București, 1968, passim.

Cred că din cele scrise mai sus rezultă că generalul Ilie Antonescu a fost unul dintre membrii de ispravă ai familiei noastre, văr primar cu tatăl meu, avocatul Alexandru Vergatti și unchi al meu. Se poate spune că a fost unul dintre militarii din această familie, care în timp de două războaie mondiale în secolul XX a adus glorie și și-a făcut datoria, alături de unul dintre ceilalți combatanți din același neam, Lelius Vergatti, pierit la Cotul Donului în anul 1942 și el decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”¹⁵.

¹⁵ Cf. R. Șt. Vergatti, „Un erou ofițer român de artilerie în luptele de la Cotul Donului”, în volumul *Sfinți, eroi și martiri, Sesiunea națională de comunicări științifice*, ed. I, Mănăstirea Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus, 9-13 septembrie 2015, Editura Muzeului Militar Național Regele Ferdinand I, Craiova, 2015, p. 358-363.

PARTEA A III-A

ARMATA ROMÂNĂ ÎN UNGARIA

GENERALUL MARCEL OLTEANU – GUVERNATORUL BUDAPESTEI, ÎN 1919

Paul Rezeanu

Profesorul Constantin Olteanu-Maior s-a născut în anul 1832, la Reghin, într-o familie înstărită. Studiile secundare le-a făcut la Blaj, iar pe cele universitare la Budapesta și Viena.

În 1859 s-a stabilit la Craiova, unde, împreună cu soția Adelina, care era profesoară, a deschis un pension de fete, în care se învăța în limba franceză. Soția era născută Maior și era strănepoata ilustrului cărturar ardelean Petru Maior. Din acest motiv el și-a adăugat la numele de familie pe acela de Maior. Împreună au avut doi copii, băieți, gemenii Marcel și Camil, născuți la 4 mai 1872, care vor ajunge generali amândoi.

Prin 1865, Constantin Olteanu-Maior a fost profesor de istorie la Institutul de Fete Lazaro-Otetelișeanu (numit așa pentru că funcționa în casele dăruite de paharnicul Lazaro, cu fonduri acordate de Iordache Otetelișeanu), apoi la Gimnaziul din Craiova (fosta Școală Centrală). În 1870, când s-a înființat Școala Normală, el a fost organizatorul și primul director al acesteia. În timpul Războiului de Independență a fost comandantul Gărzilor Naționale din Oltenia. Atunci a reușit să adune importante donații pentru armata română. Constantin Olteanu-Maior a murit la Craiova, în anul 1887.

Fiii săi, gemenii Camil și Marcel, s-au căsătorit cu două surori gemene, franțuzoaice, din Alsacia, Hubertina și Mary Tegarthen, iar părinții acestora au venit și s-au stabilit la Craiova, unde și-au deschis o afacere. Despre generalul Camil Olteanu nu știm mai nimic, doar că după pensionare, în perioada interbelică, a plecat cu familia în Statele Unite ale Americii și i s-a pierdut urma.

În schimb, despre fratele său, generalul Marcel Olteanu, știm că a înscris în istoria armatei române una dintre cele mai frumoase pagini. A urmat cursurile Școlii Fiilor de Militari din Craiova și ale Școlii de Război din București. A făcut campania din Bulgaria. Atunci i-a cunoscut pe Nicolae Iorga și Mihail Sadoveanu. În timpul Războiului pentru Reîntregirea Neamului a fost comandant de regiment, general de brigadă și comandant al Diviziei I Craiova. A luat parte la bătăliile de pe Olt, Neajlov, Siret, de la Mărăști și Oituz. Pentru actele de vitejie în bătălia de la Oituz, în fruntea Brigăzii 3 Roșiori, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a.

După război, generalul Marcel Olteanu a luat parte la luptele pentru eliberarea Transilvaniei. S-a aflat apoi în fruntea trupelor române care au purtat bătălii pe Tisa și care la 4 august 1919 au eliberat Budapesta, lichidând revoluția bolșevică a lui Béla Kun. Timp de patru luni, el a fost guvernatorul capitalei Ungariei și a făcut ordine într-un oraș

răvășit de cinci ani de război, de foamete și multiple lipsuri. Generalul Marcel Olteanu, în cartea *Huzarul negru*, ediția din 1926, povestește episodul opincii puse pe clădirea Parlamentului din Budapesta. Sergentul craiovean Iordan, comandantul unui pluton de Vânători de Munte ce avea în sarcină paza Parlamentului, a observat că la intrarea principală flutura steagul maghiar. Poznaș, s-a scărpinat după ceafă, s-a gândit, a chemat pe căprarul mehedințean Bivolaru, i-a dat ordin să facă rost de o pereche de opinci și să urce să le pună în vârful steagului maghiar. Acesta a executat ordinul, lăsând opincile și nojițele acestora să fluture în vânt.

După 1920, generalul Marcel Olteanu a îndeplinit diferite funcții: a fost comandant al Liceului Militar „Nicolae Filipescu” de la Mănăstirea Dealu, din Târgoviște, a fost șef de stat major al Corpului I Armată, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de ofițer, a scris și publicat câteva cărți de specialitate și memorialistică. A murit în 1943.

Generalul Marcel Olteanu a avut un fiu, botezat tot Marcel, născut la Craiova, în anul 1899. Și el a ajuns general. A urmat Școala Militară de la Saint-Cyr, a participat, deși foarte tânăr, la luptele din vara anului 1917. A urmat apoi Școala Superioară de Război din Paris. S-a căsătorit cu Theodora (Dora), fiica lui Alexandru și Angela (născută Pleșia) Carianopol, una dintre cele mai bogate familii din Craiova. Se pare că a fost un apropiat al Regelui Carol al II-lea. În zorii zilei de 22 iunie 1941, a fost primul ofițer superior care a trecut Prutul, în

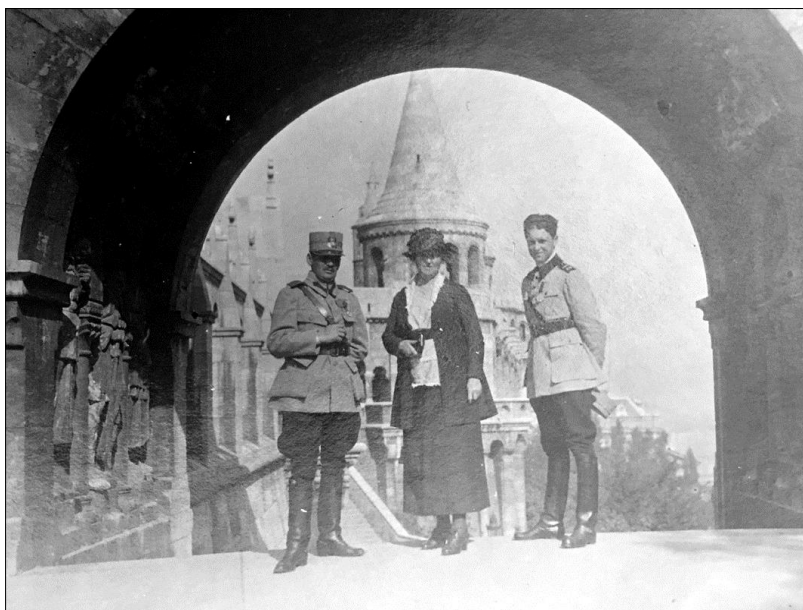
fruntea regimentului său, participând atât la campania din est, cât și la cea din vest.

Ziua de 30 decembrie 1947 l-a prins comandant al Gărzii Palatului. A refuzat să colaboreze cu comuniștii la îndepărtarea Regelui Mihai. A fost arestat. N-a fost uitată nici participarea sa pe Frontul de Est. A fost condamnat la ani grei de închisoare. Prin Decretul nr. 552, din 18 septembrie 1963, a fost grațiat și reabilitat. A murit la București în anul 1980.

Fiul său, născut în anul 1936, a fost botezat tot Marcel; la rândul său are un fiu, născut în 1962, pe care îl cheamă... tot Marcel. Dânsul ne-a pus la dispoziție fotografiile și unele date privitoare la familie.

Constantin Olteanu-Maior (1832-1887)

*Generalul de divizie
Marcel Olteanu –
guvernatorul militar al
Budapestei, cu soția și
fiul Marcel Olteanu
(Budapesta, 1919).*

*Marcel Olteanu II –
viitor general, și Dora Carianopol
(ilustrație de la nuntă).*

*Generalul Marcel Olteanu II și
fiul său Marcel Olteanu
(născut în 1936), în fața casei
de la Craiova.*

*Generalul Marcel Olteanu II,
la Peleş.*

*Generalul Marcel Olteanu II, împreună cu Regele Mihai
și Ioan Mocsony (Mocioni)-Stârcea, trecând Oltul.*

CLARIFICĂRI PRIVIND REGIMUL IMPUS DE ARMATA ROMÂNĂ PE TIMPUL OCUPAȚIEI UNGARIEI. CÂTEVA CONSIDERAȚII

Alexandru Oșca

Primul Razboi Mondial a fost, cum se știe, un fenomen global. În cei peste patru ani de conflict, armatele statelor implicate în confruntare au fost în situația să administreze – pentru un timp determinat – un teritoriu ocupat. De fapt, în orice război, chestiunea administrării teritoriului ocupat este imposibil de evitat; realitatea războaielor de astăzi – chiar dacă sunt locale – o confirmă. Regimul de ocupație se exercită nemijlocit sau prin intermediul autorităților autohtone colaboraționiste, consiliate, asistate și controlate de ocupant. Indiferent de situație, responsabilitatea ocupantului este imensă, deși, aparent, el este favorizat de condiția de învingător vremelnic. Mandatul sub care aceste forțe acționează este foarte strict, impus fie de autoritățile propriului stat, fie de către organisme internaționale. În timpurile mai recente (după Al Doilea Război Mondial) de regulă, administrarea unui teritoriu ocupat se exercită sub mandat ONU. Există riscul compromiterii regimului de ocupație pe fondul tolerării comportamentului abuziv al militarilor față de civilii din zonă; adeseori, organismele tutelare sunt privite cu suspiciune atât de către comandamentele militare în cauză (care se simt monitorizate strâns) cât și de către reprezentanții informali ai civililor (care „descarcă” în sarcina decidenților politici abuzurile de tot felul împotriva lor), deși responsabilitatea pentru fapte abominabile săvârșite față de civili nevinovați și neimplicați în conflict revine comandanților militari.

În primul deceniu interbelic, de exemplu, Liga Națiunilor, a reușit să țină sub control conflicte potențiale sau latente – împiedicând dezvoltarea lor către criză¹. Liga și-a pierdut credibilitatea în deceniul următor, când forțele revizioniste și-au impus pretențiile prin utilizarea forței, iar Occidentul democrat a optat pentru concesi generoase sau îngăduințe succesive făcute revizioniştilor. Curând dreptul forței s-a impus în dauna forței dreptului, iar soluțiile s-au tranșat prin război (în Abisinia sau în China).

Inițial, spațiul european a fost marcat de tensiuni și gesturi intempestive de încălcare a clauzelor tratatelor de pace (introducerea serviciului militar obligatoriu în Germania, remilitarizarea zonei renane, dispariția statului austriac, cedarea regiunii sudete către Germania, desființarea Albaniei și, în final, ocuparea și desființarea statului cehoslovac), însă, în final, războiul a cuprins și Europa, iar „conciliatorii” au cules roadele propriei lor politici.

Din 1 septembrie 1939 harta continentului se redesena prin forță, astfel că zone întregi din Polonia și, mai apoi, din Belgia, Danemarca, Olanda, Franța, Iugoslavia,

¹ Incidentul din octombrie 1925 de la granița greco-bulgară, când subunități grecești au pătruns pe teritoriul bulgar, unde au rămas câteva zile. Consiliul Ligii a intervenit, iar I.G. Duca, ministru român de externe, a mediat o înțelegere urmată de restabilirea situației anteconflict.

Grecia erau expuse unor administrații străine, arbitrare și abuzive.

După 22 iunie 1941 un al spațiu – din estul Europei, supus agresiunii Axei și sateliților ei, a trecut sub administrație străină, pe măsură ce armatele invadatoare înaintau în Ucraina și Rusia Sovietică. Statului român, semnatar al Pactului Tripartit, i s-a încredințat, spre administrare, o zonă (numit impropriu „Transnistria”) din teritoriul sovietic părăsit de Armata Roșie. Guvernatorul Transnistriei, profesorul Alexianu, a plătit cu viața pentru această ingrată funcție care, cu siguranță, nu i-a adus nicio satisfacție.

Revenind la Primul Război Mondial, în campania anului 1916, Armata Română – sub presiunea Centralilor și fără sprijin suficient aliat – a evacuat zone extinse din teritoriul Vechiului Regat. Acest teritoriu a fost administrat, până în mai 1918 (și chiar după această lună), de către trupele și autoritățile de ocupație ale Puterilor Centrale. Nu mi-am propus să intru în detalii cu privire la consecințele regimului de ocupație în Muntenia și Dobrogea, se cunosc, au fost dezastruoase pentru populația românească. Controlul autorităților naționale pe teritoriul ocupat s-a menținut precar chiar și după semnarea Păcii de la București (7 mai 1918).

Din ianuarie-februarie 1918, efectivele românești păstrate sub arme în spațiul liber de la Nord de Mărășești, au fost solicitate, de către autoritățile tânărului stat Republica Democratică Moldovenească, să asigure ordinea în Basarabia. Adeseori, în documente militare este folosită sintagma „teritoriul ocupat” pentru a desemna spațiul în care comandamentele române acționau dincolo de teritoriul național, deși, formal, administrația de la Chișinău era, deja, exercitată de românii basarabeni. În ianuarie 1918 s-a luat decizia de a trimite dincolo de Prut patru divizii (după două încercări nereușite de a trimite detașamente de voluntari ardeleni), una dintre ele conduse de generalul Ernest Broșteanu². Comandamentele românești au anunțat public că nu doresc să se implice în administrarea teritoriului, ci doar în protecția depozitelor militare și bunurilor populației expuse jafului militarilor ruși bolșevizați care se retrăgeau de pe frontal român spre zonele de locuire din Rusia.

Din 24 octombrie 1918, o divizie românească (Divizia 8 Infanterie) s-a deplasat în teritoriul Bucovinei, la solicitarea insistentă a liderilor români bucovineni. Ordinul pentru deplasarea diviziei în Bucovina și misiunea acesteia – inclusiv chestiuni legate de administrarea teritoriului eliberat – a fost semnat de generalul Gh. Christescu, șeful Statului Major General pe timpul guvernului conservator al lui Marghiloman. Acest guvern și-a prezentat demisia pe 24 octombrie (stil vechi) 1918, ceea ce înseamnă că sprijinul patrioților bucovineni a fost asigurat și cu acceptul premierului conservator (formațiuni paramilitare intraseră deja în Bucovina cu câteva zile înainte). În multe scrieri, o astfel de decizie este pusă, exclusiv, pe seama guvernului generalului Coandă și a noii echipe de la vârful Armatei (generalul Constantin Prezan și lt. col. Ion Antonescu).

Din decembrie 1918, elemente ale armatei române au pătruns în Transilvania, la chemarea liderilor politici ardeleni, pentru salvarea vieții și bunurilor locuitorilor de orice etnie, expuși jafurilor organizate de diferite grupări paramilitare maghiare. Ulterior, teritoriul administrat de armata română s-a extins la nivelul Ungariei.

² General de brigadă dr. Dumitru Seserman, *Acțiunile armatei române în spațiul dintre Carpații Orientali și Nistru (1917-1920)*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2004, pp. 103-117.

În Banat, trupele sârbe au asigurat, o vreme, administrarea în zone extinse, în câteva situații în modalități abuzive și umilitoare pentru români, apoi administrația s-a exercitat sub autoritatea Corpului Expediționar Francez. Abia în august 1919 colonelul Virgil Economu a intrat în Timișoara cu trupele lui³.

Recent, au fost publicate mai multe lucrări și studii care tratează operațiile armatei române în ceea ce am putea numi „războiul de după război”, având în vedere că acestea s-au desfășurat după încheierea Armistițiului din 11 noiembrie 1918⁴. Au fost reluate concluziile unor abordări mai vechi care, în câteva cazuri, la vremea respectivă au fost folosite și ca suport pentru propaganda formațiunilor politice din România Mare⁵.

Despre administrarea teritoriilor definitiv sau vremelnic ocupate de Armata Română în Primul Război Mondial (asupra termenului se poate discuta) s-a discutat mai puțin în istoriografia românească, dar s-a discutat și se discută mult în istoriografia străină, de cele mai multe ori cu tentă acuzatoare la adresa Armatei Române. Voi prezenta, mai jos, un document din epocă din care se desprind mai multe concluzii. Subliniez, doar, faptul că eșaloanele implicate și comandamentele au acționat într-un mediu riscant, pe alocuri ostil. Nu peste tot prezența românească a fost binevenită. Am în vedere spațiul din sudul Basarabiei (cu populație majoritară găgăuză sau rusofilă), nordul Bucovinei (unde rutenii acționau în bandă, devastau proprietăți și sedii publice), zone majoritar maghiare din Transilvania și, desigur, Ungaria, unde doar dorința locuitorilor de a fi scăpați de regimul lui Béla Kun îi făcea să fie cooperanți cu trupele românești.

Chestiunea a fost suficient de complexă, încât a creat dificultăți serioase atât Înalțului Comandament Român, cât și eșaloanelor angajate în luptă, obligate să renunțe la importante resurse umane pentru gestionarea situațiilor în proximitatea frontului. Misiunea, oarecum inedită, a Armatei române (campania din 1913 este doar în parte semnificativă din acest punct de vedere) de administrare a unui teritoriu ocupat/eliberat (în Basarabia, Bucovina, Transilvania și Ungaria) a fost îndeplinită în contextul unei situații internaționale complexe. Prăbușirea Frontului Oriental și defecțiunea rusă din 1917-1918 – armistițiul germano-rus de la Brest-Litovsk, din 22 noiembrie/5 decembrie 1917 și Pacea (semnată de autoritățile bolșevice ruse, la 18 februarie/3 martie 1918, și, respectiv, de Ucraina, la 27 ianuarie/9 februarie) cu Puterile Centrale – au pus autoritățile române în imposibilitatea de a continua războiul, astfel că, după mai multe tergiversări, oficialii români au semnat și ei Tratatul de Pace impus de Centrali (la 7 mai 1918)⁶.

Revoluția rusă, declanșată în februarie 1917, a radicalizat categorii sociale și comunități naționale, grăbind destrutturarea vechiului Imperiu Țarist. Rând pe rând, gubernii și provincii de la marginile fostului Imperiu și-au declarat autonomia și, în final, s-au separat de „maica Rusie”, invocând sloganul bolșevicilor, clamat după preluarea puterii (25 octombrie/7 noiembrie 1917), care, aparent, încuraja aceste tendințe.

³ Teodor Pavel și Nicolae Ciobanu (coord.), *Armata Română și Marea Unire. Contribuții la realizarea Unirii și la consolidarea statului național*, Cluj-Napoca, Editura Daco-Press, 1993, pp. 216-233.

⁴ Ion Giurcă, *Trei luni în Pocuția. Actiuni ale Diviziei 8 Infanterie (23 mai-24 august 1919)*, București, Editura Militară, 2019, *passim*.

⁵ Mareșalul Alexandru Averescu, *Răspunderile*, București, Editura Albatros, 1999.

⁶ Zorin Zamfir, Jean Banciu, *Primul Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, pp. 265-272.

Autoritatea în teritoriile noilor state era, însă, atât de precară, încât cetățeanul obișnuit, mai ales, era expus tuturor riscurilor în climatul de anarhie generat de vidul de putere care s-a creat prin dispariția autorității centrale.

Într-un asemenea climat s-au instituit organele de putere în Basarabia.

Congresul Ostășesc, ținut la Chișinău, în perioada 20 octombrie/2 noiembrie – 27 octombrie/9 noiembrie 1917, a decis înființarea unui Sfat al Țării, compus din delegați ai săi, ai sovietului țăranilor, din reprezentanți ai intelectualilor și meseriașilor, care s-a întrunit la 21 noiembrie/4 decembrie 1917⁷.

Noua putere de la Chișinău, lipsită de instrumente pentru menținerea ordinii, era la discreția Rumcerodului și a altor organizații armate de factură sau de inspirație bolșevică, astfel că deciziile sale de maximă importanță pentru soarta provinciei erau confuze, îndelung și virulent contestate și, în orice caz, fără mari șanse de aplicare. Starea de anarhie și nesiguranță în teritoriul dintre Prut și Nistru era menținută și accentuată de contingentele de soldați ruși bolșevizați care se scurgeau în debandadă de pe frontul român către imensul spațiu rusesc, prin zone devastate din Basarabia. În câteva zone și pentru scurt timp, controlul era deținut de Armata de Orient a Antantei sau de contingentele ucrainene în trecere către teatrele de operații din nordul Mării Negre. Nevoia unui control sigur al depozitelor de armament din Basarabia, necesare încă forțelor de pe frontul român (de care era interesat statul major al generalului Scerbacev, dar și Marele Cartier General Român) a fost evocată, în câteva rânduri, în conferințele de stat major de la Iași și Moghilev. Noile autorități de la Chișinău s-au adresat și ele Guvernului de la Iași pentru sprijin militar care să asigure ordinea în teritoriu.

Nu dezvolt subiectul relativ la situațiile și dificultățile în care autoritatea comandamentelor românești s-a impus în zonele de dislocare din Basarabia. Jurnalul acțiunilor militare ale fiecărui regiment este plin de întâmplări dintre cele mai bizare. Felul în care unitățile românești au impus și asigurat ordinea, concomitent cu respingerea infiltrărilor bolșevice de la răsărit de Nistru, cu asigurarea deplasării Armatei de Orient a aliaților, cu supravegherea conflictului dintre Armata Roșie, albgardiști, cazaci și forțele armate ale Radei ucrainene de la Kiev, poate face obiectul unui studiu separat, în care sigur și-ar găsi locul controversatul Acord Averescu – Rumcerod⁸.

Autoritatea românească în Culoarul Dobrogean s-a impus, de asemenea, cu dificultate. Deși Bulgaria ieșise din război după Armistițiul de la Salonic din 16/29 septembrie 1918, contingentele ale armatei sale „întârziu” prin Dobrogea și agitau numeroasele „comitete” probulgar, tolerate de unitățile engleze, franceze sau italiene din Corpul expediționar aliat – devenite forțe de ocupație în Dobrogea – să se adreseze Conferinței de Pace, prin petiții și memorii, prin care cereau preluarea Dobrogei de către Bulgaria. Doi ani au fost necesari autorităților române pentru impunerea ordinii între Dunăre și Marea Neagră. De fapt, siguranța n-a fost deplină niciodată; în perioada

⁷ Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1994*, București, Editura Europa Nova & Tempus, 1994, p. 108-109.

⁸ Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, București, Editura Militară, 2005, pp. 225-236.

interbelică, bandele de comitații erau permanent un factor de insecuritate în zonă⁹.

Studiul meu își propune să aducă în atenția cititorului modul în care Armata română a asigurat administrarea unui teritoriu ocupat din Ungaria. Documentul pe care-l prezint cuprinde și informații despre organizarea efectivelor românești în zonele eliberate din Transilvania, pentru că realitatea politică în zonă era fluidă și într-o permanentă schimbare, așa încât referirea exclusivă la teritoriul unguresc ar fi mai dificil de înțeles.

Redau, mai jos, Studiul întocmit în epocă (1935) de către Serviciul Istoric al Armatei, în care am marcat cu italic pasaje referitoare la Ungaria¹⁰ (punctul B al Studiului). Termenul „anexat” prezent în limbajul militar al timpului nu trebuie să surprindă, din text rezultă evident că este vorba de „teritoriu eliberat”.

Studiu privind acțiunea Armatei române în teritoriile anexate și ocupate în perioada octombrie 1918 – noiembrie 1919. (Extras)

II. Organizarea mixtă a Ardealului

Zone:

La 5/18.XI.1918, Înaltul nostru Comandament hotărăște trecerea Carpaților cu Diviziile 7 și 1 Vânători.

Elementele înaintate trec Carpații la 7.XI.1918.

a) Prima zonă de ocupație, avea ca limită nordică râul Mureș, iar la vest râul Oltul superior.

Organizarea teritorială a zonei I:

La data trecerii Carpaților, Transilvania era organizată administrativ de către Consiliul Dirigent.

Întregul aparat administrativ se afla în funcțiune. Pentru paza internă, exista în fiecare comună câte o gardă națională. Prin instrucțiunile de ocupație se dispunea:

- gărzile de naționalitate străină, vor fi dezarmate și dizolvate;
- până la organizarea jandarmeriei și poliției, paza va fi făcută în comunele românești de gărzile naționale române, iar în cele străine de către subunități din armata română;

- numai autoritățile administrative nebinevoitoare cauzei comune, se vor înlocui după o listă a Ministerului de Interne, anexă la instrucțiuni;

- se va institui cenzura presei;

- intrarea în localitățile mari se va face triumfal, intonând cântece de vitejie și având în frunte muzici militare.

b) A II-a zonă de ocupație, a fost cuprinsă între Valea Mureșului, până la crestele

⁹ Alexandru Oșca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2003, pp. 61-89.

¹⁰ S-a creat o legendă cu privire la implicarea generalului american Harry Hill Bandholtz, delegatul american în Comisia Aliată de la Budapesta. Se crede că i-ar fi avertizat pe militarii români care, la 5 octombrie 1919, ar fi încercat să scoată diferite colecții din Muzeu sau mobilă din Palatul regal. Într-un Jurnal, publicat după moartea sa, sunt expuse întâmplări și descrise evenimente din care rezultă o atitudine antiromânească virulentă.

Munților Apuseni.

Râul Mureș a fost depășit la 1/14.XII.1918.

c) A III-a zonă de ocupație se întindea până la Tisa (frontiera acordată de aliați prin Tratatul de la 4.VIII.1916). Ocuparea acestei zone a început la 16.IV.1919. Zona a fost complet ocupată la 1.V.1919. Pe timpul ocupării zonelor I și a II-a de ocupație, tot teritoriul era socotit zonă de operațiuni. După ocuparea zonei a III-a (adică Tisa), teritoriul a fost împărțit în:

Zona de supraveghere: județele Bistrița, Mureș, Turda, Odorhei, Ciuc, Târnava Mare, Târnava Mică, Trei Scaune, Brașov, Făgăraș și Sibiu.

Zona de operații: județele transilvane, cuprinse, la nord, de zona de supraveghere, până la Tisa.

d) Organizarea teritoriului și siguranța lui.

Pentru menținerea ordinii, până la funcționarea efectivă a jandarmeriei în Transilvania, Marele Cartier General, la 11.I.1919, dispune ca Regimentele 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 și 10 Călărași, organizate ca trupe pe jos, să execute paza, în special în spatele diviziilor operative. Pentru organizarea poliției financiare, la 13.III.1919, Comandamentul Trupelor din Transilvania, creat la 11.XII.1918, intervine la Marele Cartier General ca să crească efectivul celor 3 companii de grăniceri, trimise din Vechiul Regat, la cifra de 4 ofițeri și 250 trupă. Tot pentru menținerea pazei, la 10.IV.1919, ia ființă „Comandamentul zonei de supraveghere”, creat de Secția Organizare: C.6 – 7 A., cuprinzând cele 10 județe mai sus menționate, având misiunea:

1. Asigurarea liniștii și ordinii pe tot cuprinsul zonei și

2. Executarea tuturor ordonanțelor date de Comandamentul Trupelor din Transilvania.

e) Organizarea judecătorească:

Odată cu organizarea Comandamentului Trupelor din Transilvania, a luat ființă și Curtea marțială a Comandamentului Trupelor din Transilvania. În plus, la fiecare divizie operativă din Transilvania exista câte o curte marțială. Astfel că toate faptele încadrate în competența Curților marțiale se judecau de aceste instanțe. Restul delictelor, rămâneau în competența instanțelor civile, care, în cea mai mare parte, funcționau la data ocupării Transilvaniei, după directivele Resortului Justiției al Consiliului Dirigent.

f) Organizarea jandarmeriei în Transilvania s-a hotărât de către Înalțul Comandament Român, după ocuparea zonei I (Mureșul). În acest scop și în acord cu Consiliul Dirigent, a fost numit, cu organizarea jandarmeriei, colonelul Pap. La 5.I.1919, Marele Pretor al Marelui Cartier General a raportat că organizarea era în curs și va fi gata la 1.III.1919, când gărzile naționale au fost desființate în întregime. Angajările de ofițeri și trupă s-au făcut din voluntari ardeleni, foști în cadrele armatei austro-ungare, constituind 15 companii de jandarmi (câte una de comitat).

g) Organizarea armatei teritoriale:

Pentru aplicarea celor cuprinse în Decizia ministerială nr. 40, din 26.I.1919, s-a înființat la Sibiu, pe 1.III.1919, o Secție a Organizării Corpurilor VI-VII Armată, sub conducerea generalului Boeriu, având ca șef de stat major (pe) generalul Pap. Misiunea

Secției era să înfăptuiască organizarea unităților militare cuvenite celor două corpuri. Funcționarea ei a durat până la terminarea organizării acestor unități.

Secția Organizării Corpurilor VI-VII Armată depindea de Ministerul de Război cu care corespundea prin Secția Teritoriilor reunite din acest minister. Chiar de la începutul lunii aprilie 1919, Secția Organizării Corpurilor VI-VII Armată din ordinul Marelui Cartier General, organizează Diviziile 16 și 18 Ardelene, formate din voluntari ardeleni organizați în Moldova, Legiunea Ardeleană din Italia și localnici români, foști luptători. Aceste divizii aveau aceeași organizare ca și diviziile de infanterie din vechiul regat, cu deosebire că erau prevăzute cu câte un escadron de cavalerie divizionară, pe lângă cel existent, și câte un batalion de vânători. Din lipsă de material de artilerie și cai de cavalerie, aceste divizii iau parte la operațiuni, inițial, numai cu infanteria.

Compunerea acestor divizii era următoarea:

Divizia 16 Infanterie:

- Batalionul 16 Vânători, la Miercurea Ciuc
- Regimentul 81 Infanterie, la Dej
- Regimentul 82 Infanterie, la Tg. Mureș
- Regimentul 83 Infanterie, la Cluj
- Regimentul 84 Infanterie, la Bistrița
- Regimentul 31 Artilerie, la Cluj
- Regimentul 32 Artilerie, la Cluj

Divizia 18 Infanterie:

- Batalionul 18, la Odorhei
- Regimentul 89 Infanterie, la Brașov
- Regimentul 90 Infanterie, la Sibiu
- Regimentul 91 Infanterie, la Alba Iulia
- Regimentul 92 Infanterie, la Orăștie
- Regimentul 35 Artilerie, la Sibiu
- Regimentul 36 Artilerie, la Sibiu
- Batalionul 16 Vânători, în 1923, s-a transformat în Batalionul 10 Vânători de Munte, iar regimentele de infanterie s-au menținut.

Artileria s-a atașat operativ, dar provizoriu acestor 2 divizii, din unități din Diviziile 11 și 12 și cavaleria din Regimentul 1 Cavalerie. Prin trecerea armatei pe picior de pace, la 1.IV.1921, s-au afectat definitiv unități din aceste arme.

h) Organizarea economică.

La data trecerii trupelor române în Ardeal, organizarea vieții economice era terminată de Consiliul Dirigent.

Pentru a evita greva căilor ferate din Ardeal, Comandamentul Trupelor din Transilvania, fiind informat la timp, dispune ca paza gărilor și lucrărilor de artă să fie asigurată cu trupele Corpului de Voluntari Ardeleni. Concomitent, a luat ființă (24.I.1919), la Sibiu, Direcția regională a C.F.R. Sibiu, care, de comun acord cu resortul Comunicațiilor și Lucrărilor Publice din Consiliul Dirigent și cu Serviciul Transporturilor Comandamentului Trupelor din Transilvania, normalizează transporturile pe calea ferată, prin aducerea personalului de mișcare și tracțiune – de încredere – din Vechiul Regat.

Concluzii

a. Organizarea teritoriului transilvănean s-a făcut de acord cu resorturile (Secretariatele de Stat) ale Consiliului Dirigent;

b. La datele ocupației, organizarea era în mare parte realizată de Consiliul Dirigent, încă neadecvată organizării românești;

c. Lucrările de organizare inițiale nu au fost definitivare decât mai târziu, pe măsura cerințelor vieții de stat.

(...)

B. TERITORIUL VREMELNIC OCUPAT LA NORD DE TISA

Zone:

Trecerea Tisei are loc în noaptea de 29/30.VII.1919, iar la 4 august trupele române intră în Budapesta.

Toată zona de la vest de Tisa a fost socotită „Zonă de operație”.

1. Organizarea teritoriului. Toată zona de aproape 250 km fiind străbătută în câteva zile, Comandamentul Trupelor din Transilvania nu a fost preocupat de organizarea teritoriului. Odată cu ocuparea Budapestei, Conferința de pace de la Paris înființează o Comisie Militară Interaliată la Budapesta, compusă din:

- generalul francez Grazziani, comandantul Armatei aliate de Orient;
- generalul american Bandholtz;
- generalul englez Gorton;
- generalul italian Mombely.

La Comisie a fost atașat, ca delegat al Marelui Cartier General Român – generalul român Rudeanu.

Comisia avea misiunea de a executa Armistițiul cerut de unguri, în acord cu ministrul plenipotențiar Diamandy, căruia guvernul român îi încredințase funcția de „Înalt Comisar al guvernului român la Budapesta”.

Organizarea teritoriului ocupat.

Acțiunea Comandamentului Trupelor din Transilvania fiind subordonată Comisiei Interaliată, activitatea sa a fost limitată la:

1. Desemnarea centrelor populate, care mai purtau arme primite de la Guvernul comunist Béla Kuhn;

2. Restabilirea și menținerea ordinii și liniștii în Ungaria, dând posibilitatea populației să-și reia ocupațiile curente;

3. Sprijinirea guvernului ungar pentru restabilirea administrativă a Ungariei;

4. Organizarea populației ungare;

5. Organizarea grănicerilor unguri;

6. Organizarea armatei ungare;

7. Aprovizionarea teritoriului ocupat.

Aceste operațiuni au fost făcute astfel:

Dezarmarea, a fost făcută de către trupele din Zona de operații, pe măsură ce frontul se lărgea.

Restabilirea ordinii publice și sprijinul Guvernului ungar pentru administrarea Ungariei au fost făcute automat de trupele de ocupație, pe măsura ivirii incidentelor de

această categorie. Pentru paza căilor ferate și a spatelui armatei de operațiuni, Comandamentul Trupelor din Transilvania a destinat Divizia 20, chiar de la ocuparea Budapestei, ca să îndeplinească serviciul unui Comandament de etapă. Preocuparea de competență a acestui Comandament a fost evacuarea în țară a materialelor de război capturate de la Unguri. Pentru paza internă, Comandamentul Trupelor din Transilvania, prin organele sale, concură la reorganizarea poliției ungare, al cărei efectiv a fost stabilit de Comisia Interaliată la:

Pentru frontiere, se organizează 1300 grăniceri unguri.

Recrutarea celor trei categorii de forțe s-a făcut de organele ungare, prin angajare cu leafă. Dotarea cu armament a fost făcută de Comandamentul Trupelor din Transilvania, conform dispozițiilor Comisiei Militare Interaliată.

Organizarea armatei ungare a fost tot opera Comandamentului Trupelor din Transilvania, executorul dispozițiilor luate de Comisia Interaliată. Comandamentul Trupelor din Transilvania a concurat la organizarea și înzestrarea armatei ungare. Efectivele admise au fost:

Total general: 13.000 trupă, 44 tunuri, 1.200 săbii.

Repartiția pe teritoriu s-a făcut de către autoritățile maghiare. Armamentul și munițiile necesare s-au luat din dispozitivul atins în întregime la 11/24.I.1919 Ostfiaszoni, neridicat de armata Mackensen și lăsat de aliați în posesia guvernului maghiar (4.200 vagoane armament și muniții)¹¹. Când această armată a fost gata, conform dispozițiilor de pace, ea a preluat teritoriul ungar de la Armata română, după care aceasta s-a retras la est de Tisa.

Iată efectivele și eşaloanele militare care s-au constituit pentru statul maghiar sub „oblăduirea” Armatei române:

Pentru sate:

Jandarmi pedestri – 5.291

Jandarmi călare – 77

Ofițeri jandarmi – 142

Ofițeri de poliție pe jos – 3.500

Pentru orașe:

Agenți de poliție călări – 200

Ofițeri de poliție – 200

Total – 9.410

Pentru Armată

1 Divizie de infanterie

3 regimente de infanterie – 5.100

2 escadrole de cavalerie – 200

3 baterii (a 4 piese) – 300

1 Divizie de infanterie

4 regimente – 5.700

7 baterii de artilerie – 500

2 escadroane – 200

1 Brigadă de cavalerie

¹¹ Arhivele Militare Române, fond *Comandamentul Trupelor din Transilvania*, dosar 228, f. 74.

2 regimente (a 3 escadrile) – 800

2 grupe mitraliere – 100

1 baterie (4 piese) – 100

Aprovizionarea Ungariei – și în special a Budapestei – a fost nu numai o chestiune umanitară rezolvată de Comandamentul Trupelor din Transilvania, dar și o problemă grea pentru o armată de ocupație. În programul guvernului comunist Béla Kuhn, fugit la intrarea trupelor române în Budapesta, fusese înscrisă guvernarea Ungariei prin teroare, rezumată la distrugerea burgheziei și provocarea foametei. Deși erau alimente suficiente în Ungaria, ele erau depozitate la dispoziția armatei bolșevice. Astfel, opera armatei române se reducea la difuzarea rațională a alimentelor la populație din aceste depozite, care fuseseră capturate. În acest scop, se organizează:

- 14 cantine de distribuția alimentelor în Budapesta;

- câte 4 trenuri cu alimente ce circulau zilnic prin Budapesta, sau se descărcau în Budapesta (care se cifrează la peste 10.000 vagoane numai cu grâu, în cele 3 luni de ocupație).

- fiecare regiment român, cantonat în Budapesta, trebuie să hrănească, gratuit, un număr cât mai mare de săraci (cifra zilelor de hrană gratuită s-a ridicat la 437.000). Dispozițiile de mai sus s-au aplicat până la evacuarea Ungariei de către trupele române.

Pe timpul ocupației Ungariei, Comandamentul Trupelor române a dat următoarele proclamații și ordonanțe:

1. Proclamația din 4 august 1919, cu ocazia intrării triumfale în capitala Ungariei;

2. Proclamația din 20.VIII.1919, relativ la rolul armatei române în Ungaria;

3. Proclamația din 21.VIII.1919, că în Budapesta nu există stare de asediu, ordinea fiind restabilită de armata română;

4. Ordonanța din 4.VIII.1919, relativ la declararea tuturor depozitelor de alimente făcute de comuniști și părăsite;

5. Ordonanța nr. 6, din 5 august 1919, și nr. 11, din 16 august 1919, relative la normalizarea circulației;

6. Ordonanța nr. 5, din 6.VIII, relativ la interzicerea adunărilor;

7. Ordonanța nr. 1, din 6.VIII.1919, relativ la predarea armelor de către locuitori la P.C. (Punctele de Comandă, n.ns.) ale Armatei române.

8. Ordonanța nr. 8, din 9.VIII.1919, relativ la interzicerea rechizițiilor de către cei ce nu-s delegați de Comandamentul Trupelor din Transilvania;

9. Ordonanța din 10.IX.1919, relativ la predarea oricărui material telefonic ce posedă particularii;

10. Alte 9 diverse ordonanțe, mai puțin importante decât cele de mai sus;

11. Proclamația din 10 noiembrie 1919, relativ la evacuarea Ungariei.

Concluzii

1. Organizarea teritoriului la vest de Tisa a fost subordonată Comisiei Militare Interaliatate, în care România era reprezentată de generalul Rudeanu.

2. Pentru legătura între Comisie și Comandamentul român era destinat colonelului de artilerie Dumitrescu Constantin.

3. Organizarea teritoriului a fost cu totul specială și adaptată la situația de Protectorat al Comisiei Interaliatate pe care îl exercita asupra Ungariei, permițând a se lua numai anumite măsuri de către Comandamentul Trupelor din Transilvania în ceea ce privește organizarea teritoriului.

4. Organizarea juridică civilă a fost lăsată pe mâna guvernului maghiar.

Evacuarea Ungariei

La începutul lunii noiembrie, Comandamentul Trupelor din Transilvania, din ordinul Comisiei Interaliatate, întocmește proiectul de evacuare a teritoriului ocupat de trupele române la vest de Tisa¹², din care rezultă:

Perioada pregătitoare (4-9.XI.1919), pentru evacuarea impedimentelor (bolnavi, personalul ocazional, reprezentanți ai guvernului român).

Perioada evacuării propriu-zise începe la 9.XI.1919, cu evacuarea anexelor și serviciilor, iar de la 14.XI.1919, cu trupe de pe poziție. Evacuarea se efectua numai ziua.

Mișcarea trupelor maghiare către frontieră era regulată de Comisia Interaliată, care era constituită în grupuri, urmează pas cu pas, trupele române care predau localitățile ungare armatei maghiare.

În seara de 21.XI.1919, ultimul element al armatei române se afla trecut la est de Tisa.

Concluzii generale

1. Organizarea teritoriului ocupat de Armata română, în 1919, nu a fost totală în nicio provincie, deoarece Bucovina și Ardealul erau organizate de guvernele naționale respective, Ungaria era sub protectoratul Comisiei Militare Interaliatate din ordinul Conferinței de pace de la Paris, iar Banatul s-a organizat de Consiliul Dirigent din Ardeal, teritoriul său primindu-se de la aliații noștri sârbi și în depărtare de inamicul comun, unguri, cu care ne aflam în cursul executării unui armistițiu de lungă durată.

2. Organizarea parțială, specială sau mixtă, termenii în care se poate califica organizarea teritorială făcută în 1918/1919, a fost adecvată împrejurărilor de moment, izvorâte din necesitatea fiecărui impediment luat izolat.

3. Organizarea teritoriului, în măsura în care s-a făcut de trupele române, a fost încheată, susceptibilă la modificări de la o zi la alta, nefiind studiată anterior (în toată arhiva marii unități nu există un document din care să rezulte un studiu preliminar). Singurul studiu preliminar a fost „Proiectul evacuării Budapestei”, făcut de Comandamentul

¹² Arhivele Militare Române, *Fond Marele Cartier General*, dos. nr. 915, f. 682.
studii/documente

Trupelor din Transilvania.

4. Ca organizarea teritorială să dea rezultate optime, credem că ar fi necesar:

- a. Să fie bine studiată și anticipat;
- b. Aparatul administrativ, economic, juridic și militar, să fie pregătit din vreme și gata a intra în funcție cu maximum 24 de ore întârziere după ocupare;
- c. Execuția să fie imediată și rapidă, fără tatonări și fără reveniri, chiar dacă operația la care se încearcă revenirea ar fi fost executată.

5. O organizare model de teritoriu ocupat cu aparatul administrativ, juridic, economic etc. pregătit din vreme, care să succeadă frontul și gata de a intra în acțiune, a fost în timpul campaniei trecute 1916-1918, organizată de inamici și anume:

- Armata germană, în Oltenia și Muntenia;
- Armata austro-ungară în Serbia și
- Armata germană în Belgia.

În aceste regiuni, organizarea a fost lipsită de orice reticențe, deoarece:

- a. Nu erau frați de sânge cu populația teritoriului ocupat.
- b. Aveau tot interesul ca organizarea să fie perfectă pentru ca exploatarea să fie cât mai completă.
- c. Nu erau reținuți de a lucra de către aliații lor.
- d. Războiul era în plină acțiune, deci organizarea [era] subordonată acțiunii militare.

Șeful Serviciului Istoric
General Grigore Costandache”

ARMATA ROMÂNĂ LA BUDAPESTA. FOTO-OMAGIU

Victor Roncea

- 20 de fotografii-document cu Armata Română la Budapesta, cu acei oameni minunați cu mitralierele lor eliberatoare și ceaunurile pline pentru ungurii înfometați și copiii lor desculți; opinca de pe Parlamentul Ungariei -

Generalul Dumitrescu Constantin, comandantul Diviziei 7 Infanterie.

Generalul Gheorghe Mărdărescu la Hotelul Gellert din Budapesta, 1919.

*Căpitanul Răutu Mihai –
Șeful Biroului Informații, împreună cu ajutorul său, căpitanul Pastia.*

Regimentul 16 Infanterie, în cazarma honvezilor din Budapesta.

Regimentul 4 Artilerie. Tunuri în baterie, pe câmpul de la Rákos.

Ofițerii Regimentului 4 Artilerie, pe câmpul de la Rákos.

Ofițerii Regimentului 27 Infanterie, în fața Parlamentului Ungar.

***Batalionul 7 Pioneri.
Împărțirea hranei la copiii săraci din localitatea Péczel,
în prezența generalului Dumitrescu.***

Copii unguri din localitatea Rákospalota hrăniți de Regimentul 15 Infanterie.

*Regimentul 15 Infanterie.
Distribuirea de hrană la femei și copii săraci din Rákospalota,
în prezența ministrului Diamandy.*

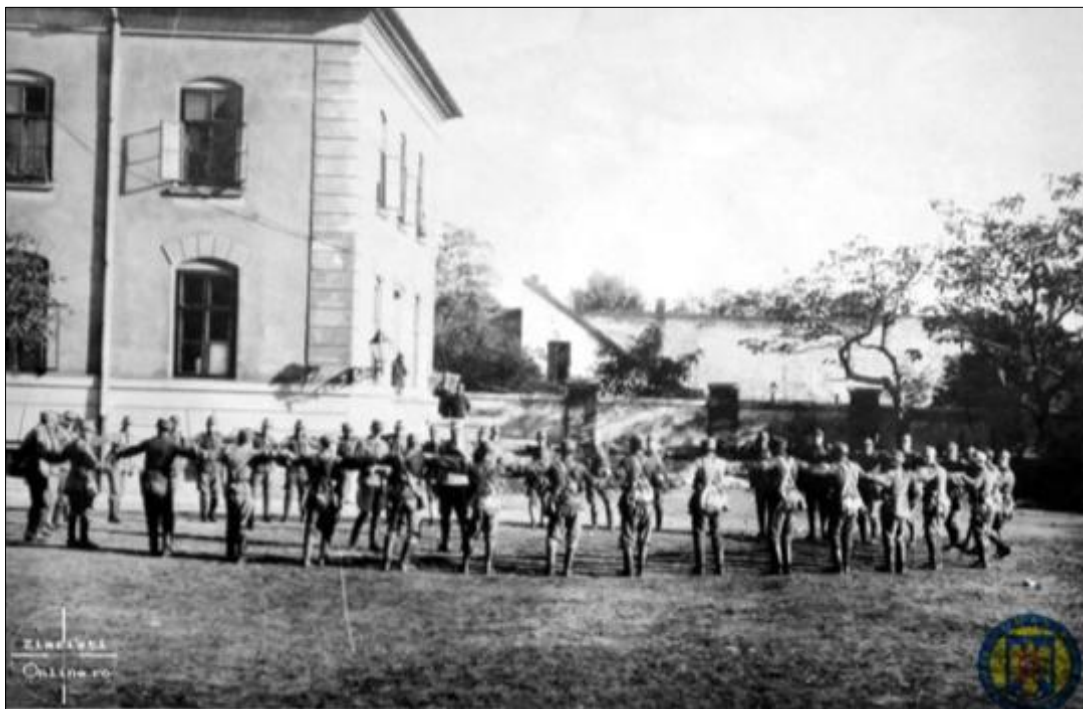
Copii unguri din localitatea Rákospalota, hrăniți de Regimentul 15 Infanterie.

Brutăria de campanie la lucru. Fabricarea pâinii.

După defilare, pe Calea Andrássy.

Regimentul 27 Infanterie la Hotel Britania din Budapesta.

Surse foto: Arhivele Naționale și Ziariști Online

GENERALUL MARCEL OLTEANU: CUM AU PUS ROMÂNII OPINCA PE PARLAMENTUL DE LA BUDAPESTA

Victor Roncea

Acest episod, intrat deja în folclor, este unul real și redau aici descrierea lui făcută de generalul Marcel Olteanu, fost guvernator al Budapestei în timpul ocupației românești a Ungariei, între august și noiembrie 1919. A aparut inițial în cartea sa *Huzarul negru*, publicată în 1926, și a fost preluat în reeditarea cărții generalului Gheorghe Mărdărescu (foto 2 sus p. 379, pe terasa hotelului Ghellert din Budapesta), *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, 1922, realizată de Editura Marist sub titlul *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei – și alte mărturii*, 2010.

...Și-au intrat trupele noastre în Budapesta la începutul lunii august 1919.

Palatul Parlamentului maghiar a fost pus sub paza unui pluton de vânători. Șeful gărzii de la intrarea principală era sergentul Iordan, un oltean de la Craiova, potrivit de stat, negru, uscat și foarte vioi.

Deasupra palatului a văzut Iordan cum fâlfâia în vânt flamura ungurească, roșu-verde-alb.

Faptul acesta nu l-a supărat prea tare, dar nici nu i-a plăcut... Dându-și capela pe ceafă și scărpinându-se după ureche și-a zis: „Să dau jos steagul unguresc și să pun fanionul de la companie?... Asta ar ști și madama de la popota domnilor ofțeri s-o facă...”

„Dar am să chibzuiesc în așa fel ca să rămână de pomină și să fie și talpa României răzbunată...”

Zis și făcut.

Chemând pe căprarul Bivolaru, s-au suit în norii Budapestei și au coborat steagul în lungul sforii, drept la jumătatea steajerului și, luând apoi opinca răsuflată a căprarului, s-a urcat ca un pui de urs și a pus-o drept căciulă în capul steajerului, lăsându-i nojițele s-atârne-n vânt. Și așa a fâlfâit multă vreme în cerul Budapestei steagul maghiar cu opinca românească deasupra lui...

„Cine oare să fi făcut această tragică glumă?” îmi zise tovarășul meu de preumblare, domnul Ferency, un distins avocat pe care îl cunoscusem în metropola maghiară; și zicând, îmi arată cu mâna priveliștea originală și neașteptată, care oprea în drum și întorcea capetele și altor trecători, ca fiind cel mai caracteristic și ironic simbol al îngrozitoarei realități, al catastrofalei prăbușiri a unui organism orgolios și despot, tocmai sub călcâiul acelui organism pe care ținuse genunchiul de fier atât amar de vreme,

pe care întotdeauna l-a considerat nevrednic de lumina soarelui și de care totuși o viață-ntreagă s-a temut...

„Cine oare să fi dat vântului și să fi ilustrat cu atâta maiestrie și atât de dureros dezastrul iremediabil al regatului Sfântului Ștefan?”, mai rosti domnul Ferency, cu privirea tristă, pierdută în văzduh, întrebând parcă cerul unguresc, dezolant de senin în ziua aceea.

Apoi se întoarse cu privirea spre mine, și deși nu mai zicea nimic, am înțeles ca ar vroi o lamurire.

Îmi era mila de el, căci era un om distins la simțire.

„Mă voi interesa, domnule doctor”, îi zisei cu o nuanță de înduioșare și, apropiindu-mă de santinelă, îi spusei să strige pe șeful gărzii.

„Este chiar acolo, domnule general”, îmi răspunse vânătorul mic și îndesat, încordându-se și făcând cu capul un gest despre cheiul Dunării.

– Cum îl cheamă?

– Don' sergent Iordan.

– Dar tu știi cine a dat ordin de s-a aciuat opinca ceea deasupra steagului unguresc?

– Da, domnule general, chiar don' sergent a dat ordin azi dimineață și tot dânsul a și executat ordinul... acum stă de un ceas acolo să vadă ce-o să zică lumea și tot în cer se uită ca să îndemne și pe alții...

Mă-ntorc puțin spre stânga și nu departe zăresc un sergent și un căprar, care, fără să mă bage în seamă, gustau cu frenezie roadele isprăvii lor – ilustrația magistrală a unui moment istoric.

Priveau când la trecătorii enervați și sanchii, când la opinca impertinentă, și pe fețele lor tuciurii și asprite de viforul vremilor se lămurea cea mai desăvârșită satisfacție. Păreau niște inspirați și niște draci geniali.

Întreaga oaste românească, întreaga nație mi s-au părut că se oglindesc în acești doi zdrențăroși, sublimi chiar prin gradul de perfecțiune la care poate ajunge o zdreanță...

De-aș fi fost singur! – O! i-aș fi privit ceasuri întregi fără să mă satur... Și – poate, i-aș fi luat de gât și i-aș fi sărutat!

Dar!... le-am făcut semn să se apropie și, arătând domnului Ferency pe sergent, i-am zis încet, foarte încet:

„Acesta este glumețul, care fără o intenție răutacioasă, desigur, și cu toată naivitatea unui poznaș, te-a făcut poate să suferi...”

Și domnul Ferency, scăldându-și ochii între genele-i umede, mi-a replicat cu adâncă melancolie:

„Dacă din sufletul și mintea unui simplu țăran ca acesta s-a desprins o asemenea pozna, atunci nu mă mir ca sunteți aici...”

În după-amiaza aceleiași zile, m-am îndreptat din nou spre Palatul Parlamentului.

Mă simțeam dator față de Iordan; trebuia să-i dau ceea ce în fața durerii domnului Ferency, nu i-am putut da.

L-am chemat – era nedespărțit de Bivolaru –, mi-a povestit cum i-a dat în gând și cum a înfăptuit isprava lui.

L-am lăudat și mi-am plimbat mâna mult pe fața lui suptă și radioasă și i-am dat un pachet de țigări regale.

Și nu știu cum, m-am pomenit că iau de nas pe căprarul Bivolaru, care se tot apropia de mine și pe care, cu cât îl priveam, cu atât mai mult puneă stăpânire pe firea mea.

Era mic de statură, fața îi era smeadă și foarte pârlită de soare și vânt; în fundul capului purta niște ochi mici, căprui și scăpărători. Avea dinți mărunți, albi și frumoși, și peste buza arsă de frigurile ostenelilor abia mijea o mustață roșcovană – un vulpoi de Mehedinți.

Purta capela pe spânceană, iar în ce privește îmbrăcămintea părea înfășurat cu totul într-un covor de petice, căruia expresia lui îi dădea ceva din prestanța unor odăjdii de samurai japonez fanatic.

O creștătură adâncă îi stăpânea obrazul stâng și alta mai lată se răsflăta pe gât, sub urechea dreaptă; mai în sus de mână, pe antebrațul stâng, se zărea o cicatrice respectabilă... L-am întrebat unde a fost rănit. Mi-a răspuns cu naivitate și scurt: „Peste tot, domnule general”. Și desfăcând repede o moletieră, mi-a arătat o rană de schijă, abia vindecată, la pulpa dreaptă; apoi, descheind singurul nasture pe care îl mai avea la veston, puse degetul pe o dâră de baionetă în lungul coastelor din dreapta care se vedea în întregime printre cele câteva șuvițe de pânză destrămată ce alcătuiau cămașa lui Bivolaru. Și era gata să-mi mai arate, dar l-am întrerupt: „Bine, bine... văd că ești creștat ca un răboj; dar unde ai căpătat rănilile? În ce lupte?...”

Și iarăși cântecul lui: „Peste tot, domnule general. În Carpați, la Rășinari, la Olt, la Siret, la Oituz și chiar pe Tisa în aprilie, că eu, domnule general, am fost poate în patruzeci de atacuri mari și, în adevăr, eu sunt răbojul isprăvilor regimentului nostru... pe mine sunt creștate toate de la 1916 încoace... și nu mă las nici mort!...”

– Ei, și acum îți pare bine că făcurăm România Mare și că faci de gardă, tu, căpraru Bivolaru de la Mehedinți, tocmai aci la Budapesta?

Și el, încordându-se și privindu-mă soldățește drept în lumina ochilor, îmi răspunse sfâtos și cu mândrie:

„E lucru mare, domnule general... Dar... am auzitără că mai e și o Viena!...”

Acestui nebun în toate mințile, acestui prototip al zdrențelor noastre glorioase de la 1917, care își dă seama perfect până unde se poate întinde fizicește România Mare, nu-i intră totuși în cap că numai pentru ce vedea s-a ostenit el și atâția au albit meleagurile cu oasele lor.

El, Bivolaru, sinteza neamului său, elegant la simțire și la gândire, fără să poată exprima, înțelegea totuși numai una: „faima și duhul românesc cât mai departe, și peste România-Mare, România spirituală, România fără hotare” (General Marcel Olteanu, *Huzarul Negru*, 1926).

GENERALUL SCRIITOR RADU THEODORU DESPRE VALEA UZULUI ȘI OPINCA PUSĂ PE PARLAMENTUL UNGARIEI ACUM 100 DE ANI: „VALEA UZULUI ESTE UN SEMNAL. ROMÂNII SE VOR RIDICA!”

Victor Roncea

Generalul Radu Theodoru, legendarul explorator, militar și scriitor în vârstă de 96 de ani, ne-a acordat un interviu în exclusivitate despre cum se vede România la Centenarul ocupării și eliberării Budapestei de bolșevici. De la aspectele istorice, privind modul în care Armata Română a cucerit Ungaria pentru a bloca avansul comunismului de tip sovietic în Europa cu țărani-militari încălțați, la propriu, în opinici, și până la trădările clasei politice de azi în favoarea UDMR. Generalul afirmă tranșant că Ungaria este condusă militar de Moscova și activează pe această linie în Transilvania în timp ce serviciile românești sunt silite să acționeze „haiducește”.

Venerabilul militar de carieră consideră că victoria Armatei Române a fost victoria aristocrației țărănești împotriva celor care i-au asuprit pe românii din Transilvania timp de aproape 1000 de ani. Generalul afirmă că este cu adevărat o victorie asupra forțelor antiromânești ungaro-sovietice, pentru că intenția lui Béla Kun era, de asemenea, să recreeze „Ungaria Mare” sub steagul roșu bolșevic și chiar să desființeze România, conform dispozițiilor lui Lenin, care organizase un adevărat „plan circular de atac” împotriva statului român. Pe 3 august 1919, în urmă cu exact 100 de ani, militarii Brigăzii a IV-a Roșiori au intrat călări în Budapesta, ocupând-o. Cea de-a doua ocupare a Budapestei de către trupele române a avut loc pe 1 ianuarie 1945. „Pentru a treia trimitem doar caii din Transilvania, vorba lui Petre Țuțea”, se amuză veteranul de război.

Generalul Radu Theodoru: „Victoria de la Budapesta a fost victoria aristocrației țărănești împotriva asupritorilor austro-ungari”.

Victor Roncea: Domnule General, se împlinesc 100 de ani de la intrarea Armatei Române în Budapesta și de la eliberarea Ungariei de bolșevism, România devenind practic prima forță armată a lumii care intră în luptă directă cu comunismul venit din Rusia. În anii consfințirii Marii Uniri, 1918-1919, România a fost silită să se confrunte și a reușit să înfrângă trupele bolșevice și la est și la vest și chiar și în Viena și Praga. Cum vedeți acest Centenar? Putem spune că datorită României bolșevismului i s-a tăiat din avântul anarhizant care ar fi putut să învăluie întreaga Europă mult mai devreme decât a făcut-o apoi, cu toate crimele, lagărele și ororile pe care le-a adus națiunilor și țărilor invadate?

Radu Theodoru: Cu siguranță alta ar fi fost soarta Europei de Vest dacă România nu intervenea pentru a extirpa din fașă comunismul anarhizant, așa cum ați spus. Dar și România, dacă nu ar fi avut Armata și oamenii de stat pe care nu-i avem azi, ar fi arătat cu

totul altfel. A existat cu adevărat riscul neîmplinirii Unirii și chiar mai rău, pentru că planurile lui Lenin și Béla Kun erau să unească Ungaria sovietică cu URSS pe Carpați. Desigur, nu ne-a lăsat Dumnezeu să pierim. Problema este foarte complexă și complicată și implică coeziunea militară și politică la nivel înalt. A contat foarte mult Guvernul pe care l-am avut și care chiar avea o viziune istorică, o viziune responsabilă față de Istorie. Un Guvern care a reușit să acționeze în ciuda împotrivirii occidentalilor, foarte abil mânuite de Wilson și Clemenceau. Din punct de vedere politic, Lenin și l-a trimis pe Béla Kun și armata lui de criminali de la Petrograd cu dublu scop. Pe de-o parte pentru a ocupa Ungaria și pe de alta pentru a organiza un plan circular de atacare a României. Și anume din nordul Ucrainei, prin trupele naționaliste ucrainene, din sudul Ucrainei, unde era Rakovski, la Odessa, și din vest, din Ungaria, prin Béla Kun și chiar și din interiorul României, prin trupele Armatei Ruse devenite Roșii, trupe rupte, dar care erau la noi și apoi s-au regrupat pe teritoriul lor. Situația era foarte îngrijorătoare pentru existența statului național. Dar nu le-a reușit, pentru că soldații noștri au lichidat trupele anarhiste bolșevizate din țară și le-au aruncat peste Nistru.

– Și apoi au trecut și Tisa. De la Nistru la Tisa...

– Da, o mare victorie. Dar știți a cui? A acestor țărani-militari, care – apropo de episodul cu opinca de pe Parlamentul de la Budapesta – chiar așa erau încălțați, în opinci, mai solide, dar opinci. Cu siguranță Marea Unire nu ar fi existat fără jertfele de la Mărăști, Mărășești și Oituz, dar și dacă nu am fi trecut Tisa. Țăranii aceștia militari, ca cei de pe vremea lui Ștefan,ăștia au oprit ofensiva uriașă austro-ungară, germană, turco-bulgară și apoi ruso-bolșevică. Cu clarviziunea unor comandanți străluciți, dar cu sângele și baioneta lor. Trecerea Tisei și ocuparea Budapestei a fost victoria aristocrației țărănești împotriva celor care i-au asuprit pe românii din Transilvania timp de 1000 de ani. De fapt, ca să fim mai preciși, nu 1000 de ani, cum zic ei, ci vreo 600-700 de ani, cât au stăpânit, administrativ.

– Dumnezeu...

– Dumnezeu și noi! Ca și azi. Atât. Apoi s-a intrat în Budapesta, unde ar fi trebuit să plătim cu aceeași monedă cu care ne-au tratat ungurii. Dincolo de eroii cunoscuți ai neamului, uciși bestial, ca Horea, Cloșca, Crișan și toți martirii Transilvaniei, sunt și acești martiri necunoscuți ai războiului de reîntregire. Știți ce făceau trupele lui Béla Kun cu prizonierii români? Îi îngropau de vii, ca să se distreze cum mor, îi aruncau în batoze uriașe și îi zdrobeau acolo și alte atrocități oribile. De altfel, Béla Kun a inventat și „trenul morții” săvârșind orori chiar asupra ungurilor. Dar aici, când Armata Română a ajuns la Budapesta, se întâmplă un lucru care vizează istoria noastră întreagă. Adică: opincarii aceia care au fost iobagi au intrat în Capitala care atâta amar de vreme i-a asuprit și le-a furat bunurile strămoșești și sfinte, de la aur la libertate. Dar în loc să se răzbune, au început să hrănească, din mâncarea lor, din rația lor, copiii și populația flămânzită de bolșevici. Așa a răspuns țăranul român crimelor de o mie de ani. Și episodul cu opinca – strict autentic – reflectă spiritul jovial al românilor, care nu se răzbună, dar printr-un simplu gest răstoarnă tot carul cu austro-ungari. Românii au făcut ordine în Budapesta. Simplii cetățeni au răsuflat ușurați. Prin ce localități treceau, comandanții noștri erau primiți cu pâine și sare. S-a oprit jaful. S-au hrănit săracii. La fel am procedat și la a doua

ocupare a Budapestei de către Armata Română. La a treia, trimitem doar caii din Transilvania, vorba lui Petre Țuțea...

„Românii au barat drumul bolșevismului”

– Cum ați caracteriza acest moment de glorie al Armatei Române, acum, la Centenar?

– Din punct de vedere istoric, a fost o replică a românității față de stăpânirea nedreaptă maghiară de atâția amar de ani. Din punct de vedere politic european, a fost un afront la adresa oscilațiilor politice ale Occidentului, pentru că ei cochetau cu ideea comunistă. În cartea mea, *România ca o pradă*, consacru un capitol conferinței de la Versailles, în care arăt că grupul din jurul lui Wilson dorea să se bolșevizeze Europa. Ceea ce am reușit a fost să frânăm, pentru câteva decenii, dar să frânăm bine, aceste planuri. Nu uitați: Germania era și ea în curs de bolșevizare. Așadar, românii au barat drumul bolșevismului.

– Dar a urmat retragerea.

– Da. Și din păcate aici s-a săvârșit o greșeală capitală. Ionel C. Brătianu a convenit să cedeze administrația în favoarea lui Horthy. Brătianu l-a adus pe Horthy la putere. Nimeni altcineva! După părerea mea, intrarea în Budapesta a fost o necesitate strategică – trebuia să batem hoardele bolșevice și să le terminăm. Din punct de vedere politic, regional și european, am blocat avansul comunismului sovietic. Din punct de vedere istoric și moral a fost un act umanitar pentru unguri și un act reparator pentru noi, pentru români. A căzut de pe obrazul nostru pecetea aia a omului supus care nu ripostează orice s-ar întâmpla. Țsta e un mit al „demitizatorilor”. O facem și o facem cu fruntea sus. În Transilvania s-au ținut răscoale țărănești aproape din an în an. Rezistența armată anticomunistă din munți a operat aproape două decenii, în condiții de ocupație totală. Ocuparea Budapestei a fost o replică distinsă la Horea, Cloșca și Crișan, la Crăișorul Munților, Avram Iancu. Istoria s-a răzbunat. I-a pus la locul meritat. Prin noi, prin baioneta noastră. Să se țină minte. Este un moment de răscruce din istoria românilor, pe care îl apreciem superficial, în parte din cauza istoriografiei comuniste – care nu voia să preamărească victoria Regalității și a oamenilor ei, ca Antonescu – și apoi a celei post-comuniste și a politicienilor de azi care umblă în șosete în fața celor care, de fapt, îi stipendiază, de la Moscova și până la Budapesta. Să nu ne ascundem după degete. Avem o clasă politică trădătoare, plină de vânduți, de sus până jos. Dacă astăzi trăiam momentul 1918-1919 nu știu ce ar mai fi rămas din România. Or, victoria de la Budapesta, o victorie a Marii Uniri, a fost o replică strălucită, de demnitate națională, pentru care, în parte, meritul este al politicului dar, esențial, este meritul baionetei. Pentru mine, ca militar și scriitor, momentul Budapesta este un moment de esență al Istoriei Românilor.

– Dar acum, cum stăm, la 100 de ani de la acest moment strălucit?

La polul opus. Eu știu ce se întâmplă la Budapesta și în Transilvania. Ungaria este condusă militar de Moscova, pe lângă celelalte interese politico-economice asigurate de Rusia. Serviciile speciale rusești au împărțit Transilvania în cinci „comitate” în care sunt organizate și desemnate cu instrucțiuni precise – și chiar înzestrate cu armament – grupe de acțiune bine antrenate pentru orice situație. Lucrurile acestea se știu de către responsabili din Guvern și de către serviciile românești care, însă, acționează haiducește așa putea spune, pentru că conducerea politică este trădătoare. Dacă au ajuns ofițerii noștri să inunde subsolul unei biserici maghiare pentru a le strica ăloră depozitul de armament, în loc să-i salte pe toți, vă dați seama în ce situație suntem. Jos pălăria, dar e grav! Pentru mine, cu experiența și cunoștințele și informațiile la zi pe care le am, totul este foarte clar: pseudo-politicienii actuali și-au neguțat interesele personale împreună cu sforarii UDMR, împotriva intereselor naționale. Interesele lor sunt foarte mari și ajung până la prelungirile anexelor secrete ale Pactului Ribbentrop-Molotov. Nu vedeți cum rușii și nemții, împreună cu austro-ungarii, acționează economic, în Europa și la noi? La fel ca în 1918-1919, când eram atacați concentric și puși în pericol de dispariție ca stat. Un moment de trezire a conștiinței naționale, de ridicare a românității este episodul Valea Uzului! Este un semnal! Timid, poate. Dar un semnal! Românii se vor ridica. Cum zice și poetul temnițelor bolșevice: „Ridică-te, Gheorghe! Ridică-te, Ioane!”

Guvernul bolșevic de la Budapesta refuza să recunoască unirea Transilvaniei cu România și în aprilie 1919 a atacat armata română. De comun acord cu guvernul, Regele a decis respingerea agresorului și înaintarea trupelor române până la hotarul stabilit prin Convenția cu Antanta din august 1916. La 20 iulie, maghiarii au atacat din nou. De această dată s-a hotărât o răspundere decisivă, până la înfrângerea Ungariei.

Regele Ferdinand și Regina Maria, aflați în Transilvania, au asistat în ziua de 30 iulie la trecerea Tisei de către trupele române, în dreptul satului Tiszabo. Regina nota: „Toți erau atât de plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolșevici, ei doreau să ajungă la Budapesta”. Ofensiva românească a fost extrem de energică. Pe 2 august Béla Kun, liderul bolșevic al Ungariei a fugit în Austria și apoi în Rusia Sovietică. Referitor la ocuparea Budapestei de către armata română în august 1919 există unele dezbateri până în ziua de astăzi. Când a fost ocupată capitala, la 3 sau la 4 august 1919? Până în prezent, data ocupării Budapestei a rămas în istorie cea de 4 august, conform generalului Gheorghe Mărdărescu, deși o unitate a armatei române pătrunsese în oraș încă din ziua precedentă, nerespectând dispozițiile generalului. Armata generalului Rusescu spulberase rând pe rând toate măsurile defensive ale capitalei maghiare. O unitate inamică se retrăsese în fața impetuoasei înaintări ale armatei regale, lăsând o mână de soldați să se ocupe cu demontarea armamentului, totul la cererea comandantului român. Un fragment din memoriul generalului Rusescu, cel ce a intrat primul în Budapesta, în 3 august 1919, este edificator.

Béla Kun

3 August 1919

„Într-adevăr nu străbat decât vreun kilometru și sunt întâmpinat de o delegație de trei a guvernului unguresc ce venea în goana automobilului, ca să mă roage a mă opri, având comunicări importante. La rândul meu i-am rugat să mă scuze, dar sunt în timpul de trap și nu pot opri coloana; după care, am parcurs o distanță de încă trei kilometri, și când am apreciat că am întreaga capitală în bătaia tunului, am oprit. Plouând torențial, am intrat într-o locuință și am angajat următoarele tratative:

Delegația îmi spune: – «Guvernul se află întrunit într-un consiliu și mă roagă a mă retrage cu trupa».

Am răspuns: – «Nu numai că nu mă retrag, dar imediat voi intra în oraș și oprirea de înaintare nu o poate ordona decât Comandamentul Superior Român la care, le spun că trebuie să se adreseze; și în fața delegației dau ordin celor două tunuri a pune în baterie asupra orașului (5000-6000 m)», după care adaug: – «Timp nu este de pierdut, orice tratative altele decât ce privește detașamentul meu, care este fapt îndeplinit, nu le pot trata eu, și dumnealor să se adreseze Comandamentului Armatei Române, la Törek Szt. Miclos». Delegația în fața mea comunică Guvernului la telefon hotărârea. Răspunsul, tot telefonic, a fost că autorizează delegația a se duce la Marele Cartier General, iar eu să trimit un delegat la Consiliul de Miniștri. Le-am făcut cunoscut că voi veni chiar eu, fixându-le că dacă până la orele 20 tratativele nu vor fi terminate bombardez orașul! Odată cu plecarea misiunii, am raportat și situația. La Consiliul Guvernului Ungar, am ajuns la ora 18:30. Venise și căpitanul Mihăilescu ce intrase cu un escadron spre Malxasföld, Est – Nord-Est – Pesta. Guvernul îmi comunică faptul că așteaptă sosirea și a delegatului misiunii italiene, locotenent-colonel Romanelli. Le răspund că e de prisos și că nu se poate schimba întru nimic hotărârea mea.

***Solie ungurească de predare
în fața trupelor române.***

Armata română în misiune umanitară. Sub conducerea bolșevicilor Ungaria se confrunta cu foametea.

Consiliul îmi face cunoscut că situația este dificilă că populația e agitată, că 20.000 de lucrători armați se vor răscula, iar 3 regimente ce au în oraș, poate, că nu vor putea fi stăpânite la intrarea armatei române. I-am asigurat să nu aibă nici o teamă, că armata română va menține ordinea cea mai perfectă în Buda-Pesta, că trebuie să intru și să îmi pună la dispoziție cazarma husarilor «Herzog Ioseph»

(acum «Lenin») și care să fie evacuată de trupele ungare (era răspândit zvonul că toate cazarmele erau minate, dar n-am dat crezare). Discuțiile prelungindu-se, le pun în vedere că armata roșie întreagă este capitulată, orașul e încercuit de trupele noastre și catastrofa e inevitabilă. O singură concesie ce le pot face este ca grosul forțelor mele (real nu avem nimic mai mult decât cele trei escadroane, 2 plutoane, 2 tunuri și 2 grupuri de mitraliere) să fie oprite, pentru noapte, acolo unde se găsesc, iar în oraș să nu intre decât Brigada IV, deja sosită cu mine. Ora fiind avansată, le pun în vedere că din eroare am uitat a contramanda ordinul care prevedea ca la ora 20:30 dacă nu se termină tratativele bombardamentul să înceapă chiar fiind eu în oraș. Consiliul cedează! Și la ora 20:00 (8 seara) un ofițer de legătură ungur este trimis cu ordinul meu ca trupa să intre în oraș!

La cazarmă am primit defilarea trupei. Apoi am revenit în oraș și am luat cartier la hotelul «Dunapalota» (Rietz) la care erau ofițeri italieni și francezi. Alte tratative nu am făcut decât cele privitoare la detașamentul meu”.

A doua zi va intra în Budapesta și generalul Gheorghe Mărdărescu. La 4 august 1919, împlinea 53 de ani, și ce cadou mai frumos pentru orice general ar fi putut fi intrarea în capitala cucerită tocmai de ziua sa. Ulterior, Mărdărescu îl va marginaliza pe Rusescu, deoarece considera că a încercat să-i sufle onoarea de a ocupa capitala inamică, suprema apoteoză pentru cariera oricărui militar. Actele oficiale vor recunoaște 4 august 1919 ca dată a ocupării Budapestei. A fost singura capitală inamică ocupată de un stat din Antanta prin acțiune militară directă în cursul sau ca urmare a Primului Război Mondial.

3 august 2019

CAPORALUL BIVOLARU, „PROPRIETARUL” OPINCII DE PE PARLAMENTUL UNGARIEI, ERA BUNICUL LUI LAURIAN STĂNCHESCU¹

Miron Manega

În septembrie 2008, l-am însoțit pe Laurian Stăncescu² la parastasul de 7 ani al mamei sale, Ana, în comuna Drăgotești din județul Gorj (comuna a aparținut de Mehedinți, până în 1950, când s-a făcut împărțirea pe regiuni a României). În contextul ceremoniei de la cimitir, Laurian m-a chemat să-mi arate ceva. „*Vino să-ți arăt mormântul bunicului meu, caporalul Bivolaru*”. M-am dus, oarecum nedumerit de tonul grav cu care mi-a făcut „invitația”. „*Cine a fost caporalul Bivolaru?*” – l-am întrebat, neavând, la momentul acela, decât informații vagi despre războil româno-ungar din 1919. „*E cel care a pus opinca pe Parlamentul de la Budapesta, în 1919*”. N-am acordat importanță informației, dar am făcut câteva fotografii ale mormântului. Aveam să aflu mai târziu cât de important este acest mormânt, după ce am citit cartea generalului Marcel Olteanu, „Huzarul negru” (...). Generalul Olteanu fusese guvernatorul Budapestei, în perioada de „ocupație” românească, mai exact după eliberarea Ungariei de sub regimul sovietic al lui Béla Kun, până la revenirea din exil a guvernului legitim.

Întrucât la 4 august se împlinesc 100 de ani de la eliberarea Budapestei de către Armata Română iar cei doi țărani români, sergentul Iordan și caporalul Bivolaru, sunt eroii unui eveniment unic în istoria noastră (dar mai ales a Ungariei), l-am rugat pe Laurian Stăncescu să-l evoce pe bunicul său, caporalul Constantin Bivolaru, posesorul opincii care a fluturat epopeic pe Parlamentul de la Budapesta, deasupra drapelului maghiar.

– Constantin Bivolaru, războinicul erou decorat de Regele României, este bunicul meu, nemuritorul meu străbun... care a pus opinca voievodală românească pe Parlamentul Budapestei. Când a plecat la război, bunica i-a pus într-un ștergar puțină mâncare și i-a spus... „Constantine, te duci până la război, îl câștigi și te întorci, mâncarea îți ajunge și spre casă”. Câtă puritate și inocență aveau sfinții mei bunici! Mi-au fost modele umane și divine, vorbeau cu sfinții ca între prieteni sau rude, gospodăreau împreună cerul și pământul, iar la moarte se privegheau pe rând.

Duhovnicul bunicului meu a fost toată viața lui un copac. M-a luat într-o zi pe deal, zicea că merge la spovedit. S-a oprit pe o culme și a început să se închine, m-am oprit și

¹ Miron Manega, în revista „Certitudinea”, anul 3, nr. 44, 30 iulie – 13 august 2019, p. 1 și 12.

² Laurian Stăncescu – publicist, poet, eseist și critic literar, s-a născut la 5 noiembrie 1954 la Strehaia, județul Mehedinți; este membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România; este inițiatorul unei campanii prin care și-a propus aducerea în țară a osemintelor marelui sculptor Constantin Brâncuși, deshumarea osemintelor poetului național Mihai Eminescu și deschiderea unui dosar pentru moarte suspectă.

eu, dar nu vedeam nici o biserică, doar ceva mai încolo era un copac. Bunicul a mers acolo, a îngenunchat și s-a lipit cu fruntea de scoarța lui. A stat cât ai alege câteva boabe pentru deochi, apoi m-a luat fără o vorbă și am părăsit dealul. A doua zi de dimineață a plecat spre deal cu două găleți pline cu apă. M-a privit lung și am înțeles că vrea să merg cu el. Am ajuns direct la copac, iar bunicul a turnat apa la rădăcina lui, pe toate părțile. A făcut semn să vin aproape de el și de copac. „*Vezi, nepoate, copacul ăsta? Este duhovnicul meu, mă spovedesc la el de copil, tatăl meu m-a învățat. A doua zi vin să-l ud, apa ia fierbințeala frunzelor care primesc păcatele mele. Apa le vindecă de spovedania mea. Ține minte, omul nu are frunze*”.

Când se supăra pe cineva sau pe ceva, nu vorbea cu nimeni câte un an. Odată, un sătean l-a întrebat: „*Mă, Constantine, tu de ce nu vorbești cu nimeni?*”. Bunicul i-a răspuns: „*O să vorbesc, când o să dau de-un om*”.

Pe bunica a cerut-o în căsătorie în felul lui, năzdrăvan. Într-o seară i-a cerut ciurdarului satului, să scoată taurul în fața turmei când ajunge cu ciurda de vaci în fața casei bunicii. Mirat, văcarul l-a ascultat. Iar când bunica mea a ieșit să deschidă poartă, bunicul, care era pitit după o fântână, s-a repezit l-a taur și l-a îngenunchiat, după care l-a prins de coarne și i-a răsucit capul astfel încât să aibă fața întoarsă spre bunica. După care s-a ridicat și a plecat. Așa a cerut-o Constantin Bivolaru de nevastă pe Lucreția, cu care a trăit toată viața...

Bunicul nu era un om prea înalt, dar avea o putere impresionantă. Mă lua cu el la înot și la prins pești cu mâna. În apă îi vedeam toate rănilor pentru care fusese decorat prin Decret Regal. Trupul lui era tot brăzdat de gloanțe și de tăieturi de baionetă, semăna cu un câmp de lupte răscolit de furia oarbă a războiului. Istoria nu știe că bunicul și-a încrustat numele cu baioneta pe opinca istorică așezată pe Parlamentul maghiar. Nu prea vorbea despre acest lucru, i se părea isprava unui războinic care culcase prea repede la pământ toți adversarii, le lăsase un semn de învingător și trebuia să plece mai departe.

A făcut parte din același regiment cu Ecaterina Teodorescu. Ea era cu doi ani mai mare... Tot războiul l-a făcut cu arma înfiptă în pământ, în baionetă. Era felul lui de a-i spune pământului că îl păzește, împreună cu Dumnezeu, ruda sa cerească.

La Mărășești, lupta l-a prins când își cosea izmenele. S-a ridicat, a smuls pușca din pământ, a invocat țara și Divinitatea și s-a năpustit cu toți camarazii pe nemți. Spunea bunicul că păreau niște boabe năpraznice de grâu care băteau ca o furtună în armata dușmană. Nemții s-au speriat de aceste apariții în izmene, nu erau în nici un manual de război, erau picați din mitologii cu zei și muritori.

Când s-a întors, lumea îl „îngropase” deja, căci nu mai dăduse demult niciun semn de viață. Biata bunică-mea îi făcuse multe pomeni și citiri în biserica din sat. Credea că murise, trecuseră ani lungi de război de când îi învelise mâncarea pentru o zi de război.

Viața bunicului meu este o icoană, o evanghelie anonimă pe care o impietez cu vorbe... Mă opresc”.

„Suntem români și punctum!”
(MIHAIL EMINESCU)

CERTITUDINEA

Uniunea Ziaristilor Profesioniști din România

Coordonator spiritual și moral: MIHAI EMINESCU

30 JULIE - 13 AUGUST 2019

page 3

pagina 3

programs of

program of

pagina di

pagina 7

pagina 8

progressive N

page 9

1000

page 20

pagina 20

pagina 12

Suntem români și punctum!

Un număr de persoane au fost rănite în urma
unor dinamite care au explodat în apropiere
de stația de cale ferată.

Acum, în jurul nostru, se pot vedea
sechela războiului, dar se pot vedea
sechela războiului, dar se pot vedea
sechela războiului, dar se pot vedea

În lucrările de cercetare științifică, care folosesc metode științifice de cercetare, trebuie să se țină seama de faptul că în domeniul științelor umaniste și în domeniul științelor aplicate, în special în domeniul științelor medicale, există o mare varietate de metode de cercetare științifică, care pot fi utilizate în mod diferit în funcție de obiectul de studiu și de scopul cercetării.

De asemenea, este important să reținem că, în timp ce, în România, există o tendință de a se concentra pe problemele de dezvoltare economică, în țările din regiune există o preocupare mai mare pentru problemele de dezvoltare umană și socială.

1977 (Poussin)

JBL / Pioneer

Caporalul Bivolaru, „proprietarul” opincii de pe Parlamentul Ungariei, era bunicul lui Laurian Stănescu

[illegible][illegible][illegible]

g is found, indicating a change of gender.
 Disjunctive *g* has only one exception and is
 not allowed inside nouns *g* derives, within
 the class of free personal nouns, as follows:
 beyond and *g* plurals, for example in
 plurals of *g* is not.

Nel suo corpo, lei è una donna e si può dire, come
 ci insegna la spiritualità, che si apre poco a poco, e a
 dispetto di se stessa, sempre più in se, dove
 nessuno mai è riuscito, dove una volta ho dato
 un corpo. Si aprisce, si manifesta, si manifesta
 e si apre in presenza di se stessa.

(Continued on the next page)

[illegible]

André Pimenta, Christian Moreira,
Constantin Bujumbe-BECO, Dan Potic, Di
Toma Dubois, Daniela Gil, David Vique,
Rafael Corp, Florian Colares, Helton Lau-
ferreira, George Corral, Jean Reyes, Lau-

Frântură de soare
spărtură de flaut

DENIS BUICAN

Un savant de taille mondiale

Revista CERE TUDINEA a devenit de-a gîndă în paginile ei, în ipostază de poezie, poezia marelui nostru scriitor de al marelui DIMITRIE BRUCAN, autorul unei serii de romane, „Altegermele”, și al unei serii de povestiri, „Tocmai strigăciile secerelor multiplicate”. Ambele serii sunt monomente și conținute în două volume, DIMITRIE BRUCAN este reprezentat în Franța (de 1972), unde a locuit și a scris.

Titlul cărții de față este adevărat de poezie „Măscă de neapărat”.

In trospectie

Am vorbire în rima cum ieri o glăveală
de aură de flăcăi, ca-ntr-oala e-dă,
și horă-e-ntr-oala de g, pe la noi,
de-aia de la-nelă pînă-n gîlă.

O vreau ca să fie singur, gândește-ți
la dădăci de exemplu, făcusea oare de ieri,
Dar ieri încă îl făcea, în clipa care pleacă
Căci oamenii, rădăcină, ca orice animal

Îi amuzam la după ce, scutit, treceam
Cu apă, călă de sticlă, la gâtul meu răcor
Într-o haină proaspătă cu dinți și alți
Într-o haină proaspătă cu dinți și alți

(3) e) (f) no-ogorbi dion le nge no-ogorbi
bionbibi le dion nge po fion nge nge.

***Fotografia de pe cruce a bunicilor lui Laurian Stănescu
și brevetul de decorare a lui Constantin Bivolaru de către Regele Ferdinand.***

POVESTEA NESCRISĂ A OPINCII DIN CER

Nicolae-Gabriel Albinaru

În **Patrimoniul UNESCO**, acest inventar al valorilor umanității, România figurează, printre multe altele, cu două comori spirituale ancestrale: ritualul călușului¹ și doina², dansul și cântecul românesc. Cele două definesc cel mai bine continuitatea locuitorilor arealului Carpato-Danubiano-Pontic, viețuitori aici de mai bine de două mii de ani.

Ritualul călușului reprezintă partea mistică a unui joc pe care dacii îl practicau și are semnificații multiple. Împreună cu dansul propriu-zis, ritualul are rol de tămăduire. Pe călușari, șamanii dansatori ai Carpaților, Mircea Eliade îi considera „dansatori cathartici”³. Savantul român descrie cel mai bine resorturile psihologice ale dansului-ritual care sunt de natură inițiativă, ritualică, ludică și vindicativă. „Numele dansului, căluș, e derivat de la românescul *cal* (lat. *caballus*). (...) Instruirea călușarilor se face timp de două sau trei săptămâni (...). După jurământ și până la împrăștierea rituală a grupului, călușarii rămân tot timpul împreună. (...) Atributul central și specific al călușarilor este îndemânarea lor de dansatori-acrobați, în special aptitudinea lor de a da iluzia că zboară prin aer. Este evident că salturile, săriturile, avânturile și gambadele călușarilor evocă galopul calului și în același timp zborul și dansul zânelor. (...) Ei merg prin sate și cătune, jucând, cântând și căutând să-i vindece pe cei loviți de iele”⁴. Despre *Căluș* a lăsat mărturie Dimitrie Cantemir, a scris Ion Heliade Rădulescu, iar etnologii și folcloriștii secolului al XX-lea l-au studiat în mod științific. Elementele precreștine ale *Călușului* ne conduc, în timp, dincolo de cetățile dacice, către rădăcinile strămoșilor noștri. Celelalte, adăugate de-a lungul secolelor, ne relevă mecanismul sincretismului folosit de poporul român pentru a reuși să supraviețuiască evoluției istoriei, asimilând elementele alogene, dar menținând esența.

Doina este o creație populară anonimă la care au contribuit mai mulți autori, nu neapărat în aceeași perioadă de timp, în care se îmbină muzica și poezia. Ea este modul în care poporul român și-a afirmat originea cu dublă ascendență, tracă și latină, pe care și-a apărât-o cu jertfe și rugăciuni. *Doina* este filozofia unui mileniu și jumătate, este iubirea de natură, este tristețea trecerii timpului, este introspecția sufletului românesc, este

¹ <https://ich.unesco.org/en/RL/calus-ritual-00090>, site accesat în data de 02 aprilie 2019.

² *Ibidem*.

³ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, Editura Universitas, Chișinău, 1994, traducere din limba franceză Cezar Baltag, p. 236.

⁴ *Ibidem*, pp. 236-237.

revoltă, ură și blestem față de asupritori și cotropitori. *Doina* este și o rugăciune lirică către Dumnezeu căruia i se cere îndurare și mântuire pentru acest popor. Mihai Eminescu, poetul național, i-a doinit poporului român astfel: „De la Nistru pân’ la Tisa / Tot Românul plânsu-mi-s’a, (...) De la Turnu’n Dorohoi / Curg dușmanii în puhoiu (...) Doar s’a’ndura Dumnezeu / Ca să-ți mântui neamul tău!”⁵. De-a lungul veacurilor, *Doina* s-a constituit în trunchiul arborelui secular al neamului românilor, prin capilarele căruia au curs durerea, dorul, dragostea și credința creștinească.

Atât *Călușul*, cât și *Doina* au în comun pe **țăranul român**, acest personaj-etalon care a străbătut istoria din zorii nașterii poporului român până la începutul mileniului al treilea. Este cea mai longevivă tipologie a istoriei acestor locuri, cel care a făcut legătura între valorile inestimabile care au supraviețuit de la geto-daci și valorile plămădite odată cu devenirea poporului român. Printre memorabilele vorbe ale lui Petre Țuțea, regăsim câteva care conturează o splendidă imagine a țăranului român: „Țăranul este omul absolut. (...) Ăla e român prin definiție. (...) Eu mă gândesc la țăran bio-istoric. Pentru că el este purtătorul bio-istoric al românilor. Fără cioarecii lui, aici trăiau tătarii, pecenegii, cumanii, turcii, maghiarii, germanii... Pe cioarecii lui stăm.”⁶ Țăranul român a dansat *Călușul*, i-a conservat și îmbogățit ritualul și tot el a născocit, din inconștientul colectiv, *doina*. În timp ce *Călușul* era prezent la momentele ce marcau schimbarea cosmică sau cele de sărbătoare, *Doina* a fost cea care a anticipat, amorsat și pregătit toate evenimentele importante din istoria românilor. Legătura țăranului cu pământul pe care a călcat, fie că pleca la luptă, fie că muncea, fie că dansa, fie că doinea, fie că lua calea bejaniei pe cărări de munte, a fost făcută de o bucată dreptunghiulară de piele uscată de animal. Aceasta era cusută după forma labei piciorului și strânsă cu două curelușe subțiri făcute din același material. Ea este **opinca românească**. Fiecare pas al opincii, ce prin milenii a călcat aceste locuri, a fost precum o nouă cusătură prin care omul devenea tot mai legat de glie. Țăranul român s-a cusut singur de acest pământ prin opincă!

De-a lungul secolelor, călătorii străini prin Țările românești au reușit să surprindă elementele esențiale ale existenței românilor. Astfel, la 1723, inginerul militar austriac, căpitanul Friedrich Schwantz von Springfels, remarca faptul că locuitorii Olteniei „își zic cu cea mai mare plăcere romun, adică romani”⁷ și „poartă în picioare tălpi croite din piele netăbăcită de porc sau de vită, pe care le leagă strâns de picior cu nojițe împletite și le numesc opinci”⁸. La peste un secol distanță, pe 17 iunie 1869, pictorul peregrin maltez, Amedeo Preziosi (1816-1882), immortaliza și eterniza în culori *Dansatorii călușari din Târgul Moșilor* din București⁹. Tumultul acestora este redat pictural prin senzația pe care

⁵ Mihai Eminescu, *Doina*, în „Convorbiri literare”, Iași, 1 iulie 1883,

<https://tipariturioomanesti.wordpress.com/2012/07/16/doina-de-mihai-eminescu-din-convorbiri-literare-iasi-1-iulie-1883/>, site consultat la 31.03.2019.

⁶ Petre Țuțea, *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Țuțea*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 103.

⁷ Friedrich Schwantz von Springfels, *Descrierea Olteniei la 1723*, Ediție, traducere din limba germană, studiu introductiv, note și indice de Mircea-Gheorghe Abrudan, Editura Istros, Muzeul Brăilei „Carol I”, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Brăila/Cluj-Napoca, 2017, p. 85.

⁸ *Ibidem*, p. 172.

⁹ Adrian-Silvian Ionescu, *Preziosi în România*, Editura Noi Media Print, București, 2003 pp. 9,14, tabloul 45 din *Călătorii domnești – Moși, Târguri*.

ți-o transmit călușarii. Aproape că ei nu ating solul ce pare un covor persan fermecat peste care opincile cu pinteni levitează. Astăzi, în centrul fostei capitale a lumii antice, Roma, opinca stă, de aproape două mii de ani, la loc de cinste, încrustată în piatra Columnei lui Traian, monument ridicat după cucerirea Daciei. Ea este **opinca de jos, opinca telurică**, de la fundația genealogică a străbunilor noștri. Este opinca ce, de mii de ani, lovea pământul și apoi sfida gravitația în timpul călușului, în aerul brăzdat de strigăturile dacilor: „Hăp, Hăp, Hăp Dăcea!”, însemnând „Hai dace!”, la luptă sau la joc. Țăranul român a preluat opinca de la daci ca pe o moștenire sacră și a purtat-o cu el până în zilele noastre, inclusiv în tranșeele Primului Război Mondial (1914-1918).

Odată cu sfârșitul acestei conflagrații mondiale, pe continentul european au apărut problemele generate de destrămarea a trei mari imperii și pulverizarea dinastiilor care dominaseră lumea sute de ani: habsburgică, otomană și a romanovilor. Din fărâmițarea imperiilor, Regatul României a reușit să-și recupereze teritoriile aflate sub stăpânire străină, devenind, *de facto*, România Mare, cu ocazia Adunării populare de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918. *De iure*, noul stat a fost recunoscut pe plan internațional în anii care au urmat. După 1918, asupra României Mari au planat incertitudini și pericole majore pe care mulți le minimizează sau le tratează superficial. Până în 1923, în lume și în Europa, au avut loc mai multe revoluții și conflicte locale sau regionale, fie pentru preluarea puterii de anumite grupări politice sau anarhice, fie pentru confirmarea sau revendicarea unor teritorii. Situația geopolitică se va limpezi după mai multe runde diplomatice conduse de liderii Antantei, astfel: Conferința de pace de la Paris (1919), Tratatul de la Versailles încheiat cu Germania (1919), Tratatul de la St. Germain încheiat cu Austria (1919), Tratatul de la Trianon încheiat cu Ungaria (1920), Tratatul de la Neuilly încheiat cu Bulgaria (1920), Tratatul de la Sèvres încheiat cu Turcia (1920) și Pacea de la Lausanne (1923)¹⁰.

Implantarea ideologică a ideilor marxiste reușise în Rusia, iar după relativa stabilizare a situației politice de la Moscova din cursul anului 1918, focarul comunist amenința să se extindă. În primăvara acelui an, Rusia se retrăsese din război, dezechilibrând aparent balanța forțelor beligerante în favoarea Germaniei, locul de unde se pregătise operațiunea revenirii lui Lenin în Rusia. Începând cu 1919, primele capete de pod comuniste, menite să faciliteze diseminarea acestei ideologii în Europa, au fost cele din Ucraina, sau „Rusia Mică”, și Ungaria. Puterea de la Moscova a sprijinit instaurarea unor regimuri obediente, iar fenomenul de contaminare istorică urma să se realizeze sub celebra lozincă: „*Proletari din toate țările, uniți-vă!*”. Puterile Antantei, câștigătoarele războiului, au anticipat *epidemia roșie* ce urma să lovească Europa și au luat măsuri. Astfel, armata română și cea poloneză au creat un culoar de apărare cu epicentrul în Carpații Păduroși din nordul României și vestul Ucrainei, care urma să apere bătrânul continent de o eventuală invazie comunistă pe axa Marea Baltică – Marea Neagră. În martie 1919, revoluția bolșevică de la Budapesta aduce la putere pe comunistul Béla Kun, născut în Transilvania, cu promisiunea din partea Moscovei că va primi sprijin, inclusiv militar. Această schimbare politică din Ungaria presupunea reactivarea

¹⁰ Imanuel Geiss, *Istoria lumii din preistorie până astăzi*, traducere de Dragoș Dinulescu și Matei Iagher, ed. a 3-a, rev., Editura All Educational, București, 2012.

revendicării de către maghiari a teritoriului Transilvaniei. Cu acordul puterilor învingătoare, armata română declanșează, pe 16 aprilie 1919¹¹, ofensiva de eliberare a ultimelor teritorii ale Ardealului și de ocupare a Ungariei, iar pe 4 august 1919, orele 18:00¹², se intră triumfal în Budapesta. Această campanie militară antibolșevică a avut două personaje importante care au lăsat mărturie despre evenimentele petrecute: **Generalul Gheorghe D. Mărdărescu (1866-1938)**, șeful Comandamentului Trupelor din Transilvania între 11 aprilie 1919 și 20 aprilie 1920¹³, și **Generalul Marcel Olteanu (1872-1943)**, comandant al trupelor române din Budapesta după ocuparea acesteia și fostul comandant al Detașamentului care a operat pe valea Tisei, la nord-est de Sighet¹⁴. Primirea românilor în Budapesta a fost una emoționantă, oameni de toate vârstele plângeau, fluturând batiste albe¹⁵, iar atitudinea armatei române a fost ireproșabilă, cu o excepție de natură morală, profund și perfect justificată în fața lui Dumnezeu și a istoriei.

În cartea sa „Huzarul Negru”¹⁶ apărută în 1926, Generalul Olteanu, născut la Craiova, relatează că, în august 1919, un pluton de vânători a preluat paza Parlamentului maghiar. Intrarea principală a clădirii a fost asigurată de o gardă condusă de „don sergent Iordan”, „un oltean de la Craiova, potrivit de stat, negru, uscat și foarte vioi”¹⁷. Iordan, alături de căprarul Bivolaru, doi țărani olteni inspirați, au făcut un gest despre care comandantul lor consemna: „întreaga oaste românească, întreaga nație mi s-a părut că se oglindesc în acești doi zdrențăroși, sublimi chiar prin gradul de perfecțiune la care poate ajunge o zdreanță”¹⁸. Aceștia „arboraseră” pe clădirea Parlamentului, în vârful stâlpului pe care se afla drapelul maghiar, o opincă „răsuflată”. Opinca aparținea caporalului Bivolaru, descris ca fiind „(...) mic de statură, fața îi era smeadă și foarte pârlită de soare și vânt; în fundul capului purta niște ochi mici, căprui și scăpărători. Avea dinți mărunți, albi și frumoși, și peste buza arsă de frigurile ostenelilor abia mija o mustață roșcovană – un vulpoi de Mehedinți. (...) Expresia lui îi dădea ceva din prestanța unor odăjdii de samurai japonez fanatic”¹⁹. Ideea a fost a sergentului Iordan, pentru ca „să fie și talpa României răzbunată”²⁰. Iordan și Bivolaru și-au contemplat admirativ ore întregi isprava. În această Budapestă sub opincă, românii vor fi găsit clopotele pe care armata austro-ungară le-a luat din bisericile românești²¹.

¹¹ Generalul G. D. Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Cartea Românească, București, 1921, p. 33, fotocopie accesată pe data de 3 aprilie 2019 de pe <http://dspace.bcucuj.ro/handle/123456789/82197>, Biblioteca Digitală BCU Cluj.

¹² *Ibidem*, p. 164.

¹³ *Ibidem*, pp. 37, 190.

¹⁴ *Ibidem*, p. 34.

¹⁵ *Ibidem*, p. 171.

¹⁶ <https://dexonline.ro/definitie/huzar>, accesat pe 07.04.2019, huzar/huzăr are sensul de „butuc gros de la baza copacului”.

¹⁷ „Eroii neamului”, revistă fondată în 1996, Anul II, Nr. 3(4), Sept. 2010, ISSN 2067-5801, *Cum au pus românii opinca pe Parlamentul din Budapesta-General Marcel Olteanu*, introducere de Col. (r) Voicu Șichet, pp. 30-31.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Generalul G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 179.

Întotdeauna, în spatele realității se află o poveste. În culisele fiecărei acțiuni pe care un om o face, pe lângă decizia logică, conștientă, mai există un mecanism bazal, creat în inconștientul individual și colectiv, care funcționează precum un instinct. Instinctul de supraviețuire al poporului român, confirmat de-a lungul secolelor, a generat ulterior anumite trăsături de caracter, dar și comportamente colective exprimate prin gesturi individuale. Un astfel de gest a fost și cel al oltenilor Iordan și Bivolaru din august 1919. „Mesajul” lor, asumat de Generalul Marcel Olteanu, și el oltean la origine, era acela al rezistenței acelei bucăți de piele în fața tuturor celor care au vrut să o distrugă sau să o exploateze. Cu alte cuvinte: „Suntem aici, nu am murit!”. Opinca găurită din înaltul Pestei valora mai mult decât un drapel sau un stindard de luptă și căpăta valențe ancestrale. Atât ea, cât și cele două nojițe fluturau impunător, depănând povestea. Opinca oltenească era „frunza verde” de pe ramura trunchiului secular al poporului român prin care urcă seva românismului adunată din rădăcinile adânc înfipite în argila istoriei umanității. *Doina*, prin scoarța acestui trunchi, a protejat acest popor cu rădăcini transfigurate în ritualul și dansul *Călușului*. Sintagma „frunză verde”, omniprezentă în doinele românești, luase la Budapesta forma unei opinci cu nojițe. Nojița lungă era cea care strâsese opinca calușarului veacuri după veacuri, iar nojița scurtă era cea pe care țăranul român o încheia în grabă, pe când fugea doinind din fața năvălitorilor. Nojița călușarului și nojița doinitorului s-au legat între ele la mijlocul primului mileniu al erei noastre, ca semne de prezență și dăinuire ale poporului român. O legătură trainică plătită cu sângele martiric al țăranului Crișan, pe gâtul căruia, la 1785²², s-au înfășurat, într-o strângere rece a morții, nojițele propriilor opinci. Oare acest tragic sfârșit al lui Crișan nu era ecoul sincron al morții lui Decebal, regele dacilor, doi înaintași care și-au ales drumul pieirii lor ca semn al demnității durerii poporului din care se trăgeau? Opinca din norii Budapestei mai amintea și de ciobanul ardelean Badea Cârțan (1849-1911), cel care la începutul anului 1896²³ a rupt patru perechi de opinci ca să ajungă, pe jos, până la Roma. Vroia să vadă Columna lui Traian la baza căreia a și adormit. A doua zi, locuitorii „cetății eterne” au crezut că „un dac a coborât de pe Columnă: cu plete, cu cămașă și cușmă, cu ȋtari și cu opinci”²⁴, așa cum relata presa de la Roma.

Aceasta este **povestea nescrisă a opincii de sus, opinca din cer**, pe care cei care au participat la campania militară din 1919 au trăit-o pe viu. Pe 7 noiembrie 1919 începea operațiunea de evacuare a trupelor române din Ungaria²⁵. Toți militarii mobilizați, printre care și oltenii Olteanu, Iordan și Bivolaru, se îndreptau spre țara lor, spre casele lor. Acești români erau oameni care știau și simțeau că au rădăcini la fel ca și arborii seculari! Toți sperau într-un an nou mai liniștit, peste care, în zilele Rusaliilor, să se pogoare Duhul Sfânt, cu puterea lui de curățare a păcatelor și cu suflul divin al unui nou început mai bun. Oltenii noștri glorioși așteptau cu nerăbdare să mai audă, încă o dată, îndemnul

²² <http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Cri%C5%9Fan>, pagină consultată pe 04.04.2019: George Crișan, pe numele său adevărat Marcu Giurgiu, este unul dintre conducătorii răscoalei țărănești din 1784 din Munții Apuseni, intitulată generic „Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan”.

²³ http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Badea_C%C3%A2r%C5%A3an, pagină consultată pe 04.04.2019.

²⁴ https://ro.wikipedia.org/wiki/Badea_C%C3%A2r%C8%9Ban, pagină consultată pe 04.04.2019.

²⁵ Generalul G. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 183.

metamorfozat al călușarilor: „Hăp, Hăp, Hălei Șa!” și să revadă dansul lor atemporal. Era dansul lor inițiativ, al războinicilor daci, al vitejilor valahi, al eroilor români. Puterea lor de luptă și de sacrificiu de aici se trăgea. De aici și din opinca din cerul Budapestei, ce încă le stăruia obsesiv în memorie, în timp ce o nouă Doină intra în folclorul românesc:

**Alexandru Ilinca – meșter opincar,
com. Orlești, jud. Vâlcea.**

„Sus opincă, jos papuc
Eu până la Pesta mă duc!”²⁶

.....
Și-am încălecat aici
Și v-am spus despre opinci,
Despre doine și bunici
Călușari și străbunici.
Frunză-verde de arțar
Suflă Doamne al tău har,
Să nu mai trăim amar
În opinca-centenar!²⁷

.....
„Și-am încălecat pe-o șa
Și v-am spus *povestea* așa!”²⁸

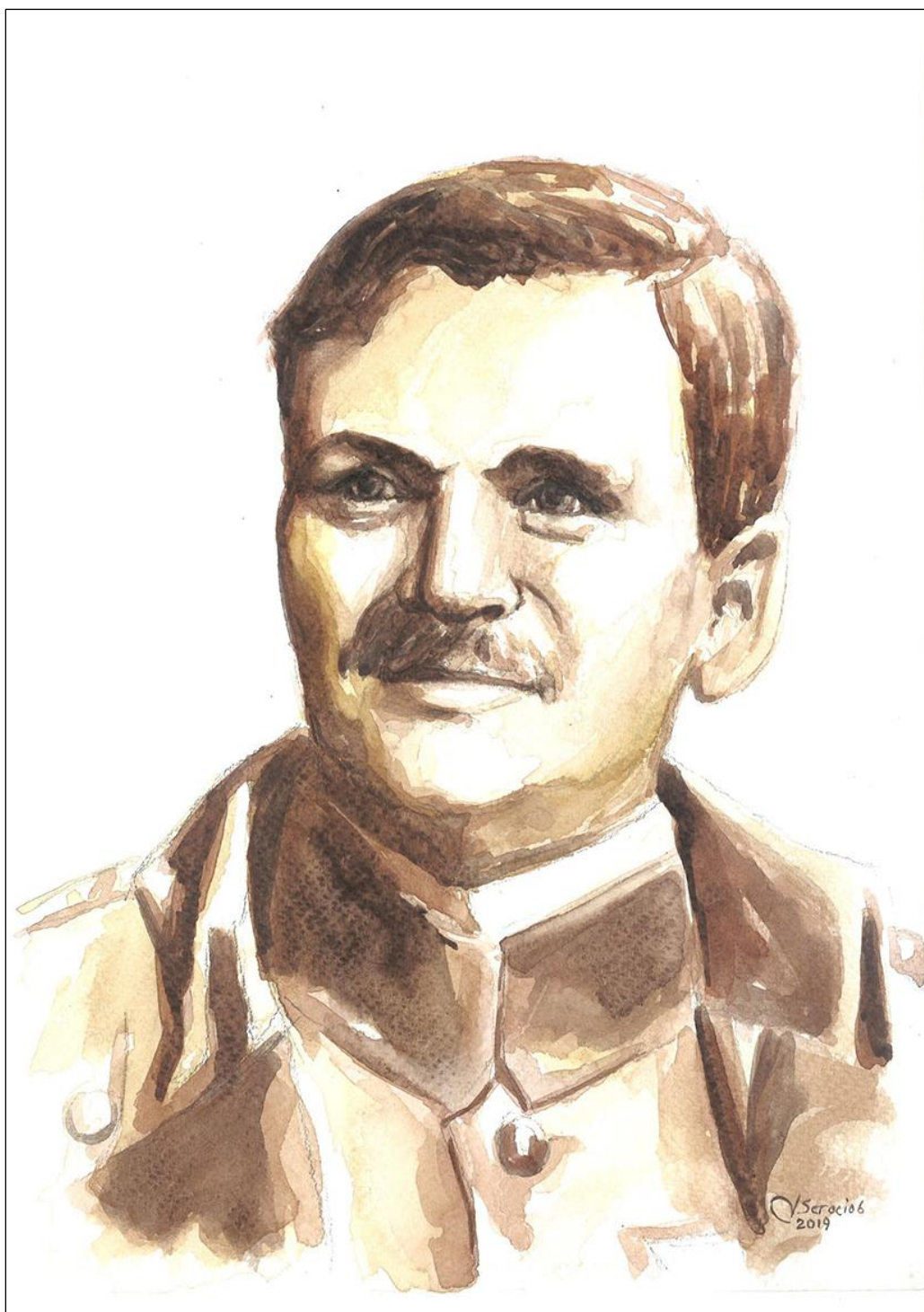
Opinca – tip tradițional de încălțăminte din vestimentația românească, moștenit de la strămoșii daci, confecționată din piele de porc sau de bovină și purtată în toate anotimpurile. În trecut, opincile erau parte integrantă a costumelor populare și nelipsite din ținuta ostașului român pe câmpul de luptă.

²⁶ Cântecul din care fac parte cele două versuri este reprodus de Generalul Marcel Olteanu în cartea sa *Huzarul Negru*, apărută în 1926.

²⁷ Strofa este creația autorului eseului, Albinaru Nicolae-Gabriel.

Alte surse: <https://www.wikipedia.org/>, site consultat pe data de 04.04.2019 pentru anii de viață ai Generalului Gheorghe D. Mărdărescu, Generalului Marcel Olteanu și Badea Gheorghe Cârțan.

²⁸ Din folclorul românesc.

Generalul Marcel Olteanu – guvernatorul militar al Budapestei (august – noiembrie 1919), grafică tuș sepia, portret realizat de Violeta Scrociob (2019).

PARTEA A IV-A

SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI ȘI PROBLEMA APARĂRII ȘI CONSOLIDĂRII SPAȚIULUI ROMÂNESC

ACȚIUNILE DIVIZIEI 10 INFANTERIE ÎN BASARABIA 1918-1919

Remus Macovei

Divizia 10 Infanterie, cea de a doua divizie a Corpului V Armată, era destinată să apere teritoriul Dobrogei. Pe parcursul Războiului pentru Reîntregirea Neamului aceasta va participa la o multitudine de acțiuni, în perioada august 1916 – decembrie 1919, în Muntenia, Moldova și în Basarabia.

1. În perioada 1910-1916

La 1 aprilie 1910, prin Înalțul Decret nr. 1123 din 30 martie 1910, a fost înființată Divizia 10 Infanterie, cu sediul la Tulcea¹. Aceasta era în subordinea Corpului 5 Armată, fiind o divizie de rezervă, având ca misiune îmbunătățirea pregătirii militare a rezerviștilor prin concentrări.

În anul 1913, Divizia 10 Infanterie devine operativă, având la comandă pe generalul de brigadă Toma Constantinescu². Structura sa era următoarea:

- Comandamentul;
- Brigada 19 Infanterie cu Regimentele 33 și 39 Infanterie;
- Brigada 20 Infanterie cu Regimentele 38 și 40 Infanterie;
- Brigada 10 Artilerie cu Regimentele 3 și 20 Artilerie;
- Regimentul 1 Grăniceri;
- Compania Pioneri;
- Secția Telegrafie;
- Escadronul Ștafetă;
- Divizionul Coloană de Muniții Divizionare;
- Ambulanța Divizionară³.

În perioada 1913-1916 Divizia 10 Infanterie suferă numeroase restructurări, la 14 august 1916, divizia comandată de generalul de brigadă Artur Văitoianu⁴, avea următoarea structură:

- Cartierul Diviziei 10 Infanterie – dispus în Tulcea;

¹ Col. (r) Ionel Ștefănică, *Notă istorică a fondului de arhivă creat de Divizia 10 Infanterie pe anii 1910-1945; 1949-1951 și 1959*, în revista „Document” nr. 3 (77)/2017, p. 88.

² Va participa la Primul Război Mondial, în cadrul M.C.G., în subordinea generalului Prezan, murind în iarna anului 1917 răpus de tifosul exantematic.

³ *Ibidem*, p. 88.

⁴ A preluat comanda Diviziei 10 Infanterie la 10 Aprilie 1916.

- Regimentul 10 Vânători, comandant locotenent colonel Petre Lolescu, dislocat în Tulcea;

- Brigada 19 Infanterie, comandată de colonelul Nicolae Mihăiescu, cu comandamentul în Călărași, având în subordine Regimentul 5 Ialomița nr. 23, comandat de colonelul C. Constantinescu, dispus în Călărași și Regimentul 39 Infanterie „Petru Rareș”, comandat de colonelul Marin E. Ionescu, dispus în Cuza Vodă;

- Brigada 20 Infanterie, comandată de colonelul Petre Popovăț, cu comandamentul în Tulcea, având în subordine Regimentul 33 Infanterie „Tulcea”, comandant colonelul Atanase Mihăiescu, dislocat în Tulcea și Regimentul 38 Infanterie „Neagoe Basarab”, comandant locotenent colonel Alexandru Bacalbașa, dislocat în Brăila;

- Brigada 40 Infanterie, comandată de colonelul (r) Ion Tarnovschi, cu comandamentul la Tulcea, având în subordine Regimentul 73 Infanterie, comandat de locotenent colonelul Dumitru Sachelarie, dislocat în Tulcea și Regimentul 78 Infanterie, comandat de colonelul Ioan Racoviță, dislocat în Brăila;

- Brigada 10 Artilerie, comandată de generalul de brigadă Nicolae Rovinaru, cu comandamentul dispus la Brăila, având în subordine Regimentul 3 Artilerie, comandant colonelul Nicolae Condeescu, dislocat în Brăila și Regimentul 20 Artilerie, comandant locotenent colonel Ion Bejulescu, dislocat în Călărași;

- Brigada 5 Călărași, comandată de colonelul Constantin Carataș, cu comandamentul în Brăila, având în subordine Regimentul 9 Călărași, comandant colonelul Romulus Scărișoreanu, dispus în Constanța și Regimentul 10 Călărași, comandat de locotenent-colonelul Camil Marini, dispus în Tulcea.

- Regimentul 5 Obuziere, comandat de Anastase Grigorescu.

- Batalionul 5 Pionieri, comandant locotenent colonel Gheorghe Negoiescu.

Spitalul Diviziei 10 Infanterie dispus în Tulcea⁵.

2. În perioada 1916-1918

La declanșarea mobilizării întreaga ordine de bătaie a diviziei a fost bulversată. Forțele Diviziei 10 Infanterie vor fi dispersate astfel:

- Brigada 2 Infanterie (Regimentele 33 și 73 Infanterie) va fi dispusă la Medgidia.

- Regimentul 20 Artilerie va fi dispus la Cacioc.

- Regimentul 10 Vânători va fi dispus la zona Alexandria – Turnu Măgurele.

- Celelate forțe au intrat în subordinea Armatei de Dobrogea.

Unitățile dispuse în apropierea Bucureștiului, încă de la începutul lunii august, constituiau rezerva strategică a armatei, fiind la dispoziția Marelui Cartier General⁶.

La 22 august 1916, Divizia 10 Infanterie a primit ordin să se deplaseze la Oltenița, pentru a acționa în sprijinul forțelor de la Turtucaia, dar ordinul s-a anulat.

În cadrul Manevrei de la Flămânda, Divizia 10 Infanterie, compusă din Brigada 7 Infanterie (Regimentele 5, 20 și 33 Infanterie) și Brigada 20 Infanterie (Regimentele 45 și 73 Infanterie), a forțat Dunărea la 17 septembrie, dar după trei zile unitățile au fost

⁵ Ministerul Apărării Naționale, Marele Stat Major, Serviciul Istoric, *România în Războiul Mondial 1916-1919*, vol. 1, „Monitorul Oficial”, București, 1934, anexa nr. 42, p. 13.

⁶ Col. (r) Ionel Ștefănică, *op.cit.*, p. 89.

retrase pe malul stâng al Dunării⁷.

În perioada 23 septembrie – 9 noiembrie 1916, Divizia 10 Infanterie, cu o nouă compunere – Escadronul ștafete, Regimentul 10 Vânători, Brigada 20 Infanterie (Regimentele 33 și 73 Infanterie), Brigada 9 Artilerie (Regimentele 9 și 18 Artilerie), Divizionul Coloane de Muniții, Compania 3 Pionieri, Secția 3 Telegrafie și Ambulanța Divizionară – va duce lupte de apărare pe Valea Prahovei – Clăbucet, Susai, Pichetul Râșnov, Diham⁸.

În perioada 16-23 noiembrie 1916, Divizia 10 Infanterie, comandată de generalul de divizie C. Costescu⁹, având în compunere Brigada 19 Infanterie (Regimentele 10 Vânători și 34/74 Infanterie), Brigada 20 Infanterie (Regimentele 33 și 73 Infanterie) și Brigada 13 Artilerie, va participa la luptele de pe Argeș și Neajlov, suferind pierderi foarte mari¹⁰.

Divizia 10 Infanterie va fi retrasă pentru refacere în Moldova, unde va ajunge la 12 decembrie 1916, fiind dislocată în județul Vaslui, într-un raion cu centrul la Băcești. Începând cu 12 ianuarie 1917, Divizia 10 Infanterie se dispune, pentru reorganizare în raionul Borșa, Probota, Băleni, Rădeni, Perieni, Căndești, Sătrăeni, Roșcani, Cănești, Iacobenii, Vlădeni, Hălțeni și Găureni.

La 1 mai 1917, conform ordinului nr. 268 al Corpului 5 Armată, Divizia 10 Infanterie se va dispune în județul Vaslui, în raionul Negrești, Lunca, Oniceni, Dumești, Onești, Rafoila, Dumbrava, Vulturești, Porponița¹¹.

La 24 iulie 1917, conform ordinului M.CG nr. 2456, Divizia 10 Infanterie, comandată de Henri Cihoschi¹², începe deplasarea în zona Târgu Nicorești – Sârbi – Grozăvești – Hânțești – Piscu Corbului. La 29 iulie ajunge în raionul ordonat și se constituie în rezerva Armatei I-a.

În perioada 29 iulie – 7 august 1917, militarii diviziei participă la luptele de la Panciu, Mărășești și Cosmești. În zilele de 4-6 august 1917, punctul culminant al bătăliei de la Mărășești, militarii Diviziei 10 Infanterie au apărat cu fermitate aliniamentul încredințat și au respins ofensiva inamicului. În ziua de 6 august, Divizia 10 Infanterie a luat parte la contraatacul executat de Divizia 13 Infanterie, contribuind la respingerea inamicului pătruns în adâncimea apărării acestei divizii. Regimentul 39 Infanterie a contribuit la reușita contraatacului din zona pădurii Răzoare, faptă care a dus la decorarea drapelului de luptă a acestui regiment cu Ordinul „Mihai Viteazu” clasa a III-a¹³.

Divizia va rămâne pe frontul din Moldova până la 25 aprilie 1918, când va fi înlocuită de Divizia 1 Infanterie. Unitățile diviziei se vor concentra în zona Nicorești – Tecuci –

⁷ *Ibidem*, p. 89.

⁸ *Ibidem*, p. 89.

⁹ A comandat Divizia 10 Infanterie în perioada 3-23 noiembrie, când a fost luat prizonier, fiind militarul român cu gradul cel mai înalt, capturat de inamic.

¹⁰ *Ibidem*, p. 89.

¹¹ *Ibidem*, p. 90.

¹² A preluat comanda Diviziei 10 Infanterie în data de 1 ianuarie 1917.

¹³ Ministerul Apărării Naționale, Statul Major General, Serviciul Istoric Armatei, *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanți militari români*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2016, p. 34.

Barcea, fiind în măsură, conform ordinului M.C.G nr. 337, să se deplaseze în Basarabia¹⁴.

3. Acțiunile desfășurate în Basarabia. 1918-1919

În ziua de 3 mai 1918, Divizia 10 Infanterie a primit de la M.C.G. ordinul nr. 485, referitor la deplasarea prin marș pe jos, în Basarabia. Deplasarea va începe pe 5 mai, pe itinerarul Modruzeni – Tecuci – Galați – Reni – Bolgrad, etapele de marș fiind de 20 km. Divizia 10 Infanterie va ajunge cu toate unitățile în raioanele fixate până la 26 mai 1918. În următoarele șase zile Divizia 10 Infanterie va înlocui trupele Diviziilor 4, 5 Infanterie și 2 Cavalerie.

Dislocarea în Basarabia va fi următoarea: Comandamentul diviziei la Ismail; Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie la Bolgrad, cu Regimentul 23 Infanterie la Alexandrovka și Regimentul 39 Infanterie la Bolgrad; Comandamentul Brigăzii 20 Infanterie la Chilia Nouă, cu Regimentul 33 Infanterie la Ismail și Regimentul 38 Infanterie la Chilia Nouă; Comandamentul Brigăzii 10 Artilerie la Ismail, cu Regimentul 3 Artilerie la Chilia Nouă și Regimentul 20 Artilerie la Ismail; Batalionul 10 Pionieri la Broasca; Ambulanța divizionară la Bolgrad și Coloana de subzistență la Chislița¹⁵.

Comandantul diviziei, generalul de brigadă Henri Cihoschi, emite următorul ordin asupra modului de îndeplinire a misiunii în Basarabia:

„Până la sosirea grănicerilor și autorităților vamale pe frontieră, paza acesteia cade în sarcina trupelor noastre, iar după ce trupele însărcinate cu paza frontierei vor fi înlocuite de către grăniceri, ele se vor retrage în interior, după ordinele ce vor primi. Misiunea generală a trupelor în Basarabia este: menținerea ordinei și liniștii în tot ținutul și împiedicarea jafurilor și crimelor, punându-se la adăpost viața și avutul cetățenilor. În acest scop se vor organiza patrulări și detașamentele necesare, raportându-se comandamentului orice incident. Se va relua instrucția trupelor și se va supraveghea și menține disciplina ofițerilor și trupe, făcându-se programe de instrucție”¹⁶.

În plus comandantul diviziei mai face următoarele precizări:

„Populația din Basarabia este într-o stare de spirit foarte susceptibilă după revoluția trecută, s-au semnalat numeroase cazuri de purtare aspră a trupelor noastre față de această populație, înjurături, bătăi, arestări ilegale etc., precum și abuzuri de diferite feluri. Toate acestea trebuiesc să înceteze, după unire toți sunt cetățeni ai statului și trebuiesc considerați ca atare, cei găsiți vinovați de nerespectarea legilor și ordonanțelor trebuiesc trimiși înaintea autorităților civile, iar pentru toate cazurile se va raporta Comandamentului diviziei pentru a lua înțelegere cu prefectii de județ și celelalte autorități după normele urmate la noi în țară. Se atrage atenția ca purtarea să fie de o potrivă de corectă față de toate naționalitățile și față de evrei. Aceștia din urmă dispun de organizația completă și de presa internațională și ori ce nedreptăți li se fac, este sigur că se aduc la cunoștința întregii lumi, ceea ce ne creează o atmosferă grea, acum când avem nevoie de stima lumii. Față de coloniștii germani, se recomandă o atitudine în special

¹⁴ Col. (r) Ionel Ștefănică, *op.cit.*, p. 90.

¹⁵ Arhivele Militare Române (AMR), Fond: *Jurnalul de operațiuni al D.10 în perioada 24 iulie 1917 – 30 iulie 1918*, p. 262-263.

¹⁶ *Ibidem*, p. 264.

binevoitoare, justificată prin spiritul de ordine ce domnește printre coloniști și marile interese ce avem de a-i menaja în împrejurările actuale;

S-au semnalat și se semnalează încă numeroase abuzuri de natură a compromite prestigiul oștirii. Majoritatea abuzurilor se fac la contrabande și la cumpărăturile de diferite alimente. Pentru contrabande, Comandantul Corpului V Armată, a dat ordine detaliate. În ce privește cumpărăturile, rechiziții importante, gărzile de la depozite, se ordonă ca comandanții de regimente să supravegheze de aproape pe toți cei însărcinați cu cumpărăturile pentru popotele ofițerilor și hrana trupelor și să-i aleagă nominal, dându-le autorizații speciale și cu număr de ordine, pentru ca să poată stârpi abuzurile și să se găsească repede vinovații;

- Pe tot timpul șederii în Basarabia se va menține cea mai severă disciplină. Aceasta pentru a fi feriți de boala morală care a distrus armata rusă și care acum găsindu-se acasă are tot interesul să provoace și în armata română;

- Acest lucru se obține prin convorbiri zilnice cu soldații, printr-un control cât mai des și prin mișcări și exerciții în ordine strânsă;

- Este interzis absolut rechizițiile de orice natură;

- Purtarea și ținuta corectă, atitudinea demnă și buna voință față de populație, acestea fiind mijloacele de a impune noilor cetățeni ai Basarabiei unite, va fi călăuza neclintită a șefilor și a trupei pe timpul șederii în Basarabia”¹⁷.

În perioada 20 mai – 30 iunie 1918, conform Instrucțiunilor asupra demobilizării armatei nr. 2620 din 1 mai 1918, s-a executat demobilizarea corpurilor și formațiunilor Diviziei 10 Infanterie. Au rămas sub arme contingentele 1916, 1917, 1918 și 1919¹⁸.

Organizarea diviziei, dislocarea unităților și misiunile îndeplinite au rămas neschimbate până în toamna anului 1918. Prin Înaltul Decret nr. 3179, la 28 octombrie 1918, Armata Română a fost mobilizată. Divizia 10 Infanterie începe mobilizarea la 28 octombrie, efectivele de război se vor completa cu oameni de la vatră, din completare, rezervă și miliții, până la contingentul 1894 inclusiv¹⁹. S-au mobilizat:

- Cartierul Diviziei;

- Cartierele Brigăzilor 19 și 20 Infanterie și 10 Artilerie;

- Patru regimente de infanterie (23, 33, 38 și 39) cu oameni din contingentele 1916-1912 inclusiv. Fiecare companie de infanterie va avea un efectiv de 100-120 militari. La fiecare batalion s-a desființat compania a patra cadre;

- Regimentul 10 Vânători;

- Regimentul 3 Artilerie era organizat pe 9 baterii x 4 tunuri de 75 mm și 6 chesoane de fiecare baterie;

- Regimentul 20 Obuziere era organizat pe 2 baterii de 105 mm, o baterie de 152,4 mm și o secție de 150 mm. Fiecare baterie avea 6 chesoane; La unitățile de artilerie completarea s-a făcut cu militari din contingentele 1915-1908 inclusiv;

- Regimentul 10 Călărași a mobilizat un escadron de cavalerie cu un efectiv de 100 militari;

¹⁷ *Ibidem*, p. 265-266.

¹⁸ *Ibidem*, p. 269.

¹⁹ AMR, *Jurnalul de operațiuni al D.10 I. pe timpul de la 28 octombrie – 31 decembrie 1918*.

- Batalionul 10 Pionieri a mobilizat o companie pionieri, una secție poduri ușoare și o secție telegrafie;

- O secție Ambulanță având ca anexă o secție de autocamioane;

- O brutărie de campanie cu 6 cuptoare având ca anexă un detașament de 50 trăsur²⁰.

La 28 octombrie 1918 ordinea de bătaie a Diviziei era următoarea:

- Comandant – general de brigadă Henri Cihoschi;

- Șef de Stat Major – locotenent-colonel Gheorghe Rujinski;

- Comandant Regimentului 10 Vânători – colonel Constantin Oprescu;

- Comandant Brigada 19 Infanterie – colonel Mihail Florescu;

- Comandantul Regimentului 23 Infanterie – colonel Matei Mărășescu;

- Comandant Regimentului 39 Infanterie – colonel Ion Marcovici;

- Comandant Brigada 20 Infanterie – general de brigadă Constantin Șerbescu;

- Comandant Regimentului 33 Infanterie – colonel Ion Pascu;

- Comandant Regimentului 38 Infanterie – locotenent-colonel Victor Fodoreanu;

- Comandant Brigada 10 Artilerie – colonel Nicolae Condeescu;

- Comandant Regimentului 3 Artilerie – colonel Nicolae Batâr;

- Comandant Regimentului 20 Obuziere – colonel Dumitru Gabur;

- Comandant Batalionului 10 Pionieri – maior Izet Ali Cadâr²¹.

Conform ordinului nr. 123 din 28 octombrie 1918 emis de Corpul V Armată, Divizia 10 va trece la acoperirea frontierei pe Nistru și Dunăre între Cioburci și Reni, fiind întărită cu Regimentul 9 Vânători și Regimentele 6 și 11 Roșiori, având în principal misiunea de a interzice trecerea oricărei trupe străine pe teritoriul nostru²².

Comandantul Diviziei 10 Infanterie va organiza următoarele subsectoare de acoperire:

- Sectorul Bender – între Grigoriopol și Palanca – cu Regimentele 39 Infanterie, 9 Vânători și 11 Roșiori, 2 baterii de artilerie, comandant generalul Olteanu;

- Sectorul Akerman – de la Palanca la Vâlcov – cu Regimentele 38 Infanterie și 6 Roșiori, o baterie de artilerie din Regimentul 3 Artilerie, comandant generalul Panaitescu;

- Sectorul Ismail – de la Vâlcov la Reni – cu 2 batalioane din Regimentul 33 Infanterie, un divizion din Regimentul 20 Obuziere și un divizion din Regimentul 3 Artilerie, comandant generalul Constantin Șerbescu. Forțele din acest sector vor acționa în cooperare cu unități din Divizia de Dunăre²³.

La 29 octombrie 1918, ora 13.37 comandantul Brigăzii 20 Infanterie primește următorul ordin de la comandantul Corpului V Armată, generalul Pătrașcu:

„Din înalt ordin trimiteți imediat un detașament din 15-20 oameni cu un ofițer la Tulcea să treacă până la ora 13.00”. Ordinul avea și următoarea adnotare: „Imediat să treacă pe orice cale”. Generalul Constantin Șerbescu ordonă plutonului de grăniceri din localitatea Regele Carol, sub comanda locotenentului Dumitriu, să treacă imediat la

²⁰ *Ibidem*, p. 1-2.

²¹ *Ibidem*, p. 4-6.

²² *Ibidem*, p. 7.

²³ *Ibidem*, p. 8-9.

Tulcea și ordonă unei companii de infanterie din Regimentul 33 Infanterie, dispusă în Ismail, să treacă la Regele Carol.

Trecerea plutonului s-a făcut la ora 16.00, în ciocnirea cu trupele bulgare un militar fiind împușcat, iar ceilalți au fost luați prizonieri, cu excepția unui caporal. Bulgarii au executat salve de artilerie asupra localității Regel Carol, fără a produce victime omenești, doar câteva animale fiind ucise pe câmp. Din ordinul generalului Șerbescu trupele române nu au răspuns nici cu focuri de artilerie, nici cu focuri de infanterie²⁴.

La 8 noiembrie 1918, orele 03.00, locotenentul Dimitriu și toți soldații luați prizonieri vor fi eliberați de bulgari și trecuți în Deltă²⁵.

În această perioadă militarii Diviziei 10 Infanterie sunt implicați în câteva incidente. În noaptea de 12/13 noiembrie 1918, 15 soldați trimiși pentru internare în Sanatoriul Bugaz, care cantonau în cătunul Slobodna, au fost bătuți de locuitori. Un pluton a restabilit ordinea și a arestat pe doi dintre făptași. S-a dat ordin în toate sectoarele de a se purta cu cea mai mare energie dacă vreun locuitor mai atinge vreun soldat²⁶.

La 3 decembrie 1918, locotenentul Lovinescu, din Regimentul 10 Călărași, a fost agresat de locuitori din comuna Troianul Nou. Un detașament de 80 de militari din Regimentul 33 Infanterie s-a deplasat în localitate, arestându-i pe cei care au comis această faptă²⁷.

La 23 noiembrie 1918 au sosit în portul Tulcea un remorcher și un șlep, cu trupe franceze. Cei 100 de militari din Regimentul 61 Infanterie, comandați de un locotenent, vor debarca în Tulcea a doua zi dimineața la ora 07.00. Locotenentul francez, într-o discuție cu comandantul companiei de infanterie din Regele Carol, a declarat că imediat ce va fi înlocuită poliția bulgară din Tulcea, militarii români vor putea trece la Tulcea. De la Divizia 10 Infanterie se comunică să se dea curs acestei invitații, numai după primirea aprobării de la acest eșalon²⁸.

La 27 noiembrie 1918, ora 14.30, la cererea comandantului detașamentului francez, Compania de Infanterie din Regimentul 33 Infanterie va trece în Tulcea, pentru a participa la menținerea ordinii în localitate și zona limitrofă. Din această companie un detașament de 20 grade inferioare, care a fost pus la dispoziția Prefecturii Tulcea, s-a deplasat, însoțit de militari francezi în comunele Camber, Enisala și Satu Nou²⁹.

La 30 noiembrie 1918, în urma ordinului primit de la comandantul detașamentului francez din Tulcea, compania din Regimentul 33 Infanterie a trimis, pentru restabilirea ordinii și siguranței avutului locuitorilor, câte un post fix format din 4 militari în următoarele localități: Parcheș, Frecăței, Carcaliu, Amcearca, Satu Nou, Ortachioi, Bașchioi, Congaz, Sarichioi, Camber, Ciucurova, Visterna, Slava Rusă, Ciamurlia, Beidaud, Casimcea, Râmnicul de Jos. La fiecare post a fost repartizat și câte un jandarm. La Babadag s-au trimis 9 soldați sub comanda unui plutonier cu misiunea de a patrula în comunele din jurul acestui

²⁴ *Ibidem*, p. 16-17.

²⁵ *Ibidem*, p. 37.

²⁶ *Ibidem*, p. 42.

²⁷ *Ibidem*, p. 71.

²⁸ *Ibidem*, p. 53.

²⁹ *Ibidem*, p. 59.

oraș, unde existau bande de comitagii care se dedau la jafuri³⁰. La această dată compania franceză avea în Tulcea 30 de militari, ceilalți acționând în județ. Garnizoana românească din Tulcea avea la dispoziție 21 de militari, inclusiv cei de la serviciu³¹.

La 13 decembrie 1918, urmare a comunicării de către comandantul francez al detașamentului din Tulcea că nu mai are nevoie de sprijinul militarilor români și în conformitate cu ordinul nr. 180022 al Corpului V Armată, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie va fi trecută la Ismail. Au rămas în Dobrogea pentru încă câteva zile posturile din Slava Rusă, Casimcea, Satu Nou și Râmnicu de Jos și un post de 4 militari la Regele Carol³².

La 15 decembrie 1918, ultimii militari ai Companiei 6 au ajuns la Ismail³³.

Începând cu 13 decembrie, conform ordinului M.C.G. nr. 2559, generalul de brigadă Henri Cihoschi este mutat la M.C.G. ca Subșef Stat Major și predă comanda Diviziei 10 Infanterie generalului Șerbescu Constantin, comandantul Brigăzii 20 Infanterie³⁴. „Cu această ocazie generalul Henri Cihoschi, la 17 decembrie 1918, emite următorul Ordin de Zi:

Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați,

Mă despart de voi cu mare părere de rău; aș fi dorit să vă conduc și să vă văd de aproape făcându-vă datoria până la sfârșitul războiului, cu aceeași dragoste de Țară, Tron și șefi, după cum v-ați făcut-o și până acum.

Amintiri puternice mă vor lega de ofițerii și trupele Diviziei a X-a, începând de la lupta dată de noi contra boalelor și lipsurilor de tot felul de pe zona de reorganizare, continuată cu zilele grele, dar glorioase, de luptă contra dușmanului de la Mărășești și ajungând la zilele frumoase de azi când am pus piciorul nostru în scumpa Basarabie și când avem fericirea să întrevădem îndeplinită dorința străveche a neamului nostru, ca din Tisa până la Nistru, Dunăre și Mare să nu existe decât Țara Românească.

Mulțumesc comandanților și trupelor pentru toată munca și deosebitul avânt desfășurat în timpul celor 23 de luni cât am comandat această divizie.

Un gând pios mă face să închin cea mai din urmă și mai sfântă amintirea, camarazilor noștri, ofițeri și grade inferioare, care nu mai sunt, jertfindu-și viața în serviciul Patriei și pentru fericirea viitoare a neamului Românesc.

Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați,

Înainte de a mă despărți de voi, țin să vă reamintesc că nu este chip mai mare de a face datoria, decât din ascultarea șefilor noștri în orice împrejurări și în toate faptele să vă călăuziți de dragostea de neam, Țară și Tron.

Vă urez rămas bun și Dumnezeu să vă ajute și de aici înainte, ca sănătoși și bravi, să ridicați tot mai mult cinstea Diviziei a X-a, care îmi va fi totdeauna scumpă.

³⁰ *Ibidem*, p. 66.

³¹ *Ibidem*, p. 70.

³² *Ibidem*, p. 83.

³³ *Ibidem*, p. 89.

³⁴ Comandant al Diviziei 10 Infanterie va fi numit generalul Ioan Ghinescu.

Dat la Marele Cartier General din București, astăzi 17 decembrie 1918.
Fost commandant al Diviziei 10-a
General Cihoschi”³⁵.

La 21 decembrie 1918, prin ordinal M.C.G. nr. 2880, la comanda Diviziei 10 Infanterie a fost numit generalul de brigadă Ghinescu Ioan. Va lua comanda diviziei începând cu 11 ianuarie 1919, ocazie cu care emite următorul Ordin de Zi:

„Ofițeri, subofițeri, caporali și soldați,

Din înalta bunăvoință a M.S. Regelui mi s-a încredințat comanda Diviziei X-a pe care am avut onoarea să o comand în 1916 în luptele de pe Valea Prahovei.

Mă mândresc că mă regăsesc astăzi din nou în capul vitejilor, care s-au ilustrat în tot cursul războiului, în luptele de pe Valea Prahovei, în cele de la Mărășești și peste tot unde această divizie a fost chemată prin împrejurările operative.

Prin bravura voastră, alături de ceilalți camarazi, ce au făcut România Mare de astăzi, de care se bucură tot Neamul Românesc.

Prin sacrificiile ce voi ați făcut, binemeritați de la Patrie. Numele vostru va figura în istorie, servind de pildă generațiilor care urmează. Aducându-vă aceste laude meritate de voi, camarazi vă atrag însă atenția că eforturile voastre nu sunt la sfârșit.

România Mare creată prin bravura voastră, trebuie să fie consolidată și ea are încă nevoie de sprijinul vostru.

Apelăm la sentimentul vostru de iubire de Țară, de care ați dat dovadă strălucită prin bravura ce ați arătat pe câmpul de luptă și vă invit să nu slăbiți entuziasmul vostru patriotic și activitatea voastră întrucât îndeplinirea datoriilor voastre, pentru a fi gata să faceți față cu aceiași vitejie și spirit de sacrificiu, dacă împrejurările o vor cere.

Urând ca noul an să întărească clădirea României Mari, făcută de voi, vă doresc la toți sănătate și spor la muncă, la care sper că veți așterne aceiași râvnă și voie liberă, cu care conștiința voastră liniștită că v-ați făcut toată datoria față de Țară, vă îndemn să săvârșiți opera voastră.

Dat la Cartierul Diviziei a X-a la Bolgrad, astăzi 16 ianuarie 1919.

Comandantul Diviziei a X-a

General Ghinescu”³⁶.

La 3 martie 1919, s-a primit, de la Corpul V Armată ordinul 625, care preciza că, în urma înțelegerii cu Comandamentul francez de la Odesa, un detașament format din Regimentul 39 Infanterie, un escadron din Regimentul 11 Roșiori, o baterie din Regimentul 3 Artilerie, comandat de colonelul Ioan Marcovici, să treacă Nistrul și să ocupe Tiraspolul și Razdelnaia, în cooperare cu trupe franceze de valoarea unui pluton în fiecare localitate și o secție de tancuri, transportată de la Odesa³⁷. Comandantul acestor forțe, colonelul Ioan Marcovici va ține permanent legătura cu generalul francez Nerel, comandantul Diviziei 30 Infanterie franceză, al cărui stat major va funcționa la Tiraspol.

³⁵ AMR, *Jurnalul de operațiuni D.10I. pe timpul de la 1-31 martie 1919*, p. 84-85.

³⁶ AMR, *Jurnal de operațiuni de la 1 – 31 ianuarie 1919*, p. 15-16.

³⁷ AMR, *Jurnalul de operațiuni D.10I. pe timpul de la 1-31 martie 1919*, p. 79.

Misiunea va înceta, cu aprobarea generalului francez D'Anselme, la 12 aprilie 1919, când trupele române se vor retrage la Tighina³⁸.

La 6 aprilie 1919, trupele aliate (franceze, grecești și poloneze), care au acționat la Odesa, au început retragerea în Basarabia la sud de linia Dubăsari, Chișinău, Huși, în conformitate cu ordinul M.C.G. nr. 93 din 6 aprilie 1919³⁹.

Acoperirea Nistrului pe timpul asigurării retragerii trupelor aliate s-a făcut de unitățile române care s-au găsit în lungul Nistrului între Grigoriopol și Bugaz, în colaborare cu unități franceze din Divizia 16 Infanterie, comandate de generalul Dessort, concentrate în zona Bender.

La solicitarea generalului D'Anselme, trupele române vor fi înocuite de la dreapta spre stânga (de la Bugaz spre Tighina) cu următoarele excepții:

- Grănicerii au rămas pe frontieră, continuându-și îndeplinirea serviciului, în strânsă legătură cu comndamentele aliate;

- Jandarmii rurali au rămas în localitățile în care erau dispuși;

- În fiecare oraș a fost numit un ofițer superior român, cunoscător de limba franceză, comandant al pieții;

- Autoritățile administrative, prefectii, primarii, administratorii financiari și din vamă au continuat să-și îndeplinească funcțiile în mod normal. Pe lângă prefectii de Poliție au fost atașați agenți secreți farncezi⁴⁰.

După retragerea trupelor aliate în Basarabia dispozitivul de apărare s-a asigurat astfel:

- Sectorul de nord ocupat de trupele Corpului V Armată.

- Sectorul de sud, ocupat de trupe franceze, grecești și poloneze, comandat de generalul D'Anselme, cu punctul de comandă la Bolgrad.

Linia de despărțire între cele două sectoare: Telika – Cincireni – Costești – Pogonești (est Huși)⁴¹.

Sectorul de nord era apărat de Divizia 1 Cavalerie, Divizia 9 Infanterie și Divizia 10 Infanterie. Rezerva corpului de armată era formată din Divizia 4 Infanterie, cu forțele dispuse la Iași și Chișinău.

Divizia 10 Infanterie, cu punctul de comandă la Chișinău, avea realizat, la 25 aprilie 1919, următorul dispozitiv:

Sectorul Budiești – ocupat de Brigada 19 Infanterie – comandată de colonelul Forescu, cu punctul de comandă la Budești, având următoarea compunere: Regimentul 23 Infanterie, Regimentul 39 Infanterie (2 batalioane), divizionul 2 din Regimentul 3 Artilerie, bateria 4 din Regimentul 20 Obuziere. Efective: 2040 puști, 68 puști mitraliere, 48 mitraliere, 12 tunuri de 75 mm, 4 obuziere de 105 mm⁴²;

- Sectorul Tighina – ocupat de Brigada 20 Infanterie, comandată de generalul Șerbescu, cu punctul de comandă la Tighina, având următoarea compunere: Regimentul

³⁸ AMR, *Jurnalul de operațiuni D.10 I. pe timpul de la 1-30 aprilie 1919*, p. 214.

³⁹ *Ibidem*, p. 182.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 190.

⁴¹ *Ibidem*, p. 269.

⁴² *Ibidem*, p. 247.

33 Infanterie (2 batalioane), câte un batalion din Regimentele 38 și 39 Infanterie, câte o baterie din Regimentele 3 Artilerie și 20 Obuziere și Batalionul 10 Pionieri (o companie și o secție de telegraf). Efective: 1440 de puști, 48 puști mitralieră, 32 mitraliere, 4 tunuri de 75 mm, 4 obuziere de 105 mm;

- Sectorul Cetatea Albă – ocupat de Brigada 10 Artilerie, comandată de colonelul Condeescu, cu punctul de comandă la Cetatea Albă, având următoarea compunere: Regimentul 38 Infanterie (2 batalioane), un divizion din Regimentul 3 Artilerie și un escadron din Regimentul 6 Roșiori. Efective: 600 baionete, 20 puști mitralieră, 14 mitraliere, 100 de săbii, 8 tunuri de 75 mm;

- Sectorul Dunărea – comandat de colonelul Dumitru Gabur, comandantul Regimentului 20 Obuziere, cu postul de comandă la Ismail, având următoarea compunere: un batalion din Regimentul 33 Infanterie, o companie din Regimentul 38 Infanterie, o baterie de 75mm și una de obuziere, o companie de pionieri. Efective: 480 baionete, 16 puști mitralieră, 10 mitraliere, 4 tunuri de 75mm, 2 obuziere de 150 mm.

Începând cu 26 aprilie 1919, unitățile Diviziei 10 Infanterie predau sectoarele avute în primire trupelor franceze, grecești și poloneze și se concentrează în sectorul de apărare cuprins între:

- La sud – Telika – Cincireni – Costești – Pogonești.
- La nord – Vadu Roșca – Contizani – Sculeni.

În perioada 2-7 mai 1919, conform ordinului nr. 730 al Grupului general Popovici, Divizia 10 Infanterie va fi înlocuită de către Divizia 4 Infanterie și se va concentra pentru refacere în raionul: Chișinău, Colonica, Mireni, Cîrca, Pogoi, Budai, Grozești, Zimbreni, Brăilov. Punctul de comandă va fi dispus la Chișinău.

Începând cu 5 mai 1919, Divizia 10 Infanterie a primit ordin să ia măsuri pentru a înăbuși o eventuală răscoală în orașul Chișinău și în zona limitrofă acestuia.

În ziua de 10 mai, începând cu ora 11.00, la cererea ministrului Ciugureanu, s-a organizat o paradă în Chișinău, organizată de Divizia 10 Infanterie. Au participat:

- Un batalion de infanterie;
- O companie din Regimentul 10 Marș;
- Un escadron de cavalerie;
- Două secții de artilerie;
- Fanfarele reunite ale Regimentelor 20 Obuziere și 23 Infanterie.

Jandarmii pedestri și rurali au asigurat ordinea. Defilarea s-a desfășurat în fața Palatului Episcopal. După defilare muzicile despărțite, între orele 16-20.00, au cântat în grădina publică și în grădina Sobolului. După defilare, generalul Popovici mulțumește comandantului Diviziei 10 Infanterie pentru „ținuta ostășească a trupei și ofițerilor precum și pentru prea buna defilare”⁴³.

La 16 mai 1919, Divizia 10 Infanterie are următoarea grupare a forțelor:

- Brigada 19 Infanterie – comandată de colonelul Forescu, dispusă în sectorul: Telika – Nijneaja Jora – Mihailovka, având următoarea compunere: Regimentul 23 Infanterie, Regimentul 39 Infanterie (2 batalioane), un grup de artilerie (trei baterii de

⁴³ AMR, *Jurnalul de operațiuni asupra evenimentelor și operațiunilor petrecute în timpul de la 1-31 mai 1919*, p. 342.

câmp și o baterie de artilerie grea). Efective: 2342 puști, 124 puști mitraliere, 64 mitraliere, 12 tunuri de 75 mm, 4 obuziere de 105mm⁴⁴;

- Brigada 20 Infanterie, comandată de generalul Șerbescu, având următoarea compunere: Regimentul 33 Infanterie (2 batalioane), Regimentele 38 (două batalioane). Efective – 1660 puști, 72 puști mitralieră, 32 mitraliere;

- Brigada 10 Artilerie, comandată de colonelul Condeescu, având următoarea compunere: Regimentul 3 Artilerie (două divizioane și o baterie de poziție rusă de 76 mm) și Regimentul 20 obuziere (patru baterii). Efective: 24 tunuri de 75mm, 8 obuziere de 105 mm, 4 obuziere de 152,4 mm, 2 obuziere de 150,4 mm rusești, 12 mitraliere;

- Regimentul 10 Marș – la Chișinău, efective 1400 baionete;

- Batalionul 10 Pionieri – la Buicani;

- Escadronul divizionar – la Chișinău;

- Forțe dislocate în alte zone; Batalionul 3 din Regimentul 39 Infanterie – la Tighina, efective: 365 baionete, 18 puști mitralieră, 8 mitraliere; Batalionul 2 din Regimentul 33 Infanterie – la Ismail, efective: 313 baionete, 18 puști mitralieră, 8 mitraliere; Batalionul 2 din Regimentul 38 Infanterie – la Cetatea Albă, efective: 467 baionete, 18 puști mitraliere, 8 mitraliere;

- Servicii: Coloana 10 subzistență la Ungheni, Ambulanța divizionară la Chișinău, Spitalul Diviziei 10 Infanterie la Tighina și Brutăria de campanie la Chișinău⁴⁵.

În noaptea de 27 mai 1919, începând cu ora 03.30 s-a declanșat incursiunea bolșevică de la Bender – Tighina. Aproximativ 300 de bolșevici au forțat Nistrul și sprijiniți de bolșevicii din oraș, au pătruns în localitate. Pentru respingerea atacului bolșevic au acționat un batalion și jumătate de tiraliori algerieni și două secții de mitraliere din Batalionul 2 al Regimentului 38 Infanterie, comandat de maiorul Boly. După trei ore de luptă bolșevicii au fost siliți să se retragă. Cei capturați au fost executați, mai puțin dezertorii români care au făcut parte din această grupare bolșevică, aceștia fiind trimiși în judecata Curții Marțiale. Pe timpul confruntării un soldat român a fost rănit, alți 4 fiind capturați. Au fost distruse o mitralieră și au fost capturate de inamic 10 puști, 8 pumnale și 8 revolve⁴⁶.

Începând cu 8 iunie 1919, Divizia 10 Infanterie pune temporar mare parte din artileria sa la dispoziția Diviziei 5 Infanterie, care înlocuiește trupele aliate din Basarabia.

La 1 august Divizia 10 Infanterie se afla în următoarea situație:

- Comandamentul – la Chișinău;

- Brigada 19 Infanterie – dispusă în raionul – Kimișeni – Vadu lui Vodă – Onicani – Girtopol Bol, având următoarea compunere: Regimentele 23 și 39 Infanterie (fiecare cu trei batalioane), o companie pionieri. Efective: 2853 baionete, 108 puști mitralieră, 48 Mitraliere;

⁴⁴ AMR, *Jurnalul de operațiuni asupra evenimentelor și operațiunilor petrecute în timpul de la 1-30 aprilie 1919*, p. 247.

⁴⁵ AMR, *Jurnalul de operațiuni asupra evenimentelor și operațiunilor petrecute în timpul de la 1-31 mai 1919*, p. 357-360.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 385-387.

- Brigada 20 Infanterie – dispusă în raionul Chișinău – Pugoi – Cipata, având în componere doar Regimentul 38 Infanterie (3 batalioane). Regimentul 33 Infanterie era pus la dispoziție Diviziei 5 Infanterie. Efective: 1622 baionete, 54 puști mitraliere, 23 mitraliere.

- Batalionul 10 Pionieri – dispus la Buicani.

- Brigada 10 Artilerie – dispusă la Sinzera-Mirani, având în componere: Regimentul 3 Artilerie (bateriile 1, 3, 7, 8, 9) și Regimentul 20 Obuziere (bateriile 1 și 4). Celelalte subunități erau puse la dispoziția Diviziei 4 Infanterie – (bateria 6 /Regimentul 3 Artilerie) și a Diviziei 5 Infanterie (bateriile 2, 4 și 5 /Regimentul 3 Artilerie și bateriile 2 și 3 /Regimentul 20 Obuziere). Efective: 20 de tunuri de 75 mm, 2 obuziere de 150 mm, 4 obuziere de 1005 mm;

- Escadronul de cavalerie – dispus în Chișinău. Efective: 64 de săbii⁴⁷.

Conform ordinului M.C.G. nr. 30112 din 15 august 1919⁴⁸, Divizia 10 Infanterie primește ordin să se pregătească pentru a se deplasa în Dobrogea de sud. În perioada 15-23 august s-au luat măsuri pentru înlocuirea și concentrarea tuturor forțelor diviziei aflate detașate la Diviziile 4 și 5 Infanterie. Deplasarea Diviziei 10 Infanterie, 13.896 militari, 2.511 cai și 1.113 trăsură, se va executa în perioada 23 august – 17 septembrie 1919, cu ajutorul a 40 de garnituri militare.

În noua zonă de dislocare forțele Diviziei 10 Infanterie se vor dispune, conform ordinului M.C.G. nr. 3147 din 22.08.1919, astfel:

- Comandamentul diviziei, cu secțiile de telegrafie cu și fără fir – la Călărași;
- Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie – la Ostrov;
- Comandamentul Regimentului 23 Infanterie cu Batalioanele 2 și 3 – la Călărași, Batalionul 1 la Modelu (4 km est Călărași);
- Comandamentul Regimentului 39 Infanterie cu Batalionul 1 – la Ostrov, Batalioanele 2 și 3 – la Almalău;
- Comandamentul Brigăzii 20 Infanterie – la Cobadin;
- Comandamentul Regimentului 33 Infanterie cu Batalionul 2 – la Plopeni (Cavalcar), Batalionul 1 – la Negrești (Carabacâ), Batalionul 3 – la General Scărișoreanu (Enghez);
- Comandamentul Regimentului 38 Infanterie cu Batalionul 1 – la Cobadin, Batalionul 2 și 3 – la Călugăreni (Caceamac);
- Comandamentul Brigăzii 10 Artilerie – la Călărași;
- Comandamentul Regimentul 3 Artilerie cu Divizionul 1 – la Roseti (10 km est Călărași), Divizionul 2 – la Osmancea, Divizionul 3 – la Bugeac;
- Comandamentul Regimentului 20 Obuziere cu Bateriile 1 și 4 – la Călărași, Bateriile 2 și 3 – la Ciocârlia (Biulbiul);
- Batalionul 10 Pionieri – la Medgidia;
- Escadronul de cavalerie – la Ciobănița (Ageamler);

⁴⁷ AMR, *Jurnalul de operațiuni asupra evenimentelor și operațiunilor care au avut loc pe timpul de la 1-31 august 1919*, p. 447-448.

⁴⁸ AMR, Fond: Divizia 10 Infanterie, „Jurnalul de operațiuni pe timpul de la 1-30 septembrie 1919”, p. 486-487.

- Centrul de Instrucție – la Mircea Vodă (1 km vest Călărași);
- Ambulanța Divizionară – o secție la Cobadin și una la Călărași;
- Depozitul de subzistență și Depozitul de Muniții – la Cernavoda;
- Brutăria: 2 secții la Cobadin și o secție la Ostrov⁴⁹.

Până la începutul lunii decembrie 1919, o parte din forțele Diviziei 10 Infanterie se vor deplasa în garnizoanele de dislocare la pace – Tulcea, Brăila și Călărași. Excepție fac următoarele subunități care, în perioada 3-5 decembrie 1919, vor înlocui trupele franceze din Cadrilater:

- Batalionul III din Regimentul 33 Infanterie, la Bazargic;
- Batalionul II din Regimentul 23 Infanterie, la Silistra;
- Batalionul I din Regimentul 23 Infanterie, la Turtucaia.

Până la 21 ianuarie 1920, acestea vor fi înlocuite de unități ale Diviziei 9 Infanterie și se vor deplasa și ele în garnizonele de dislocare la pace.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 486-487.

ACȚIUNILE REGIMENTULUI 40 INFANTERIE ÎN BASARABIA

Remus Macovei

Deplasarea în Basarabia

La data de 13 martie 1918, prin ordinul confidențial secret nr. 15606, comandantul Regimentului 40 Infanterie, colonelul Georgescu Nicolae, transmite următorul ordin către comandanții de batalioane :

„Divizia a 9-a prin ordinul nr. 2443 din 9 martie 1918 face cunoscut că în curând trupele Diviziei 9 vor fi deplasate în Basarabia călare pe Prut în zona Ștefănești – Mitoc, Codinești, Sedinți, Parcov, Brătușeni, Stolniceni, Sturzeni, Bălan, Cuban și Ștefănești.

Misiunea trupelor ce vor fi deplasate în Basarabia, în primul rând este de a obține o strânsă legătură și o înfrățire cu poporul basarabean.

În acest scop unitățile vor fi instalate în zona arătată pe unități mici, poate chiar pe companii și pentru a se ajunge la scopul urmărit, se recomandă următoarele:

„Comandanții de batalioane vor face conferințe ofițerilor, iar comandanții de companii și ofițerii vor face teorie trupei asupra modului de procedare și de purtare cu locuitorii basarabeni. În aceste conferințe și teorii li se va arăta că această chestiune are o mare importanță pentru țara noastră în vederea viitorului, căci este absolut necesar să se câștige încredere în inima acestor oameni, astfel ca pe nesimțite să se închine către noi.

- Oamenii de trupă vor fi astfel instruiți din timp ca fiecare dintre ei să-și cunoască bine misiunea ce are de îndeplinit.

- Toți ofițerii și trupa vor avea cea mai mare sollicitudine și bunăvoință față de locuitori. Nu se va lua nimic, dar absolut nimic, cu forța, ci totul cu bunăvoie, căci se știe că toate aprovizionările în Basarabia sunt la locuitori, iar nu la proprietari, așa că dacă li se vor da acestora ajutoare pentru munca câmpului, gospodăriei etc., se obține de la ei hrana pentru trupă și animale.

- Ofițerii se vor interesa de aproape de nevoile lor și îi vor ajuta în orice împrejurare.

- Cu modul acesta se vor evita orice conflicte și neînțelegeri și înfrățirea se va obține ușor și în scurt timp.

- Se atrage atenția tuturor ofițerilor și trupei că bruschetea, jaful, devastările, furturile și orice nereguli vor fi pedepsite cu cea mai mare severitate”¹.

¹ Arhivele Militare Române, Fond RIJO 1, Jurnalul de operații al Diviziei 9, Regimentul 40 Infanterie, dosar nr. 3523, perioada 14.08.1916 – 01.06.1921, p. 73.

La 27 martie 1918, la ora 10.00, s-a oficiat un Te Deum, atât la Catedrala din Dorohoi, cât și la toate bisericile din regiune, unde s-a mulțumit lui Dumnezeu pentru unirea Basarabiei cu România².

La 18 aprilie 1918, prin Înaltul Decret nr. 868 din 11 aprilie 1918, drapelul Regimentului 40 Infanterie este decorat cu Ordinul „Mihai Viteazu”, clasa a III-a, pentru *„vitejia și avântul cu care au luptat ofițerii, subofițerii și soldații acestui eroic regiment în luptele îndârjite la care a luat parte în anul 1916, atât în Dobrogea, cât și în Muntenia. Luptele pentru apărarea Bazargicului, cele de la Caraomer, Mutașfacă, Carachioi și Amzacea au fost pe cât de grele, pe atât de glorioase, pentru toți cei care au înfruntat moartea sub cutele drapelului lor. În timpul omorâtorului bombardament din 6 până la 8 octombrie 1916, ofițerii și trupa regimentului au cerut să li se aducă Drapelul în tranșeele de la Topraisar, jurând pe el că nu vor părăsi poziția ce le era încredințată decât la ordin. În noaptea de 18/19 noiembrie, atacând pe inamic la Bălăria, capturează 3 tunuri grele, 2 baterii de câmp și peste 300 prizonieri, iar în ziua de 19 noiembrie 1916, împreună cu un batalion de vânători, atacă cu furie pe inamic la Stâlpul și Bălăria, îl izgonește pe ambele maluri ale Neajlovului și capturează tunuri, chesoane cu muniții și peste 1.800 de prizonieri”*³. Acest Înalt Decret va fi adus la cunoștința trupei cu ocazia inspecției făcute de generalul Nicolae Petala, comandantul Corpului I Armată, la 2 mai 1918.

În perioada 25-27 aprilie 1918, regimentul este înlocuit pe frontieră de către Regimentul 15 Obuziere și se concentrează la Dorohoi, în vederea deplasării în regiunea Orhei.

În ziua de 2 mai 1918, toți comandanții de regimente, batalioane și câte un ofițer activ din fiecare companie a Diviziei 9 Infanterie se adună la comandamentul diviziei la Botoșani, unde comandantul Corpului I Armată, generalul Nicolae Petala, le aduce la cunoștință că Divizia 9 Infanterie iese din subordinea sa, trecând în subordinea corpului V Armată, comandat de generalul Ion Istrate⁴. După ce le dă sfaturi privind îndeplinirea misiunii în Basarabia, solicită să se întâlnească cu trupa Regimentului 40 Infanterie. La ora 15.00, însoțit de generalii Rujinski și Stan Poetaș, generalul Nicolae Petala se întâlnește cu foștii săi subordonați, din perioada când a fost comandant al acestui regiment. Strânge mâna pușinilor soldați rămași în viață *„cu cea mai caldă iubire și bucurie”*, plecând din mijlocul regimentului în uralele de bucurie ale trupei⁵.

La 5 mai 1918, începe deplasarea Regimentului 40 Infanterie în Basarabia. Toate batalioanele se deplasează prin marș pe jos. Până la 15 mai 1918, acestea ajung în zona de responsabilitate astfel: Batalionul 1 la Cotiușeni Mari, Batalionul 2 la Dobrușa și Batalionul 3 la Răspopeni⁶.

La 17 mai 1918, Batalionul 2 se deplasează la Bălți, unde ia în primire garnizoana și asigură paza tuturor depozitelor de efecte și muniții din oraș.

La 23 iunie 1918, începe demobilizarea trupei și ofițerilor în rezervă. Demobilizații din contingentele mai vechi de 1898, grupați în detașamente de câte 3-400 oameni, sunt

² Ibidem, p. 74.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, p. 76.

⁶ Ibidem.

trimiși în teritoriul ocupat.

Concomitent sunt primiți 1.600 de recruți care fuseseră instruiți în diferite centre de instrucție⁷.

Conform instrucțiunii de mobilizare nr. 2620/1918, demobilizarea ofițerilor și trupei s-a încheiat la 30 iunie 1918, iar începând cu 1 iulie 1918, Armata Română a trecut pe picior de pace.

Regimentul are în supraveghere o zonă de pază, însărcinarea principală fiind asigurarea ordinii publice și supravegherea respectării tarifelor la alimentele prohibite.

Ocuparea județului Hotin

Urmare a desfășurării nefavorabile a acțiunilor militare, trupele austro-ungare aflate pe frontieră, cât și cele aflate în raionul Moghilev, Iampol, Kamenea și-au părăsit în dezordine sectoarele, deplasându-se spre vest. Austriecii au abandonat o mare cantitate de armament și muniție, care au fost luate de populația din zonă.

Diviziilor 9 Infanterie și 1 Cavalerie le-a revenit misiunea să ocupe și să asigure ordinea și liniștea publică în județele Hotin și Soroca. În județul Hotin, unde va acționa Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni”, componența etnică, conform recensământului din 1897, era următoarea: „ucrainieni – 53,2%, moldoveni/români – 23,8%, evrei – 15,6%, ruși – 5,8%, polonezi – 0,75%, Bélaruși – 0,5%, germani – 0,2%, alte etnii – 0,2%”⁸.

În ziua de 23 octombrie 1918, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” primește, la ora 22.45, ordinul nr. 375 al Diviziei 9 Infanterie, prin care i se preciza ca până la 24 octombrie 1918, ora 20.00, să fie în măsură să se deplaseze pentru îndeplinirea unei noi misiuni. Deoarece marea majoritate a efectivelor se găseau la munca câmpului, abia în ziua de 25 octombrie 1918, orele 14.30, regimentul s-a putut aduna în localitatea Mandac, cu întregul efectiv, armamentul, muniția și trăsurile, conform statului de organizare⁹. La această dată, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” avea următoarele efective: 70 de ofițeri, 2257 trupă, 761 cai și 133 trăsură¹⁰.

Divizia 9 Infanterie comunică telefonic că regimentul va intra în subordinea Diviziei 1 Cavalerie, comandată de generalul Schina Mihail, având misiunea să ocupe județului Hotin, să alunge resturile trupelor austro-ungare, care erau în debandadă și să restabilească ordinea în această regiune.

Regimentul începe deplasarea în seara zilei de 25 octombrie 1918, realizând până la 30 octombrie 1918, următorul dispozitiv, conform ordinului Diviziei 1 Cavalerie:

- Batalionul 1 Infanterie – dispus la Securenii;
- Batalionul 2 Infanterie – dispus la Brinceni;
- Batalionul 3 Infanterie – dispus la Larga¹¹.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Nicolae Bulat, *În căutarea unui mare erou. Generalul Stan Poetaș*, Editura Editgraph, Buzău, 2019, p. 116.

⁹ Arhivele Militare Române, *Jurnalul de operații al Diviziei 9, Regimentul 40 Infanterie*, dosar nr. 3523, perioada 14.08.1916 – 01.06.1921, p. 79.

¹⁰ *Ibidem*, p. 80.

¹¹ *Ibidem*, p. 81.

În aceeași zi, la ora 12.30, Batalionul 3 Infanterie primește ordin să se deplaseze la Hotin.

Concomitent cu deplasarea și realizarea dispozitivului ordonat, în conformitate cu Ordinul de mobilizare nr. 1504 din 28 octombrie 1918, regimentul se mobilizează, primind militari contingentele 1916-1912, numai din Moldova. Urmare a acestei activități Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” va avea următoarea structură: Comandamentul, Compania Stat Major, 3 batalioane, fiecare cu 3 companii de pușcași și o companie mitraliere, Tren de luptă, Tren regimentar și o Companie Depozit dispusă la Mandac¹². Fiecare companie are un număr de 80-100 de militari, fiecare pluton fiind organizat pe 2-3 grupe.

Încă din 27 octombrie 1918, Divizia 1 Cavalerie repartizează sectoarele fiecărui batalion, acestea la rândul lor stabilesc companiilor subsectoarele de responsabilitate, începându-se patrulările prin satele din zona respectivă.

S-au ocupat toate găurile de pe calea ferată Lipscani – Ocnița, au fost luate în supraveghere trecerile peste Nistru și s-a acționat pentru asigurarea legăturilor telefonice, care fuseseră întrerupte.

Comandanții de sectoare raportează că populația se supune ordinelor și dispozițiilor autorităților militare românești. În unele localități populația este recalcitrantă, manifestând ostilitate față de trupele române.

La 31 octombrie 1918, militari din Batalionul 3 sunt nevoiți să tragă focuri de armă și pușcă mitralieră, pentru liniștirea populației din Tăuteni, care voia să devasteze un depozit de cereale¹³.

La 6 noiembrie 1918, deoarece populația din satele Ianăuți, Grubno, Văscăuți și Seliște nu s-a supus autorităților militare, un detașament condus de locotenentul Stamate, a fost trimis să dezarmeze localnicii și să confiște mărfurile furate din gara Văscăuți. Deoarece acțiunea acestei subunități nu a dat niciun rezultat, la 9 noiembrie 1918, s-a ordonat ca un alt detașament, condus de locotenentul Geică, sprijinit de o baterie de artilerie, să restabilească ordinea. Se execută bombardarea acestor sate, dar populația nu se supune. Abia în 14 noiembrie 1918, locotenentul Geică raportează că a adunat o mare cantitate de arme și a recuperat marfa furată¹⁴.

La 23 noiembrie, Compania 5/ Batalionul 2 Infanterie acționează la Lipcani pentru dezarmarea populației¹⁵.

La 24 noiembrie 1918, populația din Mândăcăuți s-a revoltat, a ucis pe soldatul Gulai Spiridon și a rănit alți doi soldați. S-a constituit un detașament, comandat de locotenentul Moldoveanu Sandu, format din 4 plutoane de infanterie și unul de mitraliere, care până în seara zilei a arestat toți bărbații cu vârsta între 15 și 60 de ani, total 280 de oameni. În ziua de 26 noiembrie 1918, din ordinul Diviziei 1 Cavalerie, satul Mândăcăuți a fost bombardat de o baterie de artilerie, astfel reușindu-se potolirea populației¹⁶.

¹² *Ibidem*, p. 80.

¹³ *Ibidem*, p. 81.

¹⁴ *Ibidem*, p. 82-83.

¹⁵ *Ibidem*, p. 82.

¹⁶ *Ibidem*, p. 82-83.

Până la începutul lunii ianuarie 1919, în zona de responsabilitate a Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” a fost liniște, nemaifi înregistrându-se niciun incident.

Participarea la înăbușirea rebeliunii de la Ataki – Hotin

Dispozitivul realizat de militarii români, la începutul lunii ianuarie 1919, pentru acoperirea frontierei pe Nistru era următorul:

- De la Prut până la Nistru și în continuare pe fluviu până la Ataki – Divizia 1 Cavalerie, comandant generalul Mihail Schina;
- De la Ataki la Coșerîța – Divizia 9 Infanterie, întărită cu Brigada 3 Roșiori, comandant generalul Rujinski Nicolae;
- De la Coșerîța la Reni, Divizia 10 Infanterie, întărită cu Regimentul 9 Vânători și trupe din Divizia 2 Cavalerie, comandant generalul Ghinescu Ioan¹⁷.

Seviciul de informații a constatat agravarea situației pe Nistru, comunicând la 2 ianuarie 1919, intenția bandelor bolșevice de a trece Nistrul în zilele de sărbătoare, prin punctele Atachi și Hotin¹⁸. Din păcate aceste informații nu au fost valorificate de comandanții români, astfel cîncît trupele române au fost luate prin surprindere de acțiunea trupelor bolșevice.

În noaptea de 6/7 ianuarie 1919, ora 3.40, bolșevicii trec Nistru, pe ghiață, în zona localității Ungri, în sectorul apărat de Detașamentul Ataki, comandat de generalul Stan Poetaș. În timp ce militarii Batalionului 1 Infanterie/Regimentul 34 Infanterie acționează pentru interzicerea acestei acțiuni, țăranii din localitățile din spatele zonei acțiunilor de luptă se răscoală¹⁹.

Bolșevicii de peste Nistru trec fluviul în zona localității Naslavcea, care era în responsabilitatea Batalionului 1/Regimentul 40 Infanterie, comandat de căpitanul Chițulescu²⁰. Pe timpul luptelor sublocotenentul Farcaș²¹, un sergent, 34 de soldați și-au pierdut viața, alți 4 soldați fiind răniți.

La ora 10.00 generalul Poetaș raportează Diviziei 9 Infanterie despre trecerea bolșevicilor prin cele două puncte, comunicând că localitatea Ataki nu va mai fi posibil să fie menținută. Pe drumul spre poziția de la Ataki, generalul Stan Poetaș este asasinat de țăranii răsculați din satul Calarașovca. Din ordinul comandantului Diviziei 9 Infanterie, colonelul Ion Petrescu, comandantul Regimentului 34 Infanterie este numit la comanda Detașamentului Ataki²². Pe timpul acestor lupte trupele române au avut

¹⁷Col. (r) Remus Macovei, *De la Turtucaia a Budapesta. Prinsoșul de sânge al militarilor constănțeni în campania 1916-1919*, Editura Next Book, Constanța, 2017, p. 59.

¹⁸ AMR, *Registrul Istoric al Regimentului 40 Călugăreni*, dosar nr. 3519, perioada 1911-1930, p. 103.

¹⁹ AMR, *Jurnalul de operații al Brigăzii 17 Infanterie*, dosar 5395, nr. crt. 379, de la 18 octombrie 1918 la 23 ianuarie 1920, p. 1-2.

²⁰ Fost copil de trupă, a fost remarcat de Regele Carol I, fiind trimis la Școala militară. Brav, cu o frumoasă cultură, prietenos cu subordonații. Avea un singur defect, era „iute la bănuți”. După liniștirea situației va impune localității Securenii o contribuție de război de 50.000 ruble, care au intrat în buzunarul său. Pentru această faptă va fi trimis în fața Consiliului Militar (Gheorghe Eminescu, *Asasinarea generalului Stan Poetaș*, revista „DacoRomânia” nr. 2/1996, p. 3).

²¹Bolșevicii au tăiat în bucăți pe sublocotenentul Fărcaș și pe ordonanța sa, aruncându-i în Nistru. Trupul acestuia a fost descoperit în ziua de 23 ianuarie 1919, fiind înmormântat cu onoruri militare la Securenii.

²² *Ibidem*, p. 2.

următoarele pierderi: morți – general Stan Poetaș, sublocotenentul Magiaru²³, 10 soldați; răniți – 10 soldați; 144 soldați dispăruți.

Detașamentul Ataki, la ora 14.20, începe retragerea spre Sanca, iar batalionul 1/Regimentul 40 Infanterie se retrage la Securenii.

La 8 ianuarie 1919, în urma atacului executat de bolșevici, Detașamentul Ataki se retrage la Brinceni.

Batalionul 1/Regimentul 40 Infanterie menține cu fermitate sectorul Securenii. În sprijinul său va veni un detașament din Larga, comandat de căpitanul Făiniță. Comandantul batalionului comunică Diviziei 1 Cavalerie că satele Voloșcova, Mendicăuți, Văscăuți și Româncăuți sunt răsculate. În satele Naporotovo, Mihalcov, Vitrianca, Culișofca și Sirbicieni țărani răsculați execută focuri de armă asupra militarilor. Maiorul Andronescu, din Regimentul 1 Roșiori, primește ordin să se deplaseze la Securenii, luând comanda detașamentului din zonă²⁴.

La ora 12.00, colonelul Georgescu Nicolae, comandantul Regimentului 40 Infanterie este numit comandant al Detașamentului Securenii-Ocnița cu misiunea de a curăța zona de bandele bolșevice²⁵.

La ora 20.00 Divizia 1 Cavalerie ordonă distrugerea satelor care s-au aliat la mișcarea bolșevică. La Securenii s-au executat 14 indivizi care au fraternizat cu bolșevicii, iar la Româncăuți alți 2 care au tras asupra militarilor români²⁶.

La 9 ianuarie 1918, ora 13.30, căpitanul Chițulescu a reușit să elibereze Naslavcea, fără a avea pierderi. 400-500 de bolșevici și aproximativ 500-1.000 de locuitori valizi din localitate au fugit peste Nistru. În sat s-au găsit cadavrele a 40 de soldați români, tocați cu toporul²⁷. Sublocotenentul Stina Laurențiu, cu un pluton a alungat bolșevicii de la sud Bârnova, înaintând și ocupând satul Verezani, pe care nu a reușit să-l mențină, fiind obligat să se retragă la Bârnova.

Colonelul Cornescu Gheorghe este numit comandant al Detașamentului Ataki-Ocnița, având în subordine: Detașamentul colonel Ion Petrescu (Batalionul 1/Regimentul 35 Infanterie, Batalioanele 1 și 2/Regimentul 34 Infanterie, 1 escadron/Regimentul 5 Călărași, 1 Baterie Călăreț) subunități din Divizia 1 Cavalerie, Detașamentul maior Lascăr (campanile 9,10 și 11 infanterie, o companie mitraliere, 1 baterie 35 mm).

Colonelul Cornescu Gheorghe ordonă: „*Se vor extermina toți bolșevicii, deoarece ei nefiind armate regulate, nu pot beneficia de legile războiului. Nu se vor cruța nici*

²³Trupul său va fi descoperit în ziua de 23 ianuarie, într-o groapă comună, pe malul Nistrului, lângă Volocineț. În prezența colonelului Gheorghe Cornescu, se va organiza un ceremonial militar, în gara Ocnița, la plecarea trenului cu trupul său spre Bălți, la care a participat o companie de infanterie și o baterie de artilerie. În gara din Bălți s-a organizat un ceremonial religios la care au participat colonelul Anastasiu Alexandru, comandantul Diviziei 9 Infanterie, colonelul Victor Bacaloglu, comandantul Regimentului 35 Infanterie, ofițeri și soldați din garnizoană, săteni din localitățile apropiate. Apoi, trupul a fost transportat la Focșani, unde va fi înhumat de membrii familiei (Alexandru Madgearu, *Note din războiul de reîntregire a neamului*, Editura Militară, București, 2017, p. 249-250).

²⁴ AMR, *Registrul Istoric al Regimentului 40 Călugărenii*, dosar nr. 3519, perioada 1911-1930, p. 104.

²⁵ *Ibidem*, p. 104.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 104-195.

satele de pe stânga Nistrului, pe unde bolșevicii au trecut”²⁸.

La **10 ianuarie 1919**, se ordonă ca Batalioanele 2 și 3/Regimentul 40 Infanterie să rămână la dispoziția Diviziei 9 Infanterie.

La ora 6.00 Batalionul căpitanului Chiculescu începe deplasarea spre Nistru, iar detașamentul maiorului Lascăr spre Verezani, pentru curățirea zonei de bolșevici. Detașamentul colonelului Petrescu Ion va elibera localitățile Calarașovca, Ataki, Volcineț²⁹.

În cursul zilei de **11 ianuarie 1919**, deoarece locuitorii din satele Căldăuți și Serbicieni au ucis 4 militari români, căpitanul Chiculescu ordonă bombardarea și distrugerea acestor localități³⁰. În satul Lincăuți 6 locuitori sunt executați deoarece au tras asupra militarilor români care instalau un post în zonă. Deasemenea, la Ianăuți și Româncăuți, au fost executați 5 indivizi care au tras asupra militarilor români. Pentru același motiv, la Brinceni, sunt executați 7 locuitori. Până în seara zilei de 11 ianuarie 1919, sunt eliberate satele Ungri și Arionești, bolșevicii fiind respinși peste Nistru³¹.

În perioada următoare au loc doar incidente izolate. În ziua de 14 ianuarie 1919, locotenentul Stamate arestează primarul, preotul, învățătorul și ceilalți fruntași din Nilipăuți, pentru că au permis bolșevicilor să recruteze tineri și să rechiziționeze cai din această localitate.

La 17 ianuarie 1919, se constituie două coloane care vor acționa concomitant pentru dezarmarea completă și arestarea tuturor celor care manifestă o atitudine ostilă. Coloana comandată de căpitanul Pandle, din Regimentul 34 Infanterie, va acționa pe direcția: Văscăuți, Româncăuți, Subutiniți, Culisovca, Corman, Molodova. Coloana maiorului Ionescu, din Regimentul 40 Infanterie va acționa pe direcția Rosazan, Noua Suliță, Grupna Ianăuți, Siliște, Slobozia, Inăuți, Cumarovo.

Maiorul Ionescu ordonă bombardarea și distrugerea satului Cumurova, unde 100 de bolșevici trecuseră Nistrul, fiind sprijiniți de o parte din locuitori³².

La 23 ianuarie 1919, are loc bombardarea satelor din stânga Nistrului, care adăposteau bolșevici: Sudenița, Bocov și Sbololof³³.

În aceeași zi, preotul Marținian Brezoianu, de comun acord cu comandantul Regimentului 40 Infanterie „Căugăreni”, a adunat toți preoții, diaconii, primarii, ajutorii, notarii și învățătorii din 60 de comune din județul Hotin, în orașelul Briceni. După ce le-a ținut cuvântări, în care le-a cerut acestora să îi îndemne pe săteni la liniște și să nu se mai revolte împotriva autorităților și armatei române, le-a prezentat următorul jurământ: „În numele lui Dumnezeu cel Atotputernic, noi jurăm credință și supunere Împăratului României, Ferdinand I, supunere legilor și autorităților române. Noi, înaintea Preacuviosului Arhimandrit Martinian Brezoianu, fiind îmbrăcat în sfintele odăjdii cu Cruce și Evanghelie, declarăm pe cinstea noastră ca primari, preoți și învățători, că vom sfătui poporeniile noastre a fi liniștiți și pașnici și că vor denunța pe orice cap de revoltă sau bolșevism sau oricare vor

²⁸ *Ibidem*, p. 105.

²⁹ *Ibidem*, p. 105-106.

³⁰ *Ibidem*, p. 107.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

încerca să turbure liniștea și siguranța Țării Românești și că la caz contrar vom răspunde cu viața noastră și că dorim alipirea pe vecie cu România Mare, Patria noastră Mamă. Așa să ne ajute Dumnezeu!”

Cei peste 300 de participanți, după ce au sărutat Crucea și Evanghelia, au iscălit jurământul, ulterior deplasându-se în localitățile lor, unde au solicitat sătenilor să respecte acest jurământ³⁴.

La data de 25 ianuarie 1919 Regimentul realizează următorul dispozitiv: Batalionul 1 la Securenii, Batalionul 2 la Ianauți și Batalionul 3 la Brinceni³⁵.

În întreaga zonă se aplică dispozițiunile stării de asediu, militarii fiind atenționați să nu comită abuzuri.

În satul Corman, la 28 ianuarie 1919, sunt executați, în fața întregii comunități, 2 locuitori care au luptat cu arma în mână împotriva militarilor români, iar sublocotenentul Geică percheziționează satul Edinți, executând 6 locuitori găsiți vinovați de agitațiuni. Sunt ultimile execuții cauzate de agresiunea bolșevică.

În noaptea de 30/31 ianuarie este respinsă încercarea unei bande de 30 de bolșevici de a pătrunde în Basarabia, iar la 3 februarie 1919, este bombardat satul Bacota, din stânga Nistrului, trăgându-se 54 de proiectile de artilerie, efectul fiind zdrobitor³⁶.

La 3 martie 1919 se execută trageri de represalii asupra satelor Lojoschi, Malii și Vinievo, trăgându-se 87 de proiectile de artilerie³⁷.

Părăsirea Basarabiei și revenirea în Cadrilater

În perioada martie-decembrie 1919, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” apără frontiera pe Nistru, dispunându-se astfel: Comanda regimentului și Batalionul 1 la Brinceni, Batalionul 2 la Ianauți și Batalionul 3 la Româncăuți. Se lucrează intens pentru fortificarea malului drept al Nistrului, dar se acordă o atenție mărită intensificării instrucției trupelor. Companiile executau, prin rotație, serviciul pe frontieră pe o perioadă de 8 zile.

Atacurile bandelor de peste Nistru au continuat, dar nu au mai avut vigoarea anterioară. La fiecare astfel de încercare se execută trageri de represalii – 12 mai 1919 – satul Delachen și gara Moghilev³⁸; 5 iulie – satul Stara Ușița³⁹.

La începutul lunii noiembrie, desfășurându-se alegerile pentru Camera Deputaților și Senat, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” a asigurat paza secțiilor de votare cu Compania a 7-a la Brinceni, cu Compania 1-a la Securenii și cu Compania a 10-a la Româncăuți⁴⁰.

La sfârșitul lunii decembrie regimentul este înlocuit în vederea revenirii în Dobrogea.

³⁴ Col. (r) Remus Macovei, *Acțiunea preoților militari în Basarabia*, revista „Misiunea”, nr. 5/2018, p. 57.

³⁵ AMR, *Registrul Istoric al Regimentului 40 Călugăreni*, dosar nr. 3519, perioada 1911-1930, p. 110.

³⁶ *Ibidem*, p. 111.

³⁷ *Ibidem*, p. 104.

³⁸ AMR, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 9 Infanteriei, Regimentul 40 Călugăreni*, dosar nr. 3523, p. 101.

³⁹ *Ibidem*, p. 106.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 108.

⁴¹ *Ibidem*, p. 110.

În ziua de 9 ianuarie 1920, ora 5.00, Batalionul 1 începe deplasare pe itinerariul: Văscăuți, Cernăuți, Pașcani, Galați, pe șlepuri până la Cernavoda și apoi, din nou cu trenul până la Bazargic, ajungând la destinație la 30 ianuarie 1920.

La 12 ianuarie 1920, începe deplasarea Compania Stat Major și serviciile, care ajung la Bazargic, folosind același itinerar și aceleași mijloace de transport, la 30 ianuarie 1920.

La 17 ianuarie începe deplasarea Batalionul 2 și Drapelul regimentului, care ajung la destinație la 30 ianuarie 1920.

La 23 ianuarie pleacă Batalionul 3, din Româncăuți, care va ajunge la Bazargic la 7 februarie 1920.

Deplasarea s-a făcut în condiții deosebit de dificile, din cauza gerului, lipsei locomotivelor și a combustibilului⁴¹.

După o absență de trei ani și patru luni, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” va reveni în garnizoana de dislocare la pace. Ofițerii, subofițerii și trupa regimentului, mult mai puțini decât la plecare, erau mândri că prin activitatea lor și jertfa camarazilor și-au adus o contribuție importantă la Reîntregirea României.

Grăniceri români pe Nistru, 1919.

⁴¹ *Ibidem*, p.111.

APĂRAREA FRONTIEREI DE NORD A ROMÂNIEI ÎN ANUL 1919, PARTE INTEGRANTĂ A APĂRĂRII MARI UNIRI DIN ANUL 1918

**Ion Giurcă,
Adrian Diaconu**

La începutul anului 1919 situația din teritoriile unite cu țara era nesigură, în condițiile în care administrația românească încă nu fusese consolidată, din cauza unor aspecte rezultate din hotărârile adoptate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia, cât și a tendințelor unor lideri politici din cele trei provincii de a păstra o relativă independență decizională față de autoritățile de la București, dar și stării de insecuritate existente la frontiera de est, nord și vest, unde trupele ruse și ucrainene bolșevizate, ca și structurile militare maghiare, bolșevizate sau nu, constituiau un real pericol pentru țară și marile unități române dislocate în apropierea frontierei. Prin urmare, la propunerea Marelui Cartier General Român, remobilizat la 27 octombrie/9 noiembrie 1918, în cursul lunii decembrie, pe fondul situației existente, s-a ordonat ca teritoriile unite cu țara să fie considerate zone de operații, iar unitățile dislocate în acele spații trebuiau să fie în măsură să respingă atacurile eventualilor agresori. Partea de nord a țării, avem în vedere nordul Moldovei istorice, era vizată de către trupele ucrainene dislocate la est de Nistru și în Galiția, prin urmare s-au impus măsuri de apărare și în acest spațiu.

Evaluând corect situația și perspectiva acțiunilor ucrainenilor, având în vedere și antecedentele din iarna și primăvara aceluia an, la 31 octombrie/13 noiembrie 1918 generalul Arthur Văitoianu a transmis, prin „Ordinul nr. 157”, tuturor comandanților din spațiul dintre Prut și Nistru: *„Sunt informațiuni că se produc mișcări serioase de dezordine în Ucraina. Grănicerii au primit ordin de a fi de ultimă severitate. Vor interzice trecerea Nistrului în mod absolut, uzând de arme. De asemenea veți lua măsuri pentru satele de pe malul Nistrului, să se suprimă, cu ultimă severitate orice dezordine”*¹.

Semnalele transmise de către generalul Arthur Văitoianu, analiza situației din zona sa de responsabilitate, l-au determinat pe comandantul Corpului 5 armată, generalul Ioan Istrati, să ordone noi măsuri pentru acoperirea liniei Nistrului în Basarabia, organizând trei sectoare².

- În partea de nord a Basarabiei, pe malul drept al Nistrului până la Atachi, inclusiv, Divizia 1 Cavalerie, întărită cu Regimentul 40 Infanterie din cadrul Diviziei 9 Infanterie;
- De la Atachi până la Coșernița, inclusiv, acoperirea trebuia executată de către Divizia 9 Infanterie, întărită cu Brigada 3 Roșiori;

¹ Arhivele Militare Naționale Române (AMNR), *Fond Divizia 2 Cavalerie*, dosar nr. 7, f. 95.

² *Ibidem*, f. 97.

- De la Coșernița până la Mare și de aici pe Dunăre până la Reni, intra în dispozitiv de acoperire Divizia 10 Infanterie, căreia i se pune la dispoziție Divizia 2 Cavalerie și Batalionul 9 Vânători.

Acoperirea frontierei urma să se organizeze și să se execute conform specificului situației din sectorul fiecărei divizii, care trebuia să organizeze subsectoare, legăturile între sectoare și subsectoare fiind o sarcină a comandanților de divizii, luându-se măsuri pentru evitarea surprinderii, scop în care trupele trebuiau eșalonate în adâncime pe trei linii:

- Linia I, de supraveghere, trebuia să se găsească chiar pe Nistru, compusă din pichetele, plutoanele și companiile de grăniceri, patrule de cavalerie și infanterie;

- Linia II, formată din posturi de susținere ale liniei I, trebuia să fie compusă din trupe de forță unui pluton până la o companie, dispuse pe direcții principale de apărare, care trebuiau să fie în măsură să susțină subunitățile din linia I;

- Linia III, urma a fi formată din rezervele de sectoare sau subsectoare, la dispoziția comandanților de sectoare și subsectoare, folosite ca trupe de manevră, care în principiu trebuiau dislocate și gata pentru a interveni cât mai grabnic și în modul cel mai energic, acolo unde nevoia o impunea.

Comandanților de sectoare li se cerea să studieze mai multe variante de acțiune pentru respingerea atacurilor inamicului în fiecare punct favorabil de trecere a Nistrului, cât și modul de utilizare a rezervelor. Atenție deosebită trebuia acordată supravegherii populației din interior din punct de vedere al siguranței, mai ales acolo unde erau majoritari alogenii. Zilnic, comandanții de sectoare trebuiau să transmită la statul major al Corpului 5 armată, prin comandamentul diviziei, câte un raport informativ și operativ, cel mai târziu până la ora 12.

Măsurile prevăzute și ordonate de către comandantul Corpului 5 armată au fost puse în aplicare doar în parte, în condițiile în care Marele Cartier General transmitea continuu ordine privind unele activități de altă natură decât cele militare la care să participe trupele române, cât și în perspectiva revenirii autorităților politice și militare la București, pe măsură ce se creau condițiile de securitate și se efectuau pregătirile necesare.

La Cernăuți situația tindea să devină complicată pe fondul insistențelor lui Iancu Flondor în privința diminuării locului și rolului structurilor militare în partea de nord a Bucovinei, despre care generalul Iacob Zadik a raportat pe linie ierarhică, arătând că: „*D-l Ministru Flondor a făcut cererea – bazat pe considerațiuni de ordin politic, local și moral, ca zona de operațiuni a armatei să fie limitată cât mai mult posibil în județele din nordul Bucovinei, iar restul Bucovinei să intre în stare normală, adică armata să nu aibă niciun amestec, aducând la cunoștința D-sale că în această privință avem Ordinul circular nr.1145 al Marelui Cartier General prin care hotărăște că întreaga Bucovină este în zona armatei, D-sa a insistat asupra cererii ce a făcut. În județele în care ar intra în stare normală rolul comandanților militari să se reducă la comanda unităților fără niciun amestec în chestiunile de administrație civilă, ordine și siguranță în teritoriu*”³.

Generalul Iacob Zadik insista la eșalonul superior ca orașul Cernăuți și calea ferată Cernăuți-Burdujeni să rămână sub administrarea Diviziei 8 Infanterie, argumentându-și solicitarea. Pentru evitarea unei stări conflictuale cu Iancu Flondor, la 4/17 ianuarie 1919,

³ Arhivele Militare Române, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2637, f. 29.

prin „Ordinul nr. 1692”, generalul Constantin Prezan făcea câteva precizări privind comportamentul Diviziei 8 Infanterie în acest spațiu: *„Totuși dată fiind cererea D-lui Flondor este bine să căutați a ajunge la deplină înțelegere, cedând într-o măsură cât mai largă, astfel încât dispozițiunile luate de Guvernul Bucovinei să nu fie deloc contrariate sau anihilate prin acțiunea organelor militare. Nu trebuie să se amestece comandamentele și unitățile în chestiunile de ordin administrativ, iar pentru chestiunile de ordin polițienesc trebuie să se lucreze acolo unde este necesar, mână în mână. Comandanții militari de județe vor fi desființați dacă nu sunt necesari, iar pentru ordinea și siguranța internă se vor satisface cererile prefecților, atât conform legilor cât și în raport cu interesele operative”*⁴.

Aceste aprobări de derogare de la anumite ordine anterioare, dezacordul lui Iancu Flondor ca orașul Cernăuți să fie inclus în zona operațiilor, au generat nedumeriri și neclarități asupra modului de acțiune, astfel că atât comandantul Corpului 4 armată, cât și consilierul său juridic au solicitat clarificări asupra modului de acțiune, deoarece precizările generalului Constantin Prezan nu anulau ordine anterioare în privința stării de asediu și zonelor de operații.

Atacurile bandelor bolșevice și trupelor ucrainene la Ataki și Hotin în ianuarie 1919

În partea de nord-est a Basarabiei, revendicată de către ucraineni, ca de altfel și partea de sud a teritoriului românesc dintre Prut și Nistru, la începutul anului 1919 au avut loc cele mai ample confruntări din această parte a țării în perioada operațiilor militare pentru apărarea Marii Uniri din anul 1918.

Luptele Diviziei 9 Infanterie în zona Ataki

Zona Moghilev-Ataki, prin configurația cursului de apă și a terenului, era una favorabilă forțării Nistrului de către trupele ucrainene, dar, se pare, cu toate că existau indici asupra probabilității unor acțiuni ale bolșevicilor ucraineni, măsurile pentru contracararea acestora au lăsat de dorit. Pe malul drept al Nistrului, între Arionești și Româncăuți, erau dislocate cu misiuni de pază și supraveghere două companii de grăniceri, în timp ce unități ale Diviziei 9 Infanterie (Brigada 20 Infanterie) și Diviziei 1 Cavalerie (Brigada 2 Cavalerie) se aflau la o distanță mare de cursul de apă, dispersate în diferite localități în cartuire specifică anotimpului rece, astfel că intervenția lor necesita timp pentru pregătire și acțiune.

Caracterul planificat al acțiunilor inamicului rezultă din simultaneitatea atacului la Hotin și Ataki, din angajarea populației civile neromânești sau bolșevizată de pe direcțiile de atac, ceea ce dovedește existența multor carențe în privința activității informative a trupelor de grăniceri și a celor două divizii dislocate în partea de nord și est a Basarabiei.

Ca urmare a atacului prin surprindere executat în noaptea de 6-7/19-20 ianuarie 1919, în sectorul Moghilev, Ataki, între localitățile Călărași și Verzani, companiile de grăniceri s-au retras imediat la Ocnița, Secureni, Briceni și Româncăuți, astfel că

⁴ *Ibidem*, f. 33.

populația răsculată în sectorul de atac al ucrainenilor a asigurat ocuparea unui cap de pod la vest de Nistru suficient de larg și adânc, care permitea aducerea de noi forțe. Acțiunea trupelor noastre pentru respingerea inamicului urma să se desfășoare într-un spațiu ostil, unde populația era aproape în totalitate de partea invadatorilor.

Știrea despre atacul ucrainenilor a ajuns la comandamentul Diviziei 9 Infanterie în ziua de 7/20 ianuarie orele 9.00, moment în care atacatorii aveau deja sub control o suprafață mare de teren și aveau sprijinul populației răsculate. Subunitățile Batalionului 1 din Regimentul 34 Infanterie au fost surprinse și copleșite de superioritatea inamicului, fiind nevoite să se retragă la Atachi, de unde urmăreau evenimentele din satele Volcineț și Calarașofca. În situația creată, generalul Stan Poetaș, comandantul Brigăzii 20 Infanterie, s-a deplasat spre linia de contact a Regimentul 34 Infanterie, „*deși i se atrăsese atenția asupra pericolului să nu intre în sat căci populația e răsculată, ceea ce dânsul nu a voit a crede; coboară pe șoseaua Atachi – Calarașofca și este atacat de populația civilă, fiind omorât și cadavrul batjocorit*”⁵. Acțiunile inamicului, dar mai ales moartea generalului Stan Poetaș, l-au determinat pe generalul Constantin Prezan ca la 9/22 ianuarie 1919 să ordone unităților aflate în Basarabia ca: „*Pe viitor toate trupele ce vor trece frontiera noastră, nu vor fi socotite ca trupe organizate. În consecință, aceste bande nu se vor bucura de legile care se aplică în război trupelor regulate. Toate vor fi tratate fără milă, complet și radical exterminate*”⁶.

În urma analizei situației și a evaluării posibilităților inamicului, comandamentul Diviziei 9 Infanterie a planificat operațiile militare pentru respingerea forțelor ucrainene care se regrupau în zona localităților Arionești, Unguri, Calarașofca, Ocnîța, Atachi, Volcineț, Merișofca. Atacul unităților diviziei s-a pregătit în ideea restabilirii ordinii și distrugerii bandelor ucrainene, adoptând măsuri drastice inclusiv contra populațiunii civile, care s-a solidarizat cu agresorul și i-a sprijinit acțiunile.

Prima structură organizată pentru restabilirea situației a fost Detașamentul „Maior Lascăr”, format din Batalionul 3/Regimentul 35 Infanterie și Bateria 7 din Regimentul 13 Artilerie, care la 9/22 ianuarie a primit misiunea de a respinge inamicul ce ocupase localitatea Ocnîța. Deși subunitățile detașamentului au fost primite cu foc la marginea localității Bârnova, au luat sub control imediat satul, pentru ca în perioada următoare să fie respinse forțele de la Soroca, Lincăuți, Postova, Cvăzdăuți și Româncăuți. Până în seara zilei 9/22 ianuarie inamicul a fost respins și din localitatea Sauca, unitățile înaintând spre Atachi și Codreni, unde se regrupau forțele adverse.

Luptele de la Hotin

Deși trupele române luaseră sub control cea mai mare parte a Basarabiei încă din iarna anului 1918, partea de nord a fostei gubernii rusești, unită cu Țara la 27 martie/9 aprilie 1918, a rămas sub ocupația trupelor austro-ungare până spre sfârșitul lunii

⁵ *Ibidem*.

⁶ Apud, Marin C. Stănescu, *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România, 1917-1919*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1999, p. 228.

octombrie 1918. Pe fondul prăbușirii fostei monarhii, la 24 octombrie/6 noiembrie 1918 Divizia 1 Cavalerie a primit ordin să-și extindă zona de responsabilitate spre nord, astfel ca până la 30 octombrie/12 noiembrie să ia sub control calea ferată Lipcani, Moghilev și localitatea Hotin.

Câteva zile mai târziu, marea unitate de cavalerie, întărită cu Regimentul 40 Infanterie și un batalion din Regimentul 34 Infanterie, ambele aflate în structura Diviziei 9 Infanterie, a primit misiunea să treacă la acoperire în partea de nord a Basarabiei de la Prut până pe Nistru, apoi în lungul fluviului până la Ataki. Hotinul era localitatea cea mai importantă din sectorul de acoperire al Diviziei 1 Cavalerie și unităților primite ca întărire, iar configurația fluviului favoriza forțarea sau trecerea acestuia de către trupele ucrainene de pe malul opus.

În acele condiții, în zona Hotin a fost constituit și dislocat Detașamentul „General Davidoglu”, compus din Regimentul 9 Roșiori (200 combatanți, 4 mitraliere, 400 cai), Batalionul 3 din Regimentul 40 Infanterie (300 combatanți, 6 mitraliere) și o baterie călărească cu 4 piese, cu misiunea de a asigura ordinea în oraș și împrejurimi, de a respinge inamicul venit de dincolo de Nistru „*cu cea mai mare violență, până la distrugerea completă a localității în care se adăpostesc unitățile concentrate în acest scop*”⁷.

Situația din nordul Basarabiei, cu influență și asupra celei din nordul Bucovinei, s-a schimbat în noaptea de 6-7/19-20 ianuarie 1919, când, pe fondul unor grave neglijențe ale comandanților unităților de la Hotin, bandele ucrainene de peste Nistru și din nordul Basarabiei au ocupat prin surprindere localitățile Ataki și Hotin, obligând trupele noastre să se retragă precipitat și în dezordine.

Evaluând corect situația, în ziua de 7/20 ianuarie generalul Mihai Schina, comandantul Diviziei 1 Cavalerie, îl înștiința prin Adresa nr. 606, pe generalul Iacob Zadik despre faptul că: „*Trupe bolșevice, aproximativ un batalion cu artilerie au trecut Nistrul la Naslavcea, Moghilev. Voi fi nevoit a slăbi grupul forțelor aflate în sectorul din stânga, la frontiera Bucovinei, în caz când alte trupe bolșevice ar trece Nistrul la Hotin. Va fi nevoie să vă asigurați paza și contactul cu noi în direcția Cernăuți, Hotin și Cernăuți Lipcani*”⁸.

Față de această informare, prin Ordinul nr. 953, generalul Iacob Zadik a transmis colonelului Liciu Gheorghe, comandantul Brigăzii 15 Infanterie, aflat la Cotzman, o informare detaliată asupra situației din fâșia de apărare a Diviziei 1 Cavalerie și a intențiilor probabile ale inamicului, cât și recomandări pentru acțiunile viitoare: „*Din informațiile căpătate de Divizia 1-a, intenția bolșevicilor ar fi ocuparea județului Hotin și care ar fi în legătură cu niște bande de austrieci și unguri din Bucovina și Galiția, care asemenea ar voi să atace trupele române. Este posibilă deci o încercare de acțiune din partea bolșevicilor dinspre Kamenitz-Podolski și Zwaneck, unde sunt semnalate trupe bolșevice, spre Hotin, precum și din Galiția spre Bucovina, deși în localitățile Galiției din apropierea frontierei bucovinene nu sunt semnalate forțe mai însemnate. Ca consecință a acestei situații, recomand Brigăzii 15 infanterie a dispune supravegherea vigilentă a frontierei, în special la punctele principale de trecere și o atenție deosebită asupra celor dinspre est. Brigada va stabili o strânsă legătură cu trupele de pe frontieră*

⁷ AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1002, f. 1.

⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1999, f. 498.

ale Diviziei 1-a cavalerie, pentru a fi continuu la curent cu evenimentele ce ar interveni spre Hotin sau pe porțiunea dintre Hotin și Onuț”⁹.

Ca urmare a unei solicitări a comandantului Diviziei 1 Cavalerie, transmisă comandantului Corpului 4 armată, generalul Nicolae Petala, în care se arăta că: „Având nevoie să deplasez trupa aflată la Noua Suliță, cu onoare rog a ne comunica dacă puteți trimite un batalion în acea localitate, populația nefiind favorabilă și putând provoca dezordine”¹⁰, generalul Iacob Zadik a primit ordin în acest sens, astfel că a dispus ca un batalion din rezerva diviziei pe care o comanda să fie trimis la destinația cerută.

Începând cu ziua de 9/22 ianuarie 1919, situația în partea de nord-est a Basarabiei, între Atachi și Hotin a devenit critică, pe fondul atacurilor trupelor bolșevice de la est de Nistru, sprijinite de către o parte a populației de naționalitate ucraineană aflată în localitățile din zona de responsabilitate a diviziilor 9 infanterie și 1 cavalerie. Modul în care au acționat trupele române în acel context a generat o analiză ordonată de către Marele Cartier General Român, pe fondul unor articole apărute în presa britanică, în care acțiunea generalului Davidoglu a fost considerată represivă față de populația evreiască din Hotin¹¹.

Pe fondul situației create și a ordinelor primite, generalul Iacob Zadik a ordonat intensificarea măsurilor de siguranță în Bucovina, de întărirea vigilenței și capacității de acțiune a trupelor aflate în dispozitiv de apărare. În seara acelei zile, generalul Iacob Zadik a primit de la generalul Mihai Schina „Telegrama nr. 650” din care rezulta situația critică din zona Hotin: „Satul Rucsin S.V. Hotin s-a revoltat aseară la ora 22.30. Au omorât jandarmii. Trupele trimise să liniștească au fost primite la 1 km. de Hotin cu focuri de arme și mitraliere. Această linie a fost respinsă. La orele 3 atacul a început și la Atachi (Otaci N. Hotin). Rog binevoiți a grăbi sosirea batalionului la Noua Suliță, unde va primi ordine. În ultimul moment se comunică că atacul se pronunță din Braga, Anatala și Darabani. La Atachi au reușit să treacă Nistrul. Comunicația directă cu Hotinul, telefonică și telegrafică, ne este întreruptă. Rog binevoiți a ne răspunde”¹².

Câteva ore mai târziu, comandantul Diviziei 1 Cavalerie a transmis generalului Iacob Zadik o nouă înștiințare asupra situației, care devenise mult mai gravă: „La ora 3 noaptea detașamentul din Hotin fiind atacat și de forțe superioare bolșevice ce au trecut Nistrul, a fost nevoit să se retragă spre Cristinești. Batalionul 3 din Regimentul 40 Infanterie, luptând, s-a retras spre Mămăliga cu efectiv redus. La retragere a fost atacat de locuitorii satelor Regimentul 3 Călărași, care a fost de asemenea atacat de forțe bolșevice care au trecut Nistrul la Mosnec. Aproape toate satele din Hotin s-au retras la Lipcani”¹³.

Asupra situației trupelor din subordine la data atacului, generalul Cleante Davidoglu avea să scrie mai târziu: „Trupa staționa în cantonamente de alarmă, cu posturi la Pregoraik, Atachi, Anadolu și Darabani (pe Nistru, n.n.), o companie la Capelvca, restul la Hotin în cantonament de alarmă. În orașul Hotin, pe lângă trenul

⁹ Ibidem, f. 499.

¹⁰ Ibidem, f. 504.

¹¹ Pe larg, în Ion Giurcă, *Ofițeri englezi implicați în evenimentele de la Hotin din ianuarie 1919*, în „Document”, Buletinul Arhivelor Militare Române, An IV, Nr. 2-4 (14-16)/2001, pp. 14-18.

¹² AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1999, f. 517.

¹³ Ibidem, f. 518.

regimentar, era gospodăria Regimentului 9 Roșiori, a Batalionului 3 din 40, artilerie. Ofițerii erau în cantonament cu trupa, chiar în acea seară făcusem inspecție împreună cu maiorul Ranete și cu procurorul județului Hotin. Ofițerii care nu aveau unități erau la mine la cartier îndată ce s-a început atacul. La ora 12.55 căpitanul de jandarmi Florescu mi-a adus un jandarm rănit care mi-a spus că satul Ruksin s-a revoltat, a ucis jandarmii și vin la Hotin. La 2.50 mi s-a semnalat că trupe bolșevice au trecut Nistrul la Atachi și Braga, după ce populația de pe malul nostru a ucis mișelește posturile de pază. La ora 3.40 când am dat ordin ca ariergărzile să plece, am luat loc lângă comandantul ariergărzii. La ieșirea din oraș am fost atacat de aproape tot orașul cu puști mitralieră, au fost soldați morți și răniți, numărul celor morți nu se cunoaște. Cei răniți sunt actualmente la spital. După ce am trimis convoiul de 150 trăsură, plus tot aparatul civil (poșta, justiție, poliție, cu familiile), la 5 km de oraș, escortați de un escadron și mitraliere, am oprit ariergardă un escadron cu 6 piese mitraliere și o companie de infanterie la 2 km. de oraș, așteptând ca să-mi vină detașamentul de la Rucsin (o companie, un escadron și două tunuri) și detașamentul de la Caplevca (o companie), maiorul Popescu (o companie) dinspre Atachi, ca împreună cu posturile care vor fi putut scăpa, să încerc un atac ziua asupra orașului. Până la ora 7.30 când începuse a se lumina, niciunul din aceste detașamente nu-mi venise, în schimb primesc știrea de la patrulă că țăranii armați din Caplevca, Darabani, Dahnieni și Niedebăuți ies înaintea convoiului și încep să atace. Atunci mi-am dat seama că atacul principal nu este de peste Nistru, ci din interior”¹⁴.

Față de situația creată, generalul Cleante Davidoglu a hotărât să se retragă la Noua Suliță, luând măsurile de siguranță care se impuneau.

Situația în zona Hotin era gravă, în același timp dezonorantă pentru trupele Diviziei 1 Cavalerie, care se dovedeau incapabile să restabilească ordinea în teritoriul pierdut. În ziua de 10/23 ianuarie generalul Mihai Schina a emis „Ordinul de operație nr. 656”, prin care stabilea regrouparea la Cristinești a Regimentului 9 Roșiori și Batalionului 2 Infanterie din Regimentul 37 Infanterie, pentru a relua ofensiva spre Hotin, stabilind că, în caz de eșec, trupele trebuiau să se retragă spre Lipcani prin Mămăliga. Lipcanii trebuiau să constituie locul de concentrare a forțelor trimise în zona de acțiune, respectiv Batalionul 3 Infanterie din Regimentul 40 Infanterie, rămas cu doar 59 de oameni, cât și Regimentul 3 Călărași, în timp ce la Noua Suliță Regimentul 1 Roșiori rămânea, în continuare, pe loc.

A doua zi, Regimentul 3 Călărași de la Lipcani a primit ordin să scotocească localitățile Larga, Glina, Drepcăuți și Criva, unde se semna agitație, misiunea principală fiind aceea de a aduna armamentul și muniția găsită asupra locuitorilor.

Față de situația creată, generalul Iacob Zadik a răspuns cererii generalului Mihai Schina de a trimite forțe în sprijin, după ce a obținut aprobarea comandantului Corpului 4 armată, astfel că în aceeași zi a emis „Ordinul nr. 969”, pentru comandantul Regimentului 37 Infanterie, prin care se stabilea: „Regimentul 37 Infanterie va da acest batalion. Batalionul se va transporta la Noua Suliță cu trenul. Plecarea în gara Volosgarten în ziua de 10 ianuarie 1919, ora 9. Însărcinarea batalionului este: a) a se pune în contact telefonic cu Divizia 1 cavalerie, al cărui comandament este la Lipcani,

¹⁴ AMR, Fond Marele Cartier General, dosar nr. 1994, f. 234-235.

raportând despre sosirea la Noua Suliță; b) a lua contact cu comandamentul trupelor de la Noua Suliță, pentru a se pune la curent cu situația locală și a cere consemnul ce aveau acele trupe; c) a lua măsuri pentru menținerea ordinii și eventual restabilirea ordinii în populația locală; d) a ține legătura cu trupele Diviziei 1 cavalerie de la Hotin și din regiunea de nord a Basarabiei; e) a supraveghea regiunea Noua Suliță, adică a ști ce se petrece în satele și localitățile din împrejur, pe o zonă cât mai mare”¹⁵.

În baza informațiilor pe care le deținea, generalul Iacob Zadik recomanda, în scris, ca acel comandant de batalion destinat a se deplasa la Noua Suliță, să supravegheze cu atenție activitatea detașamentului rus de Cruce Roșie, cunoscută fiind activitatea personalului de propagandă bolșevică printre foștii prizonieri și suspiciunea că ar deține armament și muniții. Deși batalionul urma să fie subordonat operativ generalului Mihai Schina, comandantul acestuia trebuia să raporteze zilnic, la orele 7 și 17, despre activitățile și acțiunile desfășurate.

Conform ordinelor emise și măsurilor organizatorice întreprinse, a hotărârii comandantului Regimentului 37 Infanterie, la Noua Suliță a fost trimis Batalionul 1 Infanterie, care a ajuns la destinație în ziua de 10/23 ianuarie 1919, unde a intrat în subordinea nemijlocită a comandantului Diviziei 1 Cavalerie, care, în aceeași zi, prin „Ordinul nr. 654” i-a stabilit misiunea: „...de a degaja mai întâi Brigada 2 roșiori și de a face cele mai severe represalii contra populației localităților răsculate, executând imediat pe toți cei care vor fi găsiți cu arme. Veți avea la dispoziție 2 plutoane din Regimentul 1 roșiori pe care le veți trimite spre dreapta dumneavoastră, spre Darabani, Chișla, Nigimova, pentru a face legătura cu trupele din Regimentul 3 roșiori care ocupă acest sector. Totodată, fie prin telefon, fie prin ștafete, sau alte mijloace, veți ține continuu legătura cu comandamentul, raportând mersul operațiunilor. Îngrijiți hrana copioasă și cumpărați cu orice preț din Noua Suliță cognac pentru trupe”¹⁶.

Ca măsură de prevedere, de siguranță în cazul unei ofensive a trupelor bolșevice ucrainene, tot în ziua de 10/23 ianuarie 1919 generalul Iacob Zadik a ordonat ca Batalionul 2 din Regimentul 37 Infanterie, întărit cu Bateria 2/Regimentul 12 Artilerie, comandat de către maiorul Vasile Gorschi, să fie dislocat în dimineața zilei de 11/24 ianuarie 1919 la Toporăuți, cu misiunea „de a opri orice încercare de înaintare a trupelor dușmane în Bucovina, spre Cernăuți și eventual de a concura cu trupele Diviziei 1 cavalerie la o acțiune ofensivă, pentru respingerea inamicului către Nistru, însă aceasta numai pe baza unei aprobări speciale a Diviziei 8-a”¹⁷. Pentru rapiditatea dislocării s-a ordonat ca trupele să fie transportate cu autocamioane pe itinerariul Mahala, Rarancea, Toporăuți.

Pentru îndeplinirea misiunii, maiorul Vasile Gorschi trebuia să realizeze legătura direct și prin mijloace tehnice cu comandantul Brigăzii 2 Roșiori, aflat la Cristinești, să organizeze și execute recunoașteri pentru stabilirea și organizarea unei poziții de rezistență. În același timp trebuia să asigure liniștea în localitățile din zona de dislocare și să reacționeze, dacă situația impunea pentru restabilirea ordinii.

¹⁵ *Ibidem*, f. 512-513.

¹⁶ *Ibidem*, f. 519.

¹⁷ *Ibidem*, f. 514.

Măsurile întreprinse în zilele de 10/23 ianuarie și 11/24 ianuarie 1919 erau parte a planului de acțiune actualizat, în cadrul căruia, pe baza informațiilor din teritoriul de la nord de Nistru și sudul Galiției, cât și a acțiunilor declanșate de către bolșevicii ucraineni începând cu noaptea de 6-7/19-20 ianuarie, se făcea aprecierea că exista posibilitatea unui atac puternic pe direcția Colomeea, Cernăuți. Față de o asemenea evaluare, hotărârea generalului Iacob Zadik era: „*Supravegherea frontierei Bucovinei cu forțe puține și menținerea grosului de forțe disponibile pentru a izbi pe inamic în orice direcție s-ar prezenta*”¹⁸.

Considerându-se că dispozitivul stabilit anterior corespundea concepției viitoarelor acțiuni ale Diviziei 8 Infanterie, generalul Iacob Zadik a menționat în planul de acțiune că nu se impunea nicio modificare, dar făcea unele precizări privind modul de acțiune a unităților. Cele mai detaliate erau pentru Brigada 15 infanterie (Regimentele 13, 25 Infanterie, Companiile 4 și 5 Grăniceri, Grupul moto-mitraliere, bateriile 1 și 4 din Regimentul 12 Artilerie, Bateria 4 din Regimentul 17 Obuziere, 4 plutoane cavalerie), comandată de către colonelul Gheorghe Liciu, căreia i se cerea: să supravegheze și să apere frontiera Bucovinei de la Onut până la Prut; să apere cu orice preț poziția de rezistență marcată de punctele de sprijin de la Șipeniț, Cotzman și Cuciur Mic; paza și supravegherea frontierei să se facă cu maximă vigilență; realizarea unei legături strânse cu trupele vecine din dreapta dispozitivului și cu cele din adâncime. Regimentele 3 și 8 Roșiori trebuiau să rămână în locurile de dislocare, să continue îndeplinirea misiunilor stabilite anterior. Comandanților de unități și subunități din subordine li se cerea să fie în permanență corect informați despre acțiunea inamicului, cu date concrete, ca o condiție esențială pentru luarea unor hotărâri corecte și eficiente, cât și despre faptul că: „*au în fața lor bande de jefuitori. Ofițerii vor atrage atenția soldaților și îi vor face să înțeleagă că pentru cei care nu s-au dat la o parte în fața trupelor organizate de la Oituz, ar fi o mare rușine să cedeze în fața unor bande neorganizate și neinstruite*”¹⁹.

Dintr-un raport al generalului Mihai Schina transmis generalului Ion Istrati, rezultă că în acțiunile desfășurate până la acea dată pierderile înregistrate de către Detașamentul „Generalul Davidoglu” erau de 15 morți, 9 răniți și 24 dispăruți, iar pierderile cauzate bolșevicilor de 250-300 morți și 100 executați din cei prinși cu armele contra noastră²⁰. Pentru ziua de 12/25 ianuarie 1919, generalul Mihai Schina a emis „Ordinul de operații nr. 676” către grupurile „General Davidoglu” (Batalionul 3 din Regimentul 40 Infanterie, Batalionul 1 din Regimentul 37 Infanterie, o baterie de artilerie călăreață, 3 escadroane din Regimentul 9 Roșiori) și „Colonel Livezeanu” (2 batalioane infanterie din regimentele 29 și 37 infanterie, o secție de artilerie, un escadron din Regimentul 9 Roșiori), care aveau misiunea de a opera în zona încredințată, operațiunile având ca obiectiv dezarmarea populației și aplicarea prevederilor legii stării de asediu și a ordonanțelor în vigoare. A doua zi a fost ordonată o nouă grupare a forțelor, fiind constituite²¹:

- Detașamentul „General Davidoglu”, numit ulterior Detașamentul „Colonel Ressel”, compus din: Regimentul 9 Roșiori (3 escadroane), I/Regimentul 37 Infanterie,

¹⁸ *Ibidem*, f. 515.

¹⁹ *Ibidem*, f. 516.

²⁰ AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1994, f. 208.

²¹ *Ibidem*, f. 215.

III/Regimentul 40 Infanterie, o baterie artilerie călăreață, 2 plutoane din Regimentul 1 Roșiori;

- Detașamentul „Colonel Tomoroveanu”, cu I/Regimentul 29 Infanterie, II/Regimentul 37 Infanterie, un escadron din Regimentul 9 Roșiori, o secție de artilerie de câmp;

- Detașamentul „Locotenent colonel Corjescu”, având în componere Regimentul 7 Vânători (6 companii), o secție artilerie călăreață;

- Rezerva diviziei, formată din Regimentul 3 Călărași, o companie de cicliști, o companie din Regimentul 7 Vânători și o secție artilerie călăreață, dislocată la Lipcani; statul major al Regimentului 1 Roșiori la Noua Suliță, având în subordine o companie din Regimentul 7 Vânători la Mămăliga; statul major al Regimentului 40 Infanterie cu o companie de infanterie și una de mitraliere la Briceni și o companie la Romancăuți.

În ordinul de operații transmis în aceeași zi se readucea în atenție modul de acțiune pentru dezarmarea populației, acțiunile trebuind executate cu maximum de hotărâre în localitățile răsculate și cu blândețe în cele unde nu s-au produs incidente.

Cele stabilite erau specifice unei operații militare, fapt ce evidenția gravitatea situației și intenția de a se trece la acțiuni hotărâte pentru restabilirea situației pe teritoriul județului Hotin.

Pentru zilele de 14/27 și 15/28 ianuarie 1919 s-a stabilit modul de acțiune al celor trei detașamente: *„Detașamentul Colonel Ressel va opera în satele Clișcăuți, Girovci, Vladusna, Niedobăuți, făcând legătura cu Batalionul 37 infanterie de la Toporăuți, care are ordin de la Divizia 8-a să concure la această operațiune în direcția Calincăuți, Silovici, Malinci. Detașamentul nu va depăși până în seara de 15 această linie, va trimite însă recunoașteri la Cernoși și Rucsin, va explora drumul de la Cliscăuți ce duce prin Polona la Rașcov.*

Detașamentul Colonel Tomoroveanu va opera în satele Bielevici, Cruglic, Păscăuți și Dolmani Stăuceni, nedepășind această linie până în seara zilei de 15, explorând însă în direcția Orliczani, Dăncăuți.

Detașamentul Colonel Corjescu va opera în satele Stălinești, Nejvoia, Balcovici, Ghijdeva, Tolburiani, nedepășind această linie până în seara de 15, explorând însă direcția Mihailovca, Livnici și Cozărcești”²².

Numirea la comanda unui detașament a colonelului Ressel, comandantul Regimentului 9 Roșiori, s-a datorat revenirii acestuia din concediu, astfel că generalul Cleante Davidoglu a fost numit comandant al detașamentelor Ressel și Tomoroveanu, urmând a se instala în localitatea Dinăuți, unde trebuia să sosească și maiorul Fălcoianu, de la statul major al Diviziei 1 Cavalerie, care trebuia să îndeplinească rolul de șef de stat major.

Operațiunile militare declanșate conform ordinului comandantului Diviziei 1 Cavalerie s-au executat cu succes, inamicul fiind nevoit să se retragă spre Hotin, lăsând pe câmpul de luptă numeroși morți, trupele noastre înregistrând, de asemenea, pierderi în morți și răniți, ultimii fiind trimiși la posturile sanitare.

²² *Ibidem*, f. 216.

Acțiunile au continuat și în ziua de 16/29 ianuarie, misiunile fiind îndeplinite conform precizărilor succesive primite de către grupările de forțe constituite.

Implicarea conducerii Diviziei 8 Infanterie în luptele de la Hotin a constat, în cele din urmă, doar în punerea la dispoziția Diviziei 1 Cavalerie a celor două batalioane de infanterie care au intrat, începând cu 14/27 ianuarie, în compunerea Detașamentului „Colonel Ressel”, care, conform „Ordinului de operație nr. 609” al generalului Mihai Schina, „*va opera în satele Clișcăuți, Girovci, Vladusna, Nedobăuți, făcând legătura cu batalionul din Regimentul 37 infanterie de la Toporăuți, care are ordin de la Divizia 8-a să concure la această operațiune în direcția Călincăuți, Silovici, Marinci*”²³.

Acțiunile pentru recucerirea terenului pierdut au început în ziua de 15/28 ianuarie 1919, zi în care Divizia 1 Cavalerie a intrat în subordinea Corpului 4 armată, iar modul de acțiune al Detașamentului „Colonel Ressel”, din care făceau parte și structuri ale Diviziei 8 Infanterie, rezultă din raportul pe care generalul Mihai Schina l-a transmis în seara zilei comandantului Corpului 5 armată: „*Detașamentul Colonel Ressel, în unire cu batalionul de la Toporăuți al Diviziei 8-a, a atacat astăzi pe 4 coloane linia satelor Gorinzi, Nedobăuți. Lupta în special la aripa dreaptă spre Nedobăuți a fost foarte îndârjită, trupele bolșevice erau întărite la lizierele satelor având multe mitraliere și artilerie, tunuri de diferite calibre trăgând dinspre Hotin, având însă un efect aproape nul. La ora 12 toate satele au căzut în mâinile trupelor noastre. Inamicul a lăsat foarte mulți morți și fuge spre Hotin. Cele trei detașamente ocupă azi linia Nedobăuți, Dolani, Tolburian, Cozăceni*”²⁴.

Pentru a doua zi s-a ordonat ca batalionul comandat de către maiorul Vasile Gorschi și bateria de artilerie subordonată să continue dezarmarea populației din satele aflate pe aliniamentul Grozintzi, Nedobăuți, apoi să trimită recunoașteri către Polona, Rascov, Cerponosi și Rucsin.

Atacul general asupra Hotinului, planificat inițial pentru ziua de 18/31 ianuarie 1919, s-a executat a doua zi, la cererea generalului Cleante Davidoglu, adresată șefului de stat major al Diviziei 1 Cavalerie, în care justifică solicitarea astfel: „*Căci mai bine încet și sigur, și mai ales că trupele sunt obosite și se tem a încerca acest atac în ziua de 18 ianuarie. Vă asigur că nu se va pierde nimic și vom prinde tot ce este în Hotin*”²⁵.

În conducerea operațiilor militare pentru reluarea Hotinului s-a implicat și parte din statul major al Corpului 4 armată, astfel că la 18/31 ianuarie 1919 „*În vederea supravegherii operațiunilor pentru curățirea teritoriului din nordul Basarabiei de bolșevici, postul de comandă al Corpului 4 armată (domnul general comandant, domnul șef de stat major, Biroul operațiilor și Biroul informațiilor) se deplasează la Cernăuți cu trenul, unde stabilește cartierul*”²⁶.

La operațiunile din 19 ianuarie/1februarie 1919, din cadrul Diviziei 8 Infanterie au participat: în cadrul Detașamentului „Tomoroveanu” Batalionul 2 din Regimentul 37 Infanterie și Batalionul 1 din Regimentul 29 Infanterie, iar în cadrul Detașamentului

²³ AMR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1994, f. 446.

²⁴ *Ibidem*, f. 451.

²⁵ *Ibidem*, f. 411.

²⁶ AMR, *Fond Corpul 4 Armată*, dosar nr. 142, f. 86.

„Colonel Ressel” batalioanele 1 și 3 din Regimentul 37 Infanterie. Atacul asupra Hotinului, executat după o scurtă pregătire de artilerie, s-a desfășurat fără probleme, trupele bolșevice fugind peste Nistru iar o parte a populației a părăsit localitatea de frica represaliilor. La ora 10.00 orașul era ocupat iar în orele care au urmat a fost realizat dispozitivul de apărare pe Nistru.

Rapoartele privind acțiunile pentru reluarea Hotinului sunt scurte, fără prea multe detalii: „*Dis de dimineață trupele au plecat din cantonamente pentru atacul Hotinului. La orele 8, coloanele de asalt se găseau la 2 km. de oraș. După un scurt bombardament, trupele au intrat în oraș, fiind primite cu focuri izolate de arme*”²⁷.

În acea zi, la ora 12.00, generalul Cleante Davidoglu și maiorul Fălcoianu semnau un ordin către Detașamentul „Colonel Corjescu”, în care arătau că „*Trupele grupului au ocupat Hotinul la ora 10.00 fără a întâmpina rezistență. Dacă nu primiți alt ordin din partea diviziei veți rămâne în Darabani, supraveghind Caplanca. În caz de vă deplasați din Darabani, faceți din timp cunoscut grupului, pentru a lua măsuri și a ocupa Darabani*”²⁸.

La sfârșitul acțiunii, generalul C. Davidoglu transmitea comandantului Diviziei 1 Cavalerie un raport referitor la încheierea acțiunilor de la Hotin și măsurile de pază și staționare a forțelor din subordine, dar, din păcate, documentul este superficial redactat, unitățile și subunitățile nominalizate cu erori nepermise, ceea ce nu oferă claritate pentru înțelegerea corectă a modului de dispunere a trupelor în seara zilei de 19 ianuarie/1 februarie 1919. În privința unităților Diviziei 8 Infanterie aflate în subordinea operativă a Diviziei 1 Cavalerie, conform ordinului generalului Cleante Davidoglu, Regimentul 37 Infanterie a trimis un batalion la Atachi, iar celelalte două la Hotin. Batalionul din Regimentul 29 Infanterie a fost trimis la Rucsin, cu o companie la Nedebăuți și Mălinici.

Restabilirea ordinii în nordul Basarabiei a fost o acțiune complexă și complicată, situația creată fiind determinată de lipsa de prevedere a conducerii brigăzii de cavalerie comandată de către generalul Cleante Davidoglu după intrarea în dispozitiv în cursul lunii decembrie 1918, a dispersării excesive a forțelor și mijloacelor, a neluării în considerare a atitudinii potrivnice a populației neromânești din zonă și a unor informații pe care subunitățile de grăniceri le furnizaseră în baza obligațiilor care le reveneau și a cooperării organizate la nivelul Diviziei 1 Cavalerie.

Un moment important în organizarea apărării la Nistru l-a constituit decizia Marelui Cartier General din 17/30 ianuarie 1919, concretizată în „Ordinul de operații nr. 171”, în care se arăta că: „*Regiunea Hotinului, fiind cu totul excentrică și prezentând din punct de vedere al legăturilor (telegrafice, telefonice și C.F.) dificultăți în conducerea operațiunilor ce au loc în prezent în acea regiune, iar pe de altă parte aceste operațiuni influențând direct situația trupelor din Bucovina, Marele Cartier General cu Ordinul nr. 1977 din 15/28 ianuarie crt. a hotărât următoarele: 1. Cu începere de la 17/I/1919, Basarabia de Nord intră din punct de vedere operativ sub ordinele Corpului 4 armată. 2. Linia de demarcație între Corpul 4 armată și Corpul 5 armată va trece prin localitățile Restea, Ataki, Larga, Lipcani, care cad în zona Corpului 4 armată. Aceasta va fi și limita*

²⁷ AMR, Fond Marele Cartier General, dosar nr. 1994, f. 156.

²⁸ *Ibidem*, f. 157.

Diviziei 9-a la nord vest. Linia de demarcație între Divizia 9-a și 10-a în sectorul de acoperire va trece prin Pereszicezina și Baculești în fața orașului Dubăsari”²⁹.

Decizia a fost una corectă, justificată de elementele de infrastructură operațională, la care adăugăm și faptul că importante forțe din subordinea Corpului 4 armată acționau în zona Hotin.

Prin același ordin se stabilea că sub aspect administrativ partea de nord a Basarabiei depindea în continuare de autoritățile de la Chișinău, ceea ce îngreuna activitatea comandamentului Corpului 4 Armată, care, sub multe aspecte, trebuia să colaboreze cu structurile administrative de la Chișinău și Cernăuți.

Pierderile mari înregistrate în rândul trupelor de grăniceri și cavalerie la începutul lunii ianuarie în zona Hotin, dar mai ales reacția trupelor române pentru recucerirea terenului pierdut, au făcut obiectul unor articole de presă în Marea Britanie, care denaturau grav realitatea, ceea ce, firesc, a determinat Marele Cartier General Român să ordone o anchetă asupra evenimentelor de la Hotin din luna ianuarie 1919. Pentru cercetarea așa numitului caz Hotin, a fost numit generalul Nicolae Petala, care din funcția de comandant al Corpului 4 armată era considerat neutru, având în vedere că operațiunile militare inițiale se desfășuraseră în afara zonei sale de responsabilitate operativă și administrativă.

Din raportul pe care cel destinat efectuării anchetei l-a întocmit și transmis generalului Constantin Prezan la 23 ianuarie/ 5 februarie 1919, rezultă că ofițerii englezi au făcut dovada relei voințe față de armata și statul român.

Pentru elucidarea cazului, generalul Nicolae Petala s-a deplasat la Hotin, unde a avut discuții cu primarul orașului și rabinii comunității evreiești, cărora le-a solicitat declarații scrise în legătură cu evenimentele care au făcut obiectul rapoartelor ofițerilor englezi, producând atâta vâlvă în țară și străinătate. Primarul Hotinului, Gocicherie, scria în raportul transmis la 22 ianuarie/4 februarie 1919: *„Declar că trupele române, de două luni și jumătate de când au ajuns în Hotin, nu au făcut rău nimănui și că nicio neplăcere nu a apărut în oraș. Din momentul întoarcerii trupelor române, 19 ianuarie 1919, populația nu a suferit niciun rău, cu excepția câtorva incidente în suburbia orașului. Românii nu au comis nici devastări, nici torturi. Populația evreiască are o atitudine corectă, chiar ostilă față de inamic. Ea s-a declarat, în mod deschis, pentru români, ascunzând proviziile și închizându-se în case pe timpul ocupației bolșevice. Deși ar fi avut dreptul de a-i pedepsi pe locuitorii care s-ar fi comportat rău, românii nu au luat măsuri de represalii*”³⁰.

Într-o declarație comună, Nuchini Icrakorski și Samuel Heiss, rabini ai comunității din Hotin, au scris despre evenimentele și situația din acel oraș: *„Mulțumesc bunului Dumnezeu pentru venirea trupelor noastre, mulțumesc regelui pentru că i-a trimis pe români și cer să fie primiți printre noi cu bunăvoință în calitate de supuși români loiali. Ei nu au suferit nicio neplăcere din partea românilor; populația evreiască nu resimte nicio animozitate față de români, dimpotrivă, ea a încercat o tristă emoție la plecarea lor. Ofițerii români au fost ascunși de către evrei în timpul ocupației bolșevice și același lucru s-a petrecut și cu soldații.*

²⁹ AMNR, *Fond Divizia 2 cavalerie*, dosar nr. 7, f. 109.

³⁰ *Ibidem*.

Grănicerii au fost ascunși în sinagogă, unde au rămas tot timpul până la sosirea trupelor noastre. Dimpotrivă, populația a suferit mult din cauza bolșevicilor, care jefuiau în fiecare zi și care impuneau, de asemenea, contribuții de război”³¹.

Evenimentele de la Hotin și Ataki au făcut, de asemenea, obiectul unei analize a generalilor Iacob Zadik și Nicolae Petala, care au înaintat rapoarte pe cale ierarhică, din care rezultă că „bandele bolșevice de peste Nistru, care fac continuu incursiuni pe teritoriul nostru, sunt în înțelegere și în strânsă legătură cu autoritățile și trupele ucrainene. Examinând numai acțiunile ce au avut loc în regiunile Hotinului și Ataki, se evidențiază în mod neîndoios, nu numai consimțământul tacit, dar sprijinul efectiv și material al autorităților și armatei ucrainene”³².

Dovezile afirmațiilor de mai sus erau: așa numitele bande bolșevice care au trecut Nistrul la Moghilev și Hotin erau în realitate detașamente cu organizare și comandament ierarhic proprii armatelor regulate; trecerea Nistrului s-a executat cu material utilizat și deservit de către trupele de pontonieri; convorbirile interceptate de către trupele române demonstrează că exercitarea conducerii trupelor ucrainene pătrunse la vest de Nistru se realiza de pe teritoriul Ucrainei; documentele de luptă ale inamicului, capturate de către trupele noastre fac dovada că unitățile ucrainene au un comandament ierarhic, organizat pe aceleași baze ca și comandamentele trupelor regulate. Aspectele constatate demonstau că declarațiile anterioare ale comandanților trupelor ucrainene făcute comandanților Diviziilor 9 Infanterie și 1 Cavalerie, privind dorința de bună vecinătate și camaraderie erau menite să slăbească vigilența unităților române, ceea ce, din păcate, în cazul Brigăzii 2 Călărași s-a întâmplat.

Lecția Hotin-Ataki și măsuri pentru apărarea frontierei de nord a țării

În iarna anului 1919 Divizia 8 Infanterie avea forțele dislocate pe întreg teritoriul fostului Ducat al Bucovinei, atunci în totalitate parte a României Întregite, cu misiunea de „a-l apăra contra oricăror atacuri din afară și de a menține și la nevoie de a restabili ordinea în interior”³³. Previziunile comandanților militari din această parte a țării s-au confirmat la 7/20 ianuarie, când trupele bolșevice au atacat în zona Hotin, existând temerile unui atac din Galiția, deși din informațiile de care se dispunea rezulta că în acel spațiu nu se concentraseră forțe capabile să declanșeze acțiuni ofensive de amploare. Cu toate acestea, în partea de nord a fostei Bucovine au fost luate măsuri de întărire a pazei în zona de frontieră.

Una dintre măsurile adoptate, receptată direct de către populație, a fost emiterea „Ordonanței nr. 4”, din 13/26 ianuarie, privind instituirea stării de asediu, act determinat de „mișcările bolșevice de la graniță, de atacul încercat pe teritoriul apropiat al Basarabiei, precum și de încercările dușmanului de a provoca dezordini în interiorul

³¹ *Ibidem*, f. 201-202.

³² AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2637, f. 1.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 1999, f. 485.

Bucovinei, pentru a preîntâmpina orice încercare de turburare a ordinii publice și siguranței statului”³⁴.

Ordonanța conținea prevederi referitoare la interzicerea adunărilor și serbărilor sub orice formă în orice loc particular sau public, circulația în mediul rural și urban, programul magazinelor, restaurantelor și locurilor de vânzare a băuturilor alcoolice, măsuri împotriva deținătorilor legali sau ilegali de arme de foc, aspecte referitoare la cenzura presei, reprimarea actelor agresive, responsabilitatea prefectilor și primarilor, care erau „însărcinați cu executarea acestei ordonanțe, fiind responsabili de stricta ei îndeplinire. Ei vor lua toate măsurile de care dispun a asigura și menține ordinea în comune. La nevoie vor recurge la posturile de jandarmi sau la trupele cele mai apropiate care au ordin să reprime cu cea mai mare severitate orice abatere și să întreprindă armele contra celor ce se opun sau sunt agresivi”³⁵.

Reacția hotărâtă a forțelor noastre împotriva trupelor și elementelor bolșevice din exterior și interior a asigurat liniștea atât de necesară și dorită pentru trupele din partea de nord a țării, care au desfășurat un intens program de pregătire de luptă, de educație patriotică, singurele acțiuni cu caracter operațional fiind determinate de unele dislocări de forțe și mijloace ordonate de către comandantul Corpului 4 armată. Cercetarea inamicului și terenului aflat în Galiția și dincolo de Nistru a fost o preocupare constantă a subunităților de grăniceri și elementelor specializate ale diviziilor din eșalonul întâi, cât și a celor din subordinea Marelui Cartier General, astfel că la începutul lunii martie 1919 existau informații precise privind prezența militară ucraineană din Pocuția, dislocată la Melnica, Zaleszczyki, Horodenka, Serafince, Sniatyn, Kutu, Kossov și Colomeea, ale cărei efective erau estimate la 2100 trupă, 36 jandarmi, 90 milițieni și 3 baterii de artilerie de câmp.

Luna martie a fost mai intensă în executarea programului de pregătire de luptă, elementul de noutate constituindu-l adoptarea unor măsuri mai ample de fortificare a frontierei și a direcțiilor probabile de atac dinspre teritoriul Galiției, pe fondul tensionării situației în apropierea Nistrului unde se semnală o concentrare a forțelor ruse, ucrainene și poloneze.

Lunile aprilie și mai 1919 au marcat o creștere graduală a măsurilor de siguranță și apărare a teritoriului Bucovinei, de pregătire a forțelor pentru eventuale acțiuni în afara acestuia, pe fondul evenimentelor de la est de Nistru și din Transilvania, unde forțele bolșevice ruse, ucrainene și ungare constituiau un real pericol pentru România Întregită, pentru populația românească din acest spațiu, în condițiile existenței și în interior a unor forțe ostile, al căror pericol nu putea fi neglijat. Pe acel fond, la 25 aprilie 1919 generalul Iacob Zadik a emis „Ordonanța nr. 5” privitoare la mobilizarea pe loc a personalului căilor ferate, poștelor, telefoanelor și telegrafelor, având la bază „Ordinul circular nr. 1336” din 16/29 decembrie 1918, conform căruia „toți lucrătorii și funcționarii de orice grad, aflați actualmente în serviciul căilor ferate și în serviciul poștelor, telegrafelor și telefoanelor sunt mobilizați pe loc”³⁶.

³⁴ AMNR, *Fond Marele Stat Major*, dosar nr. 834, f. 45.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ AMNR, *Fond Marele Stat Major*, dosar nr. 835, f. 56.

Prin acea ordonanță, pentru controlul și supravegherea măsurilor de ordine și siguranță cât și al bunului mers al serviciului în cele două sectoare, se numeau ca reprezentanți ai comandantului Diviziei 8 Infanterie: „*La serviciul căilor ferate se numește maiorul Vlahuță, la serviciul poștelor, telegrafelor și telefoanelor se numește maiorul Turbatu. Până la noi dispozițiuni serviciul căilor ferate și al poștelor, telegrafelor, telefoanelor din Cernăuți vor conduce serviciul respectiv în Bucovina cât și în Galiția*”³⁷.

Partea interesantă este că în ordonanță se face referire și la Galiția, la o dată când oficial nimeni nu vorbea despre o eventuală acțiune militară românească în Pocuția. Începând cu prima zi a lunii mai 1919, când trupele române ieșiseră pe Tisa, iar bolșevicii ruși și ucrainenii cereau amenințator pe toate căile retragerea armatei române din teritoriul românesc dintre Nistru și Prut, structurile informative din Basarabia și Bucovina și-au intensificat activitatea dincolo de frontieră, iar cele de grăniceri și siguranță au executat un control riguros al străinilor care tranzitau acest spațiu. Lucrătorii români din serviciile de informații aflați în Ucraina, dar și interceptarea unor telegrame, confirmau relația directă dintre Bella Kun și Christian Rakovski, care se erija și în lider al comuniștilor români, hotărâți să colaboreze împotriva „*boierilor români și pentru revoluția socialistă și ca proletariatul ungar să poată introduce în armata română, precum și în România revoluția socialistă*”³⁸.

Informațiile obținute din surse interne și externe – ofițeri de informații francezi aflați în Polonia și Ucraina –, analizate și sintetizate, duceau la constatarea existenței unor divergențe între polonezi în privința menținerii autonomiei Galiției în cadrul Poloniei sau integrarea completă, cât și a conflictului deschis între Simion Peltiura și autoproclamatul hatman Oskiulko, între Simion Peltiura și generalul Grekov, comandantul forțelor ucrainene din Galiția. Prin urmare, guvernul de la Varșovia, care dorea integrarea Galiției în statul polon, putea și trebuia să valorifice divergențele dintre ucrainenii, indiferent de opțiunea lor ideologică.

La 5 mai 1919, Marele Cartier General Român avea informații certe asupra situației forțelor ruse, ucrainene și poloneze, iar la 12 mai se constata preocuparea ucrainenilor de a ocupa întreaga Galiție și Bucovina, lansând zvonul că ar avea sprijinul aliaților occidentali pentru realizarea acestui deziderat politic. La jumătatea lunii mai 1919 se centralizau la Marele Cartier General Român, cât și la comandamentul Corpului 4 Armată de la Iași, informații despre starea comunicațiilor din sudul Galiției și date cât mai detaliate despre situația trupelor ucrainene din acest spațiu, atât din punct de vedere al dislocării, cât mai ales în privința caracterului acțiunilor desfășurate la frontiera României din Bucovina.

Constatările și aprecierile privind situația și intențiile potențialului inamic au impus elaborarea și adoptarea de către statul major al Diviziei 8 Infanterie a unor planuri de acțiune, care aveau în vedere ca în cele trei subsectoare de apărare, pentru care se realizase o repartitie a forțelor și mijloacelor iar comandantul diviziei își constituise o puternică rezervă dislocată de o manieră care să asigure intervenția pe orice direcție, să se execute o diversitate de lucrări

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1996, f. 366.

de apărare. S-a avut în vedere ca efectivele angajate în această activitate, militari și populație civilă, să execute: șanțuri de tragere pentru poziția în picioare și în genunchi, rețele de sârmă ghimpată pe două și trei rânduri de pari, șanțuri de comunicație între pozițiile de apărare, platforme de tragere pentru mitraliere, poziții de tragere pentru artilerie, adăposturi pentru personal și muniție, bordeie pentru trupă, rețele telefonice ș.a.

Temerile privind un eventual atac din Galiția asupra trupelor române au impus ca începând cu ziua de 29 aprilie companiile de grăniceri aflate pe frontieră să fie înlocuite cu două regimente de cavalerie, care aveau o capacitate de luptă ridicată și experiență de război. Măsura fusese prevăzută încă de la 23 aprilie printr-un ordin al Marelui Cartier General, a fost concretizată printr-un altul al comandantului Corpului 4 Armată, care a prevăzut în detaliu modul de executare a înlocuirii. Practic, paza frontierei de nord a Bucovinei s-a transformat într-o acoperire executată cu Regimentele 3 și 8 Roșiori, ale căror escadroane urmau să acționeze călare sau pe jos.

Prin „Ordinul nr. 35” al Marelui Cartier General din 28 aprilie 1919, s-a stabilit ca începând cu ziua de 1 mai: *„Grupul de divizii care operează în Bucovina și nordul Basarabiei va avea denumirea de „Grupul general Petala” și va fi compus din Divizia 8-a și Divizia 1-a Cavalerie și diviziile ce eventual i s-ar mai pune la dispoziție. Cartierul Corpului 4 Armată va face parte din acest grup”*³⁹.

Ca urmare a stabilirii unor noi fâșii de apărare pentru diviziile aflate în partea de nord a țării, a fost modificată linia de despărțire între marile unități ale „Grupului general Petala” astfel: *„Balamutovca și Gropești, ambele pentru Divizia 8-a, vechea frontieră politică între Basarabia și Bucovina, Noua Suliță inclusiv pentru Divizia 8-a”*⁴⁰.

În aceeași zi, generalul Nicolae Petala a ordonat noi acțiuni și activități pentru organizarea apărării în zona sa de responsabilitate, între care: dislocarea unor baterii de artilerie în rezerva Corpului 4 armată, luarea măsurilor de apărare la joncțiunea dintre cele două divizii, trupele să se afle în permanentă stare de alarmă, să se adopte toate măsurile pentru cazul unui atac inamic pe timp de noapte, anularea concediilor și permisiilor, chemarea la unități a militarilor aflați la diferite activități în afara sectorului încredințat pentru apărare, intensificarea măsurilor de supraveghere a populației predispusă la revolte și anihilarea liderilor cunoscuți ca manifestând sentimente antiromânești.

La sfârșitul lunii aprilie 1919, Divizia 8 Infanterie putea să le opună o rezistență fără probleme deosebite, având în vedere capacitatea de luptă a unităților și subunităților organice și primite ca întărire: 382 ofițeri și 10465 trupă⁴¹.

Pentru ucrainenii exista, de asemenea, temerea unui atac din partea polonezilor și românilor, drept pentru care organizau amenajarea genistică a terenului, fiind hotărâți să apere pozițiile încredințate, deși erau conștienți de imposibilitatea de a rezista într-o confruntare militară de amploare și de durată.

Așadar, în primăvara anului 1919 Pocuția era ocupată de către trupe ucrainene, care constituiau o amenințare pentru forțele poloneze din Galiția, cât și pentru cele române din

³⁹ AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 1999, f. 827.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 834.

⁴¹ *Ibidem*, f.822.

Bucovina. În contextul situației din Galiția, indirect sau direct, între structurile militare române și poloneze s-au stabilit primele contacte, inițiate de către de către Marele Cartier General de la Varșovia.

Planificând o ofensivă împotriva trupelor ucrainene, care a și fost declanșată la 13 mai 1919, guvernul de la Varșovia a solicitat executivului de la București intervenția armatei române pentru luarea sub control a acestui teritoriu, vizând prin aceasta alungarea forțelor adverse și asigurarea flancului drept al armatei poloneze de către trupele noastre. Concomitent, trupele poloneze înaintau spre sudul Galiției pentru a ocupa acest teritoriu, ideea liderului politic și militar polonez Józef Piłsudski fiind de a face joncțiunea cu armata română din Bucovina prin înaintarea acesteia spre nord, în Pocuția.

Măsurile de apărare a frontierei de nord a țării împotriva atacurilor ucrainenilor

Problema înaintării armatei române în Pocuția nu era nouă, un demers francez în acest sens avusese loc în decembrie 1918 – ianuarie 1919, însă partea română a declinat propunerea din considerente politice dar, cu siguranță și militare, având în vedere dificultățile cu care armata noastră se confrunta sub diferite aspecte. Se remarcă faptul că autoritățile militare poloneze, într-un cadru nereglementat juridic, având un așa-zis atașat militar la București, în persoana locotenent-colonelului Ferdynand Respaldiza, informau Marele Cartier General Român despre evoluția situației militare pe frontul polono-ucrainean.

Pe fondul evoluției situației militare din sud-estul Galiției, unde se confruntau trupele poloneze cu cele ucrainene, la 20 mai 1919 generalului Constantin Prezan i se transmitea rugămintea omologului său polonez ca divizia română din Bucovina să „înainteze la sud de Nistru până la linia Tlumacz, Ottynia, Sadzawka. Dacă este posibil, un detașament la Delatyn”⁴². La rândul său, guvernul român și-a dat acordul în privința unei acțiuni militare a trupelor noastre în Pocuția, urmat de emiterea și transmiterea „Ordinului nr. 1195” al Marelui Cartier General, din 22 mai 1919, zi în care pe frontul din Transilvania și Ungaria trupele noastre au realizat joncțiunea cu cele cehoslovace pe aliniamentul Munkacs-Miskolcz. Ordinul semnat de generalul Constantin Prezan, transmis comandantului Corpului 4 armată, iar de către acesta comandantului Diviziei 8 Infanterie, prevedea că: „Divizia 8-a va trece frontiera Bucovinei și va înainta între Nistru și munți până pe linia Nadvorna, Ottynia, Niewiskca. Grupul de Nord al Trupelor din Transilvania va pune stăpânire pe comunicația care leagă Kolomeea de Sighetul Maramureșului. Operațiunea trebuie să înceapă în ziua de 23 mai. Recomand ca trupele să fie grupate, pe cât se poate chiar din această seară pe elementele cele mai înaintate în raport cu axele de mișcare hotărâte. După atingerea obiectivelor indicate, trupele Diviziei 8-a se vor opri pe o poziție favorabilă de rezistență pe care o vor întări. Pozițiile trebuie să facă față bolșevicilor ruși și, eventual, și ucrainenilor”⁴³.

⁴² AMNR, *Fond Marele Cartier General*, dosar nr. 2640, f. 8.

⁴³ AMNR, *Fond 5448*, dosar nr. 477, f. 104.

Printr-o completare la „Ordinul nr. 1195”, generalul Constantin Prezan cerea ca forțele comandate de către generalul Iacob Zadik să evite un conflict cu ucrainenii care luptau sub comanda lui Simion Peltiura, prevenind comandamentul ucrainean despre acțiunea armatei române, care trebuia justificată: *„pe considerațiunea că avem absolută nevoie să stabilim imediat legătura cu trupele noastre din Transilvania. În acest scop trebuie să punem stăpânire pe calea ferată Cernăuți-Colomeea și Sighetul Maramureșului, singura legătură directă existentă între cele două regiuni”*⁴⁴. Comandantul Diviziei 8 Infanterie era informat prin ordinul de operație că Divizia 7 Infanterie, aflată la dispoziția generalului Nicolae Petala, era în curs de transport pentru a se concentra inițial în raionul Dorohoi, Botoșani, Suceava Fălticeni, pentru ca ulterior să fie adusă mai aproape de unitățile subordonate generalului Iacob Zadik și concentrată în zona Cernăuți, Noua Suliță, Rădăuți, Siret.

În același timp, Divizia 8 Infanterie era atenționată asupra realizării și menținerii legăturii cu Grupul de „Nord” al trupelor din Transilvania, cât și în privința necesității de *„a se stabili legătura prin avioane cu armata poloneză. În acest scop Divizia 8-a va utiliza avioanele escadrilei S 10 pusă operativ sub ordinele sale, cunoscând că există câmpuri de aterizare la Lemberg și Przemyśl. Operațiunea nu va avea loc decât dacă avioanele de care dispune escadrila pot face asemenea curse”*⁴⁵. De asemenea, se ordona ca teritoriul care urma a fi ocupat de către Divizia 8-a să fie organizat și administrat ca zonă militară, constituindu-se în acest scop un comandament special, care să acționeze în conformitate cu prevederile regulamentului asupra legilor și desfășurării războiului pe uscat.

Pentru acțiunea care urma să înceapă în Pocuția, generalului Iacob Zadik i s-a cerut să pregătească o proclamație către populația din acel teritoriu, care să fie tipărită în limbile ruteană și polonă, în care să se arate scopul intrării trupelor române. Această proclamație a fost lansată din avioanele Escadrilei 10 în dimineața zilei de 24 mai, în principalele localități de pe direcțiile de înaintare stabilite pentru trupele române.

Pentru trecerea la îndeplinirea misiunii primite, generalul Iacob Zadik a emis și semnat „Ordinul de operațiuni nr. 21”, în care erau precizate date concrete despre dislocarea forțelor ucrainenilor galițieni, posibili dar nedoriti adversari ai trupelor noastre, situația militară de pe fronturile apropiate, misiunea diviziei și, cel mai important, constituirea grupărilor și modul de acțiune pentru ziua de 23 mai, când se avea în vedere concentrarea preventivă în vederea intrării în Pocuția.

Ordinul transmis comandanților de unități în părțile care-i priveau conținea și situația de ansamblu pe teatrul de operații din Galiția, necesar a fi cunoscută pentru înțelegerea contextului în care aveau loc operațiile militare în perioada post prima conflagrație mondială: *„Polonezii în luptă cu Galițienii (ucraineni), au luat ofensiva și au ajuns cu aripa dreaptă la Stryi. Cehoslovacii în luptă contra ungurilor, dușmanii noștri, au luat contact cu trupele noastre pe frontul Munkacs-Miskolcz. Pentru a ne putea pune în legătură cu polonii ce înaintează spre sud, cu cari - apoi - să luptăm în contra bolșevismului și pentru a obține singura legătură de cale ferată ce există între trupele din Bucovina și cele din Transilvania este de un interes vital de a ține în stăpânirea noastră linia ferată Horodenka, Kolomeea, Sighet Maramureș”*⁴⁶.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem, f. 104.

⁴⁶ Ibidem.

Pentru îndeplinirea misiunii stabilite, forțele la dispoziție au fost grupate în trei entități întrebuințate în sectorul ofensiv, în cel defensiv activ și pentru organizarea teritorială. În sectorul defensiv al diviziei erau destinate forțele puse sub comanda colonelului Vasile Dumbravă, a căror misiune fusese stabilită anterior prin „Planul de acțiune nr. 20”. Un rol important trebuia să-l îndeplinească trupele destinate pentru organizarea teritorială a Pocuției, formate din subunitățile Regimentului 3 Grăniceri și jandarmeria rurală, care urmau a fi dislocate de la Câmpulung și Gura Humorului la Sadagura. Comandantul regimentului de grăniceri, colonelul Laurențiu Bârzotescu, trebuia să efectueze noi redислоcări de forțe și mijloace încât să poată asigura, cu forțele proprii și cele nou puse la dispoziție, ordinea în tot teritoriul Bucovinei.

Operațiunile militare pentru ocuparea Pocuției au durat până la 28 mai 1919, zi în care s-au ordonat și măsurile în privința apărării aliniamntului atins, conturându-se ideea organizării siguranței spre nord a teritoriului cu forțele dispuse în două sectoare, Horodenka și Ottynia, în care trebuiau să acționeze între Babin – Odaje și Odaje – Tartarow⁴⁷.

Așadar, operațiunile militare pentru ocuparea Pocuției, în faza de pregătire și execuție au durat 5 zile, timp în care comandamentul Diviziei 8 Infanterie și unitățile din subordine au executat ordinele eșaloanelor superioare, inițiativa acestora fiind într-o oarecare măsură limitată în privința modului de îndeplinire a misiunilor, în special datorită intervenției zilnice a comandantului Corpului 4 armată, în unele cazuri nemulțumit de modul în care acționau unitățile subordonate nemijlocit generalului Iacob Zadik.

Luarea sub control militar a Pocuției de către armata română a determinat protestul reprezentantului la București al autoproclamatei Republici Democratice a Ucrainei, care la 2 iunie 1919 considera că fusese violat teritoriul său, mai mult, se nega aprecierea din comunicatul părții române referitor la tentative de acțiune ale bolșevicilor asupra frontierei de nord-vest a României, susținând că nu exista nicio amenințare la adresa teritoriului românesc. Pe un ton care nu era nou în exprimarea diplomației ucrainene, se solicita ca în 48 de ore trupele române să se retragă, amenințând că în caz contrar R.D. Ucraineană nu va recunoaște deciziile Conferinței de Pace de la Paris în privința României⁴⁸.

În ziua când reprezentantul ucrainean protesta la București, generalul Nicolae Petala a efectuat o vizită scurtă la Colomeea, a inspectat Regimentul 8 Vânători, o baterie din Regimentul 17 Obuziere, Escadronul divizionar și Grupul moto-mitraliere aflate în oraș și a verificat și îndrumat activitatea comandamentului zonei de ocupație, în curs de constituire și începere a activităților specifice. Atitudinea autorităților ucrainene de la începutul lunii iunie nu a rămas singulară, o lună mai târziu Simion Peltiura cerând retragerea armatei române din Pocuția și promițând recunoașterea unirii Basarabiei cu România, pentru ca la 28 august 1919, când armata română a evacuat acest teritoriu, guvernul de la București să fie acuzat de cedare a acestui teritoriu Poloniei.

Concomitent cu măsurile organizatorice pentru administrarea Pocuției, trecerea la punerea în aplicare a celor stabilite prin ordonanțe sau de comun acord cu autoritățile locale, comandamentul Diviziei 8 Infanterie a fost preocupat permanent de pregătirea

⁴⁷ Pe larg, în Ion Giurcă, *Trei luni în Pocuția. Acțiuni ale Diviziei 8 Infanterie, 23 mai – 24 august 1919*, Editura Militară, București, 2019.

⁴⁸ Arh. MAE, *Fond 71/1914 E2*, dosar nr. 190, f. 8.

structurilor din subordine pentru a respinge orice tentativă ofensivă a trupelor și bandelor bolșevice ucrainene, executate asupra forțelor dispuse deja în dispozitiv pe aliniamentul din nordul teritoriului ocupat și de pe malul de sud al Nistrului.

Permanentă activitate informativă executată de către structuri specializate sau prin patrurile de cercetare infiltrate la nord de Nistru, cât și prin observarea neîntreruptă a terenului unde se afla potențialul inamic, a permis o evaluare a capacității combative a acestuia, o apreciere a acțiunilor probabile în timp și spațiu, concluzia fiind, în cele mai multe cazuri, că riscul unor atacuri de amploare era scăzut, în condițiile când forțele sale erau concentrate împotriva armatei poloneze.

Statul major al diviziei a fost preocupat în permanență să elaboreze planuri de acțiune, să transmită ordine clare de operații unităților din compunere, să adapteze dispozitivele de luptă la cerințele reale ale situației, în acord cu forțele la dispoziție. Din acest punct de vedere, divizia s-a confruntat cu probleme serioase în privința forțelor la dispoziție pentru apărarea unui aliniament cu o mare dezvoltare frontală, în condițiile în care situația din Ungaria impunea Marelui Cartier General trimiterea la Tisa a cât mai multe forțe și mijloace, în contextul în care trupele maghiare constituiau un real pericol pentru diviziile române aflate în apărare pe acest curs de apă. Pe toată durata prezenței în Pocuția, zona de responsabilitate a Diviziei 8 Infanterie a fost extinsă, misiunile au devenit complexe, iar efortul executanților destul de ridicat, dar în condiții de risc redus.

Misiunea stabilită diviziei a impus constituirea grupărilor de forțe de o manieră care să asigure îndeplinirea acesteia: o grupare principală, cu misiuni de a apăra aliniamentul ocupat, aflată sub comanda colonelului Petre Cănciulescu, rezerva diviziei, trupele aflate în subordinea Comandamentului teritorial al Pocuției și cele cu organizarea teritorială a Pocuției și paza orașului Cernăuți.

Generalul Iacob Zadik a fost cel care a purtat întreaga responsabilitate pentru îndeplinirea misiunilor, în condițiile în care după înlocuirea generalului Nicolae Petala de la comanda Corpului 4 armată, în perioada 7 iunie – 10 iulie 1919 a îndeplinit, temporar, funcția de comandant al Grupului de divizii „General Zadik”.

Începând cu ziua de 28 mai 1919, trupele Diviziei 8 Infanterie au început să desfășoare acțiuni și activități specific organizării apărării pe un aliniament, în condițiile inexistenței la contact a unor forțe, potențial agresoare, care nu aveau realizat un dispozitiv care să permită o interpretare corectă asupra acțiunilor sale viitoare. Astfel, s-au executat recunoașteri pentru alegerea celor mai convenabile poziții de apărare, a sectoarelor în care să se concentreze majoritatea forțelor, pe poziția principală de rezistență și în adâncime. A doua zi a fost mai intensă în activități, continuând recunoașterile și unele deplasări ale subunităților pentru realizarea dispozitivului de luptă, dar acțiunea cea mai importantă a fost realizarea legăturii cu comandanții militari polonezi aflați dincolo de linia de demarcație stabilită de comun acord, cât și cu detașamentul de legătură al Grupului de „Nord” din Maramureș (un batalion din Regimentul 10 Vânători, un escadron din Regimentul 7 Roșiori și două baterii de munte). Pentru paza sectorului de cale ferată Delatyn, Tartarov, conform ordinului primit, Regimentul 8 Roșiori a destinat un detașament pe jos, care își îndeplinea misiunea prin instalarea unor posturi fixe și patrulare în lungul liniei de comunicații feroviare.

Urmare a recunoașterilor executate, a regrupărilor și înlocuirilor, acțiuni specifice realizării dispozitivelor de luptă la 31 mai 1919, unitățile Diviziei 8 Infanterie erau grupate și dislocate astfel⁴⁹:

Elemente de dispozitiv	Comandant	Compunere
Sectorul de „Nord”	Colonel Dumbravă Vasile	I, II/Regimentul 29 Infanterie, 5/Regimentul 12 Artilerie, 1/Regimentul 4 Artilerie grea, 2/ Regimentul 3 Roșiori
Sectorul „Horodenka”	Colonel Odobescu Ion	III/Regimentul 29 Infanterie, 3,4/Regimentul 12 Artilerie, 2/Regimentul 2 Artilerie grea, 1,3,4/Regimentul 3 Roșiori
Sectorul „Ottynia”	Colonel Cănciulescu Petre	Regimentul 13 infanterie, Regimentul 25 Infanterie, 1,2/Regimentul 12 Artilerie, 2,3/Regimentul 17 Obuziere, Regimentul 8 Roșiori, Batalionul 1 Pionieri
Rezerva diviziei	Locotenent colonel Gerotă	Escadronul divizionar, Regimentul 8 vânători, Grupul moto-mitraliere, 4/Regimentul 17 obuziere.
Trupe destinate organizării teritoriale a Pocuției și pazei zonei Cernăuți	Colonel Gheorghe Liciu	Regimentul 3 Grăniceri
		Batalionul 2 Pionieri
		Secția telegrafie fără fir
		Compania 3 căi ferate
		Cartierul diviziei
		Detașamentul de jandarmi pedestri
		Ambulanța divizionară
		Secția spital 5 contagioși
		Brutăria de campanie
		Secția proiectoare

Dispozitivul realizat, dar mai ales compunerea forțelor din cadrul fiecărui element, scoate în evidență un mare număr de unități și subunități din toate genurile de armă și specialitățile, cu mult peste statul de organizare a unei divizii. Acest aspect este evidențiat des în documentele de luptă redactate de către statul major al diviziei, atunci când sunt prezentate trupele și serviciile care intrau în compunerea acestei mari unități la diferite date, acestea fiind grupate în structura organică și cele subordonate operativ.

În vederea unor acțiuni care ar fi fost desfășurate ca urmare a acțiunii adversarului, trupe ucrainene sau/și bande anarhice bolșevizate, statul major al diviziei, conform practicii vremii, a elaborat la 2 iunie „Planul de acțiune nr. 27”⁵⁰, un amplu și complex document de stat major, care cuprindea: situația generală pe teatrul de operații, misiunea diviziei, aprecieri asupra acțiunilor viitoare probabile ale trupelor poloneze și ucrainene, hotărârea comandantului diviziei pentru îndeplinirea misiunii, trupele la dispoziție și misiunea acestora în sectoarele și zonele încredințate, repartitia forțelor și mijloacelor, documentele care trebuiau întocmite de către unități în legătură cu acțiunile desfășurate,

⁴⁹ *Ibidem*, f. 40-41.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 135-137.

realizarea legăturilor, poliția înapoia frontului, logistica trupelor, evacuarea prizonierilor, evacuarea materialelor, dislocarea punctelor de comandă.

Planul de acțiune includea o anexă, „Buletinul de informații”⁵¹, elaborat de către Biroul de informații al Diviziei 8 Infanterie, în care era prezentată în detaliu situația forțelor ucrainene și forțelor roșii ucrainene.

Din conținutul planului de acțiune elaborat la 2 iunie 1919, rezultă că prin acțiunea în comun a trupelor române și poloneze în Galiția, unitățile ucrainene din acest spațiu s-au dizolvat, predat sau fugit pe malul stâng al Nistrului. În legătură cu trupele ucrainene, se aprecia că situația lor era neclară și imprevizibilă: „*Armate regulate și bande de bolșevici, cu puțină nuanță de deosebire între ele, frământă țara în lung și lat, fără a-și putea preciza care sunt dorințele și aspirațiile lor*”⁵².

În legătură cu misiunea diviziei, era evidențiată necesitatea supravegherii cu forțe puține a alinamentului de contact cu trupele poloneze, atenția și efortul trebuind concentrat asupra malului stâng al Nistrului, unde se aflau trupe ucrainene, a căror atitudine era caracterizată a fi: „*lupta tuturor, împotriva tuturor, totuși, după o desmeticire, tot de aici putea veni pericolul*”⁵³.

Avându-se în vedere relațiile de cooperare cu armata polonă și riscul redus de acțiune din partea ucrainenilor, în plan era subliniată concepția generalului Iacob Zadik privind acțiunile și activitățile viitoare ale forțelor din subordine: „*Întinderea mare a frontului ținut de Divizia 8-a și interesul de a face instrucția, educația și îngrijirea oamenilor, impun deopotrivă menținerea unui număr cât mai mare de unități constituite cu care să se poată manevra și a căror instrucție și educație trebuie desăvârșită. Pentru moment, neavând acțiuni de arme în curs, găsim răgazul cel mai prielnic pentru a ne ocupa în cât mai largă măsură de instrucția, educația și ridicarea moralului soldaților și ofițerilor, prin bună îngrijire și acordare de permisiuni în proporția fixată de către Marele Cartier General*”⁵⁴.

Hotărârea comandantului de divizie pentru îndeplinirea misiunii era exprimată în cuvinte puține și cu caracter mobilizator pentru trupele din subordine: „*A nu permite dușmanilor să calce teritoriul cucerit în Pocuția și teritoriul Bucovinei, și a distruge imediat orice bandă care ar încerca să facă vreo incursiune. Aceasta se poate realiza ușor, dacă în sufletul fiecărui ostaș român va fi sădită dorința de a se bate cu dușmanii și de a învinge.*

A supraveghea frontiera, inclusiv în sectorul Ottynia, cu forțe puține și a ține restul trupelor cât mai mult grupate pentru a se forma repede o masă cu care să se izbească și să se distrugă inamicul ori din ce direcție ar veni și oricare ar fi modul de acțiune. Pentru atingerea acestui scop, trebuie însă manevră și iuțeală în mișcări.

A lua măsuri pentru împiedicarea și potolirea imediată a oricărei încercări de dezordine din partea locuitorilor, din una sau mai multe localități.

A lua măsuri pentru administrarea teritoriului ocupat din Pocuția ca zonă militară, înființând în acest scop un comandament militar.

⁵¹ *Ibidem*, f. 138.

⁵² *Ibidem*, f. 135.

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ *Ibidem*

A se ocupa în special de instrucția, educația și ridicarea moralului oamenilor”⁵⁵. Acest ultim aspect al hotărârii generalului Iacob Zadik poate fi surprinzător.

Realitățile din cadrul diviziei arată însă că instrucția, educația și moralul trupelor erau o necesitate obiectivă pentru siguranța îndeplinirii misiunilor.

Divizia devenise o structură eterogenă prin primirea de efective, structuri constituite de la alte unități și mari unități, fusese angajată în acțiuni și activități care nu permiseseră, decât în mică măsură, desfășurarea procesului de instrucție, cel care introduce și consolidează disciplina militară. Prin urmare, prevederea din planul de acțiune era raportată la o realitate conștientizată, care nu putea fi trecută cu vederea.

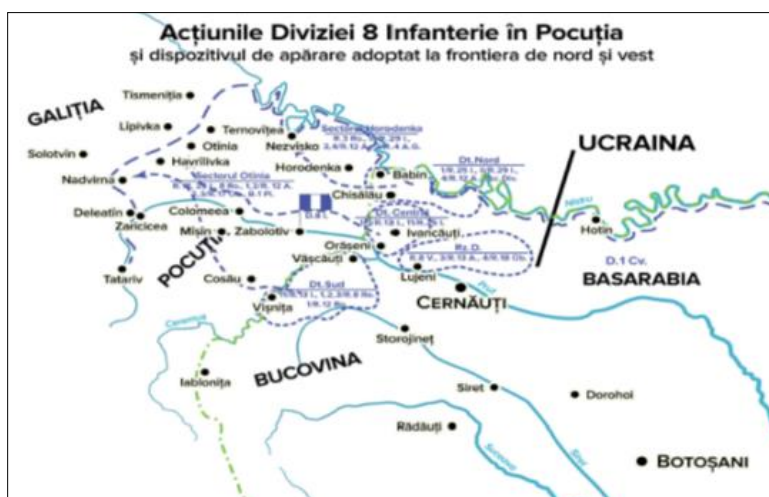
O prevedere importantă a planului era stabilirea sectoarelor de apărare, repartizarea forțelor și mijloacelor, stabilirea misiunilor și responsabilităților comandanților de sectoare. Primele două aspecte, precizate mai sus, sintetizate, constau în⁵⁶:

Sectoare	Comandant	Limite	Forțe destinate
Sectorul „Zastavna”	Colonel Dumbravă Vasile; Șeful artileriei, locotenent colonel Botez	Balamutovka, Babin	2/Regimentul 3 Roșiori; I, II/Regimentul 29 Infanterie; 5/Regimentul 12 Artilerie; 4/Regimentul 17 Obuziere; 1/Regimentul 4 Artilerie grea; 1 Secție proiectoare; Jandarmii rurali din județele Coțman și Zastavna.
Sectorul „Horodenka”	Colonel Odobescu Ion; Șeful artileriei, maior Covrig	Babin (exclusiv), Niezwiska (exclusiv)	1, 3, 4/Regimentul 3 Roșiori și Grupul de mitraliere; III/Regimentul 29 Infanterie; 3, 4/ Regimentul 12 Artilerie; 2/Regimentul 4 Artilerie grea.
Sectorul „Ottynia”	Colonel Daschievici Ioan; Șeful artileriei, maior Alecu	Niezwiska (exclusiv), creasta Carpaților, până la linia de contact cu trupele române din Transilvania.	Regimentul 8 Roșiori, cu 4 escadroane și grupul mitraliere; Regimentul 8 Vânători.
Rezerva diviziei	Colonel Cănciulescu Petre	Regimentul 13 Infanterie la Sniatyn; Regimentul 25 Infanterie la Kolomeea.	Brigada 15 Infanterie (R. 13, 25 infanterie); Batalionul 1 Pionieri; Grupul moto-mitraliere; 1, 2/Regimentul 12 Artilerie.

În cea mai mare parte a timpului, repartizarea forțelor și mijloacelor pentru cele trei sectoare s-a menținut neschimbată, dar se remarcă constituirea unei rezerve puternice de divizie, care să fie în măsură ca, la nevoie, să intervină oportun și eficient.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 136.

Misiunile trupelor din sectoare și rezerva diviziei erau stabilite în detaliu, prevedeau că aliniamentul pe Nistru și cel dintre Nistru și zona montană, trebuia supravegheat și apărat pe linia de supraveghere, unde trebuiau organizate puncte de sprijin pe direcțiile probabile de atac, cu excepția sectorului „Ottynia”.

În adâncime, trebuia organizată o poziție principală de rezistență pe aliniamentul Peczenizyn, sud Prut, Slobovka Lesna, Korszow, Obertyn, Okna, Czernistyn, Iasielow Polny, Verenceanca, Zastavna, Iurcăuți, Balamutovka. Punctele de rezistență aflate pe linia de supraveghere trebuiau organizate de către trupele puse la dispoziția comandanților de sectoare, iar cele de pe poziția principală de rezistență de către cele subordonate colonelului Petre Cănciulescu.

Comandanții elementelor de dispozitiv operativ al Diviziei 8 Infanterie aveau obligația de a executa recunoașteri în teren, de a stabili în detaliu locul fiecărui element din cadrul dispozitivului său, iar până la 10 iunie 1919 trebuiau să întocmească propriul lor plan de lucru și acțiune în caz de atac, pe care să-l înainteze la statul major al diviziei, aflat la Cernăuți.

Realizarea dispozitivului de luptă, regroupările și înlocuirile de unități și subunități, trebuiau finalizate până la 8 iunie, pentru aceasta Biroului operații al diviziei revenindu-i sarcina de a organiza transporturile pe calea ferată și deplasările pe jos.

Planul prevedea în detaliu activități pe care comandanții de unități trebuiau să le desfășoare pentru îndeplinirea misiunilor, cu referire, în principal, la: consemnarea în scris a tuturor activităților desfășurate, prin întocmirea unui dosar al informațiilor și al unuia referitor la operațiunile desfășurate; organizarea cooperării între infanterie și artilerie, în diferite variante, pe direcții și alinamente; studiul în detaliu al tuturor posibilităților de manevră a forțelor și mijloacelor, prin executarea de recunoașteri în teren; conținutul planului de acțiune care trebuia trimis diviziei ș.a. În sfârșit, planul de acțiune stabilea măsurile și acțiunile de logistica trupelor, responsabilitate care revenea

Biroului operații și șefilor de servicii din cadrul comandamentului diviziei, cât și dislocarea punctelor de comandă.

Planul de acțiune, în formă completă, a fost transmis tuturor comandanților până la eșalon regiment sau batalion îndivizionat, comandantului Corpului 4 Armată și celui al Diviziei 1 Cavalerie. În ziua de 7 iunie, cu ocazia unei vizite a generalului C. Prezan în partea de nord a țării, a avut loc numirea comandantului Diviziei 8 Infanterie în fruntea forțelor din nordul țării, constituite în Grupul de divizii „General Zadik”.

Imediat după preluarea comenzii grupului care îi purta numele, generalul Iacob Zadik a trebuit să emită ordinele impuse de situația creată în urma dispozițiilor Marelui Cartier General din ziua de 7 iunie 1919, prin care Brigada 6 Roșiori (Regimentele 3 și 8 Roșiori), subordonată operativ Diviziei 8 Infanterie, urma a fi scoasă din Pocuția și trimisă în Transilvania. Prin același ordin ieșea din subordinea Diviziei 8 Infanterie și Regimentul 3 Grăniceri. Situația creată a impus aducerea unor modificări la „Planul de acțiune nr. 27” în privința delimitării sectoarelor și a forțelor care urmau să intre în structura grupărilor destinate apărării. Timp de o săptămână s-au executat, în liniște, fără precipitare, dislocări de forțe și mijloace, conform unor ordine scrise și verbale, astfel că la 14 iunie se realizase un nou dispozitiv al forțelor Diviziei 8 Infanterie.

În ziua în care se finalizase realizarea noului dispozitiv, Divizia 1 Cavalerie a primit ordinul preliminar pentru plecarea în Transilvania, astfel că Sectorul „Hotin” a fost încredințat pentru apărare Brigăzii 6 Călărași. Situația acestei mari unități era incertă, chiar pentru Marele Cartier General în privința datei plecării, astfel că la 18 iunie 1919 generalul Iacob Zadik era înștiințat că divizia rămânea în continuare în subordinea sa. A doua zi, prin „Ordinul nr. 1671”, comandantului Diviziei 1 Cavalerie i se transmitea situația în care urma să se găsească în următoarea perioadă: legătura permanentă cu comandantului grupului de divizii; brigăzile de călărași rămăneau în subordinea comandantului diviziei sub aspectul ordinii, disciplinei și instrucției; din punct de vedere operativ constituia rezerva grupului de divizii; în zonele de dislocare brigăzile vor desfășura acțiuni pentru strângerea armelor conform celor stabilite de comun acord cu comandanții de sectoare⁵⁷.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 148.

Tot la 19 iunie 1919, generalul Iacob Zadik a emis „Ordinul nr. 1669”, prin care a stabilit o nouă concepție de acțiune în zona de responsabilitate: *«Trupele din Pocuția (Brigada 16 și Regimental 8 Vânători) vor constitui un singur sector al Pocuției sub comanda comandantului Brigăzii 16 Infanterie.*

Regimentele 3 și 8 Roșiori vor sta pe teritoriul acestui subsector ca rezervă a grupului, la nevoie însă vor putea fi întrebuintate operativ de comandantul subsectorului, dar numai cu aprobarea prealabilă a grupului. Pentru un moment regimentele vor da ajutor pentru paza teritoriului și strângerea armelor. Sectorul ocupat mai înainte de Divizia 1 Cavalerie va trece direct sub ordinele Divizie 8-a din punct de vedere operativ și administrativ și se va intitula Subsectorul „Hotin”.

Comandantul Subsectorului „Pocuția” va studia din nou dacă repartiția actuală a trupelor aflate în supraveghere corespunde eventualităților ce se pot ivi fie de la nord, de peste Nistru, fie de la vest dinspre polonezi»⁵⁸.

În noua situație, Divizia 8 Infanterie avea un sector de supraveghere și apărare pe Nistru cuprins între Atachi, unde realiza legătura cu Divizia 9 Infanterie, și Niezwiska, iar de la acea localitate, prin Ottynia și Delatyn, până la crestele Carpaților în punctul Tartarow, unde realiza joncțiunea cu unitățile Grupului de „Nord” din Transilvania. Noul dispozitiv al Diviziei 8 Infanterie în Pocuția era realizat în Sectorul „Kolomeea”, cuprins între Babin și Niezwiska, pe Nistru, apoi până la Tartarow, având forțele subordonate colonelului Petre Cănciulescu dispuse pe un eșalon cu o rezervă.

La sfârșitul lunii iunie și începutul lunii iulie 1919 situația trupelor Diviziei 8 Infanterie din Pocuția și nordul Basarabiei a devenit mai sigură ca urmare a unor succese militare ale armatei poloneze, dar și a stării conflictuale existente între naționaliștii ucraineni și bolșevici. Cu toate acestea un posibil atac asupra trupelor noastre trebuia luat în considerare, fapt ce impunea tratarea cu seriozitate și responsabilitate a problemelor operative în Pocuția și nordul Basarabiei.

Pe fondul situației prezentate, la 3 iulie 1919, statul major al Diviziei 8 Infanterie a finalizat „Planul de acțiune nr. 29”, care cuprindea o amplă prezentare a situației trupelor poloneze și ucrainene, despre polonezi scriindu-se că: *„relațiile ...sunt prietenești, deci față de ei nu vom face sector de apărare, ci numai supraveghere pentru ca linia de demarcație să nu fie trecută decât prin controlul trupelor noastre”⁵⁹.* Se aprecia că pericolul pentru trupele noastre putea veni de peste Nistru, unde se impunea concentrarea efortului pentru evitarea surprinderii. Ideea generalului Iacob Zadik era că: *„Întinderea mare a frontului ținut de Divizia 8-a cu trupele sale organice și cele ce îi sunt atașate operativ, precum și interesul ce avem de a pregăti trupele sub toate raporturile în vederea unui efort puternic pe care ar fi chemat să-l dea, ambele motive impun deopotrivă ca supravegherea frontului și apărarea să se facă cu minimum de trupe și să se țină un număr cât mai mare de unități constituite în rezervă pentru desăvârșita pregătire a lor de război și pentru a avea cu ce face față la diferite ipoteze”⁶⁰.*

⁵⁸ *Ibidem*, f. 149.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 154.

⁶⁰ *Ibidem*.

Misiunea diviziei, cât și hotărârea comandamentului diviziei, precizată în plan, rămânea aceeași, exprimarea fiind doar nuanțată în raport cu cea din planul anterior. Elementul de noutate îl constituia împărțirea teritoriului pentru supraveghere și apărare în sectoarele „Hotin”, „Bucovina” și „Pocuția”. Pentru fiecare sector era stabilită zona de responsabilitate, comandantul și șeful artileriei, trupele la dispoziție și misiunile care le reveneau, punctele de comandă și anumite precizări privind modul de îndeplinire a misiunilor. Rezerva diviziei, ca element distinct al dispozitivului, era formată din unități și subunități de infanterie, artilerie și cavalerie, era dispersată în localități care dispuneau de stație de cale ferată, pentru a fi transportate rapid acolo unde situația ar fi impus-o. Realizarea dispozitivului conform planului presupunea o amplă manevră de forțe și mijloace, fapt ce impunea o planificare judicioasă a regroupărilor și înlocuirilor de trupe, astfel încât supravegherea și apărarea aliniamentului încredințat să fie continuă.

Statul major al diviziei urma să planifice toate mișcările de trupe și să emită ordine speciale, care să prevadă detaliile de execuție pentru unitățile care urmau a fi transportate sau să execute marșuri.

Punerea în aplicare a prevederilor planului a fost întârziată de evenimente care s-au produs chiar începând cu a doua zi. În cursul zilei de 5 iulie 1919 a sosit în nordul Basarabiei generalul Constantin Prezan, care a fost întâmpinat de către generalul Iacob Zadik și locotenentul colonel Rovinaru la Ocnița. În ziua de 6 iulie au fost inspectate trupele de la Hotin, iar a doua zi a ajuns la Cernăuți, unde a avut un program de întâlniri cu autorități militare și civile, a inspectat câteva unități dislocate în oraș. La 8 iulie a efectuat o vizită de inspecție a trupelor aflate în dispozitiv sau la alte activități în localitățile Koțman, Horodenka, Kolomeea și Sniatyn, revenind în seara zilei la Cernăuți. În contextul vizitei șefului Statului Major General al Armatei a avut loc și numirea generalului Alexandru Lupescu la comanda Corpului 4 armată și sosirea rapidă a acestuia la Cernăuți în ziua de 10 iulie, pentru a prelua și comanda grupului de divizii, care va purta din acea zi denumirea de Grupul de divizii „General Lupescu”.

În ziua de 11 iulie a avut loc și întâlnirea cu generalul Iacob Zadik, care l-a pus la curent pe noul comandant cu situația forțelor pe care le-a luat în primire. Dacă generalul Iacob Zadik a exercitat conducerea Corpului 4 Armată de la Cernăuți, unde fusese

transferat un eșalon operativ de la Iași, pe 12 iulie 1919 generalul Alexandru Lupescu a dispus întoarcerea la Iași a acestei structuri.

Intrarea în starea de normalitate în privința încadrării funcțiilor de conducere la eșalon de corp de armată și divizie a permis trecerea la punerea în aplicare a prevederilor „Planului de acțiune nr. 29”. Primul aspect, cel mai important, l-a constituit emiterea și punerea în aplicare a „Ordinului de operații nr. 30”, care a prevăzut modul de acțiune pentru realizarea dispozitivului stabilit prin planul de acțiune din 3 iulie.

Înlocuirea unor unități și luarea în primire a unor sectoare sau poziții de supraveghere trebuia consemnată în procese-verbale, iar trupele înlocuite urmau să predea noului comandant toate documentele referitoare la operații și informații, considerate proprietatea sectoarelor. Specificându-se că divizia dispunea de puține hărți cu zona de acțiune, acestea trebuiau predate noilor șefi de sectoare. Mijloacele de legătură trebuiau, de asemenea, predate cu acte.

Zilnic, la orele 8 și 14 comandanții sectoarelor și rezervei trebuiau să raporteze situația unităților din subordine sau care urmau să sosească, pentru a se face corecturile necesare și a se interveni acolo unde era cazul pentru rezolvarea dificultăților și disfuncționalităților apărute.

După intrarea în dispozitiv, trupele urmau să completeze lucrările de fortificații de campanie în cadrul centrelor de rezistență, unde accentul trebuia pus pe realizarea șanțurilor de tragere pentru poziția în genunchi și a rețelelor de sârmă.

În plină activitate pentru realizarea dispozitivului de luptă conform planului și ordinelor emise, la 16 iulie 1919 generalul Alexandru Lupescu a transmis comandantului Diviziei 8 Infanterie „Ordinul de operații nr. 10”, care conținea și extrasul din ordinul Marelui Cartier General privind evacuarea Pocuției, dar și prevederi privind operațiile viitoare ale marii unități:

„Frontul Diviziei 8-a se va considera:

Operativ de la Restec – Ataki până la Babin inclusiv, unde se va face legătura cu trupele poloneze.

Supravegherea de la Babin pe vechea frontieră a Bucovinei până la Jablonica (pe Ceremuș), unde se va face legătura cu trupele din Transilvania.

La dispoziția Diviziei 8 rămân toate trupele care le are astăzi – operativ – în subordine, mai puțin Brigada 4 călărași care trece în rezerva Grupului la Lipcani și împrejurimi.

Pentru apărarea frontului operativ:

Frontul se va împărți în două sectoare, impuse și de împărțirea administrativă – Sectorul Hotin de la Restec – Ataki inclusiv (legătura cu Grupul Popovici) până la vechea frontieră politică dintre Bucovina și Basarabia și sectorul Bucovinei, până la Babin inclusiv (legătura cu trupele polone).

Frontul Babin – vechea frontieră a Bucovinei până la Jablonica (pe Ceremuș) va fi încredințat spre supraveghere unui detașament compus din cele 3 companii de grăniceri (Ordinul Grupului nr. 1660 din 19 iunie 1919) și un batalion din rezerva diviziei

*sub comanda comandantului batalionului de grăniceri. Acest detașament va fi sub ordinele directe ale Diviziei 8-a*⁶¹.

Din acest ordin rezultă că în nordul Basarabiei și pe frontiera istorică a Bucovinei forțele Diviziei 8 Infanterie trebuiau să se dispună în sectoarele „Hotin” și „Bucovina”, primul fiind considerat principal și în pericol de a face obiectul unui potențial atac din partea trupelor ucrainene. Contrar practicii vremii, când în limitele ordinelor primite comandantii aveau asigurată libertatea de acțiune pentru utilizarea forțelor în vederea îndeplinirii misiunii, generalul Alexandru Lupescu încălca uneori acest aspect al conducerii, stabilind în detaliu modul de acțiune al unităților din subordinea comandanților de divizii. Într-o anexă la „Ordinul de Operații nr. 10”, transmisă odată cu acesta, se făceau precizări asupra modului de grupare a forțelor și organizării defensive a alinamentului care urma a fi ocupat.

Conținutul documentului este în cea mai mare parte inadecvat, aspectele prezentate fiind unele teoretice, alte reguli și principii de întrebuințare a forțelor fiind cunoscute de către cei care trebuiau să pună în aplicare „Ordinul de operații nr. 10”, dovadă fiind întreaga activitate desfășurată după remobilizarea armatei în toamna anului 1918.

În zilele care au urmat, concomitent cu începerea și desfășurarea discuțiilor cu militarii polonezi pentru stabilirea modului de evacuare-ocupare a Pocuției, a intensificării activităților de evacuare a materialelor din aceeași zonă, comandamentele și unitățile Diviziei 8 Infanterie au trecut la punerea în aplicare a prevederilor „Ordinului de operații nr. 10”, în acord cu ordinele transmise de la Cernăuți, coerente din punctul de vedere al emitentului, dar inexplicabile uneori pentru executanți.

În ziua de 17 iulie în Sectorul „Hotin” două batalioane din Regimentul 37 Infanterie au înlocuit Regimentul 7 Călărași din dispozitivul pe Nistru între Darabani și Balamutovka, unitatea de cavalerie fiind regrupată până în seara zilei la Chișcăuți.

Transportat la Noua Suliță, conform „Planului de acțiune nr. 29”, Regimentul 29 Infanterie a primit ordin, și a trecut la execuție, să trimită câte un batalion la Colomeea și Cernăuți pentru încărcarea și descărcarea materialelor, având în vedere riscul blocării stațiilor de cale ferată datorită insuficienței forțelor destinate pentru această muncă. Deplasarea executându-se prin marș pe jos, trupele au ajuns la destinație pe 19 iulie, obosite, dar în scurt timp au fost angajate la activitățile stabilite de către comandantii centrelor de încărcare și descărcare a materialelor, aflați la Colomeea și Cernăuți. În tot acest efort generat de ultimele ordine pentru realizarea noului dispozitiv de luptă și intensificarea evacuărilor din Pocuția, comandantul diviziei a stabilit ca în ziua de 20 iulie să fie suspendate activitățile care nu erau urgente, iar trupele să execute întreținerea echipamentului și materialelor, fiind luate și măsurile de igienă personală, atât de necesare în condițiile în care starea sanitară din teritoriul în care acționau nu era dintre cele mai bune.

În acea zi, la Tisa, armata maghiară a trecut la ofensivă împotriva trupelor noastre, cu lovitura principală în zona Szolnok, reușind să respingă unitățile de la contact pe o adâncime relativ mare. Alarmat de situație, Marele Cartier General a ordonat trimiterea imediată a Diviziei 7 Infanterie în Ungaria.

⁶¹ *Ibidem*, f. 164.

Drept urmare, comandantul Corpului 4 Armată a acționat prompt pentru luarea măsurilor de siguranță și apărare la Nistru, ordonând grăbirea realizării dispozitivului stabilit la 16 iulie, apoi a dispus constituirea Regimentelor 7 și 8 Vânători într-o brigadă care să constituie rezerva Grupului „General Lupescu”, stabilind ca în cel mai scurt timp să fie concentrată la Noua Suliță.

Măsurile erau corecte și în acord cu pericolul care ar fi rezultat dintr-o eventuală colaborare și cooperare militară dintre bolșevicii unguri și ucraineni, așa cum se întâmplase în aprilie 1919.

În sectorul operativ al Diviziei 8 Infanterie structurile informative ale acesteia trebuiau să acționeze dincolo de Nistru pentru culegerea și transmiterea de informații, în timp ce trupele destinate supravegherii și acțiunii în centrele de rezistență au intrat în dispozitiv, fiind în măsură să respingă un eventual atac.

Deși în zilele care au urmat la Nistru nu s-a petrecut niciun eveniment notabil în privința acțiunii trupelor ucrainene, măsurile adoptate au fost corecte, binevenite chiar pentru revigorarea vigilenței comandanților și trupelor, diminuată de preocupări legate de viitoarea evacuare a Pocuției.

Totodată, în zona Diviziei 8 Infanterie au fost aduse imediat două batalioane de etape, care să înlocuiască batalioanele Regimentului 29 Infanterie aflate la activități de încărcare-descărcare materiale, pentru a-și putea relua misiunile operative.

Deși ofensiva polonezilor din ultimele zile înlăturase pericolul unui atac din partea ucrainenilor, măsurile de apărare în sectorul Ataki-Vasiliev au continuat, în acest sens la 26 iulie comandamentul Diviziei 8 Infanterie a emis „Ordinul de operații nr. 31”⁶², care detalia punerea în aplicare a „Ordinului de operații nr. 10”.

La acea dată Divizia 8 Infanterie avea în compunere structura sa organică, rămânându-i în subordine operativă doar 3 batalioane de pionieri (angajate în lucrări de întreținere a comunicațiilor), două secții proiectoare și două companii poduri ușoare.

Elementul de noutate din ordin îl constituia desființarea Sectorului „Bucovina”, menținându-se doar Sectorul „Nistru”, care urma a fi apărat de către Brigada 16 Infanterie, ale cărei unități erau grupate, după mult timp, într-o singură fâșie de acțiune. Brigada 15 Infanterie trebuia să fie dislocată în totalitate în Bucovina, cu Regimentul 13 Infanterie având batalioanele la Zastavna, Verenceanca și Kotman, iar Regimentul 29 Infanterie la Cernăuți.

Brigada 4 Călărași și Brigada de Vânători trebuiau să se dispună la Lipcani și Noua Suliță, așa cum fusese stabilit cu câteva zile înainte.

Pe linia de demarcație cu trupele poloneze, care urmau să intre în Pocuția la datele stabilite de comun acord, trebuiau să intre în dispozitiv companiile 4, 5 și 6 grăniceri, în conformitate cu ordinele comandantului Corpului grănicerilor.

Prin urmare, spre sfârșitul lunii iulie 1919 în Pocuția se mai aflau doar trupele aflate în subordinea colonelului Gheorghe Liciu, cu misiuni de asigurare a ordinii și administrării teritoriului, de evacuare a materialelor și de pregătire a documentelor de predare-primire a județelor și localităților către noile autorități.

⁶² AMNR, *Fond Corpul 4 Armată*, dosar nr. 142, f. 191-1912.

În privința trupelor din Pocuția și Bucovina, până la începerea evacuării Pocuției, la 18 august 1919 activitățile au constat doar în dislocări de forțe și mijloace în acord cu unele cerințe rezultate din plecarea unor unități pe frontul din Transilvania (regimentele 7 și 8 vânători au îmbarcat în stațiile Larga și Horodenka pe 29 iulie, iar a doua zi au plecat spre Transilvania); la 1 august a plecat în Transilvania și Escadronul divizionar al Diviziei 8 Infanterie.

La data începerii evacuării Pocuției, măsurile operative ale Diviziei 8 Infanterie în legătură cu acest teritoriu erau practic anulate, efortul fiind concentrat în nordul Basarabiei.

Exista certitudinea că la jumătatea lunii august, când situația era sub control și în Ungaria, asupra trupelor Diviziei 8 Infanterie nu mai plana vreun pericol major, prin urmare toată atenția a fost concentrată spre buna organizare și desfășurare a evacuării Pocuției.

Măsurile de apărare a frontierei de nord a țării făceau parte din firescul acțiunilor structurilor de comandă, planificare și organizare a unor eventuale operații, pentru evitarea surprinderii. Asemenea măsuri au continuat și în perioada următoare, chiar și după demobilizarea majorității unităților armatei române în primăvara anului 1920. Abia în primăvara anului 1921, la 16 martie, prin „Ordinul nr. 1137” al Marelui Stat Major, unitățile armatei române din partea de nord a țării, situate la est de Carpații Orientali, precum și cele din Basarabia, au trecut de la starea de război la cea de pace începând cu 1 aprilie 1921.

Se încheia o perioadă grea pentru ofițerii și trupa unităților și marilor unități din această parte a țării, supuși în permanență amenințării trupelor bolșevice de dincolo de Nistru, care acționau conform unui plan destabilizator elaborat de către autoritățile politice și militare de la Moscova, care nu au acceptat situația creată după decizia românilor dintre Prut și Nistru de a se uni cu Țara.

DOBROGEA SUB OCUPAȚIA MILITARĂ A PUTERILOR ALIATE, NOIEMBRIE 1918 – DECEMBRIE 1919

Remus Macovei

1. CRONOLOGIA DESFĂȘURĂRII EVENIMENTELOR ÎN PERIOADA AUGUST 1916 – AUGUST 1920

Anul 1916

- 4/17 august 1916: Consiliul de Coroană de la Cotroceni decide intrarea României în război alături de Antanta;
- 14/27 august 1916: Se declară stare de asediu în cele 34 de județe ale României;
- 15/28 august 1916: Se decretează mobilizarea generală; România declară război Austro-Ungariei;
- 17/30 august 1916: Germania și Turcia declară război României;
- 19 august/1 septembrie 1916 – Bulgaria declară război României;
- 1/14 septembrie – 11/24 octombrie 1916: Trupele române, împreună cu trupe ruse și sârbe participă la apărarea Dobrogei;
- 12/25 octombrie 1916: Trupele române părăsesc Dobrogea;
- 12/25 octombrie – 24 decembrie 1916/6 ianuarie 1917: trupele ruse vor desfășura acțiuni împotriva forțelor germano-bulgaro-turce;
- Octombrie – Noiembrie 1916: Cadrilaterul este încadrat Bulgariei; administrarea Dobrogei revine autorităților bulgare;
- 24 octombrie/6 noiembrie 1916: Guvernul german emite ordinul de constituire a Administrației de Etapă din Dobrogea;
- 3/16 noiembrie 1916 – 5/18 ianuarie 1917: Constituirea structurii Administrației de Etapă din Dobrogea;
- 2/15 decembrie 1916: Convenția de la Sofia.

Anul 1917

- 5/18 ianuarie 1917: Înlocuirea administrației bulgare;
- 30 iunie /13 iulie 1917: Constituirea Comitetului Central al Poporului Dobrogean;
- 17/18 – 30/31 decembrie 1917: Se desfășoară primul Congres Național Dobrogean de la Babadag;
- 26 noiembrie/9 decembrie 1917: Se încheie, la Focșani, armistițiul dintre România și Puterile Centrale.

Anul 1918

- 11/24-12/25 septembrie 1918: La Berlin se semnează un protocol prin care întreaga Dobroge revine Bulgariei;
- 16/29 septembrie 1918: Capitularea Bulgariei. La Salonic se semnează Convenția de armistițiu a Comandamentului Aliat cu Bulgaria. Bulgariei i se permite păstrarea a două divizii în Dobrogea;
- 13/26 octombrie 1918: Întrunirea publică la Galați a refugiaților dobrogeni care trimit un memoriu regelui, guvernului și parlamentului;
- 24 octombrie/6 noiembrie 1918: Înlocuirea guvernului filo-german Marghiloman cu cel condus de generalul Constantin Coandă;
- 28 octombrie/10 noiembrie 1918: Regele Ferdinand I ordonă mobilizarea Armatei Române și reîntrarea României în război;
- 29 octombrie/11 noiembrie 1918: Se încearcă trecerea unor subunități de grăniceri dar acestea sunt primite cu foc de trupele bulgare;
- 29 octombrie/11 noiembrie 1918: Armistițiul general. Capitularea Germaniei. Încheierea Primului Război Mondial. Un regiment francez trece Dunărea la Giurgiu. Germanii evacuează Bucureștiul;
- 8/21 noiembrie 1918: Generalul H.M. Berthelot somează Bulgaria să își evacueze trupele din Dobrogea până la 6 decembrie 1918, termenul de evacuare, stabilit fiind de cinci zile;
- 10/23 noiembrie 1918: Statul Major al Armatei bulgare a ordonat retragerea trupelor la sud de linia ferată Constanța – Cernavodă;
- 11/24 noiembrie 1918: Clemenceau ordonă generalului F. d'Esperey ocuparea Constanței. Începe retragerea trupelor bulgare din Dobrogea;
- 11/24-12/25 noiembrie 1918: Sosirea trupelor engleze în Constanța, Cernavodă și Medgidia;
- 13/26 noiembrie 1918: Întâlnirea de la Giurgiu între generalul H.M. Berthelot și generalul C. Prezan, ocazie cu care s-a discutat și despre revenirea Armatei Române în Dobrogea;
- 17 noiembrie/30 noiembrie 1918: Numirea prefectului de Tulcea;
- 20 noiembrie/3 decembrie 1918: Din ordinul primului ministru, Teodor Teodorov, se declanșează părăsirea graduală a Dobrogei de către autoritățile civile bulgare;
- 19 noiembrie/2 decembrie 1918: Instalarea prefectului județului Constanța;
- 22 noiembrie/5 decembrie 1918: Debarcarea trupelor franceze în portul Tulcea. Proclamația generalului H. M. Berthelot către dobrogeni;
- 23 noiembrie/6 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Tulcea;
- 25 noiembrie/8 decembrie 1918: Instalarea prefectului județului Tulcea;
- 26 noiembrie/9 decembrie 1918: La cererea comandantului detașamentului francez din Tulcea, o companie din Regimentul 33 Infanterie trece în Dobrogea, pentru a participa la menținerea ordinii publice în oraș și zona limitrofă;
- 27 noiembrie/10 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Constanța;
- 28 noiembrie/11 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Cernavodă;
- 30 noiembrie/13 decembrie 1918: Intrarea trupelor franceze în Medgidia;

- 1/14 decembrie 1918: Se înființează Serviciul Jandarmeriei în Dobrogea, prin organizarea unui batalion de jandarmi cu reședința la Constanța, format din companiile de jandarmi din Tulcea, Constanța, Silistra și Dobrici;
- 9/22 decembrie 1918: Instalarea prefectului județului Durostor. La solicitarea comandantului detașamentului francez din Tulcea, compania din Regimentul 33 Infanterie va fi retrasă la Ismail;
- 10/23 decembrie 1918: Intervenția la guvernele de la Londra și Paris pentru grăbirea autorizării instalării grănicerilor în Dobrogea;
- 14/27 decembrie 1918: Instalarea prefectului județului Caliacra;
- 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919: Generalul F. d'Esperey ordonă militarilor englezi să nu permită instalarea grănicerilor români în Cadrillater.

Anul 1919

- 1/14 ianuarie 1919: Militarii englezi împiedică instalarea grănicerilor pe granița de sud;
- 5 ianuarie/18 ianuarie 1919: Începerea lucrărilor Conferinței de pace de la Paris;
- 6/19 ianuarie 1919: Terminarea evacuării trupelor bulgare din Dobrogea;
- 29 ianuarie/11 februarie 1919: Își începe activitatea Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România. Se mărește sectorul de pază al Regimentului 2 Grăniceri de la Șabla, la Marea Neagră, la Napadova, pe Nistru;
- 18 februarie/3 martie 1919: Prezentarea la Paris a memoriului guvernului român. Reprezentantul S.U.A., Lansing, propune retragerea granițelor în Dobrogea;
- 28 martie/10 aprilie 1919: Generalul H.M. Berthlot este înlocuit cu generalul Graziani;
- Aprilie 1919: trupele engleze din Dobrogea Nouă sunt înlocuite cu trupe italiene. Acestea vor acționa în această zonă până la mijlocul lunii august 1919, când vor fi înlocuite cu militari francezi din Regimentul 14 Tirailori;
- 11/24 aprilie 1919: A fost creat la Odessa, din inițiativa lui Cristian Racovski, Comitetul Revoluționar Dobrogean;
- 13/26 aprilie 1919: Guvernul României, în urma aprobării primite de la Paris, ordonă trimiterea grănicerilor în Dobrogea Nouă. Se instalează companii de grăniceri în Constanța, Tulcea, Babadag, Hârșova și Cernavodă. Corpul 5 Armată își întinde jurisdicția în Dobrogea.
- 23 aprilie/6 mai 1919: Plecarea generalului H.M. Berthlot;
- 4/17 mai 1919: Revolta marinărilor flotei franceze din Marea Neagră;
- 16/29 mai 1919: Marea adunare de la Constanța în sprijinul integrității Dobrogei;
- 27 mai/9 iulie 1919: Generalul Graziani îl anunță pe generalul Constantin Prezan că Armata de la Dunăre va părăsi România;
- 10/23 august – 4/17 septembrie 1919: Deplasarea Diviziei 10 Infanterie din Basarabia în Dobrogea;
- 26 august/8 septembrie 1919: Clemenceau respinge propunerea americană de retragere a granițelor în Dobrogea;

- 15/28 septembrie 1919: Trupele Diviziei 10 Infanterie termină concentrarea în sudul Dobrogei;
- 3/16 noiembrie 1919: La Bazargic se semnează o convenție militară pentru înlocuirea trupelor franceze cu trupe românești;
- Noiembrie 1919: Primele alegeri pentru parlamentul României Mari;
- 8/21-12/25 noiembrie 1919: Adunarea Generală Dobrogeană de la Varna;
- 18 noiembrie/1 decembrie 1919: Comandantul francez al trupelor din Dobrogea Nouă solicită aplicarea convenției militare din 3-16 noiembrie 1919;
- 23 noiembrie/6 decembrie 1919: Înlocuirea trupelor franceze din Dobrogea Nouă. Realizarea cooperării între Divizia 10 Infanterie și unitățile de grăniceri de pe frontiera cu Bulgaria;
- 27 noiembrie/10 decembrie 1919: Semnarea Tratatului de Pace între România și Bulgaria la Neuilly-sur-Seine;
- 29 noiembrie/12 decembrie 1919: Frontiera cu Bulgaria este complet închisă pentru a se opri trecerea frauduloasă a frontierei de către agitații socialiști bulgari.

Anul 1920

- 20 decembrie 1919/2 ianuarie 1920 – 8/21 ianuarie: Revenirea în garnizoanele de dislocare la pace a trupelor Diviziei 9 Infanterie și înlocuirea unităților din Divizia 10 Infanterie, care se vor deplasa în garnizoanele lor de dislocare la pace;
- 31 decembrie 1919/13 ianuarie 1920: Decret pentru menținerea stării de asediu;
- 13/26 august 1920: Semnarea la București a Convenției de demarcare a frontierei româno-bulgare.

2. OCUPAREA DOBROGEI DE CĂTRE PUTERILE ALIATE

2.1. Capitularia Bulgariei și consecințele sale

Faptul că nu a primit, în urma Tratatului de la Buftea – București, întreaga Dobrogea a provocat nemulțumirea Bulgariei. Primul ministru Vasil Radoslavov, pro-german, a fost înlocuit cu Alexander Malinov, care a început să se distanțeze de Germania. Acesta face numeroase demersuri pentru rezolvarea problemei Dobrogei conform pretențiilor bulgare. Germania va fi nevoită să cedeze și la 25 septembrie – 8 octombrie 1918, delegații Germaniei, Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei vor semna un Protocol prin care Dobrogea se cedează în întregime și fără nicio restricție Bulgariei.

Armata de Orient, compusă din 8 divizii franceze, 9 grecești, 6 sârbe, 4 britanice și 1 italiană, comandată de generalul Franchet d'Espèrey, declanșează, la 2/15 septembrie 1918, ofensiva care se va solda cu capitularia Bulgariei, la 16/29 septembrie 1918. La încheierea armistițiului un aport important și-a adus, conform lui Alexandru Marghiloman, consulul SUA la Sofia, care a însoțit delegația bulgară la Salonic¹.

Convenția de armistițiu semnată la Salonic între Bulgaria și Comandamentul Aliat prevedea ocuparea Bulgariei de către trupele Antantei, fiind prorogată de Sобрания la 17/30 septembrie 1918. Pentru România, prezentau interes următoarele prevederi:

¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, vol. III, Editura Machiaveli, București, 1995, p. 186.

- Armata bulgară era demobilizată, cu excepția a trei divizii (fiecare având în componere 16 batalioane) și a patru regimente de cavalerie. Una dintre acestea, Divizia 4 Preslav, a fost destinată apărării Dobrogei;

- Armatele, reprezentanții diplomatici și cetățenii Germaniei și Austro-Ungariei trebuiau evacuate în patru săptămâni de pe teritoriul bulgar²;

- Eliberarea prizonierilor de război.

Armistițiul prevedea că bulgarii sunt obligați să evacueze teritoriile sârbești și grecești pe care le ocupau, dar lăsa Dobrogea sub administrație bulgară și nu conținea nicio precizare referitoare la statutul juridic al regiunii.

La 20 septembrie/3 octombrie 1918, Regele Ferdinand de Saxa – Coburg Gotha abdică în favoarea fiului său, Boris al III-lea, care semnează la 21 septembrie/4 octombrie 1918 Decretul Regal nr. 1 prin care este anunțată demobilizarea trupelor bulgare.

La solicitarea generalului Frachet d’Esperey la Comandantul General al Armatei din Orient, este trimisă o grupă de ofițeri bulgari, conduși de colonelul Iosif Petrov, pentru rezolvarea neînțelegerilor care au început să apară pe timpul aplicării Convenției de armistițiu³.

La 30 septembrie /13 octombrie 1918, generalul Burmov ordonă ca, *„deocamdată” trupele din Dobrogea să nu fie demobilizate, ele urmând să apere frontiera de nord-est. Dacă românii vor traversa Dunărea cu forțe superioare, aceste trupe ar fi trebuit să se retragă pas „cu pas” până pe aliniamentul Rasova – Cobadin – Tuzla, unde apărarea urma să fie preluată de Divizia 4 Preslav*⁴.

La 17 /30 octombrie 1918, la Sofia se formează o largă coaliție guvernamentală, condusă tot de Alexander Malinov. Un rol deosebit de important va reveni în noul guvern lui Teodor Teodorov, ministrul de Externe, care și-a asumat ca obiectiv: *„ceea ce nu s-a putut obține prin forța militară, va trebui recucerit prin mijloace diplomatice”*⁵.

La București și Iași, reprezentanții guvernului Alexandru Marghiloman poartă tratative cu reprezentanții Germaniei pentru înapoierea Dobrogei, la semnarea păcii, cu condiția participării trupelor române la apărarea aliniamentului Dunării. Trupele române urmau să primească muniții de la partea germană⁶.

În ciuda Protocolului de la Berlin din 12 / 25 septembrie 1918, Administrația germană temporară a nordului Dobrogei a continuat să existe în spatele liniilor bulgare, pentru că mareșalul Mackensen nu dorea să renunțe la controlul căii ferate Cernavoda – Constanța și a portului Constanța⁷. Potrivit estimărilor făcute de col. Popov, reprezentantul militar bulgar în România ocupată, la 2 /15 octombrie 1918, în zona etapelor din Dobrogea se aflau în jur de 5.000 militari germani⁸.

² Dr. B. Kesyakov, *Prinos kum diplomaticheska istorija na Balgarija*, Sofia, 1925, p. 80-81.

³ Gheorghe Markov, *The Great War and the bulgarian sword over the Balkan knot. 1914-1919*. „G.S. Rakovski Național Defense College”, 2017, p. 261-262.

⁴ *Ibidem*, p. 262.

⁵ *Ibidem*, p. 260.

⁶ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, p. 190-192.

⁷ Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 261.

⁸ Durjaven Voenen Istoriceski, Arhiv, *Fond 42*, opis 2, a.e. 476, f. 1.

La 5 /18 octombrie 1918, din ordinul guvernului bulgar, guvernatorul districtului Tulcea a cerut germanilor să plece din zonă până la 14 /27 octombrie 1918⁹. La rândul său, generalul Ivan Lukov, șeful de Stat Major General al Armatei Bulgare, afirmă că, la 16/29 octombrie 1918, odată cu expirarea termenului stabilit prin Convenția de armistițiu, „bulgarii au de gând să gonească pe germanii din Dobrogea spre a face act de posesiune”¹⁰, folosind armamentul doar în cazul unor provocări¹¹.

Până la sfârșitul lunii octombrie populația bulgară din Dobrogea se va înrola în „batalioane de miliții”, în condițiile în care „populația românească era relativ redusă”¹² ca număr și nu opune cine știe ce rezistență în apărarea ei”¹³. Ghiorghi Markov nu precizează însă numărul acestor batalioane, cine coordona acțiunile acestora, zonele de dispunere, care era înzestrarea acestora cu armament și muniții și misiunile care le-au fost fixate.

La începutul lunii noiembrie 1918, trupele germane au început să evacueze nordul Dobrogei, la 21 octombrie/3 noiembrie 1918, generalul Unger părăsind Constanța cu întregul său comandament¹⁴.

Despre modul cum s-a executat evacuarea trupelor germane, relatează în amintirile sale soldatul Nicolae S. Șucu, din Regimentul 7 Infanterie Bulgar:¹⁵ „În Constanța s-a zvonit că restul de germani rămași, mâine la 2 ceasuri după 12, pleacă. Mai mulți militari germani se îmbracă civili și rămân în Constanța. În seara plecării germanilor, bulgarii au trimis patrulă în oraș. Patrulă bulgară au omorât un marinar militar german într-un local public. Germanii nu predau nimic armatei sau administrației bulgare. Se aude că vin francezii în Constanța. Germanii nu au plecat mâine la ora 2 după 12, ci în noaptea asta la ora 1. Totul a rămas fără santinele. Armata bulgară e foarte puțină și nu are ordin de a lua posturi în primire. Populația ridică tot de unde au stat germanii, ca cazarme, clădiri particulare, etc. Ridică și soldații bulgari cu populația dimpreună, tot ce le iese în cale fără stăpân”¹⁶.

Prăbușirea frontului bulgar generează o reacție în lanț: trupele aliate înaintază cu majoritatea forțelor spre nord, pentru a elibera Albania, Serbia, Muntenegru, Bosnia-Herțegovina, amenințând Austro-Ungaria. Pe direcția secundară se dezvoltă ofensiva prin Tracia spre Istanbul, pentru a forța capitularea Turciei. Între aceste două grupări de forțe se înființează Armata de Dunăre (Divizia 16 Colonială, Divizia 13 Infanterie franceză și Divizia 26 britanică), comandantul acesteia fiind numit generalul H.M. Berthelot¹⁷.

⁹ Gheorghi Markov, *op. cit.*, p. 261-262.

¹⁰ Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1919, p. 275.

¹¹ Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262.

¹² Afirmția nu se susține. În februarie 1917, Administrația de Etapă estima, în februarie 1917, ponderea populației pe naționalități astfel: români - 26.300 (32,1%), turci și tătari - 25.100 (30,6%), bulgari - 20.800 (25,7%), germani - 5.300 (6,5%), greci și armeni - 4.500 (5,1%). Sursa: Memoriul al Administrației germane de etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lunii aprilie 1917, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, p. 9.

¹³ Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262.

¹⁴ *Ibidem*, p. 262.

¹⁵ Nicolae S. Șucu era dezertor din armata română, care s-a stabilit în Cadrilater, de unde va fi mobilizat în armata bulgară, participând la toate campaniile militare din perioada 1912-1919.

¹⁶ Nicolae S. Șucu, *Viața și aventurile unui cioban în Bulgaria în vremuri de război. 1908-1918*, Editura Humanitas, București, 2017, p. 175.

¹⁷ Cristian Negrea, *Mobilizarea și operațiunile din 1918*, în revista „Tactica și strategia”, decembrie

Acesta recunoaște că „a părăsit Parisul cu misiunea foarte clară de a face ca România să intre în acțiune de partea noastră”¹⁸.

Generalul francez reușește în demersul său. Guvernul român declară din nou război Germaniei și se angajează în acțiuni militare alături de trupele Armatei de la Dunăre, joncțiunea celor două armate urmând să aibă loc la Ploiești, punând astfel forțele comandate de A. Mackensen într-o situație extrem de dificilă.

La 16/29 octombrie 1918 grupul principal aliat se apropie de Sava, Turcia este silită să încheie armistițiu la 19 octombrie /1 noiembrie 1918, iar în urma înfrângerilor pe frontul italian, la 21 octombrie/3 noiembrie 1918, Austro-Ungaria încheie armistițiul de la Villa Giusti. În scurt timp, în localitatea Compiègne, la 29 octombrie /11 noiembrie 1918, se va încheia armistițiul dintre Germania și Puterile Aliate, document semnat de către mareșalul Foch, amiralul sir Roselyn Wemyss, generalul Maxime Weygand, contele Alfred von Oberdoff, Mathias Erzberger, generalul von Winterfeldt și capitanul Vanselow.

Referitor la România, acest document prevedea obligația Germaniei de a elibera și repatria toți prizonierii de război, de a evacua toate trupele din România și de a înceta rechizițiile pentru trupele germane care se mai aflau încă pe teritoriul României și de a evacua porturile de la Marea Neagră. Acest document conținea o prevedere deosebit de importantă pentru România – anularea prevederilor Tratatului de pace de la București semnat la 24 aprilie/7 mai 1918 și a tuturor actelor adiționale care l-au însoțit.

La 24 octombrie/6 noiembrie 1918, guvernul Alexandru Marghiloman demisionează, fiind înlocuit cu guvernul Constantin Coandă. Regele decretează mobilizarea și ordonă intrarea Armatei Române în teritoriul ocupat.

La 27 octombrie/9 noiembrie 1918 România reintră în război împotriva Puterilor Centrale, guvernul român adresând trupelor de ocupație inamice un ultimatum, prin care le cere să părăsească teritoriul României. În ziua următoare, prin Înaltul Decret nr. 3179 întreaga armată este trecută pe picior de război.

Din ordinul noului șef al Marelui Cartier General, generalul Constantin Prezan, se constituie două detașamente pentru preluarea controlului asupra orașelor Focșani și Braila, concomitent cu acțiunea unor detașamente destinate să intre pe teritoriul Dobrogei¹⁹. Cea mai importantă acțiune a avut loc la Tulcea, în 29 octombrie/11 noiembrie 1918, comandantul Brigăzii 20 Infanterie executând ordinul, primit la ora 13:37, de la comandantul Corpului V Armată, generalul Pătrașcu:

„Din înalt ordin trimiteți imediat un detașament din 15-20 oameni cu un ofițer la Tulcea, să treacă până la ora 13.00”²⁰. Ordinul avea și următoarea adnotare: „Imediat să treacă pe orice cale”. Generalul Constantin Șerbescu ordonă plutonului de grăniceri din localitatea Regele Carol, sub comanda locotenentului Dumitriu, să treacă imediat la Tulcea și unei companii de infanterie din Regimentul 33 Infanterie, dispusă în Ismail, să

2014, p. 21.

¹⁸ Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe. 1916-1918, volumul II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 1127.

¹⁹ Petre Otu, Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei, Editura Militară, București, 2008, p. 255.

²⁰ AMR, Jurnalul de operațiuni al D.10 I. pe timpul de la 28 octombrie – 31 decembrie 1918, p. 16-17.

treacă la Regele Carol. Trecerea plutonului s-a executat la ora 16.00, în ciocnirea cu trupele bulgare soldatul Paicu Samoilă a fost ucis, iar ceilalți au fost luați prizonieri, cu excepția unui caporal. Bulgarii au executat salve de artilerie asupra localității Regele Carol, fără a produce victime omenești, doar câteva animale fiind ucise pe câmp. Din ordinul generalului Șerbescu trupele române nu au răspuns nici cu focuri de artilerie, nici cu focuri de infanterie”²¹.

La 29 octombrie/11 noiembrie 1918, plutonul de grăniceri de la Reni, trece Dunărea în Dobrogea, îndreptându-se spre localitățile Isaccea, Niculițel și Luncavița, dar întâlnind forțe bulgare superioare care opun rezistență, se retrage pe malul stâng al Dunării, la pichetele Cartal și Satu Nou²².

La 8/21 noiembrie 1918, orele 03:00, locotenentul Dimitriu și toți soldații luați prizonieri vor fi eliberați de bulgari și trecuți în Deltă²³.

La Constanța, când retragerea trupelor germane era iminentă, se înființează o comisie formată din 15 membri care lansează un apel către cetățenii Constanței, care fără a aminti despre înfrângerea Bulgariei și înaintarea trupelor aliate către Dunăre, cheamă întreaga populație la uitarea „*antagonismelor personale, politice, religioase și naționale spre a înlătura toate dificultățile momentului pentru a salva cu onoare viața, avutul și viitorul acestui oraș*”²⁴.

Această încercare va eșua lamentabil. Adevărata stare de spirit a populației este prezentată de Nicolae S. Șucu care în memoriile sale prezintă astfel lucrurile: „*Populațiunea din Constanța a început să se agite contra bulgarilor, care încă erau cu administrația civilă și militară. S-au strâns o grupă ca de vreo 30 de civili români. S-au dus la primăria orașului și au doborât steagul și firma bulgărească, călcându-le în picioare și strigând tare: Jos Bulgaria! Să trăiască România și puterile aliate, Franța și Anglia! Au venit trupe bulgare și au împrăștiat manifestații*”²⁵.

2.2. Evacuarea trupelor și administrației bulgare din Dobrogea

La începutul anului 1918, în Dobrogea erau staționate următoarele mari unități bulgare: Divizia 4 Preslav, comandată de generalul Kiselov, Divizia a 12 Infanterie, comandată de generalul Abadziev și Divizia de Cavalerie, comandată de generalul Kolev.

În aprilie 1918, Divizia 4 Preslav părăsește Dobrogea fiind mutată pe frontul din Macedonia. La jumătatea lunii iulie 1918, Divizia 12 Infanterie este și ea mutată pe frontul bulgar din sud. Până la Armistițiul de la Salonic, în Dobrogea rămâne numai Divizia de cavalerie.

La 21 septembrie/4 octombrie 1918, Divizia 4 Preslav este trimisă, cu aprobarea autorităților de ocupație, în Dobrogea dispunându-se pe aliniamentul Rasova – Cobadin – Tuzla. De asemenea au fost trimise și 4 regimente de cavalerie.

²¹ *Ibidem*, p. 16-17.

²² Teodora Giurgiu, Silviu Daniel Nicolae, „Dobrogea în ecuația păcii și războiului”, în *Dobrogea și Marea Unire la centenar*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2018, p. 279.

²³ *Ibidem*, p. 37.

²⁴ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 31/1918-1919, p. 12.

²⁵ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 176.

La 22 octombrie /4 noiembrie 1918, generalul Ivan Lukov ordonă „*Diviziei 4 Preslav să-și concentreze atenția asupra căii ferate Cernavoda – Constanța și să ocupe zona cu garnizoane stabile, simultan cu retragerea foștilor aliați. Unitățile din Dobrogea urmau să rămână în nord, iar în cazul unei ofensive românești ar fi urmat să se retragă pe aliniamente successive pe poziția Cobadin, unde ar fi găsit sprijinul Diviziei 4 Preslav*”²⁶.

Urmare a cererii primite din partea generalului Henri Mathias Berthelot, prim-ministrul republicii Franceze, Georges Clemenceau ordonă generalului Franchet d’Esperey să anunțe autoritățile de la Sofia că trupele bulgare trebuie să evacueze întreaga Dobroge, până la frontiera stabilită în august 1913²⁷. Guvernul bulgar a fost înștiințat că evacuarea se va executa sub supravegherea Diviziei 26 britanice, termenul de evacuare stabilit la data de 8/21 noiembrie 1918 de către generalul H.M. Berthelot fiind de cinci zile²⁸. Evacuarea urma să se executa în două etape. În prima etapă trupele bulgare trebuiau să ajungă, până la 16 /29 noiembrie 1918, la 12 km sud de linia de cale ferată Constanța – Cernavodă. În etapa a doua retragerea trebuia încheiată la 22 noiembrie/5 decembrie 1918 în spatele liniei stabilită prin Tratatul de la București (1913)²⁹.

Ghiorghi Markov prezintă că inițiativa ordonării evacuării trupelor bulgare din Dobrogea aparține generalului Paul Chrétien, comandantul trupelor aliate din Bulgaria. Acesta, considerând că nu mai erau posibile amenințări dinspre nord, a ordonat „*evacuarea de urgență a trupelor din Dobrogea, până la granița din 1913, unde staționau trupe engleze*” și a insistat ca „*rețeaua de telefon și de telegraf să rămână intactă*”³⁰.

Considerând aceste dispoziții drept o încălcare a armistițiului de la Salonic, Alexander Malinov s-a opus tăios acestor cereri care contraveneau prevederilor tratatului, dar ceilalți membri ai guvernului au manifestat o atitudine de resemnare. În aceste condiții guvernul bulgar a demisionat. Noul guvern, condus de Teodor Teodorov, a primit asigurări că prezența trupelor române nu va fi permisă în Dobrogea și că, temporar, administrația bulgară va fi menținută. A fost anunțată hotărârea Puterilor Aliate ca Dobrogea să fie ocupată de trupe aliate (engleze și franceze), până la o viitoare decizie a Conferinței de pace.³¹ În aceste condiții, guvernul de la Sofia decide că trupele bulgare pot începe evacuarea Dobrogei. Garnizoanele bulgare din Constanța, Medgidia și Cernavoda au fost reduse la dimensiunea unui batalion mixt cu sarcini de pază³².

Noul prim-ministru bulgar spera că retragerea se va opri la granița definită de Tratatul de la București (1918)³³. La 10 / 23 noiembrie 1918, Statul Major al Armatei bulgare a ordonat „*retragerea trupelor la sud de linia ferată Constanța – Cernavoda, datorită unor urgente considerațiuni politice*”³⁴.

²⁶ Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262.

²⁷ General Radu R. Rosetti, *op. cit.*, p. 281;

²⁸ Petre Otu, *op. cit.*, p. 260.

²⁹ Niculina Ursu, *Dobrogea un măr al discordiei?*, în revista „Document”, nr. 4 (26)/2004, p. 17;

³⁰ Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 262;

³¹ Tsentrallen Durjaven Arhiv, *Fond 176k*, opis 3, a.e. 1385, f. 1-9;

³² Ghiorghi Marcov, *op. cit.*, p. 262;

³³ *Ibidem*, p. 263;

³⁴ *Ibidem*.

Comandantul trupelor aliate din Bulgaria, generalul Paul Chrétien, anunță guvernul de la Sofia că situația din Dobrogea nu mai este de competența sa, ci a generalului Berthelot.

La 12/25 noiembrie 1918, Georges Clemenceau a trimis o telegrama generalului Franchet d'Espérey în care ordona să fie ocupată în cel mai scurt timp posibil Constanța de forțe aliate, considerând că pentru menținerea ordinei să se dea ocupației din Dobrogea un „caracter provizoriu și internațional din care să fie excluși bulgarii și românii”³⁵.

La 13/26 noiembrie 1918, la Giurgiu s-a desfășurat întâlnirea dintre generalul H.M. Berthelot și generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General Român. Cu această ocazie generalul francez a prezentat demersurile făcute pe lângă conducătorii Puterilor Aliate pentru a obține aprobarea ca trupele bulgare să fie retrase la sud de frontiera româno-bulgară din 1916. Generalul român a fost informat că după retragerea trupelor bulgare, autoritățile civile române puteau să se reinstaleze în Dobrogea. Cu această ocazie generalul H.M. Berthelot atrăgea atenția ca guvernul român să pregătească temeinic autoritățile române care vor fi trimise în Dobrogea. Pentru asigurarea ordinii în zonă, s-a stabilit dislocarea a două regimente aliate, care urmau să fie dispuse astfel:

- Regimentul francez în Dobrogea Veche, având batalioanele dislocate la Constanța, Medgidia și Cernavoda;

- Regimentul englez în Cadrilater, având batalioanele dislocate la Bazargic, Silistra și Turtucaia³⁶.

Primul ministru bulgar trimite o telegramă generalului Paul Chretien în care menționează că directiva generalului Franchet d'Espérey din 11/24 noiembrie 1918 prevedea: „*Ocuparea Dobrogei va fi făcută de trupele Antantei - fără trupe române. Aceasta nu trebuie să influențeze viitoarele decizii ale conferinței de pace. Trupele bulgare urmau să se retragă doar urmare a unor considerații strategice dincolo de granițele de la 1913, iar administrației să i se permită rămânerea temporară până la noi ordine*”³⁷.

La 14/27 noiembrie 1918, exasperat de faptul că generalul Franchet d'Espérey a impus doar retragerea trupelor bulgare din Dobrogea, nu și a autorităților civile, generalul Berthelot solicită lui Clemenceau, printr-o telegramă, anularea acestei măsuri³⁸. Urmare a acestui demers, se ordonă ca și administrația civilă să se retragă treptat din Dobrogea. Planificarea stabilită de generalii H.M. Berthelot și Franchet d'Esperey prevedea ca această operațiune să se desfășoare astfel: din județul Tulcea pe 25 noiembrie /8 decembrie 1918; din județul Constanța pe 29 noiembrie/12 decembrie 1918; din județul Durostor pe 5/18 decembrie 1918; din județul Caliacra pe 11/24 decembrie 1918³⁹. Ghiorgi Markov în lucrarea sa prezintă următoarea periodizare: „*până la 13 decembrie 1918 - Constanța, până la 18 decembrie 1918 - Silistra, până la 23 decembrie 1918 - Dobrici*”⁴⁰.

³⁵ Radu Cornescu, *Portul nostru – 1918-1919; Trupe engleze, franceze și italiene intră în Dobrogea*, „Vocea Constanței”, 5 septembrie 2016, p. 2;

³⁶ Petre Otu, *op. cit.*, p. 262;

³⁷ Ghiorgi Markov, *op. cit.*, p. 263.

³⁸ Radu R.Rosetti, *op. cit.*, p. 287-288.

³⁹ Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2, 2000, p. 174.

⁴⁰ Ghiorgi Markov, *op. cit.*, p. 266.

La sfârșitul lunii noiembrie 1918, ministrul de Interne bulgar, Nikola Mușanov, va vizita mai multe orașe din Dobrogea, ținând mai multe discursuri. Cuvântarea acestuia la Bazargic a avut următorul conținut: „*Cetățeni! Bulgaria a încheiat armistițiu cu puterile aliate la 29 septembrie anul acesta. În armistițiu era prevăzut ca 3 divizii de armată și 4 regimente de cavalerie vor rămâne în Dobrogea. Însă la 19 noiembrie armistițiul încheiat cu germanii a nimicit cu totul armistițiul nostru, Pacea de la București și tratativele de la Brest-Litovsc, din care a provocat și căderea guvernului nostru Malinof. Astăzi avem alte condițiuni, și anume: la 8 decembrie să părăsim Tulcea, la 12 Constanța și la 23 decembrie Bazargicul. Părăsirea noastră are să fie vremelnică, cel mult până la Anul Nou, și iară are să se predea Bulgariei toată Dobrogea. Până atunci Dobrogea va fi administrată de trupele aliate. Românii în Dobrogea nu au să vie, nu vă speriați degeaba. Nimeni să nu-și lase averea pentru a fugi în Bulgaria. Chiar astăzi trupele engleze au luat măsuri ca să oprească strict trecerea peste frontiera în Bulgaria*”⁴¹.

Din ordinul primului ministru, Teodor Teodorov, începând cu data de 20 noiembrie/3 decembrie 1918 se declanșează „*părăsirea graduală*” a Dobrogei de către autoritățile civile bulgare. Conform ordinului generalului Paul Chrétien acestea urmau să fie înlocuite de „autoritatea militară de ocupație” anglo-franceze până la decizia Conferinței de pace.⁴² Ulterior se va stabili ca autoritățile administrative românești să se instaleze în fiecare județ „*a doua zi după plecarea bulgarilor*”⁴³.

Milițiile se predau ocupantului anglo-francez, iar Divizia 4 Preslav și Divizia de Cavalerie vor fi demobilizate.

În decursul lunii decembrie 1918, trupele și autoritățile bulgare încep evacuarea din Dobrogea, întreaga operațiune desfășurându-se în perioada 12/25 noiembrie 1918 – 06/19 ianuarie 1919⁴⁴. În această perioadă între generalul Paul Chretien, comandantul trupelor aliate din Bulgaria, și autoritățile civile și militare bulgare se desfășoară un intens schimb de scrisori, telegrame, informări etc.

Generalul Paul Chrétien, comandantul trupelor aliate din Bulgaria, solicită autorităților civile și militare bulgare date referitoare la depozitele bulgare din Dobrogea, cantitatea de materiale depozitate și scopul depozitării acestora, pentru civili sau militari.

Cu toate că generalul Berthelot s-a opus ca trupele bulgare să lase posturi de control (pază) în Dobrogea, la solicitarea generalului Ivan Lukof, șeful de Stat Major al Armatei Bulgare, generalul Paul Chrétien aprobă ca la depozitele logistice bulgare din Cernavodă, Medgidia și Constanța paza să fie asigurată de militari bulgari, cu amendamentul ca aceste depozite să nu fie evacuate decât la ordin și sub supravegherea ofițerilor francezi. Generalul francez face cunoscut părții bulgare că în cazul în care elementele bulgare ar fi molestate de populația română, acestea ar putea cere protecția trupelor engleze sau franceze care se găsesc în zonă. Îngrijorat de faptul că militarii Diviziei a IV-a Preslav nu

⁴¹ Nicolae S. Șucu, *op. cit.*, p. 189 -190;

⁴² Ghiorghi Markov, *op. cit.*, p. 265;

⁴³ *Ibidem*, p. 265;

⁴⁴ Potrivit lui Ghiorghi Markov, trupele bulgare din Dobrogea au început retragerea la 16/29 noiembrie 1918 orele 06:00 a.m., *op. cit.*, p. 266;

respectă graficul de deplasare spre sudul Dobrogei, generalul Paul Chrétien solicită încadrarea în termenele stabilite.

La rândul său, generalul Ivan Lukof reclamă în repetate rânduri primirea unor informații despre pregătirea unor trupe românești de a pătrunde în Dobrogea.

Guvernul de la Sofia se plânge de dificultatea executării retragerii, în condițiile unor drumuri proaste și a lipsei mijloacelor de transport⁴⁵. Pentru regimentul de artilerie aflat la Hamangia și regimintele teritoriale aflate la Cernavodă și Medgidia, bulgarii solicită 500 de vagoane și locomotivele necesare executării transportului la sud de frontiera din 1913.

Conform raportului locotenentului colonel Bonneau, comandantul trupelor franceze din Dobrogea, trupele bulgare în retragere au comis o serie de jafuri, stăvilite de intervenția trupelor franceze. În gara și portul Constanța acestea au confiscat toate lăzile pline cu diverse obiecte (lenjerie, țesături, obiecte de uz casnic, obiecte de artă) pe care militarii bulgari nu le puteau justifica. La ieșirea din oraș militarii francezi au oprit la barieră toate căruțele încărcate cu obiecte furate. La Cernavodă au fost oprite două vagoane încărcate cu mobilier rechiziționat de un colonel bulgar, iar la Medgidia au fost reținute 20 de vagoane cu mobilier furat. Bulgarii au justificat că aceste materiale reprezintă rechiziții aprobate de comandantul trupelor engleze din Constanța și Cernavodă⁴⁶.

2.3. Instalarea trupelor Puterilor Aliate în Dobrogea

Primele trupe aliate care pătrund în Dobrogea, marcând la 11/24 noiembrie 1918 începutul ocupației militare aliate, sunt subunități din Brigada 228 Infanterie Britanică care s-au dispus la Cernavodă și Medgidia. A doua zi, ele vor intra în Constanța, având în frunte pe generalul W.J. Ross, comandantul trupelor engleze din Bulgaria⁴⁷.

Dobrogea, conform prevederilor Tratatului de la Berlin (1878) și Tratatului de la București (1913), aparținea de drept României, având în vedere faptul că prin Armistițiul încheiat între Germania și Puterile Aliate din 29 octombrie/11 noiembrie 1918 se anulau prevederile Tratatului de la București și actele sale adiționale. Nu trebuie omis faptul că prin tratatul semnat de România cu Puterile Aliate la 4/17 august 1916, se garanta prin articolul I, **„integritatea teritorială a Regatului României în toată întinderea frontierelor sale actuale”**⁴⁸. Având în vedere acest aspect, în mod normal, trupele și administrația civilă bulgară instalate în Dobrogea ar fi trebuit să se retragă, ele fiind înlocuite de trupele și administrația civilă română. Acest lucru nu s-a întâmplat. Italia, Marea Britanie și SUA doreau să menajeze Bulgaria care, prin capitularea sa, a destabilizat frontul balcanic, contribuind la scurtarea perioadei de până la încheierea Primului Război Mondial. Singură Franța s-a opus acestui curent, poziția acesteia față de Bulgaria fiind cel mai clar exprimată de cotidianul „Le Temps”: „*Un popor capabil de a urî până în acest punct, atât de orb și de înverșunat în expresiunea urii sale, reprezintă o primejdie pentru vecinii săi și o rușine pentru epoca în care trăim. El merită o pedeapsă exemplară, cea mai*

⁴⁵ Tsentralen Durjaven Arhiv, fond 176k, opis 3, a.e. 1385, f. 41, 52, 56.

⁴⁶ Niculina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, V-2002, p. 317.

⁴⁷ Valentin Ciorbea, *Evoluția Dobrogei între 1918-1944*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 56.

⁴⁸ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 392.

severă, deoarece ea singură va putea să aducă acest popor la rațiune, făcându-l să înțeleagă că în zilele noastre, crimele și atrocitățile nu merită nicio milă și sunt întreprinderi care nu mai aduc niciun profit”⁴⁹. În plus aceste state aveau mari interese politice, economice și militare în zonă, hotărând că ocupația militară a Dobrogei este soluția optimă, până la încheierea Conferinței de Pace.

Deosebit de interesant este faptul că deși în ianuarie 1919 factorii politici de decizie ai Puterilor Aliate au recunoscut dreptul României de putere aliată și au acceptat să o trateze ca atare, la Conferința de Pace de la Paris trupelor române nu li s-a permis accesul în Dobrogea, aceasta rămânând în continuare sub ocupația trupelor aliate.

Oficial, scopul ocupației militare, conform Proclamației adresată de generalul Berthelot, îl constituia asigurarea ordinii pe timpul instalării autorităților civile românești în Dobrogea, sub protecția și controlul trupelor aliate (vezi anexa nr. 1).

Acest comportament al Puterilor Aliate este greu explicabil, argumentul fiind că prezența trupelor engleze și franceze în Dobrogea ar fi împiedicat apariția incidentelor între români și bulgari. România avea argumentul că, în Transilvania, unde exista o puternică grupare de forțe germane, austro-ungare și gărzile naționale maghiare, trupelor române li s-a permis accesul. Ce s-ar fi putut întâmpla în Dobrogea, dacă odată cu retragerea ordonată a trupelor bulgare, ar fi intrat concomitent cu administrația română și jandarmii, grănicerii și militarii români? Acțiunile „milițiilor” bulgare ar fi putut fi mai periculoase ca cele ale gărzilor maghiare în Transilvania și militarii români nu le-ar fi putut face față? Nici vorbă de așa ceva!

Adevăratul motiv al ocupației militare aliate poate fi dedus din câteva documente emise de reprezentanții Puterilor Aliate în perioada imediat următoare.

Tratatul de la București (1918) a lăsat României o independență formală, datorită principalelor constrângeri economice impuse:

- „Se concesiona Germaniei dreptul de a exploata bogățiile naturale românești pe o perioadă de 99 de ani;

- Germania obținea dreptul de control al navigației pe Dunăre și asupra porturilor fluviale, șantierele navale de la Dunăre urmând să fie luate cu chirie redusă pe 99 de ani;

- Bonurile de rechiziție emise de Puterile Centrale pe teritoriul românesc ocupat, emisiunile monetare, precum și despăgubirile pentru stricăciunile și pagubele aduse bunurilor și persoanelor erau puse în sarcina guvernului român;

- Industria, comerțul, finanțele românești urmau să fie supuse controlului german și un oficiu special al Puterilor Centrale urma să funcționeze în România pentru a organiza recepționarea produselor alimentare;

- Germania putea arenda terenuri rurale pe un termen de 90 de ani și monopoliza exploatarea și prelucrarea lemnului”⁵⁰.

Prin aceste măsuri impuse de reprezentanții Puterilor Centrale, România devenise o colonie a acestora.

⁴⁹ „Viitorul”, nr. 3419, miercuri, 6 august 1919, p. 1.

⁵⁰ <https://www.historia.ro/autor/purcaru-elena-anca>

Prin Circulara Ministerului de Interne nr. 7761/31.01.1919, adresată prefecturilor din Dobrogea, se făcea cunoscut faptul că Biroul Economic Francez, organ oficial al Legației Franței la București, avea două obiective:

- susținerea autorităților române în rezolvarea problemelor legate de aprovizionarea țării cu cele necesare;
- eliberarea țării de sub influența economică a Puterilor Centrale și dezvoltarea relațiilor economice cu țările aliate.

Aparent aceste măsuri erau favorabile României, care scăpa de măsurile economice împovăraătoare impuse de foștii adversari și avea perspectiva unor relații economice avantajoase cu țările aliate.

Dar speranțele românilor se vor dovedi iluzorii. În spatele ușilor închise, cu totul altceva se pregătea României. Edificatoare în acest sens este telegrama transmisă Ministerului de Război de către generalul H.M. Berthelot la 29 decembrie 1918/11 ianuarie 1919:

*„Dacă vom da românilor satisfacțiile la care ei au dreptul și dacă ne vom respecta angajamentele, vom avea în România o adevărată colonie franceză de peste 15 milioane de locuitori, unde vom putea dezvolta comerțul și industria și unde ne vom afla ca acasă la noi”*⁵¹.

La momentul respectiv conducătorii României nu aveau cunoștință de conținutul acestei telegrame. Dar cu certitudine, flerul și relațiile la cele mai înalte nivele pe care le aveau în țările aliate, le-au permis să înțeleagă și din păcate să accepte transformarea țării dintr-o colonie germană, într-una a puterilor aliate.

Colonelul Radu R. Rosetti, care făcea parte din statul major al generalului H.M. Berthelot, constată cu amărăciune că unii ofițeri francezi și în special generalul Paul Chrétien, *„asimilează situația Bulgariei, țară dușmană, ocupată de trupe învingătoare, cu aceea a României, țară aliată, în care cantonează trupe aliate și prietene”*⁵².

Trupele engleze pătrund în Cadrilater stabilindu-se în orașele: Silistra, Turtucaia, Bazargic, iar cele din Brigada 228 ocupă, în perioada 11/24 – 12/25 noiembrie 1918, orașele Cernavodă, Medgidia și Constanța⁵³. Odată cu sosirea trupelor franceze, trupele engleze vor părăsi Dobrogea Veche, retrăgându-se în Cadrilater.

Trupele franceze se vor desfășura în Dobrogea de Nord astfel: la Tulcea în 23 noiembrie/6 decembrie 1918, la Constanța în 27 noiembrie/10 decembrie 1918, la Cernavodă în 28 noiembrie/11 decembrie 1918 și la Medgidia în 30 noiembrie/13 decembrie 1918⁵⁴.

La 2/15 decembrie 1918, Armata de la Dunăre avea dislocate în Dobrogea următoarele forțe:

⁵¹ Direcția Generală a Arhivelor Statului, *1918 la Români. Desăvârșirea unității național statale a poporului român. Documente externe. 1916-1918*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 130.

⁵² Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, Editura Modelism, București, 1997, p. 313.

⁵³ În Constanța, la 12/25 noiembrie 1918, vor pătrunde militari englezi dintr-un batalion de pușcași marini aparținând de Brigada 228 Infanterie britanică.

⁵⁴ Niculina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, V, 2002, p. 316.

- Regimentul 61 Infanterie cu 2 batalioane și 1 companie geniu la Constanța și 1 batalion la Cernavoda – Medgidia – Tulcea;

- Divizia 26 Infanterie britanică în Dobrogea de Sud – Varna.

În timpul ocupației Dobrogei forțele miliatze ale Puterilor Aliate au instituit cenzura: *„localurile publice și școlile au fost închise; s-au interzis adunările și întrunirile publice ale populației dobrogene de origine bulgărească; s-a interzis purtarea de arme de către civili; tipărirea publicațiilor se făcea numai cu aprobarea serviciilor de cenzură”*⁵⁵.

Instalarea trupelor aliate în Dobrogea nu s-a făcut fără apariția unor incidente. La Ostrov, pe timpul traversării Dunării de către trupele engleze, un român a abordat un steag tricolor. Atunci un bulgar fruntaș s-a repezit și a rupt drapelul zicând: *„N-a sosit timpul vostru și încă Dobrogea nu este a voastră! Au sosit mai mulți români și au tras bulgarului o bătaie bună. Întâmplarea făcând ca tocmai atunci să treacă o patrulă engleză, liniștea a fost restabilită”*⁵⁶. La Adamclisi și Ghevil-Punar, militarii englezi vor interveni pentru a opri omorurile și revolta împotriva bulgarilor⁵⁷.

Pentru cazarea trupelor engleze în Cadrilater și a trupelor franceze în Dobrogea de Nord, Ministerul de Război Român a emis un ordin, care a fost transmis prin adresa nr. 62/1918 conducătorilor trupelor aliate, care stabilea condițiile în care acestea vor beneficia de cazare:

Cazărmiile și toate lăcașurile statului locuite de trupele aliate se oferă gratuit, toate trupele ce ocupă lăcașurile militare le vor lua în primire prin procese-verbale și inventare, semnate de un delegat al Ministerului de Război Român, al Direcțiunii Geniului și un delegat al formațiunii aliate. În aceste procese-verbale se vor arăta starea în care se predă localul și mobilierul, rămânând ca pentru stricăciunile ce eventual vor apărea să se trimită în urmă conturile pentru reparațiuni;

- Clădirile particulare rechiziționate pentru trebuințele armatelor aliate se vor plăti de către acestea după evaluarea ce se va face de o comisie mixtă la cererea militarilor aliați. Bineînțeles că orice stricăciuni cauzate acestor locauri vor fi în sarcina trupelor aliate;

- Cartiruirea trupelor la locuitori se va face gratuit;

- Pentru locuințele ocupate de ofițeri, popote și hoteluri cât și la case particulare locațiunea se va plăti în bună înțelegere de cei în cauză; în caz de neînțelegeri cei în cauză se vor adresa Comisiei mixte;

- Iluminatul electric cu gaz aerian prin Societatea de Gaz sau Electricitate se va plăti de militarii aliați;

- Apa consumată în cazărmi fiind furnizată de comune se va plăti armatei române. Regimul indicat mai sus este acela ce se aplică și ofițerilor și trupeii armatei române⁵⁸.

Conform ordinului Ministrului de Interne 0783/ 24 februarie 1919, se comunică prefecților cerința Comandamentului Armatelor Aliate de a se aduce la cunoștința acestora toate aprovizionările cu materiale făcute până la data emiterii acestui ordin și costurile

⁵⁵ Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/ 2, 2000, p. 174;

⁵⁶ Mircea Vâlcu-Mehedinți, *Dezvăluiri. Fața necunoscută a istoriei României. Cadrilaterul. Politica bulgarilor față de România. Otomanii*, Editura Mircea Vâlcu-Mehedinți, București, 2008, p. 81;

⁵⁷ Niculina Ursu, *Dobrogea un măr al discordiei?*, revista „Document” nr. 4(26)/2004, p. 17;

⁵⁸ Direcția Județeană Constanța a Arhivelor Naționale (DJCAN), *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 23/1918-1919, p. 71.

acestora. Se ordona ca pe viitor orice furnizare sau predare de material către armatele aliate se va comunica de urgență ministerului. De asemenea, se atrage atenția prefecturilor că orice comunicare către Comandamentul Armatei de la Dunăre din București se va face numai prin Ministerul de Interne⁵⁹.

3. REINSTAURAREA ADMINISTRAȚIEI CIVILE ROMÂNEȘTI ÎN DOBROGEA

Imediat după instalarea trupelor franceze și engleze a început procesul de revenire a administrației românești în Dobrogea. Noile autorități s-au instalat astfel:

- La Constanța: N. Negulescu, prefectul județului Constanța, însoțit de o companie de jandarmi și funcționari, la 19 noiembrie/2 decembrie 1918;
- La Tulcea: George Șerban, prefectul județului Tulcea, însoțit de o companie de jandarmi și un mic număr de funcționari, la 25 noiembrie/8 decembrie 1918;
- La Silistra: Generalul Matei Castriș, prefectul județului Durostor, însoțit de 60 de jandarmi și 140 de funcționari, la 9/22 decembrie 1918;
- La Bazargic: Grigore Teodorescu, prefectul județului Caliacra, însoțit de o companie de 252 jandarmi și un grup de funcționari, la 14/27 decembrie 1918.

Jandarmii români au fost acceptați de către reprezentanții Puterilor Aliate considerându-se că aceștia fac parte din aparatul administrativ românesc și nu din forțele armate.

Având în vedere multitudinea problemelor cu care se confruntau autoritățile române, la 1/14 decembrie 1918 a fost înființat Serviciul Jandarmeriei în Dobrogea, prin organizarea unui batalion de jandarmi cu reședința la Constanța. Acesta era constituit din companiile de jandarmi Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra, având un efectiv total de 1.147 militari⁶⁰.

După 29 noiembrie/12 decembrie 1918, conform ordinului Brigăzii I Jandarmi, comandantii companiilor de jandarmi Constanța și Tulcea au început constituirea pe secții și instalarea posturilor de jandarmi, pe măsură ce ordinea se restabilea. Compania de jandarmi Constanța, comandată de căpitanul Panaitescu Anibal, era formată din Plutonul 1 Cobadin, comandat de locotenentul Murgescu Ion și Plutonul 2 Cogealac, comandat de locotenentul Tudoran Constantin, organizând 9 secții și 82 posturi de jandarmi. Compania avea următoarele efective: 9 plutonieri majori, 81 plutonieri și instructori, 213 jandarmi (sergenți, caporali și soldați).

Instalarea autorităților române s-a făcut sub protecția trupelor Puterilor Aliate, care se vor implica major în acest proces deosebit de complex.

La **Constanța**, la 12/25 noiembrie 1918, trupele engleze s-au instalat în oraș, generalul W.J. Ross solicitând comandantului trupelor bulgare, generalul Kisselov, părăsirea orașului și retragerea trupelor la 12 kilometri sud de linia ferată Constanța – Cernavodă. Acesta, deși „foarte afectat de acest ordin”, părăsește Constanța, lăsând câțiva

⁵⁹ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 29 / 1919, p. 15.

⁶⁰ Gl. bg. (r) Mihalache D. Vasile, gl. bg. (r) Suciu P. Ioan, *Istoria Jandarmeriei Române. 1850-2000*, Editura Sylvi, București, 2000, p. 190. Conform altor surse efectivul batalionului ar fi fost de 1.467 militari.

ofițeri și două companii de infanterie la dispoziția aliaților⁶¹. În ziua sosirii detașamentului britanic, bulgarii din localitate s-au îngrămădit în biserica comunității pentru a sărbători alipirea Dobrogei la propriul stat, dar au fost împrăștiați de militarii englezi⁶². Comandantul englez la întâlnirea pe care a avut-o cu Comitetul reprezentanților populației și cu fostele autorități bulgare a ordonat să se ridice toate restricțiile impuse și să se permită reprezentanților românilor, musulmanilor, grecilor, armenilor și francezilor să poată acționa liber pentru a-și procura hrana, să li se permită să revină în casele lor și să-și organizeze o forță polițienească pentru menținerea ordinii⁶³.

În județul **Tulcea** trupele franceze s-au confruntat cu o situație deosebită, fapt care a necesitat solicitarea sprijinului trupelor române aflate în Deltă. Este singurul caz în care trupele române, pentru o scurtă perioadă de timp, vor încălca prevederile înțelegerilor dintre guvernul bulgar și reprezentanții Puterilor Aliate, pătrunzând și acționând în Dobrogea.

La 22 noiembrie/5 decembrie 1918 au sosit în portul Tulcea un remorcher și un șlep, cu trupe franceze. Cei 100 de militari din Regimentul 61 Infanterie, comandați de locotenentul Vuillaume, vor debarca în Tulcea a doua zi dimineața la ora 07:00. Locotenentul francez, într-o discuție cu comandantul compniei de infanterie din comuna Regele Carol, a declarat că imediat ce va fi înlocuită poliția bulgară din Tulcea, militarii români vor putea trece la Tulcea. De la Divizia 10 Infanterie se comunică să se dea curs acestei invitații, numai după primirea aprobării de la acest eșalon⁶⁴.

La sosirea trupelor franceze în Tulcea, în oraș rămăseseră numai jandarmii bulgari. Din raportul colonelului Bonneau, comandantul trupelor franceze din Dobrogea, înaintat generalului Berthelot, primele acțiuni desfășurate de francezi sunt prezentate astfel:

*„În satul Agighiol francezii au eliberat un ofițer și trei soldați bulgari arestați de români în timpul incidentelor care s-au iscat la evacuare, iar în comuna Sarighiol au eliberat un ofițer și 16 militari bulgari arestați de români. În comuna Niculițel, doi funcționari bulgari arestați în ziua de 28 noiembrie 1918 de către românii nemulțumiți de abuzurile și jafurile bulgare făcute în timpul retragerii, au fost eliberați de soldații francezi. Toți militarii bulgari eliberați au plecat în Bulgaria”*⁶⁵.

Generalul Constantin Prezan, printr-un raport înaintat la 22 noiembrie/5 decembrie 1918 Comandamentului Trupelor din România și Rusia Meridională, semnală faptul că în comuna Cerna o patrulă românească a fost atacată, în cursul nopții, de populația bulgară înarmată, capturând un jandarm și 3 soldați români⁶⁶.

La 26 noiembrie/9 decembrie 1918, ora 14:30, la cererea comandantului detașamentului francez, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie va trece în Tulcea, pentru a participa la menținerea ordinii în localitate și zona limitrofă. Din această companie un

⁶¹ Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 57.

⁶² „Dobrogea Jună”, Constanța, an XIII, nr. 2, 24 noiembrie 1918, p. 1-3.

⁶³ Radu Cornescu, *Portul nostru, 1918-1919. Trupe engleze, franceze și italiene intră în Dobrogea*, „Vocea Constanței” din 5 septembrie 2016, p. 2.

⁶⁴ Arhivele Militare Române (AMR), *Divizia 10 Infanterie. Jurnal de operațiuni pe timpul de la 28 octombrie la 31 decembrie 1918*, p. 53.

⁶⁵ Niculina Ursu, *Rapoarte militare despre Dobrogea la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, V/2, 2002, p. 317.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 317.

detașament de 20 grade inferioare, care a fost pus la dispoziția Prefecturii Tulcea, s-a deplasat, însoțit de militari francezi în comunele Camber, Enisala și Satu Nou⁶⁷.

La 29 noiembrie/12 decembrie 1918, în urma ordinului primit de la comandantul detașamentului francez din Tulcea, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie a trimis, pentru restabilirea ordinii și siguranței avutului locuitorilor, câte un post fix format din 4 militari în următoarele localități: Parcheș, Frecăței, Carcaliu, Amcearca, Satu Nou, Ortachioi, Bașchioi, Congaz, Sarichioi, Camber, Ciucurova, Visterna, Slava Rusă, Ciamurlia, Beidaud, Casimcea și Râmnicul de Jos. La fiecare post a fost repartizat și câte un jandarm. La Babadag s-au trimis 9 soldați sub comanda unui plutonier cu misiunea de a patrula în comunele din jurul acestui oraș, unde existau bande de comitagii care se dedau la jafuri⁶⁸. La această dată compania franceză avea în Tulcea 30 militari, ceilalți acționând în județ. Garnizoana românească din Tulcea avea la dispoziție 21 militari, inclusiv cei de la serviciu⁶⁹.

La 13/26 decembrie 1918, urmare a comunicării de către comandantul francez al detașamentului din Tulcea că nu mai are nevoie de sprijinul militarilor români și în conformitate cu ordinul nr. 180022 al Corpului V Armată, Compania 6/Regimentul 33 Infanterie va fi trecută la Ismail. Au rămas în Dobrogea pentru încă câteva zile posturile din Slava Rusă, Casimcea, Satu Nou și Râmnicul de Jos și un post de 4 militari la Regele Carol⁷⁰.

La 15/28 decembrie 1918, ultimii militari ai Companiei 6/Regimentul 33 Infanterie au ajuns la Ismail⁷¹.

În **Cadrilater**, situația a fost mult mai complicată, împotrivirea populației bulgare față de reinstalarea administrației civile românești căpătând aspecte violente.

Din raportul înaintat Marelui Cartier General Român (Secția Informațiilor), la data de 16 decembrie 1918, de către locotenentul Popescu Ioan, aflăm cum s-a desfășurat instalarea autorităților române la Silistra. „În ziua de 6.XII.1918 ora 5:30 p.m., 140 de funcționari împreună cu domnul Prefect (Generalul Castriș) și 60 de jandarmi au sosit cu vaporul de la Călărași. Până la ora 8 seara au trebuit să aștepte pe vapor spunându-li-se că nu pot debarca. Generalul englez a ordonat ca jandarmii români să depună armele în camera corpului de gardă a soldaților englezi din port, apoi santinelele engleze să conducă pe funcționarii și jandarmii români la liceul din oraș unde trebuiau să petreacă noaptea. După ce au intrat în localul liceului, peste o jumătate de oră, s-a adunat la ferestre o ceată de elevi de liceu care au dat cu huo. Soldații englezi i-au împrăștiat. A doua zi jandarmilor români li s-au dat armele și au fost împărțiți pe la posturile lor, totul petrecându-se în ordine”⁷².

Din același raport aflăm aspectul inedit privind instalarea autorităților românești la **Bazargic**, unde ostilitatea bulgarilor a fost și mai evidentă:

„În ziua de 10.12.1918, ora 8 dimineața, autoritățile române împreună cu două sute cincizeci și doi de jandarmi au plecat din Medgidia la Bazargic. La ora 4 p.m., au

⁶⁷ AMR, Divizia 10 Infanterie. Jurnal de operațiuni pe timpul de la 28 octombrie la 31 decembrie 1918, p. 59.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 66.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 70.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 83.

⁷¹ *Ibidem*, p. 88.

⁷² Mircea Vâlcu-Mehedinți, *op. cit.*, p. 81.

ajuns în Bazargic. Deși s-a anunțat aproape în fiecare stație venirea autorităților române în Bazargic, totuși la gară nu era nimeni să le întâmpine. Ba mai mult, au fost împiedicați de a debarca de către ofițerul englez din gară sub cuvânt că nu are nici un ordin relativ la primirea autorităților române. Seara pe întuneric, jandarmii și funcționarii români au fost conduși la hotel. În noaptea aceea patrurile bulgare au umblat din casă în casă vestind bulgarilor să ia parte cu mic cu mare la manifestația ce urma să aibă loc a doua zi. A doua zi la ora 9 toate prăvăliile din Bazargic erau închise contrar obiceiului. Manifestanții s-au adunat în număr mare în piața publică și de acolo cu patru drapele mari negre au pornit la locuința generalului englez. Acesta nu s-a arătat deloc manifestanților care cereau să vorbească cu el și n-a voit să primească deputațiunea bulgară. În schimb a spus să i se aducă drapelele negre și să împrăstie mulțimea. În acest timp funcționarii români se aflau închiși în hotel, înfricoșați de urletele bulgarilor; jandarmii români făceau cu curaj paza în fața hotelului.

Cartiruirea. Funcționarii români încep să caute case pentru locuit. Bulgarii nu voiesc să le dea locuințe spunând că nu au case de închiriat pentru români. Funcționarii români umblau de colo până colo, umiliți, lipsiți de autoritate și batjocoriți de bulgarii care făceau cerc în jurul lor vorbind bulgărește și râzând de ei în chip ostentativ. Atunci s-a adus la cunoștința generalului englez că bulgarii nu voiesc să dea locuințe pentru români, acesta luând atunci următoarea dispoziție: La comenduirea pieței engleze se găsea un tabel cu un număr de case pentru încartiruire, împărțit în trei categorii: foarte bune, bune și bunișoare. Din prima categorie s-au cedat 7 case pentru șefii de servicii și înalții funcționari, iar din categoria a II-a s-au cedat toate casele pentru funcționarii români, ofițerii englezi urmând să-și găsească alte locuințe.

Chestiunea primăriei. Bulgarii au spus că în conformitate cu proclamația generalului Berthelot, vor preda autorităților române tot aparatul administrativ de stat, în afară de biserici, școli și primărie, de care românii nu trebuie să se atingă căci altminteri vor face vărsare de sânge. Primăria nu o predau deoarece primarul, ziceau bulgarii, este ales de comună și nu este numit de stat. Generalul englez, care după cum se vede, nu prea cunoștea lucrurile, a spus românilor: - Primăria nu o veți ocupa căci aici sunt numai bulgari. - D-le general, noi nu am venit să ocupăm nici-o palmă din teritoriul bulgar, acest pământ pe care am venit să-l administrăm acum, a făcut parte din corpul României la 1916. Atunci generalul a cerut instrucțiuni de la Comandamentul englez de la Varna, iar autoritățile noastre au telegrafiat Ministerului de Interne la București. După multă ciorovăială, bulgarii au trebuit să cedeze și primăria”⁷³.

⁷³ Ibidem, p. 84-85.

4. COLABORAREA AUTORITĂȚILOR ROMÂNEȘTI CU MILITARIII PUTERILOR ALIATE

4.1. Colaborarea cu trupele engleze

Comandantul Diviziei 26 britanice a adresat locuitorilor Dobrogei de Sud o proclamație prin care anunța revenirea la situația dinainte de izbucnirea războiului din 1916, atrăgându-se atenția că opunerea locuitorilor bulgari nu va fi tolerată, iar jandarmii români, care erau funcționari civili ce purtau uniformă ca semn distinctiv, vor fi însoțiți de soldați englezi⁷⁴.

Trupele engleze au fost primite cu entuziasm de populația bulgară, comandanții și ofițerii englezi fiind invitați de seamă la banchetele organizate de fruntașii bulgari. Deși majoritatea ofițerilor englezi nu îi simpatizau pe bulgari, comandamentul englez a încercat permanent să fie total neutru, încercând să aplice integral condițiile armistițiului din 16/29 septembrie 1918. În aceste condiții militarii englezi nu vor face nici-o diferență între români, care fuseseră aliații Angliei în campania 1916-1918 și bulgari care, în aceeași perioadă, fuseseră în război cu Anglia.

În Bazargic și în Silistra englezii și jandarmii români vor confisca, într-o perioadă scurtă de timp, 254 de arme, 138.000 cartușe și 179 baionete⁷⁵.

Instalarea autorităților române și a jandarmilor, însoțiți de militari englezi, s-a executat în majoritatea localităților fără incidente. Au existat însă și localități unde locuitorii, incitați de agitatori bulgari, s-au opus acestei acțiuni. La Carapelit, Cernooko, Kusgiunlak, Staroseno și Zelica, populația bulgară a împiedicat instalarea jandarmilor români, fiind necesară intervenția militarilor englezi. Un raport al jandarmilor arăta că: „*toți primarii, notarii, administratorii de plăși și mulți funcționari au fost alungați. Au rămas doar jandarmii,*” care ajutați de trupele engleze au reușit să restabilească situația⁷⁶. În comuna Alfatar, bulgarii înarmați cu ciomege, topoare și puști s-au adunat în fața secției de jandarmi, cerând plecarea funcționarilor români. Soldații englezi au fost nevoiți să facă uz de armă pentru a opri mulțimea care deschisese focul asupra jandarmilor români. Jandarmii vor fi transportați la Silistra, iar militarii englezi au operat arestări, reușind detensionarea situației. După liniștirea situației jandarmii au revenit în comună⁷⁷. La Sarsânlar peste 1000 de bulgari au înconjurat autoritățile și jandarmii români, abia după intervenția militarilor englezi aceștia putându-se instala⁷⁸. La Balcic, etnicii bulgari, pentru a impresiona militarii englezi, au realizat un lanț uman în fața primăriei din localitate, încercând astfel să împiedice instaurarea administrației civile românești⁷⁹.

⁷⁴ Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2, 2000, p. 175.

⁷⁵ Lavinia Dacia Dumitrașcu, *Dobrogea anului 1919. Breviar militar și diplomatic. Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu*, Editura Empro, Focșani, 1999, p. 347.

⁷⁶ Niculina Ursu, *Aspecte privind reînălțarea administrației românești în Dobrogea de Sud, la sfârșitul Primului Război Mondial*, „Analele Dobrogei”, Serie nouă, anul VIII, 2005, p. 77.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 77.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ George Ungureanu, „Problema dobrogeană la finele Primului Război Mondial”, în *Armata Română și Marea Unire*, Pitești, 2017, p. 102.

Incidente deosebit de grave au avut loc la Turtucaia, unde autoritățile române și engleze au fost atacate de locuitorii bulgari, instigați de primar, funcționari și preoți. S-a ajuns la focuri de armă. Autoritățile române au fugit, făcând o impresie deplorabilă⁸⁰.

O rezistență de mai lungă durată au opus locuitorii din Căur-Siutciuc. Raportul generalului Gay arată că peste 2.000 de locuitori, înarmați cu puști și cu o mitralieră, nu au permis, în perioada 20 decembrie 1918/02 ianuarie 1919 – 27 decembrie 1918/09 ianuarie 1919, instalarea autorităților române. Rebeliunea a fost înăbușită și autoritățile române s-au putut instala, după intervenția trupelor engleze⁸¹.

La 21 decembrie 1918/3 ianuarie 1919, la Turtucaia, populația bulgară din localitățile Deplieher, Berica, Bedicoi, Satul Vechi, Sarsânlar, Antimova și Vichia instigată de ofițeri bulgari din Rusciuk, s-a deplasat pentru a protesta împotriva administrației românești. Manifestanții sunt opriți de către patrulile române și engleze și conduși în curtea cazarmilor. Aici aceștia și-au prezentat doleanțele: „*îngrijorarea față de zvonurile privind închiderea școlilor și bisericilor bulgare din Turtucaia; poziția fermă privind utilizarea în exclusivitate a limbii bulgare în școlile și bisericile din satele bugare; insistența pentru ca administrația Dobrogei să revină bulgarilor, iar trupele de jandarmi să fie compuse numai din bulgari, sub control britanic, pe considerentul că Dobrogea este bulgărească*”⁸².

Față de această acțiune, comandantul trupelor britanice din oraș a arătat că provincia, fiind sub administrație românească, nu se va permite nimănui să agite populația, cerând încetarea oricăror acțiuni care produc dezordine. În situația că au de făcut reclamații împotriva administrației românești, acestea să fie adresate individual, inclusiv comandantului trupelor engleze. În încheiere comandantul englez atrage atenția că „*Dobrogea după cum v-am spus este și va fi românească!*”⁸³

Autoritățile române și-au manifestat nemulțumirea pentru faptul că militarii englezi au emis autorizații de port arme pentru locuitorii bulgari și că angajarea unor interpreți de limba bulgară s-a făcut fără o minimă verificare, prin acest sistem bulgarii reușind să-și extindă serviciul lor de spionaj. Trupele engleze nu aveau instrucțiuni precise privind modul de acțiune pentru obligarea bulgarilor să retrocedeze românilor instituțiile – primăriile, școlile și bisericile – ocupate abuziv de către aceștia în perioada 1916-1918, fapt care a dus la multe neînțelegeri între autoritățile române și militarii englezi. Au existat situații în care jandarmii români au fost opriți de militarii englezi să opereze arestări, în special în rândul dezertorilor.

Militarii englezi, la rândul lor, erau nemulțumiți, conform raportului locotenentului Căpităneanu, că sunt întrebuințați pentru a face serviciul de poliție, ceea ce era contrar caracterului lor și menirii armatei engleze.

⁸⁰ Lavinia Dacia Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 342.

⁸¹ Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2, 2000, p. 176.

⁸² Laura Gheorghiu, Florin Stan, „Violența extremă la granița de sud a României. Câteva date privind situația din Cadrilater în perioada 1919-1924”, în *Dobrogea și Marea Unire la centenar*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2018, p. 291.

⁸³ *Ibidem*, p. 298.

La cererea generalului Berthelot, generalul Greenly, șeful misiunii britanice în Bulgaria, îl va vizita pe generalul Gay, comandantul Dvizeii 26 britanice și îl va convinge „că rostul său nu este de a face pe judecătorul între bulgari și români, ci de a da sprijin autorităților românești și de a menține liniștea”⁸⁴.

La începutul lunii martie englezii încep să se retragă din Cadrilater, fiind dislocați în Egipt. Vor fi înlocuiți de militari francezi și italieni.

4.2. Colaborarea cu trupele franceze

Comandantul trupelor franceze din Dobrogea, locotenentul colonel Bonneau, a avut un comportament echidistant atât față de români cât și de bulgari. Probleme deosebite s-au întâmpinat în comunele și satele bulgărești, unde locuitorii posedau armament și muniții, rămase de la armata bulgară pe timpul retragerii și au existat încercări de a se opune la reinstalarea autorităților românești. Astfel, în satele Inan Cișme (Fântânele), Toxov (Grădina), Potur (Panduru), Hamangia (Baia), Casapchioi (Sinoe), Gargalâc (Corbu) și Esehioi⁸⁵ a fost nevoie de intervenția jandarmilor români, sprijiniți de militari francezi⁸⁶.

Incidentele cele mai grave au avut loc la Inan Cișme (Fântânele) unde locuitorii bulgari, înarmați cu arme și așezați în tranșeele din marginea satului, au deschis focul asupra detașamentului de jandarmi de sub comanda locotenentului Tudoran Constantin, fără a se produce pierderi⁸⁷. Desfășurarea evenimentelor este descrisă în raportul locotenentului Popescu Ioan, astfel: „Aducându-se cazul la cunoștința colonelului Bonneau, comandantul francez de la Constanța, acesta a declarat în fața prefectului Negulescu și a căpitanului de jandarmi Panaiteșcu că va lua măsuri represive pentru a da un exemplu celorlalte comune. A doua zi, 60 de jandarmi români, o companie franceză și o secție de mitraliere pornesc spre Inan Cișme. Locotenentul francez care comanda acest detașament în loc să intre în sat și să aresteze pe capii rebeliunii și să dezarmeze satul, a oprit detașamentul mult afară din sat și a trimis parlamentari. Bulgarii în loc să vie și să stea de vorbă cu parlamentarii, s-au apucat să tragă clopotele, alarmând satul, ieșind fiecare cu furci, topoare și ghioage ținute, ocupând tranșeele. Li s-a spus parlamentarilor net că primesc pe francezi dar nu primesc pe români și că dacă printre francezii care vor intra în sat va fi un singur român, vor trage cu armele. Față de acest răspuns dârz compania franceză și jandarmii români n-au intrat în sat și s-au întors înapoi. Raportându-se aceasta colonelului francez, acesta a ordonat locotenentului francez să dezarmeze satul și să instaleze jandarmii români. Locotenentul francez a venit din nou în sat și s-a mulțumit să strângă 20 de arme și 300 de cartușe pe care bulgarii au binevoit a le da. N-a putut instala jandarmii români. Colonelul Bonneau a făcut o aspră observațiune locotenentului care nu-și îndeplinise misiunea și atâta tot. Cât privește măsurile represive pe care le-a promis în fața prefectului român, colonelul francez își schimbase acum complet ideile. El spunea acum că trebuie să se facă tot posibilul pentru

⁸⁴ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 320.

⁸⁵ Sat din comuna Ostrov, județul Constanța.

⁸⁶ DJCAN, *Fond Legiunea de Jandarmi*, „Istoricul Companiei de Jandarmi Constanța 1914-1948”, fond 162, inv. 169, p. 28.

⁸⁷ Mircea Vâlcu-Mehedinți, *op. cit.*, p. 81-82.

a se evita orice conflict care ar da naștere la vărsare de sânge. Ca atare a propus ca el împreună cu prefectul și căpitanul de jandarmi să facă un raid prin comunele cu pricina din județul Constanța. Rezultatul acestui raid îl va comunica căpitanului de jandarmi”⁸⁸.

4.3. Colaborarea cu trupele italiene

În luna aprilie trupele italiene au înlocuit unitățile franceze din Durostor și Caliacra. Pentru a câștiga sprijinul militarilor italieni, fruntașii comunităților bulgare nu vor cruța niciun mijloc. Un document de arhivă prezintă câteva din metodele utilizate:

„Bulgarii întrebuintează chiar femeile și fetele lor pentru a captiva pe italieni și a le câștiga simpatia. Se crede că uzează și de mijloace bănești și că ambele mijloace dau bune roade, corupând pe unii ofițeri superiori. Doamnele și domnișoarele bulgare, sub motiv că fac operă națională, în raporturile lor cu ofițerii italieni, peste limitele onestității, iar populația le admiră, zicând că ele sunt juste naționaliste”⁸⁹.

Activitatea militarilor italieni în această perioadă va fi permanent în favoarea bulgarilor, ceea ce va duce la conflicte dure cu autoritățile române. Buletinul informativ nr. 101 din 12 - 24 iunie 1919 prezenta **„comportamentul scandalos al militarilor italieni care deși aveau datoria să păzească și să asigure ordinea în zona lor de responsabilitate au contribuit la agitatea spiritelor și apariția a numeroase conflicte între români și bulgari”⁹⁰.**

Majoritatea incidentelor au loc în județul Caliacra. Prefectul județului reclamă la Ministerul de Interne atitudinea intolerabilă a doi ofițeri italieni care susțineau cauza bulgară, răspândind *„zvonuri precum că trupele franceze vor reveni la Bazargic, iar la Varna, Cavarna și Balcic vor rămâne trupe italiene care vor preda Cadrilaterul Bulgariei”⁹¹.* Italienii arestează la Cavarna un soldat jandarm român care își făcea datoria, asistând la o serbare naționalistă organizată de bulgari, dar nu vor lua nici-o măsură împotriva abuzurilor bulgărești împotriva cetățenilor turci sau țigani filo-români⁹². Militarii italieni acuză autoritățile românești pentru măsurile luate împotriva funcționarilor bulgari, dezertorilor și a spionilor. Un ofițer român este jignit grosolan pe această temă. Goma, prefectul județului Caliacra, ia apărarea acestuia ajungându-se la o adevărată ruptură cu comandamentul italian, care a fost silit să-și ceară scuze⁹³.

Autoritățile românești au fost împiedicate de amestecul ofițerilor italieni să-și îndeplinească în bune condiții atribuțiile economico-financiare. Ofițerii italieni somează autoritățile române să răscumpere depozitele de alimente făcute prin furt de către bulgari, *„altminteri, ei le vor da cu forța bulgarilor”⁹⁴.* Practic, italienii sprijină activitatea Comitetului Bulgar de Aprovizionare, care realizase depozitele, având statute proprii pe care autoritățile române nu le recunoșteau. La desființarea acestui comitet, la sfârșitul lunii mai 1919, situația depozitelor era incertă: să fie considerate pradă de război a românilor sau să fie răscumpărate de români? La sucursala Comitetului de Aprovizionare

⁸⁸ *Ibidem*, p. 82.

⁸⁹ George Ungureanu, *op. cit.*, p. 102.

⁹⁰ Niculina Ursu, *op. cit.*, p. 178.

⁹¹ *Ibidem*, p. 178.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Lavinia Dacia Dumitrașcu, *op. cit.*, p. 353.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 353.

din Balcic, din ordinul unui maior italian, „*s-au spart lacătele depozitelor, s-au instalat santinele italiene, bunurile au fost date bulgarilor*”⁹⁵. Astfel autoritățile române au fost silit să plătească sume considerabile pentru produsele obținute de bulgari pe căi ilegale.

În lunile iunie - iulie 1919 conflictul cu italienii, incitați de bulgari, se acutizează, căpătând forme violente, aceștia ordonând arestarea a doi agronomi și a unor ingineri români. Pe timpul incidentelor un soldat italian a fost ucis⁹⁶.

Trupele italiene au permis etnicilor bulgari sărbătorirea zilei de 24 mai (ziua sfinților Chiril și Metodie) dar și alte manifestări antiromânești⁹⁷.

În județul Durostor trupele italiene nu intervin în contracararea acțiunilor comitagiilor, bolșevizați care comit numeroase atacuri cărora le cad victime zeci de jandarmi, primari, notari și un hoga filo-român.

Ca urmare a solicitării autorităților române, la mijlocul lunii august 1919, trupele italiene au fost înlocuite de militari francezi, din Regimentul 14 tiraliori senegalezi.

5. REZOLVAREA PROBLEMELOR CURENTE DE CĂTRE AUTORITĂȚILE ROMÂNEȘTI IMEDIAT DUPĂ REINSTALARE

În noiembrie 1918, Dobrogea era o regiune devastată, urmare a acțiunilor militare desfășurate pe teritoriul ei în perioada august-decembrie 1916 și secătuită de distrugerile și jaful practicat de fosta administrație militară a Puterilor Centrale în perioada decembrie 1916 – noiembrie 1918.

Autoritățile române la reinstalare s-au confruntat cu o multitudine de probleme care mai de care mai dificile: lipsa alimentelor; distrugerea căilor de comunicație și obiectivelor economice; revenirea zecilor de mii de refugiați; lipsa medicamentelor și o situație sanitară scăpată de sub control; problema invalizilor și a orfanilor de război; producerea a numeroase incidente între români și bulgari, ca urmare a comportamentului pârținitor al autorităților militare bulgare în perioada 1916-1918; intensificarea mișcării naționalist-iredentiste bulgare, a acțiunilor comitagiilor bulgari și a acțiunilor cu caracter bolșevic.

Odată cu instalarea autorităților românești s-au rezolvat următoarele probleme:

- limba română a redevenit limba oficială;
- au fost înlăturate urmele fostei administrații inamice, fiind distruse înscricțiunile germane și bulgare;
- au fost scoase din circulație stocurile de mărci poștale și fiscale ale fostei administrații;
- s-a interzis utilizarea monedei de hârtie bulgare – leva (foto-documentul nr. 8);
- s-a împiedicat ieșirea din Dobrogea a următoarelor produse: alimente, animale, îmbrăcăminte, petrol și lemne.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 353.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 354.

⁹⁷ George Ungureanu, *op. cit.*, p. 102.

Deosebit de importantă a fost revenirea la împărțirea administrativ-teritorială din 1916 (vezi anexa nr. 2). La începutul anului 1919, teritoriul Dobrogei era împărțit în patru județe: Constanța, Tulcea, Caliacra și Durostor.

O problemă extrem de dificilă cu care s-a confruntat noua administrație românească a reprezentat-o situația financiară a județelor dobrogene după retragerea autorităților bulgare. Noile autorități instalate la nivel de județ, comune urbane și rurale, nu aveau nicio resursă financiară deoarece autoritățile bulgărești pe timpul retragerii au luat toate documentele și banii existenți în casierii. În aceste condiții, **„la 20 decembrie 1918, Ministerul de Interne comunică prefecturilor dobrogene că fostele bugete se consideră încheiate la 31 octombrie 1918, urmând ca în perioada 1 noiembrie 1918 - 31 martie 1919, să se întocmească bugete provizorii, alcătuite pe baza aceluiași norme de venituri și cheltuieli folosite pentru elaborarea bugetelor exercițiului financiar 1916/1917”**⁹⁸.

Pentru stabilirea taxelor comunale, se înființează comisii la nivelul fiecărei comune care vor executa recensăminte ale populației în conformitate cu prevederile legii de constatare și percepere, astfel încât primăriile să își poată asigura o finanțare cât mai sigură.⁹⁹

Instituțiile financiare, dar și întreaga populație sunt rugate de autorități să subscrie la împrumutul Național al Unirii, făcându-și astfel o înaltă datorie către stat¹⁰⁰.

Încă de la întâlnirea de la Giurgiu, din 13/25 noiembrie 1918, generalul H.M. Berthelot solicitase generalului Prezan ca operațiunea de reinstaurare a administrației românești să fie bine pregătită de guvernul român. Din păcate acest avertisment nu a fost luat în seamă de autoritățile românești, în Dobrogea fiind trimiși funcționari și jandarmi necunoscători ai situației din zonă. În Cadrilater, această practică a creat mari probleme pe timpul instalării noilor autorități și în relațiile de colaborare ale acestora cu militarii englezi. În acest context este de semnalat faptul că, până la 15/28 decembrie 1918, în județul Caliacra nu era în funcțiune decât prefectura, iar militarii englezi solicitau să fie trimiși funcționari și jandarmi curajoși, care să nu fugă la primele focuri de armă.

Militarii aliați au impus norma ca primarii din Dobrogea, care au ocupat această funcție înaintea războiului să nu fie schimbați, indiferent care este naționalitatea lor. Aceia care au fost numiți în timpul războiului de către germani sau bulgari puteau fi înlocuiți prin măsuri dispuse de autoritățile române. De asemenea, toți funcționarii care au rămas în teritoriul ocupat și au colaborat intens cu inamicul vor fi schimbați din funcții.

Prefecții județelor Durostor și Caliacra aveau puteri sporite față de cei din celelalte județe ale României. Ei, în calitate de șefi ai administrațiilor județene, erau ordonatori de credite bugetare și puteau astfel să influențeze direct și administrația comunelor urbane și rurale, în sensul că numirea comisiilor interimare și primarilor se făcea direct de către prefecți, în cazul comunelor rurale, sau la propunerea expresă a prefecților în cazul comunelor urbane. Și Comisia interimară județeană era numită tot la propunerea

⁹⁸ Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater (1913-1940)*, Editura Agora, Călărași, 2005, p. 177.

⁹⁹ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 29/ 1918-1919, p. 1.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 68.

prefecților, care îndeplineau și funcția de președinți ai delegațiilor permanente. În Dobrogea Nouă până în anul 1925 nu se vor organiza alegeri locale¹⁰¹.

Pentru a se asigura o colaborare eficientă între autoritățile românești și militarii francezi, locotenent colonel Bonneau, prin adresa nr. 30/1919 stabilea următoarele reguli:

„Se interzice ofițerilor sau oamenilor de trupă de a merge încontinuu la Prefectură, Primărie sau alte autorități române în general pentru a adresa direct cereri sau reclamații.

Pe viitor corespondența cu autoritățile române va fi transmisă prin Intendentul șefului de corp sau al serviciului sau domnul comandant al Trupelor Franceze din Dobrogea.

Singur numai domnul Intendent militar, maiorul garnizoanei și căpitanul Gracie, care lucrează cu delegație din partea comandantului Trupelor Franceze din Dobrogea, au calitatea de a întreține relații direct sau verbal cu autoritățile române. Întreținerea lor va face obiectul unei dări de seamă verbală sau scrisă. Corespondența scrisă va trebui întotdeauna adresată domnului comandant al Trupelor Franceze din Dobrogea. Această regulă nu admite nici-o excepție.

În consecință autoritățile române sunt invitate a nu răspunde la nici-o cerere verbală sau scrisă, care nu va fi în conformitate cu regulile arătate aici. Lt. col. Bonneau, Cdt. Trupelor Franceze din Dobrogea”¹⁰².

5.1. Asigurarea alimentării populației

Problema cea mai dificilă cu care s-au confruntat autoritățile române, la nivel central dar și local, la terminarea Primului Război Mondial, a reprezentat-o asigurarea alimentării populației.

Pentru rezolvarea ei s-a realizat un sistem național care să identifice necesarul populației, sursele disponibile și dirijarea centralizată a disponibilităților existente în diferite zone, spre regiunile cu mari probleme în alimentarea populației.

La nivel național a fost constituită Direcția Generală de Aprovizionare (D.G.A.), al cărui scop era de a asigura aprovizionarea armatei și populației. Conform instrucțiunii nr. 313/6 ianuarie 1919, emisă de această instituție, la nivelul întregii țări s-au organizat șase servicii regionale, cele patru județe din dreapta Dunării făcând parte din regiunea a VI-a. Serviciul regional era compus dintr-un delegat al D.G.A., șeful intendentei garnizoanei – ca reprezentant al Ministerului de Război, un număr variabil de funcționari hotărâți de D.G.A., rolul său fiind de a supraveghea și îndruma activitatea desfășurată de comisiile de aprovizionare județene și comunale, privind aplicarea hotărârilor D.G.A.

La nivelul fiecărui județ s-au înființat Comisiile de aprovizionare județene compuse din: prefect, un delegat D.G.A., consilierul/inspectorul agricol, intendentul garnizoanei, controlorul băncilor populare și primarul orașului reședință de județ, ele având următoarele atribuțiuni:

- stabilirea inventariului cu tot ce se găsește în mâinile producătorilor sau deținătorilor de cereale și subzistențe;

¹⁰¹ Constantin Tudor, *op. cit.*, p. 239.

¹⁰² DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 25.

- înfrânarea risipei prin înființarea cartelelor;
- controlarea prețurilor minimale și luarea măsurilor de sancționare a celor care nu le aplicau.

La nivelul fiecărui oraș funcționa o Comisie de aprovizionare compusă din primar, un ofițer stabilit de garnizoană, un delegat al poliției, consilierul/inspectorul agricol și controlorul băncilor populare din localitate. Aceasta avea aceleași atribuții cu Comisia de aprovizionare județeană, adaptate la nivelul orașului respectiv.

În fiecare comună rurală s-au înființat Comisii de constatare și inventariere compuse din doi delegați ai comunei urbane, reprezentatul comunității locale și jandarmul local, care aveau rolul de a constata și imobiliza întregul stoc de cereale, subzistențe și furaje aflate asupra proprietarilor, arendașilor și negustorilor. Comisiile constatau numărul de persoane și al vitelor ce se hrănesc de posesorii acestor bunuri. Procesele-verbale întocmite de aceste comisii erau trimise la Comisia de aprovizionare județeană care, cu aprobarea D.G.A., stabilea cantitățile care se lasă la dispoziția comunei și stocul disponibil care urma să fie ridicat de comisiile de exploatare. La comunele urbane aceste comisii vor cerceta numai pe comercianții și producătorii de cereale.

În fiecare plasă funcționa Comisia de exploatare compusă dintr-un ofițer, administratorul de plasă, agronomul regional și primarul comunei în care opera comisia. Fiecare comisie era ajutată pentru efectuarea cumpărăturilor, transporturilor și paza vagoanelor pe timpul transportului, de doi ofițeri recepționeri, 6 subofițeri sau caporali și 50 de soldați. Asigurarea acestor efective a fost deosebit de dificilă până la aprobarea intrării trupelor române în Dobrogea.

Plata produselor disponibilizate se făcea din avansurile acordate de Ministerul de Război din creditul de război, iar prețul se plătea integral, fără a se mai reține taxe pentru stat¹⁰³.

La începutul lunii ianuarie 1919, Primăria Constanța aduce la cunoștința tuturor locuitorilor că până la data de 15 ianuarie 1919, toți capii de familie trebuie să depună la sediul primăriei o declarație referitoare la compunerea acesteia. Documentul era necesar pentru realizarea cartelelor, în baza cărora primăria se obliga „**ca absolut toți locuitorii acestui oraș să-și primească rația reglementară, din toate alimentele: pâine, fasole, mălai și zahăr, etc. ce se vor aduce pentru îndestularea publică**”¹⁰⁴.

O sursă importantă pentru aprovizionarea populației dobrogene au constituit-o ajutoarele acordate de aliați. Primarul Constanței arăta într-o adresă către D.G.A. că, în perioada ianuarie – martie 1919, a primit 410.000 kg. făină, pentru a putea măcar asigura o rație zilnică de 350 grame pâine, în condițiile în care din oraș lipseau cu desăvârșire cartofii și fasolea¹⁰⁵.

Deosebit de consistent a fost ajutorul acordat de misiunea Administrației Americane pentru Ajutoare (A.R.A.) a SUA, care în perioada decembrie 1918 – iulie 1919 a efectuat transportul unor importante cantități de produse alimentare, în întreaga Dobroge. Căpitanul Soucy, comandantul depozitului din Constanța, a preluat conducerea

¹⁰³ *Ibidem*, dosar nr. 27/1919, p. 11-13.

¹⁰⁴ *Idem*, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 116.

¹⁰⁵ *Idem*, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 27, p. 112.

Districtului Dobrogea, cu județele Constanța, Tulcea, Durostor și Caliacra, unde existau 100 de cantine prin care se asigura hrănirea a 35.000 de copii zilnic¹⁰⁶.

Pentru îmbunătățirea aprovizionării populației, primarul Constanței a solicitat ministrului de Interne să intervină la Comandamentul francez pentru a face demersurile necesare la Constantinopole și Salonic pentru a se aproba comerciantului Haig Terzian să aprovizioneze pentru conștanțeni: 220.000 kg untdelemn, 60.000 kg măsline, 5.000 kg sardele, 20.000 bucăți lămâi, 10.000 kg halva, 10.000 kg stafide și 10.000 kg săpun¹⁰⁷. De asemenea, a solicitat aprobare pentru ca domnul Elefterie Radu să poată transporta cu vaporul grâu cumpărat la Balcic¹⁰⁸.

În același scop au fost trimise de către primării, delegații în județele din nordul țării, dar și la Istanbul, pentru procurarea alimentelor și diferitelor produse de strictă necesitate.

5.2. Asigurarea protecției sociale pentru miile de copii orfani

Autoritățile locale au depus eforturi considerabile pentru a realiza o situație cât mai exactă a orfanilor existenți în zona lor de responsabilitate. Conform prevederilor decretului-lege nr. 917/21 aprilie 1918, Comitetele regionale pentru ocrotirea orfanilor de război vor lua în îngrijire următoarele categorii de copii:

- cei al căror tată militar sau chemat să îndeplinească un serviciu al armatei a murit în timpul și din cauza războiului și a căror mamă a murit înainte sau după moartea tatălui;
- cei rămași orfani de tată în timpul și din cauza războiului, a căror mamă se va găsi în neputință de a-i mai crește, fără ajutorul societății;
- cei fără mamă, ai invalizilor de război, internați sau în neputință de a se îngriji de ei;
- cei orfani de mamă, părăsiți fără mijloace și fără supraveghere de părintele lor mobilizat sau chemat să îndeplinească un serviciu pentru armată, în afara localității în care locuiește;
- cei orfani și copii părăsiți în timpul războiului, fără mijloace și supraveghere, prin boală, absență, emigrațiune, detenție sau condamnarea tutorilor¹⁰⁹.

La 22 aprilie 1918, au fost adoptate Dispozițiile generale referitoare la ocrotirea orfanilor de război, care stabileau obligativitatea primarilor comunelor urbane și rurale de a identifica toți copii orfani de război și de a întocmi o evidență amănunțită a acestora. O parte dintre aceștia erau puși sub tutela unor rude sau cunoștințe, dar majoritatea erau încredințați pentru întreținere unor orfelinate, cămine sau stabilimente existente. La 8 mai 1919, s-a obținut calitatea de „*persoană morală*” a Societății pentru Ocrotirea Orfanilor de Război, cu sediul la Iași, care avea drept scop ocrotirea fizică, dar și morală a acestora¹¹⁰.

Armata va fi instituția cu o însemnată contribuție la rezolvarea acestei dificile probleme. La nivelul fiecărui județ, autoritățile militare au colaborat cu filialele județene ale Societății pentru ocrotirea orfanilor de război, întocmindu-se situații cu numărul

¹⁰⁶ Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 78.

¹⁰⁷ DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 27/1919, p. 7-8.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 118.

¹⁰⁹ DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 14/1919, p. 61.

¹¹⁰ Elena Zîrnă, *Organizarea și administrarea orfelinelor din unitățile militare dobrogene după războiul întregirii, în Dobrogea în contextul Primului Război Mondial*, Editura Top Form, București, 2017, p. 291.

copiilor orfani care aveau nevoie de îngrijire. La nivelul fiecărui regiment s-au înființat „cămine pentru orfanii de război”, în care aceștia beneficiau de locuință, hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte și rechizite școlare. Fiecare astfel de cămin avea o capacitate de 30-50 locuri. În fiecare garnizoană erau organizate patru - cinci cămine, în funcție de numărul de regimente existente¹¹¹. Copiii erau foarte bine îngrijiți, din punct de vedere medical erau sănătoși, zilnic fiind vizitați de un medic militar, hrana era foarte bună, comparabilă cu cea a trupei¹¹². Fondurile necesare funcționării acestor cămine proveneau din subvenții acordate de diferite instituții, societăți și fundații, donații și cotizații ale membrilor Societății pentru ocrotirea orfanilor de război, beneficiile rezultate în urma unor activități caritabile (serbări, baluri, reprezentații) dar și din sumele acordate de către stat, consiliile județene și comunale¹¹³.

5.3. Sprijinirea revenirii refugiaților dobrogeni

Pe timpul luptelor pentru apărarea Dobrogei câteva zeci de mii de dobrogeni s-au refugiat acolo unde au considerat că pot scăpa de ororile războiului sau de ocupația străină. Numărul lor nu se cunoaște cu exactitate, o situație aproximativă se poate realiza doar pentru locuitorii din Dobrogea Veche, confruntând statisticile oficiale din anul 1913 cu datele cuprinse în recensămintele făcute în timpul ocupației de către personalul Administrației de etapă nr. 262 (vezi anexa nr. 3).

La recensământul din 1 ianuarie 1913, populația Dobrogei Vechi era de 381.306 locuitori¹¹⁴, din care 171.821 erau locuitori ai Județului Tulcea¹¹⁵. La începutul anului 1918 populația era estimată la 280.362 locuitori (162.362 în teritoriul administrat de germani și 118.000 în teritoriul ocupat de bulgari). Aceste date sunt relative, având în vedere lehamitea cu care lucra personalul german destinat ținerii evidenței populației. În acest sens soldatul german Gehard Velburg, care a făcut parte din comandatura Administrației de Etapă 281, nota în amintirile sale: „Am renunțat tacit de multă vreme la înregistrarea exactă a numelor și datelor persoanelor luate în evidență”¹¹⁶. Diferența de 100.944 locuitori se regăsește în militarii dobrogeni care au urmat Armata Română în Moldova, miile de morți căzuți pe câmpurile de luptă și prizonieri de război¹¹⁷, cetățenii germani, turci și bulgari internați în lagărele din Moldova și în refugiații din fața pericolului reprezentat de trupele bulgare, germane și turcești.

Marea majoritate a locuitorilor dobrogeni s-au refugiat la Galați și Brăila, unde se vor confrunta cu mari greutăți din punct de vedere al cazării, asigurării hrănirii și al asistenței sanitare.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 292.

¹¹² *Ibidem*, p. 293.

¹¹³ *Ibidem*, p. 297.

¹¹⁴ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 358.

¹¹⁵ xxx, *Tulcea. Monografie*, Editura Sport Turism, București, 1980, p. 66.

¹¹⁶ Gerhard Velburg, *În spatele frontului. Marele Război așa cum l-am văzut eu. Decembrie 1916 - iunie 1918. Însemnările unui soldat german în România ocupată*, Editura Humanitas, București, 2018, p. 189.

¹¹⁷ Divizia 17 Infanterie a fost distrusă la Turtucaia, Diviziile 9 și 19 Infanterie au suferit și ele grele pierderi în campania anului 1916.

O parte a locuitorilor județului Tulcea s-au refugiat în Deltă, dar majoritatea s-a stabilit la Galați și în județul Covurlui.

Familiiile coloniștilor stabiliți în Dobrogea după 1878 s-au refugiat în Muntenia sau Oltenia, regiuni care nu fuseseră ocupate încă de inamic și unde aveau rude.

Cei de pe malul Dunării s-au refugiat în bălțile Dunării. Exemplific cu situația locuitorilor din Ciobanu, județul Constanța, care s-au refugiat pe grindurile Buștea și Sfoara, unde și-au construit colibe de stuf, iar mai apoi bordeie pe familii. Aveau cu ei mălai, animale și păsări, care asigurau un trai decent. În primăvara anului 1917, odată cu instalarea autorităților germane, majoritatea refugiaților au revenit în sat¹¹⁸.

Locuitorii din Tătaru (Azaplar) sunt singurii care se refugiază, de teama represaliilor Armatei Române, pentru jafurile comise, în Dobrogea Nouă, după câteva săptămâni ei revenind în sat.

La începutul anului 1917, o parte dintre refugiați au început să revină în Dobrogea. Gerhard Velburg, la 10 ianuarie 1917, consemna situația jalnică a țăranilor care se întorceau acasă: „*Am dinainte o căruță cu refugiați. Tremurând din toate încheieturile și plină de tină, cu oiștea ruptă, trasă de doi cai înfomețați și urmată de doi boi, o vacă și un vițel. Și ce mai e în căruță! În afară de un moș foarte bătrân, care nu mai poate merge pe jos, de o țărancă tânără cu o grămadă de copii și de mobile luate în grabă de acasă, în căruță se mai găsesc și animalele mici din ogradă, adică un porc care grohăie într-o cușcă și un cocoș care se trădează printr-un cucurigu. Drept merinde, refugiații au la ei doar câțiva saci de mălai din care își fac zi de zi mămăligă, o fiertură cu gust fad și searbăd, care, în afară de pâine, este singura lor sursă de hrană. Nimeni nu le dă nimic de mâncare, iar ei nu au bani să-și cumpere de ale gurii. Nimeni nu vrea să-i găzduiască, așa că dorm, mănâncă, găsesc și locuiesc, în, sub și în jurul căruței. Căruța este casa, zic ei! (...) În ce stare se află hainele lor, nu e nevoie să mai zic. (...) În ciuda tuturor lipsurilor și nevoilor, în ciuda bolilor și a deceselor în căruțe, refugiații sunt bucuroși și veseli. Râd și sporăvoiesc în timp ce așteaptă ore întregi bacul lângă îngrăditura noastră*”¹¹⁹. La 5 aprilie 1917, același soldat consemnează: „*Pe măsură ce vremea se îndreaptă, tot mai mulți refugiați pornesc înapoi spre casă. Vin de la Focșani și Brăila. Astăzi s-au adunat din nou aici vreo câteva sute de orășeni. Ca să poată trece atâta amar de oameni, care stau pe pâlcuri, pâlcuri în jurul comandaturii, s-au adus în sfârșit, o ambarcațiune cu aburi și câteva barje. Mai întâi se urcă orășenii, care sunt transportați, prin Călărași, spre Cernavoda pe gratis. Abia mâine vor fi încărcăți și țăranii pe barje. Tabăra de refugiați s-a mărit cu vreo două – trei sute de căruțe și se anunță că alte câteva sute au plecat din Brăila*”¹²⁰.

Comitetul refugiaților dobrogeni, înființat la Galați, format din proprietari, profesioniști, funcționari și industriași dobrogeni, în urma întrunirii refugiaților, desfășurată la 26 octombrie 1918, în sălile Teatrului „Café Luther” din Galați, adresează următorul memoriu Regelui, Guvernului, Parlamentului și ambasadurilor Puterilor Aliate, acreditați la Iași: „*Excelență, Populația dobrogeană de origine română, evacuată din Dobrogea pe timpul ocupațiunii acestei provincii în anul 1916 de armatele germano-*

¹¹⁸ Col. (r) Ion Cioară, *Monografia comunei Ciobanu*, Editura Europolis, Constanța, 2004, p. 48-49.

¹¹⁹ Gerhard Velburg, *op. cit.*, p. 68.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 120.

bulgare, iar parte izgonită de autoritățile bulgare după ocupațiune, a luat cunoștință cu durere de hotărârea marilor Puteri Aliate de a lăsa Dobrogea sub administrația bulgară până la încheierea păcii generale. Această populație, formată din sute de mii de suflete, pribegește astăzi prin tot cuprinsul Moldovei, al Basarabiei, precum și prin cartierele orașelor de pe malul stâng al Dunării de jos și, lipsită de mijloace de trai și de bunul său căzut pradă năvălitorilor, se află astăzi în mizerie, așteptând cu nerăbdare îngăduința de a i se permite întoarcerea la vetrele sale din Dobrogea, fără a fi amenințată cu izgonirea și fără a mai fi expusă la persecuții.

Hotărârile luate de bulgari în congresele din 17 decembrie 1917 și 23 septembrie 1918 ținute în orașul Babadag au fost luate în lipsa celei mai mari părți din populațiunea dobrogeană de origine română, care se găsește de doi ani în pribegie dincoace de Dunăre.

Populațiunea română protestează cu energie contra procedurilor și insinuațiunilor autorităților bulgare, publicate în L'Echo de Bulgarie și contra rezoluțiunilor amintite mai sus, luate de cele două congrese sub auspiciile autorităților bulgare, în scop de a induce în eroare opinia publică europeană, prin afirmații false.

Expunându-vă acestea, vă rugăm, Excelență, să binevoiți a fi interpretul acestei nenorocite populații și de a interveni pentru a i se permite întoarcerea la vatră și reintegrarea în drepturile ei, lăsând această provincie la țara ei mamă”¹²¹.

Conform proclamației generalului H.M. Berthelot, la patru zile după instalarea administrației române, toți locuitorii dobrogeni refugiați în Muntenia și Moldova erau autorizați să se întoarcă în localitățile lor și să-și ia în posesiune proprietățile. Repatrierea refugiaților a fost o problemă deosebit de dificilă. Realitatea cu care se vor confrunta aceștia era una dezolantă: case distruse, foamete, boli vitale scăpate de sub control, lipsa oricărui servicii publice. La București s-a constituit un Comitet al refugiaților dobrogeni, care a prezentat acestora starea deplorabilă pe care o vor găsi la întoarcerea la casele lor, părăsite în 1916 și chiar îi sfătuia pe aceștia să nu se aventureze în Dobrogea, cu întreaga familie, decât dacă erau pregătiți să ia totul de la capăt: „Comitetul își face o datorie din a preveni pe refugiații dobrogeni că, după știrile ce are, condițiile de trai în Dobrogea sunt excesiv de grele și deci nu ar fi prudent să plece cu familiile decât cei care dispun de proviziuni suficiente pentru a-și asigura existența pentru câțva timp, până când autoritățile vor putea aduce și organiza cele necesare”¹²².

Proaspăt eliberat din lagăr, soldatul Marin Udrescu, la înapoierea în localitatea Negru Vodă (Caraomer) a aflat că mama sa și cele două surori s-au refugiat, în septembrie 1916, la rudele din comuna Salcia, județul Mehedinți. La 14 decembrie 1918, solicită primarului din această comună o adeverință care să îi permită deplasarea familiei sale la domiciliul avut înainte de război.

La 11 decembrie 1918, toți refugiații constănțeni reveniți acasă erau rugați să se prezinte la primărie pentru a-și declara numărul exct al membrilor de familie și domiciliul în vederea eliberării cartelelor pentru alimente și combustibil¹²³.

¹²¹ Brutus Cotovu, *Însemnări din timpul refugiului*, „Analele Dobrogei”, X, 1929, p. 17.

¹²² „Viitorul”, București, an. XI, nr. 3201, 12/25 decembrie 1918, p. 1.

¹²³ DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 27/1919, p. 10.

La 14 decembrie 1918, Primăria orașului Constanța, având în vedere faptul că o mare parte din bunurile refugiaților fuseseră însușite de cei care au rămas în oraș pe timpul ocupației, emite un ordin prin care cei care au în posesie mobile, lenjerie, articole de menaj străine, sunt somați să le declare în termen de trei zile. Cei care nu vor executa acest ordin urmau să fie dați în judecată¹²⁴.

La 9 februarie 1919, la Slatina, Comitetul pentru ajutorarea refugiaților dobrogeni stabiliți în județul Olt, format din C. Munteanu – președinte, N. Marinescu Birci și I. Florescu – membri, în conformitate cu prevederile telegramelor nr. 75.018 și 445.118/1919 ale Ministerului de Interne, au hotărât să ajute refugiații dobrogeni cu următoarele sume: *„Pentru cei care au unu sau doi membri în familie să li se dea câte 100 de lei de fiecare persoană. Pentru cei care au 3-5 membri în familie să li se dea câte 80 lei de fiecare persoană. Pentru cei care au 6, 7 și 8 membri în familie să li se dea câte 70 lei de fiecare persoană. Pentru cei care au de la 9 membri înainte să li se dea câte 600 lei de familie. Aceste ajutoare sunt socotite până la plecarea lor care va fi îndată ce D-ția Căilor Ferate va pune la dispoziție trenul pentru plecare”*¹²⁵.

Din județele Mehedinți, Dolj, Vlaşca și Ilfov autoritățile erau solicitate să ajute refugiații să fie *„expediați acasă fără nici o cerere sau formalitate, ci numai pe identitatea doveditoare”*¹²⁶.

La 10 martie 1919, „Dobrogea Jună” își informa cititorii că *„mai sunt refugiați dobrogeni prin gări, înfometați și hăituiți, că delegațiile lor bat ușile ministerelor ca să fie ajutați să revină acasă, să-și refacă gospodăriile”*¹²⁷.

Cu toate eforturile făcute de autorități, situația refugiaților, în special a celor din mediul rural, a rămas deosebit de gravă. Printr-un raport adresat Ministerului Lucrărilor Publice, în august 1921, de către prefectul județului Constanța, C. Pariano se arăta: *„de la retragerea inamicului și până astăzi 7.000-8.000 de plugari locuiesc sub cerul liber ori în gropi săpate împrejurul gospodăriilor ce li s-au devastate sau distrus”*¹²⁸.

5.4. Combaterea acțiunilor iredentiste bulgare

Vidul de putere dintre momentul retragerii trupelor bulgare și reinstalarea autorităților române a permis o acțiune deosebit de intensă din partea bandelor de comitajii bulgari și a agitatorilor bulgari.

Societatea „Dobrogea”, din care făceau parte domnii Todorov din Tulcea și Ogneanov din Constanța, a desfășurat o intensă propagandă pentru reluarea Cadrilaterului, fiind susținută de toții evreii și refugiații bulgari din Dobrogea Veche și Cadrilater¹²⁹. Au fost create filiale ale organizației în localități aflate în apropierea graniței cu România. Cea din Rusciuc, condusă de avocatul Ivan Hagi Ivanov, coordona activitățile din județul

¹²⁴ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 117.

¹²⁵ xxx, *Dobrogea în arhivele românești. 1597-1989*, Editura Etnologică, București, 2013, p. 311.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 69.

¹²⁷ Aurelia Lăpușanu, *Sub semnul unirii Dobrogei. Documentar istoric*, ediție specială „Datina”, Constanța - 2018, p. 68.

¹²⁸ Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 84.

¹²⁹ Dan Cătănuș, *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 59.

Durostor, iar cea din Varna, condusă de Atanas Costov (primarul Varnei), coordona activitățile din județul Caliacra¹³⁰.

La 11/24 aprilie 1919, a fost creat la Odessa, din inițiativa lui Cristian Racovski, Comitetul Revoluționar Dobrogean, care avea în conducere pe Enciu Atanasov, Kirițescu, Dimitrie Gondov, Stanciu Calcev (ajutor de primar la Tulcea) și Gh. Portnov. Această organizație avea ca scop provocarea unor agitații, acțiuni militare și teroare, pentru a declanșa o răscoală în spatele frontului armatei române, pe timpul unei posibile confruntări militare cu Rusia Sovietică. Într-o perioadă scurtă de timp s-au creat comitete revoluționare în orașele Balcic, Silistra, Dobrici, Șumla, Cavarn, Turtucaia și în câteva zeci de sate din Dobrogea. Fiecare comitet era organizat pe următoarele secții: de agitație, organizatorică, de informare, teroare și legături¹³¹.

Direcția Poliției și Siguranței Generale a desfășurat o amplă activitate de dare în urmărire a următorilor cetățeni români, bulgari și de alte naționalități, care desfășurau o intensă propagandă bolșevică și filo-bulgară în Dobrogea:

- 10 aprilie 1919: avocații Atanasov și Chirov, din Rusciuc; Gh. Dimitrov (bolșevic); căpitan Ratov (din Poliția Militară bulgară); Stoilov (casierul societății Dobrogea); Ivan Marcov din Varna¹³²;

- 11 mai 1919: Gheorghe Baci, dezertor din Marina Militară, Stoia, mecanic la șantierul Fernic din Galați, Ioan Popovici, evadat din închisoare, unde ispășea o condamnare de 10 ani, Iușcă, mecanic, dezertor din Marina Militară, Jean Dumitrescu, cazangiu pe vaporul Împăratul Traian. Toți aceștia au făcut parte din echipa Comitetul bolșevic din Odessa, condus de Cristian Racovski¹³³;

- 12 iunie 1919: Radi Andriev și Sava Brato Ivanov originari din Silistra, refugiați la Rusciuc, care erau în serviciul de spionaj și propagandă al Societății Dobrogea¹³⁴;

- 21 iulie 1919: Sava Chirov, revoluționar bolșevic care a intrat în județul Caliacra într-un automobil însoțit de 12 persoane înarmate cu puști și mitraliere¹³⁵;

- 2 septembrie 1919: Enciu Ghenciev, Krum Ivanov (dezertor polonez), Nicola Rahagischi, Boiu Oficiev, Jeciu Mihailov¹³⁶.

Tot Direcția Poliției și Siguranței Generale semnală, la 9 august 1919, faptul că propaganda socialistă a pătruns în rândul personalului superior de poliție și siguranță și ordona verificarea de urgență a personalului și revocarea din funcție a celor implicați în astfel de acțiuni¹³⁷.

În anul 1919 unitățile franceze din Constanța au fost antrenate în revolta flotei Mării Negre, contaminată de ideile bolșevice. Pe contratorpilorul „Protet” a avut loc un complot bolșevic, iar pe vasele „Jean Bart” și „France” marinarii au cerut să fie duși în Franța¹³⁸.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 22.

¹³¹ *Ibidem*, p. 66.

¹³² DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 1/1919, p. 17.

¹³³ *Ibidem*, p. 41.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 71.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 45.

¹³⁶ *Ibidem*, p. 90-91.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 129.

¹³⁸ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 351.

În aceste condiții guvernul român a ordonat autorităților locale să colaboreze cu comandamentul aliat pentru anihilarea organizațiilor revoluționare existente pe teritoriul Dobrogei, ale căror manifeste în limba română, bulgară și turcă erau răspândite în satele și comunele din zonă de către comuniști. Prefectul Județului Constanța era îngrijorat de „diferitele încercări de propagandă revoluționară și bolșevică, mai ales că ea a început să prindă și în mijlocul trupelor franceze”¹³⁹. Lucrurile se vor agrava, astfel încât în luna martie 1919, militarii francezi n-au mai putut fi îmbarcați decât sub amenințarea mitralierelor, alți rebeli fiind dezarmați, puși sub pază severă a santinelor din armata colonială și apoi îmbarcați pentru o destinație necunoscută¹⁴⁰.

Pe parcursul anului 1919 are loc o creștere a numărului de atacuri ale bandelor de comitagii, care vizau două ținte: „jefuirea bunurilor materiale ale populației și împiedicarea instaurării autorităților și jandarmilor români”¹⁴¹. Într-un raport informativ românesc, din iunie 1919, se arată în acest sens: „Zilnic, bande înarmate de comitagii bulgari, în majoritate foști militari, trec frontiera și atacă jandarmii și funcționarii români. Omorurile și rănirile sunt aproape zilnice”¹⁴². Sunt asasinați jandarmi la Opancea, Strenic, Ciamurlia (Caliacra), Bazna și Srebărna (Durostor), primarul din Srebărna, agentul sanitar din Popina și hatipul Mustafa din Sarsânlar¹⁴³.

Prin notele telegrafice nr. 325 și 32101/5 iulie 1919 ale Brigăzii de Siguranță Turtucaia, prin telegramele nr. 53 și 56 ale Poliției portului Turtucaia și telegramele nr. 522 și 526 ale Oficiului Telegrafic Turtucaia, guvernul de la București era înștiințat că „viața și avutul populației este la discreția bandelor bulgare, iar autoritățile române sunt puse în imposibilitatea de a-și îndeplini atribuțiile”¹⁴⁴.

La 27 august 1919, Direcția Poliției și Siguranței Generale, informa Serviciul de Informații Francez din Varna cu următoarele aspecte:

- cetățeanul Stavro Constantin Papadopulo, cetățean grec domiciliat în Bazargic, a fost răpit din satul Vladimirovo de 10 comitagii, transportat în Bulgaria, unde a fost bătut, schingiuit și jefuit de 6.000 de leva;

- Sava Chircov, cu o bandă de 10 comitagii, care își avea baza în localitatea Crumovo (Bulgaria), trecea deseori frontiera în Cadrilater jefuind și asasinând cetățeni care circulau pe drumurile mai puțin păzite din zonă, una din victime fiind grecul Pandeli;

- la 14 august 1919, în comunele Atchioi și Chiosi, pe frontieră, o bandă de nouasprezece bulgari a atacat o patrulă de jandarmi, omorând pe caporalul Constantinescu Vasile și rănind grav pe soldații Socol Ion și Udrea¹⁴⁵;

- în noaptea de 19/20 august 1919, sergentul de poliție Ionescu Serim, de la Poliția din Balcic, a fost împușcat la postul său de pază¹⁴⁶.

¹³⁹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 414.

¹⁴⁰ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar 1/1919, p. 166.

¹⁴¹ George Ungureanu, *op. cit.*, p. 102.

¹⁴² *Ibidem*, p. 102.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 102-103.

¹⁴⁴ Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 291-292.

¹⁴⁵ Mircea Vâlcu-Mehedinți, *op. cit.*, p. 86-87.

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 89.

La 16 august 1919, la Direcția Poliției și Siguranței Generale, Brigada de Siguranță Turtucaia, a fost înregistrată nota depusă de agentul nr. 297, prin care se semnală faptul că domnul Alexandrescu, șeful puterii ce urmărește comitagiile bulgari, a anchetat șase bulgari suspecti că ar fi colaboratori ai comitagiiilor, a pretins și ridicat de la suspecti suma de 2.100 lei, pentru a nu-i aresta¹⁴⁷.

Situația la frontieră se va normaliza odată cu revenirea trupelor de grăniceri și a trupelor române în Cadrilater, între acestea stabilindu-se măsuri de cooperare care vor limita drastic acțiunile comitagiiilor.

În cursul anului 1919 grupurile de comitagiile bulgari „*au ucis și rănit grav 4 jandarmi și 2 funcționari din județul Caliacra, precum și 14 jandarmi, 2 primari, un factor poștal și un agent sanitar din județul Durostor*”¹⁴⁸. În doar două cazuri vinovații au fost reținuți și deferiți justiției. În celelalte cazuri vinovații au reușit să se refugieze în Bulgaria, autoritățile civile și militare bulgare din zona de graniță oferind adăpost, libertate de mișcare și sprijin moral bandelor de comitagiile.

5.5. Asigurarea asistenței sanitare

În anul 1878, la unirea Dobrogei cu România, în cele două județe existau următoarele elemente de asistență sanitară:

- Județul Constanța: 4 farmacii și 3 medici, 1 practician în fixarea fracturilor și luxațiilor, un dentist la Medgidia, 4 moașe grecoace, cu practică în spitale din Constantinopol;

- Județul Tulcea: 1 medic maltez la Tulcea, 1 medic francez la Sulina, medici empirici – greci, turci, bulgari și români – la Babadag, Mangalia și Medgidia¹⁴⁹.

Cu susținerea financiară din partea statului român, până în anul 1915, în Dobrogea Veche s-au înființat 12 spitale și 30 de farmacii comunale, în care profesau 160 de medici și farmaciști. În anul 1905 a fost inaugurată Leprozeria Tichilești, singura din țară, care avea 30 de paturi și era deservită de un medic, 1 subchirurg și 1 intendent (vezi anexa nr. 4).

În Dobrogea Nouă sănătatea publică se afla în grija Serviciilor sanitare județene, cu reședințe la Silistra și Bazargic, care aveau unități direct subordonate în localitățile urbane și reședințele de plăși. Funcționau 4 spitale finanțate de stat la Silistra, Turtucaia, Bazargic și Balcic. Mai erau în funcțiune la Bazargic sanatoriul particular „Dr. Stere”, iar la Silistra „Societatea de studii psihice și metapsihice din România”¹⁵⁰.

În Dobrogea situația sanitară nu era strălucită, dar era ținută sub control. Principalele boli care au fost constatate în perioada premergătoare Primului Război Mondial au fost: febra tifoidă, scarlatina, dizenteria, pojarul, tusea convulsivă, lepra, tuberculoza, bolile venerice și pelagra¹⁵¹.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 88.

¹⁴⁸ Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 293.

¹⁴⁹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 396-397.

¹⁵⁰ Costantin Tudor, *op. cit.*, p. 256-257.

¹⁵¹ Iosif Colcer, Viorel Măgureanu, *File din istoria Dobrogei*, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Tulcea, Tulcea, 1998, p. 175-176.

La declararea mobilizării o parte din personalul sanitar a fost mobilizată, iar pe timpul desfășurării luptelor pentru apărarea Dobrogei majoritatea medicilor și farmaciștilor s-au refugiat în Moldova. În urma acțiunilor militare toate drogheriile și farmaciile au fost distruse sau golite de medicamente. Trupele ruse, bulgare, turcești și germane venite din regiuni cu condiții igienice precare au adus boli necunoscute în regiune, cea mai periculoasă fiind holera. Populația civilă rămasă în zonă s-a confruntat cu o situație igienică deosebită¹⁵².

În zona ocupată de germani s-au luat măsuri deosebite pentru protejarea trupelor de ocupație și a populației civile rămase în regiunea de responsabilitate a Etapei Administrative 262. S-a trecut imediat la vaccinarea generală a populației împotriva holerei, tifosului și variolei. Refugiații care la începutul anului 1917 au început să se întorcă acasă erau internați într-un centru de observație, care putea prelua până la 1.000 de persoane. În acest centru, instalat la Cernavoda, refugiații erau consultați, vaccinați și deparazitați.

S-au luat măsuri de interzicere a cazării la un loc a militarilor cu civilii, pentru militari asigurându-se dezinsecția periodică la centrele de deparazitare. Soldații bolnavi erau internați în dispensarul din Constanța și în lazaretul cu o capacitate de 200 de locuri. Pentru populația civilă s-a organizat un lazaret special, deservit de doi medici români, trei asistenți și șapte asistente transferate din București¹⁵³.

În aceste condiții starea sanitară a militarilor ocupanți a fost una bună. În rândul populației civile și a prizonierilor de război tifosul exantematic și febra recurentă au reprezentat boile care au produs cele mai multe victime.

La Constanța și Tulcea bolile venerice au fost frecvente, cu toate că prostituatele erau obligate să se prezinte săptămânal la control.

După Pacea de la București (1918), administrația germană de ocupație a instituit carantina în porturile Constanța, Brăila și Sulina. Feldmareșalul Mackensen a dispus verificarea sanitară a tuturor vaselor care au avut la bord cazuri de holeră, ciumă, vărsat, tifos exantematic, febră galbenă, lepră sau în cazul în care echipajul vasului a observat, înainte de plecare, că mor guzganii în număr mare. Toate aceste vase erau obligate să înalțe, la catarg, un steag galben înainte de intrarea în port.

Condițiile mizerabile în care își ducea viața populația a dus la apariția în orașe a febrei tifoide. Medicul primar al Constanței, raporta la 28 februarie 1919: „Am putea spune că aproape zilnic apar cazuri noi în condițiile apei tulburi, a lipsei de hrană, a spitalului care nu poate face față”¹⁵⁴.

Situația sanitară precară pe care au găsit-o trupele franceze este semnalată de locotenentul colonel Bonneau, comandantul forțelor franceze din Dobrogea, în scrisoarea deosebit de tăioasă pe care o înaintează prefectului județului Constanța, la 26 aprilie 1919:

„Transmițându-vă raportul atașat al Biroului de Igienă al orașului, am onoarea să vă atrag atenția asupra următoarelor puncte:

¹⁵² xxx, *Memoriu al Administrației Germane de Etapă din Dobrogea. Întocmit la mijlocul lui aprilie 1917*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2012, p. 105.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 109-111.

¹⁵⁴ Valentin Ciorbea, *op. cit.*, p. 77

Bolile epidemice sunt în creștere ușoară. Noile cazuri constatate par să fie generate de nerespectarea măsurilor profilactice obligatorii. Pentru a combate această tendință, Consiliul de Igienă propune noi măsuri cu care sunt de acord/pe care le sprijin, și pe care vi le prezint, rugându-vă să interveniți pe lângă serviciile municipale pentru ca aplicarea lor să fie strictă și completă.

Se decisese în special că Primăria va furniza 4/5 din combustibil, necesar bunei funcționări a băilor moderne. Promisiunile nu s-au concretizat. Unitatea nu funcționează decât foarte neregulat, de unde relaxarea în deparatizarea populației civile și, astfel, creșterea cazurilor de tifos.

Pentru a evita o extindere rapidă a bolii, este urgent ca Primăria să își respecte angajamentele și să controleze mai eficient deparazitarea populației sărace.

Pe de altă parte, am onoarea să vă cer să interveniți pe lângă Poliția locală astfel încât controlul bolilor venerice să fie efectuat mai serios. Sancțiunile trebuie să fie aplicate tuturor prostituatelor care nu se supun vizitei medicale obligatorii.

Nu aș insista mai mult asupra acestei chestiuni care afectează atât de mult sănătatea trupelor aflate la ordinele mele, și în același timp care interesează salubritatea generală a orașului. Dacă nu se iau măsuri foarte riguroase de către poliție, mă voi vedea obligat să fac ca acest control să fie exercitat de către medicii militari francezi.

În final, am onoarea să vă rog să interveniți pe lângă primar astfel încât curățenia străzilor să fie făcută mai activ. Ar fi de altfel de dorit să se satisfacă în întregime numeroasele solicitări care au fost adresate până aici la Primărie pentru golirea latrinelor militare. Promisiunile făcute rămân fără efect, iar focarele de infecție cresc chiar în momentul apropierii căldurilor mari, ceea ce le face și mai periculoase”.

Același ofițer francez semnala primarului Constanței situația total necorespunzătoare a modului în care se executa curățenia în oraș.

„Am onoarea să vă confirm întâlnirea noastră recentă referitoare la funcționarea deficitară a Serviciilor de salubritate de la Constanța.

Trotuarele și străzile nu sunt măturate, se adună grămezi de gunoaie, ediculele nu funcționează. Această stare de lucruri compromite și mai mult igiena populației și trupelor; vă rog să dați dispoziții de îmbunătățire a situației.

Știu că vă lipsește atât personalul, cât și mijloacele de transport, dar cred că știu că în oraș există multe persoane fără ocupație. Angajarea lor mi se pare indicată, iar munca lor ar face rost de resurse care le-ar ameliora situația materială.

Din punctul meu de vedere, sunt dispus să vă ajut în sarcina dvs dificilă și cu ajutorul personalului și materialelor militare. Vă rog să îmi spuneți în ce condiții aș putea să fac să coopereze mâna de lucru militară în sprijinul curățeniei și salubrității orașului. Îl invit pe șeful Garnizoanei să se întâlnească cu dvs pe acest subiect”.

Pentru îmbunătățirea curățeniei în cadrul orașului Constanța, prin Publicația nr. 705/ 20 februarie 1919, toți locuitorii erau obligați:

- să-și curețe curțile de gunoaie, pe care le vor depune la poarta locuinței în lăzi sau cutii, de unde vor fi ridicate și transportate cu căruțele primăriei în locurile special amenajate;

- să măture strada în dreptul locuințelor lor până la jumătatea drumului, iar gunoaiele rezultate vor fi strânse în grămezi pe marginea trotuarului de unde vor fi ridicate cu mijloacele primăriei;

- să-și curețe latrinele, zugrăvind-le cu lapte de var¹⁵⁵.

Prin același document toți hangii erau obligați să țină curțile hanurilor și grajdurilor în cea mai perfectă stare de curățenie, ridicând și transportând zilnic gunoaiele, cu propriile mijloace, până la gropile de la marginea orașului.

Pentru combaterea tifosului exantematic, prin Decizia Consiliului Comunal, din 29 noiembrie 1919, se ordona luarea următoarelor măsuri: executarea obligatorie de către întreaga populație, contra sumei de 2 lei, a îmbăierilor la băile publice, ocazie cu care hainele cetățenilor vor fi deparazitate; pentru populația săracă îmbăierea și deparazitarea se executa gratis, marțea și miercuri, ziua și noaptea.

La 1 iunie 1919, Primăria Constanța demarează acțiunea de desființare a tuturor barăcilor din lemn de pe teritoriul orașului, acțiunea urmând să se termine până la 15 iunie 1919¹⁵⁶.

O altă boală care făcea ravagii în România după terminarea războiului o constituia tuberculoza. Pentru sprijinirea celor afectați de această boala contactată în timpul campaniei 1916-1919, Regina Maria face, în iunie 1919, un apel patetic la toți românii, dintre Nistru și Tisa să îi ajute pe cei aflați în grea suferință: „*Anul acesta glasul meu va străbate de la Nistru până la Tisa. Putea-va – oare să nu pătrundă în inima fiecăruia? Dați, dați poporul Meu, dați din adâncul iubirii. Binecuvântarea lui Dumnezeu, a mea și a miilor de suferinzi va fi cu voi. Niciun dar nu e prea mic, prea neînsemnat, fiecare firmă e primită cu bucurie. Dați, dați, căci dați pentru cinstirea Țării Voastre, dând în ceasul când toate inimile trebuie să se împreune într-o mare rugăciune de mulțumire către Dumnezeu*”¹⁵⁷.

5.6. Viața religioasă

Principiul călăuzitor al lui Remus Opreanu „*Administrațiunea nu poate neglija templul religiunii fără a-și neglija una dintre îndatoririle sale esențiale*” a fost respectat de toți cei care, în perioada 1878-1916, s-au ocupat de administrarea Dobrogei¹⁵⁸.

La momentul unirii Dobrogei cu România existau în această regiune două arhiepiscopate ortodoxe: cel grecesc cu reședința la Tulcea și cel bulgar cu reședința la Silistra. Prin decretul domnesc din martie 1879, biserica ortodoxă din Dobrogea a fost așezată sub jurisdicția și administrația de cult a Episcopiei Dunării de Jos, cu reședința la Galați. La acest moment existau în Dobrogea Veche 117 biserici, în care slujeau 151 preoți¹⁵⁹.

Autoritățile românești vor respecta libera credință a tuturor minorităților etnice și religioase existente în Dobrogea, acționând pentru sprijinirea acestora pentru întreținerea

¹⁵⁵ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 29/1918-1919, p. 59.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 91.

¹⁵⁷ *Ibidem*, dosarul nr. 31/1918-1919, p. 190.

¹⁵⁸ N. Negulescu, *Administrația în Dobrogea Veche, Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, București, Cultura națională, 1928, p. 725.

¹⁵⁹ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 395.

lăcașelor de cult existente, construirea altora noi și pentru asigurarea retribuirii slujitorilor acestora.

O preocupare permanentă a autorităților românești a constituit-o elaborarea și punerea în aplicare a unei legislații specifice care a reglementat toate problemele cultelor religioase. Prin Legea de organizare a Dobrogei, din 7 martie 1880, modificată prin Legea din 30 martie 1886, s-a reglementat problema salarizării preoților, în sensul că „*clerul de la bisericile ortodoxe și de la moschei va fi plătit de Stat*”¹⁶⁰. Legea pentru regularizarea proprietății imobiliare din Dobrogea, din 3 aprilie 1882, la articolul 20 prevedea: „*Fiecărei comune rurale se cedează gratuit 10 ha pentru întrebuințarea bisericilor sau geamiilor*”¹⁶¹.

În anul 1916, urmare a măsurilor luate de statul român, pe teritoriul Dobrogei existau un număr însemnat de lăcașe de cult (vezi anexa nr. 5).

În Dobrogea Veche existau 203 biserici ortodoxe (97 în județul Constanța și 106 în județul Tulcea, din care 25 în comune urbane și 146 în comune rurale)¹⁶². Din cele 187 de geamii și moschei, 174 erau în județul Constanța ele având 53 hatipi, 178 hogi și 66 muiezini¹⁶³.

Mai existau și 3 mănăstiri (Cocoș, Cilic Dere, Saon).

În Dobrogea Nouă existau creștini ortodocși (români și bulgari), musulmani, catolici, protestanți, adepți ai credinței mozaice și ai bisericii armeno-gregoriene. Prin Legea pentru organizarea Dobrogei Noi se stabilea că religia ortodoxă este dominantă. Bisericile ortodoxe au fost puse sub jurisdicția Episcopiei Tomisului, cu reședința la Constanța, în județele Caliacra și Durostor fiind înființate câte un protopopiat, condus de un protoiereu. Acestea funcționau în Bazargic și Silistra.

Situația bisericilor ortodoxe bulgare din Dobrogea Veche este incertă. Înainte de 1878, existau 51 de biserici cu aspect modest. Până la începutul secolului XX s-au construit alte 19 biserici noi – 15 în județul Tulcea și 4 în județul Constanța¹⁶⁴.

Imediat după instalarea administrației românești, în toate bisericile ortodoxe din Dobrogea Nouă s-a introdus limba română, concomitent cu aducerea unor noi preoți și implicarea directă a statului român pentru sprijinirea colectivităților locale în acțiunea de construire a unor noi biserici¹⁶⁵. Printr-un raport înaintat Sfântului Sinod, la 24 octombrie 1914, episcopul Nifon Niculescu al Dunării de Jos informa că în Dobrogea Nouă au fost organizate 9 parohii urbane și 66 rurale, situația lor pe județe fiind următoarea:

- Județul Durostor: 34 parohii, din care 2 urbane (Silistra, Turtucaia) și 32 rurale;
- Județul Caliacra: 41 parohii, din care 7 urbane (2 în Bazargic, 2 în Cavarna și 3 în Balcic) și 34 rurale¹⁶⁶.

¹⁶⁰ Iosif Colcer, Virgil Măgureanu, *op. cit.*, p. 182.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² I.N. Roman, *Drepturile, sacrificiile și munca noastră în Dobrogea față de pretențiile bulgarilor asupra ei*, Tipografia Victoria, Constanța, p. 43.

¹⁶³ Dănescu, *Dicționarul județului Constanța*, Editura Tipografia și Fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1897, p. 304.

¹⁶⁴ Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *op. cit.*, p. 364-365.

¹⁶⁵ Constantin Tudor, *op. cit.*, p. 279.

¹⁶⁶ Constantin Claudiu Cotan, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Primului Război Mondial*, Editura Universitară, București, 2015, p. 101-102.

În județele Caliacra și Durostor au funcționat aproape 300 de geamii, cu două muhtiate, la Silistra și Bazargic. Muhtiul, care era șeful religios musulman la nivelul județului, numea la fiecare geamie câte un hatib. Muhtiul aviza și numirea învățătorilor care predau la școlile primare particulare și confesionale turcești¹⁶⁷.

În Dobrogea, pentru pregătirea personalului de cult, funcționau, în anul 1916, două Seminarii musulmane de stat, unul la Medgidia și altul la Silistra.

Odată cu declararea mobilizării, un număr de 19 preoți români s-au prezentat la unitățile militare la care au fost repartizați fiind încadrați în funcțiile de confesori militari. Situația acestora pe județe a fost următoarea:

- județul Constanța, 11: Bănică I., Georgescu I., Grigorescu Ioan, Moroianu A., Popescu Anastasie, Popescu Belizarie, Popescu Damaschin, Roșculeț I., Sădeanu C., Stoicescu A., Vasilescu Vasile;

- județul Tulcea, 5: Doraș Stelian (de la Mănăstirea Cocosul), Gherman Blănaru (mănăstirea Cocos), Furnică V. N., Gheorghiu I., Papadima N.;

- județul Durostor, 2: Bădașcă I., Voinea Carol;

- județul Caliacra, 1: Popescu Gh. Ioan.

De la cultul musulman Ismail Cocoli a fost încadrat confesor militar al Regimentului 34 Infanterie.

Dintre aceștia preotul Popescu Belizarie a murit pe timpul bătăliei de la Turtucaia, preotul Sădeanu C. a fost rănit pe timpul luptelor de la Flămânda, iar preoții Isleam Cocoli, Furnică V. N. și Stoicescu A. au fost luați prizonieri la Turtucaia¹⁶⁸.

Călugării și călugărițele de la mănăstirile dobrogene au contribuit la tratarea militarilor români în diferite spitale: 11 monahi de la mănăstirea Cocos și 15 maici de la mănăstirea Celic Dere¹⁶⁹.

Urmare a ocupării Dobrogei de către trupele germane, bulgare și turcești, un mare număr de preoți și-au părăsit parohiile, refugiindu-se în Moldova, acțiunea lor fiind aspru criticată de membrii Sfântului Sinod din 2 iulie 1918, care au considerat că părăsirea enoriașilor a constituit o mare greșală. Printre cei mai vehemenți a fost Mitropolitul Pimen, care a apreciat că „*aceștia nu trebuiau să-și părăsească bisericile chiar dacă ar fi suferit moartea martirică*”¹⁷⁰. Discutând problema preoților refugiați, membrii Sfântului Sinod, în această adunare deosebit de încinsă, au considerat că ar fi normal, după Pacea de la București, chiar dacă Dobrogea a rămas sub condominium, acești preoți să revină acasă, asigurându-se astfel în regiune prezența unei preoții care să apere românismul. S-a solicitat guvernelor Marghiloman să trateze cu ocupanții problema întoarcerii preoților români în Dobrogea, să se întoarcă la parohiile lor în deplină siguranță¹⁷¹. Desfășurarea evenimentelor nu a permis realizarea unei astfel de acțiuni.

¹⁶⁷ Constantin Tudor, *op. cit.*, p. 280.

¹⁶⁸ Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată. Campania 1916-1918*, Imprimeria Ministerului Cultelor și Artelor, București, 1920, p. 36-89.

¹⁶⁹ Eugen Drăgoi, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos. 1864-1989*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1990, p. 177.

¹⁷⁰ Constantin Claudiu Cotan, *op. cit.*, p. 251.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 177.

Autoritățile bisericești bulgare au instalat un protopop bulgar la Tulcea, care ignora preoții români, obligați acum să slujească în limba bulgară¹⁷².

Pe timpul ocupației Dobrogei s-au despuiat bisericile ortodoxe românești de toate icoanele și icoarele, iar picturile de pe pereți au fost sluțite și mîzgălite cu inscripții batjocoritoare. Preoții bulgari au furat veșmintele preoțești și apoi îmbrăcați cu aceste odăjdii slujeau sfânta rugăciune¹⁷³.

Puținii preoți rămași în Dobrogea ocupată au avut de înfruntat din partea ocupanților bulgari suferințe cumplite.

Opt preoți și călugări români au fost uciși de militarii bulgari: preotul Vasile Aftenie, din Valea Nucarilor (împușcat); Simion Foti, din Murighiol (torturat și decapitat); călugărul Agache Atanasiu, de la mănăstirea Cocoș (împușcat); 6 călugări de la mănăstirea Cocoș au murit datorită condițiilor vitrege de trai pe timpul internării la mănăstirea lipovenească din Slava Rusă¹⁷⁴.

Preoții rămași în Dobrogea ocupată „*au fost internați indiferent de vârstă, purtați pe jos prin sate și orașe până în fundul Bulgariei, fiind batjocoriți și scuipați în drum de populație: iar când au ajuns în Bulgaria, după ce au fost bătuți cu vâna de bou pe pielea goală, au fost tunși și rași, știind că aceasta este o necinstire pentru fețele bisericești oprită de canoane. Nu numai că erau lipsiți de hrană dar au îndurat cel mai rău tratament în tot timpul cât au fost ținuți în Bulgaria*”¹⁷⁵. Au fost supuși unui astfel de tratament un număr de 7 preoți români: Marin Mărculescu (din Mereni), Marin Popescu (din Telița), Atanase Popescu (din Agighiol), Gheorghe Oprescu (din Topalu), Constantin Ghinescu (din Măcin) și Petre Arbore (din Sarinasuf)¹⁷⁶.

Ca urmare a luptelor desfășurate în Dobrogea și a măsurilor luate pe timpul ocupației bulgare au fost distruse sau avariate 12 biserici ortodoxe: 6 din Tulcea, câte una din Mangalia, Topraisar, satul Văcăreni, cătunul Rachel, Pietreni și mănăstirea Cocoș. În aceeași perioadă a fost distrusă și geamia din Tulcea¹⁷⁷.

După reinstalarea administrației românești în Dobrogea toate bisericile ortodoxe au reintrat sub jurisdicția și administrația de cult a Episcopiei Dunării de Jos. Limba română va fi utilizată din nou în bisericile ortodoxe dobrogene.

Protoiereul din Bazargic, înaintează, prin Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, o telegramă către generalul Berthelot, prin care reclamă purtarea părtinitoare a militarilor englezi, care sprijină populația bulgară și în mod special preoții, provocând nemulțumiri:

„*Trebuie să cunoașteți că la încorporarea Cadrilaterului, în urma războiului din 1913, România a primit ca cetățeni români toată populația bulgară cu școlile și bisericile ei și i-a plătit pe toți din bugetul său fără a face disfuncțiunea între cei trimiși români și*

¹⁷² *Ibidem*, p. 250.

¹⁷³ xxx, *Dobrogea în arhivele românești*, p. 313.

¹⁷⁴ Eugen Drăgoi, *op. cit.*, p. 179-181.

¹⁷⁵ xxx, *Dobrogea în arhivele românești. 1597-1989*, p. 312.

¹⁷⁶ Eugen Drăgoi, *op. cit.*, p. 179-180.

¹⁷⁷ Ligia Dima, „Primul Război Mondial și distrugerile provocate de pe teritoriul nord dunărean”, în *Dobrogea în contextul Primului Război Mondial*, Editura Top Form, București, 2017, p. 242.

cei bulgari. Mai mult încă, au fost preoți bulgari internați în Moldova și am continuat a le plăti salariul ca și cum ar fi fost în funcțiune până la încetarea războiului actual.

Acum când Dobrogea și Cadarilaterul au revenit la vechea stăpânire, noi vom continua a-i considera ca și până acum, dar cerem ca și populațiunea să respecte personalul ce a fost trimis acolo, iar locurile de școli și biserici să fie pentru folosința întregii populații române și bulgare.

Cunoscând în detaliu toate aceste împrejurări și stări legale nu ne îndoim, domnule general, că veți binevoi a prețui dreptatea ce are statul român și că veți dispune ca lucrurile să intre în starea normală convingând și comandamentul englez din localitate ca să binevoiască a da tot sprijinul autorităților române administrative, școlare și bisericești, pentru a-și putea îndeplini atribuțiile ce li s-au dat de guvern”¹⁷⁸.

În cursul anului 1919, din lipsa fondurilor, bisericile ortodoxe române au fost doar curățate, resfințite (cele pângărite de trupele bulgare) și îngrijite corespunzător.

5.7. Revenirea la sistemul de învățământ românesc

Școala românească, existentă înainte de 1878, a cunoscut o dezvoltare extraordinară după unirea Dobrogei cu România. Lucrul acesta este recunoscut de ministrul Instrucțiunii din Bulgaria, Pașef, care, în anul 1917, arăta că „*Da, românii au lucrat pentru școală!*”¹⁷⁹

Autoritățile românești au luat măsuri pentru înființarea de noi școli, atât la orașe cât și la sate. În anul 1916 situația școlilor românești în Dobrogea Veche (vezi anexa nr. 6) era următoarea: 33 școli primare urbane, 236 școli primare rurale, 2 gimnazii, 2 licee, 1 școală normală – la Constanța, 53 grădinițe. De remarcat faptul că în Școala normală elevii învățau limbile turcă și bulgară, iar absolvenții erau încadrați ca institutori sau învățători¹⁸⁰. Alături de școlile românești mai funcționau: 1 seminar musulman la Medgidia, numeroase școli confesionale musulmane, 1 școală armenescă și 9 școli particulare (3 românești, 2 israelite, câte 1 bulgară, greacă, armeană și germană).

În această perioadă se înregistrează succese importante ale învățământului dobrogean, în anul 1909, județul Constanța situându-se pe locul III, iar județul Tulcea, pe locul IV, la nivelul întregii României, din punctul de vedere al numărului știutorilor de carte¹⁸¹. În anul 1912 performanțele au fost și mai bune, cele două județe ocupând în ordine, după același criteriu, locurile II și III¹⁸².

În Dobrogea Nouă, la 1913, la data instalării administrației românești, funcționau 250 școli primare, 10 gimnazii, 7 școli profesionale, 2 licee și 9 grădinițe, toate în limba bulgară. În limba română funcționa o singură școală primară¹⁸³. În urma măsurilor luate de autoritățile românești, deosebit de importantă fiind asigurarea gratuității

¹⁷⁸ Constantin Cotan, *op. cit.*, p. 315.

¹⁷⁹ Angela Anca Dobre, *Considerațiuni privind evoluția sistemului școlar din zona de nord a Dobrogei la început de secol XX, în Dobrogea și Marea Unire la centenar*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2018, p. 316.

¹⁸⁰ Vasile Helgiu, *Școala primară din Dobrogea, în curs de 40 de ani (1878-1919)*, Tipografia Cooperativa „Dacia”, Constanța, 1920, p. 10.

¹⁸¹ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 16.

¹⁸² *Ibidem*, p. 82.

¹⁸³ Gică Gică, *Pagini din istoria învățământului românesc din Cadrlater*, în „Daima”, an II, nr. 6-7, p. 12.

învățământului primar, în anul școlar 1914-1915 erau în funcțiune 157 de școli primare, urbane și rurale, 1 gimnaziu, 2 licee, 2 școli profesionale, 57 de grădinițe, toate în limba română. Mai funcționau 1 liceu bulgar, 1 școală armenească, 1 seminar musulman la Silistra, mai multe școli confesionale turcești, un număr însemnat de școli particulare, cu predare în limbile bulgară, turcă și română¹⁸⁴.

Pe timpul ocupației militare a Dobrogei, toate aceste realizări, prin acțiunea militarilor bulgari, în mod deosebit, au fost anulate. Majoritatea școlilor românești au fost închise, arhivele școlare și bibliotecile au fost arse, materialul didactic și mobilierul au fost prădate. Bulgarii nu s-au mulțumit cu înființarea de școli în satele bulgărești. În anul 1917, în toată Dobrogea, au fost înființate 108 școli, cu 200-210 profesori, inclusiv în zona Hârșovei și a Medgidiei, unde nu exista nicio localitate bulgărească. Sub motivul că Dobrogea va rămâne veșnic a Bulgariei, în aceste școli copiii, dar și adulții, erau îndemnați să învețe limba bulgară. Aceste școli nu au rezistat, în localitățile românești, nici măcar un an. La începutul anului 1918, din cele 108 școli bulgărești, doar 23 mai erau în funcțiune. În același timp cu acestea mai funcționau 20 de școli românești și 9 germane¹⁸⁵.

La retragerea administrației bulgărești, din cele 20 de școli românești au mai rămas în funcțiune doar cele din Constanța și cea din Cernavoda.

La sfarsitul anului 1918, autoritățile românești s-au confruntat cu o acută lipsă de personal. O mare parte din cadrele didactice au fost mobilizate, participând la campania 1916 - 1919. Dintre acestea un număr de 55 și-au pierdut viața pe câmpurile de luptă, în lagăre sau răpuse de diferite boli. Situația acestora, pe județe, este următoarea: județul Constanța - 18, județul Tulcea - 7, județul Caliacra - 15, județul Durostor - 15¹⁸⁶ (vezi anexa nr. 7).

În timpul ocupației militare străine, un număr important de cadre didactice s-au refugiat în Moldova. După reinstalarea administrației românești în Dobrogea, mai puțin de jumătate dintre acestea s-au întors la vechile locuri de muncă. Astfel, în Dobrogea Nouă din 148 de învățători refugiați s-au reîntors doar 67, iar în Dobrogea Veche, din 469 doar 214¹⁸⁷.

Deoarece în perioada ocupației puținele școli existente au funcționat după legislația bulgărească, în ianuarie 1919, s-a revenit la Legea învățământului primar din 1896, cu modificările suferite în anii 1901, 1903, 1908 și 1909.

Tot la începutul lunii ianuarie 1919, au fost numiți revizorii școlari în cele patru județe dobrogene și s-a stabilit ca anul școlar să fie structurat pe perioada ianuarie – iunie 1919.

Înființarea comitetelor școlare a contribuit decisiv la revigorarea învățământului dobrogian. Conform Decretului-Lege publicat în „Monitorul Oficial” nr. 78/24 iulie 1919, s-a stabilit ca orice Comitet Școlar să fie compus din primar sau un delegat ales de consiliul comunal, preotul paroh și învățătorul, patru locuitori ai comunei aleși în adunarea generală. Președintele comitetului era ales dintre membrii comitetului, pentru un an, iar secretar era de drept învățătorul comunei. Președintele și secretarul reprezentau

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 13.

¹⁸⁵ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 17-20.

¹⁸⁶ I. Georgescu, „Învățământul public în Dobrogea”, în *Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*, București, Editura Cultura Națională, p. 649-650.

¹⁸⁷ *Ibidem*, p. 87-88.

comitetul în fața instanțelor judecătorești, a autorităților administrative, financiare și școlare. Sarcina de membru al comitetului era onorifică, niciun membru neputând fi renumerat. Adunările comitetului se țineau ori decâte ori era nevoie, nu mai puțin de o dată pe lună¹⁸⁸.

Situația școlilor în Dobrogea Veche, în ianuarie 1919, descrisă de Vasile Helgiu, era următoarea: „15% din ele erau bune; 70 % stricate, fără uși sau geamuri, iar restul păstrând numai zidurile ciuruite, sau numai urma temeliilor”¹⁸⁹.

În Dobrogea Nouă se vor depune eforturi deosebite pentru amenajarea corespunzătoare a școlilor și determinarea unui număr cât mai mare de cetățeni de etnie turcă și bulgară de a-și lăsa copiii să frecventeze școlile de stat. De apreciat este efortul depus de administratorul plasei Dobrici, care „a contribuit la înființarea comitetelor școlare, iar pentru a veni în ajutorul școlilor a organizat, în unire cu aceste comitete, mai multe serbări pentru strângerea fondurilor necesare reparațiilor, întrucât comunele duc lipsă de încasări; nu puteau face față cheltuielilor absolut trebuincioase din bugetele lor, iar rezultatele au fost molipsitoare”¹⁹⁰.

Deosebit de eficient a fost și Ion Dinu, administratorul plășii Traian, care doar în 15 zile a pus în stare de funcționare cele 29 de școli primare existente. A rezolvat problema lipsei învățătorilor, însărcinând cu ținerea cursurilor, acolo unde aceștia lipseau, pe dascălii de la biserici¹⁹¹.

În cursul anului de învățământ 1918/1919, au predat în școlile din Dobrogea Veche 393 învățători titulari și 493 de suplinitori. Pentru a remedia lipsa acută de personal calificat, în vara anului 1919, la Constanța, s-au organizat cursuri pedagogice de vară, care au fost urmate de 150 de persoane, bărbați și femei¹⁹².

5.8. Alte probleme rezolvate de autoritățile românești

Primăria Constanța a organizat la 28 ianuarie 1919 primirea generalului H.M.Berthelot, care în drumul său spre Odessa urma să facă o scurtă escală la Constanța. Pentru buna desfășurare a evenimentului, în zilele de 26 și 27 ianuarie 1919, Primăria Constanța, prin Serviciul Tehnic Comunal, a luat măsuri pentru îndepărtarea zăpezii pe itinerarul de deplasare al înaltului oaspete – Gară, strada Carol, Piața Independenței, Port. Pe acest traseu vor fi dispuși cetățenii mobilizați prin afișele postate în întregul oraș și toți elevii constănțeni. Aceștia vor avea asupra lor drapele, românești și franceze, distribuite de autorități.

La 28 ianuarie 1919, generalul H.M.Berthelot, însoțit de trei ofițeri, a plecat din București la miezul nopții, a ajuns la Fetești la ora 09:00, a trecut Dunărea pe bac, ajungând la Constanța cu trenul în jurul orei 16:30¹⁹³. Generalul este întâmpinat la gară de prefectul Județului, primarul Constanței, oficialități locale și comandantul militar francez al Dobrogei, locotenentul-colonel Bonneau. Întreaga populație a orașului,

¹⁸⁸ DJCAN, *Fond Prefectura Constanța*, dosar 2/1919, p. 34.

¹⁸⁹ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 28.

¹⁹⁰ xxx, *Dobrogea în arhivele românești. 1817-1989*, p. 320.

¹⁹¹ Vasile Helgiu, *op. cit.*, p. 22.

¹⁹² *Ibidem*, p. 90.

¹⁹³ Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență. 1916-1919*, Editura Militară, București, 2015, p. 403-404.

mobilizată de autoritățile locale, va saluta cu un entuziasm de nedescris pe „*neînvinsul apărător al dreptății*,” cetățenul de onoare al neamului românesc¹⁹⁴.

Ministrul de Interne, G. Mărzescu, transmite tuturor prefectilor din Dobrogea telegrama nr. 9471/1919 referitoare la aplicarea stării de asediu în Dobrogea. Până la primirea unei telegrame aparte, prefectii, în înțelegere cu Comandamentele Aliate, urmau să ia măsuri pentru exercitarea unei riguroase poliții de supraveghere și de ordine, mai ales față de evacuații și refugiații ruși și chiar a elementelor bolșevizate din armatele aliate. Aceștia urmau să fie expediați fără întârziere în locațiile stabilite, iar când acest lucru nu este posibil, nu vor fi lăsați liberi, ci vor fi internați cu rigurozitate și sub pază strictă¹⁹⁵.

În baza ordinului nr. 0102/1919 al Ministrului de Interne, deplasarea străinilor dintr-o localitate în alta nu era permisă fără prealabila învoire a Ministerului de Interne, Direcției Poliției și Siguranței Generale, care se va comunica prefectului locului de plecare și celui din localitatea de sosire. La 25 aprilie 1919, prefectul Județului Constanța ordona primarilor din subordine „*să nu mai elibereze bilete de identitate, pentru călătorie pe căile ferate sau pe apă*”¹⁹⁶.

Miniștrii Secretari de Stat la departamentele de Interne și Război, având în vedere arestările și internările făcute în rândul militarilor și civililor aparținând armatelor de ocupație, decid constituirea unor comisii care să analizeze aceste cazuri. La nivelul fiecărui județ această comisie funcționa în sediul prefecturii, fiind formată din: prefectul județului, președintele tribunalului și comandantul pieții militare. Membrii comisiei urmau să se pronunțe asupra naționalității de origine a celor arestați sau internați. Comisia putea propune eliberarea acestora cu condiția stabilirii unui domiciliu la care să poată fi verificați și recunoscuți de reprezentanții Comisiilor naționale care funcționau la București. Cei găsiți că au făcut servicii de siguranță și poliție politică în favoarea ocupantului sau au făcut denunțuri în urma cărora a suferit populația română urmau să rămână internați. Comisiile urmau să primească și să analizeze sesizările primite împotriva unor cetățeni, inclusiv români, care ar fi făcut servicii de mai mică amploare inamicului. Membrii comisiilor aveau și sarcina de a verifica localurile de internare care trebuiau să asigure condiții normale de hrănire, odihnă și igienă. În cazuri de vârstă înaintată, infirmități sau boală se putea dispune internarea la domiciliu sub pază sau supraveghere¹⁹⁷.

La data de 10 noiembrie 1919, au fost organizate primele alegeri în România Mare, pe baza votului universal. S-a stabilit ca cei 324 de deputați și 148 de senatori să fie aleși de către cetățenii români majori, prin vot obștesc obligatoriu, egal, direct și secret. Puteau candida cetățenii români, care aveau exercițiul drepturilor civile și politice și care aveau domiciliul real în România. În plus cei care candidau pentru Camera Deputaților trebuiau să aibă vârsta de 25 de ani împliniți, iar cei pentru Senat vârsta de 40 de ani împliniți. Alegerile se vor desfășura pentru Camera Deputaților pe parcursul a 3 zile, iar pentru Senat a 2 zile. Alegătorii erau obligați să voteze la domiciliul lor, cei care nu își exercitau acest vot urmând a fi amendați de la 20 la 500 de lei. Secțiunile de votare au fost deschise

¹⁹⁴ DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 7/1919, p. 6.

¹⁹⁵ Idem, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 1/1919, p. 169.

¹⁹⁶ Idem, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 15/1919, p. 27.

¹⁹⁷ Idem, *Fond Prefectura Constanța*, dosar nr. 1/1919, p. 1.

la ora 08:00, ordinea în cadrul localului unde s-a desfășurat votarea și pe o rază de 500 metri împrejurul acestuia fiind asigurată de forțe militare. Votul s-a efectuat în cabine de vot (gherete) care au asigurat caracterul secret al acestuia. În urma acestor alegeri, în Dobrogea au fost aleși:

- Județul Constanța: 6 deputați și 3 senatori;
- Județul Tulcea: 5 deputați și 2 senatori;
- Județul Caliacra: 3 deputați și 2 senatori;
- Județul Durostor: 3 deputați și 1 senator¹⁹⁸.

În Ședința Consiliului Municipal Constanța din data de 9 mai 1919, primarul Virgil Andronescu aduce la cunoștința consilierilor intenția Ministerului de Război de a muta sediul Corpului V Armată la Brăila. În urma discuțiilor s-a stabilit ca domnul primar să întocmească de urgență un memoriu care să fie înaintat Ministerului de Interne, prin care să se solicite sprijinul pentru ca sediul Corpului V Armată și Curtea Marțială să revină la Constanța. În ședința din 20 mai 1919, consilierii au fost informați că memoriul a fost înaintat ministrului de Interne și că urmare a acțiunii energice a delegațiilor Baroului Constanța și Clubului Liberal din localitate, care au fost primite în audiență la Ministerul de Război și Ministerul de Interne, s-a obținut promisiunea că în cel mai scurt timp posibil Corpul V Armată și Curtea Marțială vor reveni la Constanța¹⁹⁹.

La 17 aprilie 1919, Corpul V Armată emite ordinal nr. 538, prin care ofițerilor demobilizați le era interzisă purtarea ținutei militare, cei care încălcau prevederile acestui ordin putând fi trimiși în judecata Curților Marțiale. Ofițerii demobilizați care nu aveau haine civile, puteau purta ținuta militară fără insigne și grade, în loc de chipiu putând purta pălărie, șapcă etc.

Ofițerilor activi sau mobilizați le era strict interzis a umbla fără sabie sau în lipsă, fără centiron cu baionetă²⁰⁰.

La începutul lunii mai 1919, au loc recrutarea contingentelor 1919 și 1920, revizuirea scutiților și reformatiilor precum și clasarea invalizilor de război²⁰¹.

La 30 aprilie 1920, Direcția Administrației Generale, Biroul Mobilizare, transmite tuturor prefecturilor din țară ordinul nr. 17201, cu următorul conținut:

„Ministerul de Război ne informează că a luat dispozițiunea ca recruții basarabeni în număr de circa 16.500, care se vor încorpora în curând, să fie repartizați unităților din Vechiul Regat. Încorporarea acestor tineri din provincia de curând realipită la patria mămă reprezintă un act solemn, de o mare importanță națională și politico-socială.

De felul cum acești recruți basarabeni vor fi primiți de viitorii lor camarazi și de cetățenii din Vechiul Regat va depinde în bună parte cimentarea legăturilor noastre cu Basarabia și consolidarea unității noastre naționale.

În vederea atingerii scopului urmărit, vă rugăm să binevoiți a da tot concursul necesar, pe care-l vor solicita de la dumneavoastră autoritățile militare locale și de acord cu ele, punând toată râvna, să organizați primirea recruților basarabeni cu tot fastul

¹⁹⁸ „Epoca”, anul I, Seria III, nr. 61, luni, 19 noiembrie 1918.

¹⁹⁹ *Ibidem*, p. 29.

²⁰⁰ DJCAN, *Fond Prefectură Constanța*, dosar nr. 31/1918 -1919, p. 15.

²⁰¹ *Ibidem*, p. 128.

cuvenit așa încât să se arate cu această ocaziune tot entuziasmul unei iubiri frățești, pentru ca acest act să aibă caracterul unei sărbători naționale.

Nu ne îndoim că veți înțelege și veți prețui importanța deosebită a acestui act solemn”²⁰².

6. REVENIREA STRUCTURILOR MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN DOBROGEA

6.1. Revenirea grănicerilor în Dobrogea

Una dintre problemele cele mai complicate în relațiile dintre România și Bulgaria, la terminarea Primului Război Mondial, o reprezenta stabilirea traseului frontierei dintre cele două state.

Guvernul bulgar avea în vedere mai multe variante pentru această frontieră:

- Varianta maximală: Aliniamentul situat pe malul drept al Dunării până la Sfântul Gheorghe;

- Varianta optimă: Aliniamentul Cochirleni (la Dunăre) – Peștera – Ciocârlia – Agigea, conform Tratatului de Pace de la București (1918);

- Varianta acceptabilă: Aliniamentul Ostrov – Negru Vodă – Mangalia, conform Tratatului de la Berlin (1878);

- Varianta dezastruoasă: Granița stabilită prin Tratatul de pace de la București (1913).

Guvernul României lua în calcul numai varianta revenirii la frontiera stabilită prin Tratatul de Pace de la București (1913).

Autoritățile bulgare au căutat, prin cele mai diverse modalități, să amâne cât mai mult posibil instalarea grănicerilor români, cu toate că încă de la 11/24 noiembrie 1918, trupele bulgare au început retragerea spre aliniamentul frontierei din 1913.

Militarii grăniceri de pe frontiera Dobrogei de Sud, care au intrat sub ocupația trupelor bulgare, germane și turcești, în anul 1916, au fost regrupați în Moldova, participând în anul 1917 la luptele de la Oituz.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Brigada 1 Grăniceri, comandată de colonelul Gheorghe Pârjolescu, cu comandamentul la Iași, avea în componere trei regimente²⁰³.

Regimentul 1 Grăniceri, comandat de colonelul Nicolae Uică, se afla dislocat la Iași, fiind pregătit pentru desfășurare la ordin pe frontierele din Dobrogea, Muntenia și Oltenia.

Regimentul 2 Grăniceri, comandat de colonelul Dumitru Rădulescu, dislocat la Galați, avea sectorul de pază cuprins între gura Siretului (sud Galați) și Napodava (nord Dubăsari, pe Nistru). În Dobrogea avea dislocat *Batalionul 1 Pază Ismail*, comandat de maiorul Costăchescu Alexandru, cu *Compania 1 Sulina*, comandată de căpitanul Zamfiropol Romeo, având în componere: Plutonul 1 Regele Carol, Plutonul 2 Caraorman, Plutonul 3 Sulina și 1 pichet vamal la Regele Carol; *Compania 3 Ismail*, comandată de

²⁰² Idem, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 5/1920, p. 18.

²⁰³ Gl. bg. Sever Neagoe, gl. Ilie Tender, gl. bg. Gheorghe Văduva, *Istoria grănicerilor și a începutului Poliției de Frontieră*, Editura Scaiul, București, 2003, p. 232.

căpitanul Botez Mihail, având în componere Plutonul 1 Chilia Nouă, Plutonul 2 Ismail, Plutonul 3 Vâlcov și pichetele vamale Chilia Veche și Periprava.

Regimentul 3 Grăniceri, comandat de colonelul Laurențiu Bârzătescu, dislocat la Botoșani, avea sectorul de pază cuprins între Napodava, Hotin, Drăgoiasa, pe Carpații Orientali până la Soveja²⁰⁴.

La 2/15 decembrie 1918, Regimentul 1 Grăniceri se va disloca la București. Conform ordinului Marelui Cartier General va realiza dispozitivul de pază, inițial între Vârciorova și Spanțov, având patru companii dispuse la Turnu Severin, Calafat, Turnu Măgurele și Giurgiu. Celelalte companii erau dislocate la Oltenița, Călărași și Caraomer, fiind în măsură ca la ordin, să intre în dispozitiv pe frontiera de sud a Dobrogei²⁰⁵.

Un regiment de grăniceri era format din 3 batalioane a câte 3 companii, având fiecare 3 plutoane a câte 3 pichete, iar fiecare pichet avea în responsabilitate 4-5 kilometri de frontieră.

Funcționarii vamali români, intrați în Dobrogea de Sud odată cu prefecții și jandarmii români, nu și-au putut îndeplini misiunile atâta timp cât granița nu era trasată. Din cauza lipsei grănicerilor români, contrabandele cu vite și atacurile bandelor armate bulgărești au continuat, căpătând o amploare din ce în ce mai mare. Având în vedere faptul că trupele engleze erau insuficiente pentru a stopa această situație, conducerea acestora solicită generalului H.M. Berthelot să aprobe trimiterea a trei companii de grăniceri pentru a asigura siguranța frontierei de sud a Dobrogei. Generalul Paul Chrétien se opune acestei solicitări, motivând opoziția guvernului bulgar.

Încă de la 3/16 decembrie 1918, Ministerul de Război, cu adresa nr. 54, a cerut Marelui Cartier General ca să interviev la Comandamentul francez pentru a solicita instalarea grănicerilor pe linia vechii frontiere (Turkis Smil – Ekrene) pentru motivul că „desființându-se *Tratatul de la București (1918)*, revine de drept României vechea frontieră, pe care urmează să se instaleze serviciile vamale împreună cu trupele de pază – grănicerii – care nu sunt considerați ca trupe combatante, ci ca trupe de poliție pentru frontieră”²⁰⁶.

Telegrama Marelui Cartier General, Secția Operații, nr. 1420 din 6/19 decembrie 1918, îl însărcina pe colonelul Toma Dumitrescu, ofițer de legătură pe lângă Comandamentul Trupelor Aliate din Salonic, să solicite aprobarea intrării trupelor de grăniceri, pentru a sprijini autoritățile locale și jandarmii români. De asemenea, ofițerul român de legătură era mandatat să protesteze și să solicite aliaților să nu mai ceară aprobarea guvernului bulgar în probleme ce priveau Dobrogea, care aparținea legalmente de Regatul Român²⁰⁷.

La 8/21 decembrie 1918, Marele Cartier General va înainta Misiunii Franceze telegrama nr. 1452, prin care cere „a se consimți la instalarea gărzilor, întrucât Dobrogea face parte integrală din România și nu se poate admite ca în chestiunile interne

²⁰⁴ AMR, *Istoricul Regimentului 2 Grăniceri de la 1 aprilie 1915 la 1 iunie 1919*, p. 113-115.

²⁰⁵ Gl. bg. Sever Neagoe, gl. Ilie Tender, gl. bg. Gheorghe Văduva, *op. cit.*, p. 234.

²⁰⁶ Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 299.

²⁰⁷ Sorin Maxim Ursu, *Prea mici pentru interese atât de mari (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2, 2000, p. 171.

românești să se amestece un guvern străin și mai cu seamă cel bulgar”²⁰⁸.

Colonelul Radu Rosetti, din ordinul lui I.I.C. Brătianu și cu aprobarea generalului H.M. Berthelot, trimite la 10/23 decembrie 1918 o telegramă către legațiile României la Paris și Londra, pentru ca reprezentanții acestora să intervină pe lângă guvernele respective pentru a grăbi autorizarea intrării trupelor noastre (grănicerii) în Dobrogea²⁰⁹.

La 31 decembrie 1918/13 ianuarie 1919, din ordinul generalului francez Franchet d'Esperey, militarii englezi împiedică instalarea grănicerilor români, instalare care fusese autorizată de generalul H.M. Berthelot. Pentru a nu pune militarii români în situații umilitoare, generalul Constantin Prezan ordonă încetarea acțiunii grănicerilor²¹⁰.

Cele trei companii de grăniceri destinate pentru paza frontierei din Cadrilater au fost dislocate la Tulcea și Constanța „dând posturi mai mari în Babadag, Hârșova și Cernavodă”. Grănicerii din Tulcea vor participa și la dezarmarea trupelor de voluntari (milițieni) bulgari²¹¹. Ulterior aceste companii se vor dipune în Medgidia, Călărași și Oltenița, așteptând ordinul de instalare în Cadrilater.

La 17/30 ianuarie 1919, prin ordinul de zi nr. 1523, se mărește sectorul de pază al Regimentului 2 Grăniceri de la Șabla, la Marea Neagră până la Napadova, pe Nistru. În Dobrogea își va desfășura activitatea *Batalionul 1 Pază Brăila*, comandant maiorul Vlad Victor, care avea următoarea structură: *Compania 1 Constanța*, comandant locotenent Lazăr Gheorghe, cu Plutonul 1 Mangalia, Plutonul 2 Constanța și Plutonul 3 Sinoe (Casapchioi); *Compania 2 Brăila*, comandant maiorul Enescu Manole, cu Plutonul 1 Silistra, Plutonul 2 Cernavodă, Plutonul 3 Galați și pichetele vamale Silistra, Cernavodă și Docuri Brăila; *Compania 3 Tulcea*, comandant căpitanul Zamfiropol Romeo, având în componere Plutonul 1 Reni, Plutonul 2 Tulcea, Plutonul 3 Sulina și pichetul vamal Tulcea²¹².

La 16/29 aprilie 1919, guvernul României, în urma aprobării primite de la Paris pe 10/23 aprilie 1919, a hotărât trimiterea grănicerilor în Cadrilater²¹³.

Sosirea trupelor de grăniceri în Dobrogea de Sud a fost descrisă de maiorul Constantin Loghin astfel: „*Autoritățile și populația românească au primit cu o bucurie și un entuziasm de nedescris sosirea grănicerilor în Cadrilater. La Silistra toate autoritățile și întreaga populație românească au venit, încă de la ora 7, în port pentru a-i primi pe grăniceri, oferind ofițerilor și trupei flori. La orele 9, batalionul locotenent colonelului Georgescu intră în oraș sub arcul de triumf și defilează în fața Palatului Administrativ, unde erau de față toate autoritățile în cap cu prefectul județului și primarul orașului, precum și un public foarte numeros. În timpul defilării, trupa și ofițerii au fost acoperiți cu flori. După defilare primăria a servit o gustare, iar la trupă s-a împărțit vin și tutun. La Bazargic grănicerii au avut aceeași primire grandioasă. Trenul întârziind, publicul nerăbdător a ieșit în întâmpinarea grănicerilor la gara Bazargicul de Sud, depărtare de 4 km. de oraș. A doua zi a avut loc un Te Deum, după care a urmat defilarea batalionului,*

²⁰⁸ Laura Gheorghiu, Florin Stan, *op. cit.*, p. 299.

²⁰⁹ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 300.

²¹⁰ *Ibidem*, p. 310.

²¹¹ Daniel Nicolae, *Contribuții la istoria Diviziei 9 Infanterie în Dobrogea de Sud (1919-1924)*, rev. „Document”, nr. 3(81)/2018, p. 58.

²¹² AMR, *Istoricul Regimentului 2 Grăniceri de la 1 aprilie 1915 la 1 iunie 1919*, p. 121-122.

²¹³ *Ibidem*, p. 345.

care a fost primit de toate autoritățile în cap cu prefectul județului și primarul orașului, precum și de un numeros public. După defilare s-a servit la primărie o gustare pentru ofițeri și delegații de la trupă. La Turtucaia, grănicerii au fost primiți de toate autoritățile și un public mai puțin numeros. Aici entuziasmul și bucuria populației s-au manifestat într-un grad mai mic”²¹⁴.

Bulgarii răspândesc multe zvonuri false despre sosirea grănicerilor români:

- În preziua trecerii, au răspândit știrea falsă că vor sosi trupe americane;
- La Silistra, francezii au scos la debarcader o gardă de onoare cu care să-i întâmpine pe militarii români. Bulgarii au răspândit știrea că francezii au misiunea de a-i opri pe grănicerii români să intre în oraș;

- La Bazargic, deși nu mai era decât o oră până la sosirea trenului cu grănicerii români, bulgarii vorbeau prin cafenele că trupele care vor sosi sunt americane, iar militarii români nu vor intra în oraș²¹⁵.

Militarii francezi au primit cu bucurie unitățile de grăniceri români. „La Silistra, detașamentul francez a format o gardă de onoare, iar ofițerii francezi i-au invitat pe ofițerii grăniceri români la o gustare, unde s-a servit șampanie, apoi, cu toții, au mers la primărie unde s-a toastat pentru România Mare. La Turtucaia, detașamentul francez a format o gardă de onoare la sosirea grănicerilor, iar ofițerul francez (comandant al detașamentului) a fost permanent în legătură cu maiorul Nicolae Tonița. La Bazargic, unde era și reședința batalionului, sosirea grănicerilor a fost primită destul de rece”²¹⁶.

După instalarea grănicerilor români, „francezii s-au implicat cu multă responsabilitate pentru menținerea ordinii în zonă, aplanarea conflictelor româno-bulgare de la graniță și respingerea atacurilor efectuate de comitagii. De asemenea, au sprijinit pe grănicerii români în depistarea și arestarea dezertorilor și agitatorilor bulgari aflați în Dobrogea de Sud”²¹⁷.

Cu totul altul a fost modul cum s-au comportat militarii italieni la sosirea grănicerilor români. La 2/15 mai 1919, generalul italian Beltramo, comandantul uneia din zonele în care urma să se disloce o subunitate de grăniceri români, interzice accesul acestora în zonă, sub motiv că ocuparea Dobrogei de Sud de către grănicerii români ar putea prilejui grave incidente²¹⁸. În urma protestului autorităților române incidentul va fi aplanat. În final Batalionul 3 din Regimentul 1 Grăniceri va fi dislocat în Bazargic, realizând un dispozitiv de pază pe frontiera de sud a Dobrogei, între Șabla și Turcșmil, cu companiile dispuse la Bazargic, Curtbunar și Turtucaia.

Pentru a face față unui eventual atac bulgar, grănicerii români vor constitui între 13/26 august și 29 noiembrie/12 decembrie 1919, Detașamentul operativ „Dobrici”. Odată cu instalarea grănicerilor români s-a constatat o îmbunătățire simțitoare a pazei frontierei și s-a îmbunătățit sistemul de informare a Marelui Cartier General Român despre modul defectuos în care se executa dezarmarea armatei bulgare, „grănicerii

²¹⁴ Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 58.

²¹⁵ *Ibidem*, p. 58.

²¹⁶ *Ibidem*.

²¹⁷ Niculina Ursu, *Dobrogea în timpul ocupației trupelor aliate (noiembrie 1918 – decembrie 1919)*, „Anuarul Muzeului Marinei Române”, III/2-2000, p. 175.

²¹⁸ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 350.

români raportau despre existența unor depozite de arme și muniții despre care trupele de ocupație franceze și engleze nu aveau cunoștință”²¹⁹.

Grăniceri români raportau despre existența unui număr însemnat de comitangii în apropierea frontierei. Elocvent în acest sens este raportul Deașamentului de Grăniceri de la 3/16 septembrie 1919, care informa că „*a sosit în teritoriul Bulgariei cu trenul, în gara Oboriștea, un grup de 300-400 bulgari comitagii, sub masca de muncitori, având, printre bagajele și sculele lor, arme și muniții cu intenția ca la semnarea păcii, dacă va fi în defavoarea lor, să atace posturile noastre de grăniceri și să treacă în Cadrilater, a se deda la omoruri și jafuri. Acest grup de comitagii este trimis de autoritățile bulgare și ca să nu fie suspectat de autoritățile franceze, a venit ca muncitori împrăștiindu-se prin satele din apropierea frontierei noastre*”²²⁰.

Conform ordinului secret nr. 138 din 12 decembrie 1919, al Corpului 5 Armată, începând cu data de 28 decembrie 1919, frontiera de sud a Dobrogei va fi ocupată de 3 companii de grăniceri (7, 8 și 9), aflate sub comanda maiorului Bâgu, reședința batalionului fiind la Curtbunar. *Compania 7 Grăniceri*, comandată de locotenentul Popovici, avea reședința la Turtucaia; *Compania 8 Grăniceri*, comandată de locotenentul Ioanid, avea reședința la Curtbunar și *Companiei 9 Grăniceri*, comandată de locotenentul Gorschi, avea reședința la Bazargic²²¹.

6.2. Revenirea Diviziei 10 Infanterie în Dobrogea

La 1/14 august 1919, Divizia 10 Infanterie se afla în Basarabia, având forțele dispuse astfel:

- Comandamentul la Chișinău;
- Brigada 19 Infanterie dispusă în raionul Kimișeni – Vadu lui Vodă – Onicani – Girtopol Bol, având următoarea compunere: Regimentele 23 și 39 Infanterie (fiecare cu trei batalioane) și o companie pionieri. Efective: 2.853 baionete, 108 puști mitralieră, 48 mitraliere;

- Brigada 20 Infanterie dispusă în raionul Chișinău – Pugoi – Cipata, având în compunere doar Regimentul 38 Infanterie (3 batalioane). Regimentul 33 Infanterie era pus la dispoziția Diviziei 5 Infanterie. Efective: 1622 baionete, 54 puști mitraliere, 23 mitraliere;

- Batalionul 10 Pionieri dispus la Buicani;

- Brigada 10 Artilerie dispusă la Sinzera – Mirani, având în compunere: Regimentul 3 Artilerie (bateriile 1, 3, 7, 8 și 9) și Regimentul 20 Obuziere (bateriile 1 și 4). Celelalte subunități erau puse la dispoziția Diviziei 4 Infanterie (bateria 6 / Regimentul 3 Artilerie) și a Diviziei 5 Infanterie (bateriile 2, 4 și 5 / Regimentul 3 Artilerie și bateriile 2 și 3 / Regimentul 20 Obuziere). Efective: 20 tunuri de 75 mm, 2 obuziere de 150 mm, 4 obuziere de 105 mm;

²¹⁹ Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 58.

²²⁰ *Ibidem*, p. 58-59.

²²¹ *Ibidem*, p. 59.

- Escadronul de cavalerie: dispus în Chișinău. Efective: 64 de săbii²²².

Conform ordinului M.C.G. nr. 30112 din 15 august 1919²²³, Divizia 10 Infanterie primește ordin să se pregătească pentru a se deplasa în Dobrogea de Sud.

În perioada 2/15-10/23 august 1919 s-au luat măsuri pentru înlocuirea și concentrarea tuturor forțelor diviziei aflate detașate la Diviziile 4 și 5 Infanterie.

Deplasarea Diviziei 10 Infanterie, 13.896 militari, 2.511 cai și 1.113 trăsură, se va executa în perioada 10/23 august – 4/17 septembrie 1919, cu ajutorul a 40 de garnituri militare.

În noua zonă de dislocare, forțele Diviziei 10 Infanterie se vor dispune, conform ordinului M.C.G. nr. 3147 din 22.08.1919, astfel:

- Comandamentul diviziei, cu secțiile de telegrafie cu și fără fir la Călărași;
- Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie la Ostrov;
- Comandamentul Regimentului 23 Infanterie cu Batalioanele 2 și 3 la Călărași, Batalionul 1 la Modelu (4 km est Călărași);
- Comandamentul Regimentului 39 Infanterie cu Batalionul 1 la Ostrov, Batalioanele 2 și 3 la Almalău;
- Comandamentul Brigăzii 20 Infanterie la Cobadin;
- Comandamentul Regimentului 33 Infanterie cu Batalionul 2 la Plopeni (Cavalcar), Batalionul 1 la Negrești (Carabac), Batalionul 3 la General Scărișoreanu (Enghez);
- Comandamentul Regimentului 38 Infanterie cu Batalionul 1 la Cobadin, Batalionul 2 și 3 la Călugăreni (Caceamac);
- Comandamentul Brigăzii 10 Artilerie la Călărași;
- Comandamentul Regimentul 3 Artilerie cu Divizionul 1 la Roseti (10 km est Călărași), Divizionul 2 la Osmancea, Divizionul 3 la Bugeac;
- Comandamentul Regimentului 20 Obuziere cu Bateriile 1 și 4 la Călărași, Bateriile 2 și 3 la Ciocârlia (Biulbiul);
- Batalionul 10 Pionieri la Medgidia;
- Escadronul de cavalerie la Ciobănița (Ageamler);
- Centrul de Instrucție – Mircea Vodă (1 km vest Călărași);
- Ambulanța Divizionară – o secție la Cobadin și una la Călărași;
- Depozitul de subzistență și Depozitul de Muniții la Cernavoda;
- Brutăria – 2 secții la Cobadin și o secție la Ostrov²²⁴.

6.2.1. Cooperarea Diviziei 10 Infanterie cu forțele franceze din Cadrilater

În ziua de 24 septembrie/7 octombrie 1919, comandantul detașamentului militar francez din Cadrilater solicită, urmare a informațiilor referitoare la faptul că bulgarii vor încerca un atac/revoltă în Cadrilater, un ofițer român de legătură permanentă, la acest comandament și acordarea unui sprijin în situația producerii unor astfel de evenimente,

²²² AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operațiuni asupra evenimentelor și operațiunilor care au avut loc pe timpul de la 1 la 31 august 1919”, p. 447-448.

²²³ AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operațiuni pe timpul de la 1 la 30 septembrie 1919”, p. 486-487.

²²⁴ *Ibidem*, p. 486-487.

deoarece trupele pe care le are la dispoziție nu sunt suficiente pentru a face față unei astfel de situații.

Cu aprobarea M.C.G. nr. 3984, locotenentul Gheorghiu Leon este numit delegat pe lângă comandamentul francez, având de îndeplinit următoarele misiuni:

- să țină permanent și rapid legătura între comandamentul francez și Divizia 10 Infanterie;
- să comunice comandantului francez că Divizia 10 Infanterie va intra în Cadrilater de îndată ce acest comandament va cere în scris o astfel de acțiune, ideal fiind ca această cerere să fie formulată de comandamentul francez de la Constantinopol;
- să țină la curent Divizia 10 Infanterie cu desfășurarea evenimentelor prin buletine informative zilnice²²⁵.

Din acest moment forțele Diviziei 10 Infanterie erau pregătite, după ce se primea aprobarea M.C.G., să intervină în Cadrilater, în sprijinul forțelor franceze.

6.2.2. Înlocuirea trupelor franceze din Cadrilater

Marele Cartier General emite, la 13 noiembrie 1919, ordinul nr. 4967, prin care se comunica Diviziei 10 Infanterie următoarele:

- „*De îndată ce Bulgaria va semna tratatul de pace, trupele franceze din Cadrilater, vor ceda locul trupelor noastre;*
 - *Până la sosirea Diviziei 9 Infanterie în garnizoana de reședință avem intenția de a ocupa Cadrilaterul astfel: cu un batalion din Regimentul 33 Infanterie la Dobrici și cu câte un batalion din Regimentul 23 Infanterie la Silistra și Turtucaia;*
 - *Pentru realizarea acestui proiect Regimentul 23 Infanterie va fi în curând transportat la Călărași;*
 - *Rog luați măsuri ca Regimentul 23 Infanterie cât și Regimentul 33 Infanterie să fie în măsură a se deplasa în 24 de ore de la primirea ordinului care se va da în acest scop.*
- Generalul Henri Cihoschi*”²²⁶.

La 1/14 noiembrie 1919, Divizia 10 Infanterie primește ordinul nr. 5001, cu următorul conținut:

„*Urmare la nr. 4967 – Rog dați ordin locotenent colonelului Argeșanu, șeful de stat major al Diviziei 10 Infanterie, ca în ziua de 16 noiembrie 1919, dimineața, să se afle la Dobrici, unde va găsi pe colonelul francez Rouger și vor stabili de comun acord înlocuirea trupelor franceze din Cadrilater cu trupe române*”²²⁷.

La 3/16 noiembrie 1919, între colonelul Rouger, comandant militar al zonei Varna, reprezentând Comandamentul General al Trupelor Aliate din Bulgaria și colonelul Argeșeanu, șef de stat major al Diviziei 10 Infanterie, reprezentând M.C.G. Român, s-a încheiat o Convenție militară, referitoare la acțiunea trupelor franceze și române în Cadrilater, care stabilea următoarele aspecte:

- Detașamentul românesc care va ocupa Dobrogea Meridională (Cadrilaterul) va avea următoarea compunere: un batalion din Regimentul 33 Infanterie dislocat în

²²⁵ AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operații de la 1-31 octombrie”, p. 490.

²²⁶ AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnalul de operațiuni pe timpul de la 1-30 noiembrie 1919”, p. 530.

²²⁷ *Ibidem*, p. 534.

Bazargic; un batalion din Regimentul 23 Infanterie dislocat în Silistra și un batalion din Regimentul 23 Infanterie dislocat la Turtucaia;

- Batalionul din Regimentul 33 Infanterie se va deplasa la Bazargic pe calea ferată. Garnitura militară va avea o compunere care să permită, după debarcarea batalionului român, îmbarcarea și transportul unui detașament francez din Regimentul 14 de tiraliori senegalezi, dispus la acest moment în Bazargic, având următoarea compunere: 10 ofițeri, 410 militari, 62 cai și 23 mașini diferite. La garnitură se vor adăuga suplimentar 6 vagoane acoperite, la dispoziția maiorului Berger, comandant al batalionului, pentru a transporta materialele de logistică din zona Balcik și Bazargic. Guvernul român va autoriza deplasarea acestei garnituri până la Varna și va solicita o locomotivă bulgară pentru executarea transportului;

- Batalionul destinat pentru Silistra va veni de la Călărași, pentru a înlocui trupele franceze, la o dată ce se va stabili ulterior;

- Batalionul desemnat pentru Turtucaia va veni de la Călărași, tot pe Dunăre;

- Convoiul de șalande ce asigură trecerea la Silistra se va constitui de așa manieră încât să poată îmbarca detașamentul francez compus din 2 ofițeri, 200 militari, 4 mașini și logistica acestora;

- Convoiul astfel format va urca pe Dunăre până la Turtucaia, unde va debarca batalionul românesc și va îmbarca un pluton de militari francezi dislocați în localitate. Acesta își va continua apoi drumul până la Rusciuc, unde vor fi debarcate trupele franceze. Acest convoi de șalande va fi predat prin grija comandantului trupelor franceze din Rusciuc, autorităților române din Giurgiu;

- În fiecare locație, comandanții detașamentelor franceze vor aduce la cunoștința comandanților detașamentelor române activitățile în curs de derulare și le vor preda documentele ce le pot fi utile. Plecarea trupelor franceze nu se va face decât după îndeplinirea acestor formalități;

- Termenele de desfășurare a acțiunilor vor fi decise ținând cont de situația mijloacelor de transport existente la Cobadin și Călărași. Declanșarea acțiunilor se va face a doua zi după semnarea Tratatului de pace cu bulgarii, după ce comandantul militar francez de la Varna și Statul Major al Diviziei 10 Infanterie vor fi înștiințate despre acest eveniment.

Cele două părți își vor transmite reciproc eventualele modificări survenite.

De asemenea, data începerii acțiunilor nu va fi înainte de 21 noiembrie 1919 pentru a permite derularea în bune condiții a activităților planificate. Acțiunile vor începe simultan la Silistra și Bazargic²²⁸ (vezi anexa nr. 8).

La data de 18 noiembrie/1 decembrie 1919, ora 12:30, Comandamentul Trupelor franceze din Bazargic trimite Comandantului Diviziei 10 Infanterie următoarea telegramă, semnată de căpitanul Vielle:

„Prin ordinul general al comandantului trupelor aliate din Bulgaria prescripțiunile Convenției militare din 16 noiembrie 1919 intră în vigoare de azi, 1 decembrie 1919”²²⁹.

²²⁸ Ibidem, p. 536-538.

²²⁹ AMR, *Fond Divizia 10 Infanterie*, „Jurnal de operațiuni pe timpul de la 1 la 31 decembrie 1919”, p. 552.

În aceeași zi, la ora 12:36, prin nota telefonică nr. 1312, locotenent-colonelul Argeșeanu, șeful de stat major al Diviziei 10 Infanterie, comunică că: „*Trupele române vor intra în Cadrilater la 3 decembrie 1919*”²³⁰.

Comandamentul Diviziei 10 Infanterie va lua măsuri pentru asigurarea garniturii necesare pentru transportul trupelor de la Cobadin la Bazargic și a șlepurilor care să asigure transportul trupelor de la Călărași la Silistra și Turtucaia.

În ziua de 20 noiembrie/3 decembrie 1919, Batalionul III/Regimentul 33 Infanterie s-a îmbarcat în tren la Cobadin și s-a deplasat la Bazargic, unde a debarcat la orele 15:00. Batalionul va disloca o companie la Balcic, cu un pluton la Cavarna²³¹.

Batalionul II/Regimentul 23 Infanterie s-a îmbarcat pe șleuri la Călărași și a plecat la Silistra, unde a debarcat la orele 14:00. Ambele batalioane au fost primite cu mare entuziasm de întreaga populație²³².

Din cauza lipsei de vase, pentru a nu se face două transporturi, unul cu batalionul românesc la Turtucaia și altul cu batalionul francez din Silistra la Rusciuc, s-a dispus ca Batalionul I/Regimentul 23 Infanterie să plece la Turtucaia în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1919, nu pe 21 noiembrie/4 decembrie 1919 cum fusese planificat inițial, iar la trecerea prin portul Silistra să ia și trupele franceze pentru a le transporta la Turtucaia și mai departe la Rusciuc, unde au rămas pe timpul nopții, în dimineața zilei de 24 noiembrie/7 decembrie 1919, trecând în apele românești, la Giurgiu.

Batalionul I/Regimentul 23 Infanterie a început deplasarea în ziua de 22 noiembrie/5 decembrie 1919, după ce a îmbarcat trupele franceze din Silistra, a continuat deplasarea, debarcând la Turtucaia în ziua de 23 noiembrie/6 decembrie 1919, ora 08:00, fiind primit de populație cu mare entuziasm²³³.

Trupele franceze din Bazargic se vor îmbarca în garnitura militară asigurată de Divizia 10 Infanterie și se vor deplasa la Varna. Această garnitură se va înapoia la Bazargic în ziua de 2/15 decembrie 1919²³⁴.

Ziua de 23 noiembrie/6 decembrie 1919 este ziua în care România și-a recăpătat complet suveranitatea asupra întregului teritoriu al Dobrogei, toate trupele franceze părăsind Cadrilaterul²³⁵.

Marele Cartier General, prin ordinele nr. 5543 și nr. 5557 din 5 decembrie 1919, fixează următoarele misiuni pentru trupele Diviziei 10 Infanterie dislocate în Cadrilater:

- *Până la sosirea Diviziei 9 Infanterie în garnizoanele de pace din Cadrilater, batalioanele de la Bazargic, Silistra și Turtucaia, din punct de vedere operativ, se pun sub ordinele comandantului Brigăzii 19 Infanterie, care în mod provizoriu va lua reședința la Silistra și va avea legătura directă cu fiecare garnizoană;*

- *Batalioanele din Cadrilater au însărcinarea de a da, la cerere, grănicerilor din sectorul respectiv tot concursul necesar când aceștia nu vor putea singuri face față*

²³⁰ *Ibidem*, p. 552.

²³¹ *Ibidem*, p. 558.

²³² *Ibidem*, p. 555.

²³³ *Ibidem*, p. 557.

²³⁴ *Ibidem*, p. 561.

²³⁵ *Ibidem*, p. 558.

situației. În acest scop, vor avea trupa adunată și ocupată cu ședințele de de instrucție și educație și vor fi încontinuu în legătură cu comandantul grănicerilor din sectorul respectiv și comandantul Brigăzii 19 Infanterie de la Silistra;

- Comandanții de batalioane vor lua măsuri de pază prevăzute de regulamentul serviciului în campanie în scopul evitării surprinderilor. Ofițerii vor fi continuu la unități. Învoirile și concediile ofițerilor și reangajaților vor fi suspendate după cum prevede ordinul M.C.G. nr. 6030;

- Comandantul Brigăzii 19 Infanterie va raporta evenimentele petrecute în fiecare zi la orele 8, telefonic și direct, spre știință, Corpului de Armată - Diviziei 10 Infanterie. De asemenea va raporta la ori ce oră din zi sau noapte când este cazul urgent și de importanță²³⁶.

Prin ordinul nr. 103 din 6/23 decembrie 1919, Corpul V Armată ordonă Diviziei 10 Infanterie luarea următoarelor măsuri:

„Dați ordin Comandantului Brigăzii 19 Infanterie să se pună în legătură directă cu comandantul detașamentului de grăniceri, spre a se lua cunoștință de situația și dispozitivul batalioanelor de grăniceri și să înainteze Corpului de Armată o schiță cu dispozitivul și efectivul grănicerilor și o situație cu efectivele batalioanelor noastre, arătându-se mitralierele și puștile mitralieră pe care le are fiecare batalion;

- Comandantul Brigăzii 19 Infanterie va preciza fiecărui batalion sectorul în care trebuie să intervină spre a ajuta pe grăniceri la nevoie;

- Batalionul I/Regimentul 23 Infanterie va interveni în sectorul batalionului de grăniceri Turtucaia, Batalionul II/Regimentul 23 Infanterie va interveni în sectorul batalionului Kurtbunar și Batalionul III/Regimentul 33 Infanterie în sectorul batalionului de grăniceri Bazargic”²³⁷.

La 28 noiembrie/11 decembrie 1919, Comandamentul Brigăzii 19 Infanterie se va îmbarca la Călărași și se va deplasa la Silistra pe Dunăre.

La 11/24 decembrie 1919, conform ordinului nr. 103 al Corpului V Armată, trupele din Cadrilater intră din punct de vedere operativ în subordinea Diviziei 9 Infanterie, iar comandamentul Brigăzii 19 Infanterie se dislocă din nou la Călărași²³⁸.

Până la 8/21 ianuarie 1920, toate subunitățile Diviziei 10 Infanterie, dispuse în Cadrilater, vor fi înlocuite și se vor deplasa în garnizoanele de dislocare la pace, Călărași și Tulcea.

6.3. Revenirea Diviziei 9 Infanterie în Dobrogea

Începând cu 15/28 mai 1918, Divizia 9 Infanterie, comandată de generalul Constantin Scărișoreanu²³⁹, a trecut la acoperire și ulterior la apărare pe Nistru.

Structura organizatorică a acesteia era următoarea:

- Comandamentul;

²³⁶ Ibidem, p. 558.

²³⁷ Ibidem, p. 560.

²³⁸ Ibidem, p. 562.

²³⁹ La 3 iulie, în urma demisiei generalului Constantin Scărișoreanu, la comanda diviziei a fost numit generalul Alexe Atanasiu.

- Brigada 17 Infanterie, comandată de generaul de brigadă Stan Poetaș, având în componere Regimentele 34 și 40 Infanterie;
- Brigada 18 Infanterie, comandată de colonelul Gheorghe Scărlătescu, având în componere regimentele 35 și 36 Infanterie;
- Brigada 9 Artilerie, comandată de colonelul Grigore Tomescu, având în componere Regimentul 13 Artilerie și Regimentul 18 Obuziere;
- Batalionul 9 Pionieri;
- Coloana subzistență;
- Divizionul Coloană de muniție;
- Ambulanța divizionară;
- Regimentul de marș²⁴⁰.

Imediat după instalarea trupelor române în Dobrogea de Sud, părțile sedentare ale Diviziei 9 Infanterie încep deplasarea în garnizoanele de dislocare la pace. La 30 noiembrie/13decembrie 1918, partea sedentară a Regimentului 35 Infanterie se transportă de la Călărași la Silistra. În perioada 1/2-14/15 decembrie 1918, partea sedentară a Regimentului 36 Infanterie se transportă de la Oltenița și Cernavoda la Turtucaia. Acestea au fost transportate cu șleपुरi pe Dunăre. Partea sedentară a Regimentul 40 Infanterie se va transporta pe calea ferată cu o garnitură format din 23 vagoane închise și 14 platforme, în perioada 1/2-14/15 decembrie 1918, de la Cernavoda la Bazargic. Partea sedentară a Regimentului 9 Vânători se va transporta pe calea ferată, în perioada 4/5-17/18 decembrie 1918, cu o garnitură formată din 28 vagoane închise și 16 platforme de la Cobadin la Bazargic²⁴¹.

În perioada 2/15-6/19 decembrie 1919, Divizia 9 Infanterie va fi înlocuită de Divizia 2 Infanterie, fiind în măsură, conform ordinului M.C.G., să se deplaseze în garnizoanele de pace din Dobrogea²⁴². Deplasarea se va executa combinat, pe calea ferată și pe Dunăre.

Transportul pe calea ferată s-a executat pe două direcții:

- Forțele dislocate în nordul Basarabiei s-au deplasat pe ruta: Noua Suliță, Cernăuți, Pașcani, Iași, Galați;
- Forțele dislocate în raionul Bălți s-a deplasat pe ruta: Bălți, Iași, Galați.

De la Galați transportul se va executa pe nave astfel:

- Comandamentul Diviziei 9 Infanterie și Brigada 18 Infanterie până la Silistra, respectiv Turtucaia;
- Brigăzile 17 Infanterie și 9 Artilerie vor fi debarcate la Cernavodă. Ulterior Brigada 17 Infanterie, mai puțin Regimentul 34 Infanterie, se va deplasa pe calea ferată la Bazargic, iar Brigada 9 Artilerie și Regimentul 34 Infanterie se vor deplasa la Constanța.

Comandamentul Diviziei 9 Infanterie a ajuns la Călărași la 10/23 decembrie 1919, unde s-a instalat provizoriu, iar la 21 decembrie 1919/3 ianuarie 1920, s-a îmbarcat pe

²⁴⁰ Jipa Rotaru, Leonida Moise, Ion Giurcă, Costin Scurtu, *Divizia 9 Infanterie „Mărășești”, 1879-1999*, Editura Punct, București, 1999, p. 232-224.

²⁴¹ Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 59.

²⁴² AMR, *Fond Divizia 9 Infanterie*, „Jurnalul de operații a Diviziei 9 Infanterie”, p. 115.

șlepuri, fiind transportat la Silistra²⁴³.

Deși ordinul M.C.G. prevedea ca toate forțele Diviziei 9 Infanterie să ajungă în garnizoanele din Dobrogea până la 21 decembrie 1919/3 ianuarie 1920, din cauza problemelor existente la căile ferate (linii ferate deteriorate, lipsă vagoane, locomotive sau cărbuni) defluirea tuturor forțelor diviziei se va încheia la 8/21 ianuarie 1920.

În toate localitățile de dispunere, prin grija prefecturilor, primăriilor și garnizoanelor militare, ostașilor dobrogeni, reveniți acasă după trei ani de lupte și greutăți de nedescris, le-au fost organizate primiri pline de entuziasm, la care a participat întreaga populație²⁴⁴. În garnizoana Constanța printr-un Ordin Cicular se comunica graficul sosirii în localitate a regimentului 34 Infanterie și a Regimentelor 13 Artilerie și 18 Obuziere, iar telgrama semnată de ministrul de Război, Rășcanu, prevedea: „*Trupelor să li se facă cea mai frumoasă primire. În acest scop se pot organiza mese la care să se invite ofițerii, chiar și soldații, arătându-li-se pretutindeni, în special de autorități, toată solitudinea și admirația pe care o merită. Se va profita de orice ocaziune să se arate trupelor că toată suflarea românească se gândește la ei și că numai de la oastea țării se așteaptă tot ce este bun și frumos în România Mare. La cheltuielile ce se vor face cu această ocazie va lua parte și Ministerul de Război*”²⁴⁵.

În conformitate cu prevederile ordinului nr. 138 din 29 noiembrie/12 decembrie 1919 al Corpului 5 Armată, Trupele Diviziei 9 Infanterie vor ocupa garnizoanele astfel:

Silistra, comandamentul Diviziei 9 Infanterie - comandant, generalul de brigadă Gheorghe Mironescu;

Turtucaia, Brigada 18 Infanterie - comandant, generalul de brigadă Constantin Frimu și Regimentul 36 Infanterie - comandant, colonelul Atanase Iliescu;

Silistra, Regimentul 35 Infanterie - comandant, colonelul Petre Dobriceanu (avea statul major și un batalion la Silistra, un batalion la Ostrov și un batalion la Akadânlar);

Bazargic, Brigada 17 Infanterie - comandant, colonelul Ioan Petrescu și Regimentul 40 Infanterie - comandant, colonelul Necula Georgescu. (Regimentul 40 Infanterie avea un batalion la Balcic și o companie la Caverna)²⁴⁶;

Constanța, Brigada 9 Artilerie - comandant, generalul de brigadă Grigore Tomescu, cu Regimentul 13 Artilerie - comandant, locotenent colonelul Vladimir Grigorescu, Regimentul 18 Obuziere - comandant, colonelul Nicolae Vasilescu și Regimentul 34 Infanterie - comandant, Ioan Teodorescu.

Au rămas provizoriu în Basarabia: Batalionul 9 Pionieri, la dispoziția Grupului General Popovici și Bateria 4/Regimentul 13 Artilerie la dispoziția Diviziei 5 Infanterie²⁴⁷.

Trupele diviziei au înlocuit batalioanele din Regimentul 23 Infanterie dislocate în Silistra și Turtucaia, acestea deplasându-se la Călărași și Batalionul III/Regimentul 33 Infanterie, dispus în Bazargic, care se va deplasa la Tulcea.

²⁴³ Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 59.

²⁴⁴ DJCAN, *Fond Primăria Constanța*, dosar nr. 5/1920, p. 7-10.

²⁴⁵ *Ibidem*, p. 8.

²⁴⁶ Daniel Nicolae, *op. cit.*, p. 59-61.

²⁴⁷ *Ibidem*, p. 60.

Prin ordinul Marelui Stat Major nr. 5557/1919, trupelor Diviziei 9 Infanterie nu li s-a fixat, la început, nicio misiune de acoperire, ci „*li s-a prescris să se ocupe de instrucția recruților și de repararea cazărmilor*”²⁴⁸.

La 7/20 ianuarie 1920, se primește Ordinul nr. 158 al Corpului 5 Armată, prin care se prevedea că trupele Diviziei 9 Infanterie dislocate în Dobrogea de Sud „*pe lângă îndatoririle prevăzute în serviciul de garnizoană și instrucția trupelor, să reprime, la cererea autorităților administrative, toate mișcările care s-ar fi produs în zonă*”²⁴⁹.

Comandantul Diviziei 9 Infanterie ordonă comandanților de garnizoană să fie într-o permanentă legătură cu autoritățile locale, iar când situația o va impune să intervină cu energie, conform prevederilor legale. Toate birourile de informații, înființate la fiecare corp de trupă, sunt atenționate să funcționeze în cele mai bune condiții, oferind comandanților de garnizoană informații corecte despre situația operativă din zona de responsabilitate.

Conform ordinului nr. 6285/1919 al Marelui Cartier General, grănicerii trebuiau să împiedice bandele de comitații să treacă pe teritoriul național. În cazul că aceste bande erau numeroase, iar grănicerii nu puteau face față, aceștia aveau ordin să ceară concursul trupelor din subordinea Diviziei 9 Infanterie dispuse în zonă.

Misiunea Diviziei 9 Infanterie consta în: „*apărarea frontierei Dobrogei de Sud contra agresiunilor bandelor de tâlhari sau detașamentelor armate bulgare, acoperirea mobilizării și concentrării Corpului V Armată pentru a preîntâmpina un atac cu mijloace puternice, împiedicarea propagandei bulgare și pătrunderea agenților de propagandă și menținerea ordinii publice*”²⁵⁰.

Pentru îndeplinirea acestei misiuni comandantii brigăzilor au ordonat luarea următoarele măsuri:

- Brigada 18 Infanterie a trimis, la 23 ianuarie/5 februarie 1920, în zona sa de responsabilitate, trei plutoane care să patruleze în spatele frontierei, asigurând, astfel, o ruptură a legăturilor dintre populația din Bulgaria și populația bulgară din Dobrogea de Sud;
- Brigada 17 Infanterie a pus la dispoziția Companiei 7 Grăniceri două plutoane, cu misiunea de a sprijini această subunitate în cazul atacului unor forțe superioare bulgare²⁵¹.

La 1/14 ianuarie 1920, Regele Ferdinand I ordonă menținerea stării de asediu în Dobrogea. Corpul V Armată, în martie 1920, emite Ordonanța nr. 1 referitoare la menținerea stării de asediu în Dobrogea, care prevedea că „*în termen de 10 zile cetățenii care aveau arme, fără a poseda permisul special eliberat de corpul de armată, să le predea, în orașe la comendurile de garnizoană, iar la sate la posturile de jandarmi*”²⁵².

Desele incidente de frontieră dintre grănicerii români și cei bulgari se datorau, conform reclamațiilor părții bulgare, defectuoasei delimitări a frontierei. La 27 septembrie/10 octombrie 1920, Corpul V Armată raporta Marelui Stat Major că au fost „*încheiate 8 procese-verbale, prin intermediul cărora se constata modul de patrulare*

²⁴⁸ *Ibidem*.

²⁴⁹ *Ibidem*, p. 61.

²⁵⁰ *Ibidem*, p. 62.

²⁵¹ *Ibidem*

²⁵² *Ibidem*

*între anii 1913 și 1916 și cum se realiza după anul 1918, precum restabilirea frontierei de stat româno-bulgară din Dobrogea de Sud*²⁵³.

De asemenea, comisia mixtă formată din maiorul N. Georgescu (delegatul Diviziei 9 Infanterie) și locotenentul C. Georgescu (comandant Pluton 3 Grăniceri Vladimirovo) din partea română și maiorul Colev (comandantul grănicerilor din Sectorul 16) și locotenentul Gh. Vasov (comandant Pluton 5 Grăniceri) din partea bulgară, a identificat semnele de hotar existente la momentul respectiv, constatând dispariția sau mutarea acestora. De comun acord, s-a stabilit ca, în sectoarele unde acestea lipsesc, ofițerii topografi să restabilească pe teren linia de frontieră marcată prin movile și stâlpi, conform convenției încheiată în anul 1913²⁵⁴.

La 13/26 august 1920, la București, va avea loc semnarea Convenției de demarcare a frontierei româno-bulgară.

CONCLUZII

La 12/25 septembrie 1918, situația Dobrogei era critică. Conform Protocolului de la Berlin, întreaga Dobrogea era integrată în Regatul Bulgariei. Când peste doar câteva zile, la 16/29 septembrie 1918, urmare a capitulării Bulgariei, prin armistițiul încheiat cu Puterile Aliate, se permitea acestuia să păstreze forțe militare pentru apărarea graniței dobrogeane, acestea erau destinate să acționeze împotriva unei posibile agresiuni românești. La acea dată România era un stat neutru, având armata demobilizată și desfășura acțiuni diplomatice pe lângă Puterile Centrale, Germania în mod deosebit, pentru recăpătarea integrală a Dobrogei. Am putea considera că Puterile Aliate au procedat corect permițând prezența trupelor bulgare în Dobrogea.

După ce, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, România a declarat din nou război Germaniei, având garantat faptul că Puterile Aliate vor accepta ca România să beneficieze de drepturile ce i se cuveneau ca vechi aliat, situația se schimbă total. Din momentul când, la 29 octombrie/11 noiembrie 1918, Germania capitulează și prevederile Tratatului de la București (1918), inclusiv anexele acestuia, sunt anulate, Dobrogea redevenea parte a României, având în vedere Tratatul de la Berlin (1878) și Tratatul de la București (1913). Ca și în anul 1916, Puterile Aliate nu și-au ținut promisiunile asumate față de România, prin generalul H.M. Berthelot, care a determinat reîntrarea în acțiune a României de partea aliaților. Constatând că aceste promisiuni nu au fost respectate, generalul, spre cinstea lui, va solicita rechemarea în Franța.

Guvernul român a considerat inacceptabil ca Bulgariei, stat învins, să i se permită să mențină în Dobrogea trupe care să apere această regiune împotriva României, țară aliată, care a plătit un greu tribut de sânge, luptând alături de Puterile Aliate și care avea toate drepturile legitime asupra acestui teritoriu. Prin demersurile deosebit de energice ale generalului H. M. Berthelot se va ordona părăsirea Dobrogei de către trupele și administrația bulgară.

²⁵³ *Ibidem.*

²⁵⁴ *Ibidem.*

În condițiile în care Puterile Aliate doreau să menajeze Bulgaria, urmare a faptului că prin capitularea sa a dezorganizat tot dispozitivul Puterilor Centrale din Balcani și estul Europei, concomitent cu urmărirea impunerii în zonă a propriilor lor interese economice, politice și militare, acestea au decis ca Dobrogea să fie ocupată militar, până la încheierea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris. România, pe teritoriul căreia staționau trupe aliate și prietene, se trezește în situația paradoxală de a avea ocupată o regiune, Dobrogea, de către aceiași vajnici aliați!

Scopul ocupației militare, conform Proclamației adresată de generalul Berthelot, a constat în asigurarea ordinii pe timpul instalării autorităților civile românești în Dobrogea. Nu am avut de a face cu o ocupație militară clasică, în care militarii ocupanți ai unui teritoriu se ocupau și de administrarea acestuia. În Dobrogea a fost reînstatată administrația românească, care a acționat sub protecția și controlul trupelor aliate.

Una din marile erori comise de reprezentanții Puterilor Aliate a constat în nepermiterea instalării grănicerilor români, la solicitarea Bulgariei, pe frontiera din anul 1916. Cu certitudine această interdicție a contribuit la intensificarea contrabandelor și în mod deosebit la amplificarea acțiunilor bandelor de comitagii bulgari și la crearea unui climat de insecuritate în zona de sud a Dobrogei.

Pragmatismul învingătorilor a impus ca Dobrogea, pe o perioadă de aproximativ un an, să fie ocupată militar de trupele Puterilor Aliate, trupelor române interzicându-li-se să revină într-un teritoriu care aparținea de drept României. În toată această perioadă, aliații noștri au avut grijă să-și impună interesele economice în zonă, astfel ca, într-o perioadă scurtă de timp, România să devină o sursă de materii prime și o piață de desfacere a mărfurilor acestora. Se asigura astfel transformarea României Reîntregite într-o colonie, sacrificiile și jertfele făcute de români în campania 1916-1919 fiind irelevante pentru puternicii zilei. Sub nicio formă cei peste 320.000 de români nu și-au jertfit viața pe câmpurile de luptă pentru un astfel de ideal!

Anexe

Anexa nr. 1

Misiunea Militară Franceză și Comandamentul Trupelor în România
și Rusia Meridională, Serviciul de Stat Major, Biroul 2, N. 7012, Decembrie 1918

Proclamațiune către Locuitorii Dobrogei

Consiliul Interaliat a decis ca administrația bulgărească în Dobrogea să fie înlocuită prin administrația românească sub protecția și controlul Trupelor Aliate.

Această schimbare de administrație trebuie să se facă în liniște. Toți locuitorii dobrogeni refugiați în Muntenia și Moldova sunt autorizați a se întoarce în satele lor și a-și relua în posesiune proprietățile. Aceasta însă numai patru zile după instalarea administrației române, adică:

- În județul Tulcea: 29 Noiembrie – 12 Decembrie 1918;
- În județul Constanța: 4-17 Decembrie 1918;
- În județul Durostor-Silistra: 9-22 Decembrie 1918;
- În județul Caliacra: 14-27 Decembrie 1918.

Nici un locuitor, oricare ar fi naționalitatea căreia aparține, nu trebuie să fie supărat sau jignit în drepturile sale. Trupele franco-engleze nu vor tolera nici un fel de agitațiune, ori de unde ar veni ea și o vor reprima cu ultima energie.

General Berthelot, Șeful Misiunii Militare Franceze

[Sursa: Limona Răzvan, *Naționalitățile și problemele lor în documente de arhivă dobrogene (1879-1941)*, Editura Semănătorul, ediția online, august 2009, p. 30-31]

Anexa nr. 2

Împărțirea administrativ-teritorială a Dobrogei

Nr. crt.	Denumirea județului	Suprafața (km.p)	Nr. plaselor	Nr. comunelor urbane	Nr. comunelor rurale	Nr. satelor/cătunelor
0	1	2	3	4	5	6
1	Constanța	6.910	5	7	73	301
2	Tulcea	8.626	6	7	58	114
3	Caliacra	4.950	5	3	31	254
4	Durostor	2.870	5	2	42	133

[Surse: Dănescu Gr. Grigore, *Dicționarul județului Tulcea*, Editura Socec, București, 1896; Dănescu Gr. Grigore, *Dicționarul județului Constanța*, Editura Tipografia și Fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1897; Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater, 1913-1940*, Editura Agora, Călărași, 2005]

Anexa nr. 3

Rezultatele recensămintelor populației Dobrogei realizate de personalul Administrației de Etapă nr. 262 în perioada 1917-1918

Nr. crt.	Etniile	Numărul estimat al persoanelor				
		Anul 1916	Februarie 1917	Mai 1917	Octombrie 1917	Februarie 1918
0	1	2	3	4	5	6
1	Români	125.000	23.600	87.990	95.764	86.030
2	Musulmani	54.000	25.100	35.066	40.760	29.452
3	Bulgari	27.000	20.800	28.910	29.323	29.158
4	Germani	6.500	5.300	5.333	6.084	5.430
5	Rusi	3.000	2.700	6.065	7.769	5.954
6	Alte etnii	18.000	4.500	5.958	12.652	6.840
7	Total	233.500	82.000	169.322	192.352	162.864

[Sursa: Nicoleta (Grigore) Paraschiv, *Situația demografică a populației din Dobrogea în perioada 1916-1916 în contextul Primului Război Mondial*, Editura Top. Form, București, 2017, p. 264-269]

Anexa nr. 4

Situația serviciilor sanitar-medicale din Dobrogea

Nr. crt.	Servicii sanitar-medicale	Dobrogea Veche	Dobrogea Nouă
0	1	2	3
1	Medici și farmaciști	160	-
2	Spitale	12	4
3	Farmacii	30	-
4	Laboratoare analize	1	-
5	Servicii sanitare județene	2	2
6	Leprozerii	1	-

[Surse: Dănescu Gr. Grigore, *Dicționarul județului Tulcea*, Editura Socec, București, 1896; Dănescu Gr. Grigore, *Dicționarul județului Constanța*, Ed. Tipografia și Fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1897; Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater, 1913-1940*, Editura Agora, Călărași, 2005]

Anexa nr. 5

Situația centralizatoare a lăcașelor de cult din Dobrogea, august 1916

Nr. crt.	Lăcașe de cult	Dobrogea Veche	Dobrogea Nouă	Total
0	1	2	3	4
1	Ortodoxe române	203	75	278
2	Ortodoxe bulgare	x	x	x
3	Ortodoxe ruse	4	-	4
4	Ortodoxe grecești	4	-	4
5	Rit lipovenesc	12	-	12
6	Catolice	4	-	4
7	Luterane	1	-	1
8	Protestante	2	-	2
9	Moschee, geamii	187	225	412
10	Sinagogi	6	-	6
11	Altele	12	-	12
12	Mănăstiri	3	-	3

Notă: X - numărul bisericilor ortodoxe bulgare este incert; 3 mănăstiri: Cocoș, Cîlic Dere, Saon.

[**Surse:** Dănescu Gr. Grigore, *Dicționarul județului Tulcea*, Editura Socec, București, 1896; Dănescu Gr. Grigore, *Dicționarul județului Constanța*, Editura Tipografia și Fonderia de litere Thoma Basilescu, București, 1897; Constantin Tudor, *Administrația românească în Cadrilater, 1913-1940*, Editura Agora, Călărași, 2005]

Anexa nr. 6

Sistemul de învățământ în Dobrogea, 1913-1916

Nr. crt.	Unitati de învățământ	Dobrogea Veche 1916	Dobrogea Nouă 1913	Dobrogea Nouă 1916
0	1	2	3	4
1	Școli primare - limba română	268	-	157
2	Școli primare - limba bulgară	-	250	-
3	Gimnazii - limba română	2	-	1
4	Gimnazii - limba bulgară	-	10	-
5	Licee - limba română	2	-	2
6	Licee - limba bulgară	-	2	1
7	Școală Normală - limba română	1	-	-
8	Școli profesionale - limba română	-	-	2
9	Școli profesionale - limba bulgară	-	77	-
10	Școli confesionale turcești	x	x	X
11	Seminar musulman	1	-	1
12	Școli particulare	9	-	X
13	Școli particulare turcești	x	-	-
14	Școală armenescă	1	1	1
15	Grădinițe - limba română	53	-	57
16	Grădiniță - limba bulgară	-	9	-

Notă: X - Număr însemnat de școli private și confesionale; Școlile particulare din Dobrogea Veche: 3 românești, 2 israelite, câte una - bulgară, greacă, armeană și germană.

[**Sursa:** Vasie Helgiu, *Școala primară din Dobrogea, în curs de 40 de ani (1878-1919)*, Tipografia Cooperativa Dacia, Constanța, 1920]

Anexa nr. 7

Situația cadrelor didactice din Dobrogea jertfite în Primul Război Mondial 1916-1919

Județul Constanța

1. Petre Ștefănescu	10. Dragomir Ștănescu
2. Petre V. Papadopol	11. Marin Perianu
3. Alexandra Muntenescu	12. Dumitru Petrescu
4. Oprea Haraciu	13. Nicolae Mănescu
5. Traian Ștefănescu	14. Nicolae Istrătoiu
6. Vasile Făcăianu	15. Dumitru Protopopescu
7. Dumitru Bujilă	16. Nicolae Solomon
8. Marin Vioreanu	17. Teodor Aron
9. Ștefan Butuliță	18. Luxița Solomon

Județul Tulcea

1. D. Gh. Bujilă
2. Ioan Popescu
3. Gh. P. Mihai
4. Ioan D. Popescu
5. C. Ștănescu
6. G. I. Preoteasa
7. M. I. Georgescu

Județul Caliacra

1. N. Petreanu
2. D. Vizitiu
3. I. Cristescu
4. Ovid Niculescu
5. A. Ghenciu
6. N. Cincani
7. Drag Ștănescu
8. Iordache Mareș
9. C. Scrima
10. C. Niculescu
11. G. Vlaicu
12. Al. Dreiculescu
13. Titus Sghibarts
14. C. Georgescu
15. N. Poenaru

Județul Durostor

1. Constantin Ionescu
2. Gb. Stoica
3. Gr. Carp
4. Gheorghe Vartec
5. Tăculescu Ion
6. Câmpeanu Ion
7. Cecropid Mateiu
8. David Vasile
9. Diaconescu Ion
10. Ionescu B. Simion
11. Petrescu R. Gb.
12. Popescu Gb. Nicolae
13. Rădulescu Calin
14. Tabară Ion
15. Timus Nicolae

[**Sursa:** Ioan Georgescu, „Învățământul public în Dobrogea”, în volumul *Dobrogea cincizeci de ani de viață românească*]

Anexa nr. 8

Convenție Militară

Încheiată între col. Roger, comandantul Garnizoanei Varna, reprezentând Comandamentul General al Trupelor Aliate din Bulgaria și col. Argeșeanu, șeful de stat major al Diviziei nr. 10 române, reprezentand M.C.G. 1 român, desemnați pentru a reglementa împreună problema înlocuirii trupelor franceze cu cele române în zona Cadrilaterului. S-au convenit următoarele:

1. Descrierea trupelor

Detașamentele române însărcinate cu ocuparea Dobrogei de Sud vor avea provizoriu următoarea componență:

- 1 batalion (nr. 33) de la Bazargic;
- 1 batalion (nr. 23) de la Silistra;
- 1 batalion de la Turtucaia.

2. Executarea misiunii/deplasării

Batalionul de la Cobadin (batalionul 33 din R.I.) va pleca la Bazargic pe calea ferată.

Trenul care va transporta acest batalion va avea componența care să-i permită ca după debarcarea lui să asigure transportul la Varna al unităților de pușcași senegalezi din Reg. 14, care în prezent se află în Bazargic și au următoarele efective: 10 ofițeri, 410 oameni, 62 de animale, 23 de mașini (furgonete?).

În plus, 5 vagoane acoperite vor fi la dispoziția d-lui Berger, comandantul batalionului francez pentru a asigura cu același tren transportul proviziilor și a altor materiale de orice fel necesare trupelor franceze din Bilkik și Bazargic.

Aprobarea va fi cerută guvernului român pentru ca această garnitură de tren astfel constituită să se deplaseze la Varna, de unde (lipsește un rând).

Același tren va fi folosit ulterior pentru a transporta la Varna detașamentele franceze de Balik și Kavarna, care se vor regrupa la Bazargic după ce vor fi înlocuite de trupele române.

După acest ultim transport, trenul va fi trimis la Bazargic în condițiile menționate mai sus.

Totodată, pentru aceste ultime două curse se va solicita o locomotivă guvernului bulgar.

Batalionul cu destinația Silistra va veni de la Călărași pentru a înlocui trupele franceze la o dată care va fi stabilită ulterior.

Batalionul cu destinația Turtucaia va veni tot de la Călărași și va sosi pe Dunare. Convoiul de șleperi care va asigura acest transport se va opri la Silistra și va fi constituit de asemenea manieră să poată asigura și îmbarcarea trupelor franceze care se află în acest oraș, respectiv: 2 ofițeri, 20 oameni și 4 mașini cu toate proviziile și bagajele lor. Convoiul astfel format se va deplasa în continuare pe Dunăre până la Turtucaia, unde va debarca batalionul românesc și va îmbarca trupele franceze cantonate în acest oraș. Acest convoi

de șleपुरi va fi predat de către comandantul Garnizoanei franceze din Rusciuk autorităților militare române din Giurgiu.

3. Obiectivul misiunii

În fiecare din aceste garnizoane (destinații), comandantul trupelor franceze va prezenta comandantului detașamentelor române consemnul în vigoare și toate documentele și informațiile de interes.

Plecarea trupelor franceze va avea loc numai după îndeplinirea acestor formalități.

4. Termenul de executare

Din acest moment vor fi luate măsuri la Cobadin și Călărași pentru a asigura transportul, dar executarea acestor deplasări nu va începe decât a doua zi după ce notificarea privind semnarea Acordului de pace nu va fi comunicată și primită atât de către Comandamentul bulgar al Garnizoanei Varna, cât și de către șeful de stat major al Diviziei nr. 10 trupelor române. De altfel, ambele autorități (române și bulgare) vor fi notificate în legătură cu aceste modificări. Totuși, termenul nu trebuie să depășească data de 21 noiembrie 1919, pentru ca pregătirile să se desfășoare în cele mai bune condiții și să se realizeze obiectivul acestei convenții.

Deplasarea va avea loc simultan de la Silistra și Bazargic.

(ss) Roger
Lt. col. (sn) Argeșeanu

Încheiată la 16 nov. 1919 la Bazargic...

[**Sursa:** Arhivele Militare Române, Fond Divizia 10 Infanterie, Jurnalul de operațiuni pe timpul de la 1 – 30 noiembrie 1919, p. 536-538]

Notă: Acest studiu este o sinteză a volumului col. (r) Remus Macovei, *Ocupația militară a Dobrogei de către Puterile Aliate. Reinstalarea autorităților românești în Dobrogea. Noiembrie 1918 – Decembrie 1919*, Constanța, Editura Next Book, 2018.

ACȚIUNILE REGIMENTULUI 40 INFANTERIE „CĂLUGĂRENI” ÎN CADRILATER, 1919-1940

Remus Macovei

Unitățile Diviziei 9 Infanterie, revenite în Cadrilater, s-au dispus astfel:

- Comandamentul Diviziei, Regimental 35 Infanterie, secțiile auticamioane și telegrafie, brutăria și ambulanța la Silistra.

- Comandamentul Brigăzii 17 Infanterie și Regimentul 40 Infanterie la Bazargic.

- Comandamentul Brigăzii 18 Infanterie și Regimentul 36 Infanterie la Turtucaia

Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” are toate trupele dispuse în Bazargic, cu excepția Batalionului 1, care se va dispune în Balcic. Compania 3 din acest batalion se va dispune la Caverna, având în vedere că această localitate se transformase într-un centru de spionaj și propagandă a ideilor socialiste.

La 8 februarie 1919, începe instrucția, urmărindu-se întărirea ordinii și disciplinei. Recruții se instruiesc în cadrul regimentului. Concomitent se acționează pentru interzicerea acțiunilor bandelor de hoți care jefuiau la drumul mare.

La 21 aprilie 1920, pe timpul grevei generale a ceferiștilor, un pluton aflat sub comanda locotenentului Andreescu C. a asigurat paza Gării și depozitului de locomotive din Bazargic¹.

La 15 mai 1920, militarii Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” asigură gărzii pentru paza unor obiective, pe timpul alegerilor, având misiunea de a păstra ordinea și a interveni în cazul producerii unor tulburări.

În lunile iunie și iulie 1920, ca urmare a efectivelor reduse ale grănicerilor, pentru întărirea pazei frontierei, regimentul trimite câte o companie la Opancea, Baladgea și Căușchiori. Militarii executau serviciul în avanposturi, pe linia frontierei împreună cu grănicerii, pe timpul nopții, ziua fiind lăsați în repaus².

În luna iunie 1920, militarii din batalionul dislocat la Balcic au lucrat la amenajarea drumului spre port³.

În lunile iunie și iulie se execută două exerciții de garnizoană, pentru a se verifica starea de pregătire pentru desfășurarea unor acțiuni de luptă.

¹ Arhivele Militare Române, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 9 Infanterie, Regimentul 40 Călugăreni*, dosar nr. 3523, p. 110.

² *Ibidem*, p. 111.

³ *Ibidem*, p. 112.

La 5 septembrie 1920, granița Dobrogei se împarte în sectoare, Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni” revenindu-i sectorul Balcic și Mangalia. Sectorul regimentului a fost împărțit pe subsectoare de companii:

- Compania 6, cu 1 ofițer, 1 plutonier, 3 sergenți și 62 de soldați, între pichetele 44 și 55, având în responsabilitate localitățile Vladimirovo și Novo Botievo;
- Compania 2, cu 2 ofițeri, 1 plutonier, 3 sergenți, 3 caporali și 64 de soldați, între pichetele 60 și 62, având în responsabilitate localitatea Kuiungiuc;
- Compania 10, cu 2 ofițeri, 1 plutonier, 2 sergenți, 4 caporali și 40 de soldați, între pichetul 62 exclusiv și Cavarna, inclusiv;
- Compania 9, cu 1 ofițer, 1 plutonier, 3 sergenți, 8 caporali și 45 de soldați, între Cavarna, exclusiv și Mangalia, având în responsabilitate localitățile Duran Cular, Kiramet și Calicichioi.

Hrănirea efectivelor s-a asigurat de către regiment.

În timpul executării pazei frontierei s-au înregistrat următoarele incidente:

- 12 septembrie 1920, patrurile de la pichetul 57 au fost atacate de câțiva indivizi.
- 15 septembrie la pichetul 59 sunt reținuți doi cetățeni, soț și soție, care au trecut fraudulos frontiera din Bulgaria în România.
- 15/16 septembrie 1920, pichetul 59 este atacat de aproximativ 40 de indivizi, riposta fermă a grănicerilor și infanteriștilor determinând retragerea agresorilor. Nu s-au înregistrat victime.
- 17 septembrie 1920, în sectorul companiei a 2-a este reținut un cetățean bulgar care a trecut fraudulos frontiera.
- 22 septembrie 1920, în punctul Mustafa Beilil au fost reținute două căruțe, cu trei cetățeni, cu bagaje și bijuterii, care au încercat să treacă în Bulgaria.
- 24 septembrie 1920, la pichetul 60, doi militari sunt atacați de 20 de indivizi care voiau să treacă frontiera în Bulgaria. În schimbul de focuri, cei doi soldați au fost grav răniți, fiind internați în spitalul din Bazargic.
- 24 septembrie 1920, la pichetul 45, două patrule au fost atacate cu focuri de armă, dinspre pichetul de grăniceri bulgăresc.
- 25 septembrie 1920, la pichetul 52 un caporal și un soldat au fost atacați cu focuri de armă de 6 indivizi, care, urmare a ripostei militarilor români, s-au retras în Bulgaria.
- 26 septembrie 1920, la pichetul 56, trei militari români au fost atacați de mai mulți indivizi, pe care i-au pus pe fugă.
- 27 septembrie 1920, la pichetul 61, patrula a surprins 4 indivizi care treceau frontiera din Bulgaria spre România. Militarii români au reușit să prindă doi, unul a fugit în Bulgaria, altul în România. Deoarece grănicerii bulgari au deschis foc pe timpul acestei acțiuni și grănicerii români au ripostat⁴.
- La 1 octombrie 1920 Brigada 17 Infanterie ordonă ca toate companiile dispuse pe frontieră să fie retrase la regiment.
- La 15 octombrie 1920, din ordinul nr. 1351 al Diviziei 9 Infanterie, se constituie două potere cu misiunea de a prinde și distruge cuiburile de bande ce se găsesc adăpostite în apropierea unor sate. Potera nr. 1, comandată de sublocotenentul Coculescu Ion, cu 50

⁴ *Ibidem*, p. 114-115.

de militari va acționa pentru cercetarea regiunii cuprinsă între Carapelit, Osmanfacă, Cociuman, Kuiundgiuc, Sahinslar, Balichioi, Curt Topal, Asan Cali, Hasidular și Curt Bunar. Potera nr. 2, comandată de locotenentul Zagaeschi, compusă din 20 de militari, va cerceta pădurile din apropierea satelor Iananclar, Golem Alichioi, Velifacă, Suschioi, Ciarghioli, Cunchioi, Duvan Vasi și Sulimanfacă⁵.

• La 30 noiembrie 1920, cu ordinul nr. 1717 al Diviziei 9 Infanterie, frontiera Cadrilaterului se va împărți în două sectoare corespunzător celor două brigăzi, pentru întărirea și sprijinirea în primul rând a pichetelor de grăniceri și în al doilea rând pentru acoperirea frontierei. Brigada 17 Infanterie are în responsabilitate sectorul cuprins între Curt Bunar și Marea Neagră. Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni” dislocă un batalion la Balcic și o companie la Carapelit.

Începând cu 25 decembrie 1920, regimentul înființează posturi fixe, militarii acestora supraveghind țăranii bulgari care vor executa defrișarea pădurilor de pe drumurile principale pe o lățime de 100 de metri în dreapta și stânga acestora⁶.

În ianuarie 1921 militarii regimentului execută misiuni de percheziționare a unor sate în zona localității Kuiungiuc, pentru a interzice introducerea de arme în Cadrilater⁷.

Începând cu 13 martie 1921, Marele Stat Major, cu telegrama nr. 9445, ordonă instalarea stării de asediu pe întreg teritoriul județelor Caliacra și Durostor⁸.

La 1 aprilie 1921, Armata Română trece pe picior de pace prin Î.D. nr. 897⁹.

1. Aplicarea stării de asediu în Cadrilater

Începutul anului 1921 marchează o amplificare a propagandei autorităților bulgare, pentru nerecunoașterea drepturilor românești asupra Dobrogei, în general și a Cadrilaterului în mod special, concomitent cu intensificarea acțiunilor destabilizatoare desfășurate de bandele de comitagii, susținute, organizate și tolerate de aceleași autorități. Aceste bande înarmate treceau granița pe teritoriul românesc pentru a teroriza, jefui și asasina locuitorii pașnici, români și turci, dar mai ales funcționarii și militarii români¹⁰.

În aceste condiții, prin Decretul Regal nr. 853 din 14 martie 1921 se declară starea de asediu, care se va aplica pe o zonă de 30 km, putându-se lărgi până la 50 km de-a lungul frontierei¹¹.

Divizia 9 Infanterie primește misiunea să aplice starea de asediu în Cadrilater, iar comandantul Corpului 5 Armată, în subordinea căruia se afla această mare unitate, emite următoarele „Instrucțiuni relative la aplicarea stării de asediu”:

„Prin Î.O. nr. 853 din 31 martie 1921, aplicându-se starea de asediu în județele Caliacra și Durostor se însărcinează Divizia a 9-a cu aplicarea ei, sub directă supraveghere a acestui Comandament.

⁵ *Ibidem*, p. 116.

⁶ *Ibidem*, p. 118.

⁷ *Ibidem*, p. 119.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Valenin Ciorbea, *Terorism în Cadrilater (1919-1940)*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 1(65)/2002, p. 4.

¹¹ „Monitorul Oficial”, nr. 286/31 martie 1921.

Pentru a înlătura orice neînțelegere cu privire la aplicarea stării de asediu și pentru executarea ordinului nr. 24961/192 al Marelui Stat Major și ordinului nr. 8041/1920 al Marelui Stat Major cu instrucțiunile stării excepționale, se vor avea în vedere:

1. Aplicațiunea Stării de Asediu, se va face în complet acord cu autoritățile administrative, căroara li se va lăsa inițiativa executării și cu concursul comandamentelor și autorităților militare.

2. Pentru aplicațiunea acestei Stări de Asediu, s-a emis de noi ordonanța nr. 1 din 8 aprilie 1921, ale cărei puncte au fost stabilite de comun acord cu domnii prefecți ai județelor Caliacra și Durostor și în vederea ordinului Tip al Marelui Stat Major care se va publica și aduce la cunoștința întregii populațiuni din sus zisele județe prin îngrijirea Diviziei a 9-a care va da ordin în acest sens.

3. Când starea spiritelor, într-o anumită regiune, devine alarmantă, Divizia a 9-a cerând pe cât va fi posibil avizul Comandamentului, dă ordin autorităților militare din regiunea în cauză să ia directivele administrației teritoriale și să aplice cu forța armată toate rigorile Stării de Asediu, ținându-se în continuă legătură, atât cu prefecturile de județe, cât și cu acest comandament.

4. În Dobrogea, în special, prestigiul autorităților trebuie menținut neștirbit și noi trebuie să ne prezentăm ca oameni de ordine, serioși, muncitori, severi, drepiți și cu multă grijă de populațiune și mai ales uniți între noi, astfel ca autoritatea civilă și militară să se bucure de toată încrederea populațiunii.

Pentru siguranța internă se vor aplica măsuri excepționale:

a) Gărzile necesare pentru paza centrelor de comunicație (gărilor din Cadrilater), atelierele de reparație CFR.

b) Paza fabricilor și stabilimentelor militare sau militarizate, controlul lucrătorilor.

c) Paza drumurilor (posturi fixe la încrucișare și posturi mobile), paza liniei CFR din Cadrilater, linii telefonice și telegrafice, controlul călătorilor, macazurilor CFR, controale ale pasagerilor pe CFR, controlul podețelor și podurilor.

d) Patrularea cât mai intensă a podurilor.

e) Organizarea populației rurale și urbane (gărzi cetățenești) din interiorul zonei de siguranță contra bandelor, cuprinzând cetățeni în care se pune toată încrederea și care vor sări cu armele ce au permis de purtat, precum și cu topoare, ciomege etc.

f) Paza permanentă a fiecărui sat, cuprinzând zilnic 12 jandarmi rurali, care au și conducerea pazei locale, precum și răspunderea acestei paze.

Garda cetățenilor, câte 3-4 zilnic, armată cu armele date în acest scop (oamenii se vor schimba zilnic) și 3 soldați dați însă numai în satele cele mai apropiate de frontieră, după cum va crede comandamentul Diviziei a 9-a mai nimerit și care intră tot sub ordinele jandarmilor.

Jandarmul (element de conducere din fiecare cătun, sat, comună) va întocmi planul de pază al localității unde se găsește (baricade, întăriri, legături, semnalizări ștafete etc). Va întocmi tabelul nominal cu acești cetățeni și va rândui serviciul în așa fel ca 3-4 cetățeni să fie în serviciu timp de 24 de ore neîntrerupt, după care vor fi schimbați cu alții.

Acești cetățeni vor sta tot timpul cât vor fi de serviciu, grupați într-o casă aleasă de jandarmi (cu jandarmul și eventual cu soldații la un loc).

Se vor lua toate măsurile pentru a se baricada această casă, astfel încât rezistența să dureze cât mai mult posibil, până când gărzile din cătunele vecine, anunțate prin telefon, ștafete călare, alergători, rachete etc., vor sosi în ajutor.

În fiecare sat să fie 3-4 șomoioage groase, așezate pe pari foarte înalți pentru a se aprinde la orice pericol, când se va chema ajutor din satele vecine.

În fiecare sat, cătun, comună, se vor întocmi de către jandarmi un tabel nominal cu cetățenii întrebuințați ca ștafete călare, rânduint serviciul în așa fel încât ștafetele să fie de serviciu timp de 24 de ore neîntrerupt, după care vor fi schimbate cu alții. Ei vor sta la un loc cu jandarmul pe tot timpul serviciului lor.

La fiecare post de cătun, sat, comună, va fi un clopot de alarmă cu care se va schimba garnizoana.

Jandarmul va face exerciții în acest sens, mai ales noaptea, pentru a se asigura că fiecare cetățean își cunoaște îndatoririle și cei orânduși să sară în ajutorul gărzii, vin la locul indicat.

Se vor arma cu revolver, ce s-au distribuit diviziei, funcționarii civili ai primăriilor și polițiilor.

Se vor propune pentru a fi răsplătiți (cu medalia Virtutea Militară, Bărbăție și Credință, Srviciul Credincios) toți cei care se vor distinge în a-și face datoria, cu exces.

În schimb vor fi judecați toți cei care nu se vor impune sau vor fraterniza cu bandele etc.

g) Se vor întocmi planurile de apărare detaliate ale localităților unde se găsec trupe (de la grupă în sus).

Se vor executa lucrări de întărire ale acestor localități, se vor lua măsuri pentru punerea în stare de siguranță a uzinelor de apă și iluminat, acolo unde sunt, a comunicațiilor telegrafice și telefonice cu exteriorul localității, asigurarea aprovizionamentelor, fabricarea pâinii etc.

Divizia a 9-a va înainta acestui comandament planurile de apărare, pentru localitățile Silistra, Bazargic, Turtukaia, Acadânlar și Curt Bunar și a localităților unde sunt unități de la batalion în sus.

5. La reședința Diviziei a 9-a, dacă va fi absolută nevoie, se va detașa de la Consiliul de Război al Corpului V Armată un substitut de raportor și un grefier care vor instrui toate chestiunile legate de Consiliul de Război, înaintând dosarele instruite cu ordonanțele definitive acestui Consiliu, care le va înainta comandamentului pentru emiterea ordinelor de dare în judecată, procedura va fi însă conform prescripțiilor CJM.

Pentru mersul grabnic al instrucției, ordinele de urmărire emise de comandament și înaintate Consiliului de Război se vor comunica imediat Cabinetului Silistra care pe baza acestei comunicări va începe instrucția.

În acest scop, Comandamentul Diviziei a 9-a îmi va propune un căpitan apt pentru funcționarea de raportor substituit și un subofițer, plutonier pentru funcționarea de ajutor de grefier, din localitate, pentru a nu se da loc la cheltuieli de misie în mod permanent.

6. De comun acord cu Subinspectoratul General de Siguranță din Constanța, s-a hotărât ca fișe personale pentru cei suspecti din Cadrilater să se trimită comandamentului Diviziei a 9-a, care se vor ține la curent cu toate noutățile, prin organele dumneavoastră și prin șefii Brigăzilor de Siguranță respectivi, cărora li s-au dat instrucțiuni în acest sens.

7. Toți delincvenții civili declarați arestați se vor depune în aresturile preventive civile locale, care-i vor hrăni.

8. Proprietarilor sau arendașilor ce au moșii pe linia de demarcație între teritoriul unde se aplică starea de asediu și cel unde nu există, li se pot elibera de către autoritățile administrative, cu aprobarea diviziei, bilete de circulație cu termene limitate, care vor fi preschimbate la expirare.

9. Afară de instrucțiunile de mai sus, comandamentul Diviziei a 9-a va lua toate măsurile pentru o bună aplicare a stării de asediu, rămânând a cere lămuriri în cazuri excepționale comandamentului acestui Corp de Armată, CARE VA AVIZA.

10. Divizia a 9-a va lua măsuri pentru ca comandanții de garnizoane să roage ziarele locale a publica: Legea Stării de Asediu, Articolul din Codul Penal care pedepsește infracțiunile din ordonanța și Legea Spionajului¹².

Comandantul Diviziei 9 Infanterie, generalul Mironescu Gheorghe, a ordonat întocmirea unei planificări, conform căreia, prin rotație, unitățile din subordine aflate în Cadrilater, vor acționa cât mai eficient împotriva bandelor de comitanții.

Unitățile de acoperire din Daidâr, Asfatkioi, Alfatar, Akadânlar, Kurtbunar, Tocilar și Bazargic, sprijinite de subunități din Regimentul 9 Călărași, vor asigura pe timpul zilei controlul drumurilor acționând pentru verificarea fiecărui locuitor ce se întâlnește dacă are asupra sa biletul de identitate eliberat de autoritatea comunală, cât și biletul de liberă circulație eliberat și vizat zilnic de jandarmi.

Persoanele care nu aveau aceste documente sau prezentau documente false erau duse la posturile de jandarmi, care întocmeau actele de dare în judecată și le trimeteau la postul de comandă al Corpului V Armată, dispus la Silistra. Noaptea controlul se executa numai de către patrulele de infanterie. Militarii care executau aceste misiuni erau instruiți să nu se lase mituiți sau să comită abuzuri, deoarece iredentiștii bulgari adună date despre astfel de cazuri, ulterior, prin intermediul Societății Dobrogea, le publică în presa bulgară și străină, afectând imaginea României.

O problemă deosebit de importantă o reprezenta perchiziționarea satelor. Instrucțiunile emise de Divizia 9 Infanterie prevedea următorul mod de acțiune:

- Detașamentul destinat unei astfel de acțiuni trebuia să ajungă la satul respectiv, înaintea orei 3, procedându-se la înconjurarea acestuia și interzicerea intrării/ ieșirii din localitate a oricărei persoane, până la terminarea percheziției și controlului. Toate persoanele care încercau să intre/ iese din sat erau duse la posturile de control, fiind ținute sub o pază riguroasă.

- Toți locuitorii bărbați erau adunați la primărie, fiind ținuți sub pază, se executa apelul și verificarea identității fiecăruia.

- Ofițerul comandant al subunității/unității controla fiecare casă în parte în prezența primarului, jandarmului și a proprietarului casei.

- Erau arestați imediat cei care nu se prezentau la primărie sau cei găsiți ascunși pe timpul controlului.

¹² Remus Macovei, „Acțiunile Diviziei 9 Infanterie pentru aplicarea stării de asediu în Cadrilate în anul 1921”, în volumul *Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european*, Editura Ex Ponto, Constanța, p. 335-337.

- Ofițerul comandant va verifica la terminarea acțiunii persoanele aflate la posturile de control.

- După percheziționarea satelor, ofițerul comandant va încheia un proces verbal semnat de primarul și jandarmul satului, prin care se consemnau toate problemele descoperite în timpul percheziției și faptul că nu s-au ridicat bunuri aparținând locuitorilor și că aceștia nu au nimic de reclamat contra trupei care a executat percheziția.

O atenție deosebită se acorda păstrării secretului acțiunii. Ordinul de percheziție era scris personal de către comandantul de regiment și era înmănat în plic închis comandantului detașamentului însărcinat cu executarea misiunii, care era obligat să îl deschidă după părăsirea garnizoanei de dislocare, la un punct stabilit, unde comandantul detașamentului afla misiunea și lua toate măsurile pentru executarea acesteia.

Fiecare comandant de batalion era obligat să execute 3-4 zile razii lunar în zona sectorului său de responsabilitate cu coloane volante de valoare companie. Deosebit de dificilă era acțiunea de cercetare a pădurilor, aceste misiuni fiind reglementate astfel:

- Acțiunea se va executa cu sprijinul unor călăuze alese dintre oamenii de încredere din sat, care să cunoască bine potecile și cărările din pădurea respectivă.

- Soldații să fie îndrăzneți și să uzeze de șiretlicuri, somând și executând foc când sunt siguri că ținta poate fi atinsă cu siguranță.

- Patrurile de cercetare ale bandelor de hoți să fie lăsate să treacă, postul fix atacând atunci când grosul bandei a pătruns în dispozitivul postului fix.

- Orice individ găsit în pădure care are o comportare suspectă va fi imediat împușcat, nedându-i timp să execute focul cel dintâi.

- Patrurile de cercetare a pădurilor vor acționa conform ordinului comandanților acestora, acesta purtând întreaga răspundere pentru îndeplinirea misiunii”.

Raziile executate erau raportate comandantului regimentului, însoțite de dările de seamă cu rezultatul lor. Regimentele trimiteau săptămânal dările de seamă în original la comandamentul Diviziei 9 Infanterie¹³.

2. Retragera din Cadrilater

2.1 Mobilizarea Regimentului 40 Infanterie „Călugăreni”

În conformitate cu Înaltul Decret nr. 211035 din 27 iunie 1940, s-a ordonat mobilizarea întregii Armate de Uscat, Aer și Marină¹⁴.

Regimentul la această dată era încadrat, Partea Activă 25%, realizând următoarele efective: 50 ofițeri, 58 subofițeri, 1.801 trupă, 621 cai, 152 căruțe, 250 hamuri, 1 autoturism, 1 bicicletă¹⁵. Mobilizarea a fost executată la Partea Sedentară dislocată în Medgidia.

Concomitent cu mobilizarea în ziua de 29 iunie 1940, Regimentul 40 Infanterie „Călugăreni”, cu efectivele avute la pace, împreună cu Regimentul 13 Artilerie și Compania 9 Antitanc, au constituit Gruparea tactică nr. 2, comandată de colonelul

¹³ *Ibidem*, p. 337-339.

¹⁴ AMR, Inventar nr. 3528, *Registrul Istoric al Brigăzii IX și Regimentului 40 Infanterie de la 1939-1943*, p. 104.

¹⁵ *Ibidem*, p. 104.

Stănescu Traian, care avea misiunea de a bara direcțiile: Bazargic – Negru Vodă și Aiorman – Bucureni.

La 29 iunie 1940, până la ora 20.30, regimentul a realizat următorul dispozitiv: Batalionul 1 Bazargic, Batalionul 2 între Topcilar și Chioseler, Batalionul 3 între Aiorman și Caracut, Batalionul 4 în rezerva Grupării tactice nr. 2, dispus la Bucureni, PC al regimentului la Caracurt. S-a trecut la amenajarea terenului: adâncirea șanțurilor de tragere, executarea amplasamentelor pentru mitraliere și armamentul greu, precum și a adăposturilor pentru punctele de comandă și muniții.

Între 29 iunie și 4 iulie 1940, partea Sedentară a executat mobilizarea următoarelor efective: 46 ofițeri, 25 subofițeri, 3062 trupă, 227 cai, 30 căruțe, 118 hamuri, 3 biciclete. La data de 8 iunie 1940 s-a ordonat să nu se mai facă alte rechiziții, regimentul rămânând cu deficite la cai, căruțe, autovehicule, motociclete și hamuri.

Deplasarea efectivelor concentrate s-a executat prin marș pe jos, executat în perioada 3-7 iulie 1940, pe itinerarul Medgidia, Cerchezu, Ciobancuius. Contopirea efectivelor s-a executat în ziua de 8 iulie, situația regimentului fiind următoarea: 111 ofițeri, 78 subofițeri, 4.938 trupă, 887 cai, 241 căruțe, 361 hamuri, 9 biciclete, 2 autovehicule, 1 motocicletă. Încadraarea funcțiilor importante era următoarea: comandant regiment – colonelul Anton S. Pârvu, comandant batalion 1 – maior Doicescu Iorgu, comandant batalion 2 – locotenent colonel Mihăilescu Anton, comandant batalionul 3 – căpitan Bercescu Ioan, comandant batalion 4 – maior Mateescu Dumitru¹⁶.

În cursul lunii august și începutul lunii septembrie s-a intensificat procesul de instrucție executându-se teme de instrucția individului, grupei, plutonului, companiei și batalionului.

În perioada 1-5 septembrie 1940 Marele Stat Major cu ordinul nr. 12240 din 1 septembrie 1940, a dispus lăsarea la vatră a tuturor ofițerilor și subofițerilor în rezervă și a trupe active și în rezervă care aveau domiciliul în teritoriul cedat Bulgariei, astfel: 1 ofițer în rezervă, 1 plutonier T.R., 3 grade inferioare¹⁷.

2.2. Retragera din Cadrilater

La 7 septembrie 1940, a fost semnat Tratatul de la Craiova, urmare a unor îndelungate negocieri desfășurate în perioada 19 august – 7 septembrie 1940. Principalele prevederi ale acestuia se refereau la:

- în sectorul cuprins între Dunăre și Marea Neagră frontiera între Bulgaria și România va fi pe viitor stabilită astfel încât să urmeze traseul stabilit în protocol;

- înaltele părți contractante declarau în mod solemn că frontiera era stabilită definitiv și perpetuu;

- înaltele părți contractante erau de acord pentru a proceda la schimbul de populație în Dobrogea;

- crearea unei comisii mixte căreia urma să-i fie supuse toate chestiunile legate de aplicarea tratatului¹⁸.

¹⁶ *Ibidem*, p. 268-273.

¹⁷ *Ibidem*, p. 116-118.

¹⁸ Ion Giurcă, *Anul 1940. Drama României Mari*, Editura Protransilvania, București, 2000, p. 162.

La 10 septembrie 1940, a fost constituită Comisia centrală mixtă româno-bulgară formată din: generalul Apostolescu, maiorii Stroescu Gheorghe și Moldoveanu Ștefan, toți din jandarmerie. Delegația română din cadrul Comisiei mixte româno-bulgare urma să fie compusă din: președinte – generalul Potopeanu Gheorghe, membri – un ofițer din comandamentul Armatei a 2-a, colonelul Stănculescu – inspector general administrativ din Ministerul de Interne, doi funcționari din ținutul Marea¹⁹.

Comandantul Armatei a 2-a a numit la prefecturile Caliacra și Durostor câte un ofițer de stat major pentru a ajuta la organizarea și conducerea operațiunilor de evacuare. Printr-o bună organizare au fost evacuate, pe parcursul a 5 zile, 40 vagoane de muniție, 20 de vagoane cu pari nefolosiți, 34 vagoane de sârmă, 5 vagoane materiale pentru forat puțuri, 11 vagoane cu materiale diverse²⁰.

Marele Stat Major a ordonat ca toți românii din Cadrilater să fie deconcentrați pentru a avea posibilitate să acționeze pentru salvarea familiilor și bunurilor proprii. La 15 august 1940 au fost lăsați la vatră, până la noi ordine, ofițerii și subofițerii în rezervă, trupa activă și în rezervă cu domiciliul în județele Caliacra și Durostor, astfel: 9 ofițeri, 5 subofițeri, 462 trupă.

Comandamentul Corpului 2 Armată a întocmit, până la 10 august 1940, documentarul „Organizarea retragerii trupelor în cazul cedării Cadrilaterului, care va fi aprobat de Marele Stat Major la data de 19 august 1940”.

Pentru evacuarea trupelor din Cadrilater teritoriul a fost în patru zone separate prin liniile L1, L2, L3 și L4.

Evacuarea s-a executat în perioada 20 septembrie – 1 octombrie 1940, astfel:

- unitățile române aflate pe frontieră au început deplasarea la 20 septembrie, orele 9.00, la ora 18.00 ajungând pe L 1.

- unitățile militare, grănicerii, jandarmi și poliția bulgară au trecut frontiera la 21 septembrie 1940, ajungând în fața L1 la ora 18.00.

- s-a procedat la fel pentru fiecare din cele trei zone, astfel încât cele trei linii au fost părăsite de armata română la 24, 27 și 30 septembrie orele 9.00 și trecute de armata bulgară la 25, 28 septembrie și 1 octombrie 1940 orele 9.00²¹.

Retragerea a fost permanent condusă de comandamentul Corpului 2 Armată, comandanții Diviziei 9 Infanterie și Brigăzii 7 Cavalerie. Comandanții au rămas permanent în mijlocul trupelor, contribuind la menținerea unui moral bun în rândul militarilor.

Odată ajunse trupele pe L 4, începând cu 3 octombrie 1940, s-a realizat dispozitivul de acoperire a frontierei de sud de către grăniceri, militarii din Brigada 7 Cavalerie, întărită cu Regimentul 36 Infanterie „Vasile Lupu”, Divizionul 1/Regimentul 18 Artilerie, Grupul 52 Recunoașteri și Escadronul 9 Cavalerie²².

Regimentul 40 Infanterie, comandat de colonel Anton S. Pârvu, la 6 septembrie 1940, a fost alarmat trecând la apărare conform planului întocmit de Divizia 9 Infanterie.

¹⁹ *Ibidem*, p. 172.

²⁰ *Ibidem*, p. 162.

²¹ *Ibidem*, p. 175.

²² *Ibidem*, p. 181.

Se menține în acest dispozitiv până la 20 septembrie 1940, când începe retragerea conform ordinului primit.

La 20 septembrie 1940, orele 6.00, detașamentul de siguranță de pe frontieră, compania cercetare și compania a 5-a se retrag pe Linia 1.

Începând cu ora 9.00, grosul regimentului începe retragerea pe Linia 2 astfel: Batalionul 2 la Caralez, Batalionul 1 la Ceair, Batalionul 3 la Chiopeler. În perioada 21-23 septembrie regimentul rămâne în această situație.

La 24 septembrie 1940, începe retragerea pe L2, dispunându-se pe aliniamentul Perifacâ, Șerpeci, Gherzalar, P.C. al regimentului la Gherzalar. Regimentul rămâne în această situație în perioada 24-26 septembrie 1940.

La 27 septembrie 1940, începe retragerea pe L3, subunitățile dispunându-se astfel: Batalionul 2 la Cioban Cuius, Batalionul 1 la Arman, Batalionul 3 la Liliacova, PC al regimentului la Arman. Regimentul rămâne în această situație în perioada 27-29 septembrie 1940.

La 30 septembrie 1940, începe retragerea pe L4, subunitățile dispunându-se astfel: Batalionul 2 la Cerchezu, Batalionul 4 la Chirnogeni, Batalionul 3 la Negru Vodă, PC al regimentului la Negru Vodă. După ora 12.00, se formează gruparea tactică, comandată de colonelul Pârvu S. Anton, compusă din Batalioanele 1, 2 și 3 Infanterie și Compania cercetare/Regimentul 40 Infanterie, Divizionul 1/Regimentul 13 Artilerie, Grupul 52 Recunoaștere și Escadronul 9 Cavalerie. Detașamentul este gata de luptă pentru apărarea frontierei începând cu 1 octombrie 1940²³.

²³ *Ibidem*, p. 182.

COLABORAREA TRUPELOR ROMÂNE CU TRUPELE PUTERILOR ALIATE ÎN TRANSNISTRIA ȘI PENTRU APĂRAREA PE NISTRU ÎN PERIOADA FEBRUARIE – IUNIE 1919

Remus Macovei

La începutul lunii februarie 1919, Corpul 5 Armată, comandat de generalul Pătrașcu, având în compunere Diviziile 4, 9, 10 și 15 Infanterie și Divizia 2 Cavalerie, asigura paza frontierei pe Nistru și Dunăre. În sprijinul trupelor terestre care apărau Nistrul va acționa Escadra de Nistru, comandată de căpitanul comandor Virgil Dragalina.

În Ucraina, trupe aliate (franceze, grecești și poloneze) ocupă în perioada 17-24 decembrie 1918 Odessa și Sevastopol. În următoarele săptămâni trupele aliate vor ocupa orașele Nikolaev și Kerson și vor continua înaintarea spre Tiraspol. Trupele aliate erau sprijinite de Escadra Mării Negre, comandată de amiralul Amet.

I. Colaborarea trupelor aliate și române pentru cucerirea zonei Tiraspol – Razdelnaia

La 19 ianuarie 1919, trupele franceze și poloneze vor cuceri Razdelnaia, continuând înaintarea spre Tiraspol. La 22 ianuarie 1919, după ocuparea satului Porcani, trupele franceze se angajează în lupte puternice cu bolșevicii la 2 km. de Tiraspol. O secție de artilerie din Regimentul 3 Artilerie și un divizion din Regimentul 7 Roșiori din Kițcani, au sprijinit, de pe malul drept al Nistrului, acțiunea trupelor aliate. Aceasta este prima acțiune de luptă desfășurată de trupele române în sprijinul aliaților pe frontul de la Nistru¹. În același timp, bolșevicii încearcă o trecere la Karakatz, care va fi respinsă de trupele trimise din Tighina, aflate sub comanda colonelului Constanțiu, comandantul Regimentului 7 Roșiori – o companie de infanterie din Regimentul 39 Infanterie, o baterie călăreață, un escadron și grupul de mitraliere al Regimentului 7 Roșiori. Inamicul a fost respins suferind mari pierderi, la rândul său detașamentul colonelului Constanțiu înregistrând un ofițer rănit – locotenentul Kanar – și 2 soldați morți.

Marele Cartier General emite ordinul nr. 2171/21 ianuarie 1919, prin care Detașamentul Tighina era înștiințat să sprijine „*cu trupele care erau necesare*” *ofensiva trupelor francez*”².

La 24 ianuarie 1919, Divizia 10 Infanterie primește următorul ordin referitor la colaborarea cu trupele franceze, elaborat de către generalul Pătrașcu:

¹ Arhivele Militare Române (AMR), Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 10, în perioada 1-31 ianuarie 1919*, p. 36.

² *Ibidem*, p. 39.

„Conform ordinului M.C.G. nr. 2187 din 23 ianuarie 1919, binevoiți a da tot concursul ce se va cere de trupe și munițiuni colonelului Lejac, sau aceluia care îl va înlocui la comanda trupelor franceze, în urma cererii ce va face.

Trupele care veți pune la dispoziție vor opera direct sub ordinele domniei sale și conform ordinelor ce vor primi direct de la domnia sa.

Cererea scrisă ce vi se va adresa de către colonelul Lejac desigur că va arăta forța și concursul ce trebuie să dați.

După terminarea operațiunii veți întreba în scris pe domnul colonel Lejac, dacă mai are nevoie de trupe, rămânând ca tot în scris domnia sa să vă răspundă și să dea ordin trupelor de reintrare sub comandamentul dumneavoastră operativ.

În ceea ce privește mijloacele de subzistență, le veți procura dumneavoastră, însă după avizul și indicațiunile colonelului Lejac, sau înlocuitorului său.

Veți binevoi a raporta Corpului de Armată orice acțiune și măsură luată în acest sens.

Rog răspundeți imediat de primirea acestui ordin care se comunică de către noi”³.

În ziua de 27 ianuarie 1919, are loc atacul decisiv asupra Tiraspolului, care va fi sprijinit și de 2 avioane ale Ecadrilei Farman. Trupele franco – poloneze din Razdelnaia, după o deplasare cu trenul, atacă decisiv, obligând bolșevicii să se retragă. După ocuparea orașului trupele franceze se retrag la Razdelnaia, lăsând în oraș un mic detașament cu 4 mitraliere și detașamentul polonez, comandat de colonelul Kozubek. La cererea acestuia, francezii trimit întăriri din Tighina – un batalion de infanterie și două baterii de artilerie. Batalionul 1 din Regimentul 39 Infanterie a primit ordin ca, la cererea generalului francez Nerell, comandantul Diviziei 30 Infanterie să dea ajutor trupelor franceze din Tiraspol. În ziua de 28 ianuarie bateriile de artilerie și un batalion din Regimentul 58 Infanterie francez vor ajunge în Tirospol.

Trupele române din subsectorul Tighina (între Bender – Speea) realizează pe malul drept al Nistrului următorul dispozitiv: trei companii din Regimentul 39 Infanterie sunt dispuse la Roșcani, Kalfa și Varnița; o secție mitraliere instalată permanent la capul podului de peste Nistru la Bender; 2 plutoane supraveghează zona Lipsani – sud Bender. Locotenent colonelul Ioan Marcovici, comandantul Regimentului 39 Infanterie, era comandantul subsectorului, având Punctul de Comandă instalat în Cetatea Bender⁴.

La 4 martie 1919, Corpul 5 Armată comunică Diviziei 10 Infanterie că, la cererea comandamentului francez din Odessa, pe timpul atacului executat de două coloane franceze asupra satelor Ianka și Maiak, în ziua de 5 martie 1919, trupele române să interzică trecerea bolșevicilor în Basarabia, în încercarea de a se salva. În baza acestui ordin, la 5 martie 1919, trupele române vor acționa astfel:

- Secția de artilerie din Palanka va executa, la cererea comandantului francez, între 14.30 – 16.30, 20 lovituri asupra satului Bélaevska. În urma bombardamentului două automobile blindate franceze, însoțite de infanterie, vor pătrunde în localitate, pe care o vor incendia;

- La ora 17.30, aceeași secție de artilerie, după ce și-a schimbat poziția de tragere,

³ *Ibidem*, p. 47.

⁴ *Ibidem*, p. 67.

a deschis foc asupra localității Maiak, trăgând 40 de lovituri. În timpul bombardamentului bolșevicii înarmați s-au repezit spre Nistru. S-a deschis asupra lor un foc viu de mitraliere de la pichetul Maiak, producându-li-se mari pierderi⁵. La ora 18.30 trupele franceze și române au încetat acțiunea.

Pe 3 martie 1919, Corpul V Armată trimitea Ordinul 625, prin care, în urma înțelegerii cu Comandamentul francez de la Odessa, un detașament românesc, comandat de colonelul Ioan Marcovici – format din Regimentul 39 Infanterie, un escadron din Regimentul 11 Roșiori, o baterie din Regimentul 3 Artilerie – trebuia să treacă Nistrul și să ocupe Tiraspolul și Razdelnaia, în cooperare cu trupe franceze. Conform ordinului comandantului Corpului 5 Armată, dispunerea trupelor române urma să fie următoarea:

- La Razdelnaia – Batalionul 2 din Regimentul 39 Infanterie și Bateria 1 Artilerie din Regimentul 3 Artilerie;

- La Tiraspol – Batalioanele 1 și 3 din Regimentul 39 Infanterie, Bateriile 4 și 5 din Regimentul 3 Artilerie, un Escadron din Regimentul 11 Roșiori, comandat de căpitanul Georgescu⁶.

Misiunea acestui detașament era „*de a apăra Tiraspolul și Razdelnaia, precum și calea ferată dintre aceste localități, contra bandelor și trupelor bolșevice*”⁷.

Trupele române destinate pentru Razdelnaia s-au deplasat cu trenul, iar cele pentru Tiraspol s-au deplasat prin marș pe jos. Dispozitivul ordonat va fi realizat în perioada 5-7 martie 1919.

La data de 6 martie 1919, detașamentul român va fi întărit cu o secție de tancuri (5 bucăți) care au fost transportate pe calea ferată de la Odessa la Razdelnaia. Comandantul bateriei de artilerie din această localitate în înțelegere cu comandantul secției de tancuri, „*va instrui o echipă de servanți români în întrebuințarea tancurilor*”⁸. Pentru prima dată militari români intrau în contact cu această nouă tehnică militară.

În Razdelnaia și Tiraspol vor rămâne două plutoane de infanterie franceze, comandate de ofițeri, câte unul în fiecare localitate, aflate în subordinea detașamentelor române, cu misiunea de a negocia diverse probleme cu reprezentanții bolșevicilor sau autorităților ruse, în numele aliaților.

Forțele române și franceze din Razdelnaia și Tiraspol se aflau în subordinea Regimentului 39 Infanterie, comandat de locotenent-colonelul Marcovici Ioan, care avea Punctul de Comandă instalat în Tiraspol.

În zona localității Razdelnaia, se aflau temporar Regimentul 58 Infanterie, comandat de locotenentul colonel Higou, două baterii de artilerie de munte, din Divizia 30 Infanterie și un detașament compus din 5 companii poloneze, comandat de colonelul Cozubak. Aceste forțe vor fi deplasat în perioada următoare la Bârzula.

În Tiraspol era dispus Statul Major al Diviziei 30 Infanterie, comandată de generalul

⁵ *Ibidem*, p. 82-83.

⁶ Dumitru Seserman, *Acțiunile Armatei Române în spațiul dintre Carpați Orientali și Nistru (1917-1920)*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 188-189.

⁷ AMR, Fond RIJO 1, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 10 Infanterie în perioada 1 la 31 martie 1919*, p. 78.

⁸ *Ibidem*, p. 79.

Nerell. Acesta va sosi la Tiraspol la 15 martie 1919, împreună cu două batalioane din Regimentul 37 Colonial.

Pentru a se asigura o bună colaborare între trupele române și cele franceze Corpul 5 Armată va emite ordinul nr. 680 din 6 martie 1919, cu următorul conținut:

În conformitate cu ordinul M.C.G. nr. 2813 din 5 martie 1919 și în scopul armoniei ce trebuie să existe în mod complet în operațiunile între trupele franceze și trupele române ce au trecut la Tiraspol – Razdelnaia se recomandă următoarele:

1. Comandantul sectorului Tighina se va ține neconținut în legătură cu Comandamentul francez din sectorul Tiraspol – Razdelnaia, comunicându-și reciproc în fiecare zi buletine operative și informative. Până la sosirea generalului Nerell legătura o veți face prin telegraf, telefon, Hugues și prin agenți de legătură detașați la Odesa;

2. Trupele române vor da la timp tot concursul necesar trupelor aliate care operează în vecinătatea sectorului Tiraspol – Razdelnaia;

3. Orice cerere operativă din partea Comandamentului francez se va satisface imediat de către organele respective române trecute în Ucraina, raportând Corpului 5 Armată telegrafic și imediat ce s-a făcut cererea;

4. Pentru legătura între Comandamentul francez din Odessa și Corpul 5 Armată s-a intervenit la M.C.G. pentru ca această legătură să se facă prin colonelul Todicescu Mihail, delegatul Ministerului de Război român care se află la Odessa⁹.

Pentru buna conducere a trupelor aliate și a celor române, între Comandamentul francez de la Odesa și comandamentul Corpului 5 Armată de la Chișinău s-a realizat o legătură telegrafică, iar la Razdelnaia, prin grija Inspectoratului Poștelor și Telegrafelor din Chișinău, s-a instalat un aparat Hugues. Responsabilitatea asigurării legăturilor revenea părții române pe axa Chișinău – Bender – Razdelnaia, părții franceze revenindu-i axa Razdelnaia – Odessa¹⁰.

La jumătatea lunii martie trupele aliate de sub comanda generalului d'Anselme controlau un arc în teritoriul din vestul Ucrainei în lungul țărmului nordic la Mării Negre cuprinzând orașele Nicolaev, Kerson și Tiraspol.

II. Colaborarea trupelor române și aliate pe timpul retragerii în Basarabia

Comandantul sectorului Tighina află despre intenția aliaților de a părăsi Odessa dintr-o informare a comandantului sectorului Cetatea Albă, în care apare declarația unui pilot voluntar rus – „*armata franceză a primit ordin să plece din Odessa până la 7 aprilie*”¹¹.

La 4 aprilie 1919, Trofimov, prefectul Tighinei, este informat că vor sosi la Bender 3-4 trenuri cu colonia română din Odessa. La aceeași dată maiorul Popescu, comandantul Batalionului 2 din Regimentul 39 Infanterie aflat la Razdelnaia, informează că locotenentul colonel Higou pregătește 40 de vagoane în vederea retragerii spre Tiraspol.

Abia la 6 aprilie 1919, la comandamentul Diviziei 10 Infanterie se primește ordinul

⁹ *Ibidem*, p. 86-87.

¹⁰ Dumitru Seserman, *op. cit.*, p. 189-190.

¹¹ AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei 10 Infanterie în perioada 1 la 30 aprilie 1919*, p. 164.

M.C.G. nr. 93, semnat de generalul Constantin Prezan, cu următorul conținut:

1. Trupele aliate părăsesc Odessa;
2. Mișcarea de retragere începe la 6 sau 7 aprilie;
3. Retragera se va executa în Basarabia de sud;
4. După executarea acestor operațiuni toată regiunea din sudul liniei Dubăsari – Chișinău – Huși, toate exclusive, va fi afectată operativ trupelor aliate;
5. Ordin de operație în această privință se va da ulterior;
6. Veți primi în cursul zilei instrucțiuni de modul cum trebuie să procedați cu refugiații;
7. Grănicerii și unitățile de acoperire aflate în lungul Nistrului între Bender și Bugaz, trebuie să fie prevenite de hotărârea luată de comandamentul de la Odessa; Mișcarea fiind voită, retragera trupelor aliate pe teritoriul nostru nu trebuie să alarmeze populația”¹².

În aceeași zi, Ordinul 93 se completează cu următoarele precizări:

- Acoperirea Nistrului pe timpul asigurării retragerii trupelor aliate va fi făcută de unitățile române care s-au găsit în lungul Nistrului între Grigoriopol și Bugaz, în colaborare cu unități franceze din Divizia 16 Infanterie concentrate în zona Bender, comandate de generalul Dessort;

- Mișcarea de retragere a tuturor trupelor aliate aflate în Ucraina se va face după ordinele generalului D’Anselme;

- Distrugerea podurilor în regiunea Bender – Bugaz se va face doar la ordinul generalului D’Anselme;

Pe măsură ce trupele aliate vor ocupa sectoarele ordonate, pe malul drept al Nistrului, trupele și serviciile Corpului 5 Armată se vor retrage treptat spre nord. Mișcarea se va executa în înțelegere cu generalul D’Anselme¹³.

Conform datelor înscrise în Jurnalul de Operații al Diviziei 10 Infanterie, retragera trupelor și exodul populației s-a făcut în cea mai mare dezordine: „*Trupe franceze, poloneze, voluntari ruși, foști ofițeri ai Marii Rusii, polițiști ucrainieni, bărbați și femei, în dezordine cu materiale, vehicule, guri de foc, cai etc. se găsesc pe mal la Ovidiopol, iar alții în gara Carolina. În ziua de 6 aprilie s-au anunțat pentru trecere peste 15 unități și servicii ale aliaților*”¹⁴. Generalul Condeescu informează eșaloanele superioare că există un dezacord complet între militarii aliați, care îi acuză pe francezi că au ținut cont doar de interesele lor, că nu a fost o retragere organizată, nici măcar ordonată, ci mai mult un “souve qui peut”¹⁵.

Retragera trupelor aliate s-a executat prin trei puncte: Bugaz – Cetatea Albă, podul de pontoane de la nord Maiak și Tiraspol – Bender.

Cea mai mare parte a trupelor aliate s-au retras, cu sprijinul Escadrei de Nistru, comandată de locotenent comandorul Virgil Dragalina¹⁶. La 5 aprilie 1919, șeful de stat

¹² *Ibidem*, p. 181.

¹³ *Ibidem*, p. 182-183.

¹⁴ *Ibidem*, p. 175.

¹⁵ *Ibidem*, p. 232.

¹⁶ Escadrila avea următoarea compunere: vedetele 6 și 7, remorcherele Borcea și Tiraspol, șalupele

major al armatei franceze, sosit la Cetatea Albă, împreună cu doi ofițeri de stat major, s-a întâlnit cu comandantul Escadrei de Nistru, stabilind modul concret în care să se execute trecerea trupelor aliate de la Ovidiopol la Cetatea Albă, pe o distanță de 9 km. În cursul zilei de 6 aprilie 1919, forțele escadrei au fost completate cu remorcherul particular „Cosak” și 100 de lotci, rechiziționate. În perioada 7-9 aprilie 1919, din zori și până în noapte, s-a executat transbordarea de trupe și materiale (tancuri, tunuri, muniții, camioane, ambulante, materiale diverse). Locotenent comandorul Virgil Dragalina estimează transportarea a 12.000 de ostași francezi, Jurnalul de Operații al Diviziei 10 Infanterie prezintă cifra de 50.000 de oameni, militari și refugiați civili¹⁷. În ziua de 8 aprilie 1919, bande de bolșevici au apărut pe țărmul ucrainian, venind de la Carolina, putând împiedica cu focul mitralierelor activitatea de transport a trupelor. Deoarece soldații francezi, ajunși la malul Limanului, aruncaseră armele în apă, vedetele 6 și 7 au fost nevoite să intervină, deschizând foc cu tunurile de la bord și alungând aceste bande. Cu sprijinul Escadrei de Nistru au fost transportate la Cetatea Albă: Regimentele 13 și 14 poloneze, Școala de ofițeri polonezi din Odessa, misiunea diplomatică poloneză, aproximativ 4.000 militari voluntari ruși, Divizia 156 Infanterie franceză, comandată de generalul Borius (Regimentele 21 Tiraliori și 176 Infanterie, un regiment de marș, două grupe de artilerie de 75 mm și o grupă artilerie de munte), Divizia 13 greacă.

Pentru modul cum a acționat în această perioadă, marinarii Escadrei de Nistru vor fi citați pe ordinul de zi al Armatei franceze, iar locotenentul colonel Virgil Dragalina va fi decorat, ulterior, cu Legiunea de Onoare.

Divizia 30 franceză și Divizia 2 greacă vor începe trecea Nistrului pe podul de pontoane construit la nord de Maiak, începând cu data de 8 aprilie. În scopul protejării retragerii acestor trupe peste pod, din ordinul generalului D'Anselme, locotenent comandorul Virgil Dragalina, la 14 aprilie 1919, se va deplasa cu cele trei vedete¹⁸ la Maiak, se va apropia de pod, deschizând focul cu tunurile de la bord asupra bolșevicilor care au fost siliți să se retragă. În perioada imediat următoare tunurile de câmp ale bolșevicilor vor deschide focul asupra vedetelor, tragerea lor, rău condusă, nepunând în pericol vedetele românești. Acestea vor proteja podul până la trecerea ultimului soldat aliat¹⁹.

La 16 aprilie 1919, era posibil ca bolșevicii ruși, cu ajutorul remorcherelor, șlepurilor și bărcilor refugiate în portul Maiak, să organizeze o trecere peste Liman. Existând pericolul fraternizării cu ostașii francezi, locotenentul comandor Virgil Dragalina, cu sprijinul unei secții de artilerie română, comandată de sublocotenentul Enăchescu, îmbarcată pe două bacuri, luate la remorcă de remorcherul „Borcea”, va executa împreună cu vedetele 2, 6 și 7 o incursiune pentru distrugerea mijloacelor de trecere ale inamicului. Artileriștii erau coordonați de locotenent-colonelul Ion Georgescu – Mormânt. Tunurile de 75 mm fixate pe șleपुरi și tunurile vedetelor, într-o acțiune perfect sincronizată, vor scufunda toate navele din port (4-5 remorchere, 7-8 șleपुरi). A fost pentru prima dată când, în istoria marinei militare române, tunurile de câmp au fost

Dniestre, Else, Betta, Armonica și Carmen Silva.

¹⁷ *Ibidem*, p. 178.

¹⁸ La 12 aprilie 1919, sosise la Cetatea Albă și vedeta nr. 2, comandată de căpitanul Iosif Rășcanu.

¹⁹ Virgil Alexandru Dragalina, *Escadrila de Nistru*, Editura Militară, București, 2011, p. 358.

instalate pe bacuri, de unde au acționat prin salve rapide și de mare precizie asupra inamicului²⁰.

La 24 aprilie 1919, ora 18.00, pichetul grănicersc căpitan Popescu a fost atacat de 200 de infanteriști și 30 de cavaleriști bolșevici. În sprijinul grănicerilor români au acționat o companie greacă și un pluton din compania 3/Regimentul 38 Infanterie, bolșevicii fiind siliți să se retragă²¹.

Pentru a distruge aeroportul și stația bolșevicilor ruși, în curs de instalare la Atarik, care reprezentau un real pericol pentru români, dar și pentru aliați, locotenent comandorul Virgil Dragalina organizează și desfășoară o acțiune surprinzătoare, care se va dovedi deosebit de eficientă. În noaptea de 18/19 aprilie 1919, cele 5 vedete²² însoțite de două șlepuri trase de remorcherele „Borcea” și „Cosak”, pe care fuseseră îmbarcate forțe de valoarea unui batalion de infanterie, s-au apropiat de Atarik și, în zorii zilei, escadrila a deschis foc cu cinci tunuri și zece mitraliere. Batalionul de infanterie a debarcat și a ocupat aeroportul și stația de radiotelegrafie. Au fost distruse pista și clădirile aeroportului și s-au capturat 12 motoare de avion noi, precum și o mare parte din aparatura de radiotelegrafie. După aproximativ două ore, detașamentul s-a reîmbarcat și în jurul orei 9.00, militarii români au intrat în Cetatea Albă, fără a înregistra vreo pierdere²³.

Trupele franceze din Razdelnaia se vor retrage spre Tiraspol în noaptea de 5/6 aprilie 1919, fiind îmbarcate în 5 garnituri. Odată ajunse în Tiraspol trupele franceze, comandate de locotenentul colonel Higou, vor refuza să debarce, solicitând să fie retrase la Reni. În aceste condiții garniturile vor fi garate pe linia moartă Bender – Varnița.

Batalionul maiorului Popescu, îmbarcat într-o singură garnitură, va părăsi ultimul localitatea Razdelnaia, odată ajuns la Tiraspol intrând în compunerea detașamentului colonelului Florescu.

La 12 aprilie 1919, detașamentul colonelului Florescu, din ordinul generalului D’Anselme, s-a retras de la Tiraspol la Tighina²⁴. Podul dintre Tiraspol și Tighina va fi distrus în ziua de 17 aprilie 1919, ora 19.15

III. Colaborarea trupelor aliate cu trupele române pe timpul și după realizarea dispozitivului de apărare pe Nistru

Conform Ordinului 93/1919, Corpul 5 Armată a ordonat, la 7 aprilie 1919, ca trupele și serviciile române aflate la sud de linia Dubăsari – Chișinău – Huși, pe măsură ce trupele aliate vor ocupa pe malul drept al Nistrului sectoarele stabilite de comandamentul aliat, să se retragă treptat spre nord. Începând cu 12 aprilie 1919, unitățile din subordinea Diviziei 10 Infanterie, care au avut misiunea de a acoperi Nistrul, au început să predea sectoarele trupelor aliate. Trupele române după ce au fost înlocuite, au predat sectorul trupelor aliate pe bază de proces verbal, după care s-au regrupat în raioanele stabilite de comun acord cu aliații și, ulterior, s-au deplasat în raioanele ordonate

²⁰ *Ibidem*, p. 360-361.

²¹ AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni în perioada 1-30 aprilie 1919*, p. 267.

²² La 17 aprilie 1919, au sosit al Liman și vedetele nr. 4 și 5, comandate de căpitanii Ion Focșa și Vasile Petre.

²³ Virgil Alexandru Dragalina, *op. cit.*, p. 361-365.

²⁴ AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni în perioada 1-30 aprilie 1919*, p. 208.

de comandantul Corpului 5 Armată. La 23 aprilie 1919, prin ordinul M.C.G., teritoriul Basarbiei era împărțit în două sectoare:

- Sectorul de nord ocupat de trupele Corpului 5 Armată, apărât de Divizia 1 Cavalerie, Divizia 9 Infanterie și Divizia 10 Infanterie. Rezerva corpului de armată era formată din Divizia 4 Infanterie, cu forțele dispuse la Iași și Chișinău. Punctul de comandă al Corpului 5 Armată se afla dispus la Iași. Comandantul Corpului 5 Armată, generalul Pătrașcu Ion, va fi înlocuit de către generalul Popovici la data de 29 aprilie 1919, cu această ocazie constituindu-se grupul de divizii General Popovici, care avea în subordine și Brigăzile 4 Roșiori și 5 Călărași.

- Sectorul de sud, ocupat de trupe aliate comandat de generalul D'Anselme, cu punctul de comandă la Bolgrad. Era apărât de Diviziile 16, 30 și 156 franceze, Diviziile 2 și 13 grecești și Divizia 4 Vânători poloneză.

La solicitarea generalului D'Anselme, în sectorul de sud se vor lua următoarele măsuri:

- Grănicerii au rămas pe frontieră, continuându-și îndeplinirea serviciului, în strânsă legătură cu comandamentele aliate;

- Jandarmii rurali au rămas în localitățile în care erau dispuși;

- În orașele Bender, Cetatea Albă și Bolgrad, a fost numit un ofițer superior român, cunoscător de limba franceză, comandant al pieței. În orașele Kilia, Kahul și Ismail au fost numiți în aceste funcții căpitani mai vechi în grad²⁵.

- Autoritățile administrative – prefecții, primarii, administratorii financiari și din vamă – au continuat să-și îndeplinească funcțiile în mod normal. Pe lângă prefecții de poliție au fost atașați agenți secreți francezi²⁶.

Începând cu 26 aprilie 1919, unitățile Diviziei 10 Infanterie au predat sectoarele avute în primire trupelor franceze, grecești și poloneze și s-au concentrat în sectorul de apărare cuprins între: la sud – Telika – Cincireni – Costești – Pogonești; la nord – Vadu Roșca – Contizani – Sculeni. Batalionul 3 din Regimentul 39 Infanterie (efective: 365 baionete, 18 puști mitralieră, 8 mitraliere) va rămâne la Tighina, pentru a sprijini acțiunea trupelor franceze din zonă.

Referitor la valoarea combativă a trupelor aliate, generalul Condeescu, informează că, în urma discuțiilor purtate cu generalii D'Anselme și Pateé, a aflat următoarele aspect:

- Singurele trupe franceze pe care se poate conta sunt trupele de tiraliori algerieni, restul au valoare combativă zero, militarii francezi abia așteptând ordinul de a pleca în Franța;

- În rândul ofițerilor, inclusiv a celor superiori, se constată o oboseală generală, toți având nevoie de a fi remontați;

- Trupele grecești sunt tinere, dar au o încadrare rea;

- Militarii polonezi snt bravi, dar hoți²⁷.

În conformitate cu Ordinul M.C.G. nr. 534 din 23 aprilie 1919, cu începere de la 20 aprilie 1919, în Basarabia se înființează un Comandament Teritorial, care are în

²⁵ *Ibidem*, p. 208.

²⁶ *Ibidem*, p. 190.

²⁷ *Ibidem*, p. 233.

competență sectorul de sud, ocupată de trupele aliate, punctul de comandă al acestei structuri funcționând la Bolgrad, în același loc cu Comandamentul trupelor aliate. Comandamentul Teritorial este comandat de generalul Paul Angelescu, care păstrează și comanda Diviziei 15 Infanterie. Acest comandament trebuia să:

- Asigure viața și avutul locuitorilor în contra rău făcătorilor, oricine ar fi fost aceștia;

- Reprimarea actelor de rebeliune din partea populației;
- Asigurarea ordinii în centrele importante ale regiunii;
- Sprijinirea autorităților administrative pentru aplicarea dispozițiilor luate.

Comandamentul Teritorial avea la dispoziție: trupele Divizia 15 Infanterie din Basarabia de sud; Brigada 4 Roșiori (mai puțin escadronul de la Chișinău); Regimentele 4, 5 și 6 Călărași; o companie și o secție de mitraliere din Regimentul 39 Infanterie dislocată la Tighina.

Comandamentul Teritorial a avea legături cu:

- Corpul 5 Armată în ceea ce privește chestiunile de ordin administrativ, disciplinar și eventual și operativ;

- Cu Comandamentul trupelor aliate în ce privește măsurile de ordine și siguranță publică;

- Cu domnul ministru Ciugureanu în ce privește chestiunile de ordin administrativ;

- Cu M.C.G. în ce privește chestiunile de aprovizionare și de ordin general²⁸.

În această perioadă pentru a respinge acțiunile bolșevice trupele române și cele aliate au colaborat astfel:

- La 30 aprilie 1919, bolșevicii au încercat să întidă un pod peste Nistru în dreptul localității Karagatz. Batalionul 3/Regimentul 38 Infanterie, sprijinit de artileria sectorului, trupe poloneze din vecinătate și o secție de mitraliere din compania 2/ 21 franceză din Tighina vor sili inamicul să se retragă pe malul stâng al Nistrului²⁹;

- La 20 mai 1919, o badă de bolșevici, trecând Nistrul cu o barcă, au atacat postul de jandarmi și pichetul de grăniceri din comuna Porcari. În sprijinul jandarmilor și grănicerilor români a intervenit o patrulă poloneză. După izgonirea bolșevicilor, comandantul escadronului de cavalerie polonez, dispus în localitate, a luat măsuri de intensificare a patrulării în zonă, inclusiv noaptea³⁰.

- În noaptea de 27 mai 1919, la ora 03.30 s-a declanșat incursiunea bolșevică de la Bender – Tighina. Aproximativ 300 de bolșevici au forțat Nistrul și, sprijiniți de bolșevicii din oraș, au pătruns în localitate. Pentru respingerea atacului bolșevic, au acționat un batalion și jumătate de tiraliori algerieni și două secții de mitraliere din Batalionul 2 al Regimentului 39 Infanterie, comandat de maiorul Boly. După trei ore de luptă, bolșevicii au fost siliți să se retragă. Cei capturați au fost executați, mai puțin dezertorii români – care au făcut parte din această grupare bolșevică – aceștia fiind trimiși în judecata Curții Marțiale. Pe timpul confruntării, un soldat român a fost rănit, alți 4 fiind capturați. A fost distrusă o mitralieră și au fost capturate de inamic 10 puști, 8 pumnale și 8 revolve. Trupele franceze au avut

²⁸ *Ibidem*, p. 270-271.

²⁹ *Ibidem*, p. 300-301.

³⁰ *Ibidem*, p. 370.

următoarele pierderi: 7 morți, 25 răniți și 60 de capturați și dispăruți³¹.

IV. Incidente apărute pe timpul colaborării trupelor române cu cele aliate

De regulă trupele române, după retragerea trupelor aliate în sudul Basarabiei, au fost consemnate în cazărmi. În sectorul Cetatea Albă singurii care circulau liberi erau marinarii Escadrilei de Nistru. Aceștia, disprețuiți de trupele franceze indisciplinate și anarhice, majoritatea provenind din coloniile africane, au fost implicați în dese conflicte cu aliații francezi, unele soldate chiar cu victime.

Marinarul aflat în postul de pază la depozitul de vin din Bazinul, unde staționa Escadrila de Nistru, a fost agresat de un grup de 6 soldați francezi, care doreau să sustragă băutură. Marinarii, aflați pe navele din apropiere, au sărit în ajutorul santinei. În încăierarea care a urmat, soldații francezi au fost „burdujiți rău de tot”, dar și un sergent român s-a ales cu o vânătăie urâtă la ochi. Soldaților francezi le-a fost confiscat un pistol cu care îi amenințau pe militarii români³².

În urma acestui incident, francezii au instalat, la intrarea în sectorul Escadrilei de Nistru, un pichet de supraveghere, format dintr-un gradat și șase soldați, toți din trupele coloniale. Aceștia îi controlau pe marinarii care mergeau sau se întorceau cu diferite misiuni în/din oraș. Aici se nășteau mereu conflicte, din cauză că militarii români nu se lăsau percheziționați. Incidentul cel mai serios a avut loc într-o seară, în jurul orei 22.00, când sergentul furier al escadrilei, a fost dezarmat și bătut crunt de militarii africani. La strigătele disperate ale acestuia, toți militarii escadrilei, înarmați cu arme, baionete, răngi de fier, ciocane, pari, rame de bărcuțe, au sărit în ajutorul sergentului. S-a încins o bătaie pe viață și pe moarte cu rezultate nefaste pentru africani „care au fost făcuți zob” – 4 dintre ei au fost grav răniți și internați în spital, unde unul a decedat. Ceilalți au suferit traumatisme serioase, fiind mutilați. Și marinarii români au primit lovituri de baionetă și de armă, unele destul de serioase. A doua zi pichetul a fost desființat, iar francezii nu au luat nicio măsură pentru sancționarea vinovaților³³.

Un alt incident grav a avut loc la depozitul de cărbuni de pe digul de la Șaba, păzit de un soldat marinar. Militarii francezi, de data aceasta albi, trăgeau asupra santinei, din tranșeele lor, spre amuzament. Santinela răspundea și ea cu focuri sporadice. Două vedete românești, auzind schimbul de focuri, s-au apropiat de dig, moment în care santinela a luat poziția dreptă, prezentând onorul. Un grup de militari francezi au părăsit tranșeele, s-au repezit asupra soldatului român, l-au doborât și l-au lovit sălbatic cu pumnii. Locotenentul comandor Virgil Dragalina a ordonat ca mitralierele de la bordul vedetelor să deschidă focul pe deasupra francezilor. Însăpăimântați, francezii au fugit în tranșeele lor, luând cu ei și arma santinei. Locotenentul comandor Dragalina, în raportul înaintat generalului J. Defieux, comandantul Diviziei 156 Infanterie, a prezentat repetatele agresii ale militarilor francezi și a solicitat predarea armei luate de militarii francezi. Acesta a ordonat înapoierea armei și, în scrisoarea de răspuns, a criticat marinarii români care „deschid focul și fac uz de armă cu mare ușurință”³⁴.

³¹ *Ibidem*, p. 385-387.

³² Virgil Alexandru Dragalina, *op. cit.*, p. 376-377.

³³ *Ibidem*, p. 377-378.

³⁴ *Ibidem*, p. 379-380.

Incidente au loc și pe timpul îndeplinirii misiunilor de către vedetele române pe lacul Liman. Într-una din zile, vedeta pe care se afla locotenentul comandor Virgil Dragalina a fost întâmpinată de focuri de armă trase la comandă de către militarii francezi. Marinarii români bine adăpostii nu au fost afectați. După ieșirea din raza de acțiune a armamentului de infanterie, comandantul escadrei, a solicitat intervenția celorlalte vedete, aflate la Cetatea Albă și Bugaz. După sosirea celor 4 de la Cetatea Albă, s-a deschis foc cu mitralierele de la bord, având grijă se se tragă în fața tranșeelelor ocupate de francezi. Dacă focurile răzlețe ale francezilor nu încetau, marinarii români erau pregătiți să execute foc și cu tunurile de la bordul navelor. Francezii nu au mai tras niciun foc și în urma acestei demonstrații de forță francezii nu au mai deschis focul niciodată asupra vedetelor românești³⁵.

Într-un alt incident marinarii români vor fi siliți să folosească și tunul de la bord. Într-o zi, doi ofițeri francezi au intrat în bazinul Escadrei de Nistru, s-au urcat la bordul șalupei „Carmen Silva” și au plecat în largul Limanului să se plimbe, în disprețul total al comandanților români cărora nu le-au solicitat aprobarea. În ziua următoare la pupa șalupei a fost ridicat pavilionul de război românesc și o santinelă a fost plasată în apropierea acesteia. Cei doi ofițeri francezi, însoțiți de doi ostași motorști, au venit la cheu, au atacat, dezarmat și legat santinela, abandonând-o pe cheu. Tot pe cheu au aruncat și pavilionul românesc. După ridicarea pavilionului francez, au pornit cu șalupa în plimbare pe lac. Locotenentul comandor Virgil Dragalina la bordul vedetei nr. 6 a pornit în urmărirea șalupei, echipajele ocupându-și posturile de luptă. Deoarece vedeta avea o viteză mult mai mică ca cea a șalupei, s-a ordonat tragerea a două obuze în dreapta și stânga șalupei, la înălțimea apei. Inițial francezii s-au oprit, dar la apropierea vedetei, șalupa a pornit vijelios, un ofițer comunicând că se îndreaptă la bazinul francez. După 15-20 de minute vedeta a ajuns în bazinul francez, unde au găsit șalupa abandonată, având arborat pavilionul francez. Locotenentul comandor Virgil Dragalina a coborât pavilionul francez, care a fost trimis la Căpitănia portului francez și a organizat, sub privirile mirate ale ofițerilor și soldaților francezi, ceremonialul de ridicare a pavilionului românesc cu toate onorurile prevăzute în regulamentele militare³⁶.

Incidentul nu a rămas fără urmări. Întâlnindu-se întâmplător cu generalul D'Anselme în centrul orașului Cetatea Albă, locotenentul comandor Virgil Dragalina a fost apostrofat pe un ton neprotocolar pentru dese incidente cu militarii francezi, inclusiv pentru că a tras cu tunul în ofițeri francezi și a fost anunțat că este pedepsit cu 30 de zile de închisoare pe care le va executa la bordul vedetei pe care o comanda, sub paza unei santinele franceze. Riposta ofițerului a fost fermă: „*Marina română colaborează cu armata franceză și sunt la dispoziția dumneavoastră în toată clipa – zi și noapte – să execut orice misiuni îmi veți da. Totuși, marina noastră nu este sub comanda dumneavoastră, eu depind direct de Marele Cartier General Român, așa că ordinul dumneavoastră de pedepsire a mea, pe care aveți să mi-l dați sau ați vrut să mi-l dați, este sau ar fi fost inoperant. Nu aveți acest drept și desfid ca un soldat francez, zece sau o sută, să pună piciorul pe puntea unei vedete române, altfel*

³⁵ *Ibidem*, p. 375-376.

³⁶ *Ibidem*, p. 380-381.

decât ca prieteni și aliați, vă rog să nu ne confundați cu soldații din Senegal sau Dahomei”³⁷. Generalul a ascultat apoi relatarea tuturor incidentelor prezentate corect de ofițerul român și conflictul a fost rezolvat.

V. Înlocuirea trupelor aliate

Urmare a evoluției situației militare internaționale, în luna mai 1919, la nivelul comandamentului strategic aliat s-a pus problema necesității redisolocării unor forțe și mijloace. La 26 mai 1919, la București, în sediul M.C.G., are loc întâlnirea între generalul Jean Cesar Graziani, însoțit de colonelul Banby și delegația românească formată din colonel Nicolae Condeescu, colonel Ion Sichitiu și locotenentul colonel Radu R. Rosetti³⁸.

În urma acestei întâlniri, M.C.G. a emis ordinul nr. 1325, prin care generalul Popovici era înștiințat că trupele franceze și grecești din sudul Basarabiei³⁹, urmând a fi transportate pe un alt teatru de operațiuni în Bulgaria occidentală, vor fi înlocuite, în sectorul pe care îl ocupă, prin Divizia 5 Infanterie română, pusă în acest scop la dispoziția Grupului de Divizii „General Popovici”⁴⁰.

Disponerea trupelor aliate era următoarea:

- Grupul „General Nerell” – între Telika și Talamaz, având Divizia 16 la Bender și Divizia 30 la Kăușani;

- Grupul „General Nieder” – între Talamaz și Seimeni, având Divizia a 2-a greacă la Kol Enheim și Divizia a 13-a greacă la Iromklia;

- Divizia 156 Infanterie, comandată de generalul Borius – între Seimeni și Bugaz.

Comandantul Diviziei 5 Infanterie, comandată de generalul de brigadă Vernescu Ioan, după transportul și debarcarea trupelor în Basarabia, a stabilit, în bună înțelegere, cu generalul D’Anselme, comandantul trupelor franceze și cu generalul Nieder, comandantul trupelor grecești, modul practic de executare a înlocuirii.

Comandanții brigăzilor române s-au prezentat la comandamentele aliate din fiecare sector, luând în primire dosarele de sector cu toate caracteristicile acestora, consemnele, planurile de apărare etc.

Au fost trimiși în recunoaștere ofițeri români care au studiat caracteristicile sectorului, lucrările de fortificații existente, legăturile telefonice și telegrafice din interiorul zonei. Începerea înlocuirii unităților aliate s-a făcut numai după terminarea recunoașterilor.

Înlocuirea s-a făcut pe regimente, odată cu ocuparea pozițiilor asigurându-se legătura telefonică și telegrafică cu eșelanele superioare. Comanda subsectoarelor de brigadă române a fost luată la ora 6.00 dimineața ale zilei care a urmat după noaptea înlocuirii celui din urmă regiment din brigadă. Ultimele subunități aliate înlocuite, la 12 iunie 1919, au fost subunitățile de artilerie franceze din sectorul Telika – Talmaz.

Înlocuirea integrală a forțelor aliate a fost finalizată la 13 iunie 1919.

³⁷ *Ibidem*, p. 382-383.

³⁸ Dumitru Seserman, *op. cit.*, p. 193.

³⁹ Trupele poloneze au părăsit Basarabia începând cu 20 mai 1919, îmbarcarea în garniturile militare executându-se în gara Căușeni, cu sprijinul unei companii românești.

⁴⁰ AMR, Fond RIJO1, *Jurnalul de operațiuni în perioada 1-30 aprilie 1919*, p. 391.

NORD-ESTUL BANATULUI ÎN ANUL 1919

Dumitru Tomoni

1. INSTAURAREA ADMINISTRAȚIEI ROMÂNEȘTI

Nord-estul Banatului s-a impus atât în mentalul colectiv cât și în cercetările sociologice, etnografice și istorice drept zona Făgetului sau Țara Făgetului, dat fiind faptul că începând cu secolul al XVIII-lea Făgetul a devenit cea mai importantă localitate, fiind centrul districtului, cercului, plășii sau raionului ce-i purta numele. Derulându-se sub forma unui imens amfiteatru, Banatul de nord-est este delimitat de Valea Mureșului, zona Pădurenilor, poalele Munților Poiana Ruscă și zona Lugojului. În prima jumătate a secolului al XX-lea, nord-estul Banatului era organizat administrativ în plasa Făget¹.

Potrivit prevederilor Convenției de armistițiu de la Belgrad, semnată la 13 noiembrie 1918 de reprezentanții guvernului Karolyi și Franchet d'Esperey, comandantul trupelor Antantei din Balcani, Banatul românesc intra sub jurisdicția guvernului maghiar până la semnarea tratatului de pace, fiind ocupat militar de trupele regale sârbești². Spre sfârșitul lunii noiembrie intră în Banat, sub motivul controlării ocupației militare sârbești, și trupele coloniale franceze, dar situația era confuză, făcându-se încercări disperate de reinstaurare a administrației maghiare³.

Și după 1 Decembrie 1918 situația rămâne confuză în Banat, inclusiv în zona Făgetului. De aceea, George Gârda continuă acțiunea de constituire a gărzilor românești în această zonă, pentru că în localitățile unde nu au fost evenimente deosebite gărzile s-au înființat după 1 decembrie pentru a suplini vidul de putere și autoritate⁴. Astfel, în Băsești (azi Begheiu Mic) Garda Națională Română s-a constituit în 10 decembrie 1918, când locuitorii localității au fost convocați în localul școlii de către preotul Victor Iclozan, participant la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Comandantul gărzii a fost sublocotenentul Emil Iclozan, înlocuit, mai târziu, de învățătorul Ion Petrescu. Garda – relatează într-un raport preotul Iclozan – „s-a dovedit foarte disciplinată și susținea ordinea în comună și se lucra cu multă inimă pentru lecuirea tuturor neajunsurilor. Ordinea era

¹ În 1919, plasa Făget aparținea județului Caraș-Severin și cuprindea 38 comune rurale cu o suprafață de 124.061 jugăre cadastrale și o populație de 22.477 locuitori, dintre care: 18.606 români, 3.035 maghiari, 585 germani, 184 evrei și 67 de altă naționalitate. În cadrul plășii funcționau 2 secretariate comunale – Făget și Dumbrava – și 6 secretariate cercuale: Bujor, Coșava, Curtea, Făget, Gladna Română și Tomești. Făgetul, reședința plășii, avea o suprafață de 6.902 jugăre cadastrale, 632 case și o populație de 2.921 locuitori, dintre care: 1.349 români, 1.130 maghiari, 287 germani, 140 evrei și 15 de altă naționalitate.

² Wiliam Marin, *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Timișoara, Editura Facla, 1978, p. 68.

³ Tiron Albani, *Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1935, p. 252.

⁴ Dumitru Tomoni, *George Gârda în slujba României Mari*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2013, p. 53.

restabilită, iar garda veghea ca avutul fiecăruia să fie neatins de nimeni”⁵.

Situația era confuză în zona Făgetului și la începutul anului 1919, așa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă de George Gârda lui Valeriu Braniște, șeful Resortului Culte din cadrul Consiliului Dirigent: „Suntem într-un hal nemaipomenit. În România Mare fără români, sub ocupația franceză, fără francezi. Ordine nu primim de nici unde. Până acum au susținut pacea cu Gardele Naționale Române, dar începându-se lucrul câmpului nu va mai fi posibil de a mai ține laolaltă pe gardiști, însuflețirea gardelor dispare și ne e teamă, că se vor ridica la suprafață elementele turbulente chiar din sânul gardelor”⁶.

Confuzia și starea de nesiguranță sunt amplificate și de ordinul dat de armatele franceze de a se aduna toate armele de la locuitori. Reprezentanții administrației locale considerau că acest ordin trebuia aplicat și în cazul gărzilor românești astfel că posibilitatea dezarmării gărzilor îl îngrijorează pe avocatul făgetean: „Nu știu rapoartă-se acest ordin și la puștile gardelor, sau nu ? Administrația afirmă că și de la garde au a se lua puștile. În acest caz și față de dușmanii interni? care toți au de la administrația maghiară drept de a ține puști“. Starea de spirit a populației este mai mult decât îngrijorătoare: „Poporul, în neliniștea și neorientarea lui, foarte ușor se dedă la fapte care pot avea urmări dezaastroase. Nu mai crede nimănui, decât poate aceluia, care îl îndeamnă la fapte, care servește pur și simplu interesele lui materiale. Pretutindeni minciuni și bârfeli, scorniri și defăimări. Nimeni nu e scutit mai mult. Cam ca la Lugoj. Așa ceva nu era pe la noi mai înainte”⁷. De aceea, Gârda îi solicită ministrului Braniște mai multe informații: „Te rog, fii bun, lămurește-mă în următoarele privințe: 1. Se referă ordinul francez și la luarea puștilor de la G.N.R. [Garda Națională Română – n.n.]? 2. Veni-va trupa de ocupanți francezi aici, și dacă da, când? 3. De ce nu se fac pașii de lipsă, ca cercul Făgetului să fie ocupat sau de armata română, sau de armata franceză!”

Gârda era conștient de gravitatea situației, pentru că la fel stăteau lucrurile și în celelalte zone ale Banatului dar, în același timp, era conștient de obligațiile morale asumate atunci când a acceptat să organizeze și să conducă gărzile românești din zona Făgetului: „Sunt convinși... că e greu a da răspuns la toate întrebările acestea, dar trebuie să primesc un răspuns oarecare, ca să pot barem întrucât-va liniști poporul, ca astfel să-l păzim de fapte nedemne, de vremurile prin care trecem. La urma urmelor tot noi sântem moralicește răspunzători pentru ceea ce se petrece sub ochii noștri”⁸.

Între timp, guvernul francez l-a însărcinat pe generalul Franchet d'Esperey să creeze o zonă de ocupație franceză în Banat, sub conducerea generalului Léon Gaston Jean-Baptiste Farret, comandantul Diviziei a 11-a Infanterie Colonială, instalată la Timișoara încă de la sfârșitul lunii ianuarie. Conform instrucțiunilor cu privire la scopul și organizarea zonei de ocupație franceză, emise din Lugoj de generalul Farret la 23 martie 1919, zona cuprindea aproape întregul județ Caraș-Severin și partea de nord-est a județului Timiș.

La 28 martie 1919, prin Ordonanța nr. 418/2000, generalul Farret modifica

⁵ Muzeul Banatului Timișoara, *Fond Ilieșiu*, Dosar Băsești, nr. 10.

⁶ Biblioteca Academiei. *Secția manuscrise*. Arhiva Valeriu Braniște VI, acte, p. 39.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

organizarea administrativă a Banatului, constituind o unitate administrativă distinctă⁹, județul Lugojului, împărțit în patru cercuri și cincisprezece circumscripții, numite plăși, printre care și plasa Făget. Fiecare cerc era condus de un comandant cercual, iar autoritatea la nivelul plășii era deținută de un căpitan, funcționarii maghiari fiind menținuți pe posturi. Cercul Lugoj era condus de maiorului Papillon, comandantul celei de a 21-a trupe de artilerie. Acesta va veghea asupra următoarelor unități administrative: Lugoj, Buziaș, Făget, Bega, Timiș, Caransebeș și Recaș, cu excepția orașului Caransebeș. Au fost incluse în întregime zonei franceze de ocupație doar plășile Bega, Bozovici, Făget, Caransebeș, Lipova, Lugoj, Mureș, Timiș și Teregoва, restul doar parțial. Ordonanța prevedea subordonarea instituțiilor administrative și militare armatei franceze populația fiind obligată să se abțină de la orice manifestație, întrunire și asociere. Administrația era exercitată de funcționarii civili, în numele guvernului maghiar. Se interzicea arborarea drapelului național pe clădirile publice și purtarea oricărei cocarde tricolore. Numai jandarmeria și poliția puteau purta cocarda maghiară. Până la instaurarea administrației românești la Făget, ordinea a fost menținută de trupele coloniale franceze, alcătuite din marocani ce și-au fixat tabăra pe locul vechiului târg, conducerea fiind asigurată de ofițerul Durand¹⁰.

În 23 mai 1919 treceau prin Făget 550 jandarmi români, îndreptându-se spre Lugoj, pentru a asigura ordinea publică în județ, fiind primiți cu multă simpatie de populația românească. La Lugoj românii au arborat tricolorul pe acoperișul primăriei, la balcoane și pe alte instituții publice fiindcă „petecul acesta binecuvântat al României Mari în sfârșit și-a găsit adevăratul stăpân după-ce în șapte luni și-a schimbat de trei ori stăpânul”¹¹. La 31 mai 1919, subprefectul județului îi cerea lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent din Sibiu, să trimită 300 de jandarmi, pentru că cei sosiți la Lugoj sunt insuficienți¹².

Tot în ziua de 23 mai 1919, o delegație județeană, în frunte cu prefectul George Dobrin, episcopul greco-catolic Valeriu Traian Frențiu, protopopul ortodox al Lugojului, George Popovici, octogenarul Titus Hațeg și corul „Lyra”, a plecat la Békéscsaba cu un tren special, pentru a transmite familiei regale române salutul bănațenilor. După ce-i spune Regelui că „Banatul plânge, Majestate”, Dobrin pledează pentru necesitatea contopirii întregului Banat cu România, iar Regele Ferdinand îi asigură pe toți cei prezenți că va face tot ce-i stă în putință pentru ca întregul Banat să revină României¹³: „Fiți siguri, că trăgând spada n-am tras-o numai ca să dezrobesc ținuturile ardelene dar și acele ținuturi care astăzi prin glasul vostru confirmă din nou voința lor neștirbită de a fi unite cu România Mare. Vă asigur, că voi face tot ce-mi va sta în putință pentru realizarea dorințelor voastre.

⁹ „Drapelul”, an. XIX, nr. 32 din 23 martie/3 aprilie 1919, p. 2.

¹⁰ Ionele Moscovici, *Misiunea franceză de interpunere în Banat: martie-mai 1919*, în „Banatica”, nr. 21, Reșița, 2011, p. 373.

¹¹ „Drapelul”, an. XIX, nr. 49 din 14/27 mai 1919, p. 1.

¹² Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura Severin*, dosar nr. 31-1919, f. 18 (în continuare: DJTAN...).

¹³ Miodrag Ciurușchin, *Mișcarea națională românească pentru unirea Banatului cu România (februarie – august 1919)*, în „Analele Banatului”, s.n., arheologie – istorie, XIX, 2011, p. 458-459.

Deocamdată atât pot să vă spun”¹⁴. Cu această ocazie, generalul Constantin Prezan i-a înmănat lui G. Dobrin telegrama generalului Franchet d'Esperey, prin care acesta își dădea consimțământul pentru numirea lui ca prefect, așa cum hotărâse Consiliul Dirigent în 14 mai 1919, și a lui Ioan Băltescu ca subprefect. În aceeași zi, 24 mai 1919, în gara din Békéscsaba George Dobrin a depus jurământul înaintea episcopului greco-catolic Traian Frentiu, mandatat de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu.

La întoarcere, delegația a fost întâmpinată în gara Făget de un număr mare de făgețeni, fiind și zi de târg. Însuflețirea acestei întâlniri a fost exprimată prin cuvintele alese ale lui George Gârda și răspunsul de mulțumire al noului prefect. Evenimentul petrecut în gara Făgetului a fost consemnat în „Drapelul” din 14 mai 1919: „Făgetul prezintă omagiile prin graiul avocatului Gârda, cel care ne-a schimbat porecla în renume. Fiind și târg de țară, o lume imensă ne așteaptă în gară. Corul Lyra cântă: «Veniți viteji»... Publicul aclamă răspunsul nimerit al noului prefect”¹⁵.

În scurt timp, la 28 mai, a început instaurarea administrației românești în întregul județ Lugoj, operațiune condusă de George Dobrin, cu consimțământul generalului francez Turnadre. Odată cu numirea primilor funcționari români au fost date jos de pe sediile instituțiilor publice din Lugoj – palatul de justiție, poliție și prefectură – toate semnele care aminteau de vechiul regim maghiar, simbolurile și pancartele fiind distruse sau aruncate în Timiș¹⁶.

La 2 iulie 1919, Consiliul Dirigent din Sibiu făcea primele numiri în funcții administrative: Ioan Băltescu – subprefect județean, Cornel Lupea și Cornel Milutinovici – prim notari județeni, Virgil Bejan – secretar al prefecturii¹⁷. Prin aceeași decizie, Victor Chiriță¹⁸ a fost numit prim-pretor, iar Ioan Pop pretor al plășii Făget. La scurt timp se vor face și alte numiri de funcționari la Făget: Ioan Gaita – notar public, Pavel Unipan și Traian Dragomir – grefieri și Aurel Hădan – conducător la Judecătoria de Ocol Făget.

În vara anului 1919, primarul Iosif Schreinen și-a dat demisia, conducerea Făgetului fiind preluată, în mod provizoriu, de viceprimarul Vasile Nicoară. De aceea, pentru a rezolva problema conducerii localității, secretarul comunal cerea conducerii preturii, la începutul lunii iulie, să-l numească pe Dionisie Feneșiu¹⁹ în funcția de primar și pe Vasile

¹⁴ „Drapelul”, an. XIX, nr. 50 din 18/31 mai 1918, p. 2.

¹⁵ Idem, nr. 49 din 14/27 mai 1919, p. 2 (în unele articole de popularizare, s-a susținut în mod eronat că G. Dobrin a depus jurământul în fața Regelui Ferdinand, cf. Cristian Ghinea, *George Dobrin – Lugojeanul care a fost primul prefect român de Severin*, în <http://redesteptarea.ro/george-dobrin-lugojeanul-care-a-fost-primul-prefect-roman-de-severin/>).

¹⁶ Șipoș Ibolya, *Din istoria Marelui Război – orașul Lugoj între anii 1914-1919*, în „Restituiri bănățene”, coord. Dumitru Tomoni, Horațiu Suciu, V/2017, Timișoara, Editura Eurostampa, p. 247.

¹⁷ DJTAN, *Fond Prefectura Severin*, dosar nr. 38/1919, f. 117.

¹⁸ S-a născut la 19 septembrie 1887 în Chizătau, unde tatăl său Isidor era notar. A făcut studii universitare în științe juridice la Bratislava (1906), Cluj și Budapesta (1907-1910). În 1912 obține doctoratul în științe juridice (Ioan Cipu, *Fragmentarium făgețean 1733-1920*, vol. II. *Opidum/târgul Făget*, Lugoj, Editura Nagard, 2008, p. 63).

¹⁹ S-a născut în 1860, în Făget, în familia morarului Vichentie Feneș ce avea 11 copii. După ce învață meseria de tăbăcar își deschide un atelier de tăbăcărie în Făget, devenind unul dintre cei mai înstăriți oameni din zona Făgetului. A fost președintele Reuniunii de lectură a meseriașilor și comercianților din Făget, membru fondator al despărțământului Făget al Reuniunii învățătorilor români de la școlile confesionale

Nicoară în cea de viceprimar²⁰. În urma raportului subprefectului, Vasile Nicoară va fi numit primar la Făget. În anul următor, o delegație de făgețeni cerea prefectului schimbarea primarului și a secretarului. Considerând argumentată cererea făgețenilor, prefectul a dispus organizarea de noi alegeri, în vara anului 1920²¹.

Noua administrație românească instaurată în Făget era departe de a satisface justificatele speranțe ale locuitorilor zonei. Funcționarii numiți la conducerea plășii Făget, de data aceasta dintre români, nu erau exemple de cinste și corectitudine, iar unii aveau strânse legături cu vechea administrație maghiară. De aceea, la 15 iunie 1919, printr-o plângere trimisă „comandantului cel mai apropiat al armatelor regulate române”, 41 de locuitori din Sintești protestau împotriva deciziei prim-pretorului Victor Chiriță de a-l repune în postul de pădurar pe Imre Vizauer. Acesta din urmă terorizase satul în toamna anului 1918 și chiar după reocuparea postului de pădurar în Sintești comitea abuzuri, făcea propagandă bolșevică și antiromânească sub protecția prim-pretorului din Făget. Decepționați și revoltați, sinteștenii cereau „imediate cercetare din partea glorioasei noastre armate regulate românești”, având convingerea că doar aceasta mai putea face dreptate²². În continuarea plângerii ei propuneau îndepărtarea tuturor jandarmilor ce au slujit administrația maghiară, inclusiv a „plutonierului din Făget”, și înlocuirea lor cu „domni ofițeri și soldați din armata din Vechiul Regat, căci dacă și pe mai departe vom fi ocârmuiți ca până aci, vom pieri și vom ajunge la cea mai mare desnădejde”. Apelul era semnat de cei 41 de „devotați fii ai patriei române, în așteptarea unei rezolvări urgente, favorabile, drepte și românești”²³.

Dar mult dorita dreptate se lăsa așteptată în plasa Făget. La 22 ianuarie 1920, Sabina Tătar, preoteasă văduvă din Jupani, cerea Adunării deputaților să intervină pentru a curma abuzurile prim-pretorului din Făget, dar acesta își continua liniștit fărădelegile²⁴. După ce s-au adresat primului ministru, generalului Alexandru Averescu, 63 de locuitori din Surducul Mic înaintează o nouă plângere subprefectului din Lugoj, în termeni de-a dreptul emoționați: „O mie de ani a îndurat neamul românesc terorismul ungarilor până ce baioneta dorobanțului a scuturat lanțurile sclaviei... Plini de speranță în un viitor nou, cu inima plină de emoția unei fericiri desăvârșite a cărei dezvoltare așteptau a o îmbrățișa prin încorporarea noastră în sânul României Mari, priveam spre soarele reînvierii noastre, noi, iobagii de odinioară”²⁵. Deși, la fel ca și alți români din zona Făgetului, și cei din

greco-ortodoxe din dieceza Caransebeșului, membru în Consiliul de administrație al Societății de lectură română din Făget (Casina) și al Institutului de credit și economie „Făgețeană”, membru pe viață al Societății pentru fondul de teatru român din Făget, membru ordinar al „Astrei” etc. Ca o recunoaștere a rolului jucat de Dionisie Feneșiu în emanciparea culturală și economică a zonei Făgetului, la 9 noiembrie 1922, Regele Ferdinand I l-a numit membru al Ordinului „Coroana României în gradul de Cavaler”. A murit în anul 1950, în vârstă de 90 de ani și a fost înmormântat în cripta familiei din cimitirul ortodox al Făgetului (Dumitru Tomoni, *Nord-estul Banatului și Marea Unire. Contribuții documentare*, Timișoara, Editura Mirton, 2003, p. 35-36).

²⁰ DJTAN, *Fond Prefectura Severin*, dosar nr. 38, f. 119.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 75/1920, f. 37.

²² *Ibidem*, dosar nr. 74/1920, f. 42.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 1.

²⁵ *Ibidem*, f. 20.

Surducu Mic credeau „că din ordinea veche nu va mai rămâne piatră pe piatră”, ei recunosc că s-au înșelat amarnic, pentru că: „s-au dus ungurii mai apoi și sârbii cu atrocitățile lor, dând loc adevăratei vieți românești, pretutindeni, afară de cercul nostru al Făgetului, unde și azi domnesc cele mai desăvârșite stări anormale”²⁶. Semnatarii plângerii cereau anchetarea abuzurilor făcute de secretarul Demetrovici și prim-pretorul Victor Chiriță. Comportamentul prim-pretorului din Făget i-a scandalizat și pe intelectualii locali grupați în „Casina română”, care au redactat un raport detaliat despre activitatea acestuia. Pe lângă abuzurile făcute în aplicarea reformei agrare, Victor Chiriță nu era străin nici de afacerile socrului său, Romul Furdui, „preot în Zolt și comerciant în Făget”, care în anii 1919-1920 a desfăcut produse de primă necesitate: petrol, sare, porumb, zahăr, la prețuri exagerat de mari, printr-o cooperativă ce nu mai funcționa de câțiva ani la Făget.

Abia la 23 iunie 1920, subprefectul a ordonat o anchetă condusă de Cornel Lupea, prim-notar județean, împotriva lui Victor Chiriță²⁷. Din păcate nici noul prim-pretor, Octavian Jucu, nu va fi un model de corectitudine și comportament. Preotul Eugen Sudreșian din Coșteiu de Sus va lua atitudine față de abuzurile prim-pretorului printr-o scrisoare trimisă deputatului George Gârda, care va interveni la conducerea prefecturii pentru întreprinderea unei anchete²⁸. O relație firească cu organele de conducere a preturii se va realiza după numirea lui Victor Joviția, licențiat în drept, în funcția de prim-pretor al plășii Făget.

Dat fiind faptul că în nord-estul Banatului aproape toate școlile românești erau confesionale, noile măsuri dispuse de Resortul de Culte și Instrucțiune Publică din cadrul Consiliului Dirigent s-au pus în practică fără prea mari probleme. Pentru că anul școlar era în curs, primele măsuri urmăreau adaptarea învățământului la noile schimbări politice, urmând ca schimbările structurale să se facă cu începerea anului școlar 1919/1920. Astfel, potrivit Notei circulare din 22 decembrie 1918, și în școlile românești din această zonă istoria și geografia Ungariei urmau să fie înlocuite cu istoria și geografia României, iar elevii români de la aceste școli nu mai erau obligați să studieze limba maghiară²⁹. După Marea Unire, dispărând politica maghiară de deznaționalizare, majoritatea comunelor bisericești din nord-estul Banatului au solicitat Consistoriului diecezan al Episcopiei Caransebeșului ca școlile să devină școli de stat. Era și dorința credincioșilor de a scăpa de multele eforturi financiare pe care trebuiau să le facă pentru a menține caracterul confesional al școlilor lor.

Mai dificilă a fost situația de la Făget, unde funcționau o școală confesională cu limba de predare română și o școală de stat cu limba de predare maghiară. În toamna anului 1919, Consiliul Dirigent l-a numit pe Dănilă Ilițescu³⁰, până atunci învățător la școala

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, f. 39.

²⁸ *Ibidem*, dosar nr. 25/1922, f. 12-13.

²⁹ Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1919-1920)*, Cluj, Editura Dacia, 1985, p. 261.

³⁰ S-a născut la 16 mai 1885, în Globurău, județul Caraș-Severin. Școala primară a terminat-o în comuna natală, iar la Caransebeș va urma gimnaziul și Școala Normală. În 1931, prin examen de diferență, va absolvi Liceul „General Dragalina” din Oravița. După terminarea Școlii Normale a funcționat ca învățător

confesională română, ca director al școlii de stat. Astfel, cele două școli s-au unit, iar comitetul parohial a acceptat ca școala confesională română să devină școală de stat, în ciuda opoziției Consistoriului diecezan. Lucrurile s-au complicat deoarece fostul director al școlii de stat, Csokani Gyula³¹, a refuzat să predea școala lui Dănilă Ilieșcu și să rămână doar învățător la secția maghiară. Va accepta să predea documentele școlare abia în 10 mai 1920 și la sfârșitul anului școlar, având vechimea necesară, se va pensiona³².

Preluarea instanțelor judecătorești în Banat de către Consiliul Dirigent prin Resortul de Justiție, s-a făcut mai târziu și mai dificil decât în Transilvania³³. În 30 iunie 1919, din însărcinarea prefectului George Dobrin au fost preluate tribunalele din Lugoj și Caransebeș, și tot atunci s-a declanșat și acțiunea de preluare a judecătoriilor de ocol din județul Caraș-Severin.

La Judecătoria de Ocol Făget³⁴, prim-pretorul Victor Chiriță, din însărcinarea lui George Dobrin, a luat, în 30 iunie, înainte de preluarea efectivă a judecătoriei, jurământul de la doi judecători maghiari și de la funcționarii și auxiliarii români și maghiari³⁵. A doua

la Vărădia, Bichigi, Ramna, iar din 1917, la Făget. Aici va desfășura o intensă activitate culturală și politică pentru realizarea unității naționale, fiind dirijorul corului „Doina”, ajutor de comandant al Gărzi Naționale Române din Făget, delegat la Alba Iulia din partea „Reuniunii de cetire și cântare a plugarilor români din Făget” etc. În septembrie 1919 va fi numit subrevizor școlar de control în subrevizoratul Făget, în 1926 a fost numit revizor școlar al județului Caraș-Severin, iar în august 1932 a fost numit revizor școlar al județului Timiș-Torontal, stabilindu-se la Timișoara, unde va muri în 1958 (Ioan Munteanu, Dumitru Tomoni, Vasile M. Zaberca, *Banatul și Marea Unire. Bănățeni la Alba Iulia*, Timișoara, Editura Eurostampa, 2018, p. 208-209).

³¹ Csokány Gyula s-a născut la 14.07.1857 la Czernya, Județul Torontal. După absolvirea școlii pedagogice din Csongrád (Ungaria), funcționează ca învățător în Nógrád, Bulgăruș și Nițchidorf, iar din anul 1884 în Făget. Timp de aproape patru decenii a desfășurat o susținută activitate pentru îmbunătățirea performanțelor elevilor și creșterea prestigiului școlii. Nu întâmplător cea mai mare parte a intelectualilor și funcționarilor români din zona Făgetului și-au trimis copiii la această școală. În anul 1891 a fost numit director, funcție îndeplinită, fără întrerupere, până în anul 1919, când școala devine școală cu limba de predare română, iar el se pensionează. Bogata activitate și performanțele profesionale i-au fost răsplătite prin numeroase medalii acordate de către guvernul maghiar și inspectoratul școlar și premiul Krammer primit în anul 1918. Cel mai valoros dascăl al școlii germane-maghiare din Făget s-a stins din viață la 28 februarie 1943 și își doarme somnul de veci în cimitirul romano-catolic din Făget (Dumitru Tomoni, Ion Căliman, *Monografia Făgetului*, Editura Eurostampa, 2017, p. 280-281).

³² Ioan Cipu, *Învățământul făgetean 1769-1998*, Lugoj, Editura Europa Dacia Nova, 1988, p. 84-88.

³³ Gheorghe Iancu, *Justiție românească în Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006, p. 66-73 (în continuare: Gheorghe Iancu, *Justiție...*).

³⁴ Judecătoria de Ocol Făget s-a înființat prin Ordinul Ministrului Justiției nr. 9225/1871, cuprinzând zona Făgetului și împrejurimile Birchișului, iar prin ordinul nr. 5310/1892 al Ministrului Justiției, Cartea Funciară a fost transferată de la Tribunalul Lugoj la Judecătoria Făget. În anul 1952 Făgetul devenind raion, judecătoria a devenit Tribunal Raional, dar în anul 1968, prin desființarea raioanelor, și Judecătoria Făget și-a încetat activitatea, problemele cetățenilor trecând la Judecătoria Lugoj. Prin Legea nr. 92/1992 Judecătoria Făget urma să-și înceapă activitatea, dar din lipsă de spațiu, abia la 21 martie 1997 a avut loc prima dezbatere publică.

³⁵ Gheorghe Iancu, *Justiție...*, doc. 377, p. 443 „Din încredințarea dlui prefect, dl primpretor Dr. Victor Chiriță, invitând pe dnii: Dr. Sigismund Pánczél judecător la jud. de ocol din Făget, Ignatie Vass judecător, Inocențiu Crișan cond.[ucător] de c.[arte]f.[unciară], Pavel Ungureanu cancelist, Aurel Nicorescu manipulant, Géza Barabás executor, Iosif Halicsek diurnist și Gheorghe Csényi diurnist la judecătoria de ocol din Făget, să depună jurământul de serviciu, susnumiții domni se declară gata a depune următorul

zi, la 1 iulie, șeful judecătoriei, Francisc Orosz, a predat conducerea provizorie lui Sigismund Pánczél, „locuitor în Făget”, din ordinal lui Victor Chiriță. Între timp, Consiliul Dirigent l-a numit pe avocatul Aurel Hădan³⁶ în funcția de șef al Judecătoriei de Ocol Făget, care tot în 1 iulie a depus jurământul în fața prefectului George Dobrin, iar a doua zi a preluat „oficiu și agendele” de la judecătorul maghiar Sigismund Pánczél, șeful provizoriu al judecătoriei³⁷. Judecătoriei de Ocol Făget îi erau arondate 63 de localități³⁸.

2. ALEGERILE PARLAMENTARE DIN 1919

Una dintre problemele cele mai importante cu care s-a confruntat societatea românească în 1919 a fost alegerea primului parlament al României reîntregite, pe baza votului universal. Pentru prima dată alegerile trebuiau să trimită în cel mai important for al țării pe reprezentanții tuturor provinciilor românești, pentru a consolida opera realizată după atâta trudă și suferință³⁹.

Decretul regal nr. 3613 din 11 decembrie 1918 însărcina Consiliul Dirigent de la Sibiu, adevăratul guvern al Transilvaniei și Banatului, să întocmească în cel mai scurt timp un proiect de lege electorală, bazat pe principiul votului universal. În realizarea acestui proiect s-a pornit de la necesitatea unificării cât mai grabnice a legislației din Transilvania cu cea din Vechea Românie, autorii lui având în vedere prevederile Decretului lege nr. 3402 din 14 noiembrie 1918 din Vechea Românie⁴⁰.

jurământ: «Jur credință și supunere Majestății Sale Regelui României Ferdinand I și Consiliului Dirigent Român, voi ține legile și ordonanțele, voi apăra cinstea, demnitatea și interesele țării și ale cetățenilor ei, voi păstra secretul oficial. Așa să-mi ajute Dumnezeu»”.

³⁶ Aurel Hădan s-a născut în 1885 la Lalașinți, în familia preotului Ioan Hădan. După terminarea studiilor secundare la liceul din Arad a urmat dreptul la Universitatea din Oradea (1902-1905) și Cluj (1905-1906). Tot la Cluj susține doctoratul în științe politice (23 decembrie 1909) și științe juridice (22 iunie 1912). În 1913 s-a stabilit ca avocat în Făget. După 1918 va fi ales de două ori deputat în Parlamentul României. La 19 august 1921 apărea sub coordonarea avocatului Aurel Hădan, vicepreședinte al organizației locale a Partidului Național Român, primul număr al publicației „Gazeta Făgetului”. A fost președintele Cooperativei de aprovizionare și desfacere în comun „Vulturul” din Făget, președintele Băncii de Credit și Comercială Rom. S.A. Făget și membru în consiliile de administrație ale mai multor asociații culturale și bancare („Almanahul Banatului”, Timișoara, 1929, p. 211).

³⁷ Gheorghe Iancu, *Justiție...*, doc. 378, 379, 380, p. 443-444.

³⁸ Bacamezeu, Baloșești, Bata, Bătești, Băsești, Bichigi, Birchis, Botinești, Brănești, Bucoveț, Bruznic, Breazova, Bujor, Bulci, Bulza, Bunea Română, Bunea Ungurească, Căpălnaș, Căprioara, Coșava, Coșevița, Coșteiu de Sus, Crivina de Sus, Curtea, Drăsinești, Dubești, Făget, Fârdea, Fărășești, Gladna Română, Gladna Germană, Goizești, Groși, Hăuzești, Homoșdia, Igasfalva (Dumbrava), Jupânești, Lalașinți, Margina, Mâtnicu Mic, Nemeșești, Ohaba Sârbească, Ostrov, Pădurani, Pietroasa, Poieni, Pojoga, Povergina, Românești, Săceni, Selciovă, Sintești, Surducu Mic, Susani, Temerești, Tomești, Topla, Țela, Valea Mare, Virismort, Zăbalt, Zolt și Zorani (C. Martinovici și N. Istrati, *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, Cluj, Institutul de arte grafice „Ardealul”, 1921, p. 80-81).

³⁹ Ioan Scurtu, „Alegerea primului parlament al României întregite (noiembrie 1919)” în *60 de ani de la înfăptuirea statului național unitar român*, București 1978, p. 177.

⁴⁰ *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, coordonator Ioan Scurtu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982, p. 37-39.

La 29 iulie 1919 s-a convocat Marele Sfat Național, organul legislativ provizoriu al Transilvaniei, unde s-a constituit și o comisie pentru adoptarea legii electorale din care făceau parte 25 de membri, printre care și bănățenii Avram Imbroane, Ion Nedelcu și Lucian Georgevici⁴¹. Proiectul, supus mai întâi dezbaterii Consiliului Dirigent⁴², după ce a fost definitivat, a fost prezentat spre discutare și adoptare Marelui Sfat Național, care l-a votat la 6 august 1919⁴³. Autorizat de Consiliul de Miniștri în ședința din 20 august 1919 și de Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent, primul ministru Ionel Brătianu l-a supus la 24 august 1919 spre semnare Regelui Ferdinand I.

Potrivit decretului-lege, dreptul de vot obștesc, egal, direct și secret îl aveau toți bărbații în vârstă de 21 de ani – cu mici excepții⁴⁴ – care aveau cetățenie română și locuiau în România. Alegerea se făcea pe circumscripții electorale, fiecare județ formând o circumscripție electorală, care alegea un deputat la fiecare 30.000 de locuitori și la fracțiunea suplimentară numărului de 20.000 de locuitori. Alegerile pentru Senat se făceau tot pe bază de scrutin de listă, alegându-se un senator la 70.000 de locuitori și la fracțiunea suplimentară numărului de 47.000 de locuitori. Vârsta minimă pentru un deputat era de 21 de ani, iar pentru un senator, de 40 de ani.

Circumscripțiilor electorale erau împărțite în secții de votare organizate astfel încât alegătorii să voteze în localitatea de domiciliu. În localitățile în care numărul alegătorilor trecea de 1000 se amenajau două sau mai multe secții de votare⁴⁵. Mult discutată a fost problema scrutinului uninominal sau a celui de listă, ca în Vechiul Regat. După numeroase controverse, s-a optat pentru o cale mixtă: pentru mediul rural și orașele mici s-a menținut votul uninominal, iar pentru orașele Cluj, Timișoara, Arad, Oradea și Târgu Mureș, unde numărul alegătorilor permitea alegerea a cel mult doi deputați, s-a ales scrutinul pe listă. Potrivit art. 46, votarea avea loc numai dacă erau mai mulți candidați. În cazul în care era înscrisă o singură persoană, candidatul unic era declarat ales, fără a se mai vota. O persoană putea să-și depună candidatura în două circumscripții electorale din același județ sau din județe diferite, dar în cazul în care era ales în ambele, trebuia să opteze pentru una din ele.

Ziarul „Drapelul” din 11 septembrie 1919 a preluat din „Gazeta Oficială” a Consiliului Dirigent prevederile Decretului lege referitoare la alegerile ce urmau a fi organizate în județul Caraș-Severin⁴⁶, precum și ordinul circular adresat tuturor subprefecților din județele

⁴¹ Marin Pop, *Activitatea organizației Partidului Național Român din județul Timiș în primii ani după Marea Unire (1919-1920)*, în „ArheoVest”, nr. I, *In memoriam Liviu Măruia. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Szeged, JATEPress Kiadó, 2013, p. 924.

⁴² Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1919-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 115.

⁴³ Idem, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile Transilvaniei*, în „Studia Universitatis «Babeș-Bolyai», Series Historia”, Cluj, an. XIX, fasc. 1, 1974, p. 106 (în continuare: Gheorghe Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor...*).

⁴⁴ Nu puteau vota femeile, magistrații și militarii.

⁴⁵ „Gazeta Oficială”, nr. 54 din 13 septembrie 1919, p. 530-532.

⁴⁶ Dumitru Tomoni, „Caraș-Severin”, în *România Mare votează. Alegerile parlamentare din 1919 „la firul ierbii”*, coordonatori : Bogdan Murgescu, Andrei Florin Sora, Iași, Editura Polirom, 2019, p. 151-164. Dumitru Tomoni, *Alegerile parlamentare din anul 1919 în județul Caraș-Severin*, în „Restituiri bănățene”, nr. 7/2019, Timișoara, Editura Eurostampa, p. 287-317.

Transilvaniei și Banatului în vederea constituirii birourilor electorale județene și modul de pregătire a alegerilor. Potrivit Decretului-lege județul Caraș-Severin a fost împărțit în 24 de circumscripții electorale: 17 pentru Cameră (Adunarea Deputaților) și 7 pentru Senat⁴⁷. Alegătorii din nord-estul Banatului votau în circumscripțiile Făget⁴⁸ și Balinț⁴⁹.

Pe deplin conștientă de importanța primelor alegeri organizate în România Mare, conducerea Partidului Național Român a hotărât reorganizarea filialelor județene. În acest sens, în 25 august 1919, s-au întrunit în sala festivă a Palatului administrativ din Lugoj fruntașii P.N.R. din județ, alegându-se o conducere provizorie în frunte cu președintele dr. George Popovici, vicepreședinți Andrei Ghidiu și dr. Aurel Vălean și secretari dr. Ioan Jucu și dr. Ioan Stoian. Abordându-se și problema viitorilor candidați, protopopul Popovici a propus ca desemnarea candidaților să fie făcută în adunările alegătorilor din fiecare circumscripție, propunere neacceptată de către delegatul conducerii centrale, Antoniu de Mocioni⁵⁰.

Definitivarea listei de candidați a creat aprige discuții și nemulțumiri și datorită intervenției unor fruntași bănățeni stabiliți în Vechiul Regat, care cereau să fie trecuți pe liste în calitate de candidați oficiali: Traian Lalescu, Victor Biberia, Virgil Popescu. Conducerea centrală a partidului a refuzat acest lucru, motivând că solicitanții erau membri ai altor partide.

După mai multe controverse dintre conducerea județeană a PNR și cea centrală, ziarului „Drapelul” din 25 septembrie a publicat prima listă cu candidații Partidului Național propuși în cercurile electorale ale județului Caraș-Severin, listă validată de Prefectura Severin încă din 12 septembrie. Pentru Camera Deputaților erau înscriși: în cercul electoral Birchiș Antoniu Mocioni, proprietar în Bulci; la Făget avocatul dr. George Gârda; la Balinț avocatul lugojean dr. Ioan Jucu; la Lugoj publicistul dr. Valeriu Braniște; la Sacu învățătorul lugojean Ion Vidu; la Caransebeș profesorul dr. Petru Barbu; la Armeniș dr. Cornel Cornean secretar consistorial al episcopiei Caransebeșului; la Teregova avocatul lugojean dr. Aurel Vălean; la Bozovici preotul dr. Ion Sârbu din Rudăria; la Orșova Ion Gligorie; la Moldova Ionel Mocioni, proprietar în Căpâlnaș; la

⁴⁷ Circumscripțiile pentru Cameră erau: 1. Birchiș cu 21843 locuitori; 2. Făget cu 28140; 3. Balinț cu 25022; 4. Lugoj cu 33008; 5. Sacul cu 27210; 6. Jidovin cu 22671; 7. Bocșa-Montană cu 25255; 8. Reșița-Montană cu 33187; 9. Crașova cu 28291; 10. Oravița cu 37791; 11. Caransebeș cu 28608; 12. Armeniș cu 27527; 13. Teregova cu 23618; 14. Recaș cu 32830; 15. Bozovici cu 31285; 16. Moldova-Nouă cu 29606 și 17. Orșova cu 29649 locuitori. Circumscripțiile pentru Senat erau: 1. Făget-Birchiș-Balinț; 2. Lugoj-Sacul; 3. Reșița-Bocșa-Jidovin; 4. Oravița-Orșova; 5. Caransebeș-Teregova-Armeniș; 6. Răcășdia-Moldova-Nouă și 7. Orșova-Bozovici.

⁴⁸ Votau toate localitățile aparținătoare plășii Făget: Făget, Brănești, Băsești, Bichigi, Povergina, Bătești, Igasfalva (Dumbrava), Bujor, Botinești, Bucoveț, Săceni, Surducu Mic, Drăsinești, Gladna Română, Gladna Germană, Hăuzești, Mânicu Mic, Zolt, Coșteiul de Sus, Homoșdia, Coșava, Coșevița, Margina, Nemeșești, Zorani, Breazova, Crivina de Sus, Fărășești, Pietroasa, Curtea, Poieni, Baloșești, Luncani, Goizești, Românești, Tomești și Jupânești.

⁴⁹ Votau toate localitățile aparținătoare plășii Balinț: Balinț, Părul, Fădimac, Târgoviște, Szapáryfalva (Țipari), Bara, Bodo, Lăpușnis, Spata, Dobrești, Rădmănești, Sudriaș, Susani, Jupani, Mănăștiur, Leucușești, Cladova, Bethausen, Cutina, Ohaba Lungă, Valea Lungă, Cliciova, Ezeriș, Nevrincea Remetea Luncă, Ierșnic și Răchita.

⁵⁰ „Drapelul”, an. XIX, nr. 84 din 27 august 1919, p. 4

Răcășdia inventatorul dr. Traian Vuia; la Oravița avocatul dr. Ioan Nedelcu; la Crassova avocatul orăvițan dr. Liviu Cigărean; la Jidovin avocatul dr. Caius Brediceanu; la Reșița inginerul Eugen Munteanu; la Bocșa compozitorul dr. Tiberiu Brediceanu. Pentru Senat erau propuși: la Făget protopopul Sebastian Olariu; la Lugoj protopopul dr. George Popovici; la Bocșa generalul Nicolae Cena; la Oravița avocatul dr. Petru Cornean; la Răcășdia învățătorul pensionar Ioan Marcu; la Caransebeș protopopul Andei Ghidiu, iar la Orșova dr. Traian Badescu⁵¹.

Din păcate, controversele dintre conducerea organizației județene P.N.R. și cea centrală continuă, astfel că ziarul „Drapelul” din 22 octombrie își informa cititorii că lista candidaților a fost modificată de Comitetul Central al PNR: în colegiul Făget, G. Gârda a fost înlocuit cu G. Marta, în Răcășdia, Traian Vuia cu Aurel Novac, în Caransebeș, Petru Barbu cu Andrei Ghidiu iar la Senat Andrei Ghidiu cu Nicolae Cena și în Bocșa, Nicolae Cena cu Ioan Marcu. Informația era însoțită de un scurt comentariu ironic: „Înțelegem dreptul Comitetului Central de a face schimbări dar, nu înțelegem schimbarea de la Caransebeș știut fiind că alegătorii s-au grupat unanim în jurul candidaturii pentru Cameră a domnului dr. Petru Barbu pentru care l-au și candidat, iar dânsul a și primit această candidatură”⁵².

În ultima săptămână a lunii octombrie, lista candidaților suferă alte modificări: la Cameră, George Gârda rămâne candidat la Făget și Traian Vuia la Răcășdia, la Sacul dr. Petru Barbu l-a înlocuit pe Ion Vidu, la Oravița dr. Liviu Cigărean l-a înlocuit pe dr. Ioan Nedelcu, la Carașova dr. Ioan Nedelcu l-a înlocuit pe dr. Liviu Cigărean. La Senat dr. G. Popovici a fost înlocuit cu dr. Aurel Vălean⁵³, iar la Caransebeș Nicolae Cena cu Filaret Musta⁵⁴.

Din fericire pentru locuitorii din nord-estul Banatului, Gârda va rămâne pe lista candidaților P.N.R., iar în urma alegerilor din noiembrie 1919 îi va reprezenta pe acești locuitori, alături de senatorul Sebastian Olariu, în parlamentul de la București⁵⁵.

Alegerile s-au desfășurat, potrivit Decretului-lege nr. 4230 din 2 octombrie 1919, în zilele de 2-4 noiembrie 1919 pentru Camera Deputaților și 7-8 noiembrie pentru Senat⁵⁶. În ziua de 2 noiembrie, din cele 17 circumscripții electorale ale județului s-a votat în 12, în 5 fiind înscriși câte un singur candidat, care, conform legii, au fost declarați aleși. În 3 circumscripții – Sacul, Orșova și Carașova⁵⁷ – s-a ajuns la balotaj, candidații victorioși fiind desemnați după al doilea tur care a avut loc în ziua de 12 noiembrie.

Dintre județele Banatului și Transilvaniei, Caraș-Severinul a fost județul în care s-a votat în cele mai multe circumscripții electorale (12), fiind urmat de Timiș – Torontal (10), Solnoc – Dobâca (7) etc.⁵⁸ Din cei 17 deputați aleși și validați, 10 făceau parte din PNR⁵⁹,

⁵¹ „Drapelul”, an. XIX, nr. 97 din 25 septembrie 1919, p. 2

⁵² Idem, nr. 116 din 22 octombrie 1919, p. 2.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Idem, nr. 123 din 31 octombrie 1919, p. 1.

⁵⁵ În circumscripția Făget, atât la Adunarea Deputaților, cât și la Senat, a existat doar un singur candidat, care, conform art. 46 din Legea electorală, a fost declarat ales.

⁵⁶ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 120-122.

⁵⁷ „Românul”, an. VIII, nr. 154 din 7 noiembrie 1919, p. 3.

⁵⁸ Gheorghe Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor...*, p. 116.

⁵⁹ Antonie Mocioni, George Gârda, Tiberiu Brediceanu, Caius Brediceanu, Eugen Muntean, Liviu

2 din Uniunea Națională⁶⁰, 2 din Partidul Țărănesc⁶¹, 2 independenți⁶² și unul din „partid necunoscut”⁶³.

Cea mai categorică victorie a obținut-o la Balinț independentul Victor Biberia⁶⁴ (2724 voturi) împotriva lui Ioan Jucu (627 voturi), candidatul PNR. Parchetul județean a trimis o adresă Adunării Deputaților solicitând ridicarea imunității sale parlamentare pe considerentul ca acesta ar fi încălcat codul penal. Luând în dezbatere acuzațiile formulate, președintele Camerei, Nicolae Iorga, a dat câștig de cauză lui Victor Biberia⁶⁵.

La 20 noiembrie 1919, în sala Ateneului Român, într-o atmosferă de entuziasm general, se deschidea prima sesiune a Parlamentului României Mari, prin mesajul Regelui Ferdinand, care îi elogia pe cei ce au luptat pentru întregirea neamului și atrăgea în același timp atenție asupra necesității colaborării tuturor forțelor politice „pentru dezvoltarea și întărirea așezământului României Mari”⁶⁶.

La 25 noiembrie 1919, George Gârda a participat la o adunare a parlamentarilor bănățeni, inițiată de istoricul dr. Ion Sârbu, ales deputat în circumscripția Buziaș. Toți cei care au luat cuvântul – Emanuil Ungureanu, Ion Sârbu, episcopul Miron Cristea, protopopul George Popovici, Sever Bocu, Tiberiu Brediceanu etc. – s-au pronunțat pentru un program unitar al parlamentarilor bănățeni și pentru susținerea integrității Banatului la Conferința de Pace de la Paris. Aceași poziție a susținut-o și George Gârda, care a propus ca parlamentarii bănățeni să se întrunească de fiecare dată când se vor dezbate în parlament problemele Banatului⁶⁷.

Aprecierea de care se bucura Gârda în rândul parlamentarilor bănățeni a fost confirmată și de alegerea sa în funcția de secretar al Adunării Deputaților, în ședința din 28 noiembrie 1919. În discursul ținut la tribuna Adunării Deputaților în 17 decembrie 1919, Gârda va face una din cele mai însuflețitoare și documentate prezentări a problemelor Banatului. Deși încă de la constituirea sa ca provincie românească și „leagăn al neamului românesc” Banatul a trebuit să suporte nesfârșite năvăliri și hărțuiri, „el totuși a rămas ceea ce soarta i-a hărăzit să fie – cea mai falnică provincie românească”⁶⁸, aprecia cu mândrie și speranță George Gârda, în aplauzele sincere ale întregii adunări. Dând glas credinței locuitorilor din această provincie, presimțind poziția unanimă a deputaților bănățeni față de menținerea integrității Banatului „ca o unitate indivizibilă, atât din punct de vedere etnic, cât și din punctul de vedere economic și strategic-geografic”, menționând caracterul românesc al întregului Banat, deputatul făgețean cerea, în aplauzele prelungite ale întregii

Cigăreanu, Alexandru Morariu, Aurel Vălean, Ion Sârbu și Ionel Mocioni.

⁶⁰ Avram Imbroane și Trifon Lația.

⁶¹ Romulus Molin și Ioan Țicu.

⁶² Victor Biberia și Ion Păsuică.

⁶³ Simion Simu.

⁶⁴ Fost membru al Partidului Liberal, a venit la Lugoj și a înființat ziarul „Timișana”, unde a adus critici la adresa Consiliului Dirigent.

⁶⁵ D.A.D..., p. 470.

⁶⁶ N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, vol. III, Așezământul tipografic „Datina Românească”, București, 1940, p. 3.

⁶⁷ „Drapelul”, an. XIX, nr. 147 din 30 noiembrie 1919, p. 3.

⁶⁸ *Dezbaterile Adunării Deputaților*. Ședința din 17 dec. 1919, p. 170.

asistențe, menținerea integrală a Banatului în România Mare.

Vorbind despre importanța strategică și economică a menținerii integrității Banatului, importanță dovedită de prosperitatea sa economică în comparație cu cea a altor regiuni, dar mai ales de „lungile caravane de moți și alți locuitori de la munte, care zilnic parcurg drumurile lui, ducând acasă la copii și la nevastă pâinea de toate zilele”, George Gârda se întreba și în același timp întreba reprezentanții întregului popor român adunați pentru prima dată sub cupola Ateneului dacă „nu este o absurditate de a divide așa o provincie?”⁶⁹

Referindu-se și la momentul intrării României în război și la rațiunile și responsabilitățile acestui act istoric, vorbitorul aprecia just că această intrare nu s-a făcut atunci când exista o situație favorabilă și riscurile ar fi fost mai mici, ci atunci când pericolul a fost mai mare pentru aliați. În ciuda ajutorului promis, armata română a fost lăsată să lupte singură cu forțe mult mai numeroase, dovedind încă o dată – dacă mai era nevoie – că spiritul de jertfă și dorința de unire erau mai presus de orice sacrificii.

Pe baza acestor merite câștigate pe câmpul de luptă, prin curaj și bărbăție, și a garanțiilor scrise privind unirea întregului neam românesc, primite din partea aliaților, reprezentanții Banatului cereau integritatea și recunoașterea unirii lui cu România.

Fără a fi atât de spectaculos și bogat în evenimente ca precedentul, anul 1919 a marcat începutul unor schimbări profunde și în viața social-politică și culturală a Banatului de nord-est.

⁶⁹ *Ibidem.*

BANATUL ÎN 1919 – O PROBLEMĂ EUROPEANĂ

Dan Oberşterescu

Banatul reprezintă un spaţiu geografic distinct, chiar dacă uneori este asimilat Transilvaniei. Teritoriul Banatului este delimitat de cursurile a trei ape – Dunăre, Tisa şi Mureş – şi de lanţurile muntoase ale Carpaţilor Occidentali, care îl despart de două provincii istorice româneşti – Transilvania şi Ţara Românească. Fiind înconjurat la sud, la vest şi la nord de cele trei ape, Banatul mai este numit şi „Ţara dintre râuri”¹.

Privit în context mai larg sud est-european, Banatul este „o zonă de contact, o placă turnantă între lumea central-europeană şi lumea balcano-eggeeană din sud”². De-a lungul timpului, în Banat s-au succedat diferite stăpâniri şi s-au întâlnit culturi şi etnii diverse.

Din secolul al XVIII-lea, popularea Banatului devine fenomenul cel mai spectaculos. Asistăm la o creştere demografică semnificativă, ca urmare a colonizărilor masive iniţiate de autorităţile habsburgice, imediat după cucerirea provinciei, aflată sub stăpânire otomană³.

Popularea Banatului reprezenta elementul esenţial al paradigmei mercantile promovate de Curtea imperială de la Viena, prin prisma calităţii elementelor alogene. Motivaţi să dea o nouă înfăţişare provinciei, autorităţile imperiale au colonizat elemente de origine etnică germană. Coloniştii aduşi în Banat proveneau din vestul şi sud-vestul Germaniei, acolo unde s-au dezvoltat industria fierului, industria extractivă, industria textilă, manufacturile de postav, porţelan, arme, bumbac etc.

Banatul pustiit şi depopulat în perioada stăpânirii otomane a devenit rapid un mozaic etnic, un spaţiu multicultural cu o forţă de asimilare şi capacitate de sinteză aproape unic în Europa. „Miracolul” bănăţean se explică prin capacitatea de asimilare şi integrare socială, în care elementul german a fost determinant. Aspectul economic al Banatului de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea îl datorăm, în mare parte, şvabilor, denumirea generică dată germanilor din Banat. În

¹ <http://www.memoriabanatului.ro/>

² Dumitru Ţeicu, *Banatul Montan în Evul Mediu*, Editura Banatica, Timişoara, 1998, p. 11.

³ Populaţia Banatului a crescut de la 85.166 locuitori, în 1717, la 667.912 în 1797. Acest spor demografic s-a datorat colonizărilor masive cu elemente străine (germani, maghiari, sârbi, francezi, italieni, bulgari etc.), dar şi sporului natural datorat creşterii nivelului de trai. Vezi Tudor Paniţă, *Colonizări habsburgice în Banat în secolul al XVIII-lea*. Lucrare metodică-ştiinţifică pentru obţinerea gradului didactic I în învăţământ (manuscris); Gheorghe Cotoşman, *Din trecutul Bănăţului*, Cartea I, Timişoara, 1934, p. 87-91; Serviciul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare SANIC), *fond Consiliul de Miniştri*, dosar 35/1940, fila 28 şi urm.; Aurel Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat 1716-1740*, Editura Facla, Timişoara, 1972.

preajma Primului Război Mondial, șvabii dețineau o pondere de 24,49% din totalul populație Banatului, fiind pe locul al doilea, după români.

Individualitatea zonei a fost unanim recunoscută din secolul al XVIII-lea⁴, atunci când Banatul reîntra în sfera civilizației occidentale, după 164 de ani de stăpânire otomană (1552-1716). Succesele militare ale prințului Eugeniu de Savoia împotriva turcilor au adus Banatul în granițele Imperiului Habsburgic, în urma Păcii de la Passarowitz din 1718⁵.

Imediat după intrarea în orbita lumii habsburgice, Banatul a dobândit statutul unui domeniu al coroanei și al Camerei imperiale, administrat nemijlocit de forurile aulice de la Viena, prin intermediul administrației imperiale provinciale. Decizia era argumentată atât din punct de vedere politic, militar cât și economic⁶.

Odată intrat sub stăpânirea habsburgică, Banatul primea o organizare aparte. Datorită situării lui la marginea zonei de conflict militar, era introdus, mai întâi, sub administrație militară pentru ca mai apoi, din 1751, trecea sub autoritate civilă. Administrația militară era preluată de generalul comandant al Comandamentului Militar General al Banatului.

Provincia începea să fie organizată de Viena ca o mare exploatare economică. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au fost organizate și regimentele de graniță din Banat cu scop defensiv. Grănicerii bănățeni au luptat însă și pe câmpurile de luptă din Europa, acolo unde era implicată Austria, inclusiv contra Franței lui Napoleon⁷.

În 1779, cu câteva luni înainte de a muri, Maria Tereza (1740-1780) semna decretul împărațesc prin care Banatul a fost încorporat Ungariei. Doi comisari împărațești au executat anexarea Banatului la Ungaria în 1779-1780. Administrativ, Banatul a fost împărțit în trei județe, Caraș (din 1880, Caraș-Severin)⁸, Timiș și Torontal, fiecare unitate administrativă fiind condusă de câte un prefect.

Din 1849, împăratul Francisc Iosif I a redat Banatului organizarea autonomă pe care o avusese în secolul al XVIII-lea, dar a creat unități administrative noi, Banatul Timișan și Voivodina Sârbească. În 1860, la presiunea nobilimii maghiare, împăratul a revenit asupra propriei hotărâri, cedând Banatul din nou Ungariei. Instaurarea dualismului austro-ungar în 1867 a agravat situația politică a naționalităților din imperiu, îndeosebi a românilor.

⁴ Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, Prefață și traducere de Costin Feneșan, Timișoara, 1984, p. 22; Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum – 1774*, Prefață, traducere, note de Costin Feneșan, Timișoara, 1982, p. 29; Silviu Dragomir, *Le Banat roumain*, Sibiu, 1944; I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 22-23.

⁵ Tratatul de la Passarowitz sau de la Pojarevăț din 21 iulie 1718 a fost cel prin care s-a încheiat războiul dintre Imperiul Otoman, pe de-o parte, și Imperiul Habsburgic și Republica Venețiană, de cealaltă parte. Tratatul a fost semnat la Pojarevăț (sârbă Požarevac, germană Passarowitz, în Serbia de Nord, pe râul Morava).

⁶ Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial (1716-1778)*, Editura de Vest, Timișoara, 1997, p. 13.

⁷ Nicolae Bocșan, Mihai Duma, Petru Bona, *Franța și Banatul. 1789-1815*, Muzeul de Istorie Reșița, 1994, pp. 129-228.

⁸ În urma desființării Regimentului de graniță din Caransebeș, în 1873, s-a organizat județul Severin, cu reședința la Caransebeș. Din anul 1880, județul Caraș devenea Caraș-Severin prin încorporarea județului Severin. Reședința județului Caraș-Severin a fost orașul Lugoj.

Întreaga legislație votată⁹ de Parlamentul ungar după 1867 a urmărit realizarea unui stat național maghiar omogen. Aceasta nu putea fi pusă în aplicare, având în vedere numărul mai mic al maghiarilor, decât cel aparținând altor naționalități, fără maghiarizarea forțată a celor din urmă. În anul 1869, din 13.219.350 de locuitori ai Ungariei, numai 6.207.508 erau maghiari, 2.321.906 români, 1.816.087 germani, 1.825.723 slovaci, 286.834 sârbi, 448.040 ruteni, 208.529 croați și 104.651 alte neamuri. Prin urmare, 6.207.508 maghiari (plus evrei) trebuia să maghiarizeze 7.011.770 nemaghiari. Prin asimilarea naționalităților s-a reușit creșterea ponderii maghiarilor în stat de la 44,6%, în anul 1880, la 54,5%, în anul 1910¹⁰.

Banatul a fost o realitate administrativă și economică integrantă a Imperiului Austro-Ungar. Individualizarea provinciei în cadrul Austro-Ungariei consta în forța economică dată de industria organizată în jurul STEG-ului și de economia performantă a Timișoarei, în rodnicia pământului¹¹ și în modelul de conviețuire al oamenilor de diferite etnii, exprimate într-un standard de viață ridicat și o mentalitate care apropiu Banatul mult de lumea central și vest europeană.

Populația Banatului ajunsese în preajma Primului Război Mondial la 1.582.123 locuitori, dintre care 592.019 români, 387.545 germani, 284.329 sârbi, 242.152 maghiari și 76.058 alte naționalități. După cum se poate observa, nici una din etnii nu avea majoritatea absolută, condiție necesară invocării principiilor wilsoniene la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Românii aveau o majoritate relativă, reprezentând 37,41% din totalul populației.

Statisticile maghiare în privința populației, mereu contestate de naționalitățile din Austro-Ungaria, oricum nu aveau să fie relevante la finalul războiului dacă ne referim la destinul Banatului în 1919. Situația politică, militară și administrativă a evoluat în așa fel în Banat, încât puține din previziunile și așteptările anterioare aveau să se împlinească după încheierea tratelor de pace.

Aniversarea centenarului Marelui Război și a Marii Uniri a repus în atenția publicului evenimentele petrecute în urmă cu un secol, în Europa și în România. Specialiștii au simțit nevoia unei restituirii, cu atât mai necesară, cu cât unele aspecte au rămas neelucidate sau uitate, iar altele au fost subiecte tabu până în 1990.

Banatul a stârnit un interes deosebit în rândul istoricilor datorită situației complicate în care se găsea la sfârșitul Primului Război Mondial. Despre Banat au fost elaborate studii consistente, atât înainte de 1989, dar, mai ales, după această dată¹². Problema

⁹ Politica de deznaționalizare a românilor din Transilvania dusă de autoritățile de la Budapesta s-a accentuat după 1890, concretizându-se în Legea votată la începutul anului următor, prin care limba maghiară urma să fie introdusă până și în grădinițele de copii cu vârsta cuprinsă între 3-6 ani!

¹⁰ Ioan Bojan, *Lupta românilor împotriva dualismului austro-ungar (1867-1918)*, în „Făclia”, Cluj, nr. 9/17 noiembrie 2015, p. 11.

¹¹ Banatul asigura aprovizionarea cu alimente a imperiului și era considerat al doilea „grânar” al Europei. Deși Banatul avea o suprafață de 28.000 kmp și Ardealul 57.000 kmp, în Ardeal se cultivau 1.290.000 ha iar în Banat, 1.422.000 ha. În 1910, doar în județul Torontal se semăna grâu cât în tot Ardealul. „E pe drept (și) grânarul Ardealului” scria P. Suci, în ziarul „Unirea” din Blaj, preluat în „Banatul”, București, An I, Nr. 5/28 februarie 1919 p. 2.

¹² Pompiliu Ciobanu, *Unirea Banatului și incorporarea Timișoarei la România Mare*, Timișoara, Tipografia Atheneu, 1934; Gheorghe Ioan Demian, *Pentru Banatul rob. Istoricul tratatelor duse pentru obținerea Banatului iugoslăvesc (1914-1923)*, Timișoara, Tipografia românească, 1933; Alexandru Georgescu-Vâlcea

bănățeană este abordată recent și din alte perspective sau pe baza unor surse istorice inedite. În ce ne privește, apreciem că această chestiune merită să fie reluată și să fie supusă atenției publice într-o perspectivă istorică mai largă.

Considerăm că este nevoie de o prezentare a Banatului în contextul internațional de la finele Marelui Război pentru o înțelegere mai bună a situației. Apoi, pe lângă discuțiile politico-diplomatice și strategiile militare, este benefic să fie supuse atenției problemele economice din anii interbelici – interesul economic crescând al Statelor Unite în Europa sau nevoia Marilor Puteri de a controla traficul pe Dunăre, prin Comisia Dunării etc. Nu în ultimul rând, problema minorităților în Noua Europă a generat convulsii care au alimentat, din nefericire, ideologia și regimurile totalitare din anii interbelici.

În studiul de față, ne propunem o prezentare succintă a problemei bănățene la finele Primului Război Mondial, ca **o problemă europeană**. În 1918-1919, Banatul a fost revendicată de mai multe state, la fel ca și alte teritorii aflate în litigiu – Silezia¹³, disputată

Douăzeci de ani de la intrarea oștirii românești în Banatul eliberat (22 iulie 1919-22 iulie 1939), Tipografia Corvin, 1939; Ionela Moscovici, *Misiunea Franceză de interpunere în Banat: martie-mai 1919*, în „Banatica”, 21, Muzeul Banatului Montan, Reșița, 2011, pp. 361-378; Idem, *Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în „Analele Banatului”, Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010, p. 241-250; Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica mărunță (1914-1919)*, „Banatica”, XIII, tom II (1995), Carmen Albert, *Ocupația sârbă din Banat în memorialistica bănățeană*, în „Analele Banatului”, Serie Nouă, Arheologie-Istorie, 2011, nr. 19, pp. 449-456; Ioan Munteanu, *Situația Banatului la sfârșitul primului război mondial*, în „Apulum”, 1997, tom 34, pp. 568-579; Ion Munteanu, Vasile Mircea Zaberca, Mariana Sârbu, *Banatul și Marea Unire 1918*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1992; Gheorghe Naghi, *Însemnări contemporane bănățene din timpul Unirii*, în „Ziridava”, 1978, 10, pp. 793-798; Alexandru Oșca, *O experiență inedită. Administrarea teritoriilor ocupate*, în „Document”, 2006, nr. 1-4, (31-34), pp. 45-51. Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 1993; Vasile Popeangă, *Destrămarea aparatului administrativ în Banat în timpul luptei pentru unire (toamna anului 1918)*, în „Studii și articole de istorie”, 1969, pp. 23-44; Dan Popescu, *Contribuții bănățene la Marea Unire din 1918*, în „Studii și articole de istorie”, 1988, pp. 57-58; Vasile Rămneanțu, *Ocupația militară sârbească în județul Timiș – Torontal (1918-1919)*, în „Banatica”, 1995, tom 13, nr. 2, pp. 383-393; Gabriel Sala, *Felnacul sub ocupația trupelor iugoslave din 1918-1919. Un dârz patriot: părintele ortodox Aurel Sebeșan*, în „Analele Banatului”, S. N., Arheologie-Istorie, 2004-2005, 12-13, pp. 433-441; Traian Sandu, *Les relations roumano-serbes et la question du Banat durant la Première Guerre mondiale*, în „Balcanica”, Annuaire de l’Institut des Études Balkaniques, 2006, 37, pp. 241-249; Viorel Screciu, *Documente privind situația Banatului în prima jumătate a anului 1919*, în „Banatica”, 1995, tom 13, nr. 2, pp. 373-382; Constantin I. Stan, *Acțiuni în sprijinul recunoașterii Unirii Banatului Unirii Banatului cu România la Conferința de Pace de la Paris, 1918-1920*, în „Ziridava”, 1993, 18, pp. 331-334; Dumitru Tomoni, *Nord-Estul Banatului și Marea Unire, Contribuții documentare*, Timișoara, Editura Mirton, 2003; Mircea Vasile Zaberca, *Dascălii români din Banatul sârbesc delegați la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia*, în „Annales Universitatis Apulensis”, 2002, tom 6, nr. 1, pp. 197-199; Idem, *Românii din Banatul iugoslav și Marea Unire*, Timișoara, Editura Hestia, 1995. Vasile Dudaș, *Spațiul bănățean în debaterile Conferinței de Pace de la Paris. Instituirea administrației românești în județele Caraș-Severin și Timiș-Torontal*, „Analele Banatului”, Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XIV, 2 (2006); Tatiana Duțu, *Situația Banatului la sfârșitul primului război mondial 1918-1920*. „Revista istorică”, tom VII, 3-4 (1996); William Marin, *Unirea din 1918 și poziția șvabilor bănățeni*, Editura Facla, Timișoara, 1978.

¹³ După Primul Război Mondial, Silezia Sudetină a fost încorporată în nou-creata Cehoslovacie (cu excepția districtelor răsăritene, atribuite Poloniei). Totodată jumătatea de est a Sileziei Superioare cu orașul Kattowitz (azi Katowice), cu o populație preponderent poloneză, a trecut la Polonia (fără districtul Hlučín, atribuit Cehoslovaciei).

de cehi și polonezi, sau Schleswigul revendicat de Germania și Danemarca¹⁴. Măsurile adoptate de forurile internaționale în rezolvarea problemei Banatului au fost diferite, comparativ cu provinciile amintite.

Prezentarea problemei bănățene presupune o abordare spațială tridimensională – locală, regională și internațională. „Cascada tronurilor” de la sfârșitul conflictului mondial (1914-1918) a pornit de jos. Aproape în fiecare localitate din Banat a avut loc o „revoluție”. Regiunea din care făcea parte Banatul a fost una dintre cele mai „fierbinți” din Europa. Ocuparea militară a Banatului (noiembrie 1918-iulie 1919) și turbulențele provocate de regimul bolșevic de la Budapesta ne îndreptățesc să vorbim de „războiul de după război”. În final, Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) a venit cu soluția care nu a mulțumit pe nimeni.

În perioada la care ne referim, în primul rând, situația Banatului a fost influențată de evenimentele din Ungaria. Revoluția Crizantemelor condusă de socialistul Mihály Károlyi a dus la fondarea Republicii Democrate Ungare. În primele ore ale zilei de 31 octombrie 1918, protestatarii sprijiniți de soldați, purtând crizanteme, au ocupat principalele clădiri publice din Budapesta. Primul ministru Sándor Wekerle a demisionat, iar fostul premier István Tisza a fost asasinat.

Până la sfârșitul aceleiași zile, Regele Carol al IV-lea a acceptat programul revoluționar și l-a numit pe Károlyi ca premier¹⁵. Pe 16 noiembrie 1918 a fost proclamată Republica Democrată Ungară, iar Károlyi a devenit primul președinte al țării. În martie 1919 noua republică și-a încetat existența odată cu izbucnirea revoluției bolșevice și crearea Republicii Ungare a Sfaturilor. Și această republică a avut o existență efemeră, fiind spulberată odată cu intervenția armatei române și ocuparea Budapestei.

Deși șansele Ungariei de a primi Banatul erau foarte reduse, abilitatea clasei politice maghiare, relațiile create în anii anteriori în toată Europa, jocurile de culise precum și o propagandă mincinoasă¹⁶ și costisitoare i-au făcut pe unii lideri de la Budapesta să se amăgească cu reușita tranșării problemei Banatului în favoarea lor.

¹⁴ După înfrângerea Germaniei Imperiale în Primul Război Mondial, Puterile Aliate au organizat două plebiscite în Schleswigul de Nord și Central la 10 februarie și, respectiv, la 14 martie 1920. În Schleswig-ul de Nord, 75% au votat pentru reunificarea cu Danemarca și 25% pentru șederea în Germania. În Schleswig Central, situația a fost inversată, cu 80% votând pentru Germania și 20% pentru Danemarca. Niciun vot nu a avut loc vreodată în treimea sudică a lui Schleswig, deoarece a fost considerată o concluzie anterioară că aproape toți locuitorii vor vota să rămână în Germania. La 15 iunie 1920, Schleswig-ul de Nord a fost reunit oficial cu Danemarca. Restul Schleswig-ului a rămas parte a lui Schleswig-Holstein.

¹⁵ Mihály Ádám György Miklós Károlyi a devenit un politician maghiar popular în timpul Primului Război Mondial datorită vederilor pro Antanta, susținerii rușilor legăturilor cu Austria și formării alianței cu Rusia, ceea ce a dus la un conflict parlamentar. Károlyi a cerut să fie susținută platforma lui de Statele Unite ale Americii și de Franța. Pe 29 octombrie 1918 a izbucnit revoluția crizantemelor. Ministrul de externe al Ungariei, Gyula Andrássy, s-a adresat cu o scrisoare către președintele Woodrow Wilson cu cererea de pace.

¹⁶ Diplomații maghiari au înaintat mai multe note, informări și memorii Conferinței de Pace de la Paris pentru a obține maximum posibil pentru noul stat central european. Între acestea, Memoriul social-democraților unguri înaintat președintelui american Woodrow Wilson și propunerile de pacificare a Europei centrale formulate de ministrului Andrássy Gyula junior sunt cele mai importante (SANIC, *Microfilme Franța*, rola 253, c. 346-350).

Noua Ungaria a încercat să obțină Banatul prin interpuși sau chiar printr-o colaborare cu sârbii. În noiembrie 1918, guvernul maghiar „a acceptat” ocuparea militară a Banatului de către armata sârbă ca armată „aliată”¹⁷. Situația din Banat se complica și mai mult. Fiecare etnie din Banat și-a ales organisme reprezentative, consilii și gărzi naționale, în sensul principiilor wilsoniene. În marile orașe s-au declanșat greve, demonstrații, proteste. Cooperarea multietnică de până atunci din Banat era subminată de haosul ce pusesse stăpânire aproape peste tot, de penuria alimentară și, nu în ultimul rând, de prezența unor agitatori trimiși de la Budapesta.

La Timișoara au avut loc demonstrații pentru încheierea ostilităților militare. În cursul lunii octombrie 1918, participanții la manifestațiile organizate pe străzile orașului au dărâmat statuia generalului austriac Antoniu Scudier, precum și monumentul lui Coronini. Publicația locală *Temesvári Hírlap* consemna că statuia „a fost dărâmată cu o rangă. Nu are importanță de cine. Nici nu merită să mai fie ridicată. Ea reprezenta o lume veche, dispărută, militarismul, servilismul și închinarea la idoli”¹⁸. Cinismul, răzbunarea și „libertatea” nestăvilite erau posibile, căci Ungaria se desprinsese de Austria.

Consecință a evenimentelor petrecute în Ungaria, la 31 octombrie 1918, a avut loc o mare demonstrație de stradă la Timișoara. În aceeași zi, în sala cazarmei militare, la o întrunire a celor mai importante personalități politice și militare locale, s-au înființat consilii naționale ale principalelor etnii din oraș.

În zilele următoare, soldații întorși de pe front, revoltați de lipsurile în care se zbăteau familiile lor luau cu asalt conacele celor avuți, împărțind celor înfometați stocurile de alimente și de alte bunuri rechiziționate. În multe localități, autoritățile făceau apel la aparatul represiv. Jandarmii maghiari și așa numitele „gărzi de oțel” interveniseră cu brutalitate, mulți locuitori nevinovați căzând victime măcelurilor. Românii din Banat s-au constituit în Consilii și Gărzi naționale românești, ca răspuns la dezordinea care se crease, la atrocitățile jandarmilor și ale „gărzilor de oțel” ungurești. Lupta lor pentru emancipare națională și autodeterminare intra acum în ultima fază.

La sfârșitul lunii octombrie, dr. Otto Roth, membru în conducerea Partidului Social Democrat din Ungaria și locotenent-colonelul Albert Bartha, șeful Statului Major al Comandamentului Militar Timișoara, au participat, în Budapesta, la întrunirea liderilor politici maghiari. Întorși la Timișoara, au discutat, în seara de 30 octombrie 1918, cu fruntașii maghiari locali și au decis ca, la adunarea populară din ziua următoare, care încheia demonstrația de stradă, să proclame Republica Autonomă Bănățeană, în cadrul Ungariei, și să înființeze „Sfatul Poporului din Banat”, subordonat guvernului din Budapesta¹⁹.

¹⁷ În articolul „Administrația sârbească în Banat”, ziarul „Banatul” din 19 februarie 1919 preciza că a sosit la Timișoara generalul de divizie Gruici cu întregul stat major al diviziei de Morava. Joi s-a încercat instalarea administrației sârbești, precedată de dizolvarea consiliului popular republican, „un fel de filială a guvernului de la Budapesta”. Acest consiliu republican a funcționat ca urmare a înțelegerii secrete dintre guvernul republican și armata sârbă și intenției reciproce de a obține foloase maxime dintr-o colaborare îndreptată împotriva stăpânitorilor de drept din Banat – românii („Banatul”, București, An I, nr. 5/19 februarie 1919, p. 2.). Față de situația prezentată, au mai fost și alte înțelegeri între sârbi și maghiari îndreptate împotriva românilor.

¹⁸ <https://a1.ro/premium/centenarul-marii-uniri>

¹⁹ Radu Păiușan, *Mișcarea națională din Banat și Marea Unire*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, p. 111.

La adunarea din 31 octombrie, dr. Otto Roth a proclamat Republica Bănăţeană şi a declarat că va rămâne ataşat noului guvern maghiar. Manevra însă nu a fost deloc agreată de români, care o vedeau ca pe o încercare de a împiedica unirea Banatului cu Regatul României. Fruntaşii românilor au părăsit consfătuirea şi au luat decizii într-o întrunire separată.

Românii, respingând propunerile lui Otto Roth, au organizat un Consiliu Naţional propriu. Aurel Cosma, preşedintele Partidului Naţional Român din comitatul Timiş, a declarat că nu poate primi propunerile guvernului maghiar şi ale lui Roth, deoarece „românii au propriile aspiraţii”²⁰ şi puteau contribui şi ei la menţinerea liniştii şi ordinii²¹.

Banatul devenea o problemă europeană în timpul organizării republicii, la 31 octombrie 1918. Ideea organizării autonome a Banatului, după sistemul cantoanelor elveţiene, era cunoscută şi discutată în cercurile diplomatice pariziene. Take Ionescu a numit-o „Elveţie de operetă”²², deoarece ştia că un asemenea proiect era lipsit de orice perspective. Ideea organizării Banatului autonom nu a luat sfârşit odată cu desfiinţarea republicii, în februarie 1919. Ea a fost reluată la sfârşitul aceluşi an, precum şi în aprilie 1920, înaintea semnării Tratatului de la Trianon²³.

Republica bănăţeană, „un artificiu condamnat pierii din naştere”²⁴, a supravieţuit până în februarie 1919, atunci când generalul sârb Gruici a dispus desfiinţarea ei şi a introdus administraţia sârbă în Banat. Din acel moment, s-a pus capăt dualităţii administrative maghiaro-sârbeşti şi totul era controlat de sârbi. Cunoscându-li-se metodele de conducere, în toate oraşele industriale ale Banatului au fost organizate ample acţiuni de protest, în 21-23 februarie 1919.

Diversiunea maghiară orchestrată de Budapesta, denumită „republica bănăţeană”, fusese o tentativă disperată de a menţine Banatul în hotarele Ungariei²⁵. Această aserţiune nu neagă bunele intenţii ale unor lideri locali care şi-au pus speranţele într-o organizare autonomă, probabil singura capabilă de a menţine integritatea Banatului.

Faptul că asemenea proiect era anacronic şi lipsit de orice şanse de reuşită a fost dovedit de aceea că, ulterior, chiar unii susţinători ai republicii s-au dezis de ea. Mai trebuie adăugat şi adevărul că fantoma republicii autonome a fost un fel de tovarăş de drum al sârbilor care, atunci când nu au mai avut nevoie de ea, s-au debarasat imediat, desfiinţând-o.

Autorităţile maghiare atunci când au văzut că şansele de a obţine Banatul sunt minime, au propus organizarea unui referendum în Banat. Ziarele maghiare de aici – scria „Banatul” din Lugoj în 18 martie – susţin necesitatea unui plebiscit pentru Banat.

²⁰ Serviciul Judeţean Timiş al Arhivelor Naţionale, *Fond personal Aurel Cosma*, dosar nr. 144, f. 15.

²¹ *Ibidem*, fila 41.

²² „Temeswarer Zeitung” din 12 decembrie 1918 era ironic la asemenea expresie, comentând afirmaţiile lui Take Ionescu despre Banat. Temeswarer Zeitung era principala publicaţie a şvabilor timişoreni. În aprilie 1919, apărea, la Timişoara, publicaţia Deutsche Wacht, care a combătut în paginile lui orientarea filomaghiară a unor şvabi bănăţeni.

²³ Tema este una vastă şi interesantă. Fiind vorba şi de rolul etniei germane din Banat în anii 1918-1919, ne propunem să abordăm subiectul într-un studiu separat.

²⁴ Ştefan Pascu, *Făurirea statului naţional unitar român*, vol. II, Bucureşti, 1983, p. 79.

²⁵ *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Bucureşti, 1968, p. 406-407.

Guvernul din Budapesta manevrează în susținerea plebiscitului – mai consemna aceeași publicație. La Lugoj, era intenția de a numi pe Iakobi, fostul prefect de Timișoara, deoarece prefectul numit de sârbi nu a avut curajul să vină la Lugoj să-și preia funcția.

Pretențiilor Ungariei asupra Banatului, exprimate voalat sau direct, li s-au adăugat revendicările mult mai îndreptățite ale României și ale Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor. „Statele învecinate (Banatului – n.n.) – scrie istoricul bănățean Mircea Rusnac – s-au năpustit, precum o haită de lupi hămesiți asupra unei prăzi bogate, sfâșiind-o. Fiecare s-a ales cu câte o bucată, mai mare sau mai mică”²⁶.

Ionela Moscovici opinează că Banatul devenea încă de pe parcursul războiului un teritoriu cu miză politică și strategică, revendicat simultan de români, sârbi și unguri²⁷. Fiecare etnie își dorea Banatul pentru ea încercând să se conecteze, pentru realizarea acestui scop, la grupul etnic mai puternic și mai numeros din proximitate, respectiv din România, Serbia sau Ungaria.

Din nefericire pentru etniile din Banat, împlinirea idealului lor național avea să depindă în mică măsură de aspirațiile și opiniile exprimate în adunări naționale sau memorii, în conformitate cu principiile wilsoniene. La Conferința de Pace, principiul etnic atât de des invocat, drepturile istorice sau economice în atribuirea unui teritoriu unui stat sau altuia, deveneau tot mai puțin importante.

Cotidianul „Banatul”, care prelua un articol din ziarul englez „Morning Post”, a evidențiat pragmatismul dominant al Conferința de pace și dizgrația față de principiile enunțate anterior: „Pe lângă argumentele istorice invocate de ambele părți (români și sârbi – n.n.) – și care sunt de mică importanță astăzi (s.n.), Românii susțin că, deoarece Banatul prin constituția sa geografică formează o unitate... întreaga provincie ar trebui să le revie. Românii aduc și argumente economice care, din punctul lor de vedere, ar trebui să împiedice orice împărțire a Banatului... Apoi, Românii invocă tratatul de alianță între România și Puterile Antantei din august 1916, în care puterile Antantei recunoșteau dreptul României la întregul Banat”²⁸.

Destinul Banatului urma să fie tranșat pe masa Conferinței de Pace, ca urmare unei dispute diplomatice aprinse, ceea ce l-a făcut pe premierul Marii Britanii, Lloyd George, să-l întrebe pe Ionel Brătianu: „Ce este Banatul?” Dar, până să ajungă pe masa Conferinței de Pace, problema Banatului a mocnit în ograda proprie, aducând multă suferință, umilire și indignare în rândul locuitorilor.

Oportunismul, violența și brutalitatea armatei sârbe, care a ocupat Banatul, precum și colaborarea, până la un punct, cu administrația maghiară, recunoscută ca legală de Armistițiul de la Belgrad, a plasat Regatul Sârbilor Croaților și Slovenilor, o vreme, într-o poziție favorabilă judecării Banatului. Dar când au constatat faptul că au șanse mici de a primi Banatul, sârbii au trecut la jefuirea lui.

Considerați aliați, sârbii au fost primiți cu bucurie de bănățeni. Pentru români a început imediat calvarul, ocupația sârbească din Banat amintind de abuzurile vechiului

²⁶ <http://www.gandaculdecolorado.com/iesirea-banatului-din-razboi>.

²⁷ Ionela Moscovici, *Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în „Analele Banatului”, Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010, p. 241.

²⁸ „Banatul”, București, An I, Nr. 1/24 ianuarie 1919, p. 2.

regim austro-ungar. Corespondentul ziarului „Banatul” din Biserica Albă relatează, la 1 februarie 1919: „Din motive greu de înțeles, frumosul Banat a ajuns în cea mai grea epocă de suferință provocată de sârbii aliați.

Acum trei luni, au intrat Sârbii în Banat primiți de Români cu cântece de fanfară și flori, pentru că soarta a vrut ca prin sosirea lor să ne convingem de prăbușirea pajurei cu două capete... După ce i-am săturat și i-am îmbrăcat, abia la câteva zile, au început arestările și deportările la Belgrad, pe motiv că fanfarele și corurile au cântat cântece incendiare românești și că s-au arborat steagurile naționale.

În prima perioadă a ocupației sârbești, acesta era unicul și cel mai grav motiv de arestare, până la marea adunare de la Alba Iulia, când ne-am declarați uniți cu România; respectiv, cea de la Neoplanta, unde Sârbii au improvisat unirea Banatului cu țara lor”²⁹.

Autorul articolului continua relatarea despre cele petrecute în Banat: de la ocupația sârbilor, Banatul era complet izolat. Aici nu mai intrau ziare românești din țară sau din Arad. Oamenii primeau tot timpul știri tendențioase și otrăvitoare de la ziarele din Budapesta sau de la ziare străine agreate de sârbi. Scopul izolării Banatului era clar: împiedicarea oricărei manifestări românești, intimidarea populației, demoralizarea acesteia pentru ca sârbii să poată savura succesul final, iar dacă nu se putea aceasta, măcar să jefuiască cât mai mult.

Până la un punct, sârbii au avut câștig de cauză. Frica indusă și întreținută de armată a dat roade, deoarece nu toți românii au putut rezista acestei presiuni psihologice. Unii învățători au depus jurământul față de autoritățile sârbești pentru a scăpa și de umilința lovirii în public. La fel, unii preoți au pomenit în cadrul slujbelor pe Regele Petru al Serbiei.

Sârbii erau îndreptățiți să viseze la Serbia Mare datorită sacrificiilor enorme de pe front. Doar că mijloacele pe care le-au ales au fost violente și imorale. Imediat după încheierea Primului Război Mondial (în 11 noiembrie 1918), liderii de la Belgrad au acționat în Banat, fără să mai țină seama de tratate semnate de ei înșiși sau de interesele și voința aliaților.

Trecerea Dunării înainte de a se încheia Armistițiul de la Belgrad, din 13 noiembrie 1919, dovedea apetitul sârbilor pentru Banat. Pentru a se asigura că vor apuca cât mai mult din provincia bogată și profitând de vidul de putere din sudul Ungariei, Comandamentul militar al Serbiei a ordonat ocuparea Banatului.

Armistițiul din 13 noiembrie 1918, semnat de Aliați cu Austro-Ungaria la Belgrad, preciza clar, la articolul I, faptul că dubla monarhie, aflată în dizoluție, își retrăgea trupele pe linia Mureșului. Aliații urmau să ocupe cu drepturi depline regiunea evacuată „*în condițiile*

²⁹ La 1 Decembrie 1918, s-a constituit și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Autoritățile sârbe ale Narodna Uprava (Consiliului Național Sârb) de la Novisad au cerut depunerea unui jurământ de fidelitate față de statul sârb pentru dascălii români. Guvernul Regatului sârbilor croaților și slovenilor notifica guvernelor Antantei unirea cu Serbia a Muntenegrului, Voivodinei sârbești, Bosniei Herțegovina, Dalmației, Croației și Sloveniei prin următoarea notă: În conformitate cu decizia comitetului central al Consiliului Național de la Zagreb, reprezentând statul tuturor provinciilor sârbești, croate și slovene, care aparțineau fostei monarhii austro-ungare, o delegație specială s-a dus la Belgrad la 1 decembrie 1918; într-o adresă solemnă către AS prințul moștenitor, ea a proclamat unirea într-un singur stat tuturor popoarelor sârbo-croato-slovene din vechea monarhie austro-ungară cu Regatul Serbiei sub conducerea Regelui Petru I și sub regența prințului Alexandru. Vezi „Le Temps”, Nr. 21.003/7 ianuarie 1919, p. 1.

în care le va fixa generalul Comandant șef al Armatei Aliate. (s.n.). Administrația civilă va rămâne acolo în mâinile guvernului actual (guvernul maghiar – n.n.)”.

Or, armata sârbă a trecut Dunărea, fără să dea socoteală nimănui, în ziua de 9 noiembrie 1918 și a ocupat orașul Biserica Albă, unde a instaurat administrația sârbă. La 13 noiembrie, sârbii erau în Lugoj, la 17 noiembrie, în Timișoara. Continuându-și înaintarea, la 20 noiembrie 1918, trupele sârbești au ajuns la linia Mureșului instalându-se între localitățile Szegedin și Lipova.

Celebrul ziarist francez Charles Rivet de la ziarul „Le Temps”, în ediția din 15 martie 1919, analizând situația din Banat, explica foarte limpede evoluția evenimentelor și crearea unei situații tensionate în Banat.

Ziaristul de la cotidianul francez descria, mai întâi, faptele din punct de vedere militar: „A fost, spune el, o perioadă de adevărate tensiuni între români și sârbi, tocmai datorită atitudinii militarilor de la Belgrad. Armata sârbă forma flancul de apărare la stânga armatelor aliate atunci când acestea refăceau Serbia și după ce au învins rezistența germano-bulgară. În momentul în care armata franceză din Orient mai avea de trecut niște obstacole, sârbii au alergat în multe regiuni unde nu se găsea nici un inamic. Profitând, ei folosesc ocazia de a grăbi pașii (spre Banat – n.n.), marea armata aliată neavând vești despre aceștia. Sosind la Belgrad, ea a fost surprinsă să afle că forțele sârbe, abandonând flancul stâng al trupelor Antantei, au înaintat oblic, spre dreapta, pentru a merge să ocupe Banatul, fără să prevină comandantul șef (s.n.)”³⁰.

În continuare, autorul articolului amintit preciza că sârbii, care râvneau la partea cea mai bogată a acestuia, au dorit să pună aliații în fața faptului împlinit. Au încercat să-și impună dominația prin forță în Banat, fără a ezita să ia măsuri dintre cele mai violente împotriva populației care se opunea dominației sârbe. Ulterior, s-a dovedit faptul că sârbii erau conștienți că nu vor obține tot Banatul. Dar pentru a obține cât mai mult din el, au promovat o politică agresivă și în teritoriul ocupat și la Conferința de Pace.

În 8 ianuarie 1919, Victor Antonescu îi raporta primului ministru român, Ion I.C. Brătianu, faptul că Milenko Vesnić, ministrul Regatului Sârbo-Croato-Sloven la Paris, „mi-a vorbit de Banat pe un ton violent”. Diplomatul sârb a mai adăugat faptul că „Serbia nu se va supune niciodată deciziilor conferinței în privința acestui subiect (al Banatului – n.n.), impunându-și voința în fața lumii întregi”³¹.

Ca măsură de precauție, comandamentul forțelor aliate din Orient avusese intenția „să nu lase să pătrundă în Banat decât trupele franceze”, spunea Charles Rivet. Dar nici Comandamentul Aliat condus de Louis Franchet d'Espèrey³² nu s-a grăbit să reglementeze situația din Banat. Ulterior, și mai puțin sensibilizată s-a dovedit a fi Conferința Păcii sau alte instituții internaționale.

Ceea ce s-a întâmplat în continuare în Banat este relevant atât din punct de vedere

³⁰ Charles Rivet, *Declarații sârbești*, „Le Temps”, An 59, nr. 21.070/1919/15 martie 1919, p. 1.

³¹ SANIC, *Fond Consiliul de Miniștri*, Dosar nr. 3/1918, fila 93.

³² În decembrie 1918 generalul francez a declarat că nu cunoștea prevederile tratatului României cu Antanta „fiindcă dacă ar fi știut-o n-ar fi indicat linia Mureșului în armistițiul său cu unguri”. Cu prietenie, generalul francez a promis că va face demersurile pentru a repara greșeala făcută românilor. Vezi I.G. Duca *Memorii, Războiul, parte a doua (1917-1919)*, vol. IV, București, Editura Machiavelli, 1994, p. 213-214.

militar, cât și din punct de vedere diplomatic. Marile Puteri erau puse în fața unui experiment inedit – trimiterea unor forțe de intervenție între doi aliați. Decizia lăudabilă în documente, a suferit pe teren. Francezii și-au asumat responsabilitatea misiunii care ne dovedește bune intenții dar efecte minime. Ionela Moscovici utilizează inspirat expresia „o prezență absentă” pentru trupele franceze în Banat³³.

Mai întâi, în Banat au ajuns trupele franceze comandate de generalul Gambetta, care au intrat în Timișoara la 2 decembrie 1918. Acțiunea trupelor franceze, care au intervenit în câteva puncte pentru „potolirea spiritelor”, a rămas fără efecte notabile în comparație cu acțiunea „cuceritorilor trufași” sârbi³⁴.

Conduita misiunii militare franceze a evoluat de la o simplă prezență (trupe staționare), la o implicare în medierea a două entități revendicative, la o luare concretă de poziție în asigurarea unui climat de siguranță și de pace³⁵.

Ceea ce nu au reușit generali și comandanți francezi numiți special în Banat pentru menținerea ordinii, a reușit generalul Henri Berthelot, dedicat unei cauze juste și un bun cunoscător al situației din România, dar, mai ales, al sufletului românesc³⁶. El și-a făcut datoria până la capăt față de România, la fel ca și alt francez remarcabil, geograful Emmanuel de Martonne, numit și „avocatul României Mari” la Conferința de Pace de la Paris³⁷.

Vocile ignorate și înăbușite ale bănățenilor³⁸ aveau să fie auzite datorită generalului Berthelot. Dorința lui de a veni în sprijinul bănățenilor s-a manifestat din 26 noiembrie 1918, atunci când s-a întâlnit la Giurgiu cu generalul Prezan, șeful Marelui Stat Major Român, căruia îi propusese ca Banatul să fie ocupat de trupele române. Prezan a fost de acord, pregătind și un plan de acțiune în acest sens.

Generalul Berthelot a cerut guvernului francez ca toate trupele sârbești care ocupau

³³ Ionela Moscovici, *Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze*, în „Analele Banatului”, Serie Nouă, Arheologie-Istorie, XVIII, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2010, p. 243.

³⁴ Ion Gheorghe Duca, *op. cit.* p. 214.

³⁵ Ionela Moscovici, *op. cit.* p. 250.

³⁶ Aprecierile unor contemporani sunt relevante. „A devenit centrul adulației multora, un adevărat cult: țărani simpli așează portretul lui... alături de sfintele icoane” (A. Cosma jr., *Generalul Berthelot și Dezrobirea Românilor*, 1932) și după cum a susținut „cauza României... la un moment dat s-a spus despre el că este mai român decât românii” (N. Cerbulescu, *Generalul Henri Berthelot*, 1931).

³⁷ Marele geograf francez a trăit între anii 1873-1955. În 1918, fusese desemnat expert al Comitetului de studii de pe lângă Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) în cadrul tratativelor de încheiere a păcii după Primul Război Mondial, fiind principalul autor al recomandărilor făcute, cu obiectivitate, guvernului francez, privind teritoriile ce urmau să fie recunoscute României și Poloniei prin tratatele de pace. El a călătorit pe teren și conform principiului viabilității frontierelor, a obținut extinderea frontierei Poloniei spre est și a României spre vest cu câțiva kilometri, pentru ca importante căi ferate (de exemplu Timișoara-Arad-Oradea-Satu Mare) să nu se întretaie de mai multe ori cu granița. El a conceput principiul viabilității conform căruia stabilirea granițelor trebuie să depindă nu numai de grupările etnice, ci și de motive geografice (relief, ape, accesibilitate) și de infrastructurile teritoriului. Opunându-se astfel delegaților americani și britanici, el a contribuit, în mod semnificativ, la desenarea granițelor din 1918-1921 (dintre care cele trasate între România, Serbia și Ungaria, mai sunt valabile și astăzi). Vezi lucrarea *Le Question du Banat*, Paris, Imprimerie Nationale, 1919. În semn de recunoaștere a acestor multiple merite, Academia Română l-a ales membru de onoare în 1912.

³⁸ Ionela Felicia Moscovici, *Franța și Banatul între 1916-1919, convulsiile războiului și ale păcii (teză de doctorat)*, Cluj Napoca, 30 septembrie 2013, p. 186.

Banatul să fie trimise peste Tisa și provincia să fie ocupată de trupele franceze. În raportul telegrafic trimis de generalul Prezan Regelui Ferdinand acesta consemna că „Pentru evitarea unei tensiuni a relațiilor dintre noi și sârbi, consider că soluția este acceptabilă”³⁹.

Ocuparea abuzivă a Banatului a stârnit îngrijorare și la Paris. Primul ministru al Franței, George Clemenceau, îi scria generalului Berthelot la 16 ianuarie: „nu am ezitat să sacrificăm drepturile etnografice ale românilor, să determinăm retragerea trupelor sârbești, care în decursul operațiunilor au ocupat Banatul...”⁴⁰.

Pentru a-i încuraja pe români, Henri Berthelot a inițiat o călătorie în provinciile desprinse de Austro-Ungaria. El a plecat în seara de 12/25 decembrie din București, însoțit de mai mulți ofițeri din Statul său major; a parcurs Banatul, Crișana și Transilvania, întorcându-se în Capitală în ziua de 21 decembrie 1918/3 Ianuarie 1919.

Pe traseul din Banat a făcut mai multe popasuri. A fost întâmpinat peste tot de noile autorități și de popor cu entuziasmul celor ce vedeau în el un mare prieten și luptător pentru înfăptuirea idealului național. Nu peste tot au avut posibilitatea românii să-și manifeste sentimentele de prietenie față de general. La Orșova, i se pregătise o primire festivă, zădărnicită însă de trupele de ocupație sârbești.

La finalul turneului, adresându-se lui Iuliu Maniu, Berthelot a spus: „Adânc mișcat de manifestațiile de simpatie al căror obiect am fost în timpul călătoriei mele în Banat, Crișana și Transilvania, mă gândisem să mulțumesc individual domnilor președinți ai comitetelor locale românești, cari au venit să mă salute în toate gările prin cari am trecut. Trebuie să renunț, atât de mare a fost numărul lor. Și această imposibilitate este cel mai frumos omagiu pe care îl pot aduce vitalității neamului românesc, care trăiește în ținuturile artificiale ale vechii Ungarii. În timpul celor optsprezece luni petrecute în România și în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez și să înțeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere vîn să-i dau o nouă mărturie. Șederea printre Români de peste munți m-a convins că sufletul lor este același ca și al acelor de la București și de la Iași. Am fost de asemenea foarte mișcat de manifestările unanime de stimă și iubire pentru Franța, cari au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea și delicatețea exprimării lor. De aceea, din adâncul inimii, vă rog, domnule președinte, să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, săteni și orășeni, și tuturor membrilor comitetului diriginte și ai comitetelor locale, expresiunea celei mai vii recunoștințe și a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspirațiilor voastre naționale. Binevoiți a primi, domnule președinte, expresiunea înaltei mele considerațiuni și permiteți-mi de a striga împreună cu d-voastre: Trăiască România Mare!”⁴¹.

Corespondența generalului cu înalții oficiali din Franța a fost determinantă pentru cunoașterea situației reale din Banat și din Transilvania. Aflarea adevărului în capitalele occidentale era fundamentală pentru români, deoarece, de multe ori, realitatea era distorsionată. Autoritățile maghiare și sârbe prezentau eronat și tendențios revendicările românilor, acuzându-i de violențe sau chiar crime, când situația era total opusă. Scopul

³⁹ *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente interne și externe (în continuare, 1918. Documente)*, vol. III, doc. 469, p. 77.

⁴⁰ *Ibidem*, doc. 501, p. 162.

⁴¹ Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, pp. 184-188.

dezinformării era justificarea menținerii stăpânirii și controlului lor asupra acestor provincii.

Vizita generalului Henri Berthelot și, mai ales, prezentarea situației reale din provinciile românești erau importante tocmai pentru dezavuarea politicii antiromânești a autorităților maghiare din Banat, aflate încă în funcție.

Conștientizarea abuzurilor ungarilor din Transilvania și ale sârbilor din Banat i-au îngrijorat pe liderii politici francezi. George Clemenceau, primul ministru al Franței și președintele Conferinței de Pace, a exclamat: „Aliații nu vorbesc sincer României... în Banat făcându-se tabula rasa din tratatul din 1916... sârbii au fost lăsați să ocupe Banatul, să brutalizeze, să jefuiască, să închidă pe locuitorii de naționalitatea românească și să-i împiedice să-și manifeste dorința de a se uni cu România”⁴².

Saint Aulaire, ministrul Franței la București, raporta superiorilor săi de la Paris, la 5 februarie 1919, că locuitorii care sprijineau unirea Banatului cu România erau majoritari, inclusiv în Torontal, ceea ce impunea o examinare mai atentă a chestiunii din partea Conferinței de pace. Chestiunea Banatului a fost aceea care a preocupat mult diplomația franceză, deoarece era disputat de doi aliați.

Autoritățile românești au încercat să contracareze dezinformările despre situația din Banat. Conferința de pace și Ministerul de Externe al Franței au primit informații asupra revendicărilor naționale românești prin diversele memorandumuri, note sau studii de specialitate. Delegația oficială a României a redactat mai multe broșuri, special pentru Banat, reunite sub titlul *Le Roumanie devant le Congrès de la Paix (România în fața Congresului de pace)*⁴³. Asemenea materiale aveau menirea de a informa corect forul internațional despre evenimentele din spațiul românesc.

Pentru delegația României la Conferința de Pace era absolut necesar să-și constituie un Birou de presă și propagandă, din mai multe considerente: factori de decizie ai Conferinței de Pace cunoșteau prea puțin realitățile din centrul și sud-estul Europei, deseori informațiile pe care aceștia le primeau erau din surse ostile României; presa occidentală era o forță care și-a pus amprenta asupra lucrărilor Conferinței, pentru România fiind de un interes major ca informațiile, comentariile și analizele făcute de influentele ziare occidentale să fie cât mai veridice.

Cel mai mult trebuia contracarată propaganda ungară, deosebit de activă și influentă. Cu eforturi mari (lipsă de bani) s-a reușit înființarea a două birouri de presă eficiente, unul în Elveția și unul la Paris, servite de publiciști de marcă. S-a reușit publicarea de informații și articole despre România și interesele sale în marile cotidiane vestice: „Illustration”, „Times”, „New Europe”, „Le Rappel”, „Neue Züricher Zeitung”, „Le Temps”, „Le Matin”, „Petit Journal” ș.a.

La sfârșitul anului 1918 și începutul lui 1919, presa internațională era favorabilă, în general, cauzei românești, susținând justetea hotărârilor românilor în cadrul adunărilor plebiscitare și legitimitatea unității lor statale. Ziare și publicații, precum „The Times”,

⁴² Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994, p. 123.

⁴³ Toate aceste lucrări au fost traduse recent în limba română. Vezi *Banatul și culisele Conferinței de pace de la Paris*, Editura David Press Print, Timișoara, 2019. Lucrare elaborată de Academia Română, Filiala Timișoara – Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”.

„Daily Express”, „Manchester Guardian”, „Le Matin”, „Le Temps”, „Corriere della Serra”, „Il Giornale d'Italia”, „NewYork Times”, „Le Figaro”, „Journal de Geneve” informau cititorii cu privire la existența istorică a românilor, a aspirațiilor și eforturilor lor spre unitate și libertate, ca și spre o organizare democratică.

Un reputat istoric englez, Q.W.A. Leeper, publica, în decembrie 1918, sub formă de broșură, un studiu numit „Dreptatea cauzei românești” („The Justice of Rumania's Cause”), unde arăta că unirea românilor „este rezultatul firesc al rodului eroic al grelelor suferințe îndurate pentru înfăptuirea acestui ideal, care înseamnă un mare câștig pentru cauza progresului și democrației”⁴⁴.

Cel mai important ziar francez pe probleme de politică externă, „Le Temps”⁴⁵, a făcut o analiză pertinentă, obiectivă, a situației din Banat. În ediția din 12 decembrie 1918, prin vocea ziaristului Emile Moreau, articolul „Question du Banat” (Chestiunea Banatului), pleda pentru dreptate, echilibru și rațiune: „Victoria Aliaților – afirma autorul articolului – considerată peste tot ca un triumf al justiției, va avea, restabilind un echilibru normal între statele ei, urmări majore pentru statele din centrul Europei. Nicăieri la fel de mult ca printre aceste popoare cu un trecut chinuit nu se resimt binefacerile acestui triumf”.

Interesul superior le cere crearea unei platforme comune – susținea Moreau – din care vor exclude toate resentimentele și toate neînțelegerile care ar dăuna bunei vecinătăți. Este deci de datoria aliaților, în momentul în care ne găsim într-o nouă epocă istorică, „de a examina diferitele probleme într-un spirit absolut imparțial și de a concilia punctele de vedere diferite care vor fi prezentate conferinței de pace”.

Printre aceste probleme, „reține atenția chestiunea Banatului, – se spunea în articol – pe care aliații noștri sârbi și români o discută din plin”. Autorul prezenta în continuare datele statistice și limitele geografice ale Banatului, subliniind faptul că autoritățile maghiare au avut tendința de a subestima elementul nonmaghiar cu prilejul recensămintelor.

„Acest teritoriu – spunea Moreau –, cu mozaicul său de naționalități, în care românii formează 40% din populație, este considerat de opinia publică română ca parte integrantă a patrimoniului național; și așa este, într-adevăr, fiind considerat și menționat în tratatul de alianță încheiat între puterile Antantei și Regatul României, înainte de intrarea în război a acestuia din urmă”.

Astăzi, o parte din Banat, districtul Torontal, este revendicat de sârbi, argumentând necesitatea unui hinterland strategic pentru capitala lor, caracterul etnic mai sârbesc decât românesc al acestui district, fertilitatea solului pentru un pământ mai sărac așa cum este cel al Serbiei și, în sfârșit, memoria istorică comună a raselor de același sânge.

Concluzia ziaristului francez era că fiecare dintre aceste teze poate avea partizanii săi (și îi are). Frontierele naturale au avantajele lor și din punct de vedere național de asemenea nu prezintă o dificultate particulară, principiile democratice ale Antantei fiind clare în privința drepturilor culturale și etnice ale minorităților.

Dacă Conferința de pace aplică tratatul de alianță între Serbia și România, cele două popoare, înconjurate de aceeași inamici, va realiza acea strânsă colaborare între ele, care este cea mai indicată de evenimente. Numai amicitia lor ar fi capabilă să le asigure liniștea

⁴⁴ <https://www.balkanii.ro/2012/12/unirea-de-la-1-decembrie-1918>.

⁴⁵ „Le Temps”, An 59, Paris, Nr. 20.977/12 decembrie 1918, p. 2.

cerută de opinia publică.

După o astfel de analiză corectă, imparțială a situației, argumentată și susținută cu date corecte, în numărul următor al publicației pariziene a apărut dreptul la replică al sârbilor, care își prezentau argumentele. Strigătul „dați unui sârb libertatea să își exprime replica” și să aducă unele corecturi statisticilor maghiare și-a găsit loc în spațiile ziarului „Le Temps”⁴⁶.

Cotidianul „L'Indépendance Belge” din 23 decembrie 1919 publica sub titlul „Question du Banat” un interviu cu ministru român de la Bruxelles, Trandafir Djuvara. Diplomatul român afirma că: „Sârbii trebuie să fie atenți la pretențiile lor exagerate”. Singurul lor argument palpabil părea să fie situația capitalei Belgrad, spunea Djuvara. Dar și acesta putea fi depășit, sârbii având opțiunea mutării capitalei. Un punct de vedere în acest sens a exprimat fostul premier sârb Ristici, în anii 1887-1888, care i-a împărtășit chiar diplomatului român opțiunea pentru Niș, în calitate de capitală.

Mai exista și soluția Sarajevo, dar să iei ca pretext situația topografică a Belgradului – continua Djuvara – pentru a solicita teritorii în Banatul românesc, „aceasta nu este deloc rezonabil”⁴⁷.

Și la București exista o îngrijorare pentru ceea ce se petrecea în Banat. Reacțiile autorităților militare și politice s-au concretizat într-o corespondență intensă, în scopul reglementării situației din Banat. În 5/18 decembrie 1918, colonelul Toma Dumitrescu, atașat pe lângă generalul francez Franchet d'Esperey, la Salonic, trimitea o telegramă adresată ministrului Afacerilor Străine din București, referitoare la cooperarea cu aliații în problema Banatului și intervenției trupelor române în sudul Rusiei.

„În ziua de 1/14 decembre am sosit la Salonic, – raporta colonelul Dumitrescu – fiind detașat ca ofițer de legătură pe lângă generalul Franchet d'Esperey, pe care l-am însoțit de la București la Salonic. În timpul șederii sale la București, dl. I.I.C. Brătianu i-a comunicat punctul nostru de vedere: încorporarea teritoriilor cuprinse în tratatul nostru de alianță. În ce privește Transilvania, generalul d'Esperey și generalul Berthelot nu vor permite să ocupăm și zona cuprinsă între linia Diaz și linia tratatului de pace; în ce privește Banatul, am cerut ca zona contestată să fie ocupată de trupe franceze, iar trupele sârbe să fie retrase. Generalul Franchet d'Esperey a telegrafiat guvernului francez, cerându-i instrucțiuni. Precum v-am telegrafiat, este necesar să obținem cât mai repede retragerea sârbilor din Banat și să înlăturăm desavantajele unei amânări sistematice. Faptul că francezii ne cer 16 regimente pentru operațiuni în Rusia ne dă oarecum dreptul de a le pretinde în schimb ocupația Banatului cu trupele lor, în scopul de a evita fricțiuni între noi și sârbi și a putea pregăti, în liniște, susținerea drepturilor noastre atât în afară, cât și în Banat. Dată fiind greutatea corespondenței, m-am hotărât a vă scrie acestea cu autorizația d-lui Prim Ministru, pe care l-am încunoștințat de cele de mai sus. Binevoiți a primi, vă rog, domnule ministru, asigurarea profundului meu respect și devotament.

Colonel T. Dumitrescu”⁴⁸.

⁴⁶ „Le Temps”, An 59, nr. 20.984/19 decembrie 1918, p. 2.

⁴⁷ „L'Indépendance Belge”, Nr. 307/ 26 decembrie 1918, p. 2.

⁴⁸ SANIC, *Fond Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 3/1918, file 85-86.

Angajamentele generalului Louis Franchet d'Espèrey făcute la București în sensul eliberării Banatului întârziiau să apară. Prin urmare, primul ministru român, Ionel Brătianu, se adresa ministrului României la Paris, Victor Antonescu, într-o scrisoare din 31 decembrie 1918: „În Banat (francezii – n.n.) nu și-au onorat promisiunile făcute de generalul Franchet d'Espèrey. Îmi exprim speranța că în mai puțin de o lună, toate teritoriile până la Tisa, ocupate de armata sârbă, vor fi evacuate... Primesc zilnic proteste puternice împotriva persecuțiilor violente...”⁴⁹.

În 2 ianuarie 1919, Victor Antonescu îi răspundea lui Brătianu în sensul că făcea demersuri la Paris, dar: „Se pare că prințul Alexandru al Serbiei ar fi trimis guvernului francez o telegramă lungă de protest împotriva măsurilor luate de trupele franceze în Banat la cererea României. Pretențiile cam exagerate ale sârbilor încep să-i obosească pe aliați”⁵⁰.

În urma discuțiilor lui Victor Antonescu cu politicianul francez de origine germană, Joseph Reinach și cu Politis, ministrul de Externe al Greciei, s-a exprimat punctul de vedere conform căruia Grecia, România și Serbia ar trebui să se pună de acord în problemele lor pentru a prezenta un punct de vedere unitar în fața Conferinței de Pace.

Dacă între România și Grecia nu sunt probleme și această atitudine comună ar putea fi luată, între Serbia și România divergențele nu permit așa ceva din cauza Banatului, „la care Serbia ar trebui să renunțe. Reinach, în chestiunea Banatului, a declarat, în fața lui Politis, că România avea dreptate. Take Ionescu ar fi de părere că o poziție solidară cu grecii și sârbii se poate face renunțând la Banat, abandonând Torontalul”⁵¹.

Având cunoștință de atitudinea lui Take Ionescu în privința Banatului și sprijinindu-se pe ea, Vesnić, ministrul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor la Paris, i-a reproșat omologului său român propaganda antisârbească a României, zicând, „Chestiunea Banatului a fost inventată de români contra sârbilor”.

Victor Antonescu a răspuns „pe un ton foarte amical că asupra unei probleme atât de grave, calmul era necesar pentru a duce la bun sfârșit discuția”. Diplomatul român mai spunea că trebuia să apere interesul României, că problema Banatului nu este o invenție a României, căci românii sunt acolo de mai mult timp decât sârbii și mai numeroși decât ei, că îi admiră pe sârbi pentru apărarea patriei lor, dar că deciziile Conferinței ar trebui respectate. În final, adăuga Antonescu, „M-a întrebat dacă sunteți hotărât să veniți la Paris”. Temerea și respectul sârbilor și al altor politicieni din statele est europene pentru prestigiul lui Ion I.C. Brătianu erau recunoscute⁵².

Take Ionescu a plecat din România în iunie 1918 spre Franța, trecând prin Elveția. În 20 septembrie/3 octombrie 1918 a creat, la Paris, împreună cu o serie de personalități politice românești, Consiliul Național al Unității Române. Ulterior, a avut o serie de întrevederi cu personalități de prim rang, între care George Clemenceau, primul ministru al Franței, cu Lloyd George, primul ministru al Angliei, cu oameni de afaceri etc.

Încă înainte de înaintarea armatelor generalului francez Franchet d'Espèrey prin Balcani spre Dunăre, Take Ionescu luase contact la Paris cu membrii Comitetului

⁴⁹ *Ibidem*, fila 88.

⁵⁰ *Ibidem*, fila 90.

⁵¹ *Ibidem*, fila 92.

⁵² *Ibidem*, fila 93.

Național Iugoslav care susțineau, în exil, drepturile țării lor și începuse tratative cu sârbii. Din acest motiv, liderul politic român este acuzat de renunțarea României la revendicarea integrală a Banatului, înscrisă în tratatul de alianță din 1916 și că admisesese ca partea occidentală a acestei provincii – Torontalul – să fie alipită Serbiei⁵³.

Suspiciunile ce planau asupra lui Take Ionescu erau îndreptățite, el fiind foarte bun prieten cu șeful delegației sârbești la Conferința păcii, Nikola Pašić⁵⁴, căruia îi transmitea discret memorii și îl încuraja în susținerea pretențiilor sârbilor asupra Banatului. Un asemenea demers i-a consternat până și pe apropiații săi.

În activitatea sa diplomatică din toamna anului 1918, Take Ionescu și-a depășit atribuțiunile. Entuziasmat de evoluția favorabilă a evenimentelor, în sensul triumfului principiului autodeterminării popoarelor, el s-a rupt de realitatea românească. A căzut pradă propagandei mincinoase stipendiată de cercurile financiare din Elveția, Franța și Anglia, ostile României Mari și chiar a cochetat cu ideea republicii ca formă de organizare a statului român!

Regele Ferdinand și primul ministru, Ionel Brătianu, l-au creditat, în continuare, și au încercat o colaborare cu liderul conservator. Take Ionescu a fost invitat în țară pentru a discuta problemele României după război și a susține un punct de vedere comun în fața Conferinței de pace. Oferta a fost respinsă.

În pofida acestei atitudini, Regele a semnat o plenipotență în alb pentru Take Ionescu, în cazul în care acesta s-ar fi răzgândit. Nu a făcut-o. În acest fel, Nicolae Mișu, ministrul României la Londra, a fost numit delegatul României la Conferința de Pace. „Aceasta e cauza că el nu este azi delegat al țării la Conferința de Pace și nu orgoliul meu sau rivalitățile de partid” – a explicat Ion I.C. Brătianu⁵⁵.

Dacă în primă fază, noiembrie-decembrie 1918, trupele franceze au îndeplinit rolul de ariergardă a armatei sârbe din Banat, acestea au trecut în lunile ianuarie-februarie 1919 la luarea în stăpânire a unor poziții strategice. Datorită atitudinii armatei sârbe sesizabile la fața locului și intolerabilă, misiunea armatei franceze s-a metamorfozat, dobândind valențe noi spre sfârșitul lunii februarie 1919 – valențe politice, dar și morale.

Spre nemulțumirea lor, sârbii au fost împinși spre vest. Francezii au ocupat partea de est a Banatului (Divizia 11 Colonială franceză condusă de generalul Leon Farret), fiind întâmpinați cu entuziasm de români. Lugojul, capitala județului Caraș-Severin, a devenit centru de comandă al francezilor și al principalelor decizii luate de ei.

Unitățile armatei franceze au intrat în orașele Lugoj și Caransebeș la 27 ianuarie

⁵³<http://www.ziarulnatiunea.ro/2013/03/04/greselile-lui-take-ionescu>.

⁵⁴ Pašić a fost, în general, considerat de facto prim-ministru al noului stat slav de sud. S-a ajuns la acordul politic potrivit căruia Pašić va continua în funcția de prim-ministru atunci când urma să se formeze primul guvern al noului stat, dar ca urmare a neplăcerii sale îndelungate față de Pašić, regentul Alexander la numit pe Stojan Protić pentru a forma guvernul. În consecință, Pašić a renunțat la 20 decembrie 1918.

În ciuda faptului că a fost înlăturat din guvern, ca fiind cel mai experimentat dintre politicieni, Nikola Pašić a fost principalul negociator pentru noul stat la Conferința de Pace de la 1919 de la Paris. Nu a pus problema Coridorului Ceh, Timișoara și Szeged, a reușit să asigure granițele cu Albania și Bulgaria, dar nu a reușit să anexeze Fiume (care a devenit un stat independent) și cea mai mare parte a Carintiei (care a rămas parte a Austriei).

⁵⁵ SANIC, *Fond Consiliului de Miniștri*, dosar 3/1918, file 18-23.

1919. Armata franceză a fost primită cu simpatie și la Vârșeț. Ziarul „Opinca” scria: „Săptămâna aceasta ne-a adus o foarte mare și plăcută surprindere, căci au sosit trupele de ocupație franceză sub comanda d-lui colonel Blanchin...”. Trupele sârbești ocupau încă Timișoara și o mare parte din Banat. Toate aceste evenimente se petreceau când la Paris debuta Conferința de pace. Firește, problema Banatului nu putea fi ocolită⁵⁶.

La 18 ianuarie 1919, s-au deschis oficial lucrările Conferinței de pace, la care participau 27 de state independente, cinci dominioane (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană și India), în total aproximativ zece mii de delegați, experți, traducători etc.

Conferința de Pace de la Paris s-a impus în epocă drept cea mai reprezentativă reuniune internațională de până atunci⁵⁷, pe măsura evenimentului desfășurat anterior – Marele Război din 1914-1918 – și a problemelor pe care urma să le soluționeze.

Totodată, Conferința de la Paris a coincis și cu o schimbare de paradigmă în ceea ce privește principiile care urmau să statueze relațiile dintre state, fiind prima încercare de abordare a unui model democratic în încheierea unor tratate de pace. Un succes deosebit al lucrărilor Conferinței a fost confirmarea apariției unor state naționale în Europa Centrală și Răsăriteană. Delegația României, condusă de Ion I. C. Brătianu, s-a deplasat la Paris pentru a obține recunoașterea Hotărârilor plebiscitare de Unire din 27 martie/09 aprilie, 15/28 noiembrie și 1 Decembrie 1918. „Conferința Păcii de la Paris era chemată să dea consacrare juridică internațională noului statut teritorial și politic al statului român, prin recunoașterea principiului naționalităților și al autodeterminării popoarelor, prin respectarea drepturilor legitime ale poporului român asupra teritoriului său național”⁵⁸, scrie istoricul Ioan Scurtu.

În drumul spre Paris pentru Conferința de pace, Brătianu a făcut o escală la Belgrad, unde a avut o discuție deschisă cu regentul Alexandru în privința graniței dintre România și Serbia, insistând pe respectarea integrală a tratatului din 1916 în această chestiune. Granița pe Dunăre era, în concepția premierului român, „singura frontieră capabilă de a evita în viitor vreun proces” între cele două țări, poziția sa neputând fi interpretată nicidecum ca un act inamical. Cu aceeași sinceritate Alexandru a expus motivele pentru care respingea tezele lui Brătianu⁵⁹.

La ședința solemnă de deschidere a lucrărilor Conferinței de pace, din delegația României făceau parte Ion I.C. Brătianu, primul ministru și șeful delegației, Nicolae Mișu, ambasador la Londra, Victor Antonescu, ambasador la Paris, Alexandru Vaida Voievod, din partea Consiliului Dirigent al Transilvaniei⁶⁰, generalul Constantin Coandă,

⁵⁶ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Viorica Moisiuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1919-1920). Triumful principiului naționalităților*, Cluj Napoca, 1983, p. 266.

⁵⁷ <https://intelligence.sri.ro/conferinta-de-pace-de-la-paris-o-batalie-castigata>

⁵⁸ Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.

⁵⁹ Gheorghe Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României, în 1919. În lumina corespondenței diplomatice a lui Ioan I.C. Brătianu*, București, 1939, pp. 35-36

⁶⁰ Din momentul sosirii în capitala Franței, Alexandru Vaida-Voevod, împreună cu băănățeanul Caius Brediceanu, au avut o legătură permanentă cu Consiliul Dirigent, în special cu președintele acestuia, Iuliu Maniu. Marii oameni politici și patrioți de la Paris, București sau Sibiu și-au coordonat acțiunile printr-o

Constantin Diamandy, fostul ministru la Petrograd. Din delegație mai făceau parte experți în problemele care interesau România.

De la începutul lucrărilor Conferinței, atmosfera de la Paris nu a fost deloc favorabilă României, delegații români fiind confrunțați cu perspectiva nerecunoașterii calității de țară aliată, întrucât Antanta considera că tratatul din 1916 își pierduse valabilitatea ca urmare a semnării păcii de la București.

SUA refuzau să recunoască orice acord încheiat înainte de intrarea lor în război, așadar și tratatul din 1916⁶¹. Era primul semnal al supremației americane asumate. Apoi, președintele american, Woodrow Wilson, și-a impus de multe ori rolul de arbitru internațional. Wilson care, „cu principiile sale de ideolog a contrariat speranțele legitime ale tuturor aliaților, nu voiește să audă de tratatul nostru (din 4/17 august 1916 – n.n.)...” declara un vechi politician român, Ion Th. Florescu, fost vicepreședinte al Camerei Deputaților, prezent mult timp în capitala Franței⁶².

Marea Britanie arăta aceeași atitudine. Ultimele acțiuni ale cabinetului Lloyd George, scria ambasadorul francez la București, „marchează un fel de încercuire a României”. Iar atitudinea binevoitoare a SUA nu era determinată neapărat de susținerea principiului autodeterminării, cât mai ales, de ceea ce Take Ionescu numea „emanațiuni de petrol”⁶³, deoarece compania americană „Standard Oil” i-a propus lui Brătianu, în martie 1919, un acord de exploatare comună a țițeiului românesc, partea americană urmând să primească 51% din participații. Brătianu a refuzat și l-a „costat” gestul său.

O altă mostră de pragmatism a Conferinței de pace și a atitudinii Marilor Puteri ne oferă Alexandru Vaida Voevod, care califica Forumul Păcii de la Paris „o adunare de babe”. În septembrie 1919, într-un dialog al lui Alexandru Vaida Voevod cu generalul francez Franchet d'Espèrey, delegatul ardelean s-a lămurit de înverșunarea americanilor împotriva noastră și insistențele asupra inserării în tratatul cu Austria a drepturilor minorităților. Atunci când generalul a fost întrebat de ce americanii sunt atât de înverșunați împotriva noastră, a răspuns: „Ce, D-ta știi mai bine decât mine ce râvnesc americanii la bogățiile Dv... americanii – continua generalul francez – nu au nimic sfânt, numai banul”. Vaida, nedumerit, a mai pus o întrebare: „Atunci, cum rămâne cu punctele wilsoniene care impun moralitate?” Răspunsul lui Franchet d'Espèrey a fost: „Moralitate la aceștia? Principii? Banul și exploatarea, restul e fariseism”⁶⁴.

Realitatea negocierilor din timpul Conferinței a fost una deosebit de dură, diplomații români fiind obligați, în cele mai multe cazuri, să depună eforturi considerabile

corespondență consistentă, onestă și amănunțită, informându-se reciproc despre mersul evenimentelor din țară sau din exterior, despre oportunitățile și amenințările cauzei românești și despre acțiunile ce urmau să fie organizate de români, în modalități diferite, funcție de împrejurări. Corespondența dintre Alexandru Vaida Voevod, domiciliat pe strada Francois I er, 52 din Paris și președintele Consiliului Dirigent de la Sibiu, Iuliu Maniu, reprezintă un izvor istoric important pentru situația României, în general, și situația Banatului, în special, din perioada 1914-1920 (SANIC, *Fond personal Alexandru Vaida-Voevod*).

⁶¹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002.

⁶² *Renașterea Română*, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2.

⁶³ Constantin Botoran, Mihai Retegan, *1918 Făurirea României Mari*, Vatra Românească, București, 1993, pp. 107-108.

⁶⁴ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 24.

și compromisuri pentru ca vocea României să fie ascultată.

În fața acestei situații, deloc încurajatoare, Ion I.C. Brătianu a insistat asupra drepturilor României, așa cum au fost stipulate în Tratatul din august 1916 și asupra calității de stat independent a României. Pentru marele om politic, rezistența la presiunile Marilor Puteri, deși plină de riscuri, era legată de demnitatea națională, fiind astfel singura cale de urmat.

„Au fost vremuri – spune istoricul Ion Scurtu – când oamenii politici români promovau interesele naționale ale României, cu demnitate și competență, neacceptând să se supună deciziilor luate de marile puteri. Un astfel de lider politic a fost Ion I.C. Brătianu, șeful delegației României la Conferința de pace de la Paris, întrunită după încheierea Primului Război Mondial”⁶⁵.

Desfășurarea lucrărilor Conferinței de pace a constituit o mare deziluzie pentru Ion I.C. Brătianu. Consiliul Suprem Interaliat hotărâse ca România să fie reprezentată la ședințele Conferinței de Pace numai prin doi delegați. La 7/20 ianuarie 1919 Ion I.C. Brătianu a protestat la Secretariatul General al Conferinței de pace față de faptul că României i se rezervaseră numai două locuri, în timp ce Belgia și Serbia primiseră trei locuri.

Sunt și opinii care consideră inflexibilitatea lui Brătianu un eșec diplomatic. Istoriografia românească, atât cea interbelică, cea din perioada comunistă și, în cea mai mare parte, și cea de după 1990, a prezentat acțiunea delegației României la Conferința de Pace de la Paris, ca una de mare forță diplomatică, încununată cu succes. În realitate, politica promovată de România la Conferința de Pace de la Paris a fost un eșec, fiind foarte aproape de a se pierde totul, cu toate că pe front, pentru idealul de unire, au murit mii de români⁶⁶.

Considerăm asemenea opinii exagerate, deoarece România a fost pusă într-o situație dificilă încă din timpul războiului, atunci când, trădată de Rusia, a rămas singură pe frontul de est împotriva Puterilor Centrale. În toamna anului 1918, când era nevoie de coeziune internă și o colaborare a tuturor forțelor politice interne, au avut loc defecțiuni și opinii divergente în rândul politicianilor români, divergențe care au fost speculate abil de inamici.

La 19 ianuarie/1 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu a prezentat în plenul Conferinței de Pace un expozeu argumentat asupra participării României la război și contribuției acesteia la victoria finală asupra Puterilor Centrale, cât și asupra dreptului incontestabil al poporului român la întregirea țării. Brătianu a fost însă omul politic român care a dovedit cea mai puternică rezistență față de încercările Marilor Puteri de a-și impune voința în dauna independenței României.

Timp de două ore primul ministru român a susținut drepturile țării în fața Conferinței cu mult calm și cu o forță de argumentare rar întâlnite. Însuși președintele George Clemenceau l-a felicitat, iar reprezentantul Italiei nu a avut să mai spună decât:

⁶⁵ <http://www.ioanscurtu.ro/o-lectie-de-demnitate-nationala>.

⁶⁶ *Diplomația între sentimentalism și pragmatism. I.I.C. Brătianu și direcțiile politicii externe promovate de acesta la Conferința de pace de la Paris (1919)* – <https://www.punctulcritic.ro/ion-calafeteanu-gheorghe-sbarna-infaptuirea-idealului-national-suprem-marea-romanie-unita-si-recunoasterea-sa-internationala-1918>.

„E just! E just”⁶⁷. Alexandru Vaida-Voevod îi scria lui Maniu de la Paris, în 20 februarie 1919: „Brătianu stă intransigent pe basa tratatului și e hotărât să abzică (să se retragă de la Paris – n.n.), dacă nu ar putea obține rezultat (favorabil – n.n.) în chestia Banatului. Expunerea chestiei revendicărilor noastre în fața conferinței a făcut-o splendid”⁶⁸.

În timpul lucrărilor Conferinței, un rol deosebit de important l-a avut Regina Maria, care s-a deplasat la Paris și la Londra, în urma invitației suveranului britanic, George al V-lea. Primul ministru român Ion I. C. Brătianu și diplomatul Nicolae Mișu au fost, de asemenea, invitați la Palatul Buckingham, pentru un dejun restrâns. Cu această ocazie, potrivit premierului român, suveranul britanic a părut să înțeleagă foarte bine situația în care se afla România, oferind asigurări că se poate conta pe el atât cât rolul său constituțional îi permite. Sigur, au fost și voci care au sprijinit România, unele dintre acestea în mod clar.

La deschiderea lucrărilor Conferinței de Pace, președintele Franței, Raymond Nicolas Landry Poincaré, a elogiat România, afirmând că ea a intrat în război de partea Antantei împotriva Puterilor Centrale „(...) numai pentru realizarea unității naționale, căreia i se opuneau aceleași puteri, prin constrângere și samavolnicie. *Abandonată, trădată, constrânsă* (s.n.), ea a trebuit să suporte un tratat odios, a cărui revizuire – credea el – o va cere”⁶⁹.

Liderul socialist francez, Albert Thomas, a susținut puternic România, prin toate mijloacele și în toate împrejurările. În cuvântul rostit în Camera Deputaților, la 19 ianuarie 1919, se întreba dacă nu era potrivit ca și României să i se acorde trei delegați la Conferința de pace, la fel ca și Belgiei și Serbiei. „Mi-a părut rău, în această dimineață, să constat faptul că României nu i s-au acordat trei locuri ...”⁷⁰ – afirma liderul socialist.

„Deși susținem în comunicatul oficial – continua Albert Thomas –, suferințele îndurate de cele două popoare care fuseseră primele victime (belgieni și sârbi – n.n.) ale războiului, dar recompensele atribuite unui popor nu ar trebui să diminueze meritele altora”⁷¹.

Oare nu ne amintim noi, mai mult decât oricine, protestul nostru împotriva condițiilor grele în care România se angaja în război, în 1916? Eu îmi amintesc încă de discuția noastră în acest sens, iar Aliții au o parte de responsabilitate⁷². Mi-am permis să semnez acest mic fapt. Îmi cer scuze de a vă fi deranjat dar, într-adevăr, atașamentul meu pentru poporul român mi-a făcut mare emoția în această dimineață”.

Cu altă ocazie, într-o conferință despre Banat, susținută în 29 aprilie 1919, în fața a peste 2.000 participanți, Albert Thomas a spus: „Banatul... trebuie să revină în întregime românilor, în virtutea drepturilor popoarelor de a dispune de ele însele.

Nu este dreptul celor 200.000 de sârbi să dispună de soarta lor, dar e dreptul celor 15 milioane de români să asigure posibilitatea statului lor, fapt care trebuie să prevaleze.

⁶⁷ „Renașterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2.

⁶⁸ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 32/1919, fila 2.

⁶⁹ 1918. *Documente*, vol. III, doc. nr. 505, p. 167-168.

55 SANIC, *Fond Xerografii Anglia*, pachetul XI, dosar nr. 6/1919, fila 1.

⁷¹ Politicianul român Ion. Th. Florescu prezent în capitala Franței afirma în același ton cu liderul francez: *Cât de mari au fost nenorocirile Serbiei, ele nu pot să întunece drepturile și jertfele noastre* („Renașterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2).

⁷² Albert Thomas cunoștea bine situația din România deoarece a îndeplinit diferite misiuni în țara noastră în timpul războiului.

Continuați propaganda voastră, români, căci poporul francez ... nu susține decât cauza care i-a fost dovedită ca justă. Dacă noi vă iubim, aceasta nu este atât din cauza comunității de rasă; doar din cauza asta nu ar veni la voi nicio adeziune franceză. Noi vă iubim, mai ales, pentru acest spirit de dreptate și măsură care este latin în voi și care se manifestă nu doar în pretențiile voastre ci în maniera voastră de a le face valoroase.

Arbitrariul, violența, impolitețea nu sunt pe gustul vostru. De aceea, mărturisesc fără să ezit faptul că, în ciuda aceleași afecțiuni pe care o nutrim pentru sârbi, noi am fost de la început impresionați de gestul lor de a intra în Banat, de a ocupa un teritoriu care făcea obiectul unui litigiu între ei și români. Acest gest ni s-a părut ca o dorință manifestă de a aduce un prejudiciu apriori dreptului”⁷³.

Redactorul Francisc Lebrun de la ziarul parizian „Le Matin” a trăit mulți ani în România, fiind profesor la Școala militară din București și un filoromân convins. Știa limba română. A mers prin orașele bănățene Panciova, Vârșeț, Timișoara, Arad pentru a cunoaște situația din teren. A avut discuții cu șvabii, ungurii și sârbii. Pentru justetea cauzei lor și pentru încurajarea românilor, Lebrun a spus: „Tratativele asupra Banatului încă nu sunt terminate” (în mai 1919 – n.n.).

Lebrun a dorit să discute cu oamenii simpli pentru a-și face o părere cât mai exactă asupra situației din Banat. În drumul de la Belgrad la Arad, „s-a oprit prin sate românești, unde a văzut cu bucurie același popor, constatând același port, aceeași vorbă, ca și dincolo de Carpați: gospodării bune, populație viaie și deșteaptă. Din tot ce a văzut, s-a convins de îndreptățirea aspirațiilor noastre a căror realizare o dorește ca și orice inimă de român, însă în bună înțelegere cu sârbii față de care ca francez și om obiectiv e stăpânit de cele mai vii simpatii, ca față de un aliat victorios și credincios”⁷⁴.

Contextul internațional și desfășurarea Conferinței de pace de la Paris reclamau prezența Familiei Regale române. Regele și Regina fuseseră în mijlocul oamenilor și al soldaților de pe front pentru alinarea suferințelor și ridicarea moralului în timpul războiului. După încheierea conflictului, Regele Ferdinand și Regina Maria s-au deplasat în provinciile eliberate, venind în întâmpinarea așteptărilor românilor din Transilvania și Banat.

În mod inspirat, la Paris s-a deplasat Regina Maria. Prezența Reginei în capitalele și orașele occidentale nu a fost doar o prezență simbolică, protocolară, ci o misiune diplomatică eficientă cu consecințe benefice pentru România. Suverana-consort cunoștea toate chestiunile discutate, problemele sensibile și dificultățile întâmpinate de România.

Regina Maria era conectată la viața cotidiană a României și a trăit o experiență dură în anii 1916-1918 și după război, în urma exilului Familiei Regale la Iași. Datorită carismei, în capitala Moldovei, devenise un obicei să fie consultată în toate problemele: „oamenii se obișnuiseră să se uite la mine – consemna Regina în jurnalul personal – ca la centrul de coordonare al fiecărui efort. Și îi obișnuisem să-i ascult la orice oră din zi... Erau zile de extenuare, dincolo de limitele umane dar a trebuit să îndur și să trec mai departe...”.

Suflet sensibil și altruist, Regina a suferit alături de popor. Sintagma folosită adesea „poporul meu” nu era o simplă formulă de exprimare, ci o trăire împreună cu semenii și aplecare sinceră spre oamenii simpli. „Acea amintire plină de iubire a poporului meu –

⁷³ „La Roumanie”, Nr. 69/8 mai 1919, p. 2,

⁷⁴ „Banatul”, An I, Lugoj, Nr. 12/1 mai 1919, p. 2.

continua Regina României – a fost partea cea mai fericită a imaginii de după război: căldura, partea însorită, partea sufletească. Mult mai puțin plăcute erau eternele conflicte politice, intoleranța generală și nemulțumirea, bâjbâiala într-o atmosferă de nesiguranță, plină de suspiciune”.

„Jurnalul” Reginei mai descrie în detaliu efortul de reconstrucție, de ajutor, reorganizare, de a ridica și a pune pe picioare din nou ceea ce fusese dislocat și distrus. Dificultățile din timpul războiului fuseseră uitate. Alte provocări și preocupări erau în față „Acel prim an (după război – n.n.) a fost o luptă continuă împotriva celor mai copleșitoare ciudățenii, și cu siguranță, 1919 și anii care au urmat pot fi clasificați ca perioada cea mai ocupată din viața mea”⁷⁵.

Cu emoție și responsabilitate, Regina a așteptat momentul oportun pentru un turneu diplomatic în Occident, unde se trasau și granițele României. „În timp ce-mi struneam nervii – își amintea Regina – ca să pot face față valului de necazuri ce nu se mai terminau, (Ionel) Brătianu, împreună cu (Nicolae) Mișu și generalul (Constantin) Coandă pleaseră la Paris pentru Conferința de Pace, iar veștile parvenite indicau faptul că premierul nostru nu avea o viață tocmai ușoară acolo. Aliații noștri înclinau să ne lase baltă. Fiind obligați să negocieze cu inamicul, datorită atitudinii Rusiei revoluționare, mai-marii lumii erau pe cale de a face un târg dur, ignorând cererile noastre și lăsându-ne pe dinafară.

Apoi, într-o bună zi, pe neașteptate, Regele m-a întrebat dacă aș fi de acord să plec în străinătate pentru a pleda acolo cauza noastră. M-am întrebat dacă voi avea destul curaj ca să iau asupra mea aceasta răspundere. Brătianu era cel care venise cu ideea. Ardoarea entuziasmului meu era binecunoscută alor mei și apoi nimic nu este mai elocvent decât o femeie răscolită. Aș fi de acord? Eu? Să merg la Paris și la Londra? Eu să susțin cauza noastră? Neoficial, bineînțeles, dar, totodată, considerată de ai mei ca fiind cea mai potrivită de a face acest lucru pentru România. Un fior de mândrie mi-a străbătut toată ființa. Eu? Desigur; eu eram cea chemată – da, cred că mă simțeam capabilă să-mi susțin pledoaria chiar și în fața celor trei mari! [...] Da, voi merge, am spus – o să fac tot ce pot. Era o misiune pe care o puteam îndeplini, mă simțeam capabilă s-o fac, nu eram nici nervoasă și nici speriată. Îmi făcea chiar plăcere”⁷⁶.

În 5 martie 1919, Regina Maria a început, la Paris, o vizită care va rămâne în istoria modernă a țării noastre. Vizita la Paris a durat din 5 până în 12 martie 1919. Ulterior, Regina Maria, după ce a vizitat și Londra, a revenit la Paris, după un alt sejur european, între 30 martie și 16 aprilie 1919.

Călătoria a fost amplu relatată de ziariști din România, Franța, Italia, Marea Britanie și din multe alte țări europene. Presa a scris nu doar despre evenimentele la care a participat, dar a făcut și un elogiu personalității puternice și carismatice a Reginei. Ziarul „Le Temps” scria: Există femei care s-au născut zâne. Ele au intuiția tuturor artelor, a tuturor sensibilităților, tuturor grațiilor. Ele cunosc, fără să fi învățat, cuvintele care dezarmează sau care deschid zâmbetul care consolează sau care încântă”⁷⁷.

În 7 martie 1919, a primit presa franceză. Însoțită de Victor Antonescu, „peste tot a

⁷⁵ <https://www.stelian-tanase.ro/regina-maria-la-versailles/>

⁷⁶ <https://www.romaniaregala.ro/jurnal/regina-maria-incepea-acum-99-de-ani-legendara-sa-vizita-in-franta/>

⁷⁷ „Le Temps”, An 59, Nr. 21.061/6 martie 1919, p. 1.

întins mâna cu o simplitate plină de farmec” – continua „Le Temps”. România Mare va găsi în persoana Reginei un avocat neînduplecat, dotat cu „cea mai subtilă seducție”. Și această seducție, din primele minute, o exersează asupra auditoriului.

I-a sensibilizat pe francezi vorbind de „francezii săi” în timpului refugiului de la Iași, care au susținut-o și încurajat-o în momentele cele mai critice. La finalul discursului a făcut un apel patetic la adresa aliaților, SUA, Anglia și, mai ales, Franța „atât de iubită de români.” Acestui popor răpus (al românilor – n.n.), jefuit și fără resurse trebuie să i se întindă o mână de ajutor mai ales în condițiile atacurilor bolșevice⁷⁸.

Regina Maria a suscitât interesul personalităților politice, culturale și al publicului larg. Deși Regina era suveran-consort și nu șef de Stat, intervenția ei în favoarea României, după încheierea Primului Război Mondial, a fost decisivă⁷⁹.

Regina s-a întâlnit cu comunitatea românească din Franța, a fost oaspete de onoare al Operei Garnier și al Comediei Franceze, a luat prânzul cu ministrul Afacerilor Externe, Stephen Pichon, la Quai d’Orsay, a participat la o slujbă la Catedrala Notre Dame în memoria celor căzuți în Primul Război Mondial și s-a întâlnit cu Președintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson.

Recunoașterea României Mari s-a datorat, în parte, conexiunilor și carismei Reginei Maria. A făcut lobby pentru țară în 1919, la Paris, când România cerea Transilvania, Bucovina și întreg Banatul, adică respectarea garanțiilor din anul 1916, deși semnase pacea separată cu Germania.

Și la Londra vizita s-a desfășurat destins și cu rezultate excelente pentru România. În atmosfera de familie, vărul ei, Regele George V, o întâmpină la gară, iar Regina Angliei îi împrumută bijuterii pe care să le poarte la marile banchete, bijuteriile Coroanei României și tezaurul țării fiind luate de ruși. Întâlnirile cu Lloyd George, Austen Chamberlain și Winston Churchill erau în program. Când, la întoarcere, Regina Maria trecea din nou prin Paris, atmosfera de la Conferința de Pace devenise favorabilă României.

Delegatul ardelean de la Conferința de pace, Alexandru Vaida-Voevod, după turneul diplomatic al Reginei, concluzionează: „Venirea Reginei a fost pentru cauză de cea mai mare importanță. Serviciile favorabile cauzei noastre prin activitatea ei sunt nesfârșite. Ele se condensează tot mai mult în rezultate foarte ponderabile.

Fără dânsa multe și multe nu le puteam urni din loc toți bărbații împreună. De la partea creditelor până la convenția militară, intervenția ei a promovat nespuse de mult interesele noastre. Nu vreau să zic că ea le-a obținut. Dar ea a creat conștient atmosfera, fără de care nu am fi putut reuși. Conștient, căci pe lângă frumusețea ei fascinantă, toată pășirea, gestul, mimica, felul ei de a vorbi, totul cucerește irezistibil. Apoi, înscenarea sentimentală, demnă a manifestării de omagiu ce l-a adus morților Franței, instituțiilor, orgoliul ei. Femeia aceasta extraordinară a făcut cât nu puteau face sute de diplomați plus un corp de armată. Ea rămâne cea mai splendidă figură istorică a zilelor noastre”⁸⁰.

La Paris, Regina a pledat și cauza Banatului în fața unor personalități de primă importanță. În cadrul unei recepții organizată de Victor Antonescu, la care au fost prezenți

⁷⁸ *Idem*, Nr. 21.063/ 8 martie 1919, p. 2.

⁷⁹ <https://www.romaniaregala.ro/jurnal/regina-maria-incepea-acum-99-de-ani-legendara-sa-vizita-in-franta>

⁸⁰ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 50/1919, fila 4.

ministrul de Externe al Franței, Stephen Jean-Marie Pichon și președintele comisiei teritoriale de la Conferința de pace, André Pierre Tardieu, Regina Maria le-a sugerat din priviri importanța Banatului pentru România și justețea cauzei românilor, în virtutea tratatului din 1916.

Alexandru Vaida-Voevod relatează modul plastic de exprimare al Reginei, atunci când s-a discutat problema Banatului: „... la recepția de la (Victor) Antonescu, a zis în auzul tuturor, privindu-i pe Pichon și pe Tardieu: La noi, în România, se crede că dacă îți dorește omul ceva când gustă pentru prima dată în acel an ceva, dorința i se împlinește. Aceasta este prima frază pe care o rostesc în acest timp și-mi doresc ca Banatul să fie al nostru”. Prin prezență, farmec și eleganță – continua Vaida – Regina României a avut un cuvânt greu de spus la Paris și în privința Banatului. Regina a făcut „minuni”⁸¹.

La întoarcerea din Apus, în mai 1919, Regina Maria a acordat un interviu presei din România despre vizitele efectuate. Concluziile expuse ziariștilor reprezintă o sinteză excelentă a situației României și perspectivele acesteia: „Românii s-au luptat bine, s-au apărât vitejește, cu toate că au fost înconjurați de dușmani numeroși și puternici și de un „aliat” care ne-a trădat. Dl. Clemenceau a fost mișcat de aceste argumente temeinice. El mi-a promis tot sprijinul Franței...”.

... La Londra am participat la dineuri și am avut prilejul să stau de vorbă cu oameni politici. Le-am vorbit de România, mereu de cauza noastră. Era datoria mea să interesez pe toți de cauza noastră... Am fost și la Regele Angliei. I-am povestit situația în care ne găsim. Regele mi-a spus că se interesează de România și ne va da sprijinul necesar...

... Am vorbit și cu americanii. Acești bravi, sunt originali. Ei mi-au promis tot sprijinul (femeile americane i-au propus o călătorie în America unde să țină conferințe despre drepturile femeilor, ele punând la dispoziție un tren ultrarapid) ... Regina se oprește din povestire... și poruncește să i se aducă obiectul dorit (O cutiuță în care era invitația respectivă)”.

Întâlnirea cu prințul Serbiei a decurs normal. El a fost amabil și-a manifestat dorința ca relațiile dintre țările noastre să fie dintre cele mai bune”⁸².

În această perioadă, respectiv lunile martie-aprilie 1919, situația din Banat s-a schimbat, evoluând de la o administrație discreționară spre normalitate. Primul semnal fusese dat de îndepărtarea generalului francez filomaghiar Farret din Banat. Sosirea comisiei Goodwin în Banat dovedea interesul Aliaților pentru situația provinciei. Administrația civilă era înlocuită cu cea militară în 19 februarie 1919⁸³.

Dând curs argumentelor delegației române, Consiliul Militar Aliat, în acord cu Consiliul Suprem al Conferinței de Pace, a trasat o nouă linie de demarcație, decât aceea impusă de armistițiul de la Belgrad. Între frontierele provizorii s-a instituit o zonă neutră ocupată de armatele aliate⁸⁴. Conform dispozițiilor Conferinței de Pace, retragerea

⁸¹ Idem, dosar nr. 39, fila 6.

⁸² „Banatul”, Lugoj, Nr. 13/4 mai 1919, p. 2.

⁸³ Radu Păiușan, *op. cit.* p. 147.

⁸⁴ Conferința de pace nu a ținut seama de solicitarea lui Ion I.C. Brătianu. La 21 februarie 1919, Ion I.C. Brătianu solicita Conferinței de Pace să-i dea aprobarea să ocupe teritoriul ce-i revenea României și să renunțe la intenția de constituire a unei „zone neutre” în aceste regiuni, deoarece aceasta „ar marca răul și, departe de a-l împiedica, l-ar încuraja”. La 26 februarie 1919, pe baza raportului reprezentanților militari ai

trupelor sârbe dincolo de linia de demarcație trebuia să înceapă la 23 martie 1919 și să se finalizeze în cel mult 10 zile⁸⁵.

Pentru a atenua rivalitățile româno-sârbe din Banat, la sfârșitul lunii februarie a sosit la Timișoara divizia 17 franceză condusă de generalul Pruneau. Această unitate a rămas în Timișoara până la sfârșitul lunii mai când, în condițiile războiului cu Ungaria, s-a deplasat la Mocrin. Câteva subunități au mai rămas în Banat, la Lugoj, Mehadia și Arad.

Sosirea generalului Pruneau la Timișoara era de bun augur, întrucât generalul Farret „prefera în orice ocazie anturajul maghiarilor, mai ales al reprezentantelor sexului frumos”⁸⁶. Ca urmare a unei asemenea atitudini nedrepte față de români, părtinitoare față de unguri, generalul a devenit antipatic și în rândul conaționalilor săi. A fost rechemat în Franța.

Ușoara destindere a atmosferei din Banat a permis sosirea unor ofițeri de legătură români. Au fost trimiși la Timișoara Avram Imbroane, Petru Nemoianu, Cornel Bojincă, Iancu Conciatu, Traian Birăescu pentru evaluarea situației⁸⁷. Ei au primit informații pe baza cărora trimiteau rapoarte Marelui Cartier General al Armatei Române. Comandamentul militar din Transilvania a trimis ca ofițer de legătură la Timișoara pe maiorul Dumitru Oancea. Sosirea ofițerilor de legătură în Banat a pregătit instaurarea administrației românești în Banat.

Odată cu venirea maiorului Oancea erau obținute mai multe informații despre Banat. Maiorul Oancea a fost în misiune, la Timișoara, între 22 martie și 28 aprilie 1919, delegat fiind pe lângă comandamentul francez. El deținea știri despre persecuțiile sârbilor asupra românilor și dificultățile întâmpinate de români în Banat încă înainte de sosirea trupelor sârbești⁸⁸.

La Paris, delegația României, din care făcea parte și băănățeanul Caius Brediceanu, solicita Conferinței de Pace instaurarea administrației românești în Banat. În privința administrației românești în Caraș-Severin, primul nume de prefect ce s-a vehiculat a fost al lui Caius Brediceanu.

În scrisoarea expediată mamei sale, la 25 aprilie 1919, Caius Brediceanu spunea: „Facem tot posibilul ca și în Lugoj să se introducă administrația română care, poate, se

Consiliului Suprem al Conferinței de Pace, în care au fost avute în vedere și opiniile reprezentanților români, Biroul Conferinței de Pace a aprobat totuși crearea unei „zone neutre” (1918. *Documente*. vol. VI, doc. nr. 835, p. 532-545).

⁸⁵ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea neamului 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 419.

⁸⁶ Radu Păiușan, *op. cit.*, p. 150.

⁸⁷ Bănățeni la origine, ei luptaseră în armata austro-ungară pe fronturile din Rusia. Fiind capturați de inamic, au intrat în rândul voluntarilor români din Rusia. Ajunși la București, au întemeiat ziarul „Banatul”, în 24 ianuarie 1919, numit „ziarul pribegilor bănățeni”. Cu apariție neîntreruptă pe parcursul anului 1919, ziarul „Banatul” a fost o adevărată reductă a rezistenței românilor din Banat împotriva ocupației sârbești. Odată cu eliberarea părții de est a Banatului de trupele sârbești, redacția ziarului s-a mutat la Lugoj (aprilie 1919), iar din august 1919 s-a stabilit la Timișoara, sub denumirea de „Banatul Românesc”, pentru a nu fi confundat cu ziarul omonim ce apărea la Timișoara din 16 februarie 1919, sub conducerea marelui român Lucian Georgevici.

⁸⁸ Pompiliu Ciobanu, *Unirea Banatului și încorporarea Timișoarei la România*, Timișoara, 1934, p. 5 și urm.

va începe fără mine, căci aici am chestiuni mult mai mari și mai importante de rezolvat și prefectura cade în planul al doilea”⁸⁹.

Situația internațională devenea tot mai favorabilă românilor, chiar dacă aceasta solicita noi jertfe. Guvernul Béla Kun nu a recunoscut linia de demarcație trasată de Conferința de pace. În noaptea de 15/16 aprilie 1919, armata bolșevică maghiară a declanșat ofensiva împotriva armatei române. Contraofensiva armatei române împotriva Ungariei a început la 16 aprilie și s-a finalizat cu eliberarea totală a Transilvaniei și fixarea liniei de contact între cele două armate pe Tisa (1 mai 1919)⁹⁰.

Generalul Franchet d'Esperey a ordonat armatei franceze să se retragă din Banat. Treptat administrația românească se instaura și în Caraș-Severin. Situația nouă creată în centrul Europei prin atacurile bolșevicilor maghiari impunea, din rațiuni strategice și nu numai, și alte măsuri.

Generalul francez preciza Comandamentului general al armatei din Ungaria, în telegrama din 10 mai 1919, că instaurarea comunismului la Budapesta și înaintarea trupelor române până la Tisa determinau modificări în administrația Banatului. Astfel, pentru a se facilita aprovizionarea armatei române, trebuia înlocuită administrația maghiară din Banat impusă prin tratatul de la Belgrad, deoarece această administrație, supusă guvernului bolșevic de la Budapesta, îngreuna aprovizionarea, „creând tulburare și agitație în Banat”.

Franchet d'Esperey mai spunea că funcția de prefect trebuia dată unui om cu largă popularitate și ținută demnă. La fel, jandarmeria trebuia să reprezinte interesele populației majoritare – românii. Pentru funcția de prefect a fost propus juristul George Dobrin, despre care generalul francez spunea că fiind „avocat, îmi este indicat ca deosebit de apt pentru aceste funcții”⁹¹.

În data de 18 mai armata română și-a făcut intrarea în Arad, iar la 23 mai un detașament de 550 de jandarmi a sosit de la Deva, la Lugoj. Orașul frumos împodobit și-a primit conaționali în uralele mulțimii entuziaste. Ziarul „Drapelul” scria: „Bine ați venit în ținuturile noastre santinele credincioase, ca să puneți temelie trainică siguranței și ordinii și să deschideți calea glorioasei oștiri române, ce vor veni să ia moștenire cea mai mănoasă și binecuvântată parte a României Mari, Banatul mult încercat!...” La rândul său, ziarul „Banatul” consemna: „După așteptare chinuitoare de luni de zile, începeau să se reverse și asupra Banatului razele dătătoare de viață ale soarelui libertății. Ele au atins ieri Lugojul și de aici se vor revărsa, treptat, asupra Banatului întreg”.

Românii sperau că, odată cu intrarea trupelor române în Lugoj, la 23 mai 1919, situația va intra în normalitate în tot județul. Cotidianul bănățean mai consemna: „Trenul acoperit de verdeață care ne aducea salvatorii de mult așteptați, trimiși din cetatea Devei, intră în gara Lugoj, Vineri, 23 mai 1919, la orele 51/2 d.a. Din departe se aude cântecul voinicilor pe care ni-l aducea...”

Pe ferestrele vagoanelor apar chipie de ofițeri, apoi de soldați, brațe frățești salută și lor le răspunde, în urale de însuflețire, lumea adunată pe peronul gării. ... Lumea aruncă

⁸⁹ Ioan Stratan, *Doi frați. Epistolar lugojan*, Timișoara, 1977.

⁹⁰ 1918. *Documente*, vol. III, doc. nr. 600, p. 349.

⁹¹ *Idem*, doc. nr. 606, p. 365.

flori. Drăgălașa fetiță a măestrului Vidu, Lia, prezintă căpitanului Bucșa un buchet de rose. Urale, cântece, fâlfâieri de chipiuri, de drapele, îmbrățișări, lacrimări – însuflețire fără sfârșit.

În fața primăriei, pe care s-a arborat acum drapelul tricolor, oaspeții iubiți sunt așteptați de fruntașii orașului, în frunte cu domnul primar Ioan Băltescu. Salutul primarului pentru jandarmi a fost... al sufletului înghețat trezit la o nouă viață de razele primăverii... Roagă ca voinicii români, atât de așteptați de întreaga suflare românească, să ia sub scutul lor pe cetățenii orașului”.

În cuvântul său, căpitanul Gheorghe Bucșa dă expresie fericirii ce l-a cuprins pe el și pe camarazii lui originari din toate ținuturile Ardealului și din Banat, că au ajuns să îndeplinească un ordin pe care îl așteptau de mult, să înainteze spre Banat și să deschidă, cu acest prilej, drumul spre unirea acestei provincii cu România. Toți își vor face datoria ascultând numai de „porunca neamului”.

Măreța zi s-a terminat cu o masă dată ofițerilor români la care s-a făcut și o colectă de 1.200 de coroane pentru orfanii rămași în comuna Vermeș de pe urma represaliilor sârbești”⁹².

În 28 mai 1919, noul prefect instaura administrația românească în zona de ocupație franceză. Dificultăți au fost întâmpinate din motive obiective – lipsa aparatului administrativ specializat în rândul românilor și prezența trupelor franceze. Armata română putea intra în Banat doar la sfârșitul lunii iulie.

În lunile mai-iunie, situația României s-a complicat din nou, chiar în momentul în care se decidea destinul Banatului. O serie de probleme au fost introduse în discursul Conferinței de pace, parcă, pentru a distra atenția de la Banat sau pentru a se justifica decizia ce urma să o ia Conferința de Pace referitoare la Banat.

În cadrul negocierii legate de elaborarea Tratatului de pace cu Austria, la mijlocul lunii mai 1919 a apărut un element nou, care a complicat mult situația⁹³. La 23 mai 1919 Philippe Berthelot, director general în Ministerul Afacerilor Externe al Franței, a adresat o notă șefilor de delegații ale „micilor aliați”, inclusiv lui Ion I.C. Brătianu, prin care șeful delegației române la Conferința de Pace era informat de hotărârea Consiliului Principalelor Puteri Aliate și Asociate de a crea „o comisie însărcinată să determine natura garanțiilor care trebuie luate pentru a asigura protecția minorităților” din teritoriile încorporate în noile state create sau a celor care vor primi măririi teritoriale.

Totodată, Ph. Berthelot solicita un răspuns „într-un timp cât de scurt”, întrucât perioada acordată comisiei pentru a soluționa această problemă era „foarte scurtă”⁹⁴.

La 27 mai Ion I.C. Brătianu a răspuns mesajului transmis de Ph. Berthelot, informându-l că România a asigurat deja egalitatea deplină a drepturilor, libertăților politice și religioase ale cetățenilor săi, fără deosebire de rasă sau religie, că orice persoană născută în România, care nu are altă cetățenie, precum și toți locuitorii din teritoriile unite cu România, care nu optează pentru o altă cetățenie, sunt de drept cetățeni

⁹² „Banatul”, Lugoj, An I, Nr. 20/25 mai 1919, p. 1.

⁹³ <https://www.punctulcritic.ro/ion-calafeteanu-gheorghe-sbarna-infaptuirea-idealului-national-suprem-marea-romanie-unita-si-recunoasterea-sa-internationala-1918>.

⁹⁴ 1918. *Documente*, vol. III, doc. nr. 614, p. 385.

români. Dar România nu ar admite în niciun caz intervenția guvernelor străine în aplicarea legilor sale interne”⁹⁵.

Liderul român exprima clar în răspunsul său faptul că în România sunt respectate drepturile minorităților, dar nu înțelegea ca invocarea acestei teme să fie un mijloc de imixtiune în treburile interne. În condițiile date, „puterile mici” erau nevoite să prezinte un punct de vedere comun Conferinței.

În după amiaza zilei de 29 mai 1919, delegații României, Poloniei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei și Greciei au fost invitați la Quai d’Orsay pentru a li se face un rezumat al proiectului de tratat cu Austria (mai puțin clauzele militare și cele referitoare la reparații), ce urma să fie prezentat delegației austriece a doua zi la Saint-Germaine. Surprizele au fost mari și în ședința plenară din 31 mai 1919, prezidată de Clemenceau, când au fost dezbateri aprinse asupra unor articole din proiectul de tratat.

În primul rând era vorba despre articolul 5 (devenit art. 60 din textul final), privitor la drepturile minorităților, prin care „Principalele Puteri Aliate și Asociate” primeau mână liberă să se amestece în viața internă a statului român și de a lua dispozițiile pe care le-ar considera necesare sub pretextul grijii față de drepturile minorităților naționale. Același articol acorda dreptul Marilor Puteri de a controla, pentru o perioadă de cinci ani, transportul și comerțul exterior al României. Aceste două clauze trebuiau să fie inserate într-un tratat al minorităților ce urma să fie semnat odată cu tratatul cu Austria⁹⁶.

Când, la 2 iunie 1919, proiectul tratatului de pace a fost prezentat delegației austriece, niciuna dintre observațiile făcute de Ion I.C. Brătianu, în urmă cu două zile, nu fusese introdusă în proiect. În fața atitudinii intratabile a marilor puteri, Ion I.C. Brătianu a luat hotărârea de a părăsi capitala Franței, desemnându-l pe Nicolae Mișu ca prim delegat al României. Dar, înainte de a părăsi Parisul, el a înaintat Conferinței de Pace un nou memoriu intitulat „România în fața Congresului de Pace” în care arăta loialitatea României față de puterile Antantei, dar și imposibilitatea guvernului român de a semna tratatul cu Austria și tratatul minorităților.

În același timp, consiliul celor 10, format din doi reprezentanți ai fiecărei Mari Puteri și doi specialiști, lua decizii importante privind frontierele din vestul României. În 11 iunie 1919, Consiliul miniștrilor afacerilor străine ai Marilor Puteri s-a întrunit la 10 dimineața. Au fost convocați și delegații români pentru a le fi prezentate granițele cu Ungaria. Ministrul englez Arthur Balfour a întrebat de ce nu sunt prezentate pe hartă și granițele cu Yugoslavia. Stephen Pichon i-a răspuns. „Chestiunea fruntariilor iugoslave nu se pune”⁹⁷.

Anunțul ministrului de Externe al Franței prelungea suspansul privind linia de demarcație din Banat, deși informațiile care circulau în cercurile diplomatice și în presă confirmau vestea tristă pentru români, adică divizarea provinciei. George G. Mironescu, întors în cursul lunii iunie, de la Paris declara: „În ce privește Banatul, raportul comisiei teritoriale a fost schimbat de vreo zece ori. Ultimul raport conchide la împărțirea

⁹⁵ *Idem*, doc. nr. 616, p. 387.

⁹⁶ *Idem*, doc. nr. 614, p. 385.

⁹⁷ *Idem*, doc. nr. 630, p. 441.

Banatului între Ungaria, Serbia și România...”⁹⁸.

Atât timp cât delegația României a fost condusă de primul ministru Ion I.C. Brătianu, poziția României nu s-a modificat în privința liniei de demarcație din Banat. În timp ce în Banat aveau loc ample mișcări de protest în urma desființării republicii bănățene, la Paris, în 22 februarie 1919, delegații români au fost chemați în fața Comisiei celor 10 care urma să prezinte un referat în plenul Conferinței de Pace în problema Banatului.

Expunerea lui Brătianu a durat două ore. În fața delegaților români (Ionel Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Mișu, Constantin Diamandy, Ion Pillat, Caius Brediceanu, Alexandru Lapedatu și Constantin Brătianu) era André Pierre Tardieu, ca „locotenent” al lui Georges Clemenceau. Vaida-Voevod îi scria lui Maniu: „Nu-ți poți face idee cât de admirabil a susținut Brătianu întreaga problemă cu toate punctele ei de vedere...”⁹⁹.

După discutarea problemei secuilor, Tardieu l-a întrebat pe Brătianu care ar fi poziția României în cazul în care s-ar da sârbilor câțiva kilometri spre sud, de la vărsarea Mureșului în Tisa? Brătianu a replicat: „fie că s-ar da un kilometru, fie că s-ar da 1000 de kilometri, pentru noi nu se schimbă esența, rămâne chestia indiscutabilă. A spus-o cu atâta nonșalanță categorică, încât nici Tardieu nu a putut suprima un zâmbet”. Vaida a mai expus demnitarilor străini și complicitatea bolșevicilor în săvârșirea multor rele din Banat.

În 25 februarie 1919, în jurul orei 10, delegații români s-au prezentat în fața Consiliului Militar. Au vorbit generalul Constantin Coandă, colonelul Toma Dumitrescu și Alexandru Vaida-Voevod. „... Noi am cerut – scria Vaida – ocuparea ținuturilor acordate nouă prin tratatul de la București (din 1916 – n.n.), iar de la acesta, spre Tisa, zona neutră cu retragerea trupelor maghiare”. Vaida și Ion. I.C. Brătianu s-au coordonat tot timpul în cadrul Conferinței de pace. „Expunerile mele sunt scrise în acord cu Brătianu”¹⁰⁰ remarcă delegatul ardelean.

La Versailles, în fața Consiliului Superior de Război, Alexandru Vaida-Voevod a susținut magistral chestiunea unei noi linii de demarcație în Banat. El nădejduia că, în cel mai scurt timp posibil, vor putea înainta trupele române și în Banat. „Am cerut pentru Banat – îi scria lui Maniu – trupe aliate, la nord de Mureș, până la linia tratatului trupe românești, – iar între această linie și Tisa o zonă neutrală cu trupe aliate”¹⁰¹.

Vaida avusese o discuție și cu delegatul englez Thomas Stead în problema Banatului și a situației din Ungaria. Stead a confirmat că sârbii refuzau să trimită trei divizii contra regimului Béla Kun. Au acceptat să trimită doar o divizie. Stead, în aceste condiții, l-a avertizat pe Ante Trumbić că „diviziunea pe care o dați are menirea să ocupe Budapesta”.

Atitudinea guvernului de la Belgrad față de Ungaria bolșevică era încă o suspiciune că sârbii și ungurii se sprijineau reciproc în privința Banatului. Raționamentul era așa: dacă Banatul nu putea fi al Ungariei, atunci să fie al sârbilor, iar dacă Banatul nu poate să fie al sârbilor, atunci provincia să revină Ungariei, în nici un caz României.

⁹⁸ „Renașterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 121/20 iunie 1919, p. 1

⁹⁹ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 50/1919, fila 9.

¹⁰⁰ *Ibidem*, fila 10.

¹⁰¹ *Ibidem*, fila 15.

Thomas Stead l-a avertizat pe Trumbić, dar și pe Vaida-Voevod în privința Banatului, spunându-le „Faceți tot ce puteți spre a paraliza prostia aceasta (disputa pentru Banat – n.n.)”. Vaida a replicat că era în bune raporturi cu Trumbić, „dar în chestia Banatului nu putem ceda... Sârbii încearcă o cooperare cu Ungurii. Vor fi trași pe sfoară, dar preferă să peardă Banatul la Unguri, decât să ni-l lase nouă”. Stead insista ca românii și sârbii să cadă de acord. Vaida a replicat că „acordul îl poate provoca Ententa (Antanta – n.n.). Să nu tot negoțieze cu Maghiarii, ci să ne lase nouă Banatul”¹⁰².

În cursul lunii martie, Vaida-Voevod, generalul Arthur Văitoianu și Victor Antonescu au fost primiți de Clemenceau, „un moș grăsuț, cu pași cam greoi, dar cu eleganță ușoară în mișcări... Ne spune (cu referire la Banat – n.n.): Da, așa este, le știu pe toate. Franța a făcut tot ce a putut pentru România și vrea să facă tot ce va putea. Franța este, însă, epuizată de resursele materiale, nu mai poate da împrumuturi. Echipamente? Da. Dar în locul lor trebuie să ne provedem cu altele, este deci o chestie de parale. Noi v-am susținut și în Consiliul Militar și în Consiliul Conferinței. S-au opus însă Dl Lloyd George și Dl. Wilson. Căutați să-i convingeți pe ei. Noi o să vă susținem și pe viitor... și a repetat concediindu-ne să stăruim pe lângă Americani și Englezi”¹⁰³.

Însă americanii aveau deja multe angajamente economice și contacte politico-diplomatice cu sârbii ca să spună ceva împotriva lor, iar președintele Woodrow Wilson nici nu voia să audă de tratatul din 1916. Cât îi privește pe englezi, ei receptau „sugestiile neconținute ale domnului Trumbić”¹⁰⁴, președintele marelui comitet jugo-slav (din exil – n.n.)... care a făcut tot felul de intervenții și sacrificii pentru ca bărbații de stat englezi să ia pe față apărarea Serbiei, chiar și în contra noastră”, afirma politicianul român Ion. Th. Florescu, care a acordat un interviu ziarului „România” la întoarcerea în țară¹⁰⁵.

În ce privește Italia, inițial a susținut puternic România. „Banatul este românesc” scria „Il Tempo”, afirmând fără echivoc: „Pretențiile sârbilor asupra Banatului – ca și de altfel în celelalte chestiuni cari ne privesc de aproape – se bazează pe calcule exagerate și nu pot rezista nici chiar criticilor celor mai binevoitoare și mai nepărtinitoare.

Banatul este teritoriu românesc, care nu se poate deslipi de soarta Transilvaniei pentru motive istorice, geografice și economice. Ar fi bine – continua ziarul – ca sârbii să fie mai moderați în chestia Banatului ținând seama de cererile românilor și să nu uite că

¹⁰² *Idem*, dosar nr. 33/1919, fila 2.

¹⁰³ *Idem*, dosar nr. 42, filele 2-3.

¹⁰⁴ După începutul Primului Război Mondial, Ante Trumbić a fugit, împreună cu alți patrioți sud-slavi, spre Roma. În 1915 a devenit președinte al Comitetului iugoslav, cu sediul la Londra, care a căutat sprijinul Aliților în instituirea unui stat sud-slav independent și unit. În iulie 1917 a negociat cu succes cu liderii guvernului sârb Declarația de la Corfu, o afirmație a unității care a pus bazele viitorului stat iugoslav.

La încheierea războiului, în decembrie 1918, Trumbić a devenit primul ministru de Externe al nou-formatului Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor și a reprezentat țara sa la Conferința de pace de la Paris. Dificultăți formidabile au apărut în ceea ce privește cererea guvernului italian pentru Fiume și pentru teritorii extinse de pe coasta de est a Adriaticii (promisă de către britanici și francezi în Tratatul secret de la Londra din 1915), precum și pentru naționaliștii croați cu mai multă independență. Abilitatea diplomatică a lui Trumbić a mers mult în câștigarea majorității terenurilor disputate pentru Iugoslavia și păstrarea unității acasă. S-a retras din politică în 1929.

¹⁰⁵ „Renașterea Română”, Sibiu, An I, Nr. 106/1 iunie 1919, p. 2.

sunt 400 de mii de români în valea Timocului, pe când în teritoriile României sunt numai 280 mii sârbi”¹⁰⁶.

Potrivit celor consemnate de ziarele italiene și franceze, am fi tentați să afirmăm că susținerea din partea celor Patru Mari era determinată de originea popoarelor: italienii și francezii, latini de origine, au susținut la Conferința de pace de la Paris un popor latin din estul Europei – românii – în fața puterilor anglo-saxone.

Realitatea este că italienii, cu timpul, și-au schimbat poziția, atunci când aveau nevoie de sprijinul american (pe care nu l-au primit) în conflictul cu sârbii. În aprilie-mai, între Italia și Statele Unite a izbucnit un conflict pe tema portului Fiume, revendicat de italieni și sârbi. Și în acest conflict, americanii au fost de partea sârbilor. Primul ministru al Italiei, Vittorio Emanuele Orlando a avut oarecum destinul lui Ionel Brătianu la Conferința de pace de la Paris. Dar retragerea lui temporară de la Forul mondial al păcii s-a datorat și altor motive decât celor ale prim ministrului român¹⁰⁷.

Schimbarea radicală a atitudinii binevoitoare a Italiei față de România era tot mai clară din vara anului 1919. În septembrie 1919, delegații Italiei, contele Vanutelli Rey și Tomasso Tittoni, au „potolit” pe Alexandru Vaida-Voevod în revendicările asupra Banatului, considerat o „problemă închisă”, la fel ca și delegații americani. Toți recomandau României să semneze controversatul tratat cu Austria pentru a nu le face greutăți și lor, italienilor.

Franța a susținut cel mai mult România. Aserțiunea mai trebuie doar detaliată în sensul precizării că sprijinul a fost unul larg: politicieni, presă, opinia publică. Dacă în presă mai apăreau și articole mai puțin favorabile României și românilor, aceasta se datora dreptului la replică acordat celor la care făcea referire la vreun articol, sârbilor în primul rând.

Franța a sprijinit România încă din timpul războiului, apoi în perioada ce a urmat, când hoardele bolșevice înconjurau România de la vest la est ca un arc peste Carpați. Vineri, 12 septembrie 1919, „la 6,30 fix”, ne-a primit președintele Raymond Poincaré –

¹⁰⁶ „Universul”, București, Nr. 106/18 februarie 1919.

¹⁰⁷ Vittorio Emanuele Orlando a fost unul dintre cei Patru Mari, principalii lideri aliați și participanți la Conferința de pace. Deși, în calitate de prim-ministru, a fost șeful delegației italiene, incapacitatea lui Orlando de a vorbi engleză și poziția sa slabă politică la domiciliu a permis ministrului conservator de Externe, Sidney Sonnino, să joace un rol dominant. Diferențele lor s-au dovedit a fi dezastruoase în timpul negocierilor. Orlando era pregătit să renunțe la pretențiile teritoriale pentru Dalmația de a anexa Rijeka (sau Fiume cum italienii au numit orașul) - principalul port maritim de pe Marea Adriatică - în timp ce Sonnino nu era pregătit să renunțe la Dalmația. Italia a sfârșit prin a revendica ambele și nu a primit niciunul, luptându-se împotriva politicii de autodeterminare națională a lui Wilson. Orlando a părăsit dramatic conferința la începutul lui aprilie 1919. S-a întors scurt în luna următoare, dar a fost forțat să demisioneze cu doar câteva zile înainte de semnarea Tratatului rezultat de la Versailles. Faptul că nu era semnatat al tratatului a devenit un punct de mândrie pentru el mai târziu în viața sa. Primul ministru francez Georges Clemenceau l-a poreclit „Plânsul”, iar Orlando însuși și-a amintit cu mândrie: „Când... știam că nu ne vor da ce avem dreptul... Am scris pe podea. Am bătut cu capul de am strigat. Am vrut să mor”. (https://en.wikipedia.org/wiki/Vittorio_Emanuele_Orlando)

Poziția sa politică a fost grav afectată de eșecul său de a-și asigura interesele italiene la Conferința de pace de la Paris. Orlando și-a dat demisia la 23 iunie 1919, ca urmare a incapacității sale de a achiziționa Fiume pentru Italia în acordul de pace. Așa-numita „victorie mutilată” a fost una dintre cauzele ascensiunii lui Benito Mussolini în Italia.

comunica Vaida-Voevod lui Iuliu Maniu. (Nicolae) Mișu a mulțumit Franței pentru atitudinea prietenească de pe tot timpul Conferinței de Pace”.

Vaida a mulțumit în numele transilvănenilor. „Românii din Transilvania – spunea Vaida – îi sunt adânc recunoscători Franței care, pe timpul cât eram oprimați, înainte de război, apoi în decursul războiului, ne-a făcut cu putință să găsim o țară mare și cultă, care să ne ia apărarea. În Franța, totdeauna am putut să ne manifestăm liber pentru unitatea noastră națională și primii oameni ai Franței s-au identificat cu cauza noastră, declarând că ea este cauza civilizației”¹⁰⁸.

În finalul discuției cu președintele Franței, Nicolae Mișu a mai spus: „Franța poate conta totdeauna pe România”. Răspunsul președintelui Poincaré a fost următorul: „România poate fi sigură și ea că Franța va face tot ce poate în interesul ei (al României – n.n.).” România Mare a fost creată cu sprijinul decisiv al Franței. „Franței îi datorăm România Mare – continua Vaida Voevod, iar Nicolae Mișu adăuga în fața președintelui: „Franța a fost totdeauna cea mai sinceră prietenă a României”. Poincaré a încheiat spunând: „Și îi va fi totdeauna prietenă”¹⁰⁹.

Citind presa vremii și cercetând documentele istorice, conștientizăm și astăzi faptul că francezii, în acel moment, nu puteau să sprijine mai mult România. Tocmai primiseră un împrumut de la englezi. Ei înșiși se confruntau cu probleme economice, financiare, sociale și militare. Tratatamentul aplicat României din partea celor Patru Mari era la fel ca și pentru alte state cu „interese limitate”.

Afirmările lui Clemenceau transmise delegaților români, cum că ar trebui discutat cu englezii și americanii situația din Banat, mai sugerau un aspect: faptul că în problema Banatului, încet, încet, lucrurile se clarificau, în sensul divizării provinciei. Doar francezii, singuri, nu mai puteau face nimic. Rămânea în discuție flexibilitatea liniei de demarcație, la care făcea aluzie Pichon în dialogul lui cu Ionel Brătianu, în sensul că frontiera dintre România și Regatul Sârbo-Croato-Sloven se mai putea muta câțiva kilometri, spre vest sau spre est.

Decizia celor Patru privind Banatul a fost luată în 13 iunie, dar comunicată abia la 30 iunie 1919. Neliniștea era maximă în Banat, unde românii încă mai așteptau o hotărâre favorabilă, în acord cu prevederile tratatului din 1916. Nu a fost așa. Banatul urma să fie împărțit.

La Paris, Ion I.C. Brătianu, luând act de raportul Comisiei pentru examinarea revendicărilor teritoriale, menținute de Consiliul celor Patru, a început tratative cu delegații sârbi în problema Torontalului, partea vestică a Banatului ce era atribuită Regatului Sârbo-Croato-Sloven.

Brătianu era decis să trateze problema și mai hotărât „subliniind faptul că prietenia României poate fi pierdută definitiv pentru sârbi dacă aceștia vor continua să susțină pretențiile lor în Banat – scria ziarul „Renașterea Română” din Sibiu... Se pare că deocamdată delegații sârbi, în special dl. Trumbici, au un ton împăciuitoare...”¹¹⁰.

¹⁰⁸ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 13.

¹⁰⁹ *Ibidem*, fila 15.

¹¹⁰ „Renașterea Română”, Sibiu, An I, nr. 98/22 mai 1919, p. 1.

Atitudinea resemnată a delegaților sârbi era explicată de faptul că ei conștientizau că nu puteau obține mai mult și, în cele din urmă, erau mulțumiți cu câmpia Torontalului, principala lor revendicare din motive economice. Strategic, sârbii obținuseră o suprafață suficient de mare în fața capitalei așa încât aceasta să nu mai fie amenințată.

La București, guvernul condus de Mihail Pherekyde, înlocuitorul lui Ion I.C. Brătianu, în ședința din 19 mai 1919, a luat în discuție problema Banatului. În urma rapoartelor primite, guvernul a decis „să se ia măsurile energice, dictate de împrejurări, întrucât siguranța vieții populației românești, ca și libera manifestare a voinței acesteia, se găsesc serios amenințate de stările de fapt de acum”¹¹¹.

Știrea că Banatul urma să fie divizat se răspândea tot mai mult în rândul opiniei publice din România și „o emoție a cuprins întreaga țară”. Corespondentul ziarului „Le Temps” din România scria că trebuie să fii la București pentru a ști cât este de afectat poporul român de deciziile Conferinței de pace. Față de nedreptățile făcute Banatului de Conferința păcii se preciza: „se iau în considerare cei 200.000 de sârbi din Banat dar sunt ignorați românii care locuiesc în Valea Timocului. De ce această diferență?...”¹¹². Toată presa franceză era contrariată de un asemenea tratament diferențiat. Revoltător era termenul folosit de același ziar francez, care mai adăuga faptul că, dacă în alte probleme ziariștii erau divizați, în această problemă formau „un bloc”.

Faptul că tranșarea problemelor teritoriale venea la pachet cu problema minorităților impusă tuturor statelor formate pe ruinele fostului imperiu austro-ungar evidenția un singur lucru – interesele economice ale Aliaților. Marile Puteri doreau să-și asigure influența politică și dominația economică în România. Pentru a-și atinge acest scop, ele s-au folosit de pretextul protecției minorităților etnice din România Mare, fapt ce leza grav independența și suveranitatea statului român. De aceea erau amintite mereu prevederile Tratatului de Pace cu Austria, articolul 5. Asemenea prevederi, ca și nerespectarea tratatului din 4/17 august 1916, au determinat retragerea primului ministru român de la Conferința de Pace, în 2 iulie 1919.

Demersului diplomatic de la Paris i s-au adăugat protestele puternice din țară alcătuind o sincronie națională perfectă. „Se impune ca acțiunea delegaților noștri la Conferința de pace – îndemna ziarul „Banatul” – să fie susținută de noi, în chipul cel mai energic”¹¹³. Decizia Conferinței de pace privind împărțirea Banatului a fost anticipată înainte de a fi comunicată. La fel ca și în noiembrie-decembrie 1918, locuitorii satelor, intelectuali și țărani, tineri și vârstnici, femei, bărbați și copiii au luat drumul oricărui centru sau oraș unde se anunța susținerea cauzei românilor din Banat. Pentru a determina o schimbare de ultimă oră, în orașele din Banat s-au organizat adunări plebiscitare cu scopul de a se dovedi – dacă mai era cazul – lumii întregi voința oamenilor.

Apogeul mișcărilor pro Banat a fost adunarea de la Lugoj – a doua Alba Iulia pentru bănățeni. Pe Câmpia Libertății se adunaseră 70.000 de oameni manifestând pentru Banat. Știrile de la Paris privind Banatul „au făcut să se cutremure neamul nostru întreg. Ele au

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² „Le Temps”, Paris, An 59, nr. 21.154/8 iunie 1919, p. 2.

¹¹³ „Banatul”, An I, Lugoj, Nr. 23/1 iunie 1919, p. 1.

produs în toate ținuturile românești mari mișcări populare”¹¹⁴. Numărul impresionant de participanți – calculat cu precizie aritmetică de organizatori și confirmat de autoritățile locale și străini, în special francezi – demonstra o coeziune românească remarcabilă și putere de mobilizare inepuizabilă.

Mulți dintre cei prezenți la Lugoj în 10 iunie 1919 participaseră și la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Iar la Lugoj sosiseră români și din afara Banatului. Dinspre Deva au sosit căruțe frumos împodobite și mai multe trenuri. Cu trenul de la Turnu Severin, au venit „falnicii grăniceri” și artiști în frunte cu maestrul Ion Ștefan Paulian, fondatorul și conducătorul societății „Doina” din Turnu Severin, colaborator statornic cu bănățenii din anii regimului dualist. Au mai venit din graniță generalul Nicoale Cena și locotenentul Lungulescu, directorul ziarului „Alarma Mehedințului”.

Maestrul Paulian cunoștea cel din urmă sat bănățean. Acesta, numit „modest, dar real, apostol al unității noastre naționale” a fost nelipsit de la manifestările culturale din Banat înainte de război. „Nimeni de dincolo de Carpați – scria ziarul „Banatul” – nu a fost mai îndreptățit să ne aducă cu gingășia, căldura și avântul proprii sufletului său nouă, Bănățenilor, cuvântul de solidaritate cu noi al Vechiului Regat, ca dl. profesor Paulian. Cu voi, frați prea vrednici, popor minunat, e dreptatea, esclamă oratorul (în cuvântul rostit în fața adunării – n.n.), cu voi suntem noi toți din Vechiul Regat, cu voi e Dumnezeu”¹¹⁵.

În Moțiunea¹¹⁶ adoptată de adunare se afirma:

Românii bănățeni din județele Caraș-Severin, Timiș și Torontal, întruniți azi, la 10 Iunie 1919, în număr de 70.000 pe câmpul libertății din Lugoj:

Denunță lumii civilizate opera de șantaj, săvârșită de armata sârbă prin ocuparea surprinzătoare a Banatului, cât și prin întregul sistem de persecuțiune la care a expus poporul nostru prin arestări, deportări, bătăi, biruri grele, rechiziții forțate, stoarcere de subscripții la împrumutul de stat sârb ...și pentru a pune Conferința de pace în fața unui fapt împlinit...

Protestează împotriva pretențiunilor sârbești de a ciunti Banatul prin alipirea unei părți din acesta la statul Yugoslav.

Această provincie, patria noastră mai restrânsă, după situațiunea ei geografică, cât și după majoritatea românească a populației sale, nu poate fi privită decât ca o parte integrantă a pământului românesc și a neamului românesc... Infusiunile firești la toate frontierele a altor neamuri în massa compactă a poporului nostru băștinaș care ocupă și astăzi, fără întrerupere, aceleași ținuturi... nu pot reduce întru nimic dreptul nostru asupra întregului Banat.

Răpirea părții sud-vestice a Banatului ar însemna pierderea pe lângă cei 400.000 de români din Serbia, a încă cel puțin 260.000 de frați (referire la românii din Valea Timocului, din Serbia), într-o epocă când toate neamurile își desăvârșesc unitatea lor națională. Dreptatea cere ca sârbii să renunțe la conaționalii lor din Banat de 250.000 în schimbul Românilor din Serbia, urmând a se garanta din amândouă părțile celor două

¹¹⁴ *Idem*, Nr. 27/13 iunie 1919, p 1.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Documentul a fost trimis tuturor organismelor sau instituțiilor responsabile/decidente în privința Banatului: Regelui și Reginei, guvernului român, Consiliului Dirigent și Conferinței de Pace de la Paris.

grupuri de minorități, cea mai largă libertate politică și națională...¹¹⁷.

Adunarea de la Lugoj a fost urmată sau precedată de alte asemenea manifestări din Banat sau din țară. La sfârșitul lunii mai și pe parcursul lunii iunie 1919, au avut loc peste 40 de adunări de solidarizare cu bănățenii în România Mare¹¹⁸. Aceste adunări erau o formă de protest față de deciziile Conferinței de Pace dar și exprimarea speranței că aceste decizii vor fi modificate, atunci când se vor auzi, din nou, glasurile reunite a sute de mii de români, după 1 Decembrie 1918.

Adunări pentru Banat au avut loc la Sibiu, Brașov, Constanța, Tulcea, Galați, Bacău, Rădăuți, Soroca, Râmnicu Vâlcea, Cluj și în localități mai mici, ca de exemplu, la Vidra, în Apuseni. La București au avut loc mai multe adunări pro Banat. Din acest punct de vedere, se constata cu vie satisfacție – scria ziarul „Banatul” – unanimitatea și intransigența opiniei publice din Vechiul Regat exprimată în presa tuturor partidelor politice. Duminică, 25 mai 1919, la marele miting organizat din inițiativa bănățenilor, în sala și Piața Teatrului Național, „glasul aceleași opinii publice a luat caracterul unui adevărat strigăt de alarmă”¹¹⁹.

Pregătirile pentru intrarea armatei române la Timișoara s-au desfășurat în luna iulie 1919. La 25 iulie 1919, Aurel Cosma era numit prefect al Timișului de către Consiliul Dirigent. Cosma a depus jurământul în fața lui Valeriu Braniște, șeful resortului Cultelor în Consiliul Dirigent. La 27 iulie, ultimele trupe sârbe s-au retras din Timișoara. Liderul Partidului Național, instalat ca prefect la 28 iulie 1919, administra în tot județul Timiș și teritoriile care ne reveneau prin decizia Conferinței de pace.

În scurt timp, era instaurată și administrația militară românească la Timișoara. În acest scop a sosit de la Arad, în 2 august, un detașament de 400 jandarmi români și 500 de jandarmi din Lugoj. La 3 august, unități ale armatei române, sub conducerea colonelului Virgil Economu, și-au făcut intrarea în Timișoara¹²⁰.

Sosirea armatei române la Timișoara, în 3 august 1919, nu a însemnat rezolvarea problemei Banatului pentru bănățeni. Adunările românilor și șvabilor de la Timișoara, din 10 august 1919, exprimau o largă azeziune față de evenimentele petrecute în urmă cu o săptămână. Ele au dovedit faptul că reînviase speranța dobândirii întregului Banat pentru România.

Așa se explică deplasarea delegației șvabilor bănățeni la Paris. În 11 septembrie 1919, delegația șvabilor sosită în capitala Franței a fost condusă de Alexandru Vaida Voevod la diferite instituții. Șvabii au avut o întâlnire cu reprezentanții Statelor Unite din comisia teritorială și cu alte personalități politice și culturale.

În scrisoare trimisă lui Iuliu Maniu în 12 septembrie 1919, Vaida spunea că americanii ascultau „cu resemnare ceea ce auzise de nenumărate ori. Când, însă, zisei că dl. Frecot¹²¹ va ști să expună punctual de vedere special șvăbesc, delegatul Dules, abia

¹¹⁷ „Banatul”, An I, Lugoj, Nr. 27/13 iunie 1919, p. 1.

¹¹⁸ Dan Obersterescu, *Unitate și solidaritate. Manifestări pentru susținerea integrității Banatului românesc (1918-1920)*, în „Restituiri bănățene”, VI, Editura Eurostampa Timișoara, 2018, p. 341-366.

¹¹⁹ „Banatul”, An I, Lugoj, Nr. 27/13 iunie 1919, p. 1.

¹²⁰ Radu Păiușan, *op. cit.*, p. 180.

¹²¹ Ștefan Frecot era unul din liderii șvabilor, susținător al unirii Banatului cu România.

începuse Frecot, și îl întrerupse spunând: Cunoschestia, comisia și-a terminat lucrările, și-a înaintat referatul, funcțiunile ei au încetat, Conferința a hotărât. Discuția, în asemenea împrejurări, ar însemna să ne pierdem timpul zadarnic, și Dvs și eu”¹²².

Când a încercat și Vaida-Voevod să explice situația frontierei cu sârbii, aducând și argumente economice în favoarea României, i s-a replicat: „chestia e terminată, discuția e o pierdere de timp, iar momentul foarte rău ales”¹²³, refuzând noi iscălirea tratatului și făcând greutăți în Budapesta. Am replicat că nu e bine informat, că aș dori să-i dau informații etc. El și-a luat adio de la șvabi și m-a poftit să mai stau. Am mai discutat jumătate de oră”.

Reluarea discuțiilor pe tema Banatului irita și mai mult timpanul Marilor Puteri. La Paris, se zvonea că în Banat s-au concentrat trupe, de o parte și de alta a frontierei. Vaida-Voevod a încercat să explice că asemenea informații sunt știri false, iar Trumbici a declarat „că nu ei, ci dușmanii noștri, adică acei care au un interes să ne învrăjbească răspândesc asemenea știri”¹²⁴.

După plecarea șvabilor, delegatul italian, contele Vanutelli Rey, îi recomanda lui Vaida „înțelepciune”, ca și Tittoni¹²⁵, în ziua precedentă. Italienii ne sfătuiau „să împlinim hotărârile Consiliului Suprem”, pentru a nu mai îngreuna situația amicilor noștri, și așa destul de delicată. „Tratatul ar trebui să-l iscălim pentru a ne feri de neajunsuri. Americanii au voit să ne strivească”, afirmau ei. Vanutelli a mai adăugat: nu uitați cât de grea este situația noastră, avem și noi nenumărate conflicte de aranjat. Trebuie să ne ajutați pentru a nu ajunge în situația să nu vă putem lua apărarea”¹²⁶.

Alexandru Vaida-Voevod concluziona: „Furia americanilor în contra noastră e extraordinară. Ar trebui să tindem să-i calmăm spre a le ușura amicilor noștri sarcina de a ne apăra... Să iscălim tratatul cu Austria. Vom vedea apoi ce va mai fi. În câteva luni se va schimba situația internațională”. Tot Vaida se gândea să propună Aliaților cedarea părții din stânga Mureșului, acordată ungurilor¹²⁷.

Din toamna anului 1919, disputa **pentru** Banat s-a transferat **în** Banat. Febra pregătirii alegerilor pentru primul parlament al României Mari, care au avut loc la începutul lunii noiembrie 1919, a întins o umbră peste unitatea de odinioară. Până atunci, uniți în susținerea Banatului, oameni cu opțiuni politice diferite, din septembrie-octombrie 1919, au dezgropat securea războiului politic.

Sciziuni au avut loc chiar în sânul Partidului Național Român din Banat, unde apăruse o formațiune politică nouă – Uniunea Națională, grupată în jurul ziarului „Banatul românesc”, denumirea fostului ziar „Banatul”, care și-a schimbat numele odată cu mutarea redacției de la Lugoj la Timișoara (august 1919). Nici sosirea liderului național

¹²² SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, filele 2-3.

¹²³ România refuzase semnarea tratatului cu Austria. La fel au procedat și sârbii, ceea ce a stârnit iritare în rândul Aliaților.

¹²⁴ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 9.

¹²⁵ Tommaso Tittoni (1855-1931). La căderea Cabinetului Orlando, în iunie 1919, noul premier, Francesco Saverio Nitti, a ales pe Tittoni ca ministru de externe și primul delegat la Conferința de Pace de la Paris. Nitti și Tittoni au redus pretențiile teritoriale ale Italiei, care au dezamăgit pe mulți italieni.

¹²⁶ SANIC, *Fond Alexandru Vaida-Voevod*, dosar nr. 95/1919, fila 10.

¹²⁷ *Ibidem*, fila 11.

Iuliu Maniu, la Lugoj, nu a potolit spiritele și rezultatele de la alegeri au confirmat sciziunea. Liderul dizidenților bănățeni, Avram Imbroane, câștigase două cercuri electorale, spre nemulțumirea reprezentanților Partidului Național Român, acuzați de „politicianism balcanic”.

Ca un ecou al tuturor suferințelor, nedreptăților și convulsiilor din Banat, din Basarabia, din Dobrogea și din Transilvania, întâmplate în război și după război, în 16 decembrie 1919 s-a auzit glasul lui Ion I.C. Brătianu din Parlamentul României Mari. Brătianu a vorbit cu o dragoste și mândrie nețărnută despre vitejia soldaților români, despre tratatul din 4/17 august 1916, despre trădarea Rusiei și despre toate dificultățile României.

Cel mai mare om politic român reamintea justetea cauzei românești în disputa pentru Banat. Unii parlamentari au susținut, în continuare, demersul liderului liberal aplaudându-l, alții și-au justificat neputința sau erorile, alții au considerat problema Banatului ca fiind una „încheiată”, parafrazându-i pe delegații americani de la Conferința de pace.

Problema Banatului nu se încheiase din punct de vedere al departajării teritoriale, întrucât frontiera româno-iugoslavă a cunoscut mai multe modificări, până în anul 1924, când aceasta a fost stabilită definitiv. Mai multe sate de la graniță și orașul Jimbolia, până atunci aparținând Regatului Sârbilor Croaților și Slovenilor, din 1924 au revenit României.

La fel, nici modelul de organizare politico-administrativă al Banatului, numit „republica bănățeană” în 1918, nu se finalizase în 1919, datorită reluării proiectului sub denumirea „Banatia”. Autorii lui, respectiv urmașii alsacienilor lorenilor, suabilor și luxemburghezilor din Banat și Bacica, au solicitat forurilor internaționale, din nou, autonomia Banatului. Noua structură statală urma să fie lărgită, cuprinzând Banatul istoric și zona Bacica, cu orașele Pecs și Mohács. Un memoriu și un aide-memoire au fost puse pe masa Conferinței de pace, în noiembrie 1919, respectiv, în aprilie 1920, pentru a fi aprobate.

Proiectul pentru Banat conceput ca o „Elveție” a Orientului¹²⁸ nu a avut șanse de izbândă, deși reprezenta o posibilă soluție de echilibru strategic și economic pentru această zonă mult încercată la finele Marelui Război.

În 1919, Marile Puteri au procedat la împărțirea Banatului, în conformitate cu propriile interese și urmărind să mulțumească, cât de cât, aliații din zonă, România și Serbia. Soluția dată la Paris nu a mulțumit pe nimeni. Totuși, frontiera din partea de vest a României pare să fie cea mai stabilă până astăzi, față de frontierele țării noastre din sud, est și nord.

Nici Ungaria nu a fost scoasă total din calcul la Conferința de pace, deși era un stat învins. Regimului republican de la Budapesta, în diferitele formule de guvernare, i s-a arătat respect, dar delegații maghiari au semnat Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920, cu lacrimi în ochi, visând, în continuare, la Ungaria Mare.

¹²⁸ A fost denumită astfel datorită modelului de organizare cantonală din Elveția. Fiecare etnie din Banat Bacica, respectiv românii, șvabii, sârbii și maghiarii, în zona în care erau majoritari, formau/organizau un canton (în total patru cantoane) administrat autonom, cu capitală și legislație proprie. În celelalte cantoane, fiecare etnie primea drepturi egale cu etnia majoritară.

REPUBLICA UNGARĂ A SFATURILOR¹

Gheorghe Nichifor

Ca urmare a înfrângerii în Marele Război și a presiunii minorităților naționale, Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat în ritm alert la sfârșitul anului 1918. Dacă partea austriacă s-a despărțit în mod pașnic, în teritoriile maghiare au avut loc confruntări armate, ce s-au întins și de-a lungul anului 1919. La semnarea armistițiului, în ziua de 3 noiembrie 1918, în Ungaria se afla la putere un guvern pro-antantist, condus de Mihaly Karoly², devenit după abolirea monarhiei președinte al Ungariei.

Republica a fost proclamată pe 16 noiembrie 1918, la Budapesta, iar a doua zi era instalată și la Viena. Odată cu dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Habsburgii părăseau pentru totdeauna scena istoriei.

La 13 noiembrie 1918, are loc întâlnirea de la Belgrad dintre generalul francez Louis Franchet d'Espérey³, comandantul trupelor aliate din Balcani și contele Karoly, încheindu-se o convenție ce stabilește linia de demarcație între Ungaria și România. La sud de Mureș, Banatul și Baranya au fost puse sub ocupație franco-sârbă. La momentul acela nu era vorba de stabilirea granițelor României, Slovaciei și Iugoslaviei. Tratatul de la 16 august 1916, dintre România și țările Antantei, ce prevedea ca țara noastră să primească toată Transilvania, Banatul, Maramureșul și Crișana, granița trecând numai la

¹ Studiul acesta este un subcapitol, revizuit și adăugit din lucrarea noastră, *Anul 1919. „Naționalismele” Gorjului*, apărută în 2019 la Editura NewEst Print, din București.

² Mihaly Karoly (1875-1955) provenea din familia nobililor de Carei, devenind în 1912 liderul unei formațiuni de stânga, Partidul Independent, după ce activase timp de șapte ani în Partidul Liberal. La început a susținut războiul, pentru ca mai târziu să fie împotriva sa. În 1916 a înființat Partidul Unit pentru Independență „48”, desigur în amintirea participării maghiarilor la revoluția din 1848. În platforma noii formațiuni a fost introdus un obiectiv controversat vizând ieșirea Ungariei din Imperiul Austro-Ungar și înfăptuirea alianței cu Rusia. La 25 octombrie este desemnat premier al Ungariei, iar la 16 noiembrie președinte provizoriu al Ungariei independente. La 11 ianuarie 1919, Consiliul Național Maghiar îl desemnează președinte al Republicii Ungare, pierzându-și calitatea de prim-ministru. Iată cum îl descrie reputatul gazetar Pamfil Șeicaru: „Karoly, unul dintre cei mai mari proprietari de pământ, era un spirit dezordonat, degenerat și ambițios. Era convins că îi revenea dreptul să fie conducătorul politic al partidului lui Kossuth, pentru că, în 1848, bunicul său, Batthyany, șeful guvernului revoluționar maghiar, fusese împușcat de către austrieci, iar bunica sa flagelată în public, după înfrângerea revoluției” (Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 348).

³ Louis Franchet d'Espérey (1856-1942) a participat la Primul Război Mondial în postura de general și a coordonat operațiunile militare împotriva Republicii Sovietice Maghiare în 1919. La 10 mai 1936, a fost prezent la Ziua Națională a României alături de familia regală, în frunte cu suveranul Carol al II-lea.

câțiva kilometri de Debrețin și Seghedin, nu era considerat valabil întrucât se încheiase pace separată cu Puterile Centrale la 7 mai 1918.

România, ocupată încă parțial de trupele germane în retragere, nu a fost invitată să ia parte la discuțiile din capitala Serbiei și nici la încheierea armistițiului. Stabilirea liniei de demarcație a devenit în mod inerent o sursă de tensiune și conflict.

Mai exact, generalul francez făcea Ungariei, aflată în tabăra țărilor învinse, o concesie neașteptată: Crișana, Maramureșul și centrul Transilvaniei rămăneau sub administrația maghiară, stabilindu-se o linie provizorie pe cursul râului Mureș. O eroare condamnabilă ce va favoriza politica iredentistă promovată de guvernul Mihály Károlyi, care va refuza retragerea trupelor invocând prevederile Convenției Militare de la Belgrad. Mai mult, profitând de situație, ungurii au contestat rezultatul Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, reprimând manifestațiile pentru unirea cu Regatul României, în teritoriile lăsate sub administrația lor.

„*Timp de patru luni, – se scrie într-un studiu, publicat în 2011 – această linie de demarcație va fi teren de luptă, de hărțuieli și ciocniri militare de joasă și medie intensitate, incursiuni militare, mergând uneori la angajamente serioase, inclusiv de artilerie. Timp de patru luni, populația românească de la vestul acestei linii va fi jefuită, maltratată, de bandele ungurești la care se vor adăuga mai târziu călăii bolșevici și armata maghiară, vor fi crime și masacre greu de imaginat. Iar în tot acest timp, soldatul român va sta la datorie, de veghe, cu mâna încheștată pe armă, gata de luptă, ripostând provocărilor, dar fără să poată acționa decisiv, urmărindu-i pe mișei, din cauza directivelor de la Paris*”⁴.

Referindu-se la această stare de lucruri, generalul H. Berthelot⁵ scria în ianuarie 1919: „*Conform tuturor rapoartelor pe care le primesc, ungurii se dedau la adevărate atrocități asupra populației de naționalitate română; din aceasta rezultă acte de extremă gravitate dacă nu se dau imediat guvernului ungar ordine*”⁶. La sfârșitul lui decembrie 1918 și începutul lunii ianuarie 1919, se aflase într-o călătorie de informare în Transilvania și Ungaria, urmărită cu entuziasm și încredere de români, prilejuindu-i afirmații de tipul: „*Șederea mea printre românii de peste munți m-a convins că sufletul lor este același ca și acela al românilor de la București și Iași...*”⁷.

Unități ale armatei cehe și formațiuni paramilitare slovace au încercat să elibereze Slovacia, încă parte a Ungariei, dar au fost respinse de trupele maghiare. În urma apelului Ministerului de Externe francez, s-a conturat o linie de demarcație cu Cehoslovacia,

⁴ Al. Razeș, *Revoluția din Ardeal și gărzile naționale române (1918-1919)*, în „Foaie Națională”, din 20 ianuarie 2011.

⁵ H. M. Berthelot (1861-1931), șef al Marelui Stat Major francez pe Frontul de Vest, a fost detașat în România din octombrie 1916, unde a condus o misiune militară. Se retrage de la Iași după semnarea păcii separate cu Puterile Centrale (martie 1918), revenind în fruntea altei misiuni, din octombrie 1918 până în mai 1919. A murit în 1931, lăsând prin testament averea din țara noastră Academiei Române și Băncii Marmorosch-Blank pentru întreținerea unor tineri merituoși aflați la studii în Franța.

⁶ Șt. Pascu, Ilie Ceaușescu, (coord.), *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988, p. 777.

⁷ Gh. Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985, p. 100.

armata maghiară părăsind, incomplet însă, teritoriul slovac.

Remobilizați la 10 noiembrie 1918, peste trei zile militarii români traversaseră Carpații spre Transilvania intrând în Târgu-Mureș (25 noiembrie), Bistrița (4 decembrie), Brașov (7 decembrie), atingând pe la mijlocul lui decembrie „granița” fixată la Belgrad de francezi.

Cu sprijinul generalului Berthelot, comandantul forțelor aliate din România și sudul Rusiei, dar într-un oarecare dezacord cu generalul d’Espérey și premierul francez Georges Clemenceau⁸, românii au depășit linia de demarcație. La 24 decembrie au intrat în Cluj, înaintarea continuând până la la 22 ianuarie 1919, ajungându-se pe aliniamentul Sighetul Marmăției – Zalău – Zam. La 28 decembrie, cehoslovacii conduși de generalul italian Luigi Piccione au intrat în orașul Kosice, la 1 ianuarie în Bratislava, instalând acolo la 4 februarie guvernul provizoriu condus de Vavro Srobar.

În ianuarie 1919, începeau la Paris lucrările Conferinței de Pace, conflictul româno-maghiar intrând în faza politicii externe. Pe de o parte acționa propaganda intensă a Ungariei în marile capitale ale lumii, pe de alta solicitările și protestele înaintate de guvernul I.I.C. Brătianu și Consiliul Dirigent din Transilvania, pentru revizuirea clauzelor armistițiului de la Belgrad.

Prin „Nota Clemenceau”, în februarie 1919 s-a decis constituirea unei zone neutre între România și Ungaria, controlată de francezi. Pentru a se asigura participarea României la războiul cu Rusia bolșevică, noua linie de demarcație îi defavoriza pe maghiari în comparație cu precedentele, motiv pentru care la 20 martie 1919, guvernul Karoly și-a dat demisia. A doua zi, puterea a fost preluată de socialiști și comuniști, care au fuzionat proclamând Republica Sovietică Ungară, în frunte cu Sandor Garbai, de profesie zidar. Puterea reală era deținută însă de ministrul Externelor, Béla Kun, care caută popularitate în rândul cetățenilor, cu promisiunea de a readuce statul maghiar în granițele istorice. Dintre cei 26 de miniștri (comisari ai poporului), 18 erau evrei.

„Guvernul burghezo-concialitorist – scria Lenin la 23 martie 1919 – și-a dat el însuși demisia, a început el însuși tratative cu comuniștii, cu tovarășii unguri care se aflau în închisori și a recunoscut el însuși că nu există altă soluție decât trecerea puterii în mâna poporului muncitor”⁹.

Considerăm utile câteva explicații privitoare la „calificarea bolșevică” a lui Béla Kun. Numele adevărat de familie ar fi fost Cohen, fiind originar din Transilvania, după unii de la Nimigea (Bistrița-Năsăud), după alții din Cehu-Silvaniei. Născut la 20 februarie 1886, a urmat studiile medii la Gherla, apoi Dreptul la Cluj. Înainte de război a făcut ceva jurnalism și politică în cadrul Partidului Social Democrat, dar având probleme cu justiția

⁸ Supranumit „Tigrul”, G. Clemenceau (1841-1929) a fost prim-ministru al Franței între anii 1906-1909 și 1917-1920. Format în spiritul ideilor lui Voltaire, promovate de tatăl său, a cunoscut SUA din anii Războiului Civil (1861-1865), dezvoltând o mare admirație față de democrația nord-americană. S-a implicat în evenimentele Comunei din Paris în calitate de mediator, iar în 1880 a înființat ziarul „La Justice”, principalul organ al radicalilor parizieni. S-a format acum un personaj nou, prieten al celor mai cunoscuți scriitori și artiști ai epocii sale. Determinarea din timpul războiului i-a adus titlul de „Tatăl al Victoriei”. Principalul scop era obținerea biruinței, neavând milă pentru trădători și fataliști.

⁹ Mircea Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 648.

se înrolează voluntar și pleacă pe front. În vara anului 1916 este luat prizonier de ruși și trimis în Siberia, unde învață limba rusă și este selectat mai târziu de bolșevici ca agent. „Avea – se spune despre el – o figură antipatică, ochii îi erau bulbucați precum cei ai broaștelor, gura imensă, încadrată de buze groase și niște urechi mari, clăpăuge. Forța sa de persuasiune nu depășea câtuși de puțin abilitatea unui băcan. În ceea ce privește cultura revoluționară, ea se rezuma la lectura câtorva broșuri de propagandă socialistă. Această sumară pregătire era compensată de o mare impertinență și încredere în sine însuși, și o egală lipsă de scrupule”¹⁰.

La sfârșitul anului 1918, poziția partizanilor lui Lenin în Rusia era încă nesigură, deși dețineau puterea în principalele centre urbane. În restul teritoriului, cu deosebire în lumea rurală, războiul făcea ravagii, motiv pentru care ofensiva revoluționară trebuia să continue cu orice preț, chiar în afara „granițelor”. Ungaria a fost o prioritate, o parte din soldații ei fiind capturați de ruși între anii 1914-1917.

Dintre prizonieri au fost recrutați „revoluționarii”, între care viitorul lider al Republicii Sfatului din Ungaria. Situația lor era ambiguă după revoluția din februarie 1917, Béla Kun fiind eliberat. Ideile comuniste, expuse cu aplomb printre compatrioți entuziasmau. Dezamăgiților de război li se adresa propaganda rusă în lagăre, cam așa ceva făcea și el printre unguri, ajutat fiind de abilitățile jurnalistice. Practic, comuniștii unguri își constituiseră o mică patrie în Rusia, Béla Kun devenind nu numai liderul lor, ci al tuturor comuniștilor, organizați într-o federație a grupărilor comuniste din afara Rusiei. Personal, Lenin îl numise la conducerea Școlii de propagandă de la Moscova, la începutul lui noiembrie 1918 primii agitatori plecând deja spre Budapesta.

Către patrie (nu Transilvania, desigur!) se va îndrepta și Béla Kun. La plecarea din Rusia i s-a dat o importantă sumă de bani pentru acoperirea cheltuielilor necesare agitației comuniste, confecționându-i-se identitate falsă de către serviciile secrete bolșevice.

La Budapesta va constata cu stupeoare imposibilitatea fondării unui partid bolșevic, fiind obligat să colaboreze cu două grupări de stânga, una social-democrată radicală, alta socialist-revoluționară. Capacitatea organizatorică redusă și slaba influență în rândul opiniei publice sunt relevate din prima încercare de preluare a puterii, în ianuarie 1919, când tentativa a eșuat. Ca urmare Béla Kun și alți militanți au fost închiși.

Eliberat în scurtă vreme, s-a adăpostit în Ucraina Subcarpatică, declanșând revoluția bolșevică într-un mic centru urban, Salgotarjan, unde timp de trei zile populația a fost prădată și terorizată. A continuat la Budapesta unde „cu o mie de salariați bolșevici, i-a fost ușor să suprimă toate ziarele burgheze, luându-le cu asalt clădirile și distrugându-le tipografiile”¹¹.

Este limpede, nici în Ungaria nu se poate vorbi de o veritabilă revoluție, nici măcar de o lovitură de stat, cum a fost cea din octombrie 1917, de la Petrograd. Practic, comuniștilor maghiari li s-a oferit puterea. Modelul de guvernare a fost copiat după cel al bolșevicilor de la Moscova, recurgându-se la teroarea revoluționară. Guvernul (Consiliul Comisarilor Poporului) avea rol executiv, iar Sovietele (sfaturile populare) jucau rol de Parlament. După

¹⁰ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 369.

¹¹ *Ibidem*, p. 372.

model CEKA¹² funcționa o „Comisie pentru Menținerea Ordinei, Disciplinei și Combaterea Contrarevoluției”. Bolșevicii maghiari s-au raliat „internaționalismului proletar”, sprijinind insurecția anarhistă de la Viena, din aprilie 1919.

În planul politicii externe, de care răspundea direct, Bella Kun preconiza o alianță cu Rusia Sovietică, ce urmărea crearea unui culoar spre Europa Centrală, menit să răspândească ideologia bolșevică. Existând riscul ca pe Carpații Orientali să se instaleze granița între Republica Sovietică Ungară și Rusia Sovietică, țara noastră a reacționat în chip adecvat. Pe Nistru, trupele române au respins repetatele atacuri bolșevice rusești, mai degrabă provocări cu efective reduse, generate de războiul civil ce îngreuna desfășurarea de forțe rusești în Basarabia. Era un context favorabil pentru strategii români, de a pregăti minuțios operațiunile din Vest.

Între primele acte emise de noile autorități de la Budapesta s-au aflat naționalizarea industriei, abolirea titlurilor și privilegiilor aristocratice și separarea statului de Biserică. Fără a ține cont de sfaturile lui V.I. Lenin, Béla Kun și-a îndepărtat cel mai important suport popular, refuzând să declare împroprietărirea țăranilor. Armata, condusă de ofițeri ai vechiului regim, a fost și ea dezamăgită de măsurile comuniste adoptate în ritm alert. Prohibiția alcoolului a fost o altă inițiativă nepopulară, nu atât datorită faptului că afecta producătorii, cât mai ales consumatorii.

Bolșevismul instalat în Ungaria putea complica serios lucrurile în zonă, existând riscul contaminării rapide. Noul guvern maghiar a declarat că rupe legăturile cu statele Antantei, întinzând o mână frățască regimului de la Moscova, condus de V.I. Lenin.

Având în față ostilitatea comuniștilor de la Răsărit și a celor de la Apus, situația țării noastre devine realmente critică. Guvernul de la București privea aceste evoluții nu neapărat sub raportul ideologic al transformărilor interne din Ungaria, cât mai cu seamă asupra implicațiilor sale în ceea ce privește stabilitatea granițelor nou trasate. Béla Kun a adresat executivului nostru o notă prin care mima recunoașterea în principiu a pretențiilor românești la revendicări de teritorii, cerând totodată încetarea imediată a ostilităților și neamestecul în treburile interne ale Ungariei. Măsurile militare realizate în grabă de maghiari, întreținerea permanentă a unei stări conflictuale în zona de contact reliefau declarații de complezență, dictatorul de la Budapesta urmărind în fapt să tergiverseze lucrurile pentru a se pregăti să conserve cu forța moștenirea vechii Ungarii. Devenea limpede pentru toți, „*propaganda pentru întinderea comunismului era o armă nouă în vederea acestei lupte*”¹³.

În asemenea condiții armata română, formată din 20 divizii, căpăta o valoare aparte, lucru confirmat de miniștrii Franței și Angliei de la București, Saint-Aulaire și Barclay.

Pregătirile de luptă se derulau cu atenție în ambele tabere. Ungaria decreta mobilizarea generală a tuturor bărbaților între 16 și 54 ani, chemând sub arme aproape 200.000 oameni, organizați după modelul Armatei Roșii. Un eșalon de 70.000 de soldați erau în dispozitiv între Tisa și Munții Apuseni, restul armatei se afla în rezervă, dispusă

¹² Poliție politică înființată de Lenin în decembrie 1917, având în frunte pe Felix Dzerjinski, un vechi bolșevic de origine poloneză.

¹³ C. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 420-421.

în adâncime la vest de Tisa. Pe Valea Tisei, de la Maramureș spre Vest, era staționată celebra „divizie secuiască”, cu unitățile sale numite „cap de mort”¹⁴.

În țara noastră, trupele din Transilvania, instalate aici încă din noiembrie 1918, sunt organizate conform unui ordin de operații al Marelui Cartier General în Grupul de Nord, condus de generalul Traian Moșoiu și Grupul de Sud, al cărui comandant, Gheorghe Mărdărescu, trebuia să pregătească ofensiva împotriva Ungariei.

Antanta nu s-a decis imediat pentru o intervenție militară a trupelor române, sârbe și franceze, trimițându-l la Budapesta pentru negocieri pe generalul sud-african Jan Christian Smuts. Acesta propunea retragerea trupelor ungare pe un aliniament aproximativ celui stabilit prin Tratatul din august 1916, promițând ridicarea blocadei, ajutoare în aprovizionare și o atitudine binevoitoare în stabilirea frontierelor cu vecinii. Guvernul comunist maghiar a respins condițiile Aliaților cerând ca zona neutră să fie trasată pe Mureș, așa cum era stabilit în Convenția de la Belgrad.

La București, generalul d'Espérey s-a întâlnit cu generalul C. Prezan în ziua de 6 aprilie 1919, fiind primit și de Regele Ferdinand, căruia i-a făcut propunerea nedelicată ca generalii francezi să preia comanda trupelor române pentru o mai bună coordonare. Tot el a înmănat autorităților de la București acordul Franței pentru o intervenție în forță asupra Budapestei, în baza căruia colonelul I. Antonescu s-a deplasat la Belgrad pentru a discuta concret colaborarea militară cu sârbii. În plus, efectivele românești au fost suplimentate cu două divizii din Transilvania.

La 7 aprilie, cehoslovacii au avansat spre sud, în intenția de a atinge noua linie de demarcație, la Est cucerind Rutenia¹⁵.

Pe 13 aprilie 1919, din mai multe proiecte de operațiuni a fost ales cel care preconiza lovitura principală pe Valea Someșului și Valea Crișului Repede și cea secundară pe văile Crișului Alb și Crișului Negru.

În noaptea de 15/16 aprilie, trupele maghiare au atacat armata română, ceea ce a determinat reluarea înaintării noastre către Ungaria. Exceptând divizia de secui, nu s-a constatat o rezistență foarte hotărâtă, motiv pentru care la 20 aprilie era atins aliniamentul Huszt (Ucraina subcarpatică) – Satu Mare – Carei – Valea lui Mihai – Oradea.

Divizia de secui, considerată unitate de elită, avea aproape 6.000 de militari, cu 26 guri de foc (tunuri și obuziere) și un tren blindat. „Era cea mai puternică formație din

¹⁴ „Divizia de secui” era formată din recruți ai districtelor secuiești, cu deosebire din comitatele Trei Scaune, Ciuc și Odorhei, respectiv zona estică, populată de această minoritate etnică. Se organizează misiuni de tip „partizani” asupra trupelor noastre, prin care soldații români sunt capturați la finele atacurilor-ambuscadă. Doi martori oculari, din localitatea Ciucea, Petru Brudașcu și Sabin Truția, mărturisesc despre un asemenea caz: „Unuia i-au tăiat urechile, străpungându-l cu baioneta. La altul i-au scos ochii și l-au străpuns, apoi, prin gât... La doi le-au tăiat nasul și urechile. Pe alți patru i-au chinuit în modul următor: le-au rupt fălcile, le-au sfâșiat picioarele și mâinile... iar la alți doi le-au sfâșiat stomacul, scoțându-le intestinele și întinzându-le peste gură... Cadavrele au stat așa patru zile neînmormântate... În ziua de Sfintele Paști, aproape tot satul a ieșit la locul unde zăceau trupurile schingiuite ale băieților noștri.” (<https://a1.ro/news/inedit/regimentul-11-siret-cum-au-casapit-ungurii-peste-500-de-eroi-romani...>)

¹⁵ Este un teritoriu ce coincide în zilele noastre cu Ucraina de Vest. Limba rutenilor este de sorginte est-slavă, influențată de vocabularul polonez, slovac și maghiar. După destrămarea Uniunii Sovietice au cerut să se autoguverneze în cadrul Ucrainei. Dispun, în prezent, de autonomie culturală pe teritoriile României, Slovaciei, Poloniei și Ungariei.

armată ungară, – spune C. Kirițescu – alcătuită din veterani ai luptelor din Carpați, trupe regulate, soldați disciplinați. Șovinismul lor, exaltat prin ațățările politicianilor unguri împotriva românilor care ocupaseră ținuturile secuiești, așezate chiar lângă vechea graniță a Moldovei, făcuse dintr-înșii niște feroci călăi ai populației române din Bihor, peste care dezlănțuiseră timp de câteva luni cel mai crud regim”¹⁶.

După ce Ungaria Sovietică declară război României, la 16 aprilie 1919 această unitate considerată pe nedrept invincibilă de propaganda maghiară este împinsă de către armata română pe aliniamente succesive spre interiorul Ungariei, fiind complet încercuită pe 27 aprilie de către detașamentul colonelului Ioan căruia i se predă necondiționat.

S-au făcut, cu prilejul operațiunilor, capturi impresionante: 477 ofițeri și 4.500 soldați, 800 cai, 23 tunuri, 116 mitraliere, peste 4.500 arme, trenuri blindate, diverse materiale de război. Ofensiva armatei române ținuse 15 zile, rezolvând în timp scurt „*ceea ce diplomația europeană încurcase timp de câteva luni*”¹⁷.

La 5 mai 1919, întreg teritoriul până la Tisa, inclusiv podurile peste râu, erau în mâinile românilor, înaintarea fiind stopată de Consiliul Suprem Aliat. Prin stabilirea în Nord a joncțiunii cu armata cehoslovacă, lui Béla Kun i se tăia posibilitatea de a primi susținere de la Armata Roșie. A doua zi, la Arad, s-a constituit un guvern maghiar contrarevoluționar, condus de Gyula Karoly, vărul fostului prim-ministru, în care Miklos Horthy¹⁸, conducătorul „Armatei Naționale” anticomuniste, deținea portofoliul Ministerului de Război. La 30 mai, acest cabinet paralel s-a mutat în Szeged, la 12 iulie conducerea sa fiind preluată de Desz Pattntytus-Abraham.

Succesul militar al României a fost recunoscut imediat de Aliați, dovadă telegrama de felicitare adresată de Franchet d’Espérey suveranului României, Regele Ferdinand. În acele împrejurări, autoritățile de la București au explicat pe toate căile necesitatea acțiunii sale militare. Până la dezarmarea Ungariei și la renunțarea de către aceasta la planurile expansioniste, armata română urmărea să-și asigure o poziție mai ușor de apărat.

Într-o vădită dificultate, când planurile de reanexare a Transilvaniei la Ungaria, precum și a altor teritorii vecine, eșuaseră, Béla Kun a transmis un document, ajuns la români, cehoslovaci și sârbi, inclusiv la președintele SUA, Wilson¹⁹, prin care se recunoșteau „*fără*

¹⁶ C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 429.

¹⁷ *Ibidem*, p. 432.

¹⁸ Miklos Horthy (1868-1957), provenit dintr-o familie de aristocrați, ajunge în 1914 comandantul flotei austro-ungare. După război este un viceamiral fără flotă, întrucât Ungaria nu avea ieșire la mare. La retragerea românilor din Budapesta, își face apariția, se spune, pe un cal alb, pentru ca în ianuarie 1920 să fie proclamată monarhia, primind titlul de regent. După anii ’30 începe să se implice în viața politică, odată cu ridicarea la putere a lui Hitler. Drept recompensă pentru susținere, dictatorul nazist îi va face câteva cadouri teritoriale, între care și Nord-Vestul Transilvaniei. Obligat să abdice la sfârșitul războiului, a fost arestat de armata americană în 1945, pentru ca după eliberare să se retragă în Portugalia unde și-a sfârșit zilele.

¹⁹ Woodrow Wilson (1856-1924) a fost al 28-lea președinte al SUA (1913-1921). În cel de-al doilea mandat s-a concentrat asupra participării țării la Marele Război și realizarea unei păci juste pe baza dreptului popoarelor de „a dispune de ele însele”, concretizat în documentul „14 puncte”, valorificat și de țara noastră în procesul de înfăptuire a României Mari. Într-u mesaj din 3 ianuarie 1919, liderul american îi scria Regelui Ferdinand: „*Transilvania, cu trei milioane de români și un milion de maghiari, va rămâne României*”. La Cluj-Napoca se află bustul său, la dezvelirea căruia, în 2002, Corneliu Vadim Tudor a spus, printre altele: „*Românii l-au dat Americii pe generalul Pomuț – americanii l-au dat României pe președintele Woodrow*

nicio rezervă toate pretențiunile dumneavoastră teritoriale naționale”²⁰.

Mai târziu, referindu-se la acest moment, „ca să dreagă busuiocul”, Nicolae Ceaușescu spunea: „*Această recunoaștere expresă și oficială a drepturilor istorice ale noului stat unitar național român avea o importanță deosebită, fiind de natură să ducă la așezarea raporturilor dintre cele două popoare, dintre România și Ungaria, pe baze noi, de prietenie și bună vecinătate, de colaborare și respect reciproc*”²¹.

Adevărul nu era deloc cel invocat de liderul comunist de la București. Prin stoparea ofensivei române, regimul Republicii Sfaturilor urmărea să câștige timp, Béla Kun încercând să-și consolideze forța militară, în condițiile în care promisiunile de susținere din partea lui Lenin nu se materializau în niciun fel. Între comuniști și conducerea armatei plana neîncrederea, soldații jefuiau populația civilă, mobilizarea generală a muncitorilor, realizată uneori cu forța, nu aducea rezultatele preconizate.

Dându-și seama de inadecvarea măsurilor operate de regimul său, liderul comunist de la Budapesta va încerca o doză de moderație. Înainte de toate promovează atragerea naționaliștilor fluturând intenția recuperării teritoriilor pierdute. Apoi, face unele concesii burgheziei, încetinind oarecum procesul de bolșevizare a țării. Era tardiv, întrucât iminenta ofensivă a României îl găsește rupt de întregul societății maghiare, o parte a populației dorindu-și intervenția străină pentru înlăturarea regimului comunist, din ce în ce mai nepopular. În pofida obiecțiilor franceze, armata română intră în Arad, la 17 mai 1919.

În asemenea evoluții contradictorii este semnat un document privitor la schimbul de populații între România și Ungaria, drept urmare a demersurilor lui Iuliu Mezei²², delegat al Cosiliului Dirigent pe lângă guvernul maghiar. Înțelegerea nu a fost însă finalizată, nemaifiind valabilă după 4 august 1919. Românii ar fi rămas pe râul Tisa, ce urma să devină graniță, dacă ungurii ar fi acceptat armistițiul. Ei s-au înarmat în continuare, declanșând ostilitățile împotriva altui stat vecin, Cehoslovacia.

La 20 mai armatele comuniste maghiare atacă Slovacia considerată vulnerabilă la acea dată. În iunie este ocupat orașul Kosice și este amenințată Bratislava. În Est trupele ungare au avansat, de asemeni, cu scopul de a face joncțiunea cu Armata Roșie aflată în vestul Ucrainei, motiv pentru care generalul Piccione a fost înlocuit de la comanda armatei cehoslovace cu generalul francez Maurice Pelle, care a pornit contraofensiva.

Acum se derulează vizita perechii regale în Ardeal, suveranii ajungând până aproape de zona conflictului. Ovaționați de militarii români, au procedat la decorarea

Wilson. O statuie ca asta valorează cât 1000 de clauze ale națiunii celei mai favorizate”.

²⁰ Mircea Mușat, I. Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 651.

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. XVII, București, Editura Politică, 1979, p. 277.

²² Iuliu-Ioan Mezei Câmpeanu (1881-1943), descendent a două familii nobiliare românești (Câmpeanu și Rațiu) nu a ezitat să se alăture cu toată forța mișcării de unitate națională din Transilvania. A fost ales membru al Marelui Sfat Național la 1 decembrie 1918 și a fost numit consilier de Legatie la Budapesta în timpul Republicii Sovietice Maghiare. Și-a legat numele de repatrierea, la schimb cu funcționari maghiari din Sibiu, a membrilor coloniei române și a sașilor din capitala Ungariei. Printre familiile salvate de la moarte iminentă din mâna bolșevicilor unguri a fost și cea a lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent din Sibiu. După ocuparea Budapestei de către armata română a fost șeful cenzurii militare.

celor mai viteji dintre ei. Întrucât premierul I.I.C. Brătianu se afla la Paris, au fost însoțiți de M. Pherekyde, prim-ministru ad-interim și alți câțiva înalți demnitari, între care și I.G. Duca. „*Această călătorie – spune marele om politic liberal – a fost un vis, un vis de nedescris. Zece zile am trăit în mijlocul celor mai mișcătoare scene de entuziam. Bucuria unui popor dezrobii care-și vedea regele și regina și îi sărbătorește într-o patrie de-a pururea întregită*”²³.

Deplasarea a fost organizată și susținută de Consiliul Dirigent, cu implicarea personală a lui Iuliu Maniu și a altor fruntași ardeleni. Au fost vizitate Oradea, Baia Mare, Carei, Bistrița, Cluj, Turda, Câmpeni, Abrud, Țebea, Brad, Alba-Iulia, Blaj, Sibiu, Făgăraș și Brașov²⁴. Nobilii din Becheș-Ceaba au venit să-i salute pe suverani, povestind despre „*pățaniile lor cu oamenii lui Bella Kuhn, până la sosirea trupelor noastre*”. În fruntea delegației se afla contesa Almasy, „*care asistase la asasinarea lui Tisza*”²⁵.

Premierul Franței, George Clemenceau, trimite guvernului maghiar un ultimatum în care era somat să înceteze imediat ostilitățile, altfel va începe ofensiva generală împotriva Ungariei. Răspunsul relativ conciliant al lui Béla Kun a determinat oprirea contraofensivei cehoslovace, reluată câteva zile mai târziu, context în care Aliații decid asupra frontierei definitive dintre Ungaria și Slovacia. Având aproximativ două treimi din teritoriul slovac sub controlul lor, comuniștii maghiari au proclamat la 16 iunie Republica Sovietică Slovacă, desființată la 7 iulie, odată cu revenirea armatei cehoslovace. La 24 iunie 1919 s-a derulat o lovitură de stat eșuată, organizată de social-democrați, constituindu-se un nou guvern comunist, condus de Antal Dovcsak. Declanșându-se „*teroarea roșie*” s-au constituit „*tribunale revoluționare*” care au trecut la executarea celor bănuți de complicitate cu autorii loviturii de stat. Cel mai rău s-au purtat membrii grupului „*Lenin-fiuk*” („*Băieții lui Lenin*”), circa 200 persoane, ce au jefuit și terorizat populația civilă.

Reorganizată și consolidată, armata regimului bolșevic de la Budapesta a declanșat la 20 iulie atacul general împotriva trupelor române dispuse de-a lungul Tisei, cu scopul declarat de a determina România să respecte linia de demarcație decisă de puterile Antantei. Au fost obținute unele succese în primele patru zile, armata română retrăgându-se în ordine, pentru ca la 25 iulie să contraatace. „*Din orice direcție veneau, – scrie Pamfil Șeicaru – atacurile românilor erau atât de violente, încât trupele ungare nu au putut rezista și, cuprinse de panică, au fugit. Nu mai era o retragere generală, ci o fugă disperată. Unitățile părăseau materialul de război și se îngrămădeau pe podul de la Szolnok, pe care se grăbeau să-l arunce în aer. Era pentru a doua oară când maghiarii erau aruncați dincolo de Tisa*”²⁶.

La Paris, oarecum iritate, pe fondul unei intense propagande maghiare, Marile Puteri au încercat să obstaculeze înaintarea impetuoasă a românilor, pentru a salva Budapesta de ocupație. Singura soluție pentru conducătorii noștri rămâne lichidarea regimului comunist provocator condus de Béla Kun.

²³ I. G. Duca, *Memorii*, vol. IV, București, Editura Machiavelli, 1994, p. 215.

²⁴ Radu Cosmin, *Prin Ardeal*, București, 1919, p. 363-471.

²⁵ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 381.

²⁶ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 380.

La 28 iulie, perechea regală pleacă pe front, momentul având semnificația unei decizii finale în operațiunile vizând înfrângerea inamicului maghiar²⁷. A doua zi se dă ordinul de trecere a Tisei și începe marșul victorios către Budapesta. Martor ocular, Regina Maria nota: „*Toți erau plini de elan, se bucurau că trec Tisa ca să-i alunge pe bolșevici, ei doreau să ajungă la Budapesta*”²⁸.

Referindu-se la acest moment, poate cel mai important din cadrul ofensivei, C. Kirițescu notează: „*Surprinderea reușise complet. Cele dintâi sate întâlnite în cale fac dovada panicii ce cuprinsese trupele inamice. Departe de a se gândi la cea mai mică rezistență, ungurii au fugit cu precipitare, părăsind mari depozite de muniții. (...) Pe malul râului, Regele Ferdinand și Regina Maria privesc cu ochii umezi de emoție, trecerea coloanelor de vânători, care calcă voios în sunetele muzicii militare și aclamă cu entuziasm pe suverani. Alături de ei, primul ministru al țării, Ion I. C. Brătianu²⁹, care a părăsit Conferința de la Paris rupând niște tratative sterile, privește cu mândrie cum soldații României înfăptuiesc ceea ce diplomații de la Paris refuzau*”³⁰.

Timp de trei zile, suveranii României, însoțiți de generalul C. Prezan, au asistat la trecerile de la Tizabo și Kiskore, ba chiar se deplasează până la posturile înaintate, îmbărbătând cu prezența lor soldații și ofițerii, și așa cu moralul destul de ridicat³¹. La fel ca în cazul bătăliilor din Moldova, perechea regală era ovaționată de militarii români, mulți dintre ei fiind decorați pentru faptele lor de arme³².

„*Bătălia de la Tisa – consideră C. Kirițescu – constituie una dintre etapele procesului dintre unguri și români. Legenda povestește că, mai mult de o mie de ani înainte, voievodul român Gelu apăruse cu eroism porțile pământului românesc, dinaintea puhoiului asiatic al ungarilor năvălitori și murise, cu moarte de viteaz, pe malul Căpușului. Înfrângerea legendarului voievod pecetluise căderea Transilvaniei într-o robie care va dura o mie de ani. De astă dată, lanțurile se rupeau definitiv. Pe malurile Tisei, națiunea română își lua revanșa în chipul cel mai strălucit. Bătălia de la Tisa arunca pe cotropitor afară din pământul pe care-l ținuse rob, aducea libertatea în plaiurile Ardealului și venea să adauge o creangă nouă în cununa de lauri a oșteanului român*”³³.

Considerate, la acel moment, printre cele mai bune trupe din Europa, efectivele noastre se cifrau la circa 84.000 oameni, sprijiniți de 98 baterii de artilerie. Teamă că vor fi încercuiți îi determină pe maghiari să se retragă în dezordine, abandonându-și armele și munițiile. A urmat dizolvarea armatei maghiare, la 4 august fiind ocupată Budapesta, unde românii au organizat o defilare. Regele Ferdinand, dintr-o exagerată noblețe, nu a

²⁷ Gh. Nichifor, *Maria – Regina Întregitoare de Țară și Neam*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 177.

²⁸ Idem, *Intellectualitatea Gorjului și Marea Unire*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 177.

²⁹ În ce ne privește, nu am întâlnit în alte surse informații referitoare la prezența lui I. I. C. Brătianu pe frontul de la Tisa.

³⁰ C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 459.

³¹ Gh. Nichifor, *op. cit.*, p. 177.

³² Idem, *Maria – Regina Întregitoare de Țară și Neam*, p. 178.

³³ C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 456.

permis armatei noastre să arboreze tricolorul pe clădirea Parlamentului maghiar. Un oltean glumeț, sergentul Iordan, a plasat deasupra steagului Ungariei o opincă găurită.

Primul care s-a apropiat de periferiile Budapestei, în seara zilei de 3 august, a fost colonelul Gh. Rusescu, aflat în fruntea unui detașament de cavalerie (400 oameni, două tunuri și zece mitraliere) din Brigada 4 Roșiori. A fost întâmpinat de o delegație de trei persoane din partea guvernului maghiar care i-a cerut să staționeze amenințând cu existența în cazărmi a trei regimente bolșevice puternic înarmate. Mai mult, cu ajutorul civililor în capitală s-ar fi putut organiza o armată ce ar fi măcelărit de-a dreptul pe români. În realitate detașamentele bolșevice părăsiseră orașul. Dând dovadă de abilitate și îndrăzneală, bravul ofițer a mers mai departe, câțiva kilometri, însoțit de automobilul negociatorilor, până a considerat că tunurile sale pot lovi clădirile guvernamentale. Aici le-a spus delegaților, exagerând deliberat, că Budapesta este încercuită complet de trupele române, sfătuindu-i să calmeze populația și să propună regimentelor maghiare să se predea. Spre uluirea maghiarilor, a acceptat să meargă personal la tratative.

La ora 18.30, colonelul Rusescu și-a continuat jocul „la cacealma” intrând în clădirea unde guvernul maghiar se afla în ședință, punând o serie de condiții. Cazarma honvezilor³⁴ trebuia părăsită imediat, lăsând armamentul pe loc, situație în care el va da ordin grosului trupelor sale (care de fapt nu existau încă) să rămână în afara orașului. Mai mult, a susținut cu tărie un ordin pe care l-ar fi dat trupelor sale ca la ora 20,30, dacă nu se va fi întors, să înceapă bombardarea masivă a orașului. Guvernul maghiar cedează și la ora 20,00 un mesager, ofițer maghiar, merge cu ordinul semnat de colonel la trupa sa care intră fără probleme în oraș, fiind cazată în cazarma „Arhiducele Josef”. Peste puțină vreme colonelul Rusescu a primit defilarea trupei și împreună cu ofițerii săi au cinat la un luxos hotel din apropiere, unde au fost cazați. Abia în seara următoare, generalul Mărdărescu a intrat, într-adevăr, în Budapesta cu efective impunătoare, fără să întâmpine rezistență. Pe faleza Dunării, din fața Parlamentului Ungariei, a fost organizată o defilare pe măsură.

Pe 2 august dictatorul comunist a părăsit Budapesta într-un tren blindat, nu înainte de a ține o cuvântare în fața celor 500 de membri ai Consiliului Sovietelor. „*Proletarii – conchidea el – s-au dovedit nedemni de revoluție. Ei au trădat ca niște lași încrederea ce mi-o pusesem în ei. Pentru moment, trebuie să cedăm în fața necesității, dar mă voi întoarce curând. Nu facem decât să lăsăm pentru mai târziu instaurarea erei comuniste, atunci când proletariatul va fi mai bine pregătit să primească ideile noastre*”³⁵.

Fuga sa a avut ca primă destinație Viena, apoi Moscova, unde în 1938 a fost arestat și executat din ordinul lui Stalin, sub învinuirea de sustragere a unei mari sume de bani din fondurile Partidului Comunist al Uniunii Sovietice³⁶. Noul guvern, condus inițial de socialistul Gyula Peidi, este înlocuit peste șase zile de un altul, avându-l în frunte pe Istvan Friedrich.

Capitala Ungariei a fost cucerită de militarii români fără niciun ajutor de la alte state. Meritul armatei noastre este imens, ținând cont că în toată istoria modernă România

³⁴ Nume purtat de soldații din infanteria maghiară.

³⁵ Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 380.

³⁶ În 1931, aflat în URSS, Béla Kun participă la Congresul al V-lea al Partidului Comunist Român. Alături de Gheorghii Dimitrov face parte chiar din prezidiu.

a purtat războaie doar în coaliție, această acțiune militară fiind unica în care țara noastră a acționat singură, fără aportul Aliatilor.

Trupele române nu s-au oprit, înaintând spre Vest, unde au ajuns la 28 august pe linia de demarcație dintre orașele Gyor și Veszprem. Ungurilor le-a fost lăsată o porțiune în Sud-Vest, în zona Lacului Balaton, înlesnindu-se formarea unei armate naționale, sub conducerea amiralului Horthy. Retragerea noastră a început la 4 octombrie 1919, la 18 noiembrie ajungeam pe Tisa, pentru ca la 30 martie 1920, campania să se încheie definitiv.

În intervalul august – noiembrie 1919, armata română a restabilit ordinea la Budapesta și în restul Ungariei, asigurând reluarea vieții normale într-o țară devastată de război și amenințată de anarhie. Generalul Holban, numit guvernator al Budapestei, a reușit să rezolve în câteva zile problema gravă a alimentației. Numeroase scrisori de mulțumire au fost adresate armatei române de conducerea unor instituții centrale, primării, fabrici sau, pur și simplu, de cetățeni obișnuiți³⁷.

Din propriul lor imbold, soldații români au hrănit săracii orașului, cu prioritate copii. S-au redat, de asemeni, cetățenilor, drepturile suprimate de regimul bolșevic: libertatea întrunirilor publice, apariția ziarelor politice, redeschiderea sălilor de spectacole etc.³⁸

La una dintre întruniri au participat peste 10.000 de cetățeni, unde s-a auzit următoarea formulare: *„Să trăiască armata română, sub protecția căreia ne-am putut aduna astăzi, ca să discutăm în liniște și siguranță asupra nevoilor noastre arzătoare, lucru ce nu ne-a fost îngăduit timp de câteva luni de către nefastul regim comunist, răsturnat, prin voința lui Dumnezeu, de baioneta viteazului ostaș român”*³⁹.

Pentru a preîntâmpina răzbunările nejustificate, armata română a luat sub protecție chiar militari din armata lui Bella Kun, inclusiv pe fostul șef al guvernului Sovietelor, Sandor Garbai, ajutat să treacă în România⁴⁰.

Puterea la Budapesta a fost preluată la 16 noiembrie 1919 de amiralul Miklos Horthy. La 1 martie 1920, Adunarea Națională a restabilit Regatul Ungariei, alegându-l pe Horthy regent pentru o perioadă nedeterminată, în locul lui Carol al IV-lea, nerechemat din exil. Noul „suveran” a instituit „teroarea albă” împotriva comuniștilor și evreilor.

Un document descoperit relativ recent, datat 1 decembrie 1919, relevă situația politică tensionată în care se zbătea Ungaria. Temându-se pentru viitorul țării lor, mai mulți aristocrați, între care și Miklos Horthy, susținuți de câteva mii de avocați, dar și de anumite cercuri evreiești, propuneau elitei noastre nici mai mult nici mai puțin decât unirea Ungariei cu România sub sceptrul Regelui Ferdinand⁴¹.

Aliții au închis realmente ochii, admițând ideea că dictatura lui Horthy este o alternativă acceptabilă la comunism. În fapt el este primul dictator european autentic, înaintea lui Mussolini, Stalin sau Hitler. În plan intern s-a bucurat de sprijinul mediilor catolice și antisemite, confruntate cu manifestările ateismului iudeo-comunist, precum și

³⁷ Mircea Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 655-657.

³⁸ C. Kirilescu, *op. cit.*, p. 468.

³⁹ C. D. Mărdărescu, *op. cit.*, p. 234.

⁴⁰ Șt. Pascu, Ilie Ceaușescu, (coord), *op. cit.*, p. 790.

⁴¹ *România 100. Ferdinand I, regele românilor și al maghiarilor, un plan de uniune dinastică a Ungariei cu România*, în „evz.ro”, din 20 aprilie 2018.

de sprijinul micilor proprietari rurali și al industriașilor, înspăimântați de confiscarea proprietăților de către regimul Republicii Sfaturilor. Spre deosebire de celelalte state-națiuni constituite după dezmembrarea Imperiului Austro-Ungar, Ungaria nu a cunoscut în perioada interbelică democrația.

De la începutul ostilităților, în martie 1919, și până la sfârșitul lor, pierderile suferite de armata română s-au ridicat la 188 de ofițeri și 11.478 soldați, dintre care 69, respectiv 3.556 au murit⁴². Era o nouă jertfă de sânge pe care armata noastră, după încheierea Războiului de Întregire Națională, a fost nevoită să o aducă pentru consfințirea istoricei hotărâri de la Alba-Iulia.

Conform ideologiei marxist-leniniste, revoluția comunistă trebuia să fie mondială. Din Rusia, unde începuse, urma a se extinde în Europa pe două coridoare principale. Primul era cel din Ungaria, unde și-a găsit în Béla Kun un fidel colaborator, pentru a se înainta spre Germania prin Austria, acolo existând în concepția lui V.I. Lenin „situații revoluționare”. Al doilea coridor era, în viziunea comuniștilor de la Moscova, pe direcția Varșovia – Berlin – Paris, încercat un an mai târziu. Pentru că în Polonia n-a fost găsit un personaj dispus să accepte colaborarea, a fost atacată din două direcții de către Armata Roșie, condusă de mareșalul Tuhacevski.

Expansiunea bolșevică spre Centrul și Vestul Europei a fost oprită de intrarea armatei române în Budapesta și înfrângerea categorică a Armatei Roșii de către militarii polonezi, conduși de mareșalul Pilsudski, viitorul președinte al Poloniei.

Tratatul de Pace semnat cu Ungaria la Trianon, în data de 4 iunie 1920, va consacra pe plan internațional unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. „*Prin iscălirea aceasta – nota, a doua zi, Sextil Pușcariu – se încheie în sfârșit, în mod oficial, și pentru noi marea dramă ai cărei actori am fost. Atât că, la sfârșitul acestei drame, nu se găsesc cuvintele stereotipe «cortina cade», ci «cortina se ridică». Perdeaua se dă la o parte pentru o viață nouă. Și e datorია noastră s-o primim în față cu ochii deschiși*”⁴³.

⁴² C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 467.

⁴³ Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, 1974, p. 499.

PARTEA A V-A
PREGĂTIREA PĂCII

ASPECTE PRIVIND EFECTELE POLITICE ȘI JURIDICE ALE CONFLICTULUI ROMÂNNO-MAGHIAR (1919-1920)

**Cezar Avram, Mihaela Bărbieru,
Sevastian Cercel**

Cunoașterea aprofundată a vieții politice din România anilor 1918-1921, perioadă în care au avut loc evenimente importante în istoria țării, se înscrie ca un obiectiv de seamă al cercetărilor actuale din acest domeniu. Studiul se vrea a fi o analiza complexă a evoluției social-politice, a structurii și dinamicii claselor sociale, a activității factorilor de decizie care au acționat în numele și în interesul țării atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Sfârșitul brusc al Primului Război Mondial nu a adus, imediat după încheierea oficială a ostilităților, o situație pacifistă de mulțumire generală. Prea multă energie și emoție, prea multe pierderi și suferințe, au creat un teren favorabil unor revoluții și noi conflicte. Ordinea impusă prin Tratatul de la Versailles aveau să potențeze conflictele regionale, care aveau să fie resimțite de o Europă debusolată. O serie de evenimente îngemănate cu prima conflagrație mondială au marcat caracterul unei noi ordini apărute în care se vor dezvolta elementele viitorului conflict mondial. Nici chiar epicentrul istoric al Europei nu a reușit să-și găsească liniștea prin desființarea monarhiei habsburgice și reducerea Ungariei la mai puțin decât nucleul ei teritorial național. Pretențiile revizioniste ale Ungariei aveau să pună în pericol existența a două state, Cehoslovacia (Slovacia-Ungaria superioară), România (Transilvania), precum și a Iugoslaviei, „care prin centralismul său de sorginte sârbească risca oricum să se corodeze din interior”¹. Deși dominația mondială a Europei va rămâne în aparență neatinsă de urmările Primului Război Mondial, retragerea viitoarelor puteri mondiale, SUA și Uniunea Sovietică, va lăsa pentru europeni libertatea de a alege între război și pace, între democrație și totalitarism.

Până în anul 1989, cercetările referitoare la războiul româno-ungar din anul 1919 au fost considerate un act ostil și un factor negativ privitor la relațiile cu vecinii noștri și, desigur, o blasfemie adusă istoriografiei comuniste, care nu dorea evidențierea rolului României în stăpînirea focarului comunist din centrul Europei. Dezmembrarea conglomeratului de națiuni al Austro-Ungariei a dus, conform dreptului de autodeterminare, la apariția unor noi state pe harta Europei, precum și la întregirea hotarelor unor națiuni pe principiul dreptului istoric și etnic. Instalarea comunismului în Ungaria va însemna un pericol nu numai pentru România, ci și pentru Europa democratică. Ungaria va suferi transformări accentuate de rapiditatea trecerii de la o orientare la alta și va realiza demersuri de menținere a imperiului și de continuitate a politicii de asuprire a românilor, cehilor, croaților, polonezilor, slovacilor etc.

¹ Imanuel Geiss, *Istoria lumii*, Editura All Educațional, București, 2000, pp. 482-483.

În urma înfrângerii Imperiului Austro-Ungar, Ungaria va deveni revoluționară, proclamându-și desfacerea de Austria (2 noiembrie 1918), fără însă să recunoască separarea celorlate provincii ale imperiului. Nerecunoscând plebiscitul de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, singurul cu consultarea populației din vechiul Imperiu Austro-Ungar, Ungaria, proclamată republică, la 16 noiembrie 1918, profitând de bunăvoința marilor puteri, a dorit să se desprindă de Austria, dar să-și păstreze restul teritoriilor locuite majoritar de celelalte națiuni. Într-o scrisoare confidențială a lui Vaida-Voievod, aflat la Paris, din 7 aprilie 1919, către Iuliu Maniu, se afirmă că „cei patru” și în special Wilson s-au arătat inaccesibili pentru delegațiile românilor, cehilor, slovacilor, iugoslavilor, în vreme ce ungurii se bucurau de toată audiența. „Noi și Slovacia îi cunoaștem pe unguri. Pe noi ar fi trebuit să ne consulte înainte de a intra cu ungurii în discuții, când e vorba de pielea noastră. Influența lui Andrassy, care a avut contact indirect cu Wilson, spre a i se permite să vină la Paris, e deci mai mare – fiind conte, la șeful republicii americane – decât a tuturor popoarelor mici din centrul Europei. Și pe când sunt sigur că Andrassy când va veni la Paris va fi primit de Wilson, pe atunci Brătianu nu a fost încă primit ...”². Primul ministru Karoly Mihaly s-a declarat antantofil în speranța că va avea câștig de cauză la Conferința de Pace de la Paris. Întreaga atitudine propagandistică a Republicii Ungaria, precum și teroarea declanșată în zonele ocupate în scopul de amuțire a celor care susțineau autodeterminarea, a fost condamnată de o serie de oameni politici și militari din epocă, printre care generalul Berthelot și Alexandre Millerand, președintele Conferinței de Pace. Naționalismul excesiv maghiar a determinat guvernul Karoly să demisioneze și să cedeze puterea bolșevicilor.

După nereușita de a se obține teritorii în vest, conducerea preluată de guvernul bolșevic al lui Garbai Sandor se orientează spre est, la influența ministrului de Externe Béla Kun³. În scurt timp, din republicani fideli Puterilor Antantei, ungurii se transformă în

² Apud Zorin Zamfir, *Istoria universală contemporană*, vol. I, ediția a II-a, Editura Oscar Print, București, 1999, pp. 99-100.

³ Născut la 20 februarie 1886, în satul Lelei, comuna Hodod, județul Satu-Mare, educat la Liceul Reformat din Cluj, devenit jurnalist de investigații, prieten cu Ady Endre, locotenent trimis pe front și luat prizonier de ruși, va fi entuziasmat de Revoluția Rusă. Vorbitor de germană, rusă și engleză, se va număra printre fondatorii grupului maghiar din partidul comunist bolșevic rus, fiind opozant de stânga față de Lenin, la fel ca prietenii săi Radek și Zinoviev. Luptător în Armata Roșie în anul 1918, va scrie articole de propagandă și va fi organizatorul comuniștilor maghiari aflați în Rusia. În noiembrie 1918 se numără printre fondatorii Partidului Comunist Maghiar, susținând revoluția socialistă din Ungaria. Se evidențiază printre propagandiștii și susținătorii protestelor, demonstrațiilor și grevelor, fapt care îl va determina pe Mihaly Karoly să-l aresteze. Va conduce partidul din închisoare, propunând fuziunea Partidului Comunist cu Partidul Social Democrat, care se va și realiza la sfârșitul lui martie 1919, având ca rezultat Partidul Socialist Maghiar. Béla Kun va fi scos din închisoare și va proclama Republica Sovietică Maghiară, cu un guvern format din social-democrați cu 17 miniștri și comuniști cu 14 miniștri, plus doi independenți. Béla Kun va fi numit ministru de Externe, comunicând zilnic cu Lenin, fapt ce îi va da influență în guvern. „Influența mea în Consiliul Revoluționar de Miniștri face ferm stabilită dictatura proletariatului, masele mă sprijină” – spunea el într-o scrisoare adresată lui Lenin în aprilie 1919. După înfrângerea bolșevicilor unguri, Béla Kun fuge la Viena de unde va pleca la Moscova. Va participa la războiul civil de partea Armatei Roșii, situându-se însă de partea lui Troțki în timpul luptelor ideologice în anii '20. În anul 1937 va fi arestat de către NKVD, fiind executat în anul 1938 ca troțkist și dușman al poporului la ordinul lui Stalin (vezi Gheorghită Zbăgău, *100 de ani de la proclamarea Republicii Sovietice Maghiare*, în „Socialistul.ro”, disponibil la adresa web <http://www.socialistul.ro/articole/100-de-ani-de-la-proclamarea-republicii->

bolșevici din dorința de a-și păstra imperiul, indiferent de dreptul de facto și de jure. La 21 martie 1919, bolșevicii au preluat puterea, instaurând teroarea unui regim de opresiune care va dura 133 de zile. Decretând mobilizarea și organizând Armata Roșie, atitudinea ofensivă reiese și din alianța cu bolșevicii lui Lenin, dar și dintr-o serie de declarații referitoare la desființarea statului român printr-un atac atât dinspre vest prin Transilvania (declanșat de unguri), cât și dinspre est din Basarabia (declanșat de ruși). Cele două regimuri comuniste hotărâseră granița între Rusia Sovietică și Ungaria bolșevică ca fiind reprezentată de crestele Carpaților Orientali. Rezistența românilor pe Nistru contra bandelor bolșevice rusești, cât și ofensiva românească din vest, care va desființa Ungaria lui Béla Kun, au făcut ca proiectul Béla Kun-Lenin să nu fie realizat⁴. Intervenția energică a armatei române peste Tisa, cu toate că bolșevicii lui Béla Kun reușiseră să înfrângă pe cehi și să ocupe Slovacia, va salva Ungaria de comunism și va opri răspândirea acestei ideologii în centrul Europei. De la Paris va veni recunoașterea statului unitar român cu condiția retragerii militare la est de Tisa. Tratatul diplomatic vor aduce însă României și renunțări de teritorii atât la granița de est, cât și la cea de nord⁵ și la cea de sud-vest⁶.

În perioada 1918-1919, linia de demarcație între România și Ungaria a fost schimbată de mai multe ori (4 aliniamente succesive, deplasate progresiv spre vest). Prelungirea geografică în spațiul transilvănean a liniei convenționale cu rol de delimitare a zonei de contact dintre Ungaria, țară învinsă, și România, parte a Antantei victorioase, a avut un scop strict militar cu caracter provizoriu. Frontiera definitivă între cele două urma să fie fixată prin tratativele de pace ulterioare⁷.

Un prim aliniament, consemnat prin Convenția militară de armistițiu din 13 noiembrie 1918, semnată la Belgrad, era delimitat de linia ce pornea din nordul cursului Someșului Mare și continua pe cursul Mureșului până la vărsarea în Tisa. România, considerat stat necombatant, nu s-a numărat printre semnatarii respectivei convenții.

sovietice-maghiare-magyarorszagi-tanacsokoztarsasag21-martie-1919-1-august-1919/; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I. 1918-1933, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 625-638; Generalul Marcel Olteanu, *Din amintirile unui luptător*, Editura Cartea Românească, București, 1936, passim).

⁴ Vezi pe larg Cristian Negrea, *Războiul româno-ungar de la 1919, din Apuseni pe Tisa*, disponibil la adresa web

http://www.istoria.md/articol/829/R%C4%83zboiul_rom%C3%A2no_ungar_de_la_1919,_din_Apuseni_pe_Tisa

⁵ Partea superioară a Maramureșului era cedată Cehoslovaciei.

⁶ Renunțarea la Banatul Sârbesc ca spațiu de securitate pentru capitala Belgrad.

⁷ Tratatul de Pace cu Ungaria a fost pregătit de Comisia pentru problemele României și Iugoslaviei. În aprilie 1919 au avut loc mai multe audieri ale reprezentanților români și maghiari de către comisie, discuțiile axându-se în special pe atribuirea unui număr rezonabil de etnici maghiari în zona României. A. Tardieu, responsabilul cu prezentarea proiectului de Tratat, arăta că orice trasare a frontierei care nu ar ține cont de existența etnicilor maghiari, dar și români, în părțile atribuite celor două țări ar fi în detrimentul României. Răspândirea teritorială a etnicilor maghiari făcea imposibilă evitarea atribuirii unui număr relativ mare dintre aceștia statului român, în noua sa configurație. La 12 mai 1919, propunerea privind frontiera dintre Ungaria și România a fost însușită de Consiliul celor Zece, iar la 10 iunie același an ea va intra în atenția Consiliului celor Patru (vezi Constantin Vlad, *Istoria diplomației. Secolul XX*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, pp. 60-62; vezi și Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din Sud-Estul Europei în epoca modernă: 1789-1923*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2011, pp. 314-319).

Considerate mai târziu ca trupe aliate, unitățile militare române vor trece Carpații Orientali și vor ocupa aliniamentul desemnat până în data de 15 decembrie, împotriva tuturor demersurilor ostile politice, diplomatice și militare făcute de guvernul ungar. Cu sprijinul generalului Berthelot, trupele românești s-au consolidat pe aliniamentul Baia Mare – Dej – Cluj – Deva (24 decembrie 1918). Cu acordul guvernului Ungariei, aparatul administrativ regional maghiar a rămas în mod simbolic pe loc, iar trupele ungare s-au concentrat în nord-estul depresiunii transilvane. Ulterior, în ianuarie 1919, cu sprijinul aliaților francezi, linia de demarcație a fost mutată pe un nou aliniament (Sighetul Marmăției – Baia Mare – Zalău – Ciucea – Zam). Pe această linie, o dată cu apariția unei noi armate maghiare, au început incidente armate (lupte cu anvergură locală), care aveau să fie multiplicat semnificativ în luna februarie 1919. O dată cu devenirea României un factor important pentru planurile franceze în lupta împotriva Rusiei Sovietice, Conferința de Pace va trasa o nouă linie de demarcație pe aliniamentul Satu Mare – Arad. Această nouă orientare avea să provoace criza politică ungară, finalizată cu instalarea guvernului sovietelor la Budapesta. Noii decidenți politici maghiari s-au declarat în stare de război cu România. Mobilizarea generală și încercarea de colaborare militară cu Rusia bolșevică a schimbat modalitatea defensivă într-una ofensivă⁸. Trupele române au fost nevoite, în acest nou context, să declanșeze o contraofensivă generală, avansând dincolo de vestul Munților Apuseni.

Mentținerea integrității teritoriale a Ungariei, dar și păstrarea Transilvaniei, au devenit obiective fundamentale ale politicii maghiare. Chestiunea granițelor cu România și Ungaria a constituit în perioada ianuarie-august un punct important al discuțiilor dintre Marile Puteri și cele două state. Guvernul condus de Mihály Károlyi a încercat ca Ungaria să apară ca o țară neutră principiilor wilsoniene. Apare astfel Convenția militară de la Belgrad, care a individualizat pentru Ungaria „Linia Diaz”, așa cum fusese menționată de Armistițiul de la Villa Giusti (3 noiembrie 1918)⁹.

În primele luni ale anului 1919, Brigăzile 13 și 14 ale Diviziei 7 Infanterie, la care s-au adăugat și Regimentele 14 și 16 Infanterie, vor întreprinde acțiuni de dezarmare a unităților maghiare aflate în teritoriul Transilvaniei, oprind tăierea pădurilor comunale și ale statului, devastarea proprietăților, ocuparea pământului și pășunilor particulare, precum și o serie de tulburări provocate de ungurii susținuți de Budapesta. Etnicii români au fost nevoiți să se refugieze la est de linia de demarcație Cehul Silvaiei, Băsești, Zalău și Huedin¹⁰. Trupele

⁸ În speranța împiedicării instituirii controlului militar în Transilvania la sfârșitul lui 1918, Ungaria va cere ca o serie de localități – Arad, Oradea, Carei, Satu Mare, Alba Iulia, Aiud, Cluj, Baia Mare, Sighetul Marmăției, Tîrgul Mureș, Bistrița, Odorheiul Secuiesc – să fie ocupate de trupe ale puterilor aliate. Răspunsul celor 4 mari puteri învingătoare a fost negativ, menționându-se că armata română are același statut ca și celelalte națiuni ale Antantei (Marcel Știrban, Gheorghe Iancu, Ioan Țepelea, Mihai Racovițan, *Unirea și desăvârșirea statului național unitar*, în „Istoria României. Transilvania”, vol. II, Editura Gheorghe Barițiu, Cluj Napoca 1997, pp. 617-840).

⁹ Linie de contact dintre trupele Antantei și statul ungar ce era considerat ca stat succesor al Austro-Ungariei (vezi Cornel Grad, *Contribuția armatei române la preluarea puterii politico-administrative în Transilvania. Primele măsuri (noiembrie 1918 – aprilie 1919)*, în „Revista de Administrație Publică și Politici Sociale”, an II, nr. 4-5, decembrie 2010, pp. 50-75; Constantin Chirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989).

¹⁰ Cornel Grad, *op. cit.*, p. 74.

maghiare aflate în retragere au opus rezistență¹¹, așa cum s-a întâmplat la Crișeni¹², la Sebiș, Zam, Zalău, Teiuș, Târgul Lăpuș, Ciucea, Cufoaia, Beliș¹³. În urma protestelor făcute de România față de traseul liniei de demarcație, Clemenceau, în ianuarie 1919, îl informase pe Berthelot că aliații confereau României același statut atribuit Serbiei, Belgiei și Greciei, recunoscând caracterul provizoriu al liniei de demarcație și posibilitatea modificării ei¹⁴. Realizând inadvertențe în politica oficialităților maghiare, la sfârșitul lui aprilie 1919 aliații inițiază izolarea diplomatică și blocada economică, obligându-l pe Béla Kun să declare acceptarea negocierilor cu puterile aliate¹⁵. Guvernul ungar va respinge propunerile, susținându-și în continuare pretențiile asupra Transilvaniei. În plin conflict româno-maghiar, la 13 iunie 1919, Conferința de Pace de la Paris a stabilit granița dintre România și Ungaria, consemnată ulterior prin Tratatul de la Trianon¹⁶.

Victoria armatei române și fuga lui Béla Kun la Viena, apoi în Rusia Sovietică, s-a datorat și rupturii dintre naționaliștii și internaționaliștii maghiari, precum și proclamarea în zonele ocupate de ei a Republicii Sovietice Slovace. Bolșevicii nu au dorit restabilirea granițelor, ci doar răspândirea ideologiei leniniste. Mulți dintre soldații maghiari, dorind doar o Ungarie puternică, iar nu un succes al proletariatului internațional, au început să părăsească unitățile militare, armata roșie dezintegrându-se. Guvernul condus de Gyula Peidl, ales de sovietul din Budapesta, nu a rezistat decât câteva zile, până când trupele române au ocupat oficial Budapesta (4 august 1919). Noul guvern va schimba numele statului în Republica Populară Maghiară și va anula decretele comuniștilor. O grupare contrarevoluționară va încerca să preia conducerea, iar Joseph August se va declara regentul Ungariei, fapt care va determina dizolvarea în mod oficial a statului pe 8 august. În vidul de putere, detașamentele de sub comanda lui Horthy au început o campanie de curățire și de teroare împotriva comuniștilor, socialiștilor și evreilor. Horthy va prelua Noua Forță Militară, numită Armata Națională, care se afla și sub protecție franceză. Horthy va intra în Budapesta pe 16 noiembrie 1919 pe un cal alb, în uralele mulțimii, sub protecția armatei române. Pe 14 decembrie 1919, armata română va părăsi Budapesta, lăsând Ungaria sub conducerea lui Horthy. La 25 februarie 1920, armata română, la cererea Antantei, părăsește teritoriul Ungariei¹⁷. Pe 29 februarie 1920 s-au organizat alegeri care vor anula Republica Maghiară și vor proclama Ungaria regat. Horthy, amiralul fără flotă într-un regat fără rege, va deveni regent pe o perioadă de 24 de ani.

Sfârșitul primei mari conflagrații mondiale, care pentru România a însemnat 4 august 1919, a consemnat materializarea opțiunilor statelor din tabăra Antantei în privința organizării lumii postbelice. În desfășurarea negocierilor pentru semnarea tratatelor, puterile învingătoare și-au manifestat tendința de a trasa noi zone de influență și dominație

¹¹ *Ibidem*, p. 72.

¹² *Ibidem*, p. 71.

¹³ *Ibidem*, pp. 199-200.

¹⁴ Marcel Știrban, Gheorghe Iancu, Ioan Țepelea, Mihai Racovițan, *Unirea și desăvârșirea statului național unitar*, în „Istoria României. Transilvania”, vol. II, Editura Gheorghe Barițiu, Cluj Napoca, 1997, p. 416.

¹⁵ *Ibidem*, p. 99.

¹⁶ *Ibidem*, p. 100.

¹⁷ La 4 august 2019 se împlinesc 100 de ani de la succesul campaniei românești din Ungaria, ceea ce a însemnat de fapt o primă intervenție armată anticomunistă din istoria Europei.

în spațiile aflate la începutul conflagrației în orbita Germaniei și Austro-Ungariei. La Conferința de Pace de la Paris, din anii 1919-1920, învingătorii au fost obligați să recunoască și să sancționeze dreptul popoarelor de a avea o viață statală proprie. În centrul și sud-estul Europei au fost create noi state – Republica Cehoslovacă, Regatul Sârb-Croato-Sloven, s-a reconstituit statul independent polonez, Austria s-a transformat în republică și s-a înființat Republica Ungară Independentă, iar România și-a desăvârșit unitatea național-statală. Noua hartă a Europei, datorată procesului istoric de dezvoltare, a dreptului popoarelor la autodeterminare, dar și a impunerii voinței națiunilor oprimate, printre care se numărau și românii, nu a rezolvat contradicțiile economico-sociale și politice care persistau dinaintea marii conflagrații.

Nicolae Titulescu, referindu-se la noua stare de fapt, aprecia: „Epoca pe care o trăim este un amestec de adevăruri vechi destinate să moară și de adevăruri noi încă nedeajuns de clare... Europa trebuie să se obișnuiască a considera creațiile politice ieșite din marele război ca realități în continuă creștere care nu mai cer nimănui dreptul de a trăi și care în orice împrejurare nu se vor lăsa înăbușite niciodată”¹⁸.

Situația care s-a creat în centrul și sud-estul Europei după capitularea necondiționată a Germaniei, în noiembrie 1918, nu dădea certitudinea stabilității securității europene marcată de numeroasele contradicții politice și mai ales teritoriale, un exemplu fiind chiar conflictul româno-maghiar din anul 1919. Ca o consecință firească a victoriei românești din acest război au fost menținute atât orientarea, cât și liniile de forță ale politicii externe a statului român. Proba de încercare a credinței statului național unitar român în idealul păcii a reprezentat-o, în primul rând, atitudinea față de statu-quo-ul stabilit pe plan european de sistemul tratatelor încheiate. Referindu-se la liniile directe ale politicii externe românești, Ion I.C. Brătianu sublinia că unul din „statele cele mai interesate la menținerea păcii și la întărirea situațiunii politice statornicite”¹⁹ este România. Același om politic, în expunerea făcută în Adunarea Deputaților din 17 decembrie 1919, se pronunța pentru aplicarea consecventă a principiului egalității între statele suverane și independente, în contextul unei democratizări a vieții internaționale²⁰.

Victorioasă în conflictul româno-maghiar, România avea să realizeze o rețea de acorduri, tratate și convenții bilaterale și multilaterale cu statele interesate în consolidarea rezultatelor anului 1918 și respectarea Tratatelor de Pace din sistemul Versailles. Fixarea granițelor cu Ungaria a fost un rezultat al unor negocieri îndelungate și chiar a unei impuneri din partea marilor puteri învingătoare. Raportul internațional de forțe existent în perioada interbelică, aflat într-o permanentă modificare când în jurul nostru aveam state ce promovau revizionismul (Bulgaria, Ungaria, Uniunea Sovietică), avea să impună noi strategii și proiecte. Unele dintre acestea, deși au eșuat, ne-au păstrat ca un factor de stabilitate în sud-estul Europei. Prima alinață defensivă regională la care va participa România a fost Mica Înțelegere. Această nouă grupare de state a urmărit păstrarea

¹⁸ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 998.

¹⁹ Ion I.C. Brătianu, *Activitatea Corpurilor legiuitoare și a guvernului de la ianuarie 1922 până la 27 martie 1926*, București, 1926, p. 19.

²⁰ Idem, *Situația internațională a României. Expunere făcută în Adunarea Deputaților din 16-17 decembrie 1919*, București, 1919, p. 37.

integrității teritoriale, dar și statuarea unor relații cu Marile Puteri în condiții de egalitate. România, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, confruntându-se cu tendințele revizioniste din zonă (Ungaria, Bulgaria), au constituit un bloc menit să dea răspunsuri tuturor intereselor „care concordau sau nu erau în divergență”²¹. Înțelegerea Balcanică, Convenția de alianță defensivă între România și Polonia (3 martie 1921; ratificată la 25 iulie 1922 și reînnoită în 1926), ca și celelalte convenții defensive dintre România, Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven etc., reprezintă o dovadă a nevoii statelor mici de a strânge rândurile pentru a rezista tendințelor revizioniste. După încheierea conflictului româno-maghiar au urmat alte războaie, precum cele dintre Polonia și Uniunea Sovietică, Turcia și Grecia etc., care au determinat România să-și găsească aliați pentru a-și păstra integritatea teritorială.

Ungaria lui Horthy nu avea să accepte trasarea granițelor sub egida puterilor semnatare a Tratatelor de Pace, arătându-se nemulțumită în special de Tratatul de la Trianon. Intenția Franței de a forma o confederație danubiană a convenit Ungariei. S-a creat astfel, în anii de început ai deceniului 3 al secolului XX, neliniște și îngrijorare pentru România, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, cu atât mai mult cu cât la cârma Ungariei se instaurase cu ajutor românesc la 1 martie 1920 un guvern naționalist de nuanță fascistă, în frunte cu amiralul Horthy. O serie de cercuri politice din Franța și Anglia i-au oferit concesiuni Ungariei, unele dintre ele chiar revizioniste, în schimbul unor facilități economice (controlul industriei și rețelelor căilor ferate ungare, reglementarea cursului Dunării etc.). Presiunile făcute de guvernul francez asupra României pentru a se obține participarea statului la războiul contra Uniunii Sovietice aveau să eșueze, cu toate că Raymond Poincaré susținea unele cereri economice ale Ungariei lui Horthy. Nicolae Titulescu, definind scopul sistemului de alianțe, arăta necesitatea acoperirii Europei cu o rețea de acorduri „neîndreptate împotriva nimănui, dar având ca scop respectarea legilor internaționale”²².

Actele politice externe inițiate de România, în perioada ce a urmat Conferinței de Pace de la Paris, precum și a victoriei românești în războiul româno-maghiar, poartă amprenta apărării integrității teritoriale și a suveranității naționale. Cu toate că Marile Puteri au susținut în repetate rânduri interesele unor state ce s-au dovedit ostile României, încrederea statului unitar național creat în anul 1918 în predominanța forței dreptului, a forței pactelor și convențiilor bilaterale și multilaterale de securitate, a dominat politica externă românească în primele două decenii interbelice.

Evoluția țării noastre în perioada interbelică a demonstrat justetea actelor întreprinse de România în apărarea procesului de formare a statului unitar român. Inclusiv acțiunile militare din anul 1919 întreprinse împotriva pericolului bolșevic din est (Ucraina, Rusia) și din vest (Ungaria lui Béla Kun) au avut consecințe pozitive asupra întregii societăți pe multiple planuri: economic, social, politic și cultural. România și-a modificat locul în

²¹ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1006.

²² Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1967, p. 142.

Europa, transformându-se dintr-o țară mică în una de mărime medie²³. Transilvania, provincie apărată în prima jumătate a anului 1918 împotriva sovietelor maghiare, a avut o dezvoltare pozitivă. Populația va ajunge la 3.217.677 de locuitori în 1930. În perioada interbelică suprafața acestei provincii românești a fost de 10.442 km/p, ceea ce reprezenta 3,5% din suprafața țării²⁴.

Conferința Păcii de la Paris a pus principiul naționalităților la baza hotărârilor sale, urmărindu-se cu prioritate ca noile granițe europene să includă în cadrul statelor naționale un număr cât mai mic de minorități. În România, stat național unitar, potrivit recensământului din 1930, din totalul de 18.057.028 locuitori, 12.981.324 erau români (71,9%), 1.425.507 unguri (7,9%), 745.521 erau germani (6,15%), 728.115 evrei (4%), 582.115 ruteni și ucrainieni (3,2%), 409.150 ruși (2,3%), 366.384 bulgari (2%), 262.501 țigani (1,5%), 154.772 turci (0,9%), 105.750 găgăuzi (0,6%), 51.842 cehi și slovaci (0,35%), 51.062 sârbi, croați și sloveni (0,3%), 48.130 polonezi (0,3%) etc. Datele concrete atestă că ponderea minorităților naționale era de 28,1%. Politica statului român care a ținut cont, printre altele, și de conflictul româno-maghiar din 1919, a fost una pozitivă, fapt atestat de inexistența unor mișcări separatiste care să pună în pericol unitatea națională, așa cum s-au înregistrat în Cehoslovacia, Polonia sau Iugoslavia²⁵. După anul 1918, un număr important de români au rămas în afara granițelor României, aproximativ un milion, dintre care 23.000 în Ungaria²⁶.

Regimul politic din România a evoluat în primul deceniu postbelic pe o cale democratică. După adoptarea actelor de unire și încheierea conflictului româno-maghiar a început acțiunea de integrare a provinciilor istorice alipite la patria mamă prin plebiscitele anului 1918. Încă din 13/26 decembrie 1918 au fost promulgate Decretele privind ratificarea unirii Transilvaniei cu România și numirea în guvern a 3 reprezentanți din această provincie. A urmat Decretul prin care se stabilea ca „până la definitivă organizare a României întregite”, conducerea serviciilor publice din Transilvania să fie încredințată Consiliului Dirigent. În motivația cu privire la primul Decret-lege din 11/24 decembrie 1918, președintele Consiliului de Miniștri menționa în raportul la lege că desăvârșirea unității statale a poporului român „se întemeiază pe ființa însăși a neamului românesc, care de aproape 2000 de ani, în mijlocul tuturor vitregiilor vremii, a știut să-și păstreze neatins caracterul de conștiință națională”²⁷.

Acțiunea de recunoaștere prin decret-lege a unirii Transilvaniei cu România va nemulțumi marile puteri aliate și asociate care au pregătit un protest împotriva publicării a acestui document înaintea încheierii tratatelor de pace²⁸. Legea de unire a Transilvaniei cu

²³ Suprafața a crescut de la 138.000 de km² în 1915 la 295.049 km² în 1918, ocupând locul 10 în Europa; de asemenea populația a crescut de la 7,9 milioane locuitori în 1915 la 14,7 milioane în 1919, ocupând locul 8 în Europa în privința numărului de locuitori (vezi Ioan Scurtu, *Istoria contemporană a României 1918-2001*, Editura Fundației România de Măine, București, 2002, p. 9).

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ Vezi pe larg *Recensământul general al populației din 1930*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ „Monitorul oficial” din 13/26 decembrie 1918, pp. 3749, 3750.

²⁸ Ion Calafeteanu, *Recunoașterea statutului de aliat al României de către marile puteri, în ajunul Conferinței de Pace de la Paris*, în „Revista arhivelor”, nr. 3/1978, p. 284.

România supusă aprobării de către Ion I.C. Brătianu, primul ministru, și ministrul fără portofoliu Ștefan Ciceo Pop, sintetizează aspirațiile spre unitate și asupra recunoașterii unirii de către autoritățile românești. În cuvântul său de primire a proiectului, președintele Camerei, Nicolae Iorga, arăta: „Ca președinte al ei și ca unul din reprezentanții acestei Româнии, dintre Carpați și Dunăre, care a purtat 600 de ani prin cele mai mari primejdii, o dată cu steagul românesc soarta însăși a neamului întreg, în numele României mutilate de ieri, care strângea în inima ei rănită atâta din jalea și năgejdea ținuturilor înstrăinate, în numele României care a plâns cu frații pierduți și a nădăjduit cu ei, și în care n-a fost om cinstit care să nu păstreze în sfânta sfintelor sufletului său dorul desăvârșitei uniri naționale și hotărârii de a ne jertfi toți pentru aceasta, simt negrăita fericire de-a putea face în numele dumneavoastră, al tuturor, acest legământ solemn pentru viitorul neamului în sfârșit și pentru vecie unit. România unită o avem, o vom apăra”²⁹.

Legea asupra unirii Transilvaniei cu România, precum și celelalte legi de unire a provinciilor românești, expunerile de motive, numele deputaților și senatorilor și cuvântările președintelui Camerei, la propunerea deputatului D.I. Ghica, au fost „tipărite într-o carte, care să fie cartea întregirii neamului”³⁰. Votarea unirii Transilvaniei cu România apreciată drept „ședință istorică” în Adunarea Deputaților a reprezentat și confirmarea principiului dreptului de autodeterminare.

Organele administrative locale din provinciile alipite, inclusiv din Transilvania, au facilitat procesul de integrare, fără disfuncționalități. O dată eliberat teritoriul românesc de bolșevicii lui Béla Kun, România va lua în considerație particularitățile create de-a lungul vremii, ca o consecință pozitivă a înțelegerii cursului vremurilor. Consfințirea unei realități istorice a fost marcată și de încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria la Alba Iulia în Catedrala ortodoxă, special construită pentru acest eveniment.

Întărirea potențialului economic și legăturile economice tradiționale au permis formarea unui cadru geografic statal favorabil dezvoltării țării. Refacerea (vindecarea rănilor pricinuite de război și de ocupația străină) și integrarea la scară națională a tuturor ramurilor economice au permis valorificarea noului cadru politico-statal pornit în 1918.

Industria a beneficiat de un sprijin susținut din partea statului, urmărindu-se realizarea unui organism economic unitar și funcțional. În intervalul 1923-1938 industria românească s-a dezvoltat într-un ritm de 5,4% pe an, unul dintre cele mai ridicate din întreaga lume. O evoluție pozitivă au cunoscut și transporturile. Agricultură, deși în structura proprietății agrare s-au produs mutații importante, a rămas principala ramură a economiei naționale. Finanțele au cunoscut evoluții fluctuante, iar una din problemele cu care s-a confruntat economia românească a fost aceea a capitalului străin. Comerțul extern al României, aflat la un nivel scăzut în 1919 datorită, printre altele, și conflictului militar româno-maghiar, avea să cunoască importante creșteri începând cu anul 1925.

Ca o concluzie, putem menționa faptul că provinciile istorice unite în 1918 s-au integrat armonios în economia țării. Acest lucru este atestat de dinamismul vieții lor economice, de numărul societăților anonime industriale existente în Transilvania, precum

²⁹ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 75.

³⁰ *Ibidem*.

și de venitul național pe locuitor³¹.

Cu toate numeroasele obstacole, printre care distrugerile din timpul Primului Război Mondial și presiunea monopolurilor străine, România va cunoaște în perioada interbelică o dezvoltare economică semnificativă.

Constituția din 1923, urmată de legea pentru unificarea judecătorească din 1924, legea pentru organizarea ministerelor etc., a consacrat România ca stat cu regim monarhic constituțional. Evoluția partidelor politice a depins de influența lor electorală, dar și de principiul alternanței la putere. Au apărut noi partide, altele au dispărut. Între anii 1918-1927 la guvernare s-au succedat Partidul Național Liberal (1918-1919), Partidul Poporului (1920-1921), Partidul Conservator Democrat (1921-1922), Partidul Național Liberal (1892-1926), Partidul Poporului (1926-1927)³². Prin alternanța la putere s-au rezolvat unele din problemele cu care se confrunta România. Guvernele național liberale din primul deceniu interbelic s-au axat pe promovarea centralizării administrative, iar cele național-țărăniști din perioada 1928-1930 prin descentralizare (crearea a 7 directorate ministeriale). Aplicarea doctrinelor economice „prin noi înșine” de către liberali și a celei a „porților deschise” de către național-țărăniști a permis selectarea politicilor pozitive.

În perioada interbelică, România s-a confruntat și cu tendințele extremiste de stânga și de dreapta. Activitatea Partidului Comunist, coordonată din afara țării de internaționaliști precum Alexander Ștefanchi, Béla Kun, E. Iacobovici, nu a recunoscut România ca stat național unitar. Congresele III, IV și V au concluzionat că „România era o țară imperialistă, colonialistă, un stat tipic cu mai multe națiuni creat pe baza ocupării unor teritorii străine, pe baza înrobirii unor popoare străine care reprezintă însumat 8 milioane de locuitori, deci aproape jumătate din populația țării”³³. În continuare, Béla Kun, neuitând înfrângerea suferită în anul 1919, susținea la Congresul al V-lea că „noi trebuie să punem problema autonomiei, noi ne vom călăuzi după lozinca noastră de bază a autodeterminării... că rezolvarea definitivă a problemei naționale va fi numai rezolvarea sovietică”³⁴.

Pe poziții similare s-au situat și Gheorghe Dimitrov, care făcea parte din conducerea Internaționalei comuniste și Nicolae Golberger (Ardelean), cunoscător al situației din Transilvania, care spunea că „Naționalitatea ungară din Transilvania nu formează o majoritate absolută, dar împreună cu alte naționalități asuprite din Transilvania, ei formează majoritatea”³⁵. În continuare, acest activist comunist arăta că militanții comuniști aflați în străinătate „s-au ocupat foarte puțin de chestia națională în Transilvania”³⁶. Militanții internaționalei comuniste nu au renunțat la exportul bolșevismului în Europa, acolo unde în anul 1919 preluaseră puterea. S-a hotărât la aceste congrese crearea unor noi organizații național revoluționare și desprinderea de România a județelor locuite de secui, pe baza

³¹ În anul 1939, aproape trei sferturi din societățile anonime industriale existente în Transilvania erau înființate după 1918.

³² În primul deceniu după unire s-au perindat la cârma țării 11 guverne, iar în cel de-al doilea 14 guverne. 6 guverne au durat doar câteva săptămâni, iar alte 8 doar o lună sau două. Doar două guverne s-au menținut 4 ani (vezi Ioan Scurtu, *op. cit.*, pp. 33-34).

³³ Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 637.

³⁴ *Ibidem*, p. 638.

³⁵ *Ibidem*, p. 639.

³⁶ *Ibidem*.

„chestiei autodeterminării”. A fost astfel continuată lupta pentru dezmembrarea României și după încheierea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris. Teze profund greșite, susținute și de Béla Kun, îndemneau la desprinderea din trupul țării a unor teritorii cu o populație majoritară românească. Aprecierile că România este un „stat tipic cu multe națiuni”, stat „imperialist”, creat pe baza „ocupării unor teritorii străine”, care ducea o „politică colonială de jaf și asuprire”, ocupanții români ținând „sub exploatare popoarele asuprite”, reprezintă de fapt și o consecință a existenței statului sovietelor maghiare. Așa cum Béla Kun îi scria lui Lenin în vara lui 1919, cerându-i ajutorul, România era considerată „copoi de pază al Versailles-ului”, un „cap de pod al războiului antisovietic”³⁷.

Proclamarea Republicii Sovietice a Sfaturilor în Ungaria la 21 martie 1919, salută de către Lenin, a neliniștit atât puterile aliate, cât și statul român a cărui integritate teritorială era afectată. Într-o Europă suferindă după 4 ani de conflict distrugător, bolșevismul era privit ca o reală amenințare pentru bătrânul continent. Acest experiment nereușit din centrul Europei a fost înlăturat și cu sprijinul substanțial al armatei române. Scopul principal al României nu a fost desființarea republicii ungare, ci apărarea integrității teritoriale concomitent cu înlăturarea pericolului de bolșevizare a țării. Statele noi, formate pe ruinele fostelor imperii, au salutat această „primă intervenție armată anticomunistă” din centrul și sud-estul Europei a românilor, cehilor și slovacilor. Horthy va reuși, prin teroare, să înlăture bolșevismul, dar va păstra iredentismul, accentuându-l în fapt în cei 24 de ani în care a guvernat statul ungar. Cele 133 de zile de existență a Republicii Sovietice Ungare au rămas însă în istorie ca o încercare nereușită de export revoluționar, ideea de început a activității revoluționare a lui Lenin. Înfrângerea revoluției bolșevice maghiare a determinat izolarea Rusiei Sovietice și degenerarea ulterioară a idealului comunist de către țarul roșu, Stalin. România, ca și Serbia, Muntenegru, Grecia, Croația, Slovenia, Dalmația, Voievodina, și-a realizat dezideratele naționale printr-un efort material substanțial și prin voința generală a popoarelor. Prezența României alături de celelalte state mai mici și mijlocii, precum Iugoslavia, Grecia etc., în rândul țărilor fondatoare ale Societății Națiunilor, subliniază mutațiile petrecute, inclusiv în sud-estul Europei. România, stat național unitar, învingătoare în conflictul româno-maghiar, a devenit unul dintre factorii stabilizatori în Europa, reușind să oprească înaintarea comunismului.

³⁷ *Ibidem*, p. 640.

INFORMAȚII REFERITOARE LA TRATAMENTUL MINORITĂȚII MAGHIARE DIN ROMÂNIA MARE, ÎN CONCEPȚIA UNOR OAMENI POLITICI ROMÂNI LA SFÂRȘITUL DECENIULUI DOI AL SECOLULUI XX

Otilia Gherghe

Obiectiv fundamental al activității tuturor oamenilor politici români la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX – desăvârșirea unității naționale a poporului român este prezentă în totalitatea acțiunilor social-politice, a presei și tipăriturilor apărute în această perioadă.

Mișcarea de eliberare națională a românilor, componentă de seamă a tuturor naționalităților subjugate marilor imperii autocrate țarist și austro-ungar, s-a desfășurat în cooperare strânsă cu mișcările de eliberare ale polonezilor, cehilor, slavilor, sârbilor și ale altor naționalități.

Existența unor strânse legături între Consiliul Național pentru Unitatea Românilor, constituit la 3 octombrie 1918 la Paris¹, alte comitete și societăți românești și comitetele naționale ceh, iugoslav și polonez este atestată de numeroase inițiative ale românilor pentru coordonarea și colaborarea tuturor popoarelor asuprite din Austro-Ungaria, pentru eliberarea națională și constituirea statelor naționale. „Urmărind aceleași scopuri, libertatea popoarelor și unitatea patriilor noastre – scria președintele Comitetului Național Polonez de la Paris omului politic Tache Ionescu, președintele Consiliului Național pentru Unitatea Românilor, la 14 octombrie 1918 – este necesar ca noi să ne coordonăm activitatea și eforturile pentru a servi mai bine țările noastre și să putem contribui mai eficace la triumful

¹ Consiliul Național pentru Unitatea Românilor a fost un organism ales de Adunarea generală a tuturor românilor desfășurată la 3 octombrie 1918 la Paris, în componența căruia au intrat 28 de persoane: Tache Ionescu președinte, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Angelescu, Jean Th. Florescu, vicepreședinți. Din comitetul Consiliului mai făceau parte: Sever Bocu, Pavel Brătășanu, dr. I. Cantacuzino, D. Drăghicescu, C. Mille, N. Titulescu, Thoma Ionescu, Traian Vuia, Ion Ursu și alți membri. Activitatea lui a avut ca principal scop de a face cunoscut opiniei publice internaționale atât dreptatea cauzei României cât și importanța acestei cauze pentru pacea și securitatea Europei în general. La 12 octombrie 1918 guvernul francez asigură tot sprijinul Consiliului Național al Unității Române cu sediul la Paris, în activitatea pe care aceasta își propunea să o dezvolte, Franța fiind principalul apărător și susținător al revendicărilor României la Conferința de Pace de la Versailles. La 9 noiembrie venea rândul guvernului italian să recunoască Consiliul și să stabilească relații cu membrii acestuia. Au urmat apoi guvernele Angliei și Statelor Unite. Recunoașterea legitimității constituirii Consiliului Național de către guvernele aliate și de către Statele Unite era un succes important pentru România (*România documente străine despre români*, Ediția a II-a, Tipar Arta Grafică S.A. București, 1992, p. 306-313; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 602).

marii cauze pentru care luptă toți aliații”².

Era firesc ca oamenii politici români să elaboreze un program complex de dezvoltare a viitorului stat unitar român pornind de la constatarea că în spațiul geografic al Daciei străbune, războaiele purtate, migrațiile și stăpânirile străine determinaseră o compoziție etnică specifică, chestiunea viitoarelor minorități naționale în cuprinsul României Mari ocupând un loc firesc în gândirea oamenilor politici români: Tache Ionescu, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, Nicolae Titulescu, Emil Fagure, Pavel Brătășanu și alții.

Pe teritoriile dintre Nistru, Tisa, Dunăre și Mare se așezaseră, în decursul timpului, mase însemnate de maghiari, sași, secui, svabi, slavi, tătari, evrei etc., care după unire urmau să rămână în România Mare, să fie integrați în viața economică, socială și politică a noului stat. De aceea, legislația adoptată după anul 1918 a impus necesitatea găsirii unei formule care să-i cuprindă pe toți și să-i mulțumească pe cât era posibil.

Oamenii politici români au conceput această integrare pornind de la cele mai avansate drepturi și libertăți naționale și umane cucerite până atunci de omenire. „România nouă va conține – declara Tache Ionescu ziarului „Le Temps” din 20 noiembrie 1918 – câteva minorități etnice care, în mod obligatoriu, trebuie să rămână în România. Pentru aceste minorități statul român va crea un regim de adevărată libertate. România nouă va fi un stat profund democratic”³.

Concepția oamenilor politici români cu privire la tratamentul minorităților în viitorul stat român unitar a fost abordată în numeroase materiale, conferințe, articole de presă. Astfel, într-un editorial al ziarului „Drapelul”, din 24 noiembrie 1918, referindu-se la relațiile cu minoritățile conlocuitoare, se sublinia printre altele: „La Alba Iulia va începe un nou capitol al istoriei naționale românești... Suntem datori în aceste zile mari să ne gândim la cetățenii noștri de altă limbă și religie, care de aici înainte vor fi chemați să împartă cu noi binele și răul. În aceste momente suntem datori a câștiga deplina încredere a acestor cetățeni ai noștri care privesc astăzi la noi cu teamă și nedumerire. Chemați suntem să le dovedim prin fapte ca n-au de ce se teme de noi, pentru că libertatea noastră n-are să însemne pentru ei scalvie, ci, din contra, libertate ca și pentru noi”⁴. Vasile Lucaciu înțelegând importanța momentului istoric declara: „Noi nu voim subjugare, ci voim libertate; nu voim asuprairea altor țări și altor popoare, voim dezrobirea neamului românesc. Noi nu voim încălcarea altor teritorii ce nu ne aparțin, voim numai asigurarea drepturilor noastre naționale, de veacuri răpite nedrep”⁵. Iar dr. Aurel Vlad, răspunzând părerilor care încercau să diminueze prezența reprezentanților naționalităților conlocuitoare în viața politică arăta; „După ce vom avea stăpânirea Ardealului să nu le

² „Oltenia. Studii și comunicări, Istorie, Etnografie, Științele Naturii”, Tiparul I. P. Oltenia, Craiova, 1981, p. 183.

³ „Le Temps”, 20 noiembrie 1918, în Luchian Deaconu, *Franța și România unite în comunitatea de sacrificiu în anii 1916-1918*, vol. I, 5 decembrie 1916-22 decembrie 1918, Editura Sitech, Craiova, 2009, pp. 365-367.

Biroul de presă roman, creat de Legația României de la Paris a contribuit la realizarea României Mari prin publicarea a numeroase articole despre cauza României în ziare ca: „Le Temps”, „La Figaro”, „Les Debats”, „Le Petit Parisien” etc.

⁴ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 626.

⁵ „Informații pentru membrii Ligii”, an. III, nr. 8/1915, pp. 5-14.

lăsăm conlocuitorilor noștri libertatea de a-și exprima dorințele? dimpotrivă, să nu fim șoviniști ca ei, politica lor nu o putem face nici cel puțin ca răzbunare, noi trebuie să fim cât se poate de loiali”⁶.

Într-un document elaborat de Consiliul Național Central Român se preciza: „toate consiliile naționale să cinstească pe toți cetățenii fără deosebire de limbă și lege, toate popoarele și toate confesiunile cu cei săraci alături”⁷.

După eșuarea tratatelor de la Arad din 13 și 15 noiembrie dintre delegația Consiliului Național Român Central, compusă din Ștefan Ciceo Pop, Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, I. Jumanca, Aurel Vlad, Iuliu Maniu și alții și delegația ce reprezenta Consiliul Național Maghiar și guvernul de la Budapesta condusă de Jászi Oszkár, Vasile Goldiș a emis ideea lansării unui manifest Către popoarele lumii, tipărit în română, franceză și engleză care a apărut în ziarul „Românul” din 20 noiembrie. După ce este exprimată persecuția exercitată de „clasa stăpânitoare a poporului maghiar” și refuzul guvernului de la Budapesta de a recunoaște dreptul la autodeterminare al poporului roman, manifestul aducea la cunoștința opiniei publice internaționale poziția românilor. „Națiunea română din Ungaria și Ardeal nu dorește să stăpânească asupra altor neamuri. Lipsită cu desăvârșire de orice clasă istorică stăpânitoare, națiunea română prin ființa sa însăși este întruparea democrației celei mai desăvârșite. Pe teritoriul său strămoșesc națiunea română este gata a asigura fiecărui popor deplină libertate națională și organizarea sa în stat liber și independent o va întocmi pe temeiul democrației, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condițiilor de viață, unicul mijloc al desăvârșirii omenești... Națiunea română din Ungaria și Transilvania speră și așteaptă, că în năzuința ei pentru libertate o va ajuta întreg neamul românesc cu care una vom fi de aici înainte în veci”⁸. Articolul „Naționalitățile” publicat în ziarul „La Roumanie” din ianuarie 1919, prezenta chintesența problemei naționalităților: „În România de mâine, – scria Pavel Brătesanu, membru al Consiliului Național pentru Unitatea Românilor – care este întrunirea într-o singură țară, a noastră, alături de poporul nostru și a altor neamuri, unguri și austrieci ce până ieri ne-au asuprit, sași, sârbi ce și ei erau sub dominație străină ca și noi. Fiindcă din cauza unor împrejurări ale trecutului au venit și s-au așezat printre noi, avem pe viitor să trăim alături de ei. Aceștia sunt în număr mic față de noi, românii, și pot zice că se pierd în mulțimea noastră, însă acolo unde se vor afla avem datoria față de ei, datoria ce ne-o impune conștiința noastră, judecata dreaptă și inima bună a românului. Această datorie este de a face ca acest străin să nu simtă că este într-o țară unde noi suntem stăpâni și că dreptatea i se face și lui ca și când ar fi român. Numai căutând a trăi cu ei în bună înțelegere, în frăție, de pot zice așa, vor putea ajunge ca pe acești toți străini să-i facem să uite țara lor, și copiii lor să devină români adevărați... Fiindcă am fost asupriți și știm ce nemulțumiri stârnesc persecuțiile, trebuie ca noi să le împiedicăm, ca ele să ia ființă. Căci într-o țară unde sunt neînțelegeri între cei ce o locuiesc, face ca ea să nu poată ajunge la mărirea ce ea ar putea

⁶ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și unirea Ardealului cu România*, Editura Societatea de Măine, Cluj, 1926, p. 83; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 628.

⁷ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 614.

⁸ Ion Clopoțel, *op. cit.*, pp. 100-101; Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom. II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 516.

dobândi. Pe când, trăind ca frații nu numai că nu ne vor împiedica de a munci, ci, din contră, vor aduce tributul lor de muncă alături de a noastră ce va da prețința că lucrând într-o tovarășie deplină să facem din România o mare gândire”⁹.

În cuvântul său, Vasile Goldiș făcând parte din delegația special constituită pentru a înainta Regelui Ferdinand Actul Unirii de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, preciza: „Această unire pe de o parte va trebui gradat să înfăptuiască egalitatea condițiilor de viață pentru toți indivizii care o locuiesc, pe de altă parte ea va trebui să se întemeieze pe principiul libertății și egalei îndreptățiri a neamurilor. Unirea tuturor Românilor într-un singur stat a trebuit să vie, s-a înfăptuit prin suferințe și sacrificii”¹⁰.

Am circumscris lucrarea noastră la problema naționalității maghiare în viitorul stat român pentru a evidenția în contrast cu tratamentul antinațional pe care statul maghiar îl aplicase românilor din Transilvania între 1866-1918, gândirea modernă a politicianilor români, privind modul cum trebuia rezolvată problema naționalităților.

Întreaga perioadă cât Transilvania s-a aflat sub stăpânirea ungarilor viața românilor s-a desfășurat în limitele unei politici de deznaționalizare, așa cum o anticipase cu claritate Simion Bărnuțiu în mai 1848 pe Câmpia de la Blaj. „Ungurii vor prin uniune – spunea Bărnuțiu – să șteargă privilegiile Ardealului și împreună cu privilegiile să șteargă toate popoarele neungurești, să facă din toate numai o națiune, care să se numească națiunea cea mare și tare ungurească... Pentru unguri libertate nemărginită, pentru români sclavie eternă”.

Referindu-se tot la caracterul stăpânirii maghiare în Transilvania, Gh. Pop de Băsești arăta în articolul „Unguri și Români. Voința Transilvaniei” publicat în *Gazette de Laussane* din 8 aprilie 1918: „patriotismul care apără însușirile supreme, materiale și morale, este legitim și sacru. Dar patriotismul maghiar este imperialismul unei națiuni obișnuită să domine, să oprime și să exploateze vecinii săi”.

La împlinirea a 70 de ani de la Adunarea de la Blaj, prof. univ. Ion Ursu (1875-1925), atestând trăsăturile draconice ale stăpânirii maghiare în Transilvania, arăta că aceștia n-au putut să smulgă din inima românilor ideea luptei pentru libertate declarând: „Steagul lui Horia care simbolizează marea revoluție a românilor din 1784 și care umbrește corpul lui Iancu, și Câmpul Libertății de lângă Blaj sunt cele mai sfinte altare la care se închină românii care astăzi mai mult ca oricând doresc să-și dobândească libertatea”.

⁹ „La Roumanie”, 14 ianuarie 1919; Ziarul „La Roumanie” – condus de Pavel Brătășanu (director, unul dintre cei mai entuziaști susținători ai ziarului și al cauzei românești), C. Mille, C. Banu, Emil Fagure, apărut la 17 ianuarie 1918 la Paris și ziarul „La Transylvanie”, fondat și condus de Traian Vuia, sunt ziare care au adus o contribuție importantă la cunoașterea situației și drepturilor poporului român. „La Roumanie” a fost primul ziar apărut la Paris care și-a propus „să apere interesele României. Câmpul său de activitate – se preciza în articolul de fond *L’ Union sacrée*, va fi marea luptă în care România a intrat pentru țară și pentru neam. Toate chestiunile, toate litigiile pur personale, sunt deci fără milă excluse din cadrul ziarului nostru”. Cele două publicații editate la Paris au prezentat pe larg cele mai arzătoare probleme ale românilor, lupta pentru apărarea dreptului legitim la libertate și la unire într-un singur stat unitar român (Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 353; O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Societate Anonimă, Craiova 1920, p. 27).

¹⁰ Ion Clopoțel, *op. cit.*, p. 129; I. Lupaș, *Istoria unirii românilor*, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul” S.A., București, 1937, p. 370.

Cucerindu-și cu grele jertfe libertatea, românii rupeau întinericul acestui trecut dureros propunând forțelor asupritoare maghiare toleranță și cooperare frățească în calitatea de fii ai aceluiași stat, România Mare, constituit prin efortul comun al oamenilor politici, și nu numai, din toate regiunile țării, la 1 Decembrie 1918. „Marea Unire din 1918 a fost și rămâne – așa cum afirma Florin Constantiniu – pagina cea mai sublimă a istoriei românești. Mareția ei stă în faptul că desăvârșirea unității nu este opera nici unui om politic, a nici unui guvern, a nici unui partid, este fapta istorică a întregii națiuni române”¹¹.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria.

¹¹ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Universul Enciclopedic, București, 1999, p. 301.

POZIȚIA DELEGAȚIEI MAGHIARE LA CONFERINȚA DE LA PARIS ÎN LEGĂTURĂ CU CAMPANIA MILITARĂ A ROMÂNIEI ÎN UNGARIA (1919-1920)

Tudor Rățoi

În istoria relațiilor româno-maghiare, precum și în aceea privind situația Europei Centrale în anii imediat următori Primului Război Mondial, capitolul referitor la campania militară a României în Ungaria în anii 1919-1920 a fost multă vreme ocultat. Mai mult, în anii regimului comunist, din motive ideologice și de așa-zisă necesitate de salvagardare a solidarității statelor din blocul comunist, istoriografia românească a vremii a tăcut, deși se știa că acest contencios era departe de a fi rezolvat și că el putea să iasă oricând la suprafață. Ceea ce s-a și întâmplat în anul 1990, evenimentele de la Tg. Mureș fiind expresia indiscutabilă a acestei realități.

Nevoia de a cunoaște adevărul în legătură cu aceste chestiuni încă sensibile și controversate, arătând astfel legitimitatea sau, dimpotrivă, lipsa de legitimitate a unor drepturi naționale de o parte sau de alta, impune ca, măcar acum, în contextul împlinirii a 100 de ani de la încheierea cataclismului și de la desenarea, în aceste împrejurări, a hărții Europei în această regiune, să se redeschidă discuția și în jurul capitolului amintit, cu speranța că, odată și odată, rațiunea va învinge și spațiul geografic menționat se va bucura de un climat bazat pe mai multă destindere, toleranță și înțelegere.

Așadar, de ce a fost necesară campania militară a României în Ungaria în anii 1919-1920, în ce a constat aceasta și cum a fost ea prezentată de către delegația maghiară la Conferința Păcii?

E de amintit în această ordine că, în contextul capitulării armatelor Puterilor Centrale la începutul lunii noiembrie 1918, printre actele care au dat expresie acestor evoluții s-a înscris și armistițiul de la Belgrad din 31 octombrie/13 noiembrie 1918 vizând situația de pe frontul din Balcani și care a prevăzut, între altele, și linia de demarcație în Transilvania între Ungaria și România. Realizată sub directă influență a generalului francez Franchet d'Espérey, linia impunea un traseu arbitrar, pe aliniamentul Mureșului, comandantul francez făcând concesii vădite părții maghiare, de vreme ce stabilea ca Maramureșul, Crișana și centrul Transilvaniei să rămână sub administrație maghiară. Această concesie a avut consecințe funeste pentru evoluția ulterioară a evenimentelor, armistițiul fiind un izvor nesecat pentru iredentismul guvernului maghiar condus de Mihály Károlyi, care va refuza să-și retragă trupele din Transilvania, nu va recunoaște hotărârile Adunării Naționale a Românilor din 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia și va inaugura o politică de represiune

atroce a tuturor manifestărilor de sprijinire a unirii Transilvaniei cu România inițiate în zona ce-i fusese atribuită spre administrare.

Armistițiul de la Belgrad a produs o profundă insatisfacție și nemulțumire în România și, în contextul deschiderii Conferinței Păcii în ianuarie 1919, urmare a protestelor și demersurilor insistente ale guvernului român și ale Consiliului Dirigent, la 13/26 februarie 1919 în Transilvania s-a format o zonă neutră între România și Ungaria, aceasta din urmă fiind somată să-și retragă armata în spatele liniei Hust – Satu Mare – Carei – Oradea – Salonta. Nota adresată în acest sens de colonelul francez Fernand Vyx ("Nota Vyx"), a fost urmată și întărită la 6/19 martie 1919 de hotărârea Consiliului Militar Interaliat, specificându-se că retragerea trebuia făcută în perspectiva păcii, când urmau să fie stabilite și noile granițe politice.

Pentru Ungaria, dispoziția Consiliului Militar Interaliat arăta limpede că puterile occidentale încetaseră să-i mai tolereze atitudinea agresivă la adresa națiunilor pe care ea le dorea încorporate pe mai departe în națiunea politică maghiară, fapt pentru care fosta componentă a monarhiei bicefale a trecut la reorientarea politicii spre Rusia bolșevică. De altfel, într-un interval de timp foarte scurt politica externă maghiară a cunoscut o metamorfoză absolut spectaculoasă și bizară în același timp, trecând de la susținerea necondiționată a Puterilor Centrale, înainte și în timpul războiului, la o poziție antantofilă (după 16 noiembrie 1918, când guvernul Károly a proclamat republica), pentru a se orienta apoi spre Rusia bolșevică, ale cărei interese erau în spațiul românesc convergente cu interesele maghiare.

Între timp, la 21 martie 1919, guvernul Károly Mihály a fost înlăturat, proclamându-se republica ungară a sfaturilor, stat de aceeași factură cu cel din Rusia și care, prin Kuhn Béla, părea să se bucure de simpatie în rândul opiniei publice maghiare, urmare a promisiunii liderului bolșevic de a păstra statul maghiar în vechile lui hotare. Acest obiectiv nu putea fi însă atins decât prin alianța cu Rusia, ceea ce implica, în mod evident, un atac concertat al celor două țări asupra României, desființarea unirii din 1918 și fixarea unei granițe între cele două entități bolșevice pe Carpații Orientali.

Sesizând pericolul, factorii politici și militari români au întreprins tot ceea ce se impunea, mai ales pe plan militar. Marele Cartier General Român a organizat armata din Transilvania, aflată aici încă din noiembrie 1918, în două mari corpuri: Grupul de Nord, condus de generalul Traian Moșoiu, și Grupul de Sud, condus de generalul Gheorghe Mărdărescu, ambii, militari cu prestigiu și experiență recunoscute în armata română.

În condițiile în care Ungaria bolșevică a decretat mobilizarea generală iar încălcările liniei stabilite în februarie 1919 deveneau din ce în ce mai dese, Marele Cartier General Român a stabilit planul tactic al armatei române vizând o ofensivă în vest și defensivă în est, pe Nistru, aici, din fericire, operațiunile noastre având loc pe un fond favorizat de ofensiva rușilor albi ai lui Denikin în sudul Ucrainei.

De subliniat că operațiunile armatei române în Transilvania aveau și legitimitatea dată de recomandările Consiliului Militar Interaliat din februarie 1919, care admiteau că, în caz de atac din partea ungarilor, românii erau în drept să riposteze și să reziste, ocupând teritoriul atribuit până la linia fixată de aliați.

Consecință a provocărilor maghiare, la 16 aprilie 1919, a fost declanșată ofensiva armatei române, care până la 20 aprilie a readus teritoriul fixat până la linia de demarcație,

sub administrația românească. Din motive strategice și cu aprobarea aliaților, armata română și-a continuat însă înaintarea până la Tisa, fixându-se pe acest râu până la 1 mai. Până la 20 iulie 1919 trupele române au rămas în expectativă pe Tisa, timp în care, pentru refacerea moralului și prestigiului pierdut în confruntările pentru Transilvania, armata maghiară a pregătit și a declanșat (la 10 mai) un nou atac, de astă dată asupra Cehoslovaciei. Pusă în dificultate, aceasta a cerut ajutorul României, care n-a ezitat să i-l dea. Amplificarea conflictului cu includerea în aria sa și a confruntărilor dintre Polonia și Ucraina în Pocuția și Galiția a determinat Puterile Aliate să intervină la 13 iunie 1919, solicitând guvernelor maghiar, român și cehoslovac să-și retragă trupele la frontierele pe care le notificau cu acel prilej. Pentru România, aceste frontiere erau la est de Tisa, aproximativ cele actuale, ceea ce, sub aspect militar și strategic constituia un dezavantaj, de unde obiecțiunile sale comunicate Consiliului Interaliat de la Paris. Cum această situație se profila concomitent cu intensificarea acțiunilor bolșevice de la Nistru, la stăruințele mareșalului Foch, Consiliul a admis că obiecțiile României erau întemeiate și a autorizat ca trupele române să rămână pe Tisa până ce Ungaria nu se conforma fără putință de tăgadă armistițiului din 13 noiembrie 1918 și nu prezenta garanții serioase că nu-și va mai ataca vecinii.

Or, în loc să producă asemenea garanții, cu intenția de a-și reface capitalul de încredere după eșecul din Cehoslovacia, Kuhn Béla s-a întors din nou împotriva României, pe care a atacat-o a doua oară, acum sub pretextul că țara noastră nu-și retrăsese trupele până la limita frontierelor comunicate la 13 iunie. Confruntată cu agravarea situației, Conferința Păcii s-a întrunit în ședință la 11 iulie pentru a hotărî cele necesare. Convocat și el, mareșalul Foch a declarat că față de preparativele militare ale Ungariei, care punea astfel în discuție opera păcii întreprinsă de Conferința de la Paris și față de năzuințele poporului ungar de a restabili țara în vechile sale granițe, profitând în acest scop de demobilizarea Antantei, singurul mijloc de a constrânge Ungaria la respectarea condițiilor armistițiului era o acțiune militară comună care să urmărească învingerea forțelor ungare, ocuparea Budapestei și dezarmarea efectivă a Ungariei. Deși ar fi trebuit să aibă loc o acțiune militară aliată, până la urmă România a acționat tot singură, deși cu înputernicire aliată, de-a lungul unei a doua campanii militare, declanșate la 20 iulie, cu trecerea Tisei la 29/30 iulie în prezența Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, și încheiată la 4 august 1919 cu ocuparea Budapestei.

Cum ar trebui să se sublinieze mai des, armata română înregistra acum un fapt cu valoare de premieră: ea era prima armată a unei țări a Antantei care ocupa o capitală inamică, realizând în același timp și prima intervenție militară anticomunistă din istorie. Însemnătatea și semnificația acestui fapt revelându-se mai târziu, la nivelul anilor 1919-1920 ar fi trebuit să se observe, totuși, și să se procedeze conform celor ce rezultau din constatare, că, pentru un stat inclus în categoria celor cu „interese limitate” la Conferința de Pace de la Paris, era o performanță care ar fi meritat altfel tratată.

Că nu s-a întâmplat așa este astăzi un lucru bine cunoscut. De ce nu s-a întâmplat, este, de asemenea, cvasicunoscut. O mulțime de cauze și de interese au generat situația absolut nedreaptă ce i-a fost rezervată României, de-a lungul unor tratative și conciliabile complicate, care au oferit delegațiilor participante prilejul unor demersuri dintre cele mai sofisticate, savante, purtate în contradictoriu, în acord cu noul spirit al timpului, inspirat de președintele american Wilson, sau dimpotrivă, prăfuit, retrograd și amintind de

vremuri revoluate, cum ni se pare a fi fost și felul în care a pledat la Conferință delegația maghiară prin contele A. Apponyi.

Acest tip de pledoarie a fost recent pus în lumină pentru cititorul român de o lucrare apărută în 2008, sub titlul *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegația maghiară la Conferința de Pace de la Paris (1920)*. Ediție critică. Coordonator: Cristina Țineghe. Traducere: Adina Rățoi (din limba franceză), Ioan Tudor, George Damian (din limba engleză), <București>, Editura Centrului de Studii pentru Resurse Românești, 315 p.

Este o lucrare care, cu siguranță, va ocupa un loc distinct în bibliografia istorică a acestei epoci, fiindcă ea pune la îndemâna cititorilor, pentru prima dată într-o versiune românească, punctul de vedere maghiar cu privire la Transilvania, prezentat Conferinței de Pace de la Paris la 16 ianuarie 1919 și publicat ulterior de Ministerul de Externe al Ungariei sub titlul *Les negociations de la paix hongroise. Compte-rendu sur les travaux de la délégation de paix de Hongrie – Neuilly sur Seine de janvier – mars 1920*.

În fapt, este vorba despre „Nota VIII referitoare la problema Transilvaniei”, căreia îi sunt alăturate nouă anexe dintre care una – anexa nr. 13 – însumează 24 de documente privind drepturile națiunilor în Constituția Transilvaniei, în vigoare de la 1514 până la 1867. Cât privește nota propriu-zisă, ea este semnată de A. Apponyi și reprezintă o expunere generală a principalelor aspecte ce au articulat punctul de vedere maghiar la Conferință, anexele, având darul să le detalieze, insistând pe: *combaterea datelor românilor cu privire la situația statistică a naționalităților din Transilvania; observații asupra hărții României; posibilitățile dominației române de a se menține în Transilvania; falsitatea* (subl. ns., T.R.) *aspirațiilor istorice ale românilor clarificată în lumina vechii istorii a Transilvaniei; politica de dinainte de război a românilor din Ungaria și declarațiile lor din timpul războiului; felul în care a trecut imperiul în mâinile românilor din Transilvania, în toamna anului 1918; caracterul diferit al instituțiilor din Transilvania și al celor din România și, în fine, pe reforma agrară română din Transilvania*.

Sugestiv prin el însuși, în ansamblu și în detalii, inventarul problemelor asupra cărora a stăruit delegația maghiară, fără un efort analitic prea complicat, arată în ce direcții s-a îndreptat demersul maghiar, sinceritatea și credibilitatea lui și în ce măsură el s-a circumscris spiritului timpului. În această ordine și ținând cont că aici au fost avute în atenție doar susținerile delegației maghiare privind intervenția armatei române în Ungaria, iată în ce termeni a fost expusă această chestiune.

Înainte de toate, delegația maghiară a ținut să atragă atenția că, deși după război Ungaria era o țară izolată, ceea ce constituia un handicap important, vizibil în felul în care era tratată comparativ cu alte state din regiune, ea nu putea lăsa ca problema Transilvaniei să fie soluționată în necunoștință de cauză de Conferință, întrucât aceasta nu era doar o chestiune între Ungaria și România, ci una europeană, de prim ordin, care, rezolvată nejudicios, risca să devină un izvor de subminare a păcii statelor interesate și chiar pe cea a continentului¹. Ungaria dorea soluționarea echitabilă a acestei probleme, respectând dreptul românilor la

¹ *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegația maghiară la Conferința de Pace de la Paris (1920)*. Ediție critică. Coordonator: Cristina Țineghe. Traducere: Adina Rățoi (din limba franceză), Ioan Tudor, George Damian (din limba engleză), <București>, Editura Centrului de Studii pentru Resurse Românești, 2008, p. 15.

unitate națională și afirmând că nu ezita să pună la baza lui preceptul wilsonian în conformitate cu care „nici printr-o conferință internațională și nici printr-o înțelegere între adversari”, popoarele nu puteau fi trecute „de la o suveranitate la alta”². Popoarele erau „singure stăpâne pe soarta lor” și nu puteau „fi conduse sau guvernate decât prin consimțământul lor”³. Împărtășind acest lucru, nu însemna însă că Ungaria accepta și faptul că, dând satisfacție revendicărilor României, Conferința ar fi înfăptuit un act de justiție națională. Era suficient să fie privită harta Europei – se spunea – pentru a constata cu ușurință că „Transilvania face parte integrantă din teritoriile ungurești și că, mai mult chiar, revendicările României” aduceau „în mod direct atingere dreptului ineluctabil al Ungariei la propria unitate națională”⁴. A da satisfacție României însemna, de asemenea, pentru viitor, a substitui iredentismul românesc cu iredentismul maghiar, gest cu atât mai dăunător cu cât noua construcție statală ar fi fost una nefirească, întemeiată pe mistificarea realității și, în aceeași măsură, una în contra naturii⁵.

Contele A. Apponyi, care prezenta punctul de vedere al Ungariei, sublinia că, pe lângă dreptul istoric, chiar evoluția evenimentelor, de la sfârșitul războiului și până la intervenția României, susținea legitimitatea pretențiilor țării sale. De pildă, în opinia sa, declarația din 18 octombrie 1918 a lui Alexandru Vaida Voievod în Parlamentul maghiar „nu a făcut nici o aluzie” la faptul că dorința poporului român din Ungaria „de a dispune politic de el însuși, prin voință proprie și fără nici un amestec din afară”, însemna că „se va realiza în afara statului ungar, în urma unirii cu România”⁶. De asemenea, el credea că dezvoltările favorabile românilor din Ungaria fuseseră înrâurite de schimbările politice din Ungaria de la sfârșitul lunii octombrie 1918, constituirea Consiliului Național Ungar dând un „ajutor dezastruos” în acest sens, „prin începutul unei demobilizări nemaiîntâlnite în istoria milenară a națiunii ungare, ce avea să ducă Ungaria în patru luni și jumătate spre prăpastia bolșevismului”⁷.

Pe acest fond s-au format și consiliile naționale românești iar acestea – în opinia lui Apponyi – s-au declarat „gata să participe, în deplină armonie și concordanță fraternă, cu consiliile naționale ungare și săsești, la restabilirea ordinii și apărarea securității personale și materiale amenințate”. Dar pe acest traseu, „s-a întâmplat ca autoritățile militare ungare, primind și îndrumând soldații de naționalitate română reîntorși de pe frontul de vest, să le ceară să depună jurământ Consiliului Național Ungar. Această dispoziție – recunoștea Apponyi – a stârnit protestele Consiliului Național Român de la Budapesta, de pe lângă Ministerul Ungar de Război, care luase cunoștință cu multă atenție de acest lucru și ordonase ca de atunci înainte soldații de naționalitate română să depună jurământ Consiliului Național Român...”⁸.

În acest stadiu, „Ungaria întreagă, guvernul și **chiar opinia publică românească** (subl. ns.) nutreau convingerea că problema naționalităților din Ungaria putea să se rezolve fără

² Ibidem, p. 16.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, p. 17.

⁵ Ibidem, p. 19.

⁶ Ibidem, p. 172.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, p. 172-173.

nici un prejudiciu adus integrității teritoriale“ a acesteia⁹. Dar nu s-a întâmplat așa, faptul decurgând din influențe externe potrivnice. Apponyi menționa în context citirea la Iași, la 7 noiembrie 1918, a mesajului președintelui Wilson, prin care acesta declarase că „*idealul de unitate națională a românilor îi era agreabil și că guvernul Statelor Unite ale Americii nu vor uita să își facă simțită influența la momentul oportun, încât poporul român să ajungă să se bucure de toate drepturile naționale și teritoriale care i se cuvin și ca aceste drepturi să fie asigurate în fața oricărui atac străin*”. Acest mesaj a produs o adâncă impresie în România și a făcut să exulte sentimentele naționale ale românilor, unul din portdrapelele acestui curent fiind generalul Averescu, care „*a declarat că idealul național român pentru care, nu demult, fusese vărsat atâta sânge, era gata să se înfăptuiască*”¹⁰.

În aceste împrejurări a intervenit menționatul armistițiu de la Belgrad, despre care Apponyi spunea că nu numai că el fixa linia de demarcație dintre Ungaria și România în Transilvania, ci și că „*administrația va rămâne în mâinile autorităților ungare, chiar și pe teritoriul de dincolo de această linie, că acest teritoriu trebuia ocupat de trupele Antantei și că autoritățile ungare vor avea dreptul, în scopul menținerii ordinii publice, să păstreze forța armată a jandarmeriei și poliției*”.

Dispozițiile de mai sus ale armistițiului de la Belgrad – continua Apponyi – au stabilit, nu doar pentru opinia publică ungară, ci și pentru cea română că, după încheierea păcii, Puterile Antantei nu vor fi dispuse să satisfacă pretențiile teritoriale ale României până la linia desemnată prin convenția din 1916 în defavoarea statului maghiar.

Această convingere i-a stimulat pe oamenii de stat de la București să facă un pas temerar pe calea iredentismului, până atunci atât de detestată”¹¹.

Acest pas temerar a fost stimulat – potrivit lui Apponyi – de solicitarea din 9 noiembrie 1918 a Consiliului Național Român, făcută în virtutea dreptului de autonomie al popoarelor, de a i se ceda cele 26 de comitate în care naționalitatea română era majoritară, ceea ce coincidea cu linia stabilită prin convenția din 1916 dintre România și Antanta. Dacă guvernul maghiar nu da satisfacție solicitării, faptul ar fi fost adus la cunoștința întregii lumi, iar dacă în acest teritoriu ordinea publică n-ar mai fi fost menținută, responsabilitatea ar fi revenit exclusiv guvernului maghiar¹².

Apponyi interpreta solicitarea ca „*o amenințare fățișă la adresa prevederilor paragrafului 17 din armistițiul de la Belgrad, ce stabilea că trupele Antantei ar fi avut dreptul să ocupe tot teritoriul dincolo de linia de demarcație dacă ordinea ar fi fost perturbată prin demonstrații*”. Fiindcă era ușor de prevăzut că „*în ceea ce-i privea*”, românii „*erau perfect siguri că tulburările de acest fel și, mai mult, revoltele însângerate nu întârziiau să se producă în sânul populației române*”, era limpede „*că astfel se oferea armatei regale române, aliată cu Puterile Antantei, o bună ocazie de a ocupa aceste teritorii*”¹³.

În împrejurările date, guvernul Károlyi nu a refuzat categoric solicitarea Consiliului Național Român și, ca urmare, s-au desfășurat cunoscutele tratative de la Arad, care s-au

⁹ Ibidem, p. 173.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, p. 174.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

soldat cu un eșec, pus de Apponyi pe seama faptului că, chiar în timpul tratativelor și când Consiliul Național Român încă nu se pronunțase asupra propunerilor guvernului maghiar, „*deja se infiltraseră detașamente militare din România pe teritoriul comitatelor Ciuc și Trei Scaune, complet dezarmate*”¹⁴.

Răspunsul guvernului maghiar a fost întocmit tocmai sub influența acestui eveniment și în aceste condiții era de așteptat ca tratativele să nu ducă la nici un rezultat.

Românii au refuzat, ca atare, propunerile maghiare și au încercat să-și justifice poziția printr-o proclamație către popoarele lumii, difuzată la 20 noiembrie 1918, însă nici în această proclamație – spunea Apponyi – „*nu s-a făcut nici o mențiune asupra faptului că naționalitatea română dorea să se separe de Ungaria și să se unifice cu România, în scopul făuririi României Mari; nu conținea vreo aluzie la România, decât că declara că națiunea română din Ungaria speră și așteaptă să fie susținută în aspirațiile sale de libertate de către întreaga națiune română, cu care dorea să aibă de acum înainte o unitate sufletească absolută*”¹⁵.

Este știut că în aceeași zi de 20 noiembrie 1918, Regele Ferdinand I a ordonat mobilizarea întregii armate române și a dat ordin de chemare la arme pentru înfăptuirea vechiului vis al românilor, iar peste trei zile aceasta a început traversarea Carpaților.

Față de intervenția României – sublinia Apponyi – guvernul Károlyi și opinia publică maghiară au continuat să creadă, chiar când au aflat despre proclamațiile Regelui Ferdinand și generalului Prezan, că aceasta avea loc „*în virtutea armistițiului*”, și că „*românii nu intrau în Ungaria pentru a cuceri, ci în numele Antantei, ca trupe de ocupație, din acest motiv nu au încetat să se arate în favoarea tuturor cererilor Consiliului Național Român care se raportau, în perspectivă, la ajustarea gărzii naționale române sau la pregătirile adunării naționale române de la Alba Iulia*”, pentru care „**guvernul maghiar a pus la dispoziția delegaților români un tren special cu intenția de a pleca la adunarea națională convocată pentru 1 decembrie...**” (subl. ns.).

După părerea lui Apponyi, „*Adunarea națională română, reunită pe 1 decembrie la Alba Iulia, nu era în esență diferită de adunările populare obișnuite în Ungaria; în același timp, nu poate fi privită ca reprezentând legal întreaga națiune română, pentru că nu au luat parte la ea deputații aleși de popor, ci mulțimile reunite la întâmplare*” (subl. ns.)¹⁶.

În general, însă, opinia publică din Ungaria n-a prea fost interesată de ceea se întâmpla la Alba Iulia și cu atât mai puțin de îndoielile care n-au întârziat să apară în percepția unor lideri români transilvăneni cu privire la felul în care se realizase unirea Transilvaniei cu România. Opinia publică maghiară „*Era mai degrabă curioasă să afle dacă armata regală română va trece sau nu râul Mureș, desemnat ca linie de demarcație prin armistițiul de la Belgrad*”.

În această privință, „*opinia publică ungară considerase înaintarea armatei regale române până la râu ca pe o ocupare în numele Puterilor Antantei; de aceea, a privit rezistența armată ca pe o atingere adusă convenției de la Belgrad*” (subl. ns.)¹⁷.

¹⁴ Ibidem, p. 175.

¹⁵ Ibidem, p. 176.

¹⁶ Ibidem, p. 177.

¹⁷ Ibidem, p. 179.

În chip asemănător, trecerea Mureșului de către armata română a fost considerată ca fiind o atingere și mai gravă a convenției. Din acest motiv, opinia publică maghiară a cerut rezistența armată a guvernului de la Budapesta, „*fiind deja aproape imposibilă împiedicarea soldaților secui veniți de pe malul stâng, care asistaseră cu exasperare la invadarea pământului lor natal, ținut pur unguresc, de către trupele din România, de a nu ataca armata română în cursul înaintării sale*”¹⁸.

Pentru a evita șocul, guvernul Károlyi a repleat trupele de secui din zona Clujului, unde, revenind zilnic soldați de pe frontul de vest, acestea deveniseră o armată deja suficient de mare pentru a alunga dincolo de graniță „*armata română relativ mică și echipată defectuos*”.

Apponyi nu explica de ce, așa mică cum era, armata română a avut totuși curajul să treacă Mureșul, în urmărirea trupelor de secui. În schimb, el insinua că „*Guvernul ungar nu știa sigur dacă armata regală română trecuse Mureșul din decizie proprie sau în numele Puterilor Antantei*”, motiv pentru care „*a făcut eforturi pe lângă delegații Antantei la Budapesta pentru a găsi o direcție, însă nu a primit-o decât mult mai târziu și atunci într-o formă destul de neclară*”.

Diplomatul maghiar se prefăcea că abia mai târziu înțelesese motivele acestei situații, care, pe scurt, se rezuma „*la faptul că guvernul român considera linia de demarcație stabilită prin convenția de la Belgrad ca fiind prejudicioasă, deoarece nu coincidea cu frontiera vestică, cu Ungaria, stabilită prin convenția din 1916, a României Mari*” și de aceea „*a solicitat Antantei permisiunea de a ocupa tot teritoriul. Atât cât știm – continua Apponyi în aceeași notă nesinceră – această permisiune a Antantei nu era încă în posesia României în momentul în care trecuse râul Mureș*”¹⁹.

Atunci când permisiunea a fost dată oficial prin locotenent-colonelul Fernand Vyx, delegatul Antantei la Budapesta, într-o atmosferă de confuzie și de creștere a rezistenței la ocupație, s-a conturat posibilitatea intervenției trupelor de secui, deveniți fermi și organizați într-o divizie solidă, aptă nu doar să apere Clujul, „*dar și să expulzeze din țară trupele regale române, slab echipate și organizate deplorabil, și aflate pe teritoriul ocupat până atunci, într-un număr ce abia se ridica la 7000-8000 de soldați*”²⁰.

Într-un moment delicat, ce risca să degenereze într-un conflict cu consecințe greu de prevăzut, însuflețit de corectitudine și de dorința de a respecta convențiile internaționale în vigoare, „*Intendența generală a guvernului ungar de la Cluj, însărcinată cu reprezentarea guvernului ungar în Transilvania, și-a folosit toate forțele pentru ca atacul diviziei de secui, atât de mult așteptat de rasa maghiară din Transilvania, să nu poată fi efectuat. În plus, guvernul a trimis de la Budapesta mai mulți comisari guvernamentali trupelor pentru a le convinge să revoce această rezoluție și chiar au reușit, după ce au ridicat dificultățile și învins rezistența puternică a trupelor. Trupele secuiești, în acord cu celelalte forțe armate din Transilvania, s-au retras de la Cluj, unde, în dimineața zilei de 24 decembrie 1918, grosul armatei regale române, de aproximativ 4000-5000 de oameni, și-a făcut intrarea triumfală*”.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem, p. 180.

După ocuparea Clujului, trupele maghiare și secuiești s-au fixat pe granița vestică a Transilvaniei istorice, pe linia Sighetul Marmăției – Zalău – Ciuci – Zam, „pentru a o apăra împotriva atacului român”²¹.

În acest stadiu al evenimentelor „Opinia publică ungară și, în primul rând, rasa maghiară din Transilvania a înțeles că doar abuzarea bunei credințe a Antantei de către România, naivitatea guvernului Károlyi și ipocrizia naționaliștilor români din Ungaria au făcut posibilă ocuparea teritoriilor ungurești, lucru care nu s-ar fi întâmplat, de altfel, niciodată și care nu a fost niciodată provocat din inițiativa sau prin activitatea poporului român din Ungaria.

În asemenea circumstanțe, sub supravegherea și cu sprijinul eficace al armatei regale române, Consiliul Guvernamental de la Sibiu a trecut la luarea în posesie a imperiului de pe întreg teritoriul vechii Transilvanii și la reorganizarea administrației”²².

Pe plan militar, „cum armata română de ocupație era numeric slabă și nu exista speranța sosirii de întăriri din Regatul Român, s-a ordonat recrutarea pe tot cuprinsul teritoriului, și cum nu se puteau da fără teamă arme pe mâna maghiarilor dezarmați din Transilvania, în cadrul armatei regale române nu a fost extinsă obligativitatea recrutării printre unguri. Au transformat gărzile naționale armate, cu ajutorul guvernului ungar, în soldați de linie simpli, reușind astfel să întărească forțele militare plasate sub comandament român”²³.

Cât privește „Nota Vyx” din 20 martie 1919, Apponyi o considera momentul în care s-a produs dezastrul Ungariei, fiindcă la numai o zi după emiterea ei, „Károlyi a predat puterea politică comuniștilor, cedând presiunii politice interne, din nefericire, atât de coruptă.

Această schimbare de poziție atât de lugubră a fost – potrivit lui Apponyi – consecința nefastă a relațiilor româno-ungare devenite înveninate. Forța militară ungară, nedisciplinată până atunci, s-a transformat repede în hoarde armate bolșevice“. În schimb, „Divizia de secui de pe frontul românesc și-a păstrat singură caracterul național și disciplina militară, ceea ce nu a întârziat să o pună într-o poziție critică”. Conform părerii purtătorului de cuvânt al delegației maghiare, această însușire ar fi putut să-i confere diviziei misiunea de salvare a Ungariei de regimul bolșevic, căci, delimitându-se de sentimentele bolșevice din capitala Ungariei, corpul de militari și ofițeri s-a declarat dispus să meargă la Budapesta și, cu asentimentul Antantei, să înlăture cu forța armelor dictatura proletară, „cu condiția să obțină garanții de la Puterile Antantei că românii nu vor trece de zona neutră indicată în nota locotenent-colonelului Vix și nu vor ataca din spate divizia de secui care se îndrepta spre Budapesta”²⁴.

În susținerile sale de la Conferința Păcii, Apponyi adăuga că, la 12 martie 1919, delegatul diviziei de secui a raportat Consiliului Guvernamental Român de la Sibiu informația că armata română s-a angajat să nu atace fără acordul Antantei, iar la 7 aprilie Cartierul General al forțelor armate din est ale Puterilor Antantei a acceptat dorința comandamentului de secui. Mai mult, la 16 aprilie 1919 curierul generalului francez

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, p. 181.

²⁴ Ibidem, p. 182.

Godrecourt a plecat de la Arad, unde se afla acesta, cu asigurarea scrisă a generalului că, „în cazul în care divizia de secui va intra în Budapesta pentru a înlătura dictatura proletară, românii nu vor trece de zona neutră indicată în nota locotenent-colonelului Vix și nu vor atac din spate divizia de secui”²⁵.

Și cu toată această dublă garanție – sublinia Apponyi – „armata română nu a întârziat să atace, pe 16 aprilie, în zori, divizia de secui care se credea în perfectă siguranță”. Așadar, conchidea reprezentantul maghiar – „se poate presupune că nu primise nicio permisiune din partea Puterilor Antantei. Este foarte probabil că nu a contraccarat executarea proiectului diviziei secuiești decât pentru a împiedica o rupă ungurească să răstoarne regimul bolșevic de la Budapesta, să restabilească ordinea și să ajute la formarea unui guvern copleșit de sentimente patriotice, care să fi pus capăt războiului de ofensivă al României”²⁶.

De ce a procedat România în acest mod, ignorând Puterile Antantei și a preferat o intervenție pe cont propriu, neautorizată? Pentru că – spunea Apponyi – „Regimul lui Béla Kun era mult mai convenabil pentru români, făcându-le să le sclipească în ochi speranța unei potențiale intervenții, de care aveau nevoie în scopul marilor lor perspective. Că propaganda aspirațiilor bolșevice printre unguri nu înceta să fie unul dintre mijloacele preferate ale românilor, nimic nu o demonstrează mai mult decât faptul că, la retragere, trupele românești l-au trimis pe Alexandru Garbai cu alți 15 tovarăși, dându-i ocazia de a face propagandă în favoarea ideilor bolșevice, el fiind președintele guvernului bolșevic din epoca Béla Kun și semnând nenumărate execuții capitale. Nu au îndeplinit nici promisiunile lui față de divizia secuiască, supunându-i pe ofițerii și soldații acesteia la cele mai inumane pedepse corporale”²⁷.

Apponyi constata cu năduf că planurile diviziei secuiești n-ar fi coincis cu cele ale șefilor armatei roșii maghiare și din această pricină divizia s-a văzut prinsă între două focuri, fiind forțată să depună armele. După ce divizia s-a predat, armata română s-a îndreptat imediat împotriva armatei roșii, „transformată în adevărate hoarde armate și decăzută într-un asemenea hal încât sfidează orice descriere și care, fugind de atacul românilor, a căutat să se salveze spre Budapesta”²⁸.

Fără a preciza circumstanțele în care se va ajunge la un asemenea deznodământ, Apponyi constata, pur și simplu, că „Trei luni mai târziu, ofensiva armatei roșii a indus un nou atac al armatei regale române, care a sfârșit cu alungarea definitivă a armatei roșii și intrarea armatei regale române în Budapesta, în calitate de armată de ocupație, cu armele în mâini”²⁹.

Și conchizând pe marginea acestei problematici, viitorul adversar al lui Nicolae Titulescu în celebra afacere a optanților afirma cu seninătate și cinism: „Studiind analitic faptele de la înfrângerea trupelor militare ale Puterilor Centrale și până în zilele noastre, din partea ungară a fostei monarhii austro-ungare, nu ne va fi dificil, rămânând obiectivi, să constatăm că anexarea la România a teritoriilor în cauză **nu este o exigență a aspirațiilor**

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, p. 183.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem.

politice și naționale a poporului român din Ungaria, care n-a cunoscut niciodată idealuri mai înalte decât acelea de a trăi sub monarhia Habsburgilor, în alianță federală cu națiunea ungară, ca egală a sa și posedând drepturi egale (subl. ns.)³⁰.

Nu este greu pentru cel care analizează obiectiv faptele și evenimentele să constate că schimbarea aspirațiilor politice ale naționalității române din Ungaria, care a dus la declarația de unire cu România, nu a fost cerința spontană a stării sufletești a acestui popor, cât un fenomen de psihologie populară, născut sub influența aspirațiilor cuceritoare imperialiste și lipsite de vreun temei solid ale românilor. De aceea nu poate fi privit ca o forță solidă și durabilă, pentru a asigura nu doar temeinicia noii formațiuni de stat artificial, ci și pentru a alunga toate contrastele istoriei, civilizației și sentimentelor atât de puternic acuzate de naționalitățile române din Ungaria și România, care ne sar în ochi în urma unei evoluții seculare și adesea diametral opuse.

Sprîjinindu-ne pe cunoașterea faptelor și a situației reale, nu ezităm să declarăm că, în urma experiențelor din acest an, sub noul imperiu român, prin contact direct cu mijloacele de guvernare și administrație importate din Regatul Român, locuitorii din acest teritoriu, fie ei de naționalitate română sau neromână, puși în situația de a se manifesta prin plebiscit și liberi de ocupația românească, sub controlul unui guvern provizoriu internațional, și-ar redacta manifestul în felul următor:

Nu vrem să rămânem încorporați în România Mare sub imperiul român, ci dorim să continuăm să trăim într-o Transilvanie autonomă, în alianță cu patria-mamă, Ungaria, pe teritoriul pe care noi ceilalți, unguri, români, sași (germani) am fost împreună de secole, la bine și la greu, ca națiuni egale, având cea mai înaltă considerație față de suveranitatea națională a popoarelor. Un an întreg ne-a fost mai mult decât suficient acest imperiu macedonean sau albanez. Nu suntem obișnuiți ca un personal administrativ mediocru și analfabet să ne oprime cu neobrăzare și fără încetare de o manieră balcanică. Nu ne-am obișnuit cu cele 25, 50, 75 și 100 lovituri de baston care ni se administrează atât de brutal.

Dorim să continuăm să trăim într-o comunitate civilizată, de drept și economică împreună cu popoarele din Vest, așa cum am făcut-o de secole sub umbrela protectoare a dreptului, legii și justiției. Suntem legați prin trecutul nostru secular, civilizația noastră comună, viața noastră economică și poziția noastră geografică. Toate râurile noastre, toți munții noștri, toate drumurile noastre duc spre Ungaria, iar în împrejurimi, ziduri înalte de stâncă ne separă de România, dar și de spiritul și sufletul balcanic. Ceea ce a fost așezat unul lângă altul și creat laolaltă de Providența divină nu va putea fi niciodată desfăcut de energia sau inteligența umană, oricât de extreme și animate ar fi”³¹.

Ce se mai poate adăuga la cele de mai sus? Aproape nimic, pasajele din Nota prezentată Conferinței Păcii de către A. Apponyi, deliberat mai lungi și relativ numeroase, tocmai pentru că sunt părți ale unui act oficial, fiind mai mult decât grăitoare pentru o perspectivă diplomatică și națională care se pretindea a fi un model de democrație și toleranță. În realitate, este limpede că rar se putea găsi, chiar pentru începutul secolului trecut, o manieră mai arogantă, mai conservatoare, mai plină de anacronism, rasism și

³⁰ Ibidem, p. 184.

³¹ Ibidem, p. 185.

xenofobie, decât această Notă care era emanația politicii unui stat ce dorea cu disperare să se păstreze în cadrele sale tradiționale.

Se vede cu claritate cum, în contradicție cu realitatea istorică, Nota amplifică fraudulos aspectele ce favorizau interesele maghiare, neezitând să ocolească și chiar să falsifice adevărul, ignorând faptele de natură a demonstra contrariul (vezi maniera în care era interpretată declarația lui Vaida-Voievod din Parlamentul maghiar, caracterul Marii Adunări Naționale a românilor de la Alba Iulia, așa-zisa fidelitate a românilor transilvăneni față de imperiu și conlucrarea lor cu consiliile naționale maghiare în direcția reconstrucției postbelice a statului maghiar, felul în care era văzută misiunea armatei române ca parte a trupelor Antantei, diminuarea grotescă a potențialului armatei române, translatarea întregii vinovății ce ar fi revenit părții maghiare în intervenția românească din Ungaria asupra regimului bolșevic Kun Béla, aura creată în jurul diviziei secuiești și mistificarea realității cu privire la aceasta etc. etc.). Nimic despre represiunea maghiară împotriva românilor în regiunile administrate de Ungaria, nimic despre provocările la linia de demarcație și la granița româno-maghiară, nimic despre relațiile regimului bolșevic maghiar cu regimul similar din Rusia și despre ce s-ar fi întâmplat cu statul român dacă conlucrarea ruso-maghiară ar fi fost încununată de succes etc.

Este de neînțeles cum un document de o asemenea însemnătate, care – se impune să recunoaștem – avea coeziune și stil, a putut să fie într-un atât de flagrant defazaj în raport cu direcția urmată de relațiile internaționale, cel puțin din vara anului 1918, când și puterile europene și SUA căzuseră, fără echivoc, de acord asupra destrămării definitive a monarhiei bicefale și asupra libertății depline a națiunilor până atunci oprite, de a se constitui sau de a se alătura spațiilor național-statale pe care și le doriseră. Prin ceea ce a susținut, Ungaria, nu România, se plasa la periferia Europei, la periferia civilizației, realitatea fiind evidentă chiar în epoca în care continentul își desena o nouă hartă, pentru prima dată în istoria sa nu numai prin propriile-i forțe, ci și cu participarea, ce-i drept limitată a Statelor Unite ale Americii, dar nu într-atât încât celebrele 14 puncte ale președintelui W. Wilson, în care națiunile oprite găsiseră un sprijin prețios, să devină o ficțiune. Dar, după cum rezultă din aparatul critic al lucrării privind *Problema transilvană reflectată în notele prezentate de delegația maghiară la Conferința de Pace de la Paris*, ca și din bibliografia temei, dacă Nota maghiară nu a găsit la Conferința Păcii ecoul scontat, aceasta s-a datorat și replicii prompte și hotărâte a României și a celorlalte țări cu interese similare – Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven ș.a. – replică dată în multe situații în mod concertat. Judecând-o în ansamblu, abstracție făcând de perplexitatea pe care cu siguranță le-a provocat-o contemporanilor și continuă s-o provoace chiar și astăzi, Nota nu poate fi calificată decât ca o expresie a lipsei de luciditate generată de disperare, o expresie a unui act sinucigaș sau, într-o altă ordine, a ultimei plăceri masochiste pe care și-o oferă propriului orgoliu condamnatul la moarte înaintea execuției.

COOPERAREA DIPLOMATICĂ ÎNTRE ROMÂNIA ȘI SUA ÎN FINALUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL (1918-1919)¹

Corvin Lupu

În fondurile Institutului Hoover din Stanford/California se află o lucrare nepublicată, intitulată *European Propaganda and American Opinion 1914-1917*, a lui Albert Russel Buchmann, în care se afirmă că România nu-și găsisese loc în atenția publicului din SUA, chiar în perioada marilor dispute pentru influența propagandistică în SUA, în anii 1914-1916. În acest fel, aspirațiile politice ale românilor nu au găsit ecou în mijlocul celei mai influente opinii publice de pe glob. Singurul moment care a atras mai mult atenția a fost intrarea României în război, moment salutat și perceput pe alocuri la valoarea sa reală, în ceea ce privește contribuția României la lupta împotriva Puterilor Centrale.

În prima parte a războiului mondial, Ion I.C. Brătianu nu a considerat prioritară importanța propagandei în afara României. Doar începând cu 1917 a fost simțită mai clar importanța propagării idealurilor naționale românești în țările influente. Pe de altă parte, Germania, Austro-Ungaria și Bulgaria au creat o imagine nefavorabilă României. Insuccesele militare românești din toamna și din iarna anului 1916 au scăzut la cotă minimă simpatia pentru România².

În general, în presa americană nu s-a scris despre idealurile pentru care românii luptau în război, subliniindu-se doar că România, după ce și-a traficat neutralitatea, încercând să-i înșele când pe unii, când pe alții, a intrat în conflict și după patru luni armata i-a fost înfrântă și scoasă din luptă. Aceeași presă prezenta Austria și Ungaria ca țări unde libertatea, bunăstarea și armonia socială deplină erau înfloritoare.

Ulterior, misiunile americane care au vizitat România în timpul războiului, impresionate de vitejia militarilor români, de rezistența admirabilă a populației civile în fața ocupației Puterilor Centrale, ca și intensificarea activității misiunii române în SUA, au modificat imaginea României în presa americană, contribuind la o importantă obiectivizare a ei, în această direcție. Cu toate acestea, în presa americană s-a păstrat clișeul rolului civilizator al Austro-Ungariei în Europa Centrală. Vasile Stoica a făcut serioase eforturi pentru ca problemele României, căreia nu i se cunoștea nici poziția geografică, să fie popularizate, iar „legende înflorite despre Austro-Ungaria” să fie demontate³.

¹ Studiul este un extras din cartea Corvin Lupu, *Relații diplomatice între România și SUA până la al doilea război mondial*, ediția a II-a revizuită și adăugită, aflată în curs de apariție.

² Ion Stanciu, *Aliați fără alianță. România și SUA. 1914-1920*, Editura Albatros, București, 1992, p. 51.

³ Boris Rangheț, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial. 1916-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 37 sqq.

Guvernul american a intervenit direct în unele evenimente petrecute în România. Astfel el a făcut o declarație de presă prin care condamna ascunderea în sediul Legației Germaniei la București a 50 tone de explozivi și o cultură microbiană. Martor ocular la dezgroparea lor a fost și Andrews, însărcinat cu afaceri al SUA. În acest fel, nota diplomatică a guvernului român, difuzată în întreaga lume prin agenți diplomatici, a fost confirmată.

În acest timp, în Europa, războiul cunoștea forme acerbe, iar participarea Rusiei la războiul împotriva Puterilor Centrale devenise tot mai puțin sigură. Sovietul din Petrograd a lansat, la 14 martie 1917, un manifest intitulat „Către popoarele lumii”, prin care dovedea, printre altele, existența în Rusia a mai multor centre de putere și sublinia dorința de pace a muncitorilor și soldaților ruși. Pentru România, ieșirea Rusiei din război s-ar fi dovedit dezastruoasă.

Știrea intrării în război a Statelor Unite a înviorat politica românească și a produs un ecou favorabil în sânul conducerii României⁴.

La nivelul începutului de an 1917, destinul istoric al României era mult legat de Rusia țaristă. În decembrie 1916 fusese trimis primul transport de tezaur românesc în Rusia. În iunie 1917, în ciuda marilor frământări politice, sociale, economice și militare, guvernul regal român a trimis o nouă tranșă a tezaurului național⁵. Pe frontul de est, singurul aliat al României era Rusia, iar România era conștientă că nu putea rezista singură în fața „cleștelui” armatelor Austro-Ungariei, Turciei și Bulgariei. Apoi, Regina României, Maria, era fiica fostei mari ducese a Rusiei, Maria Alexandrovna Romanova, unica fiică a țarului Alexandru al II-lea, deci Maria era verișoară primară cu țarul Nicolae al II-lea.

Un alt motiv temeinic al României de a se bizui pe Rusia era faptul că la 1 octombrie 1914 se încheiase *Convenția româno-rusă (Sazonov-Diamandi)* prin care Rusia garanta integritatea teritorială a României și recunoștea dreptul românilor asupra teritoriilor locuite de ei în Austro-Ungaria. În schimb, România se obligase să păstreze neutralitatea⁶.

Cercurile conducătoare și financiare din SUA nu aveau regimul țarist datorită faptului că în Rusia evreii nu erau acceptați la conducerea țării și nu erau lăsați să preia controlul asupra comerțului și altor domenii importante pe care le vizau, după modelul din multe alte state. Apoi, mulți evrei bolșevici au fost deportați în Siberia, ceea ce a stârnit compasiunea și nemulțumirea evreimii internaționale. Aceasta a fost și una dintre cauzele care au determinat SUA să nu intre de la început în război în tabăra din care făcea parte Rusia țaristă „antisemită”. În același timp, marii bancheri evrei din New York au finanțat opoziția judeo-bolșevică din Rusia, omul de legătură fiind evreul Lev Davidovici

⁴ Nicolae Iorga, *Războiul nostru în note zilnice. 1914-1918*, vol. 3, 1920, Vălenii de Munte, pp. 316-317.

⁵ În ianuarie 2013, fostul prim-ministru Radu Vasile a acordat un interviu cotidianului „Adevărul” în care s-a referit la discuția pe care a purtat-o în decembrie 1999, la Moscova, cu prim-ministrul Federației Ruse, Vladimir Putin, privitor la soarta tezaurului României încredințat Rusiei spre păstrare în perioada decembrie 1916 – iunie 1917. Prim-ministrul Vladimir Putin condamna lipsa de responsabilitate a guvernanților români de a-și trimite tezaurul național într-o țară aflată într-o perioadă de mari frământări social-politice, în plin război mondial. Vladimir Putin spunea că după două războaie mondiale, o revoluție și un război civil, nu crede că a mai rămas mare lucru din acel tezaur. Vezi „Ultimul interviu al lui Radu Vasile: «Putin mi-a zis că n-a mai rămas mare lucru din tezaurul nostru»”, în www.adevarul.ro.

⁶ Vezi Arh. MAE, *Fond 71/1914, E 2, partea a II-a*, Madrid-Paris, 1914-1929, dosar nr. 12, f. 313-314.

Troțki (Leiba Bronstein)⁷, cel care a organizat Armata Roșie și a înarmat-o cu banii evreiești din SUA. De aceea, interesul în România pentru relația cu SUA nu putea depăși o anumită limită, în ciuda simpatiei admirative a opiniei publice față de această țară.

La foarte scurtă vreme după înlăturarea țarului Nicolae al II-lea, SUA au intrat în războiul mondial alături de Antanta. Bucuria conducerii României a fost una rezervată, îngrijorarea față de soarta tezaurului României și de pericolul ieșirii Rusiei din război fiind mai mari decât bucuria de a fi în aceeași tabără cu foarte îndepărtata Americă. După lovitura judeo-bolșevică de stat de la Sankt-Petersburg, această îngrijorare s-a accentuat și s-a dovedit a fi fost realistă. După acest moment istoric astral al omenirii, speranțele românești în sprijinirea Antantei, implicit a României, de către SUA, au crescut mult.

Ion I.C. Brătianu, adresându-se telegrafic secretarului de stat al SUA, la 15 aprilie 1917, spunea: „În momentul istoric în care Lumea Nouă se asociază Lumii Vechi, România, neclintită în mijlocul frământării, își trimite plină de credință salutul frățesc mării republici americane”. Ion I.C. Brătianu a mai spus că scopul urmărit de România în acest război este de a „aduce emanciparea românilor, care în Ungaria și în Austria sunt încă sub jug străin”⁸.

Pe de altă parte, Regele Ferdinand I a adresat președintelui Wilson un mesaj în care arata că România urmărea să elibereze pe românii din monarhia austro-ungară care sufereau atât de mult. Mesajele repetate adresate președintelui Wilson, secretarului de stat al SUA și Congresului american inaugura un „dialog major”, care „atingea esența interesului politic”⁹.

Răspunsurile primite de România din partea SUA nu erau pe măsura așteptărilor, ele fiind redactate cu mare grijă pentru a nu lăsa să se înțeleagă că SUA fac promisiuni mari României și că recunosc cauza națională pentru care aceasta lupta. În 13 iunie 1917, Regele Ferdinand I a trimis o scrisoare președintelui SUA, prin intermediul ministrului american la Petrograd, care a expediat-o mai departe printr-o telegramă. În cuprinsul ei se arăta: „Strigătele de durere ale populației române de dincolo de Carpați ajung la mine în număr tot mai mare. Femei, bătrâni și preoți sunt persecutați, închiși pentru crima de a nu dori să-și nege apartenența națională. Este de datoria mea să atrag prieteneasca atenție a nobilei națiuni americane și a președintelui ei asupra suferinței care-și așteaptă izbăvirea de la victoria Aliaților și de la triumful principiului naționalităților. Nu mă îndoiesc că Excelența Voastră în care aceste principii ale umanității și naționalității și-au găsit un apărător autorizat, va dori să folosească primul prilej pentru a susține cauza unității naționale române, concomitent cu aceea a altor naționalități oprimate pentru care luptă popoarele aliate. O pace durabilă în Europa nu poate fi stabilită atâta timp cât în centrul ei va exista temei de inechitate și de opresiune”¹⁰.

⁷ Privitor la sprijinul comunităților evreiești din SUA pentru judeo-bolșevicii din Rusia vezi și Corvin Lupu, Grațian Lupu, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1947)*, cu o Prefață de Gheorghe Buzatu, Editura Universității de Apărare „Carol I”, București, 2013, pp. 24-26.

⁸ Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 77.

⁹ *Ibidem*, p. 76.

¹⁰ ANR, *Fond SUA*, Microfilme, rola 549, nr. 659.

În 11 iulie 1917, președintele Woodrow Wilson a răspuns mesajului regal în câteva cuvinte: „Am primit tristul dumneavoastră mesaj. Durerea și suferința poporului României, precum și persecuțiile la care este supus, stârnesc compasiunea și indignarea lumii civilizate”¹¹.

Opinia publică din România a continuat să privească Statele Unite ca fiind protectoare ale națiunilor mici și – ca și în alte țări din Europa – campioane ale dreptului internațional și luptătoare pentru libertatea tuturor popoarelor asuprite și și-a pus mari speranțe în marea țară de peste ocean.

Deși SUA nu se anunțau ca sprijinitoare deschise ale României, totuși guvernul român refugiat la Iași nu și-a arătat neliniștea. Era însă conștient că sub aspect politic el trebuia să facă față unui nou efort diplomatic pentru convingerea Statelor Unite că revendicările pe care le are România sunt juste. Din acest punct de vedere, Departamentul de Stat nu era pe deplin lămurit asupra problemelor care confruntau România în raporturile ei cu Antanta, pe de o parte și în raporturile cu Puterile Centrale, pe de altă parte. În 28 august 1917, maiorul Stanley Washburn, fost corespondent militar american în România, i-a trimis senatorului Elihu Root un raport intitulat „The Case of Roumania in the War”, pledând pentru înțelegerea în SUA a situației României, convins că era necesară sprijinirea acestei țări. Washburn arăta că pe frontul românesc activează aproximativ șapte corpuri și jumătate de armată. Pentru menținerea lor în luptă, România ar fi avut nevoie de 300 milioane de dolari. SUA ar cheltui de zece ori mai mult pentru a trimite, pe orice front, această cifră de militari. El scria: „... România și situația României nu sunt câtuși de puțin înțelese în America. Îi va fi destul de greu administrației să facă populare marile împrumuturi pe care le acordăm Aliaților. Mi s-a părut clar de la început că trebuie să facem orice efort compatibil cu legalitatea pentru a populariza România și cauza românească în țara noastră, întărind astfel cu atât mai mult poziția președintelui, în vederea realizării acestor împrumuturi de care, într-o mare măsură, depinde soarta României și, odată cu aceasta, întregul flanc stâng pe frontul de est. Dacă opiniei publice din țara noastră i se poate stârni entuziasmul pentru România, atunci va exista în țara noastră o largă cerere de a ajuta România prin toate mijloacele posibile... pe care le-am acorda acestui aliat mic și valoros...”¹².

În 7 septembrie 1917, maiorul Washburn a trimis și secretarului de stat un memoriu, foarte detaliat, asupra situației de pe frontul românesc. Concluziile memoriului relevă necesitatea ajutorului material și moral pentru România. Ofițerul american arăta că neglijarea României ar obliga SUA să investească foarte mulți bani în trupe americane aduse în Europa, care ar fi avut nevoie și de aproximativ opt luni pentru a deveni operaționale¹³.

Guvernele Aliate au cerut și ele SUA să acorde sprijin material României¹⁴. Oricât de informat ar fi fost Departamentul de Stat, președintele era cel care lua hotărârile, iar el

¹¹ Ion Ardeleanu, *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918. Documente externe. 1916-1918*, vol. II, București, 1983, doc. nr. 284, p. 917.

¹² *Ibidem*, p. 51.

¹³ *Ibidem*, p. 980 sqq.

¹⁴ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 50 sq.

ținea să imprime diplomației americane o notă personală¹⁵.

În septembrie 1917, Vasile Stoica a rămas singurul membru al misiunii românești în SUA, Ioan Moța plecând la Iași, iar Vasile Lucaciu la Paris.

Față de această misiune au existat și unele rezerve, cum ar fi cele exprimate de Nicolae Iorga, care îi imputa ineficiența. Vasile Stoica a muncit mult pentru îndeplinirea obiectivelor misiunii românești. Constatând că ecoul cauzei românești era mai puternic prin presă atunci când aceasta era prezentată de gazetari americani, Vasile Stoica a început să furnizeze materiale informative unor ziare. În toamna anului 1917 el a ținut o serie de conferințe la Washington, Boston, Manchester by the Sea și a dus o campanie de informare a multor personalități americane în legătură cu situația din România, prin întâlniri în cluburi și vizite individuale¹⁶.

Situația economică grea prin care trecea România a determinat-o să ceară un ajutor material și financiar din partea SUA, care se arătau mai dispuse să acorde un astfel de ajutor, decât unul politic¹⁷. Marea Britanie și Franța nu mai puteau să acorde asemenea împrumuturi, din cauza situației militaro-economice prin care treceau. Ajutoarele franceze abia acopereau necesitățile armatei, pentru un moment, dar nu puteau asigura nevoile populației care supra-aglomera Moldova.

În această situație, a fost sondat ambasadorul american din Londra, Walter Page¹⁸, în vederea obținerii unui ajutor din partea SUA, în aceleași condiții în care îl obțineau și celelalte țări aliate.

La rândul său, în primăvara lui 1917, Ion I.C. Brătianu s-a adresat Legației SUA la București, cerându-i să se intereseze la Washington dacă guvernul american era dispus să acorde un împrumut și să livreze unele materiale strict necesare României. Primul sprijin material concret american a constat din pregătirea expedierii în România a unor ambulanțe deservite de voluntari. Revoluția din Rusia a făcut însă imposibilă deplasarea acestor ambulanțe spre destinație, în schimb, ambulanțele americane din Rusia au primit ordin să treacă pe frontul românesc¹⁹.

Insistențele românești în a cere sprijin financiar și politic din SUA s-au datorat și modului în care au evoluat evenimentele politico-militare pe frontul românesc în primăvara anului 1917, situația grea a României datorându-se în cea mai mare parte neonorării de către Aliați a angajamentelor asumate. După răsturnarea țarului și dezorganizarea armatei ruse, România trebuia să suporte mai mult singură presiunea armatelor inamice, lucru pe care era conștientă că nu îl poate duce la îndeplinire și este cert că fără să conteze pe ajutorul material și militar al Antantei, România nu ar fi acceptat să intre în război.

¹⁵ Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 80.

¹⁶ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 40 sqq.

¹⁷ Ion Stanciu, *op. cit.*, p. 82.

¹⁸ Ambasadorul Walter Page dobândise notorietate în eforturile pe care le-a întreprins pentru a aduce la adăpost în Marea Britanie și apoi a repatria în SUA aproximativ un milion de cetățeni americani pe care războiul mondial i-a surprins în Europa. Vezi și Margaret Mac Millan, *Războiul care a pus capăt păcii. Drumul spre 1914*, Editura Trei, București, 2015, p. 105.

¹⁹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 45 sq.

Secretarul de stat Robert Lansing a încercat să găsească soluții pentru trimiterea de ajutor material României. În 21 mai 1917 el i-a transmis lui David Francis, în Rusia, știrea că secretarul american pentru Finanțe se interesa dacă poate trimite României ajutoare prin Arhanghelsk și dacă era oportună împrumutarea României cu patru milioane de dolari, sumă care a fost solicitată de colonelul Adrian Miculescu, președintele Comisiei române de comerț din SUA. Cu aceeași ocazie, colonelul Miculescu cerea sprijin pentru transportarea în România de muniție și încălțăminte în valoare de cinci milioane de dolari, achiziționată la ora cererii. Este posibil ca trăgănarea acordării împrumutului să fi fost legată și de nereprezentarea României în SUA de către un diplomat plenipotențiar. David Francis a răspuns întrebărilor lui Robert Lansing, trimițând un raport în care arăta că el este favorabil unui asemenea împrumut, arătând și câștigurile pe care le-ar avea SUA, ascendentul asupra României, care ar îndeplini contra banilor orice solicitare din partea americană și faptul că „nevoile țării vor fi enorme în momentul când se va trece la reconstrucție”. Se sugera astfel și posibilitatea deschiderii unor părții pentru promovarea unor interese economice postbelice. Raportul lui Francis a fost foarte important pentru înțelegerea la Casa Albă a condițiilor în care se afla România, care a fost „forțată să declare război din cauza amenințărilor aliaților de a abroga tratatele (vechi n.a.) și pe baza promisiunilor de sprijin, care nu au fost onorate”²⁰.

Pentru relațiile SUA cu România a fost importantă și vizita în România a generalului Hughes Scott, o personalitate marcantă americană, care a venit în 3 iulie 1917. După ce a luat legătura cu importanți oficiali români, acesta a avut și o întrevedere cu Ion I.C. Brătianu, care i-a prezentat situația de pe front, în linii generale, după cum luase cunoștință de ea de la generalul Prezan. Prim-ministrul român i-a comunicat generalului Scott că România va întreține legăturile cu Statele Unite și după război, dezvoltându-le. SUA erau interesate și în problemele strâmtoarelor Mării Negre, iar acest aspect era important și pentru România. Președintele Consiliului de Miniștri român, Ion I.C. Brătianu, a încercat să discute cu interlocutorul său și problemele de natură politică, față de care generalul american nu voia să-și ia angajamente. Generalul considera, pe de altă parte, o problemă grea transporturile de ajutoare din SUA înspre România. El a afirmat clar că „America vrea să vă ajute” și că președintele Wilson și-a exprimat încrederea față de unele țări ca Belgia, România și Serbia. Vizita generalului Scott în România a dat naștere și unor manifestații publice. Presa românească a susținut aceste manifestări de entuziasm. Misiunea condusă de generalul american a fost primită și în Parlament.

La înapoierea în Statele Unite, generalul Scott a întocmit un raport în care sprijinea cererile de ajutor pentru România. Raportul a mișcat și ministerul de Război din SUA, precum și Departamentul de Stat. Generalul a sprijinit și prin viu grai România și a cerut ca ea să fie ajutată, fapt care l-a determinat pe președinte să promită că SUA vor acorda ajutor României. Statele Unite, angajate în numeroase cheltuieli, nu aveau în vedere să dea o sumă prea mare. Președintele Wilson a semnat în cele din urmă documentele care fixau pentru România un credit de 20 milioane de dolari. Ajutorul Crucii Roșii americane

²⁰ *Ibidem*, p. 48 sq.

a fost la fel de binevenit, iar promisiunile acesteia au creat credința că sprijinul Statelor Unite va crește și mai mult în lunile următoare²¹.

Concomitent cu intervențiile pe care România le făcea în vederea obținerii ajutorului american, devenise oportună și întărirea relațiilor diplomatice cu SUA, pentru care s-a cerut Regelui Ferdinand I să aprobe înființarea a două legații diplomatice, la Washington și la Tokio, ultima fiind socotită necesară pentru întreținerea legăturilor cu SUA, via Vladivostok. În 6 august 1917, Consiliul de Miniștri a aprobat și autorizat pe președintele său să supună regelui un proiect de decret de înființare a unei legații la Washington. Ministru plenipotențiar a fost numit dr. Constantin Angelescu care, ajuns la Washington, a completat o mare lacună în reprezentarea noastră diplomatică. Din legație mai făceau parte N.H. Lahovary, secretar, Alexandru Rubin, atașat cu misiune specială și maiorul Livius Teiușanu, atașat militar.

Prezent la numeroase reuniuni cu oficialități și personalități civile și militare americane, atașatul român al apărării la Washington, maiorul Livius Teiușeanu, a promovat în fața acestora voința de unitate a românilor. Maiorul Teiușeanu a fost în legătură strânsă cu cercurile din jurul secretarului de stat pentru Apărare și ale șefului Statului Major General, prin intermediul cărora se putea interveni la președintele Woodrow Wilson. În cadrul contactelor cu reprezentanții acestora a susținut activ interesele României, evidențiind importanța sprijinului american pentru materializarea dezideratului unității naționale românești. A susținut conferințe la Washington și Manchester by the Sea și a acționat pentru contracararea propagandei ostile României promovată de ziarele americane New York Tribune și New York Times, publicând articole favorabile intereselor naționale în cotidianul Washington Post. Ulterior, a reușit să atragă de partea idealurilor românești și publicația „New York Times”. A înființat Liga Națională Română din America, cu ajutorul căreia a strâns fonduri financiare necesare continuării propagandei românești, precum și un birou de informații politice, la Washington, care a funcționat până în toamna anului 1919²².

Reprezentanții legației au ajuns la Washington abia la 1 ianuarie 1918. În 22 ianuarie 1918, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a transmis telegrafic ordinul de cooptare ca membru al Legației a căpitanului Vasile Stoica. Din luna martie 1918, după plecarea dr. Constantin Angelescu la Paris, legația României avea să fie condusă de N.H. Lahovary²³.

Ulterior înființării Legației României la Washington, s-au înființat și o serie de consulate românești în diferite mari centre americane. Primele dintre ele au fost consulatul general onorific de la New York și consulatul de la Chicago, înființate prin *Decret regal*, la 26 aprilie 1919, la propunerea Consiliului de Miniștri.

²¹ *Ibidem*, p. 52 sqq.

²² Col. (r) Ovidiu Iosif, *Contribuția diplomației și a structurilor de informații militare la procesul istoric de întregire a României*, în „Dincolo de orizonturi-revistă de opinii”, Publicație bianuală a Asociației Diplomaților Militari în Rezervă și în Retrageră „Alexandru Ioan Cuza”, Anul II/numărul 3, aprilie 2017, pp. 109-110.

²³ George Fotino, *Înființarea reprezentanței diplomatice a României la Washington*, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I (1859-1917), Editura Politică, București, 1967, p. 391 sq și Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 80 sqq.

În 21 mai 1919, s-au înființat consulatele românești de la Pittsburg și Cleveland, ultimul fiind ridicat, în 1922, la rangul de consulat general. La 1 august 1919, la Indianapolis (Indiana) s-a înființat un vice-consulat. Consulatul onorific s-a mai înființat la Philadelphia și Saint Paul, în 1 ianuarie 1924. În aprilie 1919, s-a reglementat printr-un schimb de corespondență diplomatică problema circulației coletelor poștale între cele două țări. Consulatele românești au ajutat la ușurarea legăturilor între românii americani și țara lor de baștină și au fost catalizatoare ale activității de informare a opiniei publice americane asupra României și problemelor ei²⁴.

În toamna lui 1917, guvernul american era decis să acorde ajutor material României. În 23 octombrie 1917, Robert Lansing a comunicat guvernului român hotărârea guvernului american de a trece peste dificultățile create de lipsa unui reprezentant plenipotențiar al României la Washington și de a acorda un prim împrumut de cinci milioane de dolari, prin intermediul guvernului Rusiei, iar în clipa prezentării plenipotențiarului român în SUA acesta urma să primească alte cinci milioane de dolari. Americanii trataseră cu Rusia să pună la dispoziția României alimente în valoare de 25 de milioane de ruble, necesare României. Evenimentele neprevăzute din toamna anului 1917, mai ales cele din Rusia, dar și scoaterea din luptă a armatei italiene și altele, au fost puternic resimțite de Aliați și i-au împiedicat să acționeze în voie. Pe de altă parte, România, rămasă singură și înconjurată de inamici, a fost nevoită să ia în considerare perspectiva ieșirii, cel puțin temporare, din război²⁵.

Situația dificilă în care se găsea România l-a determinat pe Regele Ferdinand I să ceară ajutor în SUA. În 28 noiembrie 1917, regele a solicitat președintelui Statelor Unite sprijin politic și material. Woodrow Wilson a răspuns, dând asigurări că SUA vor sprijini după război România, apărând integritatea ei, ceea ce pe guvernanții români nu-i mulțumea, pentru că președintele se referea la integritatea României de dinainte de război. Woodrow Wilson scria Regelui României: „Cetățenii Statelor Unite au urmărit cu sentimente de cea mai caldă simpatie și admirație lupta curajoasă a Maiestății Voastre și a poporului român pentru a feri de dominația militarismului german integritatea țării și libertatea națională. Guvernul Statelor Unite este hotărât să continue a-i da ajutor României în această luptă, în același timp, doresc să asigur pe Maiestatea Voastră că Statele Unite vor sprijini România și după război, cât le va sta în putință și că, în orice negocieri finale de pace, vor depune eforturi susținute pentru ca integritatea României ca națiune liberă și independentă să fie în mod adecvat salvagardată”²⁶.

În situația dată, guvernul român era hotărât să încheie armistițiul, așa cum făcuse Rusia, care a început, la 2 decembrie 1917, tratativele de la Brest-Litovsk. În numele armatelor româno-ruse, generalul Scerbacev urma să semneze armistițiul.

Puterile aliate, inclusiv Statele Unite, erau împotriva deciziei guvernului român de a se retrage din luptă. În 4 decembrie 1917, Ion I.C. Brătianu a adresat miniștrilor Antantei de la Iași o notă în care le-a explicat necesitatea pentru România de a încheia armistițiul și le-a cerut aprobarea pentru aceasta. Aceștia s-au opus, dar Ion I.C. Brătianu le-a spus

²⁴ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 82 sq.

²⁵ *Ibidem*, p. 61 sq.

²⁶ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 310, p. 1020.

atunci că și generalul rus Scerbacev s-a hotărât să execute ordinele noului guvern sovietic de a încheia armistițiu cu Puterile Centrale.

Ca urmare, miniștrii Aliați de la Iași au răspuns că, deși nu erau împuterniciți să vorbească în numele guvernelor lor, intenționau să expună acestora importanțele considerații ale generalului Scerbacev și ale României de a încheia armistițiul. Nicolae Iorga a interpretat că, în urma răspunsului scris al miniștrilor Antantei la Iași, România avea „aprobarea scrisă” pentru încheierea armistițiului. În 8 decembrie 1917, Charles Vopicka a anunțat deja Departamentul de Stat că armistițiul a fost încheiat și că el constatare din nou că guvernele Antantei nu înțeleg situația în care se găsea România²⁷.

Această neînțelegere a situației României este dovedită și de scrisoarea pe care miniștrii Marii Britanii, SUA, Franței, Italiei i-au trimis-o lui Ionel Brătianu, în 2 februarie 1918, prin care cereau ca România să continue războiul²⁸.

În 8 februarie 1918, guvernul Brătianu a demisionat și s-a format un guvern condus de generalul Alexandru Averescu, care avea ingrata misiune de a încheia pacea cu inamicul. În 25 februarie 1918, Charles Vopicka, urmând instrucțiunile Departamentului de Stat, i-a trimis o scrisoare generalului Alexandru Averescu în care a formulat următoarele garanții: 1) Statele Unite vor apăra în toate tratatele de pace în care vor fi parte integritatea politică și teritorială a României; 2) Poporul român va avea libertatea să-și aleagă guvernul; 3) SUA vor susține guvernul și armata română indiferent dacă va acționa pe teritoriul României sau în afara lui; 4) Măsurile și acțiunile Puterilor Centrale legate de România vor fi considerate nule și neavenite, în măsura în care ele vor afecta negativ România sau pe aliații ei; 5) SUA vor continua, cu toate resursele materiale și umane pe care le poate antrena, lupta împotriva Puterilor Centrale, până când va înfăptui idealurile pentru care a intrat în război.

Documentul este foarte important, el marcând o linie de implicare a SUA în problemele centrale și est europene, în general și ale României, în special, chiar dacă dezideratele României încă nu erau recunoscute nominal. Această recunoaștere a avut loc în noiembrie 1918. Guvernul român a fost preocupat să explice Aliatilor situația care îi determina să iasă din războiul mondial, prin încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale. În 28 februarie, generalul Averescu a avut o discuție cu miniștrii Aliați acreditați la Iași, în care le-a explicat conținutul convorbirilor avute cu reprezentanții Puterilor Centrale, generalul A. Mackensen, Kühlmann, O. Czernin și le-a destăinuit dorința guvernului și a regelui de a încheia pace separată. Convorbirea s-a desfășurat într-o atmosferă încinsă. În aceeași zi, generalul Alexandru Averescu a transmis o notă legațiilor României de la Roma, Londra, Paris și Washington, în care arăta presiunile exercitate asupra guvernului român pentru a nu înceta operațiunile militare împotriva Puterilor Centrale și explica inutilitatea unei asemenea poziții, care nu ar fi adus decât sacrificii absolut inutile și păguboase, inclusiv pentru Aliați, dat fiind pericolul ca materialele de luptă ale României să cadă în mâinile Puterilor Centrale. La 1 martie 1918, Charles Vopicka s-a adresat Departamentului de Stat, avertizând asupra pericolului ca, din cauza presiunilor Aliatilor asupra României, această țară să treacă în tabăra Puterilor Centrale.

²⁷ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 67 sq.

²⁸ *Ibidem*, p. 73.

Diplomatul american credea că România ar fi putut să se teamă că dezideratele ei nu vor mai fi satisfăcute de Antanta, din cauza încheierii păcii separate și că ar fi fost mai benefică o alianță cu Germania și Austro-Ungaria.

Departamentul de Stat i-a transmis ministrului american de la Iași să reînnoiască toate asigurările date anterior de guvernul american, dar să nu susțină nici un fel de convorbiri de pace ale României cu inamicii comuni. Apreciem că asigurările guvernului Statelor Unite date din nou în acele momente erau absolut inutile României, care nu mai putea în nici un caz să rămână în luptă.

În 4 martie 1918, printr-o telegramă, dr. C. Angelescu a fost informat de superiorii săi de la Iași asupra situației și împuternicit să comunice confidențial guvernului american ultimele evenimente din România. Ca urmare, în 7 martie 1918, dr. C. Angelescu i-a scris lui Robert Lansing arătându-i situația dramatică în care se găsea România, încercuită din toate părțile, fără comunicații cu aliații săi și în imposibilitate de a se aproviziona pentru război și pentru populația civilă. Scriind despre obligativitatea pentru România de a încheia pacea, Dr. C. Angelescu a arătat eforturile guvernului român de a nu leza interesele Aliaților. Ministrul plenipotențiar român a arătat cât de mare era riscul încetării existenței statului național român, în cazul refuzului de a semna pacea. În scrisoare se arăta că, supunându-se circumstanțelor inexorabile ale situației locale, România avea în vedere ca eforturile să-i fie constant îndreptate în sensul concilierii acestei soluții cu interesele Aliaților. Prin aceste fraze, redactate cu profesionalism de dr. Angelescu, guvernului american i-a fost sugerată intenția României de a încheia o pace provizorie, care să nu afecteze în fond colaborarea cu Aliații.

Departamentul de Stat a răspuns scrisorii în 15 martie 1918. Răspunsul a fost rece, în situația respectivă nepotrivindu-se altă notă de abordare a dialogului, dar el cuprinde și o precizare foarte semnificativă: guvernul SUA „...înțelege împrejurările care au silit România să trateze cu Puterile Centrale”. Din corespondența diplomatică a celor două părți se observă recunoașterea caracterului fortuit al încheierii păcii de către România, fapt important la sfârșitul războiului, când Aliații nu au sancționat decisiv gestul, cu ocazia aranjamentelor în vederea tratativelor de pace²⁹.

O repercusiune asupra situației din România a avut și mișcarea evreilor din SUA, care s-au adresat președinției americane pentru a interveni pe lângă guvernul român în scopul acordării de drepturi politice minorității evreiești din România. Președintele Wilson s-a arătat foarte receptiv și a apreciat sentimentul de loialitate al evreilor față de Statele Unite³⁰. Nu era pentru prima oară când comunitatea internațională evreiască acționa în acest fel, încercând ca în momente foarte dificile pentru România să exercite presiuni pentru a obține drepturi în afara legilor României, care să-i permită să prospere în această țară și să-și adâncească influența în societatea românească. La fel au procedat comunitățile evreiești și în preajma și în timpul Congresului de Pace de la Berlin (1878), pentru a obține modificarea *Constituției României* și încetățenirea unui mare număr de evrei care nu erau doriți în România.

²⁹ *Ibidem*, p. 75 sqq.

³⁰ Arh. MAE, *Fond 71/1914, E 2, partea a II-a, dosar nr. 29, f. 422-423.*

Românii din Franța au acționat și ei pentru influențarea opiniei politice americane în favoarea sprijinirii intereselor românești. Colonia română din Paris a trimis o scrisoare președintelui Wilson, exprimându-și adevărată față de aspirațiile naționale ale poporului român. Președintele a răspuns, mulțumind pentru încrederea în guvernul SUA și urând poporului român, „plin de speranță”, „să se bucure în viitor de o bunăstare și o prosperitate care să compenseze într-o oarecare măsură nenorocirile și suferințele prezentului. Toți americanii raționali au resimțit profund soarta nenorocită a României în război, dar sperau și aveau credința că această situație este numai una trecătoare”³¹.

În frământările politice care aveau loc atât în Europa cât și la Departamentul de Stat, raportul lui Albert Putney, șeful Secțiunii pentru Orientul Mijlociu al Departamentului, întocmit la 26 mai 1917, avusese darul de a-l convinge pe Secretarul de Stat Robert Lansing că numai dizolvarea Austro-Ungariei ar putea să constituie cheia problemei Europei Centrale și Sud-Estice. Lansing nu a transmis această concluzie președintelui Wilson. Oficialitățile politice românești erau foarte atente la toate remarcile pe care le făceau marile puteri legate de organizarea lumii după războiul mondial. Generalul Alexandru Averescu și Alexandru Marghiloman aveau impresia că puterile aliate nu vor asigura României decât revenirea la situația antebelică, fapt care îi nemulțumea și îi făcea să constate că România nu mai avea rost să continue lupta.

Încă din februarie 1918, Jules Jusserand, ambasadorul francez în SUA, a încercat să modifice această optică a liderilor politici și militari români, spre a-i determina să sprijine declarația Antantei, încercând să promită României respectarea angajamentelor pe baza cărora ea intrase în război, ca și promisiunea că Antanta va livra ajutorul material necesar și promis pentru ca armata română să nu fie obligată să se retragă în sudul Rusiei. Răspunsul evaziv al SUA i-a determinat și el pe conducătorii români să semneze *Tratatul preliminar de pace cu Puterile Centrale*, de la Buftea, în 5 martie 1918, iar în 7 mai 1918, *Tratatul de pace de la București*.

În martie 1918 s-a constituit Episcopia românească din America, dependentă de Mitropolia Ungro-Vlahiei.

La 14 martie 1918, la Iași, colonelul Anderson, șeful misiunii militare americane, a făcut o declarație unui grup de parlamentari români, referitoare la sprijinirea de către SUA a unității naționale a poporului român. „Națiunea română poate fi încredințată de sprijinul deplin al Statelor Unite. Președintele Wilson și cu el America întreagă vrea ca și în Europa de mâine toate popoarele, fie ele cât de mici, să fie pe deplin stăpâne pe soarta lor. America nu va depune armele din mână până când nu va fi câștigat toate garanțiile trebuincioase. Națiunea română poate fi încredințată că triumful final, biruința hotărâtoare, va fi a acelora care luptă pentru idealul libertății popoarelor”³².

Românii din Statele Unite au acționat și ei pentru a determina administrația de la Washington să includă poporul român în rândul popoarelor cărora urma să li se satisfacă dezideratele naționale. În 31 mai 1918, dr. Epaminonda Lucaciu a scris Departamentului

³¹ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 348, p. 1105.

³² „România nouă” (Chișinău), an II, nr. 34 din 1 martie 1918. Vezi și Ion Popescu-Puțuri, coordonator, *1918 la români. Documentele Unirii. Unirea Transilvaniei cu România. 1 Decembrie 1918*, vol. VII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, doc. nr. 16, p. 27.

de Stat, în numele românilor americani, în sensul că aspirațiile naționale ale cehoslovacilor și iugoslavilor se bucurau de simpatia sinceră a guvernului SUA și exprima speranța că aspirațiile românilor ar putea, de asemenea, să se bucure de simpatie și de sprijin din partea SUA.

Răspunsul Departamentului de Stat a fost trimis de către subsecretarul de stat William Phillips, în numele secretarului de stat. Ca răspuns a fost trimisă o copie a mesajului transmis prin telegramă, la 28 noiembrie 1917, la Iași, ministrului american, pentru a fi înmănat Regelui României³³.

Anul 1918 a fost unul de vârf în activitatea românilor americani pentru sprijinirea cauzei naționale românești. În 3 iulie 1918, de la Washington, Vasile Stoica i-a scris la Vladivostok lui Victor Braniște, informându-l asupra activității unioniste din SUA. „Americanii sunt un popor cu mare suflet cinstit,” scria vicepreședintele Consiliului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina. Vor sincer să ne ajute, dar trebuie să le arătăm că avem nevoie să fim ajutați și că merităm ajutorul... După încheierea păcii, dr. Angelescu a demisionat și a plecat în Franța, ca de acolo să se întoarcă acasă... Ardelenii însă nicăieri n-au acceptat pacea. În Paris s-a format acum un Consiliu Național al Transilvaniei și Bucovinei, recunoscut de aliați... Eu am fost proclamat vicepreședinte, având în vedere munca pe care am săvârșit-o în America și am fost însărcinat cu conducerea politică și militară a chestiunii ardelenilor în America... În 5 iulie, deci poimăine, vom întemeia o Ligă Națională, supusă Consiliului din Paris, cuprinzând pe toți românii din America, care erau cam dezbinați de nenorociri de intelectuali și confesionaliști naufragiați aici. Are să fie o organizație puternică, chiar și cu resurse materiale bunișoare. Această ligă va susține aici, în Washington, Biroul politic și militar al Consiliului Național din Paris pentru America. Biroul, care va fi sub conducerea mea, va munci în două direcții: a) va da informații politice și b) va face o organizație militară, o legiune de români de aici, care va fi transportată în Europa, alături de cele cinci regimente din Italia și Franța. Acum înțelegi de ce te rog să vii repede. Sunt singur și nu biruiesc. Intelectualii de aici, cu excepția a doi inși care stau departe de Washington, nu se pricep la problema noastră politică. Și nu vreau să iau pe nimeni în biroul acesta dintre cârpaci. Până la sosirea voastră, voi lucra singur. Îndată ce vii tu împărțim lucrul: noi doi vom vedea de partea politică și de propagandă, iar camaradul ofițer va ține seamă mai ales de partea militară”.

Proiectul de organizare a unor unități de militari români americani voluntari, eșuat în 1917, a fost reluat. Legiunea de români din SUA a ajuns să cuprindă 15.000 de voluntari. Lipsa mijloacelor materiale ale Aliaților i-a împiedicat să treacă Atlanticul și să lupte pe câmpurile de bătălie ale Europei, alături de regimentele românești din Italia și din Franța.

Americanii au încurajat activitățile politico-militare românești și în Europa. În iulie 1918, secretarul Ambasadei SUA la Roma, N. Richardson, i-a trimis o telegramă profesorului Simion Mândrescu, prin care îl asigura de faptul că guvernul american urmărea cu interes mișcarea națională a românilor aflați în Italia și progresul ei în lupta

³³ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 355, p. 1122.

împotriva dușmanului comun³⁴.

În perioada următoare semnării *Păcii de la Buftea/București*, românii din afara granițelor țării s-au adresat guvernului SUA insistând asupra faptului că pacea a fost impusă de situația fără ieșire în care s-a găsit România și că acest act nu era de fapt recunoscut de națiune. În 12 iulie 1918, Vasile Stoica, a scris, de la Paris, secretarului de stat, Robert Lansing, arătând hotărârea transilvănenilor de a continua lupta alături de Aliați, până la victoria asupra Puterilor Centrale. Printre altele, în scrisoare se arăta: „Și noi vom sprijini cu toate puterile noastre Statele Unite și celelalte națiuni Aliate care luptă acum pentru realizarea acestui program. Pacea smulsă României de către germani și maghiari nu a avut și nu va avea niciodată nici un fel de valabilitate. Adevărata pace va fi cea care va fi impusă de Aliați la sfârșitul războiului și care va aduce dreptate lumii și tuturor națiunilor care au suferit așa cum am suferit noi”³⁵.

Puterile aliate, Anglia, Franța și SUA nu au recunoscut Pacea de la București, considerând-o nulă și neavenită. Între timp, armatele germane au părăsit frontul de est și au fost transferate pe frontul de vest unde, prin intrarea Statelor Unite în război, presiunea asupra Germaniei a crescut din zi în zi, ajungând-u-se până la capitularea Puterilor Centrale.

În cadrul activității de propagare pe plan internațional a cauzei naționale a românilor, un loc important l-a ocupat lămurirea opiniei publice americane și influențarea favorabilă a politicii SUA, care fuseseră indiferente față de aspirațiile românești și față de sacrificiile României în război.

Statele Unite și-au precizat poziția față de Austro-Ungaria în iunie 1918, prin documentul intitulat „Memorand asupra politicii Statelor Unite față de naționalitățile din cadrul Imperiului austro-ungar”. Memorandul afirma răspicat necesitatea desființării Monarhiei Dualiste și implicit a constituirii statelor naționale pe fostele ei teritorii. Acest document a favorizat lupta națională a românilor³⁶.

După publicarea Memorandului, românii care activau în America au intensificat activitatea de propagare a idealurilor românești în rândul politicianilor americani de vârf. În 19 noiembrie 1918, Vasile Stoica a prezentat un scurt memoriu asupra problemei românești ministrului american de Interne, Franklin Lane, care i-a promis că va ridica problema românească în cea mai apropiată ședință a guvernului american³⁷.

În 3 noiembrie 1918, societatea română de binefacere „Speranța Transilvaniei-România”, condusă de Ioan Becuș, și societatea „Sentinela Română” au trimis telegrame președintelui SUA, Woodrow Wilson, protestând împotriva propunerilor de pace formulate de Austro-Ungaria, potrivnice cauzei naționale, de libertate și de unire a românilor din dubla monarhie. În telegrame, identice de altfel, se scria: „... Ținând seama de propunerile de pace viclene ale Imperiului dualist și de rolul jucat de conții maghiari, protestează cu toata energia contra acestei noi înșelătorii de federație ungară și austriacă care ar însemna robirea și pentru viitor a celor patru milioane de români din Transilvania, Banat și

³⁴ Simion Mândrescu, *În Franța și Italia pentru cauza noastră. 27 septembrie 1917 – 1 ianuarie 1919*, București, 1919, pp. 26-27. Vezi și Ion Popescu-Puțuri, coordonator, *op. cit.*, pp. 28-29.

³⁵ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 363, p. 1139.

³⁶ Gheorghe Platon, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 492 sq.

³⁷ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 143.

Bucovina. Românii din Statele Unite roagă respectuos pe Excelența Voastră să nu luați în considerare decât o pace ce ar aduce o completă libertate pentru cei oprimați și să extindă românilor din Austro-Ungaria ce luptă pentru libertatea lor și pentru unirea cu România aceeași încurajare și același ajutor ce s-a acordat cehoslovacilor și iugoslavilor³⁸.

Societățile românești s-au adresat președintelui SUA ca urmare a ecourilor în rândurile românilor americani a manifestului împăratului austro-ungar, din 16 octombrie 1918. Prin acest manifest, împăratul austro-ungar Carol I căuta să evite dezmembrarea monarhiei, propunând o soluție federalistă pentru popoarele din fostul stat dualist. Proiectul n-a găsit aderență în rândul popoarelor supuse și, desigur, nici la puterile Antantei.

A fost un moment istoric foarte important și favorabil pentru micile națiuni care fuseseră parte a Imperiului austro-ungar și care doreau constituirea de stat naționale suverane. Masoneria mondială și cercurile evreiești de la vârful societății americane au influențat decisiv hotărârile de desființare a marilor imperii, pregătind o viitoare influență crescută în Europa, mult mai ușor de obținut în statele mici care s-au născut, decât ar fi putut să aibă în imperiile seculare dominate de marile case imperiale și regale din Europa.

În Transilvania, românii erau decisi să valorifice momentul istoric favorabil. În 18 octombrie 1918 a avut loc, în Parlamentul de la Budapesta, intervenția lui Alexandru Vaida Voevod prin care el anunța decizia națiunii române din Transilvania de a decide singură asupra sortii sale, fără nici un amestec străin, arătând că în cadrul viitoarei conferințe a păcii românii nu vor mai recunoaște dreptul maghiarilor de a-i reprezenta. Era primul pas hotărâtor pe calea desprinderii Transilvaniei de Ungaria, pasul care trebuia continuat prin cererea de unire a provinciei cu România. Ecoul acestor evenimente în SUA a fost important. Veștile au ajuns la Departamentul de Stat pe două căi: o telegramă a lui Charles Vopicka și una de la Nelson Morris, ministrul SUA la Stockholm. Ca urmare, Vasile Stoica a fost imediat invitat la Departamentul de Stat pentru a da o serie de lămuriri suplimentare. Căpitanul român a purtat discuții cu William Phillips³⁹.

La începutul lunii noiembrie 1918 s-a definitivat hotărârea SUA de a acționa în favoarea idealurilor politico-naționale românești. În 3 noiembrie 1918, Robert Lansing i-a trimis ministrului american în România, Charles Vopicka, o telegramă în care, în numele poporului american, dădea asigurări guvernului și poporului român ca apărarea integrității, libertății și independenței României reprezintă o adevărată datorie de onoare a puterilor Antantei. În telegramă se arată: „Noi cunoaștem și apreciem sacrificiile pe care le-a adus România pentru Puterile Aliate. Armata română eroică a sângerat pentru înaltele idealuri ale umanității. Poporul român nu trebuie să se îndoiască de faptul că aliații săi, potrivit acordului din 4/17 august 1916, mențin în toată plinătatea lor aspirațiile naționale ale României. Nu poate fi vorba de pierderea nici măcar a unei palme de pământ românesc în favoarea Bulgariei. Cine afirmă asemenea lucruri imposibile nu ia în considerare ce importanță are pentru noi imperativul datoriei de onoare. România nu poate decât să câștige

³⁸ Ion Popescu-Puțuri, coordonator, *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe. 1879-1916*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, doc. nr. 62, p. 90 sq.

³⁹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 146.

și ea va ieși mândră și puternică din tratativele de pace”⁴⁰.

În 4 noiembrie 1918, dimineața, guvernul american a dezbătut problema poziției pe care trebuia să o adopte față de România, iar după amiaza Vasile Stoica a fost invitat la Departamentul de Stat de William Bullitt, care i-a comunicat intenția administrației americane de a face o declarație favorabilă unității României⁴¹.

În 5 noiembrie 1918, secretarul de stat Robert Lansing i-a trimis însărcinatului cu afaceri ad-interim al României în Statele Unite o telegramă în care îl încredința de atitudinea binevoitoare a SUA față de România, viitorul, integritatea ei, unitatea națională și aspirațiile românilor de pretutindeni. În telegramă se arăta că „Guvernul Statelor Unite s-a gândit permanent la bunăstarea viitoare și la integritatea României ca o țară liberă și independentă și înainte de existența unei stări de război între Statele Unite și Austro-Ungaria, Președintele a trimis Regelui României un mesaj de simpatie și aprobare. Condițiile s-au schimbat de atunci și Președintele dorește ca eu să vă informez că guvernul Statelor Unite este atent la aspirațiile poporului român atât în afară cât și în interiorul granițelor Regatului. A fost martor la lupta, suferințele și sacrificiile sale pentru eliberarea de sub dușmanii și asupritorii săi. În spiritul unității naționale și al aspirațiilor românilor de pretutindeni, guvernul Statelor Unite împărtășește profund necazurile românilor și nu va neglija ca la timpul convenit să-și exercite influența astfel încât poporul român să-și poată obține drepturile politice și teritoriale și să fie asigurat împotriva oricărei agresiuni străine”. Legația americană din Iași a primit ordin prin telegraf să încredințeze acest mesaj guvernului român. Încredințarea mesajului s-a făcut în 6 noiembrie 1918. Cu această ocazie, guvernul român a fost informat de Legația SUA din Iași că nota secretarului de stat a fost transmisă ca urmare a memoriului adresat lui de către căpitanul Vasile Stoica, președintele Ligii Naționale Române din Statele Unite și căpitan în Legiunea Română. Memoriul arăta aspirațiile naționale ale românilor, în principiu, fără precizări de natură teritorială și trasări de frontiere⁴².

Mesajele guvernamentale americane au avut un impact deosebit asupra moralului poporului român și au catalizat voința clasei politice românești în efortul de realizare a României Mari. Starea de spirit creată de aceste încurajări și promisiuni ale SUA a fost semnificativ relevantă, printre numeroase alte manifestări, de un editorial apărut în ziarul „Românul” din Arad: „Adresele guvernului Statelor Unite Americane către guvernul Regatului României sunt o nouă etapă pe calea realizării aspirațiilor de veacuri ale națiunii române. Civilizațiunea umană, în mersul ei spre desăvârșire, a copt principiul liberei dispozițiuni a tuturor neamurilor asupra sorții lor proprii. Nici un neam din lume, de aici încolo, nu are dreptul de a stăpâni asupra altui neam și în teritoriile supuse razelor culturii moderne orice națiune a primit prea firescul drept de a se uni în chip desăvârșit... Noul Mesia al libertății omenesti ne trimite cuvântul său alinător și la auzul acestui cuvânt inimile noastre tresaltă de bucurie necunoscută până aici. De la Nistru până la Tisa plângerea de veacuri a unui neam oropsit și nedreptățit de capetele barbariei timp de

⁴⁰ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 342, p. 1188 sq.

⁴¹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 146.

⁴² Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 462, p. 46 sq. Vezi și Boicu, Leonid, Vasile Cristian, Gheorghe Platon, Ion Agrigoroaiei, coordonatori, *România în relațiile internaționale 1699-1939*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 437.

aproape două mii de ani, s-a prefăcut azi în psalmul izbânzii răsunător la ceruri. Adunarea națională constituantă a românilor din Ungaria și Transilvania va avea dreptul definitiv a hotărî soarta neamului nostru din această monarhie... A sosit ceasul mântuirii și cu gândul lipsit de dorința asupririi oricărui alt neam din lume, națiunea română, cu sufletul îmbrăcat în haina iubirii Creștinești și a aproapelui, așteaptă ora fericitei îmbrățișări a tuturor fraților înstrăinați până aici prin lăcomia hrăpăreților dușmani. Ridicați capetele voastre frați români spre ceruri... Orice jertfă am aduce acum, ea dispăre în fața măreției momentului, căci cutremurând adâncurile vă zicem: Acum ori niciodată!”⁴³

Acesta a fost un moment de vârf al relațiilor politice româno-americane în care se putea observa un progres al receptivității față de problema românească, fapt care a determinat o poziție extrem de angajantă a SUA, care a influențat poziția și recunoașterea internațională față de drepturile istorice ale națiunii române. Sentimentele de satisfacție, de mulțumire a românilor față de poziția guvernului SUA au fost deosebite. În 27 noiembrie 1918, dr. Epaminonda Lucaciu a scris președintelui Woodrow Wilson mulțumindu-i pentru asigurările date privind eliberarea transilvănenilor de sub opresiunea de veacuri a Austro-Ungariei. În numele românilor americani, în calitate de președinte al Ligii Românilor, dr. Lucaciu scria: „Fiecare pas pe care îl faceți, fiecare cuvânt pe care îl spuneți sunt privite cu interes de românii oprimați. Mărețele dumneavoastră principii, asigurările ce ni le-ați dat, tratativele semnate de Aliați, toate acestea ne asigură de eliberarea noastră de sub jugul dușmanului. Pentru ceea ce ați făcut dumneavoastră pentru noi, pentru tot ce oficialitățile guvernamentale și poporul acestei mari republici au făcut pentru români, vă suntem recunoscători”⁴⁴.

În aceeași zi, președintele SUA i-a răspuns doctorului Lucaciu, asigurându-l de interesul său pentru soarta românilor⁴⁵.

În 2 decembrie 1918, președintele Woodrow Wilson a trimis o telegramă Reginei Maria a României, exprimând bucuria poporului și guvernului american de a oferi sprijin României. În telegramă se spunea: „...îmi permit să vă asigur că poporul și guvernul american au considerat și vor considera întotdeauna un privilegiu să facă tot ce este posibil pentru a acorda un ajutor prietenesc poporului României”⁴⁶.

În Europa Centrală și de Est, multe deziderate naționale fuseseră îndeplinite prin voința unor națiuni, printre care și cea română. În 18 ianuarie 1919 s-a deschis la Paris Conferința de Pace. În rândul politicienilor americani, dar și a unora din Europa, a apărut o teamă de măsuri radicale, cum ar fi cea de dezintegrare a Imperiului austro-ungar, fenomen care ducea incontestabil la un vid de putere, situație în care exista pericolul de izbucnire a unor revoluții.

Apreciem că și imposibilitatea practică de stopare a fenomenului de dezintegrare a monarhiei dualiste a fost un factor catalizator pentru decizia Conferinței de Pace de la Paris de a sancționa situația deja existentă de fapt. Un rol important l-a avut și părerea

⁴³ „Românul” (Arad), an VII, nr. din 28 octombrie/10 noiembrie 1918. Vezi și Ion Popescu-Puțuri, coordonator, *op. cit.*, vol. VII, doc. nr. 177, p. 213 sq.

⁴⁴ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 363, p. 1238.

⁴⁵ *Ibidem*, doc. nr. 363, p. 1239.

⁴⁶ *Ibidem*, doc. nr. 428, p. 1251.

exprimată de președintele Woodrow Wilson despre necesitatea câștigării încrederii popoarelor din teritoriile monarhiei destrămate. Pentru aceasta era nevoie de pace în regiune și de medierea unor dispute teritoriale, dată fiind imposibilitatea trasării unor granițe etnice ferme, imposibilitate datorată marilor mișcări de populații petrecute de-a lungul istoriei în Europa Centrală și de Est. Desigur, Conferința de Pace trebuia să repartizeze datoria de război a Austro-Ungariei unor state, în funcție de noua configurație a hărții din regiune.

Obținerea libertății naționale de către părți importante ale mai multor popoare, fără ca acestea să fie nevoite să înlocuiască doar o dominație, străină cu o alta, a fost un fapt rar întâlnit în regiune și se datorează imposibilității de moment a celor mai puternice două state din centrul estului Europei, Germania și Rusia, de a-și spune punctul de vedere care reprezenta interesele lor. În momentul în care aceste două state s-au ridicat din nou la rangul de mari puteri, edificiul conceput sub auspiciile „idealismului wilsonian” se va năruia, iar popoarele centrale și est-europene au intrat din nou sub dominația celor două mari puteri.

Referitor la rolul delegației SUA la Conferința de Pace de la Paris, păreri și opiniile exprimate sunt contradictorii. A existat părerea că, la deschiderea Conferinței de Pace de la Paris, SUA aveau o influență mai mare față de aliații lor din Europa și că pe măsură ce lucrările s-au derulat și s-au prelungit în timp, această influență s-a diminuat vizibil. În acest sens, Robert Lansing a oferit explicația potrivit căreia principiile largi, umaniste și democratice americane, proclamate de președintele Woodrow Wilson, erau în contradicție cu metodele sale practice, autoritare și arbitrar pe care le-a promovat. Robert Lansing a apreciat că președintele Wilson nu a fost pregătit să unească în jurul său politicienii implicați în tratativele de pace ale celor trei mari puteri. Robert Lansing și-a acuzat chiar șeful de a fi fost nepregătit în momentul venirii la Paris, astfel că, neavând o schemă generală a viitorului tratat de pace și nelăsându-i nici pe subalternii săi să o realizeze, delegațiile franceză și engleză au avut rolul decisiv. Robert Lansing era de părere că Woodrow Wilson se făcuse singurul depozitar al informațiilor, opiniilor și reflecțiilor din cadrul delegației americane. Părerea că rolul președintelui Wilson în cadrul conferinței de pace a fost redus a fost îmbrățișată și de alți analiști americani. V.S. Mamatey a remarcat faptul că importante decizii, exceptându-le pe cele referitoare la Germania și Italia, au fost lăsate în seama unor organisme de nivel secundar, cum ar fi: Consiliul Miniștrilor de Externe, sau Conferința Ambasadorilor.

S-a apreciat că și în cadrul acestor organisme rolul delegațiilor americane a scăzut neîncetat⁴⁷.

În afara acestor păreri, a fost o certitudine faptul că insuccesele președintelui Wilson au culminat cu refuzul Senatului american de a ratifica tratatele de pace la Paris, în noiembrie 1919 și martie 1920, refuz care a venit după prăbușirea fizică a președintelui, din septembrie 1919, prăbușire care a însemnat practic imposibilitatea sa de a acționa pentru a salva concepția și strategiile pe care le-a promovat.

⁴⁷ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 155 sq. Boris Rangheț citează și lucrarea Ion I. Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuțiuni la studiul războiului nostru*, Editura Socec&Co, București, 1921, p. 298 sq și Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe 1914-1918. A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*, Princeton University Press, 1957, p. 383 sq.

Problema reprezentării numerice a diferitelor state cu delegați la Conferința de Pace a prilejuit numeroase controverse. În data de 12 ianuarie 1919, la prima întrunire a Consiliului Suprem al Conferinței de Pace, s-a stabilit că toate statele mici din Europa să fie reprezentate de doi delegați. Excepții au fost Belgia și Serbia care, la cererea Franței, au fost admise cu trei delegați. Prim-ministrul României a protestat împotriva neadmiterii țării sale în comisia pentru instituirea Ligii Națiunilor⁴⁸.

Delegația română la Paris a acționat diplomatic pornind de la patru premise principale: 1) Valabilitatea Tratatului din 1916, încheiat între România și Antanta; 2) Contribuția României la victoria Aliaților; 3) Realizarea dezideratelor României era în perfectă concordanță cu principiile dreptului națiunilor la autodeterminare și 4) Dreptul României, stipulat în Tratatul cu Aliații din august 1916, de a trata de pe poziții de deplină egalitate cu marile puteri. Față de această situație, raporturile delegației române cu cea americană erau afectate de faptul că americanii refuzau să recunoască tratatele încheiate de aliații lor europeni înainte de intrarea SUA în război. Pentru români apăruseră și dificultăți diplomatice datorate faptului că Anglia și Franța înclinau spre nerecunoașterea tratatului din 1916, din cauza faptului că România a încheiat pace separată cu Puterile Centrale.

Seria întâlnirilor directe între politicieni români și americani, la Paris, a început încă în 8 ianuarie, înainte de începerea tratativelor oficiale. Este vorba de întâlnirea lui Take Ionescu cu politicieni americani. În ziua de 15 ianuarie 1919, deși nu făcea parte din delegația oficială, Take Ionescu a fost invitat la un prânz de americani. Prin calitățile sale diplomatice excepționale el a reușit să câștige o mare aderență în cercurile Conferinței de Pace, aducând importante servicii cauzei românești. În schimb, prim-ministrul român era apreciat ca un politician rigid, intransigent, cantonat în pretențiile de respectare a tratatului României cu Antanta din august 1916, fapt care a indispus cercurile oficiale aliante și l-a îndepărtat de președintele Wilson. Ion Brătianu a sosit la Paris în 13 ianuarie 1919 și imediat după această dată a avut convorbiri cu expertul britanic pentru Balcani, Harold Nicolson, care nu i-a împărtășit părerile. Ca urmare, Ion Brătianu s-a adresat delegației americane și s-a întâlnit, în 27 ianuarie, cu colonelul Edward Mandell House. Expunându-și considerațiile de ordin istoric, Brătianu a fost întrerupt, colonelul House spunând că era la curent cu problematica politico-istorică a României și că simpatiza aspirațiile României. Ion Brătianu, plăcut impresionat, a declarat că a fost primul mesaj încurajator pe care l-a auzit de la sosirea sa la Paris. Colonelul House a mijlocit și întâlnirea lui Ion Brătianu cu expertul american Douglas Johnson, din 28 ianuarie 1919, care avusese anterior o întâlnire și cu Take Ionescu. Cu acest prilej, Ion Brătianu a spus că spera să găsească la delegația americană prietenia pe care nu a întâlnit-o în altă parte și că el nu era atât de rigid precum îi era renumele. Înaltul delegat român s-a plâns că României i s-a permis să aibă doar doi delegați la conferință. Lucrările Conferinței de Pace din 31 ianuarie au fost semnificative și pentru relațiile româno-americane.

Ședința s-a încheiat la ora 18.30, iar la ora 19, la luxoasa reședință a lui Ion Brătianu, de pe Champs Élysée, au fost primiți experții americani Clive Day, Douglas Johnson și Charles Seymour. Americanii au fost impresionați de somptuozitatea reședinței, de cina ce le-a fost oferită și de anturajul delegației române, în mod deosebit de cultura lui Nicolae

⁴⁸ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 167 sq.

Mișu. Convorbirile au fost consemnate. Din stenogramă, observăm și accentele de tensiune din jurul delegațiilor celor două țări. Șeful delegației române s-a referit nu atât la problemele frontierelor, cât la principiile care guvernau conferința, la statutul României și al micilor națiuni, chemate în fața reprezentanților celor cinci mari puteri, în fața cărora se găseau precum în fața unei instanțe de judecată. Brătianu a arătat pericolul ca întreaga conferință să se transforme într-un birou central al marilor puteri, prin fața căruia să se perinde statele mici și mijlocii. Șeful delegației române s-a plâns de tratamentul pe care i l-au aplicat Anglia, Franța și Italia, afirmând că singurele manifestări cordiale față de România le-a întâlnit la delegația americană⁴⁹.

Este greu de cuantificat în ce măsură Ion Brătianu s-a plâns de tratamentul aplicat statelor mici și mijlocii de către marile puteri din dorința de a obține cel mai bun tratament posibil pentru țara sa și ce rol juca naivitatea de a spera că idealurile de egalitate între națiunile mici și cele mari, proclamate în mod ideal de Woodrow Wilson, să fie aplicate în practică. Îclinăm să credem că ambele manifestări au fost prezente la Ion Brătianu. Clasa politică românească a suferit în toate timpurile de naivitate, uneori în măsură mai mare, alteori în măsură mai mică.

În momentul în care se apropiau deciziile cele mai importante ale Conferinței de Pace, în 4 februarie 1919, în numele Ligii Naționale Române din America, Vasile Stoica a trimis o telegramă Regelui Ferdinand I, arătându-i sentimentele celor 180.000 de români veniți din Transilvania, Banat, Bucovina și Macedonia față de realizarea idealurilor naționale românești la Alba Iulia și asigurându-l de tot devotamentul românilor americani față de Coroană⁵⁰.

Prima ședință a Comisiei pentru România a avut loc în 8 februarie 1919, în sala mare de banchete de la Quai d'Orsay. Delegații români nu au fost invitați. Ședința a fost condusă de delegatul italian Martino, care a sprijinit discutarea și recunoașterea Tratatului României cu Antanta, din 17 august 1916. El era interesat de recunoașterea aceluiași tratat, dorind să creeze un precedent care să favorizeze recunoașterea de către Conferința Păcii a Tratatului Italiei cu Antanta, din 1915. Delegații americani s-au opus propunerii, declarând că ei nu sunt în mod oficial legați de vreun tratat și nu au putut lua parte la discuții referitoare la probleme despre care nu au luat cunoștință. C. Kirițescu s-a referit la poziția avută de Robert Lansing în cadrul acestei ședințe, apreciind-o ca fiind „cu deosebire” ostilă, invocând „argumente etnografice rău întrebuintate”⁵¹.

Ion I.C. Brătianu nu și-a pierdut încrederea în obținerea de către România a dezideratelor naționale, în cadrul Conferinței Păcii. După acest discurs al lui Robert Lansing, în 9 februarie 1919, Ionel Brătianu i-a scris lui M. Ferekide, președintele ad-interim al Consiliului de Miniștri, că SUA aveau motive electorale datorită cărora au făcut declarații publice care nu erau în concordanță cu atitudinile pe care le promovau⁵².

⁴⁹ *Ibidem*, pp. 169, 174-179.

⁵⁰ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 519, p. 188.

⁵¹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 184 sqq. Autorul citează și lucrarea Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, Editura Casei Școalelor, Tipografia „România Nouă”, București, 1922, vol. III, ediția a II-a, p. 520 sq.

⁵² Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 158.

Nu trebuie uitat faptul că analizând aprecierile lui Robert Lansing referitoare la Woodrow Wilson, trebuie avut în vedere faptul că cei doi politicieni de vârf ai Statelor Unite au avut neînțelegeri ireconciliabile, care au culminat cu cererea președintelui, adresată lui Robert Lansing, de a demisiona. Robert Lansing a demisionat, ceea ce a fost un avantaj pentru promovarea intereselor României.

Numeroși delegați la Conferința Păcii, alți politicieni, ca și opinia publică, au formulat multe critici la adresa marilor puteri, mai ales la adresa SUA, referitoare la modul în care au acționat în cadrul Conferinței de Pace, dar nu s-a putut contesta justetea majorității hotărârilor adoptate. Astăzi, după scurgerea unui important număr de ani, după accesul cercetătorilor la arhivele timpului, temeinicia majorității soluțiilor Conferinței de Pace este recunoscută în cea mai mare parte. Afirmăm această realitate chiar dacă este greu de cuantificat procentul exact al hotărârilor juste.

A doua ședință a Comisiei pentru România, care a examinat problema Transilvaniei, s-a desfășurat în 11 februarie 1919. S-a ajuns destul de repede la aproximarea locurilor de trasare a frontierei, această problemă finalizându-se până la sfârșitul lunii februarie. Poziția americană, acceptată și de delegația franceză, a fost ca teritoriul cu adevărat maghiar să fie lăsat ungurilor. Ca urmare, frontierele trasate au lăsat un număr mare de români în Ungaria⁵³.

În 13 februarie 1919, din Youngstown, Ohio, românii au adresat o moțiune guvernelor american și român prin care cereau să se aprobe de către Conferința de Pace hotărârile românilor de unire într-un singur stat.

Moțiunea adresa mulțumiri guvernelor Aliate și celui român pentru sacrificiile făcute pentru eliberarea umanității de oprimare și susținea „necesitatea următoarelor frontiere naturale: România și Ucraina trebuie să fie separate de Nistru; România și Iugoslavia trebuie să fie separate de Tisa și de gura Mureșului până la Dunăre și de acest din urmă fluviu până la limitele fostului Regat al României. Ei susțin, de asemenea, se arăta în moțiune, că cei 600.000 de români din Ucraina, cei 274.000 români care trăiau în Serbia, între Timoc și Dunăre, ca și românii din Macedonia, Tesalia și Epir, să aibă de acum înainte posibilitatea să se dezvolte în mod liber. În schimb, aceleași libertăți să fie garantate celor 280.000 de sârbi din Banat, celor 200.000 de ucraineni din Basarabia, ca și altor minorități naționale din teritoriul românesc.” Moțiunea făcea importante precizări legate de dorințele românilor americani față de probleme interne și externe ale noii Români: problema împărțirii pământului la țărani, protejarea lucrătorilor din comerț și industrie, acordarea de drepturi politice populației evreiești, garantarea unei egalități confesionale absolute pe întreaga întindere a teritoriului românesc, problema autonomiei administrative (care să fie rezolvată în conformitate cu principiile democrației moderne și în spirit liberal), vot universal, egal, secret, acordat atât bărbaților, cât și femeilor; era exprimat dezideratul ca, în limitele posibilului, Constituția SUA să fie modelul viitor de organizare a statului român⁵⁴.

⁵³ *Ibidem*, p. 186.

⁵⁴ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 537, p. 222 sq.

După numeroase ședințe ale Comisiei pentru România, în 22 februarie 1919, a fost invitat și Ion I.C. Brătianu, pentru a expune punctul de vedere al delegației României, iar în 28 februarie 1919 a avut loc ultima ședință a acelei comisii⁵⁵.

Casa Regală a României a fost și ea implicată în eforturile diplomatice ale României în cadrul tratativelor de încheiere a păcii. În afara schimbului de mesaje între Regele Ferdinand I și președintele Woodrow Wilson, în luna martie 1919 Regina Maria a României a vizitat capitala Franței, pentru a influența principalii lideri ai Lumii: președintele Wilson și prim-ministrul Franței, Georges Clemenceau. Regina miza și pe regele George al V-lea și pe prim-ministrul David Lloyd George, ai Marii Britanii, țara ei de baștină, pe care avea să-i viziteze la Londra. Regina miza pe șarmul ei cu totul ei deosebit, apreciat și recunoscut în epocă și pe puterea ei de convingere. Cu toate că era verișoară a regelui Angliei, în tinerețe, Maria, susținută de mama ei, a refuzat căsătoria cu George al V-lea, renunțând la tronul Marii Britanii, pentru că nu agreea climatul de la Palatul Regal englez. Când Regina Maria s-a dus la Londra să susțină cauza României, încălcând protocolul regal, regele George al V-lea a așteptat-o pe Maria în gară și a primit-o foarte cald, semn că încă mai nutrea sentimente pentru ea. Maria i-a oferit propriile ei bijuterii, în amintirea copilăriei și tinereții petrecute împreună. Regele i-a promis Mariei sprijin pentru cauza românească și s-a ținut de cuvânt, iar acest lucru s-a văzut după întoarcerea Reginei României la Paris, când atitudinea delegației britanice a devenit favorabilă României.

La Paris, Regina Maria, păzită de un detașament de jandarmi francezi în uniformă, s-a instalat în hotelul Ritz, pe care flutura drapelul României. În 5 martie 1919, în ziarul „Le Matin”, scriitoarea franceză Colette scria: „Ferice de orașul Paris, că poate întâmpina o Regină atât de frumoasă”. Zilnic, grupuri mari de admiratori se adunau în jurul Pieței Vendôme, în speranța că o vor vedea pe Regina Maria și pe fetele ei care și-au însoțit mama la Paris. Regina României venea și pleca maiestuosă, primea musafiri, acorda audiențe, dădea și participa la recepții oficiale și private în onoarea ei. Era fotografiată, înfățișată în toate jurnalele, intervievată, lăudată uneori deșănțat și se vorbea despre ea pretutindeni. Regina a mers la spectacole de la Operă, unde i se dăduse o lojă între coloane drapate cu tricolorul românesc și decorate cu flori.

În 8 martie 1919, Regina a avut convorbiri neoficiale cu colonelul E.M. House, care o adula pe Regină, iar în 11 martie, cu președintele Wilson. Președintele i-a promis Reginei că va susține cauza românească și pentru a concretiza acest sprijin îl va primi pe prim-ministrul Ion I.C. Brătianu pentru o convorbire personală. În conștiința publică a timpului s-a răspândit ideea că și președintele Wilson a plăcut-o foarte mult pe Regină, care a fost de-a dreptul seducătoare.

O altă foarte importantă întâlnire a Reginei Maria a fost cea cu Georges Clemenceau. Până la întâlnirea cu regina Maria, „Tigrul”, cum era poreclit prim-ministrul francez, detesta România, mai ales pentru că a încheiat pace separată cu Puterile Centrale și îl detesta pe premierul Brătianu.

Întâlnirea a început furtunos, cu reproșuri severe ale lui Clemenceau la adresa păcii României „cu friții”, cum s-a exprimat premierul francez. Regina i-a amintit premierului

⁵⁵ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 187 sq.

francez că Regele Ferdinand nu a semnat Pacea de la Buftea-București. Apoi Regina a cerut să se acorde României întregul Banat. Clemenceau a spus că România vrea „partea leului”, iar Maria a răspuns că da, România vrea partea leului și pentru asta a venit să trateze cu vărul primar al leului: Tigru! Hohotele de râs ale lui Clemenceau și șarmul Reginei României au făcut trecerea de la confruntare la o strânsă apropiere și convorbirile s-au încheiat extrem de cald. Ulterior, Clemenceau i-a spus ambasadorului României că o Regină ca Maria trebuie primită cu toate onorurile militare și cu mareșalul Ferdinand Foch, comandantul șef al armatei Franței în front. Astfel, Regina României s-a asigurat și de sprijinul Franței pentru cauza românească.

Ion I.C. Brătianu i-a scris colonelului House, în 15 martie 1919, în problema garanțiilor de securitate, care, după părerea lui, ar fi trebuit să fie mai mari pentru micile puteri, decât pentru marile puteri și s-a plâns că România era în situația de a afla târziu despre hotărâri care o priveau și legat de care delegația română nu fusese consultată în nici un fel.

Întâlnirea președintelui Wilson cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a avut loc în 17 martie 1919.

Ulterior, profitând de o invitație la dejun, la reședința experților americani, în 14 aprilie 1919, înainte ca aceștia să aibă asemenea întâlniri cu Ion I.C. Brătianu, Vasile Stoica a insistat și el pentru consultarea părerii României în cazul importantelor hotărâri care se așteptau.

Urmarea directă a acestor convorbiri, în primul rând a convorbirii Reginei Maria cu președintele Wilson, a fost schimbarea limbajului experților guvernamentali americani față de România și dezideratele ei, în cadrul rapoartelor oficiale⁵⁶.

Este evident că întregul context al Conferinței de Pace de la Paris și prezența președintelui SUA în capitala Franței pentru șase luni, cea mai lungă absență a unui președinte de la Casa Albă din întreaga istorie a țării, a marcat o intensificare importantă a relațiilor diplomatice dintre România și SUA. Aceste relații au fost oscilante, marcate atât de momente de apropiere, cât și de momente de răceală. Această relație oscilantă are câteva cauze importante: chestiunea statutului minorităților, în special chestiunea evreiască și chestiunea Tratatului dintre România și Antantă (august 1916), pe care îl invoca cu insistență România, dar la care SUA nu fuseseră parte, motiv pentru care îl ignorau. Pe lângă aceste două cauze, Ionel Brătianu considera că necunoașterea de către americani a problematicei României era o cauză a unor neînțelegeri româno-americane din perioada Conferinței de Pace.

În primăvara anului 1919, Conferința Păcii avea de luat hotărârile privitoare la România și Ungaria ținând cont și de situația conflictuală dintre cele două țări. În 30 aprilie 1919, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Consiliului guvernamental revoluționar ungar, Béla Kun, a adresat o ofertă de pace președintelui Woodrow Wilson și guvernelor cehoslovac, iugoslav și român⁵⁷.

Oferta de pace a lui Béla Kun recunoștea fără rezerve „pretențiile teritoriale” anunțate de guvernul SUA, pe care precedentul guvern ungar nu le-a acceptat, cerând în schimb încetarea imediată a ostilităților și neamestecul Aliaților în treburile interne ale

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 175-176, 182.

⁵⁷ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 595, p. 330 sq.

noii Ungarii. Oferta susținea că din momentul respectiv nici un fel de interes național nu mai justifica menținerea stării de război, precizând că dacă totuși războiul va continua, aceasta se va datora doar unor interese străine și dorinței „claselor dominante ungare”.

În 31 mai 1919, a avut loc cea de a opta ședință plenară a Consiliului Suprem Aliat în care s-a discutat proiectul de tratat cu Austria. Ordinea de zi cerea comunicarea termenilor de pace cu Austria Puterilor Aliate și Asociate. Documentul ajunsese în faza foarte avansată, atât privitor la clauzele politice și militare, cât și la cele de despăgubire. Ședința fusese amânată la cererea lui Ion I.C. Brătianu, care solicitase timp de studiere a documentului. Discuțiile referitoare la trasarea frontierelor fostei monarhii erau dificile și demonstau că în Europa Centrală era foarte dificil de trasat frontiere etnice incontestabile, care să dea naștere unor hotărâri durabile. În cadrul acestei ședințe, președintele Woodrow Wilson a spus: „Regret foarte mult că această reuniune se termină lăsând în spiritul unora impresia permanentă că noi am auzit aici exprimându-se ideea că Marile Puteri doresc să-și impună întru-totul influența față de puterile mai mici printr-un sentiment de autoritate și orgoliu... Noi dorim să asigurăm pacea lumii și să facem să dispară în viitor orice element de tulburare și pericol. Una din condițiile esențiale ale acestui fapt este o împărțire echitabilă a teritoriilor potrivit afinităților și dorinței populațiilor... Noi cerem prietenilor noștri din Serbia și din România să creadă că noi nu dorim totuși să aducem atingere suveranităților vechi și recunoscute... Dacă omenirea se află din nou tulburată, dacă condițiile, pe care le considerăm toți ca fiind fundamentale, sunt readuse pe tapet, garanția care vă este dată vrea să însemne că Statele Unite vor face să treacă de această parte a oceanului, armata și flota lor... i-aș spune îndeosebi domnului Brătianu că noi nu avem nici cea mai mică dorință de a încălca suveranitatea țării sale, că noi nu vrem să facem nimic care i-ar putea displace. România va ieși din acest război mare, puternică, cu creșteri teritoriale datorită efortului comun și vigoriei armatelor noastre. Noi avem deci dreptul să insistăm asupra unor condiții...”⁵⁸.

Tensiunea maximă între delegația României și reprezentanții marilor puteri s-a manifestat în perioada mai-iulie 1919. În unele momente litigioase, polemici au avut loc între Ion I.C. Brătianu, pe de o parte, Woodrow Wilson sau Robert Lansing, pe de altă parte. Adeseori în sprijinul poziției României s-au exprimat și alți delegați ai unor țări mici și mijlocii. La baza disensiunilor diplomatice între România și reprezentanții marilor puteri au stat: lipsa de consultări cu toate părțile interesate în cazul tratatului cu Austria, stabilirea frontierelor cu Ungaria, statutul minorităților, presiunile economice exercitate de SUA asupra României, legat de petrol și de aprovizionarea pentru refacerea țării (problemă asupra căreia vom reveni), reparațiile de război⁵⁹.

În problema minorităților, Ion I.C. Brătianu a trimis o scrisoare președintelui Wilson, în 6 iunie 1919, însoțită de două anexe în care face o serie de precizări privind problemele evreilor din România. Ion I.C. Brătianu a subliniat că România a fost totdeauna o țară în care a domnit toleranța religioasă, iar chestiunea evreiască era una de natură socială și economică, asemănătoare chestiunii galbene din SUA. Evreii din România erau străini prin originea și limba lor și erau prea numeroși pentru a trăi în condițiile favorabile pe care și le doreau într-o țară săracă, în special prin orientarea

⁵⁸ *Ibidem*, doc. nr. 618, p. 410 sqq.

⁵⁹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 191.

exclusivă doar către unele profesii, spre care îi îndeamnă educația lor seculară. Masa de emigranți evrei a agravat mult situația economică și socială a României. Pentru a opri consecințele, apreciate de Ion I.C. Brătianu ca „fatale”, România a oprit influența acestei emigrații prin legi speciale.

În Moldova, masa de emigranți evrei a pătruns la jumătatea secolului al XIX-lea și nu a avut timp, în doar un sfert de veac, să se adapteze condițiilor de viață ale poporului român. Din această cauză, au existat probleme în cadrul Congresului de Pace de la Berlin, din 1878, când s-a încercat să se impună României o soluție pe care ea a considerat-o contrară propriilor interese și violând dreptul țării de a decide singură în problemele ei interne. Guvernul român a protestat în zadar împotriva clauzelor acelui tratat, dar a putut rezolva problema doar pe căi ocolite, respectiv primind ajutorul Germaniei în anularea practică a clauzelor tratatului, în schimbul înlesnirii cumpărării de către statul german a unor linii de drum de fier. Intervenția Congresului de la Berlin în problema evreiască a creat în România un curent împotriva unor hotărâri impuse din afară. Soluția pe care o vedea Ion I.C. Brătianu, pentru rezolvarea problemei evreiești, era, în primul rând, dezvoltarea economică a României, în special dezvoltarea comerțului și creșterea nivelului de trai al țăranilor. Adresându-se președintelui SUA, Ion I.C. Brătianu arăta că încă înainte de încheierea războiului, înainte de intervenția SUA în problemele minorităților în statele Europei Centrale și de Est, fără nici o influență din afara României, Regele și guvernul României au declarat în mai multe ocazii că, imediat după normalizarea situației politico-sociale, se va asigura tuturor egalitatea civilă. În mai 1919, guvernul României a dat decretul-lege relativ la naturalizarea evreilor⁶⁰.

Un moment foarte tensionat al raporturilor româno-americane, în cadrul tratatelor de la Paris, a avut loc în 10 iunie, când s-a discutat problema limitelor de staționare a trupelor românești în Ungaria și implicit problema frontierei de vest a României. Președintele Woodrow Wilson a făcut delegației române un rechizitoriu sever și a amenințat cu întreruperea aprovizionării și a oricărui ajutor pentru România. Prim-ministrul britanic, David Lloyd George, s-a manifestat de-a dreptul violent. Ion I.C. Brătianu a arătat că se vorbea despre o frontieră ungaro-română stabilită în cadrul conferinței, fără consultarea sau știința delegației române⁶¹.

Cu ocazia încheierii păcii între Puterile Antantei și Germania, Regele Ferdinand I a trimis o telegramă de felicitare președintelui Woodrow Wilson, în 4 iulie 1919. În finalul telegramei se arăta: „România, a cărei prosperitate a fost distrusă fără milă de ocupația străină, are încredere în spiritul de dreptate al poporului american și al președintelui său, în aceste momente grele când țara mea îndeplinește cu mult curaj rolul unui bastion în sud-estul Europei”⁶².

Președintele SUA a răspuns Regelui României, asigurându-l încă o dată că va veghea la instaurarea unei ere de pace.

Ca urmare a presiunilor asupra României, în privința clauzelor legate de minorități, Ion I.C. Brătianu a părăsit conferința, în luna iulie 1919. Potrivit proiectului, România ar

⁶⁰ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 623, p. 432 sqq.

⁶¹ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 191 sq.

⁶² Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 647, p. 11.

fi trebuit să accepte amestecul unor guverne străine în aplicarea legilor sale interne. S-a formulat și părerea că substratul tentativelor de legiferare a amestecului în treburile interne ale României ar fi fost intenția marilor puteri, inclusiv a SUA, de a controla industria românească a petrolului⁶³.

Divergențele din raporturile româno-americane au continuat și României i s-au făcut reproșuri și legat de intervenția militară în Ungaria. În 17 iulie 1919, Consiliul Suprem Aliat a ținut o ședință pentru discutarea planului de operațiuni militare contra Ungariei, la care au fost convocați și reprezentanții României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei. Cu acest prilej, generalul american Bliss a făcut notă discordantă față de reprezentanții celorlalte state, referitor la realitatea din zona de operații militare. Generalul american afirma că nu auzise de atrocitățile și masacrele comise de maghiari împotriva românilor, despre care a scris și presa americană, împotriva cărora guvernul României a cerut ajutorul Aliaților. El nu avea cunoștință că armistițiul din 13 noiembrie 1918, de la Belgrad, a fost făcut și semnat fără participarea românilor. De la început, generalul Bliss a ținut să precizeze că, indiferent de propria sa aprobare, doar guvernul american poate lua o decizie în chestiunea războiului. El era de părere că, deși s-au luat măsuri de ascundere a realității, era evident că avea loc o reînnoire a războiului cu Ungaria, pentru a distruge guvernul său din acel moment istoric.

S-a reproșat României că acțiunea militară împotriva Ungariei nu ar fi putut avea loc decât dacă această țară ar fi încălcat armistițiul de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918. Era cert că judeo-bolșevicii din fruntea Ungariei, în frunte cu Béla Kun, găsiseră sprijin nu doar în Rusia Sovietică, ci și în cercurile conducătoare evreiești din Occident, mai ales din SUA. Cu acel prilej, a fost trasată o linie de la nord la vest, peste care românii și sârbii nu aveau permisiunea să avanseze. Generalul spunea că românii n-ar fi trebuit să treacă la vest de acea linie, dar ei au făcut acest lucru imediat ce au scăpat de ocupația germană, cu toate că generalul Franchet D'Esperey, garant al armistițiului de la Belgrad, a încercat să-i oprească, fără să reușească. El afirma că problema înaintării românești a fost discutată la Paris și nici după acele discuții armata română n-a oprit înaintarea. Generalul Bliss a arătat că, la 25 februarie 1919, la Versailles, generalul Charpy, șeful statului major al generalului Franchet d'Esperey, a afirmat că singurele dificultăți în zonă erau create de România. Românii au avansat mai ales în regiunea Cluj, fapt care i-a făcut pe unguri să protesteze pentru încălcarea armistițiului. La timpul respectiv, arăta generalul Bliss, românii s-au plâns că generalul Franchet d'Esperey ar fi fost înțeles cu ungurii, fapt apreciat de general ca inexact. S-a încheiat apoi un acord prin care li se permitea românilor să înainteze până la o nouă linie, dar românii au încălcat-o și pe aceea, dând naștere la incidente și oprind populațiile. Ungurii au fost exasperați. Generalul Bliss spunea că românii afirmau că se tem de un atac maghiar, fapt pe care el îl considera imposibil, armata română având o organizare excelentă, în timp ce ungurii erau totalmente dezorganizați. Generalului i se păreau normale unele mișcări sociale din Ungaria, inclusiv un oarecare bolșevism, pe care îl aprecia ca nefiind important, iar în Transilvania bolșevismul nu apăruse. El spunea că românii nu trebuie autorizați să depășească linia Arad – Oradea – Satu Mare și propunea să se trimită în zonă trupe Aliate. În garnizoana

⁶³ Boris Rangheț, *op. cit.*, p. 193 sq. Autorul îl citează pe I. Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 324.

de la Satu Mare și în cea de la Arad existau la ora respectivă asemenea trupe. Violarea armistițiului s-a făcut doar din vina părții române, afirma generalul american. Guvernul Karoly a demisionat pe 19 martie și a transmis puterea lui Béla Kun. Acesta a reușit să ridice o armată numai pentru a riposta invaziei românilor, apreciată ca nejustificată de generalul Bliss. Faptul că armata maghiară s-a organizat doar după venirea lui Béla Kun, dovedea, în opinia generalului american, că românii au violat armistițiul⁶⁴.

Suspiciunile americane privind legalitatea acțiunilor armatei române în Ungaria au continuat și au determinat însărcinarea reprezentantului SUA în Comisia inter-aliată de la Budapesta, generalul Bandholz, să semnaleze toate rechizițiile operate de armata română în Ungaria. În 10 septembrie 1919, reprezentantul american a fost primit la Sinaia de Regele și Regina României. El s-a manifestat cu simpatie și a declarat că nu are de dat nici un fel de sfat, ci are doar de îndeplinit ordinul de a inventaria rechizițiile. Generalul Bandholz a avut o întâlnire și cu Ion I.C. Brătianu, care i-a destăinuit intenția sa de a evacua Budapesta. Reprezentantul SUA a protestat, afirmând că acest lucru ar face ca Ungaria să fie din nou predată bolșevismului. Cu titlu personal, generalul american s-a raliat tezei române întemeiată pe distincția între termenii de „recuperări” și „rechiziții”, făcute de armata română în Ungaria. În cursul întrevederii cu Ion I.C. Brătianu, care s-a desfășurat în 11 septembrie 1919, prim-ministrul român a făcut unele precizări pentru informarea Comisiei Aliaților. El a arătat că trebuie avute în vedere trei categorii de rechiziții făcute de armata română: „1) Materialul armatei și materialul de cale ferată luat cu arma în mână de la inamic și pentru care credem că nu avem de dat nici o socoteală: 2) Celălalt material recuperat avea rolul de compensație a ceea ce ne luase inamicul și pentru care eram gata să stabilim situația cu Aliații și 3) Orice altă rechiziție fusese deja oprită, conform ordinelor, pe care le-a primit armata”⁶⁵.

Decizia românească de evacuare a Budapestei, despre care a vorbit Ion I.C. Brătianu, s-a pus în aplicare după ce au fost luate o serie de măsuri pentru a se evita lăsarea Ungariei în mâna bolșevicilor. În 10 octombrie 1919, de la Paris, colonelul Toma Dumitrescu, consilier militar în cadrul delegației României la Conferința de Pace, l-a informat pe mareșalul Ferdinand Foch, comandant șef al armatelor aliate, că Înalțul Comandament Român a pus la dispoziția atașatului militar al Statelor Unite în România, colonelul Yates, armamentul și muniția necesare noii jandarmerii a Ungariei, conform cererii generalilor aliați aflați la Budapesta. Acest moment a fost urmat de începerea retragerii trupelor române din Ungaria⁶⁶.

În perioada care a urmat încetării operațiunilor militare, raporturile româno-americane au fost marcate de interesele economice ale unor importante firme americane, doritoare să obțină materii prime și piețe de desfacere în România.

În cursul războiului s-a conștientizat imensa importanță a petrolului din punct de vedere strategic. După 1916, în SUA s-au făcut prospecțiuni geologice. Organismele abilitate au răspândit zvonul că resursele americane erau aproape de epuizare. Guvernul american a hotărât să sprijine acțiunile în străinătate ale concernului „Standard Oil”.

⁶⁴ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 656, p. 37 sqq.

⁶⁵ *Ibidem*, doc. nr. 714 și 717, pp. 432 și 436.

⁶⁶ *Ibidem*, doc. nr. 743, p. 485.

Această campanie de sprijinire a efortului de acaparare a unor surse de petrol în afara SUA a avut loc într-o perioadă în care companiile britanice se aflau în plină ofensivă în marile bazine petrolifere ale lumii. Departamentul de Stat a recomandat, în 1919, în trei rânduri (31 mai, 16 august și 17 octombrie) tuturor reprezentanțelor americane din lume să trimită informații despre orice fel de afaceri petroliere din țările unde erau acreditați. În ordinul din 16 august 1919, trimis și la București, se cerea ajutor pentru sprijinirea oricărei acțiuni întreprinsă de societățile industriale americane ale petrolului, arătându-se că acest lucru favorizează interesele reale, vitale, ale SUA. Această Open Door Policy a SUA, în domeniul petrolului s-a accentuat după încetarea operațiunilor militare. SUA au reacționat cu violență împotriva statelor care promovau o politică a porților închise în acest domeniu. Așa a fost cazul cu Marea Britanie, împotriva căreia administrația de la Washington a dezlănțuit o campanie înverșunată, în noiembrie 1919, când guvernatorul militar britanic al Palestinei a ordonat arestarea unui prospector american al lui „Standard Oil”.

După Primul Război Mondial, administrația de la Washington a încercat să impună această politică a „porților deschise” pe întregul glob pământesc, în afacerile cu petrol. Ea a fost pentru prima oară proclamată de secretarul de stat John Hay, în 1899, în cazul Chinei. Recunoscând sferele de influență în China, el propunea egalitatea de tratament în afaceri, politică în urma căreia trusturile petroliere americane ar fi putut pătrunde în China și în zonele de influență ale altor puteri. În februarie 1920, Woodrow Wilson a semnat documentul „Oil Land Leasing”, care prevedea că guvernul federal putea refuza concesionarea perimetrelor petrolifere ale statului cetățenilor străini care aparțin unor state care pe teritoriul lor nu acordau drepturi egale americanilor. Conflictele comerciale pe tema petrolului s-au purtat mai ales cu Marea Britanie⁶⁷.

Interesele economice americane în domeniul petrolier, dar și în alte domenii, au vizat și România. Ele puteau, într-o anumită măsură, să periclitizeze interese ale statului român. În 7 octombrie 1919, ministrul plenipotențiar al Franței la București, Saint-Aulaire, a transmis un raport ministrului de Externe al Franței, St. Pichon, în care arăta că Ion I.C. Brătianu i-a prezentat unele documente americane care constituiau dovezi ale faptului că asupra României se exercita un șantaj economic, cu scopul acaparării de către societatea „Standard Oil” a bogățiilor petrolifere ale țării. Ministrul plenipotențiar francez anexa aceste documente raportului său⁶⁸.

În 29 octombrie 1919, Serviciul de Informații al Ministerului Comerțului de Război al Marii Britanii a informat Foreign Office-ul că Herbert Clark Hoover, președintele Consiliului interaliat de ajutor economic din cadrul Ministerului Comerțului de Război al SUA, a trimis în România o misiune pentru a obține contracte de construire de poduri pentru căi ferate. Memoriul arăta că Herbert Hoover se baza în acțiunile sale pe căpitanul Betzkis, membru al misiunii Hoover, care avea presupuse relații strânse cu ministrul român de Finanțe, Constantinescu, personalitate marcată în opinia publică de o reputație proastă, din motive de corupție, fenomen care în România „nu este ceva neobișnuit”, se scria în memoriu. În eforturile de obținere de comenzi de poduri, unele foarte scumpe

⁶⁷ Gheorghe Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale până la 1929*, Editura Junimea, Iași, 1981, p.18 sq.

⁶⁸ Ion Ardeleanu, *op. cit.*, doc. nr. 739, p. 474 sq.

(cum ar fi cel preconizat a fi construit peste Dunăre) a intervenit și ministrul american în România, Charles Vopicka, care susținea firma „Goethals”⁶⁹.

Speranțele americane de obținere a unor piețe masive în România au fost anulate de lipsa capacității de plată a României, de posibilitățile ei restrânse de a se dezvolta masiv, ca și de politica liberală de încurajare a acțiunilor și inițiativelor românești în domeniul economic.

Ministrul plenipotențiar francez la București, Saint-Aulaire, a revenit cu referiri la presiunile economice ale SUA asupra României, într-un raport către ministrul de Externe francez, în 7 ianuarie 1920. Saint-Aulaire scria că se găsea în cele mai „sigure” raporturi cu colegul său american. Cei doi diplomați nu s-au văzut câteva luni, timp în care Charles Vopicka s-a aflat în SUA. În lunile cât s-a aflat acasă, organizații evreiești din SUA, oameni de afaceri și politicieni din anturajul președintelui SUA, au exercitat o puternică presiune asupra lui, în scopul de a provoca o ruptură între România și Antanta. Aceste cercuri de interese americane erau de părere că singurul mijloc prin care s-ar fi asigurat dominația economică asupra României era acela de a o slăbi prin această ruptură de Antanta, în cadrul căreia se bucura de susținere, mai ales din partea Franței.

Într-o asemenea situație, România nu ar fi mai fost tratată ca țară aliată, ci ca una potrivnică și forțele economice interesate ar fi putut să-și pună în aplicare ușor și fără menajamente planurile de dominație. În mod concret, ministrului american i se solicita să acționeze pentru a se cere României petrolul, pădurile și căile ferate drept garanție pentru sumele de bani avansate României în timpul războiului, pe care țara nu le putea rambursa în acel moment. Charles Vopicka i-a mărturisit lui Saint-Aulaire că unii dintre autorii respectivului plan erau supărați pe ministrul plenipotențiar francez la București, pentru colaborarea bună a acestuia cu autoritățile române și au determinat delegația americană la Paris să se plângă de diplomatul francez. Charles Vopicka a găsit în corespondența diplomatică americană ecouri ale demersurilor împotriva lui Saint-Aulaire. Raportul ambasadorului francez arăta că Charles Vopicka a acționat rațional și activ pentru a neutraliza politica guvernului SUA de creare a unei rupturi între România și Antantă, ruptură care ar fi adus unor companii americane importante profituri materiale. Se arăta că Vopicka a acționat în această direcție cu determinare („cât i-a stat lui în putință”).

În momentul în care ruptura României de Antanta părea iminentă, reprezentanții evreilor din România, îngrijorați, i-au cerut lui Charles Vopicka să încerce să o împiedice, argumentând că un asemenea eveniment politic ar fi fost urmat de o puternică reacție anti-evreiască în România. În această perspectivă, evreii erau siguri că vor fi făcuți vinovați de inițiativele politice ale Consiliului Suprem Aliat față de România. Conducerea evreilor din România i-a declarat ministrului american că acțiunea conaționalilor din SUA ar fi avut ca urmare declanșarea unui pogrom anti-evreiesc, fapt care în România nu avusese loc niciodată. Este interesant de observat că ministrul plenipotențiar francez aprecia că făcându-se demersuri doar pe lângă Legația SUA, s-a putut vedea cu claritate că Franța nu era suspectată de complicitate la acest plan de izolare politico-militară a României, cu urmări economice, ci toată inițiativa era localizată în SUA⁷⁰.

⁶⁹ *Ibidem*, doc. nr. 764, p. 535 sq.

⁷⁰ *Ibidem*, doc. nr. 842, p. 579 sq.

În 4 iunie 1920, Statele Unite au semnat Tratatul de Pace de la Trianon prin care erau recunoscute drepturile României asupra Transilvaniei și se stabileau granițele României cu Ungaria. Astfel, sprijinul Statelor Unite acordat României a fost fundamental, iar contribuția americană la înfrângerea Puterilor Centrale a fost hotărâtoare. Problema care nu se va rezolva, rămânea recunoașterea apartenenței Basarabiei la România.

Tratativele de pace de după Primul Război Mondial s-au desfășurat în condițiile în care au apărut importante deosebiri de vederi în privința poziției față de Germania și, în general, față de viitorul Europei. Președintele Wilson a dorit mult să asigure lumii o pace durabilă. SUA au obținut importante avantaje economice, la sfârșitul războiului mondial, fiind primele interesate să consolideze câștigurile în plan economic⁷¹.

Din acest motiv, Woodrow Wilson avea să participe direct la Conferința de Pace de la Paris. De la începutul tratativelor, idealismul și bunele intenții ale președintelui american s-au confruntat cu atitudinea hipercalculată a politicianilor europeni. Perspectiva unei păci durabile a început să se clatine. David Lloyd George era conectat în continuare la politica exprimată de lozinca „La naiba cu Keiserul!”, linia politică victorioasă în alegerile din Marea Britanie. Georges Clemenceau insista și el cu rigiditate pentru măsuri dure contra Germaniei, urmărind răzbunare și slăbirea la maximum posibil a Germaniei, ca garanție viitoare de securitate a Franței și ca obiectiv de asigurare a supremației ei economice și politice în Europa. Prim-ministrul Italiei, Vittorio Orlando, era preocupat să-și primească prețul „trădării” din 1915, preț cuprins în Tratatul Secret de la Londra. Atitudinea liderilor europeni ai statelor învingătoare confirmă tot mai mult părerea izolaționiștilor americani, care susțineau că războiul a fost unul civil european și SUA n-ar fi trebuit să se implice. Pacea ideală pentru care Wilson a venit optimist la Paris nu se prefigura. George Clemenceau nu avea respect față de idealismul wilsonian și chiar a afirmat ironic: „Dumnezeu ne-a dat cele 10 porunci și noi le-am încălcat. Wilson ne-a dat cele 14 puncte, vom vedea ce se va întâmpla”⁷².

În chestiunile privind redesenarea hărții Europei, Woodrow Wilson a făcut o serie de compromisuri. El era conștient că principiul autodeterminării naționale nu putea fi aplicat astfel încât Europa să aibă granițe etnice incontestabile. În Europa Centrală migrațiile popoarelor în Evul Mediu au dus la interferențe etnice imposibil de clarificat. Mai erau apoi interese de securitate și economice care influențau, sub masca autodeterminării naționale, noua hartă a Europei. Tensiunile etnice nu au încetat și naționalismul avea să devină o frână în calea păcii durabile dorită de SUA.

Or, în viziunea celor care susțineau promovarea intereselor națiunilor, compromisul acceptat pentru salvarea păcii, nu putea să fie dus peste niște limite, peste „linia roșie” care afecta ființa națională.

O altă dezamăgire pentru americani a fost insistența Franței și Marii Britanii de a cere Germaniei despăgubiri pentru cheltuielile de război, încălcându-se înțelegerea

⁷¹ Referitor la ascensiunea economiei americane în perioada Primului Război Mondial și în anii următori vezi și Yves Trotignon, *Le XX-e siècle américain*, Bordas, Paris, 1974, p. 62 sqq.

⁷² George Brown Tindall, David E. Shi, *America. O istorie narativă*, Editura Enciclopedică, București, 1996, vol. II, p. 683 sq.

premergătoare armistițiului, când s-a hotărât ca Germaniei să i se impute doar pagubele populației civile. Introducându-se în tratat clauza „vinovatului de război”, a fost insultat întregul popor german și s-a deschis o sursă nouă de nemulțumiri. Când germanii au protestat și au refuzat să semneze Tratatul de la Versailles, mareșalul Ferdinand Foch a primit dezlegare să ordone armatei să pornească spre Rin. În aceste condiții, germanii au capitulat și au semnat Tratatul de la Versailles, finalizându-se apoi și celelalte tratate.

Statele Unite ale Americii, guvernul lor, au declarat de fiecare dată că vor sprijini România, chiar dacă asigurările lor nu erau atât de complete precum așteptau conducătorii români. În SUA a fost susținută cauza României atât pe calea propagandei de către legația din Washington, cât și îndeosebi de către cei aproape 200.000 de români emigrați din Transilvania⁷³.

Poporul american era sincer afectat de situația poporului român, afirmau politicienii americani, susținând că acest considerent a contribuit la determinarea SUA de a semna tratatele de la Saint-Germain și Trianon.

SUA nu s-au situat pe aceleași poziții cu România și acest lucru a fost o frână în calea unor relații româno-americane mai strânse. Rezerva SUA față de Tratatul de la Versailles a avut ca urmare refuzul Senatului SUA de a-l ratifica. Chiar și unii senatori democrați l-au părăsit pe președintele Wilson și au votat împotriva tratatului. Acesta, ca și tratatele cu Austria și Ungaria, aveau să fie ratificate abia în octombrie 1921, sub președinția lui Warren Gamaliel Harding⁷⁴.

Poziția reținută a guvernului american față de tratatele de pace a reprezentat un eșec pentru susținătorii politicii de implicare a SUA în Europa, cu atât mai mult cu cât în interiorul țării problemele apărute ca urmare a războiului erau mari. Guvernul nu avusese un program coerent de trecere de la economia de război la cea de pace și aveau loc frământări, iar Europa era bolnavă de bolșevism, fapt care îngrijora mult vârful societății din SUA, dispusă să ia orice fel de măsuri împotriva doctrinei bolșevice, chiar abandonând procedurile statului de drept și ale democrației.

O a doua importantă piedică în calea unor relații româno-americane mai strânse a fost politica izolaționistă americană.

Încă din anii 1917 și 1918 dorința majorității americanilor de neimplicare în politica europeană s-a concentrat în lozinca „Bring the boy home”. Moartea tinerilor americani pentru cauze înțelese de poporul american ca fiind doar ale europenilor, a determinat o

⁷³ Vezi și Paul Melandri, *Histoire des Etats-Unis depuis 1865*, Nathan, Paris, 1984, p. 137.

⁷⁴ Referitor la poziția SUA față de tratatele de pace și consolidarea liniei politice izolaționiste la sfârșitul Primului Război Mondial vezi: Joseph R. Conlin, *The American Past. A Brief History*, California State University, San Diego, 1991, p. 441 sqq, Paul S. Boyer, Clifford E. Clark, Jr., Joseph F. Kett, Neal Salisbury, Havard Sitkoff, Nancy Woloch, *The Enduring Vision. A History of the American People*, Ediția a II-a, Lexington, Massachusetts, 1993, p. 787 sqq, Stephan Themstrom, *A History of the American People*, Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, San Diego, 1984, vol. II, p. 551 sqq, George Brown Tindall, David E. Shi, *America. O istorie narativă*, Editura Enciclopedică, București, 1996, vol. II, p. 681 sqq, Irwin Unger, Debi Unger, *Twentieth Century America*, St. Martin's Pr., New York, 1990, p. 136 sqq, John A. Garraty, Robert A. McCaughey, *A Short History of the American Nation*, Editia a V-a, Longman Higher Education, New York, 1989, p. 397 sqq, Ralph A. Stone, *Wilson and the League of Nations: Why America's Rejection?*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1967.

mare presiune asupra administrației americane, răspunzătoare de intrarea țării în război. 49.000 de americani au murit în luptă, iar alți 64.000 de bolii, mai ales contaminați cu gripă spaniolă, boală care a bântuit Europa în ultima parte a anului 1918 și la începutul lui 1919. În același timp, administrația nu putea să argumenteze cu marile interese de dominație politică, economică și militară mondială. O asemenea argumentație ar fi intrat în contradicție cu idealurile de democratizare a relațiilor internaționale și de pace, propagate de guvernul american.

Atitudinea SUA a slăbit tratatele de pace, pe care România încerca, prin mari eforturi, să le apere. Clasa politică românească, inclusiv vârfurile ei, apreciau situația rezultată prin sistemul de tratate ca decurgând din drepturi istorice incontestabile. Ea a ignorat, iar când nu a ignorat a ocolit realitatea că cercuri înalte din SUA, ca și din Rusia și Germania, nu erau de acord cu ordinea mondială clădită la Versailles. SUA nu au recunoscut unirea Basarabiei cu România. Era vizibil că SUA și România aveau viziuni diferite față de noua ordine europeană și față de evoluția viitoare a raporturilor internaționale în Europa.

Ca urmare a pozițiilor diferite pe care se găseau SUA și România, a izolaționismului și politicii generale de neutralitate a SUA față de problemele europene, după Primul Război Mondial nu au existat condiții favorabile unor relații strânse între cele două țări. Acest fapt nu a exclus unele interese americane în România, în primul rând în industria petrolului, dar și de natură politică, cum ar fi protecția evreilor.

Personalul Redacției și Administrației ziarului "America." Dela stânga la dreapta, rândul întâi: Păr. I. Stănilă, redactor; dl. Nicolae Nestor, administrator; dl. George Stănculescu, șef-redactor. Rândul al doilea, dela stânga la dreapta: dl. D. Militaru, ajutor de redactor; dl. Ion G. Gaspar, șeful atelierului tipografic; D-soara Maria Băgăceanu, funcționară la administrație, și d. George Danciu, ajutor de administrator.

ROLUL LUI EMMANUEL DE MARTONNE ÎN CONSTRUIREA ȘI PROMOVAREA ROMÂNIEI MARI

Ioan Ianoș

În urma Războiului franco-prusac (1870-1871), Franța a pierdut provinciile Alsacia și Lorena, cu toate că din punct de vedere militar aceasta nu stătea mai rău decât Germania. Și totuși, înfrângerea a fost severă, ceea ce i-a determinat pe francezi să-și pună întrebarea: Cum s-a putut întâmpla așa ceva? Răspunsul a fost ulterior definit și, se pare, că a fost legat de lipsa cunoștințelor de geografie în școlile franceze, față de cele germane. De aici, pe lângă deficitul de cunoștințe geografice minimale s-a adăugat importanța geografiei în formarea sentimentului de atașament față de țară, de patriotism.

Rezultatul acestei analize a fost acela că, după restabilirea relațiilor dintre cele două țări, Franța a trimis tineri geografi, pentru desăvârșirea formării lor profesionale, în universitățile germane. La timpul respectiv, Germania era țara cu cea mai puternică Geografie, urmare a cercetărilor întreprinse anterior de K. Ritter și de Alexander von Humboldt. După moartea acestora, alți corifei ai geografiei s-au impus, printre care s-a remarcat Frederich Ratzel. Ideile acestuia au marcat geografia mondială la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. La școala lui s-a format cel mai mare geograf francez al tuturor timpurilor: Vidal de la Blache. Interesant că acesta, după finalizarea tezei de doctorat, a avut un parcurs în gândirea geografică în opoziție cu magistrul său, care era adeptul determinismului fizic, dar în limite relativ decente (prin extrapolare, ideile sale au fost situate la baza teoriei spațiului vital de mai târziu). Vidal de la Blache dezvoltă ideea posibilismului în geografie, respectiv a capacității societății umane de transformare a mediului în care trăiește. El este „părintele” regiunilor funcționale (heterogene) în geografie pentru că, până atunci, doar regiunea naturală era considerată fundamentală.

1. Cine a fost Emmanuel De Martonne?

Fără a intra în biografia profesorului Emmanuel De Martonne, menționăm că el s-a născut în anul 1873 și a fost absolvent al prestigioasei Școli Normale Superioare din Paris, pe care a urmat-o între 1892-1895, absolvind-o cu rezultate excepționale. O mare parte din elita intelectuală franceză de astăzi preferă ca în cărțile de vizită să-și treacă, pe lângă titlurile științifice și mențiunea: «ancien élève de L'École Normale Supérieure». Subliniem acest lucru pentru a arăta importanța, inclusiv în zilele noastre, a acestei prestigioase școli în învățământul și societatea franceză.

Emmanuel De Martonne a făcut parte din a doua generație a geografilor vidalieni (care au împărtășit ideile lui Vidal de la Blache), prima fiind considerată chiar a lui Vidal de la Blache, M. Dubois și L. Gallois. Aproximarea sa față de Vidal de la Blache a fost atât de puternică, încât i-a dedicat mai multe lucrări iar, ulterior, i-a devenit ginere, bucurându-se de înalta apreciere a magistrului său.

După finalizarea studiilor de licență, De Martonne a tatonat ariile geografice în care și-ar putea elabora teza de doctorat. În acest sens, a efectuat mai multe deplasări în Africa Centrală și de Est, intenționând să elaboreze o teză în zona izvoarelor Nilului (a și scris două articole despre spațiul respectiv). Ulterior, s-a reorientat spre Statele Unite ale Americii, dar a renunțat relativ repede, îndreptându-se spre România, după mai multe discuții pe care le-a avut cu prietenul său, istoricul și criticul literar Pompiliu Eliade. După prima vizită în România, aceasta a devenit pentru De Martonne un spațiu afectiv de care se va simți atașat toată viața sa. A fost un fel de... «dragoste la prima vedere», extrem de benefică pentru parcursul său profesional, dar și pentru a doua sa patrie, care a devenit România (fig.1).

Fig.1. Emmanuel De Martonne (1873-1955)

Relieful, oamenii și peisajele întâlnite sunt extrem de bine reflectate în studiile sale, elaborate ca urmare a cunoașterii particularităților teritoriului românesc (Loghin, 2018). După lucrarea de doctorat în litere, *La Valachie, essai de monographie en géographie* (1902), a urmat a doua teză de doctorat, în științe naturale, *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie (Karpates Méridionales)* (1907), care l-a impus printre cercetătorii geografi consacrați nu numai în Franța, dar și la nivel mondial, abordând în special domeniul geomorfologiei.

Începând încă din anul 1899 (primul său articol a fost asupra lapiezurilor din gresiile cretacice ale Bucegilor), publică în fiecare an numeroase articole asupra

munților Carpați, lacurilor glaciare, văilor transversale, dar și asupra populației și obiceiurilor acestora (peste 60 de articole). Prin aceste lucrări, teritoriul românesc este din ce în ce mai cunoscut în Europa de Vest, crescând interesul cercetătorilor pentru acest spațiu (Vâlsan, 1920).

Ca urmare a prestigiului său profesional, între anii 1920-1952, devine secretarul general al Comitetului Național Francez de Geografie, pentru ca din anul 1931, până în anul 1938 să fie secretarul general al Uniunii Internaționale de Geografie. Din anul 1938 până în anul 1949 va conduce destinele Uniunii Internaționale de Geografie, fiind cel mai longeviv președinte al acestei instituții mondiale. Pentru mulți dintre geografi contemporani, este greu de explicat de ce geografi români nu au folosit această oportunitate formidabilă pe care au avut-o, în perioada interbelică, pentru a se face cunoscuți la nivel mondial! Am în vedere faptul că unele din lucrările lor ar fi avut un impact teoretico-metodologic chiar asupra geografiei mondiale. Evident că mă gândesc, în primul rând, la *Terra, introducerea în geografie ca știință*, publicată în anul 1931 de Simion Mehedinți (părintele geografiei românești), care ar fi adus în discuție încă de atunci, ceea ce se cheamă acum «Schimbări globale» și modalitățile de autoreglare a Planetei, ca sistem.

Participând înainte și după Primul Război Mondial la unele din Congresele de Geografie organizate de Simion Mehedinți, De Martonne a îndemnat și alți geografi francezi, precum Geneviève Vergez-Tricome (detașată la Institutul Cultural Francez de la București între 1924-1927) și, în special, Robert Ficheux, să-și canalizeze cercetările pe subiecte din România. Prima a întreprins studii asupra Banatului, iar al doilea a susținut teza de doctorat, axată pe Munții Apuseni sub îndrumarea lui Emmanuel De Martonne. Robert Ficheux, care a decedat la vârsta de 107 ani (1898-2005), a fost unul din marii iubitori ai României, revenind după anul 1990 de trei ori pe pământ românesc, vizitând inclusiv o parte din locurile pe care le-a admirat la elaborarea tezei sale. Personal, l-am cunoscut în anul 1991, vizitându-l acasă, la Paris (avea un apartament în Place d'Italie), când mi-a povestit, dând dovadă de o remarcabilă memorie (avea 93 de ani), foarte multe dintre vizitele efectuate în Țara Moților, în perioada interbelică. Printre altele, îmi spunea că scrisorile pe care le primea din România, de la cunoștințele sale din Munții Apuseni, menționau doar Franța, Paris, Place d'Italie, iar ca destinatar „MOȚUL”. Poștașul știa precis cine este destinatarul, întrucât avusese prilejul să-i povestească, anterior, despre vizitele sale în România și despre faptul că prietenii săi români îl numeau „Moțul Francez”. În plus, întreg apartamentul era mobilat cu diverse obiecte, în special din lemn (2-3 buciume uriașe, ustensile de bucătărie și gospodărie țărănească) și țesături, aduse din Munții Apuseni în perioada 1922-1938.

Dispariția lui Emmanuel De Martonne de pe scena geografiei după anul 1949 a fost determinată și de anumite suspiciuni legate de faptul că în perioada ocupației naziste, când s-a efectuat o percheziție la Institutul de Geografie de la Sorbona și când i s-au confiscat mai multe documente de către Wehrmacht, el nu a fost arestat! Este posibil serviciul german de securitate să nu fi găsit ceva suspect și trebuie să nu uităm că în perioada respectivă el era Președintele Uniunii Internaționale de Geografie. În același timp, astfel de suspiciuni pot fi înlăturate inclusiv de faptul că De Martonne a fost cel care l-a protejat pe studentul

său de origine evreiască, Jean Gottmann, și l-a ajutat să emigreze în SUA (Jean Gottmann este cel care a introdus în literatura geografică și în urbanism termenul de *megapolis* – 1961, definind concentrarea urbană dintre Boston și Washington).

Opera și viața lui Emmanuel De Martonne au fost analizate de-alungul anilor în lucrări separate (cea mai recentă fiind scrisă de profesorul G. Bowd, 2012), în volume ale unor conferințe naționale și internaționale, precum și în sute de articole apărute în diferite limbi ale lumii. În România, este remarcabilă imprimarea în două volume a publicațiilor lui Emmanuel De Martonne, în anul 1981, în Editura Academiei, sub îngrijirea profesorului Victor Tufescu și a doi cercetători de la Institutul de Geografie, cunoscuți prin activitățile lor de cercetare și editare: Gheorghe Niculescu și Șerban Dragomirescu.

2. Emmanuel De Martonne și România Mare

Marele geograf francez a avut un rol esențial în a prezenta spațiul românesc ca un cunoscător, cu obiectivitate, în perioada premergătoare și în timpul Conferinței de Pace de la Paris, care a început în 18 ianuarie 1919 și s-a finalizat în 21 ianuarie 1920. Conferința de Pace a condus la elaborarea mai multor documente și tratate, dintre care cinci sunt cele mai importante (încheiate între cele cinci mari puteri învingătoare – Franța, Marea Britanie, SUA, Italia și Japonia și cele cinci state învinse – Germania, Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia): Tratatul de la Versailles (28 iunie 1919) încheiat cu Germania, Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye (10 septembrie 1919) încheiat cu Austria, Tratatul de la Neuilly (27 noiembrie 1919) încheiat cu Bulgaria, Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) încheiat cu Ungaria și Tratatul de la Sèvres (10 august 1920) încheiat cu Turcia (Becker, 2002). Viziunea și expertiza lui De Martonne au fost fundamentale în cel puțin trei dintre acestea. Ideea stabilirii unui „cordon sanitar” în estul Europei, vis-a-vis de bolșevism a fost un alt principiu important care a susținut întărirea flancului estic european, vizând Finlanda, Polonia și România (ultima își demonstrase forța sa în înăbușirea Ungariei bolșevice a lui Kun).

2.1. Activitatea lui Emmanuel De Martonne în Comitetul de studii

Încă înainte de finalizarea războiului, Franța a inițiat un Comitet de studii care să stea la baza negocierilor de după încheierea acestuia. În aprilie 1917, s-a constituit acest comitet condus de istoricul C.A. Benoist, deputat de Sena. În structura acestui comitet, care a avut inițial 16 membri, făceau parte 12 istorici, trei geografi și generalul Bourgeois (care era șeful serviciului cartografic al armatei) (Boulineau, 2001). Ca vicepreședinte al acestui comitet a fost numit Vidal de la Blache, iar Emmanuel De Martonne ca secretar general. Ulterior, când Comitetul de studii a ajuns la 27 de membri permanenți, geografi au fost permanent în prim plan, A. Demangeon devenind secretar general adjunct. Mai mult, într-una din lucrările sale, geograful G. Chabot (1972), care participa frecvent la lucrările Comitetului de studii, spunea că: *De Martonne conducea de fapt întregul comitet*, întrucât era cel care știa să poarte discuțiile în timpul audierii delegațiilor străine și să repartizeze sarcinile membrilor comitetului (Boulineau, 2001). Participarea masivă a geografilor la acest efort de a întări capacitatea de negociere a statului francez, în

cunoștință de cauză, a reabilitat geografia, care a demonstrat că nu poate fi concepută doar ca disciplină de învățământ.

Implicarea totală a marelui geograf în pregătirea documentației pentru Conferința de Pace de la Paris a fost foarte amplă și a privit nu numai chestiunea tehnică de oferire a unei documentații științifice, ci și diminuarea efortului pe care îl făceau unele națiuni, precum cea austriacă, maghiară și bulgară, care doreau să iese câștigătoare, deși erau în pragul pierderii războiului. Trimis într-o misiune, în toamna anului 1916, în SUA, De Martonne face un raport asupra membrilor Comisiei de investigații americane („Inquiry”) și își exprimă neliniștea în legătură cu atmosfera bulgarofilă (exprimată prin discuțiile cu doi experți americani: J.C.White și W.S. Monroe) și austrofilă (prin influența lui W. Lippmann). În primul caz, cei doi încercau să sfărtece Grecia și Serbia, dând Bulgariei vaste teritorii și să acorde independență Macedoniei și Albaniei, iar Lippmann dorea anexarea Serbiei și a Muntenegrului la Austria (Ter Minnasian, 2002).

În anul 1919, în *Travaux du Comité d'études, tome 2*, în *Questions européennes* apar contribuțiile științifice ale lui De Martonne la fundamentarea deciziilor, certificate prin Conferința de pace de la Paris, pentru fiecare provincie românească: Banat, Transilvania, Basarabia și Dobrogea. Prin profesionalismul său, modul impecabil de expunere a ideilor și a argumentelor științifice și strategice, De Martonne era extrem de convingător. Astfel, a devenit omul cu cea mai puternică influență asupra Președintelui Comitetului de studii, André Tardieu, care era și consilier al premierului Georges Clemenceau (Bowd si Clayton, 2015). Rolul lui De Martonne a fost esențial nu numai în fixarea graniței cu Ungaria, dar și cu Serbia, stat care era unul aliat al Antantei și care dorea o graniță ce să traverseze Munții Banatului, pe meridianul Coronin, până la Mureș, înglobând Timișoara, Reșița și Lipova. Revendicările românilor erau de extindere a granițelor până la Tisa și Dunăre, acoperind întreg Banatul. Arta de negociator a lui De Martonne s-a dovedit a fi excelentă, reușind să găsească un compromis (inclusiv cu unele mici schimburi de teritorii), beneficiind și de înțelegerea geografului sârb J. Cvijić, pe care îl cunoștea foarte bine și care era implicat în elaborarea documentațiilor sârbește pentru negocieri.

În ce privește granița cu Bulgaria, aici au prevalat argumente de natură geografico-economică, dar a funcționat și principiul conform căruia cine pierde războiul nu poate câștiga teritorii. Discuțiile privind Dobrogea au fost extrem de dure, datorită faptului că bulgarii îi aveau ca aliați pe americani, iar din delegația acestora făceau parte Isaiah Bowman (șef al „Territorial Intelligence”) și D.W. Johnson (geograf), ambii posedând informații din partea lobby-ului protestant despre simpatia bulgarilor pentru americani. În acest sens, menționăm că *Robert College*, care era fondat pe principiile unei pedagogii misionare protestante, a avut un rol important în mișcarea bulgarofilă din SUA, așa cum observase și Emmanuel De Martonne. Privind puțin în istorie, între anii 1863 și 1903 printre cei peste 420 de absolvenți ai *Colegiului Robert* din SUA jumătate erau bulgari (peste 210 persoane). Așa se explică susținerea pe care a avut-o Bulgaria din partea reverendului George Washburn, continuatorul lui Cyrus Hamlin (care a fost considerat „părintele Bulgariei” în 1877), în formarea unei atitudini probulgarie a americanilor. De altfel, A. Demangeon (1920) scria într-un articol că dintre toate statele danubiene și balcanice, Bulgaria a suferit cele mai mici schimbări! Deși învinsă, aceasta nu a cunoscut dezmembrări ca Austria sau Ungaria, dar nici nu s-a

transformat în Bulgaria Mare și nici nu a reușit să obțină întreaga Dobroge, aa cum dorea. De altfel, în raportul consacrat Dobrogei, De Martonne arăta foarte clar că nimic nu justifică revendicările bulgarilor asupra acestui ținut, întrucât în momentul trecerii la România, bulgarii nu dețineau nici o cincime din populația acesteia, care era dominată de populația turco-tătară (proces-verbal, 1918, citat de Ter Minassian, 2002). Pentru a clarifica aceste chestiuni, a fost nevoie ca Emmanuel De Martonne să efectueze o nouă deplasare în SUA și să prezinte delegației americane argumentele pentru menținerea Dobrogei în cadrul României, în configurația existentă la intrarea în război a acesteia. Argumentele sale au fost convingătoare în acest caz, dar și în altele, precum cele care au privit Serbia, Polonia și România, în ansamblul său.

Problemele legate de granița de Vest a României, cu Ungaria, sunt mult mai complexe și vor fi prezentate (pe scurt) așa cum au fost analizate de Emmanuel De Martonne în *Géographie Universelle*.

Precum se știe, deciziile au fost luate de cele cinci mari puteri (Macmillan, 2006), dar mai ales de Președintele SUA (Woodrow Wilson) și primii miniștri ai Marii Britanii (David Lloyd George), Italiei (Vittorio Emanuele Orlando) și nu, în ultimul rând, primul ministru al Franței (Georges Clemenceau), poreclit și Tigrul (fig. 2). Cea mai intransigentă politică față de învinși (în special față de Germania și Austria) a avut-o Clemenceau, în comparație cu președintele american (care nu uita relațiile bune pe care le-a avut SUA cu Germania, după războiul de independență) și cu primul ministru englez care nu dorea ca Franța să devină o superputere continentală.

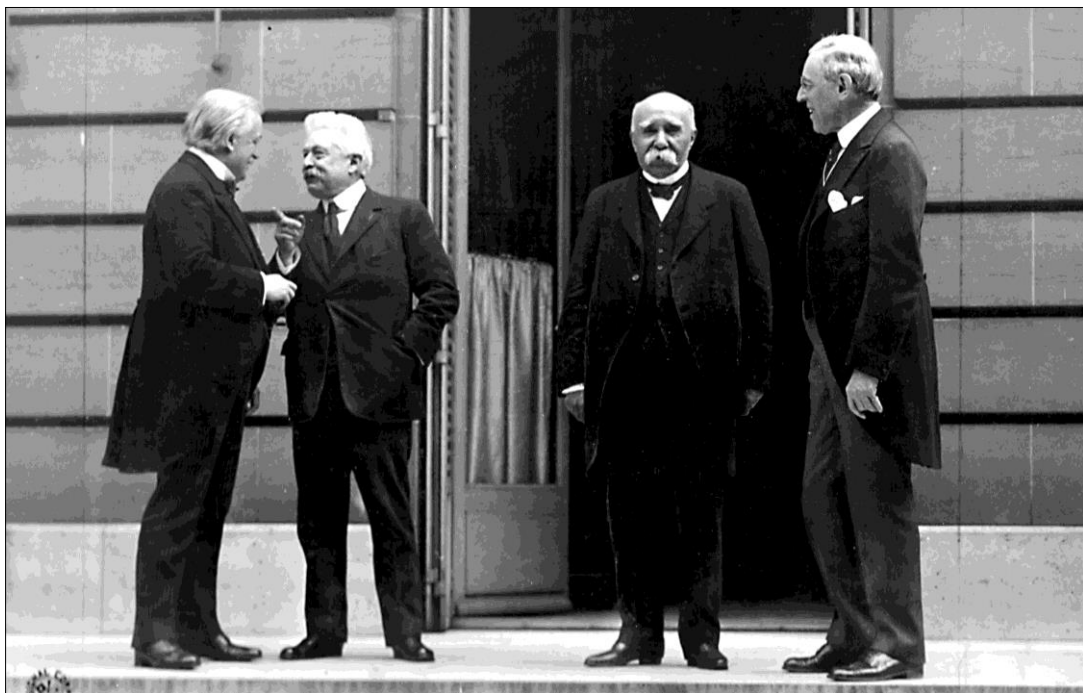

Fig. 2. Cei patru care au redesenat harta Europei. De la stânga la dreapta: Lloyd George, Emanuele Orlando, Georges Clemenceau și Woodrow Wilson.

2.2. Emmanuel De Martonne, ca mediator între Georges Clemenceau și Ionel Brătianu?

Aceasta calitate a lui Emmanuel De Martonne nu a fost subliniată, în mod direct și explicit, până în prezent. Pornind de la situația cunoscută, că între Georges Clemenceau și Ionel Brătianu relațiile nu au fost foarte bune, și de la faptul că România Mare a devenit realitate în ciuda acestora, ne-a făcut să credem că rolul lui Emmanuel De Martonne a fost unul hotărâtor.

Așa cum rezultă din mai multe articole scrise de Georges Clemenceau în propriul său ziar *L'Homme Enchaîné*, primul ministru francez nu avea încredere în Brătianu și era supărat că România nu a intrat în război de la început alături de Tripla Alianță. Clemenceau contesta și perioada de neutralitate a României, întrucât foarte multe contracte pe care le avea aceasta cu Germania și Austro-Ungaria a însemnat un export important de cereale și petrol spre Puterile Centrale aflate în război direct cu Franța. Mai multe personalități ale vremii au încercat în perioada de neutralitate să prezinte cerințele României pentru a intra în război, cerințe care însemnau unirea tuturor teritoriilor locuite de români. Într-un asemenea context s-au înscris și intervențiile profesorului M.N. Basilescu, care în „Le Journal de Genève”, din 1 iunie 1915, le trecea în revistă, subliniind și marea șansă a poporului român de a avea o personalitate remarcabilă, precum cea a lui Ionel Brătianu, primul ministru al României. În tonul său sarcastic, Clemenceau (1915) îi răspunde, printre altele, printr-un citat din Gustave Flaubert: «dacă privești cerul prea mult timp, ai impresia că-l vezi pe Dumnezeu»!

Din păcate, o bună parte din îndoielile lui Clemenceau asupra corectitudinii perioadei de neutralitate se confirmă, imediat, după intrarea în război a României alături de Tripla Alianță. Presa germană și austriacă a vremii este consternată de decizia României, care, prin vocea primului ministru și inclusiv a Regelui Ferdinand, transmisă prin contele Czermin în 26 august la București, era aproape sigură că neutralitatea României va fi menținută și după Consiliul de coroană din data de 27 august 1916. În numărul 683 din 30 august 1916, ziarul „L'Homme Enchaîné” relua un comentariu apărut în ziarul de limbă germană „Fremdenblatt”, în aceeași zi: «spre deosebire de Italia care anunțase dinainte cu câteva luni că Tratatul cu Austro-Ungaria nu mai este în vigoare, România a fost **aliatul nostru până pe 27 august, orele 9,00 seara (!)**. Cabinetul român a înlocuit Tratatul de alianță, simplu, cu o Declarație de război. Acesta este singurul caz în istorie, de trecere bruscă de la alianță la război. *Faptul că ostilitățile au început simultan cu Declarația de război este unic în analele diplomației*».

Evident că un asemenea text, scris și cu consternare, dar și cu scopul (probabil!) de a induce în rândul noilor aliați o oarecare nesiguranță privind politica promovată de România, nu putea să nu aibă ecou în comportamentul și atitudinea lui Clemenceau. Un astfel de mesaj arăta clar că România nu a respectat statutul de neutralitate, dar în același timp, pune într-o lumină mai puțin favorabilă diplomația românească. Oricum, faptul că ostilitățile au început imediat demonstau, pe de o parte, dorința unui popor, care nu mai avea răbdare în a-și făuri idealul său existențial (unirea tuturor românilor!), iar pe de altă parte, confirma ipoteza lui Clemenceau că intrarea României în război, alături de Franța

și Antantă s-a făcut sub presiunea populației (anterior avuseseră loc demonstrații în marile orașe din regat, spre exemplu la Craiova, Turnu Severin, Giurgiu și altele).

Într-un asemenea context, Emmanuel De Martonne care știa foarte bine psihologia poporului român, de o parte și alta a Carpaților, nu putea să nu intervină pentru România. Studiase mai mult de 15 ani acest spațiu, în cele mai mici amănunte: de la elementele naturale până la cele de natură umană, ultimele reieșind din discuțiile prelungite pe care le-a avut cu ciobanii români pe crestele Carpaților (De Martonne vorbea fluent limba română). Având cunoștințe complexe despre teritoriul românesc, bucurându-se de prietenia pe care o avea cu A. Tardieu și chiar cu accesul direct, în mod sigur, a reușit să-l facă pe primul ministru francez să-l privească cu alți ochi pe I.I.C. Bratianu și să susțină în totalitate, de-a lungul Conferinței de Pace de la Paris, documentele propuse.

3. Prima operă de răsunet internațional – *Géographie Universelle*, prin care România a fost cunoscută la nivel mondial

Evident că faptele de vitejie ale soldaților români din timpul războiului au câștigat simpatia marilor puteri (presa japoneză scria extrem de elogios, iar japonezii regretau faptul că erau prea departe și nu puteau ajuta poporul român, greu încercat, mai ales după retragerea armatei ruse, ca urmare a Revoluției bolșevice), dar locul și atenția acordate României întruna dintre cele mai mari opere științifice, axate pe cunoașterea Planetei, rămân ca mari realizări. Este vorba de *Géographie Universelle*, editată de Vidal de la Blache și Lucien Galois, publicată în 15 tomuri, totalizând 21 de volume. Editarea acestei opere monumentale a durat 21 de ani (1927-1948), iar după moartea celui care a conceput-o (Vidal de la Blache a decedat în anul 1918), elaborarea acesteia a fost coordonată de Lucien Galois, ajutat de Emmanuel De Martonne. Ne interesează doar volumul IV (publicat în anul 1931), dedicat *Europei Centrale*, care a fost elaborat de către De Martonne. Bun cunoscător al limbii germane și limbii române, De Martonne realizează unul dintre cele mai reușite volume ale acestei opere, așa cum afirma Yves Lacoste (editorul revistei „Herodote”).

Conceptul de *Europa Centrală* este tratat plecând de la opoziția acestuia cu *Mitteleuropa*, promovat de geografia și geopolitica germană. Dacă *Mitteleuropa* se referea aproape în exclusivitate la aria de influență germană, *Europa Centrală* este definită de De Martonne ca un spațiu esențial pentru Pace în Europa, un spațiu care face legătura între unul mai articulat aparținând Vestului și altul mai compact, caracterizând Estul continentului.

Problema limitelor dintre Europa Centrală și Europa de Est este una foarte importantă pentru Emmanuel De Martonne, iar în definirea acesteia pleacă de la faptul că Europa Centrală este un spațiu de tranziție între două moduri de viață relativ diferite. Limitele acesteia vor fi date de granițele statelor incluse în Europa Centrală. Pentru prima dată, într-o astfel de analiză europeană, *România este plasată în Europa Centrală*, alături de Germania, Polonia, Ungaria, Elvetia, Austria și Cehoslovacia (fig. 3). Într-o altă operă magistrală, scrisă și elaborată de Elisée Reclus la sfârșitul secolului al XIX-lea, România era inclusă la Europa Meridională! Europa Centrală, după De Martonne, se întinde de la Valea Rinului până la Delta Dunării, în sud, și include Câmpiile Poloneze de la est de

Vistula, în nord. După părerea sa este un spațiu destul de complicat, încât îl face să scrie, după 10 ani de la sfârșitul Primul Război Mondial, că au reapărut semne ce arată că „incendiul încă nu s-a stins și că acesta poate reaprinde Europa”. După cum se vede a presimțit posibilitatea apariției unei noi conflagrații mondiale, care avea să înceapă la sfârșitul deceniului al IV-lea.

Fig. 3. Coperta Tomului IV, partea a doua.

În cadrul volumului, De Martonne acordă României peste 110 pagini (jumătate din spațiul acordat Germaniei!), iar modalitatea de prezentare este una corectă, **pe care nu cred că ar fi putut-o scrie mai bine un Român!** Printre altele, menționa că istoria românilor are nenumărate paradoxuri, iar românii ca grup etnic au structură mixtă extrem de complexă. La pagina 118 din tomul IV, al acestei lucrări notează că „printr-o șansă nesperată, împărțită și aproape dispărută în timpul războiului, România a ridicat capul în ziua victoriei aliaților, căroră le-a rămas eroină fidelă, văzând realizarea tuturor viselor sale”. La sfârșitul acestui citat, Hallair (2007, p. 59) adaugă cu sarcasm: *grâce à E. De Martonne!* Evident că nu aceasta este prima reacție a unor cercetători, care îl acuză pe De Martonne de românofilie, nu a fost și nici nu va fi ultima, dar spre deosebire de alte nații, în perioada respectivă, românii nu „au plătit” personalități ale timpului pentru susținere, dar au avut de partea lor oameni

integri, cunoscători ai locurilor, obiectivi și extrem de inteligenți, precum geograful Emanuel De Martonne.

Capitolele consacrate studiului României se axează pe trei chestiuni principale: forma rotundă a țării, inclusiv avantajele ce reies din aceasta, țară carpatică și danubiană, respectiv problema naționalităților. Referindu-se la forma aproape circulară, sunt scoase în relief costurile minime de transport dintr-o parte în alta, față de forma Cehoslovaciei, spre exemplu. Este remarcat faptul că mai mult de jumătate dintre granițele României de după război sunt reprezentate de limite naturale: Dunărea, Marea Neagră și Nistru.

Două capitole au titluri extrem de sugestive: „România Carpatică” și „România Danubiană” (cuprinzând câmpiile și colinele dunărene)! România este o țară Carpatică, întrucât mai mult de jumătate din extinderea acestor munți în Europa sunt pe teritoriul său și niciodată Carpații, pe care îi cunoștea foarte bine, nu au constituit o barieră. Dimpotrivă, prin gradul lor ridicat de fragmentare, acești munți au oferit posibilitatea unor legături facile

între comunitățile românești, situate de o parte și de alta. Așa cum remarcă și Bowd (2011, p. 109) „Carpații erau mai curând inima decât limita ariei poporului român”, parafrazând ideea lui De Martonne. Totodată, România este o țară danubiană, pentru că aproape toate râurile ce o brăzdează au Dunărea ca principal colector.

În legătură cu noile frontiere ale României menționează clar că respectă principiul viabilității frontierelor, un principiu pe care l-a respectat cu strictețe în toate documentele elaborate pentru Conferința de Pace. Acest principiu, definit de el însuși, prelua față de principiul etnic, atunci când acesta nu putea asigura funcționalitatea statului respectiv, când alte elemente istorico- și economico-geografice majore arătau ce distorsiuni ar fi apărut în funcționarea vecinătăților. Principiul său a fost recunoscut de specialiști și politicieni ca fiind unul logic și corect, dacă se respectă regulile aplicării. Cum aceste reguli au fost respectate și convingător explicate, documentele elaborate și puse în discuție de Conferința de Pace au fost însușite ca atare.

La pagina 700, subliniază că prin Tratatul de pace are lor o „reîntoarcere a României la existența sa naturală”. Discutând despre granița de vest arată de ce aceasta nu putea fi fixată la contactul dintre munți și câmpie, așa cum solicitau la un moment dat unii specialiști (în special americani), chiar dacă argumentul forte al acestora era dominanța populației maghiare în orașele Satu Mare, Oradea, Arad și Timișoara (unde o pondere importantă avea populația de origine germană). Plecând de la principiul viabilității frontierelor, cum ar fi putut funcționa un stat în care toate căile ferate și de comunicație din partea sa vestică erau orientate spre statul vecin, iar hinterlandul orașelor menționate ar fi fost secționat și lipsit de resursele ariilor montane și deluroase? În plus, populația rurală era dominant românească! Din această cauză, argumentele sale că marile orașe din vestul României sunt mult mai strâns legate, prin efectul funcționalității, de spațiile rurale de la est și că acestea comunică între ele printr-o cale ferată colectoare (Satu Mare – Timișoara) au fost mult mai convingătoare. Pentru a demonstra structura naționalităților la Conferința de Pace de la Paris, Emmanuel De Martonne a folosit datele ultimului recensământ austro-maghiar, elaborând o hartă extrem de expresivă (fig. 4). În volumul IV al enciclopediei *Geographie Universelle*, au fost folosite datele Recensământului de la 1930, pe care le-a interpretat de o manieră corectă, demonstrând dominanța clară a populației românești în Transilvania, Crișana-Maramureș, Banat și Dobrogea.

Discutând despre Dobrogea, arată că aceasta nu a aparținut niciodată bulgarilor că,

Fig.4. Repartiția naționalităților în ținuturile unde domină românii (elaborată de Emm. De Martonne, 1919).

datorită istoriei, populația a fost majoritar turco-tătară, dar că între poporul român și Marea Neagră a fost o legătură care s-a păstrat din antichitate. După 40 de ani de la recuperarea acesteia, care până la 1877 făcea parte din Imperiul Otoman, România a investit foarte mult (podul peste Dunăre, construit de Saligny, dezvoltarea portului Constanța și conectarea acestuia cu București prin calea ferată etc), încât Dobrogea este mult mai strâns legată de provinciile românești decât de cele bulgărești. Invocând astfel de elemente de natură istorică și economică De Martonne a reușit să înlăture orice dubiu privind apartenența Dobrogei la România.

Intrucât spațiul este relativ limitat, am dorit să demonstrăm rolul deosebit pe care l-a avut Emmanuel De Martonne în construcția României de atunci și de azi și să ne exprimăm regretul că geografi români, de-a lungul timpului, nu au reușit să folosească pârția excelentă trasată de acesta pentru afirmarea țării în lume. În același timp, nu putem remarca faptul că unii analiști străini nu fac distincția între judecata de acum 100 de ani, care se baza pe cunoaștere și obiectivitate a situației și judecata de acum formată prin introducerea acesteia într-o matrice deformată de timp. Spre exemplu, a scrie acum că „românofil, E. De Martonne a acționat mult în favoarea României. Aceasta și-a dublat suprafața și a dobândit noi locuitori, care de altfel nu sunt toți (*Sic!*) români” (Hallair, 2007; p.103), te face să te întrebi, oare, în alte provincii, inclusiv franceze, după Primul Război Mondial, erau toți francezi?

Dacă din curiozitate, cineva va dori să citească cele 110 pagini scrise despre România în *Geographie Universelle*, în mod sigur, va ajunge la concluziile care ne-au mișcat și pe noi (Ianoș, 2018):

- Niciodată nu s-a scris atât de frumos despre România și poporul român, păstrând o rigoare științifică proprie omului de știință;

- România nu a beneficiat, în istoria sa, de un spațiu atât de generos în nicio altă operă de proporții la nivel mondial;

- Țara noastră nu a avut niciodată un susținător atât de sincer și de dezinteresat ca Emmanuel De Martonne.

În final, subliniem că șansa României a fost de a-l fi avut pe Emanuel De Martonne printre cercetătorii străini cei mai curioși în a cunoaște un teritoriu și un popor aflat la interferența multiseclară a trei imperii, un savant care s-a preocupat exclusiv de ținte științifice în cei peste 15 ani de studii derulate în România și care a fost la momentul potrivit într-o poziție ce i-a permis să se exprime ca un fin cunoscător al acestui spațiu european.

(Publicat în revista „Arcade”)

Bibliografie

Becker, J.J. (2002), *Le traité de Versailles*, Paris, Presses universitaires de France, Que sais-je?

Boulineau, E. (2001), *Un Géographe traceur de frontières: Emmanuel De Martonne et la Roumanie*, L'Espace géographique, 30, 4, 358-369.

Bowd. D. (2011), *Emmanuel De Martonne et la naissance de la Grande Roumanie*, Revue.

Roumaine de Géographie/Romanian Journal of Geography, 55, 2, 103-120.

Bowd, D. (2012), *Un geographe francais et la Roumanie. Emmanuel De Martonne (1873-1955)*, L'Harmattan, Paris.

Bowd, G., Clayton, D. (2015), *Emmanuel De Martonne and the wartime defence of Greater Romania: Circle, set square and spine*, Journal of Historical Geography, 47, 50-63.

Chabot, G. (1972), *La géographie appliquée a la Conference de la paix en 1919, une séance franco-polonaise*. Mélanges offerts au professeur Meynier: la pensée géographique contemporaine. Saint-Brieuc, PUB, p. 101-105.

Clemenceau, G. (1915), Il faut partir a point, *L'Homme Enchaîné*, nr. 247, 9 iunie.

Demangeon, A. (1920), *La Bulgarie*, Annales de Géographie, tome 29, nr. 162, p. 401-416.

Hallair, G. (2007), Le géographe Emmanuel De Martonne et l'Europe centrale. Grafigéo 2007-33, UMR PRODIG, UMR Géographie-cités. UMR PRODIG, UMR Géographie-cités, pp.148.

Ianoș, I. (2018), *Emmanuel De Martonne, România și Géographie Universelle*, Odobești, 14 Octombrie 2018 (Comunicare susținută în prezența Ambasadorului Franței la București).

Laniol, V. (fără an), Conference de la Paix, <https://ehne.fr/auteur/vincent-lanio>

Loghin, V. (2018), *Emmanuel De Martonne si Romania*, <https://vasileloghin.files.wordpress.com/2018/04/emmanuel-de-martonne-si-romania.pdf>

Macmillan, M. (2006), *Les artisans de la paix. Comment Lloyd George, Clemenceau et Wilson ont redessiné la carte du monde*, Paris, J.-C. Lattés.

Ter Minassian, T. (2002), *Les géographes francais et la délimitation des frontières de la Bulgarie a la Confernece de la paix en 1919*, Balkanologie – Revue d'études pluridisciplinaires, VI, 1-2, 199-212.

Tufescu, V., Niculescu, G., Dragomirescu, S. (editori), (1981), *Emmanuel De Martonne. Lucrări geografaice despre România*, vol.1 și 2, Editura Academiei Române, București.

Vâlsan, G. (1920), *Reprezentanții științei franceze la noi: Emmanuel De Martonne*, în vol. George Vâlsan, *Opere alese*, Editura Științifică, București, 1971.

****Romania. Atlas istorico-geografic*, Editura Academiei Române, București, 1996.

***"L'Homme Enchaîné" (redactor șef: Georges Clemenceau), numerele din anii 1915-1917. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb32787180z/date>

***"Le Journal de Genève", numărul din 1 iunie 1915.

ZIARUL „LA ROUMANIE” – GLASUL EMIGRAȚIEI ROMÂNE ÎN SUSȚINEREA IDEALULUI DE UNITATE AL ROMÂNIEI MARI LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS DIN ANUL 1919

**Otilia Gherge,
Mirela Otilia Ciobanu**

Despre propaganda românească în străinătate până la Primul Război Mondial, savantul Nicolae Iorga, afirma într-un discurs din 1926: „Când a început războiul, n-aveam nici un mijloc de informație pentru străinătate. Nimic. Nu exista o singură țară de pe lume cum să fi fost mai puțin înzestrată cu material de informație decât cum era România”.

După intrarea României în război, la 15/27 august 1916, emigranții români au trecut la concentrarea eforturilor în vederea organizării bazei materiale a mișcării lor naționale, cu scopul de a informa guvernele din țările aliate, a opiniei publice internaționale despre drepturile poporului român pentru care au luptat și s-au jertfit generații de-a lungul secolelor¹.

În perioada 1918-1919, lupta pentru unitatea națională și statală a antrenat toate forțele sociale și politice ale națiunii române.

Pentru a face cunoscut opiniei publice și diplomației europene dreptul poporului român la întregirea națională, în august 1917 „Asociația profesorilor universitari din România” a propus guvernului de la Iași trimiterea unei delegații univeritare române în capitala Franței. Delegația a fost compusă din: Dragomir Hurmuzescu (1865-1954), Traian Lalescu (1882-1929), S. Mândrescu (1868-1947); G. Murnu (1868-1957), de la Universitatea din București; Ion Nistor, de la Universitatea din Cernăuți, I. Găvănescu (1859-1949), I. Ursu (1875-1925), O. Tafrali (1876-1937), Dimitrie Pompeiu (1873-1954) de la Universitatea din Iași, sub conducerea lui Ernil Pangrati (1864-1931), de la Universitatea din Iași. Delegația a părăsit țara în august 1917, deplasându-se prin Rusia, Suedia, Finlanda, Scoția ajungând în Franța la Paris².

Sosirea misiunii universitare la Paris a fost primită cu entuziasm și încredere de către membrii „Colonii Române din Paris, constituită la 12/13-25/26 septembrie 1917, care și-a stabilit ca prim obiectiv: „De a apăra prin toate mijloacele și de o manieră neîntreruptă cauza poporului român”³. Nefiind finanțată, nu a putut să desfășoare o activitate de propagandă susținută. Ministrul României la Paris, Alexandru Lahovary, va încerca organizarea unor conferințe în localul primăriilor din capitala Franței, dar a fost înlocuit. Noul ambasador la Paris, Victor Antonescu, nu a acordat sprijinul financiar necesar⁴.

¹ Nicolae Iorga, *Supt trei regi*, București 1932, pp. 124-126.

² O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, 1920, pp. 5-8.

³ *Colonia română de la Paris, Statute*, Paris, 1918.

⁴ O. Tafrali, *op. cit.*, pp. 9-10.

Președintele Franței, Raymond Poincaré, a făcut o primire cordială universitarilor români. El a vorbit despre vitejia soldaților români, de sacrificiul poporului român, amintind că Franța va susține România în demersul ei pentru unitate.

Documentele vremii semnalează activitatea de lobby desfășurată, în perioada 1917-1918, de comunitatea românească din Franța, Anglia, Elveția, Italia, SUA, Canada, Suedia și Rusia pentru informarea guvernelor din țările aliate și nu numai, a opiniei publice occidentale, despre dezideratul de veacuri al poporului român, unitatea națională.

Prezent la Adunarea generală a tuturor românilor din Franța, la 6 septembrie 1918, Președintele Federației Unioniste Române remarcă faptul că: „În acești ultimi doi ani, românii stabiliți în țările aliate au dezvoltat o activitate continuă și admirabilă cu condeiul, prin cuvânt, prin grupe de propagandă, ei s-au străduit să lămurească publicul răspândind ideea națională. Pentru a obține efectul deplin al acestei activități, de acum înainte eforturile trebuie să fie coordonate și sistematizate. Aceasta este munca pe care o vor avea de îndeplinit cei care vor primi de la noi sarcina de a ne reprezenta”⁵.

De la începutul anului 1918 până la mijlocul anului 1919, centrul de coordonare al întregii activități de propagandă externă pentru viitorul națiunii române a fost cu siguranță capitala Franței, Parisul.

La 17 ianuarie 1918, a apărut la Paris, din inițiativa intelectualilor români, ziarul „La Roumanie”⁶, organe hebdomadaire des révéndications et des interess roumaine, în limba franceză, sub conducerea unui comitet compus din: Paul Brătășanu⁷, fost senator și vicepreședinte al Adunării Deputaților, alături de C. Banu, deputat, fost director al

⁵ Luchian Deaconu, *Franța și România unite în comunitatea de sacrificiu, în anii 1916-1918*, vol. I, 5 decembrie 1916 – 22 noiembrie 1918, Editura Sitech, Caiova, 2009, p. 9.

⁶ Redacția și administrația ziarului „La Roumanie” a funcționat la „Hotel des Deux Mondes”, în apartamentul lui Paul Brătășanu. Ziarul avea 4 pagini, apărea săptămânal, într-un număr de 5-6000 de exemplare (O. Tafrali, *op. cit.*, p. 28).

⁷ Paul Brătășanu s-a născut la 28 iulie 1858 la Șopârlița – Brătășini, județul Romanați. Și-a făcut studiile la Paris, luându-și licența în drept în 1880. Reîntors în țară, intră în magistratură, pe care o părăsește la scurt timp, ocupându-se de agricultură. Deputat conservator de Romanați din 1906, senator de drept, prieten cu Tache Ionescu, a susținut candidatura lui Nicolae Titulescu la Romanați în 1912, proprietarul jurnalului „La Roumanie” din București a finanțat cu fondurile sale publicarea ziarului „La Roumanie” la Paris în 1918. A publicat numeroase articole în paginile ziarului în care a prezentat pe larg cele mai arzătoare probleme ale românilor, în lupta pentru apărarea dreptului lor legitim la libertate și unire într-un singur stat unitar român. O. Tafrali dedica lucrarea sa *Propaganda românească în străinătate* (Craiova, 1920), „Marelui patriot și luptător național D-lui Paul Brătășanu respectos omagiu”.

Pentru întreaga sa activitate, la 19 octombrie 1933, Consiliul Comunal al orașului Caracal a hotărât ca Strada Carpați să poarte numele senatorului «Pavlică Brătășanu», „în semn de omagiu și recunoștință pentru contribuția neprețuită ce ați adus la înfăptuirea idealului național, precum și activitatea neobosită și plină de roade bune de la Paris, în acele vremuri de restriște pentru neamul nostru, când Domnia voastră cu multe sacrificii și călăuzit numai de iubirea de neam, ați fost în fruntea acelora care au întreținut vie în conștiința noastră și a aliaților, încrederea în virtuțile poporului român”. „La Roumanie” a fost primul ziar apărut la Paris care și-a propus să apere interesele României. „Câmpul său de activitate – se preciza în articolul de fond *L'Union sacrée*, va fi marea luptă în care România a intrat pentru țară și pentru neam”.

Paul Brătășanu a murit la 20 martie 1935 în București. (*Albumul conservator democrat*, de Al. Vlădăianu, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, București, p. 56; Constantin Kirițescu *Istoria războiului pentru întregirea României*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 353; „Memoria Oltului”, nr. 5/2012; O. Tafrali, *op. cit.*, p. 28; SJAN Olt, *Fond Primăria orașului Caracal*, dos. 18/1933, f. 510).

ziarului „Viitorul” și director al revistei „Flacăra”; Constantin Mille, deputat, director al ziarelor „Adevărul” și „Dimineata”⁸.

„La Roumanie” s-a constituit în organul de propagandă al românilor din străinătate, contribuind nemijlocit la recunoașterea drepturilor legitime ale poporului român, având meritul de a opri tendințele nefavorabile și de a-i atrage pe aliați de partea României⁹. Ziarul a reunit în jurul său intelectuali, ziariști, profesori universitari, parlamentari, compozitori, avocați, oameni de afaceri, devenind tribuna de propagandă a sacrificiilor pe care românii le-au dat pentru eliberarea fraților lor din provinciile istorice aflate sub stăpânirile străine, pentru recunoașterea drepturilor de veacuri ale poporului român, luând atitudine împotriva propagandei antiromânești desfășurată de cercurile politice occidentale interesate în menținerea Imperiului Austro-Ungar.

Toate informațiile care se regăsesc în paginile acestui ziar demonstrează hotărârea cu care au militat oameni politici, intelectuali, colonia română pentru recunoașterea drepturilor României la Conferința de Pace de la Versailles¹⁰. S-au publicat, de asemenea, numeroase articole în care se arăta necesitatea destrămării Austro-Ungariei și dreptul fiecărui popor asuprit de Monarhie „de a-și constitui unitatea sa națională sau de a-și-o completa, pentru a ajunge în deplina independență politică și economică”¹¹.

Într-o conferință susținută în cadrul Societății de Geografie, prezidată de prințul Bonaparte, generalul Rudeanu preciza: „Revendicările României sunt binecunoscute. Acestea sunt: Basarabia, Bucovina, platoul Transilvaniei cu Crișana, Maramureșul și Banatul. Transilvania, revendicată de România împreună cu câmpiile înconjurătoare ale Maramureșului și Crișanei constituie însuși leagănul națiunii române. Ea constituie acea parte a Daciei romane care, de la Traian și până astăzi, a rămas mereu pur românească și latină, în pofida tuturor suferințelor, întreprinse de maghiari pentru a face să dispară rasa românească și pentru a o maghiariza. Din punct de vedere al populației, aceasta este în proporție de peste trei sferturi pur românească. Astăzi, nimeni nu contestă drepturile României asupra platoului Transilvaniei și a câmpiilor înconjurătoare ale Maramureșului și Crișanei”¹².

Profesorul Ioan Ursu a publicat de asemena, în ziarul „La Roumanie”, o serie de articole importante: „Câmpia Libertății”, „Imperialismul unguresc”, „Lichidarea Austro-Ungariei”, „Maghiaritatea”, „Cancerul austro-ungar”, „Ungurii și Franța” etc. în care a combătut ideea autonomiei și a menținerii Austro-Ungariei. În articolele „L’Unité Nationale et L’Unité géographique”, „la Plaine de la Liberté”, Ioan Ursu a afirmat că „Transilvania nu a făcut niciodată parte din Ungaria”¹³. Profesorul Traian Lalescu, un colaborator constant al

⁸ Constantin Kirițescu, *op. cit.* p. 353; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Enciclopedică, București, 1983, p. 541.

⁹ Constantin Mille, în primul număr al ziarului atrăgea atenția, precizând că: „ceea ce noi nu am putut întregi cu armele în mâini, trebuie să se realizeze prin forța ideii de drept și prin concursul aliaților noștri în frunte cu Franța”.

¹⁰ Elvira Botez, *Universitari români în primul război mondial*, în „Noema”, vol. VIII, 2009, p. 213.

¹¹ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 476; C. Kirițescu, *op. cit.*, pp. 352-353.

¹² *La Roumanie au Congrès de la Paix*, Paris, 1919, p. 14.

¹³ Alina-Cătălina Ibănescu, *Studiu de caz: activitatea Profesorului Ioan Ursu reflectată în ziarul „La Roumanie” în timpul misiunii universitare din Franța (1918-1919)*, în „Analele Banatului”, serie nouă,

ziarului, în broșura „Le probleme ethnographique du Banat”, publicată la Paris, face o analiză pertinentă a tuturor problemelor Banatului venind cu argumente istorice și statistice, demonstrând că Banatul a fost și rămâne provincie românească.

De asemenea, în articole ca: „Din România invadată”, „România și Antanta”, „România de mâine”, „O manifestație pentru România la Lyon” etc., se aduc la cunoștința opiniei publice internaționale sacrificiile făcute de România în timpul războiului, contribuția armatei la victoria împotriva Puterilor Centrale, drepturile care îi revin și care trebuie recunoscute de marile puteri.

Ziarul „La Roumanie” a contribuit la întărirea legăturilor între emigranții români din Franța cu cei din celelalte țări, în vederea organizării propagandei naționale, pentru a face cunoscute drepturile românilor la unitate într-un singur stat.

Ziarul se trimitea gratuit în Franța, tuturor parlamentarilor și oamenilor politici, tuturor publiciștilor, profesorilor universitari, academicienilor, ziarelor și revistelor. Un număr mare de exemplare se trimitea în America, Anglia, Elveția, Italia, Suedia etc. Astfel, Paul Brătășanu a dispus trimiterea în America a câte „50 de exemplare pentru realizarea dorinței întregirii neamului românesc într-o Românie Mare. Din cele două numere din urmă v-am trimis câte 100 de exemplare din fiecare număr – se specifica în scrisoarea expediată de Redacția ziarului „La Roumanie” lui V. Stoica, liderul emigrației române din SUA, la 24 mai 1918. Într-unul se găsește harta etnografică a ținuturilor locuite de români, care dorim a o răspândi cât mai mult. Cum știm că sunteți un bun român, v-am trimis-o știind că veți face propaganda arătând câți de mulți frați de-ai noștri se găsesc sub dominațiuni străine... trebuie ca noi de aici să fim în legătură cu d-tră spre a putea cu mai mare ușurință să cooperăm frățeste pentru împlinirea idealului nostru național, de aceea vă rugăm să binevoiți să ne puneți în cuvânt cu cele ce se poate face acilea și de sentimentele ce poporul american are față de noi”¹⁴.

Ziarul a fost primit cu mult interes de intelectualii din Franța, mai multe ziare preluând articole din „La Roumanie”.

Henri Chamand, profesor la Sorbona, scria la 6 februarie 1919 lui O. Tafali: „De un an, urmăresc în fiecare săptămână cu o simpatie cordială, în acest curajos și vibrant ziar, ce e „La Roumanie”, campania energică națională, pe care colegii dv. universitari și dv. înșivă o urmăriți atât de elocvent în favoarea revendicărilor românești.

Am nevoie oare să adaug că toate urările mele sunt pentru triumful apropiat al dreptății integrale?... D-voastră veți fi bine meritat de la patrie, servind cauza sa cu această căldură sacră arătând totodată francezilor, până atunci prea rău informați, tot ce este și tot ce prețuiește această tânără și mândră Românie, în care salutăm cu bucurie „Franța Orientului”¹⁵.

Consiliului Național pentru Unitatea Românilor s-a constituit la 3 octombrie 1918 la Paris (CNUR), în componența căruia au intrat 28 de persoane: Tache Ionescu, președinte¹⁶, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Angelescu, Jean Th. Florescu,

¹⁴ Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. I, doc. 44, p. 236.

¹⁵ O. Tafali, *op. cit.*, p.31.

¹⁶ Tache Ionescu, președintele Partidului Conservator, era unul dintre fruntașii mișcării naționale din

vicepreședinți. Din Comitetul Consiliului mai făceau parte: Sever Bocu, Paul Brătășanu, D. Drăghicescu, I. Ursu, C. Mille, Nicolae Titulescu și alții. Consiliul Național pentru Unitatea Românilor își propunea „întrebuințarea tuturor mijloacelor pentru înfăptuirea unității politice a neamului românesc pe baza limitelor etnice ale neamului și în concordanță cu tratatul încheiat între România și Puterile Antantei”¹⁷. Înființarea Consiliului a generat impulsivitatea propagandei românești în străinătate, materialele elaborate aduceau la cunoștința opiniei publice internaționale drepturile de necontestat ale României și importanța recunoașterii României Mari pentru pacea și siguranța Europei în general. Recunoașterea acestui organism, mai întâi de către Franța, la 12 octombrie 1918, apoi de către guvernele Italiei, Angliei și Statelor Unite, era un succes important obținut de România înaintea Conferinței de Pace de la Paris¹⁸.

La 17 octombrie 1918, ziarul „La Roumanie” devine organul de presă al Consiliului Național al Unității Române, intitulându-se „Organ hebdomadaire de l’Unité nationale roumaine”¹⁹. Dar propaganda românească nu s-a realizat numai prin ziarele românești de limbă franceză „La Roumanie” și „La Transilvanie”; o intensă propagandă, pentru cunoașterea istoriei poporului român și a drepturilor sale s-a realizat prin conferințe susținute în diferite orașe din Franța: Paris, Le Havre, Nantes, Périgueux etc. Au susținut conferințe: dr. Thoma Ionescu, Emil Fagure, N. Titulescu, O. Tafrali, E.A. Pangrati, Tache Ionescu, S. Rusenescu, Șt. Popp, C. Pavelescu și alții. Mai multe ziare locale au publicat și comentat favorabil ideea din conferințele susținute. Ziarul „Le Télégramme des Provinces de l’Ouest” din 11 ianuarie 1919 publică conferința profesorului Tafrali susținută în sala „Societăților Savante” în care preciza: „Marea Românie, care a făcut atâtea sacrificii pentru lupta comună, formată din toți românii de pretutindeni, eliberată politiceste, economiceste și intelectualiceste, nu va uita niciodată ceea ce dorește Franței și aliaților săi, care vor înlesni unirea ei”²⁰.

Ziarul a adus la cunoștința opiniei publice internaționale toate evenimentele importante care au avut loc în țară în anul 1918. Astfel, la 14 aprilie 1918, ziarul anunță cu bucurie Unirea Basarabiei cu România. De asemenea, prin ziarul „La Roumanie” s-a întreprins o puternică campanie împotriva Tratatului de Pace de la București încheiat cu Puterile Centrale. A fost semnat un protest de către 66 de reprezentanți ai Comitetului Coloniei Române din Paris, Comitetul Românilor din Transilvania și Bucovina și delegați români din Comitetul naționalităților oprite și înmănat la 10 mai 1918 primului ministru al Franței, Georges Clemenceau, protest care a fost prezentat de către delegația

țară și partizan necondiționat al participării României în război alături de Antantă. Nu a putut participa la lucrările Congresului de Pace de la Paris din cauza divergențelor de păreri dintre el și Brătianu legat de hotărârile Banatului. A venit la Paris pentru a susține drepturile românilor alături de fruntașii emigrației române (Nicolae Iorga, *op. cit.*, pp. 325-328).

¹⁷ *La Question Roumaine. Actes et Documents concernant*, Imprimerie Paul Dupont, Paris, 1918.

¹⁸ *România. Documente străine despre români*, ediția a II-a, Tipar „Arta Grafică” S.A. București, 1992, pp. 306-313; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 602.

¹⁹ „La Roumanie”, an I, nr. 40, joi, 17 octombrie 1918.

²⁰ O. Tafrali, *op. cit.*, p. 48; I. Gheorghiu, C. Nuțu, „Activitatea românilor din vechea Românie peste hotare”, în *Desăvârșirea unificării statului național român, unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, 1969, pp. 170-175.

Franței la Conferința de Pace, „ca argument pentru a înlătura obiecțiunea Serbiei, ca noi să nu fim primiți la Conferință” deoarece România încheiase pace separată cu Puterile Centrale. „În numele poporului român – se preciza în protest – ne declarăm, astăzi ca și ieri, aliați ai Puterilor Înțelegerii și proclamăm nul și neavenit tratatul din București, cu toate clauzele și convențiunile sale adiționale.

De asemenea, în numele poporului român, facem apel la guvernele aliate spre a le ruga să nu abandoneze România și dreptele ei revendicări.

În veacul al douăzecelea, libertatea națiunilor, ca și libertatea cetățenilor, trebuie să fie sacră. Nici o forță, nici un tratat nu pot suprima dreptul unui popor de a aspira la unitatea sa națională și independența sa. Orice convenție, care pretinde a ignora aceste drepturi imprescriptibile, este nulă înaintea istoriei”²¹.

De asemenea, în paginile ziarului „La Roumanie” a fost tipărită Declarația Comitetului Executiv al Partidului Național Român din Transilvania prezentată de Al. Vaida-Voievod în Parlamentul de la Budapesta în ședința din 5/18 octombrie 1918, insistând asupra faptului că „românii nu sunt o naționalitate, ci o națiune. Monarhia Austro-Ungară este totdeauna în urmă: astăzi timpul discuțiilor a trecut. Dreptul națiunilor nemaghiare de a se organiza liber este o chestiune internațională și o chestiune de onoare pentru toată umanitatea. Națiunea română așteaptă și pretinde, după multe suferințe de veacuri, afirmarea și valorizarea drepturilor ei nestrămutate și inalienabile la deplina viață națională”. Era întâia afirmare oficială a dreptului românilor la autodeterminare, în concordanță cu principiul inclus de președintele Wilson în cele 14 puncte ale sale²². Această Declarație a reprezentat un moment istoric important pentru națiunea română, în vederea desăvârșirii unității sale politice și de stat. Pe baza principiilor cuprinse în acest document s-au desfășurat toate măsurile luate de națiunea română din Austro-Ungaria.

Românii din Transilvania au cerut sprijinul țărilor aliate și nu numai, în vederea susținerii aspirațiilor lor de libertate și de unire cu întregul popor român, cu care dorește să rămână unit pentru totdeauna.

Constituirea statului național unitar român, la 1 Decembrie 1918, a fost relatată cu mult entuziasm atât în ziarul „La Roumanie”, cât și în alte ziare din Franța. La 10 decembrie 1918, ziarul „La Roumanie” publică articolul lui Emil D. Fagure intitulat „Cent mille roumains de Transylvanie et des pays roumains de Hongrie, réunis á Alba Iulia en Assemblée Nationale, proclament l’Union avec le Royaume de Roumanie” în care arată că „toată presa recunoaște caracterul grandios și profund democratic al Adunării de la Alba Iulia. După ce prezintă oficialitățile care au luat parte la acest mare eveniment, la ora 10:30, Ștefan Ciceo-Pop deschide Adunarea Națională „vorbind despre suferința poporului român în timpul războiului, dar în același timp războiul ne-a ajutat în realizarea aspirațiilor noastre seculare: Marea Românie” și în aplauze „proclamă

²¹ *Ibidem*, pp. 54-55; C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 353; M. Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 540.

²² *Istoria Românilor*, vol. VII, pp. 508-509; Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. II, doc. 156, p. 309; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 296.

separarea Transilvaniei de Ungaria și unirea națională cu toți românii”²³.

Au fost publicate, de asemenea, documentele adoptate de Marea Adunare de la Alba Iulia, harta etnografică a teritoriilor locuite de români, publicată și de ziarul „L’Information” sub titlul: „L’Europe nouvelle: La Nationalité Roumanie” în care aprecia că: „În momentul când Congresul de Pace va delimita frontierele noului Stat, România Mare va constitui o națiune aproape omogenă, de o bogăție fizică extraordinară, plasată într-o situație dintre cele mai bune în care, desigur, micile aglomerații alogene (marcate pe hartă) se vor bucura de o mare libertate și de deplină securitate”²⁴.

În cursul anului 1918, în Franța, intelectualii români au tipărit numeroase lucrări în care au fost prezentate sacrificiile și greutățile suferite de poporul român în timpul războiului, dreptul lor la un stat unitar și recunoașterea internațională a revendicărilor poporului român: *Pourquoi la Roumanie a fait la guerre*, de I. Ursu; *La Transylvanie. Esquisse historique, géographique, ethnographique, statistique*, de D. Drăghicescu; *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, de N. Iorga; *Le problème ethnographique du Banat*, de Traian Lalescu; *La Roumanie Transdanubienne (Dobrogea)*, O. Trafali; *Le problème du Banat* de George Mironescu; *La question du Banat*, de Sever Bocu etc., toate însoțite de hărți mari și detaliate²⁵. Activitatea publicistică a fost prodigioasă, membrii misiunii publicând un număr de 47 de volume și broșuri, tratând cu competență situația și interesele României.

Ziarul „La Roumanie” a întreprins o campanie susținută în vederea informării țărilor participante la Conferință despre drepturile noastre imprescriptibile asupra provinciilor românești subjugate. În fiecare număr al ziarului au apărut articole, recenzii, studii în care era combătută ideea menținerii Imperiului Austro-Ungar, alipirea Transilvaniei la patria mamă, problema Banatului, a Dobrogei, a Bucovinei și a Basarabiei, în aceste studii și articole au fost aduse toate argumentele necesare în vederea recunoașterii oficiale a Unirii de la 1 Decembrie 1918 de către Marile Puteri.

Activitatea desfășurată de Misiunea universitară și de numeroșii intelectuali și oameni politici aflați pe teritoriul Franței a avut un ecou deosebit în opinia publică, în cercurile largi ale intelectualilor și ale oamenilor politici francezi. Președintele Societății oamenilor de Litere din Franța, Georges Lecompte, în cuvântul său rostit la banchetul oferit de presa franceză, la 21 ianuarie 1919 ziarului „La Roumanie”, cu ocazia împlinirii unui an de la apariție, afirma: „În fiecare joi dimineăta, cel dintâi lucru pe care îl așteptăm noi și soțiile noastre este „La Roumanie”, în care găsim lucruri atât de interesante, atât de instructive, atât de plăcute scrise cu talent și într-o limbă foarte curată”. Au luat parte la banchet intelectuali, oameni politici, colaboratori ai ziarului și peste 50 de reprezentanți ai presei franceze, oameni de știință: Lacom Gayet, membru al Academiei de Științe Morale din Paris, filosoful Charles Richet, președintele Societății Oamenilor de Litere, Henry Lapiazé, directorul ziarului „Renaissance”, Leo Clavetiez, romancier, colaborator al ziarului „Figaro”, Louis Latzarus, redactor la ziarul „Avenir”, care în cuvântul lor au adus elogiul întregii activități desfășurate de Misiunea universitară și ziarul „La

²³ Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 255 și 256, p. 35; I. Lupaș, *Istoria Unirii Românilor*, Institutul de arte grafice „Luceafărul”, București, 1937, pp. 371-380.

²⁴ Luchian Deaconu, *op. cit.*, doc. nr. 296, p. 70.

²⁵ O. Tăfală, *op. cit.*, pp. 40-45; I. Gheorghiu, C. Nuțu, *op. cit.*, pp. 181-183.

Roumanie”. Din partea ziarului au luat cuvântul Paul Brătășanu, Take Ionescu, Nicolae Titulescu, E.D. Fagure, Jean Pangal, în care au mulțumit intelectualilor și presei franceze pentru susținerea acordată în misiunea nobilă pe care au desfășurat-o în Franța, recunoașterea drepturilor de veacuri al poporului român, unirea într-un singur stat cu provinciile ocupate vremelnice de către străini, primul război deschizând calea formării statelor naționale, democratice și independente²⁶.

Ziarul „La Roumanie” a fost cel mai important instrument de prezentare a cererilor legitime ale românilor, documentele publicate au influențat dezbaterile Conferinței de Pace. La 18 ianuarie 1919, ziarul publică articolul „La Roumanie au Congrès de la Paix”, redactat de Orest Tafrali, profesor la Universitatea din Iași, în care prezintă solicitările delegației române la Congres, venind cu argumente istorice, etnografice, statistice, demonstrând dreptul poporului român de a se reuni într-un singur stat.

La începutul anului 1919 guvernul de la București a dispus desființarea Consiliului Național al Unității Române, odată cu sosirea Delegației României la Conferința Păcii. Cu toate acestea, începând cu primăvara anului 1919 acțiunile românilor din străinătate au devenit mai puternice, mai cunoscute, aducând sistematic, la lumină, drepturile etnice, interesele strategice și economice, cifrele statistice, revendicările noastre asupra Transilvaniei, Banatului, Bucovinei, Basarabiei și Dobrogei²⁷, multe dintre lucrări găsindu-se pe masa delegațiilor Conferinței.

La 18 ianuarie 1919, a avut loc deschiderea lucrărilor Conferinței de Pace la Ministerul Afacerilor Străine de la Paris, la care au luat parte peste 70 de delegați din 27 de țări, sub președenția primului ministru al Franței, Georges Clemenceau.

Delegația României la Conferința de Pace a fost alcătuită din Ion I.C. Brătianu, primul ministru, N. Mișu, ministru plenipotențiar. Lor li s-au mai adăugat ministrul transilvănean Vaida-Voievod și miniștrii plenipotențieri Victor Antonescu și C. Diamandy.

Pe parcursul desfășurării lucrărilor Conferinței, propaganda intelectualilor români aflați la Paris s-a accentuat: s-au publicat numeroase articole, s-au susținut conferințe, întâlniri cu oameni politici francezi, recepții, primiri de delegații, publicații în coloanele ziarelor franceze, toate pentru a informa atât pe delegații de la Congres, cât și opinia publică despre dreptul sacru al poporului român la o Românie Mare.

Anexe

17 ianuarie 1918, Paris. Apare primul număr al ziarului „La Roumanie”.

Am arătat mai sus, cum ministrul nostru la Paris a tratat misiunea universitară, trimisă de guvern în străinătate.

Situațiunea agravându-se și fiind absolut necesar să se apere interesele supreme ale neamului, ne-am grupat în jurul ziarului „La Roumanie”, al cărui prim număr apăruse la 17 ianuarie 1918. Ziarul acesta se înființase din inițiativa domnului Paul Brătășanu, senator, fost vice-președinte al Camerei. D-sa și-a luat ca codirectori pe d-nii C. Banu,

²⁶ O. Tafrali, *op. cit.*, p. 32, Luchian Deaconu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 341, 342, pp. 103-111.

²⁷ „La Roumanie”, an. II, nr. 74, joi, 12 iunie 1919, p. 1.

deputat, aparținând partidului liberal și pe d-nii C. Mille și Emil Fagure. Scopul acestor buni Români, creând acest organ, era să apere interesele României, cari în acele momente critice, erau adânc primejduite.

„Acest ziar, spunea un articol intitulat „l'Union sacrée” apărut în primul număr, se va feri cu cea mai mare grijă de a se face ecoul oricărei lupte politice interioare și de toate discuțiunile personale. Câmpul său de activitate va fi marea luptă, în care România a intrat pentru țară și pentru neam. Toate chestiunile, toate litigiile pur personale sunt deci fără milă excluse din cadrul ziarului nostru”. Acest program a fost observat până la sfârșit.

„La Roumanie” a avut marele merit, să apere cu ardoare și autoritate toate chestiunile mari ale neamului. Ea a fost sigurul glas românesc, care a ținut cu cinste sus drapelul cauzei românești într-un timp când nemții tronau pretutindeni în țară, iar la Iași „lucra” un parlament înstrăinat de neam – pată veșnică în istoria României – în care patrioții erau „rari nantes in curgite vasto”.

D. Paul Brătășanu a reușit să grupeze în jurul său mai mulți literați și oameni de știință, cari au luptat din răzputeri pentru triumful cauzei românești și pentru îndreptarea greșelilor și bizantismului politicianilor noștri. D. Paul Brătășanu a luat asupra sa publicarea organului nostru național. Amicii d-sale l-au ajutat puțin. Cheltuielile însă au epuizat repede fondurile modeste adunate. Ziarul apărea săptămânal în 5000-6000 numere pe patru pagini. D. Brătășanu s-a văzut nevoit să suporte singur cheltuielile. Banii românești însă nu se puteau schimba. D. Victor Antonescu veghia, ca nici un român să nu schimbe mai mult de 1000 de lei lunar. Acest schimb s-a putut face numai până în Martie 1918; de la această dată din ordinul ministrului nostru la Paris, schimbul s-a suprimat, iar valuta monedei noastre a mers rostogolindu-se.

D. Brătășanu s-a văzut nevoit să vândă bijuteriile nevestei și blănurile sale; apoi a contractat diverse împrumuturi. El a dat astfel dovada unui patriotism fără margini și lui în primul rând, se datorește că glasul românesc n-a amuțit cu totul, atunci când țara gemea sub călcâiul neamțului, al ungurului și al bulgarului.

Mai târziu, a venit d. Aristide Blank la Paris. Prin d-sa s-a făcut un împrumut de 600.000 de franci, cu cari s-au plătit cheltuielile, imprimarea în mii de exemplare a mai multor hărți etnografice ale României Mari, ale Banatului, ale Basarabiei, ale Bucovinei etc., precum și a celor treizeci și mai bine de cărți, broșuri și albumuri. Pe lângă acesta, s-a putut obține cedarea unei coloane din anumite ziare din străinătate, franceze, engleze, italiene, americane, unde se făcea o propaganda utilă; în sfârșit, pe lângă ajutorul dat prizonierilor de război români din Franța și Italia, s-a tipărit pentru ei un ziar românesc, „România Mare”, menit să le înalțe moralul și să le dea știri de acasă.

E bine să se cunoască numele celor care au contribuit la acoperirea acestui împrumut. D. Apostolu, mare proprietar din Brăila și Prințul Brâncoveanu, au subscris fiecare câte 100.000 de franci; d. Chrysoveloni 60.000; d-nii Olănescu, fost ministru, Paul Brătășanu, I. Pangal (Vlașca), Elias și Aristide Blank câte 50.000 fiecare; d-na Maria Nicolae Filipescu, soția marelui patriot, 40.000; d. Ștefan G. Popp din Romanai 30.000; d. E. Miculescu 20.000; Al. Florescu 10.000. Dar trebuie să se știe că s-a cheltuit mult mai mult peste aceste sume subscrise de către D-nii Brătășanu și Aristide Blank. Sumele acestea erau totuși neîndestulătoare față de nevoile unei propagande mai întinse, așa cum

o făceau Sârbii, de pildă, cari aveau la dispoziția lor mai multe milioane. Dânșii au avut norocul să aibă la Paris pe un ministru foarte cult și foarte intelligent, pe d. Vestnici, membru corespondent al Institutului Franței.

Pe când d. Victor Antonescu ne părăsea cu totul, ba încă încerca să ne oprească să avem ori ce activitate cât de mică, ministrul Serbiei intervenea pe lângă guvernul francez în favoarea compatrioților săi. Prin intervenția sa oficială, profesorii universitari sârbi, cari erau departe de a vorbi franțuzește ca noi, au fost atașați să facă cursuri publice pe lângă universitățile franceze, din Paris și din provincie.

Guvernul francez le plătea regulat salariile, le dădea o indemnizație de „scumpirea traiului” de 20 franci pe zi. Fiecare profesor, pe lângă leafa sa, mai avea dreptul, ca ori care din compatrioții săi, să schimbe 500 de dinari (lei) din banii săi proprii. Studenții sârbi primeau de la guvernul francez 200 de franci lunar, iar internatele liceelor erau obligate ca, în schimbul unei plăți de 70 de franci de fiecare, să le dea masa. Profesorii și studenții sârbi erau deci minunat plasați, ca să facă cea mai puternică propagandă. Aceași situație li s’a creat și în Anglia. La Paris, s-a pus profesorilor universitari sârbi la dispoziție peste un million de franci. Ei au cumpărat o tipografie, pe care a numit-o „Yugo-Slavia”, unde s-au tipărit sute de cărți nu numai de propagandă, ci chiar de literatură și de știință, hărți, reviste, ziare etc. Sârbii aveau mai multe cluburi, dintre care unul rezervat profesorilor. Aici se adunau ei și discutau chestiunile ce interesau propaganda lor.

Toate aceste organizări naționale erau susținute oficial de guvernul sârbesc.

Guvernul nostru dimpotrivă, nu numai că părăsise atâtea forțe, pe care ar fi putut să le utilizeze de minune, dar căuta din potrivă să le paralizeze acțiunea națională ponegrindu-le. Lefurile de la o vreme ni s-au suprimat – suspendarea aceasta a durat un an de zile ca pedeapsă că ne făceam datoria către neam și țară. Studenții noștri au fost reduși să-și câștige blidul de linte, spălând vasele la restaurantele Parisului.

Cu inima îndurerată, cu scârba în suflet de ceea ce se comitea, am rezistat totuși și am luptat, fără să scoatem un strigăt, fără să atacăm pe nimeni. „Era datoria, era patria în joc”, cum se exprima despre noi d. Paul Dechanel. Colaboratorii ziarului „La Roumanie” au avut meritul de a fi întreținut mereu calde simpatiile aliaților noștri și de a fi oprit tendințele nefavorabile, care se desemnau față de atitudinea scandalos de antinațională și antiantantistă a guvernanților nemțofili din țară.

Iată numele cele mai activi dintre colaboratorii organului nostru: D-nii P. Brătășanu, C. Banu, C. Mille și Emil D. Fagure, Dr. Thoma Ionescu, C. Sipsom, George Mironescu, D. Negulescu, profesori la Universitatea din București, Dr. N. Lupu, socialist, dar bun român, G. Many, profesor la Școala de poduri din București, V. Dimitriu, profesor la Universitatea din Iași, Goga, Take Ionescu, Părintele Lucaci, Sever Bocu, Jean Pangal, director al ziarului „La Roumanie” din București, N.S. Russenescu, C. Xenii, deputat, precum și mai toți membrii misiunii universitare, trimiși pentru propagandă și anume: profesorii universitari Dănăilă, I. Găvănescu, Dr. Hurmuzescu, Traian Lalescu, E.G. Neculcea, E. A. Pangrati, O. Tatrali și Ioan Ursu. Secretarul ziarului și al propagandei în general era d. N.S. Russenescu. D-sa a depus o muncă uriașă și desinteresată și a făcut și

sacrificii materiale pentru țară și neam, cărora le-a adus servicii imense. El a binemeritat de la Patrie.

În fiecare miercuri ne adunam la „Hotel des Deux Mondes”, unde era locuința d-lui Brățășanu. Aici făcusem redacția și administrația ziarului nostru. Discutam situațiunea, luam cunoștință de cărțile, articolele de ziar și de revistă, memoriile, hărțile, albumurile de propagandă ce apăreau zilnic. Ne divizam munca. Fiecare se însărcina cu scrierea unui articol de fond, de polemică, de recenzie, de statistică sau de istorie etc. Articolele se citeau în comitet și ne cenzuram unii pe alții. Nici o supărare, nici un resentiment n-a ieșit din cenzurarea aceasta colegială, adeseori destul de aspră.

Era interesul patriei, a cauzei românești și noi eram soldați disciplinați care ne dădeam perfect seama de răspunderea noastră față de neam și de istorie. Fiecare era liber să-și aleagă subiectul, dar își păstra în această alegere o oarecare specialitate. Articolele de drept internațional erau scrise de juriști, ca d. V. Dumitriu, C. Sipsom, G. Mironescu; articolele de economie politică apăreau sub semnătura domnilor Many, Pangrati, Hurmuzescu, Neculcea, Dănăilă și a unui francez filo-român, funcționar al Băncii Naționale franceze, D. Letzgus; articole de interes pur național, etnografic, geographic sau istorie erau datorate d-lor I. Găvănescul, Dr. Thoma Ionescu, Tr. Lalescu, O. Tafrali, I. Ursu, Goga, părintele V. Lucaciu, Emanoil Antonescu, Dr. Dumitrescu Brăila, A. Honigman, I. Fermo, D-na Sacha Mirof, Elena Văcărescu și alți buni români, francezi, englezi etc.

Chestiunea Transilvaniei era de competența d-lor Goga, Ursu și părintele Lucaciu; a Bucovinei a d-lor Găvănescu, V. Dimiriu și Bucovineanu; a Banatului, a d-lor Mironescu, Bocu și Tr. Lalescu, acești doi din urmă fiind bănățeni; eu însumi, ca dobrogean, am scris un mare număr de articole asupra Dobrogei, combătând cărțile, articolele, moțiunile congreselor bulgărești ca cele ținute la Babadag, precum și memoriile trimise oficial de guvernul bulgar Congresului de Pace din Paris; chestiunea Basarabiei a fost tratată de marele patriot basarabean V. Stroescu și de d. dr. Lupu, de d. Aslan conferențiar la universitatea din București, precum și de mine însumi.

Ziarul nostru se trimitea gratuit în Franța, tuturor parlamentarilor și oamenilor politici, tuturor publiciștilor, tuturor profesorilor universitari și academicienilor, tuturor ziarelor și revistelor. Se mai trimitea un mare număr de exemplare și în Anglia, America, Elveția, Italia, Suedia etc. Organul nostru a prins minunat de bine. Din toate părțile primeam elogii și felicitări, din partea academicienilor, a profesorilor universitari și a oamenilor politici. Ziarele reproduceau regulat extrase din articolele noastre. Și când ele ne-au văzut, că chiar sub bombardamentul la care era supus Parisul de nemți, noi rămâneam la postul nostru de onoare și declaram sus și tare, că avem încredere deplină în triumful dreptății în bine, am fost înconjurați de sentimente de admirație. Ea se traducea de pildă prin formula stereotipă, cu care ziarul parizian „Paris-Midi” publica regulat extrase din articolele noastre: „La Roumanie continue vaillamment sat ache”...

Iată, pe de altă parte, ce-mi scria la 6 februarie 1919, d. Henri Chamard, unul din cei mai eminenți profesori ai Sorbonei. „De un an, urmăresc în fiecare săptămână cu o simpatie cordială, în acest curajos și vibrant ziar, ce e „La Roumanie”, campania energetică națională, pe care colegii dv. universitari și dv. înșivă o urmăriți atât de elocvent în favoarea revendicărilor românești. Am nevoie oare să adaug că toate urările mele sunt

pentru triumful apropiat al dreptății integrale? D-voastră veți fi și binemeritat de la patrie, servind cauza sa cu această căldură sacră arătând totodată francezilor, până atunci prea rău informați, tot ce este și tot ce prețuiește această tânără și mândră Românie, în care salutăm cu bucurie „Franța Orientului”.

Presa franceză întreagă fără deosebire de opinii ne-a oferit la 22 ianuarie 1919, un banchet, pentru a sărbători împlinirea a aparițiunii de un an al ziarului nostru. Banchetul, la care a asistat și d. Take Ionescu, a fost prezidat de d. Lacour Gayet, membru al Academiei de Științe Morale din Paris, asistat de filosoful Charles Richet, Lecompte, președintele Oamenilor de Litere, Lapauze, directorul lui Petit Palais, Léo Claretie, Latzarus, distinsul romancier colaborator „La Figaro” și de alți cincizeci de reprezentanți ai presei franceze.

Dintre toate toasturile foarte călduroase la adresa României, și a colaboratorilor ziarului nostru, cea a d-lui Lecompte conținea o laudă care ne-a mișcat pe toți. „În fiecare joi dimineața, ne-a zis între altele Președintele Oamenilor de Litere din Franța, cel dintâi lucru pe care îl reclamăm noi și soțiile noastre este „La Roumanie”, în care găsim lucruri atât de interesante, atât de instructive, atât de plăcute, scrise cu talent și într-o limbă atât de corectă”.

Elogiile acestea le auzeam de altfel zilnic, de la francezi și chiar de la acei români – imensa majoritate a celor aflați la Paris – ale căror inimi nu erau întunecate de spiritual de partid. Aprobarea lor și simțământul, că ne-am făcut datoria, era pentru noi o răsplată dreaptă.

(O. Tafrali, *Propaganda românească în străinătate*, Editura Ramuri, Craiova, 1920, pp. 27-32).

*

20 noiembrie 1918. Take Ionescu, președintele Consiliului Național al Unității Române, interviu acordat ziarului „Temps”:

Victoria atât de categorică a Antantei a clarificat situația României. Tratatul de la București a fost deja anulat împreună cu toate consecințele sale. Când am venit în Franța, la începutul lui iulie, România era pradă pentru germani și avea un guvern așa-zis românesc, mai rău decât germanii. Marea mea teamă era așadar aceea ca opinia publică din țările aliate să nu considere națiunea română responsabilă pentru așa-zisa pace și pentru faptele odioase ale guvernanților impuși. Acest coșmar a dispărut pentru totdeauna. Populația Parisului, cu instinctul său măreț, a înțeles situația. Și astfel a alăturat culorile României celorlalte drapele aliate în această frumoasă sărbătoare a revanșei franceze care este în același timp și una a triumfului civilizației și libertății.

Redevenită aliată, România este gata să contribuie cu toate forțele sale la punerea în aplicare a tratatului de pace pe care Antanta o va întreprinde. România se gândește în primul rând la unitatea sa națională recunoscută ca legitimă de Franța, Marea Britanie și Italia în tratatul de alianță cu România, recunoscută de asemenea ca fiind legitimă în ultimul mesaj al președintelui Wilson. Evenimentele nefericite din Rusia au adăugat la ceea ce este denumit România Mare – și ceea ce eu prefer să numesc Noua Românie – provincia românească Basarabia, care ne-a fost răpită în 1812. Să nu uităm că guvernul din care făceam parte a trimis trupele în Basarabia în urma sfaturilor reprezentanților civili și militari aliați. Ele au salvat această țară de bolșevism, ceea ce nu este de neluat în seamă. Românii din Ungaria nu au așteptat congresul de pace pentru a lua în propriile

mâini guvernarea regiunilor locuite de români din acea țară pe care o numim Transilvania, dar care este mult mai întinsă decât Transilvania din punct de vedere geografic și politic. După ce s-a prăbușit Imperiul Habsburgic, așa cum am spus mereu că trebuie să se prăbușească, românii din Ungaria au trebuit să decidă cât mai rapid. Dorința lor neclintită de a forma împreună cu românii din Regat și cu cei din Basarabia un singur și unic stat este prea cunoscută și a fost arătată de prea multe ori ca să insist aici asupra ei. Îi revine congresului de pace sarcina de a ratifica această unire și de a pune astfel bazele României noi, un stat de șaisprezece milioane de locuitori – iau în considerare populația de dinainte de război – care va reprezenta în Orient rasa și civilizația latine.

La congresul de pace vor fi și alte probleme care interesează România. Acesta va trebui să decidă și modul în care Germania va despăgubi România pentru distrugerile, devastările și abuzurile pe care le-a comis și care valorează miliarde. Va trebui să reglementeze chestiunea Dunării, pe care eu nu o văd soluționată altfel decât prin internaționalizarea ei de la vărsare până la punctul cel mai în amonte de la care ea poate deveni navigabilă. În internaționalizare eu includ de asemenea și Statele Unite ale Americii.

Congresul de pace trebuie să reglementeze de asemenea și problema Mării Negre, care trebuie să fie deschisă tuturor pavilioanelor și pe cea a Constantinopolului și a Strâmtorilor, care trebuie soluționată definitiv pentru ca Rusia viitoare – pentru că va exista o Rusie, trebuie să existe o Rusie – să o găsească rezolvată și să nu existe riscul de a vedea politica Rusiei dominată de această problemă ca în trecut.

Noua Românie trebuie să stabilească relații foarte strânse cu vecinii. Printre vecini, mă gândesc mai întâi la cehoslovaci, dacă rutenii din Ungaria – o mână de oameni – au bunul simț de a intra în statul cehoslovac; la iugoslavi, pentru care este indispensabil, și pentru ei și pentru noi și pentru pacea Europei, să stabilim de acum o prietenie foarte strânsă și foarte puternică; la greci, împreună cu care avem atâtea puncte de asemănare și chiar la bulgari, în ziua în care vecinii noștri din sud vor sfârși prin a înțelege că o hegemonie în Balcani este o himeră care nu le va putea aduce decât un al treilea dezastru.

Noua Românie va cuprinde și câteva minorități etnice care, în mod obligatoriu, trebuie să rămână în România. Pentru aceste minorități statul român va crea un regim de libertate adevărată. Exemplul atât de nefast al maghiarilor nu va fi imitat de noi.

Noua Românie va fi un stat în esență democratic. Regele a fost foarte inspirat atunci când, imediat ce s-a debarasat de guvernul german și reacționar, a lansat un manifest prin care anunța poporului că marea reformă agrară și votul universal pe care le-am votat în iunie 1917 sunt câștigate definitiv. Putem să mergem doar înainte, niciodată înapoi!.

(*La Question Roumaine*, Paris 1918, pp. 62-64)

*

28 februarie 1919. Conferință susținută de Generalul Rudeanu la Societatea de Geografie, Paris.

[...] Revendicările României sunt binecunoscute. Acestea sunt: Basarabia, Bucovina, platoul Transilvaniei cu Crișana, Maramureșul și Banatul.

Bucovina este cerută pentru că aceasta a fost smulsă în mod condamnatibil României de către Austria în 1772; pentru că aceasta este populată aproape exclusiv de români; pentru că Bucovina a făcut întotdeauna parte din statul moldovean.

Din toată România, ea cuprinde cele mai prețioase amintiri istorice. Aici se găsesc mormintele întemeietorilor Moldovei și ale celor mai mari voievozi ai săi.

Transilvania, revendicată de România împreună cu câmpiile înconjurătoare ale Maramureșului și Crișanei, constituie însuși leagănul națiunii române. Ea constituie acea parte a Daciei romane care, de la Traian și până astăzi, a rămas mereu pur românească și latină, în pofida tuturor suferințelor, în pofida tuturor eforturilor întreprinse de maghiari pentru a face să dispară rasa românească și pentru a o maghiariza. Din punct de vedere al populației, aceasta este în proporție de peste trei sferturi pur românească.

Astăzi, nimeni nu contestă drepturile României asupra platoului Transilvaniei și a câmpiilor înconjurătoare ale Maramureșului și Crișanei.

Basarabia este revendicată pentru că este românească, atât din punct de vedere istoric, cât și din cel al dreptului popoarelor la autodeterminare; mai mult de trei sferturi din populație a rămas pur românească.

Dreptul României asupra Basarabiei a fost deja recunoscut în 1856, deoarece la Congresul de la Paris ea a fost redată României. Rămâne în cele din urmă problema Banatului, a cărui parte de sud-vest este revendicată în același timp de România și de Serbia.

România revendică Banatul în întregime nu doar datorită drepturilor istorice, pentru că s-a stabilit cu certitudine că această provincie făcea parte integrantă încă din Dacia romană la începutul Evului Mediu. Apoi, pentru că în Peninsula Balcanică unde atât de multe popoare s-au suprapus și și-au urmat unul altuia, este ușor de interpretat într-o manieră foarte diferită problema drepturilor istorice.

Așa s-a întâmplat în 1918, când Austro-Ungaria a folosit ca pretext pentru anexarea Bosniei-Herțegovina, drepturile istorice ale maghiarilor asupra acestei provincii.

Dar dacă România revendică Banatul în întregime, ea face aceasta în primul rând din punct de vedere economic și din înalte rațiuni de apărare națională.

Așadar, să examinăm harta provinciei Banat și vom vedea că, din punctul de vedere al geografiei economice, aceasta formează un tot indivizibil și că orice separare a câmpiei de regiunea muntoasă ar face foarte dificilă, dacă nu imposibilă, existența populației care trăiește la munte.

Așadar, a rupe legăturile de toate categoriile formate în Banat, care niciodată în istorie nu a fost separat și care dintotdeauna a fost obișnuit să formeze o unică și aceeași provincie, nu constituie cu siguranță modalitatea de a-i asigura prosperitatea naturală și legitimă.

Dar mai mult, partea de sud-vest a Banatului cuprinde confluența Tisei cu Dunărea; ori, dacă examinăm puțin hidrografia României, vom vedea că toate cursurile de apă care traversează platoul Transilvaniei sunt orientate de la vest la est și se îndreaptă aproape perpendicular spre Tisa.

Este așadar evident că întreaga Românie septentrională își găsește aici căile sale de comunicație cele mai firești, mai ușoare și mai puțin costisitoare pentru a-și exporta produsele spre gurile Dunării și spre Marea Neagră.

Este deci indiscutabil că de aceasta depinde în mare măsură dezvoltarea economică a României în viitor.

Pierderea cursului de sud al Tisei și a confluenței acesteia cu Dunărea, ca și a unei părți din cursul Dunării, ar însemna pentru întreaga Transilvanie și pentru Banatul românesc o slăbiciune economică foarte îngrijorătoare în viitor.

Ar rezulta așadar că avantajele unirii Transilvaniei cu România ar fi serios diminuate prin reducerea mijloacelor de existență ale Transilvaniei, ale provinciilor învecinate și ale întregii Românii, a cărei situație economică, deși deține gurile Dunării și Mare Neagră, nu ar putea fi la fel de satisfăcătoare ca a celorlalte țări balcanice.

Internaționalizarea doar a Dunării, fără cea a Tisei, nu ar schimba cu nimic această situație. Așadar, fără malul drept al Dunării, nu se pot în niciun fel organiza și facilita transporturile.

Se pune în sfârșit marea problemă a apărării naționale.

De fapt, am stăruit în a arăta în fața dumneavoastră faptul că, dacă națiunea română supusă de-a lungul secolelor la cele mai teribile vicisitudini a supraviețuit până astăzi, aceasta s-a datorat în mare măsură configurației teritoriului său. Platoul Transilvaniei și Dunărea au fost de fapt două elemente indispensabile pentru existența sa.

De asemenea, am văzut că printr-o fatalitate de neînălțurat, atât în trecut, cât și în războiul actual, România, în momentele cele mai dificile, s-a aflat mereu izolată și complet singură pentru a se apăra.

În aceste condiții, cred că este evident pentru toți că pentru a salvarda în viitor existența netulburată a României, trebuie în mod absolut să i se acorde mijloacele sale naturale de apărare: Dunărea și Tisa pentru a acoperi frontul său de sud și flancul său stâng.

Niciodată, niciodată în decursul istoriei, România nu s-a văzut lipsită de Dunăre ca mijloc de apărare. Chiar în vremurile cele mai aspre ale invaziilor turcești, românii nu au putut suporta capetele de pod de dincoace de fluviu.

Pierderea părții de sud-vest a Banatului ar însemna nu doar pierderea barierei Dunării, dar chiar și Carpații ar putea fi ocoliți. Întreaga frontieră de vest a României ar fi complet descoperită și amenințată, orice acțiune de apărare pe care România ar întreprinde-o în această parte ar fi depășită încă de la început și ar fi fără speranța de a obține rezultate serioase.

Însăși provincia Banatului nu ar putea fi apărată, căci singurele sale mijloace de apărare sunt Dunărea și Tisa.

Odată ce aceste două obstacole sunt depășite, Banatul se află rupt cu totul de țara sa mamă, deoarece căile de comunicație care îl leagă de aceasta nu mai pot fi nici apărate, nici utilizate.

*

* *

Niciun popor din lume nu admiră mai mult națiunea sârbă decât românii. Niciodată, de când există națiunile noastre, legăturile lor de prietenie nu au fost rupte sau alterate; cu certitudine, aceasta nu se va întâmpla nici în viitor.

România nu poate uita că, dintre toate popoarele slave care o înconjoară, sârbii le-au arătat prietenia cea mai loială și cea mai durabilă. Națiunea română le păstrează o vie simpatie.

Națiunea sârbă va analiza și va aprecia: aceasta înseamnă să hotărâm dacă pentru a da un plus de fericire din punct de vedere moral unei mici părți a sârbilor care se află pe malul stâng al Dunării, în Banat, putem să facem viața mai dificilă și chiar mai grea decât în trecut pentru România de sud, chiar pentru întreaga națiune română.

Aceasta înseamnă să hotărâm dacă nu am putea să asigurăm celor două popoare o satisfacție completă fără să micșorăm valoarea elementelor naturale și istorice cărora națiunea română le datorează mijloacele sale de existență și existența sa în istorie.

Aceasta înseamnă să hotărâm dacă dreptul popoarelor la autodeterminare se poate extinde până la dezechilibrul complet între mijloacele de existență și prosperitate a două națiuni vecine de aceeași valoare morală și de aceeași importanță în Societatea Națiunilor.

Bazele Societății Națiunilor nu pot fi, după părerea mea, decât armonia și echilibrul, cât mai deplin cu putință, între mijloacele de dezvoltare economică și rațiunile înalte ale apărării naționale.

A permite națiunilor de rase diferite să depășească puternicele obstacole orografice și hidrografice care le separă, constituie, după părerea mea, o gravă greșală împotriva psihologiei popoarelor și a dezvoltării lor libere: este de asemenea o eroare împotriva principiilor fundamentale pe care se întemeiază existența Societății Națiunilor.

Dacă dreptul popoarelor la autodeterminare trebuie să fie satisfăcut pe deplin, aceasta trebuie să se facă pe o altă cale, printr-o altă soluție.

Această soluție nu poate să fie, după părerea mea, decât cea a provinciilor libere, adică a acelor provincii în care populația va fi scutită de serviciul militar și va beneficia de avantaje politice și administrative cu totul particulare.

Această soluție poate desigur să admită problema schimburilor și translocării de sate cu acordul locuitorilor.

În orice caz, prosperitatea și viitorul fiecărei națiuni trebuie salvardate pentru fericirea fiecărei națiuni și liniștea umanității.

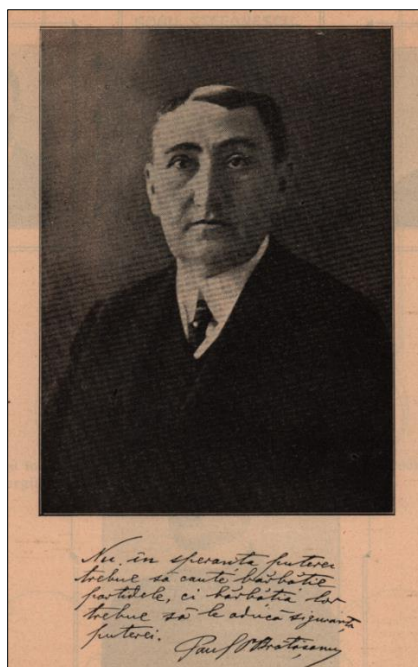
**Domnule Președinte,
Doamnelor, Domnilor,**

Dacă războiul actual a creat pentru popoarele aliate care au luptat drepturi și libertăți noi, nu mai puțin el a stabilit în aceeași măsură recunoștințe eterne și amintiri sfinte.

(Société de Géographie, *La Roumanie au Congrès de la Paix*, Paris, 1919, p. 14-17)

Ziarul „La Roumanie” a apărut la Paris în CNUR, ianuarie 1918, din inițiativa Coloniei Române din Paris.

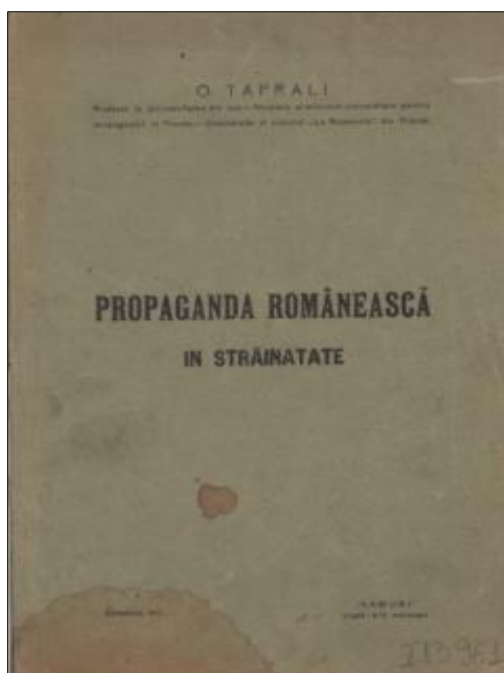
Paul Brătășanu (1858-1935) – membru fondator al ziarului „La Roumanie” din Paris.

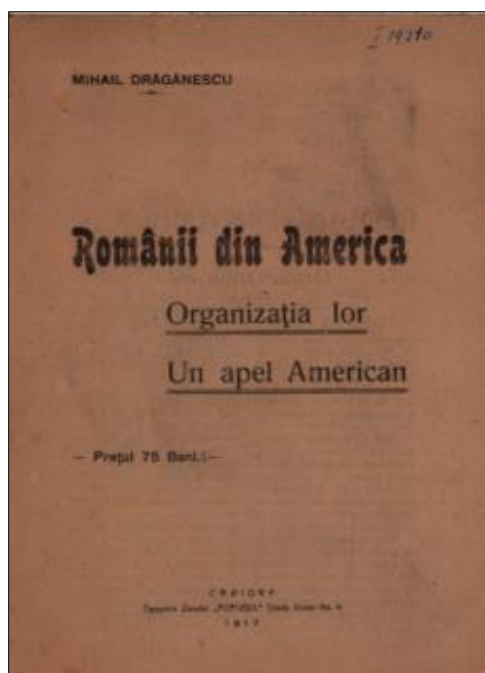
Tacke Ionescu – președinte al CNUR de la Paris.

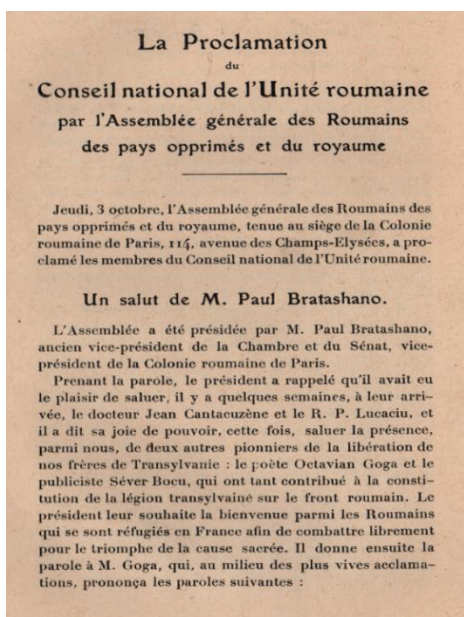
O. Goga – vicepreședinte al CNUR de la Paris.

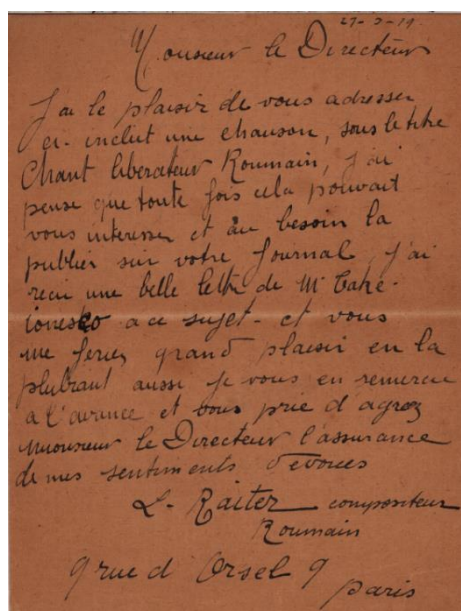
**Broșura „Propaganda românească”,
în străinătate autor profesor universitar
O. Tafrali, Craiova 1920.**

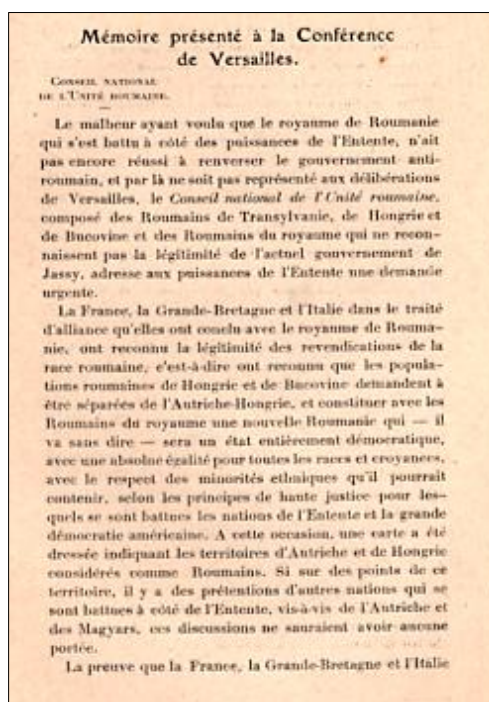
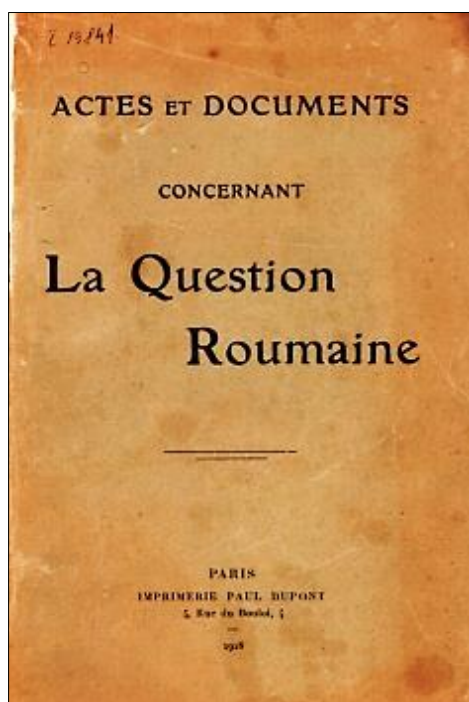
**Broșura „Românii din America”,
scrisă de Mihail Drăgănescu,
Craiova, 1919.**

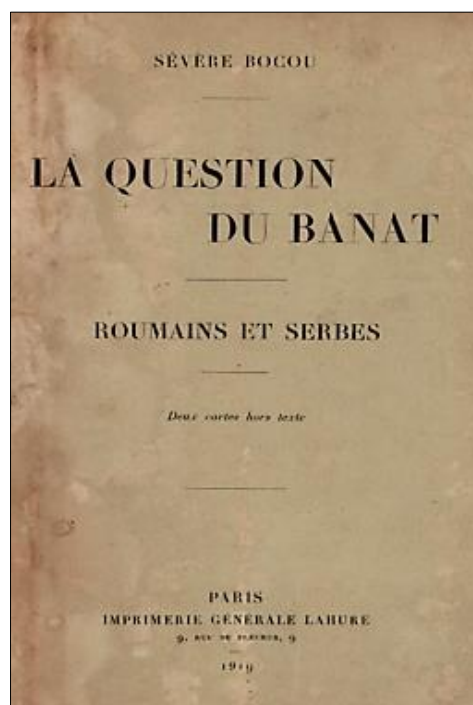
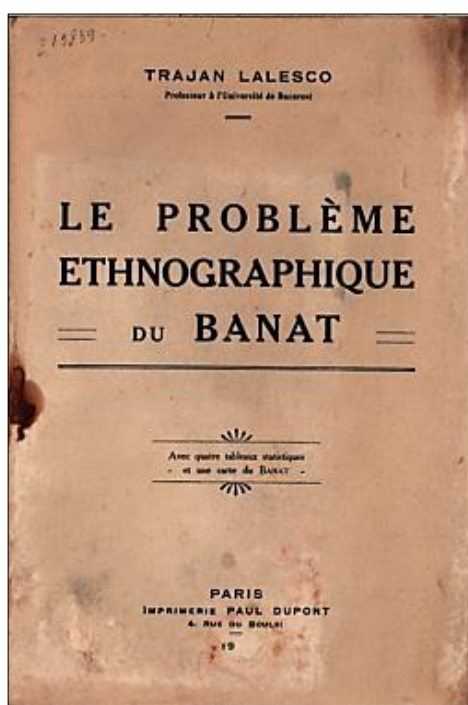
**Salutul adresat de Paul Brătășanu
cu ocazia constituirii CNUR.**

**L. Raiter (1893-1978) solicită
ziarului „La Roumanie”
publicarea cântecului
Cântec liberator Românesc.**

*Broșuri editate la Paris de CNUR
pentru delegațiile participante la Conferința de Pace de la Paris.*

***Ion I.C. Brătianu – primul ministru
al României, membru al delegației
române la Conferința de Pace.***

***Nicolae Titulescu – membru
CNUR, membru al delegației
României la Conferința de Pace.***

***O. Tafrali – membru al
Misiunii universitare române.***

***Vasile Lucaciu –
vicepreședinte al CNUR.***

Harta teritoriilor locuite de români publicată de Colonia Română de la Paris și distribuită tuturor delegațiilor participante la Conferința de Pace din 1919.

REFLECTAREA ÎN PRESA TRANSILVANĂ A EVENIMENTELOR CE AU URMAT ACTULUI MARI UNIRI ȘI A CAMPANIEI DUSĂ DE ARMATA ROMÂNĂ ÎN UNGARIA DIN ANUL 1919

Dumitru Cauc

Marea construcție națională realizată în cursul anului 1918 prefigura zorii unui nou drum al poporului român pe calea devenirii istorice. Dincolo de entuziasmul firesc al milioane de români care se uniseră cu Regatul României, existau încă temeri că acest drum nu va fi deloc lesnicios, ceea ce evenimentele ulterioare au confirmat-o.

În ziua de 18 ianuarie 1919 se deschideau la Paris lucrările Conferinței de Pace, care-și propunea realizarea unei noi configurații politico-teritoriale și crearea unui mecanism care să preîntâmpine izbucnirea unei noi conflagrații mondiale. Interesele atât de diverse ale marilor puteri învingătoare, mulțimea de probleme de natură teritorială și politică ale statelor mici, strădania statelor învinse de a obține condiții de pace cât mai puțin defavorabile, conjugată cu aroganța celor patru mari învingători, care ar fi dorit doar audierea punctelor de vedere ale statelor mici, care fuseseră în război alături de Antanta, au făcut dificilă încheierea tratatelor de pace. Cum România făcuse parte din Antanta și suferise mari distrugerii din cauza războiului, iar în decembrie 1918, prin voința românilor din teritoriile aflate până atunci sub stăpânire străină, își împlinise dezideratul național, la conferința de pace, oamenii politici români au desfășurat o activitate de convingere a decidenților asupra teritoriilor revendicate și asupra reparațiilor la care ar fi avut dreptul statul român.

Presa din Transilvania va consemna atât izvorul de energie și speranță al românilor care se uniseră cu Regatul României, cât și evenimentele ce se derulau cu repeziciune la Conferința de Pace și în jurul teritoriului național. Fie că erau subiectul articolelor de fond, fie că alcătuiau rubrica știrilor de ultimă oră, evenimentele din Transilvania, Ungaria, Banat, Basarabia, Bulgaria și de la Conferința de Pace ocupă spații importante.

La 13 noiembrie 1918, la Belgrad, s-a încheiat Convenția militară de armistițiu¹ între țările învingătoare, reprezentate prin generalul francez Loius Franchet d'Esperey și guvernul maghiar instituit după „Revoluția Crizantemelor”, condus de contele Mihaly Karolyi. Ea stabilea linia de demarcație a Ungariei cu statele vecine (Slovia, România,

¹ Nemaifiind considerată în acel moment un stat combatant, pentru că încheiase în mai 1918 o pace separată cu Puterile Centrale, România n-a fost invitată la semnarea Convenției și nici nu i s-a cerut părerea în ceea ce privește prevederile ei. România era nemulțumită atât de linia de demarcație, care încălca prevederile convenției cu Antanta din august 1916, cât și de faptul că, prin această convenție, se menținea administrația transilvăneană sub control maghiar.

Serbia). Dacă linia de demarcație satisfăcea pe deplin cererile slovacilor, teritoriile românești revendicate de Regatul României erau tăiate în două părți după o linie similară care nu respecta interesele românești și nici drepturile recunoscute de către Antanta românilor, cu ocazia încheierii convenției din august 1916. Presa transilvană a reflectat nemulțumirea părții românești și strădaniile pe care le-au făcut în capitala Franței oficialii români în susținerea revendicărilor lor legitime. Evenimentele s-au precipitat în favoarea României, care va primi aprobarea de a ocupa primul aliniament demarcațional, acest obiectiv fiind atins în ziua de 15 decembrie 1918. Presa din Transilvania a relatat pe larg derularea evenimentelor, dând încă odată dovada apostolatului care o caracterizase și-n anii anteriori.

Ziarul „Românul”² în numărul său din 15 decembrie 1918 aducea la cunoștința opiniei publice că Generalul Berthelot, care în ziua de 29 decembrie 1918 urma să sosească în Arad, „a adus telefonic la cunoștința comisiunei maghiare de armistițiu, că dsa a dat ordin comandantului suprem al armatelor române, să treacă fără amânare linia demarcațională pe toată întinderea ei și să ocupe cât mai în grabă următoarele orașe: Sighetul Marmăției, Marghita, Baia Mare, Satmarul, Oradea, Dej, Aradul, Clujul”. Pentru aceste așezări sosise ziua „desăvârșitei eliberări”³. Bucuria prilejuită de sosirea generalului francez în orașul de pe Mureș a fost umbrită de incidentele grave cauzate de gardiștii unguri care, în fața casei dr. Ștefan Ciceo Pop, au încercat să sfășie steagurile românești, au adus injurii, iar pe alte străzi ale orașului au tras în țărâni români veniți să-l întâmpine pe Berthelot. Prima pagină a ziarului „Românul” din 18 decembrie 1918, intitulată „Demonstrații sângeroase contra românilor în Arad”, a fost dedicată în întregime violențelor stârnite de gardiștii și câteva sute de civili unguri. Manifestările violente ale maghiarilor au fost considerate un adevărat proghrom împotriva populației românești: „Polițiștii și soldații unguri, postați în fața cafenelei Central, pe celălalt trotuar, pușcau de după trăsuri, arbori, stâlpi și de sub porți asupra celor ce-și căutau scut în cafeneaua Central, ori spre str. Salac. S-a pușcat chiar și din balcoane și fereștri, – ba și din palatul comitatului. Fereștrile cafenelei Central încă poartă urmele acestor pușcături. Ceilalți bieți Români, cari au apucat-o pe străzile ce duc spre parcul de la țărmul Mureșului, au fost pușcați de la spate de soldați și polițiști ieșiți la repezeală din casa orașului. Cu adevărat plan strategic au aținut toate cărările, ca străzile pe unde avea să treacă Berthelot să abureze cât mai mult sânge românesc. Martori oculari au fixat toate acestea și ei au declarat din cuvânt în cuvânt: „Pușcau după bieții Români, ca după iepuri”⁴.

Cum era și firesc, încă de la mijlocul lunii decembrie 1918, ziarele românești informează populația despre intrarea trupelor românești în așezările transilvane și instaurarea administrației românești în acestea. Remobilizată, începând cu 10 noiembrie 1918, armata română va trece Carpații, intrând în orașele transilvănene, depășind ulterior și linia de demarcație, la 22 ianuarie 1919 ajungând pe aliniamentul Sighetul Marmăției – Zalău – Zam.

În unele orașe, înainte de a ajunge trupele române, administrația ungurească și gărziile maghiare au evacuat orașul, astfel că instaurarea administrației românești nu a fost urmată

² Ziarul „Românul”, apărea la Arad, începând cu anul 1911.

³ „Românul”, Anul VII, nr. 40, din 15/28 decembrie 1918.

⁴ „Românul”, Anul VII, nr. 42, din 18/31 decembrie 1918.

de violențe. Referindu-se la aceste evenimente, ziarul „Libertatea” consemna: „Clujul a fost evacuat de unguri. Nădăjduim că în clipa în care scriem știrea aceasta⁵, glorioasa armată a Regelui Ferdinand I, își va fi făcut intrarea în Clujul României Mari”⁶.

În primul său număr, din 7 decembrie 1918, ziarul „Alba-Iulia”⁷, care se definise a fi „organ al proclamării unității naționale” anunța opinia publică românească despre instaurarea administrației românești în orașul unirii, de asemenea, descriind amănunțit cum s-a desfășurat Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și ce așteptări are poporul român de la unire. În „Articolul-program” al ziarului, „chemat la viață în momente de mare însuflețire, care stăpâna sufletele tuturor Românilor”, se prefigurau greutățile care vor trebui înfruntate, continuând lupta pentru „unire, pentru netezirea drumului spre înfăptuirea ei și înlăturarea tuturor piedicilor și primejdiilor împotriva unirii necondiționate”. Ziarul pleda pentru obiectivitate în spunerea adevărului: „Voim să fim informatorul prompt și obiectiv al poporului din ținuturile noastre asupra tuturor întâmplărilor care privesc neamul românesc de pretutindeni”.

Intrarea armatei române în orașele ardeleni a fost precedată de răspândirea prin toată provincia a comunicatului Marelui Cartier General Român și a proclamației generalului Moșoiu, comandantul armatei a IV-a română. Ele au fost publicate în multe dintre ziarele românești din Ardeal. Generalul Prezan, șeful Marelui Stat Major, dădea asigurări întregii populații: „Pășind cu dragoste frățescă pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești pentru a garanta libertatea deplină a tuturor. Însuflețiți de aceste gânduri, asigurăm pe toți locuitorii pământului românesc până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor”⁸. După cum se preciza în aceasta, intrând în așezările românești din Ardeal, armata întindea frățescă dreaptă locuitorilor provinciei, scopul declarat fiind „ca să întărim legătura pe care nimeni nu o va mai putea rupe vreodată”. În numărul său din 24 decembrie 1918, ziarul „Alba-Iulia”⁹ consemna intrarea armatei române în Alba-Iulia, care, în viziunea protopopului Urzică, „vine să desăvârșească România Mare”. Într-o altă publicație se spunea: „Înălțătoare a fost intrarea Dorobanților în cetatea veșnică a lui Mihai Viteazul, În Alba Iulia”¹⁰. După cum vor informau și ziarele, intrarea trupelor românești nu va fi lesnicioasă, în multe locuri gărzile maghiare întâmpinându-le cu armele. Ziarul „Alba-Iulia” din 14 decembrie consemna: „Garda maghiară din Branișca (400 de gradiști) a întâmpinat cu focuri trupele române”. În

⁵ „Libertatea”, Anul XV, Nr 7 din 26 decembrie 1918. Ziarul a apărut la Orăștie, redactor responsabil fiind George Lazăr.

⁶ Opinia publică din orașul de pe Someș fusese alarmată anterior de pregătirile pe care le făcuseră gărzile ungurești pentru păstrarea administrației maghiare a orașului. Referindu-se la acestea ziarul „Libertatea” din 19 decembrie informa: „Mulți Săcui au năvălit în Cluj și s-au înrolat în gărzile ungurești ale orașului amenințând pe Români cu moartea și făcând multe tulburări. Consiliul Național Român a chemat în ajutor armata română, care a ocupat Clujul”. Cf. „Realitatea”, An XV, nr. 6 din 19 decembrie 1918.

⁷ Acest ziar publicat la Alba-Iulia, chiar în ziua Marii Adunări Naționale, fiind socotit „ocazional”, va apărea fără întrerupere în anii 1918-1919. Editor și redactor principal responsabil a fost dr. Zaharie Muntean.

⁸ „Libertatea”, Anul XV, nr. 4 din 5 decembrie 1918.

⁹ „Alba-Iulia”, Anul I, nr. 3 din 24 decembrie 1918.

¹⁰ „Libertatea”, Anul XV, nr. 7 din 26 decembrie 1918.

numărul din 31 decembrie 2018, același ziar descria marea bucurie a locuitorilor din Cluj la intrarea trupelor române în oraș: „Triple românești au intrat în Cluj, marți, 14 decembrie, la orele 11, venind de către Apahida. În fruntea regimentelor era generalul Neculcea. Românii s-au adunat în piața cea mare, față în față cu statuia lui Matia. Trupele au fost salutate de către reprezentanții bisericilor românești, de membrii Consiliului român, de către societatea femeilor române și de către studenții români”¹¹.

Deschiderea lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris și participarea României la lucrările acesteia este reflectată în paginile ziarelor din Ardeal. Anunțându-și cititorii despre acest eveniment, publicația „Alba-Iulia” își exprimă speranța că României îi vor fi recunoscute drepturile pe baza principiului naționalităților: „România pe bază de naționalitate va primi Ardealul, Basarabia și Bucovina. Opoziție numai în ceea ce privește Bantul va întâmpina”¹². Referindu-se la discursul lui Poincaré la deschiderea Conferinței de Pace, ziarul „Românul” conchidea: „Decretarea statului național român este unul din punctele de seamă ale Conferinței de Pace. Ea va fi o aplicare a principiilor wilsoniane, căci alt criteriu nu există atât de sănătos ca criteriul principiului național. De la realizarea principiului național va depinde pacificarea Balcanilor, și Orientului, căci alt remediu pentru satisfacerea voinței naționale a popoarelor de aici nu există”¹³. Prezentarea în ziua de 1 februarie 1919 a memoriului „România în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale”, de către Ion I.C. Brătianu, este relatată pe larg de publicațiile din regat și din Transilvania. Toate surprind impactul avut asupra decidenților lumii: „D.I. Brătianu reprezintă la Conferința de pace chestia românească cu cel mai mare zel, și a provocat aliații, fiind vorba despre neînțelegerea promisiunii asupra Banatului, ca aceștia să se țină de angajamentele luate față de România la 4 August 1916. D. Brătianu a expus în chestia Dobrogei și a protestat cu cea mai mare energie contra pretențiunilor Bulgariei asupra Dobrogei. Reprezentanții marilor puteri au ascultat expunerile dlui Brătianu până la sfârșit și au declarat cu toții că vor satisface în mod îndestulător pretențiunile României”¹⁴.

Atentă la evenimentele care se derulau în jurul Regatului României, presa transilvană surprinde bine primele manifestări ale boșevismului în Ungaria. Reflectând tulburările de la Budapesta de la mijlocul lunii ianuarie 1919, care au dus și la atacarea sediului ziarului maghiar „Pesti Hirlap”, publicația „Alba-Iulia” lansează întrebarea: „E, sau nu e, bolșevism în Pesta?”¹⁵

Încercările gardiștilor unguri de a nu respecta linia de demarcație stabilită prin acordul de la Belgrad a născut un sentiment puternic de revoltă în multe locuri din Transilvania. Poporul român era hotărât să riposteze la orice încercări de a opri drumul firesc al istoriei lor. Dând glas zbaterilor din interiorul comunităților românești, ziarul „Alba Iulia”, informând că „bandele înarmate de unguri au trecut linia de demarcațiune”, adresa îndemnarea: „La arme, frați Români!”¹⁶ O altă publicație apărută la Sibiu se făcea

¹¹ „Alba-Iulia”, Anul I, nr. 4 din 31 decembrie 1918.

¹² „Alba-Iulia”, Anul II, nr. 33 din 21 ianuarie 1919.

¹³ „Românul”, Anul VIII, nr. 7 din 10/23 ianuarie 1919.

¹⁴ „Românul”, Anul VIII, nr. 22/27 din ianuarie 1919.

¹⁵ „Alba-Iulia”, Anul II, nr. 5 din 4 februarie 1919.

¹⁶ „Alba Iulia”, Anul II, nr. 6 din 11 februarie 1919.

tribuna speranțelor românilor de a nu mai permite ca barbarismul să domine în noua lume, care se prefigura ca urmare a principiilor lansate de președintele american Wilson: „Bravilor șirieni, ca și voi, arădenilor, bănașenilor, bihorenilor, sătmărenilor și marmășenilor, spre voi sunt îndreptate toate privirile noastre. Nu este inimă românească care să nu fie îngrijorată pentru soarta voastră, nu este tânăr sau bătrân care nu și-ar întinde brațul său vânjos, care nu și-ar vărsa sângele său cald pentru desrobirea fraților ținuți în teroare”¹⁷. În totalitatea ei, presa transilvană reflectă revolta care îi cuprinsese pe toți românii față de încercările, cel mai adesea violente, ale ungarilor de a se opune instaurării administrației românești. În acest sens, în aproape toate ziarele, însoțit de comentarii, a fost publicat avertismentul dat de Marele Cartier General Român ungarilor, care încercau să nu respecte punerea în aplicare a hotărârilor Antantei: „România deplin încrezătoare în aliații săi, bazată pe tratatul său de alianță din 1916 și pe drepturile sale etnografice, este hotărâtă a aduce la îndeplinire cu orice preț, hotărîrea Antantei, de a ocupa cu trupele sale liniile indicate de aceasta în Ardeal. România va considera ca o provocare din partea Ungariei și va răspunde cu energie dacă Ungaria va mai repeta faptele de la Ciucea și de la Soborșin, iar răspunderea va cădea asupra inamicului”¹⁸.

Într-o altă publicație se arată dorința românilor din Ardeal de a nu mai permite mersul lor alături de Ungaria, unde se făceau tot felul de scenarii privitoare la această provincie românească: „Frați Români! Decât să mai ajungem iarăși acolo unde am fost 1000 de ani, mai bine să vie peste văile și crângurile locuite de români un cutremur, care să răstoarne munți, să împreune țărâna Retezatului cu a Albului Negoiu căci atunci vom muri odată”¹⁹.

De la sfârșitul anului 1918, presa din Ardeal a fost atentă la evenimentele care se precipitau în Ungaria, arătându-și satisfacția, când evenimentele se îndreptau spre un curs firesc, democratic, dar și îngrijorarea, când au început să fie reactivat șovinismul și, ulterior, propagat bolșevismul. Jurnaliștii români au surprins foarte bine care era scopul provocărilor ungarilor din Ardeal (gardisti și extremiștii civili): „Ungurii socotesc, că prin jafurile și omorurile înscenate de bandele lor dau mai multă greutate amenințărilor lor și vor izbuti în felul acesta să influențeze în folosul lor comisiunea de pace însărcinată cu examinarea chestiei românești, care în zilele acestea va ajunge la o soluție definitivă. Svârcolirile lor nu vor avea nici cea mai mică înrăurire asupra desbaterilor conferinței de pace. Chestia românească e sprijinită de motive mult mai puternice, fără să-i poată folosi ținuta ungarilor. Din partea asta nu e motiv de neliniște. Ceea ce ne doare însă, este împrejurarea că zilnic se varsă sânge românesc nevinovat în urma sălbăticiilor și cruzimilor săvârșite asupra populației românești din părțile Ardealului neocupate încă de trupele române. Acestora trebuie pus odată capăt”²⁰.

Presa românească din Ardeal a surprins la fel de bine propaganda pe care Ungaria o ducea pentru câștigarea de partea ei la Conferința de Pace a liderilor importanți ai lumii. Referindu-se la aceste încercări, în numărul său din 23 ianuarie 1919, ziarul „Românul”

¹⁷ „Renașterea română”, Anul I, nr. 17 din 8 februarie 1919. A apărut la Sibiu.

¹⁸ „Românul”, Anul VIII, nr. 10 din 2 februarie 1919.

¹⁹ „Libertatea”, Anul XV, nr. 7 din 26 decembrie 1918.

²⁰ „Alba-Iulia”, Anul II, nr. 7 din 18 februarie 1919.

inserează telegrama corespondentului său la Budapesta: „Din sursă pozitivă aflu că agenții maghiari desfășură o activitate foarte intensivă în străinătate încercând să câștige opinia publică streină, mai cu seamă în Anglia pentru interesele maghiare. Așa în Londra, se face propagandă pentru susținerea integrității Ungariei, distribuindu-se mii de foi volante, cu titlul „Viideant Consules... Conte Iuliu Andrássy a plecat la Londra unde va căuta legături cu cercurile engleze, cari să intervină pentru interesele maghiare la congresul de pace”²¹. Evenimentele ulterioare vor confirma temerile ziariștilor români. În ziua de 31 ianuarie 1919, Take Ionescu va fi primit la Paris de către Lloyd George, „dând mai multe lămuriri asupra problemelor balcanice”²², având apoi „o convorbire mai lungă” cu Ionel Brătianu. La 1 februarie 1919, David Lloyd George îl va interpela la Paris pe Ion I.C. Brătianu în privința naturii adunărilor naționale, el personal exprimându-și neîncrederea în plebiscitul spontan și considerând cererile României ca fiind „exorbitante”.

În timp ce la Paris și în capitalele țărilor europene, care aveau cuvântul hotărâtor la Conferința de Pace, oficialii români se străduiau să explice cât mai convingător actele înfăptuite de poporul român în anul 1918 și să-și argumenteze cererile teritoriale, în Transilvania și Banat se înmulțeau provocările la adresa românilor. Ziarele românești abundă de asemenea știri, precizându-se dorința românilor de a respecta cele stabilite de aliați, dar revendicându-și teritoriile legitime. La începutul lunii februarie 1919, în unul dintre aceste publicații, la rubrica „Ce isprăvi au mai făcut ungurii” se aduceau la cunoștința publicului ultimele acțiuni ale ungurilor din Transilvania împotriva românilor: „Din Sibiu se vestește: În multe părți cutreeră patrule ungurești și duc pe feciorii români cu puterea, să-i bage în cătănie ungurească. În Sălaj toți Românii cu carte, 7 preoți și învățători, cari nu au putut să scape cu fuga, au fost băgați la închisoare. La Arad și în apropiere de Arad, Ungurii coboară din tren pe ofițerii și soldații români, îi bat și îi chinuesc. În comuna Șiria din jurul Aradului au intrat 10 unguri beți, înarmați cu granate de mână și au bătut mai mulți feciori. În Boroșineu au intrat noaptea la inspectorul Nicolae Popescu, căutându-i să-l omoare. Neaflându-l acasă, au străpuns cu baioneta pe un cumnat al dânsului și au amenințat cu moartea familia întreagă”. În continuare sunt date exemple de jafuri, amenințări și omoruri petrecute în alte localități din Transilvania (Bologa, Poeni, Satu Mare etc.)²³.

După instaurarea Republicii Maghiare a Sfaturilor²⁴, autoritățile bolșevice nu vor mai ține seama de prevederile armistițiului de la Belgrad și de ulterioarele linii de demarcație. Guvernul condus de Bella Kun a dispus măsuri de întărire a armatei, a decretat mobilizarea și a insuflat opiniei publice din Ungaria ideea războiului cu România. Referitor la pregătirile bolșevicilor unguri de a ataca România, ziarul Consiliului Național

²¹ „Românul”, Anul VIII, nr. 7 din 23 ianuarie 1919.

²² „Renașterea română”, Anul I, nr. 12 din 2 februarie 1919.

²³ „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 36 din 20 februarie 1919. A apărut la Blaj.

²⁴ La 6/19 martie 1919, locotenent colonelul Ferdinand Vyx, șeful Misiunii militare aliate la Budapesta, înmâna guvernului maghiar hotărârea Consiliului Militar Interaliat de la Paris care cerea retragerea trupelor maghiare pe linia de demarcație Satu Mare – Oradea – Arad. Autoritățile ungare au refuzat să se conformeze și în aceste condiții au hotărât să treacă puterea unui guvern bolșevic condus de Garbai Sandor și Kun Béla care a proclamat Republica Ungară a Sfaturilor.

Român din Blaj se făcea ecoul hotărârii românilor din Ardeal de a nu mai răbda provocările dușmănoase ale acestora: „Nu vreau să înțeleagă schimbările vremii și umblă după potcoave de cai morți. Când văd, că Românii se fac stăpâni pe locurile, cari li se cuvin după dreptate și după hotărîrea lumii, ei scrâșnesc din dinți și tot mai zic: Nem! Mai de curând, ajungându-le și lor la urechi hotărîrea de la Paris, că linia de despărțire între Români și Unguri, să se mute spre Tisa, s-au adunat la Sătmar, și Károlyi însuși, împreună cu Bohm, au zis, că chiar dacă Antanta va da României Ardealul, ei nu se supun acestei hotărîri, ci vor prinde armele să-și recâștige Ardealul”. În continuare, arătând că românii de felul lor sunt pașnici, publicația exprima hotărârea neamului românesc de a nu mai sta impasibil la provocări: „Noi suntem neam blând și pașnic, dar știm să ne facem trăznet cutropitor, când cineva ne atacă mișelește. Au uitat Ungurii pe Horia și pe Iancu? Acești eroi s-au luptat numai cu furci și cu tunuri de lemn. Astăzi însă avem arme și noi, încât putem înarma și muierile și copiii. Avem armată vitează, condusă de generali vestiți în toată lumea. Bătaie vreau? Bine. Noi stăm gata”²⁵.

Decizia Consiliului Dirigent de a trece la mobilizarea tinerilor din Ardeal a fost reflectată în toate ziarele românești. Toate arată entuziasmul locuitorilor români din Ardeal de a se înrola în armată, socotind că prin vocea lui Iuliu Maniu „vorbește sufletul românesc și însăși glia strămoșească descătușată”²⁶. Însuflețirea și avântul tinerilor care se prezentau la mobilizare, „cum slovele tiparului spune nu pot”, o găsim redată magistral în articolul „Merg voinicii...”: „Merg voinicii la oaste! Și i-am văzut venind. Erau înșiruiți în rânduri de câte patru, cu steaguri mari trei colore în frunte, pășind veseli, mândri și fericiți, cum nu s-a mai pomenit nici odată la vre-o plecare în războiu. În urma lor o oaste întreagă de moșnegi, femei și fete, cântând cu toții și strigând cu voie bună: Trăiască România Mare! Sate peste sate: toți frumoși, toți mândri și veseli. Nici o lacrimă în ochi, nici un suspin de femeie. Și cântau un marș nou, aprins și involburat. „Să trăiască voluntarii/Să trăiești, Rege-al țării.../Să trăiască și Regina/Ea să ne fie stăpâna”. Erau Sâncelenii și Pănăzenii de pe Târnava Mică. Și alții, căroră le-am scăpat satul. Iar la gară ce a fost...! Venea trenul de la Brașov gâfâind. Era încărcat tot de Târnăveni de mai la deal. Coperișele vagoanelor încă erau pline. Cântau cu toții din gură și din clarinete, unii. Răsbubuia văzduhul... „Trăiască România Mare/Cu Bucovina și Ardeal/Lățind cu fală a ei hotare/Pe moștenirea lui Traian”. O minune de însuflețire. N-am mai văzut despărțiri dureroase, ca în răposatul războiu al altora. O, nu! Femeile și fetele erau vesele. Iar copii cântau din toate puterile, pe lângă vagoanele grele de lume. Și strigau din toate puterile: Trăiască România Mare! ...Minunată plecare. Plecare veselă și mândră, plecarea la armata noastră! Abia s-a putut urni trenul de povoara voinicilor. Și s-a pierdut în noapte, în clocot de cântece și de voie bună...”²⁷.

Atacul întreprins în noaptea de 15 spre 16 aprilie 1919 de către armata bolșevică maghiară în zona Munților Apuseni și riposta hotărâtă dată de armata română sunt

²⁵ „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 54 din 13 martie 1919.

²⁶ „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 71 din 3 aprilie 1919.

²⁷ „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. din 75 din 10 aprilie 1919.

descrie în amănunțime de majoritatea presei românești din Ardeal. Un loc important îl ocupă comunicatele Marelui Cartier General²⁸:

„În noaptea de 15-16 Aprilie inamicul a atacat pe frontul de Pietriș (N.V.) Ciocârlău, Hadad și Giortelek, Țiganii, D. Hociului (Nord Ciucea). Atacul a fost respins. Trupele noastre trecând la ofensivă au ajuns până la ora 12 în ziua de 16 (adecă în timp de 5 ore Not. Red) pe linia: Hadad, Hereclean, Igeriște, D. Balatruc, D. Danilei, Vașcău, Gura Hoțului, Soborșin. Trofee: s-au capturat 5 obuziere de 100; 30 mitraliere, foarte multe arme și mari cantități de munițiuni. S-au făcut numeroși prizonieri. Pierderi: Morți: 2 ofițeri și 19 soldați, răniți 8 ofițeri și 86 soldați. Dispăruți: 1 ofițeri și 10 soldați. Pierderile inamicului sunt foarte mari; numai în sectorul Crișului Alb s-au îngropat peste 500 cadavre” (comunicatul din 17 aprilie 1919).

„Trupele noastre după lupte îndârjite au ocupat localitățile: Hodod, Hereclean, Recea, Supurul de Jos, Horond (Corond), Sarmaș, Aug, Dersida-Mică, Selagiu, Lunca, Crasna, Feketeto, Bucia. La Balziu, Fehiș, Totvaradia trupele noastre sunt primite pretutindeni cu mare entusiasm de populație” (comunicatul din 18 aprilie 1919).

„După o luptă îndârjită capetele noastre de coloane au ajuns în seara zilei de 18 Aprilie pe linia: Tocsă – Seini – Valasut – Tasnad – Porc – Bucșa – Lore-Karand – Aldești – Maria-Radna. Pierderile noastre sunt serioase. Colonelul Paulian a căzut ca un erou în fruntea bravei sale brigăzi de Vânători” (comunicatul din 19 aprilie 1919).

„Inamicul bătut se retrage în disordine pe tot frontul. Trupele noastre au ocupat Hust, Sătmar, Careii-Mari, Margita, Orvind, Al. Lugoj. Pe valea Crișului Negru au ajuns la Tarcany, Negerfalva (5 km S.E. Beiuș) S-au capturat mai multe sute de prizonieri și mult material de cale ferată” (comunicatul din 20 aprilie 1919).

„În seara de 20 Aprilie a.c. capetele noastre de coloane au ajuns pe linia: Canger – Petreni Piscolt – Dengheleag – Mihaer – Oradea-Mare – Letca-Mare – Lanta-Mare – Bars – Palota – Marca – Biharia – Belu – Boroșineu – Giarmata – Pâncota – Târnova. Moralul trupelor este înălțător. În Oradea-Mare mulțimea a primit unitățile Române cu flori și aclamațiuni. Pierderi: morți: Sublocotenent Grigorescu din Regimentul 10 Roșiori și 2 soldați; răniți: Sublocotenent Cesar din Regimentul 81 Infanterie și 14 soldați. Pradă de război: O baterie de tunuri cu atelajele ei, multe arme și munițiuni și numeros material de Cale ferată” (comunicatul din 21 aprilie 1919).

„Trupele noastre continuă înaintarea. S-au mai capturat prizonieri, materiale, mitraliere, arme, mari cantități de munițiuni și materiale de cale ferată” (comunicatul din 22 aprilie 1919).

„Frontul de Vest (apusean); Inamicul fuge în debandadă (neorânduiala) pe tot frontul, trupele noastre îl urmăresc de aproape. Debreținul a fost ocupat în ziua de 23 Aprilie, după o luptă de scurtă durată, care a avut loc în regiunea Hajdu – Vamos – Fereț. Cu această ocazie s-au capturat (prins) 2000 prizonieri. În gara Samos s-au capturat 150 vagoane cu material și muniții. Pierderi: morți 1 plutonier, 21 soldați. Răniți 29 soldați. T o t înainte!” (comunicatul din 23 aprilie 1919).

²⁸ „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 83 din 24 aprilie 1919, pentru perioada 17-22 aprilie și nr. 89 din 1 mai, pentru perioada 23-27 aprilie 1919.

„Frontul de vest (cu ungurii): Trupele noastre continuă înaintarea. Luptă în curs pe linia Doboș (10 km spre miazănoapte de Măteszalka) – Hodas (10 km miazăzi de Măteszalka)” (comunicatul din 25 aprilie 1919).

„Frontul de Vest: Trupele noastre au atins linia: Cseke (24 km S. V. de Tisa-Ujlak pe Tisa), Mandok (12 km sud de Csap), Kdilo (12 km S.E. Nyiregyháza), Kaba, Puspákladdny, Ciula și Otlaka. În cursul înaintării au avut loc lupte la Kállo, Giula și Otlaka; s-a capturat numeros armament și munițiuni. Pierderi: răniți: Maior Popovici din Reg. 14. Inf. și 14 soldați” (comunicatul din 26 aprilie 1919).

„Frontul de Vest: La aripa dreaptă trupele noastre au înfrânt complet rezistența pusă de inamic în zona Mandok – Kallosemien și au constrâns o Divizie de săcui să se predea. În regiunea Debrețin să continuă cu desarmarea și inventarierea pradei făcute. Acțiune serioasă în regiunea Kaba – Bekes și Bekes Csabba – Ujkigyos. După lupte îndârjite toate aceste localități au fost ocupate în noaptea de 26 IV 1919. Pierderile inamicului sunt foarte mari. Satul Kaba a fost complet distrus. Pierderile noastre în morți n-au putut fi încă stabilite. Răniți: Generalul Sachelarie, 5 ofițeri și 70 soldați” (comunicatul din 27 aprilie 1919).

Frontul de Vest: Trupele noastre au ocupat după lupte îndârjite localitățile Tisa – Fiired, Torok – Szt. – Miklos. Am trecut la Vest de Tisa în regiunea Tokay. La 2 Maiu de la Csap la gura Mureșului, trupele noastre au înaintat peste tot la Tisa, astfel că suntem în lungul acestui râu pe tot frontul. Trofee: 2 ofițeri, 40 soldați, 3 tunuri, 17 mitraliere, 610 arme, numeros material și munițiuni. Pierderi: morți: Căpitanul Chiranescu, sublocotenentul Popescu Nicolae și 14 soldați. Răniți: 84 soldați. Frontul de Vest: Inamicul a cerut armistițiu. Operațiunile noastre continuă. S-a capturat un aeroplan în bună stare, care făcea legătura între Ruși și Unguri. Pilotul și observatorul aveau asupra lor sume mari de bani și manifeste. Marele Cartier General”²⁹ (comunicatele din 3 și 4 mai 1919, sub numele Dincolo de Tisa).

Intrarea trupelor române în Arad este salută de toate ziarele din Ardeal și din Regatul României. Comunicatul oficial al Marelui Cartier General din 18 mai preciza: „Frontul de vest: Am respins numeroase atacuri date de inamic în tot lungul Tisei. La 17 mai am intrat în sfârșit în vechea cetate românească a Aradului. Orașul era în sărbătoare. Toată populația, fără deosebire de naționalități a aclamat și a acoperit cu flori trupele române. Numărul total al prizonierilor capturați de trupele noastre cu ocazia operațiunilor contra ungarilor este de: 1122 ofițeri, 7818 soldați, iar nu de 483 ofițeri și 4752 soldați”³⁰.

În ziua de 20 iulie 1919, ziarele din Transilvania inserează nota diplomatică a Consiliului Suprem de la Paris adresată lui Béla Kun „anunțându-l că Antanta va continua blocada împotriva Ungariei și va lua severe măsuri de reprimare, dacă continuă operațiunile contra românilor pe Tisa și dacă nu vrea să respecte condițiunea armistițiului” și nota diplomatică a Consiliului de Miniștri al României „în care declară cu hotărîre, că nu poate să-și retragă armatele de pe Tisa, până când nu-i va garanta un guvern maghiar, alcătuit după normele legilor internaționale, că România nu va fi din nou atacată. Guvernul lui Béla Kun, necorespunzând nici uneia dintre aceste cerințe

²⁹ „Unirea Poporului”, nr. 92 din 8 mai 1919.

³⁰ „România”, Ediția de dimineață, Anul II, nr. 138/20 din mai 1919. A fost un ziar bucureștean.

indispensabile și naturale, dorința conferinței de pace exprimată României este absolut inexecutabilă”³¹.

La 20 iulie 1919 armata bolșevică maghiară atacă din nou trupele românești. La început, în fața atacului trupelor bolșevice, puținele trupe românești din acea regiune (Szolnok) se retrag, fapt care a dat și mai mult curaj agresorilor. Armata maghiară trece Tisa și în sectorul Tokay – Rakamaz, unde forțele românești sunt nevoite să se retragă. Pentru a face față atacului armatei ungurești, se formează „Grupul de manevră” comandat de general Traian Moșoiu, cuprinzând Diviziile 1 și 6 Infanterie, Divizia 1 Vânători, Divizia 2 Cavalerie, care urmau să forțeze cursul râului Tisza și să realizeze un cap de pod la vest de Szolnok³². Ulterior în războiul contra ungarilor vor acționa încă două grupuri de armată. După cum vor consemna și comunicatele oficiale, riposta armatei române este rapidă și eficientă, fapt relevat de comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General³³.

Conform comunicatului oficial din 21 Iulie 1919, „Ungurii au atacat cu înverșunare posturile noastre de acoperire pe întreg frontul Tisei. Lupte crâncene sunt în curs la Tymar, Pakazas, Tisza Dob, Tisza Dada, Szabolcs, Tisza Eszla, gura Crișului, Mindszent”.

Prezentând comunicatul oficial, ziarul „Renașterea Română” își exprima încrederea în biruința armatelor române și în curmarea pretențiilor Ungariei bolșevice: „Avem toată încrederea în armata de la Tisa și în comandanții ei și pe când scriem aceste rânduri, suntem siguri că armatele lui Béla Kun vor plăti din greu cutezanța de a se măsura cu dorobanțul român. Iar zilele guvernului bolșevist sunt numărate”³⁴. Atenți la desfășurarea evenimentelor de pe teren și a celor din capitala Franței, ziariștii români au surprins foarte bine situația în care se găseau cei doi beligeranți; Ungaria bolșevică realizând eșecul acțiunilor sale militare împotriva României, încerca să obțină de la Conferința de Pace o intervenție pe lângă trupele române care se îndreptau spre Budapesta, iar partea română considera că expediția spre Budapesta va rezolva definitiv problema bolșevică în Ungaria. Relevantă este analiza reporterului ziarului „Renașterea Română”: „Béla Kun se grăbește a răspunde telegramei prin care Alianții l-au provocat să respecte clauzele armistițiului. El acuză pe români, opriți de-a lungul Tisei, că vor să-l atace. El roagă conferința să mijlocească încetarea atacurilor și să silească trupele române să se retragă pe o linie nouă”. În continuare, reporterul își exprimă părerea că armata română va încheia în curând acțiunea militară împotriva Ungariei bolșevice: „Acum lucrurile stau cu totul altfel, și se pare că, în urma ultimelor știri sosite de la Paris,

³¹ „Românul”, Anul VIII, nr. 66 din 20 iulie 1919.

³² Ulterior, în războiul contra ungarilor vor acționa încă două grupuri de armată: Gruparea de „Sud” sub comanda generalului Holban compusă din Divizia 18 Infanterie, Divizia 2 Vânători și Brigada 3 Roșiori, care urmau să forțeze râul Tisza în sectorul Fegyvernek, Tiszala și să realizeze un cap de pod pe malul opus. Pentru forțarea a fost întărită gruparea cu două companii de pontonieri de sub comanda Diviziei 2 Vânători. Grupul de „Nord” comandat de generalul Mihăescu cu Divizia 16 și Brigada 49 din Divizia 20 Infanterie, care au primit misiunea să fixeze inamicul de pe malul de vest din fâșia sa de acțiune. Divizia 16 comandată de generalul Hanzu a constituit un detașament inclusiv cu forțele din capul de pod din fața localității Tokay cu care urma să treacă la urmărirea inamicului fără a-i da posibilitatea de a se consolida pe teren.

³³ „Unirea poporului”, nr. 153 din 24 iulie 1919 și nr. 159 din 31 iulie 1919. Vezi și ziarul „Românimea”, Anul II, nr. 200 din 24 iulie 1919.

³⁴ „Renașterea Română”, Anul I, nr. 148 din 23 iulie 1919.

sentimentele Conferinței de Pace împotriva Ungariei s-au schimbat. Nu numai că România n-a atacat, dar a răspuns la cererea lui Béla Kun de a se retrage cu armata pe viitoarele granițe, cerând o garanție că Ungaria nu va ataca din nou. Câtă dreptate am avut cerând această garanție, este însuși atacul care s-a produs pe Tisa. Nimic n-ar putea să dovedească astăzi că acest atac nu s-ar fi produs din nou dacă ne retrăgeam pe o linie nouă, înapoia Tisei... Toate semnele de acum ne arată că ne apropiem în sfârșit de o acțiune militară împotriva Unagriei”³⁵. Comunicatul oficial din 25 Iulie, reprodus în toate publicațiile transilvane, indică efortul uriaș pe care-l făcea armata română pentru a rezista atacului trupelor maghiare, superioare în unele sectoare: „Inamicul care trecuse Tisa pe tot frontul, după lupte înverșunate care au durat de la 20-25 Iulie a.c. a fost asvârlit înapoi, menținându-se încă în sectoarele Rakamaz și Szolnok, unde luptele continuă cu îndârjire. Capturări: 250 prizonieri, 2 tunuri câmp, 11 mitraliere, mult material și munițiuni. Pierderi: a) Morți: Locotenentii Panciu Niculae, Drăgan Dumitru, Iordan Ion și 50 soldați. b) Răniți: 12 ofițeri și 561 soldați. Marele Cartier General”³⁶.

Prezentând comunicatul oficial despre luptele din 24 și 25 iulie 1919, ziarul „Renașterea Română” descrie tragismul luptelor din acele zile: „Este în joc cinstea și numele neamului. Trebuie să învingem. Și generalul³⁷ cu șeful de stat major aleargă de la o unitate la alta, corectând acțiunea în curs și încurajând pe luptători. În noaptea de 24 știrile sunt mai pline de năpdejde. La 25 dimineața, oltenii din Gorj intră biruitori în Kisujalas împreună cu divizia generalului Marcel Olteanu. Răsufăm liniștiți. Obstacolul principal este trecut. Planul atât de îndrăzneț a reușit și după cât se spune nu avem pierderi. De acum încolo acțiunea se desfășoară plină de succes, care iau pentru unguri proporția unui adevărat dezastru”³⁸.

Ziarele românești apărute în ziua de 26 iulie 1919, publicând comunicatul oficial al armatei române, informează publicul și despre hotărârea luată în 25 iulie de consiliul de război prezidat de generalul francez Franchet d'Esperay, la care a participat și comandantul tuturor trupelor române, generalul Prezan. Opinia publică românească era informată că „armata franceză va coopera de asemeni împotriva armatelor roșii ungare”³⁹. În același număr al ziarului este publicat o parte din interviul dat de Iuliu Maniu ziarului parizian „Le Temps”, în care Președintele Consiliului Dirigent infirma zvonurile răsăpândite de partea maghiară că România ar urma să încalce drepturile minorităților: „... Nu poate fi vorba de vre-o intenție a României de a nu respecta drepturile tuturor naționalităților și confesiunilor din Transilvania. Am suferit mult din cauza apăsării și știm din experiență ce înseamnă nemulțumirile unei naționalități ca să reîncepem acelaș joc”.

După cum preciza comunicatul oficial din 26 Iulie 1919, luptele continuau cu înverșunare în sectoarele Rakamaz și Szolnok, trupele românești aflându-se de acum „peste tot în înaintare”, capturând 6 ofițeri, 610 soldați, 2 tunuri, 5 mitraliere, mult armament și munițiuni, având și pierderi. Începând cu 27 iulie 1919, ziarele consemnează

³⁵ „Renașterea Română”, Anul I, nr. 152 din 27 iulie 1919.

³⁶ „Românimea”, An II, nr. 203 din 27 iulie 1919.

³⁷ Referire la Generalul Traian Moșoiu.

³⁸ „Renașterea Română”, Anul I, nr. 154 din 30 iulie 1919.

³⁹ „Românul”, Anul VIII, nr. 71 din 26 iulie 1919.

înaintarea rapidă a trupelor române spre capitala Unagriei. Considerând că prin acest război ungurii au „încercat iar marea cu degetul”, ziarul „Unirea poporului” scria: „Bolșevicii unguri au aruncat spre Tisa toate armatele lor retrase din Ceho-Slovacia. Și aveau oaste destul de multă. Și arme și tunuri. Dar greu s-au înșelat, săracii. Au trecut Tisa, atacând trupele noastre de acoperire, cari se aflau puține în liniile prime. Însă când au simțit ai noștri gândurile lor, s-a pornit puvoiul nostru, ca apele umflate ale verii. Puvoi românesc. Și i-au dibuit pe «roșii» dincoace de Tisa, la cotituri potrivite, i-au cocoloșit cum se cade, i-au scăldat în valurile umflate de ploii, iar pe cari au putut să scape de gloanțe și de apă, îi alungă spre inima țării ungurești...”⁴⁰.

Correspondentul ziarului „Renașterea Română” prezenta într-un material ce se știa la Paris despre atacurile ungarilor din 20 iulie 1919 de pe Tisa: „La 20 iulie ungurii au început o mare ofensivă contra românilor cu 7 divizii de infanterie și cu mai multe detașamente de cavalerie; în total 8 sau 9 divizii. În timpul luptelor de la 20 la 21 iulie, avanposturile românești au trebuit să se retragă și ungurii au trecut Tisa în mai multe puncte între Szolnok și gura Mureșului. În sectorul nordic, spre Tokay și Tisa, puternicile atacuri ungurești au fost respinse cu mari pierderi pentru dușaman. La 22 iulie, rezervele din sectorul român au intrat în linie. Prima divizie de vânători a contraatacat și reluat Hodmezo-Vsahely. Lupta continuă pe tot frontul. După ultimele știri trupele lui Béla Kun au suferit o gravă înfrângere”⁴¹. Citând publicația pariziană „Le Temps” și ziarul „Românul” din 10 august 1919 face o radiografie a conflictului româno-maghiar din luna iulie 1919: „La 20 Iulie ungurii iau ofensiva contra României. La 24 ofensiva lor e oprită și pentru cine cunoaște situația din Ungaria aceasta înseamnă că regimului ei se va prăbuși. La 26, Consiliul Suprem al aliaților adresează o telegramă ungarilor nebolșevici dându-le a înțelege că dacă rup cu Béla Kun, Antanta reia relațiile cu Ungaria. Apoi, peste câteva zile românii contraatacă curagios, bat armata maghiara, trec Tisa, înaintează spre Budapesta. La Viena și Budapesta dimpotrivă reprezentanții aliaților tratează cu maghiarii. La Viena colonelul Cunningham și prințul L. Borghese, la Budapesta locotenent colonelul Romanelli le spun maghiarilor că vor opri înaintarea românilor dacă fac să dispară regimul lui Kuhn. La sfârșitul lui iulie, ungurii din Viena se întâlnesc cu Béla Kun la Bruck și încearcă să-l facă să părăsească țara. El refuză deși își trimisese familia în Elveția. Românii se apropie însă de Budapesta și la 1 August guvernul sovietist cade, fiind înlocuit de un guvern socialist. Ce face consiliul aliaților? Deliberează și se gândește să oprească mersul românilor, lucru pe care îl anunța că dacă ungurii respectă linia de demarcație de la 13 Iunie consiliul va ruga pe români să nu înainteze. Aceasta e a doua oară timp de trei luni când marile puteri barează drumul României spre Budapesta”⁴².

După cum rezultă din comunicatele oficiale, forțarea râului Tisa de către trupele române a început la 30 iulie, odată cu declanșarea pregătirii de artilerie de către Divizia 2 Vânători. S-a reușit realizarea unui cap de pod adânc de 4 km. În cursul aceleiași zile,

⁴⁰ „Unirea poporului”, Anul XXIX, nr. 159 din 31 iulie 1919.

⁴¹ „Renașterea Română”, Anul I, nr. 156 din 1 august 1919. În același material, correspondentul ziarului din capitala Franței reproduce o apreciere a ziarului „Petit Parisien”, conform căreia este nevoie de „o politică energetică contra Ungariei”.

⁴² „Românul”, Anul VIII, nr. 83 din 10 august 1919.

a trecut la vest de Tisa și Divizia 1 Vânători. Cele două divizii au realizat până în seara zilei un cap de pod adânc de 10 km, având o dezvoltare frontală de 25 km. În aceeași zi, celor două divizii li s-a alăturat și Divizia 6 Infanterie. La 1 august 1919, majoritatea căilor de retragere ale Armatei Roșii Ungare erau „tăiate”, forțele acesteia retrăgându-se în degringoladă. În cursul aceleiași zile, guvernul Garbai – Béla Kun a demisionat. În seara de 1 august 1919, generalul Mărdărescu a hotărât să treacă la urmărirea inamicului pe un front larg, cu grupări de forțe constituite din trupe de cavalerie.

Ocupare Budapestei de către armata română a fost relatată pe larg de toate publicațiile românești din Transilvania. Toate au publicat comunicatul oficial al Marelui Cartier General din 4 august: „Frontul de vest: Inamicul fiind complet înconjurat a capitulat. Sunt în curs de dezarmare diviziile 1, 3, 5 și 6 inamice. Se urmăresc diviziile 2, 4 și 7. S-au capturat comandanții de divizii și satele majore ale diviziilor. Mai multe mii de prizonieri, numeroase tunuri, mitraliere arme și munițiuni au fost capturate”. După cum se preciza în comunicatul din 5 august, capitala Ungariei a fost ocupată în ziua de 4 august, la ora 16 p.m, iar „un detașament de trei arme a defilat în mijlocul orașului în fața comandantului trupelor din Transilvania și a unui imens public, care a primit intrarea trupelor române în oraș „cu liniște și încredere și pe locuirea cu manifestațiuni de bucurie”⁴³.

Ziarele apărute în ziua de 5 august 1919 reproduc ultimatumul dat de guvernul român celui din Budapesta cerându-i predarea capitalei.

În 6 august 1919, „Gazeta de Transilvania”, inserând comunicatul oficial al Marelui Cartier General Român din 5 august, apreciază victoria armatei române ca un moment istoric „care va face mândria urmașilor noștri, fiind premergătorul epocii de glorie în care a pătruns poporul român”⁴⁴. În ziarul „Românul” din ziua de 8 august 1919, generalul român Rusescu, comandantul Brigăzii 4 Cavalerie care intraseră din ziua de 3 august în Budapesta, relatează desfășurarea acestui important moment al victoriei românilor: „Înainte de a intra în Budapesta această brigadă, o delegație maghiară a guvernului Peidl, a cerut ca armata română să nu intre în Budapesta. Generalul comandant a răspuns, că la cea mai mică rezistență, va bombarda capitala. La orele 4 și 30 minute, unitățile, Brigăzii 4 Roșiori, de-a lungul străzii Üllői au pătruns în centrul Budapestei. În 4 August la ora 11 și jumătate, a intrat infanteria română, în frunte cu Divizia 1 Vânători. După aceștia au urmat alte divizii de infanterie, dimpreună cu Divizia 2 Cavalerie. La orele 6 d.a. trupele au defilat în fața dlui general Mărdărescu, pe bulevardul Andrassy. După ce d. general Rusescu intrase cu trupele sale în Budapesta, guvernul maghiar, prin președintele său, d. Peidl, l-a invitat pe d. general Rusescu, la un consiliu de miniștri. D. general și-a așezat întâi trupele în poziție de atac, apoi s-a dus cu automobilul la consiliul de miniștri. Aici, guvernul socialist i-a cerut din nou ca trupele române să părăsească Budapesta. D. general însă, conform ordinului ce avea a refuzat categoric să mai stea de vorbă asupra acestei chestiuni și a cerut ca imediat să i se pună la dispoziție pentru trupele sale cazarmele. Guvernul maghiar s-a supus, punându-i la dispoziție cazarma József și altele. La intrarea trupelor române, un imens public asista pe străzi și arunca flori în calea oștirii

⁴³ „Gazeta de Transilvania”, Anul 80, nr. 159 din 6 august 1919.

⁴⁴ *Ibidem*.

care i-a adus libertatea. D. general Rusescu ne mai spune, că la 3 August a fost dezarmat complet întreg corpul I din armata roșie la Cegléd. Armele au fost depuse în fața Brigăzii 4 Roșiori. S-au capturat artilerie, enorme cantități de muniție și altele. Comandantul Budapestei și împrejurimilor a fost numit d. general Holban”⁴⁵.

Aproape toate ziarele descriu modul în care a fost primită vestea intrării armatei române în Budapesta, de către locuitorii români din Transilvania și Banat. Ziarul „Gazeta poporului” scria: „Clopotele vor suna în semn de laudă și glasurile lor vor vesti până-n cele mai ascunse sate ale Ardealului, supunerea dușmanului și nimicirea lui. Iar inimile se vor înălța cuprinse de evlavie și fierbinte rugăciune la tronul Parintelui luminilor, care, după atâtea suferințe, ne-a îngăduit să vedem și această slăvită zi a înfăptuirii idealului nostru național. Pe aripile vântului, pe aurul razelor, pe mătasea norilor, trimitem în clipa aceasta salutul nostru vitejilor căpitani și neîntrecuți oșteni, cari, fără să cruțe jertfa sângelui și-a vieții, au înfipt în 4 august steagul țării pe zidurile Budapestei”⁴⁶. În aceeași publicație era prezentat ordinul de zi dat de generalul Moșoiu cu prilejul intrării trupelor române în Budapesta: „Silită la retragere, armata comunistă a Ungariei ați urmărit-o pe drumul cel mai scurt către Solnoc. Acolo mai aprigi v-ați pus de strajă pe malul stâng al Tisei până să căutăm noi un loc de trecere în cealaltă parte de Szolnoc și acum când l-am găsit veți trece Tisa după ei să-i fugăriți, să-i prindeți sau să nu-i lăsați până la Budapesta căci voi i-ați prăvălit... Izbândă desăvârșită pentru gloria armatei, vă urează comandantul vostru, strigând împreună cu voi! Trăiască România Mare!”

În numărul său din 14 august 1919, ziarul „Românul” prezintă aprecierile realiste ale ziarelor franceze privind dreptul legitim al României de a impune condițiuni guvernului maghiar, informând opinia publică românească despre aceste condițiuni. În această privință ziarul „Le Matin” într-un articol spunea că „afacerile României cu Ungaria trebuie să și-le rezolve singure... A impune un armistițiu României, înseamnă a nu cunoaște primejdiile din Budapesta. Noi preferăm ca generalii Graziani, Bundholz, Gorton și Monbelli să sosească într-o țară pacificată și dezarmată. Grație baionetelor române, care singurele au adus căderea lui Béla Kun, generalii francezi nu vor avea cine știe ce să facă, dar cel puțin nu vor avea soarta colonelului Vix care în luna Martie a fost expulzat din Budapesta după ce a fost rău tratat”. La rândul său, „Le Temps”, în articol de fond spunea: „România are într-adevăr mai multe motive să dicteze un armistițiu adversarilor săi pe care i-a învins. Mai întâi ea-i în război cu ungurii care au atacat-o. De altă parte, România nu-i de loc ținută să respecte un armistițiu încheiat de voievodul sârb Misiei și generalul Henry la 13 Nov. 1918, dat fiind că autoritățile române n-au fost față la redactarea documentului”. Reproducem și condițiile puse de guvernul României guvernului de la Budapesta pentru a evacua capitala: „1. Predarea: a) A întregului material de război care se afla în armata ungară sau în Ungaria. Nu se va lua materialul necesar forțelor armate ale Ungariei necesare pentru menținerea ordinii până la ratificarea tratatului de pace cu Ungaria. Efectivul acestor trupe nu va trece de 15000 oameni trupă și ofițeri. b) A uzinelor existente actualmente în Ungaria, care au fost întrebuințate la fabricarea munițiilor de război. Demontarea lor se va face de specialiști români fără ajutorul

⁴⁵ „Românul”, Anul VIII, nr. 81 din 8 august 1919.

⁴⁶ „Gazeta poporului”, Anul II, nr. 34 din 10 august 1919. Ziarul apărea la Sibiu, având printre inițiatori pe dr. Silviu Dragomir și dr. Nicolae Bălan.

ofițerilor unguri. c) A echipamentului pentru o armată de 800.000 oameni. d) 50% din materialul necesar reparației căilor ferate; e) Două sute automobile și 400 camioane în bună stare cu accesoriile lor; f) 30 % din vitele care se află în Ungaria; g) 30 % din uneltele agricole (aceasta pentru a se despăgubi soldații români care nu și-au putut cultiva pământurile din următoarele motive: 1. Au fost mobilizați pentru a-și apăra patria contra acelor care continuu au tulburat pacea și 2. Le lipsesc uneltele pentru că au fost luate de inamic); h) 20.000 vagoane de grâu, 10.000 de porumb și 5.000 de orz și fân, tot din aceleași motive; i) Tot materialul fluvial care a fost luat de unguri de la români; j) 50 procente din materialul fluvial aparținând Ungariei; k) toți prizonierii și ostaticii români; l) toți dezertorii români de orice naționalitate care se vor fi refugiat în Ungaria la semnarea prezentei convențiuni; 2. Acoperirea cheltuielilor ocazionate prin menținerea trupelor românești pe pământul unguresc până la semnarea convențiunei prezente; 3. a) Să procure cărbunele necesar deplasării trupelor române la vest de Tisa. b) armatele regale române nu se vor retrage la est de Tisa decât atunci când se vor fi executat condițiile impuse în paragraful a”⁴⁷.

După cum vor relata toate publicațiile, „guvernul maghiar a primit toate condițiunile impuse de comandamentul militar român”.

După ocuparea Budapestei, presa română din Transilvania va alocă spații importante măsurilor luate de armata română la Budapesta, pentru a asigura desfășurarea vieții zilnice a locuitorilor capitalei ungare. Nu vor lipsi informații de la Conferința de Pace, unde trimișii României se vor strădui să explice rolul avut de armata română în înfrângerea bolșevismului maghiar. După ce dăduseră dovada atașamentului ei la valorile Antantei, România era preocupată acum de negocierile privind tratatul de pace cu Ungaria și statutul minorităților.

Presa transilvană a fost mereu pusă în slujba împlinirii idealului național, fapt confirmat, în epocă, și de ziarul „Viitorul” din București: „Unirea și proclamația de la Alba-Iulia sunt în cea mai mare parte rezultatul luptelor neîntrerupte duse de ziarele de peste munți”⁴⁸. Reflectând cu obiectivitate, pasiune și atașament la valorile spirituale ale neamului evenimentele ce au urmat Marii Împliniri Naționale din anul 1918, presa transilvană s-a dovedit a fi din nou suflet din sufletul neamului. Aducând zilnic știri despre evenimentele în derulare din timpul instaurării administrației românești în Transilvania și Banat, de la Conferința de Pace și apoi de pe teatrul de luptă de peste Tisa, presa transilvană a contribuit la sărbătoarea deplină a românismului, Conferința de Pace recunoscând *de iure* unirea realizată *de facto* de români în anul 1918. Ea a cultivat adevărate sentimente patriotice, naționale, întreținând vie speranța milioanelor de români de peste munți și din Regatul României. Cu adevărat, presa transilvană și-a dovedit apostolatul, pus în slujba idealului suprem al românilor – România Mare.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 86 din 14 august 1919.

⁴⁸ Vezi „Românul”, Anul II, nr. 22 din 9 februarie 1919.

ABONAMENTUL:
Pe un an . . . 120 — Cor.
Pe jumătate an . . . 60 —
Pe 3 luni . . . 20 —
Pe o lună . . . 7 —

Pentru România și străinătate:
Pe un an . . . 100 franci

Telefon
pentru oră și intrurban
Nr. 750

ROMÂNUL

REDACȚIA
și ADMINISTRAȚIA
Strada Zrinyi No. 1 a.

INSERȚIUNILE
se primesc la administrația.
Materiale publice și loc
denchisă costă șirul 1 Cor.
Manuscrisurile nu se in-
napoiază.

CONVOCARE.

Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizațiunii omenesti a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina cunoștinței de sine. Neam trezit din somnul de moarte și vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți. În numele dreptății eterne și a principiului liberei dispozițiuni a națiunilor, principiu consacrat acum prin evoluțiunea istoriei, națiunea română din Ungaria și Transilvania vrea să-și hotărască însăși soarta sa de-acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră și-au determinat viitorul prin rezoluțiuni în conformitate cu sufletul lor național. E rândul nostru acum. Națiunea română din Ungaria și Transilvania are să-și spună cuvântul său hotăritor asupra sorții sale și acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă, el este chiar așteptat, pentru că la gurile Dunării și pe drumul larg, unde comunică pulsul vieții economice între Apus și Răsărit, să se poată întâmpla ordinea, și neamurilor prejmuitoare să li-se procure tigna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârșirea umană.

În scopul acesta convocăm

Adunarea Națională

a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba-Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de Duminică în 10 Noembrie v. (1 Decembrie st. n.) a. c. la orele 10 a. m.

La adunare vor lua parte: 1. Episcopii români din Ungaria și Transilvania, — 2. toți protopopii în funcțiune ai celor două confesiuni românești, — 3. câte un exmis al fiecărui Consistor și Capitu, — 4. câte 2 exmiși ai societăților culturale (Asociațiune, Fondul de teatru, Asociațiunea Arădiană, etc.), — 5. câte 2 exmise din partea fiecărei reuniti femești, — 6. dela fiecare școală medie (gimnasiu, școală reală), apoi dela fiecare institut teologic, pedagogic și școală civilă câte 1 reprezentant al colegiului profesoral, — 7. câte doi delegați dela fiecare reuniti învățătorescă, — 8. garda națională va fi reprezentată prin câte 1 oșier și 1 soldat din fiecare secțiune comitatensă, — 9. câte 2 delegați dela fiecare reuniti de meseriași, — 10. delegații partidului social-democrat român, ca reprezentanți ai muncitorimei organizate, — 11. Tinerimea universitară prin câte 2 exmiși ai săi și în fine — 12. *fiecare cerc electoral, în care locuiesc români, va trimite câte 5 reprezentanți (delegați).*

Suntem convinși, că afară de cei, cari vor reprezenta în chipul arătat mai sus toate păturile sociale ale națiunii noastre la această istorică adunare, unde se va hotări soarta neamului nostru poate pentru veci, se va prezenta însuși poporul românesc în număr vrednic de cauză mare și sfântă. Se vor lua îngrijiri, ca toți cei veniți să fie adăpostiți și să fie părtași la consacrarea celor ce se vor hotări.

Biroul Consiliului Național a făcut toate pregătirile de lipsă pentru reușita adunării, iar frați Români de pretutindeni sunt rugați să dea și ei tot ajutorul.

Înainte de începerea adunării se vor face rugăciuni în cele două biserici din Alba-Iulia, cea ortodoxă răsăriteană și cea greco-catolică.

Toate informațiunile mai departe se dau din partea biroului Consiliului Central Național Român din Arad. Fii tare neam românesc, în credința ta, căci iată se apropie ceasul mântuirii tale.

Amîn și Doamne ajută!

Arad, 7/20 Noembrie 1918.

MARELE SFAT AL NAȚIUNII ROMÂNE DIN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA.

Dr. Gheorghe Crișan

secretar.

Dr. Ștefan C. Pop

prezident.

*Ziarul „Românul”, din 8/21 noiembrie 1918, care conține pe prima pagină
Convocarea la Adunarea Națională de la Alba Iulia.*

VARIA

CONSTANTIN KIRIȚESCU: CROCHIU BIOBIBLIOGRAFIC

Gabriel Croitoru,
Ion-Leone Sima

La împlinirea a o sută de ani de la terminarea Primului Război Mondial pentru noi, românii, realizarea chiar și a unui crochiu care să deceleze principalele repere ale vieții și operei celui care ne-a lăsat cea mai cuprinzătoare și mai documentată lucrare dedicată războiului nostru de întregire se impune nu numai ca un lucru firesc dar, pentru cei care slujesc pe altarul lui Clio și ca o datorie de breaslă.

Constantin Kirițescu s-a născut la 3-16 septembrie 1876 în București¹. Și-a petrecut toată copilăria în câteva din mahalalele Bucureștiului, locuri pe care le-a evocat atât de frumos și de sugestiv, mai târziu, în literatura pe care a scris-o, cu precădere în lucrarea, *Flori din grădina copilăriei mele*, lucrare apărută în două ediții, mai întâi în anul 1933, ca apoi să fie reeditată în 1937, lucrare în care Eugen Lovinescu vedea o „literatură în care verva sarcastică se umanizează și se moaie în suave emoții retrospective – patrimoniu intrat adânc în apele clare și atât de străvezii ale sensibilității brătescu-voineștiene”². A urmat clasele primare la Școala catolică arhiepiscopală, patru clase secundare le-a făcut la Gimnaziul Mihai Viteazul, iar pe celelalte la Liceul Sf. Sava. Ca elev de liceu, materialmente a dus-o greu, adică a fost un copil necăjit. Și-a câștigat singur puținii bani de care avea nevoie, încă de mic cântând în corul bisericii Icoanei, mai apoi îndeletnicindu-se și cu editarea cursurilor profesorilor săi, activitate practică pe atunci, din lipsa manualelor didactice și în licee. Începând cu clasa a VI-a de liceu, Constantin Kirițescu este prins în mișcarea socialistă a vremii, condusă de Mille, Toni Bacalbașa, Dobrogeanu-Gherea, Ion Nădejde ș.a. Experiența Sotirului a deșteptat în el gustul scrisului cu rezonanță socială și cu fundal ideologic, pentru că, împreună cu câțiva colegi, au scos o revistă litografiată, editată clandestin, intitulată rechizitorial, „Putregaiul român”, care se dorea o replică de stânga, socialistă, la publicațiile burgheze. Socotind după experiențele manifestate de Constantin Kirițescu în ultimii ani de liceu, se aștepta

¹ Ion Zamfirescu, „Constantin Kirițescu”, în *Omagiu lui Constantin Kirițescu, profesor, administrator școlar, scriitor, povestitor al Războiului Pentru Întregirea Neamului Românesc la împlinirea a treizeci și cinci de ani de carieră științifică și didactică și a treizeci de ani de operă administrativă, închinată cu demnitate culturii, înălțării și credințelor românești*, București, 1937, p. 10 (în continuare cităm doar în *Omagiu lui Constantin Kirițescu*).

² Eugen Lovinescu, *Constantin Kirițescu și literatura*, în *op. cit.*, p. 128.

ca acesta să se îndrepte, pe mai departe, spre drept sau litere care să-l introducă mai adânc în frământările vieții sociale și care să-i deschidă repede drum către cariera politică dar, paradoxal, contrar manifestărilor din timpul liceului, Constantin Kirițescu s-a îndreptat spre Științele Naturale. După trei ani de studenție și-a luat licența în 1897, Constantin Kirițescu a funcționat, între 1897-1903, mai întâi ca asistent, apoi ca șef de lucrări la Institutul de Fiziologie de pe lângă Facultatea de Științe, în acest răstimp publicând o parte dintre lucrările sale despre fauna herpetologică din România³.

În 1901 s-a prezentat la examenul de capacitate intrând în învățământul secundar, iar în 1902 a fost numit profesor secundar la Iași, ca apoi să fie transferat la București, la liceul Matei Basarab și la Seminarul Pedagogic Universitar, unde a activat până în 1907, când intră în administrația școlară.

Intrarea în administrația școlară marchează momentul întâlnirii cu Spiru Haret, marele lui dascăl, la început relația fiind încordată, ca apoi să se destindă și să se cimenteze pentru totdeauna prin numirea sa de către Spiru Haret, pe atunci ministru la ultimul mandat, ca Inspector al Școalelor Secundare⁴. La această numire au contribuit, se pare, studiile publicate de Constantin Kirițescu la **Revista Generală a Învățământului**, înființată de Haret, studii care priveau organizarea și predarea științelor naturale în școala secundară românească. Chemat la o primă consfătuire de serviciu, când noul inspector a vrut să-i mulțumească ministrului pentru încrederea acordată, Haret i-a replicat scurt: „N-ai de ce să-mi mulțumești. Nu te-am chemat la petrecere, ci la muncă. Nu te-am cunoscut și personal nu mi-a vorbit nimeni de dumneata. Am citit însă cu interes și mi-au plăcut articolele dumitale pedagogice. Am văzut că ai cunoștințe și idei clare. Tinerețea dumitale este o garanție de entuziasm și de putere de muncă. Sunt sigur că n-o să-mi dai ocazia să constat c-am făcut o alegere rea”⁵.

În anul 1919 Constantin Kirițescu este ridicat la gradul de Inspector General, încredințându-i-se postul de Director General al Învățământului Secundar, iar în 1931, după ce-și luase doctoratul, trece cu titlul inamovibil în postul de Director General al Învățământului Superior.

Opera realizată de Constantin Kirițescu este una multilaterală. Ea poate fi împărțită sistematic în mai multe materii în funcție de domeniul analizat:

1. Lucrările științifice, primele, cu precădere relative la fauna herpetologică din România⁶;

2. Lucrările referitoare la învățământ și educație, cele mai multe dintre cele care-i formează opera, în care sunt analizate probleme legate de învățământul elementar al științelor naturale din școala românească secundară până la rolul educației fizice, al

³ *Contributions a l'étude de la faune herpétologique de Roumanie*, în „Buletinul Societății de Științe” din București, 1901, mai-august, an X, no. 3-4, pp. 303-328; *Sur la présence d'Eryx jaculus en Roumanie*, în „Buletinul Societății de Științe”, București, 1902, septembrie-decembrie, an XI, no. 5-6, pp. 620-626; *Contributions a la Faune des Batraciens de Roumanie*, în „Buletinul Societății de Științe”, București, 1903, mai-august, an XII, no. 3-4, pp. 243-265; *Distribuția geografică a reptilelor și batracienilor în România și raporturile lor cu faunele țărilor învecinate*, București, 1903, 10 p.

⁴ Ion Zamfirecu, *op. cit.*, pp. 18-19.

⁵ *Ibidem*, p. 19.

⁶ Cele mai importante le-am citat în nota 3.

cinematografului și al radiofoniei în educația școlară⁷;

3. Manuale didactice, cele mai multe de zoologie și botanică, destinate învățământului secundar⁸;

4. Scrierile istorice, și aici cea mai importantă o constituie lucrarea *Istoria războiului pentru întregirea României*, lucrare apărută în trei ediții, prima în anii 1922-1924, în două volume, a doua, apărută în anii 1925-1927, în trei volume, adnotată și completată, cea mai bună și a treia apărută în anul 1989, reeditată însă, din păcate, cu foarfeca și lipiciul. Tot din seria lucrărilor istorice se înscrie și lucrarea *La Roumanie dans la Guerre Mondiale*, apărută în anul 1934, la Paris în traducerea lui L. Barral și prefațată atât de judicios și frumos de către Andre Tardieu, lucrare în care este decelat efortul românilor la marele război. La aceste două lucrări deosebit de importante pentru cunoașterea antecedentelor, desfășurării și urmărilor războiului precum și de a arăta

⁷ *Învățământul elementar al științelor naturale în școalele noastre secundare*, în *Omagiu lui C. Dimitrescu-Iași*, București, 1904; *Cum stăm cu științele naturale în liceu*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1906, iunie, an. II, no. 1, pp. 28-35; *Pregătirea profesorilor de Științele Naturale*, în „Revista de Filosofie și Pedagogie”, București, 1906, fasc. II-III, pp. 166-178; *Programa studiului Științelor Naturale în liceu*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1906, an. II, no. 4, 5, pp. 260-271, 334-343; *Igiena în programa gimnaziilor*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1908, mai, an III, no. 10, pp. 744-752; *Învățământul științific în școalele secundare*, în *Lui Spiru C. Haret „Ale tale dintru ale tale” la împlinirea celor șasezeci ani*, București, 1911, pp. 431-442; *Reforma seminariilor pedagogice*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1913, aprilie-mai, an VIII, no. 9-10, pp. 572-575; *Învățământul secundar din România în anul școlar 1924-1925*, în „Anuarul Învățământului secundar din România pe anul 1924-25”, București, 1925, pp. V-LXX; *Criza Învățământului Secundar și reforma liceului*, București, 1928, 24 pp.; *Critica Bacalaureatului*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1932, noembrie-decembrie, an XX, no. 9-10, pp. 389-396; *Autonomia Învățământului. O contribuție la reforma universităților*, București, 1932, 53 pp.; *Problema „Educației Dirijată” în legătură cu suprapopulația universitară și șomajul intelectual*, București, 1936, 70 pp.; *Școala românească într-o răscruce de istorie*, București, 1943, 408 pp.; *Cinematograful ca mijloc de educație*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1912, octombrie, no. 3, pp. 113-124; *Cinematograful Școlar. Idei și fapte. România*, în „Revista Generală a Învățământului”, București 1913, februarie, an VIII, no. 7, p. 387; *Cinematograf și educație*, în „Revista Generală a Învățământului”, București, 1913, aprilie-mai, an VIII, no. 9-10, pp. 579-580; *Cenzura filmelor cinematografice*, București, 1934, 19 pp.; *Învățământul despre „Liga Națiunilor” în școala secundară română*, București, 1927, 10 pp.; *Societatea Națiunilor și școala*, București, 1927, 31 pp.; *Școala în slujba înțelegerii popoarelor și a păcii*, București, 1929, 40 pp.; *Educația fizică parte fundamentală a educației școlare integrale*, București, 1930, 187 pp.; *Concepția biologică a educației fizice*, București, 1931, 30 pp.; *Momente din istoria educației fizice*, București, 1936, 11 pp.; *Istoria educației fizice*, București, 1936, 42 pp.; *Un nou auxiliar al învățământului: Radiofonia*, în „Generația Unirii”, București, 1929, iulie, no. 7, pp. 9-11; *Apărarea națională și școala*, București, 1927, 26 pp.; *Literatura împotriva educației? Generația războiului de întregire și scriitorii noștri*, București, 1929, 80 pp.; *Poezia în educația tineretului*, în „Universul”, București, 1936, noembrie, an LIII, no. 322, p. 7.

⁸ *Instrucțiune civică, drept uzual și economie politică. Manual pentru clasa a IV-a gimnazială*, București, 1906, VII+127 pp. alte ediții: 1910, 1912, 1920, 1921, 1926, 1935, 1936; *Anatomia și fiziologia omului cu aplicație la igienă pentru clasa a IV-a secundară* de C. Kirițescu și A. Popovici-Bâznoșanu, București, 1909, 113 pp., alte ediții: 1911, 1915, 1920, 1922, 1934; *Zoologie pentru clasa I secundară* de C. Kirițescu și A. Popovici-Bâznoșanu, București, 1909, 220 pp., alte ediții: 1910, 1914, 1920, 1923, 1934; *Botanică pentru clasa a II-a secundară* de C. Kirițescu și A. Popovici-Bâznoșanu, București, 1910, 206 pp., alte ediții: 1914, 1920, 1923, 1934.

Europei aportul României la Marele Război, Constantin Kirițescu a mai scris lucrări istorice de popularizare, mai ales în rândurile tineretului a sacrificiului armatei române la realizarea Marii Uniri, dar și de decelare a rolului jucat de unele personalități militare și politice în război⁹.

5. Scrieri literare și scrieri biografice¹⁰. Cea mai mare parte a anilor de muncă a fost închinată, așa cum degajă opera sa, administrației școlare. Școala românească îi datorează mult. Cu toate acestea, cu toată această muncă titanică în folosul școlii, dacă numele lui Constantin Kirițescu a dăinuit până azi nu se datorează efortului consumat în slujba școlii – poate și pentru faptul că și-a desfășurat activitatea sub auspiciile largi și categorice ale ministeriatelor lui Spiru Haret și Constantin Angelescu –, ci operei sale istorice. A fost cel care a dat cea mai bună monografie dedicată războiului de întregire, lucrare care s-a învrednicit să fie de două ori distinsă cu cele mai importante premii de care dispunea pe atunci Academia Română, premiul Năsturel acordat volumului I, în anul 1923 și premiul Gheorghe Asachi, acordat volumului II, în 1925. Cadrele în care Constantin Kirițescu a reușit să așeze întreaga desfășurare a războiului nostru, atât de bogat în fapte dramatice, putem spune că au rămas aceleași, constituind model de aproape un secol încoace pentru cercetătorul care se apleacă asupra marelui eveniment. Cartea

⁹ *Bătălia de la Mărășești*, în „Cugetul Românesc”, București, 1923, decembrie, an II, no. 12, pp. 806-826; *La Roumanie dans la guerre mondiale*, în „L’Illustration économique et financière”. Numéro spécial: La Roumanie. Paris, 1925, 7 Février, pp. 19-20; Răsfoind letopisețul, în „Democrația”, București, 1927, decembrie, an XV, no. 12, pp. 81-86; *La Romania nella guerra mondiale*, Traduzione dal romeno di Basilio Cialdea, în „Costruire”, Roma, 1928, anno V, no. 5, pp. 32-35; *Ocuparea Budapestei*, în „Cele trei Crișuri”, Oradea, 1928, noembrie-decembrie, an IX, no. 11-12, pp. 169-170; *Francezii în războiul României*, în „Cele trei Crișuri”, Oradea, 1929, iulie-august, an. X, no. 7-8, pp. 101-102; *The Battle of Marasheshti. August 6-19, 1917*. Translated from the Roumanian of Constantin Kirițescu by Horia Babes, în Roumania, A. Quaterly Review, New-York, 1926, October, vol. V, no. 4, pp. 15-61; *Mormântul lui Nicolae Bălcescu*, în „Universul”, București, 1933, 23 mai, an L, no. 137, p. 5; *I. G. Duca și războiul de întregire al României*, în „Adevărul literar și artistic”, București, 1934, ianuarie, an XIII, no. 684, p. 3; *Cavalerii morții de la Turtucaia. Un episod eroic din timpul catastrofei*, în „Universul”, București 1934, 24 august, an LI, no. 230, p.9; *Tâlcurile unei catastrofe*, în „Vremea”, București, 1934, septembrie 2, an VII, no. 353, p. 2-3; *Gloria Victis: În amintirea eroilor de la Predeal, 10/23 octombrie, 1916*, în „Universul”, 1934, 24 octombrie, an LI, no. 291, p. 7; *Ioan I. C. Brătianu în pregătirea războiului de întregire*, în „Anuarul Ateneului Român”, București, 1935, pp. 171-177; *Ion I. C. Brătianu în pregătirea războiului de întregire*, București, 1936, 24 pp.; *Cele două uniri, 1859-1918*, București, 1936, 25 pp.; *România în al doilea război mondial*, București, 1996.

¹⁰ *Domnul Rașcu*, în „Viața Românească”, Iași, 1928, ianuarie, an XX, no. 1, pp. 5-12; *Tarapanaua prietenului Pițurcă. Amintiri din „Sotirul” de altădată*, în „Viața Românească”, Iași, 1928, aprilie, an XX, no. 4, pp. 43-58; *Nenea Iancu Dărăscu*, în „Viața Românească”, Iași, 1928, decembrie, an XX, no. 12, pp. 270-291; *Pe Dunăre*, în „Adevărul literar și artistic”, București, 1929, 27 octombrie și 3 noembrie, numerele 464, 465; *Printre apostoli*, București, 1929, 249 pp.; *Porunca a zecea*, București, 1930, 189 pp.; *Flori din grădina copilăriei*, Ediția a II-a, București, 1937, 170 pp.; *Drumuri pitorești din România nouă*, București, 1937, 88 pp.; *Pintre lucrările biografice amintim: Un rege erou. Personalitatea suflătească a Regelui Ferdinand I al României*, Craiova, 1928, 27 pp.; *Clemenceau*, București, 1933, 32 pp.; *Ion G. Duca*, București, 1934, 18 pp.; *Spiru Haret*, în „Revista Fundațiilor Regale”, București, 1935, decembrie 1, an II, no. 12, pp. 584-590; *Dascăli fără autoritate*, în „Revista Colegiului Național S-tul Sava”, București, 1936-1937, decembrie-ianuarie, an XI, no. 3-4, pp. 3-7; *Cei din urmă dintre clasiciști: Iuliu Valaori*, în „Revista Fundațiilor Regale”, București, 1937, 1 februarie, an IV, no. 2, pp. 431-435.

Istoria războiului de întregire a României este una în care analiza desfășurării acțiunilor militare, succesul dar și catastrofele sunt prezentate de autor cu obiectivitate și mai ales cu multă imparțialitate, este o analiză care nu condamnă și nici nu preamărește, ci narează întâmplările așa cum au fost ele și pe înțelesul tuturor. Aceste calități de formă și de fond au consacrat-o în literatura noastră istorică, pentru că spunea Marc Bloch că „nu mi se pare apreciere mai vrednică de laudă decât aceea de a ști a vorbi pe același ton atât învățaților cât și învățăcelor. O simplitate atât de elevată este privilegiul câtorva rar aleși”¹¹. La îndoita ei valoare documentară și analitică, neîntrecută până astăzi, se adaugă cea de educație patriotică și din această perspectivă fiind una dintre cele mai valoroase cărți apărute de la război încoace. Din această perspectivă, I. Lupaș, care a și făcut referatul pentru

ca volumului II să i se decerneze premiul „Gheorghe Asachi” acordat de Academia Română, scria: sufletul cărui român va putea să treacă nepăsător peste pagini scrise atât de vibrant ca cele privitoare la intrarea armatei române în Budapesta arătând că, prin acest fapt de arme întreaga poveste milenară a neamului martir se încheie într-o apoteoză orbitor de strălucitoare”¹². „Dintre armatele Antantei care au luptat în cursul războiului, numai armata română a izbutit să intre biruitoare în capitala uneia dintre țările aparținătoare Puterilor Centrale. Ziua de 4 august 1919 a fost ursită să fie ziua hotărâtoare a unui lung proces istoric care s-a sfârșit așa, cum trebuie să se sfârșească toate lungile controverse: cu izbânda dreptului și a dreptății”¹³.

În concluzie, putem afirma că, într-o Românie tot mai lipsită de modele, revenirea la cei care prin întreaga lor activitate s-au devotat întru totul muncii care a consumat perfect cu interesul național, astăzi se impune mai mult ca oricând.

¹¹ Marc Bloch, *Pledoarie pentru istorie*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2007, p. 25.

¹² I. Lupaș, „Războiului pentru întregirea României”, pp. 72-73, în *Omagiu lui Constantin Kirițescu*, București, 1937.

¹³ *Ibidem*, p. 73.

SIGILII ȘI MATRICE SIGILARE DE LA MIHAI VITEAZUL, ALEXANDRU IOAN CUZA ȘI FERDINAND I

Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Prezentăm, apelând la sigilografie și la heraldică, sigilii și matrice sigilare¹ care provin de la domnii Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza și de la Regele Ferdinand I și care se conservă la Arhivele Naționale Istorice Centrale în diferite fonduri și colecții arhivistice. Sigiliile lui Mihai Viteazul au în câmp, de la caz la caz, stema heraldică a Țării Românești (acvila cruciată, însoțită de aștri, soare și lună; pasărea de mai sus simbolizează zborul spre înălțimi, demnitate și curaj), stema iconografică² (personaje care susțin un copac aflat între ele)³, stema combinată (stema heraldică + stema iconografică), o raritate (stema heraldică a Țării Românești + stema heraldică a Moldovei + „marca Daciei”). Sigiliul lui Alexandru Ioan Cuza are în emblemă stema unită din perioada Principatelor Unite Moldova și Țara Românească. Matricele sigilare care au aparținut Regelui Ferdinand I au în emblemă stemele României de la 1872 și de la 1921.

¹ Matrice sigilară = obiect confecționat dintr-un material dur care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, un text și o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimând atributele sale în viața socială. Matricea este alcătuită din două părți: a) suprafața metalică (de obicei rotundă) pe care este gravată emblema și legenda; b) mânerul, confecționat din metal, os, lemn, pietre prețioase etc.; *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982, p. 163.

² Cunoscutul heraldist Dan Cernovodeanu, în urma cercetărilor și documentării asupra acestor sigilii, concluzionează că „este probabil ca această tradiție de origine bizantină să fi ajuns, inițial, la noi nu direct din Bizanț, ci prin influența circulației monedelor unora dintre regii arpadieni în care întâlnim reprezentate două capete aflate și încoronate, despărțite de o tulpină sau de un puiet, elemente ce presupunem că au influențat direct aspectul primelor însemne sigilare muntene de acest tip”.

³ Considerăm că reprezentarea din câmpul sigiliilor și evoluția acestui tip în cancelaria Țării Românești sunt rezultatul îmbinării influenței bizantine cu tradițiile locale. Domnitorii Țării Românești au evidențiat prin emblema sigiliilor lor, pe de o parte, rolul pe care-l aveau de conducători ai unor state, care tindeau să se compare cu suveranii Imperiului Bizantin, pe de alta, fenomenul asocierii la domnie a fiului care urma la tron, fenomen specific țărilor române în veacul al XV-lea.

MIHAI VITEAZUL

I. Sigiliul rotund (42 mm), timbrat⁴ mobil, cu foiță de hârtie romboidală, autentificând un document emis la București, în 1593 (7102) decembrie 20, prin care Mihai Viteazul întărește lui Duca vii, ogoare, vetre de casă în Olteni, Puturoșani, Sâmbotin ș.a.⁵ În emblema⁶, două personaje domnești, flankând un copac aflat între ele; figurile sunt înconjurate de plante stilizate; deasupra, în interiorul unui arc de cerc dublu, acvila cruciată⁷, însoțită de soare și de semilună⁸. În exergă⁹, legenda¹⁰ în limba slavonă: † **SIU PECEAT IO MIHAIL VOEVOD I G(ospodi)N VLAȘCOE**, iar în spațiul dintre cele două arce de cerc, din partea de sus **M(i)L(osă)RDIE SAMA B(o)JIE** († ACEASTĂ PECETE ESTE A LUI IO MIHAIL, VOIEVOD ȘI DOMN AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI // DIN ÎNSĂȘI MILA LUI DUMNEZEU)¹¹.

⁴ Sigiliu timbrat = sigiliul confecționat prin plasarea, deasupra cerii calde, a unei foițe-timbru peste care se aplică matricea sigilară. Din punctul de vedere al tehnicii de confecționare se împart în: a) sigiliul cu timbru fix; b) sigiliul cu timbru mobil. La un sigiliu timbrat se disting trei elemente: a) foița-timbru; b) ceara sau coca pe care se aplică; c) mătasea sau ața cu care este prins timbrul. Pentru creșterea puterii de rezistență a sigiliului, marginile foiței-timbru au fost cusute de suport ori pe reversul acestuia; în dreptul impresiunii sigilare s-a lipit un carton; *Dicționar al științelor speciale*, p. 213-218.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita: ANIC), *Secția Istorică*, nr. 1517; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI (1593-1600), *Domnia lui Mihai Viteazul*, doc. nr. 18, p. XVII, 23-25.

⁶ Emblema = reprezentarea gravată pe suprafața unui sigiliu; *Dicționar al științelor speciale*, p. 109.

⁷ Acvilă cruciată = pasăre heraldică purtând în cioc o cruce; *Dicționar al științelor speciale*, p. 17.

⁸ Lună = figură naturală, din categoria astrilor, reprezentată conform regulilor heraldice, printr-un disc de argint cu figură umană. În heraldica românească acest astru este, de obicei, înfățișat sub formă de crai nou (semilună) figurat. Poziția obișnuită a semilunii este culcată la orizontal, cu coarnele în sus; când este redată orizontal cu coarnele în jos se blazonează răsturnată; când este înfățișată vertical cu coarnele îndreptate spre flancul drept se definește semilună întoarsă; iar când este în poziție verticală, cu coarnele spre stânga, se descrie conturnată. Simbolizează veșnicie, nemurire, strălucire; *Dicționar al științelor speciale*, p. 159.

⁹ Exergă = spațiul de la marginea câmpului sigilar, de obicei cuprins între două sau mai multe cercuri (ce pot fi liniare, șnurate, perlate etc.), în care se gravează textul legendei; *Dicționar al științelor speciale*, p. 111.

¹⁰ Legenda = textul scris, de obicei la marginea spațiului sigilar, circular de la dreapta spre stânga, indicând numele și atribuțiile posesorului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 153.

¹¹ Aurelian Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, IV, 1941, nr. 2, p. 308-309 + pl. IX, fig. 2; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 49, fig. 28; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *Tezaur sfragistic românesc. I. Sigiliile emise de cancelaria domnească a Țării Românești (1390-1856) – Trésor sfragistique roumain. I. Les sceaux emis par la chancellerie princière de la Valachie (1390-1856)*, Editura Ars Docendi, București, 2006, p. 106-107, 173.

II. Sigiliul rotund (42 mm), timbrat mobil, cu foiță de hârtie romboidală, autentificând un document emis la București, în 1594 (7102) mai 27, prin care Mihai Viteazul întărește lui Radu, fost mare spătar, părți în satele Orlești și Dobrușa¹². În emblema, în scut cu concavități pe flancuri, talpa și marginea de sus în acoladă, două personaje susținând, cu o mână, un copac aflat între ele, cealaltă ținând-o fiecare pe șold; în exteriorul scutului, motive florale. Deasupra scutului, în interiorul unui arc de cerc perlat, acvila cruciată, însoțită de soare figurat¹³ și de crai nou. În exergă, legenda în limba slavonă: † **M(ilostiū) B(ojiu) IO**

MIHAIL VOEVODA V(lașcoi zemli) ZRV († DIN MILA LUI DUMNEZEU IO MIHAIL, VOIEVOD AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI 7102, cu ligatură la AI)¹⁴.

III. Sigiliul rotund (41 mm), timbrat mobil, cu foiță de hârtie romboidală, autentificând un document emis la Târgoviște, 1596 (7104) august 7, prin care Mihai Viteazul întărește jupanului Mihalcea, fost mare ban, satele Călugărenii lui Manea și Călugărenii Stoicăi, care s-au vândut „de mare sărăcie și de nevoie”¹⁵. Corespunde cu cel de dinainte, numai coroana copacului este mai mare și mai bine stilizată, iar literele mai îngrijite¹⁶.

¹² ANIC, *Secția Istorică*, nr. 1530; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI, doc. nr. 55, p. XIX, 75-76.

¹³ Figurat = termen care indică reprezentarea unor mobile sub formă de figuri omenești; de obicei apar astfel înfățișate soarele și semiluna; *Dicționar al științelor speciale*, p. 116.

¹⁴ Aurelian Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, p. 309 + pl. IX, fig. 3; Maria Dogaru, *Sigiliile măturii ale trecutului istoric*, p. 49-50, fig. 29; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 107, 173.

¹⁵ ANIC, *Secția Istorică*, nr. 1585; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI, doc. nr. 189, p. XXIII, 250-252.

¹⁶ P. V. Năsturel, *Steagul, stema română, însemnele domnești, trofee. Cercetare critică pe terenul istoriei (cu numeroase figuri în culori)*, București, „Universala”, 1903, p. 15-16; Mihail Popescu, *Capetele de arabi din stema Basarabilor*, în „Revista Arhivelor”, II, 1927-1929, nr. 4-5, p. 151; Aurelian Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, p. 309-310 + pl. IX, fig. 4; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 107, 173.

IV. Sigiliul rotund (42 mm), timbrat mobil, cu foiță de hârtie romboidală, validând un document emis la București, în <1594> mai 19, prin care Mihai Viteazul întărește mănăstirii Blagoveștenia de lângă Buzău satul Rătunda, care se numește Groșăneasca de la Meteleu¹⁷. În câmpul sigilar, două personaje domnești, flancând un pom aflat între ele; figurile sunt înconjurată de plante stilizate; deasupra, în interiorul unui arc de cerc, acvila cruciată, însoțită de soare și de semilună. În exergă, legenda în limba slavonă: † **MILOSTIU BOJHU, IO MIHAIL VOEVODA († DIN MILA LUI DUMNEZEU, IO MIHAIL VOIEVOD).**

V. Sigiliul rotund (45 mm), timbrat mobil, cu foiță de hârtie romboidală, validând un document emis la Alba-Iulia, în 1600 (7108) martie 25, prin care Mihai Viteazul, voievod și domn al Transilvaniei, întărește jupaniței Maria lui Chirca comisul satul Dobricenii, care i s-au vândut vecini acestuia¹⁸. În emblema, un scut cu talpa și marginea de sus în acoladă cu vârful spre exterior, flancurile tot în acoladă, dar cu vârful în interior, cu două personaje domnești, redată din față și în întregime, ținând, cu câte o mână, un copac, cu coroana închisă, aflat între ele; personajul din dreapta își ține cealaltă mână la spate, cel din stânga, la șold. În jurul scutului, ornamente vegetale. Deasupra, în interiorul unui arc de cerc dublu, acvila cruciată, flancată de soare figurat și de crai nou. În exergă, legenda în limba slavonă: † **IO MIHAIL / VOEVODA // M(o)L(i)B(dea)JE / M(i)L(osâ)RDIE († IO MIHAIL/VOIEVOD//DIN ÎNSĂȘI MILA LUI DUMNEZEU)¹⁹.**

¹⁷ ANIC, *Secția Istorică*, nr. 1561; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI, doc. nr. 52, p. XVIII, 70-72.

¹⁸ ANIC, *Secția Istorică*, nr. 1657; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI, doc. nr. 368, p. XXX, 515-516.

¹⁹ *Adel von Siebenbürgen*, autori: Constantin Reichenauer Von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárcza în *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*, Band IV, Theil XII, Heft 8, Nürnberg, 1898, pl. 21; N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor, IV. Legăturile Principatelor Române cu Ardealul de la 1601 la 1699*, Editura Ministerului de Instrucție, București, 1902, p. 1-2; Ioan Bogdan, *Patru documente de la Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, în Prinos lui D. A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*, București, Inst. de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1903, doc. I, p. 159-161; Gr. G. Tocilescu, *O nouă pecete a lui Mihai-Vodă Viteazul*, în „Buletinul Societății Numismatice Române”, II, 1905, trim. I, p. 10-13; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 107, 173.

VI. Sigiliul rotund, aplicat în ceară roșie pe un document emis la Iași, în 1600 (7108) iul. 3, prin care Mihai Viteazul împuternicește pe călugării de la M-reă Secul să-și stăpânească fânațul pe care-l au în aria cea veche²⁰. Deși sigiliul este deteriorat, distingem: în câmp, două personaje încoronate și purtând mantie lungă (Sf. Constantin și Elena), susținând un scut încărcat cu capul de bour cu steaua între coarne, flancat, în dreptul botului, de soare cu șase raze în dreapta și de semilună în stânga; scutul este plasat pe vârful unui copac susținut de doi lei rampanți și afrontați. În partea superioară, deasupra scutului și în interiorul unui arc de cerc dublu, acvila

cruciată, însoțită de soare și de semilună. În exergă, între două arce de cerc liniare, legenda în limba slavonă: † IO MIXAI SÂN EGO IO NECOLA VOEV(od) G(ospo)D(a)RIE ZEMLI MOLD(avscoi), iar în spațiul dintre cele două arce de cerc din partea de sus † I M(o)L(i)B(dea)JE M(i)L(osâ)RDIE († IO MIHAI, FIUL LUI IO NICOLA VOIEVOD, DOMN AL ȚĂRII MOLDOVEI // † DIN MILA LUI DUMNEZEU)²¹.

VII. Sigiliul rotund, reprodus, în desen, de W. Sabo după un sigiliu imprimat în chinovar pe un document emis de domn la 1600 (7108) mai 27 (cf. Gr. G. Tocilescu). În emblemă, un scut baroc cu două personaje încoronate, purtând mantie lungă (Sf. Constantin și Elena), ținând, cu câte o mână, un scut mai mic încărcat cu capul de bour, cu stea între coarne, însoțit, în dreptul botului, de roză în dreapta

²⁰ ANIC, *Mănăstirea Neamț*, CXXX/10 bis; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI, doc. nr. 401, p. XXXI, 552-553.

²¹ Dan Cernovodeanu, *Unirea în sigiliul lui Mihai Viteazul*, în „Tribuna României”, IV, 1975, nr. 166, 1 august, p. 15; idem, *Din însemnele heraldice ale lui Mihai Viteazul*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCIV, 1976, nr. 7-8 (iulie-august), fig. 4; Aurelian Sacerdoțeanu, *Iarăși sigiliul lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, VI, 1944-1945, nr. 2, p. 330-333; Maria Dogaru, *Sur le sceau de Michel le Brave et le sceau personnel de Théophane-la mère du voïvode*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, XIII, 1975, nr. 3, p. 379-384; eadem, *Simbolul Daciei și sigiliile lui Mihai Viteazul*, în „Revista Arhivelor”, LII, vol. XXXVII, 1975, nr. 2, p. 169-171; eadem, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, p. 60-61; eadem, *Sigiliile de tip iconografic utilizate de domnii Țării Românești*, în „Revista Arhivelor”, LVI, vol. XLI, 1979, nr. 3, p. 335; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 106, 173.

și de semilună conturnată²² în stânga. Scutul este plasat în vârful unei spade ținute, în pal²³, de doi lei, rampanți²⁴ și afrontați²⁵, care stau cu labele posterioare pe șapte coline; pe marginile scutului, ornamente vegetale. Deasupra scutului, în interiorul a două arce de cerc, acvila cruciată, însoțită de soare figurat și de crai nou. În exergă, legenda în limba slavonă: † IO MIHAIL UNGROVLAHISCOI VOEVOD ARDEALSCOI MOLD(*av*scoi) ZEMLI, iar în spațiul dintre cele două arce de cerc din partea de sus † I M(o)L(i)B(*dea*)JE M(i)L(*osâ*)RDIE († IO MIHAIL, VOIEVOD AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI, AL ARDEALULUI ȘI AL MOLDOVEI// † DIN ÎNSĂȘI MILA LUI DUMNEZEU, cu ligaturi la MH și LH, și D suprapus peste REA, L peste EAS și L peste O)²⁶.

²² Conturnat = se spune: 1) despre animale sau despre capete de animale care privesc spre stânga scutului; 2) despre chevron atunci când vârful este întors spre partea stângă a scutului; W. Maigne, *Abrégé méthodique de la science des armoiries suivi d'un glossaire des attributs héraldiques, d'un traité élémentaire des ordres des chevalerie et de notions sur les classes nobles, les anoblissements, l'origine des noms de famille, les preuves de noblesse, les titres, les usurpations et la législation nobiliaires*, Paris, Garnier frères, Libraires-Éditeurs, 1860, p. 229.

²³ Palul = piesa onorabilă a scutului obținut prin trasarea a două linii verticale în centrul scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186.

²⁴ Rampant = se spune despre câine, ogar, porc mistreț, vulpoi când stau pe labele de dinapoi, capul întors spre partea dreaptă a scutului; este situația naturală a leului; W. Maigne, *op. cit.*, p. 261.

²⁵ Afrontat = se spune despre două animale care se privesc; W. Maigne, *op. cit.*, p. 219.

²⁶ Gr. G. Tocilescu, *op. cit.*, p. 12, fig. 2; St. Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în sec. XV și XVI*, București, Lito-Tipografia L. Motzătzeanu, 1905, p. 335; idem, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul ca domn al Țării-Românești al Ardealului și al Moldovei – 1600 - texte originale însoțite de traduceri și adnotațiuni istorice*, București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1916, p. 221, fig. 3 și pl. V; Nerva Hodoș, *Vitejiile lui Mihai-Vodă apreciate în apus 1595-1599*, ediția a II-a revăzută, București, iulie 1913, p. 15; N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, ediția a doua refăcută și mult adăugită, Iași, 1914, p. 165, fig. 205; P. V. Năsturel, *Nova Plantatio și regii României* (Conferință ținută la Societatea Istorică Română în anul 1913), în „Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie”, XV, 1914, p. 49, 50, fig. 52; Const. Moisil, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, în „Boabe de grâu”, II, 1931, nr. 2, p. 77, fig. 38; idem, *Noi studii de sigilografie românească. Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*, în „Revista Arhivelor”, IV, 1940, nr. 1, p. 100-104 + pl. V, 1; A. Sacerdoțeanu, *Hrisovul și sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*, în „Revista Arhivelor”, IV, 1940, nr. 1, p. 161-162 + pl. VII; idem, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care îl reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, în „Revista Arhivelor”, XI, 1968, nr. 2, p. 15, fig. 3; Dan Cernovodeanu, *Unirea în sigiliul lui Mihai Viteazul*, p. 15; idem, *Din însemnele heraldice ale lui Mihai Viteazul*, fig. 3; Maria Dogaru, *Simbolul Daciei și sigiliile lui Mihai Viteazul*, p. 169-171; eadem, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, p. 60-61, fig. 38; eadem, *Însemne heraldice reflectând ideea unității naționale*, în „Revista Arhivelor”, LV, vol. XL (supliment), 1979, p. 218, fig. 27; eadem, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbol. Album heraldic*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 35; eadem, *Din heraldica României. Album*, JIF, 1994, p. 50, 51, fig. 15; Natalia Drăghici, Maria Dogaru, *Mulaje sigilare realizate de Arhivele Statului în sprijinul activităților cultural-educative*, în „Revista Arhivelor”, LXIV, vol. XLIX, 1987, nr. 3, p. 337, 338, fig. 6; *Unirea cea mare a românilor*, alcătuit de Ion Predescu cu colaborarea lui Lungu Corneliiu, Dogaru Maria, Constantinescu Șerban, Chirițescu Marcel, Ministerul de Interne, 1992, p. 5; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 106, 173.

VIII. Sigiliul rotund (14 mm), aplicat în ceară roșie la Gura Teleajenului, în 1600 (7108) sept. 26, pe un document, prin care domnul îi dăruiește lui Antonie Grama satele Budenii, Curta, Floceștii, Hărăștii și Scroviștea, în schimbul bunurilor care i-au fost confiscate, fiind bănuیت de trădare.²⁷ În emblema, un scut rococo încărcat cu acvila cruciată, flancată de soare și de crai nou; pe scut o coroană închisă²⁸, terminată cu cruce, care intră și în spațiul destinat legendei. În exergă, legenda în limba slavonă: [†] **M(ilstiui) B(ojiu) GOSPODIN IO MIHAIL VOEVOD** (ornament vegetal) = († DIN MILA LUI DUMNEZEU DOMN, IO MIHAIL VOIEVOD *, cu ligatură la IN)²⁹.

²⁷ ANIC, *Secția Istorică*, nr. 1666; *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, volumul XI, doc. nr. 418, p. XXXI, 568-570.

²⁸ Coroană închisă = coroana formată dintr-un cerc frontal de care se prind mai multe arcuri ce se unesc în partea superioară; de obicei este dotată cu pietre prețioase și terminată printr-un glob cruciger; *Dicționar al științelor speciale*, p. 90.

²⁹ Ioan Bogdan, *Patru documente de la Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei*, doc. IV, p. 167-170; Stoica Nicolaescu, *Documente de la Mihai Vodă Viteazul ca domn al Țării Românești al Ardealului și al Moldovei*, p. 242 + pl. II; I. Bianu și N. Cartoian, *Album de paleografie românească (scriere chirilică)*, Tiparul Cultura Națională, București, 1926, pl. XIV; A. Sacerdoțeanu, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, p. 308, fig. 10 și pl. IX, fig. 1; Ion Radu Mircea, *Pecetea inelară a lui Mihnea Vodă Turcitul*, în „Hrisovul”, III, 1943, p. 104, fig. 1; Stelian Metzulescu, *Semiluna simbol heraldic*, în „Glasul Bisericii”, XX, 1961, nr. 11-12, p. 1113, fig. 64 și p. 1116; idem, *Apoteoza în fresca românească*, în „Glasul Bisericii”, XXIV, 1965, nr. 3-4, p. 347, fig. 23 și p. 348; Ion Munteanu, *Peceti, ine sigilare și bule de aur domnești*, în „Viața Militară”, 1966, nr. 12, p. 28, fig. 4; Dan Cernovodeanu, *Din însemnele heraldice ale lui Mihai Viteazul*, fig. 1; idem, *Știința și arta heraldică în România*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 47, 220-211, pl. VII, 1; *România-istorie în documente. Album*, întocmit de Burlacu Ioana, Dogaru Maria, Popovici Silvia, Opriș Ioan, Soveja Maria, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1992, p. 84-85; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 108, 173.

IX. Sigiliul rotund (15 mm), aplicat în ceară roșie la Oradea (Varad), în 1600 dec. 12, pe o scrisoare a domnului către arhiducele Matia. În emblema, un scut de tip *Renaștere* încărcat cu pasărea cruciată, însoțită, în partea superioară, de soare figurat la dreapta și de crai nou la stânga. Scutul este timbrat de o coroană deschisă³⁰, cu trei fleuroane, care intră și în spațiul destinat legendei. În exergă, între două cercuri liniare, legenda în limba slavonă: (coroana) † IO MIHAIL VOEVODA I G(os)P(o)D(i)N (* † IO MIHAIL, VOIEVOD ȘI DOMN). Reproducerea sigiliului realizată după A. Veress³¹.

ALEXANDRU IOAN CUZA

X. Sigiliul rotund imprimat cu cerneală roșie pe un document emis la Focșani, în 21 iulie 1860, prin care domnul Alexandru Ioan Cuza înaintează către Comisia Centrală de la Focșani „două proiecte de lege pentru desființarea unui număr de mănăstiri și schituri, precum și pentru stârpirea cerșetoriei în Moldova”³². În emblema se află un scut cu câmpul roșu (în partea de sus și redat în coduri heraldice prin linii verticale paralele și plasate la distanță egală între ele), auriu (la mijloc și redat în coduri heraldice prin puncte plasate la distanță egală între ele) și albastru (în partea de jos și redat în coduri heraldice prin linii orizontale paralele și plasate la distanță egală între ele),

³⁰ Coroană deschisă = coroana formată dintr-un arc frontal și mai multe fleuroane; deseori între fleuroane se interpun arcuri perlate, iar cercul frontal este împodobit cu pietre prețioase; *Dicționar al științelor speciale*, p. 90.

³¹ Kriegsarchiv. Wien. Prager HKR fasc. 71 Dec. No. 12; Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, VI, doc. 259, p. 278-280; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, p. 47, 220-221, pl. VII, 2; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Maria Dogaru, *op. cit.*, p. 108, 174.

³² ANIC, *Comisia Centrală de la Focșani*, dosar nr. 8/1860, fila 6.

încărcat la dextra³³ cu capul de bour cu stea între coarne, iar la senestra³⁴ cu acvila, redată în întregime și din față, cu aripile deschise și cu zborul în sus, cu capul spre aripa dreaptă, ținând în cioc o cruce. Scutul, timbrat de o coroană princiară terminată cu glob crucifer³⁵, are ca suport³⁶ doi delfini cu capetele sub scut și aflate și cu cozile în sus și terminate în floare de lea. Compoziția heraldică este așezată pe un pavilion³⁷, căptușit cu hermină³⁸ și prins în partea de sus sub o coroană închisă terminată, de asemenea, cu glob crucifer, flancată, la dreapta, de buzdugan terminat cu cruce, la stânga de sabie cu mânerul în sus, ambele ieșinde. Pavilionul este pus pe o panoplie formată din șase steaguri desfășurate trei la stânga și trei la dreapta, două țevi de tun, două trompete, o tobă cu bețele ei și șase ghiulele poziționate 1:2:3. În exergă, mărginită la exterior de un cerc liniar, legenda: * NOI ALECSANDRU IOAN I * DOMNU PRINCIPATELOR UNITE MOLDOVA ȘI TERRA ROMÂNESCĂ.

FERDINAND I

XI. Matrice sigilară rotundă (69 mm), din alamă, gravată în excizie, înălțimea (inclusiv mânerul din lemn) de 128 mm, având în câmp stema României de la 1872, cu înălțimea de 59 și lățimea de 50 mm: scut rusesc de la 1850, cu bordură subțire, scartelat, cuprinzând în cartierul 1, pe albastru, o acvilă încoronată cu o coroană închisă, formată din trei proeminențe bombate, acolate, așezată în bandă, cu aripile deschise, orientate în jos, ale căror vârfuri ating corpul, ținând în cioc o cruce dispusă în bandă, în gheara dreaptă o sabie, în cea stângă un

³³ Dextra = termen prin care se indică poziția unei mobile în scut, la dreapta; în heraldică poziția dreapta-stânga este inversă decât în accepțiunea curentă; *Dicționar al științelor speciale*, p. 100.

³⁴ Senestru = termen indicând poziția spre stânga. În heraldică, noțiunea de stânga-dreapta se referă la poziția scutului, nu la cea a privitorului, deci invers decât în accepțiunea obișnuită; *Dicționar al științelor speciale*, p. 212.

³⁵ Glob crucifer = sferă suprapusă de o cruce care se găsește în vârful coroanelor închise, în mâna unor personaje sau deasupra unor scuturi; este însemn al puterii suverane, atribut al suveranității. În heraldica românească globul crucifer este întâlnit în stemele Țării Românești, în armele Moldovei și armeriile statului român; *Dicționar al științelor speciale*, p. 127.

³⁶ Suport = element exterior al scutului, reprezentat de un animal având rolul de a sprijini scutul; *Dicționar al științelor speciale*, p. 225.

³⁷ Pavilion = ornament exterior al scutului sub formă de mantou, prevăzut în partea superioară cu un baldachin. Este alcătuit din purpură, căptușit cu hermină, brodat cu franjuri și ciucuri din fir de aur. Simbolizează cortul sub care membrii familiilor domnitoare își adăpostesc armele. Uneori acesta este reprezentat chiar și în armele de stat, fără baldachin, semnificația păstrându-se totuși; *Dicționar al științelor speciale*, p. 183.

³⁸ Hermină = blană utilizată în alcătuirea stemelor, în special la căptușirea pavilioanelor și mantourilor. Este reprezentată convențional printr-o suprafață albă semănată cu codițe negre. Este blana folosită de obicei la reprezentarea armelor de stat. Simbolizează măreție, suveranitate; *Dicționar al științelor speciale*, p. 131.

sceptru, însoțită, în cantonul dextru superior al șefului³⁹, de un soare, în 2, pe roșu, un cap de zimbru, redat din față, cu urechile dispuse în bandă⁴⁰ (dreapta) și în bară⁴¹ (stânga), având o stea între coarne, însoțit de o semilună așezată în cantonul senestru al șefului, în 3, pe roșu, un leu, încoronat cu o coroană antică, cu trei raze, dispusă în fascie⁴², cu coama zburliată, cu coada ridicată la spate și cu vârful ei recurbat în jos, stând cu picioarele posterioare pe o coroană antică, cu cinci raze, cu labelle anterioare îndreptate în față, poziționate în bandă (dreapta) și în bară (stânga), având în fața lor o stea cu șase raze, în 4, pe albastru, doi delfini, cu corpurile sinuoase, cu cozile ridicate în sus și orientate puțin spre exterior, cu capetele în jos și afrontate. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut dreptunghiular, cu talpa în ogivă, sfertuit⁴³, având în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru.

Sub scut sunt două arabescuri, așezate în fascie, spre stânga și spre dreapta, rediate sub forma a două vrejuri cu frunze de acant ale căror părți de sub vârful acestuia se acolează, sunt orientate în jos, se recurbează și au în față alte două frunze mai mici și, de asemenea, recurbate, iar cele din exterior se bifurcă și se răsucesc, în sus și în jos, spre interior, formând ochiuri rotunde și ovale, inegale, mai ample la extremitățile inferioare. De la punctele de bifurcare ies două flori de acant, una la dreapta poziționată în bandă și alta la stânga dispusă în bară, iar de la punctul de acolare iese, în jos, o frunză asemănătoare cu o floare de lealea.

Scutul este timbrat de o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, cu borduri pe marginile de sus și de jos, împodobit, în față, cu 5 romburi culcate (3 întregi și cele două de pe flancuri rediate pe jumătate), intercalate de 8 sfere grupate în 4 grămezi de câte două, așezate în pal. De la marginea superioară a cercului, se ridică 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, sub formă de frunze de țelină, intercalate de 4 vârfuri ascuțite, terminate cu perle ovale. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, în sus, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din față sunt vizibile, sub formă arcuită și ornate cu 6:5:3:5:6 perle, care se reunesc și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce labată (cu brațele concave).

Scutul exterior are ca suporti doi lei aurii, afrontați, limbați, cu limbile ușor curbate în sus, cu coamele zburlite până la jumătatea corpului, cu câte o coastă vizibilă pe corp, cu cozile trecute printre picioare, terminate cu smocuri, de asemenea, zburlite și orientate puțin spre exterior, stând cu picioarele posterioare pe extremitățile frunzelor de acant, cu câte o labă anterioară sprijinind scutul de colțurile și marginea superioară, iar cu celelalte anterioare,

³⁹ Șef = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea unei linii orizontale în partea superioară a scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 185.

⁴⁰ Banda = piesa onorabilă a scutului realizată prin trasarea a două diagonale din colțul drept superior spre colțul stâng inferior, formând o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform cerințelor artei heraldice, banda trebuie să ocupe circa $\frac{1}{3}$ din lățimea scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 52.

⁴¹ Bara = piesa onorabilă a scutului alcătuită prin trasarea a două diagonale ce unesc colțul stâng superior cu colțul drept inferior, obținându-se o fâșie ce este reprezentată în alt smalt decât câmpul. Conform normelor heraldice ea trebuie să ocupe $\frac{1}{3}$ din suprafața scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 52-53.

⁴² Fascia = piesa onorabilă a scutului obținut prin trasarea a două linii orizontale în centrul scutului; *Dicționar al științelor speciale*, p. 186.

⁴³ Sfertuit = scut împărțit în patru părți egale, numite cartiere; *Dicționar al științelor speciale*, p. 212.

orientate în față și dispuse în bandă (dreapta) și în bară (stânga), pătrund puțin în scut, atingând cu vârfurile ghearelor linia orizontală despărțitoare, înspre extremitățile acesteia.

Sub arabescuri, deviza „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eșarfă ondulată, cu trei concavități (cea centrală mai pronunțată) și patru convexități. Părțile laterale ale eșarfei sunt roșii și inegale, cu căptușeala de aceeași culoare. Capetele, de asemenea, sinuoase, sunt trecute prin curbările interioare ale frunzelor de acant din partea de jos, de la exterior, sunt răsucite, dedesubt, spre interior, poziționate, în bandă (cel din dreapta), în bară (cel din stânga) și terminate în coadă de rândunică, cu extremitățile ajungând, la dreapta, până în dreptul literei „N” din cuvântul „NIHIL”, la stânga, până în dreptul literelor „EO” din cuvântul „DEO”.

Întreaga compoziție este inclusă într-un pavilion purpuriu, căptușit la interior cu hermină, redată ca niște lacrimi întoarse în sus cu 180°, ornat, pe marginile laterale și superioare, cu franjuri de dimensiuni variabile, cu partea inferioară în arc de cerc ondulat, cu cinci concavități (cea centrală mai amplă) și patru convexități, cu două cortine, cu câte trei falduri inegale pe flancuri, cu umerii, așezați în bandă (cel din dreapta) și în bară (cel din stânga), formați din două proeminențe cutate și bombate, cu porțiunile centrale mai înalte, legați la bază cu șnururi, din care ies, sus, două ochiuri triunghiulare orientate spre interior, iar, jos, alte două, dar de dimensiuni mai mari, orientate spre exterior, poziționate în bară (cele de la umărul drept) și în bandă (cele de la umărul stâng). Extremitățile șnururilor se intersectează, dedesubt, în săritoare, terminându-se cu câte două canafuri, cele din dreapta mai mici și poziționate în dreptul primei litere „E” din cuvântul „REGE”, cele din stânga în dreptul literei „G” din cuvântul „GRAȚIA”. În partea de sus, cortina din stânga broșează, parțial și oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, cu borduri sus și jos, împodobit, în față, cu 9 romburi culcate (7 întregi și cele două de pe flancuri rediate pe jumătate), inegale. De la marginea superioară a cercului, se înalță 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, sub formă de frunze de țelină, intercalate de 4 vârfuri ascuțite, terminate cu perle. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, în sus, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din față sunt vizibile, sub formă arcuită și ornate cu 6:8:3:8:6 perle, care se reunesc și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce labată (cu brațele triunghiulare), care intră în exergă ca invocație simbolică.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **FERDINAND I DIN GRAȚIA LUI DUMNEZEU ȘI PRIN VOINȚA NAȚIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană „I” înaltă de 4 mm, iar literele de 3 mm⁴⁴.

⁴⁴ ANIC, colecția *Matrice sigilare*, nr. 5955; Maria Dogaru, *Tipare sigilare aparținând suveranilor României din perioada 1866-1947*, Biblioteca Pedagogică Națională „I.C. Petrescu”, București, 1999, p. 14-15; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Steme din emblemele unor matrice sigilare care au aparținut suveranilor României (1867-1947)*, Muzeul Brăilei „Carol I”, Editura Istros, Brăila, 2015, p. 98-101.

XII. Matrice sigilară rotundă (67 mm), din alamă, gravată în excizie, înălțimea (inclusiv mânerul din lemn) de 108 mm, având în câmp stema României de la 1921, cu înălțimea de 58 și lățimea de 49 mm: scutul mare, de tip occidental de secol XX, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă, redată din față, cu aripile deschise și orientate în jos, cu capul spre dextra, încoronată cu o coroană regală, terminată cu glob crucifer și așezată în fascie, ținând în cioc, în pal, o cruce cu piciorul ascuțit, în gheara dreaptă spada, în stânga sceptrul terminat în floare de crin, având pe piept un scut asemănător cu cel de mai înainte, sfertuit, cu insițiune⁴⁵, încărcat, în cartierul 1

cu stema heraldică a Țării Românești – o acvilă cruciată, flancată, în partea de sus, de soare la dreapta și de semilună la stânga, în 2 cu stema heraldică a Moldovei – capul de bour, cu stea între coarne, flancat, la mijloc, de o roză la dreapta și de semilună conturnată la stânga, în 3 cu armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului – peste valuri, un pod, cu două deschideri boltite, din care iese un leu, în 4 cu armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părțile Crișanei și Maramureșului) – tăiat de un brâu îngust, roșu, din care iese o acvilă, însoțită de soare la dreapta și de semilună la stânga, iar jos sunt șapte turnuri de cetate, dispuse 4 : 3, în insițiune cu armele Dobrogei – doi delfini cu corpurile sinuoase, afronțați, cu cozile ridicate în sus. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut de tip francez medieval, triunghiular, cu marginile rotunjite, sfertuit, având în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru. Sub scutul mare și pe flancurile acestuia, până în dreptul marginii superioare a scutului mijlociu de pe pieptul acvilei mari, este acolat colanul Ordinului „Regele Carol I”: cruce treflată, având între brațe raze, peste care broșează o acvilă încoronată, cu aripile întinse în fascie, ținând în gheara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, având pe piept un medalion rotund, purtând efigia regelui Carol I; deasupra crucii este coroana regală, atârnată de un lanț, redat parțial, având, în stânga și în dreapta, 6 cartușe, alternând cu 8 cifre ale regelui Carol I (doi *C* adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană *I*). Cartușele reprezintă stemele Țării Românești, Moldovei și Casei de Hohenzollern de câte două ori.

Dedesubt, spre colțurile inferioare ale scutului, sunt două arabescuri, redate sub forma a două vrejuri cu frunze de acant, pe ale căror extremități dinspre vârful scutului, care serecurbează în sus și în jos, se sprijină leii cu câte un picior posterior, precum și o porțiune din lanțul colanului Ordinului „Regele Carol I”, iar pe extremitățile dinspre exterior, orientate în sus, răsucite la interior în spirală, formând ochiuri rotunde, se sprijină leii cu celălalt picior posterior. De pe arabescuri atârnă în jos, la stânga și la dreapta, atât cele două margini laterale, cât și capetele eșarfei, unde nu este scrisă deviza.

Scutul este timbrat de o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în față, cu 7 romburi culcate, surmontat de 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, în formă de

⁴⁵ Insițiune = porțiune realizată în câmpul scutului, centrul vârfului inferior al scutului triunghiular; *Dicționar al științelor speciale*, p. 138.

vârf de lance, cu primul, al treilea și al cincilea mai mari, intercalate de patru vârfuri ascuțite, terminate cu perle. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din față sunt vizibile, de formă arcuită și ornate cu perle, care se reunesc și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu crucea „Trecerea Dunării”.

Scutul exterior are ca suport doi lei afrontați, limbați, cu limbile așezate în fascie și cu vârfurile lor puțin curbate în sus, cu cozile ridicate la spate și cu vârfurile acestora recurbate în jos, stând cu picioarele posterioare pe arabescuri, ținând, cu câte o labă anterioară, scutul de colțurile superioare, iar cu celelalte, poziționate în bandă (la cel din dreapta) și în bară (la cel din stânga), flancurile scutului.

Sub colan, deviza „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eșarfă concavă, în formă de semicerc, ale cărei părți superioare, aflate în dreptul colțurilor inferioare ale scutului, se răsucesc, parțial, pe arabescuri și coboară, formând, la dreapta și la stânga, două falduri, care, din dreptul literei „N” din cuvântul „NIHIL” și, respectiv, din dreptul literei „O” din cuvântul „DEO”, se continuă spre exterior, în bandă la dreapta, în bară la stânga, cu extremitățile răsucite peste arabescuri, în jos, la interior, în spirală, formând două ochiuri mici.

Întreaga compoziție este inclusă într-un pavilion purpuriu, căptușit la interior cu hermină, redată aproximativ ca niște codițe în forma literei „V”, ornat pe margini cu franjuri, cu partea inferioară în arc de cerc, cu două cortine, cu câte două falduri inegale pe flancuri, cu umerii, așezați în bandă (cel din dreapta) și în bară (cel din stânga), formați din două proeminențe ondulate și bombate, legați la bază cu șnururi, din care ies, sus, câte trei ochiuri ovale, din care două mai mari care se intercalează și unul mai mic care broșează în partea de jos peste ele, orientate spre interior, iar jos, câte un ochi oval mai amplu, orientate spre exterior, în bară (cele de la umărul drept) și în bandă (cele de la umărul stâng). Extremitățile șnururilor, câte una, mai mică, ieșind din ochiul de jos, iar cealaltă, mai mare, broșează pe același ochi, dar are o formă convexă și mai alungită decât prima, se termină cu câte două canafuri, poziționate, cele din dreapta, în dreptul literelor „LĂ” din cuvântul „NAȚIONALĂ”, respectiv în dreptul literei „R” din cuvântul „REGE”, iar cele din stânga, în dreptul literelor „RA” din cuvântul „GRAȚIA”, respectiv în dreptul literelor „GR” din același cuvânt. În partea de sus, cortina din stânga broșează, parțial și oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în față, pe centru, cu un hexagon având în el un dreptunghi, cu 4 romburi culcate (două întregi și altele două de pe flancuri rediate pe jumătate), încărcate cu cruci, intercalate de 8 de perle mici, dispuse în 4 grămezi de câte două, așezate în pal. De la marginea superioară a cercului, se înalță 8 cruci burdonate, dintre care 5 sunt vizibile, intercalate de patru vârfuri ascuțite, terminate în perle. Din vârfurile acestor cruci, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din față și două din spate, din lateral, sunt vizibile, de formă arcuită și împodobite, pe centrul lor, de 14:8:13:7:13:8:14 perle, care se reunesc și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce treflată, care intră în exergă ca invocație simbolică.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **FERDINAND I DIN GRAȚIA LUI DUMNEZEU ȘI PRIN VOINȚA NAȚIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană și literele înalte de 4 mm⁴⁶.

XIII. Matrice sigilară rotundă (67 mm), din cauciuc, gravată în excizie, înălțimea (inclusiv mânerul din lemn) de 100 mm, având în câmp stema României de la 1921, cu înălțimea de 55 și lățimea de 47 mm: scutul mare, de tip occidental de secol XX, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă, redată din față, cu aripile deschise și orientate în jos, cu capul spre dextra, încoronată cu o coroană regală, terminată cu glob crucifer și așezată în fascie, ținând în cioc, în pal, o cruce cu piciorul ascuțit, în gheara dreaptă spada, în stânga sceptrul terminat în floare de crin, având pe piept un scut asemănător cu cel de mai înainte, scartelat, cu insițiune, încărcat, în cartierul 1

cu stema heraldică a Țării Românești – o acvilă cruciată, în 2 cu stema heraldică a Moldovei – capul de bour, cu stea între coarne, flancat, la mijloc, de o roză la dreapta și de semilună conturnată la stânga, în 3 cu armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului – peste valuri, un pod, cu două deschideri boltite, din care iese un leu, în 4 cu armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părțile Crișanei și Maramureșului) – tăiat de un brâu îngust, roșu, din care iese o acvilă, însoțită de soare la dreapta și de semilună la stânga, iar jos sunt șapte turnuri de cetate, dispuse 4: 3, în insițiune cu armele Dobrogei – doi delfini cu corpurile sinuoase, afrontați, cu cozile ridicate în sus. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut de tip francez medieval, triunghiular, cu marginile rotunjite, sferuit, având în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru. Sub scutul mare și pe flancurile acestuia, până în dreptul marginii superioare a scutului mijlociu de pe pieptul acvilei mari, este acolat colanul Ordinului „Regele Carol I”: cruce treflată, având între brațe raze, peste care broșează o acvilă încoronată, cu aripile întinse în fascie, ținând în gheara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, având pe piept un medalion rotund, purtând efigia regelui Carol I; deasupra crucii este coroana regală, atârnată de un lanț, redat parțial, având, în stânga și în dreapta, 6 cartușe, alternând cu 6 cifre ale regelui Carol I (doi C adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană I). Cartușele reprezintă stemele Țării Românești, Moldovei și Casei de Hohenzollern de câte două ori.

Dedesubt, spre colțurile inferioare ale scutului, sunt două arabescuri, redate sub forma a două vrejuri cu frunze de acant, pe ale căror extremități dinspre vârful scutului, care se recurbează în sus și în jos, se sprijină lei cu câte un picior posterior, precum și o porțiune din lanțul colanului Ordinului „Regele Carol I”, iar pe extremitățile dinspre exterior, orientate în sus, răsucite la interior în spirală, formând ochiuri rotunde, se sprijină lei cu celălalt picior posterior. De pe arabescuri atârnă în

⁴⁶ ANIC, colecția *Matrice sigilare*, nr. 5954; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 101-105.

jos, la stânga și la dreapta, atât cele două margini laterale, cât și capetele eșarfei, unde nu este scrisă deviza.

Scutul mare este timbrat de o coroană regală, cu o tocă albastră, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în față, cu pietre prețioase, surmontat de 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, în formă de vârf de lance, cu primul, al treilea și al cincilea mai mari și ornate cu câte două perle (una mai mare sus și o alta mai mică jos), dispuse în pal. Din vârfurile fleuroanelor, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 lame înguste, dintre care primele 5 din față sunt vizibile, de formă arcuită și ornate cu perle, care se reunesc și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce greacă (cu brațele drepte și egale).

Scutul exterior are ca suporti doi lei afrontați, limbați, cu limbile așezate în fascie și cu vârfurile puțin curbate în sus, cu cozile ridicate la spate, terminate cu smocuri recurbate în jos, stând cu picioarele posterioare pe arabescuri, ținând, cu câte o labă anterioară, scutul de colțurile superioare, cu celelalte, dispuse în bandă (la cel din dreapta) și în bară (la cel din stânga), flancurile scutului, în dreptul liniei orizontale despărțitoare de la scutul de pe pieptul acvilei.

Sub colan, deviza „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eșarfă concavă, în formă de semicerc, ale cărei părți superioare, aflate în dreptul colțurilor inferioare ale scutului, se răsucesc, parțial, pe arabescuri și coboară, formând, la dreapta și la stânga, două falduri, care, din dreptul literei „N” din cuvântul „NIHIL” și, respectiv, din dreptul literei „O” din cuvântul „DEO”, se continuă spre exterior, în bandă la dreapta, în bară la stânga, cu extremitățile răsucite peste arabescuri, în jos, la interior, în spirală, formând două ochiuri mici.

Întreaga compoziție este inclusă într-un pavilion roșu, căptușit la interior cu hermină, redată ca niște lacrimi întoarse în sus cu 180⁰, ornat pe margini cu franjuri de dimensiuni variabile, cu partea inferioară în arc de cerc, cu două cortine, cu câte două falduri inegale pe flancuri, cu umerii, așezați în bandă (cel din dreapta) și în bară (cel din stânga), formați din două proeminențe bombate și cutate, legați la bază cu șnururi, din care ies, sus, în dreapta, două ochiuri ovale care se intercalează, în stânga, alte două ochiuri ovale (unul mai mic care broșează până la jumătatea celui mare), orientate spre interior. Extremitățile șnurului sunt inegale, coboară pe exterior și se intersectează în săritoare, terminându-se cu câte două canafuri, poziționate, la dreapta, cel de pe exterior în dreptul literelor „LĂ” din cuvântul „NAȚIONALĂ”, cel de pe interior, în dreptul literei „R” din cuvântul „REGE”, iar la stânga, cel de pe exterior, puțin mai lat, în dreptul literelor „AȚ” din cuvântul „GRAȚIA”, cel de pe interior, mai îngust, în dreptul literei „R” din același cuvânt. În partea de sus, cortina din stânga broșează, parțial și oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc frontal, împodobit, în față, pe centru, cu un dreptunghi, flancat, la dreapta și la stânga, de 4 romburi culcate (două întregi și cele două de pe flancuri redade pe jumătate), intercalate de 4 de perle mici. De la marginea superioară a cercului, se ridică 8 cruci burdonate, dintre care 5 sunt vizibile, intercalate de 4 vârfuluri ascuțite, terminate în perle. Din vârfurile acestor cruci, pleacă, spre mijlocul coroanei, 8 arce, dintre care primele 5 din față și două

din spate, din lateral, sunt vizibile și ornate cu perle, care se reunesc și se termină la mijloc printr-un glob crucifer, cu cruce treflată, care intră în exergă ca invocație simbolică.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: **FERDINAND I DIN GRAȚIA LUI DUMNEZEU ȘI PRIN VOINȚA NAȚIONALĂ REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană și literele înalte de 3 mm⁴⁷.

XIV. Matrice sigilară rotundă (41 mm), din oțel, gravată în excizie, pe un dispozitiv culisant, de metal, cu înălțimea (inclusiv mânerul din lemn) de 223 mm, ilizibilă pe alocuri, având în câmp stema României de la 1921, cu înălțimea de 27 și lățimea de 21 mm: scutul mare, de tip occidental de secol XX, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă, redată din față, cu aripile deschise și orientate în jos, cu capul spre dextra, încoronată cu o coroană regală, terminată cu glob crucifer și așezată în fascie, ținând în cioc, în pal, o cruce cu piciorul ascuțit, în gheara dreaptă spada, în stânga sceptrul terminat în floare de crin, având pe piept un scut asemănător cu cel de mai

înainte, scartelat, cu insițiune, încărcat, în cartierul 1 cu stema heraldică a Țării Românești – o acvilă cruciată, în 2 cu stema heraldică a Moldovei – capul de bour, cu stea între coarne, flancat, la mijloc, de o roză la dreapta și de semilună conturnată la stânga, în 3 cu armele Banatului, cu vechiul Banat românesc al Severinului – peste valuri, un pod, cu două deschideri boltite, din care iese un leu, în 4 cu armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părțile Crișanei și Maramureșului) – tăiat de un brâu îngust, roșu, din care iese o acvilă, însoțită de soare la dreapta și de semilună la stânga, iar jos sunt șapte turnuri de cetate, dispuse 4: 3, în insițiune cu armele Dobrogei – doi delfini cu corpurile sinuoase, afrontați, cu cozile ridicate în sus. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut de tip francez medieval, triunghiular, cu marginile rotunjite, sfertuit, având în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru. Sub scutul mare și pe flancurile acestuia, până în dreptul marginii superioare a scutului mijlociu de pe pieptul acvilei mari, este acolat colanul Ordinului „Regele Carol I”: cruce treflată, având între brațe raze, peste care broșează o acvilă încoronată, cu aripile întinse în fascie, ținând în gheara dreaptă o spadă, în stânga un sceptru, având pe piept un medalion rotund, purtând efigia regelui Carol I; deasupra crucii este coroana regală, atârnată de un lanț, redat parțial, având, în stânga și în dreapta, 6 cartușe, alternând cu 8 cifre ale regelui Carol I (doi C adosați și intercalați în care este înscrisă cifra romană I). Cartușele reprezintă stemele Țării Românești, Moldovei și Casei de Hohenzollern de câte două ori. Scutul este timbrat de o coroană regală, terminată cu glob crucifer. Suportii scutului mare sunt doi lei afrontați. Sub colan, deviza „NIHIL SINE DEO” (NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU), scrisă, cu litere majuscule, pe o eșarfă concavă, în formă de semicerc, ale cărei părți superioare, aflate în dreptul colțurilor inferioare ale

⁴⁷ ANIC, colecția *Matrice sigilare*, nr. 5956; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 105-109.

scutului, se răsucesc, parțial, pe arabescuri și coboară, formând, la dreapta și la stânga, două falduri, care, din dreptul literei „N” din cuvântul „NIHIL” și, respectiv, din dreptul literei „O” din cuvântul „DEO”, se continuă spre exterior, în bandă la dreapta, în bară la stânga, cu extremitățile răsucite peste arabescuri, în jos, la interior, în spirală, formând două ochiuri mici.

Întreaga compoziție este inclusă într-un pavilion, căptușit la interior cu hermină, ornat pe margini cu franjuri, cu partea inferioară în arc de cerc, cu două cortine, cu câte două falduri pe flancuri, cu umerii, așezați în bandă (cel din dreapta) și în bară (cel din stânga), formați din două proeminențe bombate, dispuse oblic, și orientate spre exterior. În partea de sus, cortina din stânga broșează, parțial și oblic, peste cea din dreapta.

Pavilionul este prins, în partea de sus, sub o coroană regală, formată dintr-un cerc, surmontat de 8 fleuroane, dintre care 5 sunt vizibile, din vârful cărora, pornesc, spre mijlocul coroanei, 8 arce, dintre care primele 5 din față sunt vizibile și ornate cu perle, care se reunesc în partea de sus și se termină la mijloc printr-un glob crucifer.

În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda scrisă cu litere majuscule: + **FERDINAND I + REGE AL ROMÂNIEI**, cu cifra romană și literele înalte de 3 mm. Pe reversul rondellei este cifra 11⁴⁸.

Printre reprezentările sfragistice din țara noastră, sigiliile domnești și regale figurează la loc de cinste. Destinat autentificării actelor, sigiliul angajează responsabilitatea posesorului său. Prezentarea de față constituie un nou pas pe calea cunoașterii acestor izvoare, propunându-și să informeze iubitorii de istorie asupra acestor sigilii și matrice sigilare care, în mare parte, se păstrează în depozitele Arhivelor Naționale.

⁴⁸ ANIC, colecția *Matrice sigilare*, nr. 5957; Maria Dogaru, *Tipare sigilare*, p. 11, 14; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *op. cit.*, p. 109-112.

ANUL 1919, ÎN GORJUL DEMNITĂȚII NAȚIONALE¹

Gheorghe Nichifor

1919 debutează la Târgu-Jiu în note de confuzie și optimism rezervat. Războiul părea a se fi terminat, dar în Vest apele erau tulburi, regimul comunist instaurat de Bella Kun în Ungaria neîmpăcându-se nicidecum cu noile realități postbelice. Pe Nistru erau permanente incidente, iar în Banat situația nu era clară. Chiar și în sudul Dobrogei, în Cadrilater, teritoriu intrat în componența României din 1913, existau frământări.

Mai mult decât orice, gorjenii erau interesați de traiul zilnic, al lor, cei întorși de pe front, și al celor rămași acasă. Înceau să reintre în viața normală, dar nu era deloc simplu. Aproape nimic nu mai era ca înainte. Zeci de tineri, din fiecare sat, muriseră în lupte sau spitale, pe unde trecuse inamicul casele erau arse sau bombardate, cele mai multe vite luaseră drumul Germaniei sau Austro-Ungariei, caii au fost rechizionați pentru front.

Biețile femeii, de-acum baza populației, voiau să pună semințe sau răsaduri în grădini, dar nu aveau de unde, nici cu ce să le cumpere. Copiii mergeau la școală, învățătorii erau însă puțini, mulți dintre ei, ofițeri în rezervă, și-au dat viața pe front. Lipseau rechizitele, până și banalele mingi din păr de vacă nu mai existau, motiv pentru care erau confecționate din cârpe.

Pe dealuri trebuiau curățati mărăcinii pentru a se trece la arat. În lipsa animalelor de plug s-a recurs la sapa manuală, oamenii trudind din greu pentru cultivarea pământului și îngrijirea recoltelor. S-a impus cu necesitate retrocedarea cailor rechiziționați de armată. Aproape jumătate dintre ei muriseră pe front, motiv pentru care au fost returnați „pe alese”, adică la familiile cu orfani și văduve, înaintea celorlalți. În lipsa animalelor de tracțiune, cei care aveau vaci le foloseau și la munca pământului.

Și totuși sosise „primăvara”. Se simțea bucuria păcii, sporind optimismul oamenilor. Documentele relevă o activizare a vieții cotidiene, se muncește în gospodării, se repară case, școli, biserici, poduri, drumuri etc.

Lucrurile par, încet-încet, a se întoarce la matca lor firească, chiar din primele zile ale anului 1919. Un bucureștean, pe nume Alexa, aflat în orașul Târgu-Jiu, în „ianuar 1919”, ne-a lăsat în presa vremii următoarea descriere în versuri: *„Dragul meu, luai condeiu/ Și m-apuc ca să-ți descriu/ Ce impresie îmi face/ Renumitul Târgu-Jiu/ O cetate primitivă/ Asvârlită sub Carpați/ Câmp întins de bătălie/ Pentru domnii deputați/ Fabrică fără rivală/ De gogoși parlamentare/ Crâșmă unde curg în valuri/ Vinurile cele rare/ Templu al artei unde scriu/ Patru pân la cinci ziare,/ Cuib de nuveliști celebri/ Și poeți cum e Cârțan/ Care-*

¹ Textul, revăzut și adăugit, reprezintă Partea a II-a a lucrării noastre, *Anul 1919. „Naționalismele” Gorjului*, apărută anul acesta la Editura NewEst Print, din București.

a scris la «Viața Nouă»/ Și la «Flacăra» un an./ Boieri vechi ca nea cutare/ Avocați ca văru Mika/ Dăscălime de valoare/ Să nu credeți că-i nimica!/ Domnișoare ca oricare/ Ce coprinse de urât/ Se plimbau pe dig adesea/ Cu nemțoi lor de gât/ Iată-n câteva cuvinte/ Ce din pripă ți le scriu/ Ce impresie îmi face/ Orașul vostru, Târgu-Jiu”².

Directorii de școli erau atenționați, chiar de la începutul anului, să renunțe la „*orice modificare făcută ilegal de autoritățile timpului de ocupație, revenind prin aceasta la vechiul program*”³. Indicația avea desigur în vedere planurile și programele școlare.

În paralel se fac permanent documentații cu privire la pagubele lăsate în urmă de regimul de ocupație. Intendentul Primăriei inventaria scrupulos obiectele luate din Palatul Comunal de către trupele germane: perdele, draperii, preșuri, scaune etc.⁴ Arhitectul A. Păunescu realiza un deviz al stricăciunilor de la Abatorul comunal, gheretele din Piața Mare, târgul săptămânal și Cișmeaua Sâmboteanu⁵. Tot el evaluează stricăciunile de la școlile primare și Lazaret⁶.

Zahiu Manea, paznic al Cimitirului din Târgu-Jiu, semnalează următoarele lipsuri: 6 geamuri, 50 străchini și 50 linguri de lemn, o oală mare de fier, două uși stricate la biserică, un pat de fier, două prosoape, o față de masă, un potir pentru grijanie, o cană, cinci lacre doborâte, două scaune, o cruciuliță de argint, 18 kg lumânări, două perdele de la odaie, două roabe și o candelă stricată⁷.

Însumând și alte pierderi, pe care noile autorități române de la Târgu-Jiu le consemnează cu atenție, Ministerului de Interne i se avansează nota privind recuperarea sumei de 128.145 lei⁸.

Renumita Școală de Ceramică de la Târgu-Jiu este în imposibilitatea, la 6 ianuarie 1919, să-și deschidă cursurile din lipsă de local. „*La venirea mea din refugiu, – îi scrie directorul ministrului – în anul 1918, noiembrie 1, nu am mai găsit nimic cu toate cercetările făcute*”⁹.

Din Lupșa, județul Mehedinți, preotul V. Popescu roagă să i se elibereze „*un certificat prin care să se constate ce sumă mi s-a lăsat lunar, din leafă, de către fiul meu, Tiberiu Popescu*”¹⁰, *fost profesor la acel gimnaziu și mort pentru patrie*”¹¹. Directorul

² „Urzica”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 1 martie 1920.

³ Gabriel Sarcină, *Mărturii despre județul Gorj în Primul Război Mondial. Documente (1916-1919)*, vol. I, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 523.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 525.

⁶ *Ibidem*, p. 532.

⁷ *Ibidem*, p. 535.

⁸ *Ibidem*, p. 535-537.

⁹ *Ibidem*, p. 529.

¹⁰ Fiu al unui preot din județul vecin, Mehedinți, dascălul gorjean a obținut în 1903 licența în Științe la Universitatea din București. După stagii scurte prin alte orașe, în 1907 este numit profesor la Târgu-Jiu, unde va prelua direcțiunea din 1909 până-n 1914. Multă vreme a condus Secția Târgu-Jiu a „Ligii Culturale”. În septembrie 1916 a fost străpuns de gloanțele dușmane în luptele din Valea Jiului. Grav rănit își dă sfârșitul într-un spital militar din Târgu-Jiu, instalat chiar în școala pe care o slujise cu atât de mult devotament.

¹¹ *Ibidem*, p. 530, 533-534.

Liceului „Tudor Vladimirescu” restituie venerabilului părinte banii ce s-ar fi cuvenit băiatului său, „*regretatul profesor, mort pentru Patrie*”¹².

Continuă acțiunile în instanță pentru despăgubiri. „*Din cauza invaziei trupelor germane în orașul nostru și cu acel prilej al evacuării orașului din ordinul autorităților mi-a fost devastat complet magazinul meu din acest oraș, în care aveam pielărie, opincărie, hamuri, frângherie, postăvărie, haine bărbățești și femeiești etc.*” – spune comerciantul Daniel Dragomir din Târgu-Jiu¹³. Lui Dumitru Roșca i s-au vandalizat fabrica de pielărie și magazinul „La opinca națională”¹⁴, în timp ce lui C. Urechescu i-au fost devastate casele¹⁵.

La un moment dat, Tipografia „Lumina” din oraș scoate un model de formular cu precizarea: „*Păgubitul va face mențiune pe verso declarației pentru fiecare pagubă în parte, indicând pagubele prin numărul de ordine la care se referă, dacă are bon de rechiziție, de cine a fost eliberat, ce valoare poartă, cât a primit din această valoare, dacă s-a făcut constatare judecătorească sau administrativă, când și unde se găsesc acele acte, arătând orice act sau titlu ar poseda pentru justificarea pagubelor pricinuite sau constatate*”¹⁶.

Primăria Novaci transmite la Târgu-Jiu o situație amplă, cu nu mai puțin de 145 de familii care au suferit importante pierderi în anii ocupației Puterilor Centrale¹⁷. Asemenea și locuitorii din Polovragi, Ciocadia, Rovinari¹⁸.

Grație arhivelor locale dispunem de tabele care centralizează amenzile suportate de locuitorii orașului Târgu-Jiu în timpul ocupației, a pagubelor pe instituții și străzi, ceea ce explică seriozitatea întocmirii lor¹⁹.

Tot acum, autoritățile locale continuă inventarierea bunurilor dobândite de locuitori de la trupele de ocupație aflate în retragere. Un asemenea exemplu este Aristică Schileru²⁰, de la Andreești, intrat în posesia a doi cai, șase vaci și două trăsură. Altul, Andrei Diaconescu, din Săulești, a cumpărat de la Comandatura din Petrești de Sus 100-120 kg sâmbânță de zarzavaturi. Și exemplele pot continua²¹.

Cum toate aceste bunuri trebuiau predate statului, s-a procedat la verificări stricte, depistându-se multe nereguli. De exemplu, la Peștișani, V.Gh. Dogaru are o vacă rămasă de la trupele germane, I.D. Blendea posedă doi boi de la armata română și N. Voiculescu

¹² SJAN Gorj, *Fond Liceul „Tudor Vladimirescu”*, dos. Nr. 139/1919, f. 4.

¹³ Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 534.

¹⁴ *Ibidem*, p. 545.

¹⁵ *Ibidem*, p. 546-548.

¹⁶ *Ibidem*, p. 560.

¹⁷ *Ibidem*, p. 615-619.

¹⁸ *Ibidem*, p. 620-624.

¹⁹ *Ibidem*, p. 563-566.

²⁰ Aristică Schileru (1881-1925), fiul lui Dincă Schileru, licențiat în Drept la București, a participat la Războiul Întregirii ca ofițer al armatei române. Aidoma părintelui său a fost un susținător fervent al învățământului și culturii din Gorj. A făcut politică liberală, reprezentându-și cu demnitate județul în Parlament. Din nefericire a încetat prematur din viață în februarie 1925 (Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, Andrei Popete-Pătrașcu, *Dincă Schileru – o legendă vie a Gorjului*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Iași, Editura Pim, 2017, p. 107-121).

²¹ Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 537-539, 540-541.

o capră provenind din aceeași sursă. „*Vă rugăm domnule căpitan – spune documentul – să luați măsuri și a-i chema și pe acești locuitori cu vitele pentru a le preda statului cum le-au predat și alții*”²².

Mai mulți locuitori reveniți din armată în cursul anului 1918, transformați în birjari, solicită impunerea la taxe numai de la 1 ianuarie 1919²³. Al. Pojogeanu, ofițer în rezervă, are revendicări similare. „*Subsemnatul – spune el – fiind mobilizat statul m-a scutit de toate dările pe timpul arătat mai sus (octombrie 1916 – octombrie 1918 – n. n., G. N.). Cred că ar fi o nedreptate pentru ca, Comuna să ne oblige la plata dărilor pe acest timp întrucât vă este cunoscut că eu împreună cu familia mea am părăsit orașul în urma ordinelor de evacuare comunale date de dumneavoastră*”²⁴.

O prostituată, din anii ocupației germane, cere despăgubiri Primăriei. Este cazul Anetei Ruscanu, de profesiune „*madamă*”, la Hotel „Rebedea” din Târgu-Jiu, care face niște declarații tulburătoare referitoare la comportamentul ocupanților în anii războiului. „*Chiar a treia zi după invazie, – spune ea – m-au arestat și ținut la Comandatură timp de opt săptămâni fără a mi se spune pentru ce și fără a fi judecată în acel timp și nici măcar interogată*”. A urmat includerea în cadrul unei case de „*Rendez-vous*”, împreună cu alte cinci fete, unde „*trebuia să primim orice militar cu prețul de lei 2,50, tarif fixat de ocupanți*”, calvarul derulându-se pe intervalul a doi ani. „*În acest timp, văzând că îmi este insuportabilă viața am încercat să mă sinucid, însă am fost salvată tot de ei. După aceasta nu m-au eliberat, ci m-au trimis la Casa militară de prostituate*” – mai declară ea²⁵.

Alții își caută membrii familiei care nu s-au mai întors, cum este cazul Mariei Guțilă, din Târgu-Jiu, al cărui soț, sergent de poliție, „*cu ocazia invaziei armatelor germane, în luna noiembrie 1916, s-a refugiat și nici până azi nu știu nimic despre el*”²⁶.

Revizorul școlar, G. Ionescu, reușește să-și recupereze pianina de undeva din Valea Jiului. O lăsase în locuința din Târgu-Jiu, la plecarea în refugiu, în octombrie 1916. Clădirea servise drept popotă pentru ofițerii austrieci²⁷.

Că lucrurile se mișcă mai bine, ne stau mărturie și alte fapte cotidiene, dovedite documentar. Librăria „Nicu D. Miloșescu”, din Târgu-Jiu, „*este asortată cu tot felul de cadouri pentru Anul Nou și Sfintele Sărbători cu prețurile cele mai convenabile*”²⁸.

Se anunță redeschiderea în oraș a Școlii de gospodărie și economie casnică, ce funcționase până la invazie în Târgu-Cărbunești. Elevele erau condiționate de absolvirea a cinci clase primare rurale, pentru primul an fiind disponibile 10 locuri, toate în regim de internat²⁹.

Avocatul Virgiliu Slăvescu face publică iminenta apariție a lucrării sale „Din viața economică-socială. Părerii și propuneri asupra întemeierii Casei Poporului din Gorj”.

²² *Ibidem*, p. 568.

²³ *Ibidem*, p. 543.

²⁴ *Ibidem*, p. 544.

²⁵ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. Nr. 1/1919, f. 365-366.

²⁶ *Ibidem*, f. 160.

²⁷ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10 și 23, din 17 ianuarie și 8 mai 1919, p. 4 și p. 2.

²⁸ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 8, din 1 ianuarie 1919, p. 4.

²⁹ *Ibidem*.

Pentru că „*hârtia e foarte scumpă, ba încă abia se găsește... doritorii sunt rugați a trimite adeziunile scrise la redacția ziarului...*”³⁰.

Către toamnă asistăm și la înființarea unor fabrici, cum ar fi cea de țesături și frânghii, „societate anonimă pe acțiuni”, având în consiliul de administrație și comisia de cenzori personalități locale precum: V. Hortopan, N. Drăgoescu, gen. C. Hepites, Adrian Dumitrescu-Bumbești, Iancu Archir, N. Tomovici-Plopșor ș.a.³¹

Dificultăți se înregistrează însă la tot pasul, viața nefiind deloc ușoară. În ziua de 7 ianuarie, învățătorul Petre P. Popeangă, din Lelești, face publice nemulțumirile unor cetățeni din localitate, care „*au suferit și luptat pentru dreptate*”, găsindu-și gospodăriile într-o „*stare dintre cele mai rele, adusă de autoritățile comunale din timpul ocupațiunii vrăjmașe*”. Se cerea prefectului și prim-procurorului județean „*anchetarea și sancționarea faptelor ticăloase ale degeneratelor autorități*”³².

Eugeniu Scânteie, primarul comunei Drăgotești, este destituit din funcție și deferit justiției deoarece în timpul „*vremelniceii ocupații*” a jefuit și bătut pe locuitori, făcându-se vinovat și de moartea a zece patrioți care au fost executați de ocupanți deoarece au susținut grupul de partizani conduși de Victor Popescu³³. Știrea parvine din București, de la Comisia Centrală pentru judecarea funcționarilor care au servit sub ocupație, fiind datată 9 iulie 1919³⁴.

Comportamente similare, incluzând exemple de colaboraționism local din anii ocupației ne semnalează într-o notiță din jurnalul său, la 6 martie 1919, preotul-militar Ilie Roșoga³⁵, din comuna Turburea, confesor al Regimentului I Vânători-Craiova³⁶.

De la Bibești, administratorul plasei aduce la cunoștință prefecturii că în cea mai mare parte efectele militare aflate la cetățeni „*sunt degradate și niciunul nu voiește a le vinde căci fără ele ar rămâne în piele goală, nemaivând altă îmbrăcămintă*”³⁷.

„*Populația acestei comune suferă de foame*”, este informat prefectul despre situația dramatică din Bălcești³⁸. Pe de altă parte, Titu Frumușanu anunță, printr-o telegramă expediată de la Corabia, despre constituirea unui convoi de cereale pentru gorjenii, format din trei vagoane pentru județ și cinci destinate orașului Târgu-Jiu³⁹. La puțin timp,

³⁰ „Gazeta poporului din Gorj”, Târgu-Jiu, an I, nr. 10, din 17 ianuarie 1919, p. 3.

³¹ Albinel Victor Firescu, *Situația social-economică și politică a județului Gorj între anii 1916-1926, oglindită în presa vremii*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, nr. XI, 2006, p. 198.

³² „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10, din 17 ianuarie 1919.

³³ Victor Popescu (1886-1970) este celebrul partizan care a stârnit spaima ocupanților în timpul războiului. În anii regimului comunist a fost supus detenției și altor forme de presiune. În creația folclorică locală a fost considerat un al doilea Tudor Vladimirescu.

³⁴ V. Andrițoiu, *Crestomația Istoriei Gorjului*, Târgu-Jiu, Editura Punct, 1998, p. 184-185.

³⁵ Preotul Ilie Roșoga (1859-1933), personaj pitoresc al meleagului gorjean, s-a născut în localitatea Valea Calului, ulterior intrată în componența comunei Turburea. A oficiat reînhumarea rămășițelor pământești ale Ecaterinei Teodoroiu, în 1921, a fost senator de Gorj, a participat la mișcarea cooperatistă și bancară gorjeană etc.

³⁶ Ilie Roșoga, *Spre datorie și la datorie... Însemnări din timpul luptelor Regimentului I Vânători și altele, 1916-1917*, Manuscris aflat în colecțiile Muzeului Județean „Alexandru Ștefulescu” Gorj, f. 14.

³⁷ Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 580.

³⁸ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 112.

³⁹ *Ibidem*, f. 18.

renumitul politician liberal trecea în lumea umbrelor⁴⁰.

O adresă a Prefecturii Gorj, din 27 martie 1919, către Ministerul Finanțelor precizează: „*Populația acestui județ suferă mult din cauza lipsei totale de sare și chibrituri. Ultimul produs, ajuns la 1,50 lei cutia, nu a mai sosit în Gorj din august 1918*”⁴¹. „*Băniciorul*” de porumb se vindea în Gorj la prețul de 30-50 lei, de fasole 60-65 lei, iar un kilogram de lână, 25-30 lei. Pâinea albă, livrată de administrație, costa 2 lei kilogramul, „*dar nici aceea nu se mai aducea*”⁴². „*Cel care muncește cu brațele câștigă până la 10 lei pe zi, s-au mărit lefurile funcționarilor, dar... de bieții pensionari nu s-a îngrijit statul*” – spune același articol⁴³. „*În 1916, untura era 1-2 lei kilogramul, astăzi am cumpărat 4 kilograme de untură de Sfintele Sărbători cu 120 lei (pensia pe aprilie)*” – mărturisește învățătorul-pensionar I. Petrescu, din Arcani⁴⁴.

Se cer măsuri ferme pentru stoparea comerțului ilicit exercitat peste munți, în Transilvania, cu „*produse alimentare precum și animale, mai ales mici, din județul nostru, pentru care speculanții obțin acolo prețuri considerabile*”⁴⁵. În același timp, Consilieratul Agricol Gorj se pronunță pentru interzicerea ieșirii „*carelor cu țuică din județ până la completa terminare a arăturilor spre a nu fi expuși ca și în anul viitor să suferim aceeași lipsă ca și anul acesta*”⁴⁶.

I. Slătaru, din Ceauru, solicită încă două pogoane de pământ pe lângă pogonul primit deja. „*Subsemnatul – spune el – întrețin o familie de cinci membri și încă de când m-am născut, am văzut prima lumină pe brazda proprietarului de atunci și până acum am fost tot sub plugul lui, rămânând încă mie tata, (în întreținere – n.n. G.N.) care și el a muncit sub gheară străină, pentru care mi-am vărsat sângele dându-mi viața în timpul războiului*”⁴⁷.

Promisiunea Regelui Ferdinand de a da pământ sătenilor participanți la război, după încheierea sa, este adânc întipărită în mintea gorjenilor, dovadă mulțimea petițiilor adresate către autorități⁴⁸. „*Respectuos vă rugăm să binevoiți, ca părinte al județului nostru, Gorjiu, a lua în cercetare această plângere a noastră, de unde credem că vom fi satisfăcuți, nu cerem altceva decât prin drepturile ce ni le dă legea să luăm și noi parte în acea moșioară cu o mică porțioară spre a ne putea și noi a ne satisface nevoile*” –

⁴⁰ Titu D. Frumușanu (1861-1919) făcea parte din renumită familie de boieri gorjeni, reprezentată de câteva nume importante. Cu studii în Drept, absolvite la București, s-a remarcat ca membru al Baroului Târgu-Jiu, primar al orașului și parlamentar de Gorj. Alături de mari personalități ale vremii a participat la inaugurarea Podului „Ferdinand” de peste Jiu (1897) și a Gimnaziului Real (1898) și a pus piatra de temelie a Palatului Comunal (actuala Prefectură). O publicație locală scria la moartea sa: „*Vorbitor de un excepțional talent, știa să miște și să convingă. A ilustrat bara, a ilustrat tribuna publică, a ilustrat tribuna parlamentară*” (Al. Doru Șerban, *Personalități care au fost în Gorj*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2009, p. 102).

⁴¹ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 80-81.

⁴² „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 1-2.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 109.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 243.

⁴⁷ Idem, *Fond Consilieratul Agricol Gorj*, dos. 39/1919, f. 35; Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 600.

⁴⁸ Pe larg despre această problemă, Valeria Firoiu, *Înfăptuirea reformei agrare din 1921 în județul Gorj și limitele ei*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, vol. II, 1982, p. 253-262.

scriu un grup de invalizi și văduve din Scoarța⁴⁹.

Din satul Licurici, comuna Frumușei, mai mulți demobilizați, inclusiv invalizi scriu, între altele: „După munca și vărsarea de sânge ce am depus către țară ni s-a spus de către șefii noștri, căci ca drept de recompensă pentru această muncă, ni se va da câte o bucățică de pământ pentru a munci și noi, de prin proprietățile statului și ale domnilor proprietari expropriate”⁵⁰.

Deși nu a participat la război, Dumitru Geană, din Andreești, solicită împrumut pe una din moșiile expropriate fiind „lipsit cu totul de pământ”⁵¹.

Cei mai supărați sunt demobilizații, care pe zi ce trece capătă convingerea unei complicități reale a unora din cei rămași acasă cu autoritățile de ocupație. Un grup de locuitori din Plopșoru se adresează prefectului căruia îi comunică nelegiuirile făcute de primarul V. Calistrate și acoliții săi din primărie: confiscarea vitelor de la văduvele mobilizaților, preluarea nejustificată a lânii, taxe ilegale pentru deținerea de câini etc. „Cum noi astăzi din cauza acestora ne vedem mult înapoiați fără rostul gospodăriei și cum de la ei ca autorități comunale niciun locuitor nu a putut obține o mână de ajutor și dimpotrivă toți apăsați în primejdie mai mult ca de unguri, nu-i mai putem suferi să locuiască ca concetățeni cu noi în comună” – spun ei nemulțumiți⁵².

Un motiv pentru a primi ceva bani de la administrația românească este efectuarea zilelor de muncă în județele de câmpie, în timpul ocupației, fără a fi plătiți. Este cazul unui număr de locuitori de la Novaci, Cernădia, Sârbești, Copăcioasa, Magherești, Stejărei, solicitați pentru localități din județele Dolj, Vlașca, Ilfov să lucreze cu brațele sau boii⁵³.

Gorjenii revendică o mai atentă implicare pentru rezolvarea problemelor din sănătate. La Spitalul Petreștii de Sus erau înregistrați la 7 martie 1919: 123 pacienți, din care 64 bolnavi de varicelă, unul de tuberculoză, unul de dalac și 58 de tifos exantematic. Se foloseau 84 de paturi, „din care 54 cu somiere și restul cu scânduri”. De asemenea, „domnul medic se plânge că nu are la dispoziție mijloacele de alimentare, cu deosebire carnea lipsește, din cauză că nu se găsesc vite pentru tăiere”⁵⁴.

Mai sunt și alte nenorociri, cum ar fi riscul de accidente cu muniția rămasă activă în diferite locuri. La 23 martie 1919 se cerea Prefecturii „să se aducă la cunoștință tuturor ca toți să se ferească de a pune mâna pe orice fel de muniții și acolo unde se găsește să anunțe imediat postul de jandarmi cel mai apropiat sau primarul comunei sau orice altă autoritate militară aflată în cale”⁵⁵. În acest context, postul de jandarmi din Copăcioasa comunică declarația lui I.N. Trantea, care în calitate de șef al stației C.F.R. Gilort „are îngropat întreg materialul ce îl avea dat în primire de armata română pentru a înmina podul cu ocazia invaziei din 1916”⁵⁶.

⁴⁹ SJAN Gorj, *Fond Consilieratul Agricol Gorj*, dos. nr. 39/1919, f. 36.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 623.

⁵¹ V. Andrițoiu, *op. cit.*, p. 189.

⁵² *Ibidem*, p. 586-588.

⁵³ *Ibidem*, p. 588-593, 598-599, 609-610.

⁵⁴ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 129.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 120.

⁵⁶ Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 610-611.

Se practică, totodată, o zvonistică păguboasă, care de multe ori generează panică în rândul populației. „*Suntem informați că prin comunele rurale se colportează tot felul de zvonuri false de către unii rău-voitori, care produc panică și mare neliniște printre săteni. Între altele se spune: că s-a decretat mobilizarea armatei și că se vor rechiziționa cai, boi, porci, vehicule, hamuri etc. și din această cauză unii săteni au început să-și vândă vitele pe prețuri derizorii; că în Basarabia starea de lucruri ar fi îngrijorătoare și că se așteaptă evenimente care nu ar fi plăcute*” – spune un document de la Prefectura Gorj⁵⁷. De asemeni, sunt declarate „*curate invenții*” zvonurile publicate de unele ziare privitoare la remanierea guvernului⁵⁸.

Pentru înțelegerea mai exactă a vieții cotidiene de la Târgu-Jiu, îl vom urmări puțin mai insistent pe medicul N. Hasnaș, personaj aproape legendar la Gorj, chiar dacă venise aici din județul Botoșani. Deși după încetarea războiului i se propune direcțiunea Spitalului Civil din Dorohoi, mizându-se pe apropierea de meleagurile natale, tentația de a se reîntoarce la Gorj este irezistibilă. Ochii ageri ai chirurgului au cercetat imediat în jur constatând că „*firea omenească se manifestase și de data aceasta în același chip. Unii erau triști, fiindcă sărăciseră, ca să-și păstreze nepătată conștiința, alții veseli, îmbogățiți peste noapte – fostele cozi de topor, fără scrupule, care au știut să soarbă cât mai mult, chiar și din jalea semenilor lor*”⁵⁹.

Cu toate acestea, bucuria revederii urbei adoptive este pentru N. Hasnaș copleșitoare. Află, între altele, că prietenul său de idei Titi Bălănescu, primar în anii ocupației, îndepărtase „*prin firea sa mucalită*”, în mai multe rânduri, eventualele acțiuni represive ale inamicului⁶⁰.

O anume dezamăgire i-o provoacă Gh. Dumitrescu-Bumbești⁶¹, pionier al înființării băncilor populare din România, colaborator apropiat al lui Spiru Haret, numit cu ajutorul lui I.G. Duca prefect de Gorj. Împreună cu băieții săi, părea a fi lăsat deoparte preocupările liberale, dorindu-și înainte de toate să acceadă la cele mai importante demnități locale. Din fericire, Ionel Brătianu l-a numit șef al organizației pe C. Neamțu, originar din comuna Iași, județul Gorj, inițiator, în 1916, al cunoscutei Bănci Comerciale din Craiova, secondat fiind de N. Hasnaș⁶².

Noul lider, cumulând și responsabilitatea organizației din Dolj, medicul de la Târgu-Jiu rămâne omul de bază în Gorj, colaborând foarte bine cu V. Arjoceanu („*spirit vioi, abia venise din prizonierat din Bulgaria și se dăruia luptei politice cu tot focul tinereții*”) și I. Micodin, invalid de război. Primul a trecut, spre marea lui supărare, la Partidul Țărănesc, în timp ce al doilea a rămas în mișcarea liberală și prin căsătorie s-a

⁵⁷ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 218.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 10.

⁵⁹ N. Hasnaș, *Din volbura vieții...*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2010, p. 135.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Gh. Dumitrescu-Bumbești (1856-1939) este originar din Bumbești-Jiu. Învățător, absolvent al Școlii Normale Târgu-Jiu, subrevizor școlar la Gorj, Dolj și Mehedinți, prefect de Gorj și senator la Arad, membru permanent în Consiliul Superior al Cooperăției din România etc.

⁶² Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, *Nicolae Hasnaș – „medicul” liberalismului gorjean*, vol. I, Craiova, Editura Arves, 2012, p. 55-56.

înrudit cu liderul C. Neamțu⁶³.

Deși războiul nu se terminase, dacă luăm în calcul evenimentele de la granițe, disputele politice se derulează la Gorj pe toate fronturile, generate și de efectele celor două reforme promise de Ferdinand, mai ce seamă de introducerea votului universal. Presa este foarte activă, cel ce se apleacă atent asupra ei rămânând uimit de spiritul polemic al gazetarilor de moment.

„Îndrumarea nouă”, ce se intitula „foaie independentă”, apare la Târgu-Jiu din 18 noiembrie 1918 (stil vechi) și grupează un mănunchi de tineri dintre care nu lipseau: Gr. Iunian⁶⁴, I. Micodin, V. Arjoceanu, Adrian Dumitrescu-Bumbești și alții. Din ianuarie 1919, gazeta se intitulează „Îndrumarea Nouă din Gorj”, având redacția, undeva, pe strada Unirii, dar din start va cânta „prohodul” publicației liberale „Cuvântul Gorjului”, condusă de Gh. Tătărescu⁶⁵. Viitorul premier al României își va face debutul în Parlament, impresionând chiar din prima intervenție la tribună⁶⁶.

N. Hasnaș era un colaborator fidel al publicației Partidului Național Liberal, din care făcea parte. De exemplu, în articolul „Nevoi sociale” scoate în evidență preocupările liberalilor în direcția „*ridicării și întăririi clasei rurale*”. Comparativ cu lucrătorii urbani, afectați de „*munca în fabrici, viața închisă etc., cât și din cauza diferitelor înrâuriri de propagandă distructivă și influența alcoolului*”, sătenii reprezintă partea „*cea mai sănătoasă, atât fizicește, cât și economicește, social și național*”. Cei mai buni soldați, susține medicul, bazându-se pe experiența personală, provin de la țară, lucru dovedit pe deplin de războiul recent încheiat. Din punct de vedere economic, locuitorii mediului rural sunt mai echilibrați „*deoarece produsele muncii acestei clase sunt cele care satisfac primele și cele mai esențiale nevoi*”. Până și nașterile la sate, nu sunt elemente de lux, „*ci adevărate nevoi și cerințe sociale*”⁶⁷.

În numărul următor, doctorul Hasnaș demonstrează cunoașterea deplină a stării de spirit publice de la sfârșitul războiului. În opinia sa, la momentul respectiv, se confruntau două forțe: **demagogia** „*care exploatează nevoile sociale și naționale fără niciun scrupul*” și **opinia publică sănătoasă**, susținută de liberali. „*Împrejurul acestui partid s-au strâns – spune el – toți acei ce în adevăr își iubesc țara. Ei doresc mărire și prosperitate, ei doresc să ocupe primul rang printre țările din această parte a Europei prin ordine înăuntru, disciplină, muncă și cumpătate*”⁶⁸.

Sensibil cu evenimentele din preajma României, generate de prăbușirea imperiilor multinaționale, demonstrând o vastă cultură generală, N. Hasnaș prezintă opiniei publice

⁶³ N. Hasnaș, *op. cit.*, p. 137-138.

⁶⁴ Gr. Iunian (1882-1940), licențiat în Drept la București, a practicat cu succes avocatura. Deși a debutat politic la Partidul Liberal, drumul său a luat traiectoria țărănismului, în perioada 1927-1932 fiind vicepreședinte al Partidului Național Țărănesc. A pus bazele Partidului Radical Țărănesc, pe care l-a reprezentat parlamentar. Actualul sediu al Rectoratului Universității „C. Brâncuși” din Târgu-Jiu se află în fosta sa locuință.

⁶⁵ „Îndrumarea Nouă”, Târgu-Jiu, an I, nr. 5, din 17 decembrie 1918, p. 4.

⁶⁶ Titus Zamfiroiu, *Activitatea parlamentară și guvernamentală a lui Gheorghe Tătărescu între anii 1919-1934*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, nr. X, 2004, p. 212

⁶⁷ „Cuvântul Gorjului”, Târgu-Jiu, an I, nr. 19 și 20, din 20 decembrie 1918, p. 1.

⁶⁸ *Idem*, nr. 21, din 31 decembrie 1918, p. 1.

gorjene secvențe din istoria zbuciumată a Poloniei. Sfâșiat teritorial de vecini hrăpăreți, acest nobil popor a cunoscut atât în interior, cât și în afară, o regretabilă dezbinare. Un mare patriot, Sterczewski, cercetând defectele naturale ale neamului său a depistat patru mai importante: individualismul, impulsivitatea, slăbiciunea de voință și pasiunea egalității. O stare de slăbiciune similară, crede el, se constată și în țara noastră, unde personaje ca Al. Marghiloman sau Al. Averescu lovesc în cei care au crezut în idealul României Mari. Generalul Averescu ar fi fost, în opinia sa, o mare deziluzie (din punct de vedere politic, desigur), motiv pentru care românii ar trebui să se regroupeze în preajma Partidului Național Liberal, formațiune „care a înfăptuit Marea Unire și are grijă să realizeze România de mâine”⁶⁹.

Nici liderul de „jure” al liberalilor gorjeni, C. Neamțu, nu scapă de gura opoziției, care-l acuză de profituri ilegale obținute din comerțul cu porumb de la „ajutoare” și de alte foloase necuvenite⁷⁰.

Reiterăm faptul că dorința de a informa, comunica, polemiza, este ilustrată de apariția unui număr mare de gazete, dacă luăm în calcul dimensiunile urbei de pe Jiul de Sus. Un asemenea exemplu este „ziarul local satirico-umoristic”, bilunar, „Viespea”, la momentul respectiv, a cincea gazetă din oraș. „Nu tramvaiuri electrice de la sat și nici căi ferate vecinale, care nu se vor împlini nici într-un milion de ani, ci mai bine să ne mai ocupăm și de partea slabă a unora (...) Deci, să nu se supere nimeni, «Viespea» va da informații și noutăți, cu caracter umoristic, foarte precise și adevărate”⁷¹.

Comentând evenimentul, „Românismul”, publicația condusă de profesorul Șt. Bobancu, scrie: „«Viespea» e numele unui ziar umoristic ce apare la Târgu-Jiu. Era nevoie de o viespe, care să muște în moravurile și deprinderile rele, ieșite la iveală mai ales în timpul bocciilor. Întepăturile «Viespei» vor contribui, poate, să producă roșeața rușinii pe obrazele roșii de boiala nemțească”⁷².

Foarte curând, la 14 februarie 1919, vede lumina tiparului „Biciușca”, „ziar pentru biciuirea moravurilor”, având deviza „Adevărul supără, dar este un rău necesar”. „Mulți poate regretă – se spune în primul număr – plecarea nemților și a aliaților lor din Târgu-Jiu, însă persoanele care au plâns mai mult sunt acelea care au uitat că în vinele lor curge sânge românesc și se dedau la fapte care adesea îi mirau chiar și pe dușmani. Noi ne împlinim o datorie ca să dăm pe față pe oricine cade a unelti contra neamului românesc, precum și pe aceia care prin orice împrejurare au dovedit că nu simt românește”⁷³.

„Vitejilor” întorși de pe front, aceeași publicație le spune: „După doi ani ați venit la locul unde v-ați adunat, de unde ați plecat ca cu piepturile voastre și prin sângele vostru să zidiți România Mare și puternică. Ați fost mulți, acum sunteți mai puțini; iar cei ce nu s-au mai întors, pot dormi somnul de veci în pace, căci idealul nostru al tuturor românilor se înfăptuiește azi”⁷⁴.

⁶⁹ *Idem*, nr. 22, din 5 ianuarie 1919, p. 1.

⁷⁰ „Dacia”, Craiova, an I, nr. 39, din 18 august 1919.

⁷¹ „Viespea”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 10 ianuarie 1919, p. 1.

⁷² „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10, din 17 ianuarie 1919, p. 4.

⁷³ „Biciușca”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 19 februarie 1919, p. 1.

⁷⁴ *Ibidem*.

Pe o tematică similară se adresează cititorilor gorjeni, deja amintita „Viespe”: „În lături toți cei care v-ați îmbrățișat și ați pupat mâna dușmanilor noștri, nu atingeți mantaua de viteaz ciuruită de gloanțe, nu îndrăzniți să sărutați fața de aramă a încercatului soldat gorjean. La ei viteji să nu vă uitați, nu merită privirea voastră ageră. Purtați pe pieptul vostru strălucirea celor mai frumoase fapte”⁷⁵.

„Viespea” relatează despre un combatant care întors de pe front are surpriza să constate la unele persoane cunoscute din Târgu-Jiu vizibile urme de regret după retragerea inamicului. Mai mult, la o anume „duduie” a văzut fotografia celebrului general german Ludendorff. „Întrebată fiind de mine, – declară el – cu ce ocazie a cunoscut personal pe general, am primit răspuns, că cu ocazia unei serbări, i-a dat acea fotografie. Iar imediat a început veritabila domnișoară să arate meritele acestui frumos general, și sacul cu laudele la adresa boșilor era colosal”⁷⁶.

Pe același ton, un anume „Dedectiv” anunță cu umor zvonul că maiorul Sauer, fost „Etapen-Komandant” la Târgu-Jiu, își va scrie memoriile, cuprinzând amintiri despre colaboratori locali precum primarul Niculescu (desigur Bălănescu) sau „directorul poliței” Stoenescu⁷⁷.

Abordările de acest tip din presa vremii nu sunt decât efectele stării de nemulțumire ce domnește în sânul unei părți a populației, cu deosebire în rândul foștilor combatanți. O atare situație este confirmată de petiția grupului de locuitori din Ploșoru, ce relatează despre abuzurile comise de funcționarii localității în timpul ocupației. Ar fi o mare nedreptate, dacă nu se vor lua măsuri severe „contra acestor persoane care și astăzi tot continuă să mănânce pâine de la stat, iar noi cei mobilizați, care am purtat grade diferite, să rămânem de răs lor”⁷⁸.

Asemenea agitații locale, ce nu se manifestă numai la Gorj, stau cu siguranță la baza ordinului transmis de autoritățile centrale vizând verificarea funcționarilor pentru depistarea urgentă a celor ce fac parte din categoria dezertorilor⁷⁹.

La 1 martie 1920 apare primul număr al publicației „Urzica”, care are în vedere „câte un cuvânt de glumă la adresa fiecăruia, câte o mică atenție la adresa altcuiva, fapte și întâmplări locale” etc.⁸⁰ În ciuda acestei opțiuni optimiste, spiritul războiului care mai plutește la Gorj îi determină pe „umorii” de la gazetă să introducă serialul „Memoriile unui fost prizonier în Germania”⁸¹.

O veritabilă „frenezie comemorativă” se declanșează chiar din prima parte a anului 1919, continuând cu intensitate în perioada următoare. Punctul apoteotic este desigur ansamblul brâncușian de pe Calea Eroilor din Târgu-Jiu⁸².

⁷⁵ „Viespea”, Târgu-Jiu, an I, nr. 3, din 19 februarie 1919, p. 1.

⁷⁶ *Idem*, nr. 4, din 28 februarie 1919, p. 2.

⁷⁷ „Viespea”, Târgu-Jiu, an I, nr. 4, din 28 februarie 1919, p. 4.

⁷⁸ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 3/1919, f. 23; Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 580;

⁷⁹ *Ibidem*, p. 567.

⁸⁰ „Urzica”, Târgu-Jiu, an I, nr. 1, din 1 martie 1920, p. 1.

⁸¹ *Idem*, nr. 2, din 14 martie 1920, p. 1.

⁸² Vezi, pe larg, capitolul *Glorie eternă eroilor gorjeni!*, din ediția a II-a a lucrării noastre, *Intelctualitatea Gorjului și Marea Unire*, p. 217-244.

Primarul orașului reședință de județ primește la 25 aprilie 1919 din Iași de la „Asociația pentru emanciparea civilă și politică a femeii române” rugămintea de a se interveni pe lângă membrii familiei Ecaterinei Teodoroiu pentru a-și da consimțământul la reproducerea fotografiei eroinei pe cărțile poștale⁸³.

Se constată preocupări atente, cu deosebire în mediul rural, pentru ridicarea monumentelor omagiale. Învățătorii de la Runcu au dat o serbare școlară, unde împreună cu studenți, subofițeri și ofițeri, membrii ai Societății „Lumina”, au strâns bani pentru crearea fondului necesar unui monument al eroilor⁸⁴, o situație similară existând la Vladimir⁸⁵.

Dintr-un proces-verbal, din 15 august 1919, aflăm despre constituirea la Tismana a comitetului de inițiativă pentru realizarea unui monument dedicat eroilor din localitate. „Membrii acestui comitet – se spune în document – am luat decizia ridicării acestui falnic și nepieritor monument, care va fi în vecie icoană sfântă și va lăsa generațiilor viitoare amintirea neștersă a eroismului și a jertfelor de sânge făcute de români”⁸⁶.

Intellectualii declanșaseră încă de la începutul lui 1919 o veritabilă campanie în acest sens. Publicistul V. Uscătescu își anunța intenția de a scoate, cât mai repede, volumul „La mormintele eroilor” și publica o poezie cu același titlu⁸⁷.

Învățătorul I.C. Diaconescu, din Arjoci-Godinești, dădea tiparului un emoționant articol intitulat „Cei ce nu trebuie uitați”, ce se referea la eroii anonimi ai războiului⁸⁸. Petre P. Popeangă se adresează memoriei sublocotenentului Vasile Dușe, învățător de la Runcu, mort în luptele de la Muncel. „Te veneram drag coleg – spunea el – și din jertfa-ți sfântă creăm lecțiile de adevărat patriotism”⁸⁹. În satul Lelești a fost oficiat un solemn parastas la mormântul celor 15 eroi căzuți aici⁹⁰, iar la Vladimir s-a omagiat inaugurarea monumentului ridicat în amintirea eroilor din localitate pentru întregirea neamului⁹¹. Doi intelectuali de seamă, N. Drăghicescu și G.N. Ecobici, scoteau o broșură ce a fost răspândită pretutindeni în județ. „Lacrimile văduvelor, mamelor, orfanilor – scriau ei – vor fi mai puțin amare când vom avea grijă de mormintele vitejilor”⁹².

La Târgu-Jiu, a luat ființă și începe să funcționeze comitetul pentru ridicarea de cruci pe mormintele eroilor gorjeni. „Doamna Aristică Schileru, (probabil Mimi Schileru, soția lui Aristică Schileru – n.n. G. N.) cu o ceată de eleve va da o serie de serbări în diferite orașe din Ardeal pentru orfanii de război, iar din venit va vărsa o parte pentru ridicarea crucilor pe mormintele eroilor căzuți în această campanie militară” – notează „Românismul”⁹³.

⁸³ V. Andrițoiu, *op. cit.*, p. 189.

⁸⁴ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 22, din 1 mai 1919, p. 2.

⁸⁵ *Idem*, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 3.

⁸⁶ I. Mocioi, Florian Văideianu, *Pictorul Gheorghe Bărbulescu, 1883-1969*, Târgu-Jiu, Editura „Academica Brâncuși”, 2017, p. 51.

⁸⁷ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 11, din 24 ianuarie 1919.

⁸⁸ *Ibidem*, nr. 7, din 24 decembrie 1918.

⁸⁹ *Ibidem*, nr. 10, din 17 ianuarie 1919.

⁹⁰ *Ibidem*, nr. 25, din 29 mai 1919.

⁹¹ „Secerea”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 5, din 29 mai 1919.

⁹² N. Drăghicescu, *În amintirea a 12 eroi ai patriei din Godinești Gorj*, Târgu-Jiu, Editura Lumina, 1920, p. 4.

⁹³ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 31, din 14 septembrie 1919, p. 2.

În septembrie 1919, când țara era în plină refacere, se constituie la București Societatea „Mormintele Eroilor”. Era o consecință directă a Tratatului de Pace de la Versailles, care prin articolele 225 și 226 impunea fostelor state beligerante o serie de obligații privind întreținerea mormintelor ostașilor căzuți. Sub numele acesta, stabilit prin Decretul-Legc nr. 4106 din 1919, a ființat până în 1927 când, cu ocazia promulgării Legii asupra regimului mormintelor de război, a devenit Societatea „Cultul Eroilor”⁹⁴.

Principalele obiective ale Societății se refereau la: depistarea mormintelor de eroi, fără deosebire de confesiune sau origine etnică⁹⁵; îngrijirea și întreținerea mormintelor, comemorarea eroilor prin diferite forme („Ziua Eroilor”, monumente, plăci comemorative, troițe, publicații); executarea, la cererea familiei, a exhumării osemintelor și transportarea lor în vatra părintească etc. Pentru buna îngrijire a mormintelor de eroi – române și străine – a fost adoptat principiul centralizării osemintelor în cimitire de onoare, organizate pe județe sau regiuni⁹⁶.

Având în frunte personalități de seamă ale vieții politice și culturale românești, precum: mitropolitul Miron Cristea, președinte, Elena Dragalina (soția generalului-erou din Valea Jiului), secretar, dr. N. Lupu, Ion Borcea, generalul Rășcanu, I. Mihalache, dr. M. Popovici, prof. univ. Simion Mândrescu și alții, societatea făcea un vibrant apel pentru constituirea filialelor județene. *„Acum când Patria noastră Mare – se spunea în Apel – liberă și mândră cum au visat-o strămoșii noștri, s-a desăvârșit în marginile idealului național, se cade să ne gândim cu pietate la toți cei care și-au dat viața pentru gloria ei. Sunt fără număr vitejii și martirii căzuți în văile munților, în largul câmpurilor de luptă și în lagărele de robie ale străinătății, departe de căminurile lor, unde mamele și copiii lor îi plâng fără să le știe locul mormântului. Cultul lor, al morților glorioși, e o datorie de seamă a celor ce supraviețuiesc din generația de aur a României Mari”*⁹⁷.

Sediul societății a fost stabilit la București, în Palatul Cercului Militar, din strada Intrarea Sărindar⁹⁸.

Județul Gorj, greu încercat în anii 1916-1918⁹⁹, a recepționat cum se cuvine mesajul din Capitală. Pe listele care puneau bazele societății figurau peste 600 de persoane, având diverse ocupații. Remarcăm un procent mare de soldați și grade inferioare, care, cu sume modeste, pe măsura posibilităților materiale, au cotizat la această acțiune¹⁰⁰.

⁹⁴ Petre Dan, *Asociații, cluburi, ligi, societăți*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 310.

⁹⁵ La inaugurarea Cimitirului de Onoare din Târgu-Jiu, o publicație locală se arăta foarte deranjată de prezența mormintelor militarilor inamici. *„Într-un cimitir și încă de onoare, – se spune într-un articol – nemții nu au niciun rost. Tocmai lor, onoare! Nu vom huli pe morții care și-au făcut datoria, vom huli însă pe cioclii neamului, care crezând că virtutea românească a apus, cântând și ridicând osanale celor mai scârboase și mai sălbatică dintre popoare, care prin sânge și fier credeau că vor mai putea cimentă mândria și cruzimea lor cucerind lumea”* („Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 10, din 17 ianuarie 1919, p. 4).

⁹⁶ „Gorjanul”, Târgu-Jiu, an III, nr. 18, din 13 mai 1926, p. 2.

⁹⁷ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 7/1920, f. 4.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ Vezi, pe larg, *Gorjul în anii ocupației*, în Gh. Nichifor, *Intelectualitatea Gorjului și Marea Unire*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 71-95; V. Marinoiu, *art. cit.*, p. 191-206; V. Andrițoiu, *Din activitatea Tribunalului Militar German din Târgu-Jiu în timpul primului război mondial*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, vol. II, 1982, p. 207-215.

¹⁰⁰ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 7/1920-1937, f. 5-64.

În funcția de președinte al societății s-a aflat de regulă prefectul județului, ajutat de alte personalități locale.

Una din primele acțiuni întreprinse a fost inventarierea tuturor mormintelor din județ, în vederea alocării de fonduri pentru amenajarea lor. Activitatea în această direcție începuse deja din inițiativa guvernului I.I.C. Brătianu, care prin Decretul-Lege nr. 175, publicat în „Monitorul Oficial” din 17 februarie 1919, aducea la cunoștința populației că se exproprieau pentru a fi cedate Ministerului de Război toate terenurile unde sunt îngropați, izolați sau în grupe de morminte, ostașii morți în Războiul pentru Întregirea Neamului¹⁰¹.

Documentele, cercetate de noi, mărturisesc despre numărul foarte mare al celor căzuți pe teritoriul județului Gorj în localitățile: Bârzei, Colțești, Hurezani, Scrada, Târgu-Logrești, Crețești, Săcelu, Vladimir, Urdari, Rășina, Urechești, Peșteana de Sus, Cârbești, Rovinari, Albeni, Călnic, Stroești, Peștișani, Mușetești etc.¹⁰²

O veritabilă pledoarie împotriva războiului o reprezintă existența mormintelor executate în grabă, între două lupte, unde s-au găsit trupurile soldaților români și ale dușmanilor, laolaltă. Două exemple, din mulțimea celor întâlnite: la Pojogeni, în punctul Păducei, exista un mormânt comun în care se aflau trei soldați germani și un român, și la Novaci, unde, de asemeni, într-un singur mormânt se aflau cinci unguri și un român¹⁰³. Să însemne ultimul caz și una dintre dramaticile confruntări inegale ce au avut loc pe aceste meleaguri datorită superiorității inamice copleșitoare?

Un proces-verbal, din 12 martie 1919, al comisiei de inventariere constata că în timpul războiului au fost aduși în Cimitirul Ortodox din Târgu-Jiu, 14 ofițeri, un sergent și un caporal, români, iar în Cimitirul de Onoare 680 soldați români, 320 germani și 65 austro-ungari¹⁰⁴.

În voluminoasa lui culegere de documente, prof. Gabriel Sarcină plasează la „Anexe” un tabel cu 1.113 militari din Cimitirul Eroilor de la Târgu-Jiu, români și străini, mulți dintre ei fără identitate¹⁰⁵. Se evidențiază, încă o dată, amploarea luptelor din această parte a țării, spiritul de sacrificiu al ostașului român în momentele grele ale neamului său.

Activitățile de întreținere a mormintelor s-au bucurat de sprijinul total al populației, dovadă creșterea de la un an la altul a sumelor de bani ce le deținea societatea la Banca din Târgu-Jiu.

Gorjenilor li se promite, chiar de la încetarea Marelui Război, în afara informațiilor din Vechiul Regat, știri proaspete, prin intermediul publicației averescanului local, Virgiliu Slăvescu¹⁰⁶. Alte gazete fac și ele publice elemente de actualitate din afara județului, fără ca vreuna să aibă impetuoșitatea și determinarea „Românismului”, condus de Șt. Bobancu¹⁰⁷. Din veniturile sale modeste de profesor, nu va face decât să continue

¹⁰¹ *Ibidem*, dos. nr. 1/1919, f. 20-22.

¹⁰² *Ibidem*, f. 285-289, 380-383, 388, 392-393, 429-438.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 384, 389.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 369.

¹⁰⁵ Gabriel Sarcină, *op. cit.*, p. 635-661.

¹⁰⁶ „Gazeta Poporului”, Târgu-Jiu, an I, nr. 2, din 26 noiembrie 1918, p. 1.

¹⁰⁷ Fără îndoială, la cumpăna dintre veacuri, până la intrarea României în război, lupta pentru unitate

o stare atitudinală vizibilă încă de la venirea sa în Gorj. Aflat în detenție în închisorile maghiare în anii Războiului Întregirii Naționale va fi întâmpinat acasă cu mare simpatie de către populația orașului. Nu este un singular întrucât i se alătură și alte personalități locale, nu foarte multe ce e drept, cum ar fi: medicul N. Hasnaș¹⁰⁸, profesorul N. Andreescu, preotul Gr. Prejbeanu¹⁰⁹, publicistul V. Uscătescu, Gr. Stoianovici, I. Rizu, Augustin Crainic, C. Ștefulescu-Rucă ș.a.

Între timp în țară se lucra la o broșură, apărută în limbile română și franceză, unde pe județe erau evidențiate sacrificiile materiale și umane ale țării noastre, pentru a se pune la dispoziția Conferinței de Pace¹¹⁰. De la Gorj, N. Jac Constantinescu, prim-președinte

națională a fost dominată în Gorj de copleșitoarea personalitate a lui Ștefan N. Bobancu, fiul lui N. Bobancu, lăncier în legiunile lui Avram Iancu. Născut în 1848 la Brașov, a învățat la cea dintâi școală românească din Șchei, apoi la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov și la Universitatea București, unde a terminat Filologia. După un scurt popas la Ploiești, unde a fost suplinitor de Istorie și Limba greacă, revine în orașul natal ca profesor de liceu, militând pentru dezrobirea românilor în cadrul publicației „Gazetei Transilvaniei”. Articolele sale, adeseori prea incitante pentru asupritorii neamului nostru, l-au aruncat pe tânărul redactor în închisoarea de la Vacz, în urma condamnării de către Curtea de Jurați din Cluj. Fiindu-i continuu amenințată libertatea, se refugiază în România, unde este numit la 1 septembrie 1890 profesor și director al Gimnaziului Real din Târgu-Jiu, pe care-l conduce până la 1 decembrie 1893, când este înlăturat datorită unor intrigi locale, dar și pentru că admitea și practica personal „metoda bății” în instrucția elevilor. După destituire deschide Școala primară româno-germană și Grădinița de copii, amândouă instituite sub denumirea simbolică „Unirea”. Rămâne legat de prima școală, unde va desfășura o bogată activitate didactică, gazetărească și culturală, dăruind cu pasiune elevilor, generație după generație, atât cunoștințele sale variate, cât și exemplul calităților sufletești, de neîntrecut educator și bun român. La catedră și în afara ei, la serbările culturale, precum și în toate ocaziile de manifestare a sentimentelor naționale, Ștefan Bobancu a urmărit pregătirea tineretului pentru ziua cea mare a întregirii neamului, având fericirea să vadă îndeplinit acest sfânt ideal, pentru care a luptat neostenit. Ștefan Bobancu a obținut rezultate remarcabile pe tărâmul luptei naționale prin intermediul gazetăriei. A colaborat la revista culturală „Amicul Tinerimii”, iar în 1896 a scos revista „Paza Neamului”, contra propagandei catolice care se manifesta și la Târgu-Jiu. În 1905 a editat revista „Bunul prieten”, apoi „Unirea Neamului” și „Românismul”, ambele tribune de luptă națională. Articolele sale, foarte numeroase, semnate sau nesemnate, sunt pătrunse de un suflu patriotic fără seamăn, frazele virulente criticând necruțător împiedicarea afirmării românilor din Transilvania, Bucovina și Basarabia (Gh. Nichifor, *Intellectualitatea Gorjului și Marea Unire*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 36-42).

¹⁰⁸ Medicul N. Hasnaș (1875-1966) era originar din comuna Salcia, județul Botoșani, stabilindu-se la Târgu-Jiu din vara anului 1907. După Războiul Întregirii la care a participat direct salvând mii de vieți omenești a revenit în Gorj. Ca președinte al Ligii Culturale-Gorj, a întreținut relații strânse cu Gh. Tătărescu și N. Iorga. A editat în anii 1920-1921 „Revista Jiului”, iar în perioada următoare îl întâlnim adesea în coloanele altor publicații. Bun patriot, a militat pentru sporirea rolului corpului medical la consolidarea României Mari, punând în centrul acestui ideal propriul prestigiu profesional. A onorat știința și practica medicală românească cu multe realizări, a sprijinit înființarea școlilor satești, a apărut Școala Normală, din Târgu-Jiu, mereu amenințată cu desființarea, a contribuit la construirea Sanatoriului T. B. C. Dobrița și a fost ales de mai multe ori senator și deputat de Gorj, pe listele Partidului Național Liberal (pentru întreaga sa activitate, vezi, pe larg, Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, *Nicolae Hasnaș – „medicul” liberalismului gorjean*, vol. I-II, Craiova, Editura Arves, 2011).

¹⁰⁹ Gr. Prejbeanu (1893-1976) a fost timp de 54 de ani preot la Târgu-Jiu (între 1922-1960 numai la Biserica Catedrală). O vreme a deținut și funcția de protoereu al Gorjului, îmbinând cu talent activitățile religioase și culturale, fiind un apreciat traducător din limba franceză. În perioada de început a regimului comunist a fost închis la Văcărești, cărțile sale fiind scoase din bibliotecile parohiale.

¹¹⁰ *Les sacrifices roumains pendant la guerre*, vol. I-II, Paris, 1919; *Sacrificiile românești în timpul războiului*, vol. I-II, București, 1924.

al Tribunalului din Târgu-Jiu și președinte al „Comisiei de anchetă pentru abuzurile inamicului”, nota într-un memoriu transmis la Paris: „A vrut soarta ca țara noastră să cunoască în trecutul său multe nenorocite ocupațiuni. Nici una n-a fost așa de barbară. Barbarii plecau de la ideea că singura îndeletnicire nobilă este războiul, iar cei mai slabi decât ei trebuiau să poarte jugul. Această idee a fost pusă în practică și de poporul german, în epoca modernă însă. Crime, ruine, jafuri și nenorociri, acestea sunt amintirile care au rămas de la inamic. Nu puteam mai bine termina acest memoriu decât parafrazând cuvintele lui Cicero, la intrarea în Cilicia, cea pustiită de Appius: «S-ar putea spune că fiare sălbatice, nu dușmanii au trecut pe aici»”¹¹¹.

Și tot el spune în altă parte: „Dacă la noi nu au găsit mărețele catedrale și bogatele orașe, germanii au devastat modestele noastre biserici, pângărind tăcutele noastre schituri și mănăstiri, transformate cel mai adeseori în grajduri. (...) Aproape fiecare locuitor a avut de suferit amendă și nu a fost casă de român care să nu fi fost jefuită. Populația acestui județ a rămas istovită și sărăcită în urma ocupațiunii germane”¹¹².

Asemenea constatări, izvorâte dintr-o incontestabilă realitate, nu aveau cum să nu conducă la stări de spirit naționaliste, chiar în exces, dacă ne referim la presa scrisă, singura de altfel pe atunci.

Să fim bine înțeleși, naționalismul anului 1919 la români trebuie analizat din perspectiva evoluțiilor de atunci: înfăptuirea prin luptă a Marii Uniri și pericolul iminent de subminare a sa din exterior, cam din toate punctele cardinale. Prin urmare, trebuie perceput ca o stare de conservare a națiunii române. La Târgu-Jiu se vehiculează deschis opțiunea românilor de a se apăra, nu de a cucerii teritorii. Prezența armatei române peste Tisa e temporară, până când pericolul bolșevismului susținător al „Ungariei Mari” dispăre. Discursurile naționaliste ale gorjenilor pornesc numai din sentimente și opțiuni patriotice.

Nu există nicio îndoială, maghiarii nu s-au împăcat din start cu noile realități ce se conturau la sfârșitul războiului, mai cu seamă în teritoriile românești pe care încă le controlau la începutul anului 1919. Presa de la Gorj, cu deosebire cea naționalistă, inițiată de Șt. Bobancu, urmărea cu mare atenție ce se petrecea peste Carpați. În februarie gorjenii află despre atentatul pus la cale împotriva trimisului mareșalului francez Foch¹¹³, „prăbușitorul împătritei barbarii germană-ungară-bulgară-turcă”, care avea în obiectiv „să ancheteze crimele săvârșite de unguri în ținuturile neocupate de armata noastră”. În timp ce autoritățile provizorii de la Sibiu pregăteau primirea delegatului, poliția secretă română a descoperit un cetățean maghiar, trimis de la Budapesta să ia viața acestuia și, dacă era posibil, a unor membri din Consiliul Dirigent¹¹⁴. Asupra lui a fost găsită o grenadă ce urma a fi utilizată la gară, unde a sosit oaspetele, dar amănunte n-au putut fi

¹¹¹ N. Jac Constantinescu, *Atrocități germane*, Târgu-Jiu, Tipografia Artistică „Lumina”, Frații Niculescu, 1919, p. 64.

¹¹² *Ibidem*, p. 30-31.

¹¹³ Ferdinand Foch (1851-1929) a fost unul dintre marii comandanți francezi ai Marelui Război. A fost cel care, la 11 noiembrie 1918 a impus Germaniei acceptarea necondiționată a condițiilor de armistițiu.

¹¹⁴ Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturilor românești din Ungaria a fost un organism politic provizoriu cu atribuții legislative, executive și administrative limitate în perioada decembrie 1918 – aprilie 1920. În componența sa au fost desemnați 15 membri în frunte cu președintele Iuliu Maniu.

aflate întrucât individul s-a aruncat de la etaj, din localul poliției, „*dându-și nedrebnicul suflet în mâinile diavolului*”¹¹⁵.

În aceeași zi, s-a organizat la Sibiu o a doua mare întrunire de protest, la care au luat parte peste o mie de învățători, participanți la un congres profesional. Trimisul francez, căruia i s-a făcut o primire călduroasă de către protestatari, urma să constate singur ororile ce „*se continuă cu aceeași furie, mai ales în județul Aradului, unde preoții și conducătorii românilor sunt bătuți în piețe, aruncați în temnițe și supuși torturilor, omorâți, iar femeile și fetele sunt necinstite de bandiții unguri*”. În stilul său, extrem de radical, nicidecum acceptabil în zilele noastre, Șt. N. Bobancu încheie apoteotic: „*Existența neamului unguresc în Europa în secolul al XX-lea este cel mai înspăimântător anacronism*”¹¹⁶.

Incidentele din Transilvania sunt omniprezente, așa cum sunt cele din sectorul Garcei, Țigani și Zalău, unde ungurii au fost alungați peste linia de demarcație. Aceeași situație și pe „*frontul Sighetul Maramureșului și Bologa*”, unde „*bandiții au fost peste tot respinși și urmăriți*”¹¹⁷.

În același context, ministrul României la Paris a protestat în numele Consiliului Dirigent de la Sibiu „*împotriva coloniilor maghiare*”¹¹⁸.

La sfârșitul lunii februarie, președintele Republicii Ungaria, contele Karoly, împreună cu miniștrii de Război și Interne, s-au aflat la Satu-Mare, unde s-a ținut o adunare populară. Scopul acțiunii era „*ațâțarea la ură contra românilor*” și crearea unui val de simpatie pentru trupele secuiești aflate în zonă. Prin asemenea întruniri, „*guvernul unguresc dovedește din nou că organizează și susține bandele secuiești, că el poartă vina pentru nenumăratele fărâdelegi și omoruri săvârșite de trupele maghiare*”¹¹⁹.

De la Bădăcin, „*tâlharii unguri au răpit pe mama de 70 de ani, pe sora și vara domnului Maniu, președintele Partidului Național Român din Ardeal și între baionete le-au dus, nu se știe unde*” – sunt informați gorjenii¹²⁰.

Există dovezi că „*ungurii lucrează în înțelegere ascunsă cu germanii și bolșevicii ruși, fapt care a deșteptat pe Aliați din somnul în brațele căruia se legănav.*” Concret, ambasadorul SUA la București, Wopicka, a convocat miniștrii plenipotențari ai statelor aliate, hotărând ca armata română să ocupe Budapesta, dacă se va impune. Numai în felul acesta, în Transilvania va fi ordine. În ce-i privește pe bolșevicii ruși, „*care rânjesc după Basarabia*”, armatele noastre și ale Aliaților „*îi urmăresc și unde-i întâlnesc îi distrug*”¹²¹.

Distinsul dascăl de la Târgu-Jiu este, pe de altă parte, total nemulțumit de lipsa de solidaritate și comportament național a celor care ne reprezintă la Conferința de Pace de la Paris. „*Cumplit – spune el – au amărât această stare de lucruri nenorocită pe reprezentanții românilor ardeleni, bucovineni și basarabeni, care nu s-au dat înapoi de a-și arăta indignarea și durerea lor de ticăloșia ce o văd*”¹²².

¹¹⁵ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 15, din 21 februarie 1919, p. 1.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 2.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Idem*, an IV, nr. 16, din 28 februarie 1919, p. 2.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Idem*, an IV, nr. 17, din 7 martie 1919, p. 1.

Întrucât Marile Puteri au stabilit o nouă linie de demarcație între România și Ungaria, pe baza Tratatului de Alianță din 1916, în Transilvania au început recrutările a trei contingente de tineri. O situație aparte se regăsește în sânul celor depistați de medici ca inapți pentru serviciul militar. Ei solicită stăruitor să fie înrolați, întrucât „*în sat bătrânii îi disprețuiesc că nu sunt buni de nimic, văduvele nu-i mai cheamă la lucrul câmpului, iar fetele nu-i mai primesc la joc în horă*”¹²³.

Ungurilor li s-a impus retragerea la cinci kilometri dincolo de noua linie de hotar, urmând ca armata română să înainteze până la Satu-Mare, Carei și Oradea. Ziarele franceze publică protestul adresat guvernului maghiar de către Consiliul Dirigent „*în contra dezarmării gărzilor române cu forța, în contra recrutării tinerilor români din teritoriile ocupate încă de unguri, cum și în contra persecuțiilor, la care sunt supuși funcționarii și locuitorii români.*” Mai mult, același organism de conducere a Transilvaniei și-a retras plenipotențiarul de pe lângă guvernul de la Budapesta, trupele maghiare fiind îndemnate să se retragă din Oradea pentru a face loc militarilor francezi¹²⁴.

Cu toate asemenea reglări de situație, în Transilvania „*bandele și unitățile regulate ungurești atacă zilnic posturile noastre de acoperire și satele românești.*” De exemplu, trupe regulate maghiare au atacat localitatea Seghețel, din județul Bihor, „*jefuind și măcelărind populația*”, lăsând în ciuda rezistenței gărzii naționale, 50 de români morți și peste 100 răniți. O situație similară se regăsește în satul Sârbești, motiv pentru care „*populația românească din satele vecine se refugiază îngrozită în munți*”¹²⁵. La Șimleul Silvaniei episcopul vicar român Getie „*a fost escortat între baionete*”, directorul Băncii Silvaniei asasinat, doi preoți (Gilei și Ostatea) spânzurați, locotenentul Traian Patcos împușcat, protopopului Băliban i s-a pierdut urma, în timp ce mai mulți țărani au fost schingiuiți și jefuiți. Sublocotenentul maghiar Karacsoni, arestat la Sibiu, ca spion, are la activ 10 crime împotriva românilor¹²⁶.

În Basarabia, sunt informați gorjenii, trupele române în conlucrare cu cele franceze au „*distrus*” pe bolșevici în zona Mojaci-Iasca și înaintează la est de Nistru, ocupând Tiraspol și Razdelnaia¹²⁷.

La Târgu-Jiu, Prefectura primea solicitarea mareșalului Curții Regale, Henry Catargi, cu privire la „*starea materială a soldaților morți în Basarabia*”, în timp ce Ministerul Învățămintului și Culturii pretindea măsuri „*pentru comemorarea alipirii Basarabiei cu țara-mumă*”¹²⁸. În ziua de 27 martie, gorjenii au sărbătorit cu mare solemnitate unirea provinciei dintre Prut și Nistru cu România¹²⁹.

În Banat, sârbii l-au arestat pe protopopul Ghelezan, din Ciacova, fiindcă a omis să-l pomenească la liturghie pe Regele Serbiei, Petru. În gara de la Timișoara transportau în lanțuri un alt preot, de 70-75 ani, „*iar pe preotul Popovici și pe alți patru tovarăși de*

¹²³ *Ibidem.*

¹²⁴ *Ibidem.*

¹²⁵ *Ibidem.*

¹²⁶ *Ibidem.*

¹²⁷ *Ibidem.*

¹²⁸ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, p. 211.

¹²⁹ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 20, din 28 martie 1919, p. 2.

suferință îi duceau la Curtea Marțială.” Învățătorii români bănățeni care au participat la recentul congres de la Sibiu „*sunt prizonieri cu cruzime de sârbi*”¹³⁰.

Suficient de radical ni se pare articolul lui N. Hasnaș, intitulat „Anarchia ungurească”, unde cititorii sunt informați despre atitudinea duplicitară a politicienilor maghiari care, pe de o parte, s-au pronunțat pentru victoria Germaniei, pe de altă în favoarea negocierilor cu Antanta. Momentul cel mai neplăcut a fost însă concentrarea armatei Ungariei la granița noastră, act contrariat de Marile Puteri, ce au impus retragerea, prin glasul autoritar al mareșalului Foch. Medicul dezvăluie faptul că exista o complicitate evidentă cu bolșevicii germani și ruși, afirmându-și convingerea că focarul de anarhie instaurat în apropierea țării noastre *va fi înconjurat și înăbușit*”¹³¹.

Pe aceeași linie se plasează articolul „România și bolșevismul”, conform căruia „*norii negrii încă nu s-au isprăvit de pe cerul României Mari*”. Pericolul vine de la unguri și de la „*rușii lui Troțki și Lenin ce au ca deviză distrugerea întregii civilizații ce de secole s-a creat prin muncă și energie*.” Primii au vizat stârnirea de sentimente de inamiciție între români și sârbi cu privire la Banat. În ce privește contrararea Rusiei bolșevice, românii au primit asigurări „*pentru a ne înarma, îmbrăca și hrăni pentru a fi o forță reală*”¹³².

Din spațiul sud-dunărean, din Macedonia și Pind, a sosit la Paris o delegație de cuțovlahi¹³³ pentru a-și expune revendicările la Conferința Păcii. Ei cer recunoașterea drepturilor naționale și alipirea în anumite condiții la statul independent Albania¹³⁴. Ceva mai târziu, Șt. Bobancu reia problema criticând presa din Grecia care-i asimilează pe cuțovlahi grecilor care vorbesc limba română. „*Cum vedem – constată el – grecii au rămas tot vechii dușmani ai românilor macedoneni și întru nimic nu se deosebesc de sârbi, bulgari și unguri*”¹³⁵.

Prin Hotărârea Congresului de la Paris, linia de demarcație din Transilvania va fi trecută la vest de Arad – Oradea – Carei, „*pentru a se curma ororile ungarilor*”¹³⁶. Conform celor declarate de președintele Consiliului Dirigent, Iuliu Maniu, politica externă a României „*va fi dictată de aici înainte de recunoștința către națiunile aliate*.” Vor fi relații strânse cu statele vecine, Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia¹³⁷.

„Românismul” din Târgu-Jiu încearcă limpezirea imaginii despre regimul bolșevic de la Budapesta, făcând apel la ziarul socialist „Adevărul” din Transilvania, conform căruia „*încercarea de a înfăptui societatea comunistă înainte de a fi pregătită dezvoltarea culturală și economică, e un șarlatanism politic*”. Ungurii sub această mască urmăresc refacerea Ungariei Mari¹³⁸.

Situația gravă din Vestul țării determină Consiliul Dirigent să mobilizeze tinerii din

¹³⁰ *Idem*, nr. 17, din 7 martie 1919, p. 1.

¹³¹ „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 4, din 17 martie 1919, p. 2.

¹³² *Idem*, nr. 5, din 24 martie 1919, p. 1-2.

¹³³ Nume dat aromânilor din Macedonia de către populația greacă localnică.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Idem*, an IV, nr. 23, din 8 mai 1919, p. 2.

¹³⁶ *Idem*, nr. 18, din 14 martie 1919, p. 2.

¹³⁷ *Idem*, nr. 19, din 21 martie 1919, p. 2.

¹³⁸ *Idem*, nr. 20, din 28 martie 1919, p. 1.

Transilvania, Banat și ținuturile ungurești, născuți între anii 1895-1899, cu excepția etnicilor maghiari. La dispoziția lor erau puse garnizoanele orașelor Sibiu, Brașov, Târgu-Mureș, Bistrița, Cluj, Alba-Iulia, Orăștie și Dej. În țară a început mobilizarea regimentelor 21 și 22 Artilerie și 26, 27 Obuziere¹³⁹. Totodată, populația este avertizată că „*mobilizarea pe loc și dispensa*” nu se mai aprobă sub niciun motiv pentru cei din contingentele 1916-1919. Tinerii neîncorporați în 1919 „*își mențin provizoriu slujbele sau muncile în care se găsesc până la ordinul de încorporare*”¹⁴⁰.

De la Marele Cartier General vin vești laconice, dar îngrijorătoare. Pe frontul de Est „*schimb rar de focuri de pe ambele maluri ale Nistrului*”, în timp ce în Vest „*inamicul a bombardat violent satele ardelene Loasa și Țigani și a ocupat Igrăște*”. După câteva ore de confruntare, localitatea a fost eliberată de către trupele române¹⁴¹.

Pe acest fond, neobositul Șt. Bobancu scria în publicația sa: „*Inima ne zvâcnește cu putere de sfântă bucurie, sufletul ne plutește în divină fericire, că din anul mântuirii 1919, cât va fi pământul, neamul românesc va cânta la sfintele Paști imnul Învierii Mântuitorului nostru în falnica Românie Mare care a înviat*”¹⁴².

Tot în aceste zile sosea la Prefectură o telegramă care preciza, pentru informarea opiniei publice din Gorj: „*Guvernul bolșevic de la Budapesta, printr-o ordonanță, amenință cu moartea pe cei care se opun ordinelor date de republica sovietelor sau care aderă la răscoală contra acestei republici*”¹⁴³.

Mare entuziasm în presa naționalistă de la Târgu-Jiu. Armata română a trecut linia de demarcație mergând victorios înainte, ungurii temându-se de ocuparea Budapestei, deoarece în unele puncte militarii noștri au ajuns la Tisa¹⁴⁴.

La 23 aprilie, de Sf. Gheorghe, în capitala Gorjului a fost sărbătorită oștirea română, ale cărei succese au produs înaintarea dincolo de Tisa, spre Budapesta. La Catedrala din centrul orașului a fost oficiat un Te-Deum, „*după care s-a primit defilarea armatei, societăților, școlilor și cercetașilor, iar după amiază a fost o procesiune cu muzica militară în frunte, la care au luat parte școlile și populația orașului*”. S-au rostit „*vorbiuri patriotice*” la Catedrală, Primărie și statuia lui Tudor. „*În curând – își exprimă articolul speranța – va fâlfâi tricolorul român în Budapesta, pe palatul regilor unguri și habsburgici*”¹⁴⁵.

Românii și bulgarii au reprezentat mult timp două popoare din al căror bagaje propagandistice păreau a lipsi manifestările tăioase ale orgoliului național. Menținerea unei asemenea stări de fapt, în 1919, ar fi fost un caz atipic lumii agitate din sud-estul Europei. La momentul respectiv problema Cadrilaterului și prezența vecinului de la Sud în cadrul alianței Puterilor Centrale în anii 1916-1918 erau motive de a stârni manifestări naționaliste ce ajung și în modestul oraș de pe Jiul de Sus.

În articolul „Să se rupă colții bulgarilor!”, cititorii sunt informați despre un complot

¹³⁹ *Ibidem*, p. 2.

¹⁴⁰ *Idem*, nr. 21, din 4 aprilie 1919, p. 2.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Ibidem*, p. 1.

¹⁴³ SJAN Gorj, *Fond Prefectura Gorj*, dos. nr. 1/1919, f. 15.

¹⁴⁴ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 22, din 1 mai 1919, p. 2.

¹⁴⁵ *Idem*, nr. 23, din 8 mai 1919, p. 2.

contra dinastiei, condus de Hagi Petcoff, adus la cunoștință și Conferinței Păcii de la Paris. La un moment dat, regina Maria ar fi declarat ziariștilor la București: „*Când Bulgaria va vedea că nu mai are dinți să muște, va înțelege că nu-i rămâne altceva de făcut, decât să se supună. Un popor trădător trebuie să suporte consecințele*”. Apoi se reproduc părți dintr-un poem al „smintitului” poet bulgar, Ivan Archedov, care îndeamnă la ură, crimă și distrugeri: „*Ce aștepți, tinere bulgar ? Ridică mâinile... vâă-le în măruntaiele unei femeiuști tinere, ca să faci geloasă purpura regală a lui Apolo! Vezi căzătura aceea de moșneag, care-și târăște bătrânețile ticăloase, căutând să înșele moartea și avântul tău? Doboară-l sub cizma ta, scoate-i cu baioneta ochii cei tulburi, care nu sunt vrednici să admire mărirea Bulgariei și dă-i-i să-i mănânce...*”. Și îndemnul din finalul articolului, integrat într-o întrebare, îndeamnă el însuși la comportamente realmente șovine: „*Oare acest popor bulgar, care întreg ar trebui vârat în ocne și intelectualii lui în cămăși de forță, poate fi astâmpărat decât punând genunchele pe ceafa lui de bivol furios și rupându-și colții pentru totdeauna?*”¹⁴⁶.

De altfel, atenția gazetei conduse de Șt. Bobancu era atrasă, ceva mai înainte, de unul dintre puținii bulgari ajuns prin cine știe ce împrejurări la Gorj. Este cazul fostului sergent de artilerie Pârvanof, din Ceauru, care în martie 1919 petrecea cu lăutarii în Târgu-Jiu, „sfidând pe români”¹⁴⁷.

Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent din Transilvania, a participat în Capitală la o ședință de guvern unde s-au luat hotărâri importante. Teritoriul situat dincolo de linia de demarcație fixată în 1916, unde se aflau trupele române, urma a fi considerat „zonă de război”. Totodată s-au fixat zonele de etapă și zona interioară a Transilvaniei, în timp ce, „în fine a intrat și județul Aradului cu căile ferate cu tot în deplina noastră stăpânire, instalându-se la Arad prefect român”¹⁴⁸.

Ca întotdeauna, de-a lungul timpului, se încearcă tot felul de manipulări și incitări ale spiritelor. „*Suntem informați că prin comunele rurale se colportează tot felul de zvonuri false de către unii răuvoitori, care produc panică și mare neliniște printre săteni. Între altele se spune că s-a decretat mobilizarea armatei și că se vor rechiziționa cai, boi, porci, vehicule, hamuri etc. și din această cauză unii săteni au început să-și vândă vitele pe prețuri derizorii; că în Basarabia starea de lucruri ar fi îngrijorătoare și că se așteaptă evenimente care n-ar fi tocmai plăcute*” – susține un document de la Prefectura Gorj¹⁴⁹. Se face apel la calm, întrucât situația este sub control, cu deosebire la granița vestică. „*Am cucerit prin brațul oșteanului român toate ținuturile românești trecând Tisa, eveniment care s-a sărbătorit în întreaga țară, scăpând astfel pe frații noștri de robia ungurească*” – li se transmite gorjenilor¹⁵⁰.

La 5 mai 1919, prefectul Gorjului, Iosif Minov, îi înștiința pe locuitori despre organizarea la Catedrala orașului a unui Tedeum „pentru izbânda făurită de glorioasa noastră armată, care și de această dată dă lumii întregi dovada strălucitoarelor sale

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Idem*, nr. 17, din 7 martie 1919, p. 2.

¹⁴⁸ *Idem*, nr. 24, din 18 mai 1919, p. 1.

¹⁴⁹ SJAN Gorj, Fond Prefectura Gorj, dos. nr. 1/1919, f. 218.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 219.

virtuți ostășești și admirabil spirit de disciplină.” În după amiaza zilei următoare, elevii din Târgu-Jiu urmau a fi prezenți „în fața statuii eroului redeșteptării naționale (Tudor Vladimirescu – n.n. G. N.) pentru a sărbători acest mare act care constituie îndeplinirea visului nostru de veacuri”¹⁵¹.

La 12 mai 1919, situația pe frontul de Est se caracteriza prin focuri sporadice între posturi și patrule, în timp ce în Vest, inamicul a încercat să treacă Tisa în dreptul localităților Tisa-Dob și Tisa-Kuert, dar a fost respins cu pierderi. A doua zi, din nou ungurii s-au dedat la aceleași încercări de-a lungul Tisei, fără succes însă. Pe acest fond, vizita suveranilor în Transilvania a fost amânată pentru săptămâna următoare¹⁵².

În capitala Franței, delegatul nostru din Banat, Caius Brediceanu¹⁵³, în acord cu ceilalți delegați români, s-a prezentat ministrului de Externe francez, Stephen Pichon, cu un memoriu prin care se arăta „răul tratament la care sunt supuși românii din Banat de către sârbi, cerând alipirea Banatului la România”¹⁵⁴.

Cu prilejul vizitei regelui Ferdinand în Ardeal „o deputație de șvabi”¹⁵⁵ din Banat a înmănat la Becheșciaba un document prin care solicitau alipirea întregului Banat la România Mare. „Banatul plânge, Maiestate!” a spus cu acest prilej prefectul Lugojului, la care suveranul a răspuns: „Fiți siguri că trăgând spada n-am tras-o numai pentru desrobirea ținuturilor ardelene, ci și a ținuturilor care astăzi prin glasul vostru înțăresc din nou voința lor lor neștirbită de a fi unite cu România Mare. Vă asigur că voi face tot ce-mi stă în putință pentru realizarea dorinței voastre. Deocamdată atât pot să vă spun”. La asemenea cuvinte, „mulțimea adânc emoționată a fost cuprinsă de un entuziasm de nedescris, uralele și aclamațiile făcând să răsunе văzduhul”. Interesant și comentariul „Românismului”, încheind articolul în nota ce-i obișnuise pe gorjenii: „Banatul va trebui să fie al nostru. Așa cere dreptatea, așa cere și tratatul din 1916. Dacă va fi nevoie, o vom face să se respecte cu arma în mână”¹⁵⁶.

Evenimentele de la Paris, unde, printre altele, se judeca și soarta României, îi țin în priză pe „naționaliști” de la Târgu-Jiu. Un comitet de inițiativă format din Șt. Bobancu, N. Hasnaș, Augustin Crainic, I. Mihail-Gele, Rucă Ștefulescu¹⁵⁷ urma să organizeze „o mare întrunire de protestare” împotriva „celor ce voiesc să ne răpească drepturile noastre sfinte asupra Banatului”¹⁵⁸.

La Târgu-Jiu, întrunirea de protest din 1 iunie 1919, împotriva anexării Banatului, nu s-a putut limita la incinta amfiteatrului Liceului „Tudor Vladimirescu”, cum a fost

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 407.

¹⁵² „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 24, din 18 mai 1919, p. 2.

¹⁵³ Caius Brediceanu (1879-1953), bănățean din Lugoj, era fiul eminentului avocat și om politic Coriolan Brediceanu. Licențiat în Drept la Viena și Filosofie la Paris, s-a întors acasă unde s-a angajat cu toate forțele în mișcarea națională. A fost desemnat notar al istoricei ședințe din 1 decembrie 1918 de la Alba-Iulia și membru în Marele Sfat Național. A reprezentat interesele Banatului în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. A fost diplomat, parlamentar și membru al Partidului Național Țărănesc.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ Locuitori din Banat și Transilvania, urmași ai coloniștilor germani, francezi, italieni și spanioli, așezați aici în secolul al XVIII-lea.

¹⁵⁶ *Idem*, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 2.

¹⁵⁷ Fratele istoricului Al. Ștefulescu.

¹⁵⁸ N. Hasnaș, *Oameni noi*, în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 9, din 19 mai 1919, p. 1.

programată inițial, desfășurându-se în aer liber datorită unei prezențe numeroase¹⁵⁹. Primul vorbitor a fost neobositul luptător național, profesorul Șt. Bobancu. În cuvinte mobilizatoare subliniază răspicat: „*Banatul trebuie să fie al nostru și numai al nostru, dacă nu problema o vom dezlega-o cu sabia*”. Face apel la toți factorii naționali să pretindă statelor occidentale „*respectarea tratatului din 1916 și hotarele naturale ale românismului*”¹⁶⁰.

Au mai vorbit I. Rizu și C. Ștefulescu-Rucă, după care dr. N. Hasnaș „*într-o vibrantă și emoționantă improvizație, în care-și puse tot sufletul și toată inima, arată că murmure surde, vești confuze par a demonstra că Aliații nu vor să țină seama de iscăliturile și de zapisul dat nouă*”. I se pare nedrept pentru eforturile făcute de țara noastră în 1916, când am intrat în război „*ca să degajăm Verdunul și Salonicul, atrăgând asupra noastră fulgerele germane*”, să fim tratați în acest mod. „*A ni se răpi ceva din drepturile noastre – spune el – ar fi cum ni s-ar tăia o parte din cap, care ar lăsa o rană ce ar sângera veșnic din porțiunea ruptă*”. Este cu atât mai grav deoarece „*sângele nostru curge la Nistru și la Tisa pentru stăvilirea bolșevismului rusesc și ungar și deci pentru straja Europei*”¹⁶¹.

În ce-i privește pe sârbi, N. Hasnaș presupune că nu vor avea pretenții teritoriale¹⁶² și „*se cere respectarea drepturilor noastre naționale*”¹⁶³.

Peste o săptămână, moțiunea în șapte puncte, redactată de Amos Frâncu¹⁶⁴. N. Hasnaș și preotul Borgovan, este publicată în presa locală. Reținem, pentru acest document, decizia constituirii Legiunii de Tir „Tudor Vladimirescu”, respingerea oricăror veleități de autonomie provincială, devotament față de regele Ferdinand etc.¹⁶⁵

În strânsă legătură cu evenimentele din Est, locuitorii din Târgu-Jiu sunt informați despre sosirea la Odesa a unor vapoare cu marfă din Italia, obligate să se întoarcă la Constanța cu „*manufactură, pielărie și paste făinoase*”. Comercianții locali sunt îndemnați „*să nu se grăbească să cumpere mărfuri cu prețurile de azi în București, deoarece din săptămână în săptămână scad prețurile*”¹⁶⁶.

În drum spre front, cum vom vedea și din alte surse, militarii gorjeni au prilejul să înțeleagă mai bine sufletul românilor de peste Carpați. Un eveniment emoționant s-a derulat în comuna Sanislău, județul Maramureș, în ziua de 15 iunie la inițiativa a două

¹⁵⁹ Gh. Nichifor, Dorina Nichifor, *op. cit.*, p. 73-74.

¹⁶⁰ *Întrunire de protest pentru Banat*, în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 16, din 13 iulie 1919, p. 1.

¹⁶¹ *Ibidem*.

¹⁶² Vezi, pe larg, despre această problemă, Miodrag Ciurușchin, *România și Serbia versus Bulgaria, în cursul primului război balcanic*, Timișoara, Editura Waldpress, 2008.

¹⁶³ *Întrunire de protest pentru Banat*, în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 16, din 13 iulie 1919, p. 1.

¹⁶⁴ Amos Frâncu (1866-1933), avocat și om politic ardelean, avocat în procesul memorandiștilor din 1894, unde l-a apărut pe I. Rațiu, liderul Partidului Național Român. A fost un militant desăvârșit pentru înfăptuirea Marii Uniri, după 1918 dedicându-se operei de ajutorare a locuitorilor din Țara Moților, motiv pentru care este considerat „moștenitorul spiritual” al lui Avram Iancu.

¹⁶⁵ *Moțiunea mitingului din Târgu-Jiu pentru Banat*, în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 17, din 20 iulie 1919, p. 3.

¹⁶⁶ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 25, din 29 mai 1919, p. 2.

batalioane din Regimentul 18 Gorj, comandate de locotenentul-învățător I.D. Isac¹⁶⁷ și sublocotenentul I.D. Vâlcu, viitor profesor la Școala Normală Târgu-Jiu. Respectiva localitate număra pe atunci peste 5.000 de locuitori, jumătate români, restul minorități. După slujba religioasă de la biserică s-a participat la sfințirea viilor. În frunte era steagul tricolor, apoi al bisericii și corul format din 20 de fete îmbrăcate în alb. Pe ambele părți se afla mulțimea formată din tineri și vârstnici, apoi muzica Regimentului 18 Gorj¹⁶⁸.

Corul, după imnurile religioase, a cântat „Trăiască Regele”, „Deșteaptă-te, române!” „Pe-al nostru steag” etc., „întrecându-se cu muzica Regimentului”. Apoi, jocurile naționale la care au participat militarii și civilii, laolaltă.

În ziua de 18 iunie, Regimentul 18 Gorj a organizat o mică serbare muzical-literară, prezentată spectatorilor pe o scenă de scândură, împodobită cu flori, instalată în fața bisericii. Evenimentul organizat împreună cu localnicii a fost prilejuit de venirea în comună a episcopului Oradiei, Demetrie Radu. Biserica română din Sanislău a fost una dintre cele unite cu forța la Episcopia maghiară din Haidudorog, acum schimbându-și apartenența, prin revenirea la „mama ei”¹⁶⁹.

Cuvântarea învățătorului I.D. Isac reprezintă o admirabilă pledoarie în favoarea menținerii dragostei de țară și neam. Cu argumente istorice, economice, lingvistice și culturale, se demonstrează unitatea și continuitatea neamului românesc în spațiul carpato-dunăreano-pontic. „*Avem aceeași tradiție, aceleași obiceiuri moștenite de la strămoși, aceeași obârșie de nădejdi și aspirații, încât unirea ce se face este o dreptate mare pentru tot neamul românesc*” – rostea atunci dascălul gorjean¹⁷⁰.

La serbare, „ofițerii Drăgănescu și C.C. Popescu” au cântat în duet, iar plutonierul major Casanda, împreună cu o echipă de dansatori-militari, au prezentat jocurile „Hora Unirii”, „Sălcioara”, „Rustemul” și „Alunelul”. Seara s-a organizat un recital de poezie patriotică, iar muzica militară i-a delectat pe locuitorii comunei¹⁷¹.

Același moment este redat în însemnările sale de caporalul gorjean Macici, care rememorează drumul unității din care făcea parte către front. Traseul Târgu-Jiu – Turnu Roșu a fost parcurs la 11 iunie „în liniște, dar veseli”. La Turnu-Roșu, soldații au „învârtit hora unirii în sunetele muzicii”. La Copșa Mică, trenul gorjenilor s-a încrucișat într-o atmosferă de mare bucurie cu altul încărcat de prizonieri ardeleni, ce se întorceau acasă. La Ciucea, din nou muzică și soldații joacă. Drumul continuă până la Sanislău, unde militarii ajung la 14 iunie, pentru ca peste două zile să vină și batalionul al doilea de la Gorj. „În tot drumul – scrie vrednicul militar – am admirat frumusețea țării, cultura

¹⁶⁷ I. D. Isac (1893-1962), originar din Pojogeni, dascăl și cunoscut parlamentar național-țărănist în perioada interbelică, a luat parte la Războiul Întregirii ca sublocotenent în rezervă, de la început și până la sfârșit. Despre o parte din evenimentele la care a participat aflăm din cartea sa „*Zile de sbucium și glorie. Pe Valea Jiului (1916)*”, care a fost singurul volum apărut, dintr-o trilogie ce urma să cuprindă încă două intitulat „*De la Jiu la Trotuș. Mărăști și Mărășești. 1917*” și „*De la Jiu la Budapesta. Pacea. 1919*” (vezi, pe larg, I. Kalustian, *Un dascăl de țară: I. D. Isac*, în I. D. Isac, *Din zilele unui dascăl de la țară*, București, Editura Eminescu, 1982).

¹⁶⁸ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 27, din 14 august 1919, p. 1.

¹⁶⁹ *Ibidem*.

¹⁷⁰ *Regimentul Gorj în Maramureș*, în „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 28, din 23 august 1919, p. 2.

¹⁷¹ *Ibidem*.

locurilor și râvna cu care muncesc locuitorii”. În seara de 18 iunie s-a organizat un frumos bal în localul școlii în onoarea episcopului, iar a doua zi au fost defilarea, serbarea și o mare ceremonie religioasă. „Pe ulițe – continuă descrierea – sunt înfiți pomi verzi, din distanță în distanță câte un boschet în forma unei chilii, în care se face serviciul divin de preoți și cor, cântările religioase sunt de admirat”¹⁷².

La 22 iunie a fost plecarea din Sanislău, pentru ca în ziua următoare să se ajungă la Csap, în gara de aici derulându-se „un accident nenorocit în urma deraierii mașinii”. Militarii gorjeni ajung la câțiva kilometri de Tisa, unde „în toți locuitorii unguri se ascunde câte un bolșevic”. Frontul din fața lor era ocupat de români și ardeleni, în flanc fiind cehoslovaci¹⁷³.

„Budapesta sub genunchele dorobanțului” este intitulat cu litere de o șchioapă editorialul „Românismului” de la Târgu-Jiu. Iată textul în integralitatea sa: „Glorioasa oștire română a intrat triumfătoare în Budapesta, capitala asupritorilor de 1000 de ani ai neamului românesc de peste munți. Flutură mândru tricolorul român pe palatul parlamentului maghiar din Pesta, unde s-au făurit blestemele legi menite să desființeze pe românii de peste munți. Se agită falnicul nostru tricolor pe palatul de la Buda al împăratului rege austro-ungar de tristă memorie Franț Iosif, pe ungurește Ferentz Ioșca, care a scris infamele legi de robire și distrugere a fraților noștri de peste munți. Se înalță vulturul stindardului nostru tricolor peste Budapesta, vestind asupritorilor unguri înmormântarea pe vecie a blestemei lor stăpâniri în provinciile alipite azi la sânul patriei mame. Glorie vouă bravi oșteni ai neamului! Mărire vouă eroi fără seamăn ai României Mari! Ca Feți-Frumoșii din poveștile neamului ați răpus pe zmeii turanici! Leii Carpaților au pus genunchele pe grumazii tigrilor altaici! Glorie și mărire ție vitează și eroică oștire română, care ai înscris una din cele mai glorioase și mărețe pagini în istoria lumii!”¹⁷⁴.

În altă parte sunt amănunte despre momentul final al războiului româno-maghiar. „După lupte înverșunate, – pot citi gorjenii – după umbrirea pământului cu mii de cadavre ungurești, după capturarea a patru divizii bolșevice, după urmărirea altor trei divizii ungurești, după capturarea comandanților și statelor majore ale diviziilor, a mii de prizonieri, a numeroase tunuri, mitraliere, arme și muniții, Ungaria a capitulat predând bravei noastre armate capitala Budapesta”¹⁷⁵.

Știrea despre intrarea triumfală a oștirii române în capitala maghiară „a pus în mișcare toată populația Târgu-Jiului”. Retragere cu muzică patriotică, străzi pline de lume „care furnica veselă”, grădina publică „înșesată de mulțimea entuziastă”, totul dădea impresia „uneia din cele mai mărețe zile ale neamului”. Elevii școlilor au parcurs cu mare avânt orașul cântând: „La arme”, Deșteaptă-te Române!, „Pe-al nostru steag” și altele. O parte dintre ei au ajuns la casa lui Șt. Bobancu „care le-a urat o viață plină de viitoare glorie cu zile tot așa de mărețe pentru țară și neam, înscrise în cartea de aur a istoriei românilor”¹⁷⁶.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Idem, nr. 26, din 7 august 1919, p. 1.

¹⁷⁵ Ibidem, p. 2.

¹⁷⁶ Ibidem.

În articolul „Răzbunarea opincei”, presa naționalistă de la Târgu-Jiu susține prezența tricolorului românesc pe edificiile Palatului Regal și Palatului Parlamentului, fapt inexact, cum s-a văzut. Dar ce mai contează! Eram învingători. „*Cei doi soldați români – susține comentatorul – însărcinați cu arborarea stindardului, au descălțat bocancii mai întâi, au încălțat opincile aduse cu ei de acasă și astfel au urcat scările de marmură ale celor două palate, înfigând pe ele stindardul României învingătoare. Opinca, batjocorită veacuri întregi de îngâmfații asupritori ai fraților noștri, și-a luat o inteligență și măreață răzbunare. «Opinca valahă puturoasă», cum îi ziceau ungurii, a călcat triumfătoare pe marmura, pe care urcau ghetele și cizmele de lux ale magnaților, conților și baronilor unguri, și înălțând stindardul tricolor român a vestit lumii cea mai nobilă răzbunare ce s-a putut închipui. Glorie vouă, bravi ostași români! Opinca va fi de azi înainte simbolul răzbunării nobile asupra sălbaticilor tigri ai Altailor*”¹⁷⁷.

„Este o grozavă lecție a istoriei – scria și medicul N. Hasnaș. Mai bine de o mie de ani am răbdat jugul unguresc – impus și susținut nu atât de ungurime, cu care ori de câte ori am fost cu ei față în față i-am bătut – ci susținuți și ajutați de acea bătrână Austrie și de alte țări. O mie și mai bine de ani ne-au batjocorit și supt. O mie și mai bine de ani au căutat să ne fure limba și națiunea și n-au putut. Ar trebui ca românii să răsplătească toată suferința îndurată, să-i puie să ne poarte crucea fostului nostru calvar”¹⁷⁸.

Privitor la derularea conflictului cu Ungaria, N. Hasnaș le vorbește gorjenilor despre ineficiența armatei maghiare în fața ofensivei româno-ceshoslovace. „Grozava lor armată de briganzi și omorători ai nevinovaților – scrie el – îndată ce au fost prinși în fața unei armate bine disciplinate, fug care încotro și se predau în masă”. Combativitatea armatei ungurilor de-a lungul timpului este explicată prin raportul cu celelalte naționalități, „în special români și slovaci pe care îi puneau totdeauna înaintea”. La acel moment „prin bolșevismul lor voiau să intimideze atât Comisia de la Paris, cât și pe noi crezându-ne cu totul invalizi și că n-o să îndrăznim nici să ne apărăm”¹⁷⁹.

În același context, omul politic gorjean ia în discuție tactul și abilitatea guvernului Brătianu de a răspunde provocărilor militare ale vecinului din Vest. În ciuda atacurilor opoziției, coordonate de generalul Al. Averescu, și sfârșind cu „ultimul opozant din provincie”, a fost selectat momentul cel mai bun pentru declanșarea ofensivei militare române. „Apărându-se interesele noastre, am apărut și interesele Europei întregi, convingând și pe cei mai miopi că suntem un popor de ordine și disciplină și că merităm să fim stăpânitorii bazinului Dunării” – spune N. Hasnaș¹⁸⁰.

Gorjenii sunt informați și despre condițiile armistițiului cu Ungaria: reducerea armatei maghiare la 15.000 oameni și predarea tuturor fabricilor de muniții și a 30% din întregul material feroviar. Generalul Mărdărescu l-a destituit pe noul ministru de Război și a ordonat capturarea a 500 de ostatici, personalități de seamă maghiare, informând populația despre executarea a cinci dintre ei pentru fiecare militar român ucis. Trupele noastre își continuă ofensiva „urmărind restul trupelor bolșevice și vor ocupa

¹⁷⁷ Ibidem.

¹⁷⁸ N. Hasnaș, *Românii la Budapesta*, în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 20, din 10 august 1919, p. 1.

¹⁷⁹ Idem, *Încă o constatare*, în „Voința”, Târgu-Jiu, nr. 7, din 4 mai 1919, p. 1.

¹⁸⁰ Ibidem.

principalele centre ungurești". În Budapesta au intrat și trupe franceze, engleze, americane și cehoslovace, ce vor fi supuse ordinelor a patru generali interaliați, între care și un român¹⁸¹.

Ziarul „Românismul”, care-și face permanent datoria, promovează în continuare suflul naționalist de care era încă mare nevoie pe meleagul Gorjului. Conform unui articol, în ședința a Marelui Sfat Național, Iuliu Maniu a declarat neîncheiată „*cestiunea Banatului*”, deoarece numai Dunărea cu gurile Tisei poate să formeze un hotar sigur. Primul obiectiv al ardelenilor, conform declarației sale, este „*dezarmarea Ungariei pentru liniștea românilor*”. Urmează asigurarea granițelor „*pentru a nu fi în inferioritate față de republica ungurească,*” prin „*executarea tratatului din august 1916*”¹⁸².

Zvonurile despre faptul că militarii ardeleni ar fi dezertat în luptă sunt dezmințite de publicația lui Șt. Bobancu. Este vorba despre un fapt petrecut, într-adevăr, la începutul ofensivei române, când un detașament din Maramureș, format în majoritate din evrei, unguri și ruteni și foarte puțini români, a părăsit o confruntare de pe front. Unitatea a fost însă preluată de legionarii ardeleni „*care i-au pedepsit pe soldații bolșevici ai regimentului cu glonț și bătaie, după vinovăția fiecăruia*”, reușind schimbarea calității morale a trupeii. Stau mărturie mai multe ordine de zi despre „*luptele ardelenilor cu ungurii*”. La 16 aprilie, i-au aruncat dincolo de Tisa, fiind susținuți din flancuri de trupe din Vechiul Regat. De asemeni, în două situații „*au oprit năvala bolșevicilor unguri în Cehoslovacia a cărei situație era pierdută*”. Generalul Traian Moșoiu, în ordinul de zi dat către armată, susține că Divizia a 16-a ardeleană s-a distins în luptele de la Tokay și „*aduce laude atât trupelor cât și comandanților pentru vitejia rară cu care au condus trupele*”. Generalul Mărdărescu spune despre aceeași unitate: „*Ostașii Diviziei a 16-a au fost străjeri neadormiți ai soliei noastre în aceste locuri și încercările de a trece ale inamicului în sectoarele Tisa Dob și Tisa Lok au fost sfărâmate, făcând regimentul 83 un mare număr de prizonieri*”. La Rakamaz, trupele bolșevice superioare numeric și în artilerie au fost oprite de regimentele 81, 82 și 83 de ardeleni, care au contraatacat peste Tisa, până la Mișcolț, silind Divizia I Maghiară să se predea. La Tisa Fured, Regimentul 84 din Ardeal a respins încercările ungurilor de a trece Tisa, făcând un număr mare de prizonieri¹⁸³.

O știre le vorbește gorjenilor despre ridicarea la Cluj, „*fostul cuib spurcat unguresc*”, a statuii lui Ferdinand¹⁸⁴.

Informații prețioase le parvin gorjenilor de pe insula turcească Ada-Kaleh¹⁸⁵, aflată relativ aproape față de județul lor. Tricolorul românesc flutură aici, populația mahomedană hotărând alipirea la România pe baza „*principiului wilsonian de*

¹⁸¹ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 27, din 14 august 1919, p. 2.

¹⁸² *Idem*, nr. 29, din 30 august 1919, p. 1.

¹⁸³ *Ibidem*.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ În traducere din limba turcă Ada Kaleh înseamnă Insula Fortăreață. Era situată la 3 km în aval de Orșova, având 1,7 km lungime și 0,5 km lățime și o populație de aproximativ 600 etnici turci. La Congresul de Pace de la Berlin din 1878 a fost uitată, rămânând posesiune turcă, de facto fiind administrată de Austro-Ungaria. Prin semnarea tratatului de pace cu Turcia, la 24 iulie 1923, Ankara recunoaște drepturile României asupra insulei. Pentru locuitorii din regiune era un punct turistic îndrăgit, cu deosebire pentru delicatesele turcești. În 1970 a fost acoperită de apele lacului de acumulare al hidrocentralei Porțile de Fier I.

autotodeterminare”¹⁸⁶.

În vâltoarea acestor desfășurări s-a aflat și Regimentul 18 Gorj, a cărui mobilizare a durat nu mai puțin de 10 zile, datorită comunicațiilor precare din județ. Între 10-20 mai s-au prezentat la drapel 1.849 oameni din contingentele 1912-1919. Până în ziua de 9 iunie, când s-a dat ordinul de plecare, s-au executat următoarele operațiuni: echiparea completă a oamenilor, instrucția individuală cu arma, instrucția de luptă și trageri utilizând cartușe de război¹⁸⁷.

În ziua de 10 iunie a plecat primul eșalon format din Batalionul II și Compania de Mitraliere, sub conducerea maiorului Zamfir Petre. Pentru următoarele două zile este organizată plecarea restului de efective. Ajunși la Sanislau, militarii sunt inspectați de generalul Obogeanu, comandantul Brigăzii I Infanterie, pentru ca din 22 iunie să se deplaseze cu trenul la Czap, unde sunt ocupate pozițiile de luptă, având un număr de 2.166 „oameni trupă”.

La 9 iulie, unul din cele trei batalioane este trimis în zona Sighet „pentru păstrarea ordinii”. A doua zi a fost explorat teritoriul dintre Tisa, Iza și Vișeu „pentru a prinde, dezarma și executa pe toți rebelii”¹⁸⁸.

În perioada următoare, militarii gorjeni se angajează în luptă cu pierderi mici. De exemplu, în confruntarea pentru satul Kenderes, din 24 iulie, au fost doi morți și 16 răniți și „a dispărut soldatul Constantin Brâncuși”, pentru ca în ziua următoare să respingă de trei ori inamicul, cu prețul a trei morți, 26 răniți și doi dispăruți¹⁸⁹.

Gorjenii s-au remarcat în luptele de la Fegyvennek, Szaparfalu și Tiszabo, unde, alături de mehedințeni, au trecut la curajoase atacuri cu baioneta. Referindu-se la un asemenea episod eroic, istoricul C. Kirițescu spune: „Avântul oltenilor nu cunoaște piedică, ofițerii și soldații cad unul după altul, dar dușmanul decimat și îngrozit de această năvală, căruia nu i se poate rezista, e cuprins de panică și fuge”¹⁹⁰.

La 31 iulie, Regimentul 18 Gorj trece fără incidente Tisa, staționând „în cantonament de alarmă, în satul Bogrenayior”. O companie susține artileria, „iar restul corpului curăță armamentul și spală rufe”. Trei zile, mai târziu, se ajunge la Czegled, prizonierii capturați mărturisind despre retragerea dezordonată a maghiarilor. De la brigadă se cer măsuri drastice pentru stârpirea jafurilor, comandanții fiind obligați de a fi „nemiloși cu tâlharii și vandalii”. Totodată, în colaborare cu autoritățile locale urmau a fi ridicate materialele de război rămase de la trupele bolșevice și preluarea prizonierilor maghiari¹⁹¹.

În câteva zile, 14-17 august, plutonul condus de sublocotenentul Gh. Rogojanu, „având misiunea să meargă, pentru a curăța de bolșevici zona Czegled Herzel, în prima noapte prinde două persoane; vineri, 15 august, a mai arestat cinci bolșevici, la fermele Telemyr și Cserapsz, iar, pe 16 august, mai prinde opt bolșevici, în satul Czegled Herzel”¹⁹².

¹⁸⁶ *Idem*, an IV, nr. 26, din 7 august 1919, p. 2.

¹⁸⁷ V. Novac, *Regimentul 18 Gorj, Nr. 18 „Tudor Vladimirescu”*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2011, p. 199.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 199-206.

¹⁸⁹ *Ibidem*, p. 207.

¹⁹⁰ C. Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 455.

¹⁹¹ V. Novac, *op. cit.*, p. 211.

¹⁹² *Ibidem*.

În ziua de 18 august, regimentul gorjean este înlocuit de Regimentul 18 Calafat, fiind trimis la munci agricole, „*pentru aprovizionarea Budapestei, amenințată de foamete*”¹⁹³.

Ajunși la Budapesta, în data de 24 august gorjenii defilează în fața generalului Mărdărescu, după care sunt cantonați prin școli și cazărmi. Două dintre batalioane vor participa în partea de nord a metropolei la dezarmarea forțelor militare bolșevice, la depistarea depozitelor și menținerea ordinii, iar „*al treilea va continua instrucția, dându-se mare atenție educației și disciplinei*”. Numai în intervalul 27-30 august, unul dintre batalioanele Gorjului a capturat opt membri ai Gărzii Roșii, 27 mantale, 27 vestoane, 58 perechi pantaloni, 17 bluze, 40 capele, 2 căști românești, 100 ranițe de pânză, 58 saci de merinde, 23 bidoane, 19 gamele, 16 centuri piele, 3 arme militare, 12 carabine, 37 baionete, 9 săbii, 6 florete, 5 grenade etc.¹⁹⁴

La 4 septembrie, regimentul se mută din Pesta în Buda, înlocuind Regimentul 8 Vânători, fiind încartiruit în cazărmiile Mandor și Hărdic. La percheziția întreprinsă în districtul Utzca s-au înaintat la divizie 45 soldați bolșevici și doi ofițeri, împreună cu 63 arme, 13 carabine, 101 lăzi cu muniții, 2 puști mitraliere și 2 săbii¹⁹⁵.

La 19 septembrie se primește ordinul deplasării către țară, ajungându-se peste mai bine de o lună la Bacău, unde vor avea diferite misiuni, inclusiv supravegherea alegerilor. La 11 noiembrie, cei 2.386 de oameni se aflau cantonați pe batalioane în orașele: Bacău, Roman și Piatra-Neamț. La începutul iernii se deplasează către Târgu-Jiu, unde primele efective împreună cu Statul Major ajung la 6 decembrie¹⁹⁶.

Pe frontul de Vest se remarcă și căpitanul Petre Petrescu, viitor prefect și parlamentar, nimeni altul decât cel care l-a găzduit la Dobrița, în august 1944, pe regele Mihai. A luptat la Bocsai, Kenderes și Szolnok, „*contribuind la înfrângerea completă a inamicului în iulie 1919*”. Rănit, a fost decorat ulterior de către regele Ferdinand cu Ordinul „Steaua României”, în grad de cavaler¹⁹⁷.

Un parcurs aparte l-a avut pe frontul din Transivania și Ungaria, Regimentul 9 Vânători, condus de colonelul Gh. Rasoviceanu, originar din Rasovița Gorjului¹⁹⁸. Vom reține pentru semnificația lor istorică și patriotică numai câteva secvențe ale acestei autentice „odiseei” românești.

La 2 martie 1919, în fața mormântului lui Avram Iancu și a „Gorunului lui Horea”, în prezența dr. V. Suciu¹⁹⁹, secretar general al Marelui Sfat Național și a colonelului Gh.

¹⁹³ *Ibidem*, p. 213.

¹⁹⁴ *Ibidem*, p. 213-214.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 214.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 214-216.

¹⁹⁷ *Lămuriri pentru lumea de bună credință în așa zisul caz lt. col. Petre Petrescu*, București, 1937, p. 14.

¹⁹⁸ Pe larg, elemente din biografia sa în Ion I. Solcanu, *Un erou din Războiul de Întregire a României: Regimentul 9 Vânători*, Iași, Editura Junimea, 2018, p. 290-325; Gh. Gh. Găvănescu, *Generalul Gheorghe Rasoviceanu străluminând peste anotimpuri...*, Târgu-Jiu, Editura „Dăruie vieții farmec”, 1999.

¹⁹⁹ V. Suciu (1873-1935), deși avea reale capacități intelectuale pentru disciplinele „exacte” a preferat să îmbrace haine preoțești ajungând până la înalta poziție de mitropolit al Bisericii Româno-Unite din Transilvania. Când soarta războiului nu se decisese, germanii fiind încă la București, a devenit președinte al Consiliului Național Român de la Blaj. Într-o „circulară pastorală” la 27 noiembrie 1918 anunța prăbușirea monarhiei bicefale, subliniind dreptul popoarelor la autodeterminare. A participat activ la Marea Adunare

Rasoviceanu, voluntarii ardeleni din Regimentul „Horia” depun jurământul pe drapelul Regimentului 9 Vânători. La impresionanta ceremonie, bravul militar gorjean îi îndemna pe voluntari să fie mândri *„pentru că soarta tot pe voi, moșilor, v-a hărăzit să fiți primii din tot Ardealul care faceți legământul de credință și de jertfă pentru scumpa noastră Patrie și scumpul nostru Tron”*²⁰⁰.

În ziua de 1 aprilie 1919, colonelul Rasoviceanu s-a apropiat nepermis de mult și neprotejat de un tren blindat maghiar ce executase lovituri cu tunul și mitraliera în zona Vața-Târnava. Gestul, aproape inconștient, atrage atenționare severă din partea comandantului diviziei, generalul Gh. Dabija²⁰¹.

Ofensiva „Detașamentului colonel Rasoviceanu” (regimentului i se alăturaseră mai multe batalioane din alte unități) se oprește în ziua de Paști (20 aprilie) la Beiuș, continuând, apoi, până la malul Tisei. Prin ordin de zi, generalul Traian Moșoiu, comandantul Grupului de Nord, cita regimentul *„pentru strălucita faptă de arme din ziua de 23 mai, când a restabilit situația la Belso-Bocs, pe Hernad, oprind cu detașamentul înaintarea și pentru rezistența eroică din 30 mai 1919, șapte atacuri furioase ale unei brigăzi inamice, susținută de o puternică artilerie (...) inamicul lăsând 500 morți în fața poziției; pe colonelul Rasoviceanu pentru bravura și destoinicia cu care a condus operațiunile”*²⁰².

Batalionul 1, din Regimentul 9 Vânători, este primul care trece pe malul drept al Tisei, în noaptea de 29-30 iulie. Pierzând legătura cu celelalte unități din preajmă, colonelul Rasoviceanu decide singur atacul de la Iasz-Ladany, succesul fără pierderi semnificative determinându-l *„să urce în turnul bisericii, de unde cu puțin timp în urmă, era pus pe fugă însuși Béla Kun”*²⁰³.

Sub comanda viteazului general s-au aflat și militari gorjeni, așa cum ne mărturisește în notițele sale de război Marin Gh. Cârługea, din Cordești. La decretarea mobilizării, în vara anului 1916, era cântăreț al parohiei Băcești, devenind soldat al Regimentului 58 Infanterie Gorj. La remobilizarea armatei române în data de 10 noiembrie 1918 este redistribuit într-o companie de mitraliere din cadrul Regimentului 9 Vânători de Munte. De acum datează două carnete cu însemnări, unul cuprinzând cântece și versuri de cătănie, celălalt notițe din intervalul 23 august – 16 noiembrie 1919²⁰⁴.

În prima zi a însemnărilor, tocmai revenise de acasă din permisie, unitatea lui aflându-se în orașul Mischolcz din Ungaria. În urma sa, același traseu era parcurs și de consăteanul Ilie Coardă. Peste o săptămână participă din postura de cântăreț, alături de un preot greco-catolic, ce nu știa românește, la slujba de înmormântare a camaradului I. Mărgineanu²⁰⁵.

națională de la Alba-Iulia.

²⁰⁰ Ion I. Solcanu, *op. cit.*, p. 208-209.

²⁰¹ *Ibidem*, p. 210.

²⁰² *Ibidem*, p. 216.

²⁰³ *Ibidem*, p. 220.

²⁰⁴ Dumitru-Valentin Pătrașcu, *Marin Cârługea din Cordești – participant la campania din vara anului 1919*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, nr. XVII, 2015, p. 524.

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 525.

La sfârșitul campaniei, unitatea s-a retras la Bistrița pentru refacere, Marin Gh. Cârlegea fiind avansat caporal la 16 noiembrie 1919. S-a întors pe meleagul natal, la începutul anului 1920, unde și-a întemeiat o familie, practicând aceeași profesie de cântăreț. Din nefericire, anii comunismului i-au adus multe necazuri, fiind categorisit de autorități drept chiabur²⁰⁶.

Un alt gorjean, cu merite deosebite în cadrul evenimentelor complexe ale anului 1919, este Gr. Nicolescu²⁰⁷. Ofițer în Regimentul 18 Gorj, este transferat la alte unități de luptă, ajungând în cele din urmă la Regimentul 33 Infanterie din Ismail, nou înființat. În iulie-august 1918 este trimis în fruntea companiei pe Nistru, pentru a supraveghea granița împotriva bolșevicilor. În iarna 1918-1919 oprește trecerea bulgarilor în Delta Dunării, fiind staționat în localitatea Regele Carol.

În aprilie 1919 primește misiunea, de care s-a achitat cu succes, de a trece Dunărea și de a se stabili cu unitatea la Tulcea, organizând în fiecare așezare din împrejurimi posturi de ostași cu misiunea de a proteja populația împotriva jafurilor practicate de bulgari.

Revine la Ismail, în iulie 1919, de unde se va deplasa împreună cu regimentul la Cernavodă, cu șlepurile, apoi la Cobadin, cu trenul, pentru ocuparea de poziții în Cadrilater, de care bulgarii nu voiau să se despartă. Problema a fost rezolvată prin tratative și în octombrie 1919 s-a înapoiat la Tulcea unde va funcționa până în 1920, când este mutat la Regimentul 57/58 Infanterie de la Târgu-Jiu²⁰⁸.

Mircea Dimitriu, gorjean din Târgu-Jiu, este propus pentru avansare la gradul de căpitan la 1 aprilie 1919. Colonelul Basarabescu, comandantul Regimentului 1 Vânători „Regele Ferdinand” este de părere că bravul ofițer a dat dovadă de eroism atât în luptele din Transilvania, cât și în cele de pe teritoriul Ungariei. Într-un moment critic, când inamicul încerca un contraatac, a înaintat în fruntea batalionului asupra satului Șuvar, cucerit în seara zilei de 23 iulie. La Mindzenet, prin același curajos exemplu, a doua zi, a fost cucerită localitatea, dar este rănit. Fără a se fi vindecat complet, a revenit la unitate, cu dorința expresă, pe care și-a îndeplinit-o, de a intra cu regimentul în Budapesta²⁰⁹.

Generalul de brigadă Mihail Obogeanu, gorjean de origine, comandantul provizoriu al Diviziei a I-a, a fost răsplătit pentru „*bravura și priceperea cu care a condus trupele în luptele cu maghiarii la Szolnok, Fegyvernek și Kenderes, în iulie 1919. Inamicul, atacând cu forțe mult superioare aripa dreaptă a trupelor noastre, în ziua de 25 iulie, a*

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 528-530.

²⁰⁷ Gr. Nicolescu (1890-1992) este originar din satul Ștefănești (Târgu-Cărbunești), dintr-o familie numeroasă, șapte copii, a căror mamă a murit la numai 39 de ani. Deși se orientase către cariera economică, împrejurările l-au determinat să îmbrățișeze meseria armelor, unde a ajuns până la gradul de general-maior pe care l-a primit în 1990 la împlinirea vârstei de 100 ani. Este înmormântat în Cimitirul de Onoare din Târgu-Jiu, alături de soldații pe care i-a avut tovarăși de luptă în Primul Război Mondial.

²⁰⁸ V. Marinoiu, *Generalul Grigore Nicolescu (1890-1992)*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, nr. VII, 1997, p. 314.

²⁰⁹ V. Novac, *Activitatea generalului de divizie Dimitriu Sava Mircea în cele trei războaie, din prima jumătate a secolului al XX-lea, văzută de comandanții săi*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, nr. VII, 1997, p. 323-324.

intervenit personal în luptă cu rezervele disponibile, și, trecând prin tirul de baraj al artileriei inamice, a restabilit situația, respingând pe inamic cu pierderi”²¹⁰.

Avem dovadă, pe articole din presă, despre informarea gorjenilor cu privire la călătoria Reginei Maria la Paris și Londra, unde se hotăra soarta țării și se trasau noile hotare ale României²¹¹.

Locuitorii județului sunt informați și despre atitudinea curajoasă a premierului I.I.C. Brătianu²¹² la Conferința de Pace, unde a pledat pentru egalitatea în drepturi a tuturor statelor, indiferent de mărime. În afara acestui principiu „*nu va putea iscăli niște stipulații care ar țărării drepturile de suveranitate ale României*”. Liderul american i-a dat o replică imediată șefului delegației române, susținând teoria conform căreia „*marile națiuni au făcut sacrificiile cele mai enorme și numai forța lor e garanția finală a păcii*”. În răspuns, I.I.C. Brătianu a ținut să precizeze: „*În ceea ce privește pierderile României cu 800.000 morți la 7 milioane locuitori și cu mai mult de trei sferturi din țară prădată, nu e mai prejos de ele*”²¹³.

Efortul suveranei și al delegației noastre nu a fost zadarnic, în scurt timp fiind semnat tratatul de la Saint-Germain cu Austria, la 10 decembrie, prin care se recunoștea unirea Bucovinei cu România. Anul următor, la Trianon, în ziua de 4 iunie, Ungaria recunoștea unirea Transilvaniei, Banatului și Maramureșului cu patria-mamă²¹⁴.

Dacă toate aceste exprimări cu tentă naționalistă profundă sunt rodul minții intelectualilor gorjeni, nu este lipsit de importanță punctul de vedere al unui om simplu. Este vorba de Pantelimon Andrițoiu, pe care autorul prezentei lucrări l-a cunoscut personal, prin 1987, în casa părintească din Didilești, comuna Călnic. Era un moșneag vioi, mult prea sprinten pentru vârsta lui, vorbăreț și dornic de a spune totul despre sine și cei pe care i-a cunoscut de-a lungul vieții. A luptat pe frontul din Valea Jiului, a fost rănit, a trăit clipele disperate ale retragerii în Moldova, a fost avansat ca orice mândru gorjean, până la gradul de plutonier major, a lucrat puțin timp în Basarabia, revenită la patria-mamă. Pe front, în apropiere de subunitatea sa de geniști, pe Valea Zăbrăuciorului, a căzut la datorie Ecaterina Teodoroiu. Și tot acolo, în Moldova, l-a văzut, pentru câteva momente, pe celebrul general francez Henry Berthelot, venit la militarii cantonați într-o pădure de lângă Iași, ca să-i îmbărbăteze²¹⁵.

Jurnalul său de campanie, pe care noi l-am publicat postum, se încheie cu o scurtă analiză a ceea ce se petrecea imediat după război în noul stat român. Sunt lucruri, avem convingerea fermă, cunoscute de orice militar revenit acasă, la gospodăria sa, dezbătute în clipele de răgaz și transmise din om în om, ca o datorie de suflet a fiecăruia.

²¹⁰ Idem, *Ofițeri activi gorjeni*, în „Litua. Studii și cercetări”, Târgu-Jiu, nr. XIII, 1997, p. 139.

²¹¹ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 17 și 19, din 7 și 21 martie 1919, p. 2.

²¹² Personaj dominant al scenei politice românești, I.I.C. Brătianu (1864-1927) a debutat politic ca parlamentar de Gorj.

²¹³ N. Hasnaș, *De la soborul păcii*, în „Voința”, Târgu-Jiu, an I, nr. 12, din 15 iunie 1919, p. 1.

²¹⁴ Pe larg despre vizita suveranei românilor în Occident, vezi Gh. Nichifor, *Maria – Regina Întregitoare de Țară și Neam*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, p. 166-176.

²¹⁵ Gh. Nichifor, *Un veteran își amintea... Pagini inedite din epopeea reîntregirii neamului*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2001, p. 5.

„Țara avea ca delegat la Conferința de Pace de la Paris pe Ionel I.C. Brătianu – notează el. Pe la începutul lui decembrie 1918 au început trupele române a trece Carpații, după cererea Corpului de voluntari ardeleni și a guvernului lor, și au început a ocupa Ardealul până în interior. Am întâmpinat rezistența ungarilor pe alocurea, dar foarte dârză. Am mers până la linia stabilită de Conferința de Pace, numită de demarcație Torontal. O parte din Temișana pusese stăpânire serioasă pe ea armatele sârbe, care, după cererea României și intervenția Conferinței de Pace de la Paris, au început a o evacua, și trupele române ocupa. Bulgarii, fiind dezarmați parțial, au început a se certa și chiar bate, pe alocuri, cu trupele franceze și grecești, ce erau acolo pentru administrație. Comandamentul Francez din Bulgaria a cerut guvernului român de la București să-i dea ajutor imediat, în caz de atac din partea răuvoitorilor bulgari. Pe malul Dunării și pe frontiera Cadrilaterului, adesea se omorau între ei grănicerii și jandarmii bulgari și români. Din Ucraina a venit parlamentar-delegat la București și a declarat că lasă tot materialul de război în țara noastră, numai să le dea voie să se retragă armatele generalului Petliura și să se ducă în Polonia, unde vor face legătura cu aceasta. Au trecut 80 garnituri de tren prin punctul Bender și au lăsat la Chișinău toate animalele de transport și tunuri. Cu armele și-au continuat drumul spre Bucovina și Polonia, unde s-au refăcut și au început lupta contra bolșevicilor. La Nistru, puțin după aceasta, s-au ivit armatele bolșevice. Pe la începutul lunii iulie 1919, trupele române, fiind atacate mereu de bolșevicii unguri, peste Tisa au luat parte la ofensiva contra lor și au intrat în capitala Ungariei”²¹⁶.

Cuvintele mândrului gorjean, Pantelimon Andrițoiu, pot suplini oarecum concluziile noastre, dar sunt necesare câteva precizări. Populația Gorjului, aflată într-un contact permanent, peste granițele arbitrar, cu românii de peste munți, a demonstrat o remarcabilă solidaritate cu idealurile lor naționale. În fond, era dorința reciprocă a locuitorilor de „dincolo” și de „dincoace” de a se regăsi în aceeași Patrie. Ideile „naționaliste” nu sunt, de aceea, în niciun fel nocive și nu au provocat exaltări sau degenerări periculoase. Atitudinea celor mai radicali intelectuali nu a depășit nivelul unei oratorii militante, chiar dacă, uneori, exprimările sunt mai mult decât directe. Să nu uităm, în anul 1919, România s-a aflat în război pe două fronturi, ea fiind obligată să facă față efortului de a-și trata rănila în interior și de a-și consolida granițele în exterior.

²¹⁶ *Ibidem*, p. 34-35.

ÎNREGISTRAREA PAGUBELOR MATERIALE ȘI A SUFERINTELOR UMANE DIN JUDEȚUL DOLJ CAUZATE DE OCUPAȚIA STRĂINĂ ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL – DOCUMENTE

Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru,
Ion-Leone Sima

Despre starea de război și starea de ocupație străină în Istoria Românilor din anii 1916-1918

După încetarea ostilităților militare, în timpul lucrărilor de încheiere a păcii și, concomitent, de prelungire a confruntării militare pentru restabilirea echilibrului social din Europa bulversată de revoluții bolșevice, problemele cele mai arzătoare au fost, pe lângă dezbateri și confruntări de interese în statuarea unei ordini geopolitice postbelice, cuantificarea pierderilor umane, a distrugerilor bunurilor materiale și a cheltuielilor financiare provocate de inamicul înfrânt, care în vâltoarea luptelor nu fusese posibilă. Potrivit principiului după care responsabilitatea declanșării Primului Război Mondial (zis și Marele Război al Popoarelor) a revenit celor care declanșaseră marea conflagrație, pacea generală și tratatele bilaterale de pace între combatanți urmau să includă una din „problemele cele mai spinoase”¹ ale acestora, cea a despăgubirilor/reparațiilor de război. Aceasta a fost tratată după criterii vitrege de Comisia de reparațiuni interaliată, așa cum s-a ajuns prin acordul de la Spa.

Necunoașterea dezastrului adevărat provocat de război a necesitat, imediat după terminarea acestuia, întocmirea unor situații statistice privind pierderile umane – din armată și din cadrul populației civile – și pagubele materiale rezultate din distrugerile și devastările inamicilor atacatori.

Primele însumări ale acestor consecințe ale războiului au fost cerute de comisiile ce au lucrat la tratatele de pace și, sub graba întocmirii lor, au fost incomplete.

Totuși, ele, în dimensiunea unor dezastre, s-au reconstituit în parametrii evidenței. Ca și majoritatea aspectelor privind participarea la război, teatrul de operațiuni militare, fluctuațiile în echilibrul părților aflate în luptă dat de victoriile sau insuccesele unora și altora, rănilor provocate de războiul în care a implicat pe toți românii, din toate entitățile politice configurate în Evul Mediu, au fost comentate și publicate pe când încă erau fierbinți în mintea, sufletul și conștiința poporului.

În anul 1920, E.C. Decusară și Ilie I. Georgianu au înfățișat dimensiunea ocupației dușmane în România². Despre jertfele umane din timpul războiului s-a ocupat Ministerul

¹ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului Pentru Întregirea României 1916-1919*, vol. II, București; f. a., p. 645.

² E.C. Decuseară, *România sub ocupația dușmană*, Fasc. I: *Organizarea și activitatea poliției militare*,

de Război și Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, denumită din 1927 Societatea „Cultul Eroilor”, lucrările statistice și nominale de identificare a celor care pieriseră prelungindu-se pe toată durata interbelică și rămânând nefinalizate din cauza intrării omenirii într-o altă mare conflagrație, Al Doilea Război Mondial. Alte statistici au fost realizate de Direcția Generală a Serviciului Sanitar și de Oficiul I.O.V.R. (= Invalizi, Orfani și Văduve de Război) din Ministerul Ocrotirilor Sociale, iar pe plan local de Prefectura județului Dolj.

Concluziile tuturor celor care au scris despre zilele de război în care a fost implicată România au reliefat, pe lângă victoriile și importanța prezenței țării noastre în teatrul de război general alături de forțele Antantei, și nenorocirea pricinuită de ocuparea unei părți din teritoriul românesc de către armatele Triplei Alianțe (ale Puterilor Centrale – Germania și Austro-Ungaria – și ale Bulgariei și Turciei). Ocupația străină, epitetizată – după măsura ei – de istoricii acelor vremuri ca „dușmană”, „străină”, „a inamicilor”³, a fost expresia cea mai potrivită a unei forme de stăpânire/dominație impusă de străini printr-un război asupramăsurat ca modern prin nivelul tehnic al armamentului și logistica militară, dar barbar în concretețea confruntărilor și modului comportamental al inamicilor. Ocupația străină a fost un regim al terorii, arbitrarului, samavolniciei, cruzimii, crimei, jafului brutal și total, cu consecințe măsurate doar în termenii „dezastrului general”, al devastării vandalice a invadatorilor, după principiul medieval cum că războiul se autoalimentează cu provizii din prăduirea teritoriului celor atacați și se autopropulsează prin ferocitatea etalată de sângele vărsat de oameni.

O nuanță a regimului de ocupație s-a constatat după Pacea de la Buftea-București (mai 1918), când starea de război devenea stare de ocupație prin menținerea a șase divizii și a „formațiunilor necesare exploatarea economică”⁴, și când „Nici o îndulcire a vieții nu s-a simțit în teritoriul ocupat”, iar „Jaful oficial părea că a crescut atât ca intensitate, cât și ca nerușinare a metodelor întrebunțate”⁵.

Starea de ocupație din vara și de la începutul toamnei din anul 1918, în județul Dolj, era menținută de Divizia de Infanterie nr. 218 a armatei de ocupație germană condusă de generalul Krahmer și apoi de generalul maior von Nostitz, cel din urmă înțelegând bine că „pacea dintre Puterile Centrale și România este încheiată, dar încă nu ratificată”, își arăta la 15 octombrie 1918 disponibilitatea de a munci „cu toată buna voință pentru a pricinui chiar de acum, înaintea ratificării păcii, o situație conformă aceleia din timp de pace”, procedând „conform obiceiurilor și drepturilor de război numai în măsura în care necesitățile aspre ale războiului reclamă aceasta ca o datorie imperioasă”, cu condiția ca „dorințele simțite sau exprimate de Români... să rămână neîndeplinite acum”⁶.

Cu multă ipocrizie promitea în sesiunea ordinară a Consiliului General din județ, „în folosul prosperării” județului Dolj („județ bogat și frumos”), „abrogarea treptată a

București, 1920; Ilie I. Georgianu, *România sub ocupația dușmană*, Fasc. II: *Exploatarea economică a țării*, București, 1920; *Les Sacrifices Roumains pendant la guerre. Les victimes civiles*, Paris, 1919; ș.a.

³ v. supra

⁴ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 424.

⁵ *Ibidem*, p. 456.

⁶ Arhivele Naționale Serviciul Județean Dolj, *Fond Prefectura județului Dolj*, Serviciul Administrativ, dosar nr. 2/1918, f. 64.

Administrației Germane și... „încredințarea ei din nou în mâinile organelor române competente”⁷, cu precizarea că până la o asemenea întâmplare trebuiau respectate „concepția Armatei de Ocupație și „purtarea Oficiilor de Serviciu ale Puterilor Centrale cărora în timpul ocupațiunii li se încredințase administrația țării”⁸. Cu alte cuvinte, cât pacea de la București nu fusese ratificată, munca de exploatare și jefuire se intensifica față de perioada anterioară.

Durata ocupației străine

În luna octombrie 1916, agenți plătiți de străini alarmau populația din zona Olteniei în legătura cu intrarea inamicilor la sud de Carpații Meridionali. În retragerea armatei române, între măsurile luate de guvern se pregătea evacuarea personalului mobilizat din fabricile Craiovei și a populației din localitățile unde se prevedeau lupte⁹. Armatele germane și austro-ungare au ajuns în marginea județului Dolj, pătrunzând pe valea Jiului, în primele zile ale lunii noiembrie 1916. Prima localitate mai mare ocupată a fost Filiași, la 6/19 noiembrie, iar cele mai importante centre ale județului, orașele Craiova și Calafat, au fost ocupate la 8/21 noiembrie și, respectiv, 13/26 noiembrie.

Intrarea armatei germane în Craiova a fost astfel descrisă de un corespondent de război filogerman: ... „Dar nici Calea Unirii, fala Craiovei, nu este altfel. Stegulețe albe spânzură în fața tuturor prăvăliilor, fâlfâie în toate formele și mărimile de la toate ferestrele”... „Aici și pe strada Lipscani domnește aceeași înghesuială. Coloane germane huruie pe pavaj, cavaleria galopează prin oraș. ...Iar seara la comandamentul german al orașului, maiorul Schwabe, bătrânul african, care și-a câștigat mii de merite... s-a instalat modest în palatul pompos al unui milionar, comerciant de grâne, care prefera să aștepte la Paris sfârșitul războiului”...¹⁰. Realitatea despre impactul craiovenilor cu trupele germane de avangardă comandate de căpitanul von Marso și cele de infanterie de generalul Schmidt von Kusbelsdorf care au pătruns în oraș la 8/21 noiembrie 1916 a fost alta, anume cea consemnată de raportul prefectului județului Dolj către Ministrul de Interne din 7 februarie 1919: ... „Dacă germanii văzând mulțimea adunată pe străzile orașului au luat-o ca o manifestare de simpatie, s-au înșelat, fiindcă teroarea singură îndemnase mulțimea la aceasta! Cei tari, în fața primejdiei, plecaseră să apere în locurile mai prielnice sfântul nostru pământ”¹¹. Mulți alți locuitori au optat pentru retragerea spre răsărit și spre părțile Moldovei. Exodul a fost surprins de un memorialist al evenimentului

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 65

⁹ ANSJ Dolj, *Pref. j. Dolj*, Serv. Adm., dosar nr. 2/1916, f. 344: La 28 octombrie 1916, din ordinul Marelui Cartier General, s-a organizat evacuarea populației civile din sate (cu vitele și avutul ei), „în ordine și cu repeziciune”, prin grija jandarmilor, primarilor și preoților. Autoritățile locale au primit sarcina de a „face inventar pentru fiecare cetățean de averea ce ia cu el și averea ce lasă acasă”, măsură de prevedere a ceea ce trebuia să se întâmple ulterior – vezi *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial*, coordonator Mihaela Dudu, Editura Aius, Craiova, 2016, p. 116; *Oltenia în Primul Război Mondial. Album de documente*, Editura Hoffman, Caracal, 2017, p. 105.

¹⁰ Apud. T.V. Turtureanu, *Însemnări despre istoria Craiovei*, ms. aflat la ANSJ Dolj, „Colecția Studii, articole și monografii – secolele XIX-XX”, dosar nr. 34, f. 345.

¹¹ Luchian Deaconu, *Momente din epopeea fâuririi statului național unitar român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988, p. 219.

când a consemnat că „Străzile prezentau un tablou lugubru: Oameni, femei și copii cu câte o boccea în spinare, îndemnau spre gara Craiova”...¹².

Temerile doljenilor, ca și ale tuturor românilor, despre urgia ce se instala odată cu prezența trupelor străine, s-au adeverit din chiar prima zi de ocupație a Craiovei, atunci când comandantul german al orașului la prima întâlnire cu comisia administrativă a acestuia, în prima sa frază a declarat: „Am pentru poporul român cel mai profund dispreț”, preluând el autoritatea administrației. Ocupația își dezvăluia, astfel, de la început, sensul ce l-a urmat, de teroare în contra românilor, nesocotind principiile Convenției de la Haga, și de exploatare/jefuire a teritoriului românesc, după un sistem stabilit la Berlin înainte de pătrunderea armatelor germane, austro-ungare și bulgare în Oltenia.

Momentul când orașul Craiova și, implicit, județul Dolj au fost ocupate de armatele germane, în ziua de 8 noiembrie 1916 s.v., este socotit atunci când maiorul Negruți „a predat sabia” la Prefectura Poliției¹³.

Sfârșitul ocupației străine/”dușmane” a fost în noiembrie 1918. La Craiova, autoritățile germane au părăsit garnizoana în ziua de 3 noiembrie¹⁴; până la 10 noiembrie 1918, „trupele pur germane au rămas pe loc în stare de disoluție și debandadă”..., în condițiile în care „România se găsea din nou în stare de război cu Germania”...¹⁵; la 13 noiembrie 1918 a început retragerea trupelor germane; peste două zile, au părăsit orașul Comandatura și Poliția Militară (Comandamentul Regimentului XX/22 Allenstein condus de maiorul Freiherr von Darunberg); pe 19 noiembrie 1918 au plecat ultimii reprezentanți ai ocupanților germani, „autoritățile de cale ferată”¹⁶.

În luna decembrie 1918, supușii austrieci (inclusiv personalul consulatului austro-ungar), unguri, bulgari și turci, care aparținuseră armatelor de ocupație și erau socotiți „elemente militare”, au fost concentrați în lagăre în vederea repatrierii¹⁷. Așadar, ocupația străină a durat aproape doi ani. Ea a fost socotită la 707 zile¹⁸.

Organizarea cotropitorilor pentru

jefuirea și exploatarea deplină a teritoriului ocupat

Chiar în zilele în care ofensiva armatelor Triplei Alianțe a trecut de Craiova, la Berlin, Germania și sateliții ei au hotărât un plan după care urma să fie exploatat orice teritoriu ocupat (11 noiembrie 1916). Până la sfârșitul lunii decembrie, partea de sud a României era ocupată, rămânând liberă doar zona Moldovei, unde, în urma retragerii conducerii țării și a unei mari părți din populația teritoriului ocupat, s-a trăit într-o

¹² Badea Constantinescu, *Jurnal*, ms., vol. I, p. 368, Muzeul Olteniei din Craiova – apud Lucian Popescu Vava, *Despre jaful armatelor de ocupație de la sfârșitul anului 1916 într-un document inedit*, în „Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-istorie”, Muzeul Olteniei Craiova, vol. XXIV, 2017, p. 306.

¹³ ANSJ Dolj, *Pref. j. Dolj*, Serv. Adm., dosar nr. 122/1919, f. 1.

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 33/1918, f. 41.

¹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 21/1918, f. 332.

¹⁶ *Ibidem*, f. 333; vezi și *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...*, p. 259-263.

¹⁷ *Documente privind istoria Craiovei...*, p. 280, 283-289.

¹⁸ V.N. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, București, 1920.

înfrigurare deosebită, între reculegere/refacere a forțelor de apărare și speranța unei victorii în final. Într-un limbaj plastic, dar mult apropiat realului acelor timpuri, „Acolo s-a concentrat toată vlaga țării; acolo e mintea care plănuiește și brațul care lovește”¹⁹. În teritoriul ocupat, dușmanii au închis totul, rupând orice legături ale românilor rămași în așezămintele lor, ca într-o închisoare. El intra în obiectivul politico-militar al Puterilor Centrale, acela de a distruge țara noastră care intrase în război în tabăra Antantei. Repede s-a ajuns la un regim de ocupație totală, așezându-se o Administrație Militară (Militär Verwaltung in Rumänien = M.V.R.) și un regim specific de administrație civilă subordonat celei dintâi, menit a inventaria prada și a exploata bogățiile țării, atât cele naturale, cât și cele produse²⁰, lăsând „din proviziile țării... populației acelea de care are nevoie pentru traiul pentru continuarea culturii pământului, cât și pentru celelalte îndeletniciri neapărat trebuincioase”. Toți cotropiții deveneau, astfel, robi²¹. Administrația militară de ocupație a introdus repede un regim de tiranie, elaborând o legislație drastică, instituind măsuri și „pedepse grele” celor care contraveneau dispozițiilor ei, nu exportau întregul prisos către țările aliate Germaniei, sau se opuneau rechizițiilor și confiscărilor zahărului, băuturilor, petrolului, alimentelor, vitelor, păsărilor, armelor, obiectelor de aramă, argint, bronz, cositor, articolelor de îmbrăcăminte și rufărie, hârtiei, nutrețului etc. Toate aceste acțiuni ale cotropitorilor au dus la spălarea țării de bunuri necesare vieții, generalizând mizeria, umilința, foamea și extinguând focarele bolilor specifice în teatrul de război. Pentru ținerea sub control a acestui regim s-a creat „un formidabil aparat polițienesc” (după expresia lui Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 18), care, în Craiova și-a avut sediul în localul Prefecturii Poliției²², transformat în cazarmă pentru armata germană de ocupație, și în alte trei locații.

Aceeași Administrație militară de ocupație a dezvoltat un sistem financiar care s-a dovedit „cea mai mare escrocherie oficială, fără pereche în istorie”²³.

Teritoriul românesc cotropit a fost împărțit în patru zone militare de ocupație²⁴, Doljul fiind cuprins în zona I, unde guvernator militar a fost numit contele Tüllf von Tscheppe und Weidenbach, general de infanterie. Județul Dolj era subdiviziunea a III-a a zonei I cu 4 „etape” (269 Craiova, 131 Calafat, 265 Segarcea – germane, și Galicea Mare – austro-ungară). La nivelul fiecărei comune, în timpul ocupației, au existat conduceri administrative alcătuite din bürgermeister, gehilfe și mitglieder, posturi încredințate unor localnici. Orașul Craiova a avut ca bürgermeister pe F. Springer, maior, fost consul

¹⁹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 4.

²⁰ Vezi potențialul economic al județului Dolj în raportul Comisiei Administrative a acestuia, constituită în preluarea prădăturii armatelor dușmane în teritoriul doljean, în volumul *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...*, p. 130-134.

²¹ *Ibidem*, p. 127.

²² *Istoria Poliției din județul Dolj*, coordonator Constantin Nicolescu, Editura Autograf MJM, Craiova, 2018, p. 327-328.

²³ E.C. Decusară, *op. cit.*, p. 4; vezi și Ion Călin, *Ocupația germană la Craiova în anii 1916-1918*, în „Studii și articole de istorie”, VIII, București, 1966, p. 298.

²⁴ Teritoriul fiecărei zone la Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916-1918*, Editura Militară, București, 1978, p. 1-2. Organele centrale ale Administrației Militare de ocupație, la București, erau: Comandamentul Suprem militar – Oberquartier meisterstab, Statul major administrativ – Verwaltungsstab și Statul major economic – Wirtschaftsstab.

german la Craiova, și mitglieder pe membrii Comisiei administrative aleasă ad-hoc în locul primarului și consiliului comunal ce se retrăseseră în Moldova, în ziua de 7 noiembrie 1916: C. Poenaru, Gr. Pencioiu, I.B. Georgescu, Ath. Gancea, Al. Urziceanu, H. Mendel, M.I. Beligrădeanu, D. Angelescu și Gh. Ionescu²⁵.

Structurile administrative, polițienești, fiscale și financiare au fost organizate de cotropitori în amănunt, cu multă meticulozitate, așa că ele au asigurat atât întreținerea trupelor străine de ocupație, cât și confiscarea bunurilor găsite în momentul invadării ca pradă de război, sau jefuirea bogățiilor țării și a bunurilor oricărui locuitor român sau instituție, după principiul stabilit la 28 octombrie 1916 la Berlin între Germania și aliații săi, al „ridicării din țara ocupată [a] tot ce se poate ridica și de a-l atribui celui ce va avea trebuința cea mai urgentă, trimițându-l pe calea cea mai scurtă”²⁶.

În cei doi ani de jefuire sistematică a teritoriului ocupat, românii, cu toții, au înțeles ce a însemnat stăpânul cotropitor și, de nenumărate ori, individual sau în grup, în diverse forme, de la manifeste, proteste scrise, memorii, răzbunări, comploturi, sabotaje, până la etalarea vitejiei și eroismului sublim, au opus rezistență.

Cât de greu de suportat a fost regimul impus de cotropitori, cum au reacționat românii, cum s-au comis distrugerile, furturile, jafurile, sub teroarea somațiilor, arestărilor și condamnărilor la închisoare sau la moarte ale locuitorilor doljeni sunt subiecte pe care istoriografia le-a tratat cu seriozitate refăcând imaginile inimaginabile ale ocupației de 707 zile²⁷. Paginile de istorie, în virtutea rescrierii acesteia, s-au îmbogățit cu prilejul Centenarului Marii Uniri când alte trei lucrări au dezvăluit noi informații documentare: *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial*, coordonator Mihaela Dudu, Editura Aius, Craiova, 2016; *Oltenia în Primul Război Mondial. Album de documente*, coordonatori Bogdan Ion Bădițoiu, Mihaela Dudu, Doina Glăvan, Tudor Rățoi, Paula-Cristina Vasileoiu, Editura Hoffman, Caracal, 2017; și Otilia Gherghe, Camelia Aurelia Slabu, *România în Primul Război Mondial (1916-1919). Fotografii, documente, brevete, ordine, decorații, medalii din Colecția Muzeului Olteniei*,

²⁵ Componența tuturor conducerilor administrative comunale din timpul ocupației în ANSJ Dolj, *Pref. j. Dolj*, Serv. Adm., dosar nr. 122/1919, f. 801-830. Pe toată durata ocupației, Craiova a avut trei comisii administrative comunale: de la 6 noiembrie 1916 până la 1 ianuarie 1917, când „a venit primar F. Springer” și apoi, până la 30 ianuarie 1918: C. Poenaru – procurorul general al Curții de Apel, D. Gârleșteanu – prim președinte al Curții de Apel, I.B. Georgescu – judecător Tribunalul Dolj, D.T. Angelescu – avocat și proprietar, Ghiță Ionescu – consilier comunal, Ath. Gancea – consilier comunal; de la 30 ianuarie 1918 până la 20 iunie 1918, comisia interimară: G.D. Pencioiu – președinte, I. Marinescu – profesor, vicepreședinte, N. Cantuniar – profesor, vicepreședinte, Ath. Gancea – ofițer stare civilă, Ghiță Ionescu, Tudor Celăreanu, Herman Mendel, D.T. Angelescu, Al. Urziceanu – membri; de la 20 iunie 1918 până la 2 ianuarie 1919, comisie interimară: I.K. Peșșacov – președinte, V. Antonescu și I.D. Protopopescu – vicepreședinti, D. Branițu, Dr. Voiculescu, D. Marentzeler, colonel I. Dumitru – membri (*Ibidem*, f. 835).

²⁶ Apud, A. Deac, I. Toacă, *op. cit.*, p. 4 n. 6.

²⁷ Menționăm doar câteva lucrări despre Craiova și județul Dolj: Ion Călin, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 297-307; Luchian Deaconu, *Momente din epopeea făuririi statului național unitar român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1988; Dinică Ciobotea, *Aspecte privind păstrarea și ocrotirea colecției familiei și „Fundăției Aman” în timp de război*, în volumul *Biblioteca și societatea*, Biblioteca Județeană Dolj, Craiova, 1979, pp. 75-76; Cristina Narcisa Vergatti, Radu Ștefan Vergatti, *Retrospective asupra „Marelui Război”*, Culegere de studii, Editura Semne, București, 2018, pp. 136-200.

Editura Expression.ro, Jilava, 2018.

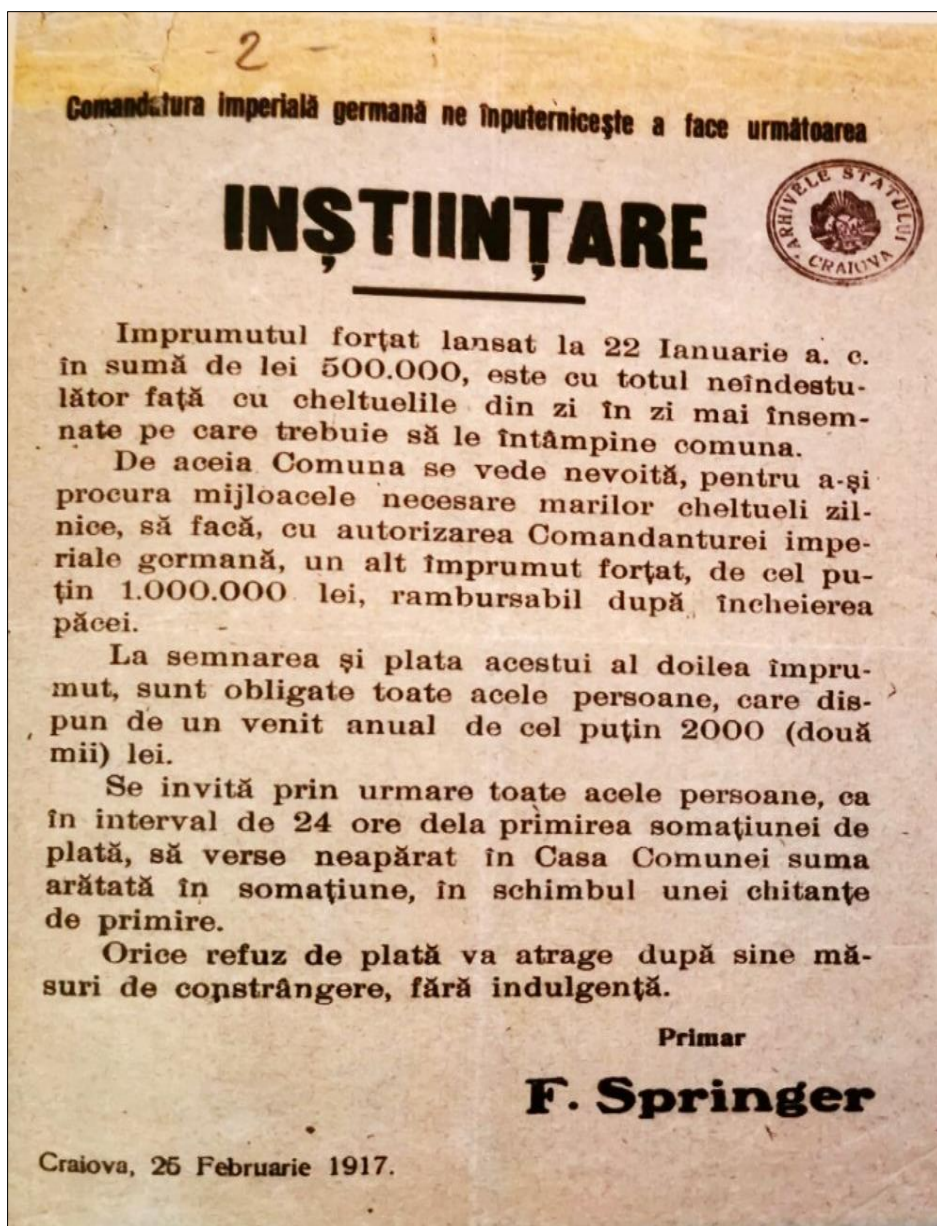
Acestor din urmă lucrări documentare adăugăm și noi un mănunchi de documente, selectate din Dosarul 122/1919, cu aproape 1200 de file, aflat în patrimoniul Arhivelor Naționale – Serviciul Județean Dolj, cel mai cuprinzător în informații privind „Raportul de pagube” la nivelul județului Dolj în timpul Primului Război Mondial. Motivația noastră este aceeași pe care a înscris-o Constantin Kirițescu, primul mare monografist al Războiului pentru Întregirea României 1916-1919: ... „Administrația militară germană a stăpânit în mod direct sau indirect, timp de doi ani, două treimi din teritoriul României, partea cea mai întinsă, mai bogată și mai populată a țării. Activitatea ei nu este numai un episod din desfășurarea războiului nostru, care merită să fie cunoscut, deopotrivă cu alte episoade, așa de felurite, dar e un fenomen istoric, social și economic de cea mai mare importanță prin intențiunile ce dovedește, prin rezultatele pe care le-a dat, prin consecințele ce a avut sau putea să aibă, și prin învățămintele ce putem trage. Căci, mai presus de resentimentele ce în mod fatal decurg din regimul tiranic îndreptat de ocupant, cu scopul de a stoarce toată vloga poporului rob și a-l cufunda în mizerie și umilință, dreptatea și propriul nostru interes trebuie să ne facă să recunoaștem că germanii și austriecii au pus în această exploatare o metodă și un spirit practic, o pricepere, o energie și o muncă, care au dus la rezultate uimitoare și care, în unele privințe, sunt prilejuri de meditație sau imitație”²⁸.

²⁸ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 8-9.

Înregistrarea pagubelor de război și din timpul ocupației dușmane. Documente

1.

1917 februarie 25, Craiova, Publicația Primăriei orașului Craiova privind împrumuturile forțate „autorizate” de Comandatura Imperială germană

(ANSJ Dolj, Colecția Documente, CCLXXXVI/21)

2.

1918 noiembrie 11, Craiova – Cererea învățătorului Iosif Enculescu din comuna Rudari (astăzi Izvoare) – Dolj pentru despăgubiri de pagubele făcute de comandatura germană din Galicea Mare în timpul ocupației

1918 noiembrie 11 st. n.

Domnule Prefect,

Subsemnatul, învățător în comuna Rudari, județul Dolj cu respect vă aduc la cunoștință următoarele:

În cursul anului 1917, mi s-au ridicat de către comandatura germană din comuna Galicea Mare-Dolj următoarele:

Una vacă plină de vițal, doi boi trăgători, una trăsură cu toate accesoriile și cu coșul de piele, una mașină de bucătărie, două paturi de fier și șase scaune de trestie, precum și vesela întregii gospodării.

După venirea mea acasă (demobilizat în luna maiu a.c.), m-am prezentat în nenumărate rânduri la acea comandatură și ca răspuns am avut „batjocura” tălmacilor, iar acum în urmă mi-a spus să mă prezint cu două zile în urmă după ce au plecat.

Pentru mai toate cele arătate mai sus posed dovezi (bonuri).

Cu respect, vă rog, domnule Prefect, a interveni la cei în drept pentru a fi despăgubit de cele arătate, aceasta fiind singura economie a mea și a familiei timp de 13 ani.

Devotat,

Iosif Enculescu, învățător comuna Rudari-Dolj

Domnii Sale

Domnului Prefect al județului Dolj-Craiova

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar122/1919, f. 18)

3.

1918, Craiova. Publicația Prefecturii județului Dolj privind declarațiile individuale și colective despre pagubele suferite în timpul războiului de către particulari

Prefectura județului Dolj PUBLICAȚIUNE

Noi, Prefectul județului Dolj, aducem la cunoștință celor interesați că în Monitoriul oficial No. 221 din 23 Decembrie cr., s'a publicat decretul lege relativ la declarațiunile individuale și colective derivătoare din pagubele suferite în timpul războiului de către particulari.

Asupra conținutului acestui decret găsim necesar să dăm următoarele lămuriri necesare la executarea dispozițiunilor sale.

a) În declarațiunile ce urmează a se face dăunatul trebuie, pe cât posibil, să arate pagubele reale evaluate conform justei lor valori, de oarece din seriozitatea cu care sunt făcute declarațiunile va depinde și modul cum Statul va căuta să le desdăuneze. Se atrage atențiunea ca nu cumva, din cauza exagerării în valoare, să fie periclitată însăși dreapta despăbugire ce li s'ar cuveni.

b) Se atrage atențiunea păgubiților că cifra despăgubirilor pretinsă și declarată de fiecare, va fi controlată ulterior și neîntârziat prin organele ce se vor institui, care le vor reduce la justa lor valoare, în cât zadarnic le vor exagera, căci nu dupe această valoare vor fi achitate, ci dupe constatarea lor ulterioară. Relevăm în special dispozițiunile decretului-lege, dupe care declarațiunile ce vor conține despăgubiri pentru fapte neexistente, cum și declarațiunile făcute cu rea credință, ridică păgubitului dreptul la orice despăbugire (art. 11).

Prin urmare, atragem serioasă atențiune a tuturor că, pe măsură ce în pretențiunile lor se vor depărta de realitatea pagubelor a căror reparare o cer exagerându-le sau făcând declarațiuni de pagube nexistente, ori cu rea credință cu atât își pot periclita însăși dreptul just de despăbugire, putând chiar prin fapta lor să-și ridice ori ce drept de desdăunare în cazurile amintite mai sus.

Decăderea aceasta de drepturi este de toală gravitate, în cât o luare aminte a tuturor, în mod special, va fi binevenită.

c) Se va arăta în declarațiuni sau în memoriu, orice acte, titluri și documente, în susținerea pretențiunilor lor, atrăgând atențiunea celor interesați asupra diapozițiunei severe din decret, că nu vor fi ținute în seamă cu ocazia lucrărilor de constatare și lichidare a daunelor, dacă nu vor fi fost indicate în declarațiuni (art. 11).

Când constatări administrative sau judecătorești vor fi urmat în urma reclamațiunilor ce păgubiții vor fi făcut, se va arăta pe contra pagina declarației ce autoritate și când au fost făcute și unde se găsesc acele acte și constatări.

d) În ce privește declarațiunile colective, ce trebuiesc făcute în comunele rurale, ele vor fi întocmite fie de toți sătenii (țărani) păgubiți din comună la un loc, prin o declarație colectivă, fie de marea lor majoritate, atunci când unii din ei știutori sau nu de carte, nu vor fi fost față la formarea declarațiunei colective, caz în care aceștia își vor face „declarațiuni individuale.

În toate cazurile, aceste declarațiuni individuale făcute la comunele rurale trebuiesc adunate și trimise odată cu cele colective ale comunei respective.

Pentru efectuarea declarațiunilor colective vor trebui fixate anume zile când sătenii păgubiți, în special neștiutorii de carte, să-și arate pagubele în declarațiunea colectivă a comunei, după ce vor fi încunoștințați, cum s'a arătat mai sus, de zilele și locul în care urmează a se face asemenea declarațiuni.

În cazul când sătenii păgubiți ar voi să arate unele detalii prețioase pentru învederarea daunelor lor și a modului cum ele au fost săvârșite, le vor arăta, fie pe contrapagina declarațiunilor, fie prin memorii separate, ce se vor alătura la declarațiile lor individuale, sau la acele colective ale *comunei*. Aceste memorii vor fi întocmite de *membrii comioiunci* speciale din fiecare comună rurală, menționând pentru fiecare daunat, în scurt, împrejurările în care sau săvârșit și felul daunei. Dacă chipul cum ele au

fost pricinuite este acelaș pentru toți păgubiții dintr'o comună sau pentru cei mai mulți, vor arăta aceasta pe declarația colectivă.

Memoriile trebuie să înțocmească tot înăuntrul termenului din art. 3 decretul-lege și vor fi centralizate prin administrația Financiară înaintând neîntârziat dupe expirarea termenului de 10 zile și de 25 zile prev. în art. 3 din decret.

e) Se aduce de asemenea, la cunoștința tuturilor celor interesați, pozițiile art. 13 din decretul-lege, dupe care declarațiunile *ce trebuie să se facă conform prevederilor lor*, sunt cu totul deosebite de care alte declarațiuni ce vor fi fost cerute anterior prin diferite decrete-legi și deciziuni ministeriale.

Cu, alte cuvinte, toți cei cari au fost păgubiți în timpul războiului chiar dacă până acum au înaintat cereri de despăgubiri, însoțite sau de acte justificative, către oricare autoritate, nu sunt scutiți de a-și da declarațiuni individuale sau colective, dupe cum cere decretul, ci trebuie neapărat să și le facă din nou acum, arătând pagubele speciale și toate prin declarațiunile lor.

La aceeași obligațiune sunt supuși chiar dacă cererile lor vor fi urmate de anchete sau constatări administrative ori judecătorești.

Și într'un caz și într'altul va trebui să arate fiecare păgubit unde a adresat cererea, ce deslegare a primit și dacă i s'a achitat ceva despăgubire.

Cu toate că s'au făcut lucrări de expertiză și altele de acest fel revedere a prețurilor dupe normele stabilite prin decret o vor face, pentru că evaluările declarate vor servi drept element de apreciere la contările și despăgubirile ce se vor ordona.

În cazul când păgubiții au acte sau documente care sunt alăturate la cererile sau la constatările făcute anterior – fie dupe propria lor voință, fie din oficiu – vor face mențiuni de ele în noile declarațiuni sau menționându-le declară că înțeleg a se referi în totul la ele, arătând mai precis cererile și constatările anterioare ce se vor fi făcut;

f) Pentru pagubele în industria mare, adică produse aceleia care se bucură de avantajele încurajării industriale naționale; pentru pagube la mine, cariere, petrol, ape minerale și păduri (la acestea când trec 5000 lei), se vor întocmi declarațiuni separate, după modelele decretului-lege;

g) Se atrage atențiunea că toate aceste declarațiuni sunt scutite de orice taxe de timbru și nu privesc pe supușii cu care ne găsim în război și nici instituțiunile de orice fel care au fost puse sub sechestruri în 1916, în care, cei de mai sus, interesați în vreun chip oarecare, și au fost păgubiți.

Numai când românii, supuși români, aliați sau neutri – fac parte instituțiunile, întreprinderile comerciale sau industriale, păgubite fără o participare a vre-unui supus al statelor dușmane, – numai aceștia intra în categoria celor obligați a face declarațiuni.

Deci, nu vor fi obligați la aceasta și nu intră în categoriile prevăzute aci, întreprinderile în care se găsesc interesați sau păgubiți sau ai statelor dușmane, cărora li s'a aplicat în 1916 măsura sechestrului justiției. În acest sens trebuie să înțeleasă dispozițiunile art. 2 și 14 decret; cu alte cuvinte, ele nu privesc pe supușii acelor state dușmane dar chiar și instituțiunile lor puse sub sechestr în 1916.

h) Termenele în care urmează a se face aceste declarațiuni, acțiunile în care trebuiesc făcute cum și autoritățile unde trebuiesc prezentate sunt prevăzute în decretul-lege ce s'a afișat.

Dăm mai jos model A de declarație individuală, de celelalte date de declarațiuni, cei interesați pot lua cunoștință din «Monitorul Oficial» No. 221 sus menționat, iar declarațiunile colective pentru locurile din comunele rurale, se vor întocmi de comisiunea prevăzută la art. 9 din decretul-lege.

Prefect de Dolj, **Al. Crăsnaru**
Director, **Paul S. Demetrescu**

(ANSJ Dolj, Colecția Documente, CCLXXXVI/28. Ediție: *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...*, p. 300-303)

4.

[1918, decembrie] Adresa Prefecturii județului Dolj-Serviciul Administrației Generale către conducătorii diferitelor instituții privind întocmirea raportului despre toate abaterile de la principiile de drept internațional săvârșite de armatele de ocupație

Prefectura Județului Dolj
Serviciul Ad-ției Generale
No. 9699

Domnule _____

Prin diferitele dispozițiuni militare și administrative luate de armatele ocupante, precum și prin actele arbitrarie săvârșite de ele direct sau prin agenții lor, s'au cauzat vexațiuni, injuncțiuni și prejudicii însemnate, atât reprezentanților și instituțiilor Statului, județelor și comunelor, cât și particularilor, cu începere dela intrarea dușmanilor în țară până la momentul isgonirii lor.

Acum, când am reintrat în drepturile ce decurg din principiul suveranității Statului român, se impune în primul loc ca toate acele acte să fie cunoscute în toată goliciunea lor, pentru a fi arătat la congresul de pace întregul sistem vitreg și dușmănos în care ocupantul a perseverat până la isgonirea lui din țară.

Se impune, de altă parte, ca toate pagubele pricinuite să fie reparate și suportate de dușmanii noștri, ca urmare a inumanei și ilegalei lor purtări.

Pentru acest sfârșit, este necesar a avea toate datele referitoare din timpul ocupațiunei și la modul de a se purta al dușamnelui, precum: capturări sau rechiziții de materiale și cereale, distrugerii pe uscat, pe apă și prin aer, devastări, furturi, jafuri, violențe, răniri, omoruri și orice prejudicii cauzate insituțiunilor și populațiunei; în

genere, orice împrejurare care ar denota barbariile și samavolniciile acelor cari, pe unde au trecut, au înlocuit principiile de drept, de umanitate și libertate, cu acelea ale bunului plac, ale forței brutale și fărădeligilor.

Pentru desăvârșirea cercetărilor ce d-voastră urmează să faceți și în vederea unei clasificări a întregului material necesar studiilor Comisiunii generale de desdăunare, am onoarea a vă ruga ca, la întocmirea raportului d-voastră amănunțit, ce veți face până la 29 Decembrie a.c., să țineți seamă de următorul chestionar și de normele ce cuprinde pentru expunerea lămurită, exactă și detaliată a tuturor abaterilor dela principiile de drept internațional săvârșite asupra persoanelor – oficiale sau particulare – cum și asupra bunurilor Statului, județelor, comunelor sau ale particularilor.

De asemenea, veți binevoi a ține seamă de cele de mai jos, pentru a se putea cunoaște pagubele pricinuite în acest război de către armatele ruse și chiar de către armatele noastre.

Veți constata și arăta:

- Pagubele suferite de pe urma inamicului.
- Pagube de pe urma armatei rusești.
- Pagube de pe urma armatei române.
- Diverse chestiuni.

Prefect de Dolj, **Al. Crăsnaru**

(ANSJ Dolj, Colecția Documente, CCLXXXVI/29, ediția: *Documente privind istoria Craiovei în timpul Primului Război Mondial...*, p. 292-200; *Oltenia în Primul Război Mondial. Album de documente...* p. 239-242)

5.

1919 ianuarie 2, Craiova – Memoriul întocmit de directorul Muzeului regional de antichități, Ștefan Ciuceanu, privind pagubele acestei instituții în timpul războiului

Memoriu arătător de pagubele suferite de muzeul regional de antichități al Prefecturii Dolj, cu sediul în Palatul Administrativ din Craiova, cu ocaziunea războiului din 1916-1918

Nr. donației	Nr. curent	Nr. bucăților	Natura pagubei (denumirea obiectelor)	Evaluarea pagubei				Cauzele care au produs pagubele
				Prețul anterior		Prețul actual		
7			a) O importantă colecțiune de ouă încondeiate în nr. aproximativ 200-250 b) 12 volume cărți din biblioteca specială a muzeului și întreaga colecțiune a „Buletinului comisiunei monumentelor istorice” precum și o parte din arhivă (registru inventar general, dosarul corespondenței de la intrare)	Lei 400	Ban	Lei 800	Ban	Luate de soldații și ofițerii germani „ca amintire” în primele zile ale ocupării Palatului Administrativ de către direcția de căi ferate germană. Ni s-a lăsat numai vitrina specială în care erau expuse. Dispărute în urma ordinului comandaturii germane de a se evacua în 24 de ore întreg Palatul Administrativ
		21	c) douăzeci și unul chilimuri și scoarțe vechi țărănești cu interesante alesături din care unul mare cu fondul liliachiu, având ca motive decorative trandafiri, oameni, păsări în zbor stilizate, chilim donat de cucernicul preot Gr. Popescu-Breasta, revizor eclesiastic (lungime 3 m, lățime 1,75 m)	1500		3500		
		22	d) 22 prestelci vechi, cu motive românești colecționate în mare parte de domnul I. Dumitrescu, învățător în comuna Lișteava Dolj, de prin comunele Călărași, Grindeni, Lișteava	400		900		

		6	e) șase icoane vechi, din care 2 donate de către preotul Papinian de la biserica Sf. Spiridon din Craiova, iar două cumpărate de la domnul I. Eschenasy anticar					
		1	f) un sfeșnic vechi de lemn sculptat colecționat de la o biserică veche din județul Vâlcea	100		500		
		1	g) Un potir de argint aurit având pântecile și piciorul splendid decorat cu un brâu lat de flori fin cizelate, cu inscripție în grecește arătând că aparține mănăstirii Preajba județul Dolj și a fost dăruit în 1793 de postelnicul Stan Jianu	500		1500		Acest admirabil vas de cult bisericesc a fost „furat” prin spargerea vitrinei ce cuprindea principalele obiecte ale muzeului în noaptea care a precedat ocuparea Craiovei de trupele germane și austriece și de către personalul care funcționa în biroul de căi ferate ce se instalase în camera muzeului nostru regional. Ca martori în susținerea acestei afirmațiuni propun pe domnul Iulius Ratz, intendent al Palatului Administrativ chiar sub ocupațiunea străină, care a semnalat imediat sustragerea prin furt și spargere a potirului, a întregii colecții de paftale, a câteva monede etc.
		7	h) Șapte perechi de paftale de argint de diferite forme și mărimi, decorate cu flori în relief (1 pereche donată de biserica Sf. Apostoli Craiova cu inscripție veche, alta de argint aurit aparținând fostului protoereu de Dolj (St. Amzulescu) și una de la biserica din Pleșoi (Dolj)	200		600		Sustrase de germani prin furt cu efracție în noaptea ce a precedat ocuparea Craiovei în noiembrie 1918

		130	i) O colecție de 130 clișee fotografice cu vederi de localități istorice din Dolj și Craiova așezate în 12 cutii	300		700		Ridicate de un ofițer german spre a sluji la ilustrarea conferințelor organizate de Administrația militară germană pe la cercurile de lectură, organizate în oraș.
			j) 6 cutii cu clișee fotografice neîntrebuințate aparținând muzeului, cumpărate de la magazinul Mayer, strada Cogălniceanu Craiova	100		300		Dispărute în aceleași împrejurări și cu același scop ca la cea prezentată la i
		4	k) Trei fotografii reprezentând vederi de biserici și o proclamație a textului constituțiunii de la Islaz 1848, toate înrămate sub geam	150		250		Dispărute în primele zile ale ocupațiunii Palatului Administrativ de către birourile de căi ferate germane
		1	l) Un aparat de oțel cu perforator pelcoid, cu trepid, manivelă, accesorii și cutie servind pentru efectuări de sondagii arheologice, lucrat la fabrica Weidman Craiova	400		800		Idem
			m) Unelte diferite pentru cercetări arheologice (lopețile, săpăligi, topor, ciocan, ruleta de măsurat lungă de 10 m, planșetă, șevalet) și material de cancelarie (lentile, 3 peceti, călimări, accesorii de birou etc.)	160		400		Idem
			n) Un cuier (consolă) sculptat, servind la așezarea țășăturilor și chilimului vechiu al muzeului, lung 4 m	70		150		Idem
			o) Un imens material arheologic din vârsta preistorică a pietrei lustruite (neolitică) desoperit prin săpături întreprinse de muzeul regional al Prefecturii Dolj, la locul numit „Piscul Cornișorului” ce ține de comuna Sălcuța, plasa Vela,	8000		20000		Tot materialul arheologic depozitat la conacul domnului Pop și în seră a fost distrus și jefuit de trupele germane care au instalat în conac birourile unui sector de etapă în Sălcuța. De asemenea, către finele

			<p>Dolj, material ce a fost depozitat la conacul domnului C. Pop, prefectul județului Dolj, înainte de invaziunea inamică, în 2 camere și într-o spațioasă seră de flori. Săpăturile arheologice din această localitate s-au efectuat în compania anului 1916/ Mai-August 1916 sub supravegherea domnului I. Andrieșescu, delegatul Comisiunii Monumentelor Istorice din București a subsemnatului ca descoperitor al stațiunii preistorice și director al muzeului regional. Materialul colecționat prin săpăturile noastre cuprindea sute de unelte de silex, numeroase împungătoare de os, arme de os, topoare de piatră, greutăți de război și plase de pescuit, <i>numeroși idoli</i> de lut de un interes extraordinar, unelte de piatră lustruită și peste 50 de vase de cele mai variate, rare și interesante forme. Iar materialul arhologic descoperit prin săpăturile domnului C. Schuchhardt și Rubenson în luna octombrie și noiembrie 1918, a fost împachetat în peste 50 lăzi și transportat la Berlin</p>				<p>lunii octombrie și începutul lui noiembrie 1918, s-au întreprins săpături arheologice fără autorizarea comisiunii monumentelor istorice, la locul denumit „Piscul Cornișorului” (Sălcuța) adevărat tocmai acolo unde începuseră noi primele cercetări și săpături în 1916, de către domnii C. Schuchardt, directorul muzeului imperial de etnografie din Berlin și Dr. Rabenson, alt arheolog german. Împotriva acestor devastări ilegale și arbitrare, subsemnatul am contestat energic pe baza îndatoririlor ce-mi impunea legea de conservare a monumentelor istorice din 1913, ca membru corespondent al Comisiunii. Protestarea mea, adresată prin delațiunile domnului I. Mongescu, directorul Fundațiunii Aman din Craiova, care a călăuzit pe învățații germani în toate cercetările și săpăturile făcute de ei în județ, le-a dat toate informațiile ce se aflau la arhiva muzeului nostru și care s-a dovedit că era spion în slujba poliției secrete germane, a avut ca urmatre că am fost chemat la Cabinetul 26 al Comandaturii germane Craiova, interogată și dat în judecată pentru faptul că am insulta administrația și</p>
--	--	--	---	--	--	--	---

							armata germană, declarând că abuzează de forță și nu respectă legile organice ale țării – acuzațiuni formulate chiar de domnul Dr. Schuchhardt într-o plângere scrisă adresată Comandaturii. Propun martor pentru dovedirea celor petrecute la Sălcuța pe domnul Crețu, fost administrator de plasă al plășii Vela, primarul Sălcuței, domnul C. Mateescu, învățător C. Nicol[a]escu, student și alții.
--	--	--	--	--	--	--	---

Total 12730. Adică lei douăsprezece mii șapte sute treizeci

Director,
Ștefan Ciuceanu
Astăzi 2 iunie 1919, Craiova

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 765-767)

6.

1919 iunie 21, Craiova – Prefectura județului Dolj numește Comisia de evaluare a pagubelor de război

Prefectura județului Dolj
No. 9188
19 iunie 1919

Domnilor Membri,

Având în vedere dispozițiunile art. 16 din decretul lege no. 1656 publicat în Monitorul Oficial No. 11 din 30 aprilie 1919 privitor la constatarea și evaluarea pagubelor de război.

Având în vedere și potrivit acestui text al Decretului Lege, Prefectura urmează să întocmească pentru tot județul o comisiune de prețuire aleasă din persoane temeinice și competente în toate ramurile de activitate.

Văzând și ordinul circular al domnului Ministru de Finanțe No. 1112 din 24/5/919.

Având în vedere că dumneavoastră prin deciziunea din 17 iunie crt. ați fost numit membru în comisiunea sus menționată, am onoare a vă ruga să binevoiți a vă întruni în acest scop la Prefectura județului, sâmbătă 21 iunie 1919 orele 10 dimineața.

De vedere veți binevoi a semna în dreptul numelui dumneavoastră.

Prefect, Paul B. Demestrescu

Director, M. Ionescu

Dl. C.S. Prejbeanu lipsă din oraș, plecat la moșie

-- August Petrarian lipsă din oraș, plecat la moșie

-- Petre Verdeșeanu lipsă din oraș, plecat la moșie

-- Iulian Vrăbiescu [s]

-- Toma C. Teișanu [s]

-- Inginer Hesselman lipsă de la domiciliu

-- Vincentz [s]

-- Inginer G. M. Vulcănescu [s]

-- Petre P. Andreescu [s]

-- Inginer Stoian [s]

-- N. Modrescu [s]

-- Alex. Georgescu [s]

-- Ilie Ionescu [s]

-- Leopold Mendel [s]

-- N. Miertoiu [s]

-- Louis Benke [s]

-- Emil Mihalescu Nu pot lua parte, plecat la Paris

-- I.D. Ivănescu lipsă din oraș

-- Aurel Drugă lipsă din oraș

-- Radu Marinescu lipsă, plecat la Drăgășani

-- I. Oprescu

-- I. Tâmpănariu Nu pot lua parte fiind bolnav

-- Ștefan Ghisdăvescu [s]

-- C. Sgândăreanu fiind singur în magazin nu mă pot prezenta [s]

-- Ștefan D. Popescu lipsă din oraș, fiind plecat la Drăgășani

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 435)

7.

1919 iunie 21, Craiova – Comisia de evaluare a pagubelor de război și-a împărțit lucrările la cinci subcomisiei

196 din 21 iunie 1919

Proces-verbal

Comisiunea instituită prin Deciziunea Onor. Prefectura Dolj, din 19 iunie 1919, pentru a întocmi liste de serii de prețuri, necesare la evaluarea pagubelor de război, conform Decretului Lege no 1656/1919, întrunindu-se astăzi 23 iunie în Palatul Prefecturii, prezenți fiind Domnii C. S. Prejbeanu, Iulian Vrăbiescu, Toma C. Teișanu, Ing. C. Hesselman, Ing. Vincentz, ing. Petre P. Andreescu, Ing. O. Stoian, N. Miodrescu, Alex. G. Georgescu, N. Miertoiu, Louis Benke și I. D. Ivănescu, a ales pentru conducerea lucrărilor pe domnii Iulian Vrăbiescu-președinte, Ing. Petre P. Andreescu-vicepreședinte și Ing. G. Stoian-secretar.

Pentru accelerarea lucrărilor Comisiunea s-a împărțit în 5 subcomisii care să lucreze pe specialități, după cum urmează:

1) Imobile, case de locuit, dependințe, împrejurimi, fabrici, mori, unelte și mașini agricole, scule, industria mare și mică.

Dl. Ing. Petre P. Andreescu

-- N. Modrescu

-- In g. G. M. Vulcănescu

-- Alex. G. Georgescu

-- I. Vrăbiescu

-- L. Benke

-- Ing. Vincentz

-- Ing. O. Hesselman

-- Ilie Ionescu

-- Ing. G. Stoian

-- A. Drugă

2) Mobilier, obiecte casnice, mărfuri de manufactură și lipscănie, îmbrăcăminte, încălțăminte, pielărie, giuvaergerie ca și materii prime și semifabricate în aceste specialități.

Dl. Ing. Petre P. Andreescu

-- N. Modrescu

-- Elie G. Georgescu

-- L. Mendel

-- N. Miertoiu

-- I. Tâmpănar (Ignătescu)

S. Ghizdăvescu

C. Sgândăreanu

I. Oprescu

Radu Manolescu

3) Mărfuri și obiecte de fierărie și de menaj ca și materii prime și semifabricate în aceste specialități:

Dl. Ing. Petre P. Andreescu

-- N. Modrescu

-- Alex. G. Georgescu

4) Cereale și derivate, semințe, furaje, alimente, băuturi, vite de muncă, animale mici, locuri de cultură, vii, livezi de pruni, vehicule și hamuri.

Dl. C. S. Prejbeanu

-"- A. Petrarian

-"- P. Verdeșteanu

-"- I. Vrăbiescu

-"- T. Teișanu

-"- St. Popescu

-"- Radu Manolescu

5) Păduri

Dl. Emil Mihalescu

-"- I. D. Ivănescu

-"- Prejbeanu

-"- I. Vrăbiescu

-"- A. Petrarian

-"- P. Verdeșteanu

-"- T. Teișanu

Comisiunea este de părere a se cere Onor. Prefecturii indicații interpretative la art. 16 al. 4 în ce privește directivele și prețurile stabilite în linii generale ale Comisiunii centrale despre care se vorbește în acest aliniat.

Drept care am dresat prezentul proces verbal.

p. Președinte (ss) P. P. Andreescu

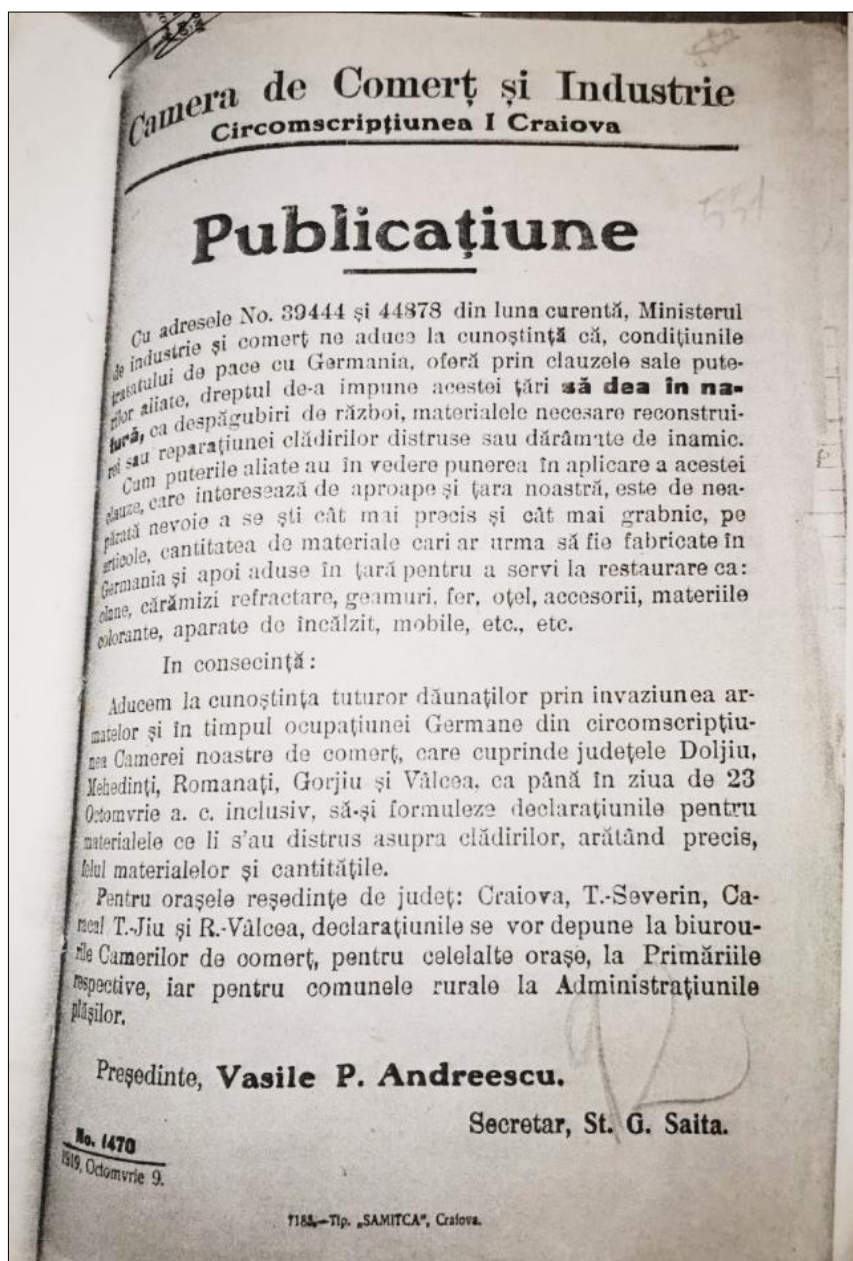
Secretar (ss) G. Stoian

Pentru conformitate

Albert Fiedler

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar122/1919, f. 455-456)

1919, octombrie 9, Craiova – Publicația Camerei de Comerț și Industrie Craiova invită membrii săi să depună declarații pentru pagubele suferite în timpul războiului

(ANSJ Dolj, Pref. j. Dolj, Serv. Adm., dosar 122/1919, f. 551)

9.

1919 – *Tablou de pagubele aduse primăriilor din județul Dolj de către armatele germană, austro-ungară, turcă și română*

Tablou de pagubele aduse Primăriilor din județul Dolj de către Armatele Germană, Austro-Ungară, Bulgară, Turcă și Română

Primăriile care au suferit pagube	Evaluarea pagubelor aduse de Armatele										Totalul pagubelor	
	Germană		Austro- Ungară		Bulgară		Turcă		Română			
	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
Plasa Balta Verde												
Cernelele	5000											
Balota	350											
Șimnicu	15000											
Podari	3000											
Plasa Gângiova												
Bechetu			4844									
Bârza	2650											
Călărașiu					530							
Comoșteni	19180											
Dobrești	1080											
Gângiova	1642											
Gighera	1740											
Ghindeni					1805							
Grecești					1920							
Locusteni	2500											
Nedeia					1480							
Sadova					33630							
Plasa Bârca												
Bârca			10000									
Urzicuța	400											
Goicea	2000											
Mare												
Bistrețu					50000							
Cârna	345				1740							
Plasa Calafat												
Cetate					21800							
Hunia			1000									

Ciupercenii Vechi					10000							
Plasa Melinești												
Bodăești	1800		800									
Adâncata	300											
Amărăști	300											
Melinești	4000											
Slăvuța	2900											
Stoina	1000											
Plasa Filiași												
Argetoaia	1000											
Brădești	3000											
Coțofenii din Față	2500											
Coțofenii din Dos	4000											
Fratoștița	2000											
Florești	16000											
Ișalnița	12000											
Mihăița	5000											
Tatomirești	17500											
Țântăreni	7500											
Braloștița	2000											
Plasa Plenița												
Cornu	20000											
Plasa Băilești												
Băilești	34000				40000							
Rast	7856				40000							
Catane	20300											
Boureni	4397											
Afumați	17330											
Siliștea Crucii	4000											
Negoiu	5947											
Plasa Segarcea												
Segarcea	2500											
Lipovu	950											
Plasa Brabova												
Gogoșu	1300											
Sopotu			1100									
Beloțu			800									
Brabova			2300									
Plasa Vela												
Căciulatu	3500											

Ciutura	6000											
Gubaucea	3000											
Sălcuța	10000											
Tencănau	5000											
Terpezița	4000											
Vela	1500											
Plasa Săcui												
Coșovenii de Sus	1800											
Cârcea	6000											
Coșovenii de Jos	1450		2000									
Plasa Giubega												
Galicea Mare	540000											
Cioroiașiu	3000											
Moțăței	25000											
Giubega			2000									
Perișoru			300									
Total lei	882717		25144		202405							

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 900-901)

10.

1919 – Tablou cu pagubele aduse școlilor din județul Dolj de către armatele de ocupație, întocmit de Revizoratul Școlar Dolj

Tablou de pagubele aduse școalelor din județul Dolj de către trupele Germane, Austro-Ungare și Bulgare

Nr.	Numele școlii	Pagubele aduse școlii		Observațiuni
		Lei	Bani	
	Adâncata			
	Afumați	980		Pagube aduse de germani
	Amzulești			
	Almăj	1960		Pagube aduse de trupe germane
	Șitoaia	550		Pagube aduse de trupe germane
	Amărăști			N-a suferit pagube
	Argetoaia	12460		Pagube aduse de trupe germane
	Leordoasa	3155		Pagube aduse de trupe germane
	Balota	4730		Pagube aduse de trupe germane
	Bușteni			
	Crucile			N-a suferit pagube
	Balta Verde- Braniște	4000		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Romanești			

	Basarabi			
	Golenți			
	Băilești șc. nr. 1	2538	30	
	Băilești șc. nr. 2	1200		
	Bistreț	925	50	Pagube aduse de bulgari și germani
	Bodăești	4842		Pagube aduse de germani
	Boureni			
	Brabova	150		Pagube aduse de trupe germane
	Răchita			
	Urdinița			
	Braloștița			
	Sfârcea			
	Bâlta	1260		Pagube aduse de trupe germane
	Bratovești			N-a suferit pagube
	Brădești din Dos	265		Pagube aduse de poliția germană
	Breasta	5000		Pagube aduse de trupe germane
	Constanța			
	Bucovăț	300		Pagube aduse de trupe germane
	Leamna de Sus	270		Pagube aduse de trupe germane
	Mofleni	720		Pagube aduse de trupe germane
	Brădești			
	Bucovăț-Palilula	200		
	Bulzești			
	Calopăr			N-a suferit pagube
	Panaghia	5776		Pagube aduse de trupe germane
	Dâlga			
	Caraula	1240		Idem
	Carpen	860		Idem
	Geblești			N-a suferit pagube
	Catane	2892		Pagube aduse de trupe bulgare
	Coveiu			N-a suferit pagube
	Căciulatu			N-are pagube
	Floran			
	Mosna			N-a suferit pagube
	Știubeiu			
	Călărași	7135		Pagube aduse de trupe germane
	Sărata	850		Pagube aduse de trupe germane
	Călugărei	10000		
	Căpreni	1325		Pagube aduse de trupe austro-germane
	Brătești			
	Baloșani			N-a pagube
	Bulbuceni			
	Cârcea	17000		Pagube aduse de germani
	Preajba	2465		Pagube aduse de germani
	Cârna			N-au pagube
	Săpata			N-au pagube
	Cerăt			N-au suferit pagube
	Cernătești	12370		Pagube aduse de trupe germane
	Țiu			
	Cernele	2706		Pagube aduse de trupe germane

	Cetate Școala nr. 1	4300		Pagube aduse de trupe germane, bulgare și austro-ungare
	Cetate Școala nr. 2	15056		Pagube aduse de trupe germane, și austro-ungare
	Fântâna Banului			
	Moreni			N-au suferit pagube
	Cioroi			
	Cioroi			
	Ciuperceni Noi			
	Smârdan			N-a suferit pagube
	Ciupercenii Vechi	1965		Pagube aduse de bulgari și germani
	Ciutura	14005		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Comoșteni			N-a suferit pagube
	Zăval	6000		Pagube aduse de trupe germane
	Cornu	2900		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Teiu			
	Coșoveni de Jos	4265		Pagube aduse de germani
	Coșoveni de Sus	7000		Pagube aduse de germani
	Coțofenii din Dos	300		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Coțofenii din Față	681		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Desa	710		Pagube aduse de bulgari
	Dobrești			
	Căciulătești			
	Murta			
	Dobridor	935		Pagube aduse de trupe germane
	Drânic	50		Pagube aduse de trupe germane
	Filiași șc. nr. 1	43000		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Filiași șc. nr. 2	5342		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Florești	4000		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Chicioara	250		Pagube aduse de germani
	Poiana de Sus	26825		Pagube aduse de germani
	Foișor			N-a suferit pagube
	Bouveni			
	Belcin			N-a suferit pagube
	Fratoștița	200		
	Galicea Mare	4860		Pagube aduse de austro-germani
	Galiciuca	400		Pagube aduse de austro-germani
	Gângiova	4380		Pagube aduse de austro-germani
	Ghercești	474		Pagube aduse de germani
	Lânga			
	Ghidiciu	1375		Pagube aduse de bulgari și germani
	Ghindenii	548		Pagube aduse de germani
	Gighera	4467		Pagube aduse de germani
	Georocu Mare			
	Puțurile	335		Pagube aduse de germani
	Giubega	600		Pagube aduse de germani

	Giurgiuța șc. nr.1	1000		Pagube aduse de germani
	Giurgiuța șc. nr.2	2025		Pagube aduse de germani
	Godeni	1046		Pagube aduse de austro-germani
	Goești-Muereni			Înființată în septembrie 1918
	Goești			
	Gogoșiu			N-are pagube
	Gogoșița	200		Pagube aduse de trupe germane
	Ștefănel			N-are pagube
	Goicea Mare	10055		Pagube aduse de trupe germane și austriaci
	Goicea Mică			N-a suferit pagube
	Grecești			
	Horezu Poienari			
	Grindeni-Lișteava			
	Grindeni-Oroșani			
	Grindeni-Ostroveni			
	Gubaucea	2510		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Hunia	4586		Pagube aduse de trupe germane
	Întorsura			N-a suferit pagube
	Radovan	1340		Pagube aduse de trupe germane
	Isvor	5832		Pagube aduse de trupe germane
	Cioroi	1800		Pagube aduse de trupe germane
	Ișalnița	22535		Idem
	Lipov			N-au suferit pagube
	Lipovu de Sus			
	Livezile	1359		Pagube aduse de germani
	Țuglui	630		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Vârâți			Post înființat pe 1 septembrie 1918
	Locusteni-Brabeți			
	Braniștea			
	Daneți	8550		Pagube aduse de germani
	Locusteni			
	Maglavit			
	Malu Mare	475		Pagube aduse de germani
	Măceșu de Jos			N-a suferit pagube
	Măceșu de Sus	9943	50	Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Mălăești	4440		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Milești	6574		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Mârșani	3624		Pagube aduse de germani
	Mârșani șc. de fete			N-a suferit pagube
	Melinești	12200		Pagube aduse de germani
	Mueruși			
	Mierea Birnici	2265		Pagube aduse de germani
	Văluța de Sus	820		Pagube aduse de germani
	Mihăița	2500		Pagube aduse de germani
	Motoci	1822		Pagube aduse de germani
	Moțăței			
	Moțăței șc. de fete	13950		
	Murgașiu			

	Nedeia			
	Negoești	2060		Pagube aduse de germani
	Negoiu	100		Pagube aduse de austro-germani
	Orodel			
	Padea			
	Perișor	2972		Pagube aduse de germani
	Pielești	5000		Pagube aduse de germani
	Lăcrița	1500		Pagube aduse de germani
	Pârșani	6800		Pagube aduse de germani
	Piscu Vechiu			
	Nebuna			
	Piscu Nou			
	Plenița șc. nr. 1	2500		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Plenița șc. nr. 2	5000		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Plenița șc. de fete			
	Poiana Plenița	1400		
	Traian	1338		Pagube aduse de austriaci
	Pleșoiu	3000		Pagube aduse de germani
	Frasin			N-a suferit pagube
	Plosca	150		
	Podari	2956		Pagube aduse de austro-ungari
	Poiana Mare șc. nr. 1	2995		Pagube aduse de bulgari și germani
	Poiana Mare șc. nr. 2			
	Poiana Mare șc. nr. 3	3550		Pagube aduse de bulgari
	Poiana Mare șc. de fete			
	Predești			N-a suferit pagube
	Rasnic			
	Rast	7000		Pagube aduse de trupe germane
	Risipiți	7500		Pagube aduse de trupe germane
	Rojiște	154	50	Pagube aduse de trupe germane
	Tâmburești			
	Rudari	3245		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Corlate			
	Domnul Tudor			
	Sadova	1735	45	
	Damian	2747		Pagube aduse de austro-germani
	Piscu			
	Salcia			
	Valea lui Pătru			
	Secui	1450		Pagube aduse de trupe germane
	Teascu			N-a suferit pagube
	Sălcuța	1000		Pagube aduse de germani
	Plopșor			
	Scaești			
	Seaca Tănără			
	Seaca Bătrână			

	Răchita			N-a suferit pagube
	Seaca de Câmp	2000		Pagube aduse de trupe bulgare
	Siliștea Crucii	2000		Pagube aduse de trupe germane și austro-ungare
	Principesa Maria			N-a suferit pagube
	Slăvuța	121		Pagube aduse de germani
	Ulmet			
	Sopot			N-are pagube
	Stoina	900		Pagube aduse de germani
	Păișani			
	Segarcea șc. nr. 1	16883		Pagube aduse de trupe germane
	Segarcea șc. nr. 2	1968		Pagube aduse de trupe germane
	Șimnicu-Albești	1034		Pagube aduse de trupe germane
	Dudovicești	6129		Pagube aduse de trupe germane
	Șimnicul de Sus	2655		Pagube aduse de trupe germane
	Șimnicul de Jos			
	Tatomirești	4160		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Răcari	5310		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Meteu			
	Tălpașiu			N-a suferit pagube
	Tencănau			Idem
	Mârza	268	50	Pagube aduse de germani și austriaci
	Drăgaia			
	Terpezița	500		
	Lazu			
	Tunari			
	Tunarii Noi			
	Țânțăreni	50000		Pagube aduse de austro-germani
	Urzicuța	7880		
	Urzicuța grădinița de copii	500		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Urzica Mare	150		Pagube aduse de germani
	Valea Boului			
	Vârvor	680		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Criva			
	Dobromira			
	Târnavă			
	Vârtop			
	Vela	400		Pagube aduse de trupe austro-ungare
	Bucovicioru			
	Velești			N-a suferit pagube
	Verbița			
	Verbicioara			
	Zeicoiu	500		Pagube aduse de trupe germane
	Hălângești			
	Ghercești Noi			
	Mischiu	145		Pagube aduse de trupe germane
	Urzicuța			
	Băilești șc. no. 3	3690		Pagube aduse de trupe germane
	Băilești șc. de fete	4272		Pagube aduse de trupe germane

	Bârca șc. no. 1	9120		Pagube aduse de trupe germane
	Bârca șc. no. 2	1075		Pagube aduse de trupe germane
	Bârza	1232		Pagube aduse de trupe germane
	Țugurești			N-a suferit pagube
	Valea Stanciului			
	Bechet	1400		Pagube aduse de trupe bulgare
	Pietroaia			N-a suferit paguba
	Brădești	4745		Pagube aduse de germani și austro-ungari
	Tălpași șc. no. 2	150		Pagube aduse de germani
	Total	1080661	05	[S-au adăugat și pagubele de la Sc. Ișalnița și Călugărei]

Școalele din Craiova și Calafat

Nr.	Numele școalei	Pagubele școalei	aduse	Observațiuni
	Nr. 1 băieți Craiova	8000		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 3 băieți Craiova	2000		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 5 băieți Craiova	30000		Pagube aduse de trupe germane și austriace
	Nr. 6 băieți Craiova	40000		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 4 băieți Craiova	20000		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 7 băieți Craiova	857		Pagube aduse de trupe germane
	Mixtă	15213		Pagube aduse de trupe germane și austriaci
	Nr. 1 fete Craiova	238		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 2 fete Craiova	3010		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 6 fete Craiova	3000		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 7 fete Romaneanu	14870		Pagube aduse de trupe germane
	Nr. 1 băieți Calafat	30000		Pagube aduse de bulgari
	Nr. 2 băieți Calafat	15000		Pagube aduse de germani, austro-bulgari
	Școala de fete	8500		Pagube aduse de germani, austro-bulgari
	Școala de agricultură Filiași	211450		Pagube aduse de germani
	Total	402138		

Revizor școlar, I. Spulberean

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 889-894)

11.

1919 – Memoriu de pagube pricinuite de armatele dușmane de ocupație Școlii superioare de meserii „Principele Ferdinand” din Craiova

Școala superioară de meserii „Principele Ferdinand” din Craiova

Memoriu

de pagubele pricinuite acestei instituțiuni de către armatele dușmane de ocupație în timpul dela 8/21 noembrie 1916-3/16 noembrie 1918.

La 6/19 noembrie 1916 școala a primit ordin de evacuare de la autoritățile militare de care depindea. În ziua de 7/20, aceeași lună, personalul școalei, care era mobilizat pe loc, împreună cu 80 de elevi, a pornit pe jos în direcția indicată: Caracal- Stoenеști-Roșiorii de Vede-București-Iași, unde au ajuns la 17/30 Noembrie. Cei 80 de elevi erau și ei mobilizați pe loc, pentru lucrările armatei de Direcțiunea Generală a Munițiilor din Ministerul de Război.

Din cauză că evacuarea nu a fost ordonată și pregătită mai din vreme, precum și din cauză lipsei de mijloace de transport, nu s-a putut ridica *absolut nimic* din averea școalei. Toate mașinile, uneltele, arhiva și materialele prime au rămas pe locul lor, în atelierele, magaziile și birourile școalei. Nu s-au ridicat decât banii și registrul casa.

La 8/21 Noembrie, odată cu ocuparea orașului Craiova, a fost ocupată și școala de către trupele germane. Rând pe rând apoi această instituțiune a fost ocupată temporar de trupe austro-ungare, bulgare și mai apoi de etapele armatei germane de ocupație care au mai rămas aici până la 3/16 Noembrie 1918, când au fost nevoite să se retragă.

Toate aceste trupe de ocupație sau numai în trecere au devastat – după cum se vede în tablourile de pagube alăturate aci – aproape întreaga avere mobilă a școalei: materiale, mașini, unelte etc., iar averea imobilă din cauza relei întrețineri, se află într-o stare de ruină, mai ales atelierele în care lucrau zilnic 100-150 lucrători, pentru armatele dușmane. Pentru mașinile, uneltele și materialele ce s-au ridicat nu s-au lăsat școalei nici un bon de rechiziție. Maestrul vopsitor al școalei, D. T. A. Bogdan, care n-a putut să se retragă în Moldova, fiind bătrân și bolnav s-a prezentat la școală a doua zi după ocupație, dar a fost dat afară și nu i s-a mai permis intrarea în curtea școalei timp de 20 zile.

A. Starea clădirilor școalei înainte de ocupație și acum

Înainte de evacuare toate clădirile școalei în care sunt instalate:

Locuința direcțiunii, cu 8 camere și două săli principale, o seră, o bucătărie și alte încăpări mai mici pentru servitori;

Clădirea în care sunt instalate 4 săli de clasă și o cancelarie;

Clădirea ce cuprinde birourile administrației cu 3 camere și 1 antreu.

Clădirea ce cuprinde: atelierul de lăcătușerie, hala motorului, garajul de automobile, atelierul de fierărie cu potcovăria, atelierul de tinichigerie, atelierul de vopsitorie și atelierul de turnătorie cu 11 săli-ateliere;

Clădirea ce cuprinde atelierul de tâmplărie și atelierul de rotărie;

Magazia cu materiale Nr. 1 și rezervorul pentru motorină și materiale explozibile se găseau în perfectă stare; astăzi însă, după 2 ani de ocupație, cea mai mare parte din aceste clădiri sunt într-o stare deplorabilă, reparațiunile și refacerea clădirilor ruinate – după devizul antreprenorului – Timoteo Riccioli calculat cu prețurile actuale se ridică la suma de lei 240000. Și dacă s-ar începe lucrările imediat, nu numai că ar fi insuficientă această sumă, dar clădirea nici n-ar putea fi refăcută complet din cauza lipsei de materiale.

După cum se poate observa din tabloul de pagube pricinuite clădirilor școlii, atelierul de turnătorie și cel de vopsitorie trebuiesc clădite din nou, reparația fiind aproape imposibilă; de asemenea, întreg acoperișul clădirii de la Nr. 4 care este foarte dărăpănat din cauza relei întrețineri, pe unele locuri amenință să se prăbușească.

Toate celelalte reparațiuni și refaceri arătate în tabloul respectiv sunt absolut necesare pentru ca școala să poată fi adusă în stare de funcționare.

B. Unelte și mașini

La evacuare, toate mașinile și uneltele au rămas în atelierele respective și magaziile școlii. Din toate aceste mașini și unelte nu se mai găsesc de cât foarte puține și acelea greu uzate. Astfel, la atelierul de turnătorie n-a rămas absolut nimic: sculele, formele *cubilotul de topit fontă*, oalele de turnat metale, au fost ridicate de armata *bulgară*. Din pricina sguduirilor provocate de lucrările soaterei cubilotului, zidurile turnătoriei sunt crăpate în foarte multe locuri.

Atelierul de vopsitorie a fost de asemenea completamente devastat. Din atelierul de lăcătușerie mecanică și constructivă s-au ridicat toate uneltele, o parte din transmisiuni (console, lagăre, etc.) cu toate curelele, piesele cele mai principale la motorul „Diesel” și 16 strunguri, dintre care 9 erau aduse la școală de pe la celălalte școli de meserii din Oltenia în timpul mobilizării, pentru lucrările armatei. Toate pierderile în mașini și unelte se ridică la suma de 98385,32 socotit din prețurile din 915/916 și chiar mai vechi, iar după costul actual se ridică la suma de 284466,15 lei.

Cum însă cea mai mare parte din aceste mașini și unelte nu se pot cumpăra de pe piață *cu nici un preț*, fiindcă nu se găsesc, se impune restituirea lor în natură, de acei care le-au ridicat; astfel, această instituție va trebui să rămână încă multă vreme în neactivitate, periclitându-se astfel viitorul elevilor, al maeștrilor respectivi; păgubindu-se totodată și industria națională în care scop fusese creiată școala.

C. Materiale

Materialele prime, rămase în magaziile școlii, în cantitățile și cu prețurile din tablourile alăturate, au fost întrebuințate sau ridicate de armatele de ocupațiune. Școala simte foarte mult lipsa acestor materiale, fără care nu poate angaja lucrări noi și nici executa pe cele angajate din vechi, pentru care fuseseră și cumpărate o parte din aceste materiale (vezi tabloul No 3) cari materiale în valoare de 4015,69 lei erau așa de curând

aduse în magazie că nici nu avuseseră timpul necesar a le înmagazina, personalul de atunci. Facturile furnizorilor și bonurile de cumpărare se găsesc depuse la cancelaria școalei, pentru a fi achitate.

Valoarea totală a materialelor ridicate socotite după prețul din 915/916 sau mai vechiu se ridică la 62687,56 lei, iar socotite cu prețul minim de pe piața actuală reprezintă suma de 134005 lei (vezi listele Nr. 3, 4 și 6).

D. Diverse

Cancelaria școalei a suferit pierderi în mobilier, aparate telefonice și diferite ustensile în valoare de 5516,50 lei după prețurile din 915/916 și mai vechi, iar după prețurile actuale se ridică la suma de 14862,10 lei.

Cantina școalei a suferit și ea pierderi în mobilier, vase de gătit și servicii de masă în valoare de 1534,55 lei socotit după costul din 915/916 sau mai vechiu, iar după costul actual se ridică la suma de 10470,70. Aceste obiecte ale cantinei erau depozitate în magazia școalei, deoarece funcționarea cantinei era suspendată pentru un moment. Astăzi însă, când viața este așa de scumpă și elevii – care sunt toți externi – nu pot să-și plătească gazda și masa, reînființarea cantinei se impune odată cu redeschiderea școalei, pentru a le veni în ajutor cel puțin pe această cale.

Recapitularea pierderilor

	Valoarea	
	După prețul din 915/916	După prețul actual
Clădirile școalei (lista Nr.1)	-	240000
Mașini și unelte (lista 7, 8, 9, 10, 11 și 12)	98385,32	284400
Materiale (listele 3, 4 și 6)	62687,56	134000
Diverse (lista 2 și 5)	7051,05	25333
Total	168123,93	683.733

Adică lei una sută șase zeci și opt de mii una sută douăzeci și trei lei, valoare socotită după prețurile din 915/916 sau mai vechi, iar după cel actual adică lei șase sute optzeci și trei de mii opt sute trei.

Cum însă cea mai mare parte din mașini, unelte și diferite alte obiecte trebuie redată școalei în natură, valoarea lor de 58103,80 lei după costul din 915/916 iar după costul actual în valoare de lei 163633,65 deducându-se din sumele totale rămâne despăgubire în bani astfel: după costul din 915/916 sau mai vechiu Lei 110030,13 după costul actual lei 520,170,35.

p. Director, D. Stoica

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 908-909)

12.

1919 – Tablou de valoarea rechizițiilor făcute în plășile din județul Dolj în timpul ocupației și cu ocazia războiului

Tablou de valoarea rechizițiilor făcute în plășile
din județul Dolj în timpul ocupației și cu ocazia războiului

Denumirea plăși	Valoarea rechizițiilor făcute de trupele									
	Germane		Austriace		Bulgare		Turcă		Română	
	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani	Lei	Bani
Giubega			9890730							
Segarcea	14793604									
Brabova	3047500									
Vela	1398145									
Băilești			4417174	60			825477	35		
Plenița			1043380		66918					
Filiașiu	2085000									
Melinești	2602000									
Balta Verde	8733069									
Calopăru	12098398		26448		2999871					
Bârca	14478447									
Săcu	1042224									
Gângiova	14801227		1096870	50	1140697		1855256	85		
Total	75079614		16474603	10	4207486		2680734	20		

(ANSJ Dolj, Prefectura județului Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 122/1919, f. 902)

ASPECTE PRIVIND PĂSTRAREA ȘI OCROTIREA COLECȚIEI FAMILIEI ȘI FUNDAȚIEI „AMAN” ÎN TIMP DE RĂZBOI¹

Dinică Ciobotea

În ultimul secol, istoria poporului român consemnează trei mari războaie pentru cucerirea și apărarea independenței statale și pentru întregirea neamului. Tributului de sânge i s-au adăugat extraordinare eforturi economice și materiale și însemnate pagube în avuția culturală națională.

Ne propunem să înfățișăm câteva aspecte privind soarta Colecției familiei și fundației Aman din Craiova în tipul acestor războaie.

În timpul Războiului pentru cucerirea Independenței de stat a României împotriva Imperiului otoman, Oltenia a devenit – din motive impuse de teatrul de război – o adevărată bază de operații militare. Aici, după sosirea armatei ruse la Dunăre, se va grupa armata română, iar cartierul său general de la Șimnic, Poiana Mare și Grădinile va dirija întreaga activitate militară, civilă și pregătirea armatei pentru trecerea Dunării. Între problemele activității febrile din anul 1877 menționăm una căreia nu i s-a dat o atenție deosebită până acum: în Școala de meserii din Craiova, acolo unde s-au lucrat pontoanele podului peste Dunăre, așezat la Siliștoara și apoi la Turnu Măgurele, s-au făcut lăzi pentru împachetarea și evacuarea arhivei din Galicea Mare. Tot aici, după cum consemnează un document aflat la Arhivele Naționale din Craiova, Alexandru Aman își va face lăzi pentru ambalarea bunurilor sale artistice². Credem, însă, că măsura de prevedere nu a dus la evacuarea colecției sale – pe care o putem considera constituită la acea vreme – din orașul Craiova. Dar, gândul lui Alexandru Aman dezvăluie atitudinea patriotică a aceluia care prin donația sa testamentară rămâne fondatorul primului așezământ de cultură public în Craiova. „Pentru cultura poporului din orașul meu natal Craiova, îi leg (las) biblioteca mea precum și toată colecțiunea mea de tablouri originale de diferite școli și o mică parte numai copii, portretele originale ale familiei mele, obiecte de artă și toate mobilele”³.

În preajma Primului Război Mondial, fundația Aman, inaugurată în decembrie 1908 și organizată după principiile publicate în iunie 1907⁴, cuprindea două secțiuni: o bibliotecă cu câteva mii de volume și un muzeu cu un mobilier de valoare, obiecte de artă,

¹ Articolul a fost publicat și în volumul *Elena Farago. Biblioteca și societatea*, Biblioteca Județeană Dolj, Craiova, 1979, pp. 75-76.

² Arhivele Naționale, Serviciul Județean Dolj, *Prefectura Județului Dolj*, dos. nr. 5/1877, f. 248.

³ ANSJ Dolj, *Primăria Craiova*, serv. ad-tiv., dos. nr. 98/1904, f. 2-3. Copie după Testamentul lui Alex Aman din 14 nov. 1884; Tudor Nedelcea, *70 de trepte*, Craiova, 1978, p. 10 și urm.

⁴ *Fundația Alecu și Aristia Aman din Craiova*, Stabilimentul grafic Ralian și Ignat Samitca, Craiova, 1907, 20 p.

monede antice, 66 tablouri originale și numeroase copii de diferite școli⁵.

Tot acum, în 1915, s-au pus bazele unei alte instituții muzeale craiovene, „Muzeul regional de antichități și etnografie” dirijat („sarcină onorifică”) de profesorul Ștefan Ciuceanu în localul Palatului Administrativ⁶.

În timpul ocupației germane în Craiova, au fost jefuite multe colecții patriotice și instituțiile deținătoare, dar mai ales fundația Aman⁷, care fusese transformată în bibliotecă unde se citea și învăța limba germană. La intrarea armatelor străine, membrii personalului fundației (directorul Th. Popescu și bibliotecarul șef Th. Defleury) s-au retras în Moldova. Singurul care a rămas a fost custodele fundației, C.E. Petrescu, care a încercat să salveze avutul instituției⁸. El va fi acela care, a doua zi după ocupație, a primit aprobarea de a se muta în casele fundației. La controlul făcut muzeului Aman și pinacotecii a găsit „ramele de la tablouri împrăștiate, tablourile scoase din ele, cât și rama tabloului cel mare de pictorul Stoenescu intitulat *O laie de țigani la drum*, tabloul fiind tăiat cu cuțitul și luat”⁹. Într-o adresă a custodelui către primarul Craiovei din 23 martie 1918 se menționează că „refugiatul fost director Th. Popescu” a îngropat 46 de tablouri și tabloul lui Stoenescu amintit mai sus. Totodată el cerea să i se impute lui Th. Popescu, în afară de degradarea multor tablouri prin ambalarea în tuburi de zinc de mici dimensiuni, numeroase monede grecești, romane republicane și imperiale, românești, un ceas de aur de la fondatori și mai multe bijuterii¹⁰. Ulterior, o parte din acestea au fost găsite.

După reluarea ofensivei, la sfârșitul anului 1918, de către armata română, Th. Popescu, revenit în Craiova, cere reintegrarea în postul de director al fundației, reocupat între timp de Șt. Ciuceanu¹¹.

S-au scos din Craiova bunuri de o valoare deosebită precum obiecte de port popular, fotografii de monumente istorice și case vechi, monede antice și chiar vestitul tezaur dacic de la Craiova.

La jefuirea și dezorganizarea bibliotecii și Muzeului Aman a contribuit și ajutat Filip Sireteanu, care a deținut funcția de bibliotecar șef pe timpul ocupației. Pentru această faptă și alte 20 excrocherii a și fost pedepsit de legile țării la 1 an și 4 luni închisoare¹².

Secțiunile fundației refăcute sub directoratul poetei Elena Farago vor cunoaște o reorganizare în 1932-1934, necesită de volumul crescut al instituției mai ales după primirea donației N.P. Romanescu¹³.

⁵ D.E. Petrescu, *Almanachul „Patria”* pe 1912, anul III, Tipografia și Legătoria de cărți Fane Constantinescu, Craiova, p. 24-26.

⁶ C. N. Plopșor, „Muzeul Regional al Olteniei. Data înființării și întemeietorii lui”, în *Oltenia*, cartea nr. 1, Craiova, 1940, p. 10-11.

⁷ ANSJ Dolj, *Primăria Craiovei*, serv. ad-tiv., dos. nr. 75/1918, f. 105.

⁸ *Idem*; Pentru întreaga perioadă a Primului Război Mondial, vezi Tudor Nedelcea, *op. cit.*, p. 70 și urm.

⁹ *Ibidem*, f. 123.

¹⁰ *Ibidem*, f. 41, 123-124, 137.

¹¹ *Ibidem*, dos. 24, an. 1914, f. 68-69, fos. 75, an 1919, f. 4.

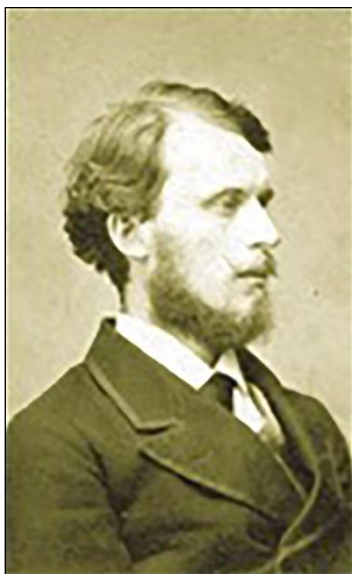
¹² În timpul ocupației, director onorific a fost W. Schroff. Filogermanul F. Sireteanu care se autointitula „amtierender direktor”.

¹³ ANSJ Dolj, *Primăria Craiova*, serv. ad-tiv., dos. nr. 31/1934, f. 39, 40 și dos. 31/1935 f. 63.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, din ordinul Ministerului Artelor, directorul Alexandrina Macrinici a împachetat întreg patrimoniul Muzeului Aman în 8 lăzi. Aceste lăzi au fost predate „spre păstrare și conservare la Întreprinderile edilitare din Craiova la data de 22 aprilie 1944”.

Desfacerea lăzilor, ale căror sigilii rămăseseră intacte, s-a făcut la 7 februarie 1950 în fața unei comisii. Ele au fost preluate de Muzeul Regional al Olteniei, unde era director C.S. Nicolăescu-Plopșor¹⁴.

În loc de încheiere, e bine să spunem că asigurarea integrității colecțiilor a fost o sarcină de primă însemnătate, iar generația noastră are obligația morală și socială de a le transmite intacte viitorimii.

*Alexandru Aman
(1820-1885) – magistrat,
fratele mai mare al
celebrului pictor Theodor
Aman și soția sa, Aristia
Aman (1833-1904) –
născută Lăceanu, lasă,
prin testamente, întreaga
lor avere (case, mobile,
tablouri, cărți și obiecte de
artă) Primăriei Craiova,
pentru înființarea unui
așezământ public de
cultură: Fundația
„Alexandru și Aristia
Aman”.*

*Casa familiei Lăceanu la
începutul secolului XX, devenită
la 21 decembrie 1908 sediul
Fundației „Alexandru și Aristia
Aman” (compusă din trei
secțiuni: bibliotecă, pinacotecă și
muzeu), astăzi Biblioteca
Județeană „Alexandru și Aristia
Aman” Dolj.*

Sursa foto: <https://aman.ro/istoric/>

¹⁴ Arhivele Muzeului Olteniei – Craiova, dos. special nr. 25/7 febr. 1950, 21 file.

MILITARI ROMÂNI AFLAȚI ÎN CIMITIRE ROMÂNEȘTI DIN STRĂINĂTATE

Motto:

Să ne gândim înainte de toate
Că aparținem unei națiuni!

(Nicolae Iorga)

Petre Gigea-Gorun

Destinul istoric a făcut ca România să participe la cele două mari conflagrații mondiale cu mari jertfe omenești și pagube materiale.

În mai multe țări europene, în timpul războiului, sute de mii de ostași români participând la lupte de eliberare, și-au jertfit viețile, fiind înmormântați departe de țara, casele și familiile lor.

Fiind numit ca Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al României la Paris cât și Ambasador la UNESCO, în multitudinea de probleme ce au revenit Ambasadei Române a fost și aceea de a cinsti memoria eroilor militari români din cimitirele aflate pe teritoriul francez.

În calitate de ambasador, am stabilit să comemorăm și să depunem coroane de flori la mormintele militarilor români după o uitare de 42 de ani, din anul 1945 când autoritățile române nu au făcut nici o acțiune de cinstire a acestor eroi.

Am intervenit în mod oficial la autoritățile franceze pentru aprobarea ca Ambasada Română din Paris să participe cu coroane de flori la cimitirele militarilor români.

Am propus ziua de 11 noiembrie, când poporul francez comemorează armistițiul din anul 1918, un fel de „Ziua Eroilor”, anunțând dorința noastră de a depune coroane de flori și la monumentele eroilor francezi.

Am primit destul de repede aprobările ministerului de Externe al Franței, care a informat prefecții și primarii din teritoriu despre acțiunea Ambasadei, exprimând satisfacție și felicitări că după 42 de ani se reia de partea română, cinstirea eroilor români.

Totodată, la „Musée de l'Armée” din Paris, după o documentare temeinică din partea Ambasadei și a întâlnirilor mele ca ambasador cu generalul Raymond Boissau, director general al muzeului Armatei, s-au făcut rectificări și completări ale cifrelor în tabloul general cu pierderile suferite în cel de-Al Doilea Război Mondial, în care România figura cu o participare de „14.000 militari în munții Semenicolui” (timp de 42 de ani) în loc de 880.000 oameni, din care 530.000 militari și 350.000 persoane civile, așa cum este în prezent.

Menționez că URSS figurează cu 7.500.000 militari, Germania cu 3.500.000 militari, Italia cu 370.000 militari, Anglia cu 326.000 militari, Franța cu 250.000 militari.

Membrii Ambasadei Române, au participat în ziua de miercuri, 11 noiembrie 1987, la solemnitatea de cinstire a eroilor români, la cimitirele din localitățile Dieuze, Soultzmatt, Hagenau, Labry cât și alte comune.

Eu, împreună cu colonelul Petre Nicolai și soțiile noastre, am participat la slujba religioasă, la depunerile de coroane la eroii români și eroii francezi iar după aceea, noi am oferit o recepție oficială unde am oferit gustări, prăjituri și cozonac, gazdele gustând din coniacul, vinurile și șampania meleagurilor românești.

Din anul 1987, în fiecare an, au loc asemenea solemnități oficiale.

Militarii români înhumați pe teritoriul francez provin din rândul celor decedați în prizonierat în timpul Primului Război Mondial, aduși în provinciile Alsacia și Lorena.

Pe teritoriul francez sunt înhumați 2.746 militari în 46 localități, unde se află cimitire ale ostașilor români, din care la Dieuze (947), Soultzmatt (680), Hagenau (472), Labry (256), Sarrebourg (224).

Cimitirele eroilor români sunt bine îngrijite, în unele dintre ele fiind importante monumente închinare memoriei lor.

Atunci, la Soultzmatt, eu cu atașatul militar și soțiile noastre, am notat numele și prenumele ca și gradul ostașilor menționate pe crucile aflate pe morminte, întocmind liste pe care le-am trimis în țară la Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Afacerilor Externe.

*

* *

Aș aminti și alte țări unde sunt cimitire ale eroilor români, morți pe câmpul de luptă.

În Federația Rusă, sunt 425 locuri de înhumare din care 162 cimitire de campanie și 262 cimitire de prizonieri, unde se afla 24.171 militari români din care 6.879 în campanie și 17.291 în lagărele de concentrare organizate de NKVD.

În prezent, autoritățile române sunt implicate în amenajarea unui cimitir centralizator la Rossoska, unde vor fi depuse osemintele ostașilor morți la Stalingrad.

În Germania, în anii Primului Război Mondial și-au pierdut viața 3.500 militari înhumați în localitățile Mannheim (64), Zwickau (134), Worms (155), Schaefesthal, Ulm etc.

În Kazahstan sunt înhumați 1.110 militari, în Macedonia 1.114 militari, în Serbia și Muntenegru 3.439 militari, în Slovacia 15.077 militari, în Cehia 1.500 militari, în Bosnia-Herțegovina 69 militari.

De asemenea, în Armenia sunt înhumați 746 militari români, în Albania 104 militari, în Azerbaidjan 162 militari, în Estonia 15 militari, în Grecia 97 militari, în Italia 1189 militari.

În Republica Moldova, numărul militarilor este de 6.072, din care în localitățile Țiganca sunt 1.020, în Cania 928 militari, în Miclăușeni 350 militari, în Chișinău 232 militari, în Soroca 453 militari, în Tighina 518 militari.

În Slovacia, numărul militarilor înhumați este de 15.077 militari din care în Zvolen 10.384 militari, în Banska Bistrica 1.720 militari, în Podkriva 57 militari, alte localități 4.559 militari.

În Republica Ucraina sunt 36.824 militari români din care 1.097 din Primul Război Mondial, 26.639 militari în Campania din Est (1941-1944) și 9.088 militari decedați în lagărele de concentrare organizate de NKVD.

Pe teritoriul Ucrainei, cimitirele se afla în localitățile Vigoda 2.245 militari, Kurgan 1.153 militari, Mirnoe 962 militari, Berezan 871 militari, Vasilevska 543 militari etc.

În Ungaria sunt 470 cimitire și parcele militare și au fost ridicate monumente în 19 localități. Astfel în localitățile Aszalo sunt 238 militari, în Győr 1.200 militari, în Megyaszo 1.614 militari, în Miskolcz 704 militari, în Nyregyhaza 308 militari etc.

Trebuie precizat ca Statul român a emis Legea nr. 379/2003 prin care s-a stabilit regimul mormintelor și operelor comemorative de război.

Astfel, s-a înființat Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, care se ocupă de cimitirele militare românești din străinătate și care urmărește permanent starea acestora, organizarea unor manifestări comemorative și are evidența necesară, din care autorul acestui articol a folosit datele de mai sus.

În încheiere, aș menționa pe scurt, câteva aspecte legate de istoria celor două conflagrații mondiale.

Prin măsurile și acțiunile de ordin politic, diplomatic și militar desfășurate de Statul român, singur sau împreună cu alte state în perioada 28 iulie 1914 și 11 noiembrie 1918, România a participat la Primul Război Mondial. Toate acestea au avut în vedere atingerea scopului politic principal al participării la război pentru realizarea statului național unitar.

Cel de-Al Doilea Război Mondial declanșat de către Hitler la 1 septembrie 1939 a atras și România în această conflagrație mondială.

Astfel, la 22 iunie 1941, România a intrat în Război alături de Germania împotriva URSS, în vederea reîntregirii teritoriului său, fiind angajate în operațiunile militare, efectivele celor două armate românești.

Participarea României la Războiul antifascist s-a desfășurat de la 23 august 1944 până la 12 mai 1945, perioadă în care ostașii români au luptat pentru eliberarea Transilvaniei, Ungariei și Cehoslovaciei, cât și a unor zone din Austria, pentru care

România a mobilizat circa 567.000 de ostași, eliberând peste 200.000 km pătrați de sub ocupație străină, eliberând peste 382 localități dintre care 33 de mari orașe.

Cimitirul militar Dieuze, Franța – Parcela eroilor români, loc în care odihnesc osemintele a peste 940 de prizonieri, exhumate din lagărele germane de la Bourg-Bruche, Donnelay, Juvelize, Keskastel, Lezey, Sarrebourg, Sancy și Sarreguemines; monumentul este opera sculptorului Ion Jalea, realizat la inițiativa Elenei Văcărescu, în anul 1920; sursa: ONCE.

ȚARA CRIȘURILOR LA CENTENAR (1919-2019)

Mihai Sporiș

Trec anii și zilele în goană...; evenimente deosebite, reținute de calendar, îi semnifică, iar zilelor le dau o aură specială. Unele zile stălucesc orizonturi largi și însoresc laolaltă pe cei cuprinși de înțelesul lor special pentru viața oamenilor, a neamurilor, după potrivirea trăirii lor de-a împreună.

Zilele trecute, la Sibiu – nu întâmplător capitală culturală a Europei în 2007! – Uniunea Europeană și-a potrivit sărbătorirea Zilei Europei, la nivelul cel mai înalt, făcând din Sibiu, pentru momentul 9 Mai 2019, și capitală politică. Anul trecut, fiind cu marca centenară *a zilei zilelor*, a acelui moment astral din destinul neamului românesc: 1 Decembrie 1918, cu Marea Adunarea plebiscitară, de la Alba Iulia, evenimentele de fericită aducere aminte cuprinseseră țara. Memoria trebuia reîmprospătată pentru nepieritoare cunoaștere de sine, atât de necesară acum, când lumea este cuprinsă de o amețitoare și inevitabilă tornadă a mondializării. Noi, seniorii vâlceni, vom fi încercat să ținem pasul, sincroni și uneori consonanți mesajelor publice. Am călcat locurile să ne amintim marile momente, marcate în monumente, în muzee, în inscripții și ne-am reîmpropiat cu sentimentul apartenenței plenare și cu mândria firească care ne ține demni în fața istoriei, pentru că înaintașii noștri au fost părtași, prin faptele lor, uneori dând jertfa supremă. După ce am colindat Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova – cu Bucovina și Basarabia (ca părți încă înstrăinate de Statul Român – dar în țara sufletului românesc!), Ardealul (cu descinderi speciale la Blaj, Alba Iulia. Turda Cluj-Napoca) și participarea la adunarea centenară de la Alba Iulia – unde s-a dezvelit un monument reprezentativ, să fie bornă centenară...! – am observat că lucrarea noastră era neterminată și ea trebuia întregită, după cum și istoria procedase cu țara atunci.

Trecuse 1918 și vestul țării fusese cuprins de reacția bolșevică a lui Béla Kun. Vestul de țară – țară majoritar românească, după cum atestau studiile demografice făcute de *arbitri*... străini și imparțiali (v. Emanuel de Martonne) nu cunoscuse încă mântuirea. Armata maghiară, care depusese jurământ de credință noii republici bolșevice, se reorganiza și luase poziții! Tratatul de pace post-război, deși principiile wilsoniene fuseseră acceptate, în așteptarea definitivării fiind, generaseră o stare de criză de care se putea profita. Ardealul trecea la administrarea românească (uriasă au fost eforturile lui Iuliu Maniu și în această muncă!), dar între Apuseni și Tisa, Rezoluția Adunării de la Alba Iulia, deși valabilă, nu putea fi pusă în aplicare (granița de vest, nefiind trasată încă, va fi mult negociată!). Béla Kun, denunțând principiile autodeterminării neamurilor (invocarea unor statalități anacronice, în care Regatul Ungar va fi fost pe scena geopolitică, până prin 1541!, era adusă ca argument,

cum și azi, solicitarea unor drepturi colective ale minorităților susține un revizionism anacronic, în raport cu drepturile omului) trecuse la măsuri de înstăpânire nelegitimă, prin forță, dedându-se la crime – cum vor fi procedat și după Dictatul de la Viena, două decenii mai târziu! Regele României, Ferdinand, ordonă Armatei Române preluarea prin forță a ceea ce se cuvenea și fusese hotărât prin voința neamului. Ceea ce a urmat se cunoaște! Republica bolșevică va fi fost scoasă pentru o vreme din istorie, armatele române intrând în Budapesta să o lecuiască de ciuma roșie, cum făcuseră, cu un an în urmă, militari români la Viena sub comanda lui Iuliu Maniu. Pe 20 aprilie 1919, Oradea este eliberată. Generalul Traian Moșoiu este primit în ziua de Paște, ca mare izbăvitor. Învierea românilor devenise un fapt, iar Oradea putea spera și ea la propria ei zi, a zilelor.

Această zi a zilelor Oradiei este 23 Mai 1919, atunci când Regele Ferdinand, însoțit de Regina Maria au consacrat Țara Crișurilor și celelalte părți de țară, părți legitime ale Regatului – aceea memorabilă Românie dodoloață. Iată de ce?, ne-am pornit la drum spre Oradea, să-i trăim la fața locului bucuria propriului centenar, întârziat de bolșevici câteva luni și căruia a trebuit să-i plătim un tribut de sânge suplimentar. Ne-am pus nelămurii întrebarea, dacă nu cumva chestiunea bolșevică a pus în surdină istoriografia oficială, privind incomodul centenar orădean? Dacă nu cumva acele evenimente (revoluțiile bolșevice de la Viena și Budapesta!) anticipau ciuma roșie abătută peste români și cu sechelele ei, încă netratate și azi?! Parte din supoziții aveau să ni se confirme...

Trebuie să mai adăugăm aici că plecasem și în căutarea răspunsurilor unor întrebări pe care societatea românească în tranziție/în curs de integrare, le pune permanent: de ce avem atâta lentoare în potrivirea pasului... european?; de unde scepticismul unora și euforia exacerbată a altora, privind valorile europene?; de unde atâta îndârjire pentru apărarea unor năravuri și prejudecăți?; ce anume alimentează revizionismul unora?, resentimentul etnicității și al apartenenței confesionale? Apoi, cât poți culege din „adevărurile” presei cotidiene, care invocă nesigur... *sursele sigure*, privind istoria recentă și ceea ce se întâmplă departe de câmpul tău vizual, altfel încredințat?

La drum! Să privim cu ochii noștri și să căutăm noi înșine sursele competente aflate în miezul evenimentelor, să ne dăm singuri răspuns la întrebări. Să evităm injecțiile cu vaccin electoral, ori cu drogurile euforiei, când ni se spun cele ce vrem să auzim, chiar dacă realitatea este curat-murdară!

Oradea. Oradea-Mare/Naghi-Var. 14-16 Mai 2019. După înnoptarea de la Cluj-Napoca (oraș cu administrație românească, din 22 decembrie 1918 și mulțumită lui Amos Frâncu, moșilor și militarilor români veniți dinspre Bistrița Năsăud!), am trecut... Carpații Apuseni, pe la Ciucea și am urmat Crișul Repede, cu apele sporite și tulburate de ultimile ploi, spre Oradea. În inima aceasta a Crișanei, capitală a județului Bihor, mai demult a unui important comitat al părților ungurești, vom fi luat act despre cetatea feudală cu ruinele încă în peisaj, despre regi iluștri ai istoriei lumii, între care regele Ungariei și împărat al Europei: Sigismund de Luxemburg (1385-1437), aliat și tovarăș de arme lui Mircea cel Bătrân (1386-1418), la Rovine. Am poposit în Piața Unirii, am urcat în turnul primăriei și am văzut cu ochii noștri marcajul multiethnic: o biserică romano-catolică, una greco-catolică, una ortodoxă, cu lună și cu chipul lui Horea, tănuț printre icoane, iar imediat lângă Criș, o sinagogă... Amprenta românească, bine marcată în spațiul public

prin bisericile noi, unele cu pereții, așteptându-și pictorii este bine gestionată de Muzeele orașului, între care Muzeul Țării Crișurilor, coordonator, este purtătorul multor clarificări. Aflăm de românismul local prin Muzeele Memoriale: „Iosif Vulcan”, „Aurel Lazăr” și mai ales prin bisericuța de lemn reasamblată, adusă din satul Corbești în incinta Mănăstirii Sf. Cruce, nou edificată în Oradea. Românii, maghiarii, evreii dădeau, în principal, populația unui oraș important din fostul regat, mai apoi din imperiul habsburgic, până la cufundarea lui, după 1918, în istorie. Catolicii vor fi însemnat amprenta confesională a orașului, românii ortodocși, nefiind parte a unei națiuni recunoscute, își trăiau iobăgia în tradiția ortodoxiei, iar prin impunerea *uniației*, parte va fi trecut la greco-catolicism. Curentul protestant, venind dinspre principatul Transilvaniei, în vremea stăpânirii turcești în Panonia, și diaspora evreiască, au dat Oradiei caracterul multicultural, multiconfesional și de mare centru cultural, unde a putut să se dezvolte și elita românească, atât de necesară emancipării neamului. Am împresurat cu privirea conturul pieții, *am stat de vorbă* cu marile personalități care pavoazau clădirile să ni se arate eroii - peste centenar!- ai unui eveniment astral al românilor: Regina Maria, Regele Ferdinand, Gen. C. Prezan, I.I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Iuliu Hossu, Vaida Voievod, Ioan Suciu, Aurel Lazăr... Un labirint insinuat printre clădiri cu fațade înnoite ne vorbește despre... Vulturul Negru. Niște macarale înalte își rotesc brațele în peisaj. Betoniere, basculante mari, perforatoare, compactoare și un furnicar de oameni își văd de treabă, nestingheriți de vreme și de privitori. Pe panourile care delimitau șantierul dinspre albia Crișului Repede, fotografii vechi-desigur informații peste timp, ne clarificau rostul forfotei, mult înspre înserare. Aflăm că pe 23 Mai 2019 Oradea își serbează Centenarul propriu, amintind de venirea, în urmă cu o sută de ani a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, să consacre mântuirea Țării Crișurilor, la trupul României. Evenimentul fusese anunțat (aflăm din publicația: „Muzeul Țării Crișurilor”, nr. 37/ianuarie-martie 2019), de generalul eliberator, Traian Moșoiu, în memorabila zi de Paște a anului 1919: „Cu ziua de azi Regele Ferdinand al României a pus stăpânire asupra acestui oraș și a județului Bihor. De azi încolo D-voastră sunteți cetățeni ai României Mari”. În legătură cu acest eveniment suntem de acord cu spusele directorului Muzeului Țării Crișurilor, Aurel Chiriac, care consemnează în publicația pe care o editează instituția sa (menționăm aici acest fapt pentru a sugera și altora acest instrument de informare publică!): „Bolșevizarea orașului – în simbioză cu bolșevizarea Ungariei – reprezenta un pericol real câtă vreme puterile aliate participante la Conferința de pace de la Paris aveau o atitudine ezitantă, chiar rezervată, față de evenimentele din această parte de Europă. **Fără înțelepciunea și curajul arătate atunci de Regele Ferdinand și de prim-ministrul I.I.C. Brătianu, care au hotărât că doar cucerirea Budapestei poate aduce la normalitate acest spațiu estic, ferindu-l de bolșevism, nu putem nici măcar bănuî traseul Europei.** De aceea nu cred că jignim marile repere istorice dacă spunem că **unirea noastră, a Oradiei, cu Țara, a avut loc doar în ziua de Paști a anului 1919 – 20 aprilie, când intrau în oraș trupele românești sub conducerea generalului Traian Moșoiu**”.

Suntem în Piața Unirii, din Oradea. Asistăm la un eveniment unic (credeam, necunoscând istoria monumentului!): Mihai Viteazul/statuie ecvestră era dată jos de pe soclu. Aflăm că pentru totdeauna! În mod spontan simt o revoltă. Cum este posibil ca un

simbol al unirii tuturor românilor să iasă din peisajul unei piețe a... unirii? Tocmai trecusem pe lângă Mănăstirea Cozia, unde-i veșnica mama/ Maica Teofana, pe la Proieni de pe Valea Oltului unde se cununase, pe la Șelimbăr unde învinsese pe Andrei Bathory, pe la Alba Iulia, pe la Mirăslău și pe la Turda (să-i vedem Mănăstirea ctitorită lângă mai vechiul Mausoleu!), peste tot numai cu o zi în urmă. Neinformați asupra intențiilor edililor orașului faptul ne părea impardonabil! Supărării noastre se adăuga și un strigăt venit din eterul cu INTERNET, tocmai din Râmnic, care în loc să ne documenteze – din presă venind, cu pretenția deontologiei, cu mai multe surse credibile și cu argumente valabile! –, a pus foc pe vâlvă noastră instinctuală. Ne informăm apoi de peste tot! Cel mai bine a făcut-o primarul în exercițiu, Ilie Bolojan, întâlnit întâmplător și foarte prielnic! Apoi ne-au confirmat-o toate cele văzute, făptuite deja, și cele auzite de la oamenii foarte bine informați, precum Ionel Pop, Florin Ardelean și Aurel Chiriac. Mă supăr imediat, după acceptarea explicațiilor primite, pe cel care pusese gaz pe ieșirea noastră emoțională. Îmi trec prin minte toate blestemele posibile, observând în reacția omului de presă din Râmnic, o deturnare a evenimentului către competiția electorală, în plină desfășurare. L-am văzut imediat ca pe un cățelandru, sugând pe sub căruța vâlceană, la ugerul cățelei politice aflată în prea călduri electorale. M-am liniștit că aici în Piața Unirii de la Oradea putea să latre în voie, în plină zi și la luna din turlă, fără să fie băgat în seamă de oamenii responsabili, cu planuri clare de acțiune și mai ales cu fapte. Ne-a spus-o explicit primarul când ne-a văzut nedumerirea: „trebuie să facem ceea ce trebuie, în respectul deplin al istoriei adevărate, în respectul tuturor, chiar dacă pe termen scurt lumea poate să și cârtească!” Ne-a explicat primarul că a restituit orașului marile personalități căzute în penumbra istoriei, ori poate nemeritat uitate. Traian Moșoiu și-a situat bustul în fața noului sediu al muzeului Țării Crișurilor, iar sala de festivități a Primăriei îi poartă numele și îi este dedicată o reamenajare, specială. În parcul central, pe alea către Monumentul dedicat Armatei Române, de câteva săptămâni Emanuel de Martonne își va fi primit și el monumentul. Regina Maria se va fi așezat peste podul Crișului în fața unui palat al ...culturii, în vecinătatea pieții Unirii. Regele Ferdinand, cel care eliberase Oradea și făcuse posibilă unirea cu țara a Crișanei, a trebuit să-și aștepte rândul pe soclul acesta care i se dedicase, mult după Horthy, după soldatul sovietic... *eliberator*! Cum să-l pui pe Ferdinand, care învinsese bolșevicii, când România se bolșevizase și dusesse monarhia română în afara istoriei martelându-i înscrisurile?! Da, Mihai Viteazul, putea substitui pentru Oradea un adevăr incomod. Simbol al unirii fiind, va fi ținut locul până când adevărul s-a putut scoate din ascundere. La centenarul Oradiei, Ferdinand adevăratește propriile fapte, iar lui Mihai Viteazul, un edil inspirat, echidistant între taberele din scenă și deschis celor ale modernității noastre, i-a pregătit un loc special în care se va bucura de toată cinstirea. M-am liniștit! Cățelandrului care tulburase Crișul îi transmitem că peste tot în Transilvania, Crișana, Banat am văzut pe soclul înalt *lupa capitolină*, hrănind puii de om cu seva latinității noastre. Și îi mai spunem că în țara lui Vâlc și a lui Vulcus, unii cățelandri latră doar pe sub căruța căruțașului, adică înlănțuiți de ignoranță și angajați unor interese ale căraușiei politice, care n-au a face cu realitatea drumului prost pietruit.

Am fost, am văzut și ne-am lămurit cu multe! La Timișoara, după ce am trecut pe la Șiria lui Ioan Slavici și Emil Montția, pe la Arad – *capitală politică a unirii de la 1918*, am reîntâlnit forfota pregătirii, cu șantiere în oraș, pentru *capitala culturală* a Europei anului

2021! Lupa capitolină domina piața centrală unde o proclamație, *cu punctul opt* inclus, cerea abolirea bolșevismului remanent, dar strigătul nu a putut fi auzit, cum nici semnul latinității nu poate să înlocuiască cățeaua politicii care latră propagandele nocive! Am sosit acasă în prag de sărbătoare. Măine, 20 Mai, Râmnicul este în sărbătoare. Se împlinesc 631 de ani de la atestarea datorată lui Mircea cel Bătrân (cel Mare), cel care doarme la Cozia de 601 ani, fără a beneficia de respectul urmașilor săi, așa cum am aflat despre Sfântul Ladislau, cel cu biserică în Oradea (și întemeietor al cetății!) și cu canonizările, demult făptuite, cum se va fi întâmplat, cu atâția regi ai Ungariei!

**Mihai Viteazul –
mare voievod și domn,
primul întregitor
al românilor (1600).**

**Alexandru Ioan Cuza –
domn al Principatelor Unite,
părintele statului român modern
(1859).**

**Ferdinand I –
rege al României,
părintele României Mari
(1918).**

CULTUL EROILOR LA CENTENAR (1919-2019)

Eugen Petrescu,
Petre Stoica

Cultul Eroilor înseamnă întoarcerea cu smerenie, prețuire și recunoștință la rădăcini. Pomenirea celor căzuți pe câmpurile de onoare face parte din permanențele vieții poporului român. Strămoșii noștri și-au respectat eroii, preamărind, prin ei, cele mai nobile virtuți, pe care le-au păstrat, din generație în generație, drept cea mai valoroasă moștenire.

Până la Primul Război Mondial (1916-1919), românii își pomeneau eroii în prima sâmbătă a morților din an. Imediat după război, cinstirea memoriei eroilor căzuți pe câmpurile de onoare a căpătat o formă organizată și în afara Bisericii. Așadar, instituția care și-a asumat nobila misiune de a construi, îngriji, înfrumuseța și păstra mormintele și operele comemorative de război a fost ***Societatea Mormintele Eroilor Căzuți în Război***, înființată prin Înalțul Decret Lege nr. 4106, din **12 septembrie 1919**, semnat de Regele Ferdinand I.

Potrivit art. 3 din Statutul Societății, scopurile acesteia erau:

a) de a descoperi locurile pe care se află mormintele sau gropile comune ale celor căzuți pentru Patrie;

b) de a aduce acestor locuri îmbunătățirile necesare prin construirea de ziduri împrejmuitoare, plantarea de arbuști ornamentali, ridicarea de cruci, troițe, pietre funerare și monumente; construirea de mausolee, capele etc.

c) de a lua măsuri ca ziua comemorării eroilor să fie serbată cu mare fast religios, militar și școlar, la nivel național.

Societatea funcționa sub înaltul patronaj al Reginei Maria, ca președinte de onoare, cea care cucerise venerația întregului popor român prin grija purtată zecilor de mii de soldați români răniți și bolnavi în timpul Războiului de Re-Întregire a Neamului. Președintele activ al Societății era mitropolitul primat Miron Cristea, devenit ulterior primul Patriarh al României. Alături de aceștia, din Comitetul Central al Societății mai făceau parte miniștrii de război, interne, domenii, culte, lucrări publice, ministrul muncii și ocrotirii sociale, șeful marelui stat major al armatei, comandantul corpului jandarmeriei rurale, comandantul corpului grănicerilor, secretarul general al ministerului de război și un profesor universitar ales de colegii săi. Familiile celor căzuți în război (părinți, soție, copii) erau de drept membri activi.

Reglementată și împuternicită prin Înalțul Decret nr. 3530 din 24 august 1920, *Legea pentru cinstirea memoriei eroilor căzuți în război* prevedea construirea în București a unui edificiu comemorativ al războiului de unitate națională, care să cuprindă

un **Cenotaf** deasupra căruia să fie depusă „**Cartea de Aur**” cu numele celor morți pe câmpul de luptă; ridicarea de monumente comemorative în toate localitățile unde s-au desfășurat acte de eroism sau de proveniență a eroilor; construirea, întreținerea și înfrumusețarea mormintelor și cimitirelor ostașilor morți atât în țară cât și în străinătate de către Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, sub directa coordonare a Ministerului de Război; comemorarea eroilor în fiecare an, de ziua Înălțării Domnului, decretată ca sărbătoare națională; înființarea în fiecare comună a unui registru numit „Cartea de Aur”, păstrat în localul primăriilor, într-un spațiu special amenajat, care să fie sala de onoare a eroilor.

Familiilor celor morți în război li se decerna o diplomă specială (conform Înaltului Decret nr. 795 din 19 iulie 1919), iar dreptul de a o primi (și moșteni) revenea: soției, copiilor, părinților și fraților.

Nu erau uitați nici ostașii români căzuți pe pământ străin, după cum o atenție similară se acorda și ostașilor fostelor state beligerante – amice și inamice – situate pe teritoriul românesc și care se bucurau de același regim ca și mormintele naționale, sub condiția reciprocității; ceremoniile de înhumare se puteau desfășura după un program stabilit de Societate.

Ulterior, în cimitirele eroilor aveau dreptul de a fi înhumați veteranii și invalizii din războiul de reîntregire, precum și surorile de caritate, infirmierele și cercetașii care au luat parte la război, dacă își exprimau dorința înainte de moarte. În niciun caz nu se permitea ca în cimitirul eroilor sau în porțiunea din cimitirele de garnizoană rezervată pentru eroi să fie înhurate alte persoane decât cele menționate anterior. Pentru profanatori (persoanele care încălcau aceste prevederi) erau aplicate, conform Codului Penal, pedepse cu închisoarea de la trei luni la un an.

Comitetul Central și comitetele teritoriale aveau obligația de a întocmi un istoric al Societății, cu scopul de a oferi cercetătorilor și generațiilor viitoare o prețioasă sursă de informații și date asupra cultului eroilor noștri: amintiri ale supraviețuitorilor despre faptele lor de viteză și ale camarazilor căzuți; viața în prizonierat; fotografii, schițe de război, desene și corespondență de pe front etc.

Societatea a editat un „Buletin literar de propagandă și informațiuni” denumit „**Cultul Eroilor Noștri**” (1919), ulterior „**România Eroică**” (1928), publicație răspândită în toată țara, aceasta fiind martor activ la marile demersuri și realizări ale Societății. Revista a avut un nucleu de colaboratori de mare valoare în frunte cu Regina Maria, Patriarhul Miron Cristea, Octavian Goga, George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, Mihail Sadoveanu, Șt. O. Iosif, Camil Petrescu, Nichifor Crainic, I. Gh. Duca, Mircea Dem. Rădulescu și alte personalități civile și militare, oameni de cultură și artă.

În anul 1921 s-a realizat **Semnul Aducerii Aminte** – o placă din bronz sau ceramică pe care o primea fiecare familie și care era așezată pe prispele sau fațadele caselor unde au trăit eroi căzuți în războiul pentru reîntregire a neamului. Ca semn al recunoașterii activității desfășurate de unii cetățeni, de cinstire a eroilor neamului, conducerea societății avea dreptul să-i propună pentru a fi decorați pentru merite deosebite în domeniul cinstirii eroilor.

Societății Mormintele Eroilor Căzuți în Război i se datorează realizarea în anul 1923, cu sprijinul armatei, a Mormântului Ostașului Necunoscut, a marilor memoriale

(mausolee) de la Mărășești, Mărăști, Soveja, Focșani, Mateiaș, Târgu Jiu etc., precum și a sute de monumente situate pe teritoriul României Mari. Aici trebuie amintită și Crucea Generalului David Praporgescu – comandantul Corpului I Armată, primul general român căzut pe câmpurile de luptă ale Marelui Război, operă ridicată de Societate în anul 1927, în satul Căinenii Mari, comuna Căineni, județul Vâlcea.

În 1927 este promulgată, prin publicarea în Monitorul Oficial nr. 119 din 2 iunie, *Legea asupra regimului mormintelor de război din România*, votată în unanimitate de corpurile legiuitoare. Prin această lege, Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” se transformă în **Societatea „Cultul Eroilor”**, menținându-și calitatea de persoană juridică, acordată anterior și având rolul de a se ocupa de „îngrijirea și înfrumusețarea tuturor mormintelor de război de pe întreg teritoriul țării, fără deosebire de naționalitate și confesiune”.

Prin Decretul-Lege nr. 424, privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război, promulgat de Regele Carol al II-lea la 1 august 1940, cu puțin timp înainte de a abdica, societatea se transformă în **Așezământul Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor**, denumire acordată în memoria Reginei Maria, decedată la 18 iulie 1938.

După abdicarea Regelui Mihai I și proclamarea Republicii Populare Române, așezământul a trebuit să scoată din titulatura sa numele Reginei Maria, pentru ca, la 8 iunie 1948, ca urmare a Decretului nr. 48 al Marii Adunări Naționale din 29 mai 1948 și a Deciziei Consiliului de Miniștri nr. 297 din 8 iunie 1948, să fie desființat, întregul său patrimoniu fiind trecut la Ministerul Apărării Naționale. Tot atunci și-a încetat activitatea și revista „România Eroică”.

În cei 29 de ani de existență (1919-1948), societatea a reușit să-și înscrie printre importanțele ei realizări: 118 cimitire de onoare definitive, 84 cripte, 13 mausolee, 508 troițe, identificarea și amenajarea a 529.713 morminte închinat eroilor, din care 72.870 în străinătate.

Opera societății nu a însemnat doar împlinirea unei datori de onoare, de pietate și recunoștință față de cei căzuți pe câmpurile de luptă, ci și de concentrare a acestor pilde de eroism și locuri de onoare, care să influențeze generațiile viitoare. Ea este pedestalul pe care trebuie să se edifice întreaga noastră conștiință națională și viitorul neamului românesc, astfel ca unitatea înfăptuită să nu poată fi sfărâmată de nicio putere pământească. Crezul acesta moral, inspirat din învățăturile creștine, atât de glorios ilustrate de atâția eroi, ale căror morminte le îngrijim, formează piatra de temelie a nobilei noastre opere.

După anul 1948, odată cu desființarea Așezământul Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor, respectul pentru eroii neamului și cultivarea sentimentului de prețuire a memoriei acestora au început să se năruiască, locul lor fiind luat de exacerbarea cultului personalității. Timp de peste 40 de ani s-a manifestat o slabă preocupare de îngrijire a cimitirelor de onoare și a operelor comemorative de război precum și de menținerea trează a cultului față de eroii patriei, majoritatea cimitirelor și operelor comemorative de război suferind deteriorări și furturi deosebit de serioase, unele din acestea fiind chiar distruse.

Sub regimul comunist, multă vreme comemorarea eroilor a fost oficiată fără reglementări legale, la aprecierea autorităților și a unor oameni de bună credință. Abia prin Decretul Consiliului de Stat nr. 117 din 23 octombrie 1975 s-a stabilit comemorarea celor căzuți în războaie la 9 mai – „Ziua Victoriei”, devenită sărbătoare națională.

Cu o legislație lacunară, fără acoperire organizatorică și financiară la nivel național, era de așteptat ca ansamblul manifestărilor dedicate cultului eroilor neamului să se diminueze și să slăbească în conținut. Hegemonia URSS-ului după cel de-Al Doilea Război Mondial a dus la împânzirea României cu monumente dedicate ostașului sovietic eliberator, în detrimentul eroilor români căzuți pe câmpurile de luptă, pentru întregirea și apărarea țării, în special pe Frontul de Est.

În aceste condiții, călăuziți de sentimentele nobile manifestate de-a lungul vremii de poporul nostru, la scurt timp după evenimentele din decembrie 1989, la inițiativa unui grup de ofițeri rezerviști – general-locotenent Stelian Popescu, fost comandant al Armatei a 4-a, coloneii Petre Stoica, Aurel Matei, Constantin Popescu, Vasile Toma, Dumitru Tălmăciu, Valentin Arvinti, Mihai Niță Mihai și Nicolae Ștefănescu – având la bază libera adeziune, a fost înființat **Comitetul Național pentru Restaurarea și Îngrijirea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor** – care, prin Sentința civilă nr. 664 din **19 noiembrie 1991**, Dosar 670/PJ/1991, a dobândit personalitate juridică. Ulterior, în baza Hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nr. 3036 din 19-20 iunie 1992, Societatea a primit binecuvântarea de a funcționa sub oblăduirea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, având ca părinte spiritual pe Preafericitul Părinte Patriarh Teoctist. De asemenea, prin Ordinul nr. 5706 din 31 10 1992, a primit acordul ministrului apărării, general-locotenent Nicolae Spiroiu, de a funcționa sub patronajul Ministerului Apărării Naționale și de a avea sediul în Palatul Cercului Militar Național.

Organism non-guvernamental, apolitic și non-profit, Comitetul Național pentru Restaurarea și Îngrijirea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor și-a asumat misiunea de a prelua obiectivele Așezământului Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor de cinstire a memoriei eroilor și de ocrotire a operelor comemorative de război, suplinind astfel golul creat în anul 1948, gol neacoperit de prevederile Decretului Consiliului de Stat nr. 117 din 23 octombrie 1975, care, cu unele modificări aduse, prin Legea nr. 48/1995, a fost în vigoare până la apariția Legii 379/2004.

În anul 1997, *Comitetul Național pentru Restaurarea și Îngrijirea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor* și-a schimbat denumirea în **Asociația Națională „Cultul Eroilor”**, păstrându-și personalitatea juridică. Anul 1997 marchează începutul reeditării revistei independente, de cultură istorică și de cinstire a eroilor „România Eroică”, serie nouă, inițiativa aparținând colonelului Petre Stoica, noul președinte al Asociației, după moartea generalului Stelian Popescu, primul președinte al acesteia.

Începând cu 13 martie 2012, în urma Hotărârii dată de Judecătoria Sectorului 1 București, la dosarul nr. 42407/299/2011, organizația se numește **Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”**, deviza sa fiind: **„Neamul este etern prin cultul eroilor!”**

Doi ani mai târziu, la 19 august 2014, sub conducerea noului președinte, gl. mr. (rtr) prof. univ. dr. Visarion Neagoe, Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” îi este recunoscut statutul de utilitate publică prin Hotărârea nr. 698 a Guvernului României.

În prezent, Asociația are filiale în toate județele țării și în municipiul București, acestea fiind conduse în marea lor majoritate de ofițeri în rezervă și în retragere, istorici etc. La rândul lor, filialele au în subordine subfiliale municipale, orașenești, comunale și de sector și organizații de tineret, denumite Cercuri Școlare, în care activează un număr important de elevi și profesori.

La inițiativa istoricului vâlcean Eugen Petrescu – președintele Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, în 2010 a luat ființă **Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa”** cu sediu la Râmnicu-Vâlcea. După un an de activitate, desfășurată în colaborare cu două instituții de nivel academic – Universitatea din Craiova și Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” a primit avizul de funcționare din partea Biroului Executiv Central al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, prin Decizia nr. 56 din 10 octombrie 2011, director al acestei divizii de cercetare fiind ales fondatorul său – istoricul Eugen Petrescu, iar coordonator științific profesorul universitar, doctor în istorie Dinică Ciobotea de la Universitatea din Craiova. În cei 10 ani de activitate, Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” a organizat trei proiecte de cercetare având ca temă principală Bătălia din 9-12 noiembrie 1330, așa-zisă de la Posada (rezultatele fiind publicate în două volume), Rezistența Armată Anticomunistă din România (în prezent fiind publicat un volum având ca temă Grupul Arnota), Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor (în derulare), toate desfășurate sub genericul „Pe urmele eroilor și martirilor neamului”, în care au activat și activează, ca cercetători voluntari, circa 100 de istorici, arhiviști, filologi, geografi, teologi etc., din România, Republica Moldova și Ucraina, rezultatele fiind publicate în mai multe volume, printre care și volumul acesta.

*

* *

La 8 august 2019, cu prilejul aniversării a 100 de ani de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” (12 septembrie 1919), Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” a organizat la Sala de Marmură a Palatului Cercului Militar Național din București, începând cu ora 11.00, o adunare festivă de înaltă ținută. Deschiderea manifestării a fost oficiată de către președintele Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, gl. mr. (rtg) prof. univ. dr. Visarion Neagoe, care a făcut un scurt istoric și o trecere în revistă a activității Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” și a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, continuatoarea tradițiilor societății.

Cu acest prilej au fost transmise mesaje de salut și felicitări din partea Președinției României, Guvernului României, Casei Regale a României, Patriarhiei Române și Ministerului Apărării Naționale, din partea unor organizații cu profil militar și diplomatic de nivel național. Redăm mai jos, după cuvântul generalului Visarion Neagoe, mesajele/felicitările Președintelui României și Custodelui Coroanei României, din păcate singurele aflate la momentul redactării acestui articol în arhiva centrală a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Un secol de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” (1919-2019)

Doamnelor și domnilor,

Am onoarea să mă adresez dumneavoastră cu emoția pe care o generează gândul că am în față oameni, personalități binecunoscute în societate, care, prin activitatea lor, se îngrijesc și de eternizarea eroismului românesc.

În calitate de președinte al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (ANCERM), doresc să vă mulțumesc pentru participarea la manifestarea noastră, prin care vrem să marcăm împlinirea a 100 de ani de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”. Mi-ar fi plăcut să spun: **Un secol de Cultul Eroilor!** Dar realitatea și istoria nu-mi dau acest drept, pentru că un calcul simplu ne arată că din cei o sută de ani de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” doar vreo 50 de ani au fost consacrați cu adevărat cinstirii memoriei eroilor.

În ceea ce privește tema pe care am plăcerea să o prezint în fața domniilor voastre, simt nevoia să încep cu câteva precizări.

La 12 septembrie 2019 se împlinesc 100 de ani de când Regele Ferdinand I a semnat – în urma raportului înaintat de ministrul de război, generalul Arthur Văitoianu – Înaltul Decret-Lege nr. 4106, prin care a fost înființată Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”. De fapt, prin acest decret s-a instituționalizat activitatea de păstrare și cinstire a memoriei celor căzuți pe câmpurile de luptă.

Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, pe care o reprezint în calitate de președinte, este – așa cum se arată și în statutul său – continuatoarea tradițiilor și obiectivelor societății create acum 100 de ani.

Pentru a nu da loc la discuții neprincipiale, țin să precizez că patrimoniul acestei societăți a fost preluat, din 2004, de Oficiul Național pentru Cultul Eroilor, instituție aflată, acum, după cum bine se cunoaște, în subordinea Ministerului Apărării Naționale. Din păcate, a fost preluată doar o parte – nesemnificativă! – din acest patrimoniu. Sediul Așezământului, situat în strada Sapienței, nr. 6, din București, serele de flori și atelierele pentru construirea de monumente, aflate în cartierul Ghencea, nu au fost recuperate până acum și cred că sunt slabe speranțe de a fi recuperate vreodată!

Pentru cine nu știe, precizez că Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” – prima asociație, înființată după 1990, care revendică tradițiile Așezământului Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor – funcționează sub patronajul Ministerului Apărării Naționale și sub oblăduirea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române. În activitatea sa, asociația noastră colaborează cu autoritățile administrației publice de stat centrale și locale, cu

Ministerul Apărării Naționale și Ministerul Afacerilor Interne, cu Ministerul Educației și Cercetării Științifice, dar și cu alte ministere. Avem protocoale de colaborare cu numeroase organizații neguvernamentale și, firește, cu Oficiul Național pentru Cultul Eroilor.

Pentru mai multe amănunte, puteți accesa site-ul nostru, pe adresa: **cultuleroilor.ro**. De asemenea, vă putem pune la dispoziție un CD cu filmul realizat de Studioul Cinematografic al Armatei despre Cultul Eroilor.

Doamnelor și domnilor,

După această scurtă punere în temă, aș dori să supun atenției dumneavoastră câteva probleme care privesc Patrimoniul comemorativ de război al românilor, dar și Memoria eroismului Neamului Românesc.

Patrimoniul eroismului național. Anul trecut românii au sărbătorit împlinirea unui Secol de la Marea Unire, ora astrală a istoriei României. I-a fost dată generației noastre șansa de a sărbători primul Centenar al Unirii! Dacă festivitățile și toate acțiunile desfășurate s-au ridicat la înălțimea evenimentului, rămâne să judece generațiile viitoare.

La un an de la sărbătoarea Centenarului, asociația noastră are onoarea să sărbătorească împlinirea a 100 de ani de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”.

Este, pentru noi, un prilej potrivit de a arăta generațiilor de astăzi ce sacrificii uriașe a făcut România în anii Marelui Război, când mai bine de 2/3 din pământul țării a fost sub ocupația inamicului. Potrivit statisticilor istoricilor militari, numărul total al morților Armatei Române se ridică la 2.331 de ofițeri și 216.966 de soldați. Numărul civililor morți ca urmare a luptelor, rănilor ori tifosului exantematic este apreciat la circa 250.000. Nu intră aici decesele considerate normale. Acestor cifre li se adaugă, desigur, și numărul militarilor români morți sub steag străin, care au luptat în armatele austro-ungară și rusă. Cercetări estimative vorbesc de 600.000 de soldați morți sau dispăruți pe front, din rândul românilor transilvăneni, în anii 1914-1918.

Jertfele de sânge ale României, în Primul Război Mondial, de o amploare nemaiîntâlnită până atunci, își găsesc Recunoștința Patriei în cele *3842 monumente comemorative* ridicate pe întreg teritoriul țării. Acestor monumente li se adaugă peste *2000 de opere comemorative ridicate în onoarea militarilor căzuți în Al Doilea Război Mondial, precum și 545 de opere comemorative închinare jertfelor Războiului de Independență* din 1877-1878. Așadar, în ultimii 150 de ani, au fost ridicate circa 6347 opere comemorative de război.

Nu-mi propun să vă încarc memoria cu cifre, deși poate că ar merita din când în când să vedem care este soarta acestui **patrimoniu eroic**. Câte monumente se mai află în picioare, în bună stare, câte au fost ajustate ideologic, profanate sau distruse?

A încerca să răspundem la aceste întrebări înseamnă a constata că cifrele amintite mai sus se pot schimba de la o zi la alta. Dar, la câte se întâmplă în țara noastră, distrugerea unui monument comemorativ de război n-ar fi un caz ieșit din comun!

Țin să precizez că, din acest patrimoniu eroic de 6347 de opere comemorative de război, numai o mică parte sunt clasate ca monumente istorice. Adică sunt sub protecția Legii Patrimoniului Național. De pildă, pe *Lista Monumentelor Istorice*, publicată în anul

2010, se află doar 1430 de monumente comemorative de război, dintre care cele mai multe sunt structuri arhitecturale și de artă monumentală menite să evoce jertfele provocate de conflictele desfășurate pe teritoriul de astăzi al României.

Prin tradiționalele **troițe**, ridicate în cimitire, la marginea drumurilor sau în mijlocul satelor, prin modestele **obeliscuri**, inscripționate cu numele celor căzuți în război, ori prin maiestuoasele, dar austerele **mausolee**, pământul sfânt al României a fost plantat cu cea mai răspândită și *populară* formă de existență a monumentului de for public: **monumentul comemorativ**. Borne ale hotarelor dintre viață și moarte, borne ale istoriei noastre zbuciumate, monumentele comemorative de război reprezintă forma cea mai ușor de înțeles a patrimoniului eroic național. Existența, protejarea și îngrijirea acestor monumente semnifică – la fel ca și întreținerea mormintelor strămoșilor noștri – esența sacră a **Cultului Eroilor**.

Ajuns în acest punct, aș dori să precizez că principala misiune a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” este aceea de a-i determina pe oameni, indiferent de vârstă, să aibă grijă de aceste opere comemorative de război, să respecte memoria celor care au murit pe câmpul de onoare. Suntem convinși că, prin fiecare amintire istorică pierdută, prin fiecare nume de erou uitat sau de monument părăsit ori distrus, se pierde o parte din ființa noastră națională. De aceea, asociația noastră și-a luat drept deviză cuvintele marelui istoric Nicolae Iorga: ***Neamul este etern prin cultul eroilor!*** Aceasta este ideea centrală în numele căreia s-au grupat, din proprie inițiativă, mii de ofițeri, maiștri militari și subofițeri în rezervă și în retragere, dar și cadre didactice, preoți și alți intelectuali, conștienți că sunt datori față de țară cu această credință.

Am acumulat de-a lungul anilor experiență, cu multă trudă și stăruință. Au fost obiective duse la bun sfârșit, au fost și eșecuri, dar a rămas de neclintit dorința noastră de a redeștepta conștiința națională a semenilor noștri, bulversată alarmant de falșii profeți ai unui globalism implacabil. Este nevoie de această stăruință, de prezența uniformelor militare la ceremonialurile de inaugurare a obiectivelor și de pomenire a eroilor acestui pământ.

Pentru membrii ANCERM, problema cea mai grea în cei 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989 a fost aceea de a proteja operele comemorative de ceea ce marele cronicar Grigore Ureche numea: **nespusa vrăjmășie a prostimii**. Dacă ar fi doar prostia sau prostimea, cum zicea cronicarul, poate că n-ar trebui să ne îngrijorăm prea tare. Din păcate, la mijloc sunt și reaua-credință, și extremismul etnic-xenofob, și iredentismul, și interesele obscure, și hoția, și altele.

După evenimentele din decembrie 1989, cel mai mare pericol pentru patrimoniul comemorativ de război l-a reprezentat mafia fierului vechi. Pe fondul vidului legislativ și al lipsei de asumare a responsabilității, sute de monumente au rămas fără plăcile de bronz, pe care erau înscrise numele eroilor. Au fost furate busturi de bronz ale unor generali, amplasate pe socluri ori integrate pe monumente funerare. Din Cimitirul Bellu-Militar au fost furați în 1992 patru sfincși din bronz, a câte 1000 kg fiecare, din monumental eroului Victor E. Iachimovici – întâiul nostru ostaș căzut pe câmpul de luptă de la Turtucaia, în timpul războiului ce avea să ne aducă Marea Unire. Este de necrezut că poliția noastră nu a reușit nici până astăzi să-i afle pe hoți. Dar, oare, au fost căutați vreodată?

Am pomenit de iredentism și de extremismul etnic. Recentul scandal de la Cimitirul militar internațional de la Valea Uzului (Harghita) nu este un caz de profanare singular. Șirul profanărilor și provocărilor este lung, pentru că autorii sunt înverșunați în urmărirea scopului lor. Dar acesta este lung și pentru că organele abilitate ale României suverane și democrate au manifestat o rușinoasă îngăduință și slăbiciune. Un singur exemplu. Mausoleul din Odorheiu Secuiesc – ridicat de Așezământul Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor – adăpostea osemintele tuturor eroilor, indiferent de țara și armata căreia i-au aparținut în Primul Război Mondial. În cel de-Al Doilea Război Mondial au fost depuse și osemintele ostașilor români căzuți în luptă antihorthystă și antifascistă. Cei care n-au avut loc au fost înmormântați într-un cimitir amplasat în jurul mausoleului.

În 1984, când o comisie a Armatei Române a verificat la fața locului o sesizare privind starea Mausoleului Eroilor de la Odorheiu Secuiesc, situația era mai mult decât dezolantă. Era, pur și simplu, ofensatoare. Profanatorii iredentiști, cu acordul tacit al administrației locale, scosese din mausoleu toate osemintele ostașilor români și le risipiseră pe maidan. Cimitirul eroilor români din Primul Război Mondial nu mai exista, iar cel cu eroii români din Al Doilea Război Mondial a fost desființat prin planul de sistematizare. Mausoleul însuși fusese modificat arhitectonic, fără nicio aprobare, ca să se șteargă orice urmă de arhitectură românească și să pară a fi un cavou tipic maghiar.

În aceste zone și atunci, și acum, ceea ce a mai rămas nedistrus a fost măsluit, iar ceea ce n-a fost măsluit a fost izolat prin desființarea drumurilor de acces și a spațiilor pentru ceremonialuri comemorative.

La urma urmei, este de înțeles că maghiarii și-au înălțat monumente pentru cinstirea memoriei soldaților lor, indiferent în care armată au luptat. Nu este de condamnat această atitudine, absolut corectă, dacă facem abstracție de propriile noastre prejudecăți și limite. Aceste monumente sunt realizate din materiale de bună calitate, sunt situate în poziții centrale sau au fost mutate în poziții centrale. Autoritățile locale au grijă ca aceste monumente să fie bine întreținute și protejate.

De neînțeles este faptul că aceleași autorități locale maghiare au o atitudine total diferită față de cimitirele, mormintele și monumentele ostașilor români din ambele războaie mondiale. Acestea sunt lăsate în paragină, pradă distrugerii și ignoranței dintr-un motiv foarte simplu: acele oseminte și monumente aparțineau armatei pe care o considerau invadatoare.

După 30 de ani de la evenimentele din decembrie 1989, mentalitatea și atitudinea maghiarilor nu s-au modificat. Dimpotrivă, bună parte din intelectualitate și din politicienii locali le întrețin ostentativ, sprijiniți cu aroganță de politicienii de la Budapesta.

Un alt subiect asupra căruia trebuie să medităm și să facem ceva se referă la militarii dispăruți în războaie. Paradoxal, statistica militarilor români dispăruți în ultima conflagrație mondială a rămas aproape neschimbată de la încheierea războiului. În cei 74 de ani, nici o instituție a Statului Român nu s-a îngrijit să afle ce s-a întâmplat cu militarii care au fost dați dispăruți.

De câte ori răspundem cetățenilor care ni se adresează cu rugămintea de a-i ajuta să afle pe unde își dorm somnul de veci bunicii, unchii, părinții și frații lor – despre care se

știe că au fost dați dispăruți pe front – îmi vine în minte experiența americanilor, care și-au înființat instituții speciale și cheltuiesc mii de dolari pentru a-și identifica militarii dați dispăruți fie în Vietnam, fie în Coreea etc. Ei nu se lasă până nu-și identifică, cu exactitate, morții, mergând chiar până la probe ADN. În 2003, în SUA a fost înființată Direcția pentru Evidența Prizonierilor de Război și a Dispăruților în Luptă – Joint POW/ MIA Accounting Command, pe scurt: JPAC. Acest organism are misiunea de a strânge informații despre americanii dați dispăruți în conflictele la care au luat parte, iar, în cazul prizonierilor, de a face toate demersurile pentru repatrierea lor. O misiune foarte dificilă, dacă ținem seama că armata SUA a acționat pe toate continentele lumii, atât în cele două războaie mondiale, cât și, în istoria recentă, în războaiele din Vietnam, Coreea, Laos, Cambodgia, apoi Irak, Afghanistan, Iugoslavia etc.

Potrivit datelor oficiale, în 2011, când revista „România Eroică” a publicat un articol pe această temă, SUA nu mai aveau niciun prizonier de război în alte state. În privința celor dați dispăruți se înregistrau – nota bene! – 84.711 militari (în special piloți, marinari și pușcași marini și infanteriști). Grație activității JPAC, această cifră se micșorează de la an la an. Pentru simpla curiozitate, m-am uitat zilele acestea pe blogul JPAC. Știți câți dispăruți mai au americanii în acest moment? 82.000!!! Și asta în condițiile în care, în acești ani, au participat la Războiul din Golf, la războiul din Afganistan și în alte teatre de operații. Socotiți și dumneavoastră: 2711 morți identificați în doar 8 ani!

Fără falsă modestie, țin să vă informez că asociația noastră, prin propria-i publicație, revista „România Eroică”, a făcut cunoscută experiența americană, sugerând chiar că ar fi cazul să ne gândim și noi la înființarea unui organism care să se ocupe cu Evidența Militarilor Dispăruți în Războaie. A avut vreun ecou acest articol în societatea noastră? Și-a pus vreo instituție problema de a prelua ceva din experiența americanilor?

Dar nu numai americanii se îngrijesc de mormintele militarilor lor căzuți pe teritoriile altor state. Iată, din 2004, Uniunea Populară Germană pentru Îngrijirea Mormintelor de Război (VDK, asociație de utilitate publică aflată sub patronajul Președintelui Germaniei) desfășoară o campanie de centralizare a osemintelor militarilor germani căzuți pe teritoriul României. Cele mai mari cimitire de război unde sunt înhumați militari germani morți în Primul Război Mondial se află în localitățile: București (Cimitirul Pro Patria), Iași (Cimitirul Eternitatea), Buzău (Cimitirul Eroilor), Târgu-Jiu, Brăila, Focșani, Brașov, Sibiu, Bacău, Craiova.

În 1949 a fost depusă la Muzeul Militar Central din București arhiva Așezământului Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor, care conținea, între altele, mii de fișe ale militarilor care muriseră în Campania din Est sau care fuseseră luați prizonieri sau dați dispăruți. Până în 1990 nu s-a atins nimeni de acest fond, militarii care luptaseră împotriva Uniunii Sovietice fiind excluși din rândul eroilor noștri.

Din păcate, noi facem prea puțin în această direcție. Sunt încercări de a mai repara câte ceva, de a mai afla câte ceva din arhivele Moscovei. O acțiune în acest sens s-a soldat cu un impresionant volum, intitulat *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică*, lucrare care conține 269 de documente din lagărele sovietice din perioada 1941-1956. Acest volum a fost distins cu Premiul „Comandor Virgil Alexandru Dragalina”, în valoare

de 1000 dolari SUA, în prima ediție, din 2014, a concursului lansat de Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, concurs care a ajuns, în acest an, 2019, la a VI-a ediție!!! Cred că merită să precizez că acest concurs este susținut financiar – 2000 de dolari SUA! – de câteva familii de români din străinătate. Este vorba de Doamna Opritsa Dragalina Popa, din SUA, care sponsorizează cu câte 1000 de dolari, anual, Premiul „Comandor Virgil Alexandru Dragalina”; Doamna Irina Nelson, din SUA, care sponsorizează cu 500 dolari anual Premiul „Erou Sublocotenent Ioan R. Marinescu”; și, din acest an, Domnul Radu Manoliu, din Germania, care s-a alăturat în susținerea Premiului „Erou Căpitan aviator Alexandru Manoliu”, în valoare de 500 de dolari.

Doamnelor și Domnilor,

Păstrarea memoriei celor căzuți pentru Țară, prin protejarea mormintelor și operelor comemorative care le-au fost dedicate, nu este apanajul Oficiului Național pentru Cultul Eroilor și al celor câtorva asociații și fundații înființate după 1990. Cultul Eroilor reprezintă o datorie a fiecărui stat, dar și o obligație ce decurge din Convențiile de la Geneva din 12 august 1949 cu privire la victimele conflictelor armate, precum și din protocoalele sale adiționale din 1977.

Închei, exprimându-mi speranța că v-am sensibilizat și v-am convins – dacă mai era nevoie – că misiunea de păstrare și perpetuare a memoriei eroilor – departe de a fi, cum mai cred unii, o lozincă – rămâne o sarcină de onoare și de mare răspundere, dar și o datorie creștinească față de cei care au murit pentru Țară.

Vă mulțumesc!

(Cuvântul rostit de gl. mr. (rtg) prof. univ. dr. Visarion Neagoe, președintele Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”)

**Mesaje și felicitări adresate la 8 august 2019
Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”,
cu prilejul aniversării a 100 de ani de la înființarea
Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”**

**Mesajul Președintelui României,
domnul Klaus Iohannis**

Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” este succesoarea și continuatoarea de drept a Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, de la a cărei înființare sărbătorim astăzi o sută de ani.

De-a lungul acestui secol de activitate, membrii Asociației dumneavoastră au rămas permanent dedicați valorilor și simbolurilor noastre naționale și au depus toate eforturile pentru conservarea relicvelor de război, pentru ridicarea de monumente comemorative și pentru îngrijirea cimitirelor și mormintelor eroilor noștri. O altă componentă importantă a activității Asociației o reprezintă organizarea de acțiuni educative în cadrul comunităților pentru a păstra vie memoria eroilor noștri, mai ales în rândul tinerei generații.

Este datoria noastră, a tuturor, să ne amintim cu respect, recunoștință și admirație de eroii cunoscuți sau anonimi ai națiunii noastre, pe a căror jertfă supremă s-a clădit independența, suveranitatea și unitatea României. Instituțiile statului au obligația de a menține trează conștiința identității noastre naționale în rândul tuturor românilor.

Cu atât mai meritorie este activitatea dumneavoastră, cu cât se bazează în exclusivitate pe voluntariat și pe contribuții benevole și donații.

Membrii Asociației dumneavoastră sunt oameni responsabili, cu un pronunțat spirit civic și patriotic, care-și iubesc și respectă țara, istoria, tradițiile și eroii.

Acum, la împlinirea unui secol de existență a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, îi felicit pe toți voluntarii care își dedică timpul și contribuie la menținerea cultului eroilor noștri și la îngrijirea mormintelor acestora și a operelor comemorative de război.

La mulți ani!

(Mesaj prezentat de către Constantin-Dudu Ionescu, consilier de stat, directorul Oficiului Informații Integrate din cadrul Departamentului Securității Naționale)

Mesajul Majestății Sale Margareta, Custodele Coroanei României

Am primit cu bucurie invitația Asociației Naționale Cultul Eroilor, care poartă și numele străbunicii mele, Regina Maria, de a adresa mesajul meu cu ocazia aniversării centenarului înființării sale. Deși existența sa a fost întreruptă în perioada comunistă, este de necontestat că, în tot acest secol, oameni cu credință și hotărâre au continuat să amintească noilor generații despre jertfele eroilor români de pe toate fronturile, să apere adevărul istoric și să protejeze monumentele de război.

De aceea, acest centenar nu este numai al unei asociații, înființate de la început sub Înaltul Patronaj al Reginei Maria, cunoscută pentru apropierea ei față de ostașii noștri, ci al unei întregi mișcări, aducând lalolaltă mii și mii de români, pentru a onora pe eroii noștri și, prin ei, întreaga noastră națiune.

Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria” are astăzi, prin filialele sale, o activitate neobosită și foarte importantă, catalogând și restaurând monumente dedicate ostașilor din fiecare localitate din țară, servind astfel unui scop esențial: de a nu le lăsa în uitare numele și faptele. Dacă acum un secol, punctul central al activității sale îl reprezenta identificarea eroilor din Primul Război Mondial și construirea de monumente dedicate lor, astăzi Asociația acoperă întreaga noastră istorie, cu momentele sale grele, dar și glorioase, și o face profesionist și etic, având alături Armata și Biserica, două instituții fundamentale ale națiunii.

Familia mea și cu mine considerăm Cultul Eroilor români ca pe o datorie fundamentală, Suveranii României fiind legați de ostași prin comanda supremă a Armatei, stabilind totodată linia de acțiune militară. Amintirea actului de la 23 august 1944, când Armata noastră a urmat fără abatere decizia tatălui meu, Regele Mihai I, de a ne alătura Aliaților, pentru a proteja existența noastră independentă, va rămâne mereu în sufletele noastre.

De aceea, transmit astăzi aprecierea mea pentru activitatea asociației și vă doresc tuturor celor care vă osteniți în interiorul sau alături de aceasta ca generațiile ce vor urma să aprecieze și să vă continue misiunea, iar eroii noștri să fie neuitați în veac!

(Mesaj prezentat de către generalul de brigadă (r) Eugen Porojan, aghiotantul Casei Regale a României)

*Medalia aniversară „Centenarul Marii Uniri”,
1918-2018 (autor: gl. bg. rtg. Petre Stoica).*

*Medalia aniversară «100 de ani de la înființarea
Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”,
1919-2019» (autor: gl. bg. rtg. Petre Stoica).*

***Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”:
ilustrație de la festivitatea prilejuită de aniversarea a 100 de ani
de la înființarea Societății „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”,
1919-2019. (Palatul Cercului Militar Național, București, 8 august 2019)***

Responsabilitatea juridică pentru conținutul materialelor publicate în acest volum revine în exclusivitate autorilor acestora, iar reproducerea lor, sub orice formă, este permisă numai cu indicarea autorilor, a volumului în care au fost publicate și a titularului acestuia – Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”.

ISBN 978-606-14-1562-5